A

XIII

BECMA

4

Ecce hæc omnia peribunt, Tu autem permanes. Ps.

HISTORIA ORBIS TERRARUM. I.C.B.

HISTORIA ORBIS TERRARUM, GEOGRAPHICA ET CIVILIS, DE VARIIS NEGOTIIS

Nostri potiss. & Superioris Seculi,

ALIISVE REBUS SELECTIORIBUS.

EDITIO SECUNDA.

FRANCOFURTI AD ODERAM,
Pro BIBLIOPOLEO FINCELIANO imprimi curarunt
JEREMIAS Schrey / & HENR. JOHANNES Meyer.

PRELO COEPSELIANO, ANNO M.DC.LXXX.

Amplissimi

DUCATUS

GLOGAVIENSIS,

SILESIARUM

OCELLI,

PRÆSIDI

EXCELLENTISSIMO,

ILLUSTRISSIMO
AC GENEROSISSIMO
DOMINO,
DN. JOHANNI
BERNHARDO,
S.R.I. COMITI ab HERBERSTEIN,
BARONI NEOBURGI & GUTENHAGII,
DOMINO DE LANCKOVVITZ, GLÄSEN, BRIEG,
DRAGELWITZ, GOLGOWITZ, SALISCH ET MERTZ,
FEUDI ITEM BURGENSIS REGII STRüBENDORF,
CAMERARIO AC DROCSETO HEREDITARIO CARINTHIÆ,
S. CÆS. AC REG. MAJ.
CONSILIARIO ARCANORUM PARTICIPI
ET CAMERARIO
DOMINO SUO
CLEMENTISSIMO.

REVERENDISSIMIS,
PERILLUSTRIBUS, GENEROSISSIMIS,
MAXIME STRENUIS, FORTISSIMIS,
NOBILISSIMIS, CONSULTISSIMIS,
SPECTATISSIMIS

EJUSDEM

DUCATUS ORDINIBUS, Ac STATIBUS,

DOMINIS SUIS
BENIGNISSIMIS

In
Submissæ Venerationis
SIGNUM PERENNE,
Qvalecunqve
HOC
MONUMENTUM LITERARIUM
Humillime
Statuit
IPSIS,
TOTIQVE NOBILISSIMÆ
SILESIORUM NATIONI
Æternùm obstrictus

J. C. BECMANUS, D.

ILLUSTRISSIME
COMES,
REVERENDISSIMI, PERILLUSTRES, GENEROSI, NOBILISSIMI, SPECTATISSIMI
ORDINES,

VEtus de Librorum multitudine qverela eſt: *Faciendi plures Libros nullus eſt finis*, jam dudum dixit Regius Eccleſiaſtes: Longe juſtius id dicturus, ſi ducenta millia librorum Bibliothecæ Attalicæ, quingenta millia Bibliothe-

cæ Alexandrinæ, aut aliarum non minorem numerum vidiſſet; At quam juſtiſſime idem ingeminaturus, ſi non Bibliothecas noſtrorum temporum, ſed immenſum iſtud Librorum diluvium, quod Orbem nunc habet, cerneret. Scribendi deſiderio docti, indocti nunc æque agimur, & quam à cerebro expectare deberemus immortalitatem, miſeræ papyro immaniter extorquemus, immemores Palladem non aliunde, quam ex cerebro Patris ſui proſiluiſſe, nec papyraceam, ſed armatā. Neq; aliud interea ſpectaculum edimus, quam agminis innumerorum hominum per eandem viam ſe progredi profitentium, quorum tamen alii dextrorſum, alii ſiniſtrorſum, hi ſurſum, illi deorſum, immo alii prorſum, alii retrorſum ſeſe agant, & quod magis monſtroſum, alii pedibus, alii capitibus incedant: Quæ expresſio boni iſtius Senis fuit, qui non neceſſaria Mundi noſtro Seculo vidit ac doluit. Dixerim verbo Eccleſiaſtæ, Spectaculum nos edere Afflictionis carnis maximæ.

Sicci-

Siccine vero Luxuriem hanc desideria humani Ingenii sistere posse autumabimus, ut ampliori indagine rerum abstinendum sit, qvia operosi aut infelices circa eas conatus hominum fuere? Aut jura humana Majorum nostrorum adeo propria fuisse putabimus, ut succedentibus nobis iisdem frui fas non sit, qvia illi ante Nos ipsis usi fuerunt? Aut ipsos veteres, si possibile fuisset, ut nobiscum vixissent, opinabimur jugum hoc nobis imposituros, ut cœca obedientia eos sequi, nihilve amplius facere aut fari nos voluerint? Næ invidorum hæc, non benevolorum patrum consilia fuissent, neque animi humani in Nobis indicia, sed brutalis animæ, cui sequi satis est, at quod sequatur, non intelligit; Nec denique in tanto rerum apparatu, nisi summæ sterilitatis earum argumenta forent certissima. *Patet omnibus veritas, nondum est occupata. Multis ex illa etiam futuris relicta est:* dixit olim *Seneca.* Vetus istud: *Nullum est dictum, quod non fuit dictum prius,* tam verum est, qvam nihil ex

auri argentique venis erui; nihil ex gemmiferis fluviis educi, nihil laticis liqvorisve ex fontibus & fluminibus exhauriri denuo, quod non ſit erutum, eductum, exhauſtum prius, aliis interim & aliis aquis, metallis, divitiis ſemper affluentibus: Inquit diligentisſimus Commentator nonnullus in ſuperiorem Salomonis locum. Labores noſtri literarii imaginem Horticulturæ referunt, quæ nunquam integra eſt, quia nusqvam invenit, ubi totius naturæ vegetabilis opes una ſede jungere posſit; Ac ſiqua etiam eſſet, non deſineret tamen ſingularum augmenta & decus tractando, ſtatuminando, translocando, procurare: Jam, dum eâdem radice plantata ſtare ſæpe nequeunt, educto novo fœtu veterem plantam inſtaurat, jam nutantē adverſus tempeſtates munit, jam ſepem inſtruit & injurias exterius imminentes arcet. Non moratur etiam, ſi perrupto aditu beſtiæ hortulani officium perverſe affectent, aut ſi culices muſcæve floſculos ſuos deprædatum erant: Quæ deformant qvidem

dem decus ſperatum, ſed nec omne,nec diu; Tempus enim miſeris iſtis animabus interitũ & æternam oblivionem, his novum virorem conciliat. Similis plane eſt Status rei noſtræ Literariæ; Menſuram ille non habet, qvia nullam à Parente ſuo intellectu accipit,& limitum impatiens eſt, qvia deſideria intellectus finiri non poſſunt, immo ne miniſtrorum qvidem ejus: Nam aurem audiendi, oculum videndi nunqvam capit ſatietas. Neq; novarum modò rerum ille ſatagit, ſed veteres dudum viſas revidet, verſat, volvit, conſvetosque uſus majoribus indies accumulat: Immo prorſus easdem ſubinde reſumit, qvasque injuria temporum perditura videbatur, denuo veluti ſeminat, mundoque redonat rem veterem qvidem,ſed à facie præſentis temporis novum habitum adeptam. Qvid mirabimur igitur, ſi tot conaminum ejus ſigna prodierint, qvi ipſe non unus, ſed infinities multiplex eſt, qvippe inter tot homines diffuſus. Ac diffitendum qvidem non eſt, animantes inutiles amœnitatibus hiſce

ſe intermiſcere & paſtum inde quærere, ſed nimis temporarium; Ipſæ enim mox tempori rurſus in paſtum cedunt, & eodem autore pereunt, cujus ſolo beneficio luce fruebantur. Querendi eo nomine materies ferme nulla eſt, qvia nullam rebus noxam inferunt, ſed fluxiles tantum ſpecies non advertentibus obducunt. Breviter: De rebus utilibus nunquam ſatis ſcribi poteſt, nam Intellectus hominum in infinitum infinities abit; De inutilibus Scriptis nunquam digne queri poſſumus, quia interitus cauſam in ſe habent, fictamq; immortalitatem ſponte deponunt. *Sinite creſcere utraq; ſimul, usq; ad meſſem*, dicit Paterfamilias ad ſervos ſuos, cum zizania Tritico ſe adjunxiſſe quererentur. At finale effatum erat: *Alligate Zizania in faſciculos ad comburendum, Triticum autem congregate in horreum meum.* Subjicimur, quotquot vivimus, duobus Tribunalibus, utrisqve factorum noſtrorum rationes reddituri exactiſſimas. Alterum Divinum eſt, alterum Tribunal Poſteritatis. Neutrubi reſpectus perſonarum exter-

nus,

nus, adulatio, prenſatio aliave ficta hominum fulcra locum inveniunt. Utrinq; eundem Autorem, Teſtem, Judicem exſpectari oportet. Hic Ignis in cœlis Terrisve probabit opera noſtra, aurone, argento, lapide, fœno, ſtipula conſtiterint. Si cujus opus manſerit, mercedem accipiet, ſi arſerit, detrimentum patietur.

Ego interim dum hæc ſcribo, cauſas ſuſcepti abs me præſentis Laboris operoſe dicere me non neceſſe habiturum opinor. Solitum enim intellectus humani morem continuavi, inductus functione Academica mea & exemplis tot inſignium Virorum, qvorum Scriptis cuſtodiendis in Re Libraria Academiæ noſtræ admotus ſum; Indignitatis vero inprimis ſecurus, dum per Vos ad Tribunal Poſteritatis eum deferre auſus fui, ad qvod ſummum veſtrum erga literas favorem me animaſſe non dubito eloqui. Accesſit Tua, *Illuſtrisſime Comes* HERBERSTEINI, in me immeritum & facie adhuc ignotum ſingularis Clementia, Veſtraq; omnium, *Benignisſimi Ordines*, erga me propenſio,

cujus

cujus nobile argumentum jam dudum ſenſi, dũ tot charisſima pignora ex Amplisſimo Ducatu Veſtro curæ meæ commisſa habui. His de cauſis ſcriptum hoc humillimi cultus mei erga Vos monumentum ſtatuendum duxi, non dubitans fore, ut per Vos vivat, qui univerſis literis animam vitamqve fere nunc additis. Vos benigno vultu manuve id accipite, ſpiritumq; ipſi date, quod in Vobis, ac per Vos eum ducere perquam geſtit, mihi vero ut inter Clientes Veſtros porro numerer, benignisſime concedite. Ita Deus Vos ſoſpitet, Patriæq; ac Veſtris longisſime incolumes præſtet. Francofurti ad Oderam ipſa D. XXIV. Junii An. MDCLXXX.

HISTORIÆ GEOGRAPHICÆ
CAPUT I.
PRÆCOGNITA GEOGRAPHICA.

I. Directorium Autorum Geographicorum.
II. Veteres Geographi Græci.
III. Veteres Geographi Latini.
IV. Recentes Scriptores, qui in Geographia Veteri occupati fuerunt.
V. Novæ Geographiæ Scriptores.
VI. Scriptores qui Veterem ac Novam Geographiam conjunxere.
VII. Compendiorum, Geographiæ Generalis, Onomasticorum Geographicorum Autores.
IIX. Scriptores qui Historiam Civilem & Sacram Geographiæ addiderunt.
IX. De rotunditate Terræ: Cur qui per Fretum Magellanicum Indiam Orientalem petunt, vel totam Tellurem circumnavigant, integram diem è numeris suis amittant? Cur in Philippinis Dies Solis, apud Macaenses v. Dies Lunæ sit, cum tamen Sol ambobus simul fere oriatur?
X. Childræi commentum de ovali figura Terræ.
XI. Terræ magnitudo, ejusq; ratio.
XII. Longitudo ac Latitudo Terræ.
XIII. Locus in quo primus Meridianus collocandus sit: Portugallorum & Castellanorum eo nomine actæ lites; Discrepantia Historicorum in designanda utraq; India. Varietas Geographorum in collocando primo Meridiano.
XIV. Rationes inveniendi Longitudinem Locorum, Galilæi & Grandamici hac de re cogitata; Nova Inventio Horologiorum Pendulorum Huygenij.
XV. Loxodromiæ.
XVI. Circuli utriq; Globo communes.
XVII. An Polus uterq; sub Æquatore videri possit? Sub Polis non continuam sex Mensium Noctem, sed perpetuam Lucem esse.

I.

PRimum conspectum Operæ nostræ *Præcognitorum* nomine indigitavimus, tradituri eo tum Directorium Scriptorum Geographicorum, tum Generalem Orbis, ejusqve Affectionum Noticiam. Scriptorum tum Cosmographicorum, tum eorum, qui Tabulas Geographicas adornarunt, Indicem Generalem exhibet *Ortelius præfat. in Thear. Orb. Terr.* Alium Indicem Tabularum Geographiæ Veteris

apud Scriptores Antiquos ſparſim commemoratarum idem habet in *Parerg. Georg. Vet. ad Ævi veteris Typum Geographicum & Tabulam VII.* Adde *Ricciol. Geogr. Reform. L. I. & init. L. XI.*

II.

Scriptorum Græcorum Geographiæ Veteris aliquot collegit & in lucẽ edidit *Dav. Hœſchelius*, qui ſunt *Scylax Caryandenſis, Marcian. Heracleota, Artemidorus Heracleota, Artemidorus Epheſius, Dicæarchus Meſſenius & Iſidorus Characenus.* Scylacem etiam Latine reddidit & Notis illuſtravit *Iſaacus Voßius*, crediturq́ ille inter primos extitiſſe, qui Geographiam ſcripſerit: Quo tamen longe antiquior eſt illa Tabularum Geographicarum mentio, quæ fit *Joſ. XIIX. 8, 9. Præcepit Joſua Viris abituris ut deſcriberent ipſam terram dicendo, ite & obambulate Terram &c. deſcribite eam, deinde revertimini ad me, ut hic jaciam pro tribubus veſtris ſortem coram Deo: Abeuntesque viri tranſiverant per terram & deſcripſerunt eam oppidatim in ſeptem partes in libro &c.* Reliqvorum qui proxime à Scylace idem conati fuerunt, vix quicquam præter mera nomina ſupereſt, quales *Pytheas Maſſilienſis, Timoſthenes Rhodius*, qui Ptolemæi II. ſeu Philadelphi Archithalaſſus fuit, & *Libros X. de Portubus* edidit, *Eratoſthenes*, qui ſub Ptolemæo IV. vixit, & Timoſthenem ſecutus dicitur. Qui perfectius ad noſtra tempore transmisſi fuere, ſunt, *Strabo*, Patria *Amaſenus*, qui *Libros XVII.* Geographiæ ſcripſit, editos meliori nota à *Cauſabono cum verſ. Latin. Xylandri:* Cui adjectæ ſunt *Obſerv. Frider. Morelli Pariſ. MDCXX. Cl. Ptolemæus*, Patria Peluſiota, qui & Alexandrini Nomen fert, non quod Alexandriæ natus ſit, ſed quia Obſervationes ſuas ibi inſtituit. Scripſit *Libros IIX. Geographiæ*, quos recentes Geographiæ Veteris Scriptores *P. Bertius, Gerh. Mercator & Petr. Montanus, Maginus etc.* paſſim exhibent. *Stephanus* quoq; Libro de Urbibus notus eſt, quem τὰ ἐθνικὰ ipſe vocat: Patria fuit Byzantinus; Editionem ejus melioris notæ adornavit *Bonaventura Vulcanius.*

III.

E Latinis ſunt: *Pomponius Mela*, qui vixit tempore Claudii Imp. Scripſit Libros III. de Situ Orbis, quos præter alios emendatius edidit & obſervationibus ſuis illuſtravit Doctiſſ. *Iſaacus Voßius A. MDCLIIX.*

Caj. Plinius Secundus Major (Junior enim, hujus ex Sorore nepos, nomine Epiſtolarum & Panegyrici Trajano dicati notus eſt) ſcripſit Hiſtoriam Naturalem, cui Geographiam inſeruit; Et communiter fabuloſarum Narrationum arguitur, ſed quem exculpat Autor Belgicus,

quem

quem Commentatorem Plinii vocant, den Anteickenaer over *Plinius* Ed. MDCL.

Cajus Julius Solinus Grammaticus Librum edidit ex variis Autoribus, cumprimis Plinio, collectum, quem *Polyhistorem* appellat, pleraq; vero ſelegit judicio, ut creditur, non magno, unde *Scaliger* levisſimum Scriptorem nuncupat in Animadverſionibus ad Euſebium. Concinnavit in eum Exercitationes ſuas *Cl. Salmaſius* integro Volumine in fol. Quas non uno in loco perſtringit *Voſſius* antedictis *Obſerv. in P. Melam.*

Extat etiam *Itinerarium Antonini Imp.* quo Provinciæ totius Imperii Romani deſcribuntur in *T. II. Geogr. Veter. Bertii.* Item *Tabula Peutingeriana*, quam *M. Velſerus* ex Bibliotheca Peutingerorum primus edidit. Procurrritq; hæc Tabula ab Occidentali Oceano per continentis totius longitudinem ad Orientem usq; ſingula notans loca locorumq; Diſtantias; Et in octo Segmenta commode diſtribuitur, I. Ab oſtiis Rheni Bonnam usq;. II. Bonnâ usq; ad Marcomannos III. A Marcomannis ad Sarmatas. IV. A Sarmatis usq; ad Hamaxobios. V. Ab Hamaxobiis ad Roxulanos. VI. A Roxulanis ad Parnacos. VII. A Parnacis ad Paralocas Scythas. VIII. A Paralocis Scythis usq; ad finem Aſiæ. Eam videre eſt in eodem *Theatr. Geogr. Vet. Bertii*, præterea *in Parergo Geogr. Vet. Ortelii Ed. à Joh. Moreto, & in Orbis Antiqui Delineatione Janſonii.*

IV.

Qui noſtra ætate Geographiam Veterem illuſtrarunt, quosve ex parte jam tum citavimus, ſunt *Abrah. Ortelius*, Geographus Regis Hiſpaniæ, qui *Theſaurum Geographicum* in Geographiam Veterem adornavit, item *Parergon Geographiæ Veteris*, Scriptum ob varia ſpecialia lectu jucundum pariter ac utile, cujus Editio melioris notæ eſt, quam procuravit *Joh. Moretus A. MDCXXIV.* & continet Tabulas XLIX. admodum.

Petr. Bertius Geographus Regis Galliæ Ludov. XIII. emiſit Theatrum Geographiæ Veteris duobus Tomis diſtinctum *Ed. Amſtelod. A. MDCXIIX. Tomus I.* continet *Geographiam Ptolemæi* & Tabulas eo pertinentes, item *Gerb. Mercatoris* in Tabb. Ptolemæi à ſe delineatas Obſervationes: *Tomus II.* habet Itinerarium Antonini Imp. Provinciarum Libellum, Civitates Provinciarum Gallicarum, Itinerarium Burdigala Hieroſolymam usq;, Tabulam Peutingerianam, &c.

Joh. Janſonius non minus accuratam Orbis Antiqui Delineationem edidit A. MDCLIII. fol. maj. partemqve fecit Atlantis ſui; Conſtat Tabb. Geographicis quam plurimis & præfixam habet *Georg. Hornii In-*

troductionem ad Geographiam Veterem, Librum lectu utilisſimum, quiq; etiam forma minori ſeorſim extat.

V.

Qui recentem Geographiam excoluere, nominamus è Belgio Fœderato induſtrios Viros *Gerh. Mercatorem & Jodocum Hondium*, qui in fine præcedentis ſeculi edito volumine Tabulis Geographicis & adjectis Deſcriptionibus egregiê pro temporis iſtius ratione inſtructo, primi inſignem iſtam molem Atlantis meditati fuerunt, quam ſecutis Annis plurimum auxerunt diligentisſimi Viri *Joh. ac Wilhelm. Blaeul, & Joh. Janſonius*: Editis variis Tomis, diverſisqve Lingvis Atlantibus: Janſonius Latinum Atlantem XI. Gallice, Belgice, Germanice ſcriptum VI. Hiſpanice editum IV. Contractum II. Voluminibus exhibuit, meruitq; vel hoc nomine præcipue laudem, quod Geographiam Veterem, Hydrographiam & Atlantem Cœleſtem ſingularibus Tomis exhibuerit. Atlantes Blaeuiani itidem IIX. XI. etiam XIV. Voluminibus prodiere.

Nec prætereundi ſunt *Viſcherus, Freder. de Witt &c.* qui noſtro tempore Tabulis Geographicis itidem operam ſuam navarunt, minori tamen numero proditis.

In Belgio Hiſpanico circa finem præcedentis ſeculi edidit etiam *Abraham Ortelius Theatrum Orbis Terrarum*, Librum, ut omnia Scripta Ortelii, valde doctum.

In Gallia noſtro tempore eadem opera inclaruit *Nicol. Sanſon d' Abbeville*, Geographus Regius, cujus hæc fere ſunt quæ ad notitiam noſtram pervenere. I. *Syſtema Geographicum* per Tabulas repræſentatum Paris. MDCXLIV. II. Tabulæ Generalis *Europæ, Aſiæ, Africæ, Americæ*, numero XCIIX, ſed ſine deſcriptione Paris. MDCLIIX. III. Particulares Tabulæ *Galliæ X. Hiſpaniæ, Italiæ, Germaniæ, Britannicarum Inſularum* totidem. IV. *De Italia* cum adjacentibus Inſulis Tomus ſingularis Tabulis XXII. conſtans Ed. MDCXLIIX. V. *Europæ* XIII. *Et Aſiæ* XV. Tabulæ cum deſcriptionibus.

VI.

Geographiam Veterem ac recentem conjunxere, *Joh. Maginus*, Doctisſimus Mathematicus, cujus extant *Geographiæ veteris & Novæ Volumina II. Ed. Arnhem. ap. Joh. Janſon. M DC XVII. 4to.* &, quem magni facere amamus, *Philippus Brietius in Parallelis Geograph. Veteris & Novæ Pariſ. MDCXLIIX. 4to.* Inter Compendiorum Scriptores utilis Liber eſt *Georg. Fournier Geographica Orbis Notitia per litora Maris & flu-*

& fluviorum ; Et in Germania noſtra Scriptum *Eberhardi Schultzl.* Alterius *Godofredi Schultzl* Librum Germanicum , kurtze Welt-Beſchreibung/ vix aliud quam confuſam pariter ac nævoſam molem dixeris ; Neq; enim levis lapſus mox à principio eſt , Peruviam , Chicam, Braſiliam pro Inſulis ab eo haberi : Nequid de aliis addamus. Eodem pertinet *Philippi Cluverii Introductio ad Geographiam*, Liber qui raram noſtro ſeculo felicitatem expertus fuit, ut cum exiguo ſui merito à multis magni fiat, ſed tamen non inutilis, ſi cum *Cl. V. Joh. Bunonis* Commentario legatur. *In Henrici Schævii Sceleto Geographico* emendari poſſit, *Californiam in Sinum Mexicanum conjici*, *Regiam Magni Mogoris eſſe Delli*, *Iſthmum*, *Eſtretto*, Straet / *Canael idem ſignificare*, *&c.* Aliis non immorabimur. Rarum ſane eſt frugi compendia reperiri, quin in Temporum pariter ac Ingeniorum teredines atq; Tineas abeant, quæ de omnibus Hiſtoriarum Compendiis ſententia eſt Judicioſisſimi *Baconi de Verulam. L. de Augm. Scient. II. c. VI.* De ſola Geographia Generali extat doctisſimus Liber *Bernhardi Varenii*, qvem vocat Geographiam Generalem, de novo editus A. MDCLXIV. Amſtelod. Cui ſimile nec inutile eſt, ſed diffuſius & mole majus Scriptum, *Joh. Bapt. Riccioli Geographiæ & Hydrographiæ Reformatæ Libri XII. Bonon. MDCLXI. fol.* quod Locorum Communium inſtar fuerit. Inter Onomaſtica Geographica excellit ante commemoratus *Theſaurus Geographicus Ortelii*, *& Liber XI. dictæ Geographiæ Reformatæ Riccioli.*

VII.

Ex iis qui præter Locorum Deſignationem & Denominationem in Deſcriptione Orbis Hiſtoriam Civilem & Sacram adjecerunt, eſt *Joh. Boterus*, Italus, cujus Deſcriptionem Orbis Germanice reddidit & edidit Ægidius Albertinus Secretar. Ducis Bavariæ. In Gallia extant *Pierre d'Avity, Theatre du Monde, &c.* In Germania idem conatus fuit *Sebaſtianus Münſterus* in Coſmographia ſua, Vir diligentisſimus, ſed in quo paulo plus accurationis deſideres. Cenſuram hujus Coſmographiæ vid. in *Damiani à Goes* Hiſpania, qua in ſpecie Hiſpaniam à Münſtero defendit. Similem Coſmographiam tentavit & Münſterum antecellere ſtuduit *Joh. Rau*, ſed qui minore forte, quam Münſterus, accuratione eſt: Inter recentes eſt, *Lucas de Linda Deſcriptione Orbis & omnium Rerumpublicarum*, qui utinam pleniorem maturitatem expectaſſet! *Joh. Frider. Popping* ipſo ſplendore Tituli *Orbis Illuſtrati ſeu Novæ Hiſtorico-Politico-Geographicæ Imperiorum Deſcriptionis, &c.* Doctorum ſiniſtras

ſtras ſuſpiciones movit, nec injuria ſubiit, quicquid fuit Doctisſimæ Cenſuræ ex Parnaſſo in Seceſſu Albipolitano. Sed horum aliorumve pasſim fiet mentio in ſeqq.

IX.

Materies Geographiæ noſtræ eſt Terra, ſeu *Orbis Terrarum*, ſeu quod hodie magis proprium Nomen eſt, *Globus Terr-aqueus*, partibus ſuis ſolidis ac liquidis conſtans, h. ipſa *Terra*, *Aqua & Aëre*, cujus Ambitum *Atmoſphæram* vocant. Suntqve quæ de Terra hic conſiderari poſſunt, ejusdem Figura, Magnitudo ſeu Dimenſio, & hac comprehenſa Longitudo & Latitudo, in quibus ſingulis eo usque verſabimur, quoad in Re Hiſtorica aliquem uſum præſtiterunt hactenus, vel hodienum præſtant, cætera aliorum Commentariis relicturi.

Figuram Terræ non tantum vulgus credit in latisſimam planitiem excurrere, cujus Terminus ſit Circularis Linea, ſed etiam è Patribus non pauci crediderunt: Terram nempe infinitis Radicibus deorſum extendi ac fundari. *V. Lactant. Inſtit. Divin. L. III. c. XXIV. Auguſt. L. XVI. de Civ. D. c. IX.* Noſtra ætate idem ſtatuit Franc. Patricius: Quæ opinio aliis perinde gravi errori anſam dedit, ut putarint non dari Antipodes, h. qui adverſis veſtigiis ſtent contra noſtra veſtigia. Hinc *Lactant. c. 1. Aut eſt quisquam tam ineptus, qui credat eſſe Homines, quorum veſtigia ſunt ſuperiora, quam capita? Aut ibi, quæ apud nos jacent, inverſa pondera? V. Nicol. Nancel. L. IX. Microcoſm. p. 1391.* Ubi etiam Auguſtini & Nazianzeni verba laudantur. Idem Chriſtiani pleriqve mediorum temporum ſenſerunt, & *Bonifacius* Epiſcopus Moguntinus, Homo ἀγεωμέτρητος rationatus fuit: Si eſſent Antipodes, alii homines, adeoqve alius Chriſtus introduceretur: Cui cum *Virgilius* Sanctimonia & eruditione celebris in Bavaria Epiſcopus adverſaretur, Bonifacius apud Zachariam P. M. effecit, ut ille ad Utilonem Regem Bavariæ ſcriberet, & Utilo tandem Virgilium Sede Epiſcopali ejiceret. Zachariæ ad Bonifacium Reſcriptum habet *Marc. Ant. de Dominis L. VII. de Rep. Chriſt. c. V. n. XLVII.* Hiſtoriam integram *Aventinus* Annal. Boj. L. III. his fere verbis: *Erat Vergilius etiam in diſciplinis, quas Mathematicas vocamus, & in Philoſophia prophana, magis, quam tum Chriſtiani mores ferebant, eruditus. Ex illiusmodi literarum ſcitis, contra opinionem vulgi, & D. Aurelij Auguſtini, & aliorum forte docuerat, id quod noſtro ſeculo non argumentis inveſtigandum, ſed experimentis cognitum eſt, circumfundi terræ homines undiq;, & converſis inter ſe pedibus ſtare, unde Antipodas*

podas Græca nuncupat voce. Hoc ita acceptum eſt, quaſi Vergilius alium mundum, alios ſub terra homines, alium deniq; Solem, atque aliam Lunam eſſe adſereret. Bonifacius hæc velut impia, & Philoſophiæ divinæ repugnantia, refutat: Vergilium publicè, privatim arguit, ad recantandum has nænias provocat, efflagitatq; jure ſuo ut legatus Germaniæ, ne ille hujusmodi deliramentis ſinceram, & ſimplicem Chriſti ſapientiam polluat, atq; contaminet. Divus Vergilius (ut omnes homines ſumus, & nihil eſt ex omni parte beatum) hac injuria, ac contumelia laceſſitus, animum Utilonis Reguli Bojorum, apud quem plurimum valebat, abalienare à Bonifacio, atq; inter eos diſcordiam, & odium ſerere conatur. Jactabat etiam, ſe à Romano Pontifice deſignatum Epiſcopum, qui primus ex his quatuor quos Bonifacius Boijs conſecrarat, deceſſiſſet. Divus Bonifacius id Zachariæ Pont. Max. literis conqueritur. Zachariæ quoq; Philoſophia Vergilij ſuſpecta eſſe cæpit. Ipſe igitur legatos cum mandatis, & literis ad Utilonem ire jubet, partes ſuas Bonifacio commendat. Vergilium Philoſophum (ſi ſacerdos ſit, inquit, neſcio) à Templo Dei, & Eccleſia depellito, ſacerdotio in concilio abdicato, ſi illam perverſam doctrinam fuerit confeſſus. Sidonio quoq; & Vergilio comminatorias ſcripſit literas Romanus Epiſcopus, poſtulavitq;, ut Bonifacio obſeqvantur. Inſuper Regulo Boiorum denunciatum eſt, ut Vergilium Romam mittat, ubi Vergilius rationem reddat, ac à Pont. Romano examine comprobetur. Ac *Libertus Fromundus* quidem Hiſtoriam hanc longe aliter in Ant-Ariſtarcho ſuo explicare conatus eſt: Sed hunc ſuo patimur abundare ſenſu. Eandem habet *Cl. Fauchet* Hiſtoricus Gallicus *Tom. I. fin.*

Et vero ne multa pro Rotunditate Terræ argumenta aggregemus, licet eam exinde colligere, quod ſi verſus Auſtrum vel Boream tendamus, aliæ aliæqve Cœli partes in oculos incurrant, aliæ à conſpectu noſtro abducantur, & Polus hic elatior, alibi depresſior appareat; Atq; iterum ſi verſus Orientem vel Occidentem proficiſcamur, Aſtra citius vel tardius oriri aut occidere videamus. Quorum cauſa nulla alia eſt, qvam Globi Terreni Gibboſitas, quæ obſtat, quo minus uno eodemqve tempore ſidera illa omnibus hiſce locis ſe conſpicienda præbeant. Eſtqve evidens confirmandæ huic rei argumentum, quæ in Navigationibus Indicis ſe offert obſervatio. Illi enim qui per Fretum Magellanicum Indiam Orientalem petunt, vel totam Tellurem circumnavigant, integram diem ſerius numerant, quando in India appellunt, vel etiam quando domum redeunt, atqve illi, qui in India aut in Patria degunt. Cujus Exemplum

emplum extat in *Historia Navigationis Jacobi Le Maire*, qui cum in Regno Jacatra appulisset, suaqve Belgarum Societati Indicæ cessisset, id factum dicitur d. 1. Novembr. ac Lunæ die, computantibus ita *Le Maire* & Sociis ejus; d. 11. Novembr. vero ac Martis Die ex computatione Belgarum in Jacatra: Adeo ut oportuerit *Le Maire* & Socios ejus Hebdomade illa Die Martis carere & seqventem Diem cum Belgis tertiam Novembris ac diem Mercurii numerare. Quæ Historia Navigationis Le Maire prostat singulariter edita cum Titulo; *Speculum Orientalis Occidentalisq; Indiæ Navigationum Georg. Spilbergen & Jac. Le Maire Lugd. MDC XIX. 4to.* Et in Tomis Itinerum Indicorum. Idem de *Navigatione Magellani* ex *Ciecza* refert *Boxhorn. Hist. Un. p. 1030.* Quod diem unum in Calendario anticipaverint, rati diem Mercurii esse, cum esset dies Jovis; Et *Ricciol. Almagest. p. 1. p. 35. ex Pigafetta:* Eos appulisse d. VI. Sept. sua, VII. vero Hispalensium computatione. Cujus rei Ratio non aliunde, quam à citiori ac tardiori ortu & occasu Solis peti potest, quia n. Sol Nautis ejusmodi semper serius & occidit & oritur, tandem absoluta tota circumnavigatione, & tot minutis, quibus Sole quotidie serius fruuntur, in unum aliquem Numerum majorem coëuntibus, tota dies efficitur. Transiitqve hæc varietas in ipsum usum Civilem istorum locorum; Et Portugalli Urbis Macao in litore Chinensi incolæ Hispaniq; in Philippinis una eademqve die v. g. XX. & XXI. Januarii, hodienum numerant, Portugalli cum Europæis diem XXI. Hispani vero more navigantium per Mare Pacificum diem serius eoq; XX. Portugalli festa celebrant, Hispani Vigilias, illi Diem Solis, hi Diem Saturni; Et tamen Sol utriusqve simul fere oritur & occidit. Portugalli nimirum, cum primum in hæc loca ferrentur, recta versus Orientem iverunt, Hispani v. per Occidentem eodem venere. Itaqve svetum numerum isti retinuerunt, hi Solem comitati eundem tardius ac cum processu itineris longissimi tandem integra die serius destituerunt: Retinentqve ambo populi studio hanc numerandi rationem, pro demonstrando jure suo à Pontifice M. ipsis concesso, quod erat, ut Portugallorum esset, quicquid terrarum progrediendo versus Orientem invenirent, & Hispanorum, quod illi versus Occidentem progrediendo inventuri essent: Ambo igitur cum in extremis istis Regionibus concurrerent, easqve ad se pertinere æque arbitrarentur, signa juris sui quoqve retinenda censuerunt, quorum pars erat hæc, utpote Itineris sui testis, numerandi temporis ratio.

X.

Plane

Plane novum eſt, quod commentus fuit diligentisſimus Anglus *J. Childreus in Britannia Baconica, ſc. Hiſtoria memorabilium rerum Naturalium Angliæ, Scotiæ & Walliæ: Terram non rotundam, ſed Ovalem eſſe.* Rationem reddit, quod Experientia monſtret, nivem in Regionibus frigidis æſtivo tempore nunquam totam liqueſcere. Quia igitur multum nivis ſub utroq; Polo decidat, neceſſario à creatione mundi usq; magnum ibi cumulum collectum eſſe: Igitur licet Terra initio rotunda creata fuerit, cumulo iſto tamen paulatim oblongam factam & cum tempore oblongiorem futuram eſſe. Ea fini deinde allegat Tychonis & Kepleri teſtimonia qui in Eclipſibus Lunaribus aliquid Ovalis animadverterint, eoq; Terram requiri Ovalem redditam. Quæ excerpſimus ex Latina Paraphraſi *Ephemeridum Eruditorum T. III. p. 139.* Sed cogitari poſſit I. Tempeſtatem hibernam non ſemper perinde gravem eſſe, nec æſtatem æque remiſſam; Ideoq; licet nix aliquot annis duret, id tamen fieri remisſiori tantum æſtate, non autem ſi contingat eam tepidiorem eſſe. Neq; ſatis eſt unius atq; alterius Anni obſervationes hic allegari, cum pauci ſint, qui iſthuc proficiſcantur, vel quos commodorum ſpes eo perducit; Quos licet durior tempeſtas preſſerit, certum tamen non eſt, eam ſemper ita ſe habituram, aut omnes æque ita preſſum iri. Confer quæ in ſimili negocio de Pereginationibus Indicis per Boream inſtituendis ratiocinatur *Joh. Iſaac Pontanus in t'* Beginn ende Voortgang van de Ooſtindiſche *Compagnie Tom. I. N. I. fol. 68.* II. Imam nivem ſenſim diſperire, non minus ac lapides ſolent in Speluncis Lapidificis, quales Baumanni in Germania noſtra, & Ukienſis in Britannia, quæ jam dudum oppletæ fuiſſent, quippe deſtillante, ſuperius aqua in lapideam duritiem ſtatim concreſcente, niſi, quæ materia in imo eſt, ſenſim iterum liqueſceret. III. Eclipſium Lunarium ab exacta rotunditate receſſum, ſiquidem fiat, non poſſe mutatæ Terræ Figuræ transſcribi, ſed cauſæ alii unde natæ; Alias enim id non una aut altera vice, ſed crebrius obſervari daretur, quod tamen hactenus non factum fuit.

XI.

Locum Terræ, ſeu ſitum in Syſtemate mundi, ejusq; ſeu Motum ſeu Quietem cognoſci, non huc adeo, quam ad Phyſicorum cathedram pertinet. Magnitudo ejus VMCCCC. milliaribus Germanicis æſtimari ſolet, & talibus quidem, quorum ſingula MDCCCC. perticas Rhinlandicas contineant. At quantillum iſtud ſpacium, ſi cum cœli mole ejusq; corporibus comparetur. *Hoc eſt illud Punctum,* inquit gravis-

ſimè Seneca Præf. in Nov. Quæſt. *quod inter tot gentes ferro & igne dividitur.* O quam ridiculi mortalium Termini! Ultra Iſtrum Dacus non exeat: Strymo Thracas includat: Parthis obſtet Euphrates: Danubius Sarmatica ac Romana diſterminet: Rhenus Germaniæ modum faciat: Pirenæus medium inter Gallias & Hiſpanias jugum extollat: Inter Ægyptum & Æthiopiam harenarum inculta vaſtitas jaceat. Siquis formicis det intellectum hominis, nonne & illæ unam aream in multas provincias divident? Quid illis & nobis intereſt, niſi exigui menſura corpuſculi? *Punctum eſt iſtud, in quo navigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis, minima, etiam cum illis utrinq; Oceanus intercurrit.* Modos inveniendi iſtam magnitudinem prolixè tradit *Varen. Geogr. L. I. c. IV.* Et Wilibrord. Snellius toto Libro, *de Terræ Ambitus vera Quantitate ſ. Eratoſthene Batavo*; Item *Ricciolus toto L. V. Geograph.* De cauſa cur talis Magnitudo divinitus poſita ſit, cum eodem Ricciolo balbutimus: Hominem uno Anno à Polo Boreali ad Auſtralem ambulare poſſe, ſi, quod non adeo difficile iter eſt, ſeptem milliaria cum dimidio quotidie conficiat. *Videri itaq; probabile, DEUM O. M. admenſum fuiſſe Terræ Globum Humanæ ſtaturæ & facultati ambulandi, ut Homo, ſi velit, poſſit uno Anno diſcernere omnes Tempeſtatum Viciſſitudines, quas Sol abeundo ab uno Tropicorum ac redeundo ad eundem efficit, & ex ea contemplatione rapi in admirationem & Amorem Sapientiſſimi ac munificentiſſimi Conditoris* Cit. L. V. Geogr. c. ult.

XII.

Longitudo eſt Extenſio Terræ ab Occidente in Orientem; Latitudo Ejusdem Extenſio verſus Polos. Utramq; Geographi in Globo Terreſtri certis Circulis exprimunt, è quibus Circuli Longitudinis, quos & Meridianos vocant, Æquatorem ad Angulos Rectos ſecant, & integri exhibentur numero XIIX, Dimidiati ſ. Semicirculi XXXVI; Circuli Latitudinis ad Æquatorem Parallele ducuntur & ad utrumq; Polum usq; pertingunt, denis gradibus à ſe invicem diſtantes. Claretq; maxime uſus harum rerum in ſpeciali ſingulorum Terræ Locorum deſignatione, quæ ut juxta debitam proportionem exprimeretur, certa Longitudinis & Latitudinis Menſura Terræ attribuenda fuit: Unde & unumquemq; locum ſua Longitudine pariter ac Latitudine donarunt, quarum illa juxta generalem Definitionem modo datam eſſet Diſtantia Loci à primo Longitudinis Circulo ſ. Primo Meridiano; Hæc Diſtantia ejusdem ab Æquatore.

XIII. Lo-

XIII.

Locus, ubi primus Meridianus collocandus, aut in quo primum numerandæ Longitudinis initium quærendum sit, Quæstionem Geographis nostri temporis præbuit, tanto nobiliorem, quanto notatu digniorem occasionem habuit. Ac veteres quidem Geographi & in iis Ptolemæus eum in Canariarum unam, quam Junonem nominabant, collocare solebant, quippe rati Canarias in extremo Occidente sitas esse, Nec sub initia crescentis Geographiæ de alio cogitatum fuit: nam quia res arbitrii humani erat, ideo non multum referebat non necessariis cogitationibus hac in re fatigari, & utrum Meridianus in Canariis manere, an aliò commodius transferri possit, expendere.

Cum verò A. MCCCCXCII *Columbus* Americam detegeret, & *Ferdinandus Catholicus* eam à Pontifice sibi dari posceret, Rex Portugalliæ Johannes indignè ferens, hoc modo tot Regionum, opum, Hominum Dominium sibi præripi, causam suam apud Pontificem egit quidem, sed tum temporis impedire non potuit, quin Ferdinando *de Apostolicæ sedis plenitudine omnes Insulæ & regiones, &c.* concederentur post lineam à polo Arctico ad Antarcticum ductam & centum Leucis ab Azoribus & Insf. Prom. Viridis distantem. Mox verò Ferdinandus & Johannes mutuo pacto conclusere circulum Pontificis CCLXX. Leucis removendum & quod ultra eum reperiretur Castellanorum, cis eum Portugallorum futurum esse. Vid. *Anton. Herrer. Dec. I. Lib. II. Cap. 8. 9. 10. Maff. de reb. Ind. Lib. I.* Dum igitur pactis hisce stabatur, Portugalli circa initium præcedentis Seculi Brasiliam, partem Americæ Meridionalis, occupabant, & partibus suis se probè defunctos rebantur. At verò Brasilia non ita potiebantur, quin paulo post & pactorum & Brasiliæ occupatæ ipsos pœniteret. A. MDXIX. n. aggressus Navigationem Australem *Ferdinandus Magellanus* & freto, quod Magellanicum dicunt, feliciter invento, Mare pacificum emensus Moluccas adiit, Quem secuti *Franc. Garcias & Godofred. de Loyausa* A. MDXXV. easdem eodem itinere & sex Navium classe petiverunt: Et cum Portugallorum Archithalasso æmuli *Moluccarum Reges Ternatæ & Tidoris* eas quasi obtulissent, dum uterq; ab ipso auxilium peteret, Architahalassus etiam Albukerkius summo Portugallorum lucro uni sese adjungens utroq; potiretur: Castellani eadem occasione usi, alteri subvenire studebant, qui à Portugallis obrui videbatur. Hinc quoq; ipsis liber in *Moluccas* aditus patefactus, alter Regum, à cujus partibus Portugalli erant, paulò post subrutus, & Portugalli Mo-

luccis exuti. Res hæc ab initio ſtatim gravisſimo bello in Europâ terminanda videbatur, quod tamen qualitercunq; declinatum eſt, dum utriq; ad Bullam Pontificis & pacta olim ſancita ſibi redeundum, vel ſaltem dimenſionem exactiorem ineundam exiſtimarent. Itaq; A. MDXXIV. tentarunt ejusmodi quid, ſed irritò ſucceſſu. Nam principiis & dimenſionibus nimium quantum diſcrepabant: Portugalli ab *Inſula Salis*, quæ maxime orientalis eſt ex *Inſulis de Capo Verde*, ducentas & LXX. Leucas ſuas ordiebantur, exiguam jacturam exiſtimantes, ſi tot Leucas in continente Americæ amitterent, modo easdem in Oriente lucrarentur, & Moluccas ſuas facerent. Hiſpani verò ſeu Caſtellani ab *Inſula S. Antonii*, quæ XC Leucis magis declinat ad occidentem, initium ſumebant. Neq; de latitudine continentis Auſtralis Americæ inter *Puerto Veyo* ad oram Maris Pacifici & *Cabo de S. Agoſtinho* ad mare Atlanticum, quibus maxima Americæ Latitudo comprehendi putabatur, inter ipſos convenire potuit. Cum Hiſpani illam LI. gradibus, Portugalli LV. definirent: utriq; Regum ſuorum cupiditatibus obedientes, & animo in *Moluccis* intentisſimo. Ex qua varietate fluxit quoq; varia illa *Indiæ Occidentalis* diſtributio: Quam ſola *America* concludunt Portugalli, Caſtellani vero eidem præter *Moluccas*, *Philippinas*, *Inſulas Salomonis*, *Novam Guineam*, *Japoniam*, *&c.* accenſent. *Vid. Herrera Deſcr. Ind. occid. c. 26.* De illa verò Portugallorum & Caſtellanorum Lite legendi *Gomara Hiſtor. Gen. Ind. L. IV. cap. X. & ſeqq. & Laet. deſcr. Ind. Occid. Lib. 15. c. 1.*

Hinc itaq; ſine dubio ſeu fluxit, ſeu occaſionem ſumſit illa de variando Meridiano anxietas: Cui alias deinde rationes Mathematici adjunxerunt: â declinatione pyxidis Nauticæ, &c. petitas, quas aliis recenſendas relinquimus. Tabulæ *Geographicæ Blaeu* primum Meridianum in *Canariarum* ſeu Fortunatarum illam, quæ *Teneriffa* dicitur, collocant. Idemq; fit in maximo Globo ejus. Quia verò etiam unius ejusdemque Inſulæ Termini longitudine inter ſe differunt, æqvum erat, non certam modo Inſulam eligi, ſed in Inſula etiam certum locum, qui exiguus pariter, notabilis ac perpetuus eſſet, quiq; differentiam ne unius quidem minuti induceret. Nam quia longitudines locorum usq; ad minutum ſolicite inquiruntur, neceſſarium erat ipſorum Principium ne unius quidem digiti ambiguitate vacillare. Hac fini ergo aſſumptus eſt *Pico* (ſic enim in Tabulis aliquibus ſine adjecto alio quodam nomine vocatur, cum tamen nomen commune ſit; Nam & *Aſores* aliquem *Pico* habent, *Pico de S. Georgio* in Inſula *Fayal*, & *Pico de Adam* Inſula *Ceylon*) ſed cogno-

cognomine explicandus *Pico de Teide* (*Pico de Terraira* ab incolis dici meminit *Varenius p. 79.*) Mons in metæ maximæ modum evectus. Eundem Meridianum assumit *de Wit* in Tabulis suis Geographicis. In *Asores* qui rejiciunt, alii Orientaliores assumunt *Insulam S. Mariæ & Insul. S. Michaelis:* quod facit *Duval* Geographus Regis Galliæ in Tabulis suis. Alii Occidentaliores sumunt *Corvo & Flores*, veluti facit *Blaeu* in Globis suis minoribus. *Godofredus Wendelinus* à Meridiano, qui transit oppida *Holam & Schattolam Islandiæ*, orditur. Alii locum, in quo degunt, sibi assumunt: Quemadmodum *Lansberg.* in observat. Astronomicis, qui *Gœsæ* Zeelandiæ oppido primum Meridianum destinavit: Et *Origanus*, celeberrimus olim Academiæ hujus Mathematicus, *Francofurto* nostro. Vid. Scripta ipsorum passim. Memorabile est Regem Galliæ *Ludovicum XIII.* jussisse Cosmographos Regni sui Meridianum primum statuere in *Insula Ferri* seu *Ferro*, quod ex Furnerio narrat Ricciol. Alm. Tom. I. p. 1. p. 725. Cui tamen differentiæ obviari facile est. Nam si longitudinem Loci tui numeres à Teneriffa, alter verò à *Corvo & Flores*, totidem gradus istius computationi Te adjicere oportet $14\frac{1}{2}$ circiter. Item si à *Corvo & Flores* numerare cœperis, alter verò à *Teneriffa*, tuum erit totidem gradus abjicere, ut computationi ejus Te accommodes. Eodemq; modo in aliis procedendum.

XIV.

Non minus vero celebre est & in Re Geographica utilisſimum Quæsitum de invenienda distantia meridiani nostri ab alio meridiano noto, seu Longtiudine Locorum, de quorum positu nihil certi Tibi constet: Ut, si in Oceano sis, nescias autem quo loco ejus, determinare possis, quot milliaribus à Meridiano, eoq; à Patria Tua, etiam quacunq; Regione distes. Tentarunt id aliquamdiu Viri non infelicis Ingenii, sed dispari ab Ingenio eorum successu. *Galilæus de Galilæo* ex Satellitibus Jovis eam colligere conatus fuit, sed cum utilisſimo huic labori immoreretur, res isto modo peragenda hucusq; neglecta fuit, nisi forsan à non nemine Virrtuosorum Angliæ revocetur. *Grandamicus* Nobilis Gallus ex Magnetis ad Polum conversione ejusdemq; variatione & declinatione idem non ita pridem conficere conatus fuit; sed ingeniose magis quam vere, quod demonstravit è virtuosis Angliæ *Henricus Power* Libro hac de re contra ipsum edito. Felicius vero hoc negocium administravit Nobilis Belga *Christianus Huygenius à Zulichem*, qui ex confecto Horologio Pendulo id eruit, & probandum deinde Ingeniosis qui-

buscunq; transmisit: Cui suum deinde *Ill. Comes Kinkardinus* addidit, ejusq; usum paulo post A. MDCLXIV. Anglorum Capitaneus *Holmes* non levi cum successu in Oceano Æthiopico expertus fuit. V. Anglorum *Transactiones Philosophicas de A MDCLXV. m. Martio*, ubi simul Huygenii Literas ad Amicum legere est. Aliis etiam antehac ejusmodi quid suboluisse discimus ex *Varenio Geogr. C XXXI. Prop. VII.* ubi sex modos inveniendi Longitudinem Locorum exponit, & præter alios Automaton ejusmodi, quale Huygenius confecit, reliquis modis omnibus præfert *p. 615.* Præmii, quod Belgii Ordines Inventori posuerint & 30000. Florenorum esse creditur, meminit *p. 612.* Idq; illo tempore, quo scriberet hæc, à Monacho quodam Gallo Duillerio petitum fuisse dicit.

XV.

Occurrunt etiam oblique ducti Circuli seu Arcus in Globo Terrestri reliquos omnes varie secantes, quos Loxodromias appellant, Numero totidem, quot venti sunt, h. XXXII. quorum septem semper in Quadrante Meridiano & Parallelo Loci intercipiuntur, octava a. Loxodromia perpetuo est Parallelus. Veniuntq; iisdem, quibus venti, Nominibus. Usus earum est in Re Nautica, de quo videndi Hydrographici Scriptores, quem & non nihil attigit *Varen. c. XXXIX. Geograph. Propos. XIII. & seqq. Et Blaeu de Usu Glob. L. II. P. III. p. 150.*

XVI.

Circuli utriq; Globo communes sunt meridianus, Horizon, Æquator, Ecliptica, Tropicus Cancri, Tropicus Capricorni, Coluri, Quorum explicatio pariter ac Polorum & Axis, item quæ de Zonis aut Sphæris, Terminis ex Comparatione & vario positu circulorum natis dici solent, in Compendiis Geographicis passim obvia sunt. Id in genere notari posset, nullos eorum reipsa in Cœlo aut Terra dari, omnes enim partes Sphærarum hâc in re sibi undiq; sunt simillimæ, sed tantum concipi ab animo humano, tanquam Notiones Secundæ & instrumenta percipiendi Scientiam Astronomicam, non tamen fundamento quodam & vestigio in Sphæris planè destituta. Sic cum navis aliqua rapitur per undam marinam, non relinquitur quidem in ipsâ aquâ realis aliqua linea, per quam navis tracta fuit, aut quam oculo distingvere possis, interim tamen revera navis fuit per illud undarum spatium vecta. *V. Keckerm. Syst. Astron. L. II. c. II.*

XVII.

De Polis seu potius Stella Polari (hæc enim Nomine Poli aliquando

do venit,) nolimus præteritam Quæstionem, An in Sphæra Recta seu in istis Regionibus, quæ directæ sitæ sunt sub Æquatore, uterq; Polus, h. utraq; Stella Polaris, conspici possit? Id quod ex materie de Refractionibus Geographorum aliqui suspicati sunt. Sed satisfactum ipsis fuit à diligentissimo *Mandelslo Itiner. Cap. XIII. p. 151.* Ubi dicit se Polum Arcticum, non nisi post VI. gr. cis Æquatorem, Antarcticum vero post VIII. gr. demum trans Æquatorem vidisse: Ich habe bey der Lini mit Fleiß acht gegeben / obs wahr sey was etliche sagen/daß man unter derselben beyde Polos zugleich sehen könne / Ich habe es aber anders befunden / denn ich verlohr auß dem Gesichte den Polum Arcticum im sechsten Grad von der Linie/und sahe den Süder Polum, nemlich Antarcticum, erst im 8. Grad. Idem sensit *Joh. Lerius* in Navig. Americ. *Non modo sub Æquinoctiali Polus uterq; non apparet, quod plerique arbitrantur: sed neuter nisi duobus immensis ultra citraq; gradibus:* Veluti citatur à *Keckerm. Syst. Astron. Part. I. c. II.* Neque minus Nobilis observatio est de Polis hisce, Terras iis subjacentes Noctem diemq; sex Mensium habere, quam & veteres non obscuris Testimoniis firmarunt. Unde præter alios *Plinius Lib. II. c. LXXV.* cum de variis Lucis Incrementis egisset: *Haut dubie repromittunt id, quod cogit ratio credi; Solstitii diebus accedente Sole propius verticem Mundi, angusto Lucis ambitu, subjecta Terræ continuos habere dies senis mensibus, noctesq; è diverso ad Brumam remoto. Quod fieri in Insula Thule Pythias Massiliensis scripsit, sex dierum Navigatione in Septentrionem à Britannia distante: Quidam vero & in Mona, quæ distat à Camaloduno Britanniæ oppido circiter ducentis millibus, affirmant.* Atqui istud de *Thule* Insula falsum est, quæcunq; etiam sit ex Insulis Borealibus: Falsum etiam de *Mona*, seu Cæsaris Monam intelligas, quæ Mannia est & P. Orosio *Mevania*; seu Taciti Monam, antiquam Druidum sedem, quæ *Mön* Britannis dicitur, Anglis Anglesey. Hæc enim in litore Wallico sita est, illa in Mari Hibernico: Quæ loca vicissitudinem Noctium ac dierum non minus æstate quam hieme experiri notorium est. De semestri Nocte vero tantum abest, ut ita sentiamus, ut è contrario putemus, si quis sub Polo vivere possit, eum in perpetua Luce versaturum. Ratio est quia Æquator in hisce locis Horizontem stringit. Atqui Maxima Solis ab Æquatore distantia est 23. gr. 30. min. Totidem ergo gradibus Sol ab Horizonte horum locorum distabit, si remotissimus sit ab iis. Jam vero Crepusculorum duratio à plerisq; 19. Graduum Profunditatis Solis sub Horizonte statuitur. Quibus si quatuor quinq; vel plures Gradus adje-

adjeceris, quibus propter maximas Refractiones circa Polum Phænomena altius elevantur, quam revera sunt, plures habebis vel totidem saltim Gradus pro Crepusculo, quot Sol ab Horizonte ibi remotus est: Et per consequens perpetua Luce ibi frui licebit, si non splendida, aut præsentis Solis, saltim dubia, & non omnino nulla, quæ deinde eo magis augetur, quo Sol à Tropicis ad Æquatorem propius accedit. Confer *Voss. Not. ad Pomp. Mel. L. III. c. 6.* Nec prætermiserimus à Doctrina Refractionis plane aliena opinione tradi iisdem Locis, duobus Æquinoctii diebus Solem neq; oriri, uti loqvuntur, neq; occidere, sed dimidium Solem supra Horizontem illorum, dimidium infra eum hærere. Quod post alios etiamnum exponit accuratissimus *Varenius Geogr. L. II. c. 25. Prop. I.* Qui si Solem ipsum intelligat, non refragamur: Si Phænomenon Solis h. Lucidam istam speciem, quæ oculis tum temporis se ingerit, dixerimus istud integre jam tum videri, vel etiam aliquot diebus ante visum fuisse: Imo asseruerimus, si quis illo tempore sub utroq; Polo esse possit, eum geminum Solem visurum Refractionibus non minus in hanc quam in illam partem Phænomenon Solare efferre valentibus. Quam rem tanto facilius dabit, quisquis Astronomiæ peritus *Adulterium Solis & Lunæ*, Phrasi Astronomica ita dictum, h. Eclipsin Lunæ, Sole adhuc supra Horizontem existente visam A. MDCLXVI. d. VI. Junii in memoriam sibi revocaverit. Cujus causa itidem in nulla re alia sita erat, quam vaporibus Phænomenon Lunæ supra verum locum, in quo erat, interveniente Refractione, elevantibus. Atq; extant de hac Eclipsi peculiares commentarii *Grandamici, Payeni, &c.* Quorum summam vide in *T. I. & II. Ephemer. Erudit.*

CAPUT II.

HISTORIA VENTORUM.

I. Atmosphæra, Venti Explicatio.
II. Ventorum numerus.
III. Venti Generalis natura: In mari Pacifico 3000. milliaribus sine metu omni Tempestatem aut variationis Ventorum navigari? Observationes circa abitum Europæorum in Indiam Orientalem, eorundemq; inde reditum. Cur Belgæ circa finem Anni ex India Orientali navigare soleant.
IV. Ventorum Specialium recensio.

V. Ete-

I.

AD specialia descensuris se primum offert *Atmosphæra* tertia pars Globi Terreni, i. e. aëris Sphæra terram ambiens. Seu vi vocis Aër vaporosus circa Terram. Cujus hic, ne Physicas Commentationes adducamus, solum motum cognoscere nobis opus est, i. e. Ventum. Ventus n. est Commotio aëris sensilis.

II.

Ventos æque ac Plagas XXXII. moderni faciunt. *Vid. Compendia Geogr.* Græci ac Latini pauciores numerabant: quod licet ad navigationem aliosq; usus valde incommodum esset, illi tamen id non adeo senserunt, quia Navigationes ipsorum pariter ac omnium Antiquorum à litoribus haut longe recedebant. De causis, Effectis & fin. Ventorum nihil dicemus.

III.

Ventus alius est Generalis, alius Particularis. *Generalis* à Nautis vocatus de Passatwind / multis simul locis per totum annum spirat in mari: Estq; perpetuo Orientalis, i. e. Eurus vel Euro Collateralis, & cumprimis observatur in Mari Zonæ Torridæ.

Sic in Mari Pacifico constantissimum se exhibet, adeo ut naves, quæ à Novæ Hispaniæ portu *Aquapulco* versus *Philippinas* tendunt, sine ulla velorum vel collectione vel mutatione eo tutissime utantur. *Kirch. de A. M. l. III. p. 4. c. 2. p. 469. Ex dicto portu, ubi perpetua fere malacia est 10. gr. versus Austrum recta contendunt, & juxta dictum 10. parallelum tam feliciter in Occasum navigant, ut immotis velis spacio 85. dierum 3000. milliariorum intervallum absolvant, nec cursum aut vela mutent, nisi ad Insulas Ladrones, ubi derelicto parallelo 10. ad 13. navim dirigunt, ut Os Insularum (La bocca de las Islas) rectà ingrediantur, sicq; vitatis periculis Manillanum portum tandem obtineant.* Quæ refert ex ore *Didac. Bobadillæ.* Nec ab initio susceptarum inde Navigationum in hunc usq; diem ulla navis in vastissimo illo MDCL. milliarium itinere periisse deprehensa est. Vid.

 præter

præter alios *Georg. Spillberg. Navig. p. 56. circiter*, ubi etiam Aquapulci descriptionem videre est. Adde Jac. Heremitæ Itinerariū, &c. Contra qui ex Insulis *Philippinis Americæ* Regiones, quippe respectu illarū Orientales petunt, iis semitā Solis sub Zona Torrida servare aut repetere ob perpetuam venti reluctationem impossibile est: sed ut in portum, è quo solverant, Aquapulco restituantur, eos Zonam Temperatam ingredi & ad Americæ Septentrionalis litora navim dirigere oportet, ut hinc Borealibus flatibus adjuti desiderato termino tandem potiantur. *Vid. has de re Ephemerides Thomæ Candish. Ed. cum Itinerar. ejus p. 84.*

Qui *Indiam Orientalem* ex *Europa* petunt, plus temporis opus habent, quam qui ex India Orientali Europam repetunt: Quo scatent Itineraria Belgica & aliarum nationum. Quia Ventus ab Africæ litoribus perpetuo Brasiliam & Paraquaviam versus spirat. Hinc fit, ut Belgæ Indiam Orientalem petituri, quando Insulas Promontorii viridis prætervehuntur, non ampliùs juxta Africam navigent, sed rectô itinere Americam petant & in litoribus ejus hæreant, donec Tropicum Capricorni emensi sint, postea vero demum ad Caput Bonæ Spei tendant, & sic deinde iter suum longius persequantur. Ratio est, quia cum perpetuo contrario Vento ipsis luctandum esset, si prope Africam manerent, quæ etiam probe probeq; expertus fuit *Vascus di Gama*, cum *Promontorium Bonæ Spei* detegeret. Contra si à *Promontorio Bonæ Spei* versus Europam tendant, longe breviori itinere utuntur, rectà ad *Insulam S. Helenæ*, quæ CCCL. milliaribus à Prom. Bon. S. abest, pergentes, quod iter plerumq; XII. vel XVIII. diebus absolvunt quippe generali isto vento adjuti. Vid. Catologum ejus in *Itinerario Mandelslo p. 181.* Nec aliud curare habent nisi unicum hoc, ne Insulam prætervehantur, cum admodum parva sit. Etenim si vel octava milliaris parte inde deflectant, non possunt eam repetere, Vento Orientali Occidentem versus eos impellente. Ideo tum Aquationis causa vel *Insulam Ascensionis*, vel ipsam *Brasiliam* cum maximo itineris dispendio adire coguntur.

Tertia pars Maris sub Zona Torrida existentis inter *Africam* nempe & *Philippinas* non quidem destituitur hoc vento, sed tamen ab ipso non semper afflatur, tot Insulis in eo sitis interpellantibus, quo minus tam crebro spirare possit. Interea crebro deprehenditur spirare Mense Januario, Februario, Martio, Aprili, Majo.

Hinc Belgæ quando ex *India Orientali* solvunt, plerumq; circa finem anni id faciunt; quia tum temporis vento Generali usq; ad *C. B. S.* adju-

adjuvantur. Atq; Goa eodem tempore profifcifci folent. *Vid. Mandelslo.* Quo fit ut Belgæ etiam plerumq; circa Menfem Julium in patriam appellant. Contra circa idem tempus è Patria folvunt, trimeſtri vel quadrimeſtri ſpatio Iter inter Belgium & *cap. B.S.* emenſuri. Quod dum faciunt certi ſunt ſe Generali Vento in mari Indico haut impeditum iri. Cujus particularem rationem adjicimus §. 7. n. 1. Plura hac de re *Vid. in Varen. c. 21. p. 381.* Cauſam Venti Generalis proſequitur Kircher. *Subterr. Lib. IV. S. II. c. 2 p. 193. & ſeqq.* Nim. cum Sol ſub Zona Torridâ Oceanum radiis ſuis perpendicularibus jam in hac, jam in illa parte pro Solis in hoc vel illo Dodecatemorio conſtituti ratione perpetuò feriat, fit ut ex Solis incumbentis æſtu vehementi mare attenuatũ ingentem vaporũ copiam halitibus mixtam in aërem educat, qui quidẽ vapores halitusq; rarefacti in anteriori Solis Semita conſiſtentem aërem cum ſummo impetu dum protrudunt ex ea protruſione aër agitatus verſus eam partem, verſus quam Sol fertur diffuſus, eum ventum ex ortu in occaſum, quem nos Generalem dicimus, efficit.

IV.

Venti Speciales certo loco ac certo tempore ſpirant. Tales Veterum decantatisſimi *Eteſiæ*, *Chelidonii*, *Ornitbiæ*, *&c.* & qui noſtro tempore nomine *Mouſſonum* innotuere, quos proſequitur Varen. *c. l. p. 389. Kircher. c. l. p. 196. & ſeqq.*

V.

Eteſiæ deſcribentibus Græcis ſunt Venti Boreales à medio Julio usq; in finem Auguſti; eoq; toto dierum Canicularium tempore flantes. Ac ſpirant quidem interdiu tantum, noctu verò deſinunt. Nec ubivis ſpirant: Neq; enim in Germania noſtra, vel Gallia, Italia, Perſia &c. eos ſentimus, ſed in iis tantum Regionibus, quibus Carpathii montes verſus Boream obtenduntur, i. e. Græcia, Macedonia, Servia, Boſnia, Thracia, Aſia Minori, Ægypto. Cujus cauſa è Vaporum copia ex disſoluta nive (qua montes illi abundant) ortorum petenda; Qua fit, ut quamdiu Vapores illi conſumti non ſunt, tamdiu venti hi durent, & cum circa meridiem potisſimum rarefiant, noctu autem condenſentur, hinc fit, ut Venti interdiu durent, de nocte autem flatus ſuos ſuſpendant. Notandum, quod obſervarunt *Mart. Cromer. in Rebus Polon.* & *Sigism. ab Herberſtein in Rebus Moſcoviticis*, indicante *Kirchero c. l. C. III.* eodem tempore in Regionibus cis Carpathum, i. e. Poloniæ parte, & Rusſia etiam ſtatos ventos ſpirare, ſed Auſtrales: Quod tanto majori argumento eſt Eteſiarũ non aliam cauſam eſſe, quam quæ à Carpathiis montibus peti poteſt.

Etefiis annumeramus *Ventos Boreales*, qui in litore Indico Guzaratæ à Martio usq; ad Septembrem continuo fprirant, quia nives in Caucafi montibus disfolutæ ingentem Vaporum vim fubminiftrant, qui Solis æftivi radiis verfus Auftrum deinde diffunduntur *Videndus Joh. Twift in Defcr. Regni Guzarat. p. 67.*

VI.

Chelidonios poft Brumam incipere fcripferunt Græci, fed de initii die nihil certi Prodidere. Sunt autem Auftrales valde debiles, inconftantes, & minus continui. Caufa eorum videtur ex montibus Monomotapæ, quos Lunæ vocant, petenda. Dum enim Auftralem Zodiaci partem permeat, Nobis & Græciæ hiemem facit, illis verò in R. Monomotapæ æftatem; Eoq; nives montium iftorum liquefacit & halituum Copiam educit, fenfim deinde abfumendorum. Quod debiliores fint à maxima diftantia montium fieri autumamus. Halitus hi enim quo longius progrediuntur, eo debiliores evadunt. *Ornithios*, Ventos poft Æquinoctium Vernum fpirantes, forte non fruftra erimus, fi Chelidoniis accenfuerimus. Et Venti Auftrales etiam à Sept. ad Martium in Regno Guzaratæ fpirantes hujus generis effe poterunt.

VII.

Mousfones, (Motiones Latine dixeris) funt tertium Genus Ventorum qui certam temporis Periodum quotannis obfervant, in certisq; Maris Partibus per aliquot menfes fpirant. Ac multum refert in Re Nautica ipfos obfervari, quippe quorum tempus Nautæ eligere habent ad Navigationem, quam inftituunt verfus ejusmodi plagam, ad quam ventus ille fpirat. I. In Oceani Atlantici maxima parte ad Zonam Torridam cis Æquatorem & Temperatam Borealem pertinente Boreas frequenter fpirat menfe Octobri, Novembri, Januario. Hinc fit ut Belgarum Navigationes verfus Indiam Orientalem plerumq; iftis in Menfibus fufcipiantur, ut opera horum Ventorum Æquatorem fuperent. Et fæpius obfervatum fuit, illos, qui Menfe Martiò è Belgio folverunt, non citius ad Brafiliam veniffe, quam alios, qui fuccedente Octobri exiverant, utrisq; Borea adjutis eoq; Menfe Febr. illuc pervenientibus. Nautæ tamen hunc Ventum Mousfonibus annumerare haut folent.

II. In Oceano inter Africam & Indiam diximus §. III. Ventum Generalem fpirare Menfs. Januar Febr. Mart. Aprili, Majo: Menfe Augufto & Septembri durat Motio contraria Ventorum Occidentalium.

III. In

III. In Litore Malabarico Motio Orientalis tantum menſe Januar. Febr. & Martio durat, quo tempore potisſimum naves inde verſus Perſiam, Arabiam & Africam ſolvunt. Toto autem Majo, Junio, Julio, Auguſto vehementisſimè ſævit Boreas, adeo ut nullæ naves tum temporis exire poſſint. At in litore Coromandel oppoſito priori nihil ejusmodi ſentitur.

IV. Qui è Philippinis Novam Hiſpaniam repetunt, non poſſunt per Zonam Torridam iter hoc ſuſcipere, quia Ventum Orientalem Generalem perpetuo contrarium habent, ſed neceſſum eſt ut 40. gr. Lat. Bor. adeant, ſub hoc enim à Ventis Borealibus qui perpetuo in ora illa Americæ Septentrionalis regnat, impulſi, brevi tempore portum Californiæ obtinent. *Vid. Kirch. de A. M. L. 3. p. 4. c. 2. p. 469.* qui à PP. Simone Cotta & Didaco Bobadilla Inſularum Philippinarum audita hæc refert. Ad emetiendam verò reliquam partem Itineris Menſibus Junio, Julio, Auguſto, Ventis Occidentalibus adjuvantur.

VIII.

Ventos certo loco, ſed perpetuo, ſpirantes obſervare eſt I. in litoribus Peru & Chili Regnorum, adq; adjacenti Vicino Mari, ubi Ventus perpetuo fere eſt Auſtralis vel Collateralis ejus Auſtro-Zephyrus. Incipit ad 46. gr. Lat. atq; perflat ultra ***Panamam*** Iſthmi Americani, quo fit ut Naves Hiſpanorum auro & argento onuſtæ Limâ Panamam tendentes paucis diebus iter ſuum expediant: Contra verò Panama Limam repetentibus multorum dierum navigatione opus ſit.

II. In Freto Le Maire ad Litoræ Terræ Magellanicæ ſ. del Fuego continui fere ſpirant Venti Occidentales, tanto cum impetu, ut arbores qnoq; à perpendiculari rectitudine verſus ortum inclinent. Sed ab altera parte ejusdem freti ad litora Terræ Auſtralis ſpirat Auſter.

III. Medio Itinere inter Japoniam & Liampo urbem maritimam Chinæ ſemper ſpirant Venti Occidentales. Plura Vid. iterum ap. *Kircher. c. l. c. IV.* Quibus ſi quid de ſtatu noſtrorum Tractuum addendum eſt, familiarisſimi nobis ſunt Venti Occidentales & Zephyro-Boreales, unde & ædificia noſtra illis partibus, quibus plagas iſtas ſpectant, citius ruinam ſentiunt, quippe injuriis majoribus iſthinc obnoxia. Confer. infr. *C. III. P. III. §. IV.* ubi de Portuum Britannicorum commoditate.

IX.

Huc referimus etiam Ventos, qui in Maritimis quibusdam Regionibus

nibus non certo anni tempore tantum; sed certis etiam singulorum dierum horis spirant; ac duûm generum esse deprehenduntur: Quidam qui à Terra ad litora spirant, quos Portugalli vocant *Terreinhos*, Belgæ, den Land-Wind. Alii à Mari ad litora, Portugallis *Viracons*, Belgis de Wind uyt de See. Sic in Litore Malabarico à mense Aprili usq; ad Septembrem ejusmodi Terreinhos s. Terrestres ab h. XII. Noctis usq; ad Meridiem sentiunt, à Meridie usq; ad XII. Noctis Viracons s. Marinos. In litore Novæ Hispaniæ Venti Terrestres de Nocte spirant, Marini tota die: Idem usu venit in Regno Congi & Provinciis ad Lopo Consalvo.

X.

Ecnephiæ deniq; sunt Venti Subitanei, qui summo cum Impetu è nube prorumpentes, sursum deorsum omnia vertunt. A Portugallis *Travados* dicuntur: Frequenter sentiuntur in Oceano Atlantico inter Brasiliam & Africam, ad Gvineam sub Æquatore, ad Loango, ad Caput B. S ad Terram de Natal, ad Promotorium Gvardafuy. Portugalli antequam sufficienti Oceani Noticia instructi essent, & inveniendis circa C. B. S. & Africæ Promontoria novis Regionibus operam darent, hujus repentini Venti Truculentiam magno navium hominumq; interitu non semel experti sunt. *Vid Joh. Petr. Maffeji Histor. Ind. L. I.* Memorabile est in monte quodam Promont. B. S. quem Belgæ den Tafelberg vocant, observari primo minimam Nubeculam; Sed mox totam operiri montis latitudinem: Quod simul ac Nautæ sentiunt, collectis velis à litore recedunt, & alto sese committentes inevitabilem alioqui tempestatem declinant. E montis vertice enim tam validus Ventus è vestigio emittitur, ut nulla tam bene compacta navis sit, quin impetu ejus obruatur. Nec alius generis esse videntur concitatissimi Turbines, quos subinde in Arabiæ desertis itinerantes, cumprimis qui Mecham abeunt, experiuntur, nimirum densa & atra nubes mixta cum flammeis nubeculis tenebras diei inducit, mox procella erumpit, cujus sævitia licet mox sedetur, rubram tamen arenam tanta copia in terram ac mare ejicit, ut Arabes asserant, integram sæpenumero Mercatorum Societatem, quam Caravanam vocant 6000. & amplius hominum Sabulosa hac tempestate obrutam sepultamq; sine ullo humano remedio una cum Camelis periisse. Sunt hæc famosa illa *Arenosi Maris* pericula, indeq; Arabum & Ægyptiorum Mumiæ fieri, corporibus illis obrutis ardore Solari exsiccatis, à nonnullis creduntur. *Vid. Lud. Vartomanum Itin. L. I, c. 12.*

XI.

Orkanes, Typhones Latine diceres, sunt impetuosi venti cum celeritate per omnes mundi plagas circa locum aliquem vagantes. Nomen Indicum est Orankan, s. Forakan. Frequentissimi sunt inter Malaccam & Japoniam. Inter Navazam & Jamaicam Americæ Insulas talem aliquem expertus prolixe & accurate describit *Vincent Le Blanc. Itin. p. II. c. 21.*

XII.

Prope Guineam & sub Æquatore in mari Atlantico perpetua fere est *Malacia*, & motio aëris nulla, nisi quam Ecnephiæ subinde cient. Quæ una è causis est, cur Gvineæ litora tantopere fugiant, qui ex Europa in Indiam abeunt, vel ex India domum revertuntur. Nam sæpenumero integrum mensem hic hærent, antequam à litore in medium Oceanum abduci possint.

CAPUT III.
HYDROGRAPHIA.
PARS I.
HISTORIA MARIUM.

I. Scriptores Hydrographici veteres, ac recentes.
II Conspectus Hydrographiæ.
III. Distributio Generalis Partium Oceani.
IV. Specialior recensio earundem: Maris di Sargasso descriptio.
V. Archipelagi explicatio; Quave loca Archipelagi nomine veniant: Maria à coloribus nominata.
VI. Sinuum Descriptio & Distinctio.
VII. Maris mediterranei Sinus aliave Partes: Cur non intumescat, cum tamen tot fluvii se ipsi immittant? Polybii metus expensus de Palude mæoti & Ponto Euxino aliquando arena opplendis: Idem aliquibus locis tantum fluxum ac refluxum pati.
IIX. Maris Balthici nomen, sinus: Cur fluxu ac refluxu careat? Idem fere solum Succinum suppeditat.
IX. Maris Rubri nomen, Mare Ziph in Sacris; Ejusdem navigationes: Proventus Coralliorum in eodem: Conjunctio ipsius cum mari mediterraneo, item cum Nilo.
X. Sinus Persicus.

XI. Si-

XI. Sinus Lati.
XII. Mare Caspium : Controversia de Longitudine & Latitudine ejus.

I.

HYdrographia s. Descriptio Aquæ altera pars est Globi nostri. Autores, qui digni quidpiam heic præstitere, sunt in Hydrographia Veteri: *Claud. Bartbol. Morisotus* in Generali Historia Orbis maritimi seu Rerum in Mari & Litoribus gestarum Ed. Divione Anno MDCXLIII. fol. *Thomas Rivius* Historiæ Navalis Antiquæ L. IV. Lond. MDCXXXIII. 8. *Joh. Schefferus* Tr. de Varietate Navium. Idem de Militia Navali Veterum Ed. Upsal. MDCLIV. 4. Extat etiam *Lilii Gregorii Gyraldi* de Re Nautica Libellus Tom. I. opp. ejus p. 571. & seqq.

In nova ac hodierna Geographia extant: *Georg. Fournier Hydrographia. Arcano del mare Ruberti Dudlei* Ducis Northumbriæ. Constat Libris VI. Tom II. Ed. Florent. MDCLXI. fol maj. Libro VI. qui absolvit totum Tom. II. continentur Tabulæ Hydrographicæ. Zee-Atlas uffte Beschryvinge van alle de bekandte Zee-Kusten des Aerdrycks door *Arnold. Colom* Amstelod. fol maj. *Henrici Donckers* Zee-Atlas Amstel-MDCLX. fol *Tom. V. Atlantis Jansonii* Ed. MDCL. Titulo Hydrographiæ, die Wasserwelt. *Ricciol.* Geogr. Gen. L. X. quem vocat Hydrographicum. *Athanasii Kircheri* Mundi Subterranei. P. I. L. III. *Marini Mersenni* de Histiodromia. *Petri Herigonii* de Histiodromia in Tom. IV. opp. Mathem. *Willibrodii Snellii* Tiphys Batava, *Bartbol. Crescentii* Nautica Mediterranea Ed. 1602. Nauticam Indici Maris exhibet *Histor. Navig. Ind. T. II. in Append. Joh. Twists Descript. Regni Decam. p. 84. & seqq.*

II.

Materies, in qua potissimum hic versabimur, erit Oceanus, Magna illa Aquarum congeries, quæ Terram interluit. Nam totam Terram Aquis interlui dubitari non potuit, ex quo ipsam circumnavigari posse compertum fuit. Ejus considerabimus Partes Extantiores, s. Maria Particularia, tum Sinus, Freta, Portus, etsim. Deniq; ipsorum Fluviorum Notitiam adjungemus: Certi quippe omnes Fluvios in Mare defluere indeq; reverti, ut iterum fluant: *Eccles. l. VII. C. III.* Ad Nominis illustrationem pertinet præter communem Oceanum seu mare recenseri: *Mare Arenosum* in Arabia deserta de quo dictum *c. II. §. X. Mare*

Igneum

Igneum, in arenosis Ægypti locis, quæ Aquæ cujusdam ardentis speciem referunt. *Cum Damiata solvissemus & studiose contemplaremur loca arenosa, videbantur nobis aquæ cujusdam ardentis speciem præbere & adeo resplendere, ut materia vitri in fornace accensi oculorum aciem perstringere solet. Credebamus initio lacus aliquos ardere, cumq; Arena solibus excocta valde sit levis & fluida, ad quemcunq; levioris venti afflatum ita commovetur, ut quasi fluctus quidam ardentium undarum à longe intuentibus exurgere videantur.* Itiner. Princ. Radzivil. *fol. 145.* *Mare Gramineum* seu *Mare di Sargasso*, de quo *seq. §. IV.*

III.

Partes extantiores Oceani nominamus maximos ejus Tractus, quos Tabulæ & Globi repræsentant: *Mar del Nort* s. Oceanum Atlanticum, illum Tractum Maris, qui inter Veteris Orbis Litus Occidentale, & Novi Litus Orientale situs est: Quanquam à plerisque etiam strictius accipiatur, ut *Oceanum Atlanticum* dicant partem memorati *Maris del Nort*, quæ cis Æquatorem est, & *Oceanum Æthiopicum*, partem ejus, quæ trans Æquatorem est. 2. *Mar del Zur*, s. Mare Pacificum inter Americam & Asiam situm. 3. *Mare Indicum*, quod inter Africam & Latronum Insulas, extremam Asiæ partem, collocatum est.

IV.

Maximi hi Tractus ratione variarum *Regionum*, quas alluunt, diversas Denominationes sortiuntur. Sic Mare del Nort, qua maxime Boreale est, vocatur *Oceanus Septentrionalis*, *Glacialis*, *Hyperboreus*:

Medio loco inter Norvegiam, Islandiam, & Magnam Britanniam *Oceanus Deucaledonius*:

Inter Magnam Britanniam, Germaniam & Belgium appellant *Oceanum Germanicum*, Belgæ de Noordzee.

Inter Galliam & Magnam Britanniam, *Mare Britannicum*.

Inter Hiberniam & Magnam Britanniam, *Mare Hibernicum*.

Juxta Aquitaniam est *Oceanus Aquitanicus*.

Juxta Gallæciam, Asturiam, Biscajam, utpote Veterum Cantabrorum loca, Oceanus Cantabricus.

Partem Maris del Nort trans Æquatorem sitam diximus vocari Oceanum Æthiopicum. Quo pertinet celebre *Mare di Sargasso*, ita dictum à Portugallis quod non procul *Capo Verde* juxta Insulas *Capo Verde* incipit & à 20. lat. Bor. ad 34. lat. Austr. extenditur. Color hujus Maris viridis apparet, qui tamen ipsius Maris non est, sed Herbæ cujusdam exiguorum

rum foliorum & Nafturcio fimilis: Cujus folia adeo denfe & continuo tractu incumbunt Oceano, ut ipfa Aqua vix confpiciatur, & nautis fæpe multum negocii faceffatur, qui Mare hoc tranfire non poffunt, nifi mediocri aliquo vento juventur. Defcribitur *Hift. Navig. Belg. P. I. n. 2. p. 3.* & ex ea à *Varen. L. I. p. 163.* Quod tanto minus mirum, cum alibi etiam ejusmodi feu Marina feu Submarina reperiantur Prata: de quibus *V. infr. c. VII. §. ult.*

In *Mari Pacifico* occurrunt *Oceanus Peruvianus*, *Oceanus Chilenfis*, & prope Afiam *Oceanus Chinenfis f. Sinicus*. Ejusq; Pars forte etiam *Mare Tataricum* erit, in extrema Afia Tatariam alluens.

In Mari Indico eft *Mare Arabicum* Arabiæ adjacens, *Mare Lantchidol* inter Infulas Indiæ Orientalis & Novam Hollandiam collocatum, &c.

V.

Ab *Infulis quas Mare interluit* natum nomen *Archipelagi*, h. ejusmodi Partis Maris, quæ multis Infulis intercipitur. Sic eft Archipelagus Maldivarum, *Archipelago di Maldivas*, olim Hippadis Mare, complexus Infularum Maldivarum, feu Mare Infulas hafce interluens; *Archipelagus S. Lazari*, Mare Infulis Indiæ Orientalis interceptum; Et Archipelagus, *Archipelago* in fpecie, olim Mare Ægeum, Pars Maris Mediterranei inter Infulas Græciæ, Thraciæ, Afiæ Minoris adfitas labens. *Archipelagum d' Andemaon, feu Andreman* vocari Minores Infulas in *Sinu Gangetico f. Golfo di Bengala* Sumatram usq; difcimus ex *Vincent. Le Blanc. Itin. p. I. c. XV.* Extant etiam à Coloribus fumpta Marium Nomina, ut *MARE RUBRUM*, quo Nomine appellatur. I. Notus ifte Sinus inter Ægyptum & Arabiam. II. Quicquid Maris eft inter Californiam & Continentem Americæ, alias Lingva Hifpanorum *Mare di Vermejo*. *Mare Nigrum* & Turcarum Lingva *Mauro thalaffa & Mare More*, h. Pontus Euxinus. *Mare Album* I. Archipelagus *ap. Joh. Barros L. IX.* II. Sinus Latus juxta Rusfiam. *Mare Viride* f. Sargasfium, juxta Capo Verde; Sed plenior horum explicatio, alibi fit in hoc Capite, ideo Nomina hic indicaffe fatis erit.

VI.

Partes Maris curvo Litore interceptas vocant *Sinus*, Italice *Golfo*: Quos duûm Generum conftituunt, *Oblongos & Latos*. Sinus oblongi funt *Mare Mediterraneum*, *Mare Balthicum*, *Mare Rubrum*, *Mare Perficum*, *Mare di Vermejo*, f. Sinus Californiæ & *Sinus Coreenfis*.

VII. MA-

VII.

MARE MEDITERRANEUM Europam à Borea, Africam ab Austro, Asiam ab Oriente habet: Belgis de Middellandsche Zee. De quo notamus I. Ipsum Sinus alios minores, sed æque celebres emittere: Oblongos quidem I. Adriaticum, quem & *Mare Adriaticum* vocant, Italice *Golfo di Venetia*, Venetorum Jurisdictione comprehensum, quem ideo & injecto Anulo sibi quotannis despondent. V.*infr.P.II. c.XII.§.IV.* II. Tarentinum, hodie *Golfo di Taranto*, in Extrema Italia prope Mare Adriaticum situm. III. In Mari Ægeo Sinum Thessalonicensem, *Golfo di Salonichi.* Adjecerimus etiam IV. *Propontidem*, alio nomine Mare de Marmora, Sinum per Hellespontí fretum Mari Mediterraneo participantem. V. *Pontum Euxinum* mediante Bosphoro Thracico Propontidi annexum; Qui ipse etiam alium non ignobilem Sinum format Sinum Nigropolitanum vulgò *Golfo di Nigropoli*, qui simul Freto *di Caffa*, & Palude Mœotide Chersonesum Tauricam efficit. VI. *Paludem Mœotim*, s. Mare delle Zabache, quæ cum Ponto Euxino per Stretto s. Fretum di Caffa cohæret. Deinde Latos seu hiantes duos in Litoribus Africæ apud Veteres Syrtium nomine celebres: *Syrtim majorem* vocant magnum istum Sinum inter Marmaricam & Regnum Tripolitanum; Syrtim minorem, hodie *Golfo de Capis*, Sinum inter R. Tripolitanum & Tunitanum interceptum.

Cæteræ Partium Maris Mediterranei appellationes à Regionibus, quibus adjacent oriuntur. Sic vocatur *Mare Ibericum* juxta Granadam Hispaniæ, Balearicum inter Baleares Insulas & Cataloniam, Gallicum, qua Galliam alluit, Ligusticum juxta Remp. Genuensem: Sardoum inter Baleares & Corsicam ac Sardiniam; *Tyrrhenum* inter Corsicam, Sardiniam, Siciliam & Italiam; *Jonium* juxta Sinum Adriaticum & Tarentinum situm, *Africum* in Litoribus Barbariæ, usq; ad R. Tunitanum, *Libycum* à Syrte Majori usq; ad Ægyptum; *Ægyptium* juxta Ægyptum; *Syriacum* ad Terram Sanctam & Syriam; *Pamphilium* inter Cyprum & Asiam Minorem; *Ægeum*, qua innumeras illas Insulas juxta Græciam interluit, hodie *Archipelago*; *Creticum* deniq; inter Archipelagum & Cretam, hodie *Mare di Candia*.

II. Miraculi instar loco est, quomodo Mare hoc undecunq; conclusum, & non nisi per strictissimū Fretum Gaditanum Oceano pervium atq; tot ingentibus Fluviis Bæti, Ibero, Rhodano, Tiberi, Pado, Nilo &c. in id sese exonerantibus, magis magisq; non intumescat; Cumprimis quia accedit perpetuus & constans Ponti Euxini per Propontidem in

Archipelagum & hinc in Mare Mediterraneum Influxus: Cum omnium experientia constet Pontum Euxinum celeberrimis totius Europæ Fluviis, Danubio, Borysthene, Tanai, impulsum per Angiportus Byzantinos perpetuo, sine ulla spe reditus devolvi: Nam inde sine dubio fit, ut qui per Archipelagum Constantinopolim petunt, sentiant manifestam & sensibilem Maris resistentiam: Contra Constantinopoli in Archipelagum solventes, veluti secundo vento semper deferantur sine ulla Maris repugnantia, nisi quam contrarii venti subinde concitant. Præterea accedit Oceanus Atlanticus, qui dum intumescit, in illud magno impetu se exonerat. Itaq; cogitatum fuit ipsum, dum per ostia aperta sese exonerare nequit, id præstare per abditos quosdam & subterraneos meatus, quibus fortean in Mare Rubrum, & alio se exoneret. Sic enim & *Mare Mortuum*, quod perpetuo influxu Jordanis alias augetur, se exonerare autumamus. V. *infr. P. IV. hujus cap. §. XIIX.* Item *Mare Caspium* in quod maximus Fluvius Volga exit, *V. seq. §. X.* conf. *Kirch. Mund. Subterr. L. II. c. XIII.*

III. Singulare est, quod de *Palude Mœoti & Ponto Euxino* olim Prudentissimus Historicus Polybius metuit, ambos aggestione Arenarum tandem oppletum, eoque navigationi ineptos redditum iri: *Dicimus & olim & nunc locum illum obrui atq; adimpleri, tandem etiam penitus iri oppletum, Mœotim inquam & Pontum: Manet quippe idem Status locorum illorum & causæ aggestus illius continuo operantur: Quando enim tempus quidem infinitum est, alvei verò certis plane finibus circumscripti, perspicuum est, etsi vel minimum est, quod invehitur, futurum tamen tandem aliquando ut impleantur. Ita enim natura comparatum est, si finitum aliquid tempore infinito nascatur aut denascatur, etsi minimum est, quod fit quotidie, necesse est ut illud ad destinatum finem perveniat. Nunc vero cum non parum, sed longe plurimum limi aggeratur, perspicuum est, non aliquando, sed cito eventurum, quod modò à nobis dictum est, etc. Histor. L. IV.* Sed ipse profitetur, se rationibus uti, quarum fides non ex mercatorum narrationibus, sed ex accurata rerum naturalium contemplatione pendeat: Quod quid aliud est, quam rationibus uti sine experientia, quæ nimis incerta in rebus naturalibus progrediendi ratio est. Sensit idipsum Insignis Vir Busbeqvius, ideo cum contrarium propriâ experientiâ didicisset: *Illud nefas reticere*, inquit, *valde falli Polybium variis argumentis colligentem fore, ut labentibus annis Pontus arenarum cumulis ita exaggeretur, ut propter illuviem, quam Danubius, Borysthenes aliaq; flumina in ipsum invehunt, navigas-*

vigationi reddatur inutilis: Neq; enim hodie pilo minus navigabilis Pontus est, quam fuit olim tempore Polybii. Sic sæpe sententias, quæ nullis rationibus refelli posse videbantur, dies atq; usus refellit. Quis olim ratiocinantibus inhabitabiles esse Terras sub Zona Torrida non assensit? Cum tamen satis constet ex narratione eorum, qui ea loca adierunt, haut fere minus eas, quam alias habitari: Quinimo eo ipso tempore, cum iis Sol est altissimus, radiosq; ad perpendiculum in terram dimittit, æstum tum maxime pluviarum perpetuitate, quibus ea loca adumbrentur, refrigerenturq;, temperari. Epist. Turc. I.

IV. Deniq; notatu dignum est ipsum in *Sinu Adriatico, Freto Siculo, & Portu Tunitano*, quem *Golettæ* vocant, Fluxum quidem & Refluxum efficere satis validum, in aliis verò ejus Partibus, ut in Hispaniæ, Galliæ, Italiæ & Africæ quibusdam Litoribus vix sensibilem esse. Unde factum ut Græcis plane ignotus fuerit hic Fluxus & Refluxus, uti etiam Romanis tempore Scipionis Africani; Et Græci pariter ac Romani quando in aliis locis eum sentiebant, ipsum miraculi loco habuerint, ut constat ex oppugnatione Carthaginis à Scipione facta. Causam ejus reddere conatur *Kircher. Mund. Subterr. L. III. p. 151.* Nauticam Mediterraneam edidisse *Barthol. Crescentium.* §. 1. annotavimus. Extant etiam *Deliciæ Transmarinæ, seu insignium aliquot Maris Mediterranei Insularum, Portuum ac Maritimorum Oppidorum descriptio* ed. *Casp. Ens.* Col. 1610. 8.

VIII.

MARE BALTHICUM, die Ost-See/ olim *Sinus Codanus*, ab Australi latere habet Megapolim, Pomeraniam, Casſubiam, ab Orientali Borusſiam, Curlandiam, Livoniam, Finlandiam &c. A Borea Lappiam & alias Svediæ partes.

I. Nomen habet à Veteri Titulo Germanico, quo Proceres *Balthos* vocarunt, die Gewaltigen: Unde *Mare Balthicum* das Meer der Gewaltigen. Similes Tituli erant *Cheldorum* der Helden / cujus reliquiæ adhuc in Fortalitio Comitatus Mansfeldici, Heldrungen / & *Amalorum* h. cœlestium, ab Amal Himmel / unde Fœmininum nostrum *Amalia* h. Cœlestis. *Conf. Not. Dign. Diss. X. c. I.*

II. Tres Sinus Secundarios non ignobiles alit: 1. *Sinum Botnicum* Lapponia, Finlandia & aliis Sveciæ Partibus conclusum. 2. *Sinum Finnicum* Finlandia & Livonia interruptum. 3. *Sinum Livonicum* inter Livoniam & Curlandiam situm. Quibus adhuc accedunt minores duo Sinus oblongi, das frische Haff / ad cujus ingresſum *Pillavia*, & *Sinus Curonen-*

ronensis, das Curische Haff / ad cujus ingresſum *Memelia*; Et Sinus latus der Putzker Wyck juxta Caſſubiam.

III. Totum Mare Balthicum fluxu ac refluxu caret: Quod tamen non tantum cum plerisq; Sinubus, ſed toto tractu Maris Septentrionalis ultra M. Britanniam & Norvegiam, ac Borealioribus partibus Maris Pacifici ipſi commune eſt. Cauſa adhuc in abſcondito eſt: Conati tamen alicubi fuimus ex generali natura fluxus ac refluxus Maris aliquid ejus eruere, de quo hic dicendi locus non eſt.

IV. Celebre eſt copia Succini, quam ſuppeditat, quod nullum aliud Mare fere habet. Quanquam in Litoribus quibusdam Hiberniæ etiam ejusmodi quid non ita pridem obſervari cœperit; atq; etiam ad Ripam Viadri noſtri juxta pagum Schaumburg / haut procul Cüſtrino ejus fruſtra non pauca reperire ſit, ne alia loca attingamus. V. plur. *ſeq. C. X.*

IX.

MARE RUBRUM ſeu Sinus Arabicus, communiter *Mar di Meca* ex Oceano Indico fluit, ad Aden Urbem & Africæ Promontorium (ab aliis usq; ad Capo de Gvardafuy extenditur,) & inter Africam verſus Occidentem & Arabiam verſus Orientem decurrens ſiſtitur ad Urbem *Suez*, ubi Statio Claſſis Turcicæ eſſe ſolet: Fretum ejus vocatur *Babelmandel*: De eo notamus.

I. Nomen habere credi vel ab adjacenti arena Rubra, quæ Aquæ mixta ipſi ruborem quendam inducat. *Vid. Barrium Aſiæ Decad. 2. L. I. c. I. Epiſt. ad Emanuel Regem. B. Parentum meum in Origg. L. L. voce Erythræum*; Vel, quod Curtius autumat, ab Erythra Rege; ἐρυθρὸς n. Ruber eſt: Eſſe autem haut procul continenti Inſulam Palmis frequentibus conſitam & in medio fere nemore Columnam eminere, Erythræ Regis monumentum, literis gentis ejus ſcriptam. *Vid. Curt. L. X. c. I. & Freinshem. Nott. in Curt. L. IIX. c. IX. Plura V. ap. Fuller. Miſcellan. L. IV. c. XX.* Sed recentiorum probabilior de hoc nomine opinio eſt, illud à Planta in mari hoc copioſisſime naſcente venire, *quem Zuph & Zupha* Æthiopes vocant, quæq; non tantum inter delicias ciborum in illis tractibus reponitur, ſed etiam gratisſimo rubore, tum in re cibaria, tum in pictoria ſe paſſim commendat. Quo etiam trahunt appellationem *maris Ziph*, qua Mare Rubrum in Sacris aliquoties venit. Alias Criticorum Diſputt. De Amplitudine Maris Rubri, an ad Gangem usq; ſeſe extendat etſ. *Vid. in Commentatoribus Curtii ibidem.*

II. Na-

II. Navigationes ejus periculosæ habentur propter innumeros scopulos, Tractus arenosos, Algam & exiguas Insulas, inprimis v. inter Cameran & Babelmandel, fretum Maris Erythræi. Vid. *Le Blanc. Itiner. P. I. c. IV. p. 18.*

III. Idem Coralliorum ferax est, quæ integris silvis inde prodeunt, Arboribus cerafo nostra non minoribus, immo in tantam subinde altitudinem excrescunt, ut extra ipsam Pelagi superficiem cornua non sine navium impedimento & periculo extollere videantur, nec in uno aquo loco, aut in exiguo aliquo tractu, sed in pluribus ejus locis & tractibus ad aliquot milliaria exporrectis reperiunrur. *Conf. infr. c. X.*

IV. De conjungendo Mari Rubro & Mari Mediterraneo Imperatores Turcici & Ægypti Sultani non una vice consilia agitarunt, ut vel Nilum Mari Rubro conjungerent, indeque in Mare Mediterraneum navigatio institui posset, vel ipsum quoq; Isthmum, qui utrumq; Mare disjungit, perfoderent; Sed irrito hactenus Successu. Causam pleriq; reddunt, quod Indici ac Rubri Maris major altitudo deprehensa sit, quam Mediterranei & Litorum adjacentium, eoq; metuendum fuisset, ne Aqua è Rubro Mari in Mare Mediterraneum influens illorum Litorum regiones, inprimis v. Ægyptum obrueret, de cujus humili situ omnes consentiunt. Atq; hanc ob causam priscum Sesostrim abstinuisse tali proposito, disswasum à Sacerdotibus veteres Historici tradunt: Quos tamen frustra fuisse ex *Kirchero* discimus, causante ea Hydrostaticis Principiis & Archimedæis demonstrationibus, de iis quæ vehuntur in Aquis, aperte repugnare; Autumatq; errorem inde provenisse, quod euntibus versus Mare Rubrum, idq; ut plurimum per clivosas & editiores partes, Ægyptus humillima appareat, unde error & illusio Opticæ & Hydrostaticæ ignaris facile obrepere potuerit. *Vid. Oed. Ægypt. Synt. I. c. IIX.* Nos alias adjicimus intermissi hujus Consilii rationes: I. Quia negocium hoc magni longiq; laboris & infinitorum sumptuum foret, cum Isthmi minima Latitudo XL. Milliarium Germanicorum sit, terra v. petrosa & aggeres ducendi essent, non sine peritorum artificum industriâ, quibus caruerunt Turcæ & Sultani. II. Ex Freto hoc plus commodi & Lucri in Christianos Italos, Venetos, Gallos & Hispanos, quam in Sultanorum Provincias redundaret: Sic enim Christiani per Fretum illud navigarent ad Persiam atq; Indiam iidem redeuntes preciosas illas merces Persicas & Indicas inde adveherent, quas Turcæ per ditiones suas camelis vehi malunt, & inde vectigalia colligere. III. Quod Turcæ Christianos

ſtianos in Re Nautica prævalere ſciant, eoq; metuant, ne fretum illud & adjacentes regiones ipſamq; Medinam & Meccam invadant. *Vid. Varen. L. l. c. XIII. p. 140.*

V. Aliud fuit Conſilium Proregis Indici *Alphonſi Albuquerquii*, qui, ut Ægyptum Turcis ſterilem ac infructuoſam redderet, Nilum ab Ægypto avertere conſtituit, ducto alveo ex Abasſia (per quam Nilus fluit antequam in Æqyptum veniat) in Mare Rubrum: Ut ſi Nilus altior fuiſſet Mari Rubro, ille in hoc influxurus & Ægyptus ita inundatione ejꝰ deſtituta exaritura; Aut ſi Mare Rubrum altius futurum fuisſet Nilo, hoc in illum ſe exoneraturum & Ægyptum Aquis obruturum fuiſſet. Verùm immortuus fuit huic negocio, ideò res infecta manſit. Vid. *Job. Barros ſæp. cit. Deſcr. Aſiæ.*

XI

SINUS PERSICUS ſ. Mare Perſicum inter Arabiam ab Occidente & Perſiam ab Oriente decurrit: Alio nomine *Mare Elcatif* dicitur, & Fretum ejus *Baſora.* Celebris eſt adiacenti Inſula Ormuz: Fluvios recipit paucos, præter Euphratem & Tigrim jam ante conjunctos. Deſcribitur in Itinerario *Thomæ Herbert. p. 38.* Addidimus Sinum Californiæ ſ. *Mar di Vermejo, & Sinum Coreenſem ſ. Golfo de Nanquin*, ſed potius ut plerisq; Tabulis ſatisfaceremus, quam ut revera Sinus eſſe arbitraremur. Conſtat enim Recentiorum Obſervationibus & Californiam & Coream non Peninſulas ſed Inſulas eſſe, eoq; Mare ipſas interluens non Sinus, ſed Freti nomine appellandum. Vid. de California *Tab. de Witt. & Tab. Amer. Septentr. adnexam Itinerario Th. Candish. p. 50.*

XI.

SINUS LATOS ſ. HIANTES numeramus. 1. In Aſia, *Sinum Gangeticum ſ. Golfo di Bengala*, Receptione Gangis cumprimis celebrem, isq; terminatur litore Coromandelico, India, Pegu, Siam, Malacca &c. 2. Inter Malaccam & Cambojam. 3. In Europa juxta Ruſſiam *Mare Album*, Dwinæ Fluvii Receptione & celeberrimo Rusſiæ Emporio *Archangel* celebre. 4. In America *Sinum Mexicanum*, qui inter Americam Septentrionalem & Meridionalem decurrit & terminatur Iſthmo Panamæ. 5. *Mare Hudſonii* in America Septentrionali juxta Novam Franciam effuſum, quod terminatur Eſtotilandia. 6. *Sinum S. Laurentii* inter Canadam, Novam Franciam & Terram Novam.

XII.

MARE CASPIUM ſ. Hyrcanum, alias *Mare de Sala ſ. de Bachu*;

huc

huc etiam pertinebit, Lacus tamen nomine potius quam Maris appellandum, quia Oceano manifesto ductu non adhæret, nisi cum Ponto Euxino & Mari Persico per occultos Cuniculos cohærere putes, quod ingeniose probat *Kircher. M. Subt. L. II. C. XIII.* Idq; evidenter arguunt maximi fluvii, quos recipit, è quibus Volgam à Borea, Chesel s. Jaxartem & Oxum ab Oriente nominari satis erit, *Conf. praced. §. VII. n. 2.* De Longitudine & Latitudine ejus nostro tempore controversia mota *à Cl. Oleario Itiner. p. 91.* qui cum Scaligero contra Veteres, XC. Milliaribus Latum & CXX. Longum dicit, ratus Mare hoc non ab ortu in occasum, sed à Meridiè Boream versus extendi. At frustra ipsum esse, ostendit insignis Vir Js. *Vossius in Pomp. Melam. L. III. c. V.* causatus Olearium tantum Occiduam Maris Caspii partem explorasse, nempe Litus ab Ostiis Volchdæ s. Volgæ usq; ad Ferabath oppidum, quod non Longitudinem, sed summam Latitudinem Maris efficiat, idque cum Geographia Nubiensi & aliis bene congruere, qui VII. dierum navigationem Latitudinem hujus Maris emetiri scribunt; Nec Longitudinem Maris perlustrasse Olearium, sed præter alios *Antonium Jenkinson* Anglum ante C. circiter annos, qui totum Litus Boreale ab ostiis Volgæ ad Jaxartem enavigaverit; Eumq; testari hoc Mare exporrigi ad CC. Leucas Germanicas, cum Olearius tantum XC. numeret: Eundem ab Ostiis Volgæ ad Promont. Boglatan numerare LXXIV. Leucas; In Tabulis Olearii verò ne dimidiam portionem hujus Intervalli exprimi, indeque apparere, illum mediam partem Maris Caspii amputasse & Terræ attribuisse. *De magnitudine hujus maris quæ Scaliger refert absurda sunt, ac nescio unde hauserit, si quidem non sunt apud Josaphatum Barbarum unde cætera descripsit. Dicit totum mare Caspium circumnavigari duodecim diebus, ac reprehendit Herodotum, quod scripserit mare id longum esse quindecim, latum verò octo dierum navigatione. Sed profectò, si longitudinem hic accipias pro maxima maris extensione, aut non erravit Herodotus, aut parum admodum. Verum si longitudinem accipias pro spatio, quod est inter Jaxartis fluminis ostia, & Circassorum littus, jam nimia erit mensura. Scaligerum tamen secutus est nuper itinerarii auctor Adamus Olearius, qui maris hujus partem perlustravit, ac fuse descripsit. Ego licet plurimum oculis ac novissimis tribuam observationibus, hic tamen ad priorum cogor redire sententiam. Nam quod ait mare hoc extendi, non ab ortu in occasum, sed à meridie boream versus, in eo omnino fallitur. Occiduam tantum maris Caspii partem exploravit, nempe*

littus quod ab ostiis Volgæ usque ad Fembath oppidum dirigitur, ac summam maris latitudinem efficit. Intervallum hoc componit cum centum viginti leucis Germanicis. Hæc mensura convenit satis bene cum illa Herodoti. Navigationem namque unius diei Græci includunt stadiis quingentis. Octidui itaque navigatio efficit stadia quater mille, quæ conficiunt leucas Germanicas centum viginti quinque. Convenit quoque Geographus Nubiensis qui septem dierum navigatione latitudinem hujus maris emetiri scribit. Nempe spatium quod est à promontorio Tabrustan, in extantissimum Nagaiæ promontorium, ideoque unum diem abstulit. Longitudinem maris non perlustravit Olearius, sed perlustrarunt cum alii, tum quoque Antonius Jenkinsonus Anglus, ante centum circiter annos, qui totum littus septentrionale, quod ab ostiis Volgæ ad Jaxartis ostia extenditur, enavigavit. Scribit is mare hoc porrigi ad ducentas leucas Germanicas, cum Olearius non ultra nonaginta leucas numeret, adeo nempe spatia & intervalla omnia contraxit. Ob ostiis Volgæ ad Boglatan promontorium numerat Jenkensonus LXXIV. leucas. At vero in tabulis Olearii, ne dimidia quidem portio hujus intervalli exprimitur, unde apparet illum mediam partem maris Caspii amputasse, & terris adtribuisse. Scaliger vero non illo contentus, etiam tribus minimum quadrantibus mare hoc multavit, ut facilè colligere poterunt, qui non omnino sunt geometriæ ignari. Quam bene ex superioribus, ut puto, satis liquet. Maneat itaque hoc mare porrectum ab ortu in occasum, si non ad quindecim dierum navigationem, saltem ne in tam arcta spatia, atque Olearius aut Scaliger fecere, constringatur ejus longitudo. Non veteres tantum, sed & Arabes in eo conveniunt. Quod autem in mensura non conveniant, id eo evenit, quod minus exploratum habuerint latus septentrionale. Non displicet Eratosthenis mensura, verum ita, uti est apud Strabonem, non apud Plinium, cujus numeri ex Strabone emendandi, alias ne sibi quidem ipsi constaret Plinius. Eratosthenes vero partis sibi compertæ mensuram prodit stadiorum 12600. sive millium passuum, 1575. ut habet Plinius. Verum hic deest spatium quod ab ostiis Volgæ sive Rha fluminis usque ad Jaxartem excurrit. Huic si juxta Jenkensonum tribueris centum sexaginta sex leucas Germanicas, habebis totum maris Caspii ambitum leucarum quingentarum ferè & sexaginta.

PARS II.

PARS II.

HISTORIA FRETORUM.

I.

FRetum est Pars Oceani inter duas Terras angusto Tractu decurrens & duo Maria connectens, Italicè *Stretto.* Potiora Freta sunt, *Fretum Magellanicum, Fretum Le Maire, Fretum Davis & Hudsonii, Fretum Waygats, Fretum Gaditanum,* & cætera, quæ conspectus propositus jam exhibuit.

II.

FRETUM MAGELLANICUM Oceanum del Nort & Mare Pacificum connectit: Ad Septentrionem habet Chicam Americæ Provinciam; Ad Austrum Terram del Fuego. Longitudine est CX. Milliarium; Latitudine Mill. duorum, unius, aliquando & Quadrantis tantum. Detectum fuit à Ferd. Magalianes seu Magellano Nobili Portugalio, qui militaverat Albuquerquio in India Orientali, & cum certo Stipendio in familia Regia aleretur, illudque dimidio Numi Aurei per Mensem augeri contendens repulsam ferret, relicto Emanuele Rege Portugalliæ ad Carolum V. Imperatorem nostrum eundemque Regem Hispaniæ se contulit, hortatus ipsum, Insulas quas Moluccas appellant, ad Limites Castellæ pertinere & ab Emanuele contra pactionem factam usurpari, solumve restare viam, quæ ex Occidente eo ducat, quærendam; Cui Cæsar ab aliis confirmatus paruit, Ejusque auspiciis emissa Classis V. Navium præfecto Magellano A. MDXIX. X. Aug. Itaq; inventum fuit

Fretum, à Magnanimo Magellano adhuc nomen ferens, & Litus Australe *Terra del Fuego* dictum, ab ignibus ibi visis. Superatum est A. MDXX. XXVIII. Novemb. Magellanus vero indigno tantis conatibus exitu, in Insula Latronum Subut, cum Regi Insulæ contra finitimum alium auxilium ferret, per insidias occisus est: Solaq; è quinq; istis *Navis Victoria*, post emensum Mare Pacificum, per Mare Indicum & Atlanticum ANNO 1522. Nauclero Joh. Sebastiano Cano Hispalim rediit, ubi etiamnum ostenditur, Dignissima, quæ Viri Doctissimi tale Elogium auferret:

Prima ego velivolis ambivi cursibus orbem,
Magellane *novo Te Duce ducta Freto:*
Ambivi, meritoq; vocor Victoria, *sunt mi*
Vela alæ, precium Gloria, pugna Mare.

Lites inde natas Cap. I. §. XIII. jam exposuimus; Veluti nec diffitendum est Magellanum communiter eo nomine interPortugallos male audire. Magellanus offensione hujus Beneficii sibi eo tempore denegati commotus à Rege descivit, fidem violavit, Remp. in summum discrimen adduxit. Et cum Reip. injuriæ nobis tolerandæ sint, & Regum etiam, qui Reip. parentes sunt, offensiones perferendæ, & cum vita, quam Patriæ debemus, pro ipsius Patriæ salute ponenda sit, Vir audacissimus tantum dolorem ex parte unius Aurei dimidia, quæ quinque denarios conficit, sibi negata cepit, ut Remp. oppugnaret, Regem à quo fuerat enutritus, violaret, & patriam, pro qua more debuisset, in discrimen adduceret; Res enim eò perducta fuit, ut periculosi Belli discrimen rebus communibus impenderet: Scribit *Hier. Osor.* aliaque permulta *L. XI. de R. G. Eman. p. 1053.* Describitur iter hoc in Epistola *Maximiliani Transylvani de Moluccis in Scr. N. O. p. 325.* Extat etiam Relatio Portugalli cujusdam ex Navi Victoria in *Ramus. T. I. p. 352.* Historiam omnium Navigationum quæ per Fr. Magell. susceptæ sunt editam habes cum *Anton. Herreræ Novo Orbe Ed. Barlæo p. 75.* Delineatio Geographica Freti hujus extat *T. II. Navig. Belg. in Itinerario Spilbergii p. 20, Itinerario Oliverii* van Noordt *p. 22.*

III.

FRETUM LE MAIRE situm inter Terram Australem & Terram del Fuego, minus longum est quam Fretum Magellanicum, eoque multo breviorem viam ex Oceano Atlantico in Pacificum aperit: Distat ab Æquatore 54. gr. 30. m. Detexit illud A. MDCXVI. M. Februario Navibus, Concordia & Hornia, *Jacobus Le Maire*, adjutus peritissimo Nauta Wilhelmo Cornelio Schouten, cujus Itinerarium habes *T. II. Navig. Belg.*

Belg. n. 18. adnexum Itinerario Georg. Spilbergen *p. 70.* Et cum eodem latine editum Titulo *Speculi Orientalis Occidentalisq; Indiæ Navigationum Georg. Spilbergen & Jac. Le Maire Ed. Lugd. MDCXIX.* 4o. Ipſum Fretum delineatum habes *cit. l. T. II. Navig. Belg. p. 80.* Primus poſt Jac. Le Maire illud tranſiit XI. Navibus, quas Claſſem Naſſavicam vocabant, *Jacobus l'Heremite* Archithalaſſus Belgarum Anno MDCXXIII. Cujus Itinerarium hac de re extat *T. II. Navig. Belg. n. 19.* Notam fuiſſe ante Jac. Le Maire Navigationem Mexicanis & aliis Americanis Kircherus ait ſe oretenus à P. Didaco Bobadilla Procuratore Inſs. Philippinarum audiviſſe: & addit eundem retuliſſe, ſe dum Mexicum tranſiret, ibidem Tabulam ante LX. Annos in Belgio Typis mandatam vidiſſe, in qua dictum Fretum Le Maire perfecte delineatum fuerit, ſed ſine nomine: Indeque multos ſuſpicari Jacobum Le Maire aliquam hujus Freti Noticiam habuiſſe, atque ope hujusmodi Chartæ illud tandem detexiſſe, quod & initio Itinerarii ejus non obſcure indicatur. Vid. *Kircher. L. II. de Arte Magnet. IV. Cap. I. p. 352.* Prærogativa ejus præ Freto Magellanico eſt, quod minus longum ſit, eoq; nec tam diuturnis procellis obnoxium, quibuscum iſtud perpetuò fere colluctatur.

IV.

Hinc ad Freta Americæ Septentrionalis progredimur, *Davis & Hudſonii*, quippe quibus itidem viam aliquam per Mare Pacificum ad Indiam Orientalem detectum iri ſperatum fuit. Cum enim Navigationibus in Orientem ille ſub Æquatore æſtus per quam incommodus accideret, non abs re viſum fuit de alio itinere cogitari, quod per Septentrionem eo duceret, quodque nobis aëri Temperatiori asſvetis gratius accideret. Et Anglorum quidem Natio per Americam Septentrionalem iſtiusmodi profectionem ſperavit & tentavit, quam probabilibus rationibus non deſtitutam fuiſſe diſcimus ex Disſertatione *Humfredi Gilberti* Equitis Angli ed. in Itinerariis *Th. Hackluyt T. III. p. 11.* Mox experientia rem geſſere, primusq; Freta Americæ Septentrionalis luſtrare agresſus fuit *Mart. Frobisher* circa A. MDLXXVI. Cujus Itinerarium extat *cit. l. Th. Hackluyt p. 29. & ſeqq.* Secutus ipſum Joh. Davis A. MDLXXXV. tribus aliis Navigationibus *Fretum Davis* à ſe appellatum reliquit, ſed nullum in Mare Pacificum tranſitum aperuit. Hiſtoria Navigationum ejus extat *c. l. Th. Hackluyt p. 98.* Continuavit hoc iter auſpiciis Belgarum *Henr. Hudſon Anno MDCIX.* ſed nullo meliori ſucceſſu, niſi ut Novum Fretum detegeret, & Novum *Sinum, Fretum & Mare Hudſonii* nunc

appellata. Cujus Itinerarium extat in *Itinerariis Sam. Purchas P. III. L. III. C. XIV.* Deniq; ad desiderium Caroli I. Regis Angliæ rem iterum, sed Fato non meliori tentavit *Thomas James* Anno MDCXXXI. & MDCXXXII. solaque nomina Cambriæ Australis & Borealis additis Regionibus reliquit, Parti vero Maris Hudsonii nomen *Sinus Jamesii, James Bay.* Atqve ex eo res infecta mansit, Thoma James judicante Transitum isthac nullatenus sperandum esse: Cujus rationes hæ fere erant:

I. Glaciem, quo longius in Sinu Hudsonii procedas, eo firmiorem reperiri & ripæ tenacius adhærentem, si itaq; mare post Sinus & Freta ista extaret, glaciem istam vel imminutum iri, vel saltim minus tenaciter terræ adhæsuram.

II. Variationem Pyxidis Nauticæ juxta Capo Charles esse XXIX. Graduum, indeq; satis probabiliter colligi, quod multum Terræ versus Occidentem reliqvum sit.

III. Nihil Cetorum vel aliorum magnorum Piscium ibi reperiri, qui circa Freta hærere soleant.

IV. Etsi Transitus daretur, illum infinita glacie, quo proprio motu Orientem per Fretum Hudson petat, obsitum esse, eoq; navibus valde incommodum futurum.

V. Transitum hunc solo M. Augusto & Septembri tentari posse, & vero illo tempore loca ista Ventis Occidentalibus maximè urgeri. Itinerarium hujus Th. James editum est Lond. MDCXXXII. Cui etiam exactam Tabulam Geographicam horum talium adjecit.

V.

FRETUM WEYGATS q. das Weyhen Gat / *Sinus Milvorum*, Vid. *Martens Itinerarium* passim, alio nomine dictum *Fretum Nassovicum*, de Nassausche Straet / inter Samojedam & Novam Zemblam situm est, indeq; Belgæ ex Oceano Septentrionali s. Rustico in Mare Tataricum tendere conati fuerunt, eodem fine, qvo diximus Freta Davis & Hudsonii lecta fuisse, ut navigaturi in Indiam Orientalem gravissimum Æstum Solis declinarent: Emisfæq; hanc ob causam quatuor naves A. MDXCIV. qvæ Conditionem locorum Septentrionalium explorarent, Nauclero *Wilhelmo Barentz.* Cumq; circa Autumnum reverterentur, ac transitum isthac valde probabilem putarent, confirmantibus id cumprimis *Joh Hug. Linschotano*, qui interfuerat navigationi, & *Petro Plancio* celebri tum temporis Cosmographo, de novo Classis VII. Navium An. MDXCV.

MDXCV. emissa fuit Nauclero eodem *Wilh. Barentz*, Et summo Præfecto *Jac. Heemskerk*: Qua irrito successu reversa, cum maxima Glacies Freti ipsos nimium quantum impedivisset, conclusum quidem ab Ordinibus Belgii, ne publicis sumtibus iter hoc de novo tentaretur, concessum tamen Mercatoribus, ut negocium hoc suis sumptibus ulterius libere experiri possent, additumq;, non defuturam ex publico restitutionem expensarum & remunerationem largissimam, si quis illud iter feliciter expediret. Itaq; Amstelodamenses Anno 1596. suis sumptibus viam hanc de novo tentandam curarunt, emissis duabus Navibus præfectisq; ipsarum iisdem *Jac. Heemskerck & Wilh. Barentz.* Qui ne frustra redirent summa cum patientia quidem in Nova Zembla hibernarunt, sed nihilominus re infecta Anno MDXCVII. redire coacti sunt, glacie L. & amplius Cubitorum ipsos immodice urgente, & ipso Wilh. Barentz in mediis laboribus moriente; Atq; ex eo tempore Transitum hunc in desperati loco habuere. Consilia tamen pro continuando hoc negocio suggessit Joh. Iscaac. Pontanus: I. Ut, more Emanuelis Regis Portugal. qui cum Indiam cogitaret, primum terrestri itinere ipsam explorari curabat, mitterent, qui à Samojedis, Tingœsis & Tataris Terræ ac Maris conditionem primo discerent. II. Navem eo mittendam, quæ in commoda statione inter Populos istos annis aliquot subsisteret. III. A Japania eodem profectiones suscipiendas. Addunt alii, forte etiam post Novam Zemblam Mare liberius fore, nec transitum per fretum Waygats necessario requisitum iri. Ratio autem tantæ in Freto hoc glaciei obscura non est, cum immensam copiam ejus maximi Fluvii Obius & Jeniscea (de aliis enim quæ scimus incerta sunt) effundant, adeo ut in Freto hoc in L. etiam LX. cubitorum altitudinem excrescat, & grandes arbores sæpe numero secum trahat, qvo sine dubio fit, ut tantùm lignorum in Litoribus Waygats cernere liceat. Memoratas tres Navigationes Belgice descripsit *Gerhardus de Veer*, *Gerrit de Veer*, *Ed. Amstel. Anno MDXCVII. 4.* Easdem videre est in *Histor. Nav. Belg. T. I num. 1.* Tabulam Geographicam habent ibidem *Navigatione II. p. 6. & III. p. 52.* Germanice reddidit *Levin. Hulsius Ed. Norib. MDXCIIX. 4to.* Pontani Consilium habes in fine *citt. Navig. p. 68.*

VI.

FRETUM ANIAN utrum sit nec ne dubium est: Creditur inter Americam Septentrionalem & Asiam situm esse, indeq; ex Mari Tatarico in Oceanum Pacificum aditus patere. *Varenius p. 122.* cum peritioribus

bus nautis illud inde verosimile esse putat, quod in Maris Pacifici ea parte, quæ inter Tatariam & Litora Occidentalia Americæ Septentrionalis jacet, DC. Milliaribus à Japania ad Americam fluxus Maris & motus sit à Borea ad Zephyro boream, etsi diversi vel ab alia plaga spirent venti; Centum vero milliaribus ante N. Hispaniam motum & fluxum illum plane cessare, idq; inde forsan fieri, quod feratur ad patens aliquod fretum ultra N. Hispaniam versus Boream situm: Deinde reperiri spacio DC. istorum milliarium multos Cetos aliosq; majores pisces, qui circa Freta hærere solent, ut probabile sit, eos ex Freto vel Mari Anjan in hanc Oceani Pacifici partem pervenire, cum in reliquis ejus partibus non reperiantur. Sunt tamen qui Vastum Mare inter Tatariam, Coream & Americam ponant.

VII.

FRETUM GADITANUM s. Herculeum, Stretto s. *Estrecho de Gibraltar*, Belg. de Stracte/ Mare Mediterraneum Oceano Atlantico jungit. Situm est inter Hispaniam & Africam; Latitudo ejus unius admodum Milliaris, Longitudo paulum major, ac ab Hispaniæ oris in tria prominet cornua, super quæ condita sunt *Gibraltar, Tariffa & Beger*, quibus in Africæ oris respondent *Septa, Alcazar & Tanger.*

VIII.

FRETUM SICULUM, alias fretum Mamertinum, licet exiguum, tria tamen habet, qvorum nomine commemoratu dignissimum est; Suntq; ea, Morgana, Scylla, Charybdis.

I. MORGANA prodigiosa & admiratione dignissima Parastasis juxta Rhegium Calabriæ oppidum media æstate plerumq; se spectandam exponit. Contingit enim, ut repente theatrum quoddam in vaporoso aëre se aperiat, tanta rerum varietate adornatum, ut nihil fere sit, quod ibi non spectetur: Castellorum ordinatissime dispositorum Architectura, Palatiorum, ædificiorumq; ad omnes Perspectivæ Regulas infinito Columnarum ordine projectorum mira qvædam magnificentia, in eorum paulatim evanescentium locum succedente Scena Catoptrica; Umbrosi præterea Sylvarum tractus, Cypressorum, aliarumq; arborum in quincuncem mira serie dispositarum ordines, campis immensis hominum turmis, Boum armentis oviumq; gregibus repertis, omnia tanta Colorum varietate, tam artificiosa Lucis & umbræ mistura, tam vivis gestibus, ut humana industria nihil simile producere posse videatur. Rhegini spectaculum hoc *Morganam* vocant, ac prolixè describitur & examina-

minatur *à Kirchero A. M. Luc. L. X. p. II. c. I.* Ubi etiam Literas *Ignatii Angeluccii* ad Leonem Sanctium videre est, qvi ipsam A. MDCXLIII. Festo Assumptionis Mariæ hoc ordine vidit: 1. Mare Lucidissima Cristalli claritudine: Mox in eo, 2. Infinitas Columnas ejusdem altitudinis & amplitudinis. 3. Columnas has in fornices abeuntes, similes Aquæ ductibus Romanis. 4. Ex his fenestras factas: Tandemq;. 5. Amplissimam pinorum & Cypressorum sylvam succedentem.

II. SCYLLA adjacet Promontorio Italiæ, quod olim Cenys dicebatur, modo Scyllæum, Italice Sciglio vocant, opposito Promontorio Peloro. Ejus natura est, ut ingenti ultro citroq; commeantium aquarum perturbatione agitetur: Qvando affluxu agitatur tanta ejus est violentia, ut navis eo delapsa, omni evadendi spe sublata, montium parietibus illisa inevitabile naufragium patiatur, ac licet subinde è periculis hisce emergant, nisi sedulo rerum suarum satagant, ac tantos fluxus tempestive observent, fit ut ex Scyllæ Syrtibus in Charybdis æstuaria devoluti periculum, quod fugerunt, tum primum sentiant. Rabies ejus quam maxima est, flantibus ortivis & occiduis ventis. Vid. *Kirch. Mund. Subt. L. II. c. XVI.*

CHARYBDIS oppositæ Rhegio natura est, ut nunc veluti subjecto igni cacabo perpetuo bulliat, nunc vortices veluti Turbinibus agitatos agat, qui tanto navigantibus sunt periculosiores, quanto ebullitiones minori periculo eosdem exponunt, siqvidem per ebullientem Syrtim impune transire licet, pereundem vero est, si vorticibus agitetur. Observatumq; fuit longa Nautarum Experientia, tum maxime Charybdin ebullire, qvando Syrophœnix freto dominatur, ac tanta qvidem sævitie, ut in Columnæ formam aquarum diluvia eructare videatur. Indagata fuit vorago hæc ab Urinatore Siculo, qvem ob summam natandi peritiam *Pescecola* 1. *Nicolaum Piscem* vocabant tempore Friderici Regis Siciliæ, qvi testatus est se sensisse in ea: I. Aqvæ ex imo pelago ebullientis tantum impetum, ut homo nullatenus ipsi resistendo esset, eoq; seipsum impeditum per diverticula nonnulla fundum petere oportuisse. II. Scopulorum passim obviorum mulditudinem. III. Euriporum æstus contrariis violentissimis agitationibus impense formidabiles. IV. Ingentes Polyporum etiam hominis statura majorum greges, horrendis cirris instructos, quibus, qvem stringerent, inevitabili morte exanimarent. V. Carchariarum maximorum copiam dentium acutissimorum triplici serie horribilium. Qui ipse Pescecola vero cum secunda vice

auri, qvod Rex eo projici curabat, cupidine allectus eam ingressus esset, in ea periit, nunqvam postea repertus. Historiam habes in *c. l. Kircher. c. XV.* Causas c. XVI.

IX.

Reliqva Freta in Mari mediterraneo sunt: *Hellespontus*, seu *Stretto di Callipoli*, Situs inter Archipelagum Maris mediterranei & Propontidem; Custoditus ab utroqve latere Dardanellis, qvæ veluti Claves sunt ad Constantinopolim: Ostii versus Archipelagum litora intervallo quinq; Milliarium Anglic. à se invicem distant; Inde latius Orientem versus exporrectus tandem intervallo à Propontide & Archipelago propemodum æquali in angustissimas sinuatur fauces, ejusque Latitudo milliari Anglicano quarta parte minor est. Aqua ejus rapidissimo cursu, potissimum flante Borea, in Archipelagum effunditur, ut contra ire cursumq; navis promovere nisi secundissimi venti ope non liceat. De causa dictum *p. I. hujus Cap. §. VII.* *Bosphorus Thracicus: s. Stretto di Constantinopoli.* Qui ad octodecim milliaria Angl. in longitudinem extenditur, variis & interludentibus Aquarum flexibus ob rupes & promontoria, quæ visum simul intercipiunt & fallunt, quasi utrisque ripis conjunctis non amplius esset progrediendum; Tanto autem impetu fertur aqua in Fretum hoc irrumpens, flante itidem præcipue Borea, ut Cymbarum pravis fluctibus frustra obversis remiges subinde litus petere coacti, eas funibus alter pone alterum incedentes trahant, alicubi etiam tanta cum ebullitione resilit, quasi ignis suppositus flexiles ejus particulas in bullas intumescentes sine spuma agitasset. Sinubus latos & portuosis abundat, potissimum in litore Thracico, quod oppletur vicis & ædibus magnatum, Freto imminent ædes, è quarum fenestris pisces capiuntur; Ripas Bithynici litoris oleastri, Castaneæ, Cupressi tegunt. V. *Thomas Smith. Notic. Constantinop. p. 79. & seqq.* *Bosporus Cimmerius* seu *Stretto di Caffa* inter Pontum Euxinum & Paludem Mœotim: Clavis ad interiora Paludis Mœotis & Tatariæ Przecopensis, ac proinde etiam præsidio Urbis Caffæ ab Imperatore Turcico munita.

X.

Freta Maris Balthici sunt I. *Sunda, seu Oresunda,* der Sund inter Seelandiam & Scaniam, Clavis Maris Balthici, quem in Seelandia Helsenora etiam extructo à Friderico II. Rege Daniæ Castello Croneburgo custodit; Cogunturq; isthic naves, quæ Sundam transeunt, vela demittere

tere & vectigal pendere, à quo onere tamen Belgæ se exemerunt, & post has Svedi vi Pacificationis Bremstroensis A. MDCXXV. De quo infr. pluribus *p. II. c. VI.* II. *Fretum Balthicum*, der Belt: Quod quæ transeunt Naves coguntur ad oppidum Fioniæ Nyburg vectigal pendere. Idem A. MDCLIIX. totum frigore concrevit eoque Regi Svediæ aditum ad Selandiam aperuit, à quo prope aberat occupatio totius Regni Danici, Insitque in hunc transitum non nemo tali Epigrammate: *Mirum percipite prodigium: Deus Sveco gratificaturus: Pontem struxit super Ponto: Non de Lapide sed de Glacie: Quo demonstraret: Se summam esse Pontificem:* III. *Middelfart*, plerumq; dictum, quod jacet inter Jutlandiam & Fioniam.

XI.

Fretum inter Magnam Britanniam & Galliam vocatur *Canalis*, *t' Canael*, notum actione cum Classe Smirnensi Belgarũ A. MDCLXXII. ab Anglis suscepta, quâ etiam ultimi Belli Anglo-Belgici initium factum. Fretum Maris Rubri est *Babelmandel*; Maris Persici *Basora*: Fretum inter Sumatram & Javam Majorem est *Stretto di Sunda*; Inter Philippinarum maximam Lucorum & Mindorum *Stretto di Manilla*. Similem Fretorum Indicem V. in *Ricciol. Geogr. L. I. c. XV.* quo amplitudinem eorum, quæque veteres de antiquis ipsorum nominibus prodiderunt enumerat.

PARS III.

HISTORIA PORTUUM.

I. Portus Maris Albi & Oceani Glacialis.

II. Portus Maris Balthici: Mundæ nomen illustratum.

III. Portus Oceani Atlantici in Norvegia, Germania, Belgio, Gallia, Hispania, Portugallia. Historia Aggeris per mare ducti in obsidione Rupellam.

IV. Portus Angliæ, Scotiæ & Hiberniæ. Cur Angliæ Portus meliores sint oppositis Portubus Belgii & Galliæ. Arcanæ Providentiæ Divinæ dispositio circa exportationem Thesaurorum è Regnis.

V. Portus Maris mediterranei in Hispania, Gallia, Italia, Imperii Turcici in Europa, Asia, Africa: Dardanellorum descriptio: Portus Joppensis Privilegia Pontificia: Turris Amoris ad Tripolin: Frequens ad Bulbacam Concursus Navium in Ægypto.

I.

PORTUM vocamus Litoralem Maris Partem, quæ Navium Stationi idonea est. Tales sunt in Mari Albo Portus & Emporia *Archangeli seu S. Michaelis, & S. Nicolai* ad ostia Fl. Dwinæ sita: Quorum detectionem Anglorum Nationi & in ea Richardo Chancellero, cum quærendo in Tatariam, reliqvumq; Orientem per Mare Glaciale itineri incumberet, circa A. MDLX. debemus. Quæ quidem inventio Johanni Basilidi Magno Moscoviæ Duci gratissima fuit, ideo non tantum Chancellerum adduci jussit, clementer excepit & honorificè dimisit, sed universam Anglorum Nationem ipsamq; Reginam Elisabetham, cum alias asperiorum morum esset, benigne semper habuit, lætatus ostensam sibi viam inferendarum per Mare mercium exoticarum, quas antehac per hostiles Polonorum terras ipsum excipere oportebat. Panni Anglici tunc maximo precio empti & Elisabetha A. MDLXIX. privilegia à Basilide impetravit, ut sola Anglica Natio in posterum in Septentrionali Russiæ parte negociaretur. V. hac de re *Camden in Annal. Elizab. ad A. MDLXVII.* & alibi. In extrema Lappia *Portus Colæ* ad Fluvium ejusdem nominis crebram mentionem tacit Itinerar. Belgarum tertium ad N. Zemblam *p. 49. & seqq.* Atq; hinc prope abest, Litoralis Tractus *Kegor*, & in eo *P. Oosterhaven*, quem generalem Piscium Apothecam vocat *Fournier Geogr. L. I. c. VII.* Quæ tamen universi maris Septentrionalis singularis proprietas est, ut piscibus abundet, cujus demonstratio instituta *infr. c. X.*

II.

Mare Balthicum Portus sustinet in Svedia ad *Stockholmiam*, Calmariam, & Neapolim s. Nykoping; In Livonia, ad *Rigam* in Sinu Livonico juxta Ostium Fl. Dunæ ubi etiam *Dunemunda* sita, ad quem exteræ Naves Tributum pendunt: Deinde *Revaliam* in Sinu Finnico & *Narvam* ad Ostium Fl. Narvæ de quo V. *Olear. in Itiner.* In Prussia Ducali ad *Memeliam*, *Pillaviam* indeq; *Regium Montem.* In Prussia Regia ad *Elbingam* & *Dantiscum*, qua Ostium Vistulæ habet una cum munimento

Weixel-

Weixelmünde. Captivitate Comitis Königsmarckii ultimo Bello Polono-Svedico celebri: Estq; *Munda* istud nomen non tantum generale apud Germanos Septentrionales, ut ostium Fluvii significet, sed in specie denotat Castella Ostiis Fluviorum addita. Talia sunt hic *Weixelmunda*, ad Rigam *Dunemunda*, juxta Lubecam *Travemunda*, ad Rostochium *Warnemunda etc.* In Pomerania Electorali Portum præbet *Colberga*; In Svedica *Stetinum*, *Stralsunda* & quam *Brachelius* tantopere celebrat *Ruda* apud Ostium Pani: Quo Gustavum Adolphum Regem Svediæ, cum in Bellum Germanicum proficisceretur, classem duxisse & copias exposuisse docet *Histor. L IV.* In Ducatu Mechlenburgico est *Wismaria* & *Rostochium*. Huic *Warnemunda* adjacet: Ista Portum maris commodissimum in toto hoc litore Balthico habet, oneratas naves quantumvis capaces recipientem & sine ullis fere anchoris tutas præstantem: Unde & nomen urbi non tam à sapienti Præside, quam certitudine Marini Portus, q. Wiß meer / seu Gewissen Meer / inditum verosimile est. Ejus Clavis Fortalitium Walfisch. Deniq; opulentissima Imperii Civitatis *Lubeca* ad Travam. Quibus addimus *Kiloniam*, Ekelnfordam, Flensburgum ex Holsatia, & *Hafniam* ex Dania ad Oresundam. ab Hafen/ quasi *Portum* per eminentiam dictam, & Kopenhagen, q. Kopmans-hafen/cum antea *Axelhuys* dicta esset, & Arx tantummodo fuisset ab Absolone seu potius Axelio f. Aximio Archiepiscopo c. invasionem Piratarum extructa.

III.

Oceano Atlantico in Norwevia Portum præbet *Berga*; Cui Actio ita dicta Bergensis, in Bello Anglo-Belgico A. MDCLXV. novum nomen peperit, Belgis Classem suam Indicam ei committentibus, Anglis verò eandem persequentibus, sed non sine Clade, qua Præfectus Bergensis tanquam in Portum injurios affecit. Ibidem præteritis seculis stapula rei Piscariæ per totum Septentrionem fuit singulari societate Mercatoria custodita de qua *infr. c. X. §. XII.* In Holsatia sunt *Husum*. Quod tractus Oceani Hever dictus præterlabitur, ita ut facile inde navigatio in Hollandiam, Seelandiam, Angliam & Scotiam institui possit, unde varii generis merces reportantur, quæ inde Flensburgum avehuntur in Mare Balthicum transferuntur. *Tonningen*, Urbs ad Eidoram sita & arce primum ab Adolpho Duce Holsatiæ ornata, postea etiam fortalitio instructa, sed quod initio hodierni Belli Dano-Svedici Anno MDCLXXV. à Rege Daniæ dejectum fuit. Friedrichs-Stadt/à Friderico

Duce Holſatiæ evecta, & ſingularibus privilegiis ac præcipue Sede Arminianorum nota. *Hamburgo* Albis, & *Bremæ* Viſurgis Navium acceſſum commodant. In Friſia Orientali *Embda* Portum celeberrimum eandemque profundisſimum totius Germaniæ Inferioris præbet, cujus cauſa particularis forſan à ſubmerſione vicinorum locorum in vicinia ejus olim facta. Accedit alia quod ingreſſus ejus non adeo Occidenti quam Septentrioni opponatur, unde minor metus infundendæ arenæ, qua alias Portus Belgici infeſtantur, de quo V. ſeq. §. IV.

In Belgio Fœderato Inſulæ *Teſſelia & Vlia*, Texel & Vlieland / commodisſimas Majoribus Navibus Stationes præbent, ſitæ è regione Weſt-Friſiæ. Minores aut minus graves fere ubivis ad oppida Mari vicina videre eſt. In Hollandia *Horna*, *Enckhuyſa*, *Amſtelodamum*, *Roterodamum* hac in re cumprimis eminent, Tum *Briela* & ab altero latere Inſulæ *Heelvoets Sluys*: Item *Goerea*, quæ Claſſem Belgicam Belli tempore una atq; altera vice excipit. In Seelandia *Vliſinga & Middelburgum*. Una è Clavibus, quas Carolus V. Philippo filio commendavit. *V. ſeq. C. IIX. Sect. II.* In Flandria *Sluyſa*, &c.

In Belgio Regio notamus *Antwerpiam*, Oſtendam, Neoportum, & quæ jam Juris Gallici ſunt, *Duynkertkam* à Collibus arenoſis, quas *Dunes* vocant, ita dictam, & *Grevelingam*.

Seqvuntur in Gallia Caletum ſ. *Calais*, quem Portum *Galliæ Portam* appellare conſveverunt Angliæ Reges, quo quam diu potirentur, tam diu geſtare ſeſe è cingulo Claves Galliæ dictitabant, *Smd. Dec. I. L. Diepe*, Portus Gratiæ ſ. *Havre de Grace*, S. Maclovii ſ. *S. Malo*, S. Brioci ſ. *S. Brieux*, Brivatum Portus ſ. *Breſt*, Portus totius Galliæ optimus & adeo ſecurus, ut appelletur *la Chambre*, quia Naves in eo quieſcunt, ac ſi eſſent intra Cameram, eſtq; capax navium maximarum, etiamſi decem mille Tonnarum ſint. *Ricciol. Geogr. L. X. c. X. §. IV.* Dn. Nannetum ſ. *Nantes*, Rupella ſ. *la Rochelle*, Bajona ſ. *Bayonne*. Rupellæ Portus, dum floruit, ferrea catena claudebatur: Portum ambiebant Turres & propugnacula, quæ Regii modi tormentis viginti muniebantur. Sed Rupella, quæ Princeps artium erat, hodie prope pagus, ſuccubuitque conſiliis ac labori Card. Richelii, qui non tantum terra, ſed ipſo mari eam circumvallare auſus fuit, auſumq; feliciter perfecit. Rem dignam cenſuimus, quam ex Gramondo huc tranſcriberemus, rati quippe & hac ex parte Hydrographiæ noſtræ lucem accenſum iri. Ita vero ille *Hiſtor. Gall. L. XIIX. ad A. MDCXXIIX.* *Deſperatum opus aggreditur Richelius*

chelius Cardinalis, fisus fortunæ Regis, & consilio suo, cui nihil arduum, nihil impervium est. Utrumq; continentis latus septem stadiorum alveus divedit, quo acrius furit fluctus æstuans quia angustiore spatio cobibetur: tigna ex robore solida & immania, mox excisæ recens arbores cum ramis ingentibus in altum jaciuntur, saxis postmodum & congesta temere humo onerantur; terræ rursus, & lapidibus, arbores tignaq; superaddita, his calcis & arenæ commixtio super injecta, tanta ab utroque continenti assiduitate laboris ut post primum ab opere incœpto mensem in altitudinem modicam assurgeret moles: Nondum tamen aquæ fastigium æquabat, nec procul continenti extendebatur: quo longius agebamur à litore, hoc magis absorbebat aqua præaltior quicquid ingerebatur. Ingens tum animos desperatio incessit, quæ saxa tam vasta, quæ tigna ex robore tam procera, quæ arenata possent reperiri quæ tanta voragine non sorberentur? exhauriendas esse regiones aggerendo spatio quod restabat: Enimverò Richelii vigilantia & indefesso labore, tanta vis saxorum inferebatur, tantus operarum numerus erat ex stipendio in id operis militi duplicato, ut post tertium mensem certo constaret cobiberi posse Oceanum, quod etsi plures ante tentaverant nemo absolverat in hanc diem. Crescebat sensim moles: Ceterum nulla tam firma repagula sunt quæ non evertat Oceani vehementior fluctus: vix leni & tranquillo mari retinacula opponi possunt, quid spumoso? quid æstuanti? Absoluto jam, jamque opere sæpe æstus commotior congestos lapides subruit in profundum: neq; omnis ab æstu calamitas, sæpe concitatior ventus illisit in molem, & in profundum egit, sæpe adversa tempestate compages operis verberata, laxavit, sæpe per imperitiam operarum, medium opus unda interfluens, disjecit: vincebatur constantiâ elementum, sensimq; aggeris latitudo crescebat, cum disjectis lapidum cumulis opus iterum in profundum ruit. Ibat in obstantia pertinacius Cardinalis, adversique contumaciam fluctus obstinatione frangebat, donec tandem patientia & labore assiduo vinceret. In medio alvei via aquis permittitur hiatu modico, cui utrinque propugnaculum cum bellicis tormentis, imminebat, per id foraminis fluebat, & refluebat liberior æstus, alias freni incapax. Repaguli latitudo decem & octo palmorum erat: accipiendo mollius æstui in utramque partem declivis moles; longitudo stadia decem continebat; incerta profunditas ex vado passim inæquali: hic typus ingentis molis qua claudebatur fretum: Extrema utriusq; continentis firmabant munimenta duo, queis à Marilhaco, & Tavanio nomen. Superéminebat æstum moles lapidea palmis omnino decem: Ceterum quia per apertum foramen, tribus onerariis haud ægre unà transitus: Placuit opponi repagula

pars

pars fluctuantia, pars immobilia, queis plane occluderetur portus: admoventur biatui proxime pali accuminati in terram alte defixi, quos inter fluebant aquæ, Marilbaci labor, unde illis nomen Candelabra Marilhacæa: *Candelabris antepositæ concatenatæ invicem naves triginta septem, queis nomen Repagulum fluctuans: his proxima viginti quinque navigia, disposita in triangulum cujus prima cuspis in Oceanum versa, qua irrupturus hostis: naves magnitudine ingenti saxis, arenaque oneratæ pars in profundum mergebantur, faciebantq; in medio alvei fallaces scopulos; Pars non immersæ penitus ingenti mole tardabantur, bellicisque tormentis instructæ, & ægre mobiles viam intercludebant ipsa mole, hostemque arcebant displosione indesinenti. Classem Gallicam hac illac distributam componebant naves bellicæ centum quinquaginta, cymbæ majores centum, navigia pice, resina & sulphure illita* (brulonos *vocant*) *duodecim: urbem inter & repagulum posita minora navigia frænandis oppidanorum incursionibus; ingens Cardinalis Richelii triremis ea parte biatui imminebat sita in medio freti.*

Hispaniæ Portus in Ora Cantabrica sunt Portus *S. Jean de Luz*, qui locus excellit Nautis capturæ Balænarum gnaris. *Voyg. d' Esp. c. I. S. Sebastiani*, Donastien, vulgo dictus & *Bilbao*, commodissimi Hispanorum Portus in Mari Atlantico *Voyg d' Esp. c. II. Laredo*, qui Carolum V. excepit, cum sese Imperio abdicasset. *Thuan. L. XVII. ad A. MDLVI.* S. Andreæ s. *S. Andero*, *Villa Viciosa*, *Corunna*, olim Stationi Classis Invincibilis destinata; Et ab altero latere juxta Fretum Gibraltar. *Cadix s. Calis Malis*, Portus maximus, S. Lucæ s. *S. Lucar de Barrameda* ad Ostium Fluvii Bætis, cui celebritas ab accessu & Egressu Navium versus Indias, (hinc enim eas solvere oportet) enata.

In Portugallia ad Ostium Fl. Palmæ est *Setubal*, Belgis *S. Tves*, ad Tagi Ostium ipsa *Lisbona*, & ante eam in extrema Ostii parte *Cascalis s. Cascais*, unde Portugallicæ Navigationes versus Indiam utramq; instituuntur: Dn. Porto, s. *Port à Port*, ad Ostium Durii Fl., à quo & ipsius Portugalliæ nomen profectum creditur.

IV.

Restant Insulani Portus Magnæ Britanniæ & Hiberniæ, de quibus in genere notamus, eos communiter meliori conditione esse quam objacentes Portus Gallicos aut Belgicos: Cujus ratio videtur esse, quia Venti Occidentales, qui in Tractibus istis sunt frequentissimi, arenam à Britannia versus Belgica & Gallica litora protrudunt, eoque Portus Britannicos vacuos præstant, istorum verò eâ replent; Qua Britannici

Portus

Portus non minus opplerentur, si Ventis Occidentalibus æque exercerentur. Estque porro huic rei indicio, quod litora Belgica non tantum arena, sed Conchis innumeris repleta sint; Has enim tanquam res leviores ventus simul arena propellit & in litora projicit, quemadmodum & Belgæ Conchas hasce in singulare commodum suum vertunt, indeq; calcem sibi præparant. In Litoribus Anglicis è contrario conchas rariores at magno numero lapides mediocres videre est; Hi enim ob gravitatem suam ventis non cedunt.

In Anglia primum ipso nomine celebres sunt *Quinqueportus*, vulgo *the Cinqueports*, Loca in Cantio & Suffexia, ad Fretum Britannicum sita, & numero quinario quidem plura, quod tamen initio totidem tantummodo essent, eodem adhuc expressa. Munus peculiare ipsorum fuit, ut propugnaculorum loco essent adversus Galliam; Geritque Præfectus eorum simile ipsis Nomen, *the Lord Warden of the Cinqueports*, & qui sub illo sunt, Barones Quinqueportuum vocantur, *the Barons of the Cinqueports*. Nomina sunt: *Hastings, Winchelsey, Rye, Rumney, Hyde, Dover, Sandwich, Seaford. V. de iis Th. Hackluyt Voyag. T. I.* haut procul initio, & *Edw. Coke Institut. of Laws L. IV. c. XLII.* His addimus apertum Litus Cantii, quod *Downes & Dunes* vocant: Reliquos Portus in Orientali plaga præbent *Newcastle, Hulla*, ad Ostium Humbri, ubi primum Rebellium Subditorum suorum tentamen expertus fuit Carolus I. Rex Angliæ: Tum *Lyn, Yarmouth, Ipswich, Harwich, Colchester*, &c. Quorum & aliorum prolixam seriem exponit Autor Anonymus Consilii ad Regem Angliæ de amplificanda captura Harengarum in Anglia in *Contin. VI. Diar. Europ. p. 319. & seqq.* In meridiano Latere Portus occurrunt ad *Chichester, Portsmouth*, Insulam Vectim, Falmouth, *Weymouth, Pleymouth*, &c. In Mari Hibernico est Portus *Bristolia* ad Avonam & prope Ostium Sabrinæ; Et in Comitatu Penbrokensi Portus Milfordicus, *Milfordshaven*. Estq; hoc etiam in Angliæ Portubus memorabile, quod vitandarum litium causa singulas nationes ibi peculiares Portus maneant; Veluti Belgas Sandwich, Gallos & Venetos *Dover*, Hispanos *Pleymouth*, Hibernos Segestria, *Siester*, *&c.*

In Scotia Portus sunt *Dumbar*, locus prima Victoria Cromwelli contra Scotos celebris. V. *Hist. Civil. c. IV. §. XII fin. Lith* prope Edenburgum, item *Portus S. Andreæ, Montroß, Aberdon.* Præterea est *Dundee*, Portus & Castellum munitum, in quem locum Scoti tempore Belli Parliamentarii cum Anglis omnes Thesauros suos congesserant,

ſed Cromwelli manus effugere non potuerunt, qui locum hunc ſine magno negocio expugnavit, eoque omnes abripuit, ipſe tamen etiam haut diu iis gaviſus, nam cum LX. navibus onerariis commiſiſſet in Angliam avehendos, naves in conſpectu urbis ſine notabili aliqua tempeſtate ad unam omnes à Mari abſorptæ fuerunt: Evidenti Arcanæ Divinæ Providentiæ argumento, quæ integrorum Regnorum Spolia in alia Regna transferri non facile patitur. Idem Chriſtophoro Daniæ Regi accidit, cum Theſauros Svediæ in Daniam transportare conſtituisset. *Mira Sveciæ fortuna*, inquit Crantzius, *non patitur exportari theſauros: Si ſinunt homines, Mare prohibet: Si pacatum eſt Mare, homines tumultuantur. L. IIX.* Dan. *c. XXIV.* Et Svedis, cum partem opum Germanicarum in Regnum ſuam transferre cogitarent. V. Pluribus Staats-Kammer von England *p. 69. 70.*

In Hibernia ſunt *Dublin*, *Waxford*, *Bearhaven*, *Crookehaven*, *&c.* Hitlandia extrema Orcadum celebris eſt Statione Navium Belgicarum, Capturæ Harengarum incumbentium, ad quam ex certo Statuto ad XIV. Junii usque hærent, & poſtea demum operam negociis ſuis adhibent. Locus in quo ibi conveniunt à Belgis vocatur *Barcies Ree.* V. *c. X. §. XI.*

V.

In Mari Mediterraneo primus eſt ipſe Portus Gibraltar, qui & Freto nomen dedit: Oppoſitusque ipſi in Africa Portus *Ceuta*, de quo *Hiſt. Civ. c. I. §. II. n. 6.* Seqvuntur *Malaga*, *Carthagena*, *Alicante*, unde Vini cuidam generi ſimile nomen, Barcino ſ. *Barcelona*; Ex quibus Carthagenæ portum præ reliquis commendant.

In Gallia ſunt *Marſeille*, quæ Veterum Masſilia, ubi tanta Navium ſecuritas, ut nunquam aliqua in eo periisſe dicatur, Portus Tolonenſis, *Toulon*, ubi Triremium Statio, & Portus Antipolis, *Antibes*, ad Inſ. S. Margaritæ.

In Italia eſt *Villa Franca* ad Ducem Sabaudiæ pertinens, item *Niſſa*, cui Cromwellus inſidiatus fuisſe fertur, ut pedem ad Mare Mediterraneum figeret. *Finalis*, Locus Hiſpanicæ Jurisdictionis, idemque primæ potentisſimi Imperatoris noſtri LEOPOLDI Auguſtæ receptione, cum primo in Germaniam proficiſceretur, celebris. Portus *Genuenſis*, in quo Reſp. præter V. aut VI. Galeas, alias XXV. admodum in promptu habet, pro cujusvis expeditionis neceſſitate. In Ducatu Florentino eſt Portus Liburnus, *Livorno*, locus commerciis variarum gentium celeberrimus, unicusque Magni Ducis Toſcanæ Portus notabilis. In eodem litore etiam

etiam fiti funt *Piombino*, *Porto Hercule & Orbitello*, qui ad Hifpaniæ Regem pertinent & Magnum Ducem veluti obfident, qui longe commodius acturus effet, fi loca ifta ad nullius exteri Dominium pertinerent. V. iterum *Hift. Civ. C. I. §. II. n. 2.* Romanum Territorium habet Archæopolim, *Civita Vecchia*, fed aëre infalubri affectam: Quare & peritiores maluerunt Infulam *Pontiam* ab altero latere Romæ fitam melioris commoditatis caufa pro Claffe Pontificia felegi. Vetus *Portus Oftienfis* in Oftio Tiberis conditus & magnificis Imperatorum fumptibus amplificatus noftris temporibus demum à Pontifice Maximo deftructus fuit, verito quippe, ne Turcis inferviret loco Caftelli contra ipfam Romam. In Regno Neapolitano Portum præbet Cajetta, ipfa *Neapolis*, & ad Fretum Mamertinum *Rhegium*, *Regio*: In Sinu Tarentino eft *Taranto*. In Mari Adriatico commendant *Anconam*: Unde Proverbium apud Italos: *Unus Petrus eft in Roma, una Turris in Cremona*, unus Portus *in Ancona*. Poft eam funt Ariminum f. *Rimano*, *Ravenna*, *Venetiæ*, *&c.* Et ab altero latere *Jadra* f. Jadero, aliàs *Zara*, *Zebenico*, *Spalato*, *Ragufa*, de cujus ftatu ac nuperis miferiis *v. feq. c. VI. S. I. §. XVII.*

In Turcico Imperio Portus extant I. In Europa *P. Navarino* in Morea, *P. Lione* Athenis, à Leone Marmoreo fingulari artificio notabili, quem videre eft in extremo ejus, isq; olim Pyreæi nomen geffit; P. Theffalonicenfis, *P. di Salonichi*; *Seftus*, una *Dardanellorum* ad Hellespontum fita, quæ validis turribus à Mahummede ædificata fuit, paucis aliquot, antequam Conftantinopolim expugnarent, annis. Poftea Turcæ eadem pro carcere infignium Virorum ufi fuere: *E qua præterito feculo elapfus retractusq; Lazarus ductor Epirota apud Caftrum Novum una cum Hifpanis captus, conto ab ano in humeros transfixus dederat crudeles Pœnas, quas tamen fumma animi æquitate pertulit.* Busbeq. *Ep. Turc. I. p. 52.* Dn. *Portus Conftantinopolitanus* tantæ ad ipfas ripas profunditatis, ut naves MD. doliorum capiendo fit, fundi præterea nitidi, & hinc ab urbe Conftantinopoli munitus, ifthinc à Colle, cui Galata incumbit.

In Afia habet *Abydum*, alteram Dardanellorum, quo fingulas Chriftianorum Naves, antequam Conftantinopolin petant appellere ac Præfecto Caftelli C. Aureos folvere oportet, hac fimul conditione, ne quinarium numerum una vice excedant. *Thulden. ad A. MDCLVI. p. 265.* Adde *Notic. Conftantinopolis* p. 71. & de *Caftellis Bofphori Thracici* ib. p. 74. 75. In Afia Minori eft *Smyrnæ* Portus, non magnæ quidem pro-

 fundi-

funditatis, commerciis tamen frequentisſimus. Vid. *Thom. Smith. Epiſt. de VII. Eccleſiis Aſiæ*, qua *Smyrnam* cæterasq; in Apocalypſi commemoratas VII. Eccleſias Aſiæ Minoris, prout in præſens ſe habent, deſcribit. Tum Tripolitanus, *Tripoli di Soria*, Cui Turris adſita, *Turris Amoris* dicta. Inſculpta huic ſunt inſignia Nobilis Veneti, qui eam vitæ redimendæ cauſa extrui curavit, ob concubitum cum Virgine Turcica; Apud Turcas enim ſimplex concubitus Chriſtiani cum muliere Turcica, vel ad mortis ſupplicium vel ad abnegationem Religionis Chriſtiani delinquentem ducit. Nobilem hunc vero nihilominus mori oportuit, quod Religionem Chriſtianam abnegare nollet, Turcis interea cauſantibus, ipſum non vitam ſed dilationem ſupplicii opere iſto ſuo redemisſe. Ante Tripolin etiam v. commemorandus Portus *Alexandrette* ſeu Scanderone, in Sinu Lajazo ſitus, è quo merces Aleppum transferuntur, quæ antea Tripoli eodem ducebantur; Sed juſſu Imp. Turcici Alexandretta hæc Tripolis loco navibus Europæorum excipiendis deſtinata fuit, incommoda quidem peregrinantium ſede, locus enim domiciliis perquam vilibus conſtat, majoris tamen ipſius mercaturæ commodo, hinc enim bidui ſpacio Aleppum iri poteſt, cum Tripoli iſthac euntibus quatuor dierum ſpacio opus ſit. *J. J. Amman.* Reiſe-beſchr. *P. II. p. 71.* Succedunt Berytinus, *Baruti*, Sidonis, *Saido*, Joppenſis, *Jaffo*: Portus Anguſtus, at in Actis Apoſtolorum alibique in Sacris celebris: Solentque huc appellere, qui Religionis ergo in Palæſtinam peregrinantur. Pontifices Maximi autem Joppæ easdem Indulgentias conceſſerunt, ſi litora ejus peregrini attigerint, quas habent, qui ſingula loca ſacra viſitant, idque ea de cauſa conceſſum eſt, quia propter Bella, Arabum latrocinia, peſtem, morbos, paupertatem, multi ex peregrinis inde ulterius progredi non poſſunt. V. *Peregrin. Hieroſol. Princ. Radzivil. Ep. II. f. 125.* Ad Ægyptum eſt Portus Peluſii ſ. *Damiatæ*, ad Nili Oſtium, unde navigiis adhuc *Bulbacbam* usq; urbem Cairo vicinam itur: *De quo affirmatur non ſolum à Turcis, ſed ab ipſis quoq; Europæis negociatoribus, qui hic commorantur, quod ſingulis diebus intra viginti quatuor horas in Portu hoc ultra decem hominum millia hinc inde commeant, quorum non nulli intrant, nonnulli egrediuntur: Quodq; per dies ſingulos hic millia Dzermarum (quæ genus navium ſunt) prænavigant, quarum plurimæ ſexcentorum doliorum ſunt capaces. Ex antiqua quoq; Cairo ſuperius poſita ſuper veniunt ejusdem generis plurima navigia, quæ ex Regionibus Sait & peramplis Presbyteri Johannis ditionibus triticum*

ticum, *Cynocephalos*, *Simias*, *Psittacos*, *diversa avium cæterorumq; animalium genera & merces varias deferunt.* Ita testatur de suo tempore *Radzivil Ep. III. fol. 147. 148.* Sequitur *Roßetto*, Turcis Raschit, Portus alii Ostio Nili adjacens per quem merces è Barbaria advectæ Cairum ducuntur: Tum *Alexandriæ*, ubi plures distinctæ Stationes Navium Gallicarum, Venetarum, Genuensium & Ragusearum: In Barbaria sunt Portus Tripolitanus, *Tripoli di Barbaria*, Portus *Tunetanus*, qui una cum *Biserta* Portu successit in locum prisci Portus Carthaginensis, *Goletta* item, altera Clavis potentiæ Hispanicæ à Carolo V. commendata. Portus Algeriæ, *Algiers*, Oranensis, *Oran*, locus Hispanicæ Jurisdictionis, qui A. MDCLXXVII. obsidionem vicinorum Maurorum fortiter sustinuit. De quo plura *Hist. Civ. c. I. §. II. n. 6.* Idem *Ceuta*, de qua initio *hujus §.* & qui nunc Anglorum est ad Fretum Gibraltar, P. Tingitanus seu *Tanger.*

VI.

Habent & Insulæ Maris Mediterranei suam in Portubus Commoditatem, Talesq; sunt in Corsica Portus S. Bonifacii, Calvi & S. Florentii f. *di S. Fiorenzo.* In Sardinia clarissimus est Portus Calaritanus, *di Cagliar.* Siciliæ Portus extantiores sunt Messanensis, Syracusanus & Panormitanus. Maltæ Portus duabus oblongis Terræ Cuspidibus inclusus & Castro S. Elmi munitus est. Insulæ Veneti juris Portus habent, Corfu *P. Sidari & P. Temo*, Cephalonia *P. Argostoli* & Zante *P. Chieto & P. S. Nicolai.* Portuum in Candia commoditatem sensit Imperium Turcicum, ideo tanto cum conatu eam antehac oppugnavit: Id quod etiam Legatus Venetus *Hieron. Gievarina* qvestus fuit singulariq; scripto conventui Electorali A. MDCLIIX. Francofurti proposuit: Candia si semel subjugata sit, omnes Principes Christianos Mari Mediterraneo adsitos æque infestationibus Turcicis obnoxios fore: Turcam enim, qui hactenus Classem suam quotannis adhuc Constantinopolin reducere coactus fuerit, hujus Regni adjectione non solum tutam ubiq; & omni tempore receptionem, sed etiam fabricandis & instruendis Triremibus ac Navibus amplissimam commoditatem acquisiturum esse. V. Exemplum hujus Scripti in *Histor. Thulden. ad A. MDCLIIX. p. 227.* Ex numero autem istorum indicamus *Retimum, Caneam, Candiam*, *Spinam Longam*, *Carabusam & Sudam.* Priores tres Turcico imperio subjacent, posteriores adhuc ad Venetos pertinent. V. *Histor. Civ. c. XII. §. IV.* E *Candiæ* Regione est *Standia*, locus itidem receptioni navium commodus. In Cypro P. Nobiliorem habet *Famagusta.*

VII.

Portus Asiæ notiores sunt: In Mari Rubro prope Fretum ejus *P. Aden*, & in intimo recessu ejusdem *Svez*, Antiquis *Heroum Portus*, à Turcis quoque stationi Classis suæ subinde adhibitus, quanquam & Navium statio male tuta, & locus ipse non urbi adeo quam pago similis sit; Ac Turcarum Imperator multũ quidem operæ posuit, ut Incolas eo perduceret, sed manet desertus locus maxime ob aquæ penuriã. V. *Delic. Transmar. p. 107.* Et è Recentioribus *Neitschütz, Itiner.* In Sinu Persico est *Ormuz*, Locus navigationibus aptissimus, sed qui odio Persarum Regis ab Anglis potissimum adjuti Portugallis ereptus & excisus fuit; Eique Urbs *Gamron* in Litore Persico surrogata, libertasque eo veniendi exteris sine discrimine concessa, solis Portugallis exceptis, quibus accedere non licet. Porro & 250. Leucis inde Situs *P. Diu*: In Litore Malabarico Portum præbent *Goa*, *Calicutum & Cochinum*; *Goa* sita in Insula continenti vicina, quamque solus fluvius inde separat; Portugalli eam extruxere & ad Ostia Portus duo castella posuere, quorum principalius *Deguardé*. Descriptionem V. ap. *Mandelslo Itiner. p. 130.* In Insula Ceylon est *P. Columbo*, Item *Punte de Galle*, *Negumbo*. In Litore Coromandelico est *P. Palicattæ*, In Chersoneso Aurea magni nominis est P. Malaccæ navigiis totius Orientis frequentatissimus. Belgarum in India Orientali celeberrimus Portus est *Bataviæ* in Ins. Java majori situs, ubi & alium videre est *Bantamensem*. In Luconia famam habet *P. di Manilla*. Per totum Regnum Chinæ tres Portus celeberrimos indicat *Joh. Neuhof. Itiner. f. 153.* Unum ad Emporium *Kanton* in Provincia Quantung, alterum ad Urbem *Jejenciem* in Provincia Nanking, tertium ad *Tiencienwey* in extremis Provinciæ Peking. In Japania Portus exterorum adventu celeberrimus est *Nangesacke*, statioq; Navium in exigua quadam Insula à Portugallis primo formata, post, ejectis è Japania Portugallis, Belgis concessa. de quo V. Gesandsch. an die K. zu Japan *pag. 49.* Portum *Minkischlack* melioris notæ esse in Mari Caspio notat *Olear. Itiner. Pers.* Cui adjungimus ad Ostium Volgæ Celebre Emporium *Astracan*.

Ex Africæ Portubus indicamus *P. Mosambici* in Orientali Africæ litore situm, quo Portugallorum Naves Indicæ cursum suum dirigere amant. Præbet & *Cap. B. Spei* celebrem Stationem commeantibus in Indiam navibus.

Residuos Americæ Portus suppeditabit Doctiss. *Ricciolus Geogr. suæ L. X. c. X.* quo integrum Catalogum Portuum exhibet: Notanturque

Americæ Borealis Portus insignes *Portus realis* Novæ Franciæ, & *New Pleymuth* Novæ Angliæ, & *New Amsterdam* Novi Belgii, & *Jamestoune* Virginiæ,& in Florida Portus *S.Augustini & S.Helena* Juxta quos fere est Cubæ celeberrimus Portus realis, dictus *Havana*, munitissimus idemq; Clavis Indiæ Occidentalis; Illuc enim Classes Hispanorum, quas *Flotas* vocant, congregantur Julio & Augusto, ut Septembri solvant in Hispaniam. In Insula Hispaniola Portus S. Dominici *S. Domingo*, & in S. Jo. Insula Portus dives, *Porto rico*, capacissimus primas tenent; In continenti autem hujus Americæ celebres Portus sunt Nominis Dei, *Nombre de Dios*, cujus loco successit *Portus Bellus* profundus, tutus, salubris & ab arce S. Philippi defensus, & Portus veræ Crucis *Vera Cruz*, & omnium versus Bream excellentissimus Portus realis S. Jo. de Vlloa, *S. Jean, s. Juan de Vlloa* munitissimus tum à duobus castris, tum ab Insula vicina: In hunc portum destinantur merces ex Nova Hispania & Philippinis advectæ, ut in Hispaniam per Havanam deferantur, Sed est difficilis introitus, ob scopulos, & rapiditatem Maris: Et Septembri Naves ibi repertæ ab Aquilonari Vento exagitantur vehementer, nisi catenis ferreis alligatæ fuerint costæ Australi Insulæ. In ora verò Australi Novæ Hispaniæ portus meliores sunt: Portus Vetus *P.Veio, Panama*, *Truxillo*, de Honduras, *Perico*, *Porto Cavallos* de Honduras; Portus Velorum, *Portus Velez*, Portus *Fonseca* & *Gatulco*, Porto *Lexo*. Sed omnibus his præstant Portus realis *Nativitatis* & Portus realis Aquæpulchræ, *Aquapulco*; in hos enim colligunt se naves ex Philippinis & Sinensi regno cum mercibus: Sed prius appulerunt ad S. Augustini, vel ad Californiæ Portum S. Lucæ, *S. Lucar de California*. In hos quoque Portus Novæ Hispaniæ Anno 1579. ex Insulis Salomonis advectæ sunt auri 40000. frusta præter aromata.

Americæ Australis præcipuus Septentrionem versus Portus ac realis est *Carthagena*, in quem ex Peruvia congregatur auri, & argenti, & aliarum mercium copia per Havanam in Hispaniam comportanda. In ora Gvianæ realis Portus est *Cbiana*; In Brasilia verò Portus insignes sunt *Phernambucco*; ubi Sacchari cannis molendis sunt molæ 70. quas vocant *Ingenios*, & Portus Sanctorum omnium *Todos, los Santos*; ubi 40. tales molæ. Item Portus Securus, *Porto Seguro* & Portus *S. Spiritus S. Vincentii* & *Roderici* & Boni Aeris, Buenos *Ayres*. Ultra flumen verò Argenteum Portus Leonum, P. *Lione*, qui realis est & ita dictus à Leonibus Marinis; & Portus desideratus, *Porto Desire*; & S. Juliani

realis

realis Portus Magellanicæ Claſſis ſtatione percelebris. Ultra Fretum Magellanicum in ora auſtrali eſt Portus Draconis *P. del Drago Ingleſe*, aqua optima locuples. In ora verò Chilenſis ac Peruani regni celebrantur Portus in Inſula Loboz & Caſtri Chilenſis *Caſtro di Chili*. Portus *Quintero* & *Portus Conceptionis* & Vallis Paradiſi, *Val Paraiſo*, & Portus *Coquimbo* & *Copyapo*, & horum omnium optimus *Portus Arica*, ubi navibus imponuntur argenti Masſæ Panamam vehendæ. Inde Portus *Camunan* & *Hacari* & *Pamcca* & Limæ Portus *Cabo di Lima*, diſtans à Lima ſeu Civitate *de los Reyes* 2. leucas, maximique commercii ſtatio. Portus vetus *Porto Vejo*, quem inſalubrem poſtea experti ſunt. In Inſula vero Puna portus eſt bonus pasſ. 9. & in Inſula *Cano* Portus ab omnibus ventis tutus, paſſuumq; quinqve.

Inter Azores eſt *Angra*, Portus Tertiariæ Inſulæ, *Tercera*, eximius. *Portus Sanctus* eſt Inſulæ cognominis & Portus *S. Crucis* in Teneriffa, & *Palma* Fortunatarum & *Pamibo* in Inſula Trinitatis boreali.

VIII.

Sed in ſelectu hoc Portuum ita acquieſcimus. Plures ac reliquós omnes licebit ex Hydrographicis Scriptoribus initio citatis colligere. Portus antiquorum deſcripſit olim Libris X. Timoſthenes Archithalasſus Ptolemæi II. ſed qui interierunt. E recentibus in iis verſantur *Dudlæus L. III. Fournier L. II. Ricciol. cit. L. X. c. IX. & X.* Quem & in Portubus Maris Mediterranei Regionumq́ extra Europam nos paſſim ſecutos profitemur. In genere de Portubus addi poteſt, *Portus Reales* vocari ab Hydrographis, quorum talis ſitus, ut nullo Vento infeſtari posſint. Quales Ricciolus enumerat *Portus Meſſanæ, Carthagenæ, Tolonis, Melitæ, Raguſæ, Harvichii*, &c. Portus quos omni tempore ingredi licet Itali vocant *Porti d' Entrata*; Alios, ubi tempus affluxus expectandum eſt *Porti di Marea*. Juxta Portus ordinarie requirunt *Navale* pro fabricandis & inſtaurandis Navibus. *Pharos* ſeu Turres ad Portus condunt in ſignum vicini Portus, aut declinandos Scopulos; Excitantur etiam pro obſervandis invaſionibus hoſtium, quem in finem Angli ſuas plerasq; ſtruxerunt, de quo præter alios graphice ſcripſit Doctiſs. *Barclajus in Argenide*.

IX.

Quodq; Hydrographiam maritimam ita concluſum imus, finis loco de Pyxide Nautica h. Capſula indicem Magneticum ſuſtinente veterumq́ Re Nautica, tria verba facienda duximus. Index ille Magneticus Line-

Lineam meridianam eoq; Plagam Septentrionalem perpetuo monstrat, licet non ubivis eadem accuratione: Est enim ubi ad 20. gr. & amplius Orientem vel Occidentem versus ab ea declinet, quam variationem s. Declinationem Calyboclisin vocant, primumque observata fuit à Sebast. Cabotto ajente *Kirchero de A. Magn. L. I. c. VI.* Quæ ipsa tamen etiam non perinde constans est, veluti cum A. MDLXXX. Londini observaretur esse 11. gr. 15. m. versus orientem A. MDCXXII. ibidem observata fuit 6. gr. 13. m. & A. MDXXXIV. 4. gr. 13. m. Dn. A. MDCLXI. 45. m. 30. sec. versus occidentem. Similia Parisiis observavit Mersennus, & Aquis Sextiis Gasfendus. *V. Power. Animadv. in Grandamicum p. 166.* Alibi tamen recta Lineam Meridianam monstrat ut Helsmuydæ, loco non procul Nort Capo Finmarchiæ sito; Nec in Azoribus ab ea deflectit, quod aliquibus ansam præbuit, ut Primum Meridianum eo collocarent.

Inventio s. prima observatio (hoc enim in rebus naturalibus est invenire) utilissimæ hujus Proprietatis Magneticæ communiori suffragio transcribitur *Johanni Gojæ* (alii Flavium Giram vocant) *Amalphitano* circa A. MCCC. Alii quidem ex Veteris *Plauti Versoria* noticiam ejus ad antiqua tempora usq; producunt; Sed Versoria illa nihil aliud est, quam Funis, quo Velum vertitur. Alii iterum M. P. Venetum ex Sinensi navigatione reducem circa A. MCCLX. secretum hoc Italis communicasse scribunt: Sed Itinerarium ejus hac de re nihil habet. Unum memorabile est, cujus etiam Kircherus meminit de *A. Magn. L. VI. p. VI. c. 1.* Poëtam Gallicum *Guiot de Provines* jam tum circa A. MCC. Pyxidis Nauticæ mentionem fecisse, verbis, postquam de Polo Arctico locutus fuerat, sequentibus:

Icelle estoile ne se muet
Un art font, qui mentir ne puet
Par vertu de la marinette
Une pierre laide & noirette
Ou le fer volontiers se joint.

Cui responderi possit, Rem, si ante nota fuerit, saltim communi usu ante Joh. Gojæ tempora donatam non fuisse. Plures Instantias V. ap. *Ricciol. L. X. c. XIIX.* Sed ex eodem Responso æstimandas. Veteres Navigationes quod attinet, illis opus fuit, ut per litora instituerentur, in altum enim quacunque provehi non poterant, utpo instrumento hoc carentes. Nec tamen interea illas magnas aut longinquas fuisse negaverimus, sed prolixiori temporis spacio eguisse dicemus;

Veluti Carthaginenses totam Africam circumnavigasse produntur, vere quidem, dubitamus tamen, an æque facile, ac nostro tempore id fieri potest. Et ipsa navigatio Salomonis Ophirica per litora institui potuit, quamcunque Ophiram dixerimus f. Mozambiquam Africæ, seu quod probabilius, Chersonesum Auream & Malaccam Asiæ. Sic enim Ezeongebera solventes primum litora Maris Rubri legerunt, inde litora Arabiæ, Persiæ, Indiæ, litus Malabaricum, litus Coromandelicum, Litora Bengalæ, Pegu, & ipsius dn. Malaccæ: Nec mirum, quod Sacer Codex docet finito triennio demum navigationem ejusmodi confectam fuisse, quod spacium ne illis quidem nunc opus est, qui totum Orbem circumnavigant; In litoralibus enim istis navigationibus non potuerunt non cum fluxu & refluxu, tempestatibus etss. sæpissime colluctari. quæ veluti iter nimium quantum impediunt, ita hodiernos Nautas in altum provectos non adeo morantur; In *Americam* vero non abiisse hanc Classem certissimum est, quia ebur attulit: Ebur ex ossibus Elephantum est, America vero Elephantes non habet. E. Quibus ultimo & hoc addimus: Pyxidis Nauticæ usum non tantum in Mari, sed in ipsis Desertis Terræ esse. Qualia *Desertum Pampas* in America: Quod Viatores non secus ingrediuntur, ac Oceanum, Nauticamque Pyxidem in Terminum Deserti, *los bonos ayeres*, constanti Lege dirigunt. *Kircher. M. S. L. II. c. XII.* V. infr. *c. VII. §. IX.* Eadem utuntur in itinere per Arenosa Deserta Arabiæ, de quo V. inter alios *Le Blanck Itiner. p. I. cap. II.*

PARS IV.

HISTORIA FLUVIORUM, LACUUM, FONTIUM, &c.

I. Illustratio generalis originis & effluxus Fluviorum.
II. Hydrophylaciorum Sedes ac series.
III. Philosophema, cur Fluvii & quomodo fluant?
IV. Fluvii Europæ Borealis ac Russiæ.
V. Fluvii trium Regnorum Septentrionalium.
VI. Fluvii Germaniæ; Viadrum veterum Suevum esse. Cur Wartæ nigrorem suum aliquamdiu post conjunctionem retineat?
VII. Fluvii Belgii.
IIX. Fluvii Angliæ, Scotiæ & Hiberniæ.
IX. Fluvii Galliæ: Cur Rhodanus cum

Aquæ

I.

NOndum omnem Hydrographiam explanasse videbimur, nisi & Fluvios, lacus acs. hic addiderimus, illos quidem etiam partes Oceani, sed mole, situ & qualitatibus non parum ab eo divertentes: Dixeris similes esse Venis Animalium minoribus, vel fibris per folia Plantarum excurrentibus, quibus una à majori corpore Origo & Scaturigo Conservationis suæ perpetua. Adeo nempe totus Geocosmus innumeris abundat cavernis, Hydrophylaciis, Siphonibus, & hydragogis ductibus, in quos non potest non Oceanus incumbens gravissima molis suæ pressura ingentem Aquæ copiam effundere & ad superiora Terræ protrudere, haut secus ac antlia pressas aquas in altum ejaculamur & diffundimus: Quod argumentum *Kircheri* est,

M. S. L. V. Sect. I. Disquis. 1. Ut proinde certissime sibi constet, S. Codicis illud; Omnes fluvios in Mare defluere & ex eodem oriri. Cui si Ignis Æstuaria addamus iisq; excitatos halitus minerales, mirum non est, tot alterationibus tantaq; varietate Aquas è Terra demum emergere. *V. Kircheri cit. L. V. totum.*

II.

Hydrophylaciorum Sedem ac seriem quod attinet, ea in montibus quærenda esse evidenti argumento est, quod maximi Fluviorum universi orbis primum fluxum suum inde incipiant. Talesq; idem Kircherus recenset: *In Europa Alpes*; Ex his enim *Padus & Athesis* in Italiam, *Savus & Dravus* in Croatiam & Sclavoniam, *Danubius*, *Oenus*, *Rhenus*, aliive in Germaniam, *Rhodanus* in Galliam defluunt. Cui addimus *Sudetes Silesiæ*, quippe Hydrophylacia *Albis*, Fluviorumq; Silesiæ *Oupæ*, *Iseræ*, *Boberi*, *Zaci*, *Quisi*, *Catti*; Et vicina illis *Carpathi juga* è quibus *Odera* & Vistula oriuntur. *V. Schwenckfeld. Geogr. Siles.* Et de *Pinifero monte*, dem Fichtelberg / idem docuit, quisquis fuit, qui ingenioso hoc carmine Hydrophylacium ejus in omnes mundi Plagas diffundi docuit:

> *Quatuor effundo Fluvios* Mons Pinifer; *Ex his*
> *Ad Terræ partem quamlibet unus abit:*
> Mœnus *ad occasum fertur*, *sed* Nabus *ad Austrum*,
> Egra *Ortum*, *Boream deniq;* Sala petit.

Porro Hydrophylacium *Asiæ* Kircherus prædicat *Montes Tartariæ*; Hinc enim *Indus & Ganges* in Provincias Indiæ Orientalis, *Croceus* aliiq; Chinenses Fluvii in Chinam defluunt. Hydrophylacium *Africæ* indicat *Montes Lunæ*, quippe intra quos maximi Africæ Fluvii *Nilus & Niger* concipiuntur. Ac denique *Andes* sunt Hydrophylacium *Americæ Meridionalis*; His enim maximi Regionis istius Fluvii *Rio de la Plata*, *R. de las Amazonas*, *Maragon* &c. ortum debuit. Probabilemq; hanc sententiam porro reddit, quod quo pauciores Regio una alteravè montes habet, eo minori Fluviorum copia eadem instructa est. Unde America Septentrionalis nullo Fluvio celebris est, quia montibus, qui justæ Amplitudinis sint, fere caret: Polonia etiam minori copia Fluviorum gaudet, quam vel Gallia, vel Italia citerior, vel Helvetia; Tota enim prope plana est ac montibus destituta.

III.

Sed & de modo nascentium Fluviorum paulo pluribus philosophari li

ri licebit, putamusq; eum in presſura conſiſtere, adeo ut aqua ſequens anteriorem premat, atq; ad egresſum ſtimulet; Aquæ ſequentis verò defectus non eſt, quamdiu mari liberum erit meatibus ſubterraneis ſe in abdita terrarum recipere demumque ad Hydrophylacia ante dicta divertere. Mare igitur terram ingrediens, aquam quam præmiſerat, premit, hæcque iterum præmisſam urget, & quia pondus ſequens totius Maris ſemper gravius manet partibus inter Terram receptis, ideo gravitate iſta fit, ut Aquam ad ipſos montium apices ſurgere oporteat, indeque porro ad declivia defluere. E quo etiam rationem autumamus reddi poſſe Quæſitis apud Sacros & profanos autores agitatis: *Cur mare non augeatur, cum tot Fluvios recipiat?* Et *unde infinita illa Fluviorum eodem tenore manantium materies?* Reſp. Ad prius, Mare totidem partes per meatus Subterraneos in Hydrophylacia Fluviorum iterum erogare. Ad poſterius, Materiam indefinentem manere ob perpetuam presſuram Aquarum maris ſuccedentium. *Modum ipſius fluxus* autem, h. qua ratione Fluvii fluxum in Alveis ſuis promoveant, ita ſe habere autumamus, ut fiat, non ſimplici aliqua protruſione Aquarum, ſed circumvolutione continua ſingularum in Fluviis particularum; Has enim rotundas eſſe, eoq; propter presſuram particularum ſequentium ad motum aptisſimas, non tantum diſperſæ per ſicca corpora guttæ aqueæ evidenter docent, ſed alia etiam liquida confirmant. Mercurius namque corpus æque liquidum ac Aqua eſt, isque quaquaverſus profundatur, globoſas particulas oſtentat. Cui hoc inſuper addendum, non fieri fluxum Fluviorum ideo, quod locum in quem tendit Aqua profluens necesſario declivem eſſe oporteat, ſed unice ob preſſuram Aquæ ſequentis, de qua ante diximus. Poſſibilitatem unaquæq; planities docebit, in quam Aqua profuſa non profluet, niſi nova accedens priorem aliquo usque propellat. Reipſa autem ita ſe habere in rotunditate Terræ claret; Cujus ſingula puncta ita comparata ſunt ut conſiſtenti in aliquo eorum circumjacentia loca omnia declivia videantur, idemque aliunde venientibus in acclivi veluti poſitus appareat. Fluvii igitur eo fluentes, vel furſum fluent, quod contra naturam Aquæ eſt, vel declivitatem in infinitum extendi oporteat, quod Rotunditati Terræ adverſatur. Fluunt ergo omnes Fluvii (niſi ex accidenti ratio particularis interveniat) 1. ob presſuram Aquæ ſequentis. Et 2. Fluxum hunc peragunt, quia minimæ omnes aquæ particulæ rotundæ, eoque maxime volubiles ſunt. 3. Eodem motu & in eadem altitudine fluunt, id non

idq; non adeo ob declivitatem locorum ſuccedentium, ſed ob Aquarum ſequentium preſſuram.

IV.

Hiſtoriam Fluviorum ſolito nobis ordine proſequemur, initium ducturi ab Europa Boreali, indeq; ad alias orbis partes perrecturi. Sicq; primo recenſendi veniunt Fluvii Rusſiæ, quorum Borealior eſt *Fl. Obius* ſ. Obis pro Termino Europæ communiter habitus: Hujus origo è Lacu Aſiæ Kithaisko, Ductus per Jouchoriam, Lucomoriam, Siberiam, Samojedam: Effluxus in Oceanum Glacialem è regione N. Zemblæ. Recipit & alium Fluvium ingentem *Tobol* in Provincia Siberia. Poſt ipſum in eundem Oceanum cis Fr. Waygats effluit Fl. *Petſiora ſ. Petzora*. Ejusdem Rusſiæ Fluvii, ſed Auſtrales magis ſunt, *Dwina*, *Onega & Volga*. *Dwina* Rusſis Binarium notat, quod Fluvios Jugam & Wuymam (Jug & Suchamam vocat Fournier) recipiat. Egresſus eſt in Mare Album ad Emporia S. Michaelis & S. Nicolai, quorum hoc ad Auſtrale, illud ad Boreale ipſius litus eſt. V. *præc. P. III. §. I. Onega* XC. mill. Rufs. ab Emporio S. Nicolai verſus Occidentem diſtat, & in idem Mare Album defluit. *Volga ſ. Volchda*, quod rectius ſcribi monet Varenius, Ptolemæo *Rha* & Tataris *Edel*, Origo circa lacum Wolga in 56. Lat. & 54. Long. à Teneriffa numerandæ admodum ſitum: Exitus in Mare Caſpium ad Urbem Aſtracan. Progresſus ejus exhibemus fide *Fournerii Geogr. L. XII. c. XIV.* A quo tamen Tabulæ pariter ac inter ſe ipſas nonnunqvam differunt: Proximam lacui eſſe Urbem *Rſhewam* Ducatus Reſchoviæ primariam: Sequi deinde Tweram urbem Epiſcopalem, Rosſin, Uglitz, Chlopigorod, mox Jaroslaviam unam extantiorum Rusſiæ Urbium, Tunc Niſinovogorod h. parvam Novogardiam, quam Olearius *Niſen* vocat & Waſiligorod, inde amplisſima Deſerta Tatarorum Ceremiſenſium, Morwinenſium, Caſanenſium, ipſam dn. *Aſtracanam*. *Occa* itidem magnus Rusſiæ Fluvius eſt, ſed quem Volga recipit ad Urbem Niſinovogorod. *Moſcua* minor Fluvius Urbem Moſcoviam præterlabitur, unde & Urbi nomen datum, isqve in Occam ſe exonerat.

V.

In Extrema Lappia Fluvius alicujus nominis eſt *Cola*: Præter quem Fournier commemorat Amnes Salmonum feraciſſimos *Poncy*, *Orlogones*, *Jochenam*, *Tiriberi*, *Pitſing*. In Norwegiæ Præfectura Wardhuſienſi eſt Fluvius *Teno*, Nautis *Tenoby*. Juxta Nidroſiam recentes Tabulæ collocant Fluvium Golan, Fluv. ad Bahuſium in Mare tendentem, quem-

quenque unicum Lacus Wener reddit inter XXIV. quos absorbet. Fournier *Trolhetam* vocat, additq; eum tanta rapiditate in Mare ferri, ut ad XX. minuta audiri possit. V. infr. §. *de Catarrhactis Fluviorum*. Cætera infinitis Fluentibus & Lacubus scatent, sed quorum noticia non omnibus perinde necessaria est, & nomina etiam in Tabulis raro designata sunt.

VI.

Fluvii extantiores Germaniæ, qui in Oceanum Germanicum se exonerant, sunt *Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus*. Albis, Elbe/Elve/Albe/ Fluvius Germaniæ maximus, quem Gigantæus mons inter juga Alpium seu Suditorum ad fines Silesiæ gremio suo fundit, nulli omnium claritate inferior, ex Fonte vulgo das weisse Wasser/ob arenam & glaream, quam superfluit, candidam dicto, scaturit. Hic mox assumpto Rivulo alio, dem Hirschbrunnen / occasum versus tendens paulo post meridiem versus reflectitur & ex jugis summis devolutus in vallem, den Elbengrund / Rivulis innumeris auctus, priori Teutonico amisso Albis nomine insignitur. *Schwenckfeld. ante cit. Geogr. Siles.* De Phialis ejus dicetur *c. VII.* Egressus est ad Chersonesi Cimbricæ partem Ditmarsiam. Urbes intermedias alluit Dresdam, Wittebergam, Magdeburgum, Tangermundam, Lauenburgum, Hamburgum, Gluckstadiam. Fluvios recipit *Egram*, *Moldam, Mildam, Salam, Havelam*, cui antea *Sprea* se jungit.

Visurgis Fons in Meliboco Hassiæ monte, indeque *Veera* nomen gerit, donec *Fuldæ* junctus Visurgis nomen induat; Germ. die Weser/ i. Aquæ, intuitu confluentium istorum Fluminum. Egressus est infra Ducatum Bremensem ad Depstede. Urbes intermediæ sunt; *Minden*, ubi Fuldæ & Veræ confluxus, *Hameln, Bremen.* Quibus accessit *Carolostadium* seu Carolsburg urbs à Svedis A. MDCLXXII. quinque milliaribus ab Oceano ad Septentrionalem ripam Visurgis condita eademq; dirigente Colonello de Melle insigni munimento instructa, unde Vicinorum indignationem incurrit, commerciorum libertati inde insidiatum iri metuentium.

Amisius, die Emß/ Episcopatus Paderbornensem, Osnabrugensem, Monasteriensem & Comitatum Ost-Frisiæ rigat. Oritur haut procul Paderborna, atq; ad Embdam in Oceanum se recipit.

Rheni Ortus in Alpibus: Ejus Fontes duo, indeq; Nomen Rheni Anterioris, der Vorder-Rhein/ & Posterioris, der Hinter-Rhein. Urbes intermediæ post Helveticas alias, Basilea, Brisacum, Strasburgum, Wormatia, Mogun-

Moguntiacum, Bacharach, Colonia: Fluvios recipit in dextro latere *Necrum* ad Manhemium, *Mœnum* ad Moguntiacum & *Luppiam* ad Vesaliam: In Siniſtro latere *Moſellam* ad Confluentiam ſ. Coblentz. Mari propinquior redditus emittit Vahalem die Wahl/ qui *Moſæ* jungitur, *Leccum* die Lecke & *Iſalam*: Iſala in Sinum Belgicum de Zuyder-See influit, reliqui in ipſum Mare.

In Mare Balthicum effluunt *Drava & Viadrus*. *Dravam* Lubeca commendat, poſt quam & Mare ingreditur.

Viadrus, ex radicibus Carpathi prope vicum *Adry* poſt oppidum Oſtrow dimanat, unde & nomen ipſi die Oder. *Schwenckfeldius l. ſæpe cit.* tamen id à rapiendo vel ſpoliando derivat, quod inundationibus crebris late vicinos campos vaſtet. Fournerius ab Aucupibus petitum docet, qui caſas captandis avibus conſtitutas Odri appellent, ac tales ad Viadri Fontem ali. Plinius *Guttalum* vocat, eundemque Veterum *Svevum* eſſe, non Spream, ut vulgo putant, autumamus. Nam Plinius, Tacitus, Ptolemeus, & ex Veteribus plures alii uno quaſi ore Svevum Fl. in Mare Balthicum egredi affirmant. Sprea vero Havelam & cum illo Albim ingreditur, Svevus e. dici non poteſt. *V. Beuther. Comm. in Tac. de Mor. Germ. p. 49.* Infra Stetinum in Lacum das groſſe Haff ſe demergit indeq; per tria oſtia Mare ingreditur. Dextrum eſt *Dipena*, Dievenow/ Siniſtrum *Pena*, Medium *Swina*. *Diepena* cæteris recentius eſt & ante Annos CCL. admodum cœpiſſe dicitur V. eund. *Beuther. cit. p. 50.* Urbes alluit Breslaviam, Glogaviam, Francofurtum, Cüſtrinum, Stetinum. Fluvios recipit *Boberum*, *Neiſſam*, & juxta Cüſtrinum *Wartam* è Polonia deſcendentem, ſed aliquamdiu repugnantem & nigroris ſui tenacem: Quod & de Bugo Fluvio narrat *Cromerus* de Situ Polon. *L. I.* *Narvæ à Septentrione & ortu æſtivo è Lithuania profluenti ægre miſcetur nigrorem ſuum retinens aliquandiu; Nec multo inferius victor Narva Viſtulam ſubit.* Noſtro tempore Novo cum Sprea conjugio ſuperbit Foſſa à Sereniſſ. Electore Brandenburgico Dn. Friderico Wilhelmo excitata, eoque inſtituta propiori communione Maris Balthici & Oceani Germanici.

In Auſtrali Germaniæ parte *Danubius* eſt, Fluvius poſt Nilum in Orbe Veteri Maximus, cui quidem tanquam ſingulare quiddam attribuunt, quod contrario à reliquis motu non occaſum aut Boream, ſed ortum petat, ſed ne cui id rarum videatur, in Ruſſia idem facit *Volga*, in Anglia *Tamiſis & Humbrus*, ad Scotiam *Twedus*, In Scotia Taus maximus

Scotiæ Fluvius, in Italia *Padus*, &c. Idem faciunt, quos secum trahit *Isera & Oenus*, in Bavaria, *Dravus & Savus*, in Hungaria, & alii quorum §.*XII.& XIII.* fiet mentio. In America Meridionali quoq; omnes majores Fluvii versus Orientem manant, omnes item Fluvii Chinæ V. *seq.* §.*XVII.* Describitur singulari Libro *à Sigismundo* von Bircken / cum Tit. der Donau-Strand. Norib. MDCLXV. Fons ejus in Vico Eschingiaco Furstenbergiorum, cui ideo & nomen Don Eschingen datum q. Donau Eschingen; idemque sub arce situs est ac muro includitur X. cubit. alto & XX. longo: Terra ibidem plana neque montibus jugosa, nisi quod cœmeterium, juxta quod exit, clivum leniter sese attollentem repræsentet. Vid. *Sigism.* von Bircken / *c. l. p.* 11.& *seqq.* Inde Tacitum interpretantur *de mor. Germ. c. 1. Danubius molli & clementer edito montis Abnobæ jugo effusus plures populos adit* &c. Abnovæ enim f. Abnoviæ nomen collem declivem in campis pascuis potius, quam silvis horrentem & asperum montem significare, Vid. *Beuther. comm. in h. l.* Quem tamen ita emolliri potius, quam vere defendi opinamur. Provincias decurrit *Sveviam, Bavariam, Austriam, Hungariam, Serviam, Bulgariam, Wallachiam & Moldaviam :* Urbes tangit *Ulmam, Ingolstadium, Ratisbonam, Passaw, Lintz, Viennam, Presburg, Gran, Ofen, Belgard, Nicopolin.* Sexaginta Amnes recipit, quorum medius ferme numerus navigabilis. Pontibus sternitur uno & viginti à fonte ad Viennam; Infra, duobus tantum. In Pontum Euxinum evolvitur, ut in X. usq; milliaria, postquam in Pontum se abdidit, Aquam dulcem ejus percipere liceat. Ostia ejus Herodotus & Strabo V. Plinius VI. Ammianus & Solinus VII. recensct. Primum & omnium maxime Meridianum est Ostium Peuces seu *Hierostomon*, ad cujus egressum urbs Pangala sita, olim Istropolis vocata, ipsaque Peuce Insula triquetra Rhodo æqualis, sic dicta quod multas Peucas, h. latas & virides arbores ferat. Secundum *Narcostomon* q. pigrum ostium à lento fluxu. Tertium *Calostomon* juxta Insulam Sarmaticam q. pulchrum Ostium. Quartum est *Pseudostoma.* Postea sunt *Boreon Stoma, Stenon Stoma & Psilon Stoma*, quæ sunt langvidiora cæteris : Itinerarium Excellent. Comitis Leslæi Legati Cæsarei ad Aulam Turcicam per Danubium Strigonio Belgradum usque A. MDCLXV. legere est in *Diar. Europ. Contin. XI. p.* 543. & *seqq.*

VII.

E Belgio in Mare defluunt *Mosa, Scaldis, Agnio. Mosa* oritur in

Gallia proxime Abbatiam Voyge in vico Meuſe ex Lacu, atq; initio tanta exiguitate eſt, ut ad Molendinum Harcariæ nono minuto à Fonte utraque manu poſſint aquæ ſiſti. Exitus eſt, quà Vahali ſecundò jungitur. Urbes intermediæ ſunt *Verdun*, *Mouſon*, *Maſier*, *Charlemont*, *Bovigne*, *Dinant*, *Namur*, *Leodium*, *Maſtricht*, *Ruremonde*, *Venlo*, *Genep*, *Gravia*, *Raveſtein*, &c. Fluvios recipit Sambim, *La Sambre*, Urtum, *Ourt*, Roeram, *Roere*.

Scaldis Fons eſt in Veromanduis, Egresſus infra Antwerpiam, ubi ad Caſtrum Safftingen in duo abit cornua, quorum alterum verſus occaſum profluens die Hontе dicitur, atq; inter Walchriam & Sluſas Oceano committitur; Alterum in Septentrionem labens ad urbem Bergam Somam excipit iterumq; in duo Brachia diviſum Seelandiæ Inſulas interluit. Urbes ejus ſunt *Cambray*, *Valenciennes*, *Dornick*, *Oudenarde*, *Gandavum*, *Dendermunde*, *Antwerpia*: Fluvii majores, Lilium, de Leye / ſeu *Lis*, qui ad Gandavum ipſi miſcetur, ad quem *Arras*, *Dovay*; Et *Demerus*, qui Mechliniam alluit.

Agnio, vulgo *Aa*, oritur in Comitatu Renty; Præterfluit *Audomaropolim*, *ſeu S. Omer*, *Borborch*, *Gravelingam*, ac denique per Sluſam ad Littus Seelandicum ejicitur.

VIII.

Angliæ Fluvii majores ſunt *Tamiſis & Sabrina*. *Tamiſis nomen* ad Oxoniam incipit à confluxu Fluminum *Tama & Iſis*, unde Tamiſis. Urbes adſitas habet *Windſoram*, *Londinum*, *Greenwich*, *Graveſande*. Oſtium eſt ad Inſulam *Sheppey*, qua ſimul Medweagus, *Medway*, Fluvius, ſed Tamiſi minor, in Mare effluit: Cujus Deſcriptionem vide *in Camdeni Brittann. Hiſtor. Cantii*, Tamiſis *ibid. Hiſtor. Berceria, Sutbria, Suſſexia, Cantii.*

Poſt Tamiſim ad Portum Yarmouth effluit Fl. *Garienis*, unde & oppido Nomen q. d. os Garienis. Deinde in Sinu ad Norfolkiam & Cantabrigiam *Camus, Ouſe, Withama*, qui Lincolniam præterlabitur. *Humbrum* æſtuarium conſtituunt *Trenta & Urus*; Atq; eodem influit *Hulla*, unde & Caſtello adjacenti Nomen. Extremus ad Scotiam & Limitaneus Fluvius eſt *Tweda*, qui copioſa ſcaturigine erumpens, ubi proxime Carram vicum accesſit, multis aquis convaleſcens Regnorum collimitia diſcriminare incipit: Cumq; Werke Greyorum caſtrum alluit, in quod Scoti non raro detonuerunt, *Tilli* Fluvii aqua augeſcit. Plenior deinde decurrit per Norham, & dn. in ulteriori Ripa Oſtii ipſi impendet

det ultimum Angliæ & munitisſimum totius Britanniæ oppidum *Barwick. Camden. c. l. in Northumberland.*

Sabrina, *the Severn*, in Occidentem labitur, atq; oritur è Monte Plinlimon in Comitatu Montgommerio, cujus præcipuum oppidum ſurgenti ſaxo impoſitum præterfluit, tum Bridgenorth, Wigorniam ſ. *Worceſter*, & Gloceſtriam. Infra Gloceſtriam alterno Maris acceſſu plenior more ſævientis pelagi aſſurgit & petens Oceanum aperit ſe ad Darcley Caſtrum munitum. *Fourn. L. V. c. XVI.*

Juxta hanc eſt *Avona* Briſtoliam alluens & infra eum ſe Mari committens.

Vaga Fluvius ex eodem quo Sabrina Monte Plinlimon naſcitur, & Herfordiam atq; Monmuthiam præterlapſus in idem æſtuarium ſe recipit. De Remnio, Tobio, Vivio, vid. *ſup. cit. Camden Deſcr. Walliæ.*

Fluvii Hiberniæ: Liffius, ad quem Kildar Epiſcopalis Sedes & Dublinum, Bovinda ſ. *Boyn*, *Banney*, Logia ſ. *Liffer*, *Monmoy*, Senneus ſ. *Shennin*, *Daurona*, Svirus, Neorus & Birgus, Fluvii quos tres Sorores olim nuncuparunt, ad qvorum primum Svirum celebris Hiberniæ Urbs Waterford poſita.

In *Scotia* prope Edenburgum eſt Letha Amnis exiguus. *Taus* eſt totius Scotiæ maximus Fluvius, qui per Albaniæ Agros proruit, mox in lacum diffunditur longum XXIVM. paſſuum, inde Perthiam regionem fœcundat, &c. In Oſtii Ripa Boreali celebris Comitatus *Angus*. Eundem eſſe Terminum Scotiæ Auſtralis, quæ vocetur *cis Taum*, & Borealis, quæ trans Taum, docet *Fourn. V. XI.* Poſt Taum ſunt *Dina*, *Donus*, ad Aberdoniam, *Neſſus & Loxa*, quorum Aqua ſemper tepet, etiam per hiemem.

IX.

Galliæ Fluvii majores qui in Oceanum Occidentalem defluunt, ſunt *Sequana*, *Ligeris*, *Garumna*. Sequana, *La Seine*, cujus Ortus in Burgundiæ Ducatus Diœceſi Heduenſi prope oppidulum Chanceaux in Silva Belſaya. Egreſſus in Mare Britannicum unico quidem ſed XM. paſſ. patente alveo, in cujus dextra ripa Harflutum, *Harfleu*, ſiniſtra Honflutum, *Honfleu*. Salutat Urbes Nobiliores Rotomagum & Lutetiam Pariſiorum, ad quam & Naves Onerarias MCCCC. Cadorum vini admodum deferri patitur. E Fluviis quos recipit, indicamus Matronam, *Marne*, ad quem Urbes Langres, Chalons, &c. Axonam, *Aine*, ubi Retel, Soisſons, &c. Aiſiam, *Oyſe*, ubi Noyon, Compiegne, Beauvais.

Ligeris, *la Loire*, nomen habet à Prato quod ſtatim à Fonte perlabitur in D. Eulaliæ parœcia apud Velaunios, *en Velay*, ad Gerbarii Jugi radices. Evolvitur in Oceanum in lat. gr. XLVI. m. L. juxta Emporium *Nantes*: Emenſus CC. Leucas aliis CLXVI. eſt navigabilis, ubiq; clarus, pellucidus, præterquam Menſe Majo ſolutione nivium, quibus adeo tumet, ut vix coerceatur aggeribus. Fluvios majores recipit Elaverem ſ. *Allier*, Carum ſ. *Cher*, Jugerem, *l'Indre*, Vigennam & Crauſiam, *la Vienne & la Creuſe*, Meduanam, *Majenne*, &c. Urbes adnatas videt Nivernium, *Nevers*, Aureliam, *Orleans*, *Blois*, *Tours*, Juliomagum ſ. *Angers* & dn. *Nantes*.

Garumna, *la Garonne*, Fluviorum qui è montibus Pyrenæis prodeunt maximus, altisſimus, maxime rapidus, unde & nomen ipſi, quod antiquis Gallis & nunc etiam Britonibus Garun ſonet rapidum. Oritur in montibus Auræ non procul Urbe Gvadalup in lat. XLII. Evolvitur in Mare ad lat. XLV. Oſtio magno freto ſimili inter Solacium & Rojanum in litore Santonico, quodq; difficile ſit propter Syrtes, ideo ad idem Rojanum plerumq; nautæ quæruntur, qui ſuo periculo naves deducant. Burdegalam usq; admittit magnæ molis navigia. In ipſo Oſtio recipit Duranium Fl. *la Dordoigne*, ad Oppidum Burgum; cujus influxus prætermavigantes in magna adducit pericula. Ante hunc ad Aiguillonium Fl. Lotium, *le Lot*, aliis Olindum ſ. Oldum; Inter Urbes ſunt Tholoſa, Aagen, Burdigala:

In Mare Mediterraneum ſe exonerat *Rhodanus* & ante eum Atax *l'Aude*, Fl. minor quidem, ſed inſigni Serenisſ. Regis Galliæ molimine inclareſcens, dum ejus cum Garumna Conjunctione Galliam ex Mari Mediterraneo in Oceanum Occidentalem perviam facere hactenus ſtuduit. Atq; ſimiliter Sequanam poſſe conjungi cum Rhodano eoq; Mari Mediterraneo mediis Armancione & Ouche ductoq; Alveo trium non amplius Leucarum monet *Fourner. L. VI. c. XV.* Sicq; alveus etiam mediante Lupæ ſ. Loin inter Ligerim & Sequanam ductus eſt docente eod. ib. & *c. XVI.* Oritur Atax ex Pyrenæo in Aletenſi regione & Carcaſſonam atq; Narbonam præterlabitur.

Rhodanum, *le Roſne*, quod attinet, ille oritur ex Jugo Sempronio *Montſanpron*, Penninarum Alpium Celſisſimo. Fontes habet apud Mantam vicum paucis minutis à Fontibus Arolæ, Rheni & Ticini; Ad Pagum Newville miſcetur lacui Lemano, ſine mixtura Aquæ ſuæ tamen, quæ cœrulea manet: Quemadmodum & *Rhenus* Lacum Acronianum

ſuper-

supermeat, *Ticinus* in Italia Lacum Verbanum: Et in Anglia Aqua Fluvii *Dee* non miſcetur cum palude de Bala in Agro *Merioneth*, Fluvius *Levenney* tranſit Lacum *Lynſavathan* ſine mixtura in Agro *Brecknock*. Vid. Merret. *Pinac. Rer. Britann. p. 221.* Rationemq; reddit *Kircher. M.S. L. V. S. IV. c. II.* quod flumina continuo fluxu motuq; purgata depoſita graviori miſcella leviora reddantur Aquis lacuſtribus varia rerum ſubterranearum mixtura contaminatis, unde partim terreſtrium ſuccorum attractu, partim etiam à Sole tenuioribus aquarum partibus attractis feculentaque remanente ſubſtantia ponderoſiores fieri neceſſe eſt. Rhodanus porro interea ex Lacu Lemano ad Genevam exit, ferturque in occaſum ferme Lugdunum usque, ac inde advenis aquis locupletior vertitur in Auſtrum, Galliamq; ſumma cum violentia interluit, unde & Nomen forte ipſi natum, Rhedec enim Britannice ſignificat violenter currere. Oſtia, quibus in Mare ſe demittit, tria ſunt: Metapinum, Hiſpanienſe, & Maſſilioticum, Incolis *le Tampan*. Navigabilis eſt à Tauredunо Caſtro, ſeu Cluſa tribus leucis infra Genevam. Fluvios recipit *Ararim*, *Iſarum*, *Durcium*. Urbes videt *Genevam*, *Lugdunum*, *Viennam*, *Avignon*, &c.

X.

Fluvii Hiſpaniæ ac Portugalliæ Nobiliores hi ſunt: Minius, *Rio Minho* in Gallicia: Nomen à Minii Venis, quibus interdum inficitur: Ortus è Vidunis Aſturiæ jugis, progresſus ad Urbes Lugo & Orenſe, egresſus inter oppida Gvardia & Camina. Fluvium non ignobilem recipit *Aviam*, qua partem Limitum Regni Portugalliæ explet.

Mondegus, olim Munda, ad quem Conimbra ſita.

Durius, Doris ſeu Doria, *R. Duero*, oritur in Pelendonibus ex Monte Idubeda: Fluit per Caſtiliam Veterem & Portugalliam. Urbes alluit Camoram, Mirandam, Lamegum. In Mare dimittitur ad Portum, *ſ. Port à Port.*

Tagus, *Rio Tejo*, cujus Ortus Sierra Molina in altiſimis Oroſpedæ jugis, Egreſſus infra Lisbonam inter Promontorium Magnum ſ. C. de Caſcais & Prom. Barbarum ſ. C. de Spichel. Fluvios recipit *Henares*, unde adjacenti Compluto nomen Alcara de Henares, & *Manzanares*, qui Madritum alluit: Urbes potiores juxta ſe habet *Toletum*, *Alcantaram*, *Lisbonam*.

Palma Fl. ad quem Setubal, ſeu *S. Yves.*

Anas, *Rio Gvadiana*, oritur in Agro Laminitano Latit. XXXIX. fluit

inter Urbes Cividad Real, Calatravam, Meridam, Badajos, Olivencam. Egreditur ad Castrum Alcotim, & in tres sinuatur Portus. Ipsum ad Palacium Regium, *Palacio del Rey*, terræ visceribus se condere & post XX. minuta ad Metallinam, *Metellin* iterum erumpere, pascereque in planitie quam subluit plurima pecora, res communiter nota est, cumq; tria maxime memorabilia Hispaniæ Autorum nonnulli prodant: Pontem cui Aqua superfluat, cum sub Pontibus alias soleat manare, quo Aquæductum Segoviæ innuunt: Civitatem Igni circumdatam, quam Madritum dicunt quia silicibus circumdetur: Et Pontem, in quo continuo decem millia pecorum pascantur, eoq; ipso conditorium hoc Anæ indigitant. Monet tamen Ortelius, id vulgi opinione potius, quam rei veritate constare, idq; se accepisse ab Oculato Teste Georgio ab Austria, Præposito Harlebecensi *ad Tab. XVI. Theatr. Orb. Terr.* Interim & Furnerius, cætera satis accuratus, eandem rem tradere continuavit, *L. VII. c. XIV. & Ricciol. L. X. c. VII.* neq; rem impossibilem esse facile dabit, qui Maris Mediterranei & Maris Caspii ante commemoratos Ductus subterraneos, ac de quibus mox dicturi sumus, Jordanis & Lacus Asphaltitis conditionem expenderit. Alia exempla *V. in Kirch. M. S. L. II. c. XIII. fin.*

Bætis, *R. Guadalquivir*, oritur ex monte Orospeda, Sierra de Alcaraz, indeq; Urbes *Cordubam & Hispalim* præterlabens in Oceanum evolvitur ad S. Lucar. Fluvium Singulim, *Xenil*, recipit infra Cordubam.

In Mare Mediterraneum descendunt R. Gualentin, Segura, Xucar & Iberus. Isti minores sunt, Iberus, *R. Ebro*, major: Isq; oritur apud Cantabros prope *Aquilar del Campo* ex binis fontibus, unde Nomen Fontibre q. d. Fontes Iberi. Nomen habet ab Iberia urbe totius Europæ olim præstantissima, quæ hodie censetur Elix esse. Ad Urbes labitur *Logrono* s. Juliobrigam, Calagurrim, Saragosam, Tortosam. Fluvios præcipuos excipit, *Aragum*, ad quem Pamplona, *Aragonem* ad quem Jacca, *Salonem*, *Sicorin*, ad quem Lerida, & *Egbam*. In Mare descendit duobus Ostiis, quæ Insulam Alphaciam, *Alfaques*, formant.

XI.

Italiæ Majores Fluvios nominamus *Tiberim*, *Arnum*, *Padum*, *Athesim*. Tiberis Fl. *Tevere* nascitur in Apenninis finibus Aretinorum eadem fere parte, ubi fons Arni supra Aretium. Scaphas tolerat ad Ostium amnis Palliæ s. *Paglia*, quo pariter ac restagnantibus aquis Clusinæ Paludis seu Glanii amnis committitur Arno ad oppidum Aretium s. *Arezzo*,

Romam

Romam dum festinat in decursu XLII. amniculos recipit: Denique duobus Ostiis in Mare Hetruscum delabitur, à quibus & Ostiæ, Loco adjacenti, nomen datum. Qui cur nostro tempore destructus sit dictum supra *Sect. III. §. V.*

Arni Fontes non longe à Fontibus Tiberis distant. Urbes deinde *Florentiam & Pisam* videt, & post hanc in Mare abit.

Padus, Ital. *Po*, Græcis Eridanus, quod nomen & in Constellationem cœlestem translatum, oritur in finibus Marchionatus Saluciarum, inde Salucias, Pedimontium, Montisferratum, Placentiæ, Mediolani, Mantuæ, & Ferrariæ Ducatus rigat & uno continuoque fluit alveo ad Ferraram oppidum usque, infra quod in alveos ductus Mare Adriaticum ingreditur. Flumina & Lacus ultra XXX. recipit.

Athesis, *Adese*, Flumen post Padum totius Italiæ maximum, saxis asperum, gurgitibus vorticosum & impetu ferox. Oritur in Latit. XLVI. ex Alpibus, & *Tirolum* primo, inde *Tridentum*, & *Veronam* præterfluit junctus Garciæ, qui ex agro Brixiensi manat. Et quamvis ab ipso fonte ingentes larices abietesque deferat ob rapiditatem, tamen Veronæ tantum navigari incipit. In Mare abit ad *P. Fosson.*

XII.

Hungariæ Fluvii majores sunt præter Danubium, qui *Presburgum*, *Comorram*, *Budam*, &c. alluit, *Vaga* die Wage / ad Guttam in Danubium abiens, *Granus*, cui adjacet Urbs Newsol: & ad Ostium ejus in opposito litore Danubii Urbs ejusdem nominis *Gran*, alias Strigonium dicta. Tibiscus, *Tyssa* in Carpathiis jugis nascitur & inter urbes salutat Tokay, Segedinum, &c. In Danubium fluit haut procul Ostio Savi. Ab Australi latere est Fl. Arabo, *Rab*, Urbem similis nominis alluens & una cum Danubio Insulam Schutt constituens. Inter Turcas fama tenet, Solimannum Pretiosum Imp. Turcicum solenniter jurasse pro se ac posteris suis, se nunquam Fluvium hunc ad infestandas Christianas Regiones transiturum: Sed Magnus Vezirus nihilominus jussu Portæ eum A. MDCLXIV. transiit, & transitus pœnam quoque gravissima clade mox luit. Fluvius enim nocte transitum secuta tanta incrementa sumsit, ut vix natando amplius superari posset: Unde Christiani Turcas non in justam aciem dispositos statim impetierunt, & quos armis assequi non poterunt in fluvium fugarunt. Est hæc celebris illa victoria ad S. Gothardum, qua gloriosior à multis retro annis adversus Turcas haut extitit; ipsi Turcæ superstites cujus sensu graviter affecti fuere, causam

viola-

in violato Solimanni juramento récumbere rati. V. *Seq. Hiſtor. Civ. c. X. §. X.*

Dravus Fl. ex Alpibus Noricis manat, loco, quem accolæ Toblium dicunt, ac rigat deinde Carinthiam, Stiriam, Slavoniam & in Raſcia miſcetur Danubio.

Savus ex Alpibus Carnicis oritur, Carniolam tranſit, poſt Croatiam ſejungit à Slavonia, Boſniam à Raſcia, per Serviam deinde ad Belgradum Danubium ingreditur.

Tranſilvania Fluvios Nobiliores habet Samoſum, *Mariſcum ſ. Maros, & Alutam. Mariſcus* oritur in montibus Carpathiis, deſinit in Tibiſco ad Segedinum; Aluta Fontes habet in eorundem Montium radicibus, & Ciculos, ac Valachiam alluit, Danubio miſcetur ſupra Nicopolin.

XIII.

Reſtant ex Europa Sarmatici Fluvii, inter quos primus *Viſtula*, die Weixel/ cujus ortus in Montibus, qui Hungariam à Poloniâ dividunt, Progresſus per Poloniam, cujus Regiam ſedem *Cracoviam* alluit, inde *Varſaviam*, & in Pruſſia, *Thorunium*, *Culmam*, *Marieburgum*, *Dirſaviam*, *Dantiſcum* deniq;, ubi per Sinum Aquæ Dulcis, das Friſche Haff/ labitur in Mare Balthicum.

Niemien Fluv. Lithuaniæ, Noſtris Memel/ Latinis forte Cronius, oritur in Ducatu Sluskenſi; In Mare Balthicum ingreditur per Lacum Curionenſem: Inter fluvios quos recipit eſt Vilna, qui Urbem ſimilis nominis eamq; Metropolin Lithuaniæ alluit.

Boryſthenes fontes habet è lacubus Rusſiæ, uno Wolock, altero Dnieper, unde Nomen *Dnieper* in ipſum Fluvium manavit. Inter Urbes nobiliores quas alluit eſt *Smolensko*, *Kiovia*, &c. Supra Kioviam recipit Fl. Pripetum. Exitus eſt in Pontum Euxinum. Furnerius ex communi fama hanc laudem ipſi tribuit, quod fluat melle & lacte: Partem ſuperiorem quippe ſilvis obſitam eſſe, quæ favis turgeant; Inferiorem verò Inſulis implicitam, in quibus ſint uberrima paſcua.

Tanais, Rusſis *Don*, oritur itidem ex Lacu Rusſiæ, cui nomen Jvanovo Jeziero, h. Lacus Johannis. Egreditur in Paludem Mœotim duobus Oſtiis, ad quæ Tana, commune olim Europæorum, Aſiaticorum, & Tartarorum Nomadum Emporium, nunc Azoph dictum munitumqve arce & firmo Præſidio Turcarum. Chamus Tatarorum ejus cum Volga conjunctionem aliquando tentavit, Turcis ita in Mare Caſpium & Moſco-

Moſcoviam aditum aperturus, ſed operi jam accincto Ruſſi cladem graviſſimam intulere, quo factum fuit, ut propoſito ſuo cogeretur abſiſtere. Quod tamen poſtmodum perfecit Sachainbeierus Camouz, à quo & Foſſa Camouz dicta fuit, extructis inſuper præſidioq; munitis XVII. Turribus. *V. Fourn. L. XII. c. VII.*

XIV.

In Aſiæ Fluviis pauciores & notiores contemplabimur, atq; ex iis primo Nobilem Palæſtinæ totoq; S. Codice celebratum Fluvium *Jordanem*. Hujus progresſus per Lacum Samochonitem & Mare Tiberiadis; Egresſus in Lacum Aſphaltiten. Qua quidem re ſimul diſcrimen ponit inter Provincias Palæſtinæ, Judæam, Samariam, & Galilæam ab uno latere, & Peræam, olim ſedem duarum Tribuum cum dimidia, ſ. Trans Jordanenſem Provinciam ab altero latere ipſi adſitam.

De Fontibus ejus vero res non videtur carere dubio. Tabulæ Palæſtinæ communiter duos aſſignant, eosdemq; Commentatores earum unanimiter aſſerunt, quodq; alteri *Jor*, alteri *Dan* nomen fuerit, ipſum Jordanis Nomen inde natum tradunt. Ita inter alios *Cluverius L.V.c XX. n.V. Oritur, ut Autor eſt D. Hieronymus, ex duobus fontibus haut procul à ſe diſſitis, quorum alteri* Jor *Nomen eſt, alteri* Dan, *conjuncti nomen Amni faciunt* Jordan, *ſive Jordanis.* Nos unico tantummodo Fonte naſci putamus & illo quidem in loco primum Dan, poſtea Panium dicto, in quo & Cæſarea Philippi poſtmodum condita fuit. Docent id Joſephus, Thalmudici, Plinius, Hieronymus, quorum teſtimonio quid certius afferri poteſt? Ita I. *Joſephus L. III. de B. Jud. c. XIIX.* Jordanis Fons Panium *eſſe videtur, ſed revera huc Terra conditus fertur ab ipſa dicta Phiala, &c. manifeſtum autem Flumen Jordanis ex hoc antro incipiens Semechonitem quidem lacum ſecat.* Item L. I. c. XVI. *Herodes alterius Terræ adjectione donatus à Cæſare aliud ei Templum* circa fontem Jordanis *candido marmore poſuit*, qui locus appellatur Panium. *Ubi montis quidem Vertex in præcelſum editus propter ſubjecti lateris vallem, antrum aperit umbroſum, quâ profundæ altitudinis rupes ad immenſum liquentis guttæ receptaculum concavatur, ut ſtagnantis aquæ copia demittentibus aliquid, donec terram inveniant, longitudo nulla ſufficiat. Foris autem è Speluncæ radicibus oriuntur Fontes, & ut quidam putant, hoc eſt Jordanis Principium.* II. Thalmud Babylon. Bava Bathra fol. 74. 2. *Jordanes oritur è Spelunca Paneadis*; Et Megill. fol. 6. 1. *Dixit R. Iſaac, Leſchem eſt Pameas:* Ubi Gloſſa: *Leſchem Urbs, quam ſubjugarunt Danitæ. Ea eſt* Pameas, *quod exinde Jordanes*

danes promanet. Dicitur enim à Rabbinis Jordanes exire è Spelunca Paneadis. III. Plinius idem ſentit *Hiſt. Nat. L. V. c. XV. Jordanis amnis oritur è fonte Paneade.* IV. *Hieronymus* dn. clariſſimam ipſi Etymo lucem affundit *in loc. Hebraicis*; *Dan Vinculus eſt quarto à Paneade milliario euntibus Tyrum, qui usq; hodie ſic vocatur Terminus Judææ Provinciæ contra Septentrionem. De quo & Jordanis Flumen erumpens à loco nomen ſortitum eſt: Nomen* Jor *quippe* ῥεῖθρον, *i. Fluvium ſ. Rivum Hebræi vocant.* Quod quid apertius? Namq; ſi Jor fluvium ſignificat, jam non Fons Jordanis erit, & Nomen proprium, ſed appellativum. E. in loco Dan, ſeu Panio aut Paneade, Fons Jordanis. Atq; ibidem conditam fuiſſe Cæſaream Philippi, iterum à Joſepho docemur *Ant. XIIX. III. Philippus ad Fontes Jordanis in* Paneade *Urbem condit Cæſaream.* Hodie Urbem *Belinas* in hoc tractu reperiri tradit *le Blanc. Itin. p. I. c. I.* Confer. Doctiſs. Viri *Joh. Lightfoot. Animadverſiones in Chorographiam Sacram*, Ejusdemque *Centuriam Chorographicam* præfixam *Horis Hebraicis in Matthæum*: Qui inter Viros Doctos noſtri temporis præcipue hoc argumentum tetigit. Quod tamen & ante duo Secula *Bernhardo de Breitenbach* Itineris Johannis Comitis Solmenſis in Terram S. Socio ac poſtea Decano Mogunt. Itinerariiq; de eo ſcripti autori, jam ſuboluit, cujus verba Germanica, cum non aliter nobis ad manum ſint, hoc tenore ſonant: Ob dieſer Stadt (Belenas) entſpringen zween Brunnen von dem Berg Libano/ welcher einer Jor/der ander Dan genennet/kommen vor dieſer Stadt Port zuſammen/ und machen den Fluß Jordanem. Aber etliche vermeinen / daß in rechter Warheit der Jordan allhier ſeinen Urſprung nicht habe/ und beſonder ſaget Joſephus, als auch iſt/ daß von dieſer Stadt gegen Mittag wol ſechs hundert Roßlauf weit ein Brunn ſey/ Phiala genannt/ der allezeit Waſſers voll iſt und doch nimmer überfleuſt / und fleuſt unter der Erden biß an dieſe Stadt / da der Brunn Dan iſt / und gehet allda über / und bricht auß / das man offt hat bewehrt mit Sprüern/die man in den Brunnen Phiala warff/und in dem Brunnen Dan wieder aus nahm. Die Saraceni aber heiſſen den Brunnen nicht Phialam, ſonder Medan, iſt als viel geſaget/ als Aquæ Dan, Waſſer des Brunnens Dan / dann Me Arabiſcher Sprache nach iſt als viel / als Waſſer/ Dan iſt einer der obgenannten Brunnen / und iſt derſelbe Brunn Phiala oder Medan nicht fern von der Stadt Schwita bey S. Jobs Grab etc. Extat in collecto Volumine Itinerum in Terram Sanctam *f. 66. b.* Atque Princ. Radzivilius etiam, licet ex communi ſententia τῶν *Jor* & *Dan* mentionem faciat, eos tamen non Fontes Jordanis ſed Alveos vocat, diſtinctamq;

ctamq; Jordanis ab iis originem prædicat: *Mane pervenimus ad Pontem, quem ipſimet Turcæ Jacob Patriarchæ vocant. Eſt ſatis latus, & ſolide conſtructus ac Jordani ſuperimpoſitus: Qui Fluvius ad dextram duos habet alveos quorum unus Jor, alter Dan appellatur; Simulq; ſupra pontem ſatis tamen longo intervallo conjuncti velut unum efficiunt amnem, ita nomen unum retinent, & vocatur Jordanis, qui non procul inde ex montibus oritur.* Peregr. Hieroſ. *Ep. II. f. 41.* De Lacubus, quos tranſit Jordanes V. *ſeq.* §. *XXIII.*

XV.

Sequitur *Sabbatius ſ. Sabbaticus*, ille cujus natura, ut ſoleat ſex diebus fluere, ſeptimo autem quieſcere & σαββατίζειν, tanquam tacite venerare-tur diem ſeptimam ſ. Sabbatum Judaicum. Atq; in Syria extare talem aliquem, ex Joſepho diſcimus *L. VII. Bell. Judaic. c. XXIV. Titus*, inquit *conſpicit in itinere Fluvium cognitione digniſſimum. Is fluit medius inter Arcas & Raphaneas Agrippæ Regni Civitates. Habet autem quoddam peculiare miraculum. Nam cum ſit, quando fluit, plurimus, neq; meatu ſegnis, tamen interpoſitis ſex diebus à Fontibus deficiens ſiccum exhibet locum videre. Deinde quaſi nulla mutatione facta ſeptimo die ſimilis exoritur; Atq; hunc ordinem ſemper eum obſervare pro certo compertum eſt; Unde etiam* Sabbaticus *appellatus eſt, à Sacra Judæorum ſeptima die ſic denominatus.* Confer. *Plinium L. XXXI. c. II.* Idem confirmat diligentisſimus Kircherus fide ocularis Teſtis id ſibi aſſerentis, Dominici Magrii. *Mund. Subt. L. V. S. IV. c. IV.* Sed cauſam eum eodem non tam in miraculoſo Hebraizantium, quam Phyſico effectu quærimus, tali nempe, qualem in irregulari æſtu aliorum fluminum, lacuum, fontium reperire eſt: Veluti locus *Bollerbrun* juxta Pagum Altenbeck in Weſtphalia aquam bis interdiu in ſabuloſam planitiem inſigni cum impetu emittit, poſt eandem iterum ſubtrahit & abſcondit; *Balneum Piperinum*, das Pfeffer-Bad / in Curienſi Territorio prope Helvetios circa III. Mai aquis intumeſcit usque ad XIV. Sept. poſtea dimittit eas & locum omni aqua deſtitutum relinquit. Quorum & ſimilium cauſa in Canalibus Subterraneis ſita eſt, qui veluti occaſione Maris intumeſcentis aut diſſolutæ nivis oppleti eam Aquæ Copiam eructant: Sic pari ratione dici poterit in vicinis Sabbatico ſubterraneis meatibus Syriæ tantum aquæ cogi poſſe, quæ Fluvio in ſex dies ſufficiat, ſeptimo autem deficiens eâdem & Fluvium privet. Judæi poſt Sabbaticum hærere tribuum Iſraeliticarum reliquias, longeq; ac late dominari tradunt, in unico eo infelices, quod aditu iſtorum Fratrum ſuorum religione Sabbati prohibeantur, cauſati,

Sabbaticum totis ſex diebus hebdomadis nimis æſtuoſum eſſe, Sabbato autem quieſcere, ſed ſibi tunc omni labore eoq; & transfretandi negocio interdici. Quod majus eſt, producunt, qui urgente necesſitate iſtuc ablegati, vel inde ad ſuos miſſi fuerint, proſtatq; Legatus ejusmodi *Eldad Haddani* ſeu Danita, qui peculiari Libello partem morum iſtarum Trans-Sabbaticarum Gentium tanquam αὐτόπτης Teſtis complexus fuit, cujus ſumma eſt: Tribui Dan olim à Jerobeamo Rege injunctum fuiſſe, ut pugnaret contra Judæos; Hanc renuiſſe & ne injuſto pareret Imperio, de alia ſede ſibi proſpexiſſe; Elegiſſe primo Ægyptum, poſt Moabitarum, tum Ammonitarum Regiones, ſed quod ſibi interdictum iis recordaretur, tandem in Æthiopiam abiiſſe. Hanc ſecutas Aſſeris, Gadi, Naphthali tribus; Accesſiſſe etiam Moſis poſteros ex Madianitide ſuſceptos, qui hactenus à Judaiſmo alieni fuiſſent, ſicque Rempublicam erexiſſe: Regium nomen Uzielis eſſe, Terram victus & amictus abundantisſimam, nihil noxii aut inutilis in ea inveniri; Totam cingi Sabbatico, qui per hebdomadem arena (non aquis) & lapidibus cum ſtrepitu maximo intonet, Sabbato igni ardeat, eoque tranſiri non poſſe. Bella cum vicinis ita geri, ut ſingulæ tribus tres menſes ea adminiſtrent: Se autem cum Socio mari expoſitum naufragium feciſſe, ac liberatum in noſtras Regiones delatum eſſe. Commemorat ſimul ſedem reliquarum è decem Tribubus & ſcripſiſſe videri vult ante A. CCCC. admodum. Quem librum Genebrardus Latio tranſcripſit, ſimilisq; eſt alius *Megilath R. Meier.* Conf. *R. Azarjah in Meor Meenajim c. XIII. &c.* Sed hæ nugæ ſunt & gerræ Germanæ.

XVI.

Porro ſuccedunt *Euphrates & Tigris*, Fluvii magni in Hiſtoriis nominis. Utriusq; ortus in Armenia majori; Egreſſus quoqve idem, in Sinum Perſicum; Ambo etiam miſcentur, ubi Seleucus Nicnaor Seleuciam condidit. Locus nunc vocatur *Hellá*, prope Dourakam, ibidemqve in ſolo uliginoſo, quod Fluvii hi efficiunt, Arundines colunt, quibus Turcæ, Perſæ, Arabes, Armeni & Hebræi loco Calamorum Scriptoriorum utuntur. *Tavernier P. 1. L. III. c. XIII.* In progresſu Euphrates Syriam & Babyloniam à dextro latere, Meſopotamiam à ſiniſtro relinquit; Tigris Meſopotamiam à dextro, & Asſyriam in ſiniſtro latere habet. Quodq; Meſopotamiam ita veluti mediam comprehendant, ipſi Meſopotamiæ nomen peperere, q. d *Interamnem.* Euphrates olim veterem Babyloniam rigavit, Tigris Veterem Ninivem, prope quam &

cele-

celebri catarrhacta conspicuus est, de qvo pluribus §. XX hujus Sectionis, nunc v. novam Babylonem s. Bagadcd rigat. Sed longe feliciores erant, cum primis creati mundi temporibus Paradisum rigarent, & Hominem culpæ exortem in Statu Innocentiæ conspicerent. Quia enim *Phrat*, seu *Frat*, qui omnium consensu est Euphrates, inter quatuor Paradisi Fluvios enumeratur *Gen. II. XIV.* Paradisum sine dubio in hisce tractibus extare oportuit. De Tigri res æque clara est. Chidekel, qui itidem inter Flumina Paradisiaca, dicitur Assyriam alluere, *Gen. c. l.* Id vero Tigris nunc facit. E. Tigris est Chidekel. Accedit similitudo Nominum Chidekel & Diglito seu Diglath, quomodo Accolæ antehac & Arabes hodienum Tigridem appellant. In reliqua duo Flumina Gichonem & Pishonem, quorum S. Codex in Historia Paradisiaca meminit, si excurrendum est, Pishonem quidem Commentatores Gangem, & Gichonem Nilum faciunt; Sed hoc erit totam Asiam & maximam Partem Africæ in Paradisum transformare, ne dicamus Fluvios hosce Fontibus & ipso fluxu immensum quantum divertere. Autores tamen ἀνιστορησίας hujus jam veteres fuerunt *Josephus*, *Eusebius*, *Hieronymus*, rati Fluvium Paradisi talem fuisse, qui universam terram in circuitu lustraverit; Sed rem hanc falsam esse sciet, qui leviter etiam Geographica scientia tinctus est; Imposibilem facit contrarius fluxus horum fluminum, de quo modo diximus. Nos illos de Alveis Euphratis & Tigris accipimus, in quos scinduntur antequam Oceanum ineant: Sicq; Pishon forte erit, quem servata nominis antiquitate Pasitigrin vocant. V. *Plin. L. VI. c. 29. Curt. L. V. Strabon. L. XV.* Gichon quem Amm. Marcellinus *Nahar Malcha* Plinius corrupte *Armalca* & Strabo translato in Græcum nomine Βασίλειον ποταμὸν vocat, quemadmodum & vi vocis ἐκβολὴν seu Divertigium Aquæ significat. V. *Grot. not. in Gen. II.* Necq; ad rem facit Gichonem dici fluere circa Terram Chus seu Æthiopiam; Æthiopia hæc enim & Terra Chus intelligenda est non Occidentalis, quæ Æthiopia est, quam Nilus interluit; Sed Orientalis, quæ Arabia est, quemadmodum Mosis uxor Æthiopissa dicitur, sed itidem non ex Æthiopia Africæ, verum Arabia oriunda; Erat enim Filia Jethro Principis in Terra Midian, quæ in Arabia sita. Chavilæ *Gen. c. l. v. XI.* similis ratio: Chavilam Pishon rigare dicitur, unde Gangem fecere; Sed Chavila itidem non intelligenda est, quæ sit India, verum altera ad Sinum Persicum, hodienum *Chelsa* dicta, Populus Chelsalini, qui etiam asserunt se in Eden habitare, ubi Paradisus fuerit. Confer *Horn. in Sulp. Sev. L. I. c. I. n. II.* Tetigitq; hanc

rem jam olim in Academia noſtra Incomparabilis Vir idemqve Autor Lexici Sancti *Gregor. Francus*, cujus verba in gratam memoriam Viri Doctisſimi adjicienda duximus. *Qui* Gangem *&* Nilum, *hunc Ægypti, illum Indiæ fluvium Paradiſi fluminibus miſcent, quod antiqui penè omnes fecerunt, haud dubiè non leviter errant, quamvis autoritate Patrum ſe tueri poſſint. Sed eſt aliquid*, qvod non vidit cornicis oculus, *ut loquitur Jobus c. 28. 7. & Pigmæi humeris Gigantum impoſiti plus nonnunquam vident, quam Gigantes ipſi. Habeat ſuam laudem antiquitas: ſed nec gratia negetur meritis illis, qui inter alia, ſolidius multò, quàm pridem factum eſt, expoſita, evidenter demonſtrarunt, nihil Piſchoni cum Gange, nihil Gichoni cum Nilo commune eſſe: ſed utrumque hunc fluvium eſſe brachia quædam ſeu eruptiones aquarum Tigridis & Euphratis. Hi duo coeunt & commiſcentur; ſpaciumque benè magnum ſimul emetiuntur: Poſteà in duo rurſum fluenta dirimuntur, ac per duo oſtia ſeſe in ſinum Perſicum exonerant, ſatis longè invicem diſtantia.* Fluentum igitur orientale Moſes vocat Piſchon, hoc eſt πλημμύραν propter paludes ingentes quas efficit: alterum quod occidentem ſpectat, vocat Gichon, id eſt emiſſarium: eſt enim porrectius altero, & propterea dictum emiſſarium, quod illud magnus ille alveus ex ſe emittat. Nihil eſt apertius hac expoſitione: *ut ait Scaliger lib. 5. de Emendat. Tempor.* Vetus iſtud placitum vero quod attinet, illud poſt alios *Cl. Olearius* noſtro tempore revocavit cauſatus, Euphratem, Tigrim Gangem, Nilum in India quidem naſci, ſed Canalibus Subterraneis tamdiu duci, donec locis, ubi fontes eorum nunc habeantur, ſuper terram emergant, ex *Auguſtino L. VIII. in Gen. c. VII.* Sed qvamvis trium priorum aliqua communio concipi poſſit, Nilus tamen in conſortium venire non poterit, quippe de qvo vix dicetur, quî longinqvus ejusmodi Canalis ab eo per totam Aſiam & Africam ducendus interjecto Mari Rubro, aut Mari Indico miſceri non poſſit. Inſtat, τȣ *Phrat* qvidem diſertam mentionem fieri; ſed veluti Gichon non Nilum ſolùm, ſed alia quoqve Flumina denotet, ſic Phratem etiam non neceſſario fieri Euphratem noſtrum. R. I. Alium tamen hoc nomine appellatum hactenus nondum indicatum fuiſſe. II. De Tigri rem indubiam eſſe, qvia Aſſyriam alluere dicitur, cur non igitur & ipſi propinqvum Euphratem retineamus? Et ſi Zeilana Inſula vel India intra Gangem, uti vult, neceſſario Paradiſum tulere, qvia rerum omnium copia abundent, atq; aurum ſuppeditent, jam Africæ etiam & Americæ qvædam partes eandem ob cauſam Paradiſum ſibi vendicabunt. Ne dicamus Argumenta ab Autoribus

bus à Fertilitate & Amœnitate hodierna locorum ad Paradiſum male duci; Maledictio enim Adamo indicata, ſi Textum Sacrum curatius evolvamus, in ſpecie Paradiſum preſſiſſe videtur, ut proinde ſolum ipſius non fertile & amœnum manſerit, ſed tanquam maledictum ſterileſcere oportuerit.

XVII.

In Regno Magni Mogolis Fluvii ſunt *Indus, Ganges, Ravi, Atbec.* Ab Indo Nomen Indiæ; A Gange Diſtinctio in Indiam intra Gangem & Indiam extra Gangem. Cæteri in Europa minus noti ſunt. Omnium vero communis origo in altisſimis Montibus *Thebetb*, feiturq; lacus quidam ingens eorum Hydrophylacium conſtituere. *Ganges* per rupes altisſimas horrendo ſtrepitu præcipitatus in profundisſima Valle ſui curſus primordia ducit, Indus cæteriq; per radices Montium ſuum ſortiuntur exitum, Teſte *Antonio d' Andrada*, qui circa A. MDCXXIV. hos fontes detexit, ap. *Kircher. Chin. P. II. c. II. Indus*, olim Sindo ab Accolis dictus, (quo nomine hodie R. Diul à Perſis & Arabibus appellatur) hodie *Pang-ab* Perſis atq; Mogolenſibus h. quintuplex Fluvius, quia totidem alveis in Mare Indicum devolvitur, qvos recenſet *Joh. Twiſt Deſcr. Guzurat. c. I.* Bagal, Chanab, Ravy ſ. Ravee, Via & Oſvid ſeu Sind. Fluvios recipit præter alios Hydaſpim ad Nyſam Urbem, & Hypaſin, olim Terminum expeditionis Alexandi M. qui ipſi Hydaſpi jungitur.

Ganges unus è maximis Terræ Fluviis in Sinum Regni Bengalæ ſe demittit, qui inde & Sinus Gangetici nomen antiqvitus tulit. Fluvios navigabiles magno numero fertur recipere. Quodq; præ aliis potisſimum habet, hoc eſt, qvod apud hodiernos Gentiles Indiæ & reliqvorum Tractuum Orientis maxima Sanctitate, & ipſa vi peccata abluendi donatus credatur, utpote qvem è Paradiſo & concurrente ſingulari virtute ſupremi DEI ipſorum ortum putant. Hinc & Aqvam ejus Lagenulis incluſam in regiones longe remotas deferunt, pariter ac Acidulæ Spaenſes apud nos ſolent, cujus rei pleniorem Hiſtoriam V. *in Abr. Rogerii Hiſtor. Brachmanum ſ.* Opene Deure tot het verborgene Heydendom *P. II. c. XIIX. XIX.* Eſtq; ſimilis fere Chriſtianorum ſuperſtitioſiorum de Jordane opinio, cujus aquam itidem tanqvam Panaceam excipiunt, & ad varios uſus reipſa inutiles deſtinant. Etliche unter uns fülleten ihre Flaſchen und führtens mit ſich heim: Dann man ſaget / das Waſſer werde nicht ſtinckend / wie lange man es auch behalte. *Joh. Jac. Amman. Itin. P. II p. 134.* Sed hoc etiam in Aqva ex Fontibus Albis in Sudetibus aliisqve vicinis nobis rivulis à nobis

bis obſervatum meminimus. Pergit vero: Mit dieſem Waſſer wird viel Aberglaubens von den gemeldten Chriſten getrieben: Dann ſie auch gantze Stücke Tuch darinn netzen / und ſo ſie ſterben / befehlen ſie ſich einander darein zu wickeln / und alſo zu begraben. *ibid.* Quæ procul dubio manarunt ex veteri illa Chriſtianorum conſvetudine Aquam Baptiſmalem conſervandi, ut proinde, quoniam Aquæ hæ Sanctiſſimo Servatori ad baptizandum inſervierint, dignisſimæ qvoq; conſervatu judicarentur, & tanquam ſumme Alexicacæ haberentur. V. *Joſeph. Vicecom. de Rit. Bapt. L. I. c. XVI.* Ideo & Veteres jam Baptiſmum ſuum hiſce Aquis peragi cupiisſe leguntur: Qvemadmodum Conſtantinus M. in extremis ſuis Epiſcopos alloquitur: *Equidem olim ſtatueram id agere in Flumine Jordane, in quo Servator ipſe ad exemplum noſtrum lavacrum ſuſcepiſſe memoratur.* Fruſtratus tamen hac intentione ſua mox addit: *Sed Deus qui optime novit ea, quæ nobis utilia ſunt, hoc in loco* (Nicomediæ nim.) *nobis idipſum exhibere dignatur.* ap. *Euſeb. de Vit. Conſt. L. IV. c. LXII.*

Reliqvorum Noticia in Europa noſtra obſcurior eſt: In Regno Perſiæ exhibentur à Geographis Fluvii *Tiriti, Siri, Bendimir, Jesdri, Drut, Tab, Tiſindo, Basſiri*, dubium an congruis nominibus: Qvibus tamen antiqua nomina Diridetis, Eulei, Araxis, Agradati, Cyri, Ananis, Andanis, &c. ex Geographia veteri applicari poterunt, qua de re vid. Tab. Geogr. Expeditionis Alexandri Magni & ſimiles. Interea pleriq; exigui ſunt & vix unus navium majorum capax: Maximus omnium quiqve mediocres aliqvas fere poteſt, *Aras ſeu Araxes* eſt. Fluvio *Senderu* ex eo ſingulare nomen, quod Ispahanam præterlabatur, mediusqve inter hanc & Zulpham oppidulum à Chriſtianis Armenis habitatum fluat, communi tamen defectu cum cæteris fere omnibus involutus, ut non tantum exiguus ſit, ſed præter morem Fluviorum in aliis Regionibus non augeatur aquis, ſed in progresſu plane deficiat. Qvod cur Fluvios Perſiæ ſingulariter afficiat, cauſam hanc habet, qvia in infinitos canales diſtrahuntur, ad Terram, quæ alias in hoc Regno Siccitate nimia exhauritur, humectandam; Diſtractos itaq; ac ſecundum omnes partes ſuas in uſum Terræ abſumptos tandem deficere oportet. V. *Tavernier. P. I. L. IV. c. I.* Maximi Chinæ Fluvii ſunt: *Croceus*, à turbido colore Luteo ita dictus, & *Kiang* ſ. *Yangcukiang* h. Filius Maris, à quo Chinæ diviſio in Auſtralem & Septentrionalem. V. Neuhoff allgem. Beſchreib. des Reichs China c. *XII.* Fluvii majores qvi in Mare Caſpium defluunt præter Volgam ſunt *Oxus & Jaxartes.* In Mare Glaciale defluunt Fluvii ingentes *Jeniſcea*, *Obius*, qvi Europæ Terminum Orientalem conſtituit. V. c. IV. §. IV.

XVIII. Ad

XVIII.

Ad Africam pergimus, & in ea peregrinantibus ex Asia primo objectum *Nilum*. Æthiopibus hodie Abaoi dicitur, & In Sacris per eminentiam *Aqua*, *Fluvius*; Alii & *Gichonem* dici credunt, quod rejectum *prac. §. X.* Defluitqve, postqvam Æthiopiam & Ægyptum interluit, septem Ostiis in Mare Mediterraneum, qvæ apud veteres fuerunt, *Canopicum* seu Heracleoticum & Agathodæmon Fluvius nunc à *Rosetto* adjacenti celebre; *Bolbiticum* & Taly Fl. *Sebeniticum* & Pharmutiacus Fl. *Mendesium*, *Patmeticum* & Busiriticus Fl. *Taniticum*, *Pelusiacum*, ubi *Damiata* nunc sita: Qvibus accuratiores Tabulæ addunt *Ostium Penepsimum* tanqvam Pseudostoma, & *Diolcos Pseudostoma*.

De Fontibus olim incertæ Relationes. Nos eam, qvam Kircherus prodit, assumimus: *Provinciam ubi oritur vocari Agaos, vicinam Regno Gojam: Terram in qua oritur dici Sagela: Fontem ejus geminum, vel unum duobus oculis donatum, jactu lapidis fere distantibus. Hos esse in apice montis, in plano arboribus undiq; circumdato, fundum eorum inexplorabilem, nec exitum habere in summa montis planitie, verum in radice montis, Terram qua inter fontes bosce compareat, esse tremulam,* Cujus rationem ingeniose explicat Kircherus: Verisimile esse, olim magnam partem hujus campi apertum fontem veluti in cratere montis contentum fuisse, & successu temporum succrescentibus herbis & virgultis luto mistis Cutem veluti quandam contraxisse, qva remota sine dubio totam planitiem tremulā redditā primævi fontis faciem mox manifestaturam. *Porro Rivum fontis qui infra montem erumpit in Orientem spatio jactus Bombardæ vergere, deinde subito declinando Boream petere, & post quartam circiter leucæ partem novū sese offerre rivum è saxis & scopulis ebullientē, cui paulo post se jungant duo alii rivi ex Orientis plaga erumpentes, & sic deinde aliis atq; aliis identidem collectis notabiliter Nilum crescere. Lacum deinde intrare, post ingentibus duobus rupibus veluti absorberi, demum fluxu suo Regnum Gojam repetere, adeo ut non nisi unius diei itinere à fonte suo distare comperiatur; Tunc versus Fazolò & Ombareà Regnum Gentilium tendere; Inde ex Oriente in Boream declinare, usq; dum in Mare Mediterraneum perveniat.* Qvæ debentur oculari Inspectioni P. Petri Pays A. MDCXIIX. manuducente eum ipso Imperatore Abysfinorum, quiqve ea propter lætabundus de se scribit: Se summa cum animi voluptate id vidisse, qvod Cyrus, Cambyses, Alexander Magnus, Julius Cæsar nullis votis consеqvi potuerint, Qvam ipsi felicitatem tanqvam primo ex Europa oculari testi orbis eru-

ditus merito gratulatur: Aliis tamen idem subolui∬e colligere est ex Itinerario *Le Blanc, p. II. c. VI.* Ubi *Nilum in Regno Goyam* (perinde ac P. Pays hic) *oriri* bis diserte scribit. Nilus vero post demum in progressu suo à Lacu Zambri, & Zaire excipitur, qvos aliqvi antehac, qvia propriores nesciebant, nec tamen in Montibus Lunæ autss. acqviescere poterant, pro fontibus Nili habuerunt; Inde post DCC. milliaria Insulam Meroen efficit, & in Ægypto, anteqvam in alveos discedat, Urbem Cairo s. Memphim alluit.

De causa incrementorum ejus non minores scrupuli. Doctiores eo inclinant, qværendam esse in pluviæ abundantia, Æthiopiæ totis V. Mensibus Aprili, Majo, Junio, Julio, Augusto incumbentibus. Quodq; Æthiopiæ terra sicca & cavernosa sit, eam initio magnam Aqvæ partem imbibere, donec repleta in Nilum & alia flumina exundet, unde fieri putant, quod fine Junii demum Nilus intumescat V. *Kirch. Oed. Ægypt. Synt. I. c. VII.* Eandem reddit *αὐτόπτης* Spectator Inundationis hujus Ill. *Princeps Radzivilius Ep. III. f 159.* Aliam novam in Nitro sitam excogitavit *de la Chambre*, integro Libro; *Discours sur les causes du debordement du Nil.* Aqvam Nili Nitrosam esse, atq; Nitrum calore Solis fermentari, aqvam deinde turbidam reddere, inflare, & supra ripas extollere, æqve ac in aliis fermentationibus Massa fermentata spiritus concipiat, ac vi eorum elata in vase suo restagnet. Confirmari hanc rem compluribus circumstantiis circa inundationem Nili occurrentibus: Aqvam primo triduo aut quatriduo ante incrementum fieri turbidam; Eodem tempore decidere rorem Ægyptiorum nomine Guttam dictum, illumq; fermentandi Virtute præditum: Limum Aqva extractum initio Inundationis graviorem esse qvam antea, cujus majori minoriq; gravitate qvoq; judicium formari de futura incrementi magnitudine; Turbidam siqvidem fieri urgentibus nitrosis spiritibus. Limum non aliunde advehi, alias enim ripæ eum jam pridem intra alveum suum conclusissent, cum tamen non minus hodie ac olim Herodoti tempore sedecim cubitis assurgat; Proinde Limum istum nihil aliud qvam Nitrum volatile esse, qvod qvia exhalet, Terram non augeat; Rorem itidem deberi Spiritibus Nitri in aërem exhalantibus; Et dn. conjecturam hanc confirmari, qvod Buratinus observaverit, propinqvas officinas Nitrarias tempore inundationis Nitrum evomere, viderique tunc cristallos Nitri Terra exire. Qvæ examinari nunc non vacat: Opinamur tamen Rei Naturalis gnaros jampridem imbecillitatem horum ratiociniorum vidis-

vidiſſe: Qvemadmodũ iſtud qvod de turbamentis Nili ſcribit, plane nullum eſt, cum communem hunc Characterem omnes Fluvii habeant, ut turbidi reddantur, anteqvam exundent, qvod Fluviorum accolis non ignotum eſt, & nos in Viadro noſtro qvotannis cernimus. Cauſa vero non in Spiritibus Nitroſis, ſed in eo ſita eſt, qvod Aqva copioſius affluere incipiens litora totumqve alveum violentius impellat, qvæ qvia molliuſcula ſunt, particulis ſuis facile cedunt, eæq; aqvæ admixtæ ipſam turbidam efficiunt.

Monendum vero porro, Inundationem hanc non ubivis in Ægypto eandem eſſe, & in Oſtiis Nili tantum non plane deficere, indicante *Princ. Radzivilio cit. f. 160. Illud valde mirum, quod licet Nilus in magnam altitudinem apud Cairum excreſcat, ubi tamen ejus brachia in Mare influunt, fere ſuis alveis ſolis continetur, & ſi quid accreſcit, id ultra unius Cubiti altitudinem non conſurgit, quod tamen non niſi raro fit, quandoquidem aqua, quæ ripas ſupergreditur, per campos diffunditur, & in terram incumbit, unde nulla eius dum in Mare illabitur acceſſio deprehendi poteſt. Adhæc imber hic provenire ſolet, qui agros, ubi Nilus non aſcendit, competenter irrigat. Ita hic undiq; Divinæ Providentiæ diſpenſatio mirabilis elucet.*

Præterea licet Inundatio hæc naturalis ſit, modus Inundationis tamen non naturæ, ſed artis opus eſt. Præibit hac in re nobis iterum Princeps Radzivilius, cujus verba ſunt ſequentia: *Nilus itaq; non caſu & fortuito, quod multi opinantur, per campos exundat; Sed per foſſas artificioſe deductas intra aggeres induſtria paratos diffunditur & arva humectat: Quod hoc ipſo tempore maxime videre licuit, ſed & ex ipſo villarum ſitu, quarum in territorio Delta, demptis oppidis, ad viginti millia eſſe feruntur, non difficulter intelligi poteſt*, &c. *A pago enim ad pagum agger protenditur, qui tempore inundationis viam tranſeuntibus præbet. Porro aggeres hi diuturnitate temporis veluti colles quidam à natura tanti videntur, ſed qui diligentius conſideraverit arte paratos facile animadvertet. Nam & à pago ad pagum ducunt, & pagi ipſi tumulis editioribus ceu collibus quibusdam in gyrum formatis incubant. Præterea prædicti aggeres ordine certo ſunt diſpoſiti. Nam cum aqua per emisſaria (multi namqve aggeres hæc habent, plures tamen cum tempus adeſt, perfodiuntur) dimittitur, fluvius eam partem agrorum & camporum occupat, quæ ad Cæſarem vel Baſſam pertinent. Quibus adaqvatis alius agger perforatur, & ſic deinceps per ordinem agri aquas excipiunt. Diligens autem in aggeribus hiſce adhibetur cuſtodia, nequis eos noctu, ubi minime deberent, aperiat. Sed & poſt*

aquæ emiſſionem terra obſtructis cuſtodes apponuntur, ne furtive quis eoſdem perfodiat, unde in aquæ impetu cohibendo magna futura ſit difficultas.

IV. Et qvoniam incrementis hiſce Ægyptii fœcunditatem Terræ ſuæ deberi viderunt, ideo raris etiam encomiis Nilum affecere, & modo Deorum ſemen, modo Jovis Donum, idemq; Cœlo delapſum dixerunt. In ipſo Græco nomine, ΝΕΙΛΟΣ, quæſita pars ejus, ideo totidem illud numeris conſtare, quot dies in anno ſint, obſervarunt. Veluti N. 50. E. 5. I. 10. Λ. 30. O. 70. Σ. 200. Quodq; tam certi eſſent beneficii hujus, inſtrumenta etiam condi placuit, quibus gradus promiſſæ fertilitatis præviderent, qvorum autor priſcus Patriarcha Joſephus creditur fuiſſe, eaq; poſteri *Niloſcopia* & *Nilometria* dixerunt: Quale fuit in Elphio Inſula, in cujus medio poſita columna marmorea numeros cubitorum gerebat, qvorum decimum octavum ſi excederet, aut infra duodecimum maneret, creditum fuit iſtic exceſſu, atq; hic defectu famem & calamitatem importari. Iconiſmum & pleniorem deſcriptionem ejus Vid. in *Kirch. Oed. Ægypt. Syntagm. I. c. IV. in Præfecturæ Heracleopolitana, & Synt. XV. c. I.* Idem Sphyngibus factum fuit, h. biformibus ſtatuis, anterius hominem, & poſterius Leonem referentibus, quarum aliquas ingentis molis in celebrioribus Ægypti locis ſtatuêre, de quibus itidem videndus *Kirch. cit. Synt. XV. c. I.* Hisq; iterum Parallelum ſiſtimus diſcurſum Illuſtr. Principis Radzivilii *c. l. p. 157.* *Cum Nilus exundat è regione Urbis antiquæ* (Cairi) *fit Inſula, quam* Mulchias *vel ut alii* Mochias *appellant, quæ dictiones menſuram ſignificant, quod eo in loco ſtagnante Nilo menſura aquæ obſervetur. Cæterum cum Nilus ſuo alveo continetur, ad eam Inſulam ſicco pede perveniri poteſt, cum nulla ſit hic aqua. In ipſa quoq; Civitate per Nili canales, cum aqua non exundat, equites & pedites hinc inde commeant, non minus quam per plateas, quæ per Civitatem in longum protenduntur, niſi quod profundiores ſunt his, quæ aquis non alluuntur. In extremitate dictæ Inſulæ parte ſuperiori eſt amplum & elegans Palatium, quod Baſſa tunc temporis inhabitabat, ubi etiam eſt Moſchæa, in qua eſt columna ſeu Pyramis erecta, quam Aqua per Subterraneos conductus alluit, in qua notatur, quam celeriter aqua creſcat & decreſcat. Verum qua ratione id fiat, haud facile penetrari poteſt, cum Chriſtianis eò non pateat aditus. Sed nec ipſis ſecularibus Turcis præterquam eorum Sacrificulis, Sanctonibus, Baſſis & nonnullis Superioribus ad id delectis. Volunt enim hunc locum eſſe ſacratum, quem ingredi nemini liceat, quandoquidem inde exundat aqua, cujus beneficio in univerſa Provincia fertilitas obvenit,* etc. *Cum*

igitur

igitur in prædicta Insula Mulchias *fluvius incipit crescere, statim aliquot centum puerorum in urbem mittuntur, qui per plateas proclamant, quantum aquæ & quam celeriter accrescat. Nam si augetur incunctanter, bonam spem concipiunt Incolæ, brevi aggeres apertum iri, unde Anni insequentis ubertas colligitur: Sin parcius exuberat, sterilitas expectatur, unde caritas annonæ & fames præ foribus adesse dignoscitur, cum paucitas Aquæ agros omnes irrigare, & quidem copiose quæ res ibi maxime necessaria, non possit. Quod si ultra modum aqvæ copia provenerit, ex nimia agrorum humectatione, dum seminatur granum frumenti in terram altius demergitur* etc. *Cum isthic essem, ex indicio mensuræ in Mulchias dicebatur Nilus viginti unius cubitorum altitudine exundasse, ob idq; annum insequentem fertilem futurum. Nam illo ad XXIV. XXV. aut XXVI. cubitos excrescente, nimium Agros madefieri, rursus vero ad cubitos XIX. non ascendente aquæ paucitatem accusari: Nunquam tamen minus quam ad sedecim ulnas excrescit, quo casu certissima fames expectanda.*

V. Tempus Inundationis Augustus est: Dies certa tamen præscribi non potest, sed plerumque circa medium Mensis fieri solet.

VI. Quodq; singulari solennitate adventantem Aquam excipiant, etiam hanc B. Lector sibi ab Illustri Autore nostro suppeditari patietur, prolixiuscule tamen descriptam, cujus tædium gratia actus ipsius facile sublevabit. *Rediimus Cairum*, inquit, *& trajiciendo ad veterem Civitatem denuo cum Consule Mariano in ejus scapha per Fluvium navigabamus. Intereà Sangiacorum scaphæ freqventiores undiq; confluebant, quòd insequenti die Bassa aggerem aperturus, & aquæ partem per Civitatis canales emissurus esset. Quamobrem & nos cœnam in Civitate veteri sumpsimus, ibidemq; pro nocte mansimus: quamvis nihil ferè qvieti datum, quòd tympana & litui ubiq; perstreperent. Hoc etenim tempore, quilibet sibi Musicos concentus aggregare studet, maximè viginti quatuor Sangiaci: qui adhuc interdiu in suis celocibus hinc inde vagabantur, quas duobus majoribus vexillis adornarant, quæ unusquisq; eorum habere debet. Unum Otthomanicæ familiæ rubei & albi coloris; alterum ad libitum. Per spondam verò naviculæ decem & aliquot minora vexilla collocant; & totam tela eleganti acu picta, prout tentoria variis coloribus distincta Turcæ habere solent, cooperiunt. Ab utraq; parte navis pueri decem & aliquot adstant, quos militari suo cultu & armis quisq; eleganter exornat, ipse vero Sangiacus in medio residet, ense falcato super caput appenso. Navem plures quàm decem remiges impellunt, quam altera minor, longiori fune alligata seqvitur, Musicam deferens, duo*

videlicet tympana, cum tribus vel qvatuor lituis, qvos Æthiopes servi plerumq; inflant. Primores itidem Turcæ habent suas similiter scaphas, & pueros eleganter vestitos, nonnulli quoq; Musicam. Vexilla tamen exponere nulli licitum, præter Sangiacos; qui omnes tunc præsentes aderant, unico excepto, qui propter morbum interesse solennitati non poterat, filium tamen minorem suo loco misit, qui in medio sedens, librum in manibus tenebat, quòd armis deferendis nondum idoneus haberetur. Ejus navis omnium elegantissima habebatur. Sangiacis & Turcis aliis, ab utroq; latere assident amici vel propinqui, qvos in navim advocant. Nam qui majore suorum turba stipatur, honoratior apparet: adeò ut aliquæ naves, unà cum remigibus, centum personas circumvehant.

Tertia post ortum Solis hora, ipse Ibraim Bassa in publicum processit, ex Palatio Insulæ Mulchias eleganti triremi vectus, quam per gyrum plurima vexilla minora cingebant; duo verò magna, ubi sedebat, ad latus erant posita, unum viride Mahometis, alterum rubeum dimidia alba luna insignitum familiæ Otthomanicæ. Extremitas hastarum, apud vexilla, loco cuspidum caudas equi marini habebat appensas. In eadem triremi erant trecenti Janissari bombardarii: qvorum qui rubeis vestibus induti capitis integumenta cristis pennatis condecorata gestabant, ii propiùs Bassam stipabant: cæteri remotiores erant albis induti, contis itidem albis insigniti. Czausii & reliqui primarii Turcæ illi assistebant, ipse solus sedebat, puero propter æstum flabello illi ventum excitante. In prora sex erant majora tormenta, quæ aliqvoties sunt exoneratam. Quoniam secundo flumine triremis vehebatur, obversa fuit puppis, ut temone cursus celeritas cohiberetur. Circa triremem erant viginti quatuor Sangiacorum Dzermæ, & alia minora navigia circiter mille. A Palatio Mulchias, agger qui perforatur (est autem is sub turri aquæ ductus, qua ad arcem inferiorem itur) distat ad tres sagittæ jactus, triginta & ampliùs cubitos longus, latus tamen, canalem habens subjectum valdè profundum, licet non magnopere latum. Cùm eò adnavigasset, puppi, ut dictum est, obversa prope ipsum aggerem triremis substitit: ubi ingens hominum multitudo jam undique confluxerat, adeò ut terra illa tota nive cooperta videretur, propter albicantia capitum integumenta, quæ latissimam aream, quæ ibi est, densissimè complebant. Ego, quamvis anteà Romam, Parisios, & plures populosas civitates videram, nunquam tamen in omni vita mea majorem hominum multitudinem, uno in loco congregatam, me vidisse recordor. Et quoniam annuatim hæc cerimonia peragi solet, qui rem exactiùs judicabant, ex area illius capacitate, duos hominum milliones præsentes isthic adfuisse

fuisse

fuisse asseverabant. Bassa signum manu dante, statim universa hominum multitudo, quibus quisq; potest instrumentis, aggerem perrumpit, unde sensim aqua in canalem influit, & posteà totò impetu aggerem lambit, Bassa verò domum revertitur. Et quoniam adverso flumine remigatur, antequam ad palatium, unde discesserat, perveniat, ad eam partem Fluminis, quæ Civitatem veterem respicit, & à scaphis libera est, ex hâc ipsa Bassæ triremi, ingens vis confectionum sacccharo conditarum, immò & saccharum ipsum rotundis ligneis vasculis inclusum, passim per aquas dispergitur; quas confectiones vulgi multitudo, circa triremem natando excipit, invicémq; etiam pugnis concertando, sibi præripit. Itaq; totum planè flumen cooperitur, ex parte quidem Insulæ navibus, ex parte verò Civitatis natatoribus istis, quorum ultra decem & aliquot procul dubio fuere millia. Finito spectaculo, scapha nostra delati sumus versus novam civitatem, inde pedibus reliquum itineris ad hospitium confecimus: quod quandoquidem ad ipsum majorem canalem positum erat, inspiciebam qualiter sensim aqua accedebat: quam, juxta morem paganis receptum, veluti salutando; quòd fertilitatis auctor sit, magna hominum copia deducebat, una per profluentem gradiendo, & in lætitiæ signum, clamoribus civitatem complendo: cui vicissim ex ædibus promiscua multitudo gratulabunda occurrebat. Ubi verò ad mensuram hominis aqua excrevit, quidam egrediuntur indusiis amicti, qui illorum proprius est vestitus, quidem supernatant. Deinde nocte dieq; scaphæ commeant, venalia multa, præsertim verò victui necessaria deferendo; Alii recreationis causa navigia conscendunt, personati incedentes, & Musicam exercentes: Vulgus pro Musico concentu, complosione manuum plerumque utitur; Alii testam testæ collidentes, ad numeros quosdam sonitus harmonicos edunt. Passim tamen ubique homines natant: quidam etiam è tectis ædium, quæ altissimas habent substructiones, in aquas magno impetu desiliunt; mirum quomodo non collidantur. Habent autem hoc Ægyptii, quòd ad miraculum usq; egregiè & longo temporis intervallo natare possunt: cui rei à teneris assuescunt, non solùm per canales urbis; sed per Nilum ipsum natantes. Sæpiùs videre est, aliquem puero unius anni brachiis imposito, & manibus collum amplexante, fluvium tranare. Quòd si puer aliquantum succrevit, huic manum supponens, & aliquando subtrahens, cum natare docet, ipse altera manu aquas sulcare contentus. In profluentibus ergo istis per urbem, magna semper hominum conspicitur multitudo. Nonnulli ex ædium fenestris, à prætemavigantibus necessaria coëmunt, bellaria præsertim, saccharum, & varios arborum fructus, pretio per funem demisso, & merce retracta. Ex

ædium

adium itidem fenestris, urnis alligatis, aqua sursum fune attrahitur, quæ res vulgo magnam oblectationem præbet, cùm aquam inemptam pro domestico usu habere quisq; possit.

VII. Sed Nilus ita justo diutius nos habuit: *Nigri* alterius Africæ & Nilo non minoris Fluvii similem naturam esse, eodemve quo Nilus tempore adjacentes Regiones inundare, Itineraria docent. Quam etiam, ut tanto minus soli Nilo propriam putemus, *Jenisces* Fl. in Boreali Asia habet, adeo ut Incolas durante inundatione in Montanis morari oporteat. *Vid. p. I. Nav. Belg. n. I. p. 64.* Item *Caypumo* Fluvius Regni Pegu. V. *Le Blanc. p. I. c. XIX.* Et Me-nam Fl. Regni Siam. *Schouten. Descr. R. Siam p. 203.* Ac ne domesticorum incuriosi videamur, Viadrum nostrum quoque statæ Inundationes modo majores, modo minores circa finem Junii aut initium Julii manent, cujus causa ex soluta Mens. Junio in Sudetibus nive pendet. Plures V. ap. *Varen. Geogr. L. I. c. XV. Prop. XX.* Regiones Nigro adjacentes sunt Guangara, Zanfara, Cassena, Tombut, Melli &c. Egreditur ad Promontorium Viride. Eum, perinde ac de Ana diximus, per subterraneos meandros altissimorum Montium aliquamdiu labi tradit *Kirch. M. S. L. II. c. XV.* Prolixiorem ejus descriptionem V. *ap. cit. Le Blanc. p. II. c. I.* *Et Aloys. Cadamust. Navig. c. XIV.*

XIX.

Inter Fluvios maximos Americæ Meridionalis sunt *R. de las Amazonas, & cum eo Orilliana, tum R. Maragnon & R. de la Plata s. Januarius.* Omnium una origo ex Andibus, & effluxus versus Orientem in Mare del Nort, de qvo præc. *§. VI.* Primus ostio LXX. milliarium inter Guianam & Brasiliam, Secundus in Brasilia, Tertius supra Brasiliam. *Fluvius S. Marthæ* ex eadem Americæ parte in Sinum Mexicanum se effundit. Possent & alii Minores adduci, quales de Suyd Revier / de groote Esopus, de kleyne Esopus, Rodenbergs Rivier / de Versche Rivier è N. Belgio, &c. Sed quoniam horum cognitio in Europa nostra minoris usus est, recensendis iis nunc supersedemus.

XX.

Hactenus de Fluviis ipsis: Eorundem veluti determinationes & modi sunt *Catarrhactæ*, seu *Catadupæ* h. Fluviorum præcipitia. Talisq; est, *Catarrhacta Rheni* juxta Schaffhusiam in Helvetia: *Catarrhacta Rhodani* ad locum L' Ecluse haut procul Geneva in Gallia: Cæcus item gurges *Fluv. Sommonæ* in Picardia inter Ambianum & Abbevillam in

quem

quem Aquæ tanto impetu præcipitant, ut sonitus ad aliquot milliaria audiatur. *Varen. Geogr. L. I. c. XVI. Prop. 28.* *Catarrhacta Velini* Fluv. tota Italia celebris est, vulgo *alla marmora*. Fluvius ibi summo impetu in modum arcus ruens in profundissimam voraginem altitudine CCC. circiter pedum horrendo strepitu, fragore & murmuris vehementia devolvitur, quæ si non exanimare astantes, saltem stupefacto aurium sensu illos non secus ac ad Catadupas Nili surdos redderet, indicante *Kirchero M. S L. II. c. XIX. §. IV.* *Horrendum omnino spectaculum, inquit, infernum diceres, spumosis gurgitibus & confusa undarum æstuantium repercussione formidandum, tanto labentium aquarum mugitu, quæ vel Interamnii quinq; milliarium dissiti spacio nocturni temporis silentio facile percipiatur. Ex lapsu aqua inter exasperatos rupium dentes ita atteritur ut in perpetua nebula te constitutum jurares, neq; inde nisi egregie perplutus abeas. Est & hoc notatu dignum: Sole lucente perpetuam ibi, non sicuti ad salientum fontium guttosam aspergimem, sed veluti in cœlo ejusdem magnitudinis Iridem exhiberi.* Conf. quæ de Nigri lapsu *Burto* jamjam dicentur. Talis porro est *Trolbeta* celebris Catarrhacta in West-Gothia Svediæ Provincia, quam Latine redderes capitium aut mitram Diaboli, in quamq; Trabes Nauticæ præcipitatæ paucæ admodum impunes evadunt. De *Borysthenis Catarrhactis* V. *infr. c. V. §. XXII.* Ubi de Insulis Fluviorum. In *Anglia Catarrhactarum* duorum meminerunt Scriptores ad Kan prope Kendal in Northumbria, quorum si medius stridule magis & altius sonat, certo expectant incolæ serenitatem, at Australis eodem sono præsagit nebulas & pluviam. *Merret. Pinac. Britann. p. 223.* Catarrhactæ Nili jam Veterum elogia meruerunt: Locum *Le Blanc* Siena s. Asna vocat & celeritate sagittam, sono tonitru æqvare scribit, *P. II. c. VI. Nigrum* Fluvium quoq; circa Regionem Huaba è rupe excelsa tam longe undas suas in subjectam planitiem ejaculari, ut sub volantibus istis in aëre aquis siccus semper pateat transitus, nisi quando adversus ventus undam retroagat & ad rupem allidat, scribit *Joh. Barros L III. c. IIX.* Lapsum istum Accolæ *Burto* h. *arcum* vocant, seu quia Flumen de summo arcuatim labitur, seu ab arcu cœlesti, qvem Aquæ è sublimi deorsum latæ repræsentant. *Voss. in Pomp. Mel. L. III c. V.* *Catarrhacta Araxis* est prope Oppidum Ordabat, cujus fragor ad Leucæ & amplius spacium exaudiri potest. *Mela* scribit, tanto eum impetu è fonte decidere, ut unda ejus altius evehatur, quam sit ipse Fons, quod de guttis, non de toto complexu Aquæ sine dubio accipiendum. Conf. iterum *Voss. l. c.* De Gange

M V. *præc.*

V. *præc. §. XVII.* Quibus deniq; & *Catarrhactam Tigris* addimus haut procul Ninive in XXVI. Pedum profunditatem se præcipitantem: Cujus tamen à prioribus hoc discrimen est, quod credatur non naturæ, sed artis opus esse, idemque vel ab Alexandro M. avertendi Fluminis causa, vel à Dario ad prohibendum à progressu Macedones excitatum. V. *Tavernier, P. I. L. II. c. VII.*

XXI.

Sed & de *Conjunctionibus Aquearum* istarum molium aliqua dicenda ducimus; Neque tamen dici adeo, quam repeti opus habebunt, quippe quorum mentio antea passim injecta. Sic de consiliis conjungendi *Maris Rubri cum Mediterraneo* actum *præc. Sect. I. §. IX. n. 4.* De Conjunctione *Viadri cum Sprea* adeoq; Maris Balthici & Oceani Germanici *pr. §. VI.* De Conjunctione *Garomnæ cum Atace* & per eos Maris Mediter. cum Oceano Atlantico *præc. §. IX.* De *Fossa Camouz*, ducta inter *Tanaim & Volgam* pro conjungendo Mari Caspio cum Palude Mœoti *§. XIII.* Usq; adeo labor improbus omnia ipsamq; naturã vincere potuit! Plura hanc in rem congessit doctisf. Vir Autor Descriptionis totius Orbis Leodii ed. A. 1643. quæ tamen non æque huc pertinebunt, Naturæ enim in hoc genere molimina nobis curatio non erit, taliaq; sunt Freta omnia, quippe per quæ Mare Mari, aut Sinus certe Oceano adhæret. Verba ejus interea pro explendo Lectorum nostrorum desiderio hic subjiciemus: *Jungi posse inter se Maria, quæque natura primo disclusit disjunxitq;, posse remotis impedimentis reddi navigantibus pervia, docuit nos ipsa natura; Siciliam quippe, quum continens esset, agroq; Brutio adnexa, Mare ex Tyrrheno & Hadriatico immissum, adesis Isthmi angustiis intercepit, fecitq; Insulam, & ut ait Poëtarum Princeps:*

—— quum protinus utraque tellus
Una foret, venit vi magna Pontus, & undis
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque & urbes
Littore diductas angusto interluit æstu.

Avulsit simili modo natura Cyprum Syriæ, Eubœam Bœotiæ, Eubœæ Atalantem & Macrin, Besbicum Bithyniæ, Leucosiam Sirenum Promontorio, docuitq; nos suo exemplo jungere inter se Maria, sublatis obstaculorum molibus ad usum commerciorum. Est enim ut Ars Imitatrix Naturæ, ita Natura Artis dux, magistra & comes. Hoc modo Fretum Gaditanum ajunt ab Hercule perfossum. Sesostrim quoq; ferunt Ægypti Regem, & post eum Psammitichum, ac deniq; Ptolemæos, ducta ex Nilo in sinum Arabicum fossa conatos esse navigabilia inter se reddere Maria, internum sive Mediterraneum,

um & Æthiopicum. Fuit quoque consilium Seleuco Nicatori, Pontum Euxinum jungere Mari Caspio. Nero Imp. Isthmum Corinthiacum perfodere conatus est, & ex Peloponeso Insulam facere, ne ex Ionio in Ægæum proficiscentibus opus esset periculosissimum Maleæ promontorium prænavigare. Carolus Magnus Francorum Rex, & primus Imp. quum expeditionem meditaretur in Græcos, fossam ducere instituit ab Alemone in Radantiam, ut commeabilia inter se efficeret Oceani & Ponti littora, possetq; exercitus suos & castrensia impedimenta ex Oceano, Mosa, & Mosella in Rhenum, inde in Mœnum amnem, postea in Regnesum & Radentiam, inq; Alemonem & Danubium deducere, atque ita secundo amne usque in Pontum Euxinum deferre. Sed & ante eum Lucius Verus, qui imperante Nerone exercitibus in Gallia præfuit, Mosellam & Rhenum facta inter utrumque fossa conatus est nectere, ut copiæ per Mare, dein Rhodano & Arari per illam fossam subvectæ, mox fluvio Mosella in Rhenum, exin in Oceanum devenirent, sublatisq; itinerum difficultatibus navigabilia inter se Occidentis Septentrionisq; littora fierent: Cujus tamen institutum impeditum est à Gracili. In Hispania etiam non semel actum est de perfodiendo Isthmo Dariem, qui Americæ partes connectit, ducendaq; fossa inter Nombre de Dios *& Panamam, ut ita ex sinu Mexicano in Mare pacificum navigari posset, pateretq; inter duas Americas liber, & tutus Hispanis in Indias Orientales itus ac reditus. Statuerat quoque Franciscus I. Athacem Garumnæ committere, ut ne opus esset iis, qui ex Portubus Galliæ Mediterraneo Mari adsitis in Oceanum Aquitanicum, aut Gallicum, aut Germanicum proficisci vellent, Hispaniam omnem circumnavigare, & præter itinerum moras, pericula, impensas, alieni quoque Regis Imperium experiri. Quin & nostro hoc seculo Præsidis Ieannini sagaci industria inventa est ratio jungendi Ararim cum Ligeri, beneficio lacus cujusdam in Burgundia, pari ferè octo leucarum intervallo utrimque ab istis amnibus siti, ut ita ex Massilia portubusq; vicinis subvectæ naves in Rhodanum, ex Rhodano in Ararim, ex Arari in eum quem dixi Lacum pervenirent, unde postea in Ligerim, inq; Oceanum secundo amni descenderent. Lacum vocant* Long-pendu, *constatq; ex eo lacu duos amnes fluere, Verbincham & Dunam, quorum alter supra portum Digoini se injicit in Ligerim: alter prope Verodunum miscetur Arari; ut videri possit natura ipsa Regem Galliarum ad tantum opus suis quoque subsidiis invitare. Ad quas commoditates illa etiam accedit, quod per canalem Briaræ ex Ligeri in Sequanam, ipsamq; Parisiorum Urbem Lutetiam, facilis atque expedita possit institui navigatio.*

M 2 XXII. Ad

XXII.

Ad Lacus venimus, è quibus primo numeramus Lacus Europæ extantiores *Onegam* & *Volgam* in Russia, item *Ladogam* Lacum post Sinum Finnicum, in quem Fluvium emittit: In Svediæ parte Australi *Venner* & *Veter*, parte Orientali trans Sinum Botnicum Lacum *Jemde*, præter qvos & alios complures ibi videre est. In Germaniæ Provincia Carniola celebris seu Lacus, seu arvum est Lugæûm Palus, der Czyrckniʒer See/ab adjuncto oppido Czyrckniʒ/ qui insigni hoc naturæ miraculo superbit, ut, dum tota hieme Lacus est, per æstatem & autumnum arva & prata fœcundissima præbeat: Cujus rei plenior descriptio est in *Georg. Wernheri Libr. de Admirandis Hungariæ Aquis* & ex eo *Ortel. ad Tab. Geogr. LXIII.* In causas inquirit *Kircher. M. S. L. V. c. III. p. 237.*

In Helvetia duo Lacus majores sunt, *Lacus Lemanus* seu Genevensis, Lausanensis, &c. ad qvem Geneva, Lausanna, cui etiam tria hæc notabilia accidunt: 1. Quod ingravescente æstu Solis solito magis intumescat, cujus causa sine dubio in liqvefacta Alpium nive sita. 2. Quod Ventis ex ipso fundo assurgentibus attollatur, sereno alias & quieto cœlo, quod Venti genus Incolæ *la Vaudaise* & *Vaudaire* vocant. 3. Qvod Rhodanus transeat quidem, non tamen misceatur cum eo, quod illustratum *præc. §. IX.* Deinde *Lacus Brigantinus* s. Acronius, qui vero, quoniam veluti in duos dividitur, ratione superioris partis Venetus & Podamicus der Boden-See dicitur, ratione inferioris der Unter-See/ & Celler-See. Post hos sunt *Lacus Tigurinus & Lacus Lucernensis* ab adjacentibus oppidis ita dicti. Inter minores angustus admodum & Palus verius quam Lacus est *Lacus Pilati* in Monte fracto super Lucernam: In qvem quæ de industria injiciuntur, maximas ciere tempestates omniaq; undis opplere, & contra quæ casu incidunt, nihil afferre periculi non pauci affirmant. Sed fidem rei ipsi extenuant Helvetii, è quibus nunc ad manus est *Joh. Bapt. Plantin. in Helvet. Antiqua & Nova c. XV.* qui sua pariter ac aliorum verba hæc interponit: *Fabulantur olim illic in eminente rupe Pilatum consedisse, horrendasq; excitasse Tempestates, quem postea depulsum conjurationibus incantator quidam in Proximum lacum deturbavit. Ridet hæc Gesnerus in Descr. montis pag. 52. Referente Cl. Hotting. in Meth. Leg. Histor. Helv. p. 241. Magnam famæ autoritatem conciliat vicinorum rigor, qui montem conscendentibus hæc solicite injungunt, ne paludem turbent.* Vadian. in Pomp. Mel. Capit res fidem, quod pacatum irritare ausos mox fuisse capite plexos ob illatam acco-

accolis calamitatem oppidani referunt. Illud retulerim, nos in ascensu à Pastore illo, qui ducebat, tantum non jurisjurandi sacramento adactos fuisse, nequid importunius tentaremus viso, aut nequid injiceremus. Capitis ille sui aleam ludi ajebat, &c. *mutavit tamen postea sententiam Vadianus, ut habet Gesner. p. 59. Superstitiosam tempestatis concitationem plenius exaggerat Malleolus apud Gesner. p. 61. Paulus Eremita Descr. Helv.* Mirum, qvod de eo lacu vulgus nugatur, sed nec fidem meretur, nec habet. *Hactenus Plantinus.*

Lacum Hetruriæ in Italia *Trasymenum* seu Lago de Perugia illustravit *Kircher. in Itinerar. Hetrusco*, isque una cum *Lacu Fucino* in Vestinis & *Rigillo* in Latio hoc habet, qvod Fluvios notabiles nec recipiant nec emittant: Quod etiam observabimus in Lacu Americano *Parima* mox commemorando. Ibidem est *Lago di Tripergola*, olim *Avernus* dictus, quasi Ἄορνος, Avium expers. Aves enim transvolantes decidunt & enecantur, cujus causam ab exhalationibus mephiticis Lacus derivant: Unde & nomen *Maris Mortui* accepisse videtur. V. *Itiner. March. Christ. Ernesti p. 148. 149.*

In Scotia est *Lacus Lomundus*, de quo Tabulæ Geographicæ tria memoratu digna referunt: Unum, quod Pisces pinnis careant gratissimi alias saporis; Alterum, quod Aquæ nullo interdum flante Vento ita concitentur, ut vel audacissimos Nautas deterreant, quo minus solvant; Denique quod Insula quædam gregibus armentisque pascandis apta ei innatet, feraturque quo Ventus impellitur. V. *Atlant. Mercat. ad Tab. II. Scot. & Ortel. itidem ad Tab. Scotiæ.*

In Hiberniæ mirabilibus locum accepit *Lacus Erno*: Is olim Fons dicitur fuisse, sed ob Incolarum nefandam cum Bestiis venerem Deo irato in tantam aquarum illuviem erupisse, ut totum illum tractum cum hominibus atque animalibus inundatione submerserit: Tanquam Terram tam turpium contra naturam facinorum consciam non tantum primis, sed & cunctis inposterum habitatoribus indignam autor naturæ judicasset, inquit *Silv. Giraldus Topogr. Hibern. L. II. c. IX.* In Hibernia quoque est *Lacus Dere*, in cujus Insula *Purgatorium S. Patricii* olim quæsivere. V. eundem *Girald. L. II. c. V.*

XXIII.

Lacus Asiæ præcipuus est *Mare Caspium*, sed quod intuitu Nominis jam tum Historiæ Marium inseruimus *p. 1. hujus Capitis n. XII.* Proximus est *Lacus Asphaltites* ab Asphalto ita dictus: Lacus aspectu horren-

 dus

dus & montibus undique præruptis ac surdis cautibus cinctus. In Sacris dicitur *Mare Salis Gen.XIV.3.* & *Mare Salsissimum* Jos. XIIX. 9. Item *Mare Mortuum* propter immobilitatem Aquæ ap. *Justinum* : *Nam neq; ventis movetur resistente turbinibus Bitumine, quo aqua omnis stagnatur; Neq; navigationis patiens est, quoniam omnia vita carentia in profundum merguntur, nec materiam ullam sustinet, nisi quæ alumine illuitur*, inquit *L. XXXVI.* Sed falsum est, vita carentia eo mergi, cum omnia æque ferat; Neq; navigationis ideo impatiens est, quod non ferat naves, sed quia gravissimus odor ejus vivis omnibus adversatur, unde & certissima origo nominis *Maris Mortui*: Quam & Tacitus tetigit, facta mentione ejus *L. V. Histor.* *Lacus est immenso ambitu specie Maris, sapore corruptivo, gravitate odoris accolis pestifer, neq; vento impellitur, neq; Pisces aut suetas aquis volucres patitur. Incertæ undæ superjacta ut solida feruntur, periti imperitiq; nandi perinde attolluntur. Certo anni tempore bitumen egerit, cujus legendi usum, ut cæteras artes, experientia docuit*, &c. Plenissime inter Veteres describitur à *Josepho Bell. Jud. L. V. c. V.* Eidemq; recentium ItinerariorumAutores tanqvam αὐτόπται Testes Historiam suam veluti parallelam sistunt: Qvorum relationes in hæc commata dispescimus.

I. Aquam Lacus hujus acerrima salsagine præditam esse. *Aquam valde spissam & fætentem habet, quæ guttatim degustata, prout à nobis factum, Linguam atrociter mordet, & caput gravi pestiferoq; odore vehementer inficit.* Pr. Radzivil. *Ep. II. f. 96.* Quod *Tacitus* supra saporem Mari corruptiorem dixit.

II. Gravissima plurima in ipsum jacta fluitare, ac ne de industria qvidem mergi posse, testaturque *Josephus cit. l.* Vespasianum jussisse quosdam natandi inscios vinctis post terga manibus in altum projici, & evenisse omnibus, ut tanqvam vi spiritus sursum repulsa desuper fluitarint. Cujus Causam *Kircheeus* ab Asphalto petit, quod tantum lentorem ipsi conciliet, ut corpora injecta facile sustinere possit. *M. S. L. V. S. IV. c. II.* Sed similia etiam de Lacu Acuscidamo in Africa & Arethusa in Armenia majori à Plinio narrantur; Et ne vetera solùm aut exotica allegemus, *Salinæ Hallenses* in Saxonia neminem licet natandi nescium demergi patiuntur, sed veluti substrato molli pulvino sustinent. Qvorum, quia Bitumine carent, rationem in abundantia Salinorum corporum quæri oportet: Quemadmodum ipsum Sal inter potiores causas Gravitatis existit. Mare mortuum ergo qvia

qvia falsissimum est, eandem ob causam sine dubio corpora mergi non patitur.

III. *Adhæc*, pergit Josephus, *mirabilis est coloris mutatio, quæ ter in singulos dies superficiem vertit & solis radiis variata resplendet.* Quod itidem confirmat Princeps Radzivilius c. l. *Josephus Lacu hunc non minus exacte, quam vere descripsit, illud præcipuè, quod in die ter mutet colorem, quod & ipse evidenter vidi. Nam mane habebat Aquam nigricantem, à meridie Sole intenso (sunt enim calores hic immensi) instar panni fit cærulea: Ante occasum ubi vis caloris remittit, tanquam limo permista modice rubet, vel potius flavescit.*

IV. *Multis autem locis*, pergit iterum, *vomit nigras bituminis glebas; quæ super undam & habitu & magnitudine tauris sine capitibus similes natant, &c.* Certo anni tempore Bitumen gerit, cujus legendi usum, ut cæteras artes, experientia docuit, dixit supra *Tacitus*.

V. Idem Jordanem excipit, qvanqvam exitu, quo exoneretur, non instructus. Unde suspicantur, eum per Canalem subterraneum in Mare Rubrum deduci, colligente præsertim Kirchero, esse enim in ora maritima Maris Rubri ea parte, qvæ Arabiam Desertam alluit, locum celebrem, Eltor dictum, ubi prope litus è visceribus Maris ingens continuo Naphthæ & Bituminis copia eructetur, eam vero aliunde non esse, quam à Lacu Asphaltite isthuc per cuniculum subterraneum devoluto: Idque inde probabile esse quia totum illud litus ne ullum quidem bituminosæ fœturæ vestigium demonstret, qvod tamen futurum esset, si à natura in vicino littore gigneretur. *M. S. L II. c. XIII.* Attigit hujus rei aliqva *Rudolphus Kircher.* von Suchem in Itinerario, & Orientales Quæstionem movere scribit: Cur Benedicta Jordanis Aqua in Lacum hunc fluat? Es fällt auch diese Frage viel bey den Orientalischen Völckern für / warumb das gebenedeyete Wasser des Jordans in das verfluchte Todte Meer lauffe / und geben etliche zu einer Antwort / es geschehe darumb / daß durch diese Vermischung das vermaledeyete Wasser des Todten Meers durch des Jordans Wasser auch gesegnet werde; Andere sagen / daß sichs in seinem Eingang verschliesse / welche beyde wol zu glauben sind; doch siehet es ihm schier gleich / als ob es sich verschliesse / dann zu Zeiten wird der Jordan von dem Regen-Wasser / daß allenthalben von dem Gebirge zusammen laufft / so groß / daß es nicht alles in das Meer lauffen kan / sondern das Land daselbst verderbet und verflösset. *In Collect. Volum. Itin. in T. S. fol. 452. a.*

IV. Vul-

VI. Vulgo fertur in locum eversarum Urbium Sodomæ, Gomorrhæ & cæterarum successisse. Qvod accipiendum. 1. De universo tractu circumjacente. 2. Quod Urbes hæ ei adsitæ fuerint, eoq; interitu suo longe amplius effecerint, quam antea fuit. Si plane non extitisset, & per eversionem istarum Urbium demum natum fuisset, Jordanes effluxu caruisset, qvod contra naturam tantorum Fluviorum. Ideo & Josephus non successisse, sed *Sodomiticam Terram ipsi vicinam* fuisse memorat. Specimen eversionis Sodomiticæ isti plane similis paulo ante allatum ex Hiberniæ Lacu Erno, V. *Silv. Girald. c. L. II. c. IX.* ubi egregiam utriusque comparationem instituit. Ac nostro seculo fere idem accidit Castello S. Euphemiæ in Italia, qvod A. MDCXXXIIX. ab ingenti Terræ motu subrutum interiit, lacu putidissimo in locum ejus enato. Cujus Historiam V. ap. *Kircher. Præf. in M. S. T. I.*

VII. Interea universum Tractum circumjacentem totum tristem, aspectu horrendum ac summe sterilem Veteres pariter ac recentes describunt. *Adhuc in ea Divini reliquias Ignis & oppidorum quinq; videre licet imagines & renascentes in fructibus cineres*, &c. Josephus. *Longo ab Hierosolymis recessu tristis panditur sinus, quem de cælo tactum testatur humus nigra & in cinerem soluta.* Solinus *C. XXXIIX.* Nim. Deus talia constituit hæc loca, ut essent exemplar impie victuris. *II. Petr. II. 6.* Causa naturalis v. in Salis & Asphalti copia sine dubio sita, qvam in ipsos lapides usq; se effundere *Joh. Jac. Ammanus* nos docebit verbis seqventibus. Unterdessen trugen die Araber Steine zusammen / wie auch etliche der unsern / schlugen die vom Felsen / oder wo sie hin und her lagen / zündten die Stein mit etwas kleinem Gesteude an / welche Steine brennen und flammen wie das Holtz / mit einem dicken Rauch / stincken aber dermassen vom Schwefel und Pech / daß man nicht lange nahe darbey bleiben mag. Aber je näher man zu dem Todten Meer komt / je lieber die Steine auff jetzt erzehlte weiß brenneten. Es sind auch diese Felsen und Stein überzogen gantz weiß / als wären sie mit weisser Aschen besähet oder besprengt. Und wenn man die Steine zerschlägt / so sind sie innwendig dunckel / Aschenfarb: Sie verbrennen auch nicht gantz und gar / sondern wann der Schwefel und das Pech darauß gebrunnen / bleiben die Steine etwas kleiner als zuvor / doch werden sie gantz schwartz / und erlöschen von ihnen selbst / brennen alsdann nicht mehr / wie ich solches selbsten probiret / und von einem der Steinen ein ziemlichs Stück herauß gebracht habe. Es zeigen die Araber an / daß die felsigen Berge und Steine / ein Stund Wegs in der Breite umb das Todte Meer her / sonst nirgends also beschaffen / welches nun gläublich und

augen-

augenscheinlich ist: Allein hab ich gefunden / da die Felsen sandig sind / daß die Steine wol stincken / aber nicht brennen wollen. *Itin. P. II. p.131.*

IIX. Josephus deniq; etiam Fructuum meminit in tractu hoc crescentium & externa specie sua spectatori imponentium: *Qui colore quidem sunt edulibus similes, carpentium vero manibus in fumum dissolvuntur & cineres.* Quos quidem se non vidisse, nec amplius esse contestatur, Pr. Radzivilius. At *Ammannus* omnino dari & in Via Hierichuntina à se visas esse asserit, taliterque describit: Unterwegens trafen wir unter andern etliche Bäumlein oder Stauden an/ mit vielen Aesten außgebreitet / gar stachlig / auff die Form / wie bey uns die weisse Heckendörn / daran stehet eine überauß schöne und liebliche Frucht / anzusehen / wie die kleinen Aepffel oder Paradieslein / schön weiß und rothlecht gantz lieblich und lustig / derselben brach ich etliche ab/ in willens/ sie zu essen/waren aber ohne Geschmack und Safft/gar unlieblich zuversuchen/inwendig voller weissen Kernen/gleich wie die unzeitige Apffelkernen. Denn es waren auch diese Stauden gantz voll gestanden/ habe auch etliche der Aepffel mit herauß gebracht: Unter den Aepffeln aber waren etliche dürre/ schwartzlecht/ und wenn man dieselbige zerbrach / stoben sie wie äschen; so aber diese Aepffel frisch abgebrochen und gedörret werden / sind sie nicht also / sondern bleiben dürr wie eine andere Frucht.

Reliqui Lacus Palæstinæ sunt. I. *Lacus Samochonitis*, Aquæ *Meron Jos. XI.* Isq; forte *Mare Arenosum* est à Thalmudicis commemoratum, æstivo tempore enim rara ejus aqua, creberrima arena est V. *Itiner. Breitenbachii f. 66.* Aut si distinctum est ab eo, *Lacus Sirbonis* erit, de qvo Diodorus Siculus refert, ipsum adeo plerumq; arenis operiri, ut sæpe Viatores, imo totos exercitus fefellerit & supplantaverit, terram firmam esse ratos. Conf. *Lightfoot Cent. Chorogr. c. IV.* II. *Lacus Tiberiadis*, qui communiter in sacro Codice Mare appellatur Mare Tiberiadis, Phrasi ipsi familiari, qva omnem majorem Aquæ congeriem Mare vocat; Aliud cognomen ipsi *Genesareth*, à Cinnereth Poculum, quod Poculum Figura sua referat.

Alii Lacus Asiæ sunt: *Chiamay* trans Gangem sub Latit. XXXI. gr. situm, qui Fluvios in Regna Siam, Pegu, &c. effundit; Lacus *Kithaisko*, è qvo Obium nasci scribunt, &c.

XXIV.

In Africa celebris Lacus est *Zaire*, in cujus medio Insula amplissima, quæ etiam q. dividit Lacum, adeo ut altera pars ejus pro peculiari Lacu habeatur, quem *Zambre* vocant. Reliqui sunt haut procul Lacu

Zaire, *Bed*, *Zaflan*, *Sachaf*, *Aquilunda*. Ex America nominamus maximumLacum fubÆquatore fitum,& *Parima* f. *Titicacca* dictum, Longitudine CCC. milliarium, latitudine C. circiter. Cujus natura, qvod Fluvios nullos recipiat vel emittat, unde Originem ejus Kircherus Hydrophylaciis Andium, Varenius fcaturiginibus in fundo repertis tranfcribunt, fed qualifcunq; fit, certum eft, eâ tantum aquæ indies fuppeditari, qvantum à Solis calore aufertur. Plures V. in *Kirch. M.S. L. V. S. I. c. IV.* & Varen. *L. I. c. XVI.* Dari etiam Fuvios, Lacus, Voragines fubterraneas voce Abyffi Sacra Scriptura non obfcure indigitat : *Abyffus Abyffum invocat. Pfal. XLII.* etf. Sicqve Haithonus de Rebus Tataricis narrat in Tataria cryptam reperiri inter Montes Cafpios multorum dierum itinere perviam, in qva homines paffim ingentes aqvarum catadupas & loca amplisfima fubterranea fe reperiffe dixerint: Similes in Regno Chinæ enumerat P. *Martin. Martinius in Atlant. Sinico.* Et in interioribus Andium Americæ Montium Scriptores Rerum Americanarum. Rivulos Subterraneos Angliæ recenfet Merret: *Mole*, f. Talpam in Surreia, *Deverel* in Wiltonia Milliaris Anglici fpacio decurrentem, *Recal* juxta Elmley in Agro Eboracenfi, *Lid* prope Lidford in Devonia, *Alen* in Agro Denbienfi, *Medweagi* ramulum in Cantio, *Hans* Fluviolum in Agro Stafford tribus milliaribus Anglicis fub Terra Cuniculos agentem. *Pinac. Britann. p. 222.* Ut proinde recte Seneca *L. III. Nat Quæft. c. XVI.* *Sunt & fub Terra minus nota nobis jura Naturæ, fed non minus certa. Crede infra, quicquid vides fupra. Sunt & illic fpecus vafti, funt ingentes receffus & fpacia fufpenfis hinc & inde Montibus laxa: Sunt abrupti in infinitum hiatus, qui fæpe illapfas urbes receperunt & ingentem in alto ruinam condiderunt. Hæc fpiritu plena funt; Nihil enim usquam inane eft & ftagna obfeffa tenebris & Locis amplis &c.*

XXV.

Aquarum Medicatarum feriem & virtutes fæpius *cit. Kircher.* recenfet *L. V. Sect. III.* Scripferunt de iis in genere *Bauhinus*, *Fallopius*, *Rulandus*. Tales funt Thermæ, Acidulæ, Deleteriæ &ff. De Thermarum numero in genere obfervat Kircherus earum IIX. dari in Portugallia, XL. in Hifpania, in Gallia XLV, in Germania CXX, in Italia LXXXVI, in Hungaria vicinisque locis IX. in Illyrico XVI. Addit omnes fere Atlantici Maris Infulas, Canarias nempe Maderam, Azores iis refertisfimas effe, autumatq; univerfas per occultos Terræ meatus fibi correfpondere, & uno eodemq; igne variis Pyrophylaciis diftributo animari & confervari,

ſervari, non ſecus ac in corpore humano per diverſos canales & ramoſos venarum ductus calor animalis omnia animat, dirigit & in effectus à natura intentos ſolicitat. De qvo tamen paulum aliter philoſophandum eſſe ducimus: Opinamur namq; Thermas non ex Igni qvodam ſubterraneo naſci, ſed ex concurſu mineralium & metallicorum ſpirituum partim aquis vectorum, partim terræ, quam aqua interluit, inhærentium: Ita n. ſi Aqua Fortis aut Aqua Regis Limaturæ chalybis affundatur, videmus è veſtigio effervescentiam, fumum, caloremq; adeo ſenſibilem ſurgere, ut vaſculum mixturam hanc continens vix manibus teneri poſſit: Idemq; longe ſenſibilior evadit ſi loco Limaturæ Ferri, Stannum adhibeatur, debilior ſi Argentum. Atqvi ſimilium ſpirituum copiam in Thermis paſſim deprehendimus: Ab iisdem e. & effectus pendebit: Cui plenioris Confirmationis ergo addimus, qvod ipſe odor qvem Thermæ ſpirare ſolent, in operatione noſtra ſe manifeſtet, qvem qvidem in Thermis vulgo Sulphuri tranſcribunt; At nobis compertum eſt, ſi Spiritus Vitrioli ſuperiori mixturæ affundatur è veſtigio odorem iſtum Sulphureum ſentiri. Omnia e. in concurſu dictorum ſpirituum, ſeu alio loqvendi genere, Salium acidorum & Alcali ſita erunt, non in actuali aliquo Igne ſubterraneo, qvæ nimis culinaria videtur ratiocinatio eſſe. Hiſtoriam qvod attinet, Nos ſuperius enumeratis è Thermis Anglicis nobiliores adjungimus *Bathonienſes, Aquas Solis* ab Antonino dictas, tribus, & *Buxtonenſes* novem Fontibus ebullientes. Has præterito Seculo Maria Scotorum Regina crebro viſitatum ivisſe ultimoq; quaſi præſaga mortis ſuæ hoc Diſticho honoraſſe dicitur:

Buxtona quæ calidæ celebraris nomine lymphæ
Forte mihi poſthac non adeunda, vale.

Noſtris tractibus viciniores ſunt in Sileſia *Thermæ Hirschbergenſes* intra Sudetes eleganti planitie ad Zacum Fluvium meridiem verſus ſcaturientes; Et *Landecenſes* in Comitatu Glacenſi. Illæ tamen fervidiores ſunt, hæ vix tepent, cauſa forſan in diverſitate metallorum recumbente. De utrisq; V. *Schwenckfeld. de Foßil. Sileſ. L.III.* Thermarum Japanenſium Lacus *Singacko* tragicum uſum plus ſatis experti ſunt Novi Chriſtiani in civitate Nangeſackenſi Japaniæ, qui cum nullis aliis tormentis à Chriſtianiſmo abduci poſſent, ſolis hiſce aquis ad Apoſtaſiam coacti fuerunt, qvas parvis ſitulis exceptas in eorum corpora ſolo capite excepto ſtillarunt, aſſidue rogantes, num abnegare cuperent fidem; Eſtque Aqua hæc adeo acris & penetrantis virtutis, ut ad oſſa usqve carnem corrodat

& ipsa corpora penetret, si copiosius affundatur; Unde nec capitibus eam instillarunt, veriti ne homines enecarentur: Qua qvidem crudelitate constantissimi quique, & qui firmissimum perseverandi consilium ceperant, ad abnegationem coacti sunt, neqve in tanta hominum multitudine ullus perseveravit, præter adolescentem septendecim annorum, qui multoties aqua illa maceratus, cruciatus, refocillatus, deinde iterum maceratus demum animam exhalavit. *Varen. de Relig. Japan. c. XI. p. 195. 196.* Acidulas & Fontes vinosos in Germania nostra videre est ad Oppidum *Svalbach*, & in Tractu Leodiensi Spadanas. In Gallia ad Oppidum S. Baldomani in Agro Lugdunensi, quibus nomen Fontis Fortis, *le Fontainefort*; Alias in Aquitania prope Urbem Bassam; In Hispania prope Valentiolas &c. Intra Sudetes ad Silesiorum fines in angulo Occidentali Lusatiam versus sunt *Fontes*, quas Accolæ *Cerevisiarios* vocant, ob colorem & gustum Cerevisiæ Secundariæ. *Schwenckfeld. de Fossil. Siles. p. 357.* Aqvæ in Monte Politiano & juxta Rapolanum & Volaterram, qvas Puzzulas Italice vocant, aves supervolantes ad primum odorem enecant, qva vi etiam præditæ Aquæ in Agro Cæretano & Lacus Avernus *Kircher. c. l. Sect. IV. c. III.* Huc referendæ etiam Aquæ Lapidificæ, qvæ duùm generum; Unum, qvo ea qvæ injiciuntur plane in Lapides transmutantur, alterum, qvo Cortice Lapideo tantum incrustantur. Prius rarius est, sed in aliquibus dubio non caret, utrum illa Virtus aquæ, an Naturæ Loci Plantas, ossa autss. imitari conanti attribui possit; Namqve & in Continenti varios ejusmodi Naturæ lusus abunde prostare, nemo rerum Physicarum amans est, qvi nescit; Et in Lapidicinis inventa tot genera Chamarum, Mytulorum, Turbinum, Buccinarum, Testudinum aliorumq; Conchyliorum satis superq; docent. Posterioris generis Fontem etiam Ager Francofurtanus noster Australi sui parte fert inter vineas profluentem. Meminerunt ejus *Cosmographi passim*, *item Thurnheuserus de Aq. Miner. L. VII. p. 204.* aliive. Causam factæ ex Marga, qvæ copiose in tractu hoc invenitur, incrustationi transscribimus, qvod pluribus illustratum, pluresve uno hic inveniri indicatum *in Annotatis nostris ad Wolfg. Justi Chron. Francofurt. c. III. p. 35. 36.* Fontem in Collibus Wrizigensibus nostris situm ac Lapides ei commissos Guttis Sangvineis tingentem descripsimus & causas ejus indagavimus *Diss. de Prodig - Sangv. c. II. §. 1.*

XXVI.

Inter Fontes notabiliores collocamus Fontem *Methorn* juxta Paderbor-

derbornam, cujus unus rivus aqua clara, sub-cœrulea, tepida & ebullienti fluit; Alter frigida, turbida, albicanti, & sapore fortiori prædita; Tertius mediæ inter utrumqve naturæ est, aqua subviridi, clara, acidiq;, nec injucundi saporis. E secundo aves qvæ bibunt, statim tremere incipiunt, & in convulsiones datæ moriuntur, compertumqve fuit sectarum pulmones & intestina q. contracta apparuisse. V. *Ephemer. Erud. T. II. p. 136.*

In Regni Chinæ Provincia *Xansi* magno numero videre est *Fontes Igneos*, qvibus & Incolæ ad coctionem suam utuntur. V. *Neuhof. Itiner. Chin. p. 12.* In *Herford-shire*, Provincia Angliæ prope Castellum Richardi, *Richards Castle*, Fons est *Fons Ossium, the Bonewell*, communiter dictus, qvod Ossiculis fluat, iis qvæ in ranis sunt non dissimilibus, qvibus etiam, si eximantur omnia, seqventi die eadem copia scatet. Plura talia fontium miracula V. ap. Varen. *Geogr. L. I. c. XVII. Prop. XVII.* Et in specie *Fontes miraculosos Angliæ* apud *Merret. Pinac. p. 222, 223.*

CAPUT IV.
GEOSCOMI DIVISIO.

I.

JAmque litoribus efferimus pedem & Terram ingredimur, tertiam Globi nostri partem, Geocosmi nomine in conspectu Capitis indigitatam: Qvæ utrum major sit Aquâ, necne, operæ nostræ precium erit, si initio consideremus. R. Qvæsitum accipi posse vel de superficie, vel de toto Elemento. Prius si sit, Terram mari majorem esse Globi & Tabulæ Geographicæ facile docebunt. Neqve Fluviorum aut Lacuum aliquam rationem haberi opus erit, quia qvod Terræ hic adimunt, id Montium Excessus facile compensat. Ricciolus Proportionem

nem Terræ ad Aquam eam esse dicit, qvæ sit 400 ad 250, vel 40 ad 25. Sed præsupponit Terras Polares Arcticam & Antarcticam esse continentes; Qvod cur in dubium vocemus, edisseremus seq. §. IIX. Itaqve major pro Aqva assumendus erit numerus. De Elemento seu toto corpore si quæritur, Aqvæ accidunt qvidem Canales subterranei & Hydrophylacia; Sed Terræ etiam suæ ossaturæ & ligamenta: Neqve enim totam cavam esse facile aliquis asseret, vel plus aquæ continere quam in superficiem eructare potest, probabile est.

II.

Partes Geoscomi nostri prodimus quatuor. *I. Veterem Orbem, II. Orbem Novum. III. Terram Polarem Arcticam*, sive Orbem Arcticum. *IV. Terram Australem*, sive Antarcticam: Totidem enim partibus Oceanus Terram interluit, si verum est Terram Polarem Arcticam nec Americæ nec Orbi Veteri adhærere, qvod hactenus tamen nondum constitit. Qui compendiosius hæc efferunt, faciunt aliam portionem Terræ antiqvitus Cognitam, aliam Novam Cognitam, & deniqve Novam Incognitam, qvo nomine utramq; Terram Polarem comprehendunt. Sed poterit & tunc ternarius numerus sufficere, si Terra Polaris Arctica comperiatur aliqvando vel Orbi Novo vel Veteri annexa esse, atqve sic ad alterum reducatur.

III.

Vetus Orbis, qui solus Antiquis cognitus fuit, cingitur à Septentrione, prout Tabulæ hactenus pinxerunt, Oceano Glaciali, Mari Albo, & Oceano Tatarico, ab Oriente Mari Chinensi & Pacifico, ab Austro Oceano Indico & ab Occidente Oceano Æthiopico & Atlantico. Ejus Longitudo à Ptolomæo statuitur CLXXX. graduum, Latitudo LXXIX vel LXXX admodum, qua ipsa tamen nostro tempore etiam crevit, cum navigationibus Belgicis ad LXXXI. gr. solius Latit. Borealis itum fuit, & ad Latitudinem Australem ultra gradus LX.

IV.

Partes ejus, *Europa, Asia, Africa*, omnibus notissimæ, singularibus quoq; imaginibus, tanquam Symbolis mnemonicis, jam à veteribus conceptæ & expressæ in Europa imagine *Virginis*, Asia *Ephippii vel Pegasi*, Africa *Cassidis, Tulipanti vel Trianguli*. In quorum imitationem & America instar *Clepsammidii*, Hispania jam à Strabone imagine expensa pellis Taurinæ, Italia Ocreæ, Peloponesus Folii Tiliæ, Mare Mediterraneum Calcei, Belgium Leonis, Sicilia Trianguli Charactere concepta.

V. Euro-

V.

Europæ fines ſunt, ab Auſtro Mare Mediterraneum, ab Occidente Oceanus Atlanticus, à Borea Mare Septentrionale. Ab Oriente eoq; ab Aſia Helleſpontus, Propontis, Boſphorus Thracicus, Pontus Euxinus: Reliqvum diſcrimen minus certum eſt, & ipſæ Tabulæ quid pingant heic, vix ſciunt, cum tractus illi necdum ſatis freqventati fuerint. Ptolemæus Tanai Fluvio, ductaque à Fonte ejus verſus Boream ad Mare usq; Linea rem expedivit; Alii Lineam à Fontibus Tanais usq; ad Oſtia Dvvinæ Fl. projiciunt. Nobis Ortelij poſitio arriſit, qui Fines ſtatuit: Primo Fluvium Tanaim, hinc Iſthmum inter Tanaim & Volgam, mox Volgæ verſus Orientem divertigium, poſtremo Obium Fluvium. De Etymo & Cognominibus Europæ *V. P. Merulam P. II. L. I. c. II. III. IV.* Aſiaticos hodie Europæos Francos appellare notum eſt; Et Turcæ veluti Eccleſiæ Orientali addictos Romeos vocant, ſic *Francos*, qui in Ecclefia Occidentali agunt; Abyſſini præterea nos etiam *Alphrangues* & Chriſtianorum Regna Franciam appellant. Longitudinem maximam obtinet inter Promontorium S. Vincentij & Tanaim: Latitudinem inter Promontorium Rutubas ſ. *Nortcaep* in Finmarchia & Promontor. Tænarum ſ. *C. Metapan.* ad Moream. Hæc XXXVI. graduum eſt, illa LXXIV.

VI.

Aſiæ ab Europa & Occidente Terminos jam tradidimus; A Borea erunt Mare Glaciale & Tataricum, ab Ortu Oceanus Chinenſis, ab Auſtro Mare Indicum. Longitudinem Ricciolus æſtimat CLIV. graduum à Flexu Tanais usq; ad Promontorium Regni Tenduc ad Fretum Anian; Latitudinem graduum LXXI. à Capite Syncapuræ, *Punta di Malacca* usqve ad Scythicum Promontorium. Sed quia Relationes de Tractibus iſtis Tataricis adhuc in incerto ſunt, nos rem hanc in medio relinquimus.

VII.

Africam ad Septentrionem alluit Mare Mediterraneum, ad Occidentem & Auſtrum ex parte Oceanus Atlanticus & Æthiopicus, ab altera parte ad Auſtrum eſt Oceanus Indicus, ab Oriente Mare Rubrum; Aſiæ adhæret per Iſthmum Mari Rubro & Mediterraneo interjectum. Longitudo *inter Promontorium Viride*, quod maxime Occidentale eſt, & *Cap. Guardafuy*, qvod Orientaliſſimum, eſt LXXX circiter gradum, Latitudo inter Promontorium Hermeticum ſ. *Cap. Bueno & Caput Bonæ Spei* eſt fere graduum LXX.

IIX. *Ame-*

IIX.

America in Latitudinem à Terra del Fuego & Freto Magellanico usqve ad Polum Arcticum extenditur, ſed incerto hactenus termino: Nondum enim conſtat, qualiter Partes Borealisſimæ ejus ſe habeant. Ab Oriente habet *Mare Del Nort*, ab Occidente *Mare del Zur*. Media q. ſecatur Iſthmo inter Panamam & Nombre de Dios, & Meridionalis Longitudo maxima eſt inter *Capo Blanco & Caput S. Auguſtini*, dubium tamen & hic, qvo numero Milliarium aut graduum, de qvo dictum c. I. *§. XIII.* Septentrionalis Longitudinem produnt à *Capite Fortunæ* ad *Caput Frigidum* Eſtotilandiæ. *V. Ricciol. L. I. c. XI.*

IX.

Terra Polaris Arctica comprehenditur Nova Zembla, Groenlandia, Spitsberga &c. Minimum intervallum à veteri orbe habet ad Fretum Waygats, ab America ad Fretum Davis. *Terra Auſtralis*, ſ. prout à Ferdinando Mendez de Quiro vocatur, *Auſtrialia incognita*, maxime vicina eſt veteri orbi ad procurrentem Tractum N. Guineæ, Americæ vero ad Fr. Magellanicum. Solaque hæc conſtat Mari undiq; cincta eſſe, & circumnavigari poſſe, cum in Veteri Orbe pariter ac America partes Septentrionales nondum ſatis exploratæ ſint. De ſemeſtri die ac nocte Regionum harum egimus c. I. §. XVII. dariq; ſub ipſis Polis perpetuam & ſaltim creperam lucem ratiocinati fuimus. Cui aliud adjicimus, à Tabulis Antiquioribus qvidem proditum, non tamen ſine dubii animi nota, V. *Tab. Atlantis Latini Mercatoris*; A Kirchero autem de novo animadverſum & rationibus roboratum: Eſſe nim. in Regionibus hiſce Subpolaribus ingentes voragines, qvibus Mare ſub Polo Arctico abſorbeatur, ſub Auſtrali Polo autem iterum emergat: Isq; hoc ex eo potisſimum colligit, qvia Maria Subpolaria ob rapiditatem ſuperari non poſſint. Ita Anglos in oris Grönlandicis jam dudum ab Incolis monitos fuiſſe, ne ulterius progrederentur, ſi ſe navesqve ſuas ſalvas velint, eſſe enim Mare verſus Polum adeo æſtuoſum, ut naves illud ingreſſæ nulla humana induſtria retroagi poſſint; Et Nautas ad Spitsbergam tendere ſolitos narrare, nullam navim quæ ultra 82. gr. progreſſa ſit rediiſſe, lintresque ſuorum incautius ibi divagatos nunquam amplius comparuiſſe. Contra *ex Relationibus de Invento Freto Le Maire* conſtare, Nautas ultra 60. gr. Lat. Auſtralis ob contrarietatem fluctuum progredi non potuiſſe. Et *Herreram* in Hiſtoria Americæ Auſtralis docere Claſſem Regiam Hiſpanorum ad detegendas novas Terras emiſſam non potuiſſe ſupera-

ſuperare gradum 70, ob Aquarum etiam aëre tranqvillo & ſine ventis obviam ruentium rapiditatem. V. *ipſum Itinere Ecſtatico II. Dial. I. & M. S. L III. c.2.* E qva quidem Hypotheſi non tantum veteri illi traditioni de Monte qvodam Magnetico in extremo Septentrione naves omnes in viciniam ejus imprudenter delatas validisſime attrahente, ac ſine ulla liberationis ſpe detinente, aliquid præſidii naſci putamus. Nim. ut verum quidem ſit ſine ſpe reditus in extremum Septentrionem deferri, cauſam tamen in vorticibus iſtis, non in Monte Magnetico quæri oporteat. Sed ex eadem inprimis vexata illa in rebus Phyſicis de æſtu Maris Quæſtio aliquam lucem ſibi fœnerari poſſe videtur. Si enim datur perpetua ejusmodi Marinæ Aquæ Circulatio & Oceanus ſub Polo Boreali abſorbetur, idemqve ſub Polo Auſtrali rurſus evomitur, ejectæ aquæ forſan id accidet, quod omnibus vorticibus, & aquæ intumeſcenti univerſæ, quæ ebullit in circulum, quia ſuccedens nova Aqua priorem attollit, eamque quia ob fluxibilitatem ſuam quaqua verſus diffunditur, ad latera æqualiter projicit, eoqve Circulum format: Neq; enim Circuli, quotquot in Aqua formari videmus, aliud ſunt, quam Aquæ propter accedens novum corpus intumeſcentis ad latera tendentia. Vortex Auſtralis e. quia Aquas ejicit, Circulos quoq; formabit, eosq; tanto majores, qvo impetuoſius Aqua ab eo ejicitur; Et ſi Circuli illi in Aqua communi ſunt Aquæ intumeſcentis ad latera excurſus, Circulos Maris quoqve oportebit in tali Maris ad latera tendentia, adeoq; in Æſtu Marino qværi, quippe qvi itidem nihil aliud eſt, quam intumeſcentis Maris ad litora excurſus. Idipſum vero in compluribus Phænomenis Æſtus Marini maxime elucet. Ideo enim Æſtus Maris in aperto Mari magno ſe exerit, in Sinubus vero vel parcisſime, vel plane non accidit: Veluti *Mare Balthicum* Æſtu plane caret, *Mare Mediteraneum* a. in illis fere partibus tantum habet, quæ recta linea Freto Gibraltar objacent. De utroqve V. *prac. c. III. Sect. I. §. VII.* Nimirum Aqua in Circulum ſe attollens, ad ripas & litora ſe effundit, ubi ſiquem alveum adhuc invenit, eum ingreditur quidem, non tamen toto circulo, ſed ſecundum partes ſpacio alvei iſtius proportionatas, eoq; & copia & tumore minori, unde fit, ut ſi alveus longius procedat vel ſpacioſior iterum fiat, tumor iſte vel parum vel plane non ſentiatur. Et in *Mari Rubro* quidem, licet itidem Sinus ſit, fluxus iſte evidentius ſe prodit; Sed Fretum ejus verſus Auſtrum liberius patet, unde facilius adventanti ab Auſtro Aquæ ſui copiam facit. Qvemadmodum aliàs etiam multæ Geocoſmi par-

tes ſunt, in qvibus motus Maris ab Auſtro in Septentrionem manifeſtò deprehenditur, ut in Mari Pacifico ad litora Peruviæ ac reliquæ Americæ, & ab altero latere à Promontorio S. Auguſtini in Braſilia ad Inſulas Antillas & in Mexicano ſinu verſus Floridam: Iterum à Sumatra in Sinum Bengalenſem, & à Terra Auſtrali Incognita ad Javam majorem etſ. Rurſum Circulus Aquæ, quo longius propellitur, eo debilior fit, ac tandem prorſus evaneſcit: Sicq; ſe res etiam cum Æſtu Maris habet. Totus enim Oceanus Septentrionalis quo longius ab Auſtro remotus eſt, eo parciorem & plane nullum Æſtum habet, quia Circulus ſeu tumor ejus ob nimiam ab Auſtro diſtantiam deficit, ex parte etiam Syrtis Polaris Septentrionalis impetu attrahitur adeoqve impeditur, quo minus Æſtus fieri poſſit. Denique Mare Caſpium aliiq; Lacus, quanti quanti ſint, Æſtu carent, quia enim Terra circumdantur, circulorum iſtorum adeoqve tumoris Oceani communione excluduntur. Auſi proinde fuimus hypotheſin hanc comminiſci, non quidem tanqvam numeris omnibus perfectam: (Nam dubia de intervallis horarum accedentis & recedentis fluxus hic etiam remanere negandum non eſt:) certiorem tamen fortaſſis aliis vulgo receptis ſententiis, quas æterna circa omnia iſta à nobis allegata Phænomena premunt dubia. Veluti ſi Luna aut aliud quidpiam cauſa Æſtus Marini ſit, ſemper dubium inſolubile manet, cur non Fluvii majores? Cur Lacus magnitudine notabiles, ut Mare Caſpium, Lacus Parimæ in America, Mare mortuum & Tiberiadis in Palæſtina non itidem æſtum experiantur? Cur non Mare Balthicum? Cur Mare Mediterraneum ex parte tantum? Cur Oceanus Borealis plane non æſtuet? Luna omnes æque collucente, Mari etiam ubivis æqve ſalſo, immo Mari mortuo exiſtente ſalſisſimo. Sed cuncta hæc ſalvo meliori Eruditi orbis judicio, cui univerſa ac ſingula noſtra merito ſubjicimus.

CAPUT V.

HISTORIA INSULARUM.

I. Quid continens & Inſula?
II. Inſularum origo; Aliquas ſubinde naſci & alias interire: Quid de Atlantide Platonis?
III. Islandiæ Deſcriptio: An Veterum Thule ſit?

IV. Inſu-

IV. Insulæ Feroenses; Fabulæ de Insulis Fortunatis veterum.

V. Magna Britannia: Jacobi Regis Angliæ conamina circa unionem Regnorum Angliæ & Scotiæ. Angliæ Generalis Divisio; Ejus Shiræ, Divisio secundum Matriculas Parlamentarias; Series Civitatum ac Burgorum jure suffragii in Comitiis Anglicis gaudentium, variaq; ad singulas partes Angliæ annotata: Dona naturalia Angliæ: Usus Siceræ, Cur vina non colant? Crocus, Britannicus, Tobacci cultura cur prohibita? Arbores Subterraneæ: Gregum luxuries, Piscatio: Cur Ciconiis & Lupis careat? Cogitata De Ciconiarum sede hiberna.

VI. Scotiæ divisio, partes, Dona naturalia, Anseres Scotici.

VII. Hiberniæ partes: Cur Animalibus venenatis careat: Cur advenæ communiter Dysenteria corripiantur? Memorabilia de Herba Mackinboy: Series aliorum locorum itidem Venenatis carentium: De Purgatorio S. Patricii.

IIX. Insulæ Shetlandicæ, Orcades, Hebrides, Cassiterides s. Sorlingæ, Mona, Anglesey, Jersey, Vectis, Scheppey.

IX. Insulæ Maris Balthici majores ac minores: Jus Wisbyense in Gotlandia, Jurium Nauticorum Syllabus: Insulæ Vandalicæ.

X. Insulæ Oceani Germanici Danicæ, Germanicæ, Hollandicæ, Seelandicæ.

XI. Insulæ Gallicæ: Insula Fasianorum; Pacificatio Fasianica, Excursus de Duello Francisci I. & Caroli V. in hac Insula destinato: Insulæ Hispaniæ.

XII. Insulæ Maris Mediterranei citeriores, Ophiusæ, Baleares, Gallicæ La Maguelone, Porquerelles, &c. Sardinia, Corsica, Sicilia, Quid Sicilia cis Pharum & Sicilia trans Pharum? Insulæ Liparitanæ, Malta, Elba, Ischia, Corfu, Zefalonia, Zante.

XIII. Insulæ Maris Mediterranei ulteriores: Candiæ situs, commoda, Bellum ultimum ejus causa cum Turcis gestum, Pacificatio: Insulæ Archipelagi, Cyclades, Sporades, Dodecanisus Imperii Constantinopolitani: Commune infortunium, quod Insulas hasce involvit. Insula Cyprus, Catalogus Insularum omnium Maris Mediterranei.

XIV. Azorum Historia.

XV. Insulæ Canariæ, Promontorii Viridis, Guineæ vicinisq; Regionibus objacentes, Insula S. Helenæ & Ascensionis, Ins. Madagascar, de Cumoro, Zocotora.

XVI. Insulæ Asiæ: Ins. Ormuz ejusq; Fata, Ins. Maldivæ, Ins. Ceylon, I. de Andemaon.

XVII. Insulæ Archipelagi S. Lazari, Moluccæ, Banda, Philippinæ.

XIIX. Insula Formosa ejusq; Fata.

XIX. Japaniæ descriptio.

XX. Insulæ Salomonis, reliquæve Maris Pacifici.

I.

TAles fuerunt amplissimæ atque adeo quasi primæ partes Geocosmi nostri. Easdem vero novo quodam discrimine Natura divisit, ut aliæ continuæ essent, aliæ Aqua interfluenti sejunctæ; Continuæ *Continentis* Nomen ferunt, cæteræ *Insulæ* dicuntur: Utrisque nunc immorabimur, primum Insulas, deinde Continentem perlustraturi.

II.

Origo Insularum rebus coæva videtur colligi posse ex *Gen. X. V. Ab his divisæ sunt Insulæ Gentium in regionibus suis*, collata cum *Sirac. XLIII. XXV. Verbo suo pacavit Mare, & Insulas in eo plantavit.* V. *Gryphiandr. De Insulis c. VI.* Neqve probabile est magnas Insulas, Islandiam, S. Laurentii, aut alias à Continenti remotiores Oceani violentia demum emergere, aut à Continenti separari potuisse, maxime si immensas rupes earum cogitemus, in quas Oceano vix aliquæ vires sunt: Sed nihil hi certum. V. *Voët T. I. Disp. de Creat. f. 661.* De Minoribus dubium non est, quin cum progresu temporis enatæ fuerint, ex parte etiã interierint. Ita *Plinius* jam tum *L. II. c. LXXXVI. LXXXVII. Nascuntur & alio modo terræ, ac repente in aliquo mari emergunt; veluti paria secum faciente natura, quæque hauserit hiatus, alio loco recedente. Claræ jampridem Insulæ Delos & Rhodos, memoriæ produntur enatæ, postea minores, ultra Melon, Anaphe; Inter Lemnum & Hellespontum, Nea: Inter Lebedum & Teon Alone: Inter Cycladas Olympiadis CXXXV Anno quarto Thera & Therasia. Inter easdem post Annos CXXX. Hiera, eademque Automate: Et ab ea duobus Stadiis post A. CX. in nostro ævo M. Junio Syllano, L. Balbo Coss. ad IIX. Idus Julias, Thia.* Sic narrat Silvester Giraldus ad Hiberniam Insulam enatam, quam tanquam rem novam aliquamdiu Phantasti-

tasticam crediderint, tandem verò stabilem & habitabilem deprehendisse. *Topogr. Hibern. p. II. cap. XII.* Et nostro tempore Anno MDCXXXIIX. juxta Azores emersit Insula longitudine V. Milliarium, cujus Nativitatem, quia varios nascentium & intereuntium Insularum casus complectitur, hic pluribus enarrandam duximus, recensente Kirchero *M.S. L II. c. XII. XXVI. Die Junij Anno MDCXXXIIX. cœperunt spacio 8. dierum adeò formidabiles terræmotus universam conquassare Insulam, ut homines civitatibus, oppidis, castellis derelictis campos apertos fuerint coacti inhabitare, maximè Incolæ terræ, dictæ* Vargen, *ubi terræmotus sæviebant, quam aliis in locis, multò efficacius. Hosce terræmotus excipiebat id, quod sequitur prodigium: A Pico (vulgò* Pico delle Camerine) *sex milliaribus dissitus locus dictus* la ferreira, *quo Cymbis piscatores hujus Insulæ sese ad piscandum conferre solebant, præsertim tempore æstivo; ibi enim spacio diei naturalis tantam concludebant piscium omnis generis multitudinem, ut nulla cymba esset, quæ non 10000. piscibus onusta reverteretur. In hoc itaque Oceani districtu, die Sabbathi, mensis Julij anni 1638. ignis cum tam inexplicabili violentia, non obstante dicti loci Oceani 120 pedum Geometricorum à piscatoribus ante hac sæpius exploratæ profunditate, erupit, ut ad tantum restingvendum incendium ne Oceanus quidem sufficeret: Spacium, quod ignis ebulliens occupabat, tantum erat, quantum duobus modiis frumenti proseminandis sufficiebat, cum tanta violentia erumpens, ut non obstante dicta Oceani profunditate, nubibus sese æquaret, in supremam aëris regionem elatus, evectâ secum ipsâ aquâ, arenâ, Terrâ, Saxis, aliisque ingentibus molibus, quæ eminus triste intuentibus spectaculum comparebant, floccorum ad instar gossipinorum; In Mare vero reversa materia liquefacta pultis præ se ferebat speciem; Porrò Divinæ Providentiæ, benignitatique ascribendum est, ventum tunc temporis fuisse Terrestrem ex partibus Insulæ proruentem contra sævientis ignis rabiem, quod nisi factum esset, tota haud dubie Insula hoc formidabili incendio exusta periisset. Subinde adeò immensæ magnitudinis saxa in trium lancearum altitudinem projiciebat sævientis naturæ vis, ut non saxa, sed montes integros ejectos diceres. Accedebat ad horrorem id, quod recidentes in altum projecti saxei montes, in alios è visceribus Maris in altum evibratos illisi, cum terribili fragore in mille partes dissilirent, quæ postea manibus acceptæ in arenam nigram conterebantur. Porro ex varia immensaque rejectamentorum multitudine, saxorumque innumerorum coacervatione Insula nova in medio, eoque profundissimo Oceano exorta, in principio quidem parva quinque Jugerum, at indies augmentata*

 in tan-

in tantum excrevit, ut ab hinc 14. diebus, spacium longitudinis quinque milliarium occupârit. Tanta autem hoc incendio multitudo piscium periit, quantum vix octo naves onerariæ Indicæ capere possent, qui longe lateque per Insulam dispersi, ne putrefactione contagionem aliquam causarent, ab indigenis in profundissimis foveis ad 18. millia circumcirca collecti, sepulti sunt; Odor autem sulphuris spacio 24. milliarium sentiebatur.

Quæ dum tradit Autor noster, eo ipso verisimile facit, quod priscus Plato de Atlantide, Insula maxima Oceani Occidentalis, prodidit, quam extitisse inter Azores & Canarias, hasque è reliquiis ejus, quippe impetu aquarum majores remansisse autumat & prolixe demonstrat *c. l.*

INSULÆ EUROPÆ.

III.

Insularum, quas Europæ accensent, Borealissima est *Islandia* in Oceano Septentrionali sita ad 65 gradus & amplius Latitudinis Borealis: Cui non ignobilem famam peperit Ignivomus Mons Hecla; Cæterum piscationibus Danorum, Norvegorum & Belgarum nunc frequentatur. Incolas ejus Coloniam Norvvegorum esse Scriptores plerique asserunt, unde & illa Linguæ Islandicæ cum Norvvegica affinitas. *Utrum Thule veterum sit*, necne, ambigunt Historici. Camdenus Shetlandiam pro Thule accipit, Ortelius Norwegiæ partem, Tellemarck, Nominum affinitate inductus. Negat & Arngrimus Jonas, ipse Islandus, Islandiam esse Thulen, quia Thule jam veteribus cognita fuerit, Islandia v. circa A. DCCCLXXIV. demum habitari cœpta sit. Pro ajenti parte est Adamus Bremensis, Pontanus &c. Quorum hic Islandiam jam A. DCCCXXIV. ab Ansgario Christo adductam eoque probe cognitam fuisse contra Arngrimum probat. Terra ipsa ob frigoris gravitatem frumenti ferax non est, graminis tamen fœcunda, unde rei pecuariæ Incolæ mediterranei, maritimi autem piscationi student. Nec silvas habet nisi betulaceas, cætera Ligna ipsis suppetunt ad litus Maris undarum alluvione ejecta, mirando Procurationis Divinæ testimonio. V. *Arngrimi Jonæ Crymogæa seu Rer. Islandicarum Libri III. Ejusdem Specimen Historicum Islandiæ*, quo superiorem Pontani de Thule sententiam examinat; Item *Anatome Blefkeniana* contra Ditmari Blefkenii Librum de Islandia.

IV. Islan-

IV.

Islandiæ propter Jurisdictionis commune vinculum adjungimus Insulas *Feroënses*, quippe Daniæ Regum Imperium æq; ac Islandia agnoscentes, aliàs vero rariorum Avium proventu non ignobiles, de quibus V. *Wormium in Musæo* passim. Easdemqve putamus à Veteribus illas creditas fuisse, qvas Insularum Fortunatarum & Camporum Elysiorum nomine prædicarunt, quippe quas ultra Orcades & Britanniam sitas autumarunt. V. plur. *Camden. Descr. Insul. Britann. p. 744. 745.*

V.

In eodem Oceano Occidentali sita *Magna Britannia*, quod generale nomen veteribus duobus nobilissimis Regnis Angliæ & Scotiæ tributum, sed interveniente distincto utriusq; regimine sensim elangvuit, donec ab hodiernis Regibus, quippe Dominis utriusque Regni, in privatis Inscriptionibus & salutationibus revocaretur, Actis Publicis interim eo plerumque abstinentibus. Et Jacobus Rex quidem in unito hoc nomine ipsorum Regnorum unionem animo destinaverat, cusis eum in finem jam tum Numis cum Elogio: *Quæ Deus conjunxit, nemo separet.* Et: *Tueatur unita Deus.* Et: *Faciam eos in gentem unam.* Item: *Henricus Rosas, Regna Jacobus.* V. Inprimis quæ singulari oratione hanc in rem habita in Comitiis A. MDCVII. Pr. Cal. April. proposuit *Opp. Regiis. fol. 507. & seqq.* Sed reclamarunt huic conamini utriusqve Regni Status, causati, mutationes fieri non debere, nisi aut urgente necessitate, aut manifesta utilitate svadente, nihil vero hic esse quod urgeat, vel etiam emolumentum ostendat: Uniones Regnorum aut matrimoniis, aut per victorias, aut Sangvinis confusione fieri: Novi Regni institutione alterius antiquioris memoriam dissolvi & extingui: Ea re magnas incommoditates & confusiones in negociis, in Comitiis convocandis, in Sigillis, munerum publicorum distinctione, Legibus ac Constitutionibus sanciendis, Actis Publicis &c. consecuturas, & siquidem contingat, ut Rex sine Liberis decedat, aut Liberi ejus sine prole deficiant, illa unione & Regnorum confusione futurum, ut paterni nominis heredes in Anglia sibi Jus arrogaturi sint, exclusis legitimis Anglici Nominis heredibus, quod esset iniquissimum; Idem Populis summe displicitorum, qui antiquo nomine gaudeant, & ominosum ducturi essent, abolita prisci temporis memoria per nova agnomina præpostera ambitione Majorum gloriam obscurari. *Thuan. ad A. MDCIV. L. CXXXI.*

II. Angliæ recepta Instrumentis Publicis divisio tribus hisce membris

bris constat: *Anglia* in specie sic dicta, *Wallia*, & *Berwicko ad Twedam.* Sic: *The Several Counties, Cities, Burroughs, Towns, and Places within* England *and* Wales, *and The Town of* Bervvick upon Tweed. Item: *Within his Majesties Kingdom of* England, *Principality of* Wales, *or of the Town of* Berwick upon Tweed etc. in Actis Parliamentariis pasim. *Berwicum* Civitas est, ejusque peculiaris mentio fit, quia proprie ad Scotiam olim pertinuit, sed postmodo Conquestus jure Anglorum reddita; ea tamen Lege, ne ulli Angliæ districtui includeretur: Unde immediate à Rege dependet, possetque hoc nomine æquiparari Civitatibus Imperialibus in Germania nostra; In Distributione Collectarum tamen annumerari solet Comitatui Northumbriæ. *Wallia* est illa Terræ portio quam olim Cambriam dixere in Occidentaliori parte Angliæ sita. Reliqvum Angliæ deinde in specie vocatur *Angliæ*.

III. Minores Partes sunt *Shiræ*, seu prout Camdenus & alii communiter vocant, *Comitatus* LII, XXXIX Angliæ, & XIII. Walliæ, quas ex eodem Camdeno hoc ordine proponimus.

IN ANGLIA.

Cornubia,	*Cornwall.*	Middelsexiæ,	*Middlesex.*
Devoniæ,	*Denshire.*	Essexia,	*Essex.*
Dorsetia,	*Dorsetshire.*	Suffolcia,	*Suffolck.*
Somersetensis C.	*Somersetshire.*	Norfolcia,	*Northfolk.*
Wiltonia,	*Wilshire.*	Cantabrigia,	*Cambridgeshire.*
Hantonia,	*Hantschire.*	Huntingdonia,	*Huntingdonshire.*
Bercerja,	*Berkshire.*	Northamptonia,	*Northamptonshire.*
Surriæ,	*Suthry.*	Lecestria,	*Leicestershire.*
Sussexia,	*Sussex.*	Rutlandiæ,	*Rutlandshire.*
Cantium,	*Kent.*	Lincolnia,	*Lincolnshire.*
Glocestria,	*Glocestershire.*	Nottinghamia,	*Nottinghamshire.*
Oxonia,	*Oxfordshire.*	Darbiæ,	*Derbyshire.*
Buckinghamia,	*Buckinghamshire.*	Warvvicum,	*Warwickshire.*
Bedfordia,	*Bedfordshire.*	Wigornia,	*Wocestershire.*
Herfordia,	*Herfordshire.*	Staffordia,	*Staffordshire*
Salopia,	*Shropshire.*	Lancastria,	*Lancashire.*
Cestriæ,	*Chesshire.*	Westmorlandia,	*Westmorland.*
Eboracum,	*Yorcksbire.*	Cumbria,	*Cumberland.*
Richmondia,	*Richmondshire.*	Northumbria.	*Northumberland.*
Dunelmensis Ep.	*Bishoprick of Durham.*		

IN WALLIA.

Herefordia,	*Herefordshire.*	Ceretica,	*Cardiganshire.*
Radnoria,	*Radnorshire.*	Mongomeria,	*Montgomeryshire.*
Brechinia,	*Brecknockshire.*	Mervinia,	*Merionetshire.*
Monumethia,	*Monmouthshire.*	Arvonia,	*Caernarvonshire.*
Glamorgania,	*Glamorganshire.*	Denbighia,	*Denbighshire.*
Maridunum,	*Caermardenshire.*	Flintia,	*Flintshire.*
Pembrochia,	*Pembrockshire.*		

Sed Comitatus nomen hic Provinciam ſignificat; Alias v. Comitatus ad plura & ipſis Provinciis minora Territoria extenditur, qvo ſenſu præter Civitatem Londinenſem, Inſulas Eli & Angleſey & Civ. Haverfordweſt LXV. Comitatus, *Counties*, matriculis Parliamentariis deſignari ſolent, quarum ſeriem prout in Diſtributione collectarum poſteriorum penultimi Belli Anglo-Belgici A. MDCLXV. obſervata fuit, hic ipſo Idiomate Anglico adjectum voluimus, addita ſimul proportione, qua in ſumma 1250000. Librarum Anglicarum, h. 5400000. Imperialium circiter, biennij Spacio colligenda ſingulis menſibus ſibi invicem tunc reſponderunt: Interſperſimus qvoque mentionem rei unius alteriusve in locis hiſce memorabilis, tum etiam ſeriem Civitatum ac Burgorum jure ſuffragii in Comitiis Regni gaudentium, rati ita uno intuitu jura, copiam & inopiam ſingularum partium proponi & æſtimari poſſe.

	Libræ,	Shillings,	Penies,	Farthings.
The County of *Bedford*, Bedfordia: Suffragii jure gaudet oppidum *Bedfordiæ.*	678.	14.	9.	1.
The County of *Berks*, Bercia: Burgi ſuffragantes ſunt *New Windſor*, *Reading*, *Wallingford*, *Abington.*	856.	18.	2.	3.
The County of *Bucks*, Buckinghamia. Loca ſuffragantia, Oppidum *Bucks*, & Burgi, *Chippingwiccomb*. *Aylesbury*, *Agmondesham*, *Wendever*, *Great Marlow.*	999.	7.	10.	
The County of *Cambridge*, Cantabrigia. Suffragantur *Univerſitas Cantabrigienſis* & oppidum *Cantabrigiæ.*	771.	18.	1.	1.
The Isle of *Ely*, - -	264.	15.	10.	

The County of *Chester*, Cestria, With the City and County of the City of *Chester*. Comitatui singulare est, qvod Titulum *Palatinatus* gerat, soli Germaniæ alias notum: Civitas Cestriæ v. jure suffragii gaudet.	606.	7.	7.	
The County of *Cornwall*, Cornubia. Gerit etiam Ducatus Titulum, amboq; Ducatus hic & Palatinatus Cestriæ ad Primogenitum Regis pertinent: Cujus quoq; singularis iste Character est, ut sit *Natus Dux Cornubiæ*, id qvod nulli alias Principi in Europa accidit, qvi licet simul ac nascuntur, Principes, Duces etss. vocantur, Ditiones tamen, à qvibus nomen habent, jure succesſionis vel alio hujusmodi titulo accipiunt, qvemadmodum ipse Princeps Regius Characterem Principis Walliæ post unum alterumve pueritiæ annum à Parente Regio demum accipit. At Ducatum Cornubiæ eo ipso quo nascitur, suo jure habet, unde & peculiares ministri Cancellarius, Consiliarii aliive statim ejus nomine negocia publica expediunt. Burgi suffragantes sunt: *Dunhivid*, aliàs *Lanceston*, *Leskeard*, *Lestwithiel*, *Truroe*, *Bodmin*, *Helston*, *Saltashe*, *Camelford*, *Port-Pigham*, aliàs *Westlow*. *Grampound*, *Estlow*, *Penryn*, *Tregony*, *Bossimy*, *S. Jves*, *Fowey*, *S. Germans*, *S. Michael*, *Newport*, *S. Maves*, *Kelling-ton*.	1166.	2.	4.	1.
The County of *Cumberland*, Cumbria: Denominat in præsens Principem Palatinum Germaniæ nostræ ac Fratrem Ser. Electoris Palatini Dn. Rupertum titulo *Ducis Cumbriæ*. Loca suffragantia: *Civitas Carlile & Burgus Cockermouth*.	127.	7.	3.	F.
The County of *Derby*, Darbia. Suffragatur *Oppidum Derby*. Ibidem est Buxtona Thermis celebris.	652.	12.	11.	3.
The County of *Devon*, Devonia. Suffragantur *Civi-*	2444.	6.	9.	1.

Civitas Exonienſis, & Burgi, *Totneß*, *Plymouth*, *Okehamton* (cui tamen & oppidi Titulum attribuunt) *Barnſtaple*, *Plympton*, *Honiton*, *Taviſtock*, *Ashburton*, *Cliſton - Dartmouth - Hardneß*, *Beeralſton*, *Tiverton*.

The City and County of the City of *Exon*.	88.	1.	2.	1.
The County of *Dorſet*, Dorſetia. Suffragantur oppidum *Poole* & Burgi *Dorceſter*, *KingsLime*, *Weymouth*, *Kingsmellcombe*, *Bridport*, *Shaſton* ſeu *Shaſtbury*, *Wareham*, *Corfe Caſtle*.	1017.	9.	9.	2.
The Town and County of *Pool*.	8.	6.	3.	1.
The County of *Durham*, Dunelmia, cujus Epiſcopus Titulo Principis ſimul Epiſcopatui ſuo præeſt, isq; proinde unicus eſt, qui Germaniæ noſtræ Epiſcopis æquiparari poſſit.	245.	1.	5.	1.
The County of *Yorck*, Eboracum, With the City and County of the City of *Yorck*, and Town and County of *Kingſton upon Hull*. Nomen dat *Ducis Eboracenſis* Secundo genito Regis Angliæ, *Archiepiſcopi Eboracenſis*, ſecundo in Anglia Archiepiſcopo. *Conſulis ſeu Majoris Urbis Eboracenſis* hæc prærogativa eſt, ut perinde ac Londinenſis *Lord Major* ſalutetur. Loca ſuffragantia ſunt: *Civitas Eboracenſis*, oppidum *Kingſton upon Hull*, Burgi, *Knaersborough*, *Scarborough*, *Rippon*, *Richmond*, *Heydon*, *Burrowbridge*, *Malton*, *Thirske*, *Aldborough*, *Beverley*, *North - Allerton*, *Ponfract*.	2625.	8.	7.	3.
The County of *Eſſex*, Eſſexia: Quaſi Oſt-Sachſen/ Sxonia Orientalis, quemadmodum *Middleſex* eſt Mittel-Sachſen / Saxonia Media, & *Suſſex*, Sud-Sachſen/ Saxonia Auſtralis. Suffragantur Burgi *Colcheſter*, *Malden*, *Harwich*.	2344.	16.	1.	3.
The County of *Glouceſter*, Gloceſtria.	1368.	12.	6.	1.
Tha City and County of the City of *Glouceſter*, Urbs progresſus Bellicos Caroli I. Regis morata fuit, unde infelicitas ejus ſecuta, de quo V.	29.	16.	3.	1.

Part. II. c. IV. §. XI. Suffragantur, Civitas *Glocestriæ*, Burgi *Cirencester*, & *Tewksbury*.				
The County of *Hereford*, Herefordia. Suffragantur Civitas *Herefordiæ*, Burgi *Leompster & Weobly*.	856.	8.	1.	3.
The County of *Hertford*, Hertfordia. Burgi suffragantes: *S. Albans, Hertford*.	1018.	9.	5.	1.
The County of *Huntington*, Huntingtonia: Burgus suffragans *Huntington*.	479.	11.	4.	
The County of *Kent*, Cantium, With the City and County of the City of *Canterbury*. Suffragantur Civitates *Cantuariæ & Roffæ seu Rocestriæ*, Burgi *Maidstone, Queenborough*.	2517.	14.	6.	
The County of *Lancaster*, Lancastria. Nomen olim dedit Familiæ Lancastrensium, in contentionibus de Succesfione Regia, *Rosæ Rubræ* nomine alias notæ, quemadmodum Familia Eboracensium nomen *Rosæ Albæ* gerebat. V. *P. II. c. IV.* §. *XIV.* Suffragantur Burgi, *Lancaster, Preston in Amoundernesse, Newtown, Wigon, Clitheroe, , Liverporte*.	761.	16.	4.	1.
The County of *Leicester*, Leicestria: Burgus suffragans *Leicestriæ*.	820.	17.	6.	3.
The County of *Lincoln*, Lincolnia, With the City and County of the City of *Lincoln*. Suffragantur Civitas *Lincolnensis*, Oppidum *Stamford*, Burgi, *Boston, Great Grimby, Grantham*.	1948.	15.	2.	1.
The City of *London*, Londinum, With the Liberties of *St. Martins Le Grand*.	3853.	2.	10.	3.
The County of *Middlesex*, With the City and liberty of *Westminster*.	1695.	10.	10.	
The County of *Monmouth*, Monmuthia, Titulum Ducis Monmuthensis dat Filio Naturali hodierni Regis Angliæ Jacobo. Suffragatur Burgus *Monmouth*.	295.	2.	9.	3.
The County of *Northampton*, Northamptonia. Suffragatur Civitas *Peterborough*, Oppida *Northampton*	1070.		1.	1.

hampton & Brackley & Burgus *Higbam Ferrers.*				
The County of *Nottingham,* Nottinghamia, With the Town and County of the Town of *Nottingham.* Suffragatur Oppidum *Nottingham* & Burgus *Eastretford.*	660.	19.	2.	1.
The County of *Norfolck,* Norfolcia, quasi Populorum Septentrionalium, Nord-Volck / veluti *Suffolck* & Populorum Australium, Sud-Volck. Suffragantur Civitas *Norwich,* Oppida *Lynn Regis & Great Yarmouth,* Burgi *Thetford & Castle-rising.*	2550.	15.	4.	1.
The City and County of the City of *Norwich.*	136.	4.	4.	2.
The County of *Northumberland,* Northumbria, With the Town of *Newcastle* and *Berwick* upon *Tweed.* Suffragantur Oppida *Barwicum & Newcastle upon Tine,* ac Burgus *Morpeth.*	282.	2.	3.	1.
The County of *Oxford,* Oxonia: Loca Suffragantia; *Universitas Oxoniensis, Civitas Oxoniensis,* & Burgi *Newwoodstock, Banbury.* Comites Oxonienses non tantum inter antiquissimos totius Angliæ memorantur, sed hoc præcipuè encomium auferunt, quod nemo eorum in vigesimam secundam generationem usq; notabilis alicujus criminis adversus Regem aut Regnum reus peractus fuerit.	859.	6.	8.	1.
The County of *Rudland,* Rudlandia.	181.	19.	2.	1.
The County of *Salop,* Salopia. Suffragantur, oppida *Salop* & *Bishops-Castle,* Burgi, *Bruges seu Bridgenorth, Ludlow, Greatwenlock.*	910.	18.	6.	1.
The County of *Stafford,* Staffordia, Suffragantur *Litchfield,* Stafford, *Newcastle under Line, Tamworth.*	645.	4.	3.	2.
The City and County of the City of *Litchfield.*	9.	16.	9.	1.
The County of *Somerset,* Somersetia. Suffragantur Civitates *Bristolia, Bathonia,* locus Thermis celebris, *Welles,* Burgi *Taunton, Bridgewater, Minehead, Ilcester, Milborneport.* In eadem	2097.	8.	2.	3.

est *Glastonia*, locus memoria S. Josephi Arimathiensis & Spina acuta Biflora celebris, de qua in seqq.				
The City and County of the City of *Bristol.*	150.	18.	2.	1.
The County of *Southampton*, Southamptonia, With the Town and County of *Southampton* and Isle of *Wight.* Loca suffragantia: Civitas Wintoniensis, *Winchester*, Episcopatu tota Anglia ditissimo celebris, Oppida *Southampton*, *Portsmouth*, Burgi, *Yarmouth*, *Peterfield*, *Newport*, *Stockbridge*, *Newtown*, *Christchurch*, *Whitchurch*, *Limmington*, *Andover.*	1656.	17.	11.	
The County of *Suffolck*, Suffolcia. Suffragia ferunt Burgi, *Ipswich*, *Dunwich*, *Orford*, *Aldborough*, *Sudbury*, *Eyes*, *S.Edmonsbury.*	2496.	4.	7.	1.
The County of *Surrey*, Surreia, With the Burrough of *Southwark*: Suffragantur Burgi *Southwarck*, *Bleckingley*, *Rygate*, *Guiford*, *Gatton*, *Haslemere.*	1208.	11.	4.	1.
The County of *Sussex*, Sussexia, seu Saxonia Meridionalis: Suffragia ferunt Civitas *Chichester*, & Burgi *Norsham*, *Midhurst*, *Lewis*, *New-Shoreham*, *Bramber*, *Steyning*, *East-Grimstead*, *Arundel.*	1378.	7.	4.	1.
The County of *Warwiek*, With the City and County of the City of *Coventry*, Quæ suffragatur simul Burgo *Warwick.*	902.	7.	2.	
The County of *Worcester*, Wigornia.	797.	11.	10.	
The City and County of the City of *Worcester*, Quæ itidem suffragatur simul Burgo *Droitwich*, *Evesham*, *Beawdly.* Civitas *Wigornia* alias famosa clade hodierni Regis Angliæ Caroli II. ipsi A. MDCLI. à Cromwello inflicta de qua *P. II. c. IV.*	41.	19.	6.	3.
The County of *Wilts*, Wiltonia. Suffragantur Civitas Salisburia, seu *Salisburgum Anglicum*, cui prope adjacet celeberrimum istud profundæ anti-	1488.	9.	6.	2.

antiquitatis monumentum, *Chorea Gigantum*, de qua *C. IIX. Sect. I.* Burgi ibidem vota ferunt *Wilton*, *Downton*, *Hindon*, *Westbury*, *Helsbury*, *Calne*, *The Devises*, *Chippenham*, *Malmesbury*, unde celebris Historicus Anglorum Wilhelmus Malmesburiensis; *Cricklad*, q. Græca Schola, ubi olim Gymnasium pro discenda L. Græca extitit. *Gread Bedwin*: *Lugder sal*, *Old Sarum*, *Wooten-Basset*, *Marleborough*.

The County of *Westmorland*, ubi suffragatur Burgus *Apurby*.	87.	15.	8.	2.
The Isle of *Anglesea*, cum suffragante Burgo *Bewmorris* seu Beau-marish.	95.	2.	2.	
The County of *Brecknock*, cum suffrag. opp. *Brecon*.	213.	16.		2.
The County of *Cardigan*: Suffragatur opp. *Cardigan*.	80.	1.	2.	1.
The County of *Carmarthen*, suffragatur oppidum *Caermarten*.	206.	3.	5.	2.
The County of *Carnarvon*, & opp. *Carnarvon*.	110.	18.	10.	3.
The County of *Denbigh*, & opp. *Denbigh*.	169.	3.	3.	2.
The County of *Flint*, & opp. *Flint*.	89.	18.	11.	3.
The County of *Glamorgan*, ubi suffragatur opp. *Cardiffe*.	286.	16.	3.	1.
The County of *Merioneth*,	76.	5.	8.	3.
The County of *Moungomery*, ubi votum fert opp. *Montgomery*.	209.	6.	6.	
The County of *Pembroke*: Votum fert oppidum *Pembroke*.	247.	1.	7.	3.
The County of *Radnor*: Suffragatur opp. *Radnor*.	131.	18.	6.	
The Town off *Haverford-West*.	11.	9.	7.	

Cæterum de Portubus Angliæ supra actum *c. III. S. II. §. IV.* Et in specie Quinque Portuum mentio facta, *Hastings*, *Winchelsey*, *Rye*, *Rumney*, *Hyth*, *Dover*, *Sandwich*, *Seaford*: Qui hic repetendi veniunt; Singuli enim itidem in Comitiis Regni jure suffragandi gaudent. De Fluviis Anglorum *eod. cap. S. III. §. IIX.* De Fluviis Subterraneis *ib. §. XXIV.* De Thermis *ib. §. XXV.* Regia Londinum exhibita *c. IIX. S. II.* Pa-

latia

latia Regia, Emporia, Univerſitates, Sedes Epiſcopales, & cur univerſæ Urbes Anglorum Muris careant ibidem. Antiquitates *cod. c. S. I. §. ult.* De Lingua Anglorum *c. IX. S. III. §. IV.* De Lingua Cambrica *ib. §. VI. & XII.*

IV. Qua Dona Naturalia Angliæ, illa veluti proventu rerum neceſſitati & commodis hominum inſervientium abundat, ita frumenta ſæpe exportat. Vini Uſum ſupplet, hinc Nobilisſima toto Orbe cerevilia & Ala Britannica, cui more veterum Germanorum ſtudent. *Potui humor ex hordeo aut frumento, in quandam ſimilitudinem vini corruptus. Tac. de Mor. Germ. L. I. c. XXIII.* Iſthinc Sicera, *Cider*, Potus ex pomis expreſſus, in quo excolendo Herefordia, Gloceſtria, Devonia, Wigornia & Inſulæ Gernſey ac Jerſey potisſimum excellunt, docuitque accurate ejus conficiendi modum *Joh. Evelyn*, Socius Virtuoſorum Angliæ in Tr. de Arboribus Silvaticis, *of Foreſt-tees.* Vineas, cum maxime poſſint, non colunt, quippe perſuaſi, Nativum Vinum nunquam ad Bonitatem Siceræ ſuæ ſurrecturum, Vinum Gallicum inſuper eodem precio à ſe emi poſſe, quo vinearum cultura ipſis conſtitura eſſet. Inſtituerunt quoque Culturam Croci felicisſime, adeo ut ingentia arva tempore autumnali eo repleta videas, & commendatur inter meliora Croci genera *Crocus Britannicus*, cujus ratio in natura Plantæ hujus ſita videtur, quæ quo propius Septentrionalibus Regionibus adducta fuit, eo majora virium incrementa ſumſit. Tobacci culturam in Agris Gloceſtrienſibus non minori cum ſucceſſu tentarunt, ſed edictis Regiis, quanquam ægre, retracti ſunt, quod metueretur, ne Coloniæ Americanæ inde detrimenta caperent. Silvæ rariores ſunt, unde parcior Lignorum uſus, qvem ſupplent tum Lithanthraces, tum, quod ſingulare prorſus eſt, ingens Arborum Subterranearum copia in partibus maritimis nonnullis inventa, ut in *Cornubia, Agris Flintiæ, Comitatu Pembrochienſi*, ubi ad litus Maris tam confertæ cernuntur, ut totum litus tanquam ſilva cædua appareat, præterea in *Comitatu Ceſtrienſi, Cumbria, Inſula Angleſey*, & plerisqve locis Zephyro-Borealibus. Quas quidem Diluvio cuidam, ſeu Veteri iſti univerſali, ſeu particulari alii transſcribunt, opinamur tamen, nec abſonum fore, ſi ſub terra creſcere, adeoq; vera Ligna Subterranea eſſe credantur; Nam ejusmodi *Lignum Foſſile* etiam ab Italis, licet paulum alio ſenſu, animadverſum, de quo V. *c. VI. §. IV.* Quibus omnibus è Regno vegetabili & memorabilem illam, à paucis tamen notatam, *Spinam Acutam Biſloram Britannicam* adjicimus. *Spina Acuta* Bota-

Botanicorum apud nos Hagedorn vocatur, apud Anglos *Hawthorne:* Hujus vero, quam diximus, natura talis, ut non tantum simul aliis Spinis Acutis vulgaribus mense Majo, sed etiam media hieme circa Festum Nativitatis Christi floreat & post florem svetas huic generi baccas ferat. Viruit talis olim Glastoniæ, *at Glastenbury*, cui & primam originem ejus transscribunt, plantatamq; à Josepho Arimathiensi (quem hic loci quoq; mortuum ac sepultum ferunt) & in memoriam Nativitatis Domini tam admirabili vigore donatam perhibent. Sed hæc Cromwelli tempore excisa fuit, aliis interim in *Cestria* prope Nantwich, loco *Whitegreene*, h. albo-viridi, in *Rumneymarsch*, *in Wheystreet*, ad S. Jacobum, *at S. James*, succrescentibus. V. Pluribus Botanicum Anglorum *Parkinsonum Herbar. Tit. IX. c. XXIIX. f. 1025.* Meminit ejusdem *Camdenus* simul Juglande quadam æque mirabili, at magis dubia, in *Somerset Shire p. 265. Ex illis qui vana mirantur hoc ævo videar, si meminerim de* Juglande, *quæ hic nunquam folia ante Festum S. Barnabæ profert, & ipso die festo foliis luxuriat & de* Corno (*si* Havvthorne *sic vocamus*) *quæ ipso Christi Natali perinde ac M. Majo progerminet. Hæc tamen verissima, si qua fides, plurimi fide digni produnt* Sed de Juglande omnia in incerto, si non vana sunt; At de altera, Spina Acuta, (Cornus enim male dicitur) res certissima: Causa vero adhuc latet, nisi spes sit illam ex insitione aliquando erutum iri, adeo ut ramuli tales Agrifolio, Hederæ Corymbiferæ, aut simili alii media hieme florenti frutici insiti fuerint, sicq; à Trunco ad hibernos flores stimulari cœperint. Greges copiosos alunt, & illos quidem nostris pingviores ac majors, lana etiam meliori donatos, cujus una causa, quia lac Agnis non subducunt, uti in nostrâ Oeconomia fit, sed ejus usum continuum ipsis concedunt. Piscaturam, qua maxime omnium Gentium frui possent, segnius curare videntur, quod in neglectu utilissimæ Capturæ Harengarum elucescit; Crediturque hæc Ratio Politica retenti apud ipsos jejunii Diei Veneris & Saturni, more Catholicorum, fuisse, ne piscium usus plane negligeretur. Hoc etiam Angliæ peculiare est, quod Ciconias nullas & Ranas plerumqve mutas habeat: Quorum ratio itidem ignota est. De Ciconiis tamen fuere, qui commenti sunt, eas in Imperiis Monarchicis non morari; Sed cur non transvolarunt, cum Ochlocratia, Tyrannis, aliquando etiam Anarchia Angliam habuerunt? Certiorem itaque rationem forte in situ Regionis inveniemus, ut ideo absint, quia Insula est, in quam transvolare ipsis per quam difficile accidit:

cidit: Quemadmodum & universa illa, quæ de migratione & sede hiberna harum Avium in Transmarinis Regionibus vulgo creduntur, nobis suspecta esse non ægre fatemur. 1. Ob transvolandi difficultatem. 2. Quia ex ipsis calidioribus Regionibus stato tempore recedunt; *Turtur, Hirundo, Ciconia norunt tempora sua* &c. Inquit S. Propheta, & sine dubio non de remota aliqua Regione, sed de Palæstina loquitur, in qua aër media hieme calidior est, quam apud nos initio Veris, quo Ciconiæ redeunt: Nullam e. in Palæstina migrandi causam haberent. 3. Ciconiæ pro Veris citiori vel tardiori initio, citius vel serius ad nos veniunt, quem statum aëris nostri in terris longe abhinc remotis scire non possent. Unde autumamus, ipsas in silvas densiores uniuscujusq; Regionis se recipere, ex illis mutationem sentire, ibidemqve pastui suo, ranarum etsi. animantium venatione prospicere, quas partes uliginosæ talium locorum indesinenter suppeditare possunt, quippe extra violentiam frigoris & æstus gravioris positæ, cum aliis locis & ob siccitatem æstivam & asperitatem hiemis facile deficiant. Tetigit hanc ipsam rem *Doctiss. Schoockius*, & rationibus pluribus firmavit *Tr. de Cicon. c. II.* Anglia deniqve & Lupis caret, idqve I. Quia olim tributi loco ab inferioribus pendendi fuerunt, quod de Edgaro West-Saxonum Rege *Camdenus* commemorat in *Merionet Shire*: Illum Ludvvallo Walliæ Principi XXX. Lupos in singulos annos vectigalis loco imperasse. Idemque posthac singulari Lege ad alios extensum, & cujusvis criminis reis impositum, ut vitam stato Lupinorum capitum numero redimerent, unde factũ est, ut brevi penitus occiderentur. Confer. *Merret. Ep. ap. Lect. in Pinac.* II. Pleræqve Angliæ partes passim habitantur, nec silvas adeo magnas habent, quo fit, ut lupi locum non reperiant, quo tuto se recipere possint, qvæ causa etiam est, cur ne in Hollanlandia reperiantur, quia nulla ibi receptacula inveniunt. Allusum fuit ad hanc materiam à Catholicis, cum sub pientissima Regina Elizabetha Maria Scotiæ Regina capite plexa fuisset, hoc Epigrammate:

> *Anglois, vous dites, qu' entre vous*
> *Un seul Loup vivant on ne trouve:*
> *Non, mais vous avez une Louve*
> *Pire, qu' un million des Loups.*

Sed non sine injuria optimæ Principis, de quo V. *P. II. c. IV. §. IX.* Plura horum talium legenda ap. *Edv. Merret Pinace Rerum Naturalium* Britanniæ & J. Childræum in *Britannia Baconica*.

VI. *Scoti-*

VI.

Scotiam ab Anglia dividit *Fl. Tweda*, *Mons Cheviota & Solvaum Æstuarium.* Hujus Divisio iterum seu Tao Fluvio, seu Monte Grampio, *Granfebain*, facta aliam partem ejus Meridionalem, aliam Borealem facit. In Meridionali Provinciæ extantiores sunt: Proxima Angliæ Provincia *Marcia*, f. *Marchia*, quam differentiæ ergo in præsens vocabimus *Marchiam Scoticam*, ambiguitatem hujus nominis in posterum pluribus visuri. Hujus pars olim fuit *Berwicum* ad Tvvedam, de quo paulum ante dictum. In eadem Castellum *Hume*, cujus expugnationem & tantum non ridiculam deditionem Cromvvello factam V. *ap. Autorem Vitæ Cromwelli p. 230. 131. 132.* Tum *Laudonia*, Regio humanitatis cultu in Scotia præcipue celebris, in qua *Edenburgum*, Urbs Regia, eademqve Comitiis Regni adeoq; Parliamentis habendis destinata, ac situ editiori inter montes Pragæ Bohemorum assimilanda, Castello insuper in præcipiti rupe sito celebris, cui quod inexpugnabile creditum sit, nomen *Maiden Castle, Castelli Virginei* dederunt. Ipsi ὁμώνυμον est *Edenburgum Hungariæ*, unicum Religionis Evangelicæ exercitio in Hungaria relictum oppidum: In eadem Provincia est *Dunbaria*, locus prima Cromvvelli contra Scotos victoria famosus. In *Clidesdalia* est Glascovia, Urbs Academia nota, præcipue autē nitore ædium ac platearum superba, eoq; ipso Edinburgo superior. In *Strivilinga* est *Sterling*, Castrum munitissimum, ipsorumq; Regum tempore Bellico aut rebellionis sæpe refugium, in quo & Jacobus VI. primos annos vitæ suæ fere transmisit. Inscriptio Sacelli Regii: *J. R. Nobis hæc invicta miserunt centum f. Proavi 1617.* docet, durante CVI. Regem Imperio inexpugnabilem mansisse; A Monckio tamen tempore Belli Parliamentarii adversus Scotos expugnata fuit. De Ædificio ex lapidibus sine calce junctis extructo in eadem Provincia exstante V. infr. *c. IIX. S. I. §. VII.* Succedunt *Lenoxia, Gallovidia Galloway, Coyl*, Fifa, ubi *P. S. Andreæ &c.* Fanum Reguli à priscis Scotis dictus, Locus primo Archiepiscopatu Scotiæ, atq; itidem Academia celebris: *Perthia*, in qua Villa S. Johannis, *S. Johns-town*, & corrupte *S. Johnstons*, unicum in Scotia muris cinctum oppidum. In Septentrionali est *Angusia*, in qua Castellum *Dundee*, Locus itidem inter validissimos Scotiæ numeratus, de cujus casibus actum *c. III. S. III. §. IV.* Reliquæ sunt *Mernia*, Abrenethia f. *Strathbdee*, Moravia, Sutherlandia, cujus Montes raro in Regionibus frigidis miraculo Marmoris Albi feraces sunt, nulli tamen usui fere destinati, cum Incolæ luxus adhuc

ignari ſint, inquiunt de ſuis temporibus *Ortelius & Mercator in Tabb. Scotiæ.* Tum Cathaneſia, Stranavera, Roſſa, *Louquubabria*, *Argathelia*, *&c.* De Portubus Scotiæ V. *c. III. S. III. §. IV.* De Fluviis *id. c. III. S. IV. §. IIX.* Lacus Lomundi ſingularia *ib. § XXII.* Ipſam Muribus majoribus carere notat *Ortelius ad Tab. Scotiæ.* Inter Dona Naturalia ejusdem eſt ingens Piſcium copia, maxime Harengarum, quibus Belgæ in Scoticis litoribus initio piſcationis ſuæ potisſimum inſidiantur. Salmonum capturâ celebris eſt Aberdona, eorumqve MCC Cados circiter in ſolam Galliam quotannis emittit, numero minimum LXM., quorum aliqui & XL Libras æquant. Non minor eſt Avium ſilveſtrium, & Aquatilium Copia, celebraturqve cum primis Æſtuarium Boderiæ abundantiâ Anſerum marinorum. Singulare hic quoq; Anatum ſ. Anſerum iſtud genus, *Bernacles* & Belgis Rotganſen alias dictum, quod ex conchis, arboribus, &ſſ. naſci communiter perhibetur, Hiſtoria ſatis nota, ſed in qua notandum eſt. I. Extra dubium eſſe, Conchas ejusmodi reperiri, quibus contentum animalculum figuram Anatis non obſcure referat, danturqve Animalia hujus generis, ſeu Conchæ tales non tantum in Scoticis, ſed Angliæ etiam litoribus ad Mare Hibernicum, in Portu Milfordshaven & alibi, tantaque ſæpe copia deprehenduntur navibus adhærere, ut curſum earum non parum impediant. II. Non minus hodie extra dubium poni, Aves haſce in Inſulis Borealisſimis ova parere & excludere, quod primi obſervarunt Argonautæ Belgici, cum initio hujus ſeculi Navigationes Boreales pro nova via in Indiam Orientalem detegenda ſuſciperent. V. *Cluſ. de Reb. Exot. App. p. 368. Kirch. M. S. L. XII. Sect. I.* & Itinerarium ipſius *Gerbardi de Veer int' beginn ende Voortgang van de O. C. T. I. N. I. p. 13.* III. An vero propter univocam hanc, Philoſophorum phraſi, generationem altera iſta excludi debeat, ſeu annon æque ex Conchis, ac ex ovis Anſeres hi generentur in quæſtionem venit. Cluſius & Itinerarii Autor ita volunt: Kircherus negat, cauſatus, ova qvæ in glacie paſſim reperiantur, eâ ruptâ ſimul frangi & fluctibus Maris involuta ad obvias Inſulas, qua impetus Maris patet, appellere, ſicque ubicumque ovorum ſpermaticus humor convenientem matricem invenit in rimoſis corticibus, camporum foliorumqve cavitatibus, conchis autſſ. ex diſpoſitione aëris interni externiqve foveri, & ex perfectæ volucris ſemine perfectam volucrem ſenſim formari. Sed an ſemen perfecti animalis extra arvum genitale ſuum tamdiu, qvam quidem hic reqvireretur, integrum & vivificum conſervari

vari possit, merito ambigitur, nec Experientiâ hactenus constitit. Ac licet Insecta præter ordinarium generandi modum ex putri materia etiam fiant, id nunqvam tamen sine latenti aliquo sui generis semine fit, & imperfectiorem horum conditionem esse, qvam reliqvorum animalium nemo ignorat. Neque etiam similitudo animalculi argumentum præbet, sed ludenti Naturæ transcribenda est; Sic enim & Satyriorum aliqua perfectas imagunculas apium, murium, homunculorum referunt, nemine interea similitudinem naturæ inter hasce res & vera animalia agnoscente; Nec Boramez, Tartarorum planta, ideo agnus fit, licet aliqua inter eam & agnos intercedat convenientia.

VII.

Magnæ Britanniæ ad Occasum objacet *Hibernia*. *Ireland*, quam ex Incolarum moribus partiuntur in *Silvestrem*, cujus Incolæ incultius vivunt & LL. teneri recusant, & *Politam*, seu Anglo-Hibernicam, *the Englis Pale*, in qua LL. Anglicarum potestatem sanctam habent & judiciis sese sistunt. Ex situ & veterum Rectorum numero in quinque partes dividitur: *Momoniam*, *Mounster*, ad Austrum, *Lageniam*, *Leynster*, ad Ortum, *Connachiam*, *Connagh*, ad Occasum, *Ultoniam*, *Ulster*, ad Septentrionem, *Mediam*, *Meth*, in Meditullio Insulæ. *Camden. in Descr. Hibern.* De Regia *Dublino* & Sede Archiepiscopali *Armagh*. V. *c. ilX. S. II.* De Portubus *c. III. S III §. IV.* Singularia Lacuum *Erno & Dere eod. c. III. S. III.* §. *XXII.* Ipsam Picis, Philomelis, Perdicibus carere notat *Mercator ad Tab. Hiberniæ.* At hoc præterea Naturæ privilegio eminet, quod etiam animalibus venenatis careat; Quod ipsum tamen quoque de Orcadibus; Garnsea, Insula Maltha, Agro Toletano in Hispania, Agro Lignicensi in Silesia & aliis referunt. Et de Fluvio Narva *Cromerus* de Sit. Pol. L. I. *Est autem peculiaris Narvæ natura, sicut & Dlugossus annotavit, quod non fert Venenosa Animalia, usq; adeo ut Serpentes, qui navibus Bugo delatis adhæserint, edito sibilo refugiant, cum primum Aquam ejus Fluminis attigerint:* Prorsus eo modo, qvo de Hibernia narrat *Silvester Giraldus*, Mercatores cũ naves in Portu Hibernico aliquoties exonerassent, Bufones casu illatos in fundo navium invenisse hosq; dum vivos in terram projecissent, statim verso ventre interiisse. *Topogr. Hibern. L. I. c. XXII* ubi plura hujusmodi exempla allegat. Idem ab aliis ad Araneas extensum, quarum telas Ligna Hibernica nec in cæteris Regionibus admittere scribuntur: *Exportatæ arbores nullo situ concipiunt vermes, aut incuria araneas admittunt, quanquam & suas Hibernia Araneas, sed illas innoxias habeat. Westmona-*

sterii ampla sedes, ubi jus litigantibus dicitur, ex illis silvis trabes accepit & effecta multa arte tabulata, mirum dictu, araneis circumparietes pendentibus, vix ligno tam sordida texturæ filamenta adhærescunt. Barclaj. Ic. An. L. IV. Id tamen alibi in Anglia secus se habere jam à plurimis notatum. Veluti a. causa hujus rei apud Hispanos Sancto cuidam Ildefonso, apud Melitenses naufragio B. Pauli, *Actor. XXIIX. V. VI.* ita in Hibernia S. Patricio transcribitur, qui olim Hibernorum Apostolus fuit, & nunc Divum Tutelarem ibi agit: Cujus etiam Purgatorium in Insula quadam Occidentalis partis Hiberniæ ostendunt, variisqve extollunt visionibus, quod inter Catholicos peculiari scripto illustravit *Lucas Walsingham Hibernus*; Figuram & situm in Tabula exhibuit *R. Carve*, ipse etiam Catholicus, sed qui nihil singulare in eo se agnoscere posse modeste fatetur. V. ipsius *Annales Hibern.* Habet & hoc Hibernia, quod advenæ isthuc venientes plerumqve Dysenteria corripiantur, quod in natura Soli qualitatem ejusmodi solutivam spirantis collocatum esse putamus; Hinc n. & herbas eadem qualitate instructas producit, qvalis est *Tithymallus Tuberosus Hibernicus*, Lingva incolarum *Mackinboy* dictus, qvem siquis in Hibernia secum gestat, vim solutivam non levem experitur. Confer. *infr. c. IX. S. II. §. IV.*

IIX.

Insulæ Minores Hiberniæ & Magnæ Britanniæ adjacentes sunt: *Shetlandicæ* seu *Hitlandicæ & Orcades*, Scotiæ ad Septentrionem appositæ, communi nomine Orcadum tamen sæpe comprehensæ, commune etiam Regis M. Britanniæ Imperium agnoscentes, quanquam Reges Daniæ adhuc prætensiones suas in eas allegent, de quibus V. *P. II. c. IV. §. II.* De Statione Navium Belgicarum in Hitlandia V. *c. III. S. III. §. IV.* *Orcades*, *Orkney*, Insulæ numero sunt XXX. admodum, silvis vacuæ, sed pecorum feraces: Maxima est Pomona, Incolis *Mainland*, fodinis Plumbi & sede Episcopali donata.

Ad Occidentem Scotiæ jacent *Hebrides*, seu *Hebudæ*, Scotis *Western Iles*; E quibus *Sodor*, Insula Primaria, *Skie*, alias Hebuda Orientalis, *Lewes* seu Hebuda Occidentalis, *Eust*, *Hirth* seu Hyrta, *Mula*, *Jona*, *Ila etc.* Sodora etiam Episcopatus nomen fert, cujus insuper hoc singulare, quod Episcopus ejus Titulo *Episcopi Insularum* gaudeat, æque ac Rerum Insularum olim in specie *Reges Insularum* dicti fuerunt.

Mona, *the Ile of Man*, Ptolemæo *Moneda*, *q. Moneitha* i. Mona altera, ad Monæ, de qua mox dicemus, differentiam. Cæsaris hæc Mona est, quam dicit *in medio inter Britanniam & Hiberniam cursu sitam*, seu

ſeu uti loqvitur Silv. Giraldus, *medio libramine inter Boreales Hiberniæ & Britanniæ partes porrecta, & de qua utri Terrarum applicari de jure debuerat, ab antiquis non mediocriter ambigebatur, demum in hunc modum lis iſta quievit: Quoniam advectos periculi cauſa hæc terra vermes admiſit, eam Britanniæ applicandam cenſura communis dictavit.* Incolæ tamen & Lingua & moribus ad Hibernicos proxime accedunt. Long. eſt XXX. milliar. Ital. Latitudine maxima mill. XV. minima IIX. Seorſim de ea ſcripſit *Daniel King, a Diſcourſe of the Iland of Man*, Ed. cum Deſcriptione Ceſtriæ *Lond. 1656. fol. min.* Chronicon Regum *Manniæ* (hos n. ſeorſim Inſula hæc habuit) V. in Camden. *App. ad Deſcr. Britann. de Inſulis Britannicis.*

Mona Taciti (prior enim fuit Mona Cæſaris) Anglorum *Anglesey*, q. Anglorum Inſula, Walliæ Septentrionali Parti adjacet & frumenti proventu adeo dives eſt, ut mater Walliæ vulgo vocetur. Urbs ejus primaria *Bellus Mariscus, Beaumariſch.* Incolæ Britannice loqvuntur, Lingvæ Anglicæ ignari. Peculiariter deſcripta eſt *ab Humfredo Lhuyd Append. ad Deſcriptionem Britanniæ. Lond. 1573.* Et Epiſtola *ad Ortelium in fin. Parerg. ad Theatr. Orb. Terr.*

Sullingæ, the Sorlinges, Caſſiterides veterum, ſitæ ſunt è regione Cornubiæ Promontorij Liſſæi, numero plus minus CXLV. habentur, gramine amœnæ, & avibus aqvaticis abundantes, ſtanni quoque feraces. Decem inter eas extantiores numerantur, & omnium maxima eſt *S. Maria*, caſtro & præſidio militari inſtructa.

Garnſey & Gerſey Galliæ propiores, quam Angliæ, Jurisdictioni Anglicæ tamen ſubjectæ, ambæ etiam pomariis abundantes. *Jarſey* eſt Antonini Cæſarea, eo nomine Garnſeà inferior, quod venenata animalia admittat, quibus illa caret. *Garnſey* eſt Antonini Sarnia, naturæ munimentis alias tuta & Smiris Lapidis ferax: Veteri Regum Angliæ privilegio gaudet, quod in oppido ejus S. Petri perpetuæ ſint induciæ, & Gallis aliisqve, qvamvis Bellum exardeſcat, ultro citroqve huc ſine periculo venire & commercia ſecure exercere liceat. *Camden. de Inſ. Britann. p. 756.*

Inſula Vectis, *the Ile of Wight*, Angliæ in Canali adjacet Southamptoniæ & Wiltoniæ proxima, & incolis oppidisqve inſtructisſima. Nomen habet à *Guith & Wuth* quod Britannice divortium ſignificat, quaſi ſeparatam diceres, qvèmadmodum & Siciliam à ſecando dictam credunt. Nota eſt detentione Caroli I. Regis. Neoportus, *Newport*, eſt primarium ejus Emporium.

Inſula

Insula *Sheppey* in Ostio Tamlsis sita ex eo tempore orbi clarius innotuit, qvo A. M DC LXVII. cum Fortalitio suo *Shirenasse* Belgarum impetus sustinnuit, qua de re videndum *Diar. Eur. Contin. XVII. p. 164. & seqq.* Aliæ Insulæ sunt *Canvay, The Holy Iland, Ushey, Beardsey,* & in Freto Sabriniano *Flatholme & Stepholme*, item in flexu agri Pembrochiensis, *Gesholm, Stockholm, Scalmey, &c.* quas, quia minores sunt, nominari satis duximus. Vid. *Camden.* initio Descriptionis Insularum Britannicarum.

IX.

Insulas Maris Balthici numeramus: I. *Selandiam*, ad Oresundam, Regni Daniæ opulentissimam Insulam, ipsaqve Regia donatam, præter qvam XII. Civitates totidemque arces & parochias 347. habet. Ad varium usum nominis pertinet, esse: 1. Hanc, *Selandiam Danicam*. 2. *Selandiam Belgicam*, de qua paulo post. 3. *Selandiam Novam* in Terra Australi Incognita: *Saxo Grammaticus Sialandiam*, & seipsum *Sialandum*, non Selandum scribit, originem vocis ita expressurus, quam non à See Oceano, sed à Seen & Saet / segete, pendere putant. De Regia *Hafnia* dictum *c. III. S. III. §. II.* De *Helsingora* & arce *Croneburgo eod. c. S. II. §. ult.* Medium inter utramqve est *Friderichsburgum*, Arx itidem Regia à Friderico II. cœpta & Christiano IV. perfecta, cui ab hodierno Serenisf. Rege nova celebritas accessit, dum hic coronari voluit, cum aliàs Reges Daniæ Londini Scanorum coronarentur. *Roschildia* à *Roe* Rege & *Kille* fonte, denominata Episcopatu & monumentis Regum celebris est, inter quæ & potentissimæ trium Regnorum Septentrionalium Reginæ Margaritæ Mausoleum est, simul Cote, quam ei Albertus Svedorum Rex in ludibrium sexus fœminei miserat, Templi columnæ in rei sempiternam memoriam haut procul Mausoleo affixa. In Arce *Anderschowa*, Fridericus II. Librum Concordiæ comburi curavit, in eaque postea etiam obiit. *Sora* non tam Arx, quam Cœnobium Regium Academia Equestri inclaruit.

II. Juxta Selandiam jacet 1. Insula *Amack*, seu *Anagria*, Hafniæ ab Oriente addita eidemqve Ponte Ligneo à Christiano IV. juncta ac simul nova urbe Regioqve Armamentario donata. Elogium Penuarii Hafniæ, quo passim celebratur, industriæ Hollandorum debet, qui à Christiano II. in gratiam Isabellæ Reginæ suæ & Caroli V. Sororis è patria evocati hic sedem acceperunt. 2. Huic iterum ad ortum opposita *Saltholm* s. *Southolm*, Insula minima & instar nævuli Maris apparens fœno gramineqve læta, sed incolis fere carens. 3. Inde superato

Promon-

Promontorio Falſterboenſi *Bornholmia* ſe offert, quinqve milliaribus ab Auſtrali litore Selandiæ, à Scania circiter quatuor remota: Cujus arces ſunt *Santwicum & Hamersbuſium*, oppida *Nexoa*, *Rundea*, & quamolorum paludem vocant *Svanekera*. De Naufragio, quod Reliquiæ Germanici Svedorum Exercitus A. M DC LXXIIX. ad eam paſſæ ſunt, caſibusq; inde ſecutis agetur *Part. II. c. VI.* 4. Ad occaſum ſita *Inſula Mona* ſ. *Möne*, qvam *Monam Danicam* dicemus, in diſcrimen à *Mona Taciti* & *Mona Cæſaris*, Inſulis maris Britannici, de quibus paulo ante actum. In Oceano candidis Cretæ montibus conſpicua eſt, & urbem *Stegam* Regiamqve *Elmelundam* oſtentat. 5. Deniqve & *Huena* commemoranda, non tamen Danicæ, uti priores, verum Svedicæ Jurisdictionis Inſula, in quam tranſiit Pacificatione Roſchildenſi A. MDCLIIX. V. *P. II. c. VI. §. VII.* Diſtat ab arce Croneburgo & Helſingoræ oppido duobus circiter milliaribus, eoqve Scaniam Selandiamq; pari propemodum ſpacio à ſe utrinq; remotam habet. Et cum admodum edita è mari extet, Hafniam verſus Libonotum, Helſingburgum & Landscronam verſus Septentrionem, Lundam deniq; & Malmogiam verſus ortum hibernum proſpicit. Fridericus II. Daniæ Rex eam *Tychoni Brahe* conceſſit, facto ea de re Decreto, ut ibi Philoſophiæ ſtudiis & inprimis Aſtrorum contemplationi invigilaret: Unde idem nobilisſimus Tycho extructa ibi ſub Anno MDLXXVI. inſigni arce Uraniburgo ea opera perfecit, quæ maximum ei nomen, & Aſtronomiæ non exigua incrementa addidere. *Pontan. Chorogr. Dan. f. 729.* Prædicant & dona naturalia ejus, Coryletum feracisſimũ, ſed cujus nulla unquam nux carioſa fuit inventa, Fontem Aquæ Dulcis, qui frigore non conſtringitur, ac denique quod glires nullos habeat.

III. Sequitur *Fionia*, quam vehementior Maris Balthici incurſus à Jutia, à Selandia Fretum Balthicum ſeparat. Ab Amœnitate nomen trahit, quod vernacule pulchrum ſonat, æqve ac Finlandiæ nomen quoq; à pulchritudine derivant, q. d. Fin Land ſeu Fein Land. Cerealibus donis, nec non armentis boum, eqvorum & cervorum opulenta & in præfecturas XXIV. diſcreta eſt. Sunt in ea ruſticana templa CCLXIV. Civitates IIX. arces variæ, amnes XXXIX. Promontoria duo nautis cavenda. Urbs *Ottenſea* ſeu *Ottonia*, primaria & ſede Epiſcopali celebris eſt. *Neoburgum*, *Nyburg*, cuſtodiæ Freti Balthici appoſitum, habetq; hic utplurimum Regis Prætoria navis ſtationem, cujus eſt inter cætera operam dare, ut navigia minora per Oreſundæ Fretum non commeantia ac minus periculi ſibi ab Inſulis & locis vadoſis metuentia, quæque ex Holſatia,

Lubeca aliisque vicinis Regionibus solvunt, vectigal Regi debitum pendant.

IV. Ad eandem referuntur Insulæ minores plurimæ, qvarum illustriores & contra Civitates Vandalicas projectæ sunt *Langelandia, Lalandia, Falstria, Alsa, Arrea, Tasinga, Shina, Turoa, Egholmia, Uresenia, Orrea, Begoa, Bastholmia.* *Langelandia* à longitudine sic dicta, cum VII. Milliaria Germanica longa, duo tantum lata sit, Arcem Regiam Tranekeram habet. *Lalandia* frumenti feracissima, ita dicta ab humili depressoq; situ. *Falstria* Oppida duo, regiasq; arces Nicopiam & Stubbecopiam complectitur, ex eaqve frequens & brevis in Germaniam trajectus est. Insula *Alsen* Ducum Holsatiæ est.

V. Insulæ Svedici Juris sunt *Olandia & Gotlandia*, in citerioribus Maris Balthici partibus, tum *Osilia, Osel*, ad sinum Livonicum, *Ins. Dago*, prope Sinum Finnicum, *Alandia* in Sinu Botnico. *Olandia* reditibus Reginæ Christinæ præbendis destinata. V. *P. II. c. VI. § II.* In *Gotlandia Visbya*, Wißby / celeberrimum olim totius Septentrionis Emporium fuit; Vineta enim & Julino funditus eversis, atq; inde Slesviga incendiis & rapinis vastata, translatus est universus rerum exoticarum mercatus Ripas, indeq; haut multo post negociantium exterorum colonia in hanc Insulam atque urbem transiit: Cujus antiqua dignitate & amplitudine quoqve factum, ut Jus Nauticum Marium Septentrionalium hic primo conditum fuerit, nomenque ab ea *Juris Wisbyensis*, das Wysbische Recht / acceperit, perinde ac pro re Nautica Marium Meridionalium est *Jus Oleronense* & apud veteres fuerunt *Leges Rhodiæ*, de quibus confer. Autor *Notic. Angl. P. II. p. 312. & seqq.* Ibidem *primum Tabulæ Hydrographicæ diligenti Nautarum observatione adnotatæ, quæ postea ab aliis auctæ emendataq; singularem usum præstiterunt navigationibus, utpote quarũ beneficio caligantia Maris vada evitare Nauta ferriq; in portum optatum non longis anfractibus legendo litus, sed recta cursum tenendo potest.* Pontan. *Chorogr. Dan. f. 734.* Casus Bellici, qui nostro tempore hanc Insulam exercuere videndi *P. II. c. V. & VI.* *Osilia* XIV. milliaribus in longitudinem, septem circiter in latitudinem patet. Castrum habet *Arnsburgum* præsidio munitum. Paruit olim Equitibus Teutonicis, salvo tamen supremo Regis Danorum jure: Postea Danicæ Coronæ in solidum innexa, tandemque Pacificatione Bremsbroensi Svedis cessa fuit. V. *P. II. c. VI. §. VII.*

VI. *Insulæ Vandalicæ* Pomeraniæ adjacentes sunt *Rugia, Usedomia*

domia & Wollinia, tribus Emporiis olim celebres, *Arcona* in Rugia, *Vineta*, in Usedomia, & *Julino* in Wollinia, de quarum destructione V. inter alios *Ortel. Theatr. n. XCIX.* *Rugia* apud Autores gemina, *Rugia Cismarina*, Pars Pomeraniæ, unde *Rugii* Veterum, & hodiernum nomen *Rugenwaldiæ*; Et *Transmarina*, Insula. Ipsi adsita *Insf. Ruda*, in quam primo trajecit Gustavus Adolphus Rex Svediæ, cum in Germaniam bellatum iret. *Ins. Dänholm* inter Rugiam & Stralsundam sita casibus aliquot nuperoBello Svedico innotuit, de quibus aliisque ipsiusRugiæ & reliquarum Insularum Vandalicarum nuperis fatis itidem agetur *sæpe cit. p. II. c. V. & VI.*

X.

Insulæ Oceani Germ. sunt. I. *Danica, Terra Sancta*, T'Hellige Land/e Regione fere egredientis Albis, Cui nomine æquiparaveris *Insulam Sanctam, the Holy Jland*, ex Insulis minoribus Britanniæ. V. *præc. §. IIX. in fin.* Eam seqvitur versus Chersonesum Cimbricam *Buysena*, prope ipsam Continentis oram ad Albis in Oceanum se evolventis dextram sita. Tum *Strand*, *Amerea*, *Fur* & hisce vicinæ minusculæ aliæ paulo interiores. Quibus & annumeramus *Anboltam*, Lessonam & Nidingam, Insulas inter Chersonesi Cimbricæ Promontorium Schagam & Norvegiam Hallandiamque sitas, sed ob cœca & sub undis latentia vada Nautis aditu periculosas. Unde Rhythmus Nauticus: Cassoe/ Niding und Anholt/ maecken dat menich Stuerman niet werd oldt. *Lessoa, Niding atq; Anboltium Insulæ, sunt causa multus ne senescat Na vita.*

II. *Germanicæ*: De Hontsbalch/ *Wangeroghe*, inter quas Visurgis se in Oceanum exonerat: Tum *Spyckeroogbe*, *Langeroogbe*, *Baltrona*, *Nienorderoogbe*, & versus Ostium Amisis Fluvii *Juyst*, *Borckum*, *Rottumroogbe*.

III. *Belgicæ*, inter quas præcipuæ *Texelia & Vlia*, *Tessel en Vlieland*, statione Navium majorum celebres sunt, eoq; animam veluti Rei Nauticæ plurimorum opulentissimorum locorum Belgii, ipsiusq; Salutis Reipub. Belgicæ alunt: Quo respectu & Tesselia A. MDCLXXII. ab Anglis hostiliter petita fuit, irrito tamen ac modo prorsus insolito interrupto consilio: Nam 1. Refluxus Maris præter morem solitũ duodecim horis tunc duravit, cum alias VII. tantum horis duret, ac totidem etiam in vicinis tractibus Selandiæ, alibiq; illo tempore duraverit: Unde Angli cum maxime vellent, non potuerunt Portũ ingredi. 2. Secutus fuit Ventorum impetus ex Zephyro-Borea cum redeunte fluxu Maris, quo factum ut cum ab eo modis omnibus ad Insulam propellerentur, nihilominus ea

abstinere cogerentur, ob metum in arenas & loca vadosa impingendi, quibus si affixi fuisſent, manus Belgarum effugere non potuisſent. Tam admirandus eſt Deus in conſiliis ſuis, absqȝ cujus ſingulari Providentia ſi fuisſet, ſalus univerſæ rei Nauticæ in Belgio immane quantum periclitatura fuisſet. V. *Valckenier* Verwirr. *Europ. T. I. P. III. p. 428.* Similem quoqve caſum experta *Inſula Vlia*, tempore penultimi Belli Anglo-Belgici, A. MDCLXVI. in cujus portu Claſſis Anglica Naves non tantum Belgicas, ſed quarum maxima pars erat, exterarum nationum incendio vaſtavit. De cujus jure, cum non adeo hoſtibus, qvam amicis aut certe neutris hæc clades illata eſſet, tunc temporis varie disputatum fuit. V. *P. II. c. IV. §. XIIX.* Duabus hiſce aliæ minoris momenti accedunt *Schellinga*, & ad latus Oſtii Amaſani poſitæ *Amelandia*, *Schermonickooghe &c.*

IV. Ad Hollandiam Meridionalem ſpectant *Ooſtvorn*, in qva Briela olim Helium Caſtellum, ubi jacta fundamenta confœderatorum Statuum; *Weſtvorn*, ubi Goerea, Locus ſtationi Navium commodus, deinde *Overflackee*, *Gervliet*, *Beyerlant &c.*

V. Ab Hollandiæ Inſulis modico Freto ſeparantur Inſulæ ſeptem, qvæ Provinciam Zeelandiæ nunc conſtituunt, qvas multa effoſſione à Continenti Flandriæ Imp. Ottonem A. DCCCCLXXX. disſecuisſe & Inſulas feciſſe, ne à Francis facile occuparentur, docent *Annales Hollandiæ.* Orientales ab Occidentalibus Inſulis diſcriminat Scaldis Amnis. Orientales ſunt præcipue tres, *Tolla*, *Ter Tollen*, à vectigalibus nomen ſortita, Brabantiæ contermina; *Douvelandia*, cui nomen à Columbarum freqventia, in qva urbes multæ, quæ perierunt A. MDXXX. *Scaldia*, *Scouven*, qvæ Maris ſævitia indies atteritur. Occidentalium potentisſima eſt *Walchria*, in qua *Vliſſinga*, *Middelburgum*, *Veera*. Poſt hanc *Suyd Beverlandia*, ad quam Urbs *Romerſwal*, qvæ Salis negotiatione ſubſiſtit, Tum *Nort-Beverlandia*, & dn. inter utræmque *Wolfersdyck.*

XI.

Reliquæ Inſulæ Oceani Occidentalis, licet omnes minores, ſunt: Ad Galliam in litore Britannico *Les Sept-Isles*, Inſula *Heysſant*, Inſ. *Seyn:* Inſulæ *Belle Isle* & *Narmonſtier*. Oſtio Ligeris appoſitæ Anno MDCLXXIV. invaſione Claſſis Belgicæ innotuerunt. E Regione Rupellæ ſunt *L'Isle de Re*, *Oleron*, unde *Jus Oleronenſe*, de quo *præc. §. IX. n. V. & S. Martini*, *Inſulam Faſianorum* Fluminis Bidaſſonis celebrem fece-

fecerunt Articuli Pyrenæi,interGallos & Hiſpanos A.MDCIX.initi,quibus inde etiã nomen *Pacificationis Faſianicæ* datum:Quam cur ſeligerent, cauſa fuit,quod dimidia leuca Andajaburgo in Provincia Aquitanica parique intervallo Iruno in Provincia Guipuſcoa diſtaret, eoqve veluti media inter Hiſpaniam & Galliam eſſet. Eadem præterito ſeculo deſtinata fuit Duello, inter Franciſcum I. Regem Galliæ & Carolum V. Imperatorem agitato. Zu förderlichen Vollziehung meines Erbietens / ernenne Ich Euch den Ohrt zu vorgemeldten Kampff / nehmlich den Fluß / zwiſchen Fonderabia und Andaya, oder da die Gelegenheit unſer beyder Bewilligung nach / zu mehrer Sicherheit könne angeſtellet werden. Und meines Erachtens könnet Ihr mit Billigigkeit dieſen Ohrt alſo vor unſicher nicht verſchlagen / weil Ihr allda ſelbſt entledigt / Euere Söhne zu Geiſſeln gegeben / auch die Zuſagung Euch/inmaſſen zuvor erwehnet/wieder zuſtellen gethan/ und Ihr eben dieſem Fluß Euer und Euer Söhne Perſon vertrauet/ jetzund Euch wohl alleine vertrauen könnet / und Ich auch meines dagegen wagen thue : So wird man auch Mittel finden allen Vortheil deſſelben Ohrts / daß keiner vor dem andern einen Vorzug habe zubenehmen. V. *Reſponſorias Caroli V. ad Franciſcum Regem*, Kaiſer Carls Kampf-Schrifft an den König in Franckreich *Datas Monſona in Aragonia d. XXVII. Jun. A. MDXXIIX. ap. Goldast* Reichs-Satz. *P. II num. 226.* Juxta Galliciam Hiſpaniæ partem, vidére eſt Inſulas Deorum Ptolemæo dictas, *Yslas de Bajona*; & prope Fretum Gibraltar Inſulam *Cadiz*, ſ. *Caliz* Urbe ac Portu ſimilis nominis inſtructam, quam Carolus V. unam è tribus clavibus Imperii ſui dicere ſolitus fuit.

XII.

Inſulæ Maris Mediterranei potiores ſunt:

I. Ophiuſæ duæ, *Yvica ac Formentera*, & Baleares duæ, *Majorica & Minorica*. Majorica etiam *Mallorca* dici ſolet, eodemque nomine Urbs primaria Inſulæ participat.

II. Galliæ adjacent Inſulæ minores, *Maguelone, Porquerelles, L' Islle de Port cros, L' Isle de Levant.* In Magelona eſt arx ejusdem nominis Maguelone, cui nomen datum à famoſa viragine Magelona, Cujus cadaver in loculo ſaxeo ibi monſtrant.

III. Sardinia, una eſt è maximis Inſulis Maris Mediterranei, proventu rerum haut mediocriter ditata, ſed aëre inſalubri, maxime circa Oriſtanum, infamis, cujus cauſa, quia ſolum ibi uliginoſum eſt: Parallelismum *Inſulæ S. Thomæ* eadem fama laborantis V. *ſeq. §. XV. Calari*, urbe Principali, reſidet Vicerex ab Hiſpaniæ Rege iſthuc miſſus.

Descriptionem ejus elegantem à Sigism. Arquero Calaritano factam V. *in Münster. Cosmograph.* *Corsica* ad Septentrionem adjacet Sardiniæ, freto non magno ab ea dissita, Imperium etiam aliud agnoscens, non Hispaniæ, sed Reip. Genuensium, quæ inde & Serenissimæ Titulum ambit: Urbem primariam habet *Bastejam*.

IV. Siciliæ nomen ambiguum est, & Insulæ pariter ac Regno Neapolitano tribuitur, unde & Monarchæ Hispanici *Utriusque Siciliæ Reges* scribuntur. Siciliam Insulam discriminis ergo vocant *Siciliam trans Pharum*; Regnum Neapolitanum *Siciliam cis Pharum*; Pharum, *el Faro di Messina*, Fretum Mamertinum inter utramque positum. Insulam commendant rara fertilitas, & incolarum multitudo, cujus specimen, quod duodecim Episcopatus numeret, & Plinii tempore jam LXXII. urbes habuerit. Infestam reddunt montis Ætnæ incendia, de quibus in Historia Montium. Regitur peculiari Vice-Rege Hispanico, qui *Palermi* Urbe principali residet à qua proxima *Messina* motibus A. MDCLXXIV. contra regimen Hispanicum excitatis indeque attracto Siciliæ Bello Hispano-Gallico famosa: Incolæ etiam *Mamertini*, à Romanis dicti fuerunt, unde & Freto Siculo nomen *Freti Mamertini* de quo *c. III P. II.* Pleniorem ejus Descriptionem Vid. Verwirr. *Europ. p VI. f. 468 & seqq.* Cæteræ Urbes sunt *Catanea*, *Melasso*, *Augusta*, *Racusi*, s. *Siracusa*, *Reggio*, s. *Rhegium*, *Lentini*, *Termino &c.* omnes ex injuriis modo dicti Belli famam nactæ. Universa Insula etiam à primis usq; temporibus à Græcis ac Latinis Scriptoribus ob varias revolutiones & rerum gestarum occasiones, describi meruit, quemadmodum & mediis Christianismi seculis variarum Gentium Regimen admisit: De quibus omnibus videndi *Rerum Sicularum Scriptores antiqui*, uno volumine comprehensi *Franc. 1579.* Pro Historia Antiqua, *Hubertus Goltzius* Tomo IV. Antiq. *de Siciliæ & Magnæ Græciæ Historia* ex Antiquis Numismatibus, *Cluverius* in Sicilia Antiqva & *Georg. Gvalterus* Antiquis Siciliæ objacentiumque Insularum & Bruttiorum Tabulis cum animadversionibus &c. Pro Historia Geographica *Thomas Fazellus*, Decade priori *in Scr. Sicil. p. 1. Cl. Marius Aretius* de situ Ins. Siciliæ *ib. p. 571. Dominicus Magrius ib. p. 601.* De Rebus Gestis in Sicilia *Thom. Fazellus*, Decade posteriori, *Mich. Ritius* De Regibus Siciliæ, *Hugo Flacandus* de iisdem, *Thom. Turpinus en l' Historie de Naples & Sicile usque* ad Ann. 1559.

V. Siciliæ ad Boream adjacent *Insulæ* olim *Æolides* dictæ, quarum maxima *Lipara*: Cæteræ sunt *Vulcania* s. Hiera, Pare Rotto, *Stromboli* s. Strongyle, *Panaria*, *Salina*, *Palmeria*, *Ericusa*, *Visliça.* Ad Austrum sita

Meli-

Melitensis Insula, *Malta*, olim D. Pauli naufragio, hodie Sede Equitum S. Johannis, Turcarumqve in eam moliminibus celebris. Descripsit eam *Quintinus Heduus*. De Obsidione quam præcedenti seculo sustinuit videndi *Ubertus Folieta*, *Cœlius Curio*.

VI. Ad Litus Italicum è regione Plombini sita *Elba* f Jlua Didori Siculi Æthalia, Insula Ferrifodinis celebris, & Magno Hetruriæ Duci subjecta propugnaculoqve adversus Turcam munita. E Regione Neapolis est Inf. *Ischia*, Antiqvorum Ænaria &c. fœcunditate terræ, mineris & vino nobilis, cui *Ischia* nomen datum ab oppido coxendicis imaginem referente.

VII. Inter Insulas Maris Adriatici nominanda Corcyra, *Corfu*, Clavis Maris Adriatici eoqve Venetorum præsidio adversus Turcas validissime munita: Post hanc versus Peloponesum sunt *Cephalonia* & *Zante*, Cephalonia tota Fontibus ac Fluviis destituitur: *Zante* seu Zacynthus, uvarum passarum proventu celebris est. Singulæ Urbes ac Castella ejusdem nominis habent, & Venetorum una cum minoribus aliis Imperium suscipiunt, at Religionem profitentur Græcam: Describuntur à *Pr. Radzivilio Ep. IV. fol. 253. & seqq.* Meitschütz *P. III. L. II. c. VII. & seqq. Job. Jac. Breuning Itin. Or. P. I. c. V. & seqq.*

XIII.

Succedit *Candia* seu *Candida*, olim *Creta*, quæ ab antiquissimis temporibus multitudine urbium ipsaque genesi Deastrorum Gentilium claruit: Plinius ideo *Hecatompolin* vocatam scribit, à centum urbibus. *Et ex frequentibus ruinis apparet, eam plurimas Urbes habuisse, ut valde verisimile videatur, quod Plinius scripto tradidit*, inquit *Pr. Radzivil. Ep. IV. f. 242.* Prisci Jovis quoqve memoriam Mons quidem altissimus ad Urbem Candiam, *Monte de Geove* dictus servat, quem & in eo sepultum putant. Ibidem *Labyrinthus* à Dædalo fabricatus extitit, cujus adhuc extare vestigia Georg. Alexander ejus Insulæ Præsul ap. *Volaterranum* autor est: Montem esse effossum ac undiqve concavum una tantum & angusta via adiri aptum: Spectatoribus advenis præire Ducem loci peritum cum ardente funali, qui monstret errores inextricabiles; Sed *Bellonius*, qui Insulam hanc curiose lustravit, scribit *Lapidicinam* hic olim fuisse, non Labyrinthum, vulgo Cretensi tamen sic vocari. *Petrus Martyr* ita de eodem loqvitur: *De Minoio vero Labyrintho, de qvo Poëtæ tam multa fabulantur, examussim percontatus extare illum reperi, esseqz subterraneam specum cavatam intra Montem, quinqz & viginti passuum milli-*

millibus in internis Insulæ ab urbe Candida distantem. Sed majori ex parte vetustate collapsam pluribusq; in locis dirutam asserunt, ex industria etiam plures aditus clausos; Et Lege cautum ajant, nequis introeat, nisi illum senex aliquis indigena, qui meatus illos bene cognitos habeat, accensa face introduxerit. Attamen quid aliud sit præter speluncam, quis illam struxerit, quod ibi ex Pasiphäe natus Minotaurus fuerit & manu Thesei interierit, minime sciunt. Natos autem apud ipsos Saturnum, Jovem, reliquosve simplicis ac fabulosæ Antiquitatis Tyrannos ignorant. Hactenus Martyr *Leg. Babyl. L. II. p. 317.* Nostro tempore hæc Insula novam famam adepta est, ex qvo horrendum Bellum Turcicum XXIV. Annis & durissimam obsidionem Urbis Candiæ biennio & amplius sustinuit, ac tandem jugum Turcicum ex parte suscipere coacta fuit: Quod vitio incolarum ita futurum dudum ante prædixit vir non magni quidem nominis, at hac in re verissimus vates *Daniel Ecklin Argoviensis Itiner. in Terram Sanctam ed. Basil. A. MDCXI.* ubi de moribus Candiotarum disserit: Eines aber/ ait, das treflich zu schelten ist an diesem Volck/ kan Ich nicht übergehen/ daß sie einen so teuffelischen Brauch haben/ wider menschliche Ahrt und Natur so Sodomitisch zu leben/ welches dann ein Greuel vor Christlichen züchtigen Ohren zu melden/ wil geschweigen/ vor GOtt solche Blutschanden zu treiben/ jedoch ist es unter ihnen gantz gemein. Ist nicht ein Wunder/ daß GOtt das herrliche Griechenland dem Türcken unterworffen/ wird gewißlich dieser Insul Candia auch also ergehen/ wo sie GOtt nicht verbrennet/ wie Sodom und Gomorra/ so wird doch der Türck ihre Ruthe werden. Sic hodienum certum est vetus illud: *Sæpe etiam est olitor verba opportum locutus.* Sed Cretenses aliis quoque de causis jam in Sacris male audire cœperunt. Vid. *Tit. I. 12.* Quo & illud de Sexu Fœmineo referendum, qvod iratarum morsus venenati & prope insanabiles sint. Wenn die Weiber im Zorn einen beissen/ so sey solch blutrünstig Verletzen so vergifft und schädlich/ als der von einem wütenden Hund verletzt oder von einem Scorpion gestochen. *Joh. Jac.* Breuning/ *Itin. P. V. c. IV.* Confer. *Neitschütz P. III. L. II. c. XI.* Eam magna Portuum commoditate instructam, & eapropter à Turcis hactenus petitam esse traditum *c. III. S. III. §. VI.* Ratione Imperii bipertita est, pars una Turcica, in qua *Retimo, Canea, Candia*; Altera pars Venetorum, in qua *Spina Longa, Carabusa & Suda.* In Naturalibus ejus Res Herbaria *Plantas Creticas* passim celebrat. Nobilem vero inprimis facit copiosus proventus *Vini Malvatici, à Malvasia Moreæ Castello*, vel unde unde ita dicti. Volaterranus censet pro Arvisia dici Malvisia, additq; id genus vitiũ ex Ar-

ex Arvisio Chiûs Insulæ Promontorio (unde Arvisia vina olim) huc delatum esse, veluti & hodienum in dicta Chio feliciter colitur. Descriptiones totius Insulæ variis Linguis jam passim prostant.

II. In Insulis Archipelagi considerandæ I. *Cyclades*, Insulæ minores ita dictæ, qvod veluti in circulum dispositæ sint, quarum potiores Melos, nunc *Milo*, *Cimolis*, Therasia, nunc *Santarino*, *Tenoa* seu *Tino*, una ex Insulis, quas Veneti adhuc tenent: Ultima fere est Delos s. *Sdillo*. II. *Sporades*, nomen habentes, quod extra ordinem dispersæ jaceant, quales Astyphalæa, nunc *Stampalia*, Nixia s. Naxus descripta à *Tavernier cit. P. I. L. III. c. IIX.* Eubœa, nunc *Negroponte*, Anticyra in Sinu Maliaco, Scyros seu *Sciro*, Lemnos s. *Stalimene*, Imbrus s. *Lembro*. III. Insulæ Asiæ propiores, Tenedos seu *Tenedo*, Venetorum obsidionem & expugnationem A. MDCLVI. post nobilem de Classe Turcica ad Dardanellos victoriam passa. Lesbus, Chius s. *Scio*, quam itidem peculiariter descriptam V. ap. *Tavernier l. c.* Icaria s. *Nicaria*, Samus seu *Samo*, Pathmus s. *Palmossa*, Cous seu *Coa*, Carpathos s. *Scarpanto*, & denique *Rhodus*. Quæ quidem Insulæ omnes præter Cyprum & Candiam antehac sub Præfectura Gallipolitana fuerunt, freqventissimo apud Græcos XII. Insularũ aut *Dodecanisi* nomine celebres, veluti & Præfectus Gallipolitanus Titulo Præfecti Dodecanisi, in cujus imitationem & Turcæ hodienũ Sanzacko Callipolitano inspectionem harum Insularum commendant. Status earum hodiernus inquietus est, variisque tum Turcarum, tum Venetorum invasionibus turbantur, qvo fit ut utrisque pareant, & Veneti quotannis Tributum CLM. Imperialium circiter ab iis exigant, *Cerigo* tamen, quæ veterum Cytheræa, & *Tino* solis Venetorum Fortalitiis adhuc gaudent, ut in eventum alicubi securum Portum invenire possint; Turca è contrario firmatas habet *Tenedum*, *Lemnum*, *Mitylenam*, *Negroponte*, *Lango*, *Rhodum*. Videatur de hisce talibus Descriptio Candiæ *Castlemanij Angli* ad Regem M. Britanniæ in *Append. ad Diar. Eur. Contin. XVI. p. 21. 22.*

III. *Cyprus* Asiæ Minori & Syriæ obtenditur; Veteres partes ejus fuerunt *Amathusia*, *Saliminia*, *Paphia*, *Lapithia*: *Urbes nobiliores adhuc habet Nicosiam* & *Famagustam*. Cæterum variis mutationibus Europæorum vexata fuit, donec in Turcarum potestatem venit Anno MDLXXII. de quibus videndus *Andr. Maurocenus Histor. Venet. L. IX. p. 348. & seqq.* Chorographiam & Annales Cypri edidit *Stephanus Lusignanus Bolon. 1573. 4to.*

IV. Reliquas Minores ne præteriisse videamur, attexendum duximus Indicem generalem Insularum Maris Mediterranei secundum nomina ipsarum hodierna Alphabetico Ordine dispositum, qvalem è priscis Latinis adornavit Ricciolus, cujus ductum nos etiam hic sequimur ex *Geogr. Reform. L. III. c. XV.* Series prima Nomen hodiernum, secunda vetus, tertia ambitum juxta milliaria Italica continent.

	Achillea.	10.	*Lesbo,*	Lesbus.	160.
Andria,	Andros.	93.	*Lesina,*	Lexina.	150.
S. Antiocho.		30.	*Lime,*	Peparethos,	40.
Asinara,	Asinaria.	30.	*Lipara,*		30.
Besbico,	Besbycus.	18.	*Mallorca.*		
Calamo,	Claros.	40.	*Malta,*	Melite.	60.
Capri,	Capreæ	40.	*Maretano,*	Maritima.	20.
Candia,	Creta.	520.	*Meleda,*	Meleta.	30.
Casso,	Casus.	10.	*Minorca*	Minorica.	100
Cefalonia,	Cephalonia.	160.	*Metelin,*	Mitylene.	66.
Cerigo,	Cytheræa.	60.	*Milo,*	Melos.	80.
Cherso,	Absortus.	140.	*Negroponte,*	Eubœa.	365.
Corfu,	Corcyra.	120.	*Nixia,*	Naxos.	80.
Corsica,		350.		Nysiros.	10.
Cos. Lango,	Cous.	70.	*Osero,*		140.
Curzola.		90.	*Palmaria,*	Photnicodes.	10.
Cipro,	Cyprus.	550.	*Palmossa,*	Pathmus.	30.
Dromi,	Dromos.	30.	*Pario,*	Parus.	50.
Elba,	Ilva.	60.	*Pianosa,*	Planasia.	20.
Engia,	Ægina.	20.	*Rodi,*	Rhodus,	140.
Eviza,	Ebusus.	60.	*Saline,*	Didyme.	12.
Formentera.		70.	*Samo,*	Samus.	80.
Gemellara,	Cercina.	60.	*Sandarache,*	Samothrace	10.
Gozo,	Gaulos.	30.	*Sardinia,*		550.
	Icaria.	37.	*Scarpanto,*	Carpathus.	60. vel 70.
Issa,	Jos.	25.	*Sciro,*	Scyrus.	63.
Ischia,	Ænaria.	18.	*Sdillo,*	Delus.	5.
Lampedosa,	Lampadusa.	12.	*Sicilia,*		600.
Lembro,	Imbros.	72.	*Stalimene,*	Lemnus.	100.
Lero,	Ileron.	18.	*Stampalia,*	Astypalæa:	88.

Mallor-

Stromboli,	Strongyle.	15.	*Tiro*,	Tyrus.	19.
Tasso,	Thassus.	40.	*Veggia*,	Vecia,	100.
Teachi,	Ithaca.	25.	*Yvica*,		100.
Tenedo,	Tenedus.	10.	*Zante*,	Zacynthus.	60.

XIV.

Insulæ *Azores* medio fere loco inter Europam & Americam in Oceano Atlantico sitæ sunt, è Regione Portugalliæ, cujus etiam jurisdictionem agnoscunt. Alias *Flandricæ* dicuntur, die Vlaemsche Eylanden/ quod à Brugensibus Mercatoribus primo detectæ credantur. Numero IX. sunt & his nominibus veniunr: *Tercera*, *S. Michaëlis*, *S. Georgij*, *Pico*, *Fayal*, *Graciosa*, *Flores*, *Cuervo*, & *S. Maria*. Tercera extantior reliquis, in qua *Angra* urbs principalis à bicorni Luna sic appellata: In eandem Alphonsus Rex Portugalliæ A. MDCLXIIX. ablegatus. *Cuervo* & *Flores* à Geographis aliquibus dignæ habitæ sunt, quæ primum Meridianum sustinerent. Universarum singularem hanc Qualitatem notat *Ortelius*, *Tab. XIV.* quod qui ex hemisphærio nostro versus Americam solvunt, cum primum Azores à tergo reliquerint, continuo à cimicibus aliis homines infestantibus Insectis liberentur, neque illa prætemavigatis hisce Insulis amplius vivere possint. Peculiariter descriptæ sunt à *Ludov. Texera*, cui adde *Linschot. c. XCVII.*

INSULÆ AFRICÆ.

XV.

Insulæ ARFICÆ in Oceano Atlantico sunt. I. Fortunatæ seu Canariæ numero VII. *Lanzarota*, *Forteventura*, *Canaria Magna*, *Teneriffa*, *Gomera*, *Fierro*, *Palma*. *Canaria* maxima omnium sedem præbet Magistratui Regio & Episcopo; *Teneriffa* Monte, *el Pico de Terraira* celebris est, uno è maximis totius Orbis, & è quo omnes simul Canarias videre licet, unde & Geographorum aliquam multorum calculum meruit, qui primum ab eo Meridianum duxerunt. *Insula Ferri seu Fierro* nota est admiranda arbore perpetuo viridi ac foliis tenuibus & oblongis, qvæ nubecula quadam perpetuo tecta, aquam dulcem, qua Insula alias caret, continuo tali copia demittit, ut Incolis & pecori eorum sufficiat, qvam ideo & suppositis vasis sedulo excipiunt. Ante Canarias sunt Insulæ *Madera* & *Porto Santo*, quarum illa olim Columbo, anteqvam N. Orbi detegendo incumberet, domicilium præbuit;

de quo *c. VI. S. III.* hujus Partis. De Canariis feorfim fcripfere *Hieron. Benzon* Brevi Infularum Fortunatarum defcriptione in *T. V. Script. Amer. Theod. de Bry p.35.* & *Thomas Nicols Defcription of the fortunate Jlands in Hackluyts Voyages T. II. p. II. p.3.*

II. *Infulæ Promontorij Viridis, feu Jlhas Verdes*, à viridi Mari *di Sargaffo* dictæ, Belgis *Zout Eylanden*, è Regione Promontorii viridis fitæ funt, numero X, *Sant Jago, S. Antonio, Santa Lucia, S. Vincente, S. Nicolas, Ilha Blanca, Ilha de Sal, Ilha de Mayo, Ilha de Fogo, Ilha de Boavifta.*

III. Juxta Guineam jacent Infulæ *de Ferdinando Poo, del Principe, S. Thomæ, de Annobon.* Infula S. Thomæ infalubritate aëris famofa eft, nec ullos grandævos homines patitur. In eadem eft Caftellum *Pavofa*, Belgarum præfidio munitum: De quibus pluribus Vid. *Barlæus in Actis Mauritij.*

IV. *Infula S. Helenæ, & Inf. Afcenfionis*, in medio Oceano pofitæ funt, ad quarum alterutram divertere folent Naves ex India reduces. Eædem fufficienti rerum copia inftructæ funt, fed ab hominibus non habitantur, qvod ne fieret in fpecie in Infula S. Helenæ, Decreto Regem Potngalliæ primo vetitum, ac deinde reliqvarum nationum tacito confenfu approbatum fuit: idqve ideo ne homines lapfu temporis Infulam in privatos agros redigerent, ac communioni ineptam redderent. V. *Linfchot. c. XCIV.* & ex eo *Corn. Houtman. p. 103. 104.* A. MDCLXXII. tamen primo ab Anglis, mox à Belgis, & A. MDCLXXIII. M. Majo iterum ab Anglis occupata, adeoq; veteri ifti Confvetudini detractum fuit. V. Verw. Eur. *p. V. f. 287. 288.* Extat etiam de S. Helena feorfim Libellus Belgicus *Klare* Befchryving vant' *Eyland S. Helenæ. 1652.* Ad nominum rationem femel monendum, hæc pariter ac innumera alia à Diebus Sacris defumpta effe, quibus loca quæ defignant olim inventa fuere. *Ut folennes dies cadebant, qui erant Divorum memoriæ confecrati, ita noftri nomina terris & Infulis & Fluminibus incognitis, quæ diebus illis primum viderant imponebant*, inquit *Hier. Ofor. de Reb. geft. Emanuel L. I. p. 24.*

V. Infula *Madagafcar*, feu S. Laurentii, item Delphinia, *L' Isle Dauphine* à Gallis dicta, una è maximis Orbis Infulis longitudine CL. latitudine LXXX. milliarium circiter, abundat pecoribus, Sanguine Draconis, Aloë, etf. Gallorum Coloniis nunc frequentari cœpit, & defcribitur poft alios in Itinerario *Cornelii Houtman. p. 9 & feqq.* & *à Mandelslo L. II. c. XIX.* Ex Infulis minoribus, quæ præter hanc paffim fparfæ videntur, funt Infulæ de *Cumoro* Madagafcari ad Boream adfitæ nume-

ro

ro quinqve & his nominibus ferè appellatæ, *S. Johann de Castro*, *Spirito Sancto*, *Sancto Christophoro*, *Anguzeria & Mayotto*, *Vid. Herbert. Itiner. p. 13.* Ad litus Melindæ Regionis sita Insula *Zanzibar*, quam *Vossius* probabiliter autumat esse *Menuthiam* Veterum *Not. in Pomp. Mel. p. 303.* *Insula Mauritii*, ab aliis Cerne dicta, Orientem versus post Ins. Madagascar jacet & *Ligni Ebeni* ferax est: Quam & Belgæ ideo fortalitio custodire Lignaq; per mancipia sua colligere soliti sunt; Nunc tamen postquam Lignum hoc eviluit, curam ejus ferme abjecere. V. *Tavernier P. III. L. II. c. V.* Ultima est Ins. *Zocotora*, seu veterum Dioscorilla, ad Promontorium Guardafuy & initium Maris Rubri posita, & proventu Aloës celebritatem merita: Unde & Aloë Socotorina optimæ notæ firma & crassa in omnes partes transfertur. *Linschot Itin. c. IV.*

INSULÆ ASIÆ.

XVI.

Seqvuntur *Insulæ* ASIÆ, I. *Ormuz* in Sinu Persico, Insula parva & sex milliarium ambitu fermè comprehensa, totaq; Sale tantum non operta, qvo rupes ubivis albent, ipsiq; muri ædium urbis constant, quippe ex salsis lapidibus constructi. *Linschot. c. V.* Unde & summa ejus sterilitas, adeo ut nec Aquam potabilem habeat, nec Plantam viridem ferat, unica Arbore excepta ex earum genere, quas Arbores Regias aut Benjanicas in Oriente vocant. Ob Situs commoditatem vero commerciis effloruit, postquam præterito seculo à Portugallis occupari & condito Castello firmari cœpit, qui & Urbem hic positam & sub adventu suo male ædificatam in tantum splendorem evexerunt, ut hodienum in Oriente Proverbium sit, Portugallos, si hic mansuri fuissent, loco ferri in foribus & fenestris Aurum & Argentum nunc habituros. Sed A. MDCXXII. Rex Persiæ opera Anglorum adjutus ipsos hinc pepulit, Urbeque diruta commercia in Urbem Gamron ad Continentem sitam transtulit. Confer. *supr. c. III. S. III. §. VII.* Solum Castellum remansit, quod hodienum præsidio militari Persico custoditur. V. *Herbert. Itin. p. 39. & seqq. Mandelslo L. 1. c. IIX. Tavernier P. I. L. V. c. XXIII.*

II. *Maldivæ*, seu *Archipelagus Maldivarum*, longitudine à 100. ad 150. gr. Latitud. ab 8. Gr. Lat. Boreal. ad 2. Gr. Lat. Australis exporriguntur. Feruntur numero 11000. fere esse, sed parvulæ & exiguo spacio inter se divisæ: Aliqvæ earum quoqve tantum habitantur, cæteræ incultæ jacent; Nec quicqvam hic singulare præter Indorum Nuces, seu Cocos. V. *Linschot. c. XIII.*

III. *Ceylon* ad Capo Comory jacet & CCLX. milliaria in circuitu complectitur. Spirat è longinquo odorem svavissimum, quemqve advenæ ad tertium & amplius milliare in Mari sentiunt, ob Cinnamomi abundantiam; Hoc enim simul Elephantibus, quos totius Asiæ generosissimos alit, Insula hæc præcipue excellit, feruntqve Elephantes aliorum locorum, ut Siamenses, Peguani, Cochinenses &c. ut primum in conspectum Ceylonensium veniunt, demissa proboscide hos venerari, re prope incredibili, sed quam Itineraria confidenter asseverant. V. *Tavernier P. II. L. III. c. XX.* & ante eum *Saar. c. IV. p. 90.* & *Linschot. c. XIV.* Montem habet omnium Indiæ altissimum, qvem *Pico de Adam* vocant, qvod Adamum putent ibi conditum ac sepultum esse, cujus & vestigia rupi impressa & Sacello quodam tecta adhuc ostendi solent. *Est in media Insula Mons præcelsus, multis paludibus cinctus: Ex illius summo fastigio collis assurgit, è cujus medio, è Lacu quodam aquæ dulces atq; perennes emanant. Prope lacum est silex, in quo cernitur vestigium hominis impressum. Est autem insitum Incolis, vestigium illud esse primi Parentis generis humani, qui inde in cœlum sublatus ab illis esse dicitur. Non procul autem inde Sacellum visitur, in quo duo sepulchra mira superstitione coluntur. Existimant enim intus condita fuisse corpora primi hominis & uxoris illius, è quorum semine universum genus humanum propagatum. Ea vero opinio animis penitus infixa fuit, ut eo multi Saraceni & alii longe diversis superstitionibus impliciti, religionis gratia confluant. Locus adeo acclivis est, ut neq; manibus niti ad summum possunt, sed scalis & catenis adjuti eo perveniant.* Osor. de Reb. Gest. *Eman. Reg. L. IV. f. 144.* Incolæ plurimi ad extremam Senectutem perveniunt, cujus causam Saarius in masticatione certæ alicujus radicis, nos in aromatico odore, quo Insula donata est, sitam putamus. Meditullium ejus *Rex Candi* regit, ab Urbe Regia *Candi* ita dictus. At Partes Litorales antehac Portugalli, nunc Belgæ tenent, inter quos quid eo nomine gestum sit, exponendum *P. II.* in Historia Belgii, lateque id prosequitur *Joh. Jac. Saar. in Itinerario suo: Ost-Indianische Funfzehen Jährige Krieges Dienste.* Portugalli cum primum eo appulissent, perhibentur veteri Carthaginensium astu usi fuisse, & tantum terræ ab Incolis petiisse, quantū Corio Bubulo comprehendi posset, eoq; obtento, Corium minutissime dissectum tanto terræ spacio circumduxisse, ut Fortalitium, quod Nigrum dixere, in eo excitare potuerint, indeqve mox ad alias Urbes & Fortalitia tum condenda, tum occupanda pedes promoverint, cujusmodi *S. Galle, Columbo, Jaffanapatan,*

patan, *Manara*, *Negumbo*. Pleniorem Descriptionem V. ap. *Saarium* *c. l.* Adde Itinerarium *Georgii Spillbergen p. 35. & seqq.* Ab aliquibus creditur veterum Taprobana fuisse, idqve multis argumentis probat *Bochart. Geogr. Sacr. p. II. c. XLVI.* Item Ophira Salomonis. V. eundem *P. I. L. II. c. XXVII. & P. II. L. I. c. XXVI.*

IV. *Archipelagum de Andemaon* appellant istam Insularum congeriem, quæ in Sinu Bengalensi Regno Pegu, Siam & Chersoneso Aureæ obtenditur usqve ad Insulas Nicobar. Incolæ Carne Hostium vescuntur & describuntur *à Le Blanck P. I. p. 75.*

XXII.

Archipelagi S. Lazari nomine veniunt Insulæ intra Sinum Bengalensem usque ad Philippinas sitæ, omnes uberrimo proventu aromatum eoque commerciis Europæorum celeberrimæ. Potiores sunt:

Sumatra sub Æquatore sita & Chersoneso Aureæ proxima; Quæ tribus Regnis dividitur, Regno *Jamba*, *Palimbam & Achin*, subinde pluribus, more Orientalium, apud quos nihil incertius, quam Regnorum numerus ob crebras inter Principes contentiones. *Rex Achin* antehac Potentissimus, idemqve Portugallis molestissimus extitit, sæpe etiam Malaccam ipsumqve Fretum inter Malaccam & Sumatram obsedit cum summo Commerciorum incommodo. Urbs ipsa *Achin* Emporium insigne est, è cujus regione sita *Amakau*, Insula perexigua Ambræ Griseæ ferax: Aliis in locis ut *Kamper*, *Pedir*, imprimis *Jambi* ingens copia Piperis est. Ad Occidentalem Insulæ partem jacet *Manancabo*, locus fabrica famosorum Pugionum, quos *Cryses* vocant, celebris. V. *Linschot. c XIX.*

Java Major celebri Emporio *Batavia* nota ad septimum & amplius gradum trans Æquatorem sita est. Scaliger Exerc. CLXVII. eam *Compendium orbis* vocat, ob omnium rerum facilem uberemque proventum. Incolæ communiter perfidiæ accusantur; Regna itidem complura habuit, at nunc duo extantiora tantum supersunt, *Bantam*, & *Japara seu Mataran aut Matran*, à Sede Regia Mataran dictum, quodq; Itineraria Belgica Imperii *Mataran* & Principem ejus Imperatoris & *Magni Mataran*, nomine efferunt. Nomen *Javæ majoris* habet in discrimen à minori Insula, quæ huic versus orientem adjacet, *Java minor* dicta. *Batavia* Nobilissimum Emporium Belgarum, eademq; Stapula ac Sedes Præsidis universæ Negotiationis Belgicæ in Oriente ulteriori, in locum *Jacatra* Javanorum successit, & A. MDCXXIX.

gravis-

gravisſimam obſidionem Regis Mataran ſuſtinuit, cujus Acta aliaque ad originem Urbis pertinentia breviter exhibuit *Neuhof.* Sin. Reiſebeſchr. *p.31. & ſeqq. Arn Montan.* Geſandſch. nach Japan *f.25. & ſeqq. Editor Itiner. Mandelsl. L.III. f.197.* Ex quo tempore ſecure quidem effloruit, non tamen ſine Matarani prætenſionibus, in territorio ſuo ſitam eſſe cauſantis: Unde & annuam Legationem ad ſe mitti aliquoties urſit. V. *Relat. Joh. Thyßen ad Stat. Belg. A. MDCLXIX.* factam *in Append. ad Diar. Eur. Contin. XXII. p. 15. & ſeqq.* Nec leve odii ſignum eſt, quod Belgas abs ſe captos nullo argento, nullave commutatione captivorum etiam Nobilisſimorum, ſibiqve Charisſimorum dimittere velit, cujus ſpecimen V. apud *Tavernier P. II. L. III. c. XXV.* Eadem obſidionem Bantami Regis A. MDCLII. perpeſſa fuit, iterumque præterito A. MDCLXXIIX. ab eo tentatam fuiſſe in Europa percrebuit, quam ſerio, quove eventu in poſterum conſtabit. Confer. *P. II. in Hiſtor. Civil. Belgij.*

Borneo Javæ ad Septentrionem obverſa eſt & ambitu CCL. milliarium concludi dicitur; Principalis ac Regia urbs ejus eſt *Borneo* ad litus Maris poſita: Præter quam à Commerciis innotuere Urbes *Banjarmaßin, Lave, Suckedam.* Partes Mediterraneæ, ut aliarum hujus tractus Inſularum, magnam partem adhuc incognitæ ſunt. Excellit Adamantibus, & optima totius Indiæ Camphora. Quid inter Belgas & Regem Inſulæ hujus geſtum ſit exponit *Itinerarium Mandelsloi L. III. f. 203.* Inſulæ *Java minor, Madura, Macaſſer* ei ad Auſtrum objacent. Macasſeræ Rex A. MDCLXVII. LXIIX. LXIX. Bello cum Belgis, ſed minus fauſto fine ſe implicuit, de quo itidem P. II. pluribus.

Celebes Inſulam Borneo ab ortu reſpicit: Incolas colore minus nigro, quam reliquorum Inſulanorum eſt, habet. Iidem carnis humanæ eſu olim delectati fuere; Leguntur; Moluccani quos capitis damnaverant ad hos transmiſiſſe, ut devorarentur. Sed poſt communionem cum Europæis à feritate hac remiſere.

Moluccæ quinq; numerantur, *Ternate, Tidor, Motir ſeu Timor, Machian & Bachian*, omnes quidem parvulæ, ſed Caryophyllorum proventu ditisſimæ. In iisdem & Manucodiatas ſeu *Mamuco diatas h. Aves Dei* (hanc enim Etymologiam *Maximil. Tranſilvanus* reddit,) videre eſt, Aves quas falſo pro Apodibus habent, cum ab Inſulanis ideo pedes & viſcera reſecentur, ne pennis, quibus maxime ſuperbiunt, fœtor adhæreat. Quid inter Caſtellanos & Portugallos earum cauſa actum ſit, traditum *c. 1. §. XIII.* Cætera in Hiſtoria Commerciorum & Reip. Belgicæ pluri-

pluribus exponentur. *Ternata* A MDCLXXIII. M. Augusto horrendo Terræ motu concussa fuit, postquam M. Majo præcedente Mons *Gammacuorra* maxima sui parte conciderat. V. Werw. *Eur, p. V. f. 292.* Extat de iis *Epistola Maximiliani Transsilvani in Scr. N. Orbis Ed. Basil. 1555. p. 524. Et Relatione di Ivan Gaetano del discoprimento dell' Isole Molucche la via de le Indie Occidentali. T. 1. Navig. Ramus. p. 375.*

Amboina ab Austro Moluccis objacet, non minus qvam illæ Caryophyllorum ferax. Soli Belgæ jurisdictionem & commercia in eâ exercent, eamq; ideo etiam tribus castellis firmarunt, *Victoriâ, Hiten & Lufen.*

Banda, quo nomine parvæ sex Insulæ comprehenduntur, ab Amboina versus Euronotum sita est. Insularum seu Partium ab interlabente Oceano distinctarum nomina sunt *Lontor*, quæ reliquarum maxima, eoqve fortalitio munita est, *Nera*, *Poolewày*, *Pooleroon*, *Rosegain*, *Coonongapy*. Omnes imperium Belgarum excipiunt, cujus causa tamen inter ipsos & Anglos diutissime controversatum, tandemque *Pooleroon*, qvæ ultimo in hac controversia restitit, Pacificatione Bredana A. MDCLXVII. Belgis cessa fuit. De initiis hujus controversiæ V. *Germanicam Editionem Itinerariorum Indicorum de A 1628. P. II. p. 31. & seqq.* Prærogativa, qva Loca hæc eminent est maximus proventus Nucum Moscatarum.

Philippina à Philippo Hispaniæ Rege nuncupatæ extremum in Archipelago locum tenent: Auri feraces sunt & Hispanis parent; Maxima earum *Luconia*, in qua *Manilla* nobilis urbs ab Hispanis extructa, ubi & Episcopus & præfectus Regis Hispaniæ resident. Incolæ nativi avidius Religionem Christianam amplexi sunt, quam alii Insulani in Archipelago, & pleriqve jam eam profitentur. De controversia, utrum ad Indiam Orientalem an Occidentalem pertineant V. *c. I.* §. *XIII.* De differentia dierum, & cur in Philippinis dies Solis, apud Meacenses v. Dies Lunæ sit, cum tamen Sol ambobus simul fere oriatur & occidat V. *eod.* §. *c. X.* Aliæ minores in litore Chinensi & proximarum regionum, qvarũ fama ad nos percrebuit sunt: Insula *Taehan* è regione Cochinchinæ, in quam singulari exemplo Aves è Cochinchina æstus vitandi causa migrant, ut aliàs apud nos propter hiemem faciunt. Tum Tachanæ proximæ *quatuor Insulæ*, è quibus afferuntur edules isti Nidi Avium, sapore compositionem ex universis aromatibus Indiæ referentes. In Insula *Chanchon* seu Sam-ceu in Confinio Tanquini & Chinæ sita obiit Franciscus Xaverius celebris Japanensiũ Apostolus A. MDLII. Portugalli *Sanciam*

& *Sancianum* vocant. Et Chinenſes qui illo tempore adhuc antiqua ſervitutis aut capitis Lege à contactu ſuorum finium exteros nullo diſcrimine arcebant, hanc illis permiſerant, ut dum quæſtum ex eorum mercibus faciebant, ab eorum tamen conſvetudine abeſſent; Nec fas erat illic manſurum quicquam extruere Portugallos ac tuguriolis duntaxat è Ligno & carectis licebat ſe tegere, quæ in appulſu contexerent, in reditu diſſiparent. *Barthol. in Vita Xaver. L. IV. c. XXIII.* Sed iidem poſtea Inſulam *Macao*, è Regione Cantoni accepere, qvam & hodienum tenent commerciis Chinenſibus tractandis egregie apparatam, ac præſidio munimentoq; valido firmarunt. V. plur. Neuhof. Sin. Reiſebeſchr. *fol.* 39. *Arn. Mont.* Geſ. nach Japan. *f.* 31.

XIIX.

Inſula *Formoſa* in Tabulis & Itinerariis Chinenſium lingva *Packan & Packande* dicta XXX. gr. lat. Bor. rectâ verſus Boream exporrigitur. A Chinæ Regno haut procul diſtat, interjectis tantum minoribus Inſulis Piſcadores dictis: Populoſa alias & certis dominiis ac Pagis diſtincta, quorum nomina redduntur ab Itinerariis, *Sickan*, *Mandan*, *Sucang*, *Backeloang*, *Taffakan*, *Tifulakan*, *Teopan*, & *Tefurang*. De quibus veluti & de moribus Incolarum videndus *Georg. Candidius*, qui Sacro inter Belgas Miniſterio in ea functus fuit, & Chriſtianam Religionem plantavit in *T. II. Nav. Belg. n. XX. p. 55. & ſeqq.* Belgæ Dominium ejus uſqve ad A. MDCLXI. habuerunt, idqve fortalitiis Seelandiâ & Provinciâ firmarunt, & Hiſpanos è Caſtello Kelangi, quod illi commerciorum ſuorum gratia extruxerant, pepulerunt; Sed ipſi dicto A. MDCLXI. à Koxenga Latrone Chinenſi tota Inſula ejecti ſunt, de qvo actu V. *La priſe de Formoſe in T. I. Itinerariorum Galliorum* & die Geſandtſchafften an die Kaiſer von Japan *p. 40. 41. 410. 411. &c.* Qvantopere Belgarum interſit hanc Inſulam teneri ex eo æſtimare eſt, qvod I. Commercia hic cum Chinenſium mercatoribus Aimogenſibus, & qui è Fluvio Cincheu veniunt commodiſſime exerceant. II. Quod ex Inſula hac alias nationes à Chinenſium & Japanenſium commerciis arcere poſſint; Quod ſenſerunt Hiſpani, ideo in Boreali parte Inſulæ A. MDCXXIV. Fortalitium Kelang excitarunt, claſſe etiam paulo poſt ſubmiſſa, ſi Belgæ hac ratione ab Inſula abſterreri poſſent; Sed claſſis illa tempeſtatibus à propoſito ſuo dimota fuit. Mox etiam Portugalli Belgas hinc avertere conati fuerunt, ſed non diſſimili ab Hiſpanicæ claſſis exitu. Deniqve & Japanenſes, ſed itidem fruſtra, quos Belgæ non quidem manifeſto averterunt,

ſed

sed tamen post extructam Seelandiam commerciorum usu sensim privarunt. Vid. iterum die Gesandtsch. an die Kais. von Jap. *p. 37. 38.*

XIX.

Japania tum nativa nobilitate sua, tum rerum ab Europæis ibi gestarum occasione multorum calamis jam tractari meruit, quales, *Maffeius* in Historiis Indicis, Idem in *Selectis Epistolis* variorum, *Xaverius* Epistolis à Tursellino editis, *Franc. Caron*, Descriptione Belgica Regni Japoniæ, *Henr. Hagenerus* notis in Caronium, *Bernh. Varenius* Descriptione Regni Japoniæ; Et inter recentiores sæpe citatus *Arnold. Montanus* Gesandschafften an die Kaiser von Japan *Amstelod. 1669. fol.* Ultima est Insularum à nobis versus ortum remotarum, & Elevationem Poli habet XXXV. graduum. Dubium tamen adhuc, utrum Insula sit an Continenti adhæreat? Magna enim ejus Pars ipsis Japanensibus est incognita, & Caronius, qvi sæpenumero id inquisivit, hoc tantum didicit, esse ultra Provinciam dictam Quanto iter viginti septem dierum versus ortum æstivum, antequam perveniatur ad extremum angulum regionis T'sunga, Mari conterminum. Hinc trajecta aqua latitudinis XI. circiter milliarium exponi in terram Jedso, Jesso vel Sesso, regionem quæ preciosas pelles suppeditat, sed tantæ amplitudinis, ut Japanenses etsi sæpius eam perlustraverint & ad interiora penetraverint, nunquam tamen ejus finem attingere, vel de ea certi quid rescifcere potuerint. Idem tanto magis confirmari, quia aqua illa, quæ à regione Tsungaar tam versus Japaniam, quam terram Jedso labitur, sistatur ad altissimos montes & inhabitatam regionem, quæ Provinciæ Ochiam adjacet, usurpeturque trajectus ille à Tsungaar ad Jedso, ne nimis longinqvum iter per vias insolitas suscipi opus esset. Inter arbores Cedris abundat, inter fructus oryzâ, inter animalia non tam cicuribus, quam feris. Provincias ejus LXVI. Itineraria numerant. Urbes muris carent, cujus rationem putamus eandem esse, quam de Anglia reddidimus *supra §. V.* At plateas singulas nocturno tempore peculiaribus portis clausas tenent. Domos mere ligneas habeant, unde crebra in Urbibus incendia. *Iedo* Sedes Regia est, quæ A. MDCLVII. horribili incendio simul ipsa Arce Regia devastata fuit V. *Arn. Mont. fol. 368. 369.* *Meaco* Sedes Dairi est, supremi Sacrorum Japaniæ arbitri. *Nangesaque* eiqve adsita Insula Disma statione Navium Belgicarum famosa est V. *supr. c. III. S. III. §. VII.* De Aquis Singacensibus Japaniæ cruciatibusque Christianis hinc illatis V. *eod. c. III. S. IV. §. XXV.* De Moribus Japaniorum V.

c. IX. S. IV. §. VII. De Lingva eorundem *ib. S. III.* De communi fcriptura feu univerfali Charactere Japoniorum, Chinenfium Coreanorum *ib. §. XII.*

XX.

Infulæ Salomonis in Mari Pacifico fitæ funt; Et poft has Infulæ Latronum, feu *de las Velas.* In quarum una Magellanus cecidit *V. c. III. S II. §. II.* Eodem referimus *Californiam* Infulam *Americæ* ad XXIII. gr. lat. Bor. adfitam, quam antiquiora Itineraria quidem pro Peninfula habuerunt, fed recentium obfervationibus Infula effe comperta fuit. Aliæ in eodem obfervatæ funt in Navigatione Auftrali Jacobi le Maire, quibus nomina data *t' Honden Eyland, Het Eyland fonder grond, de Cocos Eyland, de Verraders Eyland &c. V. T. II. Navig. Belg. n. XIIX.* Sed harum & fi quæ aliæ funt, minor ob fitum adeo remotum noticia & ufus eft.

XXI.

Similis Sors eft Infularum Terræ Auftralis, è quibus non ita pridem detecta *Inf. Pines* novam Anglorum Coloniam exhibuit, Belgis A. MDCLXVII. forte fortuna eo delatis, cujus defcriptionem fimul origine Incolarum Autor *Diar. Eur. Contin. XVI. Appendici* inferuit. *Terra del Fogo*, cum primum Continentis Pars crederetur, poft detectum Fretum Le Maire Infula effe deprehenfa fuit.

XXII.

Infulæ Americæ Majores funt, *Hifpaniola, Cuba, Jamaica, S. Johannis feu Burichena*: E quibus Jamaica Anglorum eft, Hifpaniola & Cuba è primis fuere, quas Columbus primâ fuâ ad Novum Orbem Navigatione detexit, & Cuba tunc temporis Johannæ & Ferdinandæ nomina accepit. Vid. *Petr. Mart.* Ocean. Dec. I. & II. paffim. Infulæ *Camercanæ*, alias *Antillæ & Caribes*, hominibus Anthropophagis famofæ fuerunt; Extatque peculiaris earum defcriptio: *Hiftoire des Iles Antilles de l' Amerique avec un Vocabulaire Caraibe. Roterd. 1658.* Celebrior earum eft *Martenico*, Gallorum Imperio fubjecta, eorundemq; præfidio firmata, à Clasfe Belgica etiam A. MDCLXXIV. tentata, infelici tamen fucceffu. V. *Berw. Eur. p. VI. p. 438. 439.* Nec felicior, clade tamen minor fuit expeditio Gallorum in Belgarum Infulam *Curaffou* feu *Curaffow*, quam illi A. MDCLXXIII. tentarunt, fed re infecta relinquere coacti fuere. At Infulæ *Tabago* illo tempore deterior fors extitit, quæ An. MDCLXXII. Belgis ab Anglis erepta fuit, per fecutam pacem tamen A. MDCLXXIV. reftituta. Infula *Barbados* Anglorum eft, quam defcripfit *Richardus Ligon: True and Exact Hiftory of the Island of Barbados.*

dos Lond. 1657. *Insulæ Lucayæ* versus Boream Maioribus istis objacent, quarum una *Guanaliani*, omnium prima fuit, ad quam Columbus appulit. V. *Histor. I. Navig. Columbi* & ex ea *Varen. Lib. I. c. IIX. Prop. IIX. Insula Summeri* Anglorum Colonii, freqventatur, postquam *G. Summerus* ibi A. MDCX. naufragium passus fuit, eamque habitationi ac culturæ commodam deprehendit. Sed una non est, verum plures & prope quinquaginta exiguis spaciis abinvicem disjunctæ. In Tabulis *Bermudæ* nomine designatur, quanquam ab aliquibus etiam in Oceano Indico talis Bermuda pingatur. V. *T. XIII. Americ. Meriani Sect. III. De Bermuda seu Summeri Insula. Terra Nova* Insula è regione Canadæ sita, itidem ab Anglis per Humfr. Gilbertum A. MDCLXXXIII. occupata eorundemqve cultui adhuc subdita est ac plurimorum Europæorum commerciis celebratur: Describitur *cit. T. XIII. Meriani S. I.* In eodem tractu Tabulæ *Insulam* quandam Dæmoniorum dictam, *de los Demonios*, designant, quam à Dæmonibus teneri, ac propterea inaccessam esse scribunt. V. *Megiser.* Neue Nordwelt *c. XLIX. p. 356. & seqq.* Qui & Historiam Nobilis Puellæ Gallicæ hic expositæ, ac biennio & ultra à totis agminibus Spectrorum vexatæ prolixe narrat. Sed loca spectris infesta si concedamus, non opinamur tamen Deum Diabolo permittere, ut certam sedem sibi attribuat, eâdemqve homines arceat. Terra non spirituum sed hominum propria est: Diabolus igitur nihil juris sibi in eam vindicare potest. Conf. *seq. c. VII.* Excursu de *Monte Giganteo* & decantato ejus Spectro *Rubenzalio.* Opinamur proinde ex vana persvasione denominationem talem natam, nec aliam Insulæ Dæmoniorum nomine intelligi, quam Bermudam, quam Nautæ ob Tempestatum frequentiam & gravitatem olim ita dixere. Wird von den Schiffleuten die Teuffels-Insel genannt / wegen der grossen und schweren Gewitter / so es allda giebet / und umb welcher Willen man gar schwerlich kan hinein kommen: Dann man hat dafür gehalten / sie sey gantz unbewohnt von Menschen / und eine Wohnung der bösen Geister. V. *Descript. Bermudæ c. T. Meriani c. I.*

XXIII.

Habent etiam Fluvii suas Insulas, quales in Danubio Insulæ juxta Ratisbonam, der grosse und kleine Werth / aliæve minores inter Urbes Kornenburg & Kloster-Neuburg, inprimis vero in Hungaria *Insula Scuta*, Schutt, celebri Comaræ Fortalitio instructa: Tum *Insula S. Andreæ* inter Vicegradum & Budam sita, & post Budam *Ins. S. Margaritæ*

seu Capella, die Hasen Insul. In effluxu Muræ in Dravum Insula Seriniorum sita, ibidemq; Serinswaria A. MDCLX. condita, sed A. MDCLXIV. à Turcis diruta. In Viadro talis est, quæ *Fortalitium* Oderberg sustinet, Clavis Itineris è Warta aliisqve citerioribus Fluviis in Pomeraniam: In *Havela*, quam *Insulam* in specie, den Werder/ vocant, q. dicas locum aquis circumfluum, & aliàs vini bonitate in tractibus nostris non ignotum. Insulas Volchdæ Olearius recenset *Tletinski, Subzinski, Dioploi, Turich, Maslof, Kosin, Staritzo, Kostowala, Sagerinsko, Sosnow, Schismamago, Sorok, Ostrowe*, h. XL. Insulæ, *Kriusna, Sapenofka, Achmatsko, Solotoi, Serpinski, Nassonofsko, Wesowoi, Ossino, Kisiar, Copona, Katarinski, Piruski, Jtziburski, Dolgoi*, in qua Astracan Urbs sita. Itiner. *L. IV. c. IX.* Borysthenes quoque, postquam flexu scopuloso *Porohi* dicto se expediit, in plana diffusus in plures alveos dividitur, & septuaginta Insulas alluit, quæ à dictis gradibus decurrentium fluctuum *Zaporobi*, q. ultra gradus, quod sint ultra illos scopulorum gradus nomen habent, & Cosaci inde, quod in illis Insulis militiæ vacant, *Zaporobiani* denominantur. *Piasec. Chison. f. 45.* Similis in Nilo est Insula *Meroë*, aliæqve in aliis majoribus Fluviis; Item in Lacubus, ut in Zembre lacu Africæ, & in America Australi, ubi Insula Plumbi in lacu sita. *Varen. l. IIX IIX.*

XXIV.

Porrò commemorandæ quoqve Insulæ, quas à speciali Charactere *Natantes* vocant, quarumve proprietas est, ut fluitent in Aquis, nec loco aliquo firmæ perstent, sed à ventis hinc inde agitentur. Tales simul causis earum inter veteres exhibet *Seneca* Nat. Q. L. III. c. XXV. *Sunt multi Lapides pumicosi & leves, ex quibus quæ constant Insulæ, in Lydia natant: Theophrastus est autor. Ipse ad Cutylias natantem Insulam vidi: Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Stationensi. Cutyliarum Insula & arbores habet, & herbas nutrit, tamen aqua sustinetur, & in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, sed & aura. Nec unquam illi per diem & noctem in uno loco statio est, adeo movetur levi flatu. Huic duplex causa est. Aquæ gravitas medicatæ & ob hoc ponderosæ, & ipsius Insulæ materia vectabilis, quæ non est corporis solidi, quamvis arbores alat. Fortasse enim leves truncos frondesque in lacu sparsas pinguis humor apprehendit ac vinxit. Itaque etiam siqua in illa saxa sunt, invenies exesa & fistulosa, qualia sunt quæ duratus humor efficit, utique circa medicatorum fontium rivos: Quæ ubi purgamenta aquarum coaluerunt ex*

spuma

ſpuma ſolidantur. Neceſſario leve eſt, quod ex ventoſo inanique concretum eſt. Talem *Camdenus* commemorat in Lacu Scotiæ Loumond agitari, ſimilesque in Germania inter Vilſecam & Weidam à ventis circumagi tradit *Britann. p. 666.* *Kircherus* in Lacu Alberico haut procul Roma ſedecim ejusmodi Inſulas Fluctuantes, quas *Barchettas* vocent, conſpici tradit. *Mund. Subt. L. V. S. IV. p. 239.* Eſt & in Gallo-Belgica Provincia juxta Audomarum Lacus ingens, Inſulam arboribus conſitam & paſcuis uberem portans, in qua oves & boves paſcuis intenti una cum Inſula, quocunque eos ventorum impetus impulerit, agitantur. Item ad Pagum *Undres*, quæ prima eorum ſtatio, qui celeribus equis Bajona Burdigalam proficiſcuntur, Lacus eſt *Ors*, in quo Inſula paſcuis apta vento ſæpius ab uno latere in oppoſitum fertur. *Furner. L. VI. c. XXXIIX.* Alia iterum in lacu Borusſiæ ad oppidum *Gerdawen*, quam congruo naturæ ſuæ nomine das Schwimmbruch/& das Schwimmbreeck vocant, ac Longitudinem CCCL. & Latitud. CCL. pasſuum habet. Incolæ, ſicubi appellit, armenta ſua in eam abigunt, quæ ſi contigerit eam à vento rurſum aliò propelli, tamdiu hic morari oportet, donec aliò iterum appulerit. Habentur & in Ponto Euxino, quas *Cyaneas* olim dixere; *Busbequius* tamen ſibi non viſas conteſtatur. *Voles fortasſe hoc loco, ut Tibi aliquid de* Natantibus Inſulis Cyaneis *ſive Symplegadibus referam: Ingenue fateor, me paucis iis horis, quibus ſum ibi verſatus, nullas Inſulas Cyaneas (neſcio an alio quopiam tum defluxerint) cognoſcere potuisſe.* Ep. Turc. *I. p. 52.* Plures magno numero recenſentur à *Gryphiandro de Inſ. c. VI. n. 42. & ſeqq.* Add. è veteribus *Senec. Nat. Q. L. III. c. XXV.* Caſus de Dominio earum V. ap. *Grot. J. B. L. II. c. IIX. §. IX.* De cauſa dubium non eſt, eam in viſcoſitate Aquæ, tum in conglomeratione ſarmentorum foliorumqve arundinis &ſſ. accedente arenæ, luti &c. mixtura quærendam eſſe, à qua nec *Kircherus c. l.* abludit, nec *Seneca* ante citatis verbis: Ac ſi quæ interierunt, id freqventi earum cum litoribus vel inter ſe factæ colliſioni, vel incremento gravitatis ipſarum tranſcribendum erit. De *Civitatibus ac Pagis Natatilibus V. c. IX. S. IV. §. V.*

XXV.

Dn. & Fictitias, aut mollius, dubias Inſulas recenſeri operæ pretium fuerit. Talis eſt *Inſula S. Brandani*, alias Brondonis, Borodonis &c. vocata, Hiſpanis *la Incantada* & *la Non-trovada*. Portugallici Nautæ, ut Linſchotanus refert, opinantur eam jacere centum milliaribus à Canarijs Inſulis verſus Occidentem, & illam aliqvando conſpicuam,

plerumq;

plerumqve tamen inconſpicuam eſſe: Campos ejus virides, fertiles, incolas eſſe Chriſtianos, ſed ignorari, cujus nationis vel originis ſint, & quo ſermone utantur. Hiſpani aliquoties è Canarijs ad illam viſendam inſtituerunt navigationes, ſed nunquam reperire potuerunt. Ideo quidam arbitrati ſunt ſpectrorum illuſiones eſſe, alij exiſtimarunt certis tantum anni diebus videri poſſe, plerumqve autem nubibus vel nebula tectam eſſe. V. *Linſchot c. XLVI.* & ex eo *Varen. l. IIX. VII.* Brandanum qvod attinet, is Sanctus Scotorum fuit, occurritqve in vita ipſius prolixa Hiſtoria, de Inſula quadam alias inacceſſa, qvam ille ſolus adierit. Inſulam talem vero excogitandi cauſam extitisſe Inſulam veterum ἀπρόσιτον ſ. Inacceſſam aut Nivariam; quæ hodierna *Teneriffa eſt*, cum Voſſio ſuſpicamur. Sola enim Teneriffa è Canarijs nive abundat, quippe in ſummam ſupra Mare altitudinem elevata, ut nivium natalibus locis ſe inſerat; Atqve hinc ducentis & ſexaginta millibus Paſſuum conſpicua fit navigantibus, ſed auroræ tantum tempore & poſt Solis Occaſum. Species enim rerum remotarum per condenſatos matutinos ac veſpertinos vapores tunc altius efferuntur, qvam interdiu, dum ſol vapores diſſipat. Veriſimile igitur hoc illis contigiſſe, qui primi ad hanc Inſulam tendere conati fuerunt; Vidiſſeque eam à tam vaſto intervallo tanquam propinqvam, ſed qvæ orto Sole evanuerit; Et ipſum hoc ſecunda ac tertia die eveniſſe: Nautas vero & vectores intervalli immenſitate deceptos, oculorumqve judicio ſe nihil aut parum admodum proficere arbitratos, ventis licet ſecundis, aut curſum ſuum teneri, aut Inſulam perpetuo fugere vel etiam evaneſcere exiſtimaſſe:

Simili modo ſe habet Inſula *Friſlandia*, quam Tabulæ juxta Islandiam collocant, ſed in recentibus Wittenij aliorumque omiſſa fuit, quod nullis navigationibus inveniri potuerit, ſuſpicanturq; unam ex Inſulis mediocribus Americæ Septentrionalis eſſe. *Ortelius* de ea ita ſcribit: Ipſam Veteribus prorſus ignotam, neque apud Neotericos Geographos aut Hydrographos ejus ullam fieri mentionem, præter unum *Nicolaum Zenum* Venetum, qui A. MCCC LXXX. variis in Oceano jactatus procellis, tandem naufragus ad hanc Inſulam appulerit; Huncque tradere, Inſulam hanc Regi Norwegiæ obedire, & majorem eſſe Hibernia, ejusque primarium oppidum ejusdem eſſe cum Inſula nominis, incolasqve ut plurimum piſcationibus ſtudere. Addit deinde eam ſuo tempore denuo innotuiſſe, & ab Anglis Angliam Occidentalem appellatam fuiſſe: Quod ipſum indicio eſt, non aliam, quam partem

partem Americæ intelligi posse, cum nulla Insularum, sed Americæ Tractus Septentrionalis ab Anglis nomen acceperit. V. *Theatr. Ortel. ad Tab. 130.* Literas Zeni Latine exhibet *Pontan. Chorogr. Dan. f. 755. & seqq.* Germanice *Megiserus* von der Neuen Nord-Welt *c. XIIX. XIX. & seqq.*

Ejusdem notæ sunt Insulæ Elysiæ seu Beatorum, quas veteres ultra Britanniam & Orcades collocarunt & pro receptaculis Beatorum coluere, de quibus V. Camden. *Descr. Insf. Britann. p. 744. & supra §. V.*

XXVI.

Affines Insulis sunt *Peninsulæ*, partes Terræ maxima sui parte mari circumfluæ, angusto autem tractu Continenti adhærentes. Græci *Chersonesos* vocant, & *Isthmum* Tractum angustum, quo Continenti adhærent, seu generalius portionem Terræ augustam, per quam ex lata terræ parte in aliam venitur. Potiores earum quinqve sunt ipso nomine Chersonesi quoqve passim notæ: Chersonesus *Cimbrica*, Chersonesus *Thracica*, Chersonesus *Taurica*, Chersonesus *Aurea*, *& Peloponesus seu Morea:* Quibus *Yucatana* Americæ & *Corea* ad Chinam adjungi possunt; *Isthmi celebriores* sunt I. Inter Ægyptum & Asiam, quo Africa adhæret Asiæ. II. *Isthmus Corinthiacus*, inter Peloponesum & Græciam. III. *Isthmus Chersonesi* Tauricæ. IV. *Isthmus Panamensis* inter Americam Septentrionalem & Meridionalem.

XXVII.

Easdem externa specie imitantur *Pulvini & Scopuli*. *Pulvini*, Latine dicti quos Hispani *Baixos* dicunt, & *Abrolhos*, quasi *Aperi Oculos*, Belgæ Droogten/Sandbancken: Sunt illi in Tabulis spacia ista punctata, Mari passim inscripta: In ipso Oceano, arenosa spacia vel extra superficiē eminula, vel in Aqua latentia, ita tamen ut transitum navium impediant. Tales Pulvini Brasiliæ, *Abrolhos de Brasilia*, septuaginta milliaribus à litore Brasiliæ in Mari jacentes, *Pulvini S. Annæ* dicti: Quos ut vitent Nautæ Guineæ propius accedunt; Si enim in hæc brevia inciderent, haut sine magno Naufragii periculo Patriam cogerentur repetere. *Linschot. c. III.* Quanquam & illa ex parte non desint. *Baixos de Judea*, Syrtes Judaicæ, sitæ inter Insulam Madagascar & Continentem, prorsus horrendæ sunt ac periculosæ multisqve navibus exitiales. *Linschot. eod. c. III.* In Oceano Indico extant *Baixos de Patram*, *B. de Po. das Banhos*, *B. S. Miguel* &c. Naufragia ad eos sæpe facta breviter recenset *Ricciol. L. X. c. XII.* Inter Scopulos indicamus illum, qui à parte meridionali Insulæ Sanctæ, t' Heiligeland / apparet & *Monachus* vulgo dicitur: Quo tractu & alius infra

undas latet, qui vadum ibi navigiis infeſtum reddit: Hicque claſſem Germanici Cæſaris naufragium paſſam ſuſpicatur *Pontan. Chor. Dan. f. 737.* *Nidingum* quoque, cujus §. X. mentio facta, non tam Inſula, quam Obex ſeu Scopulus, idemque naufragiis infamis eſt *ap. eund. f. 719.* In Mari Balthico inter Oelandiam & Smaland am apparet Scopulus, virgo *Svedica*, die Schwedische Jungfer/ vocatus, de quo *Olear. L. II. c. II.* Alii ſunt, qui aditum ad Sinum Meller & ſitam in eo Stockholmiam obſident, Scopuli undique è Mari extantes & vulgo die Scheeren dicti. V. *Braun. Th. Urb. p. V. f. 38.* Talesqve etiam *Echinades* in Mari Mediterraneo perhibentur, Inſulæ obſcuri antehac nominis, ſed ob victoriam à Chriſtianis partem poſtea nobilitatæ; Quas ex arena & limo Acheloi amnis aggeſtis & ab Echino, cujus ſpeciem aſperitate & ſterilitate referunt enatas veteres ſcripſere. *Thuan. Hiſtor. Libr. L.* ubi pluribus de victoria Chriſtianorum A. MDLXXI. à claſſe Turcica iſthic aſportata. Ab Itinerariis *Corſolari* vocantur & Scopuli eſſe ſcribuntur V. *Itiner. J. Jac. Breunings L. I. c. VII.* Alius inter Inſulas Cerigo & Cerigotto meminit *Neitſchütz*, & *Ovo duro* vocari ſcribit *p. III. L. II. c. X.* Alius iterum ad Inſulam *Tino*, *Manler* dicti, *Pr. Radzivil, Ep. III. f. 258.*

CAPUT VI.

CAPUT VI.

HISTORIA PARTIUM CONTINENTIS.

SECTIO I.

De REGIONIBUS EUROPÆ.

§. I.

HISPANIA.

I. *Partes Terræ Hiſpaniæ nomine comprehenſæ; Figura Hiſpaniæ; Ejusdem limites: Quibus partibus Pyrenæi Montes Hiſpaniam à Gallia dividant.*

II. *Soli Hiſpanici laudes apud veteres: Cauſæ hodiernæ ſterilitatis ejus. Gravior æſtus ipſi incumbens: Aëris acrimonia: Cur Hiſpani nodos veſtium inferius primo aſtringant?*

III. *Portugalliæ nomen ac diſcrimen à veteri Luſitania; Ejusdem Provinciæ ac Urbes.*

IV. *Caſtiliæ Provinciæ ac Urbes.*

V. *Aragoniæ Provinciæ ac Urbes.*

VI. *Navarræ nomen, diviſio, Urbes.*

I.

SEquitur ut Continentis Partes accedamus, & illas quidem non Politice & quatenus Imperium aliqvod accipiunt, hoc enim Historiæ Civilis peculiare munus est, sed in naturali suo situ perlustrandas. Initium sumendum erit ab HISPANIA, tanquam Capite Europæ & extrema ejus versus Occidentem parte; Venitqve hoc nomine tota Regio, quam Veteres Hispaniæ Tarraconensis, Bæticæ ac Lusitaniæ nomine complexi sunt. *V. Plin. IV. XXI. Pomp. Mel. L. II. Strab. L. III. Justin. L. XLIV.* h. non tantum hodierna Hispania, sed comprehensis etiam Portugallia & Algarbia. A Strabone, Pomp. Mela, & Ptolemæo referre dicitur figuram corij bubuli humi protensi, cujus partes ad collum pertinentes in adhærentem Galliam porrigantur. Limites sunt à Septentrione *Oceanus Cantabricus*, ab Occidente *Atlanticus*; A Meridie extra Fretum Gibraltar *Mare Gaditanum*, post Fretum *Mare Ibericum & Balearicum*; Ab Oriente *Montes Pyrenæi*, quibus à Gallia separatur, sed dubium, qua eorum parte: Unde A. MDCLX. inter Gallos Hispanosqve convenit, ut in Galliæ atqve Hispaniæ Terminis rite distinguendis Commissarij utrinqve deputarentur, qui bona fide declararent, quæ essent illæ Pyrenæorum Montium partes, quæ Limitum loco signari possent. V. *Artic. Pyren. n. XLIV.* Cujus rei exitus hic fuit, ut *Confluentum*, *Promontorium Quierſum*, *Comitatus Karolotensis* cum triginta quinque vicis in Cerdania Regi Galliæ, *Rosa*, *Belvera*, *Urgella* cum aliis non nullis Hispaniæ Regi adjudicarentur. *Thulden. ad A. MDCLX p. 435.*

II. Solum Hispanicum veteres non una laude extulerunt. V. *Justin. L. XLIV. c. 3. Pomp. Mel. L. II. c. VI. Solinum & alios.* Quibus & fidem facit hodiernus generosi vini, Salis, olei, metallorum proventus. In Lusitania veteri Equas vento concipere è multis autoribus prodit Justinus, sed addit ex eqvarum fœcunditate & gregum multitudine id natum, Equosqve in Gallicia & Lusitania tantos ac tam pernices videri, ut non immerito ipso vento concepti videantur. Sed frumenti non æque ferax est, ob Soli siccitatem, quem defectum variis casibus expertus fuit Fridericus II. Elector Palatinus, quando Carolum V. Cæsarem in Hispania visitatum ivit, qua de re videndus *Hub. Thom. Leod. L. VI. de Vita Frider.* & ex eo *Lans. Orat. contr. Hispan.* Unde sterilitatis nunc passim accusatur: Quæ tamen I. Mediterranearum Provinciarum, non

universæ est, nam Andalusia adhuc Granarij Hispaniæ nomine celebratur. II. Nec omni compensatione caret, quam *Mela l.* ante cit. jam agnovit, *& sicubi ob penuriam aquarum effœta & sui dissimilis sit, linum tamen aut spartum alere* scripsit. III. Neqve etiam causa sterilitatis hujus in natura soli adeo, quam negligentia Incolarum videtur sita esse. Wann sie ein wenig mehr Geschicklighkeit hätten / und an statt / sich von dem Rauch bey ihren Heerden zu weyden / die Erde ein wenig besser baueten / und sich nicht schämeten Handwercke zu lernen und zu treiben / würde es ihnen eine freygebige Mutter seyn alles dessen / so zu deß Lebens Unterhalt / so wol in Kleidern / als in der Nahrung / nöhtig ist: Wie sie dann daheim Korns / Weins / Oels und allerley Früchten gnung haben / und der Früchte ihrer Nachbarn nicht bedürffen / wann die Jahre gut fallen: Und wann sie den Ackerbau verstünden / oder sich darauf legen wolten / könten sie in einer so grossen Uberflüßigkeit leben / daß nicht allein die allerfruchtbareste Landschafften / einiger andern Unfruchtbarkeit / die es weniger hat / ersetzen / sondern von ihren Gütern in die Frembde / ohne Entblössung und Mangel zu Hauß / schicken würden. Die allervortrefflichste Materien von allen Zeugen / die Wollen von Segovia / die Seiden von Granada / der Corduwan von der Stadt Rodrigo / der Flachs und der Hanff von Andalusia / Kupffer und Eisen auß Biscaja / und viel andere Ab- und Außwürffe von ihrem Viehe / von seinen Boden und seinen Bergwercken / solten billich die Stäte mit Handwercks-Leuten und den allerbesten Arbeitern von gantz Europa erfüllen. Accedit Incolarum paucitas, qua oportet soli sterilitatem procurari, cum nemo sit, qui vires ejus excitet. Conf. *P.II. c. I. §. IV.* Naturalem certe non esse sterilitatem non tantum Scriptores Romani, sed ipsa Romanorum per tot annos in Hispania gesta Bella testatum faciunt: Quia enim prima fuit, quam Romani aggressi sunt, & ultima fere, quam occupaverunt, & numerosos incolas, & magnam soli fertilitatem fuisse oportuit, unde tam diuturna vis resistendi manavit. Natus interim ex hac voluntaria sterilitate ille Hospitalitatis per totam Hispaniam neglectus, ut nec Hospiti victus copiam in promptu habere, nec Madriti vel alibi consalinos alere facile liceat, ne quid ciborum Indigenis per peregrinos præripiatur. *Dum in hospitium divertis, quod unum quælibet Civitas saltem habere cogitur, invenis arietis cornu parieti annexum, ad quod jumentum tuum religas. Deinde ubi dicitur, si quidquam aliud petas, vade ad forum. Quod si roges, ut vel famula vel famulus Tibi commodetur, ut pro te eat, te remuneraturum, mox audies, vade tu ipse, opus habeo famulitio meo. Neque est,*

 quod

quod avenam paleas aut fœnum petas: His caret Hiſpania, hordeum emere poteris & equo tuo dare, terram pro ſtrato boni conſule: Tibi vero pro lecto vel culcitra mattam à vicino precio impetrabis: Tibi coquus, tibi Famulus eſto, in hoſpitio vix acetum vel oleum impetrabis. Leod. *cit. Vit. Frider. L. VI.* Conf. *Aut. des Voy. d'Eſp. c. III. & XIX.* Regionem æſtu gravari notisſimum, indeqve æſtivo tempore ibi paſſim receptum, ut more Orientalium de nocte magis quam interdiu negocientur, & ex adverſo à nona matutina ad tertiam veſpertinam quieti indulgeant, ſilentiumqve tunc non minus in urbibus Hiſpanicis, quam apud nos media nocte obſervetur. Eodem reſpexit Italus ille, qui cum Doctores ſuos de loco Purgatorii diſceptare audiret, id ignorantia Geographiæ fieri dixit, ipſosque ex Tabulis facile perſpecturos, locum hunc in Europa Hiſpaniam, in Africa Lybiam fore jocatus fuit. Ineſt & Aeri præcipue nocturno ac matutino penetrans quædam & ſtomacho adverſa acrimonia; Unde fieri putant, quod Hiſpani veſtium nodos non ſuperius primo, ut aliæ Gentes ſolent, ſed inferius aſtringant, quo ſtomacho conſulatur. V. *Voy. d'Eſp. c. XII.* Eandem ob cauſam & periculoſum perhibent ibi apertis feneſtris noctu ſomnum capere: Nam quia Sol ardens magnam ex Terræ viſceribus vaporum malignis qualitatibus imbutorum copiam extrahit, hi nocturno tempore frigidiuſculo condenſati & ad naturalem ſtatum in umbroſo aëre reducti, dum poros dormientium intrant, propria ſubſtantiæ contagione ſangvinem corrumpunt. V. *Kircher. Art. M. Luc. L. I. P. II. c. V. Reg. V.* Qui hanc ipſam rationem reddit, cur nocturnus aër etiam in campis Romanis dormientibus periculoſus ſit.

III. HISPANIÆ diviſio in *Tarraconenſem, Hiſpaniam Bæticam, & Luſitaniam* ſupra indicata. Alias tales ex antiquitate eruit *P. Merula Coſmogr. P. II. L. II. c. XI.* Hodiernam diviſionem tria Regna efficiunt, *Portugalliæ, Caſtiliæ & Aragoniæ*, quam & Philippus II. ſubjecta jam Portugallia tribus Galeis ſcuto ſuo impoſitis exprimere amavit, utpote veterum Portugalliæ, Caſtiliæ, & Aragoniæ Regum proprias, cum antea duabus tantum uſus fuiſſet. *Chiflet. de Eq. Aur. Vell. c. IIX. p. 23.* *Portugalliam* quod attinet, illa nomen fert à *Portu*, celebri Urbe ad Oſtium Durij Fluminis ſito, quæ *Portogalo q. Portus Cale*, h. Portus Pulcher ſeu Portus Galiciæ dicta, nunc *Port à Port*, V. c. III. S. III. *§. III. in fin.* Cui nominis ratione æquiparaveris Urbem & Portum Americæ ad Mare Pacificum, *Aquapulco* dictum, & è Sacris *Boni-Portum Act. XXVII. 8.*

Veni-

Venimus in locum qvendam, qui vocatur Boni - Portus. εἰς τόπον ἵνα καλοῦσιν Καλοὺς Λιμένας. Et ut Germanus Interpres habet: Eine State die heist Gutfurt. Confundi ſolet cum veteri *Luſitania*, ſed illa ad ortum latior fuit, Portugallia vero ad Septentrionem magis patet. Luſitania enim terminabatur ad Boream Fl. Durio, & alio minori, qui hodie Thormis, in ripa dextra geſtans Salamanticam, ductaqve ad faciendum Limitem Orientalem ab hujus fonte per Soterium montem Saltumqve Manlianum ad Anam, ubi Caſtra quondam Vitelliana, lineâ, Anæqve porro progreſſu per Emeritam Auguſtam ad Mare. Portugallia vero verſus Boream excurrit ſupra Confluentes Minium Aviamq; ad oppidum usque Ribadaniam, in Aviæ ripa poſitam, qua parte Galliciam ſpectat, ductaque hinc in ortum Linea ad Mirandam uſque ad Durium collatam, inde vero Meridiem verſus recto fere progreſſu facto ad oſtia Anæ Fluvij, quo latere Caſtiliæ, Extremaduræ & Andaluziæ eſt confinis. *Oſor. Præf. de Reb. Geſt. R. Eman.* Confer. *Merul. c. l. c. XXVI.* Provincias Portugalliæ *Antonius de Souſa* & alii enumerant: *Trans-Taganam, Cis-Taganam, Beiram, Interamnenſem & Transmontanam.* Sexta ſed non tam Provincia, quam Regnum eſt *Algarbia.* Urbes habet XIIX. Oppida DCCC., pagos XVM. Primaria Urbs eſt Olyſſipo ſ. *Lisbona*, Sede Regia & commerciis celebris. Oppida *Caſcalis & Bethlehem* ejus velut Antemuralia ſunt; Et Caſcali Naves adventantes vel diſcedentes ſtationem habent, Bethlehem v. earundem aditum ad Urbem tutatur, aut ſi pacificæ non ſint, prohibet. *Caſtellum S. Johannis* Urbi præſidium, & adverſus motus frenum præſtat: Unde inter errores Comitis de Olivarez numeratum fuit, quod imminentibus A. MDCXL motibus Portugallicis locum hunc milite Caſtellano nudaſſet. V. *Ferd. Pallavicin. in Caſus hujus Comitis Hiſtoria.* In Monaſterio S. Claræ extra Urbem ſito, cum Regina ſe huc recepisſet, Regis Alphonſi exautoratio cœpta. V. *Diar. Europ. Contin. XVII. ad A. MDCLXIIX.* In *Interamni* Provincia ſita *Bracara*, primaria Urbs Archiepiſcopalis, quæq; decimo ſtatim poſt Aſcenſionem Domini Anno à D. Petro S. Jacobi Majoris Diſcipulo fidem Chriſtianam ſuſcepiſſe dicitur, unde & totius Hiſpaniæ primatum ſibi olim vendicavit, eaqve de re cum Urbe Toletana veterem litem aluit, cujus meminit Honorius III. in cap. coram, De in integrum reſtitut. Quæ tamen lis ab ejusdem Pontif. M. tempore ad noſtram usqve ætatem ſiluit. *Caſſ. Alvarus in Deſcr. Bracar. ap. G. Braun. Th. Urb. T. V. fol. 13.* In *Trans-Tagana* eſt *Ebora*, & in Beira *Coim-*

Coimbra seu *Conimbra* Urbes itidem Arch-Episcopatibus & Academiis celebres. In *Trans-Montana* sita Bragança, unde familia *Ducum Bragantinorum*, quæ hodie Regia est. *Algarbia* inter Titulos Regum Portugalliæ est, eademqve Thermarum multitudine celebratur: In Oppido *Sagres* Henricus Rex Portugalliæ confidere gavisus fuit, *ut inde classes mitteret, quæ viam in oras ad Solem Orientem sitas aperirent.* Osor. *de R. G. Eman. R. L. I.* Cætera de *Portubus Portugalliæ* V. *c. III. S III. §. III.* De Fluviis *eod. c. III. S IV. §. X.* De Promontoriis *C. VII. §. IIX.* De Locis Jurisdictionem Portugallicam agnoscentibus *P. II. c. II. §. I.*

IV. *Regni Castiliæ* seqventes sunt Provinciæ.

I. *Estremadura* ab Oriente Portugalliæ sita, in qua Urbes extantiores *Badajos* & *Merida.*

II. *Andaluzia* juxta Fretum Gibraltar & Mare Ibericum, à Vandalis nomen adepta est, q. d. Vandalusia: Secatur Fluvio Bæti s. Guadalquivir, & ob largum Frumenti proventum Granarium Hispaniæ vocari amat. Urbes ejus nobiliores sunt Hispalis, seu *Sevilla*, Provinciæ Metropolis omniumqve Hispaniæ Urbium nitidissima, & mercium utriusqve Indiæ stapula. De Portu ejus *S. Lucar*, item *Cadix & Gibraltar* dictum *c. III. S. III. §. III.* *Corduba* Dignitate ab hac proxima est, *Algezira* haut procul Gibraltar sita partem Titulorum Regiorum constituit: De aliis Urbibus & Castellis hujus Provinciæ V. *G. Braun. Th. Urb. T. I. & V.*

III. *Granada* proxima ab Andaluzia ad Mare Ibericum: In qua Homonyma ipsi metropolis, una è maximis Hispaniæ Civitatibus, quæqve ultimo omnium Maurorum regimen sustinuit subjugata demum A. MCCCC. XCII. à Ferdinando Catholico, postquam VII. Annorum obsidionem sustinuerat: In cujus rei memoriam hodienum Festum S. Johannis Baptistæ solennisfime celebrant, solentqve Cives Granatenses Maurorum more armati scuto & lancea summo mane concurrentes inter se pugnæ speciem præbere. Urbs Serici mercatura excellit, quam in singulari eaqve maxima & parvæ civitati æmula domo Alcaceria dicta exercent; Nec aliqua hic facile domus est, quin fontem salientem & citrum minimùm unam habeat. *Alhambra* pars ejus una, Regiam Arcem & vetus Maurorum Palatium complexa, cujus porta cum captus Maurorum Rex *El Re Chico* exiret, expugnati Regni Granatensis hanc sempiternam memoriam remanere postulavit, ut nemini post se hæc Porta unquam

unquam pateret: Quod à Ferdinando Rege facile impetravit: Eoqve hæc Porta ab illo tempore semper clausa mansit, & ne unquam aperiretur, firmum propugnaculum oppositum fuit. V. *Leod. de V. Frid. L. VII. init.* Philippus II. ibidem Arcem Novam excitavit forma quadrata ex cœruleo lapide singulari Architecturæ artificio ad normam secto. *Merul. c. XXIII.* De *Alhama*, *Antequera*, *Loxa* V. *Braun. T. II. Theatr.* De *Archidona* eund. T. V. *Malaga*, portu, propugnaculo & Armamentario Africano, & *Velis Malaga* prope hinc distans Commercio Uvarum passarum celebris est.

IV. *Murcia* juxta Sinum Virgitanum sita, Urbes habet *Murciam & Carthagenam*. *Murcia* Sedes fuit meritissimi de Re Astronomica Alphonsi Regis, cujus Tabulæ *Alphonsinæ* ab eo dictæ adhuc extant. Carthagena, *Nova Carthago*, est ab Asdrubale Pœnorum Duce, quo tempore contra Romanos Bellum gessit condita. Novam tamen dictam scribit *Johannes Gerundensis Paralip. Hisp. L. I. in fin.* non ob Africanam illam, sed veterem aliam in ipsa Hispania, quæ hodierna Cantavilla esse creditur. V. *Merul. P. II. c. XXII.*

V. *Castilia Nova* Regia Hispanorum Sede, *Mantua Carpetanorum* seu *Madrito* notabilis est, item *Compluto*, quæ nunc *Alcala de Henares*, *Toleto & Jaene.* Madritum Urbs totius Hispaniæ populosissima, dignissimaq; Regum Sedes, ob aëris puritatem, quæ tanta est, ut cum alias Flumine aliisve sordium avehendarum adminiculis careat, nullas ille sordes patiatur, sed oblatas è vestigio exedat & calcis instar absumat: æquiparanda eo nomine Ispahanæ, Persarum Regiæ, quam aëris beneficium salvam præstat, cum ob sordium copiam alias continua infectione laboratura esset. Reginæ partui vicinæ ideo olim huc concesserunt, ut Principes recens nati statim purum haurirent aërem; Carolus V. Imp. quoq; paucos dies hic commoratus morbo Quartanæ quo diu laboraverat est liberatus. Domi civium plerumq; humiles sunt; Primam enim earum contignationem Rex sibi vindicat, quam proinde si redimere neqveunt, non exædificant. At à Palatiis Procerum majorem splendorem accipit, quæ postquam vicariatu in Belgio, Italia aut India functi sunt, excitare amant. Arx Regia in editiori quadam ejus parte jacet; Et alio loco Domus Regia, *Buen Retiro*, ipsi addita, ad quam per ambulacrum *Prado* dictum itur. Plateas amplas habet, sed male stratas cum non exiguo ambulantium incommodo. Muris caret, at silicum copiam in depressioribus aliquot locis circumjacentibus cernere est, unde

Cinctum igne cecinit Hispanus Poëta Johannes Mena. V. *Merul c. XX. Voy. d'Esp. c. V. & XX.*

Complutum Academia commendat, quæ *sic efflorescit omni genere studiorum, ut jure optimo* παιδόπολιτον *appelletur*, scripsit de suo tempore *Erasmus* Epist. *ad Franc. Vergaram Græc. Liter. ibi Profess.* Ibidem prima Biblia Polyglotta A. MDXV. excusa, à loco *Complutensia* dicta, & auspiciis sumptibusqve Card. ac Archiepiscopi Toletani *Franc. Ximenij* emissa, quos sumptus non minus ac impensas Bellicas alias ad immensarum opum invidiam levandam fecisse videtur. V. *Thuan. L. I.* Inclaruit etiam Cursus Philosophicus ejusdem Academiæ nomine *Collegij Complutensis* passim appellatus, quale & è Portugallia est *Collegium Conimbricense*, & ambobus subtilitate par, at perspicuitate & antiquitate majus *Colleg. Francofurtanum* à majoribus nostris scriptum & A. MDVII. jam editum, sed iisdem infelicius, quippe per injurias temporū ab hominum memoria remotum, cui tamen propediem redditum iri speramus.

Toletum centrum est & quasi Umbilicus Hispaniæ: Gothorum tempore cognomen Urbis Regiæ adeptum fuit, quemadmodum & hodienum simul Jaene inter Titulos Regum Hispaniæ collocatur; At nunc primam Sedem Archiepiscopalem Hispaniæ sustinet, de quo V. *P. II. c. I. §. XVI.* In Schola ibi Magiam olim docere solitos notat *Leod. Vit. Frid. L. VII.* Cum Urbe Burgos de Prærogativa contendit, quam litem Alphonsus XI. subtiliter declinavit, *qui cum Compluti indictum Concilium haberet, in omnium conventu, antequam litis ulla mentio fieret, inquit:* Toletanos scio imperata libentissime facturos, loquantur Burgenses. *Hac Regis Oratione conquievere, cum utriq; se prælatos existimarent, Toletani quidem, quod Rex ante omnes eorum nomine locutus esset; Burgenses vero, quod primi omnium per se sententiam dixissent: Hanc deinde consvetudinem Reges omnes Castellæ secuti sunt, quoties Concilium est ab illis indictum.* Osor. *de R. G. Eman. Reg. L. I.*

VI. *Castilia Vetus* Urbes habet, *Burgos, Vallisoletum s. Valladolid, Salamancam.* *Burgos* prima Urbium Castiliæ veteris, eademq; frigidissima Hispaniæ est: Nuperrime novum nomen meruit, ab hodierni Regis conjugio hic consummato. Incolæ elegantissime L. Hispanicam loquuntur; Rex singulari reservato Canonicus Burgensis audit. Emortualis fuit Philippi Austriaci Caroli V. Parentis. *Valdoledum*, Veterum Pincia, itidem Sedes Regia olim fuit; Præterito seculo nativitate Philippi II. inclaruit. *Salmantica* universitate celebris

bris eſt, in qua Didacus & Antonius Covarruviæ & Dominicus Soto vixere.

VII. *Legio*, Provincia mediis ſeculis celebritatem meruit, quia ſola fragmenta disjectæ à Mauris Hiſpanorum potentiæ in Pelagio Rege ſuo ſervavit.

IIX. In *Gallicia* ad Oceanum Atlanticum *Compoſtella* eſt, Peregrinationibus religioſis ad S. Jacobum celebris, de quo V. *c. IIX. S. II. & P. II. C. I. §. IIX.*

IX. *Aſturia* ad Oceanum Cantabricum Primogenito Hiſpaniarum Regis nomen dare ſolet, *Principis Aſturiarum* ſeu *de las Aſturias*: Gemina enim eſt, à civitatibus Oviedo & Santillana denominata, una *d'Oviedo*, altera *de Santillana*.

X. *Biſcaya & Guipuſcoa* itidem ad Oceanum Cantabricum ſitæ ob tenacem veteris Cantabrorum Lingvæ conſervationem memoratu dignæ ſunt. Ad easdem pertinet *Molina*: Unde *Dominus Molinæ* in Titulo Regis Hiſpaniæ. De Urbibus *S. Sebaſtiani* & Belli-Vadi ſeu *Bilbao* V. *ſupr. c. III. S. III. §. III.*

V. *Aragonia* veterem Tarraconenſem Hiſpaniam nomine ſuo conſervare videtur. Partes ejus. 1. *Aragonia* in ſpecie ſic dicta, cujus Metropolis *Saragoſa ſ. Cæſarauguſta*, Urbs à Juba Rege, ut creditur condita, & Inaugurationibus Regum Aragoniæ olim deſtinata, nunc Sedes Vice-Regis Hiſpanici, & Tribunalis Regni *el Juſticia* dicti, in quo Aragonij veterem libertatem ſuam adhuc ſervant. Exemplum recens Judicum invito Rege Philippo IV. hic depoſitorum V. *ap. Voy. d'Eſp. c. XXXIII.* Vetus eſt ſed æque clarum, cum Cæſar-auguſtani Emanueli Regi Portugalliæ & Iſabellæ conjugi ejus, Regum Catholicorum filiæ, urgente licet Ferdinando Rege, fidem dare recuſarent, *negantes id ſibi licere, antequam Cives Valentini & Barcinonenſes, qui ſuarum Civitatum jura tuerentur, eo convenirent. Inſtitit nihiloſecius Ferdinandus, non eſſe, cur illos expectarent, quos ſciebant idem officium ſuo tempore atq; loco præſtituros, neq; eſſe illis in re minime dubia cunctandum. Reſponderunt, non eſſe rem adeo facilem, ut non magnam conſultationem requireret: Se de fide danda minime dubitare, ſed de modo & conditione, qua erant fidem daturi; Ad eam autem deliberationem commodius habendam opus eſſe Sociorum adventu, ut communis cauſa communi etiam conſilio ſuſtineri poſſet. Quod ſi vellet, ut ipſe ſtatim fidem ſuam aſtringerent, ſe id libenter facturos, ea tamen conditione, ut prius Emanuel & Iſabella jurarent, fore*

cumprimum venirent in Regni possessionem, ut jura & immunitates, qua Ferdinandus ipse Aragoniæ populis abstulerat, sine ulla cunctatione restituerent. Respondet Ferdinandus, se nulla conditione passurum, ut ea quæ propter summam iniquitatem sublata fuerant populis, qui illis abutebantur ad innumerabiles injurias, redderentur. In his altercationibus fuere tres menses cum non mediocri Regum offensione consumpti. Interim vero Cæsar-Augustani de libertate soliciti clanculum arma in certas domos comportare, undique præsidia comparare, colloquia inter se de communibus rebus habere, nihilque omnino prætermittere, quo jus suum modis omnibus retinerent. Osor. *de R. G. Eman. L. I.* Plura de Cæsar-Augustanorum privilegiis V. *ap. Leod. L. X.*

II. *Catalonia* q. Gothalania à veteribus Gothis, Pyrenæis montibus, Mari Mediterraneo, Fluminibusque Ibero & Cinga, qui inter hanc est & Aragoniam, cingitur. A. MDCXL. opposuit se Regi Hispaniæ, & Ducem Andegavensem tunc trimestrem Infantulum sibi Principem constituit, quo factum ut partes ejus aliquæ in manu Regis Galliæ remanserint. Urbs primaria *Barcelona s. Barcino*, Autor modo dictorum motuum, sed A. MDCLII. ad obsequium Regis Hispaniæ reducta. In eadem Tortosa; Item Comitatus Ruscinonensis, *de Roussillon*, in Pyrenæis montibus cum Fortalitio Perpiniano, *Perpignan*, Clave Regis Galliæ ad Hispaniam, penes qvem etiam simul toto Comitatu per Articulos Pyrenæos mansit.

III. *Valentia* ab ortu habet Mare Balearicum, à Borea Aragoniam, ab occasu utramque Castiliam, ab Austro Murciam. Metropolis ejus *Valentia*, nobile & à pulchritudine præcipue commendatum emporium, juxta Hispanorum Proverbium, quo *Barcino* fertur *dives*, *Cæsar-Augusta satura*, *Valentia formosa*. Merul. *c. XXII.*

VI. Regnum *Navarræ* novo nomine ita dictum à *Navas*, quomodo Hispani Areas Camporum planas arboribusque purgatas, quibus tamen in circuitu silvæ ac dumeta sunt, vocitant: Unde Navarra Regio quæ complures habet Navas. Regionis caput est *Pampelona s. Pompejopolis*, Gubernatore Regio, munimentis item & præsidio adversus Gallicas invasiones instructa. *Tafalla* Sedes Regia olim fuit, V. *Leod. L. VI. Cerveram* cum Fridericus II. ingressus esset, incolæ famem publicam metuerunt, ideo Magistratus accessit ipsum & rogavit ut discederet, ne cariorem panis, vini & reliquarum rerum annonam redderet. *Leod. ib.* Distingvitur aliàs in *Navarram Superiorem & Inferiorem*; *Superior*

perior Hiſpanica eſt, *inferior* Gallica: Quam Diſtinctionem inter alia cognoſcere eſt ex Mornæi Memoires ſ. *Lettres d'Eſtat, p. 135* ubi dum Henrici IV. tunc temporis Navarræ Regis ditiones recenſet, nomine Navarræ Inferioris, *de la Navarre Baſſe*, complectitur *le Païs des Basques, de Donnezan, & Bearniam*, in quibus reliquias erepti ab Hiſpanis Regni & Regium Navarræ Titulum Henricum tunc conſervare oportuit. Hiſtoriam Navarræ Gallice ſcripſerunt *Andr. Favyn. Paris. MDCXII. & Petr. Olhageray Paris. MDCIX. 4to.* Subditi creduntur adhuc reliquum habere amoris aliquid erga priſcos Dominos ſuos, hodiernos Reges Galliæ, unde ab Hiſpanis liberius habentur. V. *Voy. d' Eſp. c. XXXVI.* Plura *de Pertinbus Hiſpaniæ* V. c. III. S. III *§. III. De Fluviis* c. III. S. IV. *§. X. De Montibus* c. VII. §. *IV. De Lingva Hiſpanica* c. IX. S. III. §. *II. De Moribus Hiſpanorum* c. IX. S. IV. §. *III. De Arcibus Regiis* c. IIX. S. II.

§. II.

I. Galliæ Limites: Limitum Naturalium conſideratio.	*III. Provinciarum & Urbium Galliæ recenſio.*
II. In Gallia quicquid acquiritur, non Regi ſed Coronæ acquiri: Incompatibilitas Regnorum Hiſpaniæ & Galliæ.	*IV. De Burgundia, Lotharingia, Alſatia.*
	V. Provinciarum Galliæ in Parlamenta diſtributio.

I.

GALLIAM ab Hiſpania ſeparant Montes Pyrenæi; Qua ipſorum parte dictum §. 1. Ab Italia diſtinguunt Alpes, ab Anglia Mare Britannicum. A Germania olim Rheno ſecernebatur: Noſtro tempore Lineâ Argentorato Caletum uſque ductâ, quod faciunt *Ortelius, Merula* & alii, ſed ultra quam nunc Limites ejus prolati ſunt, ex quo Alſatia, Lotharingia & tot partes Belgii Hiſpanici acceſſerunt, quas *Vid. P. II. c. III. §. II. Ammianus Marcellinus* iſtos limites *munimenta à natura facta* vocat *Rer. Geſtarum L. XV. Hanc Galliarum plagam ob ſuggeſtus Montium arduos & horrore nivali ſemper obductos. Orbis reſidui incolis antehac pene ignotam, niſi qua litoribus eſt vicina*, munimina claudunt undiqve natura velut arte circumdata. *Et à latere quidem Auſtrali Tyrrheno alluitur & Gallico Mari: Qua cæleſte ſuſcipit plauſtrum à feris gentibus Fluentis diſtinguitur Rheni: Ubi Occidentali ſubjecta eſt ſideri Oceano & altitudine Pyrenæi: Unde ad Solis Ortus attollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum.* Quod ab aliis quoqve factum, inprimis

Scriptoribus nostri ac præteriti seculi, qui & Gallis ideo nec ultra Alpes in Italia, nec ultra Pyrenæos in Hispania bene fuisse observant, quia limites à natura positos transierint. Sed ista *Limitum Naturalium* suspecta in Vita Humana assertio est. Distinctio Dominiorum, adeoqve Limitum positio, non naturæ, sed Juris Gentium ac Vitæ Socialis opus est, quæ si abfuisset, nec Limites extituri fuissent: Natura velut æqua Libertate nos omnes producit, ita limitum ignara omnibus in universa eadem jura aperit: Limites ut intercederent ex institutione hominum provenit, quorum interest, ne promiscuus ille rerum omnium usus genus suum in bellum universale omnium in omnes animet. Possent quidem *Limites Naturales* dici evidentia quædam partis Terræ unius ab altera discrimina; At nullus eorum in Vita Sociali usus est, neq; possunt sine magna confusione Rerumpublicarum admitti, sed soli Civiles locum inveniunt, h. extrema illa, quæ Jurisdictionem uniuscujusqve Reipubl. terminant. Breviter: Limites Naturales Regionum Limites esse possunt; At Civiles Rerumpublicarum sunt, & à solis hisce usus in vitam humanam redundat: Naturalium nullus vel minor usus est, sed major noxa, talibusque Respublicæ subinde minores, sæpe majores sunt.

II. Namque & hoc circa Limites Galliæ prætereundum non est, illos cum incrementis Jurisdictionis æqve proferri, cum in Hispania aliisque Regnis, etiamsi Jurisdictioni Regis novi tractus accedant, priores Termini tamen ijdem maneant, & tractus illi peculiares Status efforment, prout in utraque Sicilia, Ducatu Mediolanensi, Belgio &c. elucet, quæ Regis Hispaniæ Imperium quidem suscipiunt, sed non tq. Hispaniæ Regis, verum peculiaris Status sui Principis. Sed à Gallis quicquid acquiritur, id ipsi Coronæ Gallicæ accedit, & quantumcunqve sit, Jurisdictionem Regis tq. Regis Galliæ agnoscere cogitur: Quod ipsum in causa esse observant Politici, cur Regnum Galliæ & Hispaniæ veluti incompatibilia sint, quia Hispania alij Coronæ inseri nequeat, Gallia v. quod acquirit, sibi annectat: Unde & Reginam Galliæ hodiernam solenni Renunciatione omni jure suo in Regnum Hispaniæ cedere oportuit, cum Regi Ludovico XIV. ex Hispania adduceretur. *L'une des plus anciennes Constitutions de la Monarchie d'Espagne, sur laquelle ils mettent tout le fondement de leur domination, est, que le Royaume soit inalienable, qu'ils vivent tousjours sous leurs propres Roys, & que leur Couronne ne puisse estre annéxee ny incorporée à aucune autre.*

Celle de France au contraire se veut arroger ce Droit [comme il conste par

ſte par leurs Eſcrivains & leurs Juriſconſultes] que tout ce qui eſt poſſedé & acquis par les Roys de France, par quelque tiltre que ce ſoit, eſt eſcheu à la Couronne, qu'il eſt ſon propre Domaine, & n'en peut jamais eſtre demembré: & doit eſtre aſſujetty aux meſmes Lois & forme de Gouvernement que leur propre Royaume, tant pour la ſucceſſion ſouveraine, que pour tout ce qui concerne l'Eſtat public. De ſorte que ſi la Monarchie d'Eſpagne tomboit par Mariage ou autrement ſous le pouvoir d'un Roy de France, elle deviendroit un membre & un acceſſoire inſeparable de la France, elle ſeroit reduite au meſme eſtat que la Bretagne, & autres Provinces; & à deffaut de legitimes ſucceſſeurs de ſa ligne, elle paſſeroit aux Collaterales, & à tous ceux, qui parviendroient au Troſne des Fleurs de Lis.

Tous les François ſont tellement d'accord de cette pretention, qu'il ſeroit ſuperflus de la leur prouver, quoy qu'il ne ſeroit pas difficile de la combatre: mais c'eſt une maxime receüe parmy eux, dont ils ſe ſont mis en poſſeſſion par un long abus, & qu'ils ſont reſolus de maintenir opiniaſtrement en toute ſorte de rencontres.

Cette incompatibilité tient quelque temps le Conſeil d'Eſpagne en ſuspens, il ſouhaittoit la Paix, mais il ne la vouloit pas acheter au prix d'une ſi dure ſervitude, & les Directeurs de tant des Royaumes n'auroient jamais peu ſe reſoudre à devenir ſujets d'un autre, ny voir leur Couronne dominante erigée en Province.

La Reyne Mere de France, qui par les tendres ſentimens de Mere, & de Tante, ſouhaittoit avec ardeur une ſi belle, & ſi ſortable union de deux Perſones, qui luy eſtoient ſi cheres, appliqua tous ſes ſoins pour eſſoigner ces empechemens, & l'on trouva ce temperament, pour aſſeurer les juſtes doutes du Conſeil d'Eſpagne, que par le Contract de Mariage l'Infante renonceroit abſolument à toute ſorte des droits, qu'elle pourroit jamais pretendre ſur le tout, ou ſur les parties de cette grande ſucceſſion, ſous quelque titre ou pretexte, qu'elle puſt jamais avoir, afin qu'en aucun cas la Monarchie ne pût eſtre ny ſujette, ny demembrée.

Et l'on ſe porta d'autant plus facilement de part & d'autre à cét expedient, que le chemin en eſtoit tout frayé par l'exemple de la Reyne Mere, & qu'en effet la renonciation qu'elle fit, eſtoit de meſme nature, que la preſente, dans la forme & dans la ſubſtance, & eſtoit fondée ſur la meſme cauſe de l'incompatibilité de ces deux Succeſſions. V. Bouclier d'Eſtat & de Juſtice.

III. Provinciæ GALLIÆ ſunt, 1. *Picardia, La Picardie,* extrema verſus

versus Belgium Hispanicum. Partes ejus: Vera, *La Vraye Picardie*, quæ comprehendit Vicedamnas *Ambianam*, *Corbienjem* & *Pequignyam*, Comitatus, *Veromanduorum*, *Retelorum*, ac Ducatum *Tiraschensem*. *Ambiana* est *Amiens*, *Samarobriva* veterum, præcipua Picardiæ Civitas, quæq; nostro seculo sedes Doctiss. Virorũ Sammarthanorũ Fratrum fuit. *Corbia* Oppidum ad Somonam, quo loco fluvius, cui adjacet, Somonem ingrediur. Clavis itidem, qua parte jacet Galliæ. *Pequignya* nomine suo veterum Israelitarum casum pronunciandi Schiboleth & Shiboleth præteritis seculis renovavit. Memoriæ enim produnt Francicarum Rerum Scriptores, Anglos, postquam prælio jam essent victi, superstites omnes ibidem fuisse occisos, qui nomen *Pequigny* literis omnibus pronunciare nequibant, *Pequeny* loco *Pequigny* proferentes. *Merul. P. II. Lib. III. c. XX.* In Comitatu Veromanduorum est Augusta Svesfonum, *Soissons*, Laudunum, *Laon*, Noviomagus, *Noion*: E quibus Episcopus Laudunensis se Ducem ac Parem Franciæ, Episcopus Noviomagensis Comitem ac Parem Franciæ scribit. Fanum S. Quintini, *S. Quintin*, Prælio inter Philippum II. & Henricum II. præterito seculo innotuit. *Perona* inter Claves Galliæ est, Bellicis cladibus sæpe fatigata: Heribertus Veromanduorum Comes ibidem Carolum Simplicem Gallorũ Regẽ captivum detinuit. In Comitatu *Retelorum* est oppidum *Retelium*: In Ducatu *Tiraschensi* prima urbs *Guisa*, vetus patrimonium Fratrum Primogeniti Ducis Lotharingiæ. Altera Pars est inferior Picardia, *la Basse Picardie*, in qua partes, *Santerre*, *Ponthieu*, *seu Pontia*, *Boulonnois*, *seu Boloniæ Comitatus*, *Guisnes cum* Caleto, & *terra de Oye*. In *Ponthieu* seu Pontio est *Cressiacum*, *Cressy*, Gallorum clade A. MCCCXLVII. ab Anglis accepta memorabile. *Boloniæ Comitatum* Reges Galliæ tanquam Feudum à D. Virgine accipere & Laudemij loco Cor aureum 1000. Ducatos pendens solvere solent. *Petr. Matth. Histor. Ludov. XI. L. IIX.* & ex eo *Limn. Not. Franc. L. VI. c. X.* *Ludovicus XI. transegit cum Bertrando Turrisano, qui erat Dominus Boloniæ, & tanquam novus acquirens Virgini Mariæ homagium præstitit, discinctus, sine calcaribus, capite nudus & procumbens in genua, offerens, tanquam debitum ejus imagini, Cor ex solido auro pendere æquans duo millia Scutorum, hac addita Lege, ut in posterum ipse & ejus successores Reges Franciæ tenerent Comitatum Boloniæ à B. Virgine in feudum, ei jurarent fidelitatem, & mutatione Vasalli contingente, offerrent Cor ex Auro puro fabrefactum prædicti Ponderis.* E Comitibus ejus Seculi fuit Godofredus Eustathii Boloniensis Comitis Filius, Lotharingiæ Dux,

Dux, expeditione in Palæstinam & suscepto Regio Hierosolymæ Titulo celebris. De *Caleto* Portu Galliæ V. *c. III. S. III. §. III.*

IV. *Normannia*, *La Normandie*, Metropolin habet Rotomagum, *Rouen*, Sedem simul Archiepiscopalem & Parlamenti, quod per Normanniam jus dicit. Angli hic Johannam d' Arc, Puellam Aurelianensem, combusserunt, de qua *V. P. II. S. III. §. VII.* At XII. Augusti hic etiam Festum Anniversarium celebratur in memoriam eorundem cum Urbe tum tota Francia ex actorum. Primarium Templum quod D. Virgini Sacrum tres habet Turres, quarum quæ media, S. Romani, vocatur, qui Rotomagensium Archiepiscopi fuit; Secundæ nomen inditũ *Butyracea*, ædificatam enim ferunt è stipibus à populo corrogatis ad obtinendum quadragenarii Jejunii tempore Butyri usum. Ejus Canonici egregiis à Francorum Regibus donati sunt Privilegiis, inter quæ est, quod singulis Annis Ascensionis Christi die vinculis eximere possint Hominem aliqvem facinorosum proximum Damnationi, certoq; supplicio jamjam destinandum. Peragitur negocium illud variis ceremoniis, capsulamq; magni precii, qua D. Romani ossa cineresque contineri dicunt, Reus humeris portat: Ritusqve causam narrant, liberatam aliquando abs serpentis cujusdam incursu Urbem D. Romani precibus, Latronis autem ope. *Merul. c. XXX.* Idem prolixius ex *Andr. Du Chesne* narrat *Limnæus L. VI. c. XXXI.* Cæteræ urbes sunt *Aumale, Alençon, Longueville, Vernueil,* quæ totidem Ducatibus nomen dedere: veluti *Evreux*, Ebroicum & aliæ Comitibus. De *Diepe & Havre de Grace.* V. *supr. c. III. S. III. §. III.* In eadem est ab exiguitate sua decantatum, si verum, *Regnum Yvetoti*, *Royaume d' Yvetot*, XVII. Parochiis admodum constans, eaque parte, quæ Constantia, vernacule Constantin dicitur, comprehensum. Regni Titululus natus fertur sub Lothario I. Francorum Rege, qui Vici Dominum obtruncarit ipso Parasceves die. Damnatus enim Rex scribitur Romani Pontificis sententia, ut cæsi heredibus tantum in suam Dynastiam juris simul Regio Titulo, concederet, quantum Regibus deinceps in totum Regnum Franciæ competat. *Merul. cit. c. xxx.* Adde *Lans. Or. Contr. Gall.* Sed à recentioribus Rerum Gallicarum Scriptoribus res hæc figmenti accusatur: Gaguinum & Nicol. Gillium, qui vixerunt sub Carolo IIX. & Ludovico XII. primum hanc Historiam nongentis annis postquam contigisse dicitur, annotasse, reliquis Historicis omnibus, qui ante eos vitas Regum & Pontificum scripserunt, ne verbo quidem hujus rei mentionem facientibus. Præterea

ſiquid à Dominis Yvetoti hac de re proferatur, id eò tendere, ut exemtionem tantum agri ſui & Dominium abſolutum probent; Nec in Gallia inauditum eſſe, terras in eodem Regno reperiri, quæ Regi non ſubjectæ ſint. Ipſos Yvetotanos quoqve maluisſe uti titulo Principis, quam Regis, qui certe ſit ejus eminentiæ, ut haut conveniat Dynaſtiæ, quæ ſeptendecim tantum Parochiis circumſcripta eſt. V. *Scipion. Du Pleix T. I. Hiſt. Gen. de France* & ex eo *Limn. L. I. c. IV.* Deſcriptionem Normanniæ peculiari Libro dedit *Job. Nagerel du Pays & Duché de Normandie &c. Rouan. 1610. 8vo.* De Veteribus Normannis eorumque rebus geſtis proſtant ſingulari volumine ita dicti *Scriptores Rerum Normannicarum*.

V. *Britannia, Bretagne*, olim *Armorica*, quaſi ad Mare ſita, *Ar Mor* enim veteri Britannorum Lingva, *ad* vel *ſupra Mare* ſignificat, *Mor* Mare, *Morganus*, (nomen Familiæ in Cambria) *Maritimus*, ſeu quod perinde eſt *Pelagius*, unde & veteris Pelagii originem petunt. *Britannia Ciſmarina* vocatur in *Annall. Fuldd. ad A. 769. & 818.* Eſtq; Superior & Inferior. Superioris Metropolis eſt *Nantes*, Sedes Veterum Ducum Britanniæ: ubi & *Edictum Nanneticum*, Inſtrumentum Pacis & Securitatis Reformatorum in Gallia conditum. V. *P. II. c. III. §. IIX.* *Rennes* Redon, eſt Urbs Parlamentaria Britanniæ. De Fano Briocenſi & S. Maclovii, *S. Brieux & S. Malo* V. ſupr. *Hiſtoriar. Portuum.* In Inferiori eſt *Vannes*, quæ Venetia Cæſaris *L. III. De Bell. Gall.* Et *Breſt*, De quo V. itidem *Hiſtor. Port.* Singulariter jam præterito Seculo deſcripta eſt à *Bertrando d' Argentré.*

VI. *Pictavia, Poictou*, cujus Urbs Principalis itidem *Pictavia* dicta, *Poictiers*, Urbs poſt Lutetiam Pariſiorum maxima, ſed male ſtrata & Hortis ac Areis oppleta. Inter veteres Epiſcopos habuit *S. Hilarium*, qui nunc Patronus Urbis eſt, in cujus honorem & Statua in media fere urbe erecta cum inſcriptione: *Divo Hilario, Urbis Propugnatori fidelisſimo, aſſiduisſimo, certisſimo, Pictavorum Epiſcopo.* Ab eodem denominata Abbatia, nunc Collegium Canonicorum, cujus Abbas & Protector ipſe Rex eſt: Unde jocus apud Pictavienſes, Abbatem S. Hilarii cum Regina concumbere. Videntur hic etiam Palatium Galieni, & vaſta Amphitheatri rudera, vulgo *les Arenes.* De *Amphitheatro Dovæo*, & Saxo ingenti, *La Pierre Levée* V. *c. IIX. S. I. §§. ultimis.* Provincia hæc Peculiari Libro deſcripta eſt *à Job. de la Haye.*

VII. Santonia, *Santoigne ſ. Xantoigne; La Perle de France* nonnulli-

nullibi dicta: Urbes ejus *Saintes, Angoulésme, Rochelle*: De cujus tristi obsidione & horrenda fame V. *prac. c. III. S. III. §. III. & P. II. c. III. §. IX.*

IIX. *Guienna, Guienne*, in qua putant veteris *Aquitania* nomen conservari. Urbs principalis est Burdigala, q. *Burgus Gallorum*, Sedes Archiepiscopalis & Parlamentaria Guiennæ, sed motibus adversus Reges famosa. *In nostra usque tempora sæpe Gallicum jugum excutere conata fuit, & in potestatem Hispanorum transire cupiit, semper tamen intempestive detecta pœnas consiliorum horum Regibus Galliæ luit*, inqvit de motibus A. MDCLII. ibi excitatis *Priolus*. De Antiquioribus A. MDXLIIX. excitatis V. *Thuan. ad h. A. Libro V.* Recentissimi fuere, qui A. MDCLXXV. extraordinariorum tributorum causa extiterunt, plebe in Conductores aliosve Ministros Regios variis injuriis ipsaque nece sæviente, & publicas voces, *Vive le Roy sans Gabelle*, passim usurpante: Quo factum, ut imposito valido præsidio militari, instaurateqve, præter Castellum Buccinæ, *La Trompette*, *Castello du Ha* & erecta Nova Citadella coerceri, Portas & Mœnia in suburbio S. Severini dejici, Cives armis veteribusqve privilegiis exui, & Parlamentum denique hinc *Condomum* transferri oportuerit: De quo pluribus Werw. *Europ. p. VII. fol. 774. & seqq.* Alia ad Urbem hanc pertinentia V. *in Gabr. Lurbei Chronico Rer. Burdigalensium.* Oppida Blavia, Burgus, Liburnia, Fanum S. Æmiliani & S. Macarii, Castellum, Cadillacum Superiori tempore *Filiolæ Civitatis Burdigalensis* dictæ fuerunt, quod urgente Bello Præfectos à Burdigalensibus acciperent. *Blavia*, Blaye, antiqvum & munitissimum est oppidum, quo Incolæ volunt Rolandum Palatinum natum & tumulatum fuisse, cujus monumentum & hodienum ostendunt, sed justa hominum statura hautquaquam majus, nec grandia, sed minora quædam ossa tantum continens, quod præterito seculo jam à Francisco I. Rege Galliæ ac post eum à Ministris Friderici II. Palatini observatum. Franciscus I. cum ex Hispanica captivitate reversus huc venisset, *jusserat de Rolandi tumulo frustum marmoris abrumpi & illico postquam inspexisset, calce seu camento reliniri, de communi fama nihil detrahens, ne videretur frustra id tentasse. Eodem vero post paucos dies & Fridericus venit & monumentum videre voluit. Aderamus ego & Doctor Joannes Langius Principis insignis Medicus, qui de singulis diligentius scire volentes, perscrutati sumus à*

Monacho, qui Principi omnia indicabat, de ossibus Rolandi, an adhuc integra, & ea, quæ fama diceret, longitudine in marmore concluderentur? Respondit illam famam nihil esse mentitam, neque nos movere debere marmoris brevitatem. Fuisse enim post multos annos à strage Roncivalle translata, putrefactis jam juncturis non cohærentia, sed simul veluti in fascem colligata, ibi esse reposita, & marmor pro longitudine tibiarum, quæ adhuc integræ forent, excavatum fuisse. Admirati sumus vehementer si Monachus verum diceret, Rolandi magnitudinem, cujus pro marmoris dimensione tibia 3. pedes ad minus longitudinis habuisset. Dum hæc nobiscum ratiocinaremur, abiit Princeps cum Monacho, nos duo remansimus soli, inter nos dicentes: Quid si fragmentum marmoris revelleremus, cum nondum coaluisse cæmentum videamus? Placuit consilium & admovemus manus, quibus libenter cessit lapis, totumque sepulchrum intus inspeximus. Ubi prorsus nihil erat, nisi ossiculorum cumulus, vix duorum pugnorum crassitudine, quo disperso, os vix ullum digiti longitudine invenimus. Quare reposito ut ante fuerat fragmento, risimus inter nos Monachi vel inscitiam vel imprudentem mentiendi audaciam. Ita perhibet *Leodius, de Vit. Frider. Lib. I.* *Bajona*, *Bajonne*, Urbs antiqua & egregie munita in radice Montium Pyrenæorum sedet: Ubi singulare, quod Urbem nemo ingrediatur armatus, nisi Rex ipse, quiqve Regii Sangvinis sunt. Reliqui cujuscunque Dignitatis & loci, ad inferiorem urbis partem arma coguntur relinquere. Oppidum Aquarum, *Aqs*, ibidem ad Pyrenæos Montes situm olim Thermarum usu inclaruit, tempore Anglorum *Urbs Nobilium* dicta, quod à XII. Nobilibus regeretur, quorum unusquisque in ea Turrim habebat suæ Genti cognominem. *Merul. c. XXXIV.*

IX. *Vasconia*, *Guascogne*, à Cæsare *Aquitania*, post Novempopulania, denique à Vasconibus devictis & huc è Pyrenæis saltibus abductis *Vasconia* dicta. Vascones enim pars Cantabrorum fuere, quos hodieqve Hispani *Vascuença* vocant. Unde & duplex *Vasconia*, *Iberica & Aquitanica*. Hujus, de qua agimus, partes sunt Ager Armaniacensis, *Armaignac*, Bigerronum, *Bigorre*, Seneschallia *Aginnensis*, quarum plerasque expulsi Reges Navarræ usque ad Henricum IV. à Regibus Galliæ in feudis habuerunt. Bigorræ primaria Urbs *Tarba*, *Tarbe de Bigorre*, de qua & *Terovenna*, *Terwaen*, in Artesia Franciscus I. inter familiaria colloquia dicere solitus fuit, *duobus pulvinis se nixum velut in utramvis au-*
rem

rem ociose dormire: Quo dicto Tarbellorum illam ad Pyrenaos montes in Aquitania & Terovennam Morinorum Arcem innuebat, quibus extremitatibus universi Regni incolumitatem metiebatur. Henric-Petr. in Vita Henr. II. R. G. *Contin. Ferron. f. 257.* Ibidem *Ducatus Allebreti*, è cujus Ducibus prognata *Johanna Albretana*, Navarræ Regina, Mater Henrici IV. Regis Galliæ, hodierni Regis Proavia. Urbs principalis Provinciæ eſt Auguſta Auſcorum, *Auch.* In eadem *Condomium*, *Condom*, Nomen 1. Tractus, quem *La Seneſchauſſée de Condomois* & in ſpecie Vaſconium vocant, 2. Oppidi haut procul Baiſa Fluvio ſitu, quo A. MDCLXXV. Parlamentum Burdigalenſe translatum. De *Capotis* apud Bigerrones & Benearnenſes. *V. c. IX. S. II. §. V.* Extat de hac Provincia *Arnoldi Oihenarti Noticia utriusque Vaſconiæ tam Ibericæ, quam Aquitanicæ. Par. 1638. 4to.*

X. Langvedocia, q. Langothia, à Gothis, quorum Sedes olim fuit; Aliis probabiliter à *Langue d'Oc*, quod incolæ, reliquis Gallis pro ita Latinorum *Oui* proferentibus, *Oc* dicant: Unde & Francis Tractus hoſce *Linguæ Tortæ Gubernamentum* dici annotat *Merula c. XXXVII.* Urbes ejus *Toloſa*, *Narbona*, *Mompelier*, Nemauſus ſ. *Nimes.* Toloſa Urbs Archiepiſcopalis & Sedes Parlamentaria, olim Regia veterum Regum Gothiorum, ac poſthac Chriſtianorum Albigenſium receptaculum, unde *Doloſam* dixere, qui his male cupierunt. V. *Petr. Ciſterc. Deſcr. Albig.* *Narbona* etiam Urbs Archiepiſcopalis ad Oſtium Atacis Fluvii ſita, de cujus conjunctione cum Garumna dictum *c. III. S. IV. §. IX.* Cui hic addendum, tranſitum primùm publico nomine A. MDCLXXII. d. XXI. Febr. tentatum fuiſſe, Domino *de Riquet*, Directore hujus operis quinqve naves minores, quas Barquas vocant, primo Nauroufsen, tum Montigiſcarum, indeqve in Garumnam educente. V. *Schöndorf. Itin. Gall. p. 193.* *Mompelier*, Mons Peſſulanus, item Mons Puellarum dicta, ſita eſt colliculo decem leucis à Mari Mediterraneo, cujus Territorium ſimplicium feracisſimum medicos præcipuè invitavit, ut ſedem ibi figerent ac medicinam cum laude docerent. *Nemauſus*, *Nimes*, antiquisſima urbium Gallicarum perhibetur, *quæque ſupra omnes, quæ toto Orbe Romano fuerant, ſi Romam unam excipias, antiquitatis veneranda monumentis ſpectanda, amphitheatro, palatio, delubro Veſtæ extra Urbem, & admiranda pasſim pulchritudinis ruderibus & fragmentis, quæ cum recentibus Regum noſtratium ædificiis integris etiam hodie certant:* Inquit de ſuo tempore

Thuanus L. XLVI. Antiquitates hasce singulari Sylloge edidit *Joh. Jac. Grasserus* & recentissime *Schöndorf. p. 201. & seqq.*

XI. Provincia, *Provence*, una è melioribus partibus Galliæ, ac Rorismarini, Myrtorum, ficuum, vinorum etiam feracissima: Urbs principalis *Aquæ Sextiæ* olim, nunc *Aix* dicitur, & *Aix le Baing*, in discrimen ab Aquis grano, quod *Aix la Chapelle*. Celebratur à platearum nitore ac amplitudine, præcipue vero Sede Archiepiscopali & Parlamento Regio, cujus membrum fuit insignis ille & tota Europa celeberrimus *Nicol. Peirescius*, cujus Vitam singulariter descripsit *Gassendus*, Musæum ex parte *Schöndorf. p. 11. & seqq.* Arelatum, *Arles*, itidem Sedes Archiepiscopalis, Olim Regia Regum Burgundicorum, unde *Regnum Arelatense*. Massilia, *Marseille*, Claustrum Maritimum & Emporium Regni Gallici, Italiam, Siciliam, Mauritaniam respiciens: Servat memoriam S. Lazari à Servatore excitati, qvem primum Episcopum suum fuisse prædicat. Libertate maxima gavisa, sed eâdem A. MDCLX. ab hodierno Rege exuta fuit, Portâ Regiâ simul parte Muri diruta, & lapide juxta eam, cui aureis literis inscriptum erat: *Sub Regis Imperio Summa Libertas*: disjecto, Citadella dn. erecta, ne spes Massiliensibus esset Libertatem suam in posterum resumendi: Senatores quoqve amoti & loco CCC. tantum LX. relicti, Nobilesq; Senatu exclusi fuerunt. Historia antiqua ejus singulari Libro exhibita à *Cl. V. Petro Hendreich*. De *Portu Massiliensi & Tolonensi, V. c. III. S. III. §. V.* Inter Massiliam & Arelatam siti famosi illi & à veteribus decantati *Campi Lapidei*, *Les Craux* nunc dicti longitudine ac latitudine III. milliarium Germanicorum, quos memoriam præliorum Herculis servare dicunt.

XII. *Avenionensis* seu Venissæ Comitatus, *La Comté de Venissy*, ad Meridiem & Orientem Provinciæ adjacet, ad Septentrionem Delphinatui, ad Occidentem interjecto Rhodano Langvedociæ, olim pars habitus Narbonensis Galliæ: Urbes ejus: Avenio, *Avignon*, de qua inter alia memorabile, quod potiora ejus omnia numero septenario constent, qualia *VII. Templa Parochialia*, *VII. Canonicorum Collegia*, *VII. Xenodochia*, *VII. Virginum Monasteria*, *VII. Patrum Conventus*, *VII. Portæ*, *VII. Palatia*, unde septies septena exeunt. Tum Carpentoracte, Cabalio, *Cavaillon*, & Vasio, *Vaison*. Jurisdictionem agnoscit Pontificis M. non Regis Galliæ, in quem tamen Incolæ non obscure propendent. *V. P. II. c. III. §. XIIX.* Peculiares quoqve Cœli in hoc Comitatu proprie-

prietas, quod ſit plerumque impluvium, æque ac in Ægypto: Quod fide Kircheri recenſemus *Oedip. Æg. Synt. I. c. VII.* Petitque ille rationem hujus rei à montium ſitu, qui terræ proprietatibus adjuti, pro plaga Cœli, quam aſpiciunt, attractos vi Solis è terra vapores in alia atq; alia plaga modo in pluvias, modo in *ventos* reſolvere ſoleant.

XIII. Principatus Arauſionenſis, *La Principauté d'Orange*, innexus undique jacet Avenionenſi Comitatui, fluente illic ad Occidentaliora Rhodano, forma fere ſemilunari, exurgentibus utrinque verſus Septentrionem Cornibus. Urbs ejusdem cum Principatu nominis, Arauſio, *Orange*, Cujus fata A. MDCLX. & A. MDCLXXIII. V. *P. II. c. III. §. XIX.* In læto fructuum hujus tractus proventu ſola poma Auriaca deſiderari tradit *Jod. Sincerus*, ferrique proverbium ait: *En Orange il n'y à point d'Orenges*, ſed an veritas ei reſpondeat, ipſe dubitat. *Itinerar. p. 105.*

XIV. *Delphinatus* nomen eſt à Caſtello Delphini, *Chaſteau Dauphin*, ſeu potius, quòd multi Principes, qui Delphini dicti fuerunt, hanc ditionem tenuerint. Primaria Urbs ejus Gratianopolis, *Grenoble*, Sede Parlamenti Delphinenſis & elegantia Turrium conſpicua. Ludovicus XI. in tractu ejus notavit, Turrim ſine veneno, *La Tour ſans venin*, ad Pagum Pariſet, quam nullum animal venenatum accedit, quin ſtatim moriatur, & Fontem ardentem, *La Fontaine qui brule*, prope vicum Viſ, cœlo nubibus obducto vel radiis Solis abactis. V. *Geogr. Hiſpano-Gall. p. 341.* Tum eſt *Vienna*, Archiepiſcopatus & Ducatus Titulo honorata, cujus Archiepiſcopus & Titulum Primatis Primatum ſibi vendicat. Ibidem memoriam exactæ à Pilatæ vitæ ſervant in Spelunca, quæ Nebulis perpetuo obumbratur, & Pyramidibus, quas Incolæ in vineis ad Urbem monſtrant, exulantisque ibi domum fuisſe perhibent. Ebrodunum ſ. *Ambrun*, Montibus cingitur, qui Vini, Fructuum, ſimpliciumqve innumerorum, Mannæ præterea in Arboribus feraces ſunt. *Valencia* Urbs inter elegantiores & munitiores Delphinatus, quam diſcriminis ergo *Gallicam* vocabimus ab altera, *Valentia Hiſpanica*, de qua ſupra, & *Valentia Italica*, ad Padum ſita, cujus mentio fit *Articul. Pyren. XLVI.* Gratianopoli haut longe diſtat *majus Certoſa Monaſterium*, *la Chartrouſe*, quæ Sedes Generalisſimi Carthuſianorum & C. Patrum hic locatorum. Cuilibet adventanti datur in eo hoſpitium triduanum ſine omni recompenſatione & cuique nationi deſtinatum eſt ſuum conclave: Fueruntq; Priores hujus Cœnobij *Franciſcus de Puteo & Petrus Surdus* JCti:

Situm

Situm est II. ab urbe milliaribus non procul via Regia, quam Hannibal sibi versus Italiam inter rupes aperuit.

XV. *Territorium Lugdunense* Urbem fert sui nominis Lugdunum, Emporium opulentissimum nundinisqve per totam Europam celebre; Præterea Sede Archiepiscopali inclaruit, Præsidemque olim habuit S. Hilarium; Primarium Templum ejus S. Johannis, cujus Decanus Dux, Canonici Comites appellantur, præter quos Regem ipsum aliosqve Principes Dynastasqve *Canonicos Honoris* habet, de quibus interrogatus la Faye ab Henrico IV. R. G. respondit: *Que les grandes & celebres Eglises de l' Europe avoient des* Chanoines d' honneur, *qui estoient Princes Souverains aux terres, des quels elles estoient fondées, ou Princes estrangers, qui par leur pieté ont obligé l' Eglise à ceste recognoissance d' honneur, que la plane de Chanoine d' honneur n' est pour l' office, ny la Charge, ains seulement par reverence & privilege: Car comme le Prince, qui est Chanoine d' honneur n' est obligé à autre chose, qu' à jurer la Protection & Conservation des droits de l' Eglise, ainsi n' en tire - il autre profit, que la participation des prieres qui s' y font.* P. Matth. T. I. L. II. Narrat. III.

XVI. Avernia, *Le pais & Duché d' Auvergne*, est superior, *le haut pais d' Auvergne*, in qua primaria urbs *S. Flour*, Fanum S. Flori in edita rupe situm; Vel Inferior, Alimania, *l' Alimaigne*, alias dicta, in qua Claromontium, *Clermont*, Urbs olim propugnaculis celebris & terror Gothorum, à quibus sæpe obsessa, tandemqve post calamitates multas ad deditionem coacta fuit: *C. Solius Sidonius Apollinaris* hic Præsulem egit; Et ex Fluvii Tiretaine aquis hic natus cernitur mirabilis Pons Lapideus longus XXX. Latus VIII. crassus VI. ulnas. V. *Schöndorf. p.395.*

XVII. Cadurcium, *Quercy*, habet Diæceses Doveonam Cadurcorum, *Cahors* & Montalbanum, *Montauban*, locum, quem Reformati frustra obsidente milite Regio A. MDLXII. MDLXIII. MDCXXI. fortiter defenderunt; At tandem post *Pacem Nemausensem* A. MDCXXIX. in persona Richelii Cardinalis Regi dediderunt. Vid. *Gramond. Histor. L. X. init. & L. XIIX. fin. Dan. Chamierus*, celebris Reformatorum Doctor hic docuit, eaqve die, quam fatalem sibi prædixerat, obiit stratus globo tormentario Obsidentium litera C. signato.

XVIII. Rutenium, *Rovargois*, *La Seneschaussée de Rovargne*, itidem duas complectitur Diœceses *Vabras* & Segodunum hodie *Rhodais*.

XIX. Petrocorij, *Le Pais de Perigord*, prima urbs *Perigueux, olim Visuna*.

XX. Lemovicium, *Limosin*, duplex, Superius, *Limosin* in ſpecie ſic dictum, ubi urbs *Limoges*: Et Inferius, *La Marche de Limosin*, ubi Tutela, *Tulles*, Uſarcha, *Userche*, & Briva, *Brive*.

XXI. Bituricum, *La Duché de Berry*, Lemovices à meridie habet; In ea Avaricum, *Bourges*, Urbs primaria & ſtudiis Juris celeberrima, ubi *Andreas Alciatus*, *Eghinardus Baro*, *Petr. Rebuffus*, *Franc. Duarenus*, *Franc. Balduinus*, *Anton. Contius*, *Hugo Donellus*, *Franc. Hottomannus*, *Jac. Cujacius*, *Joh. Merciertus*, etc. vixerunt. Carolo VII. R. G. receptaculum præbuit, preſso ab Anglis, quem ideo quod ſola fere hæc urbs ipſi ſupereſſet, *Biturigum Regem* dixere. Turris ibidem, Palladium urbis, Antiquitate veneranda, in qua Aurelianus Dux, poſtea Ludovicus XII. fuerat incluſus, ab hodierno Rege tempore motuum Civilium Galliæ ſolo æquari juſſa. Inter Privilegia Incolarum eſt, quod uti poſſint Titulo Baronum. *Il y a quelques villes Privilegiées, comme Bourges entre autres, dont les Bourgeois se qualifient* Barons, *ainsi que Camdenus à remarqué, qu'en Angleterre ceux de Londres, Varvic & autres villes avoient ce droits, de se qualifier Barons.* L'Oyſeau *des Seigneur. c. VII. n. 44.* Iisdem v. & joculare nomen attributum *des Moutons de Berry*, quo Animali Urbs in inſignibus utitur, eodemqve Provincia abundat. Ejus Jurisdictioni quoq; annumerantur Comitatus *Sancerre* & *S. Aignan*, & Baronia *Montfaulcon* cum Caſtellaniis compluribus. *Sancerra* Gravi obſidione Reformatorum & horrenda fame A. MDLXXIII. in Hiſtoriis præteriti ſeculi innotuit: Cujus ſpecimen fuit cadaver Puellæ triennis fame mortuæ de conſilio vetulæ refoſſum & ab ipſis parentibus in cibum verſum, qui tamen re comperta Magiſtratus Sententia ad ignem damnati ſunt. V. pluribus *Thuan. L. LV.* Poſt eam eſt *Yßouldon*, cui itidem annumerantur Baroniæ & Caſtellaniæ aliquam multæ.

XXII. Borbonij Tractus, *Le Pais de Bourbonnois*, unde *Borbonij*, nomen hodiernæ Familiæ Regiæ, & Urbs nominis conſimilis, *Bourbon*, Borbonium: Urbs principalis eſt Molinum, *Moulins*, locus cultrorum & forficum fabrica notus.

XXIII. Belſia, *La Beauſſe*: Cujus tres partes, *La Haute Beauſſe*, in qua Carnutum Regio, *Le Pais de Chartrain*, cum oppido Carnuto, *Chartres*, Unde *Ivo Carnutensis*: Quo refertur & Comitatus Druidenſis, *La*

Comté de Dreux, cum oppido ejusdem nominis, quod veterum Druidum Sedem fuisse opinantur; Et Monfortius *La Comté de Montfort*: Ducatus Andegavensis, *La Duché d'Anjou*, cum Urbe *Angiers*, Andegavo, tractus Vini generosi proventu nobilis, quod inde *Vin d'Anjou* vocari solet; Idem Tertiogenitum Regis Galliæ, aut si Regius Frater superfit, Secundogenitum denominat Ducem Andium, quemadmodum proximus à Rege est Dux Aurelianensis. Eodem pertinet *Salmuria*, *Saumur*, urbs Reformatis ab Henrico III. concessa, & Academia ab iisdem ornata, in qua Moses Amiraldus excelluit. Contiguus præterea est Comitatus Cenomanensis, *La Comté de Maine*: Denique Perchensis, *La Comté de Perche*.

Media Belsia, *Moyenne Beauſſe*, comprehendit Comitatus Blesensem, Dunensem & Tonnoriensem, *La Comté de Blois, de Dunois & de Tonnoire*; In Comitatu Blesensi urbs similis nominis Blesa, *Blois*, civium humanitate & singulari Lingvæ Gratia laudata: *Regalis Civitas* vulgò vocari solita, quod & amœnissimus sæpe Regum secessus, & educandis Ipsorum Principumq; liberis consecrata. Sed Principibus fatalis creditur; Ideo Arcem Principum tumulum vocare solent. V. *Gramond. L. XVI.* Hic enim Guisii interfecti, Vindocinenses capti, Catharina de Medices XII. diebus post interfectos Guisios obiit; Eodem secessit Maria de Medices A. MDCXVII. & iterum Gasto Aurelianensis A. MDCLX. mortuus. Porro continet Ducatus Vindocinensem & Turonensem, *La Duché de Vendoſme & Touraine*, in qua Turonum, *Tours*, S. Martini Sedes, qui inde Turonensis dictus, in cujus memoriam & Oleum custodiunt vulgo Turonense dictum, quo Henricus IV. ungi voluit, cum Rhemenses Ampullam suam ipsi invidissent, de quo actum *Notic. Dign. Diſſ. IV. c. I.* Situm hic etiam Monasterium *Marmontier*, quod ditissimum totius Galliæ esse perhibent. Inferior Belsia, *La Baſſe Beauſſe*, complectitur Ducatum Aurelianensem, *La Duché d'Orleans*, Ditionesque Lorriacam & Soloniam, *Le Pais de Lorris & Sologne. Aurelia* Urbs prima initia respirandi ab Anglorum impetu Gallis dedit, præbita à Johanne d'Arc, quam *Puellam Aurelianenſem* posthac dixere, cujusve memoriã Aurelianenses hodienũ solenni festo D. IIX. Maji celebrant, de qua *P. II. c. III.* Franciscus I. Rex Galliæ hanc per eminentiam Urbem dicendam censuit, Lutetiam verò non urbem, sed orbem. Ideo Carolus V. in Germaniam reversus, se quinque in Gallia vidisse dixit, *Domum, Pagum, Hortum, Urbem & Orbem*, intellectis Arce Rupifucaldia, *Rochefoucaut* in Santonia, *Pictavia, Turono, Aurelia & Lutetia. Non*

poten-

potuit magni caput esse Aurelia Regni : Ergo quod reliquum est, cor animusq; fuit : Legitur inscriptum in Curia Aurelianensi.

XXIV. Francia, in specie sic dicta, *La France*, comprehendit Præfecturam & Comitatum Parisiensem, Ducatum Valesium, Ditionesque Hurepensium, *Heurepois*, & Gastinensium, *de Gastinois*. Præfectura Parisiensis, *La Prevosté & Comté de Paris* in quatuor ditiones dividitur: Parisium, Goellam, Insulam, *l'Isle de France*, Vexinum Francicum. De *Lutetia Parisiorum*, Urbe Regia Galliæ V. *c. IIX. S. II.*

XXV. Campania, *La Comté de Champaigne*, duplex est, inferior & Superior. Inferiori accensentur Tricassium, *Trois, Ivigny, Bassigny, Vallage*; Superioris, *Le Pais de Pertois*, Metropolis Vitriacum, *Vitry*. Eidem adjacent, Ducatus Rhemensis, *la Duché, Pairie, & Archevesché de Reims*, in qua Metropolis *Reims*, olim Durocortorum: Urbs Inaugurationibus Regum Galliæ celebris, ubi & *Ampullam* ita dictam *Rhemensem* in Abbatia S. Remigii custodiunt, de qua V. *Notic. Dign. Diss. IV. c. I. §. IV.* Lingonensis Ducatus, *La Duché, Pairie & Evesché de Langres*, ab urbe *Langres*, quæ olim Andomandunum Lingonum, loco ab humanitate & Ingenuitate Incolarum commendàto. *Schöndorf. Itin. p. 89.* Comitatus Catalaunensis, *L' Evesché, Comté & Pairie de Chalons*, ubi *Chalons*, cujus Campi Catalaunici alias etiam Mauricij & Mauriaci conflictu Aëtij cum Atila Hunnorum Rege celebres sunt, quanquam alii in Campis Catalanis juxta Tolosam, alij in planitie Catalacensi in Montanis Arverniæ id factum velint, contra quos disputat *Merula ad h. l. c. XXIII.* Comitatus Lignienfis, *La Comté de Ligny*, Comitatus Mottensis, *de la Motte*, Briensis Ditio, *Le Pais de la Brye*, dn. Archiepiscopatus Senonensis, *L' Archevesché de Sens.*

XXVI. Burgundia, *Bourgogne*, duplex est, *Superior*, quæ Comitatus, & *Inferior*, quæ Ducatus. Ducatus Metropolis est Divio, *Dijon*, Tunc sunt Augustodunum *Austun* & Cabellinum, *Challon sus Saone*. Comitatus alias *la Franche Comté*, i. Liber Comitatus, dicitur, de cujus causis V. *Chifflet. in Alsat. Vind. c. XI. f. 71.* Crantzius *Saxon. L. VI.* & Æn. Sylvius *Comm. L. IV.* Burgundiam Imperialem vocant. Ac dividitur in tres Diœceses Dolanam, Superiorem & Inferiorem. Primæ sedes est *Dola*, secundæ *Vesulium*, Tertiæ *Polichnium*. *Dola* totius Comitatus est Metropolis. In Inferiori diæcesi est amplissima *Salinarum* Civitas, à salsis denominata fontibus, à qua & *Domini Salinarum* Titulus aliquando inter Titulos Regis Hispaniæ fuit. In Umbilico sita Vesontio,

hodie

hodie *Besançon*, urbs olim Libera & *Imperialis*, sed per pacem Monasteriensem municipalis reddita, & Regi Hispaniæ loco Franckenthalii concessa, eoq; Matricula Imperii Comitiis Ratisbonensibus A. MDCLIV. exempta. Ideo etiam, cum Galliæ Rex A. MDCLXIIX. eam obsideret, ac Bisontini se Urbem Imperialem esse causarentur, respondit: Daß sie vermittelst des Münsterischen Frieden-Schlusses keine Reichs-Stat mehr-wäre/ sondern gegen Franckenthal verwechselt worden / und also dem Spanier zugehörete / und daher der König in Franckreich / der jetzt mit Spanien Krieg führete/ berechtiget wäre/ sie mit anzugreiffen. V. *Diar. Europ. ad MDCLXIIX. f. 145.* Vid. de hoc Comitatu peculiarem Librum *Ludovici Gollusij* Gallice.

XXVII. Burgundiæ Ducatui ad Septentrionem adjacet Comitatus Karolesij ab Oppido *Charoles* dictus, qui olim Primogenito Burgundiæ Ducis Parente adhuc superstite nomen dedit: Quod observatum videmus in Carolo Audace, qui quamdiu in vivis erat Pater Philippus Bonus, tali nomine in Belgicis Francicisque Historiis nusquam non occurrit, *Comte de Charolois.* Idem factum in Carolo, qui postea Romanorum fuit Imperator, vivo Patre Philippo. *Merula c. XLVIII.*

XXVIII. Lotharingia, *La Loraine*, dicta q. *Lothar-reich*, Regnum Lotharij, olim Regni Titulo insignita, nunc v. in Ducatum reducta. Ad Nominis ambiguitatem pertinet usitata mediis seculis distinctio *Lotharingiæ Mosanæ*, quæ Ducatum Brabantiæ vicinaque ei loca complexa fuit, & *Lotharingiæ Mosellanæ*, quæ hodierna Lotharingia. Metropolis est *Nancy*, Nancejum, Urbs non magna sed pulchra, Templisque & monumentis Ducum celebris, inter quæ & Caroli Audacis superioribus temporibus hic cæsi; Sedes item Ducum est, ex quo Metis ad Gallos transiit; Sed Munimenta ejus dejecta vi *Artic. Pyren. LXII. Pont à Mousson*, Universitatem Lotharingicam habet, ubi *Petr. Gregor. Tholosanus & Wilh. Barclajus* vixere; Et nostro tempore natum Lithopædion *Fœtus Mussipontani* nomine innotuit, Ingeniaqve Naturæ Curiosorum exercuit. *Vaudemontium* V. milliaribus Nancejo dissitum primogenito aut proximo heredi Ducis Lotharingiæ Titulum *Principis Vaudemontij* tribuit. Ratione *Nomeny*, quæ Baronatus olim, nunc Principatus Duci Lotharingiæ in Imperio Germanico votum fert. Eadem olim comprehensæ fuere tres urbes cum Diœcesibus eo pertinentibus, Mediomatricum, *Mets*, Tullum, *Tull*, & Virdunum, *Verdun*, quæ sub Henrico II. Impe-

Imperio ademptæ & Jurisdictioni Regis Galliæ transſcriptæ fuerat, Jurisdictione Eccleſiaſtica tamen Electori Trevirenſi relicta, quam & in *Moyenvicum* retinuit, quod per Articulos Pyrenæos Regi Galliæ traditum fuit. Vid. *Inſtrum. Pac. German. Gall. & Artic. Pyren. LXII.* *Metis* vetus Sedes Regum Auſtraſiæ cum A. MDLII. ab Anna Momorantio occupata eſſet, à Carolo V. mox iterum obſeſſa fuit, conatu tamen irrito; Unde in Gallorum poteſtate manſit, Carolo autem opprobrium fortunæ retrogradæ vulgo reliquit: Quod expreſſum à nonnemine addita Columnis Herculis cum Elogio *Plus ultra*, ſolito Caroli Symbolo, Cancri imagine cum verbis: *Plus Citra.* Alius hoc Diſticho in eandem rem luſit: *Herculis optaſti longas tranſire Columnas, Siſte gradum, Metis hæc Tibi meta datur.* Attamen cur Carolum ideo fortunæ ſuæ pœniteret, cauſa non erat, *expugnatis quippe paulo poſt futuram Metenſem obſidionem Teruana, munitisſimo Belgici limitis propugnaculo, (de quo præc. n. IX.) atq; Hedino, veteri Arteſiorum Principum arce, captis utrobiq; aut interemptis è Gallica Nobilitate permultis, etiam poſt in Italia contra hoſtium vires Genuenſibus aſſerta magnam partem Corſica Inſula, & quod pluris habitum eſt, capta Senarum Urbe, pulſisque inde ac fere omni Hetruria Gallicis armis.* Strad. *Dec.I.L.I.* Interim Henricus IV. R. G. hic Parlamentum inſtituit, quod poſt Ludovicus XIII. A. MDCXXXIII. Tullum transtulit. In Baſilica S. Arnoldi monumentum Ludovici Pij oſtenditur. *Tullum*, urbs itidem Imperialis olim, Parlamentum Metenſe, ut modo diximus, excepit, ac nupera Pacificatione Neomagenſi Lotharingiæ Duci loco occupati à Gallis Nanceji oblatum fuit. *Verdunum* itidem A. MDLII. occupatum, ſed ſuis juribus relictum: Ideo A. MDCI. adhuc leguntur Regi Galliæ quidem fidei Sacramentum dediſſe ſed non niſi promiſſa penſione annua CCXXXIII. Numorum. At A. MDCXXVII. extructa à Gallis Citadella plenius ſubjici cœpit, cui quidem Epiſcopus tq. ſupremus Urbis Dominus eoq; nomine Princeps Imperii ſe oppoſuit, ac affixo in triviis ſcripto jus ſuum manifeſtavit, idemque, cum Magiſtratus id avelli curaſſet, jacto in Urbem Anathematis fulmine roboravit. At prævaluit nihilominus Præſes Regius, arx perficitur, ac Verdunenſibus omni cum Imperio commercio interdicitur. V. *Gramond L. XVI.* Territorium Barrenſe, *Le Barrois*, eodem pertinuit, ſed totum Regi Galliæ relictum per *Art. Pyren. LXIII.* Ejus Metropolis eſt *Barroducum*, ſeu *Barleduc*, ita dictum in diſcrimen à *Bar ſur Seine* & *Bar ſur Aube* oppidis Campaniæ.

XXIX. Deniqve Alsatia accedit, & illa quidem Superior vel Inferior, olim Germanici nostri Imperij pars, sed Galliæ nunc una cum Suntgovia annexa, servata tamen Libertate Civitatum Imperialium, item Abbatiarum Murbacensis, Luderensis & Andlaviensis. Confer. *P. II. c. III. §. II.*

XXX. Qui alio ordine Provincias GALLIÆ enumerant, à numero Parliamentorum & facta ratione Jurisdictionis ipsorum distributione illas proponunt, quos inter *Merula Cosmogr. P. II. L. III.* quem & hactenus secuti fuimus, licet ab ordine ejus digressi, qui brevissime talis est; *Parliamentum Parisiense*, qvod sub se habet *Piccardiam*, *Franciam*, *Belsiam*, *Campaniam*, *Tractum Lugdunensem*, *Bituricum*, *Borbonium*, *Pictaviam*, *Arverniam*. II. *Rotomagense*, sub quo *Normannia*. III. *Redonense*, cui subest *Britannia*. IV. *Burdigalense*, sub quo *Lemovicium*, *Petrocorium*, *Guienna*, & in *Vasconia* Ducatus *Albretanus*. V. *Tolosanum*, quod habet *Languedociam*, *Cadurcium*, *Rutenium*; Et in *Vasconia Armaniacenses*, *Bigerrones*, & *Comingenses*. VI. *Aquense*, sub quo *Provincia*. VII, *Gratianopolitanum*, sub quo *Delphinatus*. IIX. *Divionense*, sub quo *Burgundia*. IX. *Benearnense*, quod habet *Benearniam*. X. *Metense*, *Mediomatricum*, *Tullum & Virdunum*. Quorum numero A. MDCLVII. undecimum accessit *Ensishemense*, Ensishemij pro Landgraviatu utriusque Alsatiæ erectum. V. *Thulden. ad h. A. p. 119.* Dona naturalia Galliæ agnovere, qui olim *Divitem* vocarunt, Dion Cassius, Josephus, Manilius, Druidesqve ideo fortassis se Gallosqve omnes Dite oriundos dixere, qui Divitiarum Deus habitus est & Πλȣ́των cognominatus. Fertilissimam frugum omnium genitricem sui non immerito Cæsar appellavit. Alij alia encomia congesserunt, quæ V. ap. *Limn. Not. Franc. T. I. L. I. c. VI.* Merul. *P. II. L. III. c. III.* Auri Argentiqve proventu fere caret, sed non eo minorem ejus copiam habet ex mercibus, quas in totum orbem dividit, paratam. Cuncta brevi summa complexus fuit Autor *Geogr. Hisp. Gall. p. 142.* his fere verbis: *Felix prapingvibus glebis, commoda proventibus fructuariis, vitibus consita, nec non Oleis in optima sui parte, qua Mediterraneis fluctibus alluitur: Omni ad usum animantium fœtu beatissima*, rigua *mirum in modum & fluminum navigabilium & fontium Aquis*: rerum *denique* omnium copia *adeo* ferax, *ut & ipsa sibi facile sine aliarum ope & cetera Europæ regiones vix sine ejus beneficio sibi sufficere queant: Inde vina, inde annonæ, inde satietas, inde facilis rerum quarumcunque commeatus: Nulla ejus pars qvam latè*

latè porrigitur, inculta est: Quanquam longe magis freqventiâ hominum *quam cura diligentiaque incolatur, quippe viri bellorum magis quam agri colendi Studiosi sunt: & quod omnium pulcherrimum est & maximum, media utrinque clarissimas gentes, Italiam, Hispaniam contingens, aut Regina imperitat aut alumna enutrit; ac utriusque Maris commodis dives portubus, in omnes orbis terrarum partes vela dimittit.* De *Fluviis* Galliæ V. *c. III. S. IV. §. IX.* De Portubus *eod. c. S. III. §. III.* De Insulis ipsis adsitis *c. V. §. XI & XII.* De Regia & Arcibus Regiis *c. IIX. S. II.* De Lingva Gallica culturaque ejus *c. IX. S. III. §. XIII.* De Ingenio Gallorum & contrariis ab Hispanis moribus *eod. c. S. IV. §. III. & P. II. c. I. §. XIII.*

§. III.

I. Italiæ Situs ac Imago.
II. Ejusdem Dona naturalia.
III. Partium generalis dispositio.
IV. Pedimontij Descriptio: Christianorum Waldensium Sedes.
V. Partes ad Genuenses, Venetos ac Lucenses pertinentes.
VI. Ducatus Mantuanus, Mutinensis ac Parmensis.
VII. Magnus Ducatus Toscanæ.
IIX. Status Ecclesiasticus.
IX. Regnum Neapolitanum, Status Mediolanensis, aliaq; ad Regem Hispaniæ pertinentia.

I.

ITALIAM recentiores humano cruri comparant, cujus Tibia Mari objacet Infero, Sura supero, Pes universus Jonio abluitur Pelago, Calcaneus Epirum spectat, Vola vel Concavitas Sinum facit Tarentinum, Carnosiores partes Promontoria statuunt Zephyrium, *Capo di Bursano*, Carcynum, *Capo di Stillo*, & Bruttium, *Capo di Sparrovento*; Digiti in Siciliam sunt conversi, Genu in Promontorio est Populonio, nunc *Porto Baratto*, Coxendix & femoris superiora late contingunt Alpes. *Merula.* Limites ejus clari sunt, à Borea & parte Occidentis Alpes, a reliquo Occidente, Austro, & Ortu Mare.

II. Inter Dona Naturalia Italiæ est Tritici copia, quam vetus Sophocles jam agnovit, *& laus peculiaris hodieque Italiæ est*, addit *Plinius.* Rei pecuariæ bonitatem loqvuntur Casei Parmenses: Vallis Oneliæ ager in Liguria maximo gaudet olei proventu. Ora Neapolitana & M. Vesuvius Vini Græci ferax est, nec minori laude pollet Vinum Falernum &c. In Calabriæ nonnullis locis etiam Manna legitur: De quo Vid. *Don. ab Alto Mari* & *Magnenum* peculiaribus scriptis *de Manna.*

Itali-

Italiam totam ſcatere Ignibus ſubterraneis prolixe demonſtrat *Kircher. M. S L. IV. S. I. c. III.* quo brevitatis cauſa remittimus Lectorem. Inter ſingularia Naturæ miracula ibidem eſt, qvod de Agro Aquaſpartano commemorant recentiores Phyſici, reperiri in eo Mineras Xyloticas & Lignum quoddam *Foſſile*, nigri coloris, ac non ſecus ac aliud quoddam lignum ſcindi, dolari, poliri ſolitum, ſtriarum quoqve licet confuſiorum & q. contuſarum varietate nucis aut pyri ligno æmulum. *Franc. Stellutus* de eo ſingularem Librum emiſit, quo cum confer. *Kircher. M. S. L. IIX. S. II. C. VI. Aldobrand. Muſ. Metall. L. I. c. I. p. 29. Wormius* in Islandia quoq; reperiri ſcribit & *Ebenum foſſile* appellat Mus. *L. II. c. XVI.* Autumamus tamen non niſi Carbonis Foſſilis genus eſſe, quale & in Angliæ aliquibus Provinciis reperitur, ſed ſolo Lithanthracis, ſeu Carbonis Foſſilis nomine notum, æque verò dolari ac poliri aptum, variæque ſupellectilis materiam præbens, ac Lignum iſtud Italicum, in eo etiam ipſi ſimile, quod licet ad tactum leve videatur, more foſſilium tamen, non natet, ſed mergatur. Eodem verò excellentius, quod & parando foco inſerviat, & tædæ inſtar luceat, qvo uſu Italicum caret. Solis Strijs ipſi cedit, ſed quid mirum naturam alicubi Lithanthracem ſtrijs donare, ſi Cornua Monocerotis, juncturas Oſſiũ & infinita alia in Lapidibus producere poteſt? *Tarantula*, Phalangii genus in Apulia occurrens atq; à Taranto oppido nomen ducens non minorem ſui admirationem excitat, quod venenũ ejus non ordinariis, ſed proportionato ſono Muſico propelli poſſit, de qua re V. prolixe agentem *Kircher. L. de Art. Magnet.* Leumellina regio erucis infamis eſt. *Oritur in Alagniæ finibus, ineunte æſtate, à tellure edax eruca, volitansque vites invadit, depaſcitque folia, quibus ablatis areſcunt jam exiles, & immaturi racemi, ſine umbra relicti. Deſinente poſtea æſtate eruca rurſus tellurem ingreſſa fœtus edit & recondit; deinde vertitur in vermiculum annulari digito minorem, quem aratrum agentes bubulci ſæpe detegunt ac perimunt; minimè tamen fœtus diſquirere ac perimere poſſunt. Nam æſtate novâ adveniente renaſcuntur iterum erucæ, alataque in turmas edito ſtridore prodeunt, infeſtantque Alagniæ fines, & in Valligii etiam ditionem ruunt, coguntque incolas ſine vinearum ornatu ac commodo vitam ducere. Atque miſero experimento comprobatum eſt, omiſsâ telluris culturâ erucam ſimul perire, ſed unà cum terra cultura hanc vinearum peſtem ſtatim à natura ſoli reſurgere: ut ita fere non niſi publica communique indicta egeſtate copiæ hoſtiles arceri queant: quibus tamen præſens interitus imminet à ſturnis, qui uvarum cupidi guloſique coacto agmine*

in

in uvarum vastatrices erucas convolant, rostrisque exenterant, sibique & dominis ita vites ab illarum injuria non rarò vindicant. Quæ ex *Bern. Sacc. Ticin. H. st. L. IV. c. III.* refert *Lans. Orat. contr. Ital. p. 533.* De Alpibus *V. c. VII. §. IV.* De Monte Pausilypo *ibidem.* De Vesuvio *eod. c. §. VI.* De Spelunca Canum & Serpentum *eod. c. §. X.* De Averno aliisqve Lacubus Italiæ *c. III. S. IV. §. XXII.* De Fluviis *ibid. §. XI.* De Catarrhactis Velini Fluvii *ibid. §. XX.* De Portubus *eod. c. III. S III §. V.* Oram maritimam à Portu Herculis Terracinam usque gravi ac insalubri aëre laborare communis observatio est, unde & loco Archæopolis, *Civita Vecchia*, aliam stationem Classi Pontificiæ seligendam svaserunt Medicinæ periti, V. *Prac. III. Sect. III. §. V.* Idem de aëre nocturno in Territorio Romano alibi annotatum, de quo V. §. 1. hujus c. ubi de qualitate Aëris Hispanici.

III. Partes præeunte iterum Merula ita disponimus, ut aliæ sint Italiæ Priscæ ac Propriæ, aliæ Italiæ Novæ & Accessoriæ: Termini inter utramqve Fluvij *Arnus & Rubicon*, Rubicon versus Mare Adriaticum, Arnus versus Ligusticum Mare. Italiæ Novæ Provinciæ sunt: I. Pedimontium, *Piamonte*, proxima ab Alpibus Italiæ Regio, Jurisdictionem Sabaudiæ Ducis agnoscens. II. Liguria, *Riviera di Genuoa*, cujus Ora duplex Occidentalis & Orientalis: In Occidentali est *Nizza*, olim Nicæa, *Finalium* & *Savona*: Medio inter utramqve situ est ipsa *Genua*. III. *Lombardia* Trans-Padana quæ complectitur Urbes & Ditiones; Mantuam, *Mantoua*, Episcopatum Brixiensem, Agrum Cremonensem, Statum Mediolanensem, *Stato di Milano, &c.* IV. In Lombardia Cis-Padana est Ducatus Mutinensis, Parmensis, Marchionatus Montisferrati. V, *Romania*, quæ ea fere, quæ olim Flaminia, habet *Ariminum, Cæsenam, Ravennam, Forum Livij, Bononiam, Ferrariam.* VI. *Marca Tarvisina*, s. Venetia, in qua Ager *Veronensis*, Patavinus, Venetiæ. VII. Forum Julij, *Friaul*, habet *Utinum, Aquilegiam.* VIII. *Istria*, in qua est Justinopolis, nunc *Capo d' Istria.* Veteris ac Propriæ Italiæ Partes sunt Septentrionales ac Meridionales: Septentrionalis cis Apenninum ad dextram ripam Tiberis est Hetruria, nunc *Toscana*; Ad Sinistram Latium, hodie *Campagna di Roma:* Trans Apenninum est Picenum, nunc *Marca Anconitana*. Montibus immersa jacet Umbria, nunc *Ducato di Spoleto.* Meridionalis tota occupatur à Regno Neapolitano; Cujus partes ad Mare Tyrrhenum *Terra di Lavoro*, antehac Campania Felix, *Basilicata* seu Lucania, Calabria Inferior, & Calabria Superior, quæ

olim Magna Græcia. Ad Mare Adriaticum sunt Samnites, seu *Abruzzo*, & Apulia, h. Daunia, s. *Puglia Piana*, & Peucetia s. *Terra di Barri*, dn. Salentinorum Regio s. *Terra d'Otranto*. At si hodierna Italiæ Dominia spectemus, talis fere eademqve tempori nostro commodior erit ejus distributio. Esse videlicet in Italia I. *Pedimontium* Duci Sabaudiæ subjectum. II. Respp. *Genuensem, Venetam & Lucensem*. III. Ducatus *Mantuanum, Mutinensem & Parmensem*. IV. Magnum Ducatum *Toscanæ*. V. Statum *Ecclesiasticum*. VI. Regnum *Neapolitanum*, simul *Statu Mediolanensi* aliisve ad Regem Hispaniæ pertinentibus.

IV. *Pedimontium*, Provincia populosissima, quamqve non concinne dixit, quisquis fuit, Urbem esse in CCC. milliaria extensam, ob insignem numerum Pagorum & Urbium: Nomen habet, quod sit ad pedem Montium, seu ad Radices Alpium. Ejus fortalitium præcipuum *Pinarolum*, Clavis Italiæ, simul meliori parte Vallis Perosæ Regi Galliæ traditum Tractatu Cherascensi A. MDCXXXI. V. *P. II. c. III. §. II.* Cui addenda *Susa* itidem Clavis Gallorum ad Bella Transalpina, quam ideo & in expeditione Mantuana Gallis tradi oportuit A. MDCXXIX. *Gramond. L. XIIX.* Urbs primaria est *Turinum, Augusta Taurinorum*, Sedes Ducum Sabaudiæ, & Pado, Duriæ item ac Sturæ, quos Padus hic recipit, addita. Prima hæc Italiæ Urbium Officinam Librariam habuit: In Academia ejus Erasmus Roterodamus Theologiæ Doctor renunciatus. Inter Præsules habuit *Maximum*, cujus Libri Sermonum & Homiliarum extant Bibl. Patr. T. V. P. I. & *Claudium*, veterem illum *Waldensis Doctrinæ Assertorem*, qui è Consiliariis Caroli M. fuit, & in Concilio Francofurtano Adriano P. M. graviter se opposuit, Archiepiscopatui Turinensi postea à Ludovico Pio admotus; Extatqve Commentarius ejus in Ep. ad Galatas editus primo à *Petro Pesseliero*, Altissiodorensi Cœnobita *Paris. 1542.* & inde in B. P. translatus *T. IX. fol. 64. & seqq.* Scripsit contra eum *in causa Imaginum Jonas Aurelianensis* Episcopus, cujus Liber itidem extat *cit. T. IX. B. P. f. 90. & seqq.* quanqvam nec hunc recte de Imaginibus sensisse ipsi Doctores Catholici Bellarminus & alii autumant. V. *Præf. in c. l. B. P.* Eundem Claudium *adversus reliquias Sanctorum non contemnendas &c. quædam nefanda dogmatizasse & usque nunc dogmatizare* queritur idem Jonas Libro dicto; Mox comparat eum Vigilantio & Eustatio, *qui in contemnendis SS. Martyrum reliquiis eorumque sepulcris dehonorandis &* non-

nonnullis Ecclesiasticis traditionibus reprehendendis perversissime senserint. Et : *Quia non simpliciter graditur, sed à recto tramite aberrans S S. Patrum terminos jactanter transgreditur, non frustra de quodam ut creditur vaticinio Claudii sortitus est nomen: Quoniam &c. in eo quod Ecclesiastica autoritati claudicando contraire nititur non immerito nomen Claudii sortitur.* Ipsi Waldenses quoq; hic Sedem suam ab antiquissimis temporibus habuere testibus utriusq; Religionis Scriptt. quos magno numero V. ap. *Usser. de Success. Doct. in Eccles. c. IIX.* Quibus è recentioribus accedunt *Theodor. Belvedere* L. de propaganda fide ed. Turin. 1638. *La valle di Angrogna Sempere ò in un tempo ò in un altro ha havuto heretici.* Et *Marc. Aurel. Rorenco* Prior Lucernensis in *Narratione del Introduttione de gl' Heretici nelle Valle di Piemonte,* Turin. 1652. p. 16. *Nel nono & decimo secolo continuano l' heresie antecedenti*; Et p. 60. *Non si puo haver notezza del principio de suo ingresso.* Qui & de Claudio id ipsum perhibet, quod supra de eo diximus nempe ipsum Waldensium Doctrinam defendisse. *Obs. Histor. Ed. Tur. 1649.* Et in MSo quodam Waldensium de Ao. 1587. quæritur Articulo I. *Quanto tempo, è ch' è stata predicata la pura dottrina nelle Valli ?* Resp. *Circa cinque cento anni, come si puo raccoglier per alcune Historie, ma secondo l' opinione de gl' habitatori delle Valli il tempo è immemoriale di Padre à figliuoli.* Habitantque hodienum in Vallibus *Lucernæ, Perosæ & S. Martini*, minori quidem amplitudine, quam ante persecutionem A. MDCLV, at nihilominus XIV. Ecclesiis duabus Classibus comprehensis adhuc distincti, quæ sunt 1. Communitas seu potius *Ecclesia S. Johannis*, S. Johannis, *la Communauté de S. Jean.* 2. Ecclesia Angrognæ, *d' Angrogne.* 3. *de la Tour.* 4. *du Villar. s. Villaro.* 5. *de Bobbi*, s. Bobbio. 6. *de Roras*, s. Rorata. 7. *de Roche platte* complexa Communitates S. Bartholomæi & Prarustinam, *les Communautés de S. Barthelemi & Prarustin.* Quæ unam constituunt *Classem Vallis Lucernæ, le Colloque de la Vallée de Lucerne.* Porro in Valle Perosæ sunt 1. Ecclesiæ Villarana & S. Germani, *de Villar & de S Germain*, quæ in unam junctæ sunt. 2. *De Pramel.* 3. *de Pinasche*, Pinascha. 4. *de la Chapelle*, La Chapella, additis Communitatibus *du Pomaret & du Mean.* Et in Valle S. Martini 1. Ecclesia *de Ville Seiche*, Villa Secca, ad quam referuntur Communitates *du Faet*, Faetto, *Riuclaret*, Rioclareto, *S. Martin, Bouil & Traverse.* 2. *De la Maneille,* Maneglia, ad quam relatæ Communitates *de Maced, Salse & Chabran* s. Chiabrans. 3. Ecclesia *de Prals*, di Prali, ad

quam pertinet Communitas *de Roderet.* Quæ itidem singularem Classem efficiunt Vallis Perosæ & S. Martini, *le Colloque du Val Peyrouse & S. Martin.* Habitant præterea in Valle Clusonia & Pragel, *La Valle di Clusone & Prageilato*, ubi sex Ecclesias habent sine ulla intermixtione Catholicorum, uno Sacerdote excepto, qui Mantulæ, *à Mantoules*, degit, nec cuiquam rem sacram facit, nisi æditno suo aut transeuntibus subinde viatoribus; In Transalpina item *Valle de Queyras*: Sed hæ jurisdictione Ducũ Sabaudiæ non comprehenduntur, unde fugientibus Persecutiones Vallium Pedimontii Asyli loco fuere receptumque præbuere. V. plur. *Joh. Legeri Histoire Generale des Eglises Evangeliques des Vallées de Piemont ou Vaudoises* L. I. c. I. Tabulam Geographicam trium Vallium Pedimontij, *Carta delle tre Valli di Piemonte*, autore *Valerio Grasso* ibidem. De *Ponte de la Tour* & *Specu Rupis Wendelini* aliisve naturæ operibus in hisce locis V. *seq. c. VII.*

V. *Genua* Urbs principalis Reipublicæ ejusdem nominis, magnificis superba Palatiis, sed adversus vim bellicam minus valida, quippe cui infra positæ circumjecti montes dominantur. Januam Jtaliæ tamen dici moris est, quam proinde obnoxiam servare Hispaniæ Reges, Galli contra & Sabaudi sibi addicere à multis retro annis studuerunt, hi æmulatione ex vicinia nata, illi ut Hispani capta Genua Provinciis Italiæ prohiberentur, quas secure tenent, quoad Genuam fidam habent. Neq; Genuenses alieno ab Hispanis sunt animo, ob causam tamen plane singularem: *Prater naturam est & contra communem usum, ut Debitori in Creditorem dominatio sit; Hispanici Regis in Genuenses dominium manat ex debito, quo ipsis obæratus pro malo nomine audiet, quandocunq; ab ipsis discesserit. Quæ enim actio Genuensibus contra inficiantem Regem? Hinc fit ut emanente sorte, quæ ipsi cautio est fidei Genuensis, usuræ quotannis præstentur incuriose & segnius, quam par sit. Sic dominatur Hispania Genuæ.* Gramond. *L. XIV.* Quid eo nomine inter Gallos, Sabaudos & Genuenses A. MDCXXV. MDCLXXIII. LXXIV. LXXIX. ipsoqve quo hæc scribimus tempore actum sit, suo loco in Historia civili commemorabitur. De Claustris, quibus aditum ex Sabaudia & Gallia custodiunt *V. c. IIX. S. II. §. de Clavibus Rerumpublicarum.* Inter Urbes potiores Territorio Genuensi comprehensas sunt Gua, Novi, Gavia, Rossigliona, Campia, Musonia, Spinea, Sacellia, Ostagia: In tractu Maritimo eminet *Savona*, juxta quam & *Finalium* indicandum, sed Regi Hispaniæ subditum, & *Nizza* urbs maritima Ducis Sabaudiæ. *V. c. III. S. III. §. V.*

Vene-

Venetiæ nomine gaudent, 1. *Venetia Gallica*, quæ Vannes. 2. *Marca Tarvisina*, cui vetus *Venetia* nomen. 3. Plurali numero *Venetiæ*, *Vinegia*, Urbs modicas complexa Insulas circiter LX; Jacent in intimo Maris Adriatici recessu, mediis in Stagnis affuso, qua Oriens est, Pelago, quod tamen ne sua violentia sit noxium præjectis aliis quibusdam Insulis, tanquam aggeribus cohibetur. Numero plurali nominantur, quod conditores vel non unius Urbis fuerint Cives, vel quod varij Venetiæ Regionis populi, relicta ob summam Atilæ omnia vastantis sævitiam continente in modicas has Stagnorum Insulas, tanquam in Arces quasdam migrarint, Patavinis quidem in Rivo Alto fundamenta circa A. CCCCLVI. orsis, aliis autem vicinis gentibus opus cœptum paulatim in summum splendorem emolientibus. De nomine *Frischlinus* ita lusit. *Aut* Venus a Venetis *sibi fecit amabile nomen*; *Aut* Veneti Veneris *nomen & omen habent. Orta Maris Spuma fertur* Venus: Et Venetorum *si videas Urbem cernitur orta Maris. Jupiter est illi genitor: Sed Mars pater huic est, Mulciberi Conjux illa, sed ista Maris: Complet amore sui* Venus *omnia, qui* Venetam *Urbem Non amat, hunc nunquam debet amare* Venus. Jason ad l. 45. ff. de Verbor. Obligat. *Paradisum Deliciarum* vocat, eodemque spectat Dialogus iste inter Advenam & Senem qui ad D. Marci legitur:

A. *Dic antique Senex*, Venetæ *quis conditor* Urbis?
S. *Jupiter*: A. *Unde Arces?* S. *Attica*: A. *Scorta?*. S. *Venus*.
A. *Mœnia?* S. *Neptunus*: A. *Numi?* R. *Dido*: A. *Bellica?* S. *Mavors*:
A. *Artes?* S. *Mercurius*: A. *Jura?* S. *Minerva dedit*.
Non mirum est, si alias inter caput exhibet Urbes;
Quam tot cælestes composuere Deæ.

Sannazarij Carmen Sensu plane simili constans exhibitum *in Historia Civil.* Primarium Templum est *S. Marci* Marmore ipsoque auro splendidissimum: Supra Portas Statuæ æneæ Equorum quatuor, Constantinopoli, cum Veneti eam occupassent, advectæ. Thesaurus D. Marci ibidem conditus, in quo Mitra Ducalis Gemmis intertexta, & in apicem Carbunculo ornata inæstimabilis precij custoditur: Coronæ item Regiæ aureæ XII. Thoraces aurei totidem, Gemmæ deinde vasaque ex Lapidibus preciosis innumera. Regimen Civile Dux ac Senatus, Ecclesiasticum Patriarcha gerit, quæ rara in Ecclesia

Occidentali eſt Dignitas, Conf. infr. de Aquilegia. De fato ejus præterito ſecuto Lucas Gauricus hæc ſcripſit.

Virginei partus ſeclis bis octo peractis
E pelago emergens tellus fœcunda colonis
Præbebit miſeris alimenta è frugibus altis,
Nec Nautæ Piſces capient in litore ſicco,
Sed varios pueri flores & gramina pingves
Læta boves, haſta non remis pulcra Juventus
Certatim ludent, mœſto ſpectante Senatu.

Quibꝰ verſibus Venetis Dominiũ Poëta pollicetur usq; ad A. MDCCCLXXX. Urbem prædicens ex *Inſula* in continentem mutatum iri. Ex Inſulis quæ ipſam cingunt, præcipuæ ſunt *Judaica & Muranum*, officinis vitrariis celebre.

Juxta Venetias explicandum *Patavium*, urbs antiquisſima & Venetiarum Mater, quibus tamen ab A. MCCCCIV. paruit, tanquam pia Mater præ ſenio virium non ſatis compos piæ Filiæ non tam imperio, quam miniſterio regenda, ut loquitur *Merula l. ante cit.* Eadem Doctisſimorum omnium Facultatum Virorum ferax fuit, inter quos è veteribus T. Livius, C. Valerius Flaccus, L. Arantius Stella, Voluſius C. Aſcanius Pædianus, Julius Paulus, è recentioribus *Marſilius Meinardinus, Patavinus* vulgo dictus Minorita Theologus, qui Ludovici Bavari partes contra Johannem XXII. P. M. tutatus eſt, edito Libro de Poteſtate Papæ & Imperatoris ſub Titulo *Defenſor Pacis*, quem Albertus Pighius in Hierarchia Eccleſiaſtica oppugnavit. Tum JCti *Jac. Alvarottus, Franc. Zarabella, Ludovicus Carbaſius, Antonius de Roſellis*; *Albertinus* denique *Muſſatus* Hiſtoricus & Poeta doctisſimus, tantique apud Patavinos æſtimatus, ut decreto Academiæ Patavinæ Statutum ſit, ut utriusque Collegii Doctores ac Scholaſtici, quotannis Natali Dominico ad ædes ejus Solenni Pompa procederent, eumq; cereis ac Corona triplici honoris ergo ſalutarent; Quod ſtudiorum merito, mortalium contigit nemini. *Voſſ. de Hiſt. Lat. L. III. c. IX.*

Eodem pertinet *Verona*, Urbs ædificiorum pulchritudine nobilis, vetusque Scaligerorum Sedes, qui Magiſtratum titulo Principum ac Vicariorum hic olim geſſerunt; Item *Vicentia, Tarviſium*, ſ. Treviſo, omnes uno imperio Venetorum, communique Provincia Marca Tarviſina, *Marca Trevigiana*, comprehenſæ, cui nomen datum à modo dicto Tarviſio, Sede olim & domicilio Marchionum Longobardici nominis, qui huic

Tra-

Tractui cum Imperio præfuerunt. His jungendæ ex Lombardia Trans-Padana *Crema*, Urbs rerum hominumq; copia insignis & inter nobilissima Italiæ Castella recensita: Unde Proverbium *Barletta in Puglia, Prato in Toscana, Crema in Lombardia*: Apud *Merulam c. XXXV.* Et Bergomum, *Bergamo*, unde *Ambrosius Calepinus*, primus Dictionarij autor, qui eam suo cœpto consecutus est felicitatem, ut opus quod rude & impolitum edidit, licet ab Viris doctisfimis sæpe supra modum sit auctum & illustratum, variis etiam appositis Lingvis, semper tamen ipsius nomine fulgens prodeat. Ibidem recentior quædam Lucretia singulari pudicitiæ exemplo inclaruit: *Antonia, Virgo non minus animi, quam corporis pulchritudine pollens: Quæ cum à Friderico Imperatore violentum in se stuprum parari videret, mortem pro conservanda pudicitia vilipendens, gladioque violatori erepto intrepidum sibi pectus transfodiens, singulari castitatis exemplo Urbem hanc perpetuo illustravit CIϽ CLXIIX.* Quæ verba sunt monumenti, quod à Civibus in Palatio ipsi positum, exhibitumque à *Merula l. c.* Cujusmodi casus tamen an tanti sint, tantaque laude digni apud Moralium Scriptores requirendum.

Forum Julij, Friuli, Friaul/Patria etiam aliquando dicta, itidem Venetorum Jurisdictionem sequitur, habetque Utinum, Udene, Germanis Weiden/ & *Aquilegiam*, Urbem fide olim in Imperium, post Sede Patriarcharum celebrem, sed incolis nuuc infrequentem. *Ecclesia Aquilegiensis, cujus Patriarcha secundum à Pontifice locum obtinet etc. Urbs ipsa cum olim opibus & gratia populi Romani ac Principum, præterea nobilitate ædificiorum ac Civium Magnificentia floruisset, nihil tamen ex antiqua fortuna nisi nomen atque ipsum Patriarchale decus retinuit. Neque enim ab Attila Hunnorum Rege eversa, licet Narsetis opera restituta, vetere Incolarum celebritate frequentata deinceps fuit. Sigon. de Regn. Jtal. L. I.* Prope hinc abest Insula atque Urbs Gradus, unde nomen Aquilegiensi *Patriarchæ de Grado*: Quia Aquilegiensis Ecclesia ibi autoritatem prius & Jus Primatus habuit, Testibus *Volaterr. L. IV. Comm. Urb. & Candido L. III. & IV. Comm. Aquil.* Ibidem *Palma Nova* sita, *Foro Julii, Jtaliæ & Christianæ Fidei Propugnaculum* (ut verba Numorum sub fundamento ejus positorum habent) idemque fere unicum totius Europæ Regulare Fortalitium A. MDXCIV. à Venetis excitatum, pro defendendo Maris Adriatici ostio, quod præteritis seculis Italiæ calamitatibus fatale fuerat, quippe quo omnes Barbaricæ Nationes ipsiq; Turcæ ad Provinci-

am

am hanc subigendam sibi aditum fecere. Describitur singulariter *T. V. Theatr. Urb. n. 68.*

In Istria est *Justinopolis*, *Capo d' Istria*, unde *Petr. Paul. Vergerius* Episcopus Justinopolitanus, Vir præterito seculo magni apud Evangelios nominis: Urbs parvam occupat Insulam trino teli jactu divisam à continenti, cui Pontibus jungitur. *Merul. l. c.*

Luca, quæ itidem Libera Respublica, magni Ducis Hetruriæ Territorio inclusa est, unde contentior ejus custodia, munimentorumque cura.

VI. *Ducatus Mantuanus* iterum in *Lombardia Trans-Padana* situs, Feudumque Imperii Germanici est, quemadmodum & Duces titulum gerunt Principum ac Vicariorum perpetuorum S. R. I. Sedes Ducalis est *Mantua*, Urbs structura ac præcipue Arce Principis, insignibus conclavibus variisque naturæ & artis raris operibus ornatâ celebris. Ei ob commune Jurisdictionis vinculum ex Lombardia Cis-Padana subjungendus *Marchionatus Montisferrati*, seu, quæ Etymologia nominis esse creditur, *Montis Feracis*, à Sabaudis sæpe petitus, sed Niverno Duci A. MDCXXIX. à Rege Galliæ assertus: Partibus aliquot tamen Sabaudiæ Duci relictis, vi Tractatus Cherascensis, de quo *Instr. Pac. Germano-Gall.* §. Item ne Controversiæ: *Cæsarea Majestas decenter requisita concedat Domino Duci Sabaudiæ, una cum investitura aliquorum Feudorum & Statuum, qualem inclytæ memoriæ Ferdinandus II. Duci Sabaudiæ Victori Amedeo concesserat Investituram quoque locorum, ditionum, statuum, omniumque jurium Montisferrati, cum appertinentiis, quæ illi vigore prædicti Tractatus Cherascensis, nec non executionis inde subsecutæ decreta & remissa fuerunt, sicuti quoque Feudorum Novelli Monfortis, Sinii, Moncherii & Castelletti cum appertinentiis juxta Tenorem Instrumenti acquisitionis ab eodem Duce Victore Amedeo factæ sub XIII. Octobr. A. 1634. etc.* *Casalis* Provinciæ caput est, Arciumque Europæarum Princeps, aut inter Principes, ac Porta Gallorum & Hispanorum ad occupandum Italiæ Imperium, unde cum Marchionatus dicto A. MDCXXIX. à Sabaudis Hispanisque occupatus esset, solaque Casalis restaret jam gravi obsidione pressa, ventilatâ in Senatu Augusto Regis Galliæ hâc causâ, plurimisque eam abdicandam censentibus, solius Cardinalis Richelij consilium pervicit: *In hoc Bello magis versari Christianissimi Regis causam, quam Ducis Mantuani: Si Casalem Hispanus expugnaverit, statim dominaturum Italiæ pleno jure & post Montisferrati & Man-*

Mantuæ usurpationem instituturum Galliæ usurpandæ. Gramond. *Hist. L. XIIX.* missoq; proinde exercitu effectum, ut obsidio solveretur, ipsaque paulo post connivente Novo Duce Mantuano in manus Gallorum veniret. V. *Minister. Card. Mazar. Disc. XIII & XIV.* E quibus ad Ducem reversa nunc iterum consiliis Regis Galliæ petitur, inter causas imminentium motuum Europæorum locum forte acceptura.

Ducatus *Mutinensis & Parmensis* itidem è Lombardia Cis-Padanâ sunt, ille Feudum Imperii, hic Pontificis M. Illius Urbs præcipua est *Mutina*, seu *Modena*, Sedes olim *Azonis JCti*, qui se Juris arcana in hac Urbe reserasse scribit, ad *l. Un. C. de Stud. liberal. art. Rom. & Const.* Patria item *Jac. Sadoleti & Caroli Sigonij.* Eodem spectant Rhegium & Carporum Principatus; *Vallis Comacbij*, haut procul Ferrara inter Ducum prætensiones est, sed à Sede Romana possessa. Parmensis Ducatus *Parmam* Urbem principalem habet, Urbem salubri aëre structuraq; eleganti commendatam. Nexus Feudalis verò Duces annuâ præstatione XM. Aureorum obligat vigilia D. Petri in Camera Pontificia solvendorum: Qva die & Reges Hispaniæ Regni Neapolitani causa VIIM. Aureorum solvere oportet, V. *Notic. Dign. Diss. I. c. I. §. XI.* Ad eundem pertinet Ducatus *Placentiæ & Castri*, quos Paulus III. Farnesiis Nepotibus suis contulit. Sed Castrum quia non Urbe procul est Agnatis & Nepotibus Pontificum maligne & oculis limis semper aspectum: Unde circa A. MDCXLIII. Parmensi Bellum indictum, ob Castrum creditoribus, qvos Barberini sustentabant, oppignoratum, & in prædam illis juridice cessum: Quod qvidem paulo post compositum, sub Innocentio X. tamen recruduit, Castrumq; tandem occupatum & à Camera Pontificia detentum fuit, donec gliscente A. MDCLXIII. Bello inter Regem Galliæ & P.M. Rex Galliæ inter alias offensarum causas hanc Castri occupationem quoq; numeraret, eoq; Pontificem Alexandrum VII. adigeret, ut primo statim Articulo Pacificationis Pisanæ Disincamerationem Castri, qvi receptus in hoc negocio terminus est, promittere oporteret: Quo promisso tamen nec Alexander, nec successores Clemens IX. ac X. steterunt, utut sæpius à Gallis moniti, legiturq; Cardinalis Alterius diserte, enixis tamen precibus, Regem Galliæ orasse, ne odiosum hoc negocium inposterum suum faceret, causatus, qvæ vetus Aulæ Romanæ exceptio est, Pontificem M. factis Antecessorum suorum præstandis non obligari.

VII. *Magnus Ducatus Toscanæ* seu Hetruriæ tres Respublicas olim liberas complectitur *Florentiam*, *Senam & Pisam*. Florentiæ ob elegantiam agnomen *Bellæ* ab Italis inditum: Nunc Sedes Magnorum Ducum est, qvorum duo hic Palatia, nitore maximoq; Thesaurorum apparatu summe conspicua: Quos ex parte recenset *Eslinger. Ital.* Wegw. *p. 53. & seqq.* In iisq; indicamus Unionem & Adamantem insigni magnitudine commendatissimos, è Bibliotheca insuper celebratissimum exemplar Pandectarum in membrana scriptum, quod mille circiter annorum esse & seculum septimum attingere creditur. De quo V. *Lambec. Comm. de Bibl. Cæs. L. I. n. 19.* & ante eum *Alb. Gentil. Disp. de Libr. Juris Civ. c. III. & IV.* Item *Merul. L. IV. c. XXI.* Senæ Civitas freqvens est agroq; admodum fertili, *quæ etiam primum opibus & potentia post Florentiam locum in Hetruria diu qvondam tenuit.* Guicciard. *Histor. Ital. L. I.* At A. MDLV. à Carolo V. Cæsare in fidem recepta, & sublata Libertatis specie Philippo filio concessa, ab hoc v. iterum, licet invito, simul universa ditione A. MDLVII. Cosmo Florentiæ Duci tradita fuit, exceptis Portu Herculis, Telamone, Monte Argentario, Orbitello & Plombini Arce, qvam sibi Philippus servavit. V. *Thuan. L. XIIX.* Cæterum à puritate Lingvæ Italicæ, & venustate ac doctrina Sexus fœminei non exiguam laudem habet. *Pisa* post varia de libertate certamina A. MDIX. in Florentinorum potestatem venit. Singulare ipsi ornamentum à Turrium copia etiam privatis ædificiis impositarum; Unde *Franc. Petrarcha: Pisarum Urbs pervetusta, sed decenti & decora specie & licet inter plana sita, non tamen ut magna pars Urbium, paucis Turribus, sed tota eminentissimis ædificiis apparens.* Inter eas inprimis spectatu digna Turris, qvæ Dominicæ adjacet, pendula & qvasi jam casura, *inclinata foris minitansq; ruinam Pendula, Recta intus si videris* ut describitur à *Nath. Chytræo.* Qvam structuram singulari artificio deberi aliqvi censent, alii tamen nihil tale in ea occurrere autumant. V. *Esling. p. 139.* Cerevisiam præter morem Italicum à Belga hic coqui cœptam, nec infelici successu idem annotat *ib.* Cæteræ Urbes sunt *Pistoria*, vulgo *Pistoia*, *Volaterra*, *Aretium*, *Burgum S. Sepulchri*, *Cortona*, *Mons Politianus*, *Mons Alcinoi*, *s. Mont-Alcin*, *Pienza*, *Massa*, &c. De *Portu Liburno*, nunc *Livorno* V. *c. III. P. III. §. IV.*

IIX. *Status Ecclesiasticus* complectitur *Ducatum Ferrariensem*, acceptum mortuo A. MDXCIIX. Alphonso II. ultimo Ferraræ Duce à Clemente

mente IIX, cujus iter eo tunc susceptum singulariter descriptum est ab *Angelo Rocha:* Tum *Agrum Bononiensem*, aliosqve Romaniæ tractus; *Umbriam* item eoq; *Marcam Anconitanam*, *Ducatum Spoletanum*, & *Urbinensem*, qvi sub Urbano IIX. mortuo Francisco Maria, ultimo Duce A. MDCXXIV. accessit: Deniq; *Romanam Ditionem*, cujus qvicqvid est terrarum inter Romam & Regnum Neapolitanum in specie dicitur Ager Romanus, *Campagna di Roma*; Altera parte Florentiam versus *Patrimonium S. Petri.* Accedit & *Ducatus Beneventanus*, qvem Pontifices Maximi è Regno Neapolitano sibi reservarunt. *Roma* primaria Urbs hujus Status, tot descriptiones meruit, ut ipsi Indices Scriptorum ejus justum prope volumen conficiant. Situ minus salubri est, de cujus causa dictum *præc. §. 1. hujus c. n. 2.* De Remediis singulari scripto egit *Alexander Petronius*, Medicus Romanus, *de tuenda Romæ valetudine*, Eademq; causa fieri opinantur, ut vix pagum aliquem intra milliaria aliquot circa Romam conspicere liceat. Nec eundem situm hodierna retinuit, qvam vetus habuit, cumq; olim in montibus ageret, sedes hasce tanqvam infeliciores aversata planiora petiit, unde illud Poëtæ: *Qui miseranda videt Veteris Vestigia* Romæ, *Ille potest merito dicere*, Roma fuit. *At qui celsa Novæ spectat Pallatia* Romæ, *Hic merito poterit dicere*, Roma viget. *Fuit Vetus* in VII. præcipue Montibus; Viget, qvo loco qvondam erat Campus Martius. *Castellum S. Angeli* ab Alexandro VI. ex mole Adriani formatum Frenum Civitatis, idemq; refugium Pontificum M. est, in qvo & Clemens VII. M. præterito seculo obsessus fuit, docuitque exemplo suo, ut non nemo tunc jocatus fuit, *Pontificem M. non posse errare.* Urbis ipsius splendorem ædificando auxerunt inprimis Paulus II. Julius II. Pius IV. Sixtus V. & Paulus V. qui ex Roma confusa ordinatam, & ex Lapidea Marmoream fecere. At Muri ejus adhuc ex parte antiquitatem ruinosam ostendunt, ex aliâ qvidem integri, nullo tamen vallo muniti, qvippe satis vallati potentia vicinorum Principum & autoritate Pontificis M. *Sprenger. Nov. Rom. L. VI. c. 1.* Cæteræ ad Statum Ecclesiasticum pertinentes Urbes fere trecentæ numerantur, inter qvas extantiores sunt: *Bononia*, *Ferrara*, *Perusia*, *Asculo*, *Ancona*, *Forolivio*, *Ravenna*, *Fermo*, *Viterbo*, *Benevento*, *Spoleto*, *Rimini*, *Cesena*, *Faenza*, *Jmola*, *Macerata*, *Camerino*, *Rieti*, *Terianno*, *Novesa*, *Narvi*, *Assisi*, *Orvieto*, *Folinio*, *Tuderno etc.* *Ferraram* in specie tanqvam Clavem Status Eclesistici celebrant, unde nec peregrino sine singulari indultu ultra tres dies hic commorari licet.

IX. Ex Statu Ecclesiastico in *Regnum Neapolitanum* itur, cujus ingressum Philippus II. Rex Hispaniæ hac Inscriptione munivit: *Hospes, hic sunt Fines Regni Neapolitani: Si Amicus advenis, Pacata omnia invenies; Et malis Moribus pulsis Bonas Leges. Anno MDLXIIX.* Nomen Siciliæ cis Pharum habere, sed absurde, notat *Guicciardinus. In Privilegiis & Rom. Pontificum Diplomatibus, in qvorum clientela vetustissimo est jure, Siciliæ cis Fretum Regnum* absurde *nominatur. Histor. Ital. L. I.* Neapolis primaria ejus Urbs est, copia Personarum Illustrium Nobiliumq; splendens, variisq; Castellis custodita, qvorum præcipuum est *Castellum S. Elmi*, à Carolo V. Imp. conditum, qvod ideo *Briglia di Napoli*, Frenum Neapolitanum vocant. Motus à Massaniello A. MDCXLV. hic excitati passim noti sunt. V. *Brachel. ad h. A. & Sigism. Freiberger. P. IV. Contin. Disc. X.* Reliqvæ Urbes sunt *Capua, Puteoli, Anversa, Surrentum, Cajeta, Amalfia; Brundusium* item, *Otranto, Tarentum, Gallipolis. &c.* Atqve ut πρότερον ὕστερον faciamus *Ducatus, seu Status Mediolanensis*, hic quoq; commemorandus venit, qvippe eandem cum R. Neapolitano Jurisdictionem Regis Hispaniæ seqvens. Nomen ipsis dedit *Mediolanum* Urbs Primaria, dicta q. Mayland / aut Mid-Land / quod medium esset & velut Umbilicus Insubriæ, aut Meidel-Land/ Virginis Regio vel Terra. Inter cæteras Urbes est *Pavia*, olim *Tisinum* vocata, juxta qvam memorabilis illa Clades A. MDXXV. Gallis illata, Galliæq; Rex Franciscus captus fuit, de qvo *P. II. c. III. §. IV.* Hic tantum adducendum, qvod Thuanus à Seniore celebris per omnem Europam Carthusianorum Monasterii Papiæ adjacentis, ex qvo cum Sodalitio suo multa percontatus fuerat, se accepisse, & tanqvam rem, qvam nesciret, an ab aliis prodita esset, in adversaria sua conjecisse scribit: *Franciscum nempe juxta septi muros tunc apertos per medium septum ad Templum adductum fuisse, Et cum ante majus altare sisteretur, tunc ex Psalmo CXIIX. à Sacris Sodalibus ad Preces in choro congregatis recitatum fuisse versum 70. post qvem, ut fit, pausa facta Regem captivum antevertisse & memoriter seqventem versum, quasi ad consolationem suam sorte ductum, alta voce recitasse: Bonum mihi Domine, quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas.* V. Thuan. *vit. L. I.* *Comum* qvoq;, nunc *Como*, commemorandum, sedes Nobilis *Odeschalcorum* familiæ, adeoq; hodierni Pontificis M. patria.

IV. HEL-

IV.

HELVETIÆ. Geographica notitia hæc eſt: Jacet inter Montem Juram, Lacum Genevenſem, Italiam & Rhenum: Habens à Septentrione Rhenum ab egreſſu Lacus Cellenſis ad Rauracos usque, ſi pauca excipiantur; Ab oriente Svevie partem, Comitatum Tirolis, & partem aliquam ditionis Venetorum; A meridie Bergomates, Mediolanenſes, Pedimontanos; Ab Occidente Sabaudiam. II. Diſtinguitur in XIII. Populos, quos Galli & Itali *Cantones*, alij Pagos vocant, horumque numerus ac ordo, prout in Comitiis Badenſibus ſedent, talis eſt: *Tigurum*, *Berna*, *Lucerna*, *Uria*, *Svitia*, *Underwaldia*, *Tugium*, *Glarona*, *Baſilea*, *Friburgum*, *Solodurum*, *Scaphuſia*, *Albatiscella*. His accedunt Præfecturæ Helvetiorum Imperio ſubjectæ, quæ, I. Tres Comitatus, *Aquenſis* ſeu Badenſis IIX. Veteribus pagis parens; *Turgovienſis*, ſeptem veteribus pagis additis Bernenſibus, Friburgenſibus & Solodurenſibus, & *Sarunegaunenſis*, *Sargans*, VII. Veteribus pagis ſubditus. II. Liberæ Provinciæ, die Freien Aempter/ quæ itidem à ſeptem Veteribus Pagis reguntur. III. Rheguſca, ſeu Vallis Rheni, Rheinthal/ ab iisdem, additis Abbatis-Cellanis. IV. Extra Helvetiam in Italia quatuor Præfecturæ omnibus præter Abbatis-Cellanos ſubditæ, *Luganenſis*, *Bocarrenſis*, *Mendriſiana*, *Vallis Madiæ*, quas dono Maximiliani Sfortiæ Mediolanenum Ducis acceperunt, quod opera ipſorum Ducatum Mediolanenſem recuperaſſet. V. *Uzenacum & Caſtra Rhætica*, Gaſteln/ Svitiorum & Glaronenſium Imperium agnoſcentia. VI. *Bellinzona*, *Vallis Brunia*, *Riviera* ab Uraniis, Suitiis & Underwaldenſibus gubernatæ. VII. *Muracum*, *Grandiſonum*, *Eſcbalenium & Urba*, à Bernenſibus & Friburgenſibus. IIX. Schwartzenburgum, à Bernenſibus ſolis. Eodem referimus Socios & Confœderatos Helvetiorum I. *Abbatem Sangallenſem*, qui Tigurinos, Lucernates, Suitios & Glaronenſes perpetuo jure Libertatis Defenſores & Monaſterij ſui Advocatos inſtituit A. MCCCCLI. II. *Sangallum* oppidum, quod Tigurinis, Bernenſibus, Lucernatibus Svitijs, Tugenis & Glaronenſibus ſe junxit A. MCCCCLIV. III. *Rhætos* fœderatos VII veterum Pagorum per fœdus Superius ſ. Canum A. MCCCCXCVII. & fœdus Domus Dei A. MCCCCXCIIX. IV. *Valleſianos* cum Epiſcopo ſuo, qui æterno fœdere juncti fuerunt VII. Catholicis Pagis & Bernenſibus. V. *Mulhuſium*, quod qvatuor Cantonum Reformatorum fœdere potisſimum gaudet. VI. *Biennenſes*, qui cum Bernenſi-

nenſibus primum fœdere, tandem ipſo Civitatis jure mutuo coaluerunt. VII. *Neocomenſes*, qui Bernenſibus peculiariter obſtringuntur. IIX. *Genevam*, cujus mentio fiet in Hiſtoria Urbium. V. *Plantin. Helvet. c. III.* Natura Soli Helvetici talis fere, ut montana armentis, feris ac volucribus abundent, plana frugibus: Unde & à re frumentaria, potisſimum v. pecuaria, maximum quæſtum capiunt, ipſis ſterilibus locis Incolarum induſtria ad fertilitatem perductis. Ventorum violentiæ ſubjacet, cujus cauſa in Montium anfractibus ſita. Peculiare eſt, quod de Auſtrali Vento ex aliis Scriptoribus narrat modo laudatus Plantinus: Eum præſertim apud Urienſes omnia ſiccare & ſerenare, unaque nocte arboribus viriditatem aut uvis maturitatem afferre; Aliquando ſummos tantum montium apices perflare, ut omnia in iis vernent, vallibus interea nive oppletis manentibus; Alia vice tanto furore ſpirare, ut ipſa tecta ædibus auferat. In eadem Dracones freqventius quam alibi naſci narrat ex Joh. Cyſato L. de quatuor Helvetiorum Sylvaticarum Civitatum Deſcriptione *Kircher. M. S. L. IIX. S. IV. c. II.* Cujus cauſa forſan in congeſtorum ab Aquilis, ingentibusque vulturibus, qui in Alpium rupibus inacceſſis nidulantur, cadaverum varij generis putredine, indeque facta diverſorum ſeminum confuſione ac fermentatione ſita.

V.

I. GERMANIAM Ortelius appellat univerſum tractum, qui lingva Germanica utitur: Sicque maximam Longitudinem ejus definit à Portu Caletenſi usq; ad Viſtulam Fluvium, Latitudinem maximam à Mari Balthico ad Alpes. Confer *Thuan. Hiſtor. L. II. init.* ubi & de Locis Jurisdictionem Germanicam agnoſcentibus agit, de quibus loquendum erit *parte II.* Præſenti Germaniæ Statui ſequentes quam proxime accedere videntur: Ab occidente Rhenus, tum pars Moſellæ Rheno propior, inde iterum Rhenus uſq; ad Lippæ influxum, denique hinc ad medium Amiſis ducta Linea; A Septentrione eſt Oceanus Germanicus Fl. Eidora & Mare Balthicum. Orientales vix Lineâ aut naturali aliquo ſigno diſtingvi poſſunt, niſi Limitaneas Provincias deſignari ſatis ſit, quæ Pomerania, Marchia, Sileſia, Moravia, Auſtria; Ab Auſtro partem Alpes faciunt, reliquum Rhenus ab egreſſu Lacus Cellenſis usque ad Rauracos de quo initio *præc. §.*

II. Partium Germaniæ recenſionem à diſtributione ejus in X. Circulos (Grotius X. *Pagos* vocat. *Hiſtor. L. VII. p. 344.*) petimus, eo modo,

qvo

quo Helvetiam in Cantonibus suis vidimus, & alii Poloniam in Waiwodiis considerant: Circulos hosce enim proprie Germaniam concernere, nec adeo Imperium, inde colligimus, quia nulla Feuda Italiæ iis comprehenduntur. Circulorum Nomina sunt: *Austriacus*, *Bavaricus*, *Svevicus*, *Rhenanus Superior*, *Franconicus*, *Rhenanus Inferior*, *Saxonicus Superior*, *Saxonicus Inferior*, *Westphalicus*, *Burgundicus*. In Burgundico speciale est, quod non Jurisdictionem, sed Protectionem tantum Imperii hactenus agnoverit, immo ne hanc qvidem nunc amplius agnoscat. Ad omnes simul notandum, esse Germaniæ loca, quæ nullo Circulo comprehenduntur: Qualis Comitatus s. Principatus Mompelgardensis, qui nullo continetur Circulo, licet & votum & Sessionem in Comitiis habeat: Idem Sprengerus de Borussia & R. Bohemiæ, ipsique Unitis Provinciis notat *Luc. Imp. c. 1. p. 68.* Sed illa scrupulis suis non carent.

III. *Austriacus* Circulus locupletissimum Archiducatum *Austriæ*, complectitur, cui adhæret *Comitatus Tirolensis*, in quo *Oenipons*, Inspruck / Tridentum; Et ducatus *Stiriæ*, in qua *Gratium*; *Carinthia*, seu Kärnthen/ubi Fanum S. Viti, & *Carnia*, in qua Laubach; Quibus adduntur Goritia & Venedorum Marchia, Wendisch Marck. Austria duplex est, *Superior*, in qua Lintz / & *Inferior*, ubi Vienna, Krembs, Neustadt. Legendi de hisce *Matth. Meriannus* Topographiâ Provinciarum Austriacarum, Austriæ, Stiriæ, &c. Franc. 1649. fol. *Gerhardus de Roo* Historiæ Austriacæ Annalibus, Wolffgang. *Lazius* Descr. Austriæ, *Joh. Cuspinianus* Austriâ cum omnibus ejusdem Marchionibus &c. De Carinthia extant *Hieronym. Megiseri Annales Carinthiæ.*

IV. *Circulus Bavaricus* habet I. Electoratum atque Ducatum Bavariæ trans Danubium, quæ duplex, *Superior*, in qua Monachium & Ingolstadium; Et *Inferior*, ubi Straubinga, Landshutum &c. Ejusdem alia pars Septentrionalis & cis Danubium, quæ *Nortgovia* vocatur, in qua *Palatinatus Superior*, ubi *Amberga*, & *Landgraviatus Leuchtenbergicus*, in quo prima Urbs *Pfreimbt*; *Comitatus Chamensis &c. II. Archiepiscopatum Salisburgensem*, cujus Metropolis Saltzburg. III. Episcopatus *Ratisbonensem*, *Passaviensem*, *Frisingensem*. V. de Bavaria *M. Velserus Rer. Boicarum Libris V. Matth. Merian.* Topographiâ Bavariæ, *Joh. Aventinus* Annalium Bojorum L. VII. *Ed. Nic. Cisnero.* Aldzreiterus Annal. Boicæ Gentis, *Joh. Trithemius* Chronico Successionis Ducum Bavariæ & Comitum Palatinorum *T. 1. Opp. ejus Ed. M. Frehero.* De Salisburgensi Archiepiscopa-

ſcopatu extat *Chriſtophori Sewoldi* Metropolis Salisburgenſis, *Monach.* *1620.*

V. *Circulus Svevicus* habet *Ducatum Wirtenbergenſem*, in quo Stutgardia; Marchionatum *Badenſem*, in quo *Baden*, *Durlach*, *Hoebberg*; Epiſcopatus *Auguſtanum*, *Conſtantienſem & Curienſem*, Prælaturas deinde, Comitatus, Baronias, Civitates Imperiales magno numero, V. *Svevicarum Rerum Scriptores ed. Melch. Goldaſt. Franc. 1605. 4. Matth. Merian. Topographiam Sveviæ*, *Martini Cruſij* Annales Svevicos, *Felic. Fabri* Hiſtoriam Suevorum &c. *In T. 11. Script. Germ. Schardij* habetur Joh. Pedij Commentarius de Rebus Geſt. Wirtenberg.

VI. *Circulus Rhenanus Superior* continet Palatinatum *Sponhemenſem*, *Bipontinum & Veldentz*, Landgraviatum *Haſſiæ*, *Darmſtatinum & Caſtellanum*; Epiſcopatus *Wormatienſem*, *Spirenſem*, *Argentinenſem*, *Baſileenſem*; Abbatiam *Fuldenſem*; Comitatus Wetteraviæ, *Naſſavienſem*, *Salmenſem*, *Rheni*, *&c.* Eodem referuntur, aut relati fuerunt Ducatus *Sabaudiæ*, *& Lotharingiæ*, Landgraviatus *utriusque Alſatiæ*, *Suntgoviæ*, *&c.* De Haſſia extat *Meriani* Topographia Haſſiæ & vicinarum Regionum, *Dilliebij* Chronicon Haſſiæ. Fuldenſes Antiquitates ſcripſit *Chriſtoph. Browerus* Genealogia Comitum Naſſoviæ cum *Tab. Geographica Comitatus Naſſovico - Dillenburgici* a. J. O. extat *Lugdun. edita 1616. fol.* De Tractibus exemptis hujus Circuli V. *Merian. Append. ad Topograph. Palat. Rheni.*

VII. *Circulus Franconicus* Orientalem Franciam, quæ *Franconia* nuncupatur, univerſam continet. Sunt ibi tres Catholici Epiſcopatus, *Bambergenſis*, *Herbipolitanus*, *Eichſtetenſis*. Eſt & Teutonici Ordinis Magiſtri Sedes cum Territoriis *Mergentheimij*, *Neohauſi*, *Daſtavii*. Eodem referuntur Marchionum Culmbacenſium & Anſpacenſium Ditiones, & Comitatus Hennebergicus. *Franconiæ Topographiam* itidem dedit *Merianus A. 1640.*

IIX. *Circulus Rhenanus Inferior*, ſ. Electoralis, der Nieder-Rheiniſche oder Chur-Rheiniſche Kreiß quatuor Imperij Electoratus complectitur, tres Eccleſiaſticos, & Electoratum Palatinatus Inferioris. V. iterum *Matth. Meriani Topographia* Archiepiſcopatuum Moguntinenſis, Trevirenſis & Colonienſis: *Nicol. Serarij* Rerum Moguntiacarum Libri V. Conr. Epiſcopi Chronicon Rerum Moguntiacarum Baſil. 1532. *Petr. Cratepoli* omnium Archiepiſcoporum Colonienſium & Treviren-

ſium

ſium Catalogus. 1560. *Matth. Meriani Topographia Palatinatus* Rheni cum Appendice Etlicher des H. Römischen Reichs zu den Ober-Rheinischen Kreiß gezogenen Ständen / als Bisantz / Metz / Tull / Verdun / Lothringen / Savoyen / 1645.

IX. *Circulus Saxonicus Superior* continet Electoratum *Saxoniæ & Brandenburgicum*, Ducatum *Altenburgicum*, *Vinarienſem*, *& Gothanum*, Principatum Caminenſem, *Pomeraniam* utramque, *Anhaltinum* Principatum, Comitatum Mansfeldicum, etc. Ad Saxoniam refertur *Miſnia*; Marchiæ partes ſunt *Vetus*, *Media*, *Nova*, *Ukerana*, *Prignicenſis*. Legenda de his *Dav. Chytræi* Saxonia, item *Alb. Krantzij* Saxonia, *Reineri Reineccij* Hiſtoria Miſnica, *Georg. Fabricij* Rerum Miſnicarum Libri VII. *Meriani* Topographia Electoratus Brandenburgici & Ducatus Pomeraniæ A.1652. Sed in qua non unum παρόραμα fidelis aliquis Patriota notaverit; *Andr. Angeli* Hiſtoria Marchionatus Brandenb. *Juſti* Chronicon Marchiæ, *Chriſtoph. Einzelt* Chronicon Marchiæ Veteris, *Leutingerus* variis Libris de rebus Geſtis Marchicis, *Erneſti Brotuffi* Annales Anhaltini, *Cyriaci Spangenbergij* Chronicon Mansfeldicum.

X. *Circulus Saxonicus Inferior* habet Archiepiſcopatus, ſed nunc in Ducatus mutatos *Magdeburgenſem & Bremenſem*, Ducatus deinde Brunſuicenſes, *Guelferbytanum*, *Luneburgicum*, *Cellenſem*, *Hanoveranum*, Mechlenburgicos *Guſtrovienſem & Suerinenſem*, *Lauenburgicum*, *Holſatiæ*, Principatum *Halberſtadenſem*, Epiſcopatus, *Hildesheimenſem*, *Lubecenſem*, *Suerinenſem*, *Ratzeburgicum*. De quibus nunc ad manus eſt Caſp. Danckwerths neue Landes-Beſchreibung der zwey Hertzogthümer Schleßwig und Holſtein / etc. Werneri Chronicon Magdeburgenſe etc.

XI. *Circulus Weſtphalicus* à Regione nomen habet, quæ Saxonibus occidentalis eſt, & eapropter *Weſtphalia* dicitur, Eqvus n. quem Phalen, Falen antiqui Saxones dicebant, Saxonum inſigne erat. Continet Ducatus *Juliæ*, *Cliviæ*, *Montium*; Epiſcopatus *Monaſterienſem*, *Paderbornenſem*, *Oſnaburgenſem*, *Leodicenſem*; Item Verdenſem, & Mindenſem, nunc Principatus: Comitatus *Bentheimenſem*, *Teckleburgicum*, *Lippanum*, *Ridbergenſem*, *Oldenburgicum*, *etc.* *Friſiam Orientalem*, *&c.* Weſtphaliam peculiari Topographia exhibuit *Merianus*: *Wernerus Rolfinck* ſcripſit de Weſtphalorum ſ. Antiquorum Saxonum ſitu, moribus &c. *Adelarius Erichius* Gülichiſche Chronicke L. VII. ad A. 1610. *Teſchenmacherus* Annales Cliviæ, Hamelmanus Chronicon Oldenburgenſe. De *Circulo Burgundico* ſ. Comitatu Burgundico V. *ſ. hujus n. 2.* & præc. §. III. n. 26.

Atque hæc jam qualemcumque noticiam Provinciarum Germaniæ nostræ præbuerint. Specialiorem singulorum locorum recensionem videre est apud Juris & Status Publici Scriptores Goldastum, Limnæum, Sprengerum. Adde *Autorem Appendicis ad Contin. V. Diar. Europ. p. 3. & seq.* Verzeichnüß des H. Römischen Teutscher Nation Hochlöblichster / Hoch- und Wol-löblicher Stände / nach den Zehen Reichs-Kreisen / &c.

XII. Germaniam nostram commendat Frumenti copia, qua vicinis Regionibus prospicit; Estqve memorabile, quod narrat *Lansius*; cum A. MDXCI. Italiam & in ea Romam gravissima fames premeret, & ex Holsatia, Civitatibus Vandalicis atqve Belgio Mercatores eò multis navibus ivissent, Pontificem M. cursorem, qvi nuncium adventantium Germanorum primus attulerat, mille Ducatorum honoratio donasse. *Or. pro Germ. p. 45. ex Janson. in Merc. Gallo-B. T. 1. L. IV.* Vini Bonitatem ostendunt Vinum Rhenanum, Neccarium, Mosellense, Franconicum, Austriacum: Bavaria tamen & Boreales Tractus austeriora ferunt, in qvæ eapropter non nemo jocatus fuit, esse genus Aceti naturalis; Sed defectum hunc melioris notæ Cerevisia supplet, qvalis Servestana, Brunsvicensis, Rostochiensis, Torgaviensis, &c. Non minor proventus est animalium, notiqve sunt Equi Oldenburgici Comitatus, Sues Westphalicæ ac Bavaricæ &c. Marchiam natura copioso pisce donavit; Salis copiam fundunt Luneburgum, Hala Saxonum, Hala Svevorum, &c. Qva proventum Metallorum, & Mineralium sola fere Germania in Europa Argentifodinis gaudet, certe abundat: Qvam in rem pluribus videndi *G. Agricola*, Libris de Natura Fossilium, & de Re Metallica, *Lazarus Ercker* Beschreibung aller fürnehmsten Mineralischen Ertz- und Bergwercke.

XIII. BOHEMIAM Germaniæ adjungimus, licet reipsa ad Germaniam nunc non pertinentem; Id n. arguit I. Qvod Rex Bohemiæ extra negocium Electionis Cæsareæ ad Comitia nulla vocetur, nec ut membrum aliqvod Imperij de negociis publicis Fœderum Pacis, Belli, Legum &c. consultandi aut concludendi facultatem habeat, & ne particularibus qvidem Electorum conventibus se immisceat. II. Qvod Regni Bohemiæ Subditi non possint in Imperio conveniri, sed tantum in Foro Bohemico. Sic cum A. MDXLV. Ordines Imperij Comitiis Wormatiensibus

ſibus deliberaſſent, an Bohemi in partem ferundorum Onerum publicorum pertrahendi eſſent, Carolus V. rem indignisſime tulit, & poſt captum acurate cum ſuis Conſilium proximis, qvæ poſt confectum Bellum Smalcaldicum A. M. DXLIIX. habebantur Imperii Comitiis publice ac ſolenniter iſti Conſilio interceſſit aſſerens, Bohemiam non ſolum eſſe Regnum ab oneribus id genus liberum, ſed & ab Imperio Germanico prorſus cum gente tum inſtitutis ſegregatum: Ob nun gleichwol die Königl. Majeſtät/ als ein König zu Böhmen/ etliche Land und Herrſchafften der Deutſchen Sprachen und Zungen vom Heil. Reiche zu Böhmen erkennen; So haben dieſelbe Lande und Herrſchafften vom Röm. Reiche weder Schutz und Schirm / Friede noch Recht / ſondern ſeynd von dem Reiche Deutſcher Nation in ein ander ſonderes Reich und Nation von Alters her abgeſondert/ und denſelben nicht incorporiret/ und alſo des Reichs Deutſcher Nation Bürden/ Anſchlägen und Contributionibus nicht unterworffen.

Eadem eſt Figura Ovali, Montibus ac Silvis undiqve cincta, eoqve amphitheatri cujusdam formam repræſentans. Limites ſunt ab ortu Sileſia & Moravia, ab occaſu Bavaria, à Meridie Auſtria, à Borea Miſnia & Luſatia. Diſtrictus habet qvindecim ſecundum partitionem Carolinam Caroli IV. qvæ hodienum obtinet: *Pragenſem, Kaurzimenſem, Hradecenſem, Chrudimenſem, Czaslavienſem, Bechynſenſem, Vultavienſem, Podbradſcenſem, Prachenſem, Pilznenſem, Racovnicenſem, Slanenſem, Zatecenſem, Litomierſizenſem, & Boleslavienſem.* Qvibus additi, qvi peculiaribus inſtitutis vivunt *Comitatus Gladſcenſis, ſeu Glacenſis*, qvi à Borea & Oriente Sileſiæ terminis, ab Auſtro Angulo cuidam Moraviæ adhæret: *Hebane* ſeu *Oegrana Provincia*, qvæ Bavariæ & Voitlandiæ adjacet; Dn. *Loctenſis ſeu Cubitanus* Terræ tractus, Germ. Elbogen/ ad Hebanum diſtrictum & Voitlandiam ſitus. De qvibus omnibus V. prolixè agentem *P. Stransky Deſcriptione Bohemiæ c. II.*

Praga notisſima Regum Sedes, adeoq; Regni Urbs primaria eſt: In Partibus ejus præcipuæ, *Vetus*, die Altſtat/ & *Minor* die kleine Seite/ illa Curia & Univerſitate, hæc Arce Regia conſpicua: Utramqve Moldava Fluvius interluit. Arcem vetuſtas & amplitudo commendat, at minori, qvam tempora noſtra exigunt, magnificentiâ eſt. Haut procul hinc v. ſita *Domus Zierotinia*, novum ac ſuperbum Palatium, cuive exornando ipſa natura acceſſiſſe videtur, addita Echûs ſepties, novies, & alicubi qvindecies & amplius ex circumſitis montibus diſtinctim reſonantis

gratiâ. Bis Urbs maximis Europæ motibus autor extitit, Hussiticis ante tria prope secula, & funestis illis nostri Seculi Anno XIIX. cœptis; Uno qvoq; & eodem fere modo, dejectis è fenestris diffidentibus, qvos Actus *Defenestrationes* vocari nunc moris est. Prior ex Curia Novæ-Urbis Pragensis facta, cujus Consules una cum Urbis Judice à Plebe tumultuante dejecti, Ziscæ ut creditur consilio d. XXX. Julij A. MCCCCXIX. Posterior ex Arce Partis minoris Baronibus Martinizio & Slabatæ illata, gravis quidem Bohemiæq; ac toti Germaniæ fere exitialis, at vitæ cadentium non tam periculosa, qvam ab aliqvibus proditum est, qvod situs subjecti soli ex fordibus eo defluentibus mollescentis curioso spectatori facile aperiet, ne in alias circumstantias excurramus. Interim rei memoriam erectis duabus Pyramidibus servari placuit, elegantiâ non exiguâ conspicuis, at, incertum qvo fato, cum sambucis, spinis, ipsis tricubitalibus urticis aliisve neglectorum locorum sociis misere colluctantibus. Priori Trilateræ in ipso loco, in qvem deciderunt, erectæ, hæc verba inscripta leguntur:

Anno Domini 1618. 23. Maj.
Jaroslaus Borzita Baro à Martinitz
Quod erga Deum & Cæsarem,
Regemque suum fide esset majore,
Qvam perfidia ferre posset,
Ab Hæretica Nobilitate è Regia
Cancellaria *primus in hunc*
Fossæ locum, *velut in mortem*
Certissimam deturbatus,
Et tribus plumbeis globis esset ictus:
Verum qvos inclamaverat
JESUS & Maria
Vere pro Vehiculo illi
Et pro scuto fuerunt.
Ita neqve noxam sensit,
Et major à ruina surrexit.

Altera qvadrilatera in imo fossæ hæc habet:

Anno Dom. 1618. 23. Mai.
Gvilielmum Slabatam Baronem de Chlum
& Koschenberg.

Nobiles

Nobiles Hæretici,
Quod eos quantum potuerat tenuisset,
Ne in DEum, Cæsarem ac Regem suum furerent,
Neve Patriam & seipsos perditum irent,
Tanquam Phrenetici medicum aggressi
Ea rabie de Cancellaria huc egere præcipitem,
Ut proxime abfuerit à Morte:
Et sane ab ea se tunc abfuisse
In causa tam gloriosa hodieq; doleret;
Nisi illum sustentarent spectacula Triumphorum,
Quos quotidie de perfidia reportat
Augusta Pietas Cæsaris Ferdinandi.

Sed eadem Praga, veluti primos, ita ultimos qvoq; motus Belli Bohemo-Germanici sustinuit, occupatâ à Comite Königsmarckio Parte Minori, Veteriqve Urbe ex ea multoties licet frustra petitâ, cum medio tempore Pax conclusa ulterius perrecturum sisteret: Qvam in rem verba Turri in medio Moldavæ instructo ponte positæ aureis literis inscripta leguntur talia:

Siste hic paulisper Viator,
Sed lubens ac volens.
Ubi multa populatus tandem vel invitus
Sistere debuit
Gothorum & Vandalorum furor;
Et lege sculptum in marmore
Quod in perpetuam Boemorum omnium,
Sed inprimis Vetero-Pragensium
Memoriam
Anno Domini MDCXLVIII.
Mars Svecicus Ferro ac Igne in hac
Turri delineavit.
Hæc Turris Gothici fuit ultima
meta furoris,
Sed fidei non est hæc ultima
meta Boemæ.
Potuissent id ipsum Cives Vetero-Pragenses
Tristi Sangvine inscribere,

Nisi
Pax aurea
Ferdinandi III. Pietate & Justicia
In Orbem Germanicum reducta
Pro Sangvine Aurum suppeditasset.

Solum Bohemiæ gleba pingui constat, eoq; frugibus non leviter instructa est; Vinum qvoqve profert, sed mediocris conditionis; Lupuletis v. excellit; Fodinis Metallicis abundat, de qvibus iterum consulendus fine præc. §. citatus *Lazarus Ercker*. Lapides preciosos Adamantes, Amethystum, Sapphirum, Smaragdum, Jaspidem profert in Montibus Cerconossijs inter ipsam & Silesiam intermediis, sed minoris, ut omnes Europæi sunt precij; At Granatos optimos dignitateq; ipsis Orientalibus superiores, qvæ justa utriusq; nobilissimæ Regionis Bohemiæ ac Silesiæ laus est: A venenatis aliisq; noxiis animalibus liberior esse creditur. Salis usum ex Bavaria & Saxonia petit; Qvamvis n. eo non prorsus careat, qvia tamen vel fontes juges non fuere, vel impensæ reditibus majores inventæ, cessarunt colligendi ejus operæ. *Stransky Libr. cit. c. 1.* Plura de Rebus Bohemicis legi possunt in *Scriptoribus Antiquis Rerum Bohemicarum Ed. Marqv. Frehero* Hanov. 1602. Qvales, *Cosmas Pragensis*, *Æneas Sylvius*, *&c. Joh. Dubravij* Historia Bohemica, *Zachar. Theobaldi* Topographia & de Montibus Bohemiæ, *Wenceslai Hagecij* Böhmische Chronicke/*Melch. Goldasti* de Bohemiæ Regno incorporatarumq; Provinciarum Juribus Franc. 1627. &c. Conf. *P. II. c. IX.*

Provinciæ Regno Bohemiæ unitæ sunt *Moravia*, *Silesia & Lusatia*. *Moraviæ* fines nunc longe contractiores, qvam mediis seculis cum Regni Titulo excelleret. Primaria Urbs ejus Olmuzia. *Silesiæ* partes seu Principatus sunt *Vratislaviensis*, *Sweidnizensis*, *Jaurensis*, qvi duo Primogenitum Regis Bohemiæ manent, *Glogoviensis*, *Saganus*, *Troppaviensis*, *Oppeln*, *Rattibor*, *Teßchen*, *Neiffa*, *Lignitz*, *Brieg*, *Münsterberg*, *Olßen*, *Crossen*, *Jägerndorf*: Qvibus accedunt 4. Dominia *Pleß*, *Wartemberg*, *Militz & Trachenberg*. Primaria Urbs est Vratislavia. Legendi pluribus *Joh. Curæi Silesiæ* Gentis Annales, *Nicol. Henelij Silesiographia*, Ejusdemq; *Breslographia*. De Rebus Naturalibus Silesiæ extat *Caspari Schwenckfeld Catalogus* Stirpium, Fossilium, &c. Silesiæ, cui brevis ac docta Delineatio Geographica Silesiæ præfixa est. *Lusatiæ* nomen à *Luzy*, qvod Slavorum Lingva Saltus seu virgulta significat; Partes sunt Superior & Inferior. Superiorem

Hexa-

Hexapolin, die Sechs-Städte/vocat,& caput habet Budiſſinum; In Inferiori Sedem Principi præbet, inde primatum merita *Lubeña*; Ejus partes olim fuerunt *Cotbuſia*, *Peucenum Fortalitium*, *Beſcovia*, *Storcovia*, ſed illæ jam Marchiæ Brandenburgicæ Jurisdictionem agnoſcunt.

VI.

BELGIUM alias Germaniam Inferiorem vocant, das Niederland; Circumjacent Friſia Orientalis, Weſtphalia, Clivia, Colonienſis & Trevirenſis Archiepiſcopatus & Regnum Galliæ. Provincias numerat XVII. qvarum decem, qvantū qvidem è ſingulis reliqvum eſt, *Belgium Hiſpanicum* ſeu potius Regiū &Hiſpano-Gallicū vocantur,reliqvæ ſeptem *BelgiumFœderatum.* Decem Belgii Regij Provinciæ ſunt *Brabantia*,*Limburgū & Luceburgū* Ducatus; *Flandria*, *Arteſia*, *Hannonia*, *Namurcum*, *Zutphania*, Comitatus, *Antwerpia* Marchionatus, *Mechlinia* Dominium. Belgium Fœderatum reliquas VII. Provincias comprehendit, Ducatum unum, *Geldriam*; Comitatus duos, *Hollandiam & Zellandiam*; Dominia qvatuor: *Ultrajectum*, *Friſiam*, *Tranſiſulaniam*, *Groningam*. Regio tota humilis & plana eſt, nec montes alit,niſi in Ducatu Luccmburgico, Namurco deinde & Hannonia. Communiter fere ſpirat Aërem humidiorem, qvem v. Incolis non adeo gravem eſſe, homines longævi iſtorum Tractuum docere poterunt: Ipſum Terræ genus pingue, tenax & bituminoſum, unde plerisque in locis, quia debita Lignorum copia deeſt, focis parandis materiam præbet, quam ſpeciali nomine *Turfas*, Torfen/ *h. Ceſpites Bituminoſos* ſeu unctuoſos vocant, & loca unde extrahuntur, *Veenen*,*Broek*, *Moer*, *Marſch*, *Goor*,*Waaſe*, *Donck*, qvæ & variis pagis ac vicis nomina pepererunt,ut *Amſtelveen*, *Marſeveen*, *Oldenbroeck*, *Oſtbroek*, *s'Graven Moer*, *Maerſen*, 'tLant van Waes, Flandriæ pars &c.De qvibus omnibus *V.Cl..Mart.Schoock*.peculiari Scripto *de Turfis*, & *Ludov. Guicciardinum* in Diatribe, quam ſubjunxit Hollandiæ Deſcriptioni Gengraphicæ. Eruuntur in Brabantia, Zutphania, Friſia, Ultrajectina Dioeceſi, Hollandia, Groninga &c. Qvanqvam & extra Belgium in Angliæ Agro Lancaſtrenſi, de qvo vid. *Camden. Britann. in Lancas-ſhire p. 611.* De Picardia Galliæ & Confiniis Ambiani *Guicciardinus*: Pro Germaniæ partibus Septentrionalibus idem loqvitur quotidianus uſus eorum, & Agrum Francofurtanum noſtrum in remotioribus Pratis Trans-Viadrinis aliisqve humilioribus locis pagorum circumjacentium iisdem inſtructum non uno experimento nos edoctos meminimus.

Brabantia Urbem Principalem Belgii Regii, *Bruxellas*, habet, deinde Lova-

Lovanium, Trajectum ad Mosam, Sylvam Ducis, Bergam ad Somam &c. In eadem Marchionatus, sed sub Carolo V. redditus Ducatus *Arschotanus*. Ortelius Provinciam hanc commendat ab aëris salubritate, testatus eam à peste intactam mansisse, utut maxime grassaretur in vicinis Regionibus. Cæterum fructuum & pecorum feracissima est: Eo tamen tractu versus Septentrionem, qvam Incolæ Campaniam vocant, arenosior & siticulosa; Sed ubi nihilosecius per Incolarum industriam aliqvando Triticum colitur. Inter Autores, qvi huc pertinent, sunt *Joh. Bapt. Gramaye* de Antiqvitatibus Ducatus Brabantiæ, *Hadrianus Barlandus* Chronico Brabantiæ Ducum &c.

In *Ducatu Limburgico* Urbs Limburgum, unde prope absunt Aqvæ Spadanæ.

Lucenburgensis Ducatus in circuitu LXX Milliaria habet, numerante Ludov. Guicciardino. Nomen habet à principali Urbe Lucemburgo præter qvam videre est & Ivosium, Marvillam, Malmediam, Theonisvillam &c.

Namurci Comitatum ab iisdem Naturæ Donis commendat Ortelius, qvibus Leodiensem Provinciam. De origine nominis scribit Meurerus, olim *Neumur* dictum, qvod Latinis Novum murum sonaret. Urbes ejus habentur Namurcum, Bovinum, Carolomontium, Valencuria.

Hannonia, Hennegow/ *Hainault*, marmore, ferro & plumbo dives est. Urbes ejus primariæ sunt Bergen & Valenciennes, qvæ in medio Provinciæ fere sita; Urbem Bavacum, *Bavais*, qvæ antiqvis Cæsarum temporibus maxime floruit, notabilis Viarum egressus, qvem præbet, memoratu dignam efficit: Columna Lapidea enim in foro est, sub qva ab Incolis omnia viarum Capita referuntur, qvæ ab eo loco in omnes Galliæ partes sublimi atq; recto tramite exporriguntur. Has Brunehildi opera stratas fama loqvitur, ejus qvoq; nomenclaturam in hunc usq; diem servant, *Chemins de Brunehaut*, Gallice dictæ. Et durant hodienum harum viarum plurimis in locis vestigia, sed interrupta; Habentqve id præsertim miraculi, qvod sublimiores sint vicinis utrinqve agris, inter insignia Galliæ oppida rectissimum iter conficiant, & silicinis lapillis qvi etiam in vicinis agris desunt, sternant, adeo ut vel ab humo ebullivisse silices vel æthere pluisse qvis judicet, vel alia qvam humana manu & opera undecunqve toto orbe lectos in ejusmodi viarum ruderationem qvis demiretur. *Ortel. Th. O. ad Tab. XL.*

Artesia Chronicon peculiare scripsit *Franc. Balduinus JCtus*, itemqve notas

notas ad Consvetudines Artesienses. Atrebatum, *Arras*, primaria ejus Civitas est: *Audomaropolis* seu S. Omer, Aria, *Ayre*, & Rentiũ, *Renty*, Jurisdictioni Hispaniæ per Articulos Pyrenæos reservatæ; Sed nunc, veluti antehac aliæ Artesiæ partes, ad Galliam transierunt.

Flandria Brabantiâ, Hannoniâ, Artesiâ & Oceano finitur; Pascuis eoq; re pecuariâ excellit, nobileqve est Butyrum Tractus Dixmuydensis. Urbes habet Brugas, Gandavum, Ypram, Insulas seu Ryssel, Winoxbergam, Dixmuydam, Duacum, Slusam &c. Sed ratione jurisdictionis nunc inter Gallos, Hispanos & Belgas divisa est. Extant de ea *Jacob Marchantius* de Rebus Flandriæ memorabilibus in *Script. Belg. Feyerabend. p. II. p. II*, *Jac. Meyerus* Flandricorum Annalium Libris XVII. *ib. p. I. p. 1. Antonij Sanderi Canonici Yprensis* Flandria Illustrata, *Tomis III. fol.*

Zutphaniæ Comitatui Urbs Zutphen nomen dedit; Sicuti *Marchionatui S. R. I.* Antwerpia, *Mechliniensi* Dominio Urbs Mecheln.

De *Zeelandia* actum in Historia Insularum. *Hollandia* s. Batavia duplex est Meridionalis & Septentrionalis: Meridionalis, *Zuyd Holland*, habet *Comitatum Egmontanum*, Baronatum *Vianensem*: Civitates priores sunt *Dordracum, Harlemum, Delphi, Lugdunum*, *Amstelodamum*, *Gouda*: Posteriores Roterodamum, Gorcum, Schiedam, Schoonhoven &c. Septentrionalis *Nort-Holland*, alias *West-Friesland* dicta, veluti Hollandia Meridionalis in specie *Holland* vocatur, ferente ita communi Titulo Statuum Hollandiæ, die Herren Staten von Holland und West-Friesland / h. Hollandiæ Meridionalis & Septentrionalis. Dominia habet *Bewerwyck & Schagen*, Urbes *Enckhuysen, Hoorn, Alkmaer*, *Edam*, *Munckedam*, *Purmerent*, *Medenblyck, &c.* Solo angusto comprehenditur, eoqve impari alendo stupendam istam hominum multitudinem, qvam habet; Sed cujus defectum commercia supplent, mari importante, qvod Terra negavit, & copiosissimam omnium totius Orbis rerum suppellectilem suppeditante: In quam Hollandiæ conditionem lusit *Jos. Scaliger* seqventi ad J. Dousam svavi Poëmate:

> *Ignorata tuæ referam miracula Terræ,*
> *Dousa, peregrinis non habitura fidem.*
> *Omnia lanicio lassat textrina Minerva;*
> *Lanigeros tamen hinc scimus abesse greges.*
> *Non capiunt operas fabriles oppida vestra,*
> *Nulla fabris tamen hic ligna ministrat humus.*

Horrea triticeæ rumpunt hic frugis acervi;
Pascuus hic tamen est, non Cerealis ager.
Hic numerosa meri stipantur dolia cellis;
Quæ vineta colat, nulla putator habet.
Hic nulla, aut certe seges est rarissima lini;
Linifici tamen est copia major ubi?
Hic mediis habitamus aqvis, quis credere possit?
Et tamen hic nullæ, Dousa, cibuntur aqvæ.

De Hollandia extat *Hadriani Junij Batavia*, *M. Z. Boxhornij Theatrum*, *Scriverius* de Antiqvitatibus Batavicis &c.

Geldriæ partes, *Velavia*, in qva Arnheim, Wageningen, Harderwyck &c. & *Betavia*, in qva Comitatus Buren & Culemburg, & Civitates Noviomagum, Bommel, Lovenstein, &c. Eidem annumeratur qvicqvid in Comitatu Zutphaniensi extra Hispanicam Jurisdictionem est. V. Joh. Isaac. Pontani Historiæ Geldricæ L. XIV, quos Belgio transcripsit Arendt van Schlichtenhorst.

Frisiam pascua nobilitant, in qvæ ex ipsa Dania armenta magno numero qvotannis mittuntur. Urbes habet Leevarden, Dockum, Worcum, Franekeram, Staveram, Bolswaert, Harlingen. Vox alias latiori significatu venire solet, eove tres Frisiorum regiones referunt, Occidentalem, hanc, de qva agimus, Orientalem, Germaniæ partem, & Intermediam, quæ Tractus Groningensis, de qvibus & similibus vid. *Ortel. ad Tab. XLV.* Seorsim extat *Ubbo Emmius* Rerum Frisicarum Historiâ, *Martini Hamconij* Frisia seu de Viris rebusq; Frisiæ Illustribus.

In *Transisulania* Civitates sunt *Daventria*, *Campen*, *Zwolla*. *Gröningense Territorium* habet Gröningam, Delfzuyl &c.

Ultrajectino Episcopatu seu Dominio comprehenditur Ultrajectum, Amersfort, Batavodorum, Rhenen &c.

VII.

I. DANIÆ nomine veniunt Chersonesi Cimbricæ pars maxima & Insulæ ad ingressum Maris Balthici sitæ: Unde nec de Limitibus ejus aliqva difficultas, quos maximam partem Mare efficit, solo latere versus Germaniam excepto, quod *Fl. Eidora* terminat, vetus inter Daniam & Saxoniam limes: Quemadmodum *Adamus Bremensis* de Caroli M. temporibus *c. XI. Hemmingus Rex Pacem cum Imperatore faciens Egdoram Fl. Regni terminum accepit.* Et Alb. Stadensis ad A. DCCCX. *Extincto cœlitus Godefrido, Hemmingus*

mingus Patruelis ejus successit, qui mox Pacem cum Imperatore faciens Egdoram Fl. Regni sui terminum accepit. Conf. *Pontan. Hist. Dan. L. IV. f. 95.* & inprimis Doctiss. *Conring. de Fin. Imp. Germ. c. IV.* Ad nominis æqvivocationem pertinet *Parva Dania*, Danßckholm/ Insula in concursu limitum Provinciæ Hallandiæ, Norwegiæ ac Svediæ sita & pro diversis partibus sui ad singulas istarũ Regionũ relata: Unde & in ea feruntur olim Reges Daniæ, Svediæ, ac Norvegiæ uni simul Mensæ accubuisse, singulis tamen in ditione Regni sui manentibus, *T. Joh. Lyscandro Serm. 3. Antiq. Danic.* & ex eo *Zeiler.* Beschr. des Kön. Dennem. *f. 22. 23.* De Insulis actum præc. c. V. *Chersonesus Cimbrica* in hosce Tractus distinguitur: I. *Jutiam Septentrionalem*, cujus IV. Diœceses, Alburgensis, Viburgensis, Ardusiensis, Ripensis. Ad hunc pertinet Fridrichsöda, Koldinga &c. II. *Jutiam Meridionalem, Sud-Jutland*, haut procul Koldinga incipientem & Isthmo prope Sleswyckum terminatam: Qvo pertinet *Ducatus Slesvicensis*, in qvo Sleswyck, Flensburg, Tonningen, Frederickstadt &c. III. Ditmarsiæ partem. IV. Partem Stormariæ, in qva *Tychopolis s. Gluckstad*, Crempe, ad ipsum Hamburgum usqve, cui adsitum oppidum Altena Regis Daniæ Jurisdictionem adhuc agnoscit.

II. Seqvitur NORWEGIA ob jurisdictionis communionem subjicienda. Adamus Bremensis *Nordmanniam* vocat, qvanqvam non ille modo, sed & alii ante ipsum & præsertim Eginhartus eadem etiam voce Daniam Danosqve affecerit. Plinius *Nerigon* videtur nominasse: *Sunt & qui alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos, maximamq; omnium Nerigon, ex qva in Thulen navigetur.* Hist. Nat. *L. IV. c. 16.* Et hodie hæc appellatio proxime accedit ad *Norige*, quemadmodum ipsi in hunc usque diem Norvegiam suam appellant indigenæ. *Pontan. Chorogr. Dan. f. 690.* Habet ab Oriente Svediam, ab Austro Daniam, ab Occidente & Septentrione Oceanum. Loca Illustriora ejus sunt. I. *Præfectura Bahusiensis*, quæ tamen ultima Transactione ad Svedos transiit. Comprehenditq; Urbem Marstrand/ seu Masterlandiam, in scopulo Peninsulæ collocatam, cuiqve & alia bina adjacent oppida *Congelia & Uddewallia* arcem communem habentia *Bahusiæ* nomine. II. *Aggerusensis* ab Aggershusiæ arce *Asloæ* oppido, quod exteris *Anslo*, adjacenti, ad cujus curiam ex universa Norvegia causæ litesqve graviores devolvuntur, ibiqve jus dicitur præsente Arcis præfecto, qvi veluti Regni Norvegici totius Gubernator habetur. *Pontan. Chorogr. Dan. f. 698.* III. *Bergensis*, *in qva* Berga,

vel ut Plinius appellat, *Bergi*, nobile Emporium & veluti penu totius Norvegiæ celeberrimum, de qva *præc. c. III. S. III. §.* III. IV. *Nidrosiensis* seu *Trontheimensis*, in qva *Trontheim* seu *Nidrosia*, à Nidero Fl. dicta, Metropolis olim totius Norvegiæ, in qva & Area Regiorum monumentorum Norvegicorum. *Pontan. Hist. L. V. f. 177.* qvem locum *Zeilerus* perversiusculε citat Beschr. des Kön. Denn. *f. 256.* Eadem sedes qvoqve Archiepiscopi, ad qvem non modo Norvegiæ, sed & Islandiæ, & ut erant tempora, Grönlandiæ qvoqve & Orcadum pertinuerunt Ecclesiæ. Nunc Regium Præfectum & Episcopum solum habet, mercimoniis alias ac negociatione tam indigenarum, qvam exterorum perqvam celebris. Extat hodieqve Templum Cathedrale argumentum pristinæ felicitatis, cui magnitudine & cæsorum lapidum artificio vix aliud in Orbe Christiano simile fuit, nisi illud superioribus Annis incendio fœdatum veteris suæ magnificentiæ nunc rudera tantummodo ostentet. *Pontan. f. 699.* V. *Wardhusiensis* in extremo Borea post Svediam & Lappiam ad LXXIII. gr. Elev. Pol. sita, à qua haut procul abest *C. Noortkyn*, olim Promont. Rutubas, unus maximæ Europæ Latitudinis Terminus. Arx *Wardhusia* in Insula exigua, cui nomen *Warda*, collocata, estqve versus aqvilonem Norvegiæ & Orbis propemodum Christiani arx extrema & ultima. Ei subest cum Lappis vicinis *Finmarchia* tractusqve ille universus maritimus Trunsolem dictus, Piscatura præcipue insignis.

III. *Finmarchia*, qvam diximus, qvæqve *Takemarchia* etiam dicitur, hoc seorsim & suum habet, *qvod regio ejus in propria Dominia ac possessiones, ut alibi fit, distincta non sit, sed omnibus obvia, primiq; occupantis. Qvi autem primus Terræ Tractum occupat, ejus non qvidem proprietatem, dominiumq;, sed usumfructum solummodo habet. Finni qvi ad mare piscatum abeunt, facile, qvas semel elegerunt sedes permutant; Nam consumptis in qvotidianos ignes circumcirca vicinis Lignis arboribusq; alio concedunt, ut pleriq; eorum, qvi æstivo tempore in litora Maris piscatum abeunt, Brumali tempore mediterranea loca repetunt. Verum qui in Insulis habitant & locis litoralibus, in* Heymeland/ *aliusq;, eadem loca æstate hyemeq; inhabitant, suasq; habent Ecclesias & Pastores.* Pontan. iterum *f. 700.*

Norwegiã Lignorũ cõmerciũ cõmendat, qvæ ex Provincia Aggershusensi pro fabricandis navibus ingenti copia qvotannis in Hollandiam, Hispaniã & alias oras evehuntur. Ad Schiam ejusdem Provinciæ etiam Fodinæ Argenti, Æris & Ferri sunt. Utramqve, Daniam & Norwegiam, celebris vario-

variorum generum piſcatura nobilitat, in qva & ſuperiorum ſeculorum Reges ſibi maxime applauſerunt. Ideo Chriſtianus I. cum Anno MCCCCLXXIV. Romam proficiſceretur, Pontificem M. & Proceres Eccleſiæ Harengis, Aſellis & Hermelinis pellibus, tq. Donis Regno ſuo propriis, donaſſe legitur: Es hatte auch der König mit ihm gen Rom gebracht ſeiner dreyer Reiche Gaben/ als Hering/ Bergerfiſch/ und Hermelinfutter/ davon er dem Pabſt und Cardinälen ſeine Ehrengabe/ einem jeden nach Gebühr gegeben hat. *Hamelman. Chron. Oldenb. p. III. p. 208.* Nec illepidum eſt, qvod ex Jona Koldingenſi idem mox ſubjicit: Daß einiger Könige in Europa Geſandten/ jeder ſeines Königes Hoheit/ Macht/ Reichthum und Herrligkeit für alle andere erheben und hoch machen wollen. Der eine lobte ſeines Königs Gold- Silber- und Ertzgruben. Der ander den fruchtbaren Kornboden. Der dritte den Uberfluß herrlicher und köſtlicher Weinberge/ und dergleichen. Wie es nun an den Däniſchen Geſandten auch gekommen/hat er alſo angefangen und geſagt: Lieben Herren/ wann gleich des allergröſten Königs in gantz Europa Gut aufs allertheureſte verkauft/und zu Gelde gemacht/un̄ für ſolches Geld alles mit einander wiederumb aufs allerwolfeilſte/ nur höltzerne Schüſſeln gekaufft würden/ ſo iſt doch mein König in Dännemarck ſo reich/ daß Er alle ſolche Schüſſeln (deren doch eine unzehliche Anzahl ſeyn würde) mit dreyerley Art von friſchen Fiſchen auf einmal füllen und ziehren könte. Wie die andern das gehört/ haben ſie dem Däniſchen Abgeſandten gewonnen geben müſſen/ und konten wol gedencken/ daß Er über den Fiſchfang noch viel ein Gröſſers haben müſte.

IIX.

I. *Sveonum, Sveciæ* & SVEDIÆ nomen antiqvos boni ominis cauſa à juvenili vigore & maſcula virtute ſumſiſſe cenſet *Loccenius*, qvod *Sven* juvenem vel maſculum denotet; Svedos v. ab exteris vocatos, qvia Terra Sveonum *Sveaod, Sveaöd & Svenod* dicta fuerit, indeqve commodioris ſoni cauſa *Sved* formatum. *Antiq. SveoGoth. L. I. c. 1.* Regiones Svediæ conterminæ ſunt ab Auſtro Dania, ab Occidente Norwegia, à Borea Oceanus Septentrionalis, ab Ortu Ruſſia. Partes ſunt. 1. *Gothia*, qvo pertinent *Scania, Halandia, Blekingia, Smelingia*; Item Oſtro-Gothia & Weſtro-Gothia: Qvarum priores antehac Daniæ annumeratæ, nunc v. ultima transactione Svedo-Danica Svedico Imperio adjectæ ſunt. *Scania* nomine ſuo veteris Scandinaviæ memoriam ſervat: Urbes ejus potiores *Helſingburgum*, Urbs ad Oreſundam ſita, ubi

trajectus è Scania in Selandiam eſt brevisſimus, cui adſita Ars Regia e-jusdem nominis excelſo in colle poſita. *Cronia*, Landscron / Arx & Urbs itidem Mari adſita, ac nuperrimo A. MDCLXXIX. ſingularibus Privilegiis à Rege Svediæ donata. *Malmogia*, Malmoe / qvam exteri Ellebogen vocant, qvod cubiti formam referat, *Anconæ* Italorum ita aſſimilanda, inſigne emporium eſt & præcipua totius Scaniæ Civitas, propter nundinas & freqventes negociationes; Arce item munitisſimâ excellit, qvæ robur ſuum aſſultibus Danicis ultimo Bello Dano-Svedico ſatis ſuperqve probavit. *Lunda*, ſeu *Londinum Scanorum*, tempore nati Servatoris jam creditur flöruiſſe; Eadem Inaugurationibus Regiis Danicorum Regum præteritis ſeculis inclaruit. *Falſterboa*, vicus ob Harengarum capturam olim celeberrimus fuit. In Hallandia eſt Halmſtadium prope veterem Svediæ limitem, *conſtitutum olim à Regina Margarita, ut deinceps trium Borealium Regnorum Proceres, mortuo Rege, illuc ad conſtituendum Succeſſorem convenirent.* Meurſ. *Hiſt. Dan. L. II.* De qvo *P. II. c. VI.* In *Blekingia* Chriſtianus IV. Rex Daniæ condidir Oppida *Chriſtianopolin & Chriſtianſtadiam.*

II. *Sveonia*, qvo pertinent *Sudermannia*, qvæ proavo præſentis Regis Carolo ſingulare nomen Ducis Sudermanniæ olim contulit. In ea Regia *Holmia*, ſeu *Stockholmia:* Holmæ vox Gentis vernacula eſt, præſertim cum aliquid circumſcriptum & veluti ſeptum indicandum ſit, ut ita non tantum Inſula, ſed ſubinde etiam Clivus & Colliculus eadem ſignificetur. *Pontan. f. 733.* De Scopulis, den Scheren / ſinum, cui adjacet, obſidentibus dictum *c. V. § XXVII. Uplandia*, in qva *Upſalia* Vetus Sedes Regum Svediæ, cui inde & ipſum nomen Upſal inditum; Sala Aula eſt, unde Up-Sal / ad Aulam; Sic antiqvi Hymni Eccleſiaſtici tmema, *Pudoris Aula Regia*, Interpres Germanicus reddidit, den Königlichen Saal ſo rein; Et autor Cantionis Natalitiæ, Er macht uns Erben in ſeinem Saal / *in Aula ſua.* Servantq; ipſi adhuc Reges Svediæ priſcæ Dignitatis hujus reliqvias, dum Inaugurationem ibi ſubeunt. Et ſingularia ſunt, quæ de Lapide Morasteen hanc in rem habentur ap. *Pontan. Hiſt. Dan. L. IX. f. 188. Moris fuit antiquitus, ut peracta Regum Sveciæ deſignatione & annos & dies Inaugurationis nomenq; Regis Lapidi, qui* Morasteen *vulgo dictus, extra Civitatem Upſalienſem, ad unum milliare in plano campo ſito incideretur ad perennem rei memoriam. In quo & ſuper quem Reges Sveciæ de novo electi ſtatim poſt eorum electionem etiam conſveverunt ab antiquisſimis temporibus*

bus sublimari & inthronizari &c. Eadem antiquitate maxima celebris, qvam alii tamen *Bircka* oppido bidui itinere Upsalia dissito tribuunt. Tunc sunt *Nericia, Westmannia, Dalecarlia*; Deinde Boream versus *Gestricia, Helsingia, Medelpadia, Botnia, Jemptia*, quæ olim Danorum fuerunt. V. *Artic. Bremsbroenses.* De *Silberberga* loco Fodinis Argenti nunc celebri V. *c. VII. §. ult.* Pagus Morea horrendis magiæ Diabolicæ exemplis innotuit A. MDCLXX, De qvo V. *Diar. Eur. Cont. XIIX.*

III. *Lapponia*, h. Terra Exulum; Lap/ n. Exulem significat. Russi tamen & Dani etiam aliquibus ejus locis participant: Qui ad Svedos pertinent *Trennes vocatur.*

IV. *Finlandia*, à Boreali latere Sinus Finnici, h. Fein Land/ seu Feindes Land; Finni n. Hostes Svedorum perpetui fuere, donec subjugarentur circa A. MCL. *Abo* inter primarias ejus Urbes est, munimentis quoq; ac Academia ornata. De Spelunca Viburgensi V. *c. VII. §. X.* Eodem spectant *Cajania, Thavastia, Savolaxia, Nylandia, Carellia, Europa.*

V. E regionæ Finlandiæ atque ab altero latere Sinus Finnici sunt *Ingria* & VI. *Esthonia.*

II. Inter Bona Naturalia Svediæ numeramus metalli maximè cupri fodinas, quibus illa ditata est, qvarum intuitu & Subterraneum Regni Ærarium has vocat *Loccen. A. Sveogoth. L. II. c. XVII.* Nec obscurum copiæ ipsorum Testimonium elucet in Collegio Montanorum Holmiæ à Serenisf. Christina ante hac instituto, in qvo res Metallicæ promoverentur & Controversiæ de iis deciderentur. *Id. c. l.* Terra hujus Regni est apta cultui, & vento salubri exposita, qui, ne hyeme, cum intensior est, frugibus officiat, nive, qvæ loco tunicæ sata fovet ac defendit frigus, prohibetur. Per æstatem Solis calore & radiorum ad circumjacentes passim rupes ac colles reflexione maturitas segetis properatur. Ager autem bene habitus & alternis reqviescens, gratiam qvietis ubertate pensat, & pro natura ac benignitate soli communiter octuplum, decuplum, duodecuplum, aliqvando plus eo reddit. Qvam ut divinitus affluentem benedictionem agnoscunt agricolæ, ita *Dei donum* vulgari sermone prædicant, & terram Dei *Cellam penariam* vocant. Unde vetus adagium: J Gudz Wisthuus är myckin maat. *In Dei cella penaria multum est cibi. Id. c. XIX.* addit, Terram exustis saltibus segeti ferendæ non raro præparatam: Qvin ex ipsis virgultorum flammis dato-

datorum cineribus segetem injecto semine resuscitare norunt agricolæ: dum sata in favillæ complexu benigna mater natura molliter fovet, & ubertim producit. Sed ubi hoc nimis freqventari cæptum, edictis publicis cautum est, ne promiscuè & sine modo hoc fieret, ut silvæ fodinis Metallorum vicinæ hujusmodi exustioni essent exemtæ, & ut qvercus malis navium aptæ vulgo sint inciduæ.

III. Finnorum & Lapponum q. peculiaris est *Rangifer*, Animal Septentrioni proprium, quodqve locis delectatur perpetua nive & glacie horridis, & peculiari musci in petris nascentis gaudet alimento; Alio autem à natalibus istis suis translatum diu non vivere adnimadversum est. Ad figuram cervi qvam proxime accedit, sed tenerius aliquantum est & membris gracilioribus, pilis curtis, colore griseo, duobus præditum cornibus. Horumqve jam multa & numerosa armenta Finni possident, *ex quibus ad ipsos multum redundat utilitatis. Lac ex iis mulctum suave est, ex eo caseos quoque conficiunt non ingrato sapore, Sed butyrum non præparant, carnibus eorum vescuntur, quas sale quandoque condiunt, & vento siccant, pellibus vestiuntur, pilis sellas suffulciunt, nervis vestes consuunt atque ex iis habenas & vincula conficiunt, quibus naviculas suas quandoque colligant, absque ullo ferramento, quo destituuntur. Ex cornubus manubria cultrorum, & alia utensilia conficiunt, sed præcipuè trahendis vehiculis suos aptant Rangiferos, atque celerrimè maximum itineris conficiunt spacium. Unus eorum vehiculum trahens præcedit, habenis ad cornua alligatis, Rectore baculo totum negotium dirigente, alter vehiculo alligatus subsequitur, & cum prior trahendo defatigatus fuerit, in ejus locum substituitur posterior, subseqvente illo, atque ita operas partiuntur, donec pensum absolverint. Lassitudinis dant signum, gradum sistendo, & lingvam cum anhelitu exserendo. Duodecim horarum spacio, ultra centum millia passuum conficiunt.* V. plur. *Museum Wormianum L. III. c. XXVI.* Veteres Gothos ex hoc animali Rhenones suos, qvi vestium genus erant, confecisse probat *Loccen. c. XX.* Iisqve Sidonij locum L. IV. Epist. XX. prolixè illustrat.

IV. Denique de Tractibus Svedicis pariter ac reliquis Septentrionalibus Regionibus addendum, eas communi nomine *Scandiæ & Scandinaviæ* antiquitus appellatos, qvanqvam Limitibus non plane iisdem positis. Sic n. *Scandia ista vel Scandinavia continet Grönlandiam, Islandiam, Orcades, Lapponiam, Norwegiam, Svediam, Bothniam, Gothiam,*

Finn-

Finlandiam, ut existimat Jacobus Zieglerus in sua Schondia. Vel, ut arbitratur Cluverius lib. III. Germ. Antiq. cap. 38. Biarmiam, Lappiam, Finmarchiam, Bothniam, Svediam & Norwegiam: Ut A. Bureus, Svediam & Norwegiam: Ut vult Pontanus in descriptione Scaniæ Scaniam, Svetiam & Norvegiam, ut Stiernhelmius in Dissertat. de Gothis, Svediam, Gothiam & Norvegiam complexa est. Quæ omnia tamen isthuc tendunt, complures Arctoas regiones Scandiam continere oportuisse. Eadem Scandia prædicatum Officinæ & *Vaginæ Gentium* inter veteres tulit, ob numerosas inde emissas Colonias: Quæ res, quia hodie expirasse videtur (neque n. tam populosæ sunt regiones istæ, ut Colonias educere possint) rationem suam forte in recepta priscis temporibus Polygamia habuit, quæ dum per LL. Christianismi sublata fuit, eo ipso & numerosæ isti multitudini finem attulit.

V. Svediæ deniq; adjungimus LIVONIAM, non tantū communis, qua maximam partem, Jurisdictionis, sed etiam propinqvi situs respectu. Regio est Siliginis & frumenti perdives, quod deinde fluvijs Dvinâ & Nervâ ad Portus Maris indeqve ad exteras Regiones emittit. In Silvis habet ursos, alces, vulpes, Lynces, marturos, Castores & omnis generis animalia, quæ ex Moscovia veniunt, quam ab Oriente contiguam sibi habet, & Nerva tantum Fluvio ab illa separatur: A Borea cum Svediæ Regno & Finlandiæ Ducatu per Maris Balthici Sinum viciniam gerit; Ab Occidente non nihil Prussiæ adhæret; A meridie Samogitiæ & Lithuaniæ jungitur. Dividitur in octo Territoria *Leitlandiam, Vikeclandiam, Curlandiam, Semigalliam, Estlandiam, Virlandiam, Hariam, Gervandiam.* Principales Urbes sunt *Riga* & post eam *Revalia*, ambæ cum maxima parte reliqva Svedicæ Jurisdictioni subditæ; Curlandiam & Semigalliam Serenissimus Dux ab utraqve nomen ferens tenet; *Narvam* cum Portu Maris & duabus arcibus Moscus habuit, sed Svediæ Rex jam fine præcedentis seculi sibi vindicavit: Qvæ ut structura ædium commerciisq; efflorescat traditum ab *Olear. Itin. L. II. c. X.* Quod deinde Lithuaniæ conterminum est, Poloniæ adhuc accensetur. V. *Starovolsc. Descr. Polon. p. 208. & seqq.* Conf. *P. II. c. VI. §. V.*

X.

RUSSIÆ nomen à veteribus Roxolanis cum levi inflexione ductum, à quibus & gentis origo forsan petenda. In voce est ambiguitas,

daturqve *Rußia* trium generum, *Alba*, *Rubra & Nigra*, quæ nomen videntur à Colore, quo olim coloni uſi ſunt, accepiſſe, niſi etiam priores diſcriminis cauſa ita appellatas dixeris, ut à *Ruſſia Nigra*, quæ Moſcovia eſt, diſtingverentur: Cujus ſenſu quantopere ambæ Nationes afficiantur, eluxit in Articulis Pacis Polono-Ruſſicæ A. MDCXXXIV. Qvorum pars erat: *Ne Dux Moſcoviæ Titulum, quo nuncupatur Dux Ruſſiarum, extenderet ad Ruſſias ſubjectas Rego Poloniæ, uti neq; Rex Poloniæ ad illas, quæ Moſcoviæ ſunt propriæ.* Piaſec. *ad A. MDCXXXIV.* *Ruſſia Alba* ad Magnum Ducatum Lithuaniæ pertinet; *Rubra* alias Roxolania & quoad extimiores potiſſimum oras Ukraina dicta, ab Auſtro Hungariam, Moldaviam & Beſſarabiam habet, ab Oriente Tatariæ & Ruſſiæ Tractus, à Borea Albam Ruſſiam Stiro & Pripecio Fluminibus disjunctam, ab Occaſu minorem Poloniam; Fietque utriusque iterata mentio in *ſeq. §. de Polonia.* Ruſſia Nigra v. eſt, de qva hic loqvimur, aliàs Moſcovia dicta, à principali Urbe Moſcovia. A Borea habet Mare Glaciale, ab Ortu Fl. Boream & extremum Volchdam, ab Auſtro ſunt Tatari Crimenſes & Lithuania, ab occaſu Livonia aliæve Svediæ Provinciæ. Quæ ipſæ etiam ut certis diſcriminis Terminis deſignarentur, peculiari Articulo Pacificationis Cardiſienſis A. MDCLXI. à Svedis & Ruſſis decretum fuit: Soll eine Grentz-Geſandtſchafft gegen den 2. April des 1662ſten Jahres angeſtellet werden / umb allen Zwieſpalt wegen der Grentz in Richtigkeit zu ſetzen. *Art. VI.* dictæ Pacif. *in Diar. Eur. Contin. VI. p. 197.*

II. Partes Moſcoviæ *Ducatus* nunc fere appellantur, eorumve ingentem numerum in Titulis Magni Ducis videre eſt; E quibus ſunt Ducatus *Smolenſcenſis*, *Bielkienſis*, *Piocenſis*, *Reſchovienſis*, *Pleſcovienſis*, *Novogardienſis* ad Occidentem Sedi Ducis Moſcoviæ adjacentes, qui tamen ex parte à Polonis etiam habentur. Ad Auſtrum adjecti ſunt Ducatus *Reſinenſis*, *Worotinenſis*, *Severienſis*; Ad Orientem *Vlodimirienſis & Novogrodenſis* Inferior. Partes Boreales ſunt *Condora*, *Pitzora*, *Obdora*, *Jugoria*. Nec prætereundæ *Siberia* Regio ad Obium Fluvium, *Samojedia* deinde & *Tingoeſa* ſ. *Tinguſa* prope Fl. Jeniſceam, quæ initio hujus ſeculi demum planius detectæ Magnoque Duci ſubmiſſæ fuerunt, alias copioſa pellium ſupellectile divites. *Jugoria* vetus Hunnorum ac Hungarorum ſedes fuit. V. *c. IX. Sect. I. §. XI.* *Siberia* exilio delinqventium in Ruſſia deſtinata Provincia eſt. *Olear. L. III. c. X* De *Lucomorijs* genere hominum in hoc tractu habitante V. *c. IX. S. II. §. II.* De *Samojeda-*

jedarum Charactere *ib. §. XIV.* De *Tingoesis ib. §. III.* Extat earum descriptio, *Korte Beschryvinge van de Landen Siberia, Samojeda, ende Tingoesa*, in Append. ad Itinerar. *Gerh. de Veer. T. I. Navig. Belgic. n. I. p. 60. & seqq.* Urbes potiores recensente *Oleario* sunt: *Moscovia*, sedes Magni Ducis, *Magna Novogardia, Plescovia, Smolensco, Archangel, Twera, Toesock, Resan, Tula, Cologa, Rostow, Peresla, Jaresla, Uglitz, Wolchda, Vladimeria, Stara Russa, Astracan, &c.* Crebris incendiis deformantur, quia structuram tantum habent ligneam.

III. Regionis situs fere planus est, nec Montibus aut Vallibus flexuosus. Unde & Fluvij Russici non ex usitatis Hydrophylaciis editioribus, sed lacubus descendunt. Frumenti tam ferax est, ut ad exteros etiam exportetur; Quod tamen immensis spaciis extendatur, silvis qvoqve & desertis non caret. Agriculturæ autem aliud genus admittit, quam nostris in locis habetur; Sementem n. initio Junij demum faciunt, qvem v. continuata Solis præsentia tam cito maturat, ut cum adulto Julio & labente IIX. hebdomade jam metere incipiant; Neqve juvat Agricolas, si citius in eo laborent, qvia intemperies Terræ ex residuo frigore, & ventorum impetu impedimento est, ne citius sperato fructu potiantur. Inter Terræ munera commemorat Olearius melones dulcore & magnitudine XL. & L. Librarum nobiles. Rhabarbari ad Volchdæ ripas largissimus proventus est. Post Samaram inter Volchdam & Tanaim est Planta *Borametz*, ex semine simili Melonum semini, Melonis etiam magnitudine crescens, cæterum agno similis, & Lanâ, succo sangvineo, pulpa carnea animali proxima, eoqve Naturæ in Vegetabilibus ludentis non ignobile specimen, qualia in Satyriis etiam creberrime ponit: Veluti & lanuginem tenuiorem quidem, cum Malis Cydonijs, Persicis, Pilosella, promissam vero cum Gramine Tomentoso &c. ipsi communem fecit; Succum Sangvineum cum Malis Punicis, Sangvine Draconis; Pulpam Cancrorum carni similem cum Uva nigra: Nec mirum est herbas circumsitas depasci, quia radice sua earum nutrimenta subtrahit; Vel quia repens planta est & foliis suis latis ac fructu vicinas ac subjacentes suffocat. V. pluribus *Wormium Musei L. II. c. XXIII.* Vitibus Russia caret æqve ac aliæ Septentrionales Regiones, quarum defectum Vinis Archangelo allatis facile supplet. Feris silvæ abundant, Cervis exceptis, quos non habent, veluti nec in re piscaria Carpiones: Ex vulpinis v. Hermelinis & Zibellinis pellibus commercia

ejus non leve augmentum capiunt; Frigore uruntur maximo, quodqve media Hieme vix ſine periculo læſionis ſentitur, ſed quam peregrinantes pellibus & opertis trahis declinare ſolent: Narratque *Olearius* ipſam terram in medio Moſcoviæ foro intenſiſſimo frigore ingentem in hiatum diſtractam, qui & de aliis huc facientibus conſulendus in *Itinerario Perſico*.

X.

I. POLONIÆ, Polen / Etymologiam geminam reddit *Cromer. de Orig. & Reb. Geſt. Polon. L. I. c. XIII.* Unam à *Pole*, quod planitiem notat; In Polonia enim Montes rarius videre eſt: Alterum q. Po *Lech*, tanquam poſteros *Lechi* diceres: Sic n. *Polackos* dici Hungaris *Lengel*, q. *Lechel* à Lecho. Qua ſitum extenditur cum adjacentibus ſibi provinciis in longum à XXXIIX. gradu ad LIV. ab Occaſu æſtivo verſus ortum hibernum amplius quam per CCXL. milliaria Germanica; In latum v. à Montibus Carpathijs uſqve ad Mare Balthicum CC. Milliaribus admodum. Limites ſunt, à Septentrione *Curlandia*, *Samogitia*, *Livonia*, ab Ortu Boryſthenes, quà Lithuania à Ruſſia diſtingvitur: Ab Auſtro Tyras amnis, quo à Moldavia, & Carpathij Montes, quibus ab Hungaria ſecernitur, ab Occidente ſunt *Moravia*, *Sileſia*, *Marchia*, *Pomerania*.

II. Polonia generalisſime dividitur in *Poloniam & Magnum Ducatum Lithuaniæ.* Paulo ſpecialius in *Minorem Poloniam*, *Majorem Poloniam*, *& Lithuaniam:* Cujus Diviſionis uſus eſt in Comitiis eligendoq; Mareſchallo Nunciorum ſeu Delegatorum Provincialium Directore; In Commiſſionibus item, & Tribunalibus ſupremis. Deniq; Geographice diviſa habet *I. Poloniam Majorem*, octo Satrapijs comprehenſam, *Poſnanienſi*, *Caliſſienſi*, *Lencicienſi*, *Breſtenſi*, *Inovladislavienſi*, quæ duæ Satrapiæ vulgo *Cujavia* dicuntur, *Siradienſi*, *Ravenſi & Terrâ Vielunenſi*. *II. Poloniam Minorem* in tres communiſſime Satrapias diviſam, *Cracovienſem*, *Sendomirienſem & Lublinenſem.* Quo etiam referunt Ducatum *Oſwiecimenſem*, *Zaborienſem & Severienſem*, item *Comitatum Scepuſienſem.* *III. Lithuaniam*, *cujus Palatinatus Vilnenſis*, *Trocenſis & Brzeſcianenſis.* *IV. Ruſſiam Rubram*, in qua ſeptem Satrapiæ, Palatinatus *Ruſſiæ*, *Podoliæ*, *Volhiniæ*, *Belzæ*, *Braclaviæ*, *Kioviæ*, *& Terra Chelmenſis ac Halicienſis.* E quibus Braclavienſem, Kiovienſem & Czernichovienſem Palatinatus vocant *Ukrainam*. *V. Ruſſiam Albam*, in qua ſex Satrapiæ vel

vel Palatinatus: *Novogrodensis*, qui populosior reliquis & districtus habet specialem *Novogrodensem & Slonimensem*, *Mcislaviensis*, *Vitepcensis*, *Mindensis*, *Polocensis*, *Czernichoviensis*. *VI. Borussiam*, de qua §. seq. *VII. Pomeraniam ulteriorem s. Pomerelliam*, quæ dividitur in septem Territoria, *Sluchoviense*, *Tucholiense*, *Svecense*, *Dersaviense*, *Zucoviense*, *Puscense & Mirachoviense*, quibus etiam *Craina & Cassubia* tractus Terræ non contemnendi adjunguntur. *IIX. Masoviam*, quatuor Satrapiis distinctam; *Plocensi Palatinatu*, *Podlachico*, *eo*, qui peculiariter *Masovia* nomen retinet, atque *Terra Dobrinensi*: Petuntque Specialem nominis rationem à *Maslao* seu *Maso* Miecislai Regis olim Pincerna. V. *Thuan*, *L. LVI. IX. Samogitiam* & denique partes quasdam *Livoniæ*. Autores Divisionis hujus sunt *Starovolscius* de Rep. Polonica, & recentissime *Cl. Hartknoch. de Rep. Pol. L. I. c. XI.* Suntq; potiores harũ Provinciarũ Urbes: In Majori Polonia: *Posnania*, Urbs præcipua Majoris Poloniæ emporiumq; insigne, sed Wartæ inundationibus sæpe incommodata: In Templo Cathedrali S. Mariæ Magdalenæ servat monumentum Mieczislai Principis, Autoris receptæ in Polonia Religionis Christianæ. *Gnesna* Urbs antiquissima Poloniæ, à Lecho, ut creditur, condita, qui hic domicilium fixit, eique oppidi formam addidit, *quo esset aliqua hominum circa Principem frequentia;* Et *Gesno seu Gnesna nomen ipsi imposuit, à Nido, quem Gnasdo vocamus, paulum deflexo vocabulo: Sive quod eo sibi loco arx illa futura esset, quo nidus avibus per apertum aërem vagantibus; sive quod Aqvilarum nidum ibi reperisset, indeq; insigne boni auspicii acceptum mansisse & manere Successoribus ejus Principibus Polonorum existimatur, Alba Aquila erecta, expansis alis.* Cromer. *De Reb. Gest. Pol. L. II. init.* Eandem in Metropolin erexit Mieczislaus paulum ante dictus. *T. Matth. à Michov. Chron. L. II. c.* Quam Dignitatem hodieq; retinet. A. MDCXIII. tota fere igni absumpta fuit. V. *Piasec. ad h. A. Lovicium*, Sedes Archiepiscopi Gnesnensis, à Jaroslao Archiepiscopo extructum & egregie munitum. *Crusovicia* ad Lacum Goplo sita, Popielorum amborum Sedes Regia, eademq; Piasti horum Successoris patria, V. *Cromer. L. II. in Vit. eorum. Petricovia* Urbs Tribunali Regio celebris; *Czestochova*, locus Peregrinationibus religiosis, nuptiis item Michaelis Regis celebris. In *Minori Polonia* est *Cracovia* Sedes Regia, Supremo item Tribunali Regio ac Academiâ nota: Urbem Tripertitam prædicant, indeq; Tripolis Sarmaticæ nomen mereri existimant, unde illud enatum ap. *Braun. T. VI. Theatr. Urb.*

Africa quid Tripolin *jactas? Quid Syria? Nidos*
Prædonum, terras, qui Mare diripiunt.
Sarmaticam Tripolin *positam melioribus Orbis*
Vistula, qua Vavelum præterit, auspiciis.
Cur Tripolis? *Triplex quid vult distinctio? Nempe*
Hic Homines, hic Rex, hic habitantq; Deæ.

Sed alii plures ejus partes enumerant: Ex ijs est *Casimiria*, Urbs ad Austrum Cracoviæ obsita, S. Stanislai monumentó, solemnique Novorum Regum ad illud profectione celebris, de cujus ritibus causisve V. *Notic. Dign. Diss. V. c. I.* Vicina item Cracoviæ *Bochna & Velicia* s. Velizki, *ob Salinas celebria oppida, quorum fundamenta instar Cuniculorum sunt perfossa, ideo habitationi minus tuta.* Frölich. Viator. *Lublinum*, Urbs itidem Tribunali Regio celebris. *Racovia*, Urbs obscura, sed Arianorum receptaculo famosa evasit, quæ & ideo circa A. MDCXXXIIX. diruta. In *Lithuania* Metropolis est *Vilna*, Urbs ampla sed minus ornata: A. MDCLV. à Magno Duce Russiæ occupata & A. MDCLXI. à Polonis recepta fuit: Item *Grodna*, Sede Regia Stephani Regis nota & Comitiis celebrandis destinata: De quibus A. MDCLXXIII. sub Michaële Rege constitutum est, ut tertia quæq; Comitia hic celebrarentur, exceptis tantum Convocatione Generali sub tempus Interregni, ut & Comitiis Electionis, & Coronationis, quæ solitis in locis celebrari deberent. V. *Hartknoch. L. II. c. VI. §. 2.* In Russia Rubra est *Leopolis*, Urbs Archi-Episcopatu Græcæ Religionis donata; *Jaroslavia*, Urbs Nundinis clara: *Ad Diem B. Virginis Assumptæ freqventari ibi solent Nundinæ post Francofurtenses ad Mœnum in tota Europa celebratissimæ, comportanturq; eo ex Italia, Germania, Dantisco, Thorunia, Regiomonto, Vilna, omnibusque Regni Poloniæ Civitatibus & Provinciis, ac vicina Turcia, Hungaria, Moldavia utraq; ingenti copia variæ merces.* Piasec. *f. 381.* *Sprengerus* refert tantum Judæorum hic confluere, ut in allia solùm & cepas illi absumant 20000. florenorum *V.* Kurtze Wechselpract. Sed A. MDCXXV. in medio Nundinarum *fortuitum exortum incendium (ut ibi sunt ædes Ligneæ) intra unius horæ spacium universum illud oppidum ita pervasit, ut omnes divitias ibi tanto studio lucri ac plusquam precio decies mille millium, seu decem millionum conservatas in cinerem redegerit.* Piasec. *ib.* *Kiovia*, una ex iis quas dubio jure modo Poloni modo Russi tenent, qui & in præsens eam possident, occupatam ultimo Bello Polono-Russico; Ac promi-

promiſerunt quidem pactis A. MDCLXVII. tredecenalibus induciis, ſe eam elapſis duobus Annis Polonis reddituros, ſed promiſſa, licet poſtea hac de re ſolicitarentur, nondum apparuerunt. Et licet A. MDCLXXII. d. IX. April Pacta illa confirmata ſint, tractatio tamen de Kiovia reddenda rejecta eſt usque ad A. MDCLXXIV. Sed Poloni neq; tum quicquam hac in re obtinuerunt. Cl. *Hartknoch. L. I. c. IX. §. XX.* De *Cryptis Kiovienſibus* ſingularia V. *ſeq. c. IIX. Sect. I. §. IIX.* Caminecia, *Kaminiec*, Clavis Regni Polonici & fortiſſimum propugnaculum, ſed à Turcis occupata A. MDCLXXII. Oſmanes Imperator Turcicus tempore Belli Chocimenſis eam à Monte vicino proſpectans, cum munitiorem, quam ſperarat, vidiſſet, & unus ex aſtantibus, interroganti, à quo fuiſſet munita; A Deo munitam, ob loci naturam mirabilem, dixiſſet: Reſpondiſſe fertur: *Itaque DEus eam ipſe expugnet*: Et ad alia minus valida loca ſe convertit. *Chocimum* Bello ad ipſum A. MDCXXI. inter Turcas & Polonos geſto inclaruit. In *Ruſſia Alba* eſt *Smolensko* itidem ambigua inter Polonos & Ruſſos: A. MDCXXXII. Ruſſi, ſub ductu Hermanni Schein Germani, ingenti clade à Polonis hic affecti fuere. *Maſoviæ* Metropolis Warſovia, Comitijs Regni celebrandis deſtinata. A. MDCLVI. ad eam prælium commiſſum victoriaque Svedo-Brandenburgica à Polonis ablata fuit, unde hodienum nomen *Pugnæ Warſavienſis.*

III. Naturalem conſtitutionem Poloniæ quod attinet, *Regio tota fere plana & aprica eſt, niſi qua ad fines Hungariæ accedit, montana & ſylveſtris: Quo longius autem inde recedit, eo lenius declivis eſt, magisq; culta, & meliore gleba. Niſi quod in meditullio Minoris Poloniæ* Calvus mons *ſupereminet, in quo monaſterium eſt S. Crucis nomine, lignoq;, in quo Salvator noſter pependit, celebre: reliqui colles fere in toto Regno ſunt potius quam montes. Sylveſtris ſanè fuit ſuperioribus temporibus pleraq; omnis Polonia, non modo Lituania: ſed nunc ubiq; diligenter excolitur, frugum leguminumq; ferax, & pratis abundans. Et quamvis cœli intemperie nimium laborat, pomaria nihilominus non infrequentia & fructuoſa paſſim habet, in quibus pirorum, malorum, prunorum, perſicorum, ceraſorum, & nucum bonitas & varietas certat cum Hungaricis & Italicis. Sunt & vites pluribus in locis, quarum uvæ eſui quidem non inſvaves ſunt, præſertim ſi æſtas & autumnus temperiem ſuam ſervent, ſed vinum inde expreſſum acerbius, ubi defecatum eſt. Neq; negat ſolum Polonicum caſtaneas, mora, cotonia, ficus, amygdalas, crocum, aniſum, pepones, melopepones, herbas & flores omnis generis, &*

alias

alias hortenses Italiæ delicias, palatinariumq; lenocinia. Nec metalla fossiliaq; desunt, plumbi, ferri, æris, cupri, argenti & auri. Avium quoq; & altilium magnam habet copiam: itemq; jumentorum omnis generis, & ferarum; Cervorum videlicet, aprorum, ursorum, luporum, sciurorum, dorcadum, leporum, onagrorum, bisontium, caprarum, urorum, pantherarum, mardurum, vulpium, rosomacorum, lutrium & castorum: Similiter piscium diversorum, quotquot nominari possunt, nam fluviis, lacubus, piscinis atque stagnis supra modum abundat. Starovolsc. Descr. Polon. p. 9. & seqq.

Russiam in specie commendat uber proventus mellis, præsertim in Podolia, ubi ex Dictamno & aliis benè olentibus herbis ac floribus ab apibus colligitur. Cracoviensi Satrapiæ soli (una Sendomiriensi excepta) contigit omnia metalla fossiliaque possidere: *Plumbi & argenti, apud Ilcussiam, Sclavcoviam, Severiam & Novagoram: Æris atq; auri, ad Novotargum & in Montanis circa Sandeciam: Salis metallici instar ingentium saxorum, apud Bochnam & Veliscam: Marmoris omnis coloris apud Seleciam, Carmelitarum Discalceatorum Eremitarium: Nitri apud Visliciam, Vitrioli apud Beciam, Cupri & carbonum ad ignem fovendum apud Tencinum, Chalybis apud Podoleneciam: Ferri vero simplicis, & vasorum vitreorum officinas, apud Olstiniam, tum & aliis compluribus in locis.* Idem *Starovolsc. p. 57. 58.* De Salinis Cracoviensibus aliisque Vid. seq. c. VII. & *Lans. Or. pro Polonia.*

XI.

BORUSSIA, seu *Prussia*, in latitudinem L. in longitudinem verò circiter LX. miliaribus extenditur; Ab Occasu Pomeraniam, ab Austro Masoviam, Lithuaniam cum Samogitia ab Ortu, à Septentrione Mare Balthicum habet; Atque Urbium Illustrium, oppidorum, arciumque frequentia opimis incolarum divitiis opibusque & Terræ ipsius ubertate supra modum claret. Metallorum quidem ferax non est, sed pecoris omnigeni inæstimabili copia, piscationibus, venationibusque & silvis fructuosissimis prædita est. Merces, quas è Polonia, Russia & Lithuania accipit, maximo suo commodo trans mare mittit, & vicissim in Poloniam importat, quicquid Europa universa & India gignit, omnia fere à transmarinis mercatoribus accipiens. Succini, specialis doni ejus, jam mentio facta *in Historia Maris Balthici.* A Regiminis diversitate duplex est, *Regia & Ducalis;* Hæc Serenissimi Electoris Brandenburgici, illa Regis Poloniæ Imperium agnoscit. Regia tribus Satrapiis distincta est, *Culmensi, Mariaburgensi & Varmensi;* Prima ad meridiem spectat, tertia ad septen-

Septentrionem, Media eſt Mariæburgenſis, quæ ſola fere plana & declivis eſt. Culmenſis caput eſt Culma, & in eadem Thorunium; Mariæburgenſis Urbs ejusdem nominis, & Elbinga; Varmienſis Heilsberga & Brunsberga. Ducalis primaria Urbs eſt Regiomontum.

XI.

HUNGARIÆ Regnum amplitudine olim à Ponto Euxino ad Auſtriam, & à Polonia ad Mare Adriaticum ſe extendit. Quod autem proprie Hungariæ nomine nunc venire poſſit, concluditur ab Auſtro Dravo & Slavonia, ab Ortu Transſilvania, à Septentrione Montibus Carpathiis, ab Occidente Auſtria & Stiria. Longitudinem Frölichius Mathematicus Hungaricus LX. Miliaribus, & totidem fere etiam Latitudinem deſignat. Danubius duplicem facit, *Hungariam Superiorem & Hungariam Inferiorem*; Hæc ad Meridiem, illa ad Septentrionem ſita eſt. Superioris metropolis eſt *Poſonium*, Locus Inaugurationi Regum Hungariæ deſtinatus, qui in Templo S. Martini hic coronantur. Deinde ſunt *Tokay, Temeswar, Varadinum, item Caſſovia, Eperies, Newſol, Altſol. Edenburgum*, Odenburgum etiam & Oedenburgum dictum, unicum eſt exercitio Evangelicæ Religionis relictū oppidum. Inferiores Urbes ſunt: Buda ſede Regiâ olim clara, *Peſthum*, *Strigonium*, quaſi IſtriGranium à Confluxu Iſtri ſeu Danubii & Grani, *Zigethum*, *Belgradum, &c.* Alias ratione Judiciorum in LXXIV. Comitatus h. Præfecturas diſtribuitur, quique juri dicendo in ſingulis præſidet *Comes* dicitur, Hungarice *Iſpan*, Germanis, Spân / unde Nomen der Hungariſchen Geſpanſchafften q.d. Comitatuum, quorum Nomina hæc aſſumimus: *1. Poſonienſis. 2. Moſonienſis. 3. Jaurinenſis. 4. Sopronienſis. 5. Caſtri ferrei. 6. Varasdienſis. 7. Krisnienſis. 8. Zagrabienſis. 9. Szaladienſis. 10. Posgainus. 11. Verocienſis. 12. Valkovienſis. 13. Sirmienſis. 14. Simegienſis. 15. Borovienſis. 16. Komaromienſis. 17. Strigonienſis. 18. Nitrenſis. 19. Barſienſis. 20. Trinzinienſis. 21. Turotzienſis. 22. Liptovienſis. 23.* Scepuſienſis. *24. Saroſienſis. 25. Comorienſis. 26. Aubayvarienſis. 27. Tornenſis. 28. Novigradenſis. 29. Piliſienſis. 30. Peſtienſis. 31. Albæregalis. 32. Bacienſis. 33. Bodrogienſis. 34. Tolnenſis. 35. Beregienſis. 36. Ugocienſis. 37. Veſprinienſis. 38. Zolnenſis. 39. Arvenſis. 40. Ungenſis. 41. Zemlienſis. 42. KisHeveſienſis. 43. NagyHeveſienſis. 44. Hontenſis. 45. Zatmarienſis. (Szakmàr) 46. Szabolcienſis. 47. Kulſo Szolnokienſis. 48. Torontalenſis. 49. Czanadienſis. 50. Temeſienſis. 51. Berenienſis. 52. Bekeſienſis. 53. Zerenienſis. 54. Solthienſis. 55. Czongravienſis. 56. Haronenſis. 57. Maczovienſis. 58. Orbacienſis. 59. Kraſſovienſis. 60. Kovinienſis. 61. Zeberne-*

kienſis. 64. Baborienſis (Bihar) 65. Kozep Szolnoſienſis. 66. Karasnenſis. 67. Maromoroſſenſis. 68. Kolos. 69. Dobocenſis. 70. Belſoſzolnok. 71. Albenſis. 72. Tordenſis. 73. Kikellenſis. 74. Huniadienſis. Ex Zeileri Deſcr. Hungar. p. 8. 9. Sed Comitatus Scepuſienſis maxima ſui parte ad Polonos tranſiit, poſtquam A. MCCCCXXII. Regi Poloniæ XIII. oppida ejus oppignorata fuere. Rex Poloniæ tunc fuit Vladislaus Jagello, Rex Hungariæ idemq; Imperator Sigiſmundus. Summa pro pignore accepta fuit 88000. Aureorum: Reſtant tamen Hungaris Arx Zipſerhaus dicta, & primaria urbs hujus Comitatus *Leitſchovia*, & urbs Keyſemarckt ſ. Keßmarckt. Tenuerunt titulũ hujus Comitatus *Joh. de Zapolia* & filius ejus *Joh. Sigiſmundus*, quocum extincta hac familia Arx Zipſerhaus ad Comites Turzones relata fuit, quibus itidem extinctis Coronæ Hungariæ annexa fuit. *Zeiler. Deſcr. Hung. pag. 23. 24. 25.* In rebus naturalibus Hungariæ eſt generoſi Vini proventus, maxime *Tokajenſis & Sermienſis;* Auri deinde non contemnenda præſtantia: Apud *Neoſolenſes* eſt famoſa illa Ferri in Æs transmutatio, de cujus natura & cauſis dicendum *c. VII.* In re pecuaria annotant Autores ſolam Viennam octoginta millia boum quotannis inde accipere: De Tibiſco accolæ ſermocinari ſolent, duas ejus partes eſſe aqvas, tertiam verô piſces. Galeoc. Mart. de Dictis & fact. Matth. c. VI. Et Wernerus de admir. Hung. Aq. ſcribit mille carpiones unico aureo veniſſe. In Carpathiis montibus ſunt Equi ſilveſtres, qui à tempore Belæ IV. Regis, cum Tatari toto triennio Hungariam deſolati eſſent, ibi viſi ſunt, cicuribus eqvis tunc ſine Dominis oberrantibus & tandem efferatis. *Bonfin. Dec. II. L. IIX.* Aër aut ob extremam craſſitiem aut ſubtilitatem nimiam peregrinis inſalubris ac noxius accidit, unde & caſtra ultra menſem non poſſunt ſine periculo in eodem loco retineri, ſed qui crebra eorum mutatione non nihil corrigitur: *Cober. in Obſerv. Caſtrenſ. ap. Lanſ. Or. p. 423.*

XVI.

TRANSSILVANIA antehac Hungariæ adjecta fuit, ſed à tempore affectati à Johanne Scepuſienſi Regni Hungarici ſingularem Principatum conſtituit, Turcæ tamen tributarium. Antiquitus pars Daciæ habita fuit. Ratione Incolarum diſtinguitur in Saxones, Ciculos & Hungaros, quibus & Wallachi licet in fece plebis tantum & Locis magis deſertis ſe intermiſcent. Urbes ejus celebriores ſunt ſeptem Cibinium, Hermanſtatt/ Biſtricia, Nöſenſtatt/ Megies, Mydwiſch/ Coloswaria, Clauſenburg/ Baſſovia ſeu Corona, Cronſtatt/ Segeſvaria, Scheßburg/ Zabeſus ſeu Zaarſebes,

Millen-

Millenbach. Ex his Cibinium à Pagis Regiis decem & octo tributariis describitur. Eodem pertinent ab incolis ita dictæ septem sedes Saxonicæ, quibus tamen Hungaricorum Nobilium pagi passim interjacent. Suntq; illæ: Zawariensis Sedes; Zabesiensis, quæ Zabesum Civitatem habet cum pagis Regiis quinque; Reusmarck sedes cum pagis X. Segesburgensis sedes, quæ Civitas ipsa cum pagis XVI. Olezna cum pagis XII. Schenckenstul cum pagis XXII. Rupensis cum pagis XV. Suntque præter has septem sedes & aliæ duæ separatæ, quarum Caput est Civitas Megiensis. Sedes Principis est *Alba Julia*; *Altenburgum* olim sedes Salomonis Hungariæ Regis & famosi istius seu morionis, seu morosophi Marculphi fuit. Ciculi in Angulo Daciæ Moldaviæ contiguo habitant, atque itidem in septem Sedes distinguuntur: Septi, Orbai, Kysdi, Cryck, Gyrgio, Marcus Zeek, Arwias Zeek. Vid. plur. *Georg. Reichersdorf. Imp. Ferdin. I. Secretarius in Chorograph. Transsilvaniæ.*

XVI.

De Regnis DALMATIÆ, CROATIÆ & SLAVONIÆ pauca hæc addimus: *Dalmatiam* partem Illyrici esse ab Occidente Istria, ab Austro Mari Adriatico, ab Oriente Bosnia, à Borea Croatia terminari. Urbes ejus maritimæ Venetorum sunt, inter quas potissimæ *Jadra seu Jadero*, alias *Zara*, è cujus regione *Morlachi* agunt, *Zebenico*, *Spalato: Urbs S. Viti &* Zeng Austriacæ sunt. *Clissa* Urbs mediterranea est, Pace Veneto-Turcica A. MDCLXIX. Venetis cum Territorio L. milliarium concessa. Conf. *P. II. c. X. §.* In eadem Ragusa sita, libera Civitas, sed sub protectione Imp. Turcici. Cujus accuratam Descriptionem Geographico-Politicam vid. ap. *Aut. St. Turc. L. I. c. XIV.* A. MDCLXVII. d. VI. April. maximo Terræ motu gravissime concussa ac tota diruta fuit, de quo vid. Literas Secretarii Belgici *Diar. Eur. Contin. XVI. f. 285. & seqq.* *Croatiæ* Urbs primaria *Bigihon*, quæ forte *Fumium* Antiquorum. *Slavonia* à Borea Dravum, ab Austro Savum, ab Occidente Urbem Garignizam s. Gabronizam, ab ortu Hungariæ partem habet.

XIIX.

Restant Orientaliores Europæ partes, quæ Imperium Turcicum nunc suscipiunt, suntque illæ:

I. *Romania*, olim Thracia, ipsa Sede Imperiali, Constantinopoli, celebris, quæ uti nova Roma vocari solita fuit, ita hunc etiam tractum *Romaniam* vocari oportuit; Quanquam non Thraciam modo, sed & Græciam eo nomine appellari videas, & in Asiâ magnam partem Asiæ mino-

minoris seu Anatoliæ: Græcis sibi hoc nomen ambitiosissimè vindicantibus, quibus ea propter & à Turcis *Rumilorum* & Romaniæ *Rumiliæ* appellatio tribuitur. Reliquæ urbes extantiores sunt *Callipolis* seu Gallipoli & *Cordia*, nunc Caridia, in Chersoneso Thracica sitæ, quomodo appellant istam Romaniæ partem, quæ ad Helespontum exporrigitur. Ibidem & *Sestus* sita, una ex Dardanellis; *Adrianopolis*, hodie Andrinopoli, Urbs mediterranea, ante occupatam Constantinopolim Sedes fuit Imperatorum Turcicorum, eandemq; hodie fere præbet præsenti Imperatori Turcico.

II. *Macedonia* celebrem urbem habet *Thessalonicam*, hodiè Salonichi, unde Sinus Thessalonicensis, *Golfo de Salonichi*, tum *Larissam*, *Pellam*, *Philippos*, *Berrhoen*, Eodemque referimus *Thessaliam*, cum partibus ejus *Thessalia*, *Pelasgia*, *Magnesia & Phthiotide*.

III. *Græcia*, in quâ *Attica*, & in ea Athenæ, urbs hodie omnium Græcarum maxime barbara, habitata tamen à XXIIM. fere hominibus XVM. Græcis VIM, Latinis & M. Turcis. V. plura de hujus vicinarumq; Urbium Statu ap. *Tavern. P. I. L. III. c. IIX.* Tum *Bœotia*, *Megaris*, *Phocis*, in quâ Delphis, *Ætolia*, *Locris*, *Ozolæa*, in qua Naupactus, hodie Lepanto, quam Veneti A. 1571. Turcis eripuerunt.

IV. *Albania*, qua Epirus pars Macedoniæ comprehenditur, habet *Albanopolin*, *Crojam* patriam Scanderbegi, unde nomen adhuc superstitum Ducum de Croy inde oriundorum. *Leuncl. Pand. n. CXXVI.* *Durazzo* olim Dyrrachium, *Scodra* Gr. Scutarium prope Crojam sita, & *Lodrin*.

V. *Bosena* seu *Bosnia* à Basinakis gente Slavica appellata, Urbes habet *Lapuz & Dubiz* ad Fl. Wanam *Gradisciam* ad Savum, Metropolin *Wartosaine*. In Veterum Regum Hungariæ Titulis vocari solet *Rama & Ramia*. *Leunclav. Pand. n. CLXXIV.* Incolas Slavos esse usitata inter ipsos lingva Slavonica testatur. Nomen Pasinakorum pro Bosnis à Græcis ipsis datum, eadem forte originatione, quâ Polonos die Polacken appellamus. *Leunclav. Pand. XLIX.* Duplicem Bosenam Scriptores medii ævi commemorare solent, Superiorem à Duce possessam, cujus Sedem Ducalem ideo corrupta ex Germanico Idiomate voce Hertzog / *Orzegam & Herzegovinam* vocant, & Inferiorem, cujus Regem *Laonicus Chalcocondylas*, Regem Illyrij appellat. V. *Leuncl. Pand. XCV.* De interitu R. hujus A. MCCCCLXIII. vid. *Eundem ib. n. CXLI.* De Ducatus interitu *ib. c. CLXII.*

VI. *Ser-*

VI. *Servia*, olim *Mœsia Superior*, pars Veterum Triballorum Ditionis à Serviis celebri Slavorum gente ac veteribus Paludis Mœotis Accolis nomen ferens: Alibi *Serbij*, *Serbi*, *Zirfi* vocantur; Et Plinius jam tum *Serborum* meminit. Sunt qui *Sorabos* appellent, unde in *Laon. Chalcoc. Sorabri.* Olim per Germaniam longè lateque diffusi erant, ab iisque *Servesta* Urbs nomen accepit: Postea limitibus Mœsiæ Superioris se concludi passi sunt. Urbs Principalis hujus Provinciæ est *Zenderin* seu *Zendrew*, reliquæ sunt Bodon, Ibar, Novibayar, Camitza, *Leuncl. Pand. c. XXXVII.* Fuit olim Feudum Imperatoris Bulgariæ, qui eam Lazaro seu Eleazaro Bulco concessit, unde Principibus Serviæ Lazari nomen loco Tituli perpetuò adhæsit, etiam à Turcis ipsis tributum. *Leunclav. Pand. LXVI.* Qui & Despotæ Titulo gavisi sunt, quem alioquin in Imp. Constantinopolitano non nisi proximo ab Imperatore tribuerunt. *Id. c. LIV.* Et uxores Despinæ, Ipsa Dignitas Despotatus.

VII. *Rascia*, à Rascis appellata fuit, qui sine dubio à Rossis, Roxolanis, eoque Russis prodierunt: Nam Lingva Slavonica pariter ac Russi utuntur. Communiter Serviæ accenseri solet, in tabulis tamen seorsim pingitur.

VIII. *Bulgaria* seu *Mœsia Inferior* olim etiam peculiare Regnum fuit, ac tanti à Græcis Imperatoribus habitum, ut solos Bulgariæ Reges in Europa Nomine *Basilei*, quo nomine tum temporis Imperatorem indigitabant, dignarentur, cum reliquos tantum Reges dicerent. Vid. *Georg. Logotheten* passim. Urbs principalis est *Sophia*, à Sophiæ templo nunc in Meskitam converso appellata, magna quidem & populosa, sed muris haut circundata; Hinc à Turcis tantum pro vico, Bazar habetur. Ab aliis depravate vocatur Scopia, cum tamen Scopia sit Macedoniæ Urbs. *Leunclav. Pand. CIV.* Hodie Sedes est Rumili Beglerbegi h. Præfecti Græciæ.

IX. *Wallachia* pars Daciæ, (quo nomine olim Wallachia in specie sic dicta, Moldavia, Transsilvania & partes Hungariæ in quibus Warodinum, comprehendebantur, *Wallachiâ* & *Moldaviâ*, nomine Daciæ Alpestris, Transsilvaniâ nomine Daciæ Mediterraneæ, & partibus Hungariæ nomine Daciæ Ripensis venientibus) duplex hodie habetur, Major & Minor: *Major* est illa, quam Moldaviam dicimus, Græcis *Mauroulachia*, Turcis *Carabogdania* vocatur; Minor Danubio adjacet, aliter Wallachia Transalpina & Montana, Græcis *Ungroulachia* dicta. Olim Wlachiam & Blachiam appellabant, & nomen ipsi à Germanis im

 positum

positum fert *Leunclav. Pand. n. LXXI.* qui veteres Dacos, *Walos*, & mollius *Wallachos* appellaverint eo modo, quo & Italos Walos & Wälsche vocent. Majoris Wallachiæ s. Moldaviæ Urbs principalis est *Yas* seu *Yaché* Sedes Waiwodæ, Minoris *Targovisco* seu *Tervis*.

Tatariæ Precopensis, quæ aliàs Chersonesus Taurica, Urbs præcipua *Caffa*, antehac à Genuensibus, nunc ab Imperatore Turcico occupata præsidi ·qve munita: Chamus Tatariæ tamen ad Portas ejus usq; jurisdictionem suam profert. Tum *Assaca*, *Assaque*, extrema Urbium Europæarum, quam itidem Imp. Turcicus tenet. Urbs *Akerman* nomine suo specimen reliquiarum Lingvæ Germanicæ in Chersoneso Taurica exhibet, de quo pluribus seq. *c. IX. S. III. §. IV.*

SECTIO II.

DE REGIONIBUS ASIÆ.

I. *Asia Minor, Levante, de septem Ecclesiis Asiæ, Imperio Trapezuntino, Syria, Phœnicia.*
II. *Excursus de veteri Palæstina.*
III. *De Palæstina hodierna.*
IV. *De Mesopotamia, Babylonia, Assyria, earumq; Urbibus.*
V. *Arabiæ Triplicis descriptio; Excursus de Rosa Hierichtina.*
VI. *Regnum Persicum ejusq; Partes.*
VII. *Regnum Indiæ, ejusq; Provinciæ:*
IIX. *Specialia Regna Indiæ Ulterioris; Litus Malabaricum & Coromandelicum*
IX. *Chinæ descriptio, Provinciæ, Urbes, singularia.*
X. *Tataria multiplex, Regna Lassæ & Barantolæ, Magnus Lamma, Regnum Cathajæ, Urbs Cambalu.*

I.

ASIÆ anteriores partes juxta seriem & ordinem trium amplissimorum Imperiorum, Turcici, Persici & Indici, quibus subjacent, considerandas sumemus; Suntque illæ in Imperio Turcico: I. *Natolia* seu Anatolia, ab ἀνατολή, h. ortus, quod Mari Mediterraneo ejusque accolis Europæis ab Ortum objaceat, plane ac hodienum Italorum *Levante*, h. Oriens, se habet, cujus nomine partes Asiæ Mari Mediterraneo vicinas ipsasque remotiores ab Occidente Insulas Maris istius intelligunt. Terminatur ab Ortu Armenia & parte Syriæ, cætera Pontus Euxinus, Propontis, Archipelagus & Mare Mediterraneum circumdant. Provinciæ ejus olim numeratæ. *I. Pontus & Bithynia. II. Asia Minor*, in specie sic dicta, (alicubi enim & totam Natoliam ita vocatam videre est,)

est,) eâq; comprehensæ *Phrygia, Mysia, Lydia, Caria, item Æolis, Doris & Ionia* à Græcis olim habitatæ. *III. Lycia. IV. Pamphilia. V. Cilicia*, quam Belsiæ aut Lugunensi Territorio in Gallia assimilat *Bellon. Observ. L. II. cap. 100. VI. Capadocia. VII. Galatia & Paphlagonia.* Quibus fere respondent Provinciæ à Tabulis Geogr. ita dictæ. *I. Chiutale. II. Betsangil, Sarcum & Gremian. III. Alidinelle. IV. Mentefeli. V. Carmania. VI. Amasia, Anadole, Suvas & Genech. VII. Roni, Bolli.* Mediis seculis Impp. Græcorum allis divisionibus distracta fuit, tulitqve Imperium Trapezuntinum, à Trapezunte ita dictum, quæ Sedes Regia fuit, hodie *Trebisonde*, Urbs Ponto Euxino adsita, & Portu non ignobili instructa. In Chiutale aut Ponto Urbes sunt *Scutari*, quæ olim *Chalcedon*, Calchedon etiam & Carchedon dicta, & Concilio IV. Universali in ea habito celebris: Tum *Nicomedia* & *Prusia* s. *Bursa*, prima Sedes Imperatorum Turcicorum, expugnata olim ab Urchane Secundo Monarcha Turcico, cujus etiam monumentum hodienum in Moscheâ, olim Templo Christianorum, hic superest. In Asia Minori in specie sic dicta sitæ urbes, quas ipse Spiritus S. Sacro alloquio in Apocalypsi dignatus fuit, septemque Ecclesiarum nomine notæ sunt, de qvarum hodierno statu singulariter actum à Doctifs. Viro *Thoma Smith* Noticiâ septem Ecclesiarum Asiæ, quas ipse A. MDCLXXI. obiit & lustravit. Sunq; *Pergamus, Bergamo*, ruinis quidem in Orientali Regione, more Turcicarum urbium laborans, at alibi ædificiis pulchris è quadrato lapide extructis adhuc ornata. *Pene crediderim Turcas non illic habitare, Pergamumq; ipsis non cessisse, adeo omnia nitebant*, Smith. *p. 114* Interim à Turcis fere tota habitatur, paucisfimis Christianorum familiis relictis, qui in una Ecclesia S. Theodori sacris operantur, vitam v. Hortorum cultura exhibent, aliaq; vilia obeunt munera, quibus si pauculos numos Turcis pro capite pendendos corradant, de cæteris vix sunt soliciti, utpote servituti tam deploratæ addicti, ut ad eam longo usu & patientia pene occalluerint. *Thyatira*, à Turcis *Akhisar* h. Album Castrum dicta, Urbs tota sordens, nitidisfima tamen futura, nisi à Turcis incoleretur, ob Aquæ per singulas plateas fluentis beneficium. Celebris est ob Gossipii mercaturam, Ecclesiis Christianis v. prorsus caret. *Sardes* in latere Montis Tmoli sitæ sunt, Viculus hodie ignobilis, ædibus angustis & humilibus constans sine splendore & ornatu, nec alios fere incolas habet præter pastores & bubulcos, qui gregum & armentorum in planitie pascentium curam agunt. Turcæ unicam Moscheam habent, Christianorum pauci hic re-

repeti-

periuntur, ingenti patientia vel potius ſtupide ac ſine ſenſu miſeram Servitutem ſuſtinentes, ſed quod longe miſerius eſt absque Eccleſia & Sacerdote. *Philadelphia* quatuor Eccleſias adhuc habet, adeoq; numerum Chriſtianorum non exiguum: Ultima ex Aſiæ minoris Urbibus fuit, quæ Turcarum deſideriis obſtitit eluſitq; confidentisſime Urchanis & Amurathis I. impetus; At Bajazethi I. demum ceſſit extrema ab efferoVictoris animo paſſa, cujus indicium adhuc videre eſt in craſſo quodam muro MD. paſſibus ab Urbe diſtante, & ex oſſibus humanis cum lapidibus gypſo permiſtis confuſim conſtante, quem Bajazethes tanquam iræ ſuæ in Cives monumentum erexiſſe veroſimile eſt. Conſtat n. facinus adeo horrendum & ab omni humanitate prorſus alienum non niſi à Turcis perpetrari potuiſſe. *Smith. p. 141.* *Laodicea*, Turcis *Eski Hiſar*, Vetus Caſtrum tota deſolata jacet, *Epheſus*, *Ajaſolik* itidem plane ſordet caſulis & gurguſtiis deformata, non civitas amplius, ſed vicus reddita. *Smyrna*, Turcis *Eſmir*, adhuc eminet & celebris eſt, non ob ſplendorem & pompam ædium, (diu n. eſt ex quo hæc Igni, ferro & Terræ motibus conciderunt,) ſed ob copiam Civium, opes & commercia: Memoranturqve fere 60000 Turcæ, 15000. Græci, 8000. Armeni, 7000. Judæi: Ex Nationibus Europæis unaquæq; proprium hic Conſulem habet. Eccleſias Græci duas, Latini tres, Armeni unam hahabent, retinetq; Urbs adhuc Dignitatem Metropoleos. V. plur. *Thom. Smith. c. l.* & *Tavernier. p. I. L. I. c. VII.* De Abydo Dardanellorum una, & *Seſto* altera V. *præc. c. III. S. III. §. V.*

II. *Syria*, nunc *Soria*, diviſa fuit in *Antiochenam*, *Comagenam* & *Cœleſyriam* ſeu Syriam Cavam. Antiochenæ nomen à principali Urbe Antiochia; Comagenes Metropolis Samoſata; In Cœleſyria ſunt *Damaſcus*, Baſſæ Sedes, *Aleppo* Urbs mediterranea, ſed commerciis florentisſima; Provinciæ ejusdem minores olim Decapolis, Palmyrene, quibus & Tetrarchiæ accedebant, quales Trachonitis, Ituræa &c.

III. *Phœnicia*, ſed qvæ ſeorſim nunc deſignari fere deſiit, & communiter Syriæ nomine comprehenditur, Urbes habuit celeberrimas, Ptolemaidem ſ. *Acco*, *Tyrum*, *Sidonem*, *Barytum*, nunc Baruto, Tripolin, quæ in differentiam à Tripoli Africana, *Tripoli di Soria* dicitur.

De Palæſtina, veteri pariter ac hodierna, utpote Regione ab antiquisſimis temporibus usqve decantatisſima, complurium ScriptaHiſtorico-Geographica extant, qvorum veſtigiis laborique inſiſtere dum partem olim juvenilium curarum noſtrarum fecimus, hæc breviter *de Paleſtina Veteri* collegimus.

SCHEMA-

SCHEMATISMUS
HISTORICO-PHILOLOGICUS
GEOGRAPHIÆ SACRÆ,
DE VETERIS PALÆSTINÆ SITU, TERMINIS, LOCISQUE PRÆCIPUIS.

I. *Terra Sancta* ratione Limitum dupliciter considerari potest, uno modo, prout ab iis possessa fuit, qui Ægypto exierunt, altero, qua Reducum fuit è Captivitate Babylonica. Priori respectu Mare Magnum seu Mediterraneum ab occidente habet, quod palam est *Num. XXXIV. VI.*

In Australibus primus est Fluvius Ægypti, i. Sihor. *Jos. XIII. III:* non Nilus, licet & ille hoc nomine venire videatur, *Jerem. II. XIIX.* Qvæ ab illo Ægyptum versus ad Pelusium videre est, hoc ordine disponimus. I. Pelusium. II. Chabriæ castra. III. Montem Casium. IV. Delubrum Jovis Casij V. Pompeji tumulum. VI. Sirbonis lacum. Ita n. Plinius: *A Pelusio Chabriæ Castra, Casius Mons, Delubrum Jovis Casij, Tumulus Pompeij, Ostracine. Arabia finitur à Pelusio LXVM. Passuum, Mox incipit Idumæa & Palæstina ab emersu Sirbonis lacus. H. N. L. V. c. XII.* Adde *Strabon. Geogr. L. XVI.*

Rhinocoruram cis Sihorem ponimus; Inter ipsam n. & Pelusium torrentem istum intercedere Hieronymus autor est ad *Amos. VI.*

Vallem Salinarum in Idumæam conjicimus ex *II. Reg. IIX. v. 13. 14.* collat. cum *IV. Reg. XIV. 7.* Nam David, qvod Syros ibi profligasset, Idumæam sibi Tributariam reddidit; Et Amazjah XM Idumæorum ibidem prostravit.

Engodi limitaneam urbem facimus, quia in limitibus Australibus ponitur *Ezech. XLVII. 19.* ubi prorsus ijdem, qui *Num. XXXIV. & Jos. XV.* habentur: *Ora Australis versus Austrum à Tamar ad aquas Meribæ in Cadesch &c.* Tamar n. & Engadi idem sunt *II. Paral. XX. 2.*

Zegor, qvæ communiter *Zohar*, fuit aliqua è Pentapoli. In Limite atque extremo Asphaltitis Australi sitam fuisse prob. ex *Joseph. de Bell. L. V. c. V.* Qua Longitudinem Asphaltitis DLXXX. Stadiorum esse, & *Zoaram Arabiæ usque extendi* dicit; Ad Austrum igitur vel saltim Euronorum illa sita fuit. Similiter Hieronymus in locis Hebraicis: *Zoόhora in Hieremia Civitas Moabitarum: Hæc est quæ nunc vocatur Zoara seu Segor, una de quinque civitatibus Sodomorum.* Confirm. quia in Vaticiniis adversum urbes Moabiticas *Jes. XV. v. 5. Jer. XLVIII.*

 v. 39.

v.39. commemoratur. Moabitidis vero medius inter Orientem & Austrum erat positus.

Porrò inter Ammonitas & Moabitas qvod incederent Israelitæ, cum Amorræos invaderent, indubie seqvitur Ammonitidem Moabitis à Borea, Terræ Sanctæ ab Oriente collocandam.

Seqvuntur *Montes Galaad*, in quibus tamen nullam *Idumæam Orientalem* vel montes Seir Orientales agnoscimus. In historiâ Jacobi enim *Gen. XXXII.* quæ ansam dedit, ut Tabulæ aliam *Idumæam Australem* & aliam *Orientalem* facerent, cum Jacobus Machanaim transiisse & Jabocum Fl. transfretasse legitur, quî poterat ille metuere Esavum, à qvo jam longius abfuisset, qvam cum circa Machanaim versaretur, siqvidem Esavus in montibus istis hæsisset. Aut qvî poterat obviam mittere munia & ipsum deniqve fratrem obvium habere, qvem à tergo sequi oportuisset, si aliqua ejus regio Idumæa Orientalis fuisset. Non quidem de nihilo est ablegatos dici ad Esavum in terrâ Seir Jacobi nuncios; Sed Phrasis ista non de re præsenti, verum ea, quæ olim futura esset, accipienda videtur, ut ad fratrem miserit, non qui in terrâ Seir tunc habitarit, sed qui aliqvando habitaturus esset: Ejusmodi loqvendi genus enim in Chorographia Sacra non infreqvens est. Prob. qvia Esavus in Idumæam demum concessit post adventum fratris, qvocum habitarat aliquandiu, habitare autem diutius propter innumeram utriusqve pecudem non poterat, quæ res dilucidè claret *Gen. XXXVI. v. 5. 6. & seq.*

Qva desinunt Montes Galaad, *Ituræam & Trachonitidem* ponimus, & utramque quidem extra Israëlitarum fines collocatam: Trachonitidem ex *Joseph. Ant. l. VII.* qva Trachonitidem inter Palæstinam & Cœle-Syriam ponit, habitatoremqve ejus Usen facit & *XV. Ant. c. XIII.* Gentem latrociniis assvetam esse, nec oppida nec agros habere dicit, qvod de Israëlitis asseri neqvit. *Ituræam*, quia I. *Paral. V. 19.* Ituræi Agaræos adversus Israëlitas Perææ incolas juvisse dicuntur; Et Aristobulus Judæorum Rex Ituræos bello illato Judaicos ritus assumere coegit *Joseph. XIII. Ant. c. XIV.* Distinctæ quoq; sunt à se invicem, nam *Luc. III. 1.* Philippus distinctim commemoratur Tetrarcha Iturææ & Trachonitidis; Et accesserunt qvidem aliqvando Palæstinæ, sed serius & adulto Templo secundo, nec ut partium instar haberentur, verum ut essent Provinciæ Subditæ, qvemadmodum & Idumæa aliqvando accessit apud *Jos. Ant. XII. XVII.* nec unqvam tamen pro parte Palæstinæ habita fuit. De Ituræa

con-

consulatur iterum Joseph.. Ant. XIII. XIX. *De Trachonitide Idem Bell. III. II.*

In Extremo Septentrione *Gessuri* regio fuit *Deut. III. 14. Jos. XII. 4. 5. XIII. 11.* Eadem pars Syriæ *II. Reg. XV. 8.* Atqve eodem Auranitis & Damascena Regio referendæ. Damascus enim in extremo limite Boreali erat. *Ezech. XLVII. 17.* Et Auranitis, qvæ Auran *c. l.* Ezech. Damasco prope aberat *ib.* Post *Machati* (vel si nominis affinitate nitendum, Maacha seu *Syria Maacha. II. Reg. X. 6. 8. I. Paral. XIX. 6.*) cit. *Deut. III. 14. Jos. XII. 5. & XIII. 11.*

Syria Soba videtur ea pars Syriæ fuisse, qvæ Manassitas trans Jordanem contiguos habuit ad Austrum, ad Septentrionem vero Damascenos: Quia Rege David proficiscente, ut dilataret Imperium suum usqve ad Euphratem, primus qui ab eo percutitur, est Rex Soba *I. Reg. IIX. 3. & 1. Par. XIIX. 3.* Erat igitur in primo Syriæ ex Judæa aditu. Eadem Soba extendi videtur ad Radices Antilibani cis Jordanem in Emath usqve, qvandoquidem Emath Sobæ annumeratur *II. Par. IIX. 3.* & Soba Regioni Emath. *I. Paral. XIIX. 3.*

Succedit *Mont Amanah*, qui Hermon est & Sanir. Vid. *Cant. IV. 8.* collat. cum *Deut. III. 9.* Item Mons Nivis: Interpres Samar. in *Deuter. IV. 48.* Situs rationem damus: Quia *Targum Hierosol. in Num. XXXV.* eum vocat Montem Nivis Cæsareæ (Philippi;) Et rursum: Limes duarum Tribuum & dimidiæ est à Valle Maris Salsi ad Cinneroth & Montem Nivis.

A Mari Mediterraneo versus Ortum producimus gemina Montium Juga; Ac Australia qvidem *Antilibani*, Borealia *Libani* nomine. Prob. I. quia quotiescunqve de Terminis Borealibus Terræ Promissæ sermo est, LXX. constanter Antilibanum ponunt. II. *Ptolemæus* diserte ponit Libanum Borealiorem, Antilibanum Australiorem tum in Tabulis tum *Geogr. c. 15.* ubi Libanum in extremis magis Orientalibus asserit esse 33. gr. ¼. Antilibanum vero in extremo Limite magis Orientali 32. gr. & ½. III. Idipsum *Strabo* indicat *L. XVI.* Duo sunt, inquit, Montes, qui eum faciunt, qui concavus Angulus dicitur, quasi inter se pares Libanus & Antilibanus paulo ultra mare incipientes; Libanus ultra Tripolitanum Mare circa Dei faciem, Antilibanus ultra mare Sidonium: Desinunt vero ad Arabiæ Montes, qvi sunt ultra Damascum & eos, qui ibi Trachonitæ dicuntur. Et paulo post: *Mediterranea ultra hanc* (Phœniciam) usqve in Arabes inter Gazam & Antilibanum Judæa nomina-

minatur. Interim in Sacris nomine Libani utraqve juga promiscue vocantur.

Eleutherum Fl. ex Antilibano versus Boream derivamus, qvia Ptolemæus ejus Ostia supra Tripolim ad Aqvilonem statuit. Atque extra Terram Sanctam fuisse Liber Macc. XII. 30. etiam haut obscure innuit collat cum v. 25.

II. Post solutam captivitatem Babylonicam sub Templo secundo partibus aliqvot imminuta fuit; Samaria enim & Asseritarum non parva portio exsecta, & præterea Limites Australes positi Cadesh Barnea & Ascalon. *Schebijth Hierof. fol. 36.3.* atque adeo exclusum, quod extra eas in Parallelo quasi sitas erat.

III. Limitum noticiam seqvitur consideratio eorum, qvæ Natura in Palæstina formavit, Maria, Fluvii, Montes, Valles. Maria, sed comprehensis lacubus, Thalmudici numerant VII. *Mare Magnum*, *M. Tiberiadis*, *M. Sodomiticum*, *Lacus Samochonitis*, de quibus res clara est; Cæteris quid velint, haut perinde notum, suntqve *Mare decholta*, *M. de Apamia & M. de Schalijith*; Primum tamen reddi possit Mare Arenosum, quod Lacui Sirbonis quadrat, quia Locis arenosis cinctus dicitur à Diod. Siculo; Secundum, ab Apamia dictum, parte Syriæ propinqua, Phialam, Jordanis primam originem, aliquis exposuerit, hanc enim Josephus æqve Λίμνην vocat, ac Mare Tiberiadis & Lacum Asphaltiten. Tertius forte lacus erit, qvem Jeremias *Mare Jazer nuncupat c. XLIIX. 32.* Fluvij sunt *Jordanes*, de qvo prolixe actum *c. IIL p. IV. §. XIV.* Deinde Cison, Nehel Escol, Jaboc seu Jaboch, Arnon.

IV. Montes: I. *Carmelus* & ille geminus, alter ad mare. *Plin. Hist. Nat. L. V. c. XIX. Promontorium Carmelum* & in monte *oppidum, quondam dictum Ecbatana.* Hierof. Berach. fol. 2, 1. *Dixit R. Samuel Bar Chajab, siquis insideat monti Carmelo, cum jam orbis Solis Occidentis demergi incipit, si descendat & lavet se in mari magno ascendatq; & comedat Trumam suam, præsumendum est, quod interdiu laverit.* Alter in Judæa, in quo olim Nabalus habitavit *I. Reg. XXV. 2. & seqq.* Hieron. in Loc. Hebr. *Carmelus, ubi quondam Nabal Carmelius fuit, & nunc villa est Carmelia nomine decimo lapide oppidi Chebron vergens ad Orientalem Plagam, ubi & Romanum præsidium est.* II. *Thabor*, quem LXX. sæpenumero Itabyrium, Josephus τὸ Ἰταβύριον ὄρος vocat. Medius est inter Campum Magnum & Scythopolin. *Jos. Bell. II. 11.* III. *Hermon*, alius ab eo, de qvo

supe-

ſuperius dictum, quique non procul Thabore ortus ad egreſſum Jordanis è Mari Galilææ deſinit, deſcribente *Hieron. in Epit. Paulæ.* In Scriptura ejus mentio forſan *Pſ.* LXXXIX. 13. *Thabor & Hermon in nomine tuo exultant.* Quidni n. montes vicini conjungantur? IV. *Hermonium*, jugum humile Montis Hermon verſus montem Thabor procurrens, qvod vulgata intelligit *Pſ XLII. 7. Hermonium mons modicus*: Verſio Germanica tamen, Belgica, Anglica, Gallica, Lutheri etiam παραφράζων *Hermonium & mons Mitzar ſeu Miſar*: Montem modicum a. præter vulgatam Paraphraſis Chaldaica, Syriaca, Æthiopica, LXX. Græca, Arabica reddunt; Sed litem hanc in præſens non facimus noſtram. Meminit Hermonis cis Jordanem & Hermonij *Hieron. Epitaph. Paulæ*, ubi ſatis indicat haut procul monte Thabor extare: *Scandebat M. Thabor, in quo transfiguratus eſt Dominus. Aſpiciebat procul montes Hermon & Hermonium & Campos Galilææ latiſſimos, quibus videl. adjacebant hi montes.* *V. Montes Gilboa* è regione ejus collocati: Qua in re ſola fide referentium Itinerariorum nitimur Brocardi, Breidenbachij, Vitriaci: Nam Naturæ opus cum ſint, immutati eſſe haut facile dicentur. VI. *Abarim*, Mons ſeu potius Montium plurium continuatio in confinibus Amorræorum & Moabitarum. Plures Montes vel ejusdem Montis plura juga ſignificat etiam ipſa vox Abarim & confirmat *Deut. XXXII. 4.* Pars ejus Mons *Nebo* cit. Deut. XXXII. 41. Et hujus vertex Piſga ſeu Phasga. *Deut. XXXIV. 1.* De Montibus Ebal & Garizim agetur infra in Ephraimitide. Plerique, ſi non omnes, videntur comprehendi à *Joſepho B. IV. 27. ſeu Paraphraſi Rufini V. 4. Hierichunti in planitie ſitæ nudus mons ac ſterilis imminet, idemque longiſſimus, à ſeptentrionali enim Regione usque ad Scythopolitanos agros, à meridiana vero usque ad Terram Sodomiticam & Aſphaltitis Lacûs Terminos extenditur. Totus autem aſper eſt, & quod nihil gignat, non habitatur. Huic objacet circa Jordanem mons alius incipiens à Juliade ac Septentrionali Regione, prolixus autem in meridiem usque ad Bacra, quæ Petram diſterminat, Arabiæ Civitatem. In hoc eſt etiam Ferreus Mons appellatus ad Moabitidem usque longus. Inter duos autem Montes Regio, quæ* Magnus Campus *vocatur, à Gennabara vico ad lacum Aſphaltitem usque patens habet ducentorum & triginta ſtadiorum longitudinem, Latitudinem vero centum & viginti, mediusque ab Jordane dividitur.*

V. Ipſo nomine illuſtris eſt ita dicta *Vallis Illuſtris*, ſeu Aulon, Montibus, quos modo ex Joſepho deſcripſimus incluſa, & à Patriarcha Abra-

Abrahamo olim habitata. Sic enim ſedem ipſius, *Elon Moreh*, *Gen. XII. 6. & Deut. XI. 30.* vulgata nuncupat, *Vallem Illuſtrem*, *& Vallem longe lateque tendentem* Interpres Samarit. *Vallem Viſionis.* Deſcribitur ab Euſeb. L. de Loc. Hebr Αὐλῶν, πεδιὰς μεγάλη ἐπίμηκος, ὁ Αὐλὼν εἰς ἔτι καὶ νῦν καλεῖται. Αὕτη δὲ περιέχεται ὄρεσιν ἑκατέρωθεν, παρατείνουσιν ἐκ τοῦ Λιβάνου καὶ ἔτι ἔνωθεν ἐπὶ ἐρήμου Φαράν. εἰσὶ δὲ ἐπὶ Αὐλῶνος πόλεις ἐπίσημοι, καὶ ἡ πρὸς αὐτῇ Λίμνη Σκυθόπολις, Ἱεριχὼ, καὶ ἡ νεκρὰ θάλασσα, ἅτε περὶ αὐτὰς χῶραι, ὧν μέσος Ἰορδάνης φέρεται. Quæ ita citari oportuit, dum Interpres Hieronymus ad manus non fuit. Vallem Jephthael, Arundineti, Jeſreel in ſeqq. attingemus.

VI. Ea, quæ non natura, ſed *συνθήκη* & Hominum impoſitio contulit, ſunt Diſtributio in partes, Urbium Structura, & Loca alias illuſtris facinoris nomine famoſa. Quod ad diſtributionem, ea duplex eſt, Antiquisſima & Recentior. Antiquisſima in tribus eſt, ſed res ejusmodi, qua in hoc negocio nulla indagatu eſt difficilior.

Tribui Simeon extremum Auſtrum aſſignamus, ſed minus determinatum; Ipſe Sacer Codex n. hanc Tribum obſcurius determinat. V. *Joſ. XIIX. 1. & ſeqq.* *Joſephus* dicit ſortitam eſſe *Idumææ partem Ægypto & Arabiæ conterminam.* A. *V. I.*

Tribum Judah inter Tribum Simeon & Dan ad Mare producimus Gazam quoque & Aſcalonem complexam. Diſerte enim *Joſephus: In hac ſorte Urbes erant Aſcalon & Gaza. Ant. V. I.* Debuit igitur aditum habere, quo Satrapias haſce accederet. Et *Joſ. XV. XLVII.* legimus Gaza Tribui Judah data; Hæc verò ad Mare ſita erat & extrema Philiſthæorum Satrapia verſus Auſtrum. E. Tribus Judah ad mare excurrit. Eandem Tribui Ephraim parte inter Tribus Dan & Benjamin intercepta conjungimus, cum è Socho quaſi digito oſtenderetur Ramatha *1. Reg. xix. 22.*

Benjamitæ *deinde regionem ſortiti ſunt, quæ à Jordane amne usque ad mare protenditur; Latitudo vero ejus patet Hieroſolyma inter & Bethela; Anguſtisſima a. hæc ſors fuit propter agri bonitatem; Hieroſolyma n. & Hierichuntem acceperunt; Joſ. ibid.* Ambigimus tamen, an ad mare usque Benjamitis excurrerit? Quia Scriptura cum ſedulo Limites ejus deſignet *Joſ. XIIX. 2. & ſeqq.* hic tacet. II. Quia Tribus Ephraim Tribum Judah ab Occidente attigit. E. Benjamitidem ad Mare extendi impoſſibile erat.

De Tribu Dan Joſephus: Danitæ *adepti ſunt, quicquid convallis ad* *Occi-*

Occidentem Solem vergit, Azoto & Doris terminati. Horum est Jamnia, Gitta & totus ager, qui ab Acarone pertingit usque Montem, à quo Judæ tribus initium fecit.

Quod de *Tribu Ephraim* in Tabulis animadverti possit, haurire est ex Textu Sacro *Jos. XVI. 6. 7.* Et circuit Terminos contra Orientem in Thanat-Selo & pertransit ab Oriente Janoem; Descenditq; de Janoe in Atharoth & Naaratha, & pervenit in Jericho, egrediturque ad Jordanem. Unde hæc colligimus, Funiculum, cum ad Bethoron superiorem pervenit, inflecti, & q. circuire, seu angulum obtusum faciendo, seu absque angulo circumflectendo & oblique Terminos Orientales describere versus Jerichuntem procedendo. Id autem se ita habere plane exigit ea, quæ hic habetur descriptio: Nam hinc deinceps usque ad v. IIX. describit Terminos Orientales; Satis v. liquet non claudi hos Orientales Terminos utrinque Jordane, id n. indicasset Scriptura, uti & indicavit Aquilonares Terminos Jordane finiri; Neqve v. in Orientalibus Terminis describendis necesse fuisset tot loca & urbes recenseri, per quas hi Termini transeant, si unus Jordanes eos designare potuisset. *Bonfrer. in Jos. c. XVI.*

Inde verò jam simul sequitur, *Tribus Manasse* tractum superiorem ampliorem esse, quam vulgo ponitur, quia Ephraimitidi adjacebat. Eandem ad Jordanem pertigisse Urbs Bethsan s. Scythopolis videtur inferre; Hæc n. ejus erat *Jos. XVII. II.* nec procul Mari Tiberiadis sita, E. Manassen inter Issacharem & Jordanem insinuari oportuit. Ejusdem Terminus Borealis Fl. Cison discerte pònitur *Jos. XVII. 9.* Et dn. Tribum Aser alicubi attingere oportuit, Textu clare dicente: *Possessio Ephraim sit ab Austro, & ab Aquilone Manasse, concludatur Mari, & Aser attingat à Septentrione, Issachar ab Oriente* Jos. XVII. 10. Quod & tmemate seqventi non obscure innuitur, qua Manassensium hereditas dicitur fuisse in Issachar & Aser. Locum a. quo convenerint, non alium suspicabimur esse, quam M. Carmelum, alibi enim Tr. Zabulon & Issachar intercesserunt.

De *Issacharitide* Josephus l. c. *Post hos Issacharis Carmelum montem & Fluvium Longitudinis habet Terminum, Latitudinis. v. Mons Itabyrius fuit Terminus.* Issacharis igitur Carmelum ab Occidenre habuit, non Mare; Nam Scriptura hoc tacet, & Aser Tribum Manasse attingere non potuisset. Fluvium deinde pro Termino Longitudinis habet, quem Tabulæ Cishonem faciunt: *Nam cum depingunt quadam,*

non

non longe à Carmelo seipsum in Mare effundentem, idque non sine ratione petita à l. Reg. XVIII. 40. At necesse est. ut Kishonem suppenas ab Austro Carmelum præterlabi, non, ut quidam, ab Aquilone. Lightfoot. Cent. Chor. c. LXIII. Nos Jordanem putamus esse, quia Josephus describit Terminos Longitudinis, Cishon a. non est Terminus Longitudinis, sed totam Longitudinem fluxu suo emetitur. Jordanes v. in Terminis ejus recensetur. *Jos.* XIX. *22.*

Zabulonitæ à Genesaritide usque Terram circa Carmelum & Mare descendentem acceperunt. *Joseph. l. c.* Gennesaritis nobis Regio est, χώρα, non λίμνη, Lacus s. Mare Tiberiadis: Regio, inquam, Gennesareth ab Occidente Mari Tiberiadis adjacens. Et Josephus περιλήψει haut inusitata rem priscam recentiori illustrat, ubi paulo post Naphthalitas Galilæam superiorem nactos dicit. Nacti deinde sunt Terram circa Carmelum & Mare descendentem, καθήκουσαν, non contiguam, ut Ruffinus vertit; Obstat n. Asseris & Manassitarum conjunctio.

Naphthali extremum Boream obtinuit. *Quæ v. ad Orientem spectant usque Damascum Urbem, & Superior Galilæa, Nephthalitis obtigit usque Libani Montem & Jordanis fontes.* Iterum Josephus. Addimus & Mare Tiberiadis habuisse. *Babyl. Baba Kama fol. 81. 2. Tradunt Rabbini Mare Tiberiadis spectare ad Tribum Naphthali; Immo plenum funiculum ea recipit pro retibus à parte ejus Australi: Sicut dicitur: Posside Mare & Austrum.* Ubi glossa: *Plenum funiculum habuit ab ora ejus Australi in arida, ut extrahere posset retia.* Et Hieros. Bab. Bathra fol. 15. 1. *Dederunt Naphthali plenum funiculum ab ora maris Australi, sicut dicitur: Posside Mare & Austrum. Verba sunt R. Jose Galilæi. R. Hakibah dixit: Mare esse Mare Samochonæum; Austrum Mare Tiberiadis.* Et fidem tanto majorem hæc facient, quia Thalmud istud Tiberiade conscriptum, ac R. Jose, qui allegatur, Galilæus fuit. V. plur. *Cl. Lightfoot. Cent. c.* LXXI.

In Trans Jordaninâ *Rubenitarum* Funiculum ducimus ab Aroër &c. ex *Jos.* XIII. *16. & seqq.* Gad extendimus ad Mare Tiberiadis ex *Jos.* XIII. *27.* Manassi reliqua cesserunt: Dimidia Gilead *Jos.* XIII. *31.* Nam alteram Gaditæ habebant, *ib. 25.* Regnum Basan *ib. 31.* Hoc est maxima pars ejus. Gaditis n. & hujus aliquid fuit *1. Paral. V. 11. & 6.* Et Terminum Basanis fuisse Jabocum non obscure indigitat Josephus *Ant. IV. V. Moses v. Fl. Jabocum* transiens Regnum Ogi ingressus fuit.

VII. Re-

VII. Recentius, aut si mavis, usitatius tempore secundi Templi erat, Terram Sanctam distribui in *Judæam*, *Samariam*, *Galilæam*, *Peræam*. Samariam nobis curatio non erit, quippe exectam Terræ Sanctæ, ac deteriori non Israëlitico sangvine cretis possessam. JUDÆÆ nomine veniunt Tribuum Judæ, Benjamin, Dan tota, & Ephraimitidos ac Manassitarum Occidentalis portio. Sic *Josephus Bell. III. 11. Harum Samariæ Provinciarum confinium est Anauth vicus, qui etiam Borecos appellatur, Judææ limes à Septentrione, Meridiana vero pars ejus, si in longitudinem metiare, adjacenti vico Arabum finibus terminatur, cui nomen est Jordan. Latitudo à Jordane Flumine usque ad Joppen explicatur. Media v. ejus est Hierosolyma, unde quidam non sine ratione umbilicum ejus Terræ eam urbem vocaverunt. Sed nec marinis quidem Judæa deliciis caret, ad Ptolemaidem usque locis extenta maritimis.* Namque Tribus Simeon ab Idumæis rapta erat, prout diximus. De Juda & Dan nihil controversum. Benjamitidem totam complexam esse prob. 1. Quia Hierichuntem habuit ap. *Jos. loc. proxime cit.* Bethelam deinde *Jos. B. V. 8.* de Vespasiano: *In montana Regione Toparchias duas subegit &c. deinde post has Bethel & Ephraim municipia.* Tum Bethoronem inferiorem: Quoniam eò Azazelem ablegabant, qvem Samaritæ finibus suis intrudi sine dubio non permisissent: Quæ civitates omnes in Limitaneis Benjamitidis fuerunt. Partem Occidentalem Ephraimitidis & Manassitarum tenuisse prob. 1. Verbis Josephi ante citatis: *Sed nec marinis quidem Judæa deliciis caret, ad Ptolemaidem usque locis extenta maritimis* 2. Seorsim, qua Cæsaream, Quia Josephus eam Judææ maximam civitatem vocat. *Bell. III. 14. 3.* Quia Galilæa dependit à Judæis, oportuit igitur aditum habere, qui ipsorum fuerit. In Toparchijs Judææ etiam Acrabatena fuit ap. *Jos. B. III. 2. & V. 8.* A Tabulis igitur male in Extremis Borealibus Samariæ constituitur.

De GALILÆA *iterum Josephus sæpius cit. L. de Bell. Jud. III. 2. Duæ sunt autem Galilææ, quæ superior & inferior appellantur, easque Phœnice & Syria cingunt. Discernit verò ab occidente Plolemais territorij sui finibus, & quondam Galilæorum, nunc autem Tyriorum Mons Carmelus: Cui conjuncta est Gabaa Civitas equitum, quæ sic appellatur, eo quod equites ab Herode Rege dimissi, coloni eò deducebantur. A meridie autem Samaritis & Scythopolis, usque ad flumen Jordanem; Ab Oriente verò Hippene & Gadaris, sed & Gaulanitis definit, qui etiam Regni Agrippæ fines sunt. Septentrionales autem ejus tractus Tyro, itemque Tyriorum finibus*

terminantur. Inferioris quidem Galilææ longitudo à Tiberiade Zabulon, cui vicina est in locis maritimis Ptolemais, protenditur. Latitudine autem patet à vico Chaloth, qui in magno Campo situs est, usque ad Baca vicum, qui terram dirimit Tyriorum. Longitudo verò ejus à Thella vico Jordani proximo usque ad Meroth extenditur. Sed mera in his obscuritas: Quæ enim illæ Chalo, Baca, Thella est? Et dictu quidem facile eas post Samariam sitas; Sed qui sint fines Samariæ perinde obscurum. Nec certiora sunt, quæ Eusebius & Hieronymus hac de re scribunt. De Limitibus Meridionalibus solum dici potest, eos à Scythopoli incipere, & Isacharitidem complecti; Latitudinem ejus enim Mons Thabor exæquabat, qui Galilææ accensetur: Dn. juxta Ptolemaidem & Carmemelum desinere. *Schebiijth f. 35. 3. R. Jose amplexatus est fornicem Acco, ac dixit, hucusque est Terra Jischrael.*

Peræa restat, i. tota Trans Jordanina Regio, si vim vocis sequamur; Strictior', si vocis usum. *Et longitudo quidem ejus est à Machærunte in Pellam, latitudo vero à Philadelphia usque ad Jordanem. Et Pella quidem quam supra diximus, septentrionalis ejus est tractus; Occiduus verò Jordanis: Meridianum autem Moabitis regio terminat, ab Oriente autem Arabia & Silbonitide, nec non & Philadelphia, itemque Geratis clauditur. Jos. c. l.* Reliquas Peræz partes simul accessoria Trachonitide habes ib. *Et præter hæc Gamalitica, & Batanæa, & Trachonitis, quæ etiam regni Agrippæ partes sunt. Eadem verò terra incipiens à monte Libano & fontibus Jordanis usque ad Tiberiadi proximum lacum latitudine panditur, à vico autem, qui appellatur Arphas, ad Juliada oppidum longitudine tendit*: Hasq; Josephus videtur Judææ accensere, cum n. τὰς ἕνδεκα κληρεχίας ejus enarrasset, κἀπὶ ταύταις, ait, ἥτε Γαμαλιτικὴ &c. Præter has & Gamalitica Regio &c. Malimus tamen non κληρεχίας s. Toparchias, sed χώρας, integras Provincias intelligi, i. Galilæam, Samariam, Peræam, Judæam, præter quas etiam hæ sint, Agrippæ nempe Regnum. Gamalitica Regio sine dubio Gaulanitis Inferior. *Jos. B. IV. I. Gamala civitas, contra Tarichæas posita supra lacum, quæ ad fines pertinebat Agrippæ, itemque Sogana & Seleucia; Et hæ quidem Gaulanitidis regionis erant ambæ: Sogana superioris partis, cui nomen est Gaulana, & inferioris Gamala.*

IIX. Venimus ad Urbes & loca illustriora: *Desertum Engaddi* ad Limites Australes Tribus Judah collocamus, quia ipsi Engaddi Urbs Limitanea. *Desertum Maon* infra istud, quia David, cum in Deserto Paran exularet, curam habuit gregis Nabali, qui in Maon & Carmelo rem

fami-

familiarem ſuam gerebat *I. Reg. XXV. 2. & ſeqq.* Paran autem extra Limites Terræ Sanctæ in Auſtro erat. *Deſertum Ziph* interius juxta Maon, quia ex eo in Maonem David profugit. *I. Reg.* XXIII. *19. 24. 25.* Quam ut remotiora ita exteriora Regni petere ſtatus ipſius urgebat.

Jeruſalem à Tribu Judah & Benjamin participata, *Babyl. Joma fol. 12. 1. E Tanaim nonnullus autumavit, Jeruſalem non eſſe diviſam in tribus, R. Juda v. diviſam eſſe ratus fuit; Et penes hunc ſtetit Traditio. Quidnam fuit in Portione Judæ? Mons Templi, Conclavia, Atria. At quidnam in Portione Benjamin? Pronaon, Templum, Sanctisſimum. Prodijtque Linea à Portione Judah & ingreſſa eſt portionem Benjamin atque in ea conditum Altare.* V. *Lightfoot. Cent. Chor. C. XXI.* Joſephus mediam ſtatuit in Judæa. Num rectè, alius viderit: Nobis quomodocunque aſpiciatur, media dici poſſe non videtur.

Juxta eam Occidentem verſus ſita *Vallis Rephaim.* Euſebio κοιλὰς Τιτάνων & Cœlas Titanorum Hieronymo. Id n. *Joſ. XV. 8. & XIIX. 6.* non obſcure innuitur. Inde verſus Auſtrum extenſa Bethlehemum uſque pertigit. *Joſ. Ant. VII. 10. in illa valle caſtrametatus eſt, quæ XX. ſtadiorum ſpacio uſque Bethlemam pertingit.* Et poſt hanc *Clauthmon* i. Locus flentium, *Clauthomon* Adrichomio. Clauthmon eſt ſilva illa è qua David Hieroſolymis egreſſus Palæſtinos in valle Rephaim caſtrametantes à tergo invaſit. V. *Joſ. Ant. VII. 4.* Confer Paraphraſin LXX. *II. Reg. V. 23.* *Bethlehem* in extremo Vallis Rephaim ſita, & ſtadiis quidem XX. à Jeruſalem *Joſ. ante cit. Ant. VII. 10.* Ad Auſtrum; Occidentem enim Vallis Clauthmon habet, Orientem Hieroſolyma, Boream Benjamitis.

Bethſura gemina eſt: Altera cujus toties in Libris Machabæorum mentio, Hieroſolymis V. tantum ſtadijs diſtans. *II. Maccab. XI. 5.* Et verſus Auſtrum. *I. Macc. IV. 61.* Adde *I. Macc. VI. 31.* Contra Idumæam enim munita fuerat, quæ Judææ Auſtralis erat. Altera eſt prope Chebronem. *Hieron. in Locc.* Hebr. *Eſt hodie Bethſorum vicus euntibus nobis ab Ælia Chebron in vigeſimo Lapide, juxta quem fons ad radices Montis ebulliens ab eadem, in qua gignitur, ſorbetur humo. Et Apoſtolorum Acta referunt Evnuchum Candacis Reginæ in hoc fuiſſe baptizatum à Philippo.* In Sacris, quæcunque harum ſit, tranſcribitur Tribui Judah *Joſ. XV. 58. II. Chron. XI. 7.*

Chebronem in Plaga Auſtrali, ſed ad Orientem inclinantem, ponimus *Jom. C. III. hal. 1.* *Dixit ipſis præfectus Liturgiæ in Templo: Ite*

ac videte num tempus instet mactandi? si instaret, dicebat ille, qui spectatum mittebatur, Lucescit. Matthia Ben Samuel dixit: Lucida est tota facies Chebronem usque. Ad quæ Maimonides: *Locus sublimis erat in Sanctuario, quem conscendebat ille, qui visum mittebatur: Cumque videret faciem Orientis splendore imbui dicebat; Lux incipit fulgere. Respondebant, an Chebronem usque, i.* Pervenitne *Lux eo usque, ut oculi Chebronem videre queant: Et ille, ita.*

Eleutheropolis est in Tribu Judah. Hieronymus enim Urbes, quarum situm ex Eleutheropoli describit, omnes fere petit è Tribu Judah. Sic Urbes Chasbi, Lebnam, Maspham, Zanoam, Ziph ponit in regione vel finibus Eleutheropolitanis, easque in Tribu Judah. Item Bethsur in tribu Judæ ponit mille tantum passibus distantem Eleutheropoli. Eadem Australior Hierosolyma, atque adeo etiam Tribui Judah interior; Hieronymus enim extremas aliquot urbes Palæstinæ describit comparatas cum Eleutheropoli, quales Thalca in tribu Simeon, quam in extremo Palæstinæ ad Austrum sortem suam habuisse jam supra traditum: Item Gerara juxta Desertum adhuc Australior. Nec tamen Chebron est, sed Chebrone occidentalior. Hieron. *Ceila in Tribu Judah, ubi quondam sedit David; Et nunc villula Ceila ad Orientalem plagam Eleutheropoleos pergentibus Chebron.*

Maspha s. Mizpa in Tribu Judah erat; Summùm in utriusque Benjamitidos ac Tribus Judah confinio. Utrique enim in Sacris annumerarur. V. *Jos. XV. 38. & XIIX. 26.* Sed à Judæis habitatam colligimus ex *Judic.* XX. quoniam convenerunt ibi Israelitæ, quando Bellum in Benjamitas decrevere: Probabile autem non est Benjamitas ipsis suo sibi malo propriam Urbem concessuros fuisse.

In Tribu DAN *Modin*, in monte collocata *I. Macc. II. 1.* Nec procul Mari, quia monumentum Maccabæorum è Mari videri poterat, *I. Macc. XIII. 29.* Eidem Tribui transcribimus tres Satrapias Philistæorum *Accaron, Geth, Asdod*, seu *Azotum.* Quia Gaza & Ascalon penes Tribum Judah erant, eædemque istis Australiores. Situs rationem reddimus ex *I. Reg. V.* ubi Arca Fœderis Azotho Getham, Getha Accaronem translata legitur. Accaron v. extrema Borealis erat. *Jos. XIII. 3.* Restat adhuc Terra dividenda, ait Deus &c. *à Fluvio turbido, qui irrigat Ægyptum usque ad Terminos Accaron contra Aquilonem Terræ Canaan, quæ in quinque Regulos Philistæorum dividitur, Gazæos, Azotios, Ascalonitas, Gethæos & Accaronitas.* Confer *Strabon. XVI. Geogr.*

Eadem

Eadem *Accaron* à Mari paulum remotior. *Jos. XV. 11.* *Jamnia* sine dubio eadem cum Jebneel *Jos. XV. 11.* Nam Portum habuisse patet ex *II. Macc. XII. 9.* Quà situm, Hieronymus eam inter Diospolim & Azotum ponit, & Strabo vicinam Joppæ facit *Geogr. L. XVI.* dum litora Phœniciæ tractat.

Gador juxta *Tribum Simeon* collocamus; Simeonitæ enim eam occupasse leguntur *I. Chron. XV. 39.* Nec procul Jamnia & Philistæorum Satrapiis aberat *I. Macc. XV. 38. 39. 40.* Confer *Strabon. c. l.* & *Joseph. I. Bell. I.* Simon a. *Gadaram, Joppen & Jamniam cepit:* Quæ viciniam horum oppidorum clare indigitant. Etiam Fluvium s. *Nehel Escol* in exteriora hæc transferimus. Nam Chebronem, juxta quam communiter collocatur, quis credat venisse Exploratores cum Botro è vecti pendulo, ac potuisse Cananæos latere. Scriptura autem *Num. XIII. 23. 24.* ubi de Exploratoribus à Borea in Austrum profectis: *Ascenderunt ad meridiem ac venerunt Chebronem, pergentes ad torrentem Botri. i. Nehol Escol.* Probabile ergo occurrisse circumeuntibus paulum ante Desertum Australe.

In *Benjamitide* est *Hiericho* Hierosolyma CL. & à Jordane LX. Stadijs distans. De quibus aliisque Dona naturalia ejus concernentibus *Jos. B. V. 10.* In veteri divisione ad Tribum Ephraim sita erat. *Jos.* XVI. 7. *A Justino L.* XXXVI. 3. corrupte *Arcus* vocatur ad eum modum, quo Patriarchas Salam *Azelum*, Tharam *Adorem* vocat *ibidem. Gargara* ante Hierichuntem est *Joseph. A. V. I. Exercitus autem quinquaginta Stadia progressus ad decimum ab. Hierichunte Stadium castra metatus est.* Orientem versus *Jos IV. 19.* *Vallem Achor* juxta Galgalam locamus: Neque enim probabile est, Achorem aliquot milliaribus abductum pœnas dedisse, nam ambages tales temporis ratio Israelitis non permittebat. *Desertum Hiericho* inter Hierichuntem & Hierosolymam. *Joseph. B. V. 4.* Et ad Desertum Hiericho Vallis Zeboim *I. Reg. XIII. 18.*

In *Ephraimitide Sichem* collocata, juxta Vallem Illustrem. Abraham enim *Gen. XII 5. 6.* cum in Terra Canaan peregrinaretur juxta Sichemam ad Vallem Illustrem substitit. Prope fines Manassen versus fuisse colligitur ex *Jos. XVII. 7.* Quà Machmetha Limitanea Manassitarum è regione Sichemæ sita esse dicitur. Montes *Garizim* & *Hebal* non longe à se invicem dissiti; Quia Tenor Benedictionis & Maledictionis inde audiendus erat. *Deut. XI. 30.* audiebatur. *Jos. IIX. 33. & segq.* Prope Sichemam: Quia Jotham ex Monte Garizim ad Siche-

mitas verba fecit *Jud. IX. 7.* Ad latus ejus Orientale: Quia juxta Vallem Illuſtrem. *Deut. XI. 30. Sunt trans Jordanem, via ad Occaſum in Chananæorum Regione planitiem juxta Galgalam habitantium ad Vallem Illuſtrem.* *Hebal* forte Auſtralior, ut Galgalæ propior eſſet eoque cultui Sacro peragendo commodior ex *Deut.* XXVII. *5. collat. cum Joſ. IIX. 30.*

Schilo in Tribu Ephraim eſt. *Pſ.* LXXIIX. *60.* Rejecit Tabernaculum Schilo collat. cum ej. *67. 68.* Rejecit Tabernaculum Joſeph & Tribum Joſeph non elegit; Elegit autem Tribum Judah. *Jud.* XX. *19.* ſtatim allegando. Nam ſi Bethelæ ad Septentrionem erat, in Ephraimitide fuiſſe oportet. Sita inter Bethelam & Sichemam. *Jud.* XXI. *19. Ecce Solennitas Domini eſt in Silo anniverſaria, quæ ſita eſt ad Septentrionem Urbis Bethel & ad Orientalem Plagam viæ, quæ de Bethel tendit Sichemam.*

Bethaven juxta Hai *Joſ. VII. 2.* Orientem verſus: Inde enim Bethelam ducebatur funiculus Limitaneus Borealis Benjamitidos *Joſ.* XIIX. *12.* *Hai* ab Oriente Bethelæ *Joſ. VII. 2.* Et Abraham cum Sichema migraret, tentoria ſua fixit ad Montem, quo Bethelam ab Occidente, Hai ab Oriente habebat. *Gen.* XII. *8.* Urbs Limitanea ex eod. quod Bethel Limitanea eſſet. *Bethelam* modo dicta illuſtrant. Limitanea Urbs fuit. *Joſ.* XIIX. 13. *Joſ. A. V. I.* Τὸ δὲ πλάτος (Benjamitidos) Ἱεροσολύμοις ὁριζόμενον καὶ Βηθήλοις. Quod ipſum Linea recta Hieroſolymæ fuiſſe oppoſitam arguit.

Bethoronem utramque ad Ephraimitidem ſpectaſſe patet ex *I. Paral. VII. 24.* Cum enim Ephraimitis Sara, Neptis Ephraim eas condiderit, dubium non eſt, quin in Tribus ſuæ fundo ac proprio ſolo eas condiderit. Sed de Bethorone Inferiori potiſſimum ambigitur. *Joſ.* XIIX. *13.* Funiculus Borealis Benjamitidos ad montem ducitur, qui ad meridiem Bethoroni inferiori. Ipſa ergò Borealis ratione montis hujus: Atque adeo etiam in Ephraimitide, quæ ad Boream Benjamitidos; Alioqui funiculus in Auſtrali ejus Latere duci non potuiſſet. Confer *Joſ. XVI. 3.* Situs Ratio: Inferioris ex *Joſ.* XIIX. *14.* Quia prope Limites Occidentales conſtituitur, Superioris *Joſ. XVI. 5. 6.*

Bethoronem Inferiorem Judææ tranſcribimus, quia Hazazelem eo abduxerunt & præcipitem dedere. Neque aliena ab hoc Joſephi Hiſtoria *B. II. 37.*

Rama, qua Ephraimitis Tribui Judah alligata: Quia Socco prope aberat, *I. Reg.* XIX. *22.* *Najoth* Locus ipſi proximus, ac ſi mavis Sub-

urbium

urbium ejus; David enim cum Ramam veniret in Najoth egisse legitur *1. Reg.* XIX. *18*. Et toties audit Najoth in Rama *c. l. v. 19. 22. 23. 24.* & XX. *1*. Quæ sane locum Ramæ proximum liquido demonstrant. Josephus quidem aliter habet A. VI. XIV. Sed eum Sacro Codici merito postponimus.

Joppe extra Limites Dan *Jos.* XIX. *47*. Litoralis, Vid. passim Autores Situs Ratio est apud *Strabonem ante cit. XVI.* *Caphar Tebi* ab Oriente Lyddæ *Babyl. Rosch Haschan. fol. 12. 2.* Ab Oriente Lyddæ juxta Caphar Tebi. *Lydda* vicina Joppæ *Act. IX. 38.* *Lyddâ in viciniâ Joppæ constitutâ.* *Vallis Arundineti*, Nahal Kana in Paraphrasi Lutheri, situs ad Mare *Jos. XVI 8.* *De Taphua pertransit contra Mare in Vallem Arundineti, suntque egressus ejus ad Mare Salsissimum.* Ubi Maris Salsi significatu Mare, non mortuum, sed Mediterraneum intelligi inde certum est, quia de Manassensium & Ephraimitidis communibus Terminis agitur; Hæ tribus enim ad Mare Mortuum non pertigerunt.

Cæsarea Palæstina Litoralis, V. *Joseph.* passim. Alias dicta Turris Stratonis *Jos. A.* XX. VII. & XV. XI. Distantia Hierosolymis DC. Stadiorum *Jos. A. XIII. XI.* Distantia Joppa unius cum dimidia diei itinere. V. Historiam Cornelij in *Actis Apostolorum c.* X. 7. 8. *Mageddo* ad fluv. Cisonem *Jud. V. 21. collat. cum 19.* Qua Cison vocatur Aqua Mageddo. Ad Orientalem ejus Alveum: Quod Naphthali in partem belli veniret. *Jud. V.* 18. Aser autem se domi contineret *ib. V. 17.* Et v. ejus plus interfuisset, quam Naphthalitidi in partes venire, siquidem in Occidentalibus hostes castrametati fuissent: Haut procul Monte Thabor *Jud. IV. 14.* statim enim ac Barak è Thabore descenderet pugna inita fuit. Ex ipsis hisce de Thanuah judicandum. Pugnatum est Thanuæ ad Aquas Mageddo cit. *Jud. V. 19.* *Endor* prope Mageddo. *Psal.* XXXIII. *10. 11. Fac illis, quod Sisseræ, quod Jabin, qui juxta Endoram excidebantur.* In Manassitide *Jos.* XVII. *11*. Ab aliquibus quarto Milliario ab Itabyrio versus Austrum ponitur; Vicina *Endoræ Nain* Teste Euseb. Loc. Hebr.

Bethsan, quæ postea *Scythopolis*, Manassitidos *Jos.* XVII. *11*. Terminus Galilææ, Vid. Galilæam. Ad Jordanem, quia cum Ptolemaide Longitudinem Galilææ terminabat.

Tiberias est Rakkath Thalmudicorum, *Megill. Babyl. fol. 5. 2. Constat*

ftat nobis Rakkath eſſe Tiberiadem. Ad Jordanis è Mari Geneſareth effluxum collata. Qnia Gadaræ & Hippo vicina. *Joſ. Vit. Tua v. Juſte, Patria ſita ad Lacum Geneſareticum, & diſtans ab Hippo* XXX *ſtadiis, ſexaginta à Gadaris, à Scythopoli* CXX. Non potuit igitur ad influxum Maris poni, cum ipſum mare ſit CXL. ſtadiorum longitud.

Capernaum, Joſepho in Vit. Cepharnoma, in Geneſaritide Regione *Matth.* XIV. *34. & Marc. VI. 53.* collat. cum *Joh VI. 22. 24.* Matthæus enim & Marcus ubi dicunt Chriſtum Bethſaida euntem in Regionem Geneſareth veniſſe, Johannes Capernaum veniſſe autor eſt. Confirm. *Joſ. B. III. XIIX.* Geneſaritidem dicit fonte Capernaum irrigari: Namque vel fontem Urbi, vel Urbem fonti nomen dediſſe veroſimile eſt. *Tarichaæ* diſtantia Tiberiade xxx. Stadiis *Joſeph. de vita ſua: Me Tiberiade digreſſo Tarichaas triginta ſtadiis inde diſſitas.* In Galilæa ſita: *Joſ. ib. Munivi enim & Galilaa Civitates Tarichaas &c.* Ad lacum *Joſ. B. III. XIIX. Cana* diſtantiam Tiberiade Joſephus ſpacio nocturni itineris emenſus fuit. *L. de Vita ſua.* Azor, Madon, Simron conterminæ Urbes ad Lacum Samochonitidem *V. Joſ. XI. & Jud. IV. item Joſeph. A V. 6.* Simronem ad Lacum ſitam arguit, quia, qui Rex Simron vocatur *Joſ. XI. 1.* Rex Simron Meron audit *Joſ. XII. 20.* Lacus Samochonitis autem eſt Aqua Meron.

Reſtat Peræa perluſtranda, in qua *Cæſarea Philippi*, quæ Paneas, & Dan, & Leſa, de qua in Hiſtoria Jordanis. *Julias, ſ. Betharamphtha*, ad influxum Jordanis in Mare Geneſareth. *Joſ. B III. XIIX. Jordanes &c. Poſt oppidum Juliadem Geneſar lacum medium tranſit.* Et trans eum quidem. V. iterum *Joſ. B. III. II.* in deſcriptione Limitum Regni Agrippæ *Gamala* in Gaulanitide Inferiori è regione Tarichææ. *Joſ. B. IV. I. Gamala Civitas contra Tarichaas poſita ſupra lacum &c. Pella* Limes Borealis Peræx, mediaque inter Juliadem & Philadelphiam. V. *Joſ. B. III. 11. Philadelphia* ad Limites Orientales Peræx: Iterum *Joſ. B. III 11.* Alia ab ea, cujus mentio *Apoc. I. & III.* Quæ in Lydia fuiſſe videtur. Reliquæ Urbes enim ad quarum Epiſcopos Johannes ſcribit in eodem tractu ad Mare Ægæum erant. Aroer ad torrentem Arnon *Joſ.* XIII. *16.* Limitanea Gaditarum *ib. & II Reg. XXIV. 5. & Num. XXXII. 34.* Et Moabitarum, quia trans Arnonem ab Auſtro Moabitis, ab Oriente Ammonitis erat. V. *Deut. II. 24.*

Machanaim cis Jabocum; Hac n. ivit Jacob, cum à montibus Galaad ad Parentem pergeret, cujus domicilium juxta Sichemam erat.

Et

Sed ſatis hac de re: Legenda pluribus, *Chriſtiani Adrichomii* Theatrum Terræ Sanctæ, *Henr. Buntingi* Itinerarium Terræ Sanctæ, *Chriſtian. Heidmanni* Palæſtina, *Jac. Ziegleri* Palæſtina, *Mich. Aitſingeri* Terra Promisſionis, *Thom. Fulleri* the Pisga ſight of the Land of Promiſe, *Ariæ Montani Chaleb.* Qvos omnes tamen non unius παρoράματ@ accuſarunt, qvi recenter curam ſuam huic negotio impenderunt, *Jac. Bonfrerius Gallus* & *Joh. Lightfoot Anglus*, Vir in rebus Hebraicis, ſi qvisqvam alius verſatisſimus: Qvorum ſcripta hac de re ſunt: *Jac. Bonfrerii Notæ ad Tabulas Adrichomii* in Prolegomenis ad Biblia Polyglotta Anglicana: *Ejusdem Onomaſticon*, ſ. Hieronymus de Locis Hebraicis Notis illuſtratus, editus cum Commentar. in Joſuam, Libros Judicum & Ruthæ; Item *cæteri Commentarii* in Libros Biblicos, qvibus hujusmodi obſervationes pasſim inſerit. *Johannis Lightfoot, Animadverſiones in Chorographiam Sacram*, itidem in Prolegomenis Bibliorum Polyglottorum; Ejusdem Centuria Chorographica præfixa Horis Hebraicis ipſius in Matthæum *Cantabrig. 1658.* Item Decas Chorographica præfixa Horis Hebraicis in Marcum *Cant. 1663.*

III.

Venimus ad hodiernam Palæſtinam non minori numero Scriptorum delineatam, licet, qui mores Scribentium ſunt, non eadem accuratione. Tales ſunt *Rupertus Abbas Bergenſis* de Expeditione Godofridi Bulionei in Terram Sanctam, Itinerarium *Alexandri Comitis Palatini ad Rhenum* A. 1495. & 1496. *Bogislai X.* Pomeraniæ Ducis Itinerarium Terræ Sanctæ, A. 1496. *Bernhardus Breitenbach* de Itinere Johannis Comitis Solmenſis in Terram Sanctam A. 1483. *Felix Faber Ulmenſis* de Itinere Johannis Werli von Zimbern/ Henrici von Stöſſel &c. A. 1484. *Alberti Comitis de Löwenſtein* Peregrinatio ad S. Sepulchrum 1561. & 1562. *Jacobi Wormſeri* Itinerarium Terræ Sanctæ & Ægypti. 1561. & 1562. *Stephani* von Grumpenberg Itinerarium Terræ Sanctæ 1449. *Melchioris* von Seydlitz Peregrinatio ab A. 1556. ad A. 1559. *Johannis* von Ehrenberg Peregrinatio ad S. Sepulchrum. *Leonhard. Rauchwolfii* Itinerarium Terræ S. aliarumve Regionum Orientalium 1573. *Joh. Tucheri Noribergenſis* Peregrinatio ad S. Sepulchrum, *Joh. Helfrici Lipſienſis* Itinerarium Terræ Sanctæ, *Danielis Ecklin Arovienſis* Peregrinatio ad S. Sepulchrum 1552. *Joh. de Monte villa* Itinerarium T. S. aliarumq; Regionum Orientalium, *Rudolphi Paſtoris Suchenſis* in Weſtphalia Itinerarium T. S. ab A. 1336. ad

A. 1350. *Fr. Burchardi* Itinerarium Terræ S. Qui omnes uno volumine Germanice proſtant editi à *Sigism. Feierabend. Franc. ad M. 1584. fol.* cum Titulo: Reiſebuch des H. Landes &c. Pleriq; etiam ſeorſim, aliis item voluminibus inſerti extant, quemadmodum Fratr. Burchardum etiam videre eſt *T. VI. Antiq. Canis. f. 295.* Seorſim item Magdeburgi, Wittebergæ & alibi editum. Extant inſuper, qui nobis innotuere *Rudolphus Miles de Frameynsperg cit. T. VI. Antiq. Canis. fol. 324. Bellonius Obſervationum Libro II. c. LXXIX. & ſeqq. Jac. de Vitriaco, Joh. Jac.* Breunings Orientaliſche Reiſe / *Joh. Wilden* Reiſebeſchr. in Türckeyen und das gelobte Land / *Hieronymi* Scheid Reiſe von Erfurt nach dem gelobten Lande. Nobis v. inprimis arriſerunt *Ill. Princ. Chriſtophori Radzivilii* Hieroſolymitana Peregrinatio Latine edita Antw. A. 1614. fol. & Germanice Int. *Laur. à Borckau Mog. 1603. 40. Johan. Jac. Ammanni* Reiſe ins gelobte Land / *Chriſtophori Fureri ab* Haimendorff Itinerarium Ægypti, Arabiæ, Palæſtinæ, Syriæ &c. Et qui recentisſime inter Germanos ſe huic labori impenderunt, Nobilisſimorum Virorum *Neitſchützii & Troilovii* Itineraria: *Neitſchützius* tamen minori rerum uſu ad hanc laborem videtur accesſiſſe. Extat etiam *Zwinneri* Blumenbuch des Gelobten Landes / qui circa An. MDCLIIX. in Palæſtina fuit. Alii, ſi non omnes eandem ſcribendi accurationem tenuerunt, ſcribendo tamen inſigne laborum ſuorum monumentum poſteris reliqviſſe exiſtimandum eſt: Et nos etiam prolixiuſcule hucusque in hac materia verſati fuimus, lineisque aliquot adhuc verſabimur; Sed qvid vetuerit, Hominem Chriſtianum ita modeſte & procul ſuperſtitione teſtari amorem erga Terram, qvam ipſi Sanctisſimi primi Patriarchæ, cum vivi non posſent, mortui contingere toties totiesq; geſtierunt.

Ad Situm Palæſtinæ repetimus qvæ ſupra de Situ Hieroſolymæ in media Judæa monuimus; At vel Hieroſolymam vel ipſam Palæſtinam in medio orbis ſitam dici, non plane de nihilo eſſe videtur: Si 1. ἐν πλάτει loquamur. 2. De Orbe Veteri; Deusque ideo præcipue videtur hanc Regionem Eccleſiæ ſuæ ſelegiſſe, ut verbum ejus inde quaqua verſus æque diffunderetur. Interim alias quoque Urbes hujusmodi characterem auferre ex Hiſtoricis notum eſt: Chinenſes patriam ſuam & in ea Pekinum in medio Orbis ſitum eſſe prædicant, ideo Chinam *Chungoa & Chunque* vocant, h. medium Hortum, & medium Regnum, quia in medio mundi ſe eſſe dicunt. Vid. *ſeq. §. penult. hujus Sect.* Toletum centrum & quaſi umbi-

umbilicum Hispaniæ celebrat *Merula P. II. Lib. II. c. XX.* Isphahanam, Centrum Persiæ *Tavern. P. I. Lib. III. cap. V.* Neque aliena hinc forte erunt, quæ de Belgio & Antwerpia nonnemo posuit: *Belgium* orbis Annulum, Anulique hujus gemma esse *Antverpiam*: *Belgium* orbis oculum, oculique hujus pupillam *Antverpiam*: *Belgium* Orbis Nemus, Nemorisq hujus Laurum *Antverpiam*: *Belgium* Orbis Paradisum, Paradisiq; hujus delicias *Antverpiam*: *Belgium* Orbis cœlum, cœliq; hujus Solem *Antverpiam*. V. *Gölnit. Itin. f. 88.* Quæ tamen medium quoddam non loci, sed virtutis innuere dixerit aliquis Philosophiæ Rationalis peritus. Itineraria porro & fertilitatem hodiernæ Palæstinæ prædicant: Veluti *Pr. Radzivilius Ep. II. f. 46. Etsi in omnibus Divinis Promisfionibus firma & stabilis certitudo, cui nulla dubitatio subesse potest, manifestè appareat; id tamen evidentiùs in hac terra videre licuit, quam omni fertilitate & bonorum copia abundantem, populo Israëlitico se daturum Deus promiserat. Galilæa frumentorum & omnium fructuum ferax est, & elegantem planiciem habet, quam tamen montes intersecant. Samaria rupes, quamvis non adeò altas, habet; Hortis tamen consitis abundat & convalles valde frugiferas continet: Vineis præterea frequentioribus, quæ à bonitate commendantur, humum lætificat: Cumq; tria hæc simul juncta posfideat, ideò majorem incolarum frequentiam habet, qui pagos propter fructuum copiam inhabitant, quibus tantum laboris, quantum in arando & serendo insumi consvevit, impendere necesse non est. Cæterùm Judæa non adeo quidem frumentis abundat, cùm sit petrosa, & rupibus immensæ magnitudinis scateat; sed olei, fructuum, vini præsertim ingentem copiam præbet. Nam à primis Judææ confiniis inchoando, usq; dum Ierosolymam veniatur, quo spatium septem milliaribus comprehenditur, ab ipsis radicibus usq; ad summitatem montium muri, quibus vineæ cingebantur, ita substructi conspiciuntur, ut graduum theatri speciem quandam repræsentent, unde facilè apparet, incredibilem illic vinearum multitudinem, & vini copiam fuisse. Circa Jerichuntem itidem omnis annonæ, fructuum (dactylorum præsertim & similium; Medicinalium quoque rerum, quibus calida cœli temperies amica est) & vini maxima ubertas provenit. Non immeritò itaq; Deus ipse terram hanc, lacte & melle manantem, appellare consvevit.* Furerus deinde: *Sive collium fertilissimorum multitudinem spectes, sive fructuum præstantissimorum abundantiam, vix aliam illi præferes. Segetes*

tunc temporis (d. XXX. Januar.) *tanta altitudinis agri ferebant, quanta Terra nostra vix mensibus Majo Junioq;. Negari tamen non potest, addit, antiqua fœcunditatis hodie vix decimam partem superesse.* Immo nec negabitur, sterilitatem multis locis nimis manifesto se prodere; Sed illam non vitio soli, verum vitio aut defectu incolarum natam, nec magis culpandam, quam omnium Regionum, quæ jugum Turcicum ferunt: Quas incultas teneri Ratio Status Turcici exigit, ne quo loco hostis pedem ponere Imperioq; incommodo esse possit.

Hierosolyma hodierna longe minor est veteri, quam ingentis fuisse magnitudinis ex ruderibꝰ adhuc superstitibꝰ collectu facile est. At viginti quatuor fora habuisse, & in singula viginti quatuor plateas exivisse, quamlibet insuper plateam viginti quatuor angiportus intersecuisse, Synagogas insuper quadringentas octoginta habuisse jactantiæ Rabbinis, quando de suis loqvuntur, solitæ ascribimus, nec magis vera esse autumamus, quam ea qvæ alii de magnitudine Urbis Quinsai, Cambalu &ss. prodiderunt. *De S. Sepulcro & Monumentis veterum Regum Judaicorum*, quæ duo memorabilia hodierna Hierosolymitana sunt dicendum *c. IIX. Sect. I.* Bethlehemum deinde Itineraria commemorant, sed præter memoriam quandam gestorum ibi Sacrorum nulla re, quam Templo eleganti quod *Basilica S. Præsepis* vocant conspicuum. Vid. *Neitschutz p. 320.* Pr. Radzivil. *f. 83. & seqq.* Hiericho vix exiguus pagus amplius est sex milliaribus Hierosolyma dissitus, sed maxima cœli diversitate; Suntq; hic adeo immensi calores, ut hinc petentibus Hierosolymam cœlum longe frigidius videatur, fructus quoque & segetes hic duabus ante hebdomadis, quam Hierosolymis maturescunt. *Pr. Radzivil. f. 98.* De Rosa Hierichuntina *seq. §. V.* dicetur. *Hebron* itidem adhuc superest, sed à Judæis habitata. *Samaria* reliquias suas adhuc in in exiguo pago servat; At *Sichem, seu Sichar*, nunc *Neapols, & Napolossa* adhuc superest, & primaria Samaritanæ provinciæ Urbs est: Cujus singulare, quod nullus Judæorum istic habitat, nec subsistere in transitu possit; Non tamen ex Lege aut interdicto aliquo: Sed ob gravissimum dissidium, qvod Judæi hodienum Religionis causa cum Samaritanis exercent. *Nazareth* quoq; non nisi pagus est, ac Templum desolatum in memoriam Salutationis Angelicæ olim erectum adhuc ostendit. Similiter Cana & Capernaum pagi sunt; Tiberias urbis nomen retinet, sed vix in duodecim ædificiis.

IV. Sed

IV.

Sed pergimus & *Mesopotamiam* commemoramus. Diceres Latinè *Interamnem*, qvia Euphrati ac Tigri Fluviis includitur; Qvomodo & partem Portugalliæ Fluviis Minio & Durio interceptam *Interamnem* vocant, & *Furnerius* ipsam Portugalliam *Europæam Mesopotamiam Lib. VII. Geogr. c. X.* In tabulis nunc vocatur Diarbech, & urbem principalem habet *Edessam* nunc *Ourfam* dictam, veterem Abgari Regis sedem, cujusve Aream non planè dirutam, sed integro atrio nonnullisq; non inelegantibus conclavibus constantem adhuc ostendunt. Ibidem Abrahamum Patriarcham sedem fixisse putant, in cujus honorem & Mosqvea à Turcis erecta, & vivarium è Fontibus sub Mosqvea natis collectum, qvo pisces copiosi aluntur, sancti à Turcis habiti, & *Pisces Abrahæ* dici soliti. In præsens una è tribus urbibus Imperii Turcici est, qvibus ita dicta Coria Turcica melioris notæ, *les Maroquins*, præparantur; Cœrulea *Tocati*, Rubra *Diarbeqviræ*, & Lutea hîc *Ourfæ*; Nec usqvam extra has Urbes simili bonitate confecta inveniuntur: Cujus causam beneficio Aqvarum transscribunt, qvarũ singularis vis in mixtis hujusmodi partim naturæ, partim artis operibus passim nota est. Conf. qvæ *seq. §. VI.* de confectione *Porcellanarum* allegabuntur. Cæteræ sunt *Merdin*, *Camsem*, *Nesbin*, qvæ veterum Nisibis, sed non Urbis amplius, verum pagi nomine digna. Vid. *Tavern. P. I. Lib. II. c. IV.* De situ Veteris Paradisi in hoc tractu quærendo. Vid. *præc. c. III. S. III. §. XVI.*

Babyloniam nunc *Caldar* vocant, cujus partes *Chaldæa*, *Mardocæa*, *& Audanitis* seu *Auranitis*. Ad nomen pertinet, *Babylonem* dici 1. *Provinciam*, de qva hic agimus. 2. Urbem *Babylonem veterem*, de cujus ruderibus V. *seq. c. IIX. Sect. I.* 3. *Babylonem Novam*, qvæ hodierna *Bagaded*, 4. *Babylonem Ægyptiam*, qvæ *Cairo*. Urbs *Bagaded* seu *Bagdat* ad ripam Tigris versus Persiam sita, variasqve mutationes Regiminis passa ac ultimo A. MDCXXXIIX. ab Amurathe IV. Imperio Turcico vindicata est. V. *P. II. c. X. §.* Condita dicitur à Calipha qvodam *Almansour* circa A. C. DCCLXII. ac sedem commorandi olim Heremitæ cuidam præbuisse, indeq; vocem Bagdat abstulisse, qvæ Persice significat *Hortum Donatum. Tavern. Lib. II. c. VII.* De Ruderibus *Veteris Babylonis*, *Turris* item *Babylonicæ*. V. *seq. c. IIX. Sect. I. §. III.*

Assyriæ nomine *Curdistan* nunc notæ Urbs primaria olim *Ninive* ad Tigrim, sed in ruderibus suis nunc jacens; Dimidio milliari abhinc mo-

numentum Prophetæ Jonæ oſtendunt, in maxima adhuc veneratione apud Turcis habitum, inſigniq; Moschea tectum, ſed Chriſtianis haut facile adiri permiſſum. Vid. *Tavern. L. II. cap. IV.* Tale tamen etiam in pago prope Nazaretham indicari ſolet. V. *Neitſchützp. III. L. VII. c. X. Mouſſul* hodierna, quæ in locum veteris Ninives ſucceſiſſe dicitur, & à Scriptoribus *Nova Ninive* appellari ſolet, mœnibus quidem adhuc ſuperbit, ſed intus itidem tota fere deſolata eſt, nec niſi ædiculas quasdam & exiguum caſtellum, cui Baſſa cum præſidio Turcico præeſt. Commerciis tamen Arabum & Aſſyriorum aſſidue frequentatur, inter quæ commercium Gallorum præcipuum eſt. *Tavern. cit. c. IV.*

Arabia triplex eſt *Deſerta, Petræa, Felix. Deſerta*, hodie *Arden*, Babyloniæ ad occaſum adjacet, in qva Deſertum *Benahali ſ. Benaſcali*, Mare Arenoſũ communiter dictum. V. *c. II. §. XIII.* Eodem Itineraria referunt *Medinam & Meccam*, loca Peregrinationibus Religioſis Turcarum celebria. De qvibus V. *c. IIX. S. II.* De Penſili Muhammedis Sepulcro. *ib.* Inter naturalia ipſius eſt *Roſa* vulgo dicta *Hierichuntina*, qvæ hic ad litora maris creſcit, non autem *Hierichunte*, licet nomen inde ferat. Quanquam & Hierichuntem translatam provenire potuiſſe veroſimile ſit: Non quidem argumento *Sirac. XXIV. v. 15. Sicut plantatio Roſæ in Jericho*, qui locus de Roſis Rubris aut Punicis capiendus. Sed quia planta nec patrii ſoli ſui immo ne calidarum Regionum quidem adeo tenax eſt: Nam ante quadriennium etiam in Sileſia ſeminata læte viruit, cujus exemplar Ill. Dn. de Röteln, Conſiliarius Cæſareus graviſſimus adhuc ſervat, nobisq; ante triennium inter alia Naturæ & artis inſignia opera è muſeo ſuo benigne communicare non dedignatus fuit. Neq; Roſæ nomen meretur, ſed *Thlaſpios* genus eſt: V. *Dn. Ammann. Manud. ad Mater. Medic. in Append. ad Catal. Plantar. Lipſienſ. cap. V. §. II.* Neque vires ejus ſingulare quid habent, vel verum eſt, ipſam in vigilia Nativitatis Dominicæ, vel cum mulieres Partus difficultate laborant, tantum aperiri; Aperitur n. in aquam demerſa non tantum modo dicta vigilia, ſed etiam extra eam, etiam extra tempus partus: Immo interdum ſe aperuit, fœtu nihilominus in utero extincto. V. iterum *Dn. Amman.* Conf. *Bellon. Obſ. L. II. c. LXXXVI.* Et ex eo *Worm. Muſ. Lib. II. c. IIX. Petræa* ab urbe Petra nomen tulit, Veterumq; Nabathæa fuit, nunc *Herac & Arach* appellata. In hac ſunt Montes Sinai & Horeb, item De-

ſerta

ſerta Sin, Zur, Kedar, Gadez, de quibus c. VII. In eadem fuerunt Nationes Amalekitarum, Edomitarum & Midianitarum. De Peregrinationibus Iſraelitarum hic inſtitutis *c. IIX. S. I. Arabia* felix proventu thuris & Aromatum aliquorum gaudet, ejusq; portus *Ziden*, *Sibit*, *Aden* non incelebres ſunt: Ex Urbibus mediterraneis inſignis eſt *Almacarama ſ. Samaraca*, de qua vide *Le Blanc. p. I. c. II. III. IV.* Portugalli hic tenuêre *Maſcateam*, ſed quam Princeps *Norenuæ*, Provinciæ exiguæ, ſed unius è melioribus in Arabia Felici, ipſis noſtro tempore ademit.

V.

PERSIÆ Regnum fide recentium Itinerariorum tale eſt: Longitudinem habet à Derbent, loco Mari Caſpio adjacente, usque ad Ardavat ad Fl. Indum, Latitudinem à Freto Ormuz usque ad influxum Oxi in Mare Caſpium. Circumſcribitur Mari Caſpio, Oceano Perſico, Provinciis Magni Mogolis, & Imperio Turcico, à quo Euphrate & Tigri diſcernitur. Provincias celebriores continet *Caramaniam*, nunc *Chirman* ad Sinum Perſicum & Fretum Baſora: Qvo & Provincia Ormus, ſimul Inſula hujus nominis referetur, de qva *cap. V. §. VI. n. 1. Perſiam* in ſpecie ſic dictam, nunc *Farſiſtan*, cui juncta Provincia *Lariſtan* cum Urbe *Lar* usque ad Portum *Gamron*; *Parthiam ſ. Arac*, ſeu *Hierack - Agemi*, *Hircaniam ſ. Corcam* ad Mare Caſpium, Regionem fertilisſimam, *Median ſeu Schirvan* itidem Mari Caſpio adſitam. A Fluviis minus inſtructam eſſe dictum *c. III. §. VI.* Sylvarum etiam eoque Lignorum apparatus in ea nullus eſt. At ſolum ſale abundat, licet minus acri. In Montanis Ærifodinæ ante paucos Annos detectæ fuerunt; Auri quoque & Argenti nonnihil inventum, ſed precio labori non reſpondente. Unde laborem ſine fructu *Argentum ex Fodinis Kervenſibus* ſolent appellare. Vinorum tria genera celebrant, *Schiraſſenſe*, *Resdenſe & Iſpabanenſe*. Originem nominis Perſici ſe expiſcari non potuiſſe *Texeira* queritur, ſed illa deprehenſu facilis eſt in Equitatu ſeu Equis, quod Perſæ ſemper fuerint Boni Equites, & rei Equeſtris præ aliis nationibus peritisſimi; Nam *Peres* & Hebraice & Arabice Eqvum ſignificat. Diſcrimen *Perſiæ & Parthiæ* ſeu Incolarum potius Perſarum & Parthorum non niſi nominis agnoſcimus, T enim & S ſunt elementa ἐυμετάβλητα, quòd ipſum inter veteres confirmant *Plinius*, qui *L. VI. cap. XIII.* Perſarum Regno Parthicum intelligi ſcibit, inter duo maria ſitum Perſicum ſc. & Hir-

& Hircanum; Et *Solinus c. LXIIX.* ait Perfidis nomen in Parthiam translatum: *Quia v. locorum intervalla distant notabiliter, ideo à Strabone sub fin. L. XV. & Ptolemao VI. IV. non immerito fuerunt distincta, perinde ut & alias Geographi unam Germaniam in duas nempe Superiorem & Inferiorem, vel unam Galliam in Cis-Alpinam & Trans-Alpinam, aut unam Hispaniam in citeriorem & ulteriorem dispescunt.* Schick. Tarich. p.102. De Lingvæ Perficæ cum Germanica affinitate V. *seq. c. ix. S. III. §. IIX.* Ad defectus naturales referetur morbus ex vermibus, qui Ormusii vicinorumq; tractum incolas habet: Nascuntur illi in cruribus, forma Chordarum testudinis, duarum aut trium Ulnarum longitudine, paulatim vero educuntur rotali pennula sive stramine, dum sponte seqvuntur : Verum ubi resistunt, non est allaborandum, sed religatur educta portio, ungiturq; tumor sub foramine recenti & nondum salito Butyro, ita intra duodecim aut decem dies absq; majori offensa crus liberatur; Quod è contrario turget, magnisq; doloribus uritur, si imperitiâ educentis vermiculus abrumpatur. *Linschot. c. VI. fol. 11.* Urbium Persiæ generalem Characterem Vid. *seq. c. IX. S. IV. §. V.* In iisq; prima eademq; Regia est *Ispahan*, *Spahan*, *s. Sphaon* ut Persæ pronunciant, Urbs in medio Regni fere sita & aere saluberrimo donata, iisq; de causis à Schach Aba magno relictis Casbino & Sultania, selecta, cum antea duobus pagis constaret, quorum nomina & partes Urbis adhuc servant. Magnitudine maximis Europæ urbibus Londino, Parisiis &c. non cedit, sed minus populosa est; Et sordibus pessime defœdatur, sine infectione tamen, ob aeris puritatem; Plateis stratis quoque caret, cum maximo euntium incommodo hieme ob lutum, æstate ob pulverem; Sed hoc ipsis cum plerisque Turcicis & Persicis Urbibus commune est. Muros habet terreos, & Portas quidem aliquas, sed interdiu noctuq; apertas. De Arce Regia *Meidan* V. *c. IIX. S. II.* Ipsi adjacet *Zulfa* Colonia Armenorum â Schach Aba ex Zulfa Armeniæ urbe huc ducta, & diligentia Incolarum in egregiæ urbis statum erecta, connectiturq; Ispahanæ per ammœnum quoddam ambulacrum arboribus consitum. V. plur. *Tavern.* P. I. L. IV. c. V. & VI. Veterum Regum Persiæ sedes fuit *Persepolis*, nunc *Chilminar* in Persia in specie sic dicta, seu *Farsistan* sita, de qva *c. IIX. S. I. §. II.* Et *Susa* nunc *Suster* in Susiana, nunc Cusistan, vetus sedes Ahasveri aliorumq; antiquorum Regum. Proximam à Regia Dignitatem nunc obtinet *Schiras* veterum Cyropolis itidem in Farsistan sita, Urbs *Caswin*
son

ſeu *Arſacia* & *Rages* veterum in Media jacet: Ibidem eſt Tauris ſeu Ecbatana & Derbent, ubi portæ Caucaſeæ veterum.

Referendæ huc etiam *Armenia Major*, *Georgia item & Mengrelia*, Regiones inter Mare Caſpium & Portum Euxinum fere ſitæ. Armenia inter Turcas & Perſas diviſa eſt Inter Turcica loca eminet Tocatum, *Tocat*, Urbs XII. Eccleſiis Chriſtianis & Sede Archiepiſcopali ornata, proventu item generoſi Vini celebris, & Dotalitium Matrum Sultanarum ſeu Valediarum: *Erzerom*, Urbs Limitanea eſt & Clavis Imperii Turcici. Inter Perſicas ſunt *Erivan*, ſeu *Irvan* crebra materies Bellorum Turcico-Perſicorum, qvamq; Perſiæ Rex Schach-Seſi Turcis circa An. MDCXXXVII. eripuit, interfectis XXIIM. Turcis deditionem reſpuentibus. *Nackſiſan* Urbs antiquisſima totius Orbis juxta communem Orientalium opinionem. *Zulfa* mater novæ *Zulfæ* Isphahanæ adjacentis.

Georgia, aliis *Gurgia* & *Gurgiſtan* dicta ab oriente Mare Caſpium, ab occidente Mengreliam habet; Sed Regio non ſui Juris, verum Perſici Regni provincia eſt, ita tamen ut Gubernatores perpetuos hereditarios habeat, qui ideo etiam nomen Principum ac Regum asſumunt. Primaria Urbs adeoque ſedes Principum *Tefiis* eſt. Tota antehac Chriſtiana fuit, nunc Muhammedanis mixta, ipſeque hodiernus Princeps Muhammediſmum ſuſcepit, cujus cauſa procul dubio, quod plerique Chriſtiani Georgiani ſumme ignari Sacræ Religionis ſuæ ſint, & in meris externis iisque paucisſimis acquieſcant. V. *Tavern. P. I. L. III. c. IX.*

Mengrelia à Montanis inter ipſam & Georgiam ad Pontum Euxinum extenditur, in tres minores Provincias dividitur, *Imeréte* ſ. *Baſſachiouc*, *Mengreliam* in ſpecie ſic dictam ſeu *Dadian*, & *Guriel*, totidemq; Principibus ſeu Regulis gubernat, iisq; Chriſtianis; Sed incolæ rerum fere ignari ſunt, ac ſimplicitate ab Americanis proximi: Exemplum Legati ex his locis ad Portam Ottomannicam V. ap. *Tavern. P. I. L. III. c. X.* Vicinum ipſi Imperium Turcicum, qvocum & Mengreliæ Princeps diviſam habet Urbem *Gumi*, Turcæq; ideo Regulos hoſce colunt, qvod ex Regione hac ipſis ferro & chalybe proſpiciatur. Vid. iterum *Tavern. P. I. Lib.* III. *c. VI.*

VII.

Imperium INDICUM continet amplisſimas Ditiones *Indiæ* ſeu *Indoſtan*, veluti à Perſis & Arabibus appellatur. Nomen accepit ab Indo Fluvio: Limites ejus haut facile asſignare eſt, cum qvæ omnium in extremo Oriente Principum conditio eſt, pro vicini potentia modo anguſtius coerceantur,

modo longius extendantur. Recentia Itineraria tamen asſignant ipſi ab Occidente Perſiam, à Borea Tatariam, ab ortu Regnum qvoddam Many, ab Auſtro R. Decan. Veteribus vero amplior erat India, claudebaturq; intra Indum ab Occaſu, à Septentrione Tauri jugis, ab Ortu Eoo pelago, ab Auſtro ſuo, h. Indico. A Gange Fluvio in duas Regiones dirimitur, qvarum altera qvæ Occidentalis eſt, intra *Gangem* dicitur, altera ad Orientem *India extra Gangem*. Provincias Principales numeramus: *Candabor* qvæ dubia belli fortuna, modo à Perſâ, modo à Mogore tenetur, qvippe in limitibus utriusque ad Mare Arabicum jacens: *Guzarata*, qvæ itidem Mari Perſico adjacet, qvamqve Portugalli Regnum Cambajæ vocare ſolent, ipſorumq; pariter ac reliqvorum Europæorum navigationibus freqventatur; *Delli*, ubi origo Fluvii Jemini. Urbs regia *Agra* ſita eſt in Provincia Agrâ; Sed à plerisqve Itinerariis antiqvioribus ignoratur. In Boreali Indiæ Prov. *Pangab* eſt Urbs Lahor, in qvam Rex æſtu Agræ durante divertere ſolet, vel in Kiſimer itidem Urbem Borealis Indiæ. Prov. Guzaratæ Urbes extantiores ſunt *Amadabad*, celebre iſtorum locorum Emporium ad Indum jacens, *Surata*, Urbs litoralis, *Cambaja*, de qvibus omnibus Vid. *Mandelslo Itiner.* Prov. Guzaratæ peculiarem deſcriptionem edidit *Joh. Twiſt P.* III. *Navig. Belgic. num.* XVII.

VIII.

Cæteri tractus Indiæ ſeu accenſiti, ſeu propinqvi ſaltem, hi ſunt: I. Regnum *Golconda*, cujus primaria Urbs *Bagnagar*, eiq; adſitum Caſtellum *Golconda* Sedes Regis: Eſt Tributarium magni Mogoris præſtatqve annuam penſionem 200000. Pagodarum. Deſcribitur à *Tavern. part.* II. *L.* I. *c. X.*

II. Regnum *Decam* ſeu *Cuncam* Guſaratæ ad Auſtrum adjacens, cujus Regia eſt *Viſiapour*. Noſtro tempore itidem tributarium Magno Mogori factum eſt, penſo 3000000. Pagodarum Annuo tributo. Deſcribitur à *Joh. Twiſt* ſimul R. Guzarata *l. c p. 69 & ſeqq.*

III *Litus Malabaricum* ſeu *Malabar*, ab aliis R. Calicut vocatum, extenſum à XIV. circiter gradu Lat. Bor. & Baticare usqve ad C. Comery, quomodo extremum Promontoriū iſtorum tractuum appellant, à Ptolemæo Cory, Strabone Conomancina, Plinio Calaſca vocatum Urbes ſunt *Calicut*, *Ptolemæo Canthapis*, *Cragnanor*, *Cananor*, *Cochin*, *Coulan*; Qvarum plerasqve Portugalli, partem Belgæ ſibi ſubmiſerunt. *Goa* in eodem ſita, Sedes ViceRegis Portugallici ac Archi-Epiſcopi ſeu Patriarchæ Indici, Stapu-

Stapula item Commerciorum Portugallicorum per Indiam. V. *Herbert. p. 148. & seqq. Le Blanc. p. I. c. VII. & seqq.* De *Otomegalis*, Incolis horum Tractuum, Vid. *cap. IX. S. II. §. IIX.*

IV. Litus *Coromandelicum* seu *Cormandel*, à C. Comery usq; ad influxum Gangis in Sinum de Bengala se extendit & Litori Malabarico ad ortum objacet, Ptolemæo *Catigardamna* vocatur. Celebris est hic tractus *Braminum*, seu, uti veteres vocabant, *Brachmanum* freqventiâ: Item Christianorum S. Thomæ, cujus Sepulchrum in Vico Meliapour ostenditur. Aliæ Urbes sunt *Negapatan*, *Armagun &c.* Vid. *Herbert. pag. 153. & seqq.* Fortalitia Europæorum in his partibus sunt, *Palicatta*, qvæ Belgarum est, ubi & Præses Commerciorũ Belgic. per Regnum Golcondæ habitat: *Madresspatan*, s. *Fortalitium S. Georgii*, qvod Anglorum est: *Tranqvebare* Castellum Danorum est: Urbs *S. Thomée* Sedes Portugallorum fuit, qvi hodieque in ea habitant, sed sub Rege Golcondæ. A. MDCLXXIII à Gallis sub ductu *Jacobi de la Haye* occupata fuit, sed rursum à Rege Golcondæ Terrâ, & à Belgis Mari obsessa, A. MDCLXXIV. d. VI. Sept. in manus Regis rediit, Galliq; qvi Classe XIII. Navium instructi in tractus hosce venerant, disjectis amisisque Navibus his omnibus, cum superstite exigua manu militari An. MDCLXXV. in Patriam reversi fuere. V. Verwirr. Eur. *part. V. f. 284. & seqq.* Eodem pertinet *R. Narsinga* cum Urbibus suis nobilioribus *Narsinga & Bisnagar*, cujus Rex olim totius litoris Coromandelici Dominus fuit, nunc ad XII. circiter gradum El Bor. extenditur; Vid pluribus Itin. *Paul.* van Caerden *p. II. Nav. Belg. n. XIV. p. 34. & seqq. Ib. num. XVI. p. 77. & seqq.* De *Sciapodibus* Hominibus harum partium uno crasso crure laborantibus, V. *c. IX. Sect. II. § VII.*

V. *Bengala* Regnum modo sui juris, modo Mogoris Tributarium, versatur circa Gangem Fl. & immensis spatiis in Continentem versus Ortum ac Boream porrigitur. Vid. *Le Blanc. Part. I. c. XIII. & seqq.* Urbs ejus *Ongli* Europæ innotuit, utpote Sedes commerciorum Anglicorum & Belgicorum in hoc Regno. Vid. Gesandschafft. nach Japan *f. 440.*

VI. *Pegu* Regnum potentissimum, nunc à vicinis Regibus Ava & Siam ferè oppressum. Ejus Regia est *Siren. Tavern. P. II. Lib. II. c. XIX.* Solum in Oriente præter Zeilanam Gemmarum Coloratarum ferax esse indicatum *cap. X. §. XIIX.* Describitur à *C. Balby P. II. Nav. Belg. n. XII. p. 11. & seqq. Le Blanc P. I. c. XIIX. & seqq.*

VII. *Siam* R. veterum Sinam putat *Vosſ. Comm. in P. Mel.* Ejus Regia *Judia.* Peculiari deſcriptione illuſtratum eſt à *Jacobo Schouten* annexa Deſcriptioni Japaniæ Varenii. Item *Part. II. Nav. Belg. n. XXI. pag. 203. & ſeqq.* Adde *Le Blanc. c. XVII.* Huic adjacent amplisſimi Tractus *Cauchin-China*, *Cambodiæ*, *Avæ* nondum ſatis explorati. Regnum *Tonchini*, *Tunqvin* hic itidem, cujus Regia *Chccho.* Deſcribitur ſingulariter à *Tavernier Part. III.*

VIII. *Cherſoneſus Aurea*, nunc *Malacca*, ab Emporio celeberrimo Malacca nomen fert, unde & Lingva Malaica ortum ducit. Urbem deſcribit *Itinerarium Cornelii Matelief P. II. Navig. Belg. n.* XIII. *pag. 41.* Belgæq; eam Portugallis ademerunt. Tractus Qveda haut procul hinc ſitus, ſed ad Regnum Achin in Sumatra relatus, cui tamen & *Qveda* nomen aliqvando prævalet. Ejus Regina ante paucos annos Juveni Belgico nubere inſtituit, ſed Senatus Indo-Belgicus id haut conſultum judicavit. Vid. Geſandſ. nach Japan. *f. 443.* Videantur pro pleniori horum Tractuum & Inſularum circumjacentium cognitione T. V. Indiæ Orientalis *Theodori de Bry Tom. II. Navig. Belg. ſeu t' beginn en Voortgang van de Oſtindiſche Compagnie*, *L' Aſia del S. Giovanni di Barros*, *Joh. Petr. Maffei* Hiſtor. Indicarum Libri XVI. *Ferdinandi Lopez de Caſtanella* Hiſtoria Indiæ Orientalis inveſtigatæ & acqviſitæ à Luſitanis. *Joh. Hug. Linſchotani* Deſcriptio varii generis Fructuum, Animalium, Aromatum &c. in India Orientali naſcentium in *Tom. IV. Ind. Or. de Bry &c.*

IX.

CHINA multorum deſcriptiones meruit, ſed Fabulis involutas & tantum non obrutas. Nos fide P. M. Martinii qui totis XXX. Annis ibi vixit, pauca hæc de ea annotamus. Nomen ipſi datum à *Cin* Imperiali familia; Alii *Sinam*, *Sericam*, Tatari *Mangin*, appellant, quo nomine Barbarum ſignificant, ipſi Chinenſes *Chungboa & Chunque*, vocant, quorum hoc *Medium Regnum* (nam in medio mundi ſe eſſe dicunt) illud *Medium hortum* notat. *Hippophagorum* Regio eſſe inde colligi poteſt, quia Chinenſes equina perinde ac bubula veſcuntur, quanquam Tataris illud frequentius ſit. Limites ſunt: Ab oriente Oceanus ita dictus Chinenſis; A Borea Murus ille famoſus, quo ſeparatur à Tataria, Regnisque Niucho, Niulhan, & parte Tanyu, quatuorque Provincias cingit. Initia ejus in ipſo mari jacta, exurgitque ultimis provinciæ Leaotung finibus, qua in

Septen-

Septentrionem vergit Corea, inde longisſimo tractu continuata fere Lapidum ſerie per CCC milliaria Germanica inter montium Crepidines excurrit occaſum verſus, ubi ad ripas Crocei ſeu Lutei fluminis terminatur. Quodque tanta longitudine ſit, facile comprobabitur, ſpacium illud, quod inter Gedanum Boruſſiæ & Caletum Galliæ eſt, vel ſi juxta Meridiani gradus negocium ordiamur ſpacium inter Gedanum & Meſſinam Siciliæ murus ille comprehenſurus eſſe: Quæ res prorſus paradoxa & omnium opinione incredibilis videtur; Unde mirum non eſt, quod de ejus ſtructura Sinæ memorant, integros lapideos montes in fabricam exciſos comſumptosque, in Cementum deſertum arenoſum evacuatum fuiſſe. *Kircher. Chin. Illuſtr. p.* V. *c.* 1. *f.* 371. Nusquam interrupta ejus continua ſeries, præterquam ad Boreales partes urbis Simen Provinciæ Pequing, ubi exiguum ſpacium tenent horridi & inacceſſi Montes, qui firmiſſimum murum nectunt, & ubi Croceus Fluvius admittit reliqua flumina minora, ab exteris ſubingredientia Regionibus, arcubus hinc inde fornicibusq; ſuperextructis ad inſtar Pontis admittit, cætera totus ſibi conſtans ac fere uniformis, non per planitiem modo, quæ in hiſce partibus rarior eſt, nec per montium crepidines tantum, ſed & qua ipſos montes transſcendit: *Martin in Atl. Sin.* Altitudine eſt XXX. Cubitorum Chinenſium, Latitudine XII. vel XV. Conſtat ex mero ſilice, tantæque ſoliditatis eſt, ut ne clavus quidem inter commiſſuras infigi poſſit. Certis intervallis altiores habet Turres, Portas etiam quasdam ad exeundum, ubi neceſſitas poſtulat, & illis Caſtella vicina munitisſima tum ad muri cuſtodiam, tum ad militum habitationem apte diſpoſita. Conditor ejus Xius Imperator, qui Annis CCXV. admodum ante Chriſtum vixit & ipſum quinquennio abſolvit. Fuitque non disſimilis, quem Romani olim loco Prætenturæ adverſus ulteriores Britannos excitarunt, quamvis non murus adeo, quam Vallum eſſet. Et Hexamitus, murus V. milliarium in Iſthmo Corinthiaco excitatus, debuit Moream ab invaſione ſecuram præſtare, qvem & Amurathes Turca deſtruxit, ſed Veneti ſpacio XV. dierum & opera XXXM. hominum A. MCCCCLIII. inſtaurarunt, ſeqventi tempore tamen à Turcis denuo occupatus & dejectus fuit. China vero deinde magis ad Boream deflectens Regno Tanyu & arenoſo Deſerto ſ Solitudine clauditur, per qvam & à Regno Samahan & Caſcar ſeparatur; Reliqva quæ ad Auſtrum vergunt, ambiunt Regna Preſte Joan, Geo ſeu Cangingu, Tibet, Laos, Mieu, Pegu, Tunking demum & Cochinchina. Triginta circi-

ter gradibus in Longitudinem porrigitur à Capite ſeu Promontorio Ningpo ſeu Liampo Urbis ad Araſæos ſeu Damaſios usqve Montes. Latitudo eſt à XIIX. gr. usqve ad gr. XLII. Provinciis conſtat XV, qvarum Nomina: *Peking, Xanſi, Xenſi, Xantung, Honan, Suchuen, Huqvang, Kiangſi, Kiangnan ſeu Nanking, Chekiang, Fokien, Quangtung, Quangſi, Queicheu, Junnan.* His accedit *Leaotung* Regio Tatarorum Regnis Niuche & Niulhan vicina, atqve Sinu maris Cang dicto & magno muro intercepta; Deinde *Corea* ſeu Chaoſien, ambæ qvidem Sinenſium Imperio, ſed non Provinciis accenſitæ. Provinciarum ſex priores Boreales ſunt, novem poſteriores Auſtrales, qvas Fluvius *Kiang* ſeparat. Regia Borealium eſt *Peking*, Auſtralium *Nanking*. Hæc enim Veneti temporibus Regia Chinenſium fuit, qvam decimus Imperator Familiæ Sunga Kaoçungus Kin Tataros fugiens hic ſtatuit; Atq; idcirco Veneti tempore *Kingſu*, corrupte Qvinſai vocata fuit. Nec abſcedit Pontium numerus, qvorum duodecim millia refert Venetus in Urbe Quinſai reperiri; Hæc vero itidem innumeros pontes intra & extra mœnia habet, nec numerus Veneti à vero multum aberit, ſi Pontibus Arcus Triumphales annumerentur, qvos ob fornicis ſimilitudinem Venetus in Pontium loco habere potuit, ad eum modum, qvo Tigrides Leones dixit, cum tamen Leones in Tractibus iſtis haut reperiantur; Potuit etiam numero ſuo non tantum eos qui in & juxta Urbem ſunt, ſed Pontes totius Territorii comprehendisſe, qva ratione numerus facile etiam augeri potuisſet. Vid. plur. *Martin. p. 110. 111.* Cæterum Urbes extantiores fere ſunt CL. & inferioris ordinis MCCXXII. Regio abundat carnis & piſcium copia, fluviorum commodis, fodinis, populo. Provinciæ Kiangſi Urbem Inocheu commendat *elaboratio ac copia Scutellarum Chinenſium, qvas Porcellanas, incertum unde petito nomine, vulgo vocant: Qva nullibi in toto Regno fiunt præſtantiores, quam in Pago Feuleang Civitatis, licet enim alibi Terram, ex qva forte confici posſint, habeant, nullo modo tamen ad eas accedunt, qvæ in hoc pago fiunt, imo quod admiratione dignum, Terram ex qva eas efformant, non ex hujus Provinciæ ſolo hauriunt, ſed ex Kiagnan Provinciæ Urbe Hoeicheu advectam accipiunt, neque ibi, licet tanta illis adſit Terræ Copia, ullo modo effingere illas qveunt, ut proinde ſint, qui Aquarum temperaturæ id adſcribant. Coloris varii ſunt, licet omnes ex ſubtilisſima illa argilla ac aliqvantulum Diaphana conſtent. Qvæ colore illinuntur Croceo, variisq; Draconum figuris inſignitæ ſunt, Regio deſtinantur Palatio;*

latio; Pro vulgo fiunt rubra, lutea ac cæruleo colore, ad qvem effingendum glastum à Sinis adhiberi solet, qvod ibi magna reperitur copia, præcipue in Australibus Provinciis, qvo etiam ad tingendas vestes utuntur. Mox pergit *Martinius*: Miror unde hic increbuerit rumor ex ovorum testis aut contusis Conchyliis marinis præparari hanc materiam, & ex relatione quorundam centum annorum spacio repositam ab avis pro succesfuris nepotibus. Plane rerum gnaris ridicula sunt hæc & mere commenticia, namque omnia ex terra, quæ ad hunc pagum ex urbe vicina Hoeicheu advehitur, figlina arte fiunt; Terra autem illa non pingvis ut creta est, sed veluti arenula pellucida, quam macerant & aspersa aqua in Massam cogunt, quin & ex fractis vasculis denuo frusta committunt, atque iterum nova vasa efformant, sed hæc ad priorem vix accedunt nitorem aut pulchritudinem: Quod præterea hæc vascula commendat, est, quod eduliorum etiam ferventium vim innoxia patiantur, immo quod magis mirandum, frusta inter se Claviculis æneis filoque consuta liquorem continent, nec transmittunt: Hujus Sutoriæ artis periti totam passim Chinam obambulant & ad foraminula efformanda subtilissimum adhibent terrebellum, cujus cuspis ex adamante est, &c. In Provincia Peking hoc compendium Aurigationis habent, ut plaustrum una rota instructum, unoque illius medium occupante, atque eidem aliis duobus ab utroque latere assidentibus, vir mediocris roboris ligneis vectibus non minus secure quam velociter promovere possit: Unde Fabulas curruum in China à ventis agitatorum, Chinensesque illos velis per terram dirigere, ortas suspicatur idem Martinius: Qui pluribus consulendus in *Atlante Sinico, in T. VI. Atlantis Blaeui*, idemque juxta Librum suum commendat *Sacram Expeditionem Nicolai Trigaultii & P. Alvari Semedo Relationem de Monarchia Chinensi. Aliorum de his scripta*, addit, *non ita probo, quod plurimi audita tantum & ex aliorum sæpe Relatione referunt, quæ & mendis & subinde mendaciis haut carent. Præf. in Atl. Sin. p 12.* Post eum conscripti extant, *Kircheri China & Johann Neuhoffs Gesandtschafft der Ostindischen Gesellschafft an den Tartarischen Cham.*

X.

De TATARIA vix aliquid præter mera nomina commemorare licet, cum Tractus ejus propter Barbariem gentis, nimiam distantiam, eoque gravissima incommoda exercendorum commerciorum, necdum explora-

tos

tos habeamus. Nomen *Tatarorum* malumus, quam *Tartarorum*, ſeu à Flavio *Tataro*, quem accolere feruntur, cum *Leunclavio*, ſeu à Provincia *Tatar* cum Haithono, ſeu à Syrorum *Tataroje*, redundantes, quod populoſisſima ſit natio, cum Fullero derives. Vid. *Hotting. H. Eccl. S. XIII. p.* 482. Chinenſibus etiam Tata vocari monet *Martinius de Bell. Tatar. p. 1.* ſed id fieri ſcribit ab defectum Literæ R. Omnes Boreales Aſiæ Tractus ea nunc communiter indigitantur; Mediosq; hoſce ſecare fertur Mons Imaus, unde & Scytharum olim cis & ultra Imaum montem diſtinctio, in quorum locum appellatio Tatarorum fere ſucceſsit: Proprio tamen τῷ *Tatar* nomine venit potior Mogolorum pars, Scythæ nempe extra Imaum montem degentes. *Tataros* Przecopenſes litora Paludis Mœotis & Cherſoneſus Taurica in Europa habent, qui Tractus ideo nomen Minoris Tatariæ acceperunt; Nagayni Tatari ab Orientali parte Volchdæ collocati dubium, utrum Aſiæ an Europæ accenſendi ſint. Longius verſus Orientem ſiti Tatari, qui Regna Samahaniam, Tanyu, Niuche, Niulhan, &c. à Minori Tataria & Regno Caſcar ad Mare Orientale ſupra Japaniam obtinent, de quibus itidem *Martin. cit. loc. p. 1.* Regnum *Tanguth*, Magni Mogoris Provincias propius tangit, in qvo noſtro ſeculo minus aliud innotuit Regnum *Laſſæ* ſeu *Barantolæ* non tantum ſeculari Rege, ſed alio qvodam Sacro inſtructum prorſus ſimilia cum Pontifice M. Chriſtianorum faciente. Vocant *Magnum Lammam, & Lammam Lammarum*, h. Sacerdotem Sacerdotum, Patrem item æternum, qvod nunqvam mori credant, coliturqve Numinis inſtar non ſolum ab indigenis, ſed etiam omnibus Tatariæ Regibus, ſuſcepta ad eum voluntaria peregrinatione. V. plur. *Kircher. Chin. P. II. cap. IV.* Regnum Catayum harum Regionum pars aliqua habita fuit; Sed quod apud *Martinium* non aliud eſt, qvam Chinæ pars Borealis, ſeu ſex provinciæ ab Auſtralibus novem Fluvio Kiang ſeparatæ, quas veluti Venetus *Mangin* vocavit, ita iſtas *Catayum*: Easque hodienum Tataris atque Turcis ita vocari idem perhibet: Quam ejus ſententiam *Golius* confirmat ſcripto Noſirodini Perſæ, qui dum recenſet Cathæorum duodecim horas & XXIV partes in quas annum Tropicum â Cathæis dividi prodit, omnino cum Chinenſium partitione congruere animadverſus eſt. *Additam. ad Atlant. Sin.* Cæterùm nomen Cathæorum ab antiquisſimo tempore notum fuit, ipſis etiam, qui de rebus Alexandri ſcripſerunt; Hunc enim perhibent in Cathæorum ditiones protuliſſe arma: Qvos quidem

qu'dem Q. Curtius non ita appellat L. X. ſed Sophitis Regnum, quod prorſus cum illis idem eſſe ex L. XV. Strab. haut dubie apparet, ita dictum à nomine Regis, ut idem inquit, qui tum temporis Καθέα, Cathayo, imperabat. Optimis Legibus fuiſſe adornatum *Q. Curt. c. loc. & Diod. Sicul. L.* XVII. tradunt. Quod v. ad ſitum ſpectat, eum Autores omnes referunt ad Indiæ fines, atque extrema cogniti eo tempore Orientis. *Ptolem. Geogr. L. VI. c. XV.* χαῖτας, Chætas, Seris proximos Scythas eſſe ſcribit, prout hoc Scytharum nomen ad illas usque ultimas mundi plagas protendi ſolet. Si v. non ita exacte rem definiverint, longinquitati id tribui debere cenſendum eſt. *Idem ibidem.* De *Cambalu* quæ Regia Cathayi ſit, Martinius ſentit eſſe *Peking* Regiam Chinæ Borealis; Animadvertit namque ipſum Venetum tradere eam à Tataris & Mauris tantum intuitu Regiæ præſentiæ ita dici, *Urbem Domini. Atl. Sin. p. 29. 30.* Golius vocem corruptam eſſe ſcribit ex Cân *Baleck*, quia enim urbem Domini ſ. Κυριόπολιν ſignificet, *Cambalu* dici non poſſe, ſed *C'ân Baleck*, quod item ſonet. Qvorum omnium ſententias collegit peculiariq; Scripto *de Chataja* edidit Doctisſimus *Mullerus* noſter, Præpoſitus Berolinenſis, ipſe tamen paulum aliter de hiſce talibus ſentiens: Gentem qvandam Tataricam fuisſe *Chatam* vocatam, veluti *Mogul*, *Tebet &c.* Hincq; *Chatajæ* nomen, Regionis ad Orientem Veterum Mogolum ſitæ, Partisq; Tatariæ Rubræ hodie *Niuche & Niulhan* dictæ: Chinenſes Tatariam iſtam *Kin* vocasſe, h. *auream*, hincq; *Altunchanorum* nomen: Qvibus devictis Gingischanidas Cathajæ titulum uſurpaſſe, Magnosq; Cathajæ Chanos dictos eſſe, cumq; hi Chinam quoq; occupasſent, hanc qvoq; Cath jam dici cœptam, demumqve Cathajæ nomen adeo late ſumptum fuisſe, ut immenſas terras comprehenderit ſupra infraq; murum Chinenſem & ad latus illius: *Cambalu* vero Cathajæ nove dictæ Metropolin eſſe aut fuisſe, attamen extra deſertum Xamo & Peqvino aliqvot gradibus Borealiorem; Ad Obium v. nullam Combalich eſſe vel Karakitay, errorisque occaſionem Lacum *Kitaisko* extitisſe. Cit. *Disqv. de Chataja fol. 98.*

SECT. III. DE REGIONIBUS AFRICÆ ET AMERICÆ.

I. Ægypti nomen ac divisio : Mare Igneum Ægypti; Soli in Tractibus Nilo vicinis pingvedo; Defectus pluviæ in Ægypto: Clibanorum pullos Gallinaceos producentium descriptio : Cairi & Matareæ descriptio : Spectaculi Resurrectionis juxta Cairum fabula.

II. Barbariæ Tractus, Marmarica, Regnum Tripolitanum, Tunitanum, Algeriense, Tremisenum, Fessæ, Marocci: Oran, Ceuta, Tanger loca ad Europæos pertinentia in his tractibus.

III. Regiones maritimæ Africæ ad utrumq; Oceanum: Guinea, Castellum Mina, Regnum Monomotapæ, Caffaria, Mozambiqva, Melinda, &c.

IV. Mediterraneæ Regiones Africæ, Regnum Æthiopiæ, Tafilettæ Regum; Fertilitas horum locorum, hominumq; freqventia.

V. Americanarum Rerum Scriptores: An America primum à Columbo detecta sit? An expediat Europæ Americæ Inventio?

VI. Americæ Meridionalis Provinciæ: Panamæ descriptio.

VII. Partes Americæ Septentrionalis: Lusus Diaboli in ducendis Mexicanis, ad modum migrationis Israelitarum in Deserto.

IIX. Terræ Polaris Arcticæ, item Novæ Zemblæ, Grönlandiæ, Spitsbergæ descriptio : Cur Animalia hic albescant? De Orbe Antarctico & Australiâ Incognitâ.

DE AFRICA in genere extant *J. Bapt. Gramaye* Africæ illustratæ Libri X. *M. Livii Sanuti* Africæ Geographia *distincta in XII. Libros* Italice edita. *Joh. Leonis Africani* Descriptio Africæ Int. *Joh. Floriano* &c. Prima Regionum ejus est ÆGYPTUS, ita dicta à Rege hujus nominis, sive à Nilo, quod ὑπὸ τῆς αἰγὸς ὕπτιος, *quod sub Capri signo supinus jaceat*, uti Gorop. Becano placet. Eam à Septentrione distendunt Mediterraneum pelagus atque Nili ostia, ab Oriente Erythræi Maris cingulum concatenatis veluti montibus in Æthiopiam usqve extensum, à Meridie horrida Catarrhactarum præcipitia, ab occasu deinde cum

tum ſabuloſus Libyæ Oceanus, tum continuata montium ſeries, Erythræis montibus fere parallela, in explicatæ faſciæ formam juxta Strabonem, aut melius in extenſi brachii figuram, cujus manum ſeu palmam Delta Niloticum refert, & varia fluminis divaricatione veluti manum in digitos diſpeſcit. Antiqua Ægypti diviſio fuit in XXX Nomos ſ. Præfecturas; Nomus enim eſt locus juri dicendo, cauſisque tractandis opportunus: Qvorum loco tripertita alia ſucceſſit, *Ægypti Inferioris*, quam Geographi *Delta* appellant, à figura literæ, quam exprimit, *Mediterranea* deinde & *Superioris*. In Mediterraneis ejus Solum totum arenoſum eſt, cujusmodi & Arbores Dactyliferæ plurimum amant, idemq; quod maximum calorem concipiat, *Mari Igneo* comminiſcendo occaſionem præbuit: De quo *prec. c. III. Sect. I. §. II.* At in vicinis Nilo partibus Terra fœcundisſima eſt, de cujus pingvedine narrat *de la Chambre in Diſſ. de Cauſ. Inund. Nili*, eam plantas nutrire tanta copia, ut Incolæ luxuriam arena ſolo mixta temperare cogantur, atque adeo Ægyptiis non minorem operam ponendam in imminuenda agrorum ſuorum pingvedine, quam aliis nationibus in impinguando ſolo ſuo. Confer. *Pr. Radzivil. Itin. f.* 159. & 169. ubi in ſpecie de *Terra Goſen*; Et in argumentum fertilitatis allegat, quod *Incolæ Tributo perſoluto & annona pro victu repoſita magnam inſuper partem extra Ægyptum divendant, Tritici, Oryzæ, Sacchari, Dactylorum, Casſiæ & reliquarum frugum, quarum precium duobus millionibus æſtimatur. Ea nobis ipſimet Chriſtiani Negociatores Europæi retulerunt, qui certam rei noticiam habent, quandoquidem non ſolum merces diverſas, ſed res etiam ad victum pertinentes asſidue tractant.* Inter ſingularia Ægypti qvoq; eſt, quod nullæ hic ſint pluviæ, *niſi menſe Decembri, quo tempore ter quaterve una vel altera hora modice pluit, nullo tamen terræ beneficio.* Iterum *Pr. Radzivil. f.* 158. De famoſis Ægypti Clibanis Pullos Gallinaceos producentibus idem ita disſerit: *Sunt ex ſtramine forma rotunda contexti, & argilla undiq; obliti, in ſuperiore parte feneſtram parvam rotundam habentes, ne Solis radii per directum, ova intus poſita offendere posſint, quæ facilè cocta redderentur; Quandoquidem à Sole tantum caloris terra concipit, ut in meridie vix aliquis, unius Orationis Dominicæ recitatæ intervallo, calceis licet indutus, terræ ardorem ſuſtinere, illi inſiſtendo, valeat. Incolæ tamen nudis pedibus incedunt, & à teneris asſveti, ita plantas callo obductas habent, ut, quod experti ſumus,*

ictum mallei non magis sentiant, quàm equi, cùm illis solcæ applicantur: Adeo, vi Solis plantam habent induratam. Fornaces istæ ostiolum habent à Meridie, à Septemtrione foramen, per quod fimo boum vel bubalorum, fornax pro nocte calefit, ne ova lædantur à frigore. Interdiu Sol per limum temperatum calorem Clibano suppeditat, in cujus pavimento ova distinctè collocantur, ne unum aliud attingat: atque ita facili negotio, absq; gallinarum incubatione, pulli celeriùs excluduntur. In omnibus oppidis & pagis, ejusmodi fornaces colonorum ædibus sunt adjunctæ, quarum nonnullæ ea sunt magnitudine, ut tria millia ovorum commodè capere possint. De *Nilo* Celeberrimo non Ægypti modo, sed totius Africæ Fluvio Vid. *præc. cap. III. Sect. III. §. XIIX.* De *Pyramidibus* & *Mumiis Ægyptiacis seq. cap. IIX. S. I.* Primaria Urbs Ægypti, ac inter primas totius Orbis Cairus est, *Nova Memphis*, & *Babylon Ægyptia* nonnullibi vocata: *Qvam ampla sit, ille tantum poterit judicare, qvi suis eam oculis inspexerit. Meo sane judicio, triplo magnitudinem Lutetiæ Parisiorum in Gallia excedit, non eam tamen elegantiam in ordine ædificiis habet: Nam nova tantum Cairus muro præcingitur, Urbs autem vetus & Bulach ambitu murorum caret. Nova civitas habet multa & magnis sumptibus erecta antiqua Palatia, recentiora vero moderni quoq; Mercatores Æthiopes non minore sumptu & elegantia ædificant. Multi Europæi Negotiatores Itali & Galli, qui à viginti & ampliùs annis hanc urbem incolunt, pro certo affirmant, quod nos numerare non potuimus, novæ Civitatis ambitu triginta privatarum ædium millia contineri. Adjunctis verò suburbiis, veteri Civitate & Bullach, minoribus etiam ædiculis, quarum magnus est numerus, ad summam ducentorum millium ascendere. Platearum sunt millia sedecim. Fana, seu elegantiores Moschea, quæ turres habent adjunctas, (absq; iis quæ turribus & tectis carent, quarum non parvus etiam est numerus) sunt sex millia octingentæ. In uno Suburbio, quod sub Arce ad Orientem positum est, sunt Moschea mille & ducentæ. In alio Meridiem versus, septingentæ. Inter eas major earum numerus recensetur, quas in usum sepulturæ Principes ejus Regionis viri fabricaverunt: Quarum tamen præcipuæ à Christianis constructæ memorantur, antequam Regnum hoc in impias Saracenorum manus devenisset. Pr.Radz. f. 150.* Regitur à Bassa, qui Imperatoris Turcici nomine in editâ Arce ibi residet: Primumq; occupata fuit An. MDXVII, à Selimo I. Imper. Turcico, in cujus memoriam hodienum

præaltum

præaltum qvoddam ſcamnum haut procul ingreſſu Arcis oſtendunt, in qvo ſub pœna capitis nemini ſedere licitum, eo quod Selinus occupata urbe Arcem cum triumpho ingreſſus, equo deſiliens in hoc ipſo ſcamno primum ſederit. E Regione Arcis putant adhuc Palatium priſci Patriarchæ Joſephi extare, quod columnis magnis ex uno lapide integro formatis ſuſtentatur, ſtructuramq; habet mirabilem varia ſculptura exornatam, atque omni ex parte adhuc integram. Vid. *Princ. Radzivil. c. l. f.* 183. De *Puteo Joſephi* V. eundem ibidem. Homines vitio oculorum hic laborare, Peſte inſuper qvovis ſeptennio affligi expoſitum *c. IX. S. II. §. IV. Maturea* Civitas parvo milliari Cairo diſtat, ubi B. Virginem cum Jeſulo ſuo commoratam tradunt, oſtenduntq; adhuc in antiqvisſima domo receptaculum quoddam in muro, in quo filiolum recondiderit.

In eodem tractu Spectaculum Reſurrectionis homines ſuperſtitioſi ad noſtra usque tempora videre voluerunt, de qva *Camerarius Hor. Succiſiv. Lib. I. cap. 73.* ſcribit: Virum fide dignum, qui diu in Ægypto fuerit, dicere ſolitum fuiſſe: Vidiſſe videlicet non ſemel haut procul Pyramidibus Ægypti in quodam loco, (ubi menſe Martio certo die convenire ſoleat magna multitudo hominum ad videndam Reſurrectionem carnis, ut ipſi vocant,) ex ſepulchris apparentia & velut paulatim emergentia cadavera defunctorum, non quidem integra, ſed interdum manus, interdum pedes, nonnunquam majorem partem corporis conſpicuam & rurſus ſub terram abſcondere. Idem ait, ſe id ſciſcitatum fuiſſe ab inſigni viro, qui cum *Alexandro Schulenburgio* iſthic peregrinatus fuerit, (is eſt Chriſtophorus Furerus, cujus Itinerarium adhuc proſtat) & relatum accepiſſe, ſe quidem ea non vidiſſe, ſed à multis audiviſſe, ita ſeſe rem habere, adeò ut in Urbe Cairo & aliis Ægypti locis neutiquam pro vanis, ſed pro tritis & ſolennibus haberent; Monſtrâſſe etiam volumen Itinerariorum Italicum, eoque comprehenſum aliquod, in cujus fine id haberetur: D. xxv Martii A MDXL Chriſtianos Cairo profectos fuiſſe ad montem quendam duobus milliaribus inde diſtantem, ibiq; numeroſam hominum multitudinem convenire ſpectatum cadavera velut emergentia de ſepulcris: Id incipere veſperi die Jovis & durare usq; ad diem Sabbathi &c. Refert deinde, idem narrari à Felice Ulmenſi ſ. Felice Fabro: Qui etiam in Itinerario A. MCCCCLXXX II. adornato id commemorat, ſed paulo aliis cum circumſtantiis. Vid. *pag. 178. in collecto volumine,* Reiſebuch des H. Landes *edito Francof. ad Mœn.*

A. 1584. Sed ut fabulam hic ſubeſſe liberè ſuſpicemur, faciunt contradi-ctiones Itinerariorum (1.) reſpectu temporis. Camerarius enim & quos ille citat d. XXV. Mart. allegant, alii v. Itinerariorum Scriptores d. 4. Aug. Vid. *Itinerarium Jac. Wormſeri in cit. coll. Volum. pag. 228. & Itiner. Alberti Comitis de Löwenſtein ibid. p. 198.* Alii indefinitum tempus allegant, illudque Encæniis templi vicini tantum alligatum. Vid. *Itiner. Bernhardi* von Breitenbach *ibid. p. 108.* (2.) reſpectu perſonarum. Chriſtianos enim fuiſſe indicat Camerarius cum ſuis; Reliqui quos allegavimus, Ethnicos vel Muhammedanos, veluti & actũ hunc fieri juxta Moſcheam ſ. templum Muhammed cum perhibent. Pleniſſimam Rerum Ægyptiacarum veterum Deſcriptionem dedit Kircherus in *Prodromo Lingvæ Copticæ*, *Oedipo* item *Ægyptiaco* ac *Obeliſco Pamphilio*, ſtupendis operibus, ſed ut Anglorum nonnemo judicat, doctarum ineptiarum.

II

Seqvitur BARBARIA, qvo nomine pleræque litorales ad Mare Mediterraneum partes poſt Ægyptum veniunt, hiſce nominibus diſtinctæ:

I. *Marmarica*, ſeu *Barcha* pars Africæ usqve ad Syrtim Majorem. II. Regnum *Tripolitanum* à Syrte Majori ad Syrtim Minorem, in qvo *Tripoli* celebre Emporium. III. Regnum *Tunitanum*, ubi Tunis & celebris ipſi adjacens Portus *Goletta*, Expeditione Caroli V. ſuperiori ſeculo celebre. IV. Tractus *Algerienſis* nomen habens à nobili Urbe *Algiers*, itidem Caroli V. Expeditione, ſed infelicioiri, notus. Ibidem *Gigery*, locus notus expeditione hodierni Regis Galliæ An. MDCLXIV. ſed itidem infeliciter finita. V. Regnum *Tremeſenum*, ſed qvod olim ipſos Algerienſes & Tunitanos complexum fuit, ac Mauritaniæ Cæſarienſis nomine venit. VI. Regnum *Fez*, pars olim Mauritaniæ Tingitanæ, in qva *Tanger*, olim Tingis, Caſtellum Anglicæ Jurisdictionis, & Fez Urbs Regia. VII. *Marocco* pars altera Mauritaniæ Tingitanæ, in qva Urbs ejusdem nominis *Marocco*, ſedes olim Regis Bocchi putata. Addenda his loca Europæorum Imperium adhuc accipientia, cujusmodi *Oranum* Regis Hiſpaniæ, à Mauris A. MDCLXXIIX. oppugnatum, nullo tamen cum ſucceſſu. Ferdinandus Catholicus id olim expugnavit, ſed *Franc. Ximenii ArchiEpiſcopi Toletani ſumptibus, qui ad immenſarum opum levandam invidiam exercitum juſſu Ferdinandi conduxerat.* Thuan. *Lib. I.* *Ceuta* ſeu *Septa*, ad Fretum Gibraltar Hiſpanis ceſſa Pacificatione Hiſpano à Portugallica A. MDCLXIIX. Tingis ſeu *Tanger*

Anglis

Anglis à Portugallis tradita pactis Dotalibus hodierni Regis Angliæ cum Infanta Portugalliæ.

III.

Porro Oceano Atlantico adjacent Regiones *Zanhaga*, *Gualata*, *Arguyn*, *Geneboa*, quo referendum Promontorium Viride & ſpacia iſta, qvæ maximus Fluvius Niger mare petiturus interluit; Deinde *Melli*, qvi Tractus à Belgis vocatur de Graen-Kuſte / qvos excipit *Litus Aureum*, Belgis, de Gout-Kuſte / complexum Regna Guineæ, Benin, Loango, Congo, Angolæ: Qvanqvam alii hoc nomine ſolam Guineam, iſto Regionem Melli & loca Guineæ proxima complectantur. *Caſtellum S. Georgii* ſeu *Mina* fortisſimum totius Guineæ propugnaculum Belgæ An. MDCXXXVII. ſub ductu *Joh. Mauritii* Principis Nasſovii Portugallis ademerunt. V. *Diar. Eur. Cent. VII. fol. 302. 303.* Cætera usq; ad Promont. Bonæ Spei Æhiopiæ Inferiori & Regno Monomatapæ annumerantur à Portugallis *Caffariæ & Coſta de Caffres* appellatione inſignita. Poſt Prom. B. S. & alias Caffariæ aut Monomotapæ partes (Regio *Monomatapa* enim amplisſima eſt, & utroq; Oceano Æthiopico ac Indico non ſolum alluitur, ſed etiam in Africæ Meditullio â Prom. B. S. usqve ad Montes Lunæ exporrigitur) ſuccedit Regio *Zanguebar*, qva continentur Regna ſeu Provinciæ *Zefala*, *Mozambique*, *Zibit*, *Qviloa*: Tum *R. Melinde* itidem Portum ac urbem ejusdem nominis habens, deniq; *Magadoxo* & prope Mare Rubrum Regio *Adel*. *Mozambiqva* Portugallorum nomine Gubernator peculiaris reſidet, cui alii duo Zefalæ & Chepon-Gouræ ſubſunt.

IV.

In *Africa* Mediterranea apud veteres audiebantur nomina Numidiæ, Libyæ, Æthiopiæ, Garamantum, ac hodienum deſcribuntur Biledulgerid, Nigritarum Regio, Regio Abyſſinorum & ſiquem ſpecialiora nomina capiunt *Borno*, *Barnagaſſo*, *Medra*, *Ambiancantiva*, *Tigemahon*, *Vangue*, *Belegnanze*, *Agag*, *Xoa*, *Goyam*. Sed mera in hiſce adhuc obſcuritas; Neque plenius inſtructus erit, qui Abyſſinorum Regis inſcriptionem inſpexerit: *Dilectus à Deo &c. Imperator Magnæ Æthiopiæ, magnorum Regnorum & Ditionum, Dominus Rex de Xoa, de Caffate, de Fatigar, de Angole, de Baru, de Belegvanze, de Aden, de Vangue, de Gojame, de Damaraa, de Vanguemedri, de Ambeda, de Vagne, de Tigrimahon, de Sabaym, de Bernagaes & Dominus usq; ad Nobiam finem Ægypti;*

Neqve

Neque enim Tabulæ hos tractus vel designant, vel interstingvunt omnes: Cujus causa, quia plerique à mari, eoque commerciorum usu remotiores sunt, ac proinde à nostris minus frequentati fuerunt. Accedunt incommoda peregrinantibus isthic objecta, desertorum maximorum, præcipuum jugorum, Solis fervidissimi, dn. animalium noxiorum gravissimæ copiæ, quæ omnia sedulum etiam exploratorem facile fatigare possunt: Ne dicamus ipsos Incolas aliquot Africæ partium impedimento esse, quo minus peregrinantes iter faciant: Sie verstatten auch keinem Außländer/ daß er in ihr Land reise/in dem sie sich schämen/das ihre elende condition offenbahr werden möchte bey den Leuten / die in Wollust und Uberfluß aufferzogen/oder auch weil sie sich besorgen und jalous seyn/daß die Stäte ihrer Lande/so meist in der Situation beruhet/ den Frembdlingen offenbahr werden/und sich mit der zeit bedienen möchten der Landschafft / die sie allda erlanget zum Schaden der Einwohner. Quæ Anglici Ministri de Africanis sententia est in warhafftiger Relation vom Tafiletta. Ut proinde satius duxerimus solorum nominum conspectu Lectorem dimittere. Ipsum *Tafilettæ Regnum* ante paucos annos demum innotuit, occasione felicium expeditionum Principis ejusdem nominis; Atque fertur pars Veteris Numidiæ seu hodiernæ Biledulgerid existere, Urbique *Fez* versus Austrum objacere. Vid. cit. Warhafftige Relation &c. in *Append. ad Continuat. XIX. Diar. Europ. pag. 317.* E rebus naturalibus observatum producimus huc pertinens, quod Sole Septentrionalia signa transeunte Æthiopiæ, qvanqvam non huic solum, sed aliis etiam *Zonæ* Torridæ partibus, quotidiana totorum fere quinque mensium pluvia incumbat. *Causa in Montibus Æthiopicis sita videtur, quos & maxime eos, qui inter Æquatorem & Tropicum hibernum collocati Australem Æthiopiam triplici veluti catenâ in Orientem, Meridiem, & Occidentem deductâ distendunt, sagax natura in circuitum connexos eâ ratione dispoſuit & coordinavit, ut veluti cava specula Soli borealia signa subeunti objecta radios aptè exciperent. Quibus receptis, cum horum radiorum unione vis Solis vaporum ac nubium vis, illa quidem ex subjectis partibus elevata; hæc verò Septentrionalibus Ventis Etesiisq; aspirantibus, in vastissima illa montium amphitheatra impulsa congregetur, fit ut simul ac Sol Meridiano vicinus circulo cava montium radiis suis dicto modo percusserit, nubes jam aquis fœtæ calore reflexo eleventur, ac quaqva versum*

verſum diſſipatæ, tandem frigore altisſimorum montium jugis inſidente, ex pugna illa caloris inferius, frigoris ſuperius urgentis, in imbres copioſisſimos, vel potius ob nubium gravidarum ad terram vicinitatem, in nimborum quaſi rivos ad præfixum naturæ finem conſequendum reſolvantur. Kirch. Oed. Æg. Synt. 1. Cap. VII. De fertilitate hujus aliarumqve Africæ Regionem addendum, eam tantum abeſſe, ut nulla ſit, ut frugum pariter ac hominum numero abundent, maxime quæ Solem Verticalem habent: Cui argumento eſt, quod vel unum Angolæ Regnum quotannis ultra quindecim millia Nigritarum in piſtrina Hiſpanorum emittat: Cujus cauſam credunt in Fluviorum late vagantium nitroſis eoq; frigidis & fœcundis auris recumbere; Vid. plur. *Doctiſſ. Pechlin. de Color. Æth. c. X.* De Æthiopum Colore ex eodem diſſeruimus *c. IX. S. II. §. XVII.*

V.

AMERICA reſtat, de qua Autores indicamus: *Indiæ Occidentalis Tomos IX. Ed. Theodor. de Bry Francof.* Alios deinde adjungente *Meriano.* Speciales ſunt: Deſcriptio Novi Orbis per *Anton. de Herrera*, Metaphraſte *C. Barlæo* cum aliis ad Americam pertinentibus Amſtel 1622. fol. *Joſephus Acoſta* ſeu rectius *à Coſta* de Natura Novi Orbis. *Hieron. Benzoni* Hiſtoria Novi Orbis Libri III. *Petri Martyris* De Novo Orbe Decades III. Indiæ Occidentalis Hiſtoria collecta à *Caſp. Ens*, *Franciſc. Lopez de Gomara* Hiſtoria Generalis Indiæ Occidentalis, *Conſalvi Ferdinandi di Oviedo* Hiſtoria Naturalis & Generalis Indiæ Occidentalis in *T. III. Navigat. Ramuſii p. 74. & ſeqq. Joh. de Laet* Novus Orbis ſeu Deſcriptiones Indiæ Occidentalis Libris XIIX. *Indiæ Occidentalis* nomen à Columbo accepit, qui in veram Indiam, h. Orientalem, ſe delatum, cum primum hic appelleret, ſuſpicatus fuit. Utrum Veteres cognitam habuerint, necne varie diſputatur. Pro ajenti parte communiter allegatur Inſula Atlantis à Platone deſcripta; Sed hujus reliquias nos in Canariis Inſulis quæſivimus *præc. cap. V. §. II.* Anglorum nonnulli *Madoccum Filium Guyneth* Fratrem Principis Walliæ laudant, qui circa A. MCLXX. colonias in Floridam & Canadam eduxerit. Vid. *Append. ad Itinerar. Herberti p. 188.* Alii qui Columbo aliquid detractum eunt, referunt ipſum à Navarcho, quem *Alphonſum Sanchez de Huelva*, item *Aldretem Hiſpanum* & *Garcilam Vegam* nuncupant, primam hujus rei cognitionem hauſiſſe, qui

cum in tractandis commerciis Africæ occupatus esset, tempestate ad incognitas hasce Terras abactus fuerit, notisque deinde Europæ ac Africæ tractibus redditus apud Columbum in Inf. Madera degentem diverterit, ac paulo post morte abreptus ipsi, quos confecerat, navigationis suæ Commentarios reliqverit; Sicqve Columbum, utpote Geographiæ & Astronomiæ peritum in cogitationes de quærenda America incidisse. Historiam hujus rei habes ap. *Acostam*. Nomina allegata apud *Grotium & Comtæum Diss. de Orig. Gent. Amcrican.* Alii tamen relationem hanc suspectam habent, & ex æmulatione Hispanorum gloriam tantæ Inventionis Extraneo (Columbus enim Genuensis fuit) invidentium ortam putant. Et si etiam vera esset, Columbum tamen non eo minus Inventionis gloria maneret. Inventores enim non illi proprie sunt, qui primi rem vident, sed qui primi eandem in publicum usum transferunt: Columbus igitur, etiamsi alii ante eum Americam adierunt, nihilo secius primus fuit, qui viam eò aperuit, eandemque alios docuit. Confirm. Nam extra dubium est Franciscum & Nicolaum, fratres Zenos ante Columbum in America fuisse; Et tamen nulla ejus Inventio his tribuitur; Nescierunt enim Americam esse, nec iter ad eam aliis monstrarunt. Exempla similia V. *Pol. Par. Diss. III. §. II.* An expediat Europæis ista Inventio, à Politicis aliquibus disputari cœptum. Negat *Boccalinus*, eoque fine Marium Molzam introducit, Poetam turpi lue totum corruptum, ex vivoque cadavere suo contra Columbum disserentem *Centur. II. Relat. XC.* Begehre nichts unehrliches vorzubringen/sondern eitel Elend und Hertzenleyd/ so diese Leute aus ihrer newen Welt mit sich gebracht / davon die vorigen Medici und Chirurgi gantz nichts gewust haben? Und wundert mich / wie ihr doch sagen möcht / es habe GOTT der Allmächtige eweren Königen / zur Belohnung ihrer treuen Dienste / diese newe Welt verehret? Da doch viel vermuthlicher ist / es habe die Göttliche Majestät / vermittelst ewrer Vermessenheit / endlich die abschewliche Schwachheit der Frantzosen in Europam kommen lassen wollen/die unzüchtige geile Menschen durch solche Ruthe zu züchtigen; Mit was Vermessenheit könt ihr doch vorgeben / daß ihr die Welt mit allerhand Gewürtz bereichert habt/da doch der Pfeffer/ Zimmet/ Nägelen / dreymahl theurer sind als sie vorhin gewesen/ehe ihr daß Spißglas/und andere Artzneyen vor das Haaraußfallen in Europam herüber gebracht habt: Könt ihr euch auch wol einbilden / daß wir glück-

glückſeeliger zu ſchätzen ſind/demnach ihr eine ſolche Menge Silber und Gold aus der newen Welt zu uns geführet habt/ da wir im Gegentheil viel beſſere Sach hätten/wann wir von dieſen ſchädlichen Metallen/welche eine rechte Urſach alles unſers Jammers und Elends ſind/gar und gantz nichts wüſten? Aber ihr ſeyd mit allen ewern Gefährten duppelter Ehren werth/dieweil ihr durch die groſſe Menge Silbers und Golds die alte Welt in eine ſchreckliche confuſion, die newe aber durch Einführung des Eyſens in euſſerſtes Verderben geſtürtzet habt: Und worzu nutzet dem gantzen Europæ alles Gold und Silber/wann nichts deſtoweniger alle zu der menſchlichen Nothdurfft gehörige Sachen von Tag zu Tag theurer/und die Menſchen immer ärmer werden? Summa eſt: Fœdos morbos per Americæ inventionem Europæ invectos, & precia rerum aucta eſſe; Adeoq; ſatius futurum fuiſſe Americam ignorari. Sed morborum vis hominum libidini imputanda; Precium rerum vero creviſſe falſum eſt; Res eadem æſtimatione, qua olim, manſerunt, nec illæ precio, ſed Metalla numero crevere, majorique proinde copia rebus æquiparari oportuit. Conf. Georg. Agricolam qui themati huic pro defendenda Re Metallica itidem inſiſtit *L. I. de Re Metall. c. I.* De *Origine Gentium Americanarum* Vid. *c. IX. S. I. §. III.*

VI.

Loca ſpecialia Americæ qvod attinet, ejus duæ partes communiter recenſentur, *Meridionalis & Septentrionalis*, Iſthmo *Panama* connexæ. In Meridionali numerant I. *Caſtiliam del Oro*, qvæ comprehendit Provincias *Popayan, N. Granadam, Carthagenam, Venezuelam, N. Andaluziam, Pariam.* II. *Gvianam*, Regionem Belgicæ Juriſdictionis, cujus partem etiam inter Fluvium de Paria ſ. Orinoqve & Rio de las Amazonas Comiti Hanoviæ A. MDCLXIX. in Feudum conceſſerunt. Ejus Deſcriptio Autore *Waltero Raleigh extat in T. IIX. Scr. Amer. de Bry.* III. *Braſiliam*, Regionem Portugallis ſubjectam, de cujus cauſa Vid. *c. I. §. XIII.* Suntque in ea magni nominis Urbes *S. Salvator* & Olinda, ſeu *Phernambuco.* Ejus Deſcriptio extat *T. XIII. Rer. Americ. Meriani.* IV. Regionem Patagonum ſeu *Chicam.* V. *Chili.* VI. Peruviam, *Peru*, ditisſimam omnium Americanarum Provinciarum, in qva & Vice-Rex Hiſpanicus per Americam Meridionalem reſidet Limæ Urbe principali ejus. De *Andibus* Peruviæ ad-

 ſitis

ſitis Vid. *c. VII. §. VII.* De maximo Auri proventu iisdem in Tractibus *ibidem* §. *ult.* De Deſerto *Pampas.* ib. §. *XII.*

Panama eſt Iſthmus, qvo America Septentrionalis ac Meridionalis cohærent, adjacentibus ab Auſtro Terra Firma, à Borea Veragua Provinciis; Viamqve præbet deferendis Americæ Meridionalis in Hiſpaniam opibus, ſupellectile Argentea Limâ primum in Portum Iſthmi hujus itidem Panama dictum abducta, indeq; terreſtri itinere in Portum M. Atlantici transmiſſa, & ſic demum in Hiſpaniam tendente.

VII.

In *America Septentrionali* ſunt I. Regiones *Nicaragua*, *Guatimala*, *Honduras*, Cherſoneſus in Sinum Mexicanum procurrens dicta *Jucatan*, *Mexico*, nunc N. Hiſpania: De luſu Diaboli, qvo migrationem Iſraelitarum in Deſerto totis Lxxx. Annis cum Mexicanis imitatus fuit, inſtitutis Sacerdotibus, Arca Fœderis, punitis ſæpe etiam, edita ſtrage aliqvot millium, immorigeris Vid. *Horn. Diſſ. Hiſtorico-Pol. XXXII.* II. Florida. III Virginia, qvam Angli habent. IV. Novum Belgium Niew Nederland / qvod accurata deſcriptione Adriani van Donck illuſtratum eſt, ac ſtructurâ *Novi Amſtelodami*, *T'Fort Orangie &c.* inclaruit. V. *Nova Anglia*, Provincia Anglorum Coloniis freqventata: Qvibus eam curæ eſſe indicio eſt, qvod Novam Cantabrigiam, Urbem iſtius Tractus Typographeo inſtruxerint, qvo præter Scripta Eriſtica Schiſmaticorum, qvæ aliqvando liberius ibi divulgant, ipſa Biblia Lingva Barbarorum conſcripta ante paucos annos prodierunt. VI. *Canada*, *Nova Francia*, *Terra Cortereal's*, *Terra de Labrador*, *Nova Britannia*, Borealiores ſunt & ad Fretum Hudſoni usqve excurrunt: In qvarum aliqvibus *Franciſcum & Nicol. Zenum* ante Columbi navigationes fuisſe ex Tabulis ab ipſis relictis patet.

IIX.

TERRÆ POLARIS ARCTICÆ deſcriptionem initio hujus Seculi tentavit *Megiſerus L. de Septentrione Nov-antiqvo* ſ. Beſchreibung der Neuen Nordwelt / ſed multis nominibus ſuſpectam. Ea comprehendi *Novam Zemblam*, *Spitsbergam & Grönlandiam*, ſupra indicatum *cap. IV. § ult.* *Novæ Zemblæ* Noticiam haurire eſt ex Itinerariis trium Navigationum Belgicarum fine præcedentis ſeculi eò ſuſceptarum, qvæ paſſim proſtant. *Spitsbergam*

bergam recentisſime deſcripſit *Fridericus Martens* Hiſtoria Itineris A. MDCLXXI. eo ſuſcepti, Spitsbergiſche Reiſebeſchreibung *ed. A. MDCLXXV.* Grönlandiæ Deſcriptio præter alios exhibita ab *Olear.* Perſian Reiſebeſchr. *Lib. II. c. IV.* Omnium communis character eſt, qvod continuis rupibus & jugis montanis horreant, ipsâ glacie ſæpe æmulam in molem ſe erigente. Herbarum nullꝰ proventus notabilis; Arbores plane deſunt, ob continuam frigoris inclementiam: Qva de cauſa & incolis deſtituuntur; Vid. Hiſtoria commorationis hibernæ Belgarum qvorundam in *N. Zembla circa A. MDXCV.* qvæ prope intolerabilis fuit. Alii ex eadem Natione in Spitsberga idem tentarunt, ſed frigore enecati perierunt: Cujus rei memoriam adhuc ſervant relictæ in loco Schmerenburg ædiculæ nonnullæ manſionis ipſorum teſtes: Stehen noch Häuſer von den Holländern erbauet / wo Sie vor dieſem Thran gebrennet / und hier haben etliche Holländer verſucht einen Wint r über zu bleiben / iſt aber keiner lebendig geblieben. *Martens Part. II. c. I. pag. 22.* In Grönlandia aliqvos videre eſt, ſed citerioribus ejus partibus Americæ contiguis, talesque morum omnium ignari Hafniam adducti, inſtituta iſthuc An. MDCLIV. è Dania profectione Vid *Olear. loc. cit.* At qvæ *Megiſerus* & ante ipſum alii de Monaſterio S. Thomæ in Grönlandia Thermisque ei adjacentibus perhibuere, nimis fabuloſa videntur eſſe: Nec tamen in tanta frigoris ſævitie Dona Naturalia his locis deſunt, eſtq; Captura Balænarum eorum veluti propria. De cauſa V. *c. X. §. VII. n. I.* Dani olim eam ſoli exercuere. Vid. *Pontan. Hiſtor. Dan. Lib. IX.* ubi docet, privatos qvosdam Mercatores accuſatos fuisſe, ſuſceptæ in Grönlandiam Navigationis, qvam Solis Navibus Regiis peragi moris fuisſet; Sed hos oſtendisſe ſe nullo ſtudio, ſed ſola necesſitate compulſos id fecisſe, eoq; indemnes pronunciatos fuisſe. Idem poſtea ab *A*nglis prætenſum, qvorum Diſceptationes cum Belgis & Biscayenſibus eo nomine Vid. *T. XII. Ind. Merian. f. 402.* Singulare præterea, Animalia qvædam hic albere, qvæ nigro, fuſco aliisve alibi coloribus ſunt, qvalia Corvi, Urſi &ſ. Alia colorem ſolitum cum albo per hiemem commutare, ut Vulpes, Lepores: Qvod tamen in Svedia, Norwegia, Rusſia etiam uſu venit. Cauſa adhuc in abdito eſt, inprimis cur his locis id accidat, aliis vicinis vero neutiqvam. Sic in Scania caneſcunt Lepores, at in Selandia & Cherſoneſo Cimbrica nihil ejusmodi patiuntur; Rurſus in Livonia, at neutiqvam in Curlandia, Solo Divina virtutem hanc velut ſeqveſtrante, *T. Oleario.* Non carent tamen & nigris Animalibus, qvemadmo-

dum Cetos videre eſt nigerrimos, AVes item nigras plurimas. Vid. plur. *Pechlin. de Color. Æthiop. cap. XIII.* Conf. *Martens P. IV. tota.*

De *Terra Auſtrali Incognita*, ſeu *Auſtrialia Incognita*, nihil aliud fere dicendum reſtat, qvam qvam qvod ſupra *cap. IV.* § *IX.* traditum. *Ferdinandus Mendez de Quiro* circa *A. MDCXV.* eam adiit ac poſtea AULæ Hiſpanicæ commendavit; Sed AULA nullam ejus rationem habuit, ſine dubio qvod crederet, Sibi Bello Belgico adhuc implicitæ Regiones utriusqve Indiæ ſatis negocii faceſſere, Novisque proinde ac ſimul iis novis moleſtiis non egere.

CAP.

CAPUT VII.

HISTORIA NATURALIUM PARTIUM

MINORUM CONTINENTIS.

I.

RErum ordo jam porro exigit, ut duûm generum partes alias in Continente noſtra luſtremus, viſisque Provinciis, utpote Majoribus, Minores, & illas quas ipſa Natura formavit, & iſtas, qvas hominum induſtra addidit, contemplemur. Prioris generis ſunt *Montes*, *Promontoria*, *Valles*, *Planities*, *Deſerta*, *Specus*, *Fodinæ*, harumq; cognata; Poſterioris *Antiquitates*, *Urbes*, *Arces &ſ.*

II.

MONTES ante Diluvium extitiſſe argumento eſt, quod *A*quæ ejus *omnes Montes ſub univerſo cælo operuiſſe* legantur *Gen. VII. 19.* *A*ccedit rebus coæva ipſorum necesſitas, quæ in eo ſita, I. Ut aquam intra ſinus & alveos ſuos veluti comprehendant, *Circumdedi mare Terminis meis, & poſui vectem & Oſtia, & dixi, usq; huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Job. XXXIIX. 10. 11.* II. Ut Mammarum inſtar irrigando Geocoſmo inſerviant; Et dum ſuperius terra eminent, inferius atque interius ſpacioſisſima aquarum penuaria *contineant*, *quem Naturæ* conatum Kircherus convenientisſime *Hydrophylacia* nuncupat: Nequid de penuariis Metallorum, quæ gerunt, loquamur. III. Denique ut Osſium loco Geocoſmum ſuſtineant.

III.

Etenim memorabilis eſt, quam in ſtructura eorum animadvertit ſagaciſſ *Kircherus*, iſta Oſſatura Geocoſmi, qua dum Osſium loco illum quaſi ſtringunt ac continent, *A*nnularem Catenam à Polo ad Polum ducere, nodisqve veluti ſecari ac ſtringi obſervantur. Ducitque hanc in Circulum ordinatam Oſſaturam Montium primum à Polo *A*rctico per Islandiam, Scotiam, *A*ngliam, Germaniam continuata Montium ſerie, rectoque tramite usq; ad *A*lpes, quæ veluti nodum quendam Catenæ Magnæ referunt, quo diſcontinuo ordine extenſi montes ſicubi nonnullam connexionis labem incurrerint, vincirentur, & ad firmiorem conſiſtentiam conſtringerentur; *A*b *A*lpibus autem novo velut annulari ordine implexi montes *A*pennino junguntur, quo totius Italiæ meditullium haut ſecus ac ſpina qvædam dorſi continuata ſerie per Siciliam Montibus *A*fricæ, quosque Lunæ vocant, connectitur. *Alter Catenæ magnæ nodus, usque ad ultimum Auſtri promontorium, Bonæ ſpei nuncupatum, extenditur, quem ordinem haud dubiè usq; ad oppoſitum* Mundi *Polum continuari, ipſa ratio dictat.*

Ex

Ex hoc vero Austrino Polo per incognitos Australis Terræ tractus, usq; ad Fretum Magellanicum distenditur, & hinc per Andium Americæ Australis Boreæque immensos tractus, Polo Boreo jungitur ei, à quo dimanarat. Altera catena ad Angulos rectos primam intersecans, abiensque ex Polo & distensionis suæ propaginem per Tartariam derivans Imaum sibi conjungit, qui per mediam Scythiam, Magni Mogoris Imperium, & tandem per medium Indiæ dorsum in Promontorium Comorinum excurrit, ubi mediante Maris fundo montibus Zeilani Insulæ, & hinc subter Oceanum in Polum Austrinum distenditur; Atq; hinc tandem per incognitos terrarum Oceaniq; tractus principio, à quo discessit, connectitur. Quoniam vero perpetuus Oceani æstus, fluxusq; ex Oriente in Occidentem, continua sua allisione non nullum detrimentum afferre poterat, hinc provida Natura transversas Montium catenas disposuit, quibus totius Terrenæ molis Machina firmiorem consistentiam adipisceretur. Unde videre est ex Oriente in Occidentem ab ultima Sinarum Regione Montes Montibus ita annexos, ut quos China per transversum propagat, Imaus extra Chinam continuet in Occidentem Scythiæ, Indiæ, Caspii Maris, Armeniæ, Asiæ Minoris, Macedoniæ, usque ad Alpes Cottias & Rhetias continuatis Montibus conjungat, quas Alpes per Delphinatum totamq; Narbonensem Galliam continuo committit Alpibus Pyrenæis, quæ hinc tandem in ultimum Occidentis terminum, usquedum suo restituantur principio, ordine mirifico propagantur. Mund. Subterr. p. 1. L. II. c. IIX.

IV.

Montes ab intervallo, qvod occupant, vel Juga vocantur, si longo tractu progrediantur, vel Montes in specie, si intervallo circumscribantur minori. Juga celebriora Europæ sunt: I. *Montes Pyrenæi, Los Pireneos*, qvi Hispaniam à Gallia dividunt. *Pyrenen* Græci vocant, nomenq; ab Igne creditur derivatum fuisse. Nostro tempore Pax inter Hispanos & Gallos A. MDCLIX. Titulum Pacis *Pyrenææ*, Articuli nomen *Articulorum Pyrenæorum* abstulerunt, qvippe ad Radices horum Montium conditi. Partes eorum pro locorum ratione varia sortiuntur nomina. Ad Navarræ Regnum est *Mons S. Adriani*, adeo excelsus, *ut necesse fuerit priscis Hispaniæ habitatoribus summitatem perforare, nisi natura factum credere malis, quo in Verticem pervenire posit: In quo ubi constiteris, sæpe infra Te Nubes admi-*

rari licebit. Leod. *de Vit. Frider. II. L. II.* Editisſimus omnium eſt *Roncivallis*, à nive tamen liberior, qvam vicini montes, ob maris viciniam: Man ſagte Uns/ Er wäre der allerhöheſte von den Pyrenäiſchen Bergen: Gleichwol hatte er keinen Schnee auff ſeinem Gipffel / ob ſchon die andern ſchier alle / ſo wir auff der rechten Hand lieſſen / den Kopff davon weiß hatten. Aber man verſicherte uns / daß dieſes Ihn nicht hindere näher an den Himmel zu reichen / dann welche die Hoff Farbe davon tragen: Und daß dieſer gar bald und in dem Anfange des Sommers ſeinen Schnee verliere / wegen der Nachbarſchafft des Meeres / welches durch die Schärffe ſeiner Dünſte ihn viel eher zu verſchmeltzen und zu zergehen befordert / denn andere die davon abgelegen ſind. *Autor* Span. Reiſebeſchr. *c. XXXVII.* Iidem ab Ortu in occaſum producti *Idubedam*, nunc *Monte d' Occa*, *Orospedam*, Idubedæ prolem, *Montes Marianos* &c. efficiunt: De qvibus V. pluribus *Merul. Part. II. Lib. II. cap. IV.* & ante eum *Hieron. Paul. Barcinonenſem de* Montibus *Fluminibusq; Hiſpaniarum.* T. II. Scr. Hiſpan. *fol. 834. & ſeqq.*

V.

Alpes vero inprimis commemorandæ, qvippe qvibus pleraq; Juga Europæ originem debent, qvarumqve veluti brachia ſunt, non tantum Montes Pyrenæi, ſed etiam Bohemiæ, Sileſiæ, Germaniæ Juga, de qvibus *in ſeqq.* Cæterum Italiam à Gallia, Germaniaq; ſeparant. *Maritimæ Alpes* à Liguſtico litore prope Varum incipiunt, ac deſinunt in monte Veſulo, ſeu uti nunc vocatur *Monte Viſo*, unde oritur Padus; Hinc incipiunt *Alpes Cottiæ* deſinuntque in Monte *Ceniſo*: Inde *Grajæ* ſeqvuntur, quarum pars *Monte Giove* ſeu *Montemaggior di S. Bernbardo*; Hæ excurrunt usque ad Montem Adulam ſ. *Monte di S. Gottardo*, ubi fontes Rhodani ac Rheni; Tum Rhæticæ ſeu Tridentinæ Alpes ſequuntur usque ad fontes Dravi; Denique Noricæ, Carniæ ac poſtremum Juliæ ſeu Pannonicæ Alpes ſuccedunt. Hannibal olim pervias creditur feciſſe, de quo Vid. diſputantem *Polybium L. III.* In *Tirolenſibus* adhuc ſupereſt memoria rarisſimi caſus Maximiliani I. quo deſiderio venandi Rupicapras in præruptisſimam rupem evaſit, ſed pedem referre non potuit, beneficio agricolæ v. demum reductus: Locum *Antrum Maximiliani* vocare ſolent, isque in eodem imaginem Crucifixi conſpicuam è via poni curavit, ut peregrinantes Divini auxilii gratiam ubique piis eſſe paratam in periculis inde cognoſcerent. Imago altitudinis XL pedum

pedum eſt, quæ ab imo cernentibus vix bipedalis apparet. Deſcribitur ſingulari Icone à *Georg. Braun. Th. Urb. T. V. f. 59.*

VI.

Montes *Sudeti* ſeu *Sudetes*, Alpina Brachia ſunt inter Bohemiam & Sileſiam extenſa. Apud Strabonem & Ptolemæum vocantur *Cerconosſii*, & hodienum à Bohemis non disſimili appellatione *Krkonoské Hory*. Balbin. *Hiſtor. Bohem. Lib. III. cap.* XXI. *not.* Editisſimus eorum *Mons Giganteus*, idemq; per Sileſiam, Germaniam, aliasqve Terræ partes famoſisſimus, de qvo cum ſingulari apud Nos Oratione non ita pridem actum ſit, eandem loco Deſcriptionis in præſens nobis incumbentis producere Benignoqve Lectori commendare volumus:

ORATIO DE MONTE GIGANTEO,

Habita

à

FRIDERICO BECMANO,

Francof. Marchico, Medic. Stud.

FRANCOFURTI AD ODERAM
In Collegio Philoſ. Majori
A. D. X. FEBRUAR. ANNO MDCLXXIX.

MAGNIFICE DOMINE RECTOR,
PerIllustres atq; Generosissimi Domini,
Dn. COMITES & Dn. BARONES,
Viri admodum Reverendi, Amplissimi, Consultissimi, Excellentissimi, Clarissimi: Præceptores, Patroni ac Promotores æternùm venerandi: Nobilissimi ac Doctissimi Domini Studiosi,

IN prima Rerum creatione DEUS Creator omnium rerum Sapientissimus, veluti Microcosmum ossibus concatenavit, ita Globum Terrenum Montibus tanqvam Catenis qvibusdã circumdedit: Non alio fine, qvã ad Consistentiam firmiorem, & ne ab externis Injuriis, aut interna Humiditate flaccesceret vel dissolveretur; Opereq; eo magis stupendo, qvo propius non partem Orbis, sed ipsam ejus substantiam tangit: Qvodq; proinde *Geocosmi Ossaturam* recentiores Rerum Naturalium amantes non incongrue vocare amarunt.

Eqvidem partem Ossaturæ hujus meam facere, eandemqve in SUDETIS Silesiæ, & qvidem eorum editissimo MONTE GIGANTEO conspiciendam exhibere constitui; Tum qvod nondum immemor sim laboriosæ voluptatis, qva simul svavissimo Sodalitio ex Almâ Universitate hâc, ductu Patrui nunc præsentis MAGNIFICI RECTORIS ante biennium jugum hoc conscendi, & ita veterem illum Silesiæ Doctorum Morem, licet è loco longius dissito reduci vidi, qvibus solenne erat cum studiosis, aut discentibus suis qvotannis locum istum ascendere, atq; ita ex editissimis Patriæ partibus, Summi Rerum Patris Sapientissimam Providentiam

tiam in tot ſubjectis Creaturarum generibus ſpectare; Tum verò etiam, qvod Laudatisſimæ Sileſiæ Gentis Hoſpitalitati me pignus adhuc debere autumem, qvæ benignisſime illo tempore venientes paſſim excepit, blandiſſime fovit, amicisſime dimiſit: Maximè autem, qvod incomparabili Viro è Nobi isſima Sileſiorum Gente, Beato THOMÆ WERLIENO, Evergetæ Univerſitatis hujus Maximo opimam fortunæ acceſſionem debeam per Stipendium ex diſpoſitione ejus, manu GRATIOSISSIMÆ FACULTATIS MEDICÆ mihi collatum; Cui veluti æternas eô nomine grates ago, ita indigniſſimus forem, cui tantum beneficium obtigiſſet, niſi præconio hoc qvalicunq; publicè id declararem, ac ſimul non prorſus inutiliter in me collatum eſſe teſtatum facerem. Interim qvia Materia de qva dicere inſtitui ampliſſima, & Ingenium meum idoneum non eſt ad talem MONTIS hujus Deſcriptionem, qva Conſeſſui tanto ſatisfacere poſſim, Montem Salutis noſtræ ſummis precibus adoro, ut lumine ſuo obſcuritatem ingenii mei illuminet & qvæ dicenda mihi erunt in ſanctiſſimi Sui Nominis gloriam dirigat: Vos autem, *Auditores omnium Ordinum Honoratisſimi*, ut differentem me benevole audiatis, nec humile ſermonis mei Genus de re tam ſublimi aſpernemini, reverenter & obnixe, qvâq; posſum animi ſubmiſſione rogo.

De Nomine initio paucisſimis: Vocatur à ſublimitate ſuâ MONS GIGANTEUS; Omnes enim Montes Sileſiæ altitudine ſuperat, idemqve accolarum Germanicum nomen eſt, der Rieſenberg; Subinde etiam nominatur *Calendarium Sileſiacum*, der Schleſier Wetterzeiger: ſed ab effectu; Ex eo enim, ſi ſerenus appareat, præſagiunt gratam, ſi nubilus ſit, tempeſtatem pluvialem.

Situs eſt in Ducatu Jaurenſi ſub ditione ILLUSTRISSIMI DOMINI, DN. COMITIS de SCHAFGOTSCH, a iisq; cum Mon-

tibus Sudetis Silesiam à Bohemiâ, tanqvam muro nativo dividit, à Septentrione Silesiam à Meridie vero Bohemiam spectans; Ab Oriente & Occidente cum iisdem Montibus Sudetis tanqvam Os aliqvod principale cum aliis Ossibus connectitur; minimumq; triginta stadia in altum assurgit, caput inter nubila condens atqve inferiorem aëris Regionem longe excedens. In summo Cacumine ejus planicies est, antehac Spectrorum sedes credita, nunc vero Sacello conspicua, cura ILLUSTRISSIMI COMITIS de SCHAFGOTSCH excitato: Qvod qvidem nondum ad justam perfectionem perduci potuit, sed non ob Spectrorum impedientium rabiem, ut vulgo creditur, sed ob creberrimas tempestates ipsi tantum non continuò incumbentes. Ego vero interim non sine voluptate recordor, me isthæc altitudini Montis convenientissima Disticha in eo annotasse:

Qvi propiora putas superato culmine Montis
Numina terricolis, terricolasq; DEO,
Et precibus Jovæ gaudes servire sacellis
Hic ut idem faciat, lingvaq; Corq; licet.
Ut liceat, fecit Pietas veneranda Dynastæ,
Jura loci Dominus cui dedit ipse Poli.

Sub radicibus MONTIS nostri versus Silesiam, Urbes, Pagi, Villæ multæ sitæ, quarum prima est *Hirschberga*, à Cervis olim ita vocata: A qua prope absunt *Thermæ Hirschbergenses* dictæ, ac sine dubio ex concursu Spirituum Metallicorum, Ferri imprimis & nitrosorum vel potius vitriolatorum natæ: Thermarum naturam enim hinc pendere non ignobili experimento constat: Nam si sumatur Aqua Fortis, aut si fieri potest, & ad maturandum institutum, Aqua Regia, ejusque pauxillum affundatur Limaturæ Chalybis, è vestigio se prodet non tantum effervescentia quædam violenta, & cum strepitu conjuncta, sed etiam fumi prodibunt ipsumque

que vas notabili calore instructum deprehendetur; Idem calor longe vehementior erit & vasculum vix manu teneri poterit, si loco Limaturæ Chalybis particulæ Jovis seu Stanni adhibeantur: Adjecerimq; plenioris confirmationis causa Aquam Regiam, si etiam sine mixtura cochleari ferreo indatur, nihilominus fervidissimam evadere; Unde & colligere licet, internis aquis ne opus quidem esse, ut misceantur Spiritibus Metallicis, sed satis esse, si corpora Metallica alluant: Sic Aqua Regia etiam in Cochleari ferreo mundior manet ad eundem modum, quo & aquæ Thermarum aquam suam sine notabili immundicie ostendunt; Thermæ igitur eoque *Hirschbergenses* etiam ex concursu Spirituum talium nascuntur; Vitriolatorum verò in specie; Nam Spiritus vitrioli affusus Limaturæ Chalybis odorem spargit proximum ab ipsissimo illo quem Thermæ istæ habent. Altera est *Schmiedeberga* ob ferramentorum, quæ ibi cuduntur copiam nomen & laudem habens; Sed incommodis strumosorum gutturum æque ac vicinus ipsi pagus Steinseiffen aliive ante hac laboravit, vitio non minus hic ac in Alpium Accolis dominante: Cui tamen prudenter nostro tempore obviatum est, postquam certos fontes mali hujus causam deprehenderunt, aquave eorum abstinuerunt.

Sed ad Montem ipsum propius accedendum est, & sicut ossa hominis, cute, pingvedine, venis, nervis aliisq; ob venustatem & usum circumcincta sunt: Ita Os hoc Geocosmi in media sui parte cinctum dicemus loco Cutis aere saluberrimo, loco Pingvedinis & Carnis amœnissimis pratis & sylvis, Venarum ac Nervorum loco ditissimis Metallis, quæ Nervos ideo confidentius appellabimus, qvod pecunia non ignotus sit Nervus rerum gerendarum.

Aeris Salubritatem tot incolæ Montis ad provectissi-

mam

mam ætatem perducti teſtantur, meminiq; Senes fere nonagenarios nos vidiſſe, radicibus & lacticiniis tantum viventes, & valetudine ſatis integra uſos, ſed id unice querentes, ſe Juga Montis ob debilitatos Muſculos in aſcenſu & deſcenſu non amplius uti antea aſcendere poſſe.

Prata deinde & Sylvæ loco pingvedinis & carnis ſunt. Prata ſelectiſſimis Herbis non tantum ſuperbiunt, ſed iisdem incolas iſtos Montanos ditant, quippe quarum Radices, Folia, Flores, Semina per totam Sileſiam, Bohemiam, Poloniam, & Germaniam, diſtribuunt: Doctiſſimus Vir *Caſparus Schwenckfeldius*, (non ille qui ante ſesquiſeculum Theologiam puriorem tunc renaſcentem fanaticis opinionibus aſperſit, ſed Medicus per Sileſiam Celeberrimus) integram ſeriem earum ſingulari Libro Rerum Naturalium amantibus communicavit, quas omnes recenſere velle, quid aliud erit, quam rem actam agere? Aliquas earum tamen â nobis ibi collectas & ejus loci veluti proprias indicari vobis haut grave futurum arbitror. Sunt illa, *Adiantum* Furcatum, *Angelica* Alpina Maxima, *Angelica* Alpina tertia, *Aconitum* Racemoſum, *Anemone* Alpina nivea, *Acetoſa* Alpina, *Bellis* Montana maxima, *Biſtorta* Alpina major, *Caryophyllata* Alpina, *Cirſium* Montanum, *Chamædrys*, *Gentiana* major, *Helleborus* albus, *Hieracium* Draconites ſeu *Polycephalum*, *Muſcus* Alpinus, ab incolis die Miernau dictus, & à ſingulari vi purgandi commendatus, *Napellus* major, *Petaſites* flore *albo*, *Polygonatum* ſ. *Sigillum Salomonis* Racemoſum, item *Tenuifolium* ſeu *Polygonatum* fœmina, *Ranunculus* Alpinus candidus, *Sanicula* Alpina minima *flore albo*, item *flore purpureo*, *Tuſſilago* Alpina minor *flore purpureo*, item *flore albo*, eademque ſæpe *Ramoſa*, quæ plane ſingularis eſſe videtur: *Trachelium* Alpinum maximum, *Tormentilla* Alpina maxima, *Victorialis*

Mas

Mas & Fœmina, Viola Martia fl. Luteo. Plura si indicavero, vereor ne patientia vestra abutar.

Sed & Sylvas dixi velut instar carnis Ossaturam hanc circumdare; Arboresque in his sylvis etsi varii sint generis, Abietibus tamen in media Regione plurimum gaudet. Superius autem ubi planicies quædam est, vestitur *Pino Humili Alpina*, ab Accolis das Knieholtz vocata, quòd quasi in genua humi procumbat, quippe cum rami virgæq; adhuc recentes sunt, tum ventorum flatu & vi tempestatum, tum etiam nivium copiâ, cui tribus partibus anni subjacent, deprimuntur, ne altius magnitudine viri fere surgere queant. Hoc fruticetum (revera enim nihil aliud est) labyrinthum quasi natura constituit, ambulantemque facile à rectâ viâ deducit.

De *Graminibus Cerealibus* adeoque frumenti proventu verbo tantum: Illud ultra Radicem Montis raro provenire: Tum ob petrosum solum; Terra enim in superficie tantum hærens arari non est apta; Tum etiam propter exiguum calorem, summùm ad tres menses tantum durantem, unde segetes ad perfectionem suam non perveniunt; Et Radicibus ac Lacticiniis ideo plerosq; superiorum Montis partis partium incolas vivere paulum ante innui.

Venas Nervosq; quod attinet, illi in insignibus Metallorũ & Mineralium Fodinis relucent, quibus Mons Giganteus noster refertissimus est: Auri venæ in valle Gigantea; Auri puri ramenta tenuiora ibidem, etiam in Fonte Albo (de qvo postea) & in aliis locis reperiuntur. Argentum in Monte hinc inde præsertim autem in Iseræ prato & Valle Gigantea inveniunt: Ferro, Ære, Stanno, Vitriolo, aliisque variis in locis ibidem scatet. Neq; minor Gemmarum & Lapidum preciosorum hic proventus est; Granados certe meliores ipse Oriens non habet: Adamantes, Rubinos, Amethystos,

inferiores quidem Orientalibus, at nihilominus ſingulari gratia nitentes: Topaſii ipſâ magnitudine ſe commendant, quibus & ſagaciores ſæpe maximum precium addunt, quippe immemores illos prodire ex viciniâ ſuâ: Criſtallũ, Achatem ſimilesve utpote viſu frequentiſſimos non opus erit allegari. Unius Iolithi tamen, ſeu Lapidis Violacei licet aliàs Lapidibus vulgaribus annumerandi, mentio prætereunda non eſt; Legitur ille copioſiſſime in Vertice Montis noſtri & odore Violas Martias ſvaviſſime imitatur: Quanquam non ille adeo, quam Rubellus Muſcus ipſi adhærens Violaceum hunc odorem ſpargere videatur, quod pluribus in præſens non examinabo.

Sed injurius ego in naturam naturæq; Sacerdotes fuero, ſi ſolùm Oſſaturam in Monte noſtro ſpectavero. Natura alium inſuper finem editiſſimis hiſce Jugis addidit, ut Hydrophylaciorum vices explerent: Diſſeruit de hujusmodi Hydrophylaciis aliorum Montium, uti ſolet, elegantiſſime, diligentiſſimus *Kircherus in Mundo Subterraneo* ſuo. Noſtri Sudeti & in iis Mons GIGANTEUS eodem modo *Boberum*, *Uvapam*, *Niſſum*, *Iſeram*, *Zacbum*, *Cattum*, & cujus primo meminiſſe debebam *Albim* fundunt; Hujus fontem unum in ſpecie Fontis Albi nomen habentem, der weiſſe Brunnen/ juxta verticem Montis Gigantei videre eſt, aquâ limpidisſimâ, quæq; poſt aliquot menſes incorrupta manſit, conſtantem, arena item auri ramentis prægnanti gaudentem, qvam proinde inter cimelia ſua ſtudioſe aſſervaſſe, Summum Theologum Palatinum *Davidem Pareum* legimus in vita ejus, Operibus ab ipſo conſcriptis præmiſſâ. Quis crederet tam exiguum rivulum, qualem Fons ille Albus fundit, tantum flumen editurum, qui non ſaltu, non divaricatis cruribus, ſed ordinario pedum progreſſu tranſiri poteſt: Diceres non Flumen maximum hic oriri, ſed rivulum exiguum,

um ad finem ſuum decurrere. Sed tantus, tamque Mirabilis DEUS eſt in operibus ſuis, ut ex minimis etiam naturæ conaminibus opera efformet maxima.

Sed novum adhuc naturæ miraculum in hac Hydrophylaciorum materia nobis ſpectandum venit. Non ignota eſt *Oculorũ ſ. Phialarum Jordanis* Hiſtoria in Palæſtinæ Scriptoribus, quamque ſuo tempore jam attigit accuratiſſimus Rerum Judaicarum Scriptor *Flavius Joſephus; Phialæ hæ ſeu Oculi* lacus ſunt, ipſi Jordanis Fonti aquam adeoq; originem ſubminiſtrantes. Sic *Nili* quoque *Oculos ſ. Phialas* tanquam Hydrophylacia Fontium Nili deſcribunt, qui poſt annum millesimum ſexcenteſimum decimum octavum, Fontes Nili detectos deſcripſere; Nam & hoc nomine Seculum noſtrum felix eſt, quod Fontes hoſce detectos acceperit, qui nullis retro Seculis, ne Alexandro Magno quidem & Julio Cæſari conſtare potuerunt. Ego itaq;, ſi ſimili ratione Phialas ſ. Oculos Fluviorum & in ſpecie *Albis Lacus* iſtos *duos* in editiori MONTI GIGANTEI parte conſpicuos, dixero, nihil abſurdi me prolaturum confido: Inprimis dum *Lacus Major* æque ac *Phiala Jordanis & Phiala Nili* fundo caret, in ſignum Hydrophylacii ex intimis terræ viſceribus ibi ebullientis, unde nec piſces in eo videre eſt, nec cymba tentari poteſt, & Perilluſtris Dominus horum tractuum, cum cymba aliquando eum tranſire tentaret, à ſubmerſionis periculo prope abfuit.

Dixi aliqua de celeberrimo Monte, ſed pauciſſima illa, & ſine dubio juſto parcius, quam dignitas ejus requirit. At quis digniſſimam iſtam materiem juſto ambitu emetiretur, cujus theſauros detectis indies novis augmentis natura inexhauſtos docet. Unum adjiciendum habeo de famoſo MONTIS GIGANTEI Spectro, dem Rieben-Zahl vulgo dicto, ſed prope invitus, nulla enim indignior materia mihi videtur,

tur, quam Historiæ Spectrorum tractatio; Larvæ enim Diabolicæ sunt, & quid indignius, quam in tanta rerum necessariarum & Christiano dignarum copia illusionibus Diabolicis ejusmodi animum fatigari, quarum nullus finis, nullave connexio, quippe ab autore omnis turbatæ connexionis natarum: Nullus metus quoque; Quïd enim Christianus metueret Larvam Diabolicam, cui constat, se sine Voluntate Divinâ ne capillo quidem minui posse: Et *Beati Lutheri* in hisce talibus consilium sane prudentissimum est, quod passim in scriptis suis prodit: Diaboli tales Larvas non melius quam contemptu pelli posse: De nomine *RIEBENZALII* breviter moneo, id non ex *Roncevalle* Hispanorum, nec ex Gallico *Roy du Val*, quasi Rex vallis diceretur; sed ex corrupto nomine *Roberti* von der Sahne derivari, unde à Doctis aliquibus Silesiæ simpliciter *Robertus* dici solet, de quo pluribus videndus *Rev. Autor Chronici Suidnicensis*, non ita pridem editi. Qua rem ipsam, pleraque ejus figmenta sunt; Testati nobis fuerunt superiorum Montis partium Incolæ, qui ultra quadraginta annos isthic commorati fuerunt, imò illi ipsi qui prope verticem Montis habitant, se crebro quidem tempestates, at nunquam singularem Spectri talis operationem sensisse. Sic Fabulæ è longinquo fides fit, æqve ac rebus mediocribus alias è longinquo accedit reverentia: Si etiam Spectra ibi nonnunquam apparuerunt,

soli-

ſolitudini id tranſcribendũ erit, in qua volupe eſt Dæmoni ſe hominib9 terribilẽ exhibere, quippe à Solamine ſociali deſtitutis; Sed ideo peculiarem unius Dæmonis Sedem eſſe non ſequitur. Non opinor DEum tantum Satanæ permittere, ut certam in terris poſſesſionem ſibi vendicare audeat. Una Inſula Dæmoniorum eſt, in America Septentrionali, ſed ne illa quidem à figmenti ſuſpicione vacua: DEus Opt. Max. hominibus non Diabolo Terram poſſidendam tradidit: Illeque Princeps hujus Mundi quidem audit, ſed 1. in aëre vagans & in tenebris dominans: 2. Nec pulcherrimum hoc Syſtema Corporum Mundi nomine intelligitur, ſed animi hominum externis & ſenſualibus alligati.

Dixi quæ pro tenuitate mea de maximo iſto Naturæ opere potui. Vobis autem, *MAGNIFICE DOMINE RECTOR*, Perilluſtres Domini, Domini Comites & Domini Barones; Profeſſores Excellentisſimi, Nobilisſimi Domini Studioſi, qui benevolas aures mihi dare voluiſtis, gratias ago maximas, firmâ ſpe niſus, Vos ea, quæ minus accurate tractavi, bonam in partem interpretaturos, & ex voluntate mea facultatem æſtimaturos eſſe.

Hac de *Monte GIGANTEO.* Eum Scriptores Rerum Sileſiacarum quoque attigerunt, *Henelius & Schwenckfeldius*, ſed parcius. Paulò pluribus de eodem actum ab Autore Vitæ *Dav. Parei* Theologi Palatini, cujus cum in Oratione mentio facta ſit, verba huc facientia ad-

huc adjicimus: Extant cit. *Descr. Vit. Parei* præmiſſa Operibus *Ejusdem fol. 3. Non procul abſunt montes Sudetes, à Sileſia Bohemiam dividentes: quorum unus ab excelſitate Gigantêus dictus, Germanis* der Rieſenberg/ *ex qvo cumprimis cælo ſereno longe lateq; patet in Sileſiam & Bohemiã amœnisſimus proſpectus. Minimum XXX. ſtadia aſſurgit in altum, caput inter nubila condens, atq; inferiorem aeris regionem longe excedens, ut quidem Mathematico Inſtrumento obſervatum fuerat à Præceptore Schillingo, quo cum diſcipuli complures circa ſolſtitium æſtivum bis conſcendere inſveverant, quando primum quidem, Sole ſatis propitio & amœno, in cacumine diſcumbentes cibo cantuq; ſeſe recreabant, & foco excitato ibidem pernoctare animus erat; Sed non multo poſt ſerenitate pulſa, Euronotus rapidisſimus ita cacumen perflabat, ut alij poſt moles pyramidales, lapidum congeſtione iſthic crebro erectas, receptum quærere, alij in cavernas exinde factas ſeſe abdere, alij humi procumbere cogerentur, ob nimiam Æoli intemperiem. Vix impetu ventorum ſedato, tanta eos, ſive nubis, ſive nebulæ frigidisſimæ caligo circumſepſerat, ut omnes ad fugam conclamantes manibus concatenatis deſcenſum præcipitare cogerentur. Juga autem inferiora ſerenisſima deprehenderunt, cum Caput Montis craſſisſima obvolutum nube cerneretur. Tot ac tantis tempeſtatum turbinibus vicibusq; mons ille obnoxius eſſe ſolet. Vulgus Cacodæmoni adſcribit, in valle ſubjecta vaganti, atq; viatores non raro vexanti. Accolæ vocant* Riebenzal, *quem cum quidam ex comitibus tunc curioſe & voce alta inclamarent, mugitus quaſi bovis ex valle audiebatur: tanquam ſi reſponſum Dæmonis foret.*

Cacumen, quod minimum ſex ſtadia montes alios excedit, in planitie diametrum ſemiſtadij habet: non terra, vel ſabulo, ſed meris ſaxis majoribus, quaſi humano opere totum congeſtum, quorum quæ foris ſolaribus radiis ſunt expoſita, muſcoſo cortice ita apparent variegata & picturata coloribus eleganter, ut naturam an artem mireris, incertum ſit. Hæc Juga, quæ Sileſiam & Septentriones ſpectant, arboribus ſunt conſita frequentibus, etiam cubitalibus, ſed humi tantum παραλλήλως *repentibus: quippe cum recentes eſſent, ventorum flatu, & vi tempeſtatum depreſſis: quarum rami virgæque non multum ſupra genua humana aſſurgunt, vt non ſylvam, ſed frutetum videas: unde vulgo* das Knieholtz *vocatur. Meridiem atq; Occidentem verſus, qua Bohemiam & Miſniam ſpectant, gramine muſcoſo calva ſunt, & media æſtate nivibus deſuper pulverulentis adeo, ut nihil minus putes, quam nives, paſſim rigentia. Vix mille paſſibus à Cacuminis radice Upavæ fluminis*

origo

origo conſpicitur: totidemq; ferè paſſibus Occaſum verſus, Albis, qui unus eſt ex nobiliſſimis Germaniæ fluviis, fontes, quaſi lacunas undecim (unde Albis, Elb, quaſi Elf, undecim, dictus putatur) quæ paulatim confluentes alveolum conficiunt mirè limpidum, ex cujus primâ, quæ remotiſſima eſt, ſcaturigine, arenas quaſi aureolas vi venarum dodrantotenus enatantes manu ſuâ extraxit PAREUS, diuq; pro κειμηλίῳ aſſervavit: quem rivum etiam, juſſu præceptorum, omnes pariter diſcipuli pedibus ſuis tranſilierunt, ſcilicet memoriæ ergo, ut Witteberga affirmare poſſent, ſe Albim pedibus tranſiliiſſe. Uterq; rivus in ſubjectam Upavæ vallem (quam vocant den Aupengrund) *parallelo deſcenſu per diverſas montium oppoſitorum anguſtias Bohemiam ingreſſi, & paulatim aucti ad Jaromirum oppidum in Albim, ponte ligneo ibi jam ſtratum, coaleſcunt.*

Zabothus ſeu Zotenſis mons, der Zotenberg/ nodi inſtar, quemadmodum *Kircherum præc. §. III.* locutum vidimus, Sudetis objacet. Situs eſt duobus à Svidnicio milliaribus, vertice altiſſimo & in ſummo nonnihil lato, Caſtellumq; olim habuit impoſitum, cujus quod latronibus receptaculum præberet A. MCCCCXXIIX. diruti ſoloq; æqvati veſtigia quædam etiamnum ſuperſunt. *Henel. Sileſiogr. C. I.*

VII.

In medio Germaniæ noſtræ eſt *Jugum Hercinium*, quod flexuoſis ambagibus varias ejus Provincias permeat, communem tamen cum Sudetis originem ab Alpibus accipiens. *Hoc ſcire refert, Germaniæ Montes ac Silvas, licet diverſis appellentur nominibus, ab Alpibus tamen omnes incipere, ac poſtea ſemper continuo quaſi tractu hinc inde diſcurrere, rurſusq; in ſeipſos reflecti ac magna ex parte ad Montana Bohemiæ & Sylvam illam concurrere.* Bilib. Pirckheimer. *Explic. Germ. in Opp. f. 108.* Pars ejus Principatui Anhaltino ac Halberſtadienſi & Ducatui Brunſvicenſi adſita tenax priſci nominis der Hartz/ ſalutatur, cujus iterum pars eminentior *Mons Bructerus*, der Blockers & Brockersberg/ à Bructeris ita dictus & conventibus Sagarum famoſus: Quam rem tamen, ſiquid veri habet, nec ſemper veram, ſed imaginationi dormientium tranſcribendam, nec ſoli huic loco propriam eſſe in Actis Sagarum paſſim claret: Exemplum conventus Africani V. ap. *Boiſſard. de Divin. c. IX.* Conventus in Svedia in Relatione de Maleficiis in Pago Morea *Diar. Europ. ad An. MDCLXX.* Mons Pinifer, der Fichtelberg/ itidem Jugi Hercinii pars eſt, cujus Hydrophy-

phylacia Carmine congruo exhibita *præc. c. III. S. III. §. II.* Eademq; jam olim Conrad. Celtes non minus lepido Carmine plane similis inventionis illustravit:

Herciniumq; Jugum medio Germania tractu
Erigit & multis dispergit cornua terris:
Ex quibus ingenti dorso stans Pinifer, *atrum*
Tollit in astra caput, liquidoq; à vertice stillans
Quatuor ad Mundi fundit vaga flumina partes:
Mœnus *in occiduum festinat currere Rhenum,*
Et Sala, *qui Drusi gestat præclara Trophæa,*
Algentes petit Albis aqvas, it Nabus *in Austrum:*
Egra *sed Eoos flectit sua cornua in ortus,*
Et secum Herciniam trahit alto vertice sylvam.

Extat *L. de Sit. & Mor. Germ. §. de Tribus Jugis & Montibus Germaniæ.*

Montes Carpathij vocantur universa Juga Sarmaticorum Montium, Eos itidem Alpibus annecti Geographiæ gnaris non ignotum est; Dividere Hungariam & Poloniam dictum *c. VI. S. I. §. IX.* Iisdem deberi *Etesias* Græcorum *c. II. §. V.* Partes sunt: *Carpathus* in specie vocatus, Hurgaris *Tarczal*, quod nomen Lingva eorum à nudo seu Raso vertice dictum esse videtur, ac propagatur per Comitatus Turoczensem, Sepusiensem, Sarosiensem, Liptoviensem, cujus nomina Germanorum locorum incolæ aliis atque aliis nominibus indigitant, der Vater / der Münch / der Wurtzgarten / der Schneeberg. Secundus est *Matran*, vinetis prope Agriam consitus. Tertius omnium augustissimus Mons Transsilvaniæ, qui silvis undique & Montium jugis clauditur, unde nomen Germanicum Siebenbürgen. Plura vid. ap. *Bernegger. de Stat. Hungar. §. CCXXXIX.* & Scriptores Rerum Hungaricarum.

IIX.

In Scotia Montanum ejusmodi Jugum est *Mons Grampius*, Incolis Gransbain, qui suo ab ortu in occasum progressu Scotiam in duas partes dividit. *Montes Riphæi* Veterum à *Pirckheimero* in dubium vocati, nec forsan, si Regiones spectemus, de quibus loqitur, abs ratione: *Riphæi & Hyperborei Montes, de quibus prisci tam multa scripsere, nusquam hodie comparent, licet tota Europæa & Asiatica Sarmatia undiq; à Germanis, Po-*

lonis

lonis & Moscovitis sit peragrata ac cognita; Sed omnia sunt plana, nisi juxta Mare Glaciale, ubi Colles quidam eminent admodum mediocres: Amnes vero maximi veluti Rha, qui & Volga, Tanais & Duna, qui & Duina, ex Sylvis, Terra plana ac palustri & nequaquam ex Montibus aliquibus oriuntur. Germ Explic. *in Opp. f. 108.* Kircherus tamen eosdem de novo producit, sed loco magis congruo, dicitq; à Russis vocari *Weliki Kamenypoyas*, Magnum Lapidum Cingulum, quod totum orbem ipsis cingi autument. *Aliud hic jugum est, quod Russi vocant Joegoria. Incipit à termino Australi Tartariæ & usq; ad Oceanum Septentrionalem se extendit; atq; ex hoc plurimi Fluvii oriuntur, nempe Witsagda, Neem, Wissera, & maximus Petsiora. Mappæ hæc omnia malè exprimunt vel potius omittunt. Præterea triplex Jugum decurrit inter Siberiam & Russiam à Septentrione versus Austrum. Unum ex iis Russi appellant Coosvinscoy Camen, cujus latitudo vel transitus est duorum dierum iter. Huic intercedentibus quibusdam vallibus, proximum est secundū dictum Cirginscoy Camen, itidem duorū dierū itinere; tertium Podvinscoy Camen altissimū ex tribus hisce Jugis, quod in plurimis partibus per totum annum tegitur nivibus & nubibus, ideoq; molestum præbet transitum, qui est quatuor dierum. Urbs Vergateria Siberiæ ei vicina est.*

IX.

Juga Asiatica sunt: I. *Tauri* Montis Jugum, cujus ortus in Asia Minori a Pamphylio Mari, progrediturqve ab occasu in ortum usqve ad Indiam, ac dividit Asiam universam in duas partes, Septentrionalem, qvæ Asia intra Taurum, & Meridionalem, Asiam extra Taurum. Stipatur à latere Antitauro majore ac minori, qui Armeniam majorem ac minorem intersecant. De periculosissimo ejus transitu V. *Herbert. Itin. p. 94. 95.* II. *Imaus Mons*, qui crucis forma progreditur tam versus Orientem & Occidentem, quam versus Austrum & Boream. Septentrionalis pars nunc Alkai dicitur: Dividit Scythiam Asiaticam in duas partes, quarum illa, quæ Occasum spectat, dicitur Scythia intra Imaum Montem, quæ Orientem, Scythia extra Imaum Montem. III. *Caucasus*, qui à Ponto Euxino ad Mare Caspium extenditur, intermedio Colchidos, Albaniæ & Iberiæ districtu, cujusve hodiernū nomen *Caxes* à prisco Caucasi haut procul abludit. Qvamqvam alias veteris Geographiæ commentatores controversentur, quid Caucasi nomine proprie veniat? De stupenda ejus altitudine veterum Commentum extitit,

eum summa sui parte ipsa nocte radiis Solis illustrari: Qvod fieri non posse prolixe demonstrarunt jam sæpe citati *Kircher. M. S. L. 11. c. XIV. & Varen. L. II. c. XXX. Prop. XIII.* Contiguus ei Armeniæ Mons *Ararat*, qui Persis *Agri*, Arabibus, *Subalahn*, Armenis *Mesesousar*, h. Mons Arcæ vocatur: In qvo Arcam Noæ olim consedisse Scriptura, ejusque reliquias ibi etiamnum videri lapideam fere duritiem indutas Armeni communiter testantur, & Scammachiæ in Templo Armenico Crucem spadiceam ex hisce reliquijs confectam ostendunt; Sed hodie Terræ motibus fere inaccessus redditus fuit. V. *Olear. Part. I. p. 90.* Eminet Montibus cæteris quam maxime, tertiaq; sui parte nive tectus, sæpe qvoq; nubibus circumdatus aspicientiũ visui se subducit; At sereno cœlo in quinqve dierum iter se conspiciendum præbet: Eoq; viso Armeni proni terram osculantur sublatisq; in cœlum oculis, signum Crucis formant, ac preces aliquas recitant. *Tavern. P. I. L. 1. c. IV.* Confer. qvæ de Urbe *Nackstivan* traduntur *seq. c. IIX. S. II. §. penult.*

IV. Juga Arabica Montibus *Sinai, Horeb* & *Sanctæ Catharinæ* celebrantur. *Mons Sinai* depressior reliquis; Editior Mons *Horeb*: Altiss. *Mons Catharinæ*, ita ut illi hujus respectu non Montes, sed Colles esse appareant. Icones V. apud *Furer. Itiner. f. 37.* Habitantur adhuc à Calogeris seu Monachis Græcæ Religionis, qui Viatoribus ad videnda vestigia rerum hic olim gestarum se Duces præbent Omnium communis character est, qvod rupibus atrorubentibus constent: Præterea singulari Marmoris genere donati sunt, quod ideo *Marmor de Monte Sinai*, & *Pietra Emboscata* h. lapidem silvis pictum vocare solent; Passim n. in Marmore hoc accuratissimæ Arborum imagines colore nigricante subtiliter a Natura depictæ apparent: V. *Worm. Mus. L. I. S. II. c. IV.* Majus est quod *Neitschützius* refert. In ascensu Montis Sinai ingentem Rupem occurrere, quæ integram Arborem ramis, foliis & radicibus exhibeat, quasi tota esset petrefacta. Als wir auß dem Kloster der 40. Märtyrer gegangen / und schon ziemlich hoch auf den Berg hinauff gewesen / haben wir zur rechten Hand im gehen einen sehr hohen sich weit außbreitenden Felsen gesehen / der hatte über und über rechte natürliche Aeste / Zweige und Blätter / einen langen Stamm und viel Wurtzeln / und konte man alles so vollkommen sehen / als wanns ein warhafftiger Baum gewesen / und zum Stein verwandelt worden wäre. War ein rechtes Wunder / daß man sich nicht satt sehen konte / daher ich auch bewogen worden / daß ich etliche zweige davon mit herauß gebracht. *Itiner. L. V. c. III, p. 217.* In eodem Monte figuram hominis

nis devote veluti sursum spectantis ostendunt, traduntq; Mosen hoc in loco orare solitum.

V. His *Libani Montis* Juga subjicienda, qvæ nemo præter Christianos Maronitas habitat, qui Imperatori Turcico tributum pendunt, ab aliis periculis & oneribus tuti & immunes, peculiare etiam jure Campanas sonandi in Monasterio quodam suo gaudent, quo alias Christiani in Imperio Turcico fere carent. Cacumen Montis totum nivibus coopertum est, inferius v. calore ardet. Tacitus eum præcipuum Montium Judææ vocat, miraturqve idipsum, tantos inter ardores opacum fidumq; nivibus esse. In eodem Cedri adhuc supersunt numero circiter XXV. *Qvarum truncis quia plures interdum surculi insiti sunt, ex quo numerantibus arbores ipsæ nunc plures nunc pauciores videntur, vulgo obtinuit, Cedros Libani numerari non posse.* Furer. *f. 102.* Conf. *Joh. Jac.* Breuning *p. IV. c. VII.* qvi pluribus circumstantiis hanc ipsam rem exponit: Ob nun wol von diesen Cederbäumen außgegeben und gesagt wird/ daß sie nicht mögen gezehlet werden / oder so offt sie gezehlet werden / jedesmals entweder mehr oder minder erfunden: So haben wir doch deren/ nicht ein/ sondern offtermalen sechs und zwanzig befunden/ sein den Dannenbäumen/ belangend die Blätlin und Zapffen/ nicht ungleich / allein/ daß die Blätlin und Zapffen über sich gegen Himmel wachsen. Es ist auch an ihrer Dicke zu sehen/ daß sie sehr alt seyn müssen/sein doch respectivè, wann man die grosse Dicke betrachtet/ demselbigen nach nicht sonders hoch/ noch den Dannenbäumen in der Höhe gemäß. Von diesen sechs und zwanzigen / sein noch drey und zwanzig frisch und grün/ der vier und zwanzigste hatte nur noch einen grünen Ast / die übrigen zween / waren ganz und gar verdorben. Nicht weit von hinnen / seyn noch viel andere Schößling / oder junge Cederbäumlein. Und ob wol vor Jahren diß ganze Gebürge deren voll gestanden/ ist es doch so weit darvon kommen/ daß über die specificirte geringe Anzahl/ zu unserer Zeit nicht mehr gefunden.

X.

Juga Africæ sunt I. *Atlas*, qui oritur à litore Africæ Occidentalis Oceani & per totam Africam se extendit versus orientem usqve ad Confinia Ægypti loca. II. *Montes Lunæ*, seu *Cafates* qui totam Monomotapæ Regionem fere cingunt. Ab his inundationem Nili pendere traditum *C. III. S. III. §. XIIX.* Pluviam item quatuor Mensium in Æthiopia *c. VI. S. III. §. IV.* *Andes*, quo & juga *Cordilleræ* referimus, altitudine & longitudine omnes in toto Terrarum Orbe Montium Catenas longe superant, totamve Americam Australem usque ad Fretum Magella-

nicum pervadunt. Eorum pars nobilissima Montana *Potosi* Provincia in Regno Peru, qua nulla in toto Orbe Auri Argentiq; feracior est. V. *Kircher. M.S. L. X. S. IV.c. IIX.* Nonnullos ipsorum concidisse compertum est post maximum illum Terræ motum, A. MDCXLVI. quo totum fere Regnum Chiles in vastitatem abiit V. *Kircher. M. S. L.II. c. XII.§.I.*

XI.

Montes in specie sic dictos nominamus *M. Picum* Teneriffæ Insulæ, alias *Pico de Terraira* & *Pico de Teide* dictum, cujus insignem altitudinem arguit, quod totorum LX. milliarium intervallo in Mari videatur, quodq; ex eo circumjacentes Canarias omnes videre liceat. De usu ejus Geographico V. *prac. c. I. §. XIII.* In Asoribus est *Pico de S. Georgio.* In Insula Ceylan est *Pico de Adam*, de quo V. *c. V. §. XVI.* Japaniæ Mons, *Figenojamma* nubes excedere dicitur; Sed an omnes, aut aliter quam nostri, qui aliquibus quidem superiores sunt, at alias se superiores ferunt, in medio relinquimus; Similes fuerint Olympus & Athos M. Asiæ Minoris. *Parnassus* M. Græciæ &c. Ex Italia ad hanc classem referendus *Mons Apenninus*, & post eum Mons *Pausilypus*, *Besilipo*, medius inter Neapolin & Puteolos, celebrisq; viâ per imas radices sumptu artificioq; mirabili excisa, quam Strabo *Speluncam*, Seneca *Cryptam Neapolitanam* vocat, totumqve Athletarum fatum sibi transeunti perpetiendum fuisse queritur. *Ep. ad Lucil. LVII.* Alta est XII. pedes, lata totidem, adeo ut duo contraria plaustra simul commeare ac transire possint; Tota v. tenebricosa & in ostijs tantùm lumen ingressu refulgens, tanquam Stella procul apparet. Iconem simul descriptione V. ap. *Braun. Theatr. Urb. T. V. n. 65.* In Gallia haut procul Aquis Sextijs celebris est præalta Rupes, S. Mar. Magdalenæ dicta, quia Sanctâ hanc vitâ hic exegisse tradunt: *Assurgit media planitie Alpiũ æmula, patentibus qua Boream spectat in latum agris: Ea parte Provincia, & quicquid est Gallici ad Alpes Soli porrigitur, ab Oriente in Italiam prospectus est, ab Austro & Meridie in Africam, in Gaditanos, in Hispaniam, & Narbonensem Galliam. Abrupta est via, per quam in mediam Rupem ascenditur, quod supereminet, avium est. In eo Montis meditullio Speluncam natura fortuitam posuit, quam aquæ guttatim deciduæ lente irrigant, Unde Magdalenæ potus & omne in vitam solatium &c. Summo apici barbarum est nomen* Pilo, *&c.* Gramond. *L. XIII.* In Polonia notus idemqve unus totius Regionis est *Mons S. Crucis*, de quo *prac. c. VI. S I. §. X.* Ex Orientalioribus Russiæ Provinciis

ciis; Olearius prædicat Volgæ adjacentem *Montem Virgineum*, Diwiza Gora, M. Smiowa seu *Serpentarium*, M. *Columnarem* &c. V. *L.IV.c.IIX.* Inter Chinæ admiranda est Mons in Provincia *Kiamsi*, in duos vertices divaricatus, *quorum superior Draconem exprimens, in Inferiorem, quem Tigridem dicunt, veluti impetu quodam se præcipitare videtur, unde à Dracone & Tigride nomen habet.* Kircher. *Chin. Jll. p. IV. c. IV.* Alius septem apicibus suis Ursæ Majoris figuram exprimit; Alius Idolum *Fé* Chinensium decussatum sedens pedibus, manusque sibi invicem superimpositas in Sinu complicans. *Kircher. ib.* Plures hujus Regionis recenset Neuhoff Beschr. von *Chin. c. XIII.*

XII.

Montes Ignivomos, seu *Vulcanos*, prout alias dici solent, Natura videtur constituisse, ut essent veluti spiracula Pyrophylaciorum Subterraneorum, per quos aër attractus Ignem Subterraneum foveret, & Ignis superflua fumi feciumque *mole* exoneraretur. In Europa sunt I. *Ætna* in Sicilia, *Monte Gibello* communiter appellatus. Interiora ejus Caminum quendam profundissimum sistunt: In ascensu adhuc locum ostendunt, ex quo priscus Empedocles se in cortinam ejus projecit; quem locum hodienum *Saltum Philosophi*, *Salto di Filosofo*, dicunt. Horrendum ejus incendium An. MDCLXIX. M. Martio & Aprili simul Geographica locorum circumjacentium descriptione exhibet *Diar. Europ. Contin. XIX. f. 398. & 450.* Ignis Cataneam usque, utut XIIX. milliaribus Italicis inde distantem, grassatus fuit, adeo ut plerosque inde migrare oportuerit. Ist an sieben Orten auffgeborsten / welche Auffbrüche gleichsam sieben Rachen von der Höllen bezeichneten / und gantze Ströme von Feuer-Wellen von sich gaben: Am 2/12. diß / gegen der Nacht / hat die Erde erschröcklich zu beben angefangen / und aus einem gleichsam auffgesperrtem Rachen längst den Berg herab / grosse erschreckende Klumpen Feuers mit Aschen außgespeyet / von welchen auch alsofort ein nahe gelegenes Ampt-Hauß ist verzehrt worden. Diese Flammen haben sich darauff gleichsam in zwey Feuer-Seen getheilet / derer jeder sich auff 2. Italiänische Meilen erstrecket / und damit dem Lande den eussersten Untergang angedrohet hat. Einer ergriff das Castell St. Petri, nach dem die Einwohner sich zuvor daraus begeben hatten / und stürmete es gleichsam mit Feuer / legte es auch alsofort zu Grunde / welcher Ruin auch das gantze Momplerantische Land vernichtete. Es gieng auch dieser Feuer-See durch einen starcken Wind angestrenget in viel andere / als die Mescalucianische und St.

Gio Galermi Plätze/ und verbrennete alles was er belangte / wodurch an Dörfern/ Weinbergen und Gütern ungläublicher Schade geschehen ist /| wie dann unter andern 400. Dörffer / in welchen jährlich über 300. Ballen Seide gemacht / ruinirt worden / daß also daselbst in vielen Jahren / sonderlich weiln auch die Bäume grossen Schaden gelitten/wenig Seide wiedergezeuget werden können. Der ander Feuer=See ergoß sich gerade nach der Stadt Catanea/ daß auch die Einwohner nichts als ihren Untergang vor Augen sahen/ daher sie sich alle auff die Flucht begaben. Endlich trieb ein unvermuhteter Wind solches ungeheuere üm sich fressende Feuer von der Stat wieder ab / und wendete selbiges nach den Longuinanischen Feldern/ woselbst es bey Mangel seines Futters / oder anzündender Materie/ sich allgemach verminderte. *Diar. Eur. l. c.* II. *Vesuvius* in Campania, *Monte di Somma* nunc dictus, cujus Iconem & incendium A. MDCXXXIIX. vid. ap. *Kircher. M. S. T. I. præf.* Extra incendium tamen optimi Vini Falerni ferax est. III. *Strongylus* aliique in Liparitanis Insulis, quorum unus in specie *Vulcani* nomen gerit. Vid. iterum *Kircher. l. modo cit.* IV. *Hecla* in Islandia, in quo infernum esse mediis ac rudioribus seculi suspicati fuerunt, quod ignium libero exitu destitutorum sonos lamentis similes boatus cruciatorum hominum esse putarent. Vulcani Asiæ sunt: *Chimæra* mons Lyciæ in Asia minori; M. *Balaluanus* in J. Sumatra; Mons Javæ non procul urbe Panacura; M. Gounapi sive Gourapi in una Bandanarum insularum; Vulcanus *Ternatensis*, *Gammacorura* dictus, An. MDCLXXIII. d. XX. Mart. totus prope disjectus tantas ex discussis cineribus Insulæ tenebras offudit, ut alter vix alterum dignoscendo fuerit. Ist des folgenden Tages am Pfingstage so tunckel worden / daß man fast keinen Menschen erkennen kunte / auch spürete man keine kleine Erdbebung: Ja das Erdreich/so wol an hiesigem Orte/als auch auf Monado, Chiauw, Sausy und Mindanauw, fast 100. Meil Weges von hier / und wer weiß / wie viel noch tieffer / ist mit einem Fuß hoch Asche bedecket. In die See ist ungläublich viel geflogen / so daß auch ein kleines Fluyt-Schiff / der Sandläuffer geheissen / in dem hin- und wieder kehren von Monado / verschiedene mahlen durch die Asche zurück gehalten / und nicht hat fortkommen können. Literæ *Cornel. Franx*, Directoris Rerum Ternatensium in Verw. *Europ. p. V. f. 292. 293.* *Similis est Mons Tola* in Mauricis insulis, quæ LX. mill. à Moluccis distant; In Japania IIX. milliaribus ab Urbe Meaco celebris Vulcanus est *Sineparama*,

rama, aliusque in Regno *Jetchu*, in cujus flamma horribilem speciem dæmonis cōparere solitam testatur *Petrus Davidis Histor. Asiæ*, aliiq; supersunt in Japania, & iterum alii in Tandaja una ex Philippinis Insulis juxta Promontoriū S. Spiritus. Nulla tamen Mundi pars celebriores Vulcani Officinas exhibet, quam America; In solo quippe Chilensi Regno ordine quatuordecim numerarunt: In Peruano non pauciores, quos omnes Andium continuati Jugorum vertices exhibent; In N. Hispaňia tres numerantur ignium eructatione formidabiles: E quibus indicamus M. *Arequipam* & in Mexicano Regno Montem ad Pagum *de los Anglos*, hincque duobus milliaribus dissitum jugum *Tlaxkala*, item M. Guatimala, qui cæteros omnes antecellit. V. *Jos. à Costa Histor. Nat. Amer.* Neque ultimus Septentrionis tractus suis ignium penuariis destituitur, quorum quatuor Autores in Tingoesorum regione numerant, ut interim taceamus Groenlandiæ Vulcanos aliosque in vicinis sive Insulis, sive Continenti Polo circumsita, quos & in Terrâ Ignea, vulgo *del Fuego*, incognitos sinus continuant, ita ut multi Antarcticæ Plagæ Polum ob ignivomorum montium multitudinem inaccessum putet. *Kircher. M. S. II. c. XI. Varen. c. l. Prop. V.* De Montibus in Congo & Angola, aliisque qui jam ardere desierint V. *eund. Varen. ibidem*.

XIII.

Aperturæ vel transitus Montium vocantur *Portæ*. Quales sunt I. *Thermopylæ*, celebres olim Leonidæ Spartanorum Regis Morte, cum Xerxis exercitum transitu prohibere conaretur; Ac prolixe describuntur *ab Herodoto L. VII.* inter Tarchinem & Alpenos duci, Montium altissimorum præcipiti tractu interea usque ad Oetam Montem porrecto. II. *Portæ Caspiæ*, quarum unam juxta Derbent ad Mare Caspium inter nobilissimas toto Oriente Antiquitates numerat *Mandelslo Itiner. L. I. c. IV.* III. *Porta Ferrea*, das Eisenthor / angustissimus in Transilvaniam ex Europa Orientali aditus est, de qua factaque per eam A. MDCLXI. Turcarum in Transilvaniam impressione] Vid. *Zeiler. Descr. Hungar. pag. 99. & 417.* Item *Diar. Europ. Cont. VI. p. 370.* IV. *Portam Cordilleræ* transitum per Juga Montium Americanorum nuncupat *Varenius*, eumque totorum horum Jugorum, qui exploratus sit, unicum esse docet *l. sup. c. Prop. I.* De vario Alpium transitu vide *Riccjolum. Geogr. L. III. c. I.* Portam Waldensium ad Vallem S. Martini, *Le Pont de la Tour*, ejusque difficillimum aditum per Pontem editissimum describit *Leger. Hist. des Vaud. L. I. c. I.* On n'y peut entrer, que par un trou couppé dans le Rocher, qu'on appelle *le Pont de la*

Tour.

Tour, où il n'y a point du tout de largeur, que celle qu'occupe la Riviere, ou plûtoſt le rude torrent de *Germanaſque*, ſur lequel eſt un Pont extremement haut, qui aboutit de tous coſtés à des Rochers effroyables, ſur leſquels s'appuyent les Montagnes, qui ferment la Vallée, & dans lequel on a couppé avec beaucoup de peine, ſeulement autant de chemin, qu'il en faut pour y pouvoir paſſer un mulet, ou un cheval par l'attache; de ſorte que le Pont oſté (qui s'oſte auſſi facilement, quand on veut) il eſt impoſſible d'y avoir accés, & l'on n'a qu'à tâcher d'empécher, qu'on ne remette le Pont, ce que les Femmes peuvent tres-bien faire, ſeulement en roulant des caillous du haut de ces Rochers, qui fondent ſur tous ceux, qui s'en voudroient approcher. Ad Remp. Genuenſem *aditus è Gallia eſt per Clauſtra Apennini Montis* (Alpes Penninæ intelligendæ) *è Sabaudia anguſtæ Roſſiglioni fauces*. Gramond. L. XIV. ubi de Bello Genuenſi.

XIV.

Promontoria, Exteris *Capo* & *Cabo*, in Orbe extantiora ſunt: I. In Africa celeberrima iſta tria: *Capo Gvrardafuy*, ad ingreſſum Maris Rubri; *Capo de Buena Eſperanza*, Caput Bonæ Spei, extrema pars Africæ inter Oceanum Æthiopicum & Indicum: In qvo flectendo cum Portugalli variis tempeſtatibus jacerentur, ut ſæpe numero omnem ſpem ſalutis abjicerent, factum eſt, ut *Tormentoſum* illud appellarint; Tormenta enim apud eos idem eſt, quod Tempeſtas adverſa. Cum autem Johanni Regi ejus ſitum & longitudinem demonſtrarent, tanta lætitia affectus eſt, ut exiſtimaret, eſſe ſibi jam aditum in Indiam patefactum, & quaſi felicis eventus augurio commotus *Promontorium* illud *Bonæ Spei* nominare juſſit. *Hier. Oſor. de R. G. Eman. R. L. I. f. 16.* Deniq; *Capo Verde ſ.* Promontorium Viride è regione *Inſularum* ab eo dictarum, *de Capo Verde* ſeu *Promontorij Viridis*, quaque litus Africanum ab Occidente in Orientem flectitur. Præter quæ minora ſunt, cis C. Verde, *Capo de Canti*, *C. de Guer*, Promont. Atlantis, ſeu communniter dictum, *C. de Non*, quod ſuperioribus ſeculis crederetur ſuperari non poſſe, eoque pro termino navigationum Africanarum haberetur. *Capo Bajador*, *C. de Olaredo*, *C. de Blanco*; Et trans C. Verde, *Capo de S. Anna*, *C. de las Palmas*, *C. de tres Puntas*, *C. de Lopo Gonzalves*, *C. Negro*. II. In Aſia duo notiſſima ſunt, Promontorium Coridanum ſ. C. *Ras Algate* ad ingreſſum Sinus Perſici, & *Capo Comori* in concurſu Litorum Malabarici & Coromandelici. III. Ex America indicamus *C. de la Vittoria* ad egreſſum Freti Magel-

Magellanici in Mare Pacificum ; Capo de S. Auguſtino ad Mare del Nort, & *C. de Paſſano & C. de S. Franciſco* ad M. Pacificum, quippe haut procul Puerto Veyo ſita, latitudinem Americæ Auſtralis fere deſignant. IV. In Europa in extremo Septentrione eſt Promontorium Rutubas ſeu Nortcaep / ex quo & Promontorio Peloponeſi Tænaro ſeu *C. Metapan*, maxima latitudo Europæ æſtimatur. Cætera ſingularum Regionum indicari poſſent : Hiſpaniæ in Oceano Atlantico, *Capo de las Penas de Guzan*, olim Promont. Scythicum, *Capo d' Ortegal*, *Capo de Finis - Terra*, olim Artabrum, Celticum, Nerium : Cujus nominis ſui originem à Veterum opinione accepit, qui in litoribus hiſce Terræ extrema eſſe crediderunt, quam ob cauſam quoqve in Canariis primam Meridianum collocavere, quia ùltra eas nihil terrarum eſſe autumarunt. Idem ultima Pacificatione Anglo - Belgicâ A. MDCLXXIV. termini loco poſitum eſt, intra quod & Terram von Staten in Norvegia Belgæ coram Navibus Regiis Anglicanis in poſterum vela demiſſuri eſſent. In Mari Mediterraneo *Cabo de Gades* in R. Granadæ, olim Charidemum Promont. *Cabo de Palos* olim Scombraria in R. Murciæ, *Ferraria*, ſ. *C. Martin* in Valentia, *C. de Palafugel* in Catalonia, olim Pr. Lunarium, *C. de Creuz* ſ. Aphrodiſium ad Mare Gallicum. In Portugallia ſunt *C. de Caſcais* olim Promont. Magnum ad dextram Tagi Fl. ſitum, *C. de Spichel*, olim Prom. Barbarum ad Siniſtram Tagi, *C. de S. Vincent*, ſ. Promontoriũ Sacrum in R. Algarbiæ, Terminus ſummæ Longitudinis Europæ. V. *prac. c. IV. §. V.* Cætera ſimili Ordine ex Tabulis hauriri poſſunt.

XV.

Montibus ſubjicienda Noticia *Vallium*, Partium Terræ Montibus incluſarum, è quibus præcipue indicandæ, quæ integris populis nomina dederunt. Tales Chriſtianorum *Waldenſium* Sedes in Pedimontio, non à Waldo, ſed *à Vallibus* appellatorum, de quibus V. *prec. c. VI. S I. §. III. n. 4.* II. *Valliſia*, Walliſer Land / Lucernenſi & Bernenſi Cantonibꝰ, Alpibus it: & Lacu Lemano circumſcripta Regio, latitudine valde anguſta, at longitudine V. Dierum itineris : Primariam Urbem habet Sedunum, Sitten. III. *Vallis Telina*, ſeu *Valtelina*, Clavis Italiæ in Germaniam, quippe utriq; interpoſita. Noſtro Seculo Bello Inçolarum adverſus Rhætos moto innotuit, in cujus partes & Hiſpani Galliqve venerunt, illi pro Valtelinis, hi pro Rhætis, reipſa autem, quod *Valle Telina aperta & Rhaticis*

Jugis in plano positis, Italiam, Germaniæ accessuram, eaq; via utriusque Dominam fore Austriacam Gentem metuerent, dum Gallici autoritas nominis vanesceret, ap. *Grammond. ad A. MDCXXIII. Histor. L. XIII.* Conf. *Brachel. ad A. MDCXXVI. Hist. L. III.* Et de veteri ejus Statu *Sprecher. Chron. Rhat. L. X.* Aliarum Inalpinarum Vallium nomina & situm V. ap. eund. *ib.* De Vallibus *Sudetorum*, Valle Gigantea, Diabolica, Aurea, Foveis item Nivalibus V. *Schwenckfeld. Geogr. Siles. Vallis Josaphat* in Sacris celebrata Torrente Cidron interluitur, variarumq; rerum sacrarum reliquias adhuc servare creditur. V. *Itin. Pr. Radzivilij Ep. II. f. 62. & seqq.*

XVI.

Sequitur ut de Orbis planitiebus agamus, quæ varie dividi possunt: *Sunt enim complures culturæ aptæ, & Sylvarum saltuumq; varietate refertæ; Sunt arenosæ, sunt petrosæ & ericosæ; quæ & Deserta vocantur; quorum nonnulla ad ingentem sese amplitudinem extendunt; Planities feraces, incolarum tamen inertiâ, vel defectu agricolarum destitutas nobis cum primis exhibent Polonia, Moscovia, Russia, ingentibus sylvarum recessibus vestitas. Arenosi & sabuli congerie operis, pro omnibus Mundi regionibus Africa sqvallet: Petrosis Arabia; Ericosis tum Germania, tum reliquæ Orbis partes. Planities frugiferæ in agros, hortos, sylvas dividuntur. Sylvarum varietas magna est, tum ratione loci tum ratione climatis. Sunt in Germania Sylva Hercinia, Nigra Sylva, Spessartus quercetis, fagetis, pinetis, juniperetis, Abietum quoq;, Laricum, Æsculorum similiumq; fœturâ spectabiles. In Galliâ & Italiâ castanearum dominantur Sylvæ. Africa Palmetis abundat, & ad Promontorium Viride integræ Pomorum Citriorum Sylvæ; Ceilanum Cinnamoni Sylvas alit; Bandanas Moluccasq; Insulas Nuces muscatæ, Cedri Libanum exornant.*

Sunt & immensi terrarum tractus, omni hominum cultu & habitatione destituti: Cujusmodi sunt Deserta Tartariæ, quæ Mongul & Lop dicuntur, quorum hoc putatur esse Desertum illud arenosum, quod non procul à Muris Sinensibus, in formam fasciæ inexploratæ adhuc longitudinis ex Austro in Boream extenditur, quodque ex Tartaria in Chinam ultro citroq; commeantibus Mercatoribus transeundum est, locus ad terrorem omnem sqvalidus. Sunt & in America tum Septentrionali, tum Australi vastissima deserta, quorum quod inter Regnum Paraqvariæ & Chili interjacet, potiorem locum obtinet, à viatoribus Pampas *vocitatum. Et quicunq; ex Regno*

Chilensi

Chilensi in Paraqvaviam commeant, illis primò incredibilis altitudinis Montes, Andes sive Cordilleim superandi sunt 40. leucarum itinere. Descendentibus deinde ex Monte triduano itinere, occurrit urbs Mendoza dicta, & deinde immensum hoc desertum, quod Pampas *vocant, Oceani instar, longè lateq; exporrectum, minimè tamen infrugiferum; siquidem sine ullis arenæ vestigiis totum herbis à natura consitum est, & ab animalibus omnis generis incolitur, nec fluminibus & lacubus destituitur; Hoc ingrediuntur haud secus ac in Oceanum nauticâ pyxide instructi, quam in terminum Deserti, qui dicitur* los Buenos Ayeres, *eumq; primam Paraqvaviæ urbem, ad flumen Januarium sitam, constanti lege dirigunt. Esseda habent lignea, multorum hominum capacia, quæ dum à bobus trahuntur, simul herbarum graminumq; conculcatione semitam deplanant, iterq; aperiunt, in quo conficiendo rarò trimestre, ut plurimum quadrimestre temporis spacium impenditur; Quantum hoc desertum in austrum porrigatur, inexploratum est; nonnulli putant usq; ad Fretum Magellanicum id extendi. Kircher. M. S. L. II. c. XII.* Huic simile est Desertum Benascali in Arabia Deserta, cujus aliquam descriptionem jam dedimus *præc. c. II. §. X.* In Africa famosum est Desertum Biledulgerid.

XVII.

Pergimus ac Barathra, Specus & Abyssos, tq. res Montibus oppositas ingrediemur. Talis est in Gallia prope Viennam *Spelunca perpetuo fumans*, seu perpetuis nebulis obducta, in quam Pilatum olim se præcipitasse tradunt, cujus & alias reliquias, domum, prætorium, turrim in qua captivus detentus fuit, ibi ostendunt. Vid. *Jod. Sincer. Itiner. Gall. p. 160.* Cui similis est, quam describit prope Oppidum Miramont sitam: Cryptam esse, vulgo *le Cluseau*, ad V aut VI leucas sub Terra protensam: Esse ibi atria & cubicula pavimento Musaici Operis strata & picturas, fontes & fluvios, ac in primis unum alvei ad 100 & 120 pedes lati rapide procurrere. Ultra conspici longe lateque adhuc patentem planitiem, sed neminem eo progredi ausum: Non nisi magno numero Cryptam intrari plurimis assumptis facibus lumen præbentibus obscuritati cavernæ, cui alias nullum nisi ab introitu lumen. In Germania nostra talis est memorabilis illa *Spelunca Baumanni*, & in Anglia *Spelunca Ukiensis*, ab Uki oppidulo prope Welles ita dicta: Quarum utramque commendat Lapis Stalactites variis Naturæ ludentis figuris ac spectaculis nobilis. *Spelunca Baumaniana* meminit *Zeilerus in Ep. 551. pag. 873.* Plenius *Henr. Eckstormi-*

ſtormius Ep. ad Zach. Brendelinm Med. Jenenſem jam A. MDXCI ſcripta, cujus excerpta, utpote Naturæ amantibus digniſſima hic noſtra facere non dubitavimus: *Fuit hic Specus*, inquit, *ab Avorum noſtrorum memoriâ in Hercyniâ noſtrâ ſemper celebris, adeò ut fama de eo etiam ad vicinas regiones promanarit, & inde vel viſendi ſpecûs, vel oſſiculorum colligendorum causâ multi eum ſemper petierint. Atq; inde factum eſt, ut ad eruditos etiam viros de eo non ita dudum ſit relatum, qui de eo cum admiratione audientes facilè judicarunt, rem eſſe ejusmodi, quâ in humanis rebus divina potentia ludat, quâq; ſummus rerũ opifex & arbiter omnipotentiã & ſapientiã ſuam nobis conſpectiorem eſſe velit; & proinde dignam, de quâ apud plures aliquid conſtaret. Et hinc nuper admodùm, qui remotiores ſunt, plura cœperunt cogitare de ratione & naturâ Antri, quàm illi, qui proxime habitant. Aditus ad Specum eſt in ditione Illuſtrium Reinſteinenſium Comitum, non non procul à limitibus, quibus Reinſteinenſis & Stolbergenſis ditio diſterminatur. Verſus occaſum ab eo diſtat dimidio milliari Germanico Eiligeroda, Comitatus Stolbergenſis oppidum. Os ſpecus rotundum eſt, & per durum & continuum ſaxum naturâ potiùs quàm arte factum, adeoq; anguſtum, ut plures uno in ſpecum ſimul deſcendere vel potiùs irrepere non poſſint. Extendunt autem ſeſe hi ſpecus ſubterranei inter vaſtas rupes quam longisſimè, ut nullus ſit, qui ad finem eorum perveniſſe ſe dicat, tametſi aliqui multos dies in illis commorati affirment, ſe ultra quatuor milliaria Germanica perreptando cuniculos iſtos proceſſiſſe, nec procul abfuiſſe ab iſtis oris, in quibus Goslaria Imperialis civitas ſita eſt. Abeſt autem Goslaria ab Eiligerodâ quatuor cirtiter milliaribus noſtratibus. Non tamen ſilentio prætereundum eſt, quòd multi hodiè affirment, cuniculos complures ad interiores ſpecus ducentes, vel ab iis, qui oſſiculorum cauſsa terram effodiunt, intempeſtivè obſtrui; Quo fit ut ad remotiores ſpecus paulatim intercludatur aditus. Cum autem tantæ vaſtitatis ſit antrum hoc, non tamen niſi per os illud, de quo dixi, anguſtum ad id janua patet. Non longè à primo ingreſſu, ubi dixi ſpecum latisſimè & longisſimè mox diduci, ex ſaxo ſcaturit fons aqvæ limpidisſimæ, quæ à multis petitur, & calculum ſolvere creditur. De hâc aqvâ dignum eſt memoratu, quòd vitro excepta & repoſita vel integrum annum non corrumpatur, & ſine feculentâ materiâ vel ſedimentis ſemper maneat eadem. Deinde in eodem hoc antro ſaxa ſtillant guttas, quæ decidendo lapideſcunt, ſeu in lapidem album & ſubdurum concreſcunt, non ſecus ac videmus hyeme ſtirias ſeu deciduas ex tectis aqvæ guttas vi frigoris congeleſcere. Lapidem hunc noſtro idio-*

idiomate vocamus Tropfstein/ *ac si* σταγανόλιθον *diceres. Hujus lapidis frustra pendula cum admirtione decutiunt & efferunt ij, qui antrum invisunt. Ruricolæ eum, quòd vim exsiccandi habeat, in pulvisculum redactum sauciorum jumentorum vulneribus vel ulceribus inspergunt. Reperiuntur præterea passim per omnes antri cuniculos & cavernas omnis generis animalium ossicula, carie & putredine sqvalentia & propemodum comsumpta, quæ ligonibus inquiruntur & ex terrâ eruuntur à quibusdam, qui non parum lucri in ijs sibi repositum esse existimant: Illa enim cujuscunq; sint animalis, vel quascunq; sceleti partes referant, indiscretim pro unicornis cornu imperitis hominibus, non ita magno tamen precio obtrudunt, affingentes ipsis, nescio qvas vires. Inter ossicula, seu potius ossa inveniuntur dentes, quorum crassities arguit stupendam magnitudinem animalium, quæ dentibus istis fuerunt instructa. Vidi ego dentem tribus eqvinis molaribus dentibus crassiorem. Inventa est etiam in hoc specu olim integra compages ossium humani corporis, eâ magnitudine, quæ longè superet, qualia nunc hominum producit corpora tellus, quæq; non dubiè evincat fuisse olim homines Giganteâ magnitudine præ reliquis præditos. Inventa etiam sunt sceleta seu cadavera solitæ magnitudinis, eorum fortè hominum, qui specum ingressi, ob cuniculorum varietatem ex hoc Labyrintho sese expedire rursus non potuerunt.* Hucusque *Eckstormij Epistola ed. cum Ej. Historia Terræmotum.* Speluncam Nebulosam, das Nebel-Loch/ in Svevia, perpetuis fumis spectabilem describit *Zeiler. Ep. 599.* In Marca Anconitana Italiæ haut procul Castello D. Mariæ Gallicanæ ita dictum *Sibyllæ Antrum* est, immane alias & horribile, de quo vulgus fabulatur, hac ad Sibyllam patere aditum, quæ spaciosum Regnum intus possideat, in quo innumeræ gentes versari & lascivis oblectationibus diffluere deprehendantur &c. V. plur. *Merul. Cosmogr. II. IV. c. XIII.* Juxta Lacum Anianum Scrobs quædam mortifera est, quam qui ingrediuntur exanimati repente concidunt: Vernacule *Bucco Veleneso* dicitur, q. d. Antrum Venenosum, & *Grotta delli Cani*, quod Antri Naturam hoc animali sæpius experiantur Peregrini. Idem *Merula l. c.* Conf. *Itiner. March. Christ. Ern. p. 366. & seqq.* Alia est, sed effectu dispar, parva tamen & duorum hominum tantum capax, quam in monte ad Villam Sasso in Territorio Romano videre est, Italis *La Grotta delli Serpi*: In hac Elephantiacos, Leprosos, Paralyticos, Arthriticos, Podagricos, similibusque desperatis membrorum affectionibus laborantes nudos exponere solent, qui mox halituum subterraneorum calore in sudorem resoluti ser-

pentum prorepentium & totum Corpus infirmi implicantium ſuctu linctuque ita omni vitioſo virulentoque humore privantur, ut repetito per tempus aliquod hoc medicamento tandem perfectæ ſanitati reſtituantur. Quam rem variis circumſtantiis & obſervationibus prolixe illuſtrat *Kircher. de A. Magnet. L. III. P. VII. Cap. IV.* Quibus unicam adhuc addimus *Speluncam Valdenſium* in Rupe Wendelini, *La Merveilleuſe Caverne des Vaudois*, à natura & arte aptatam capiendis 300 vel 400 hominibus, omnibusque Caſtello neceſſariis inſtructam, fiſſuris aliquibus rupis pro recipienda luce, conclavibus diſtinctis, fonte, furno aliisve. Inſerviit hæc aliquoties fugientibus perſecutiones duriorum Principum ſuorum Valdenſibus, adituque tam difficilis eſt, ut nulla ratione plures uno ſimul ſe deſuper immittere posſint, eoque una perſona apta ſit averruncando integro exercitui. Deſcribitur à *Joh. Leger. Hiſt. des Egl. Vaudoiſes L. I. c. I. p. 9.*

XIIX.

De *Fodinis* quod adjiciendum eſt è *Varenio* deſumimus, qui talem earum Indicem nectit *L. I. c. XI. Prop. XI.*

Auri fodinæ & argenti celebriores ſunt. I. Peruvianæ, & Caſtellà aurea omnium totius Telluris ditiſſimæ. Etenim per omnes Peruviæ Provincias reperiuntur Fodinæ auri atque argenti feraces (non excluſis tamen aliis metallis;) ita ut ipſi Peruviani atque Hiſpani olim gloriati ſint, fundum hujus regni aureum eſſe atque argenteum. Gimva ſcriptor Hiſpanus teſtatur, circa urbem Quito Fodinas fuiſſe, quæ plus auri, quam terra largirentur. Ideo cum Hiſpani primum in Aureum hoc Regnum (quod ideo firmiſſimis muniunt caſtellis & præſidiis) veniſſent, in multis urbibus, inprimis Regiâ, Cuſco dictâ, plurimas ædes conſpexerunt intus & extus obductas laminis aureis. Militum etiam Peruvianorum primarii non tantum loricas argenteas, ſed etiam omnia armorum genera ex auro parata geſtabant. Argentifodina feliciſſima eſt in monte Potoſi, in quo viginti millia hominum effodiendæ terræ operam dant deſcendentes per quadringentos gradus & plures. Inde ingens illa auri argentique vis, quam ſingulis annis Rex Hiſpaniæ ex America accipit.

II. Argentifodinæ præſtantiſſimæ in Japaniæ Inſulis, unde Hiſpanis dictæ Argentariæ Inſulæ. Auri quoque fodinæ reperiuntur, ſed hodie minoribus divitiis, ac olim.

III. Arabia olim Aurifodinas uberiores habuit, quam hodie.

IV. In Montanis Perſiæ, item in China quadam Argenti fodinæ ſunt.

V. In-

V. In Guinea multi Montes Auriferi, sed à littore remoti, quod Nautæ Belgici vocant de Goudtkuste: non tamen omne Aurum effoditur, quod inde petitur, sed & aliis modis colligitur. Reges vero singuli singulas fodinas possidere dicuntur & effossum aurum Mercatoribus vendere, hi aliis, donec ad litora pervenitur, ubi Europæi commutant,

VI. In Monomotapa divites Auri atque Argenti fodinæ reperiuntur, ut etiam in Angola, quarum regionum fodinæ unius partes esse censentur, & continuæ.

VII. Ex Europæ provinciis Germania superat reliquas copia Fodinarum, quarum quædam auri aliquantum largiuntur, multæ argentum egregia naturæ liberalitate, plurimæ cuprum, ferrum, plumbum, vitriolum, antimonium, &c. De hisce consulantur Germaniæ Descriptiones.

VIII. Cupri fodinam omnium hactenus cognitarum feracissimam habet Suecia in vasto Monte unius circiter milliaris, quem vocat den Kopperberg. Tanta Cupri inde copia effoditur, ut tertiam redituum regiorum partem largiatur. Sunt quoq; Ferrifodinæ in Suecia, & Argentifodinæ, sed hæ vix tantum præbent, ut operæ pretium refundant.

IX. Gemmeæ fodinæ reperiuntur in Ceilano Insula, in Regno Congi (ubi etiam Argentifodinæ & ingens marmorea fodina, imo tota terra marmorea subtus esse creditur,) in Peruvia, (Smaragdinæ circa Portovejo,) in Guinea. Huic adjacens parva insula nomine S. Mariæ magnam auri copiam præbet, nempe ad centum libras (si Belgis credendum) singulis fere annis. In Regno Golcondæ Gemmifera fodina (plurimos adamantes largiebatur) jam desiit fodi.

X. In Chili regione Auri, Argenti, atque Gemmarum feraces Fodinæ sunt, sed incolæ bellicosi fugatis partim, partim trucidatis Hispanis inceptas fodinas demoliti sunt, pluris facientes ferrea arma, quam Aurum atque Argentum.

XI. In Insula Madagascar Ferrum & Stannum abundat, Argenti mediocris copia, Auri parum, Plumbi nihil. Unde fit, ut incolæ plumbea Cochlearia pluris æstiment, quam argentea.

XII. In insula Sumatra largas fodinas Auri, Argenti, æris ferrique esse scribitur, ita ut Regem anno 1620. regnantem ferant in terra defossas habuisse mille libras auri.

XIII. In Insulis Philippinis, Java, Hispaniola, Cuba aliisque reperiri Auri, Argentique, ut etiam cupri & Ferri fodinas testantur historiæ. In Si-

am usi.

amensibus etiam Montibus perhibent inveniri Aurum, Argentum atq; Stannum.

XIV. Salis fodinæ reperiuntur in Polonia, ad Bochniam quatuor milliaribus à Cracovia, ubi pellucidi & candidi Salis ingentia frustra exscinduntur è terra, in Transsilvania, Tirolensi Comitatu, in Hispania, in Asia minori in Persia Monte Kilissim, in locis prope Mare Caspium, non procul à Wolga Fluvio, ubi Insula Kostowam; Hinc effodiunt Sal Russi & ad puriorem substantiam coqvunt, atque per totam Russiam devehunt. In Cuba Mons Salinus est. Insula Ormus in Sinus Persici initio Montes omnes Sale crystallino constant, imo tota Insula nil fere nisi Sal est, ex quo etiam parietes ædium fiunt. In Africa non aliud Sal, nisi quod ex specuum salinis velut marmor, candidi, rubei, & cinericii coloris effoditur. In Peru octodecim milliaribus à Lima versus Septentrionem in valle quadam magna copia Salis reperitur, unde cuivis licet petere, quantum placuerit, quoniam continue accrescit, neque unquam exhaurienda videtur Fodina hæc. In regno Musilipatan Indiæ Coromandelicæ ad Urbem Baganaga maxima Salis copia effoditur, quam omnes Incolæ inde petunt.

In quibus quidem plurima sunt, quæ pleniori luce egent; Sed quoniam ea justius volumen requirunt, quam præsens labos noster est, in verbis Autoris acquiescendum duximus.

XIX.

Deniq; & *Submarina* hujus generis Prata, Silvas, Fontes tanquam cognata Capitis nostri hic recenseri operæ precium erit. Talia sunt *Prata Submarina* ad litus *Novi Regni* seu Peruviæ svavissimis Floribus luxuriantia, qui in fundo Maris decerpti mox atq; aëri exponuntur, veluti Cristallini Lapidis naturam induunt, forma Floris perfectissime manente, quibus etiam in adornandis Altaribus suis Patres Soc. JESU ibidem uti solent. Similiter haut procul Malta est tractus Maris, quem *Prateriam* vocant, ubi amplum satis Pratum virore & amœnitate se commendat, sed infra aquam 20. fere palmis abditum, in quo & innumeri Pisces deliciantur non sine ingenti Piscatorum lucro. In Mari Rubro totas *Silvas Corallinas* videre est, de quibus *præc. c. III. S. I. §. IX. n. 3.* *Kircherus* cuncta pluribus exposuit *M. Subt. L. II. c. XIV. f. 97.*

CAP. IIX.

CAPUT IIX.
DE PARTIBUS ORBIS HUMANA Induſtria formatis.
SECTIO I.
HISTORIA ANTIQVITATUM.

I. Turcarum ſiniſtrum judicium de Antiquitatis apud Europæos ſtudio.
II. Chilminar ſeu Priſca Perſepolis.
III. Rudera Turris Babylonicæ: An vere ſint? Rudera veteris Babylonis.
IV. Rudera Trojana.
V. Antiquitates Terræ Sanctæ: S. Sepulcri hodierni deſcriptio? An vere illud ſit, in quo Servator decubuit? Monumenta veterum Regum Judaicorum.
VI. Memoria Peregrinationis Iſraelitarum in Deſerto.
VII. Pyramides Ægyptiacæ.
IIX. Cryptæ Mumiarum Ægyptiacarum: Item Kiovienſes.
IX. Rudera Memphis, Carthaginis.
X. Series Antiqvitatum Italiæ & Galliæ, Domus Britannica in Belgio.
XI. Monumenta Lapidea veterum Septentrionalium Heroum per Daniam, Germaniam, Angliam; Danorum Monumenta Runica; Monumenta Marchica; Anglorum Stonehengs & Rolrichſtones; Duni Pacis in Scotia: De Urnis Majorum noſtrorum additamenta.

I.

VIdimus Naturales partes Continentis noſtræ; Has, quas Conſpectui ex parte propoſuimus, humana induſtria adjecit, easq; duûm generum reddimus: Unum earum, quæ olim fuerunt atque in reliquiis ſuis tantum conſervatæ reſtant; Alterum, quæ integro adhuc vigore ſunt. Illas Antiquitatum, has Urbium, Arcium &ſſ. Titulo tracta-

tractabimus. Utrumq; humano Ingenio dignum, præsentem Orbis Politici faciem nosse, & priorem ejusque memoranda non ignorare: Quanquam Turcæ Europæos nostros eo nomine ridere soleant. Ideo cum *Thomas Smithus* cum Sociis A. MDCLXXI. Antiquitates septem Ecclesiarum Asiæ indagatum iret, ipsos vix sani capitis esse censebant, qui iter susceperint, Saxum vetus, ut irrisorie dixere, intuendi causa. V. *Smith. Not. Sept. Eccl. As. p. 126.*

II.

Inter Antiquitates selectiores Asiæ primo numeramus reliquias veteris Persepolis, hodie nomine *Chilminar* notas, quas plenissime descripsit Herbert. *Itiner. p. 61. & seqq.* & ex eo Commentator Mandelsloi, quorum summa est: Fundamentum totum marmoreum esse ac XXII. circiter pedes Geometricos surgere: Cætera Jaspide ac Marmore nitere, quam splendidisſime. Columnas plures XL. videri, unde & nomen *Chilminar*, seu *Chil-manor* seu *Chebel Manor* q. d. XL. Turres: Mandelslo tamen XIX. majores & XI. minores tantum numerare potuit. Ingressum Palatii, parietesque inferius variis & artificiosissimis Regum, Triumphorum, Præliorum, Animalium imaginibus refertos, videri etiam incognitos figurarum Triangularium ac Pyramidalium &c. Characteres; Nec defuturum Pictori quantumvis industrio laborem, etiamsi toto trimestri designandis rebus omnibus se impenderet. Ipsius Germanicæ Herberti Paraphrasis tenor hic est: Er berichtet / daß die Höhe des Fundaments 22. Geometrische Fuß sey / die 95. Stuffen zu denselben wären so breit / daß 12. Pferde neben einander darauff gehen könten. Es wären auch zu seiner Zeit / eben am Eintritt des Pallastes / gegen der Stiegen / auff der einen Seiten ein Elephant / und auf der andern gestanden ein Rhinocer, von hell-gläntzendem Marmel / deren jeglich 10. Ellen hoch: durch das geflügelte Pferd aber wäre der Pegasus angedeutet. Die Höhe der Seulen wäre zwischen 15. und 20. Ellen / und steige auf in 40. qvadraturen oder concavis parallelis, auf jede qvadratur hat drey Daumen oder Zoll breit. Wäre also die circumferentz oder Umfang der Seulen 10. Fuß oder 5. Ellen. Von der fremden unbekannten Schrifft an der Seulen spricht er; daß es 12. Zeilen gewesen von Obeliscischen / Tirangularischen und Pyramidalischen Figuren / welche weder den Griechischen / Hebreischen / Arabischen / noch andern Orientalischen Characteren ehnlich / aber in solcher Ordnung und Zierde / daß es nicht könte Barbarisch genant werden. Vermeinet / daß wol grosse Geheimniß darinnen verborgen legen.

legen. Er schreibet ferner von diesem Platze also: Es ist noch ein ander vier-eckter Raum auf dem Fundament / der hat von Winckel zu Winckel 90. und im Umkreiß 360. Schrit/ Ist gezieret mit 8. Pforten/ vier von denen seyn 6. Schritte/ die andern nur drey weit: Alle 8. seynd gebauet von sieben grossen polirten Marmelsteinen/ die immer einer an den andern befestiget / ein jeder von diesen Steinen ist vier Ellen lang/ und fünff Quartier hoch / sehr köstlich gegraben/ mit Löwen/ Greiffen/ Tiger und Ochsen. In einem andern Platze seynd Schlachtungen/ Triumpfen/ Olympische Spiele und dergleichen in sehr rarer sculptur und guter proportion, über jede Pforte ein Bild eines Majestätischen Mannes/ hält in der einen Hand einen Globum, und in der andern Hand einen Scepter. Diese manier und session ist niemahlen gebräuchlich gewesen bey den Persischen Printzen. Die Einwohner nennen ihn Jamschet, auch Aaron/ Samson und Salomon. Etliche Riesen Bilden seynd mit Gold gezieret/ welches noch diesen Tag also zu sehen. Wir gingen etwas weiter über einen Hauffen mit Bilder gezierten Steinen/ und stiegen zu dem höchsten Theil dieses Pallastes / da sahen wir ein Bild eines devoten Königes / anbetend die Sonne / das Feur und eine Schlange/ welche gehauen sind auff einem perpendicularen Berge. Die ander seite von diesem hohen Berge ist ein præcipitium, da man nicht kan hinunter steigen. Ob die Architectur sey Jonica, Dorica oder Corinthica gewesen/ kan ich nicht determiniren / die ruinen verbieten davon zu urtheilen. Es ist noch diesen Tag so viel alldar zu sehen / daß ein fertiger Mahler alle Bilder und Herrligkeiten dieses gewesenen Gebäwes kaum in drey Monat solte abzeichnen können. Es ist zu beklagen / daß es nicht allbereit geschehen / dann das barbarische Volck ruiniret es täglich mehr / reisset es von einander und führen Steine hinweg zu ihren Gebäuden.

III.

Chilminaræ jungimus, licet nitore longe dispares, reliquias *Turris Babylonicæ*, in ruderibus, quæ collem veluti referunt, tantum conspicuas. Perhibent viatores eas in planitie quadam sitas & duobus milliaribus Bagadedo seu Nova Babylone distare; Circumferentiam habere 3000. passuum & ex terra cementiq; aliquo genere pice admista in tantam duritiem conflatas esse, ut vix frustum aliquod inde auferre liceat. Vid. *Le Blanc. Itiner. L. I. c. V.* At Arabes *Agarcouf* vocant, autumantq; ab Arabico Principe ædificatam in Phari cujusdam aut Indicis loco, e qvo tempore Belli subditos congregaverit. Ejusdem meminit *Tavernier*, atq; itidem, n vulgi persvasione tantum hanc de Turri Babylonica opinionem recumbere existimat, nec mereri videri scribit *P. I. L. II. c. VII.*

IV.

Rudera Trojana Bellonius obſervavit ita comparata: Navigantibus è mari jam eſſe conſpicua; diſtare Abydo dimidiæ tantum diei itinere, atque in acclivi collis parte ſita eſſe, Incolas regionem adhuc Troada nuncupare, admiranda ædificiorum rudera teſtari veterem Urbis magnificentiam, amplitudinem murorum ambitum, quem dicit quatuor horis ſe emenſum fuiſſe, conſtareque muros ex ſaxis nigris ac duris, ſpongioſis tamen, forma autem qvadrangulari exciſis; Ipſarum etiam quæ in muris fuerint turrium rudera videri. Extra murorum ambitum juxta vias regias videri magna marmorea ſepulcra antiqui operis, ex unico lapide inſtar ciſtæ excavata, quorum Opercula adhuc integra ſint; Apparere & arcium duarum rudera ex marmoreis lapidibus conſtantia; Interiora Urbis nil niſi ruderum confuſam molem exhibere, inter quæ ſit turris quædam quadrilatera baſi. Solum primo in circuitu milliari ſterile & arenoſum eſſe, rarasque alere arbores fructiferas &c. *Obſerv. L. II. c. VI.* Sed an autoribus Græcis hęc clades extiterit, jam dudum dubitari cœptum. *Dion Chryſoſtomus* utique teſtatur, ſe audiviſſe quendam ex Sacerdotibus Ægyptiis in Præfectura Onuphili Græcorum multa deridentem, quaſi nihil ſcientium veri de plurimis, idque hoc maxime argumento collegiſſe, quod perſvaſi eſſent, Trojam eſſe captam ab Agamemnone decepti ab uno Homero: Idemque poſtea ſingulari Oratione, quam *de Trojanis* inſcribit pluribus proſequitur.

V.

Et vero ipſa *Terra Sancta* quas antiquitates adhuc numerare non creditur, S. Sepulcri, loci Crucifixionis Chriſti, veſtigiorum Chriſti in cœlum aſcendentis lapidi impreſſorum, Præſepis Chriſti, Turris Ederæ ſeu Templi *Angelus ad Paſtores* nunc dicti, quod Angelus ibidem Paſtoribus nativitatem Chriſti annunciaverit, aliarumque rerum immenſo numero. Sed quas omnes grave hoc dubium manet: An loca & monumenta talia eo in ſtatu adhuc ſupereſſe poſſint, quo tempore Chriſti & Apoſtolorum fuerunt poſt tot, tantasque mutationes Judææ à Romanis, Perſis, Saracenis, Turcis illatas: Quotusquisque enim neſcit ferro & flamma militari ſupera inferis miſceri? V. *Voet. Diſp. Sel. p. III. p. 999. de Peregrin. Hieroſolymitanis.* Ne dicamus DEum nec tempori nec locis Religionem veram alligari unquam paſſum fuiſſe. De qvo in *Polit. Parall. Diſſ. XXII.* Una eſt Excuſatio, quam Ill. Princeps Radzivilius prodit Ep. II. *Multa alia,*

alia, inquit, *pie creduntur ex antiqua traditione vera & genuina permanere, quæ nihil impediunt, quo minus Christi Salvatoris prædictio locum habeat, qui dixit, Lapidem supra Lapidem hic non remansurum: Neq; tamen omnipotentiæ suæ modum præscripsit, ea integra aliqua ex parte relinquendo, quæ pii homines ex remotissimis Orbis Regionibus venientes, nulla Sumptuum & valetudinis habita ratione singulari cultu & observatione venerentur.* De S. Sepulcro tamen licebit paulo plura verba facere, quippe loco in quem maxima pars Orbis defixos tenet oculos: Peregrini in illud introeunt *per humile & depressum ostiolum, ad cujus partem dextram intrinsecus altitudine unius cubiti cum dimidio est locus in planum extensus ad instar Scamni, in quo Sanctissimum Christi corpus positum fuit.* Ill. Princ. *Radzivil. Ep. II. f. 53.* Et Joh. Jac. Breuning / *L. III. c X.* Auß der Capellen del Angelo, kamen wir ebnes Fusses in das Heil. Grab / durch ein viereckig Loch / ungefehr eines halben Mannes hoch / also daß wir uns tieff bücken / und fast zwyfach hinein kommen müssen. Inwendig ist es hoch in Felsen außgehauen / vergleichet sich einem Gewelb / so nicht in gantzen Bogen geschlossen. Auf der rechten Hand ist das Heil. Grab hoch erhaben / wie ein Altar / darauf ein grosser Marmelstein / da Meß gelesen wird.

Es ist auch hierauf an der Wand eine gemahlte Altar-Tafel / welche doch mit der Zeit / vom Rauch der Ampeln / also schwartz worden / daß man davon nicht urtheilen kan / was es für ein Gemähld oder Historie gewesen / das Heil. Grab ist lang neun Spannen / und vier Spannen breit. Hierinnen brennen drey und viertzig Ampln / die dann in Mangel des einfallenden Liechts / eine grosse Helle geben. Solche Ampeln aber / sollen von unterschiedlichen Christlichen Potentaten und grossen Herren unterhalten werden: Also daß die Münche davon nicht ein gering Einkommen / wiewol es damit / an vielen Orten (wie wir vernommen) auch hincken / und fehlen wil. Man hat neben dem Grab oder Altarstein / eben so viel Platz / daß vier Personen zumal / neben einander geräumlich dariñen stehen köñen. Iconem simul Templo S. Sepulcri idem habet *ibid.* Ingredientes Sacro quodam horrore perfundi docent passim Itineraria. Veluti Neitschütz p. 333. Wann man hinein kommt / und weil man drinnen ist / ist einem Angst und Bange / und hat nichts als Grauen und Schrecken / wie ich nicht allein an mir selber erfahren / sondern auch von allen gehöret / die drinnen gewesen / daß ihnen dergleichen begegnet / und weiß niemand / wo es herkommet. *Et Joh. Jac.* Breuning. *c. l.* Müssen alle die jenige / so persönlich allhier gewesen / frey bekennen / daß einem jeden / so das H. Grab besucht / wol eine sonderliche / inner-

innerliche Freude und Begierde/ den Orth zu sehen / auch eine grosse Forcht und Entsetzen ankommt / anders nicht / als wann einem alle Haar zu Berge stünden: Welches / so viel die Forcht anlanget / auch die Türcken und Ungläubige / wider ihren Willen nicht können verneinen / etc. Inmassen ich dann an mich selbsten erfahren / und daß ihm also sey / ohne Aberglauben und einige Superstition die rechte gründliche Warheit anzeigen thue. An verè illud sit, in quo Servator decubuit, Ammannus suppeditabit, simul pleniori descriptione ejus. Dixerat primo de Templo S. Sepulcri, & fenestra desuper immissa, pergitque tunc: Unter dem weiten und grossen runden Loch deß gedachten Gewelbs/ in mitten des Gebeudes/ stehet eine gewelbte und bedeckte Capelle/umher gantz ledig und nicht anderst/ als wann sie unter dem freyen Himmel stünde / sintemal es durch das vermeldte Loch (durch welches allein auch das Gebäude das Tagelicht bekomt) darauf schneyen und regnen kan / welches auch gerad zu der Zeit / da wir zugegen waren / unter andern geschehen ist.

Es hat aber diese einige Capell inwendig drey unterschiedliche Theil nach einander. Nach Niedergang gehöret der eine Theil (welcher an die anderen zween geflickt ist) den Nestorianern/ die ihren Gottesdienst absonderlich darinn verrichten. Nach Aufgang ist der ander Theil/ durch den man kommt zu dem dritten und mittelsten Theil / welcher Taglichtes halben gantz finster / und oben auf für die zween anderen in die Höhe auf Säulen mit einem runden Gewelb bedeckt ist. Und eben in diesem Theil oder Gemächlein / hat es eine gevierte Thüre (sonst allenthalben gantz beschlossen) nicht gar eines halben Mannes hoch/und so man hinein kommt / ist gerad darinnen zur rechten Hand das jetztgezeigte H. Grab wie ein Kasten/oder vielmehr wie ein Altar geformirt/eines halben Mañs hoch/ fast also breit/ und eines Manns lang/ stoßt oben und unten / wie auch an der einen Seiten an die Mauren deß Gemächleins oder Gewelbs / vorhalb und darauf ist das heilige Grab mit zweyen Marmelsteinernen Taffeln überzogen oder bedeckt. Und hat das H. Grab des Gemächleins (welches schier geviert mit einem Gewelb sich in die Höhe bey anderthalben Manns hoch gar eng zusammen zeucht) Weite halb innen/daran hangen etliche gläserne brennende Ampeln/ von welchem Dunst das Gemächlein sehr schwartz wird. Gerad oberhalb dem H. Grab / ist zwischen zwey anderen Bildern die Auferstehung Christi abgemahlet. Auf jetztbeschriebne Weiß wird das H. Grab gezeigt / und sieht/ der dahin reiset/ von dem Ort des Felses/ da Christus begraben/ eben so viel/ als der / so gar nicht dahin komt. Ob gleich viel Christen von allen Orten grosse Kosten/

Kosten / Gefahr / Müh und Arbeit / das H. Grab zu sehen / anwenden / ist doch solches umbsonst / weil das rechte in Felsen gehauene H. Grab / durch die vielfältige Zerstörungen der Stadt Jerusalem / von den ungläubigen Heiden auch offtermalen auß Neid und Haß / den Christen zu Leid / zerbrochen / in Grund zerschleifft und verwüstet worden / wie es die Historien bezeugen. Es haben aber folgender Zeit die Christen an statt des rechten H. Grabes / das jetzige H. Grab wiederumb erbauen lassen / wie das noch heutiges Tages zu sehen / geformiert wie ein Kasten oder Altar: Deßgleichen auch die Capellen oder Gemächlein / alles gemauret / und mit Marmelsteinernen Tafeln überzogen / wie oben gemeldet worden / und derhalben allda gar kein Felsen zu sehen / da Christus gelegen / wie aber in H. Schrifft dessen weiter gedacht wird: Ob man schon die Leut also bereden wil / es sey das rechte in Felsen gehauene Grab: So habe ich doch das Wiederspiel augenscheinlich befunden: Dann ich mit einem Messer den Kalck zwischen den Fugen / da die Marmelsteinerne Tafeln zusammen gestossen / herauß gestochen / und keinen Felsen / sondern nur Mauren gefunden habe. Negat itaque Ammanus præsens S. Sepulcrum vere tale esse, quia Commissuras habeat, cum verum illud rupi incisum dicatur *Matth XXVII. 60. Marc. XV. 46.* At Nobilifs. Neitschutz. videtur conciliationem aliquam suppeditare, agnoscitq; Marmoris commissuras, sed Marmor rupi adeoq; S. Sepulcro obductū esse dicit. Der Felß ist inwendig mit Steinen gewelbet und außgemauret / ohne den Ort zur rechten Hand im hinein gehen in den Felsen / wo das Grab ist / ist der Felß gelassen worden / wie er von Natur ist / allwo man dann auch sehen kan / daß es ein natürlicher Felß ist. *f. 332.*

Sed mittimus hæcce talia, & ex antiquitatibus Hierosolymitanis adhuc indicamus Monumenta veterum Regum Judaicorum, iterum verbis *Principis Radzivilii* sequentibus: *Mirum est quanto sumptu & artificio monumenta hæc fuêre constructa. Sunt enim in ipso saxo vivo, quasi quædam cameræ arcuatæ, in quadrangulum excisæ: quarum pars qualibet duas habet portas; portæ verò singulæ aditum præbent ad unicum Sacellum, in quo duo corpora reponebantur. Ad Sacella sive Capellas prædictas, valvæ sunt ex eadem petra excisæ: qui in angulis prominentes rotundas extremitates utriq; posti ita insertas habent, ut quasi cardinibus suspensæ, commodè claudi & reserari valeant. Mirum profectò, qvomodo ex uno eodemq; saxo id exsculpi potuerit. In Cathedrali Torcellensi Ecclesia, non procul à Venetiis, sunt etiam magnæ lapideæ tabulæ, quibus fenestræ clauduntur, sed in postes alterius lapidis inseruntur. Hic autem ex*

uno

uno eodemq; vivo saxo parata sunt omnia, & postes qui valvas excipiunt, & valvæ quæ postibus insertæ, facili ductu circumferuntur. Illud etiam cumprimis est admirandum, quòd in ejusmodi Capellis sunt tumbæ lapideæ multò majores, quàm ut per portas introduci potuerint. Apparet omnino, non eas arte humana aliqua importatas; sed intus ex eadem rupe excisas, & sculptorum opera ibidem formatas esse. Operis quoq; elegantia, tam in portis quàm in sarcophagis prædictis, mira florum & foliorum varietate distincta & elaborata admiratione non caret. Poterant iis in locis quadraginta & aliquot personæ recondi. Nam quælibet concameratio Sacella octo, Sacellum verò quodlibet duo corporum repositoria continebat: in quorum nonnullis ossa etiam visuntur; sed ad quos pertinent, nescitur. Loca hæc, ut in specubus, sunt obscura, quæ non nisi luminibus illatis visitari possunt. Hæc Princeps de Monumentis istis: Quibus æquiparaveris è Gallia *Amphitheatrum Douæum, manu quidem & arte humana factum, Sed ita ut videri possit, à natura: Totum enim excisum & cavatum est in Monte, sine ulla externa materiatura Calcis, Lapidis, Ligni.* Merul. *Cosmogr. P. II. L. III. c. XXVII.* Et è Germania veterem Arcem Anhalt in Bructeri jugo, cujus conclavia, stabula aliaque talibus locis necessaria itidem ex vivo saxo excisa; Deniq; & in Armenia inter Tocatam & Erzerom conclave cum mensa & lecto Rupi incisum cernitur, qvod S. Hieronymi fuisse opinantur V. *Tavern. P. I. L. I. c. II.*

IV.

In Arabiâ Petræâ memoria antiquissimæ peregrinationis Israëlitarum in Deserto hodienum conservatur, variis inscriptionibus rupibus Deserti Sin incisis, quas ante annos aliquot collegit *Thom. Novariensis* Ord. S. Francisci, Kircherus deinde publicavit *Oed. Æg. T. II. Cl. II. c. II. §. V.* Censenturque Charactere Assyrio antiquissimo constare, eoque ab ipsis Israelitis in memoriam beneficiorum divinitus ibi acceptorum positæ fuisse. Potissimam earum atque interpretatu difficillimam, quæ ad radices montis Horeb reperitur, *Kircherus* eruit hoc sensu constare: *Adonai Halmatha Jebten: Deus Virginem concipere faciet*; Aliarum interpretamentum est: *Locus in quo LXX. Palmæ: Locus Doctrinæ, incisionis arcanorum: Novem Tituli: Nonaginta nomina (eorum) quos excidit Mosos: Locus ubi orabat.* De quibus V. plenius eundem *Kircherum l. c.*

VII.

Ad Obeliſcos & Pyramides ferimur, quibus Ægyptus olim claruit, tanqvam monumentis & Tabulis priſcæ ſuorum Sapientiæ. Hos n. & priſcos Cæſares maximi feciſſe, teſtimonio ſunt immenſi ſumptus, quos impenderunt, ut Romam ſuam iis ornarent; Nosque obliquis oculis ipſos perluſtrabimus ductore eodem Kirchero, cujus ſtupenda opera Oedipi Ægyptiaci & Obeliſci Pamphilii paſſim nota ſunt; Hucq; potisſimum pertinebit Theatrum Hieroglyphicum, quod *Tomo III.* dicti Oedipi adornavit. Nobilisſimum ipſe Kircherus judicat *Obeliſcum Rameſſæum ſ. Lateranenſem*, Thebis olim à Rameſſe Sothis Ægypti Regis filio MCCXCVII. annis ante natum Chriſtum excitatum, à Conſtantino M. poſtea Alexandriam, & à Conſtantino Romam translatum, tandem ſuperiori ſeculo à Sixto V. è Circo maximo erutum & in Campo Lateranenſi erectum: Poſt hunc eſt *Obeliſcus Flaminius ſ. olim Senneſertæus*, à Pſammirtao circa Olympiadum initium erectus, ab Auguſto Romam translatus & ab eod. Sixto V. itidem terra erutus & in Campo Flaminio erectus. Cæteri ſunt *Obeliſcus Saluſtius ſ. Kirchero dictus Ludoviſius*, Obeliſcus *Veranus ſeu Barberinus*, Obeliſcus *Conſtantinopolitanus*; Et minores *Monticælius*, *Mediceus*, *Mahutæus*; quique hodienum in Ægypto conſpicitur *Obeliſcus Heliopolitanus*, Obeliſcus *Alexandrinus*, *Florentinus* & raſi duo, quos vocat, *Exquilinum & Vaticanum ſ. Moncorium.* Itineraria teſtantur ſeptendecim eorum adhuc eo loco, qvo Memphis antiqua ſtetit, ſupereſſe, Miranturqve tum altitudinem, tum ſtructuram ipſorum unanimiter. Præibit hac in re iterum ſæpius à nobis laudatus *Ill. Princeps Radzivilius Ep. III. fol. 161. &* ſeqq. *Pyramides ſeptendecim adhuc integræ conſpiciuntur: quarum duæ ſunt majores, & tertia à Rhodope meretrice conſtructa. Plinius lib. 36. cap. 12. formam & architecturam ejus deſcribit. Eſt inprimis elegans, vix tamen ſexaginta vel ſeptuaginta cubitorum habet altitudinem. Hæ tres Pyramides ſunt planè integræ, & inter miracula mundi connumerantur. Duæ majores ſtupenda & incredibili ſunt magnitudine; Altera tamen excellit, quæ tam in altitudine quàm in latitudine & longitudine, trecentos habere cubitos dicitur. Intrinſecus habet artificioſos & peramplos gradus; quibus æquè ut extrinſecus, ad ipſam usq; ſummitatem aſcenditur. Habet & concamerationes, quarum duæ majores, una ſuper alteram erecta, quæ ſepulchra Regum Ægypti continebant. In inferiore extat etiam hodie ſepul-*

chrum ſatis magnum, in quo corpus aliquod fuit repoſitum. Porro à quibus Regibus, quanto ſumptu, quóve modo vel artificio, & num à Judæis in Ægyptiaca ſervitute conſtitutis, (quod omnibus ferè auctoribus placet) Pyramidum hæ moles fuerint excitatæ; vel num ijdem Hebræi aggeres & foſſas, quibus Nilus deducitur (apparet enim non natura, ſed arte facta eſſe omnia) perfecerint, Hiſtoricis, qui pleniùs hæc pertractant, judicandum relinquo. Illud mirari magnopere convenit, cùm dictæ Pyramides, in ſublimi monte, qui totus è vivo ſaxo conſtat, ſint erectæ, quantum tamen è lapidum genere colligitur, apparet eas non ex ejusdem rupis lapidibus eſſe concinnatas: nec facilè veſtigari poteſt, unde aut qua ratione tanta lapidum congeries eò comportari potuerit; quandoquidem etiam Nilus exundans, tribus milliaris partibus, à fabrica remotus procurrit. Sed nec illud penetrari poteſt, cùm quilibet lapidum tres cubitos longus & latus, altus verò plus qvàm uno ſit & ſemiſſe, quo labore & artificio, in tam altum montem pertrahi, & in ſummitate collocari potuerit. Maxima omnium Pyramis ex lapidibus, ejusmodi ſectis & qvadratis, in formam montis cujusdam naturalis, ſingulari qvodam artificio eſt fabricata: & licet quadrangulari figura ab ima parte ſenſim in cacumen conſurgat, tamen lapides iſti quadrati, ita inæquali ordine compoſiti arte mirabili videntur, ut moles tota montis à natura formati ſpeciem repræſentet. Aſcenſus propter lapidum craſſitiem gravis & laborioſus, ſecurus tamen eſt: & licet paſſu convenienti uſus fuerim, vix tamen intra unam & dimidiam horam, Pyramidis ſummitatem aſcendi, ubi planities eſt qvadrata, ſpatium decem cubitorum in qualibet parte complectens. Ab hac maxima Pyramide ad ſequentem procedendo, in dextra parte ſunt habitationes in ſaxo vivo eleganter exciſæ, qvarum ſuperior pars transverſim appoſitis ſuſtentatur, eſt formata; niſi quod trabes prædictæ non quadrata, ſed ſemicirculari forma effinguntur. Parietes eadem quoque ſimilitudine exſculpti. Volunt nonnulli, Regum hæc conclavia fuiſſe, aut Sacerdotum Ægyptiorum: qvandoqvidem, ut dicetur inferiùs, Pyramides iſtæ vel familiarum vel Parochiarum receptacula fuiſſe exiſtimantur.

Secunda Pyramis paulò priore minor, ad geminum ſagittæ jactum, ab ab illa diſtat. Ingreſſus interior in illam non patet, quem tamen occultum eſſe volunt. Exteriùs ad medium usque poteſt ad illam conſcendi, cùm ad eundem modum, ut prior illa, lapides habeat compoſitos; niſi quòd paulò planiores & minores ſunt. A medio verò lapides ita complanati ſurſum aſcen-

ascendunt, ut ultrà progredi sit impossibile: quod eo consilio maximè factum apparet.

Inde verò tertia ejusdem Pyramidis pars, usque ad summitatem lapides habet, quasi neglectim & inordinatè collocatos, ut in parte inferiori; ita ut nisi series illa saxorum plana, quæ ad aliquot denos cubitos elevatur, impediret, conscendi ejus summitas, quemadmodum prioris, facilè posset.

Tertia Pyramis, ad latus secundæ versus civitatem, est Rhodopes illius, cujus jam meminimus, tota ex lapide dolato, ut conscendi non possit, fabricata: à qua ad ternum arcus jactum magis etiam versus civitatem, est caput collo & brachiis prominens, ejusdem meritricis, septem cubitorum altitudine, habitu mirabili ex uno vivoque saxo exsculptum. Volunt nonnulli, quòd ex illa majore Pyramide, quam introgressi sumus, per cavernam subterraneam in rupe excisam, quam lapidibus obrutam vidimus, angustus & occultus in caput hoc pateat aditus: atque ita inde oracula edita, vulgo gentilium existimante, per ipsum capitis os illa proferri. Circa caput lapides aliquot sunt erecti, in quibus sacrificia quædam apponebantur. Nunc quid fuerit, discerni non potest.

Palatij *Josephi Patriarchæ* Cairi adhuc superstitis jam mentio facta *C. VI. S. III. §. I.*

IIX.

Aliud profundæ antiquitatis apud Ægyptios monumentum est in *Cryptis* locisque subterraneis, quibus priscæ Mumiæ seu medicata corpora condi solebant. Suntque Cryptæ hæ subterraneæ è vivo Alabastro excisæ ac variis concamerationibus, veluti ingentibus aulis distinctæ, ut Labyrinthus videri possent. Inveniuntur juxta Pyramides, tantaq; in iis Cadaverum est multitudo, ut qui ea perlustrare vult, pronum perrepere necesse habeat, qua de causa pauci sunt, qui fastidium hoc perferre valeant. *Pr. Radzivil. c. l. f. 180.* Earum nobilissimam unam juxta Memphim hodiernam seu Cairo describit Petr. à Valle in Itinerario suo p. 372. & ex eo *Kircher. c. T. III. Synt. XIII. c. IV.* Aliam ejusmodi Ichnographiam delineavit, qui coram Cryptas tales lustravit, *Tit. Livius Burratinus*, Regis Poloniæ Architectus ap. eund. *Kircher. cit. Synt. XIII. de Mumijs:* Possentque aliquam lucem huic Themati addere non minus æstimanda monumenta Urbis Romæ, *Roma Subterranea* Titulo non incognita, quave Antiqua Christianorum & præcipue Martyrum Cœmeteria continentur, V. recentem Editionem *Romæ* hujus

Subterranea Tomis II. à Paulo Aringho comprehenſam A. 1651. In primis vero Cryptæ Kiovienſes in ulteriori Polonia non tantum ductibus Subterraneis, ſed itidem emortuis à ſexcentis annis nec dum corruptis corporibus conſpicuæ. Meatuum in iis magna varietas, nec exitus facilis, niſi Dux viæ adhibeatur, unde & Labyrinthum dici mori eſt: Quousqve ſe extendat incertum, cum ante ſexaginta circiter annos propter tremorem terræ in aliquibus locis collapſæ ſint; Ad LXXX. milliaria tamen extendi & metallo vario ſubductas eſſe falſum eſt. Corpora non omnia quidem, multa tamen incorrupta in iis perſtant, quod Græci Sanctitati Defunctorum, alii Condituræ cadaverum transſcribunt; Aliorum corruptorum Crania aliave Oſſa ſuperſunt, in quibus iterum ſingulare, eſſe quædam Crania ſuis quæqve cellulis diſpoſita, quæ Oleum ſanandis ægrotantium morbis conveniens perpetuo ſtillare feruntur. *Feria prima Paſchæ Presbyter Kijovienſis Sacris antelucanis peractis, cum aliquot fratribus in Cryptam deſcendere, defunctorum Patrum corpora inviſere, eaque ſacro thure ſuffumigando preculas aliquot ex more recitare: Quo facto mortuos alloquitur exultabundus hiſce verbis:* Sancti Patres & Fratres, hodie CHRISTUS fracto Mortis jaculo à Mortuis reſurrexit! *Cui comites fratres reſpondent:* Verè ſurrexit CHRISTUS DOMINUS. *quibus dictis, corpora denuò infumantes abeunt.* V. Pluribus *Joh. Herbinium de Religioſis Kijovienſium Cryptis*, Jen. *MDCLXXV.*

IX.

Rudera priſcæ *Memphis* inter dictas hactenus Pyramides adhuc conſervari præc. §. VII. traditum eſt. Hic de *Carthagine veteri* addendum, ejus itidem tenuia quædam veſtigia ſupereſſe, aliquas nempe muri reliqvias & Partem Aquæductus. *Viſuntur in hunc diem aliquot tantum muri reliquiæ, idq; usq; ad quandam Ciſternam latisſimam atq; altisſimam: Remanſit quoq; quidam Aquæductus, qui Aquam è monte quodam triginta inde diſtante milliaribus in Urbem ducebat.* Joh. Leo *African. L. V. cap. LVII.* addit civitatem nunc ad extremum miſeriarum & calamitatum redactam eſſe. *Viginti tantum aut viginti quinq; in ea reperiuntur Mercatorum officinæ, domus autem vilisſimæ numerum vix attingunt quingenteſimum.* Ibid.

X. Inter

X.

Inter innumeras Antiquitates Italiæ magnam partem prodit Directorium *Jan. Jac. Boiſſardi, de Antiquæ Urbis Romanæ Statu præcipuisq; ejus Ruinis & Reliquiis, quæ in hodiernam usq; diem ſuperſunt* in T. III. *Antiq. ipſius pag. 1. & ſeqq.* Iisdemqve cognoſcendis paſſim inſerviet *Andr. Schotti Itinerarium.* Galliæ palmarias Antiquitates ducit *Jod. Sincerus,* Amphitheatrum Nemauſenſe, Pontem Gardium, Arcum Marij Arauſionenſem, Templum Dianæ Nemauſi, Baſilicam Plotinæ, vulgò *la Maiſon carrée* ibidem, Statuas & Lapidem Viviſum in Baſilica Burdigalenſi, Palatium Tutelæ ibidem, Turrim in ponte Carantoni &c. *præf. in Jtiner. Gall.* De *Amphitheatro Douao* V. præc. *§. III. fin.* Apud Batavos haut procul Leida in Litore Oceani Germanici occurrunt rudera Armamentarij Romani, quod *Arcem Britannicam* vocant, ſeu *Brittenburgum, t' huys* van Britten/ à vicina opoſitaqve Britannia, tunc Pop. Rom. vectigale, unde frumentum Claſſibus ad præſidiaria Romanorum horrea Rheni ſuperciliis impoſita importatum ſubvehebatur. Latent tamen ſepulta, mariq; adobruta, niſi Cauro conſtantius flante; Tunc namq; nudatum arenis litus retectas à fundamentis reliquias recedente Maris æſtu ſpectandas præbet, quamvis eæ tenues ac perexiguæ relictæ ſunt, qvando ſtudium & improbitas hominum ad inuſitatum ſpectaculum affluentium quicquid reſidui fuerat toties repetitis vulneribus omne exhauſit. *Hadr. Jun. Batav. Illuſtr. c. X.* Conf. *Ortel. Theatr. ad Tab. Holland.*

XI.

E Borealis Europæ Antiqvitatibus indicamus Monumenta Lapidea vetrum noſtrorum Heroum, qvæ paſſim per Germaniam, Angliam, Daniam conſpicua ſunt, non pompoſo qvidem luxuriantis artis conatu, ſed nudâ ſimplicitate veteri conſtantia, ab interitu tamen ſecuriſſima. Intelligimus Lapides majores ordinata ſerie in circulum diſpoſitos, qvos ut non fortuito confluxiſſe unusqvisqve facile agnoſcit, ita antiqvisſimarum rerum argumentum continere ipſe ſimplex ordo indigitat. Cum namqve ſplendido literarum indicio antiqvi carerent, rudem hanc formam in facinorum, rerum à ſe editarum, ipſius mortis memoriam perennem amplexi fuerunt. Sic Jacob Patriarcha in memoriam divinæ viſionis erexit *Lapidem in Titulum. Gen. XXIIX. 18.* Idem qvando cum Labano paciſcebatur

batur in montibus Galaad, ambo *Tumulum Testem, s. Acervum Testimonij* ex Lapidibus struxerunt. *Gen. XXXI. 47.* Josua in memoriam transitus Israelitarum per Jordanem duodecim lapides ex alveo Jordanis posuit Galgalis. *Jos. VI. 20.* Similis jam priscorum Heroum nostrorum intentio, recensetqve ingentem Monumentorum ejusmodi numerum doctissimus Danicarum Antiqvitatum vindex *Wormius in Monum. Danic.* In Germania nostra Saxonia, Marchia vicinæqve Provinciæ eadem non uno in loco habent, nec ignobilem eorum varietatem in Agro nostro Francofurtano, àc præprimis secundo adhinc milliari ad Pagum Matschdorff videre est, qvæ nobis simillima monumento Hiarni Regis Daniæ in Insula Hiarnæ semper visa fuit, de qvo vid. cit. *Worm. Additam. ad Monum. Dan. p. 4.* In Anglia hujus notæ aliqvod est ad vicum Long. Compton in Comitatu Oxoniensi *Rollrichstones* dictum, de quibus *Camdenus Britann. p. 265. Vasta Saxa in orbem disposita* Rollerichstones *vulgus appellitat, homines q; olim fuisse, qui in saxa stupenda metamorphosi riguerunt, somniat. Informia sunt, inæqvalia, longique temporis vetustate multum immutata & exesa* &c. Tunc: *Hæc victoria alicujus monumentum ego crediderim & forte à Rollone Dano, qvi postea rerum in Normannia potitus est.* Omnium dn. nobilissimum est, qvod prope Salisburiam nomine *Choreæ Gigantum* & *The Stonehengs* prostat, à Camdeno ob vastissimam amplitudinem *insanæ substructionis* nomen meritum, qvod etiam non unum è Scriptoribus Anglicanis in admirationem rapuit, quî tantæ molis lapides in loco alias minus petroso ibi congesti, vel in altum elevati fuerint, aliis insuper adjicientibus, certum horum lapidum numerum iniri non posse: Qvam in rem & ingeniosissimus *Sydnejus* ita cecinit *in Mirac. Angliæ:*

> *Near Wilton sweet hug heaps of Stone are found,*
> *But so confus'd that neither any eye*
> *Can count them just, nor reason reason try,*
> *What force brought them to so unlikely ground.*

Extant de opere hoc peculiaria Scripta *Jnici Jones of the Stonehengs on Salisbury plain*, & Johannis Webb *à vindication of Stonehengs. &c.* Eodem referenda singularia Saxa in Europa Septentrionali obvia & Monumentorum vices explentia; Wormius apud Danos suos *Saxa Runica* vocat, & Runarum, veterum Sapientum istorum locorum Doctrinam ex iis eruit, quib9 è nostris forsan assimilare licebit Saxa duo insolitæ magnitudinis

nis in editiori parte Collium Furstenwaldiæ adsitorum posita, nomine certe convenientissima: Nam universi tractus istius Incolæ Saxa Runica, die Raunische Steine/qvemadmodum ipsos Colles die Raunische Berge vocant. Alia hujus generis Agris Francofuntanis nostris indicata in Nott. ad *Justi Chronicon Francofurt.* E rebus Gallicis huc pertinebit Saxum, medio ab Urbe Pictavia milliari in via Regia, quæ Avaricum Biturigum ducit, occurrens, *La Pierre levée* vulgo dictum, quod qvinqve lapidibus, quos circumire licet, fulciatur, cæterum amplitudine maxima, non plane qvadratum, sed pene ovali figura, longitudine pedum XXV. latitudine XVII. unde hoc de eo Distichon formatum:

Hic lapis ingentem superat gravitate Colossum,
Ponderis & grandi Sidera mole petit.

Viatores plerumq; insculpunt nomina, & *Giphanii, Mercatoris, Ortelii, Georg. Braun.* in eo nomina jam præterito seculo legit *Merula Cosm. P.II. L.III. c.XXVII.* Quomodo huc deportatũ sit ignoratur: Fabula est, D. Rhadegundam quandam id capiti impositũ huc deportasse. V. plur. *Merul.* loco modo citato, & *Gölnitz. Itin. Gallic. p. 293. 294.* In Scoticis Antiqvitatibus duos Terrenos tumulos numerant ad levam Carrontis Fl. sitos & hominũ opera, ut res indicat, excitatos, qui vulgo *Duni Pacis* appellantur. Inferius ad eundem Amnem ad duo fere millia passuum est ædificium rotundum sine calce, sed saxis ita conformatis, ut superioris Lapidis pars in inferiorem se inferat, ita ut totum opus mutuo complexu & saxorum pondere se sustineat, paulatim ab imo ad summum in arctum se colligens; *Buchananus* opinatur Templum Termini fuisse. V. *Atl. Mercat. ad Tab. II. Scotiæ.* Deniq; & de Ossuariis adeoq; Urnis nostris aliqvid adjici non ab re fuerit: sed in transcursu, nam egerunt jam de iis doctissime eximii Viri *Thomas Browne Anglus*, & è Germanis *Cl. Balduinus & Mellenius*: Non in terra crescere, qvod *Cromerus* & ex eo alii crediderunt, sed Cinerum & Ossium receptacula esse nemo amplius ignorat: Nostræ omnes fictiles sunt, coqve antiqvissimæ Germanicæ simplicitati, non Romanorum fastui, respondent: At figuris non minus variant qvam Romanæ, alio tamen ut opinamur, fine: Qvas Nimischæ, pago milliari Gubena distante, eruimus, universum apparatum Culinarium, cacabos, Ollas, catinos, phialas, patinas, Urceolos, lagenulas nobis præbuerunt, sola Sartagine excepta, quæ tamen itidem in manu Rev. V. Dn. *Goth. Treueri* Ecclesiastæ hujus loci est: Semper qvoqve vacuas invenimus & ordinarias Urnas circumjacentes, quæ

solæ

ſolæ curatius tectæ & oſſibus ac cineribus repletæ occurrerunt, una, duæ, tres, ſine dubio prout Funerum Curatoribus olim placuit, pro qvarum numero & circumjacentes majori minorive multitudine conſtiterunt, decem, viginti & amplius, raro pauciores. Commenti itaqve ſumus, ſolas Urnas medias reliqviarum Conditoria fuiſſe, cæteras tot figuris diſpares adjectas, qvod ex veteri Theologia plerorumq; Septentrionalium & Orientalium Populorum Europæ crediderint, Animas poſt obitum hominis cibo adhuc egere, eoqve eſculenta & potulenta non nulla hiſce tanquam congruis vaſculis indiderint, in qualemcunq; Animarum refectionem.

SECTIO

SECTIO. II.
CATALOGUS URBIUM.

I. DIrectorium Autorum.
II. Urbium Regiarum series.
III. Arcium Regiarum series earundemq; singularia: Escuriale Hispanorum, Lupara, Fonsbellaqueus, &c. Gallorum, Alba Aula Anglorum, &c. Seraglio Turcarum, Meidan Persarum, &c.
IV. Sedes Principum.
V. Urbes primariæ in Provinciis aliunde dependentibus.
VI. Rerumpublicarum & Civitatum Liberarum series.
VII. Loca Electionibus & Inaugurationibus Regiis Custodia item Clinodiorum Regiorum celebria.
IIX. Loca Sepulcris Regum ac Principum celebria.
IX. Loca Charactere Sacro Regum, Peregrinationibus item Religiosis eorundem celebria.
X. Urbes Peregrinationibus Religiosis celebres apud Christianos, Turcas, Gentiles: Ædes Lauretana: De monumento Muhammedis ejusdemq; Tumba Pensili: De Peregrinatione Gentilium ad Monumenta primorum hominum, Dentem Simiæ, Gangem etc.
XI. Metropoles Regnorum ac Rerumpubl.
XII. Urbes Commerciis florentes: Civitates Hanseaticæ.
XIII. Clavium Rerumpp. series.
XIV. Urbes Antiquitate Celebres.
XV. Pagi Urbibus æquales, Liberi, immediati Imperii.

I.

HIstoriam & Icones Urbium extantiorum præcedenti seculo ediderunt *Georg. Braun & Franc. Hochberg*, qvas denuo recudit *A. MDCLIIX. Joh. Jansonius*, qvi & aliud Theatrum Urbium IV. Voluminibus emisit, eorumqve primo præcipuas urbes ad Septentrionalem Europæ plagam: IIdo celebriores Galliæ & Helvetiæ Urbes, III. Italicas & Maris Mediterranei, IV. Hispanicas aliasve ad Austrum & Orientem sitas comprehendit. Prodiit etiam *Abr. Saurij* Stätebuch / vermehret durch *Herm. Adolph. Anthes. Francof. 1658.* Pro Italia seorsim extat *Theatrum Civitatum & admirandorum Italiæ ad ævi veteteris & præsentis temporis faciem à Job. Blaeu 1663.* Pro Belgio Regio

Novum ac magnum Theatrum Urbium Belgicæ Regiæ ad præſentem temporis faciem expreſſum ab eod. *Job. Blaeu.* Pro Belgio Fœderato *Ej. Novum ac magnum Theatrum Urbium Belgicæ Fœderatæ.* Theatrum Urbium Hollandiæ edidit *Boxhornius.* Germanicas *Zeilerus & Merianus* illuſtrarunt.

II.

In ſelectu Urbium primo commemoramus ſedes Regum ac Principum: Quales in Portugallia *Lisbona*; In Hiſpania *Madritum*; In Gallia *Lutetia Pariſiorum*; In Imperio Germanico *Vienna Auſtriorum*; In Anglia *Londinum*; In Scotia olim *Edenburgum*; In Dania *Hafnia*; In Svedia *Stockholmia*; In Ruſſia *Moſcovia*; In Polonia *Cracovia*; In Bohemia *Praga*; In Hungaria olim *Buda*; nunc *Poſonium*, Preßburg; Sedes Imperatorum Conſtantinopolitanorum olim, atque nunc Impp. Turcicorum eſt *Conſtantinopolis*, qvam hi ante hac *Adrianopoli*, & *Pruſiæ ſ. Burſæ* in Aſia Minori habuerunt. Perſarum Regis ſedes eſt *Iſpahn ſ. Spahwn*; Magni Mogoris ſeu Indiarum Regis *Agra*, ſed qvam, dum æſtu graviori premitur, cum *Lahor* & *Kiſemire* urbibus Borealioribus Indiæ commutare ſolet. Siamenſium Regis Sedes eſt *Judia*, Peguanorum *Siren*, Tonchinenſium *Checbo*, Chinenſium ac Tataricorum *PeKing*, Japoniorum *Jedo*. In Africa Abyſſinorum Rex in caſtris agere illaque pro lubitu transferre dicitur, ſolis Liberis in monte Amara ſub Æqvatore ſito educationi relictis. Magni Tabaqvi ſeu Regis Monomotapæ Sedem *Le Blanc* vocat *Zangebar* aut *Monomotapam Itin. P. II. c. IV.* Deſcriptiones Speciales è citatis ante Scriptoribus, Itinerariis, aliisq; Libris petendæ; Nec defuerunt, qvi aliqvas earum ſeorſim deſcripſerunt: Ut Madritum *Qvintana*, Lutetiam Pariſiorum *Corrozelius & Belleforeſtus*, Londinum *Edwardus Stow* &c.

III.

Sedibus Regiis jungimus qualemcunq; Arcium Regiarum Indicem: Quales in Hiſpania I. Famoſiſſimum *Eſcuriale*, quo Reges ter quotannis ſecedere amant ab adjacenti pago *Eſcurial* ita dictum, alias Religioſis S. Hieronymi deſtinatum. Philippus II. id impenſis VI. Millionibus auri intra XXI. annos extrui curavit vi voti, quod poſt Prælium ad Fanum S. Qvintini conceperat: Se 1. Nunquam in prælium amplius iturum. 2. Monaſterium hoc in locum combuſti ante ibidem Monaſterium S. Hieronymi juſto ornatu excitaturum. Scriptores priorum tem-

temporum id ſummopere extollunt, & certare poſſe cum Ægyptiorum Pyramidibus, Veterumqve Græcorum ac Romanorum Templis, Theatris, Amphitheatris &c. contendit *Merula P. II. L. II. c. XX.* At qui nuperius id ſpectarunt, *Bibliothecam, Altare Magnum & Pantheon* h. locum Sepulcrorum Regiorum admirantur quidem, cætera vero infra famam, qua pollet, poſita eſſe autumant, inter quos Autor *des Voyages d'Eſpagne c. XVI.* quod deſcriptioni ejus impendit. Man kan nicht läugnen / daß es ein überauß ſchönes Kloſter vor die Mönche ſey / aber man kan auch nicht bejahen / daß es ein gnug herrlicher Pallaſt / vor einem Monarchen ſey / wie Philippus der Zweyte einer geweſen; Welcher / nach dem er es in ein und zwantzig Jahren aufrichten laſſen / und es zwölff oder dreyzehen Jahr genoſſen / ſich berühmete / daß von dem Fuß eines Berges uñ von ſeiner Kam̃er / er in einer und der andern Welt / mit einem Stücklein Pappier / 2. oder 3. Finger breit / einen unterthänigen Gehorſam habe. Des Königes und der Königin Zimmer hat nichts Königliches. Man ſiehet da kein Geräthe / uñ ſagt man / es wäre hier die Gewohnheit / daß / wañ der König / in eines von ſeinen Luſthäuſern gehet / man alles dahin trage / biß auf die Betladen. Die Kamern ſind da klein und niedrig / und das Getäfel darinnen iſt nicht von einer ſolchen Wunder Schönheit / daß man ſolte die Augen aufheben / umb es anzuſchauen. Man machet ein groß Geſchrey von der Menge derer Schildereyen / von denen beſten Meiſtern / und beſonders von Titian, welcher da der vortrefflichſte war in ſeiner Kunſt. Man findet da viel von ſeinen Stücken / doch nicht ſo viel / wie man es außgeruffen: Die Spanier verſtehen ſich ſo wol auf die Gemählde / daß die geringſten ihnen wie Meiſterſtück ſcheinen. Und der Marggraf Serra von Genua / welcher da bey uns war / konte eines Caſtilianers Narrheit nicht gnugſam lachen; dann in dem er wolte machen / daß wir uns über alles verwundern ſolten / ja auch über die kleineſte und geringſte Ländereyen auf dem Gang / da wir waren / ſagte er uns / daß dergleichen keine in der Welt wären / weil ſie an einem Ort wären / allwo der König ſpatzirete. II. *Aranjuez* itidem ejusdem cum vicino pago nominis à ſingulari gratia commendatur & ab eodem Autore deſcribitur *c. XIV.* Sita eſt in amæniſſimo loco eoq; verno tempore commorandi Sedem Regi præbet. Iſt ſonder Zweiffel ein luſtiger Ort / und die Spanier / welche keinen ſolchen geſehen / vergleichen ihn den Eliſeiſchen Feldern. Die Dichter ziehen in ihren Schauſpielen davon ein die Gärten / und die Blumen / wie von einer Gegend / da die Flora ſelbſten regieret / in Begleitung aller ihrer Schätze.

III, *Aragonici Molendini*, tq. unius è jucundioribus receſſibus Philippi IV. ſæpe meminit *Ferdin. Pallavicino* in Deſcriptione Caſus Comitis de Olivarez. V. *Buen-Retiro* Madrito adjacet, Arx itidem Regia, ampla quidem, ſed humilis, & opus Comitis de *Olivarez*, qui aliquot millionum impenſis id excitavit. Iterum *Voy. d'Eſp. c. V.*

In Gallia Lupara in ipſa urbe Pariſienſi primaria Arx eſt, incendio ex parte tacta A. MDCLXI. at ſplendori ſuo ſeqventi tempore mox reddita. Ingenioſi in eam ſcripti Luſus Poëtici paſſim noti ſunt:

Non Orbis gentem, non Urbem Gens habet ullam,
Urbsve Domum, Dominum nec Domus ulla parem.

Quod alius invertit præmiumque CM. Florenorum abſtuliſſe dicitur:

Par Urbi Domus hæc, Urbs Orbi, neutra Triumphis,
Et Belli & Pacis par, Ludouice, Tuis.

Cui iterum alii oppoſiti, ſed luſus nimis ſerij, ſi non deterioris notæ, qvosq; proinde apponere religioni ducimus, quibus nihil antiquius priusve, qvam Sanctum Axioma *de non abutendo Nomine Principum.* Arx *Fontisbellaquei*, *Fontainebleau*, à limpida Fontium ibi manantium aqua appellata à Franciſco I. ad inſtantiam conjugis Claudiæ extructa fuit. Idem locus famoſus eſt Spectri in vicinis ſilvis diſcurſu, quod Magnum Venatorem vocant, *le grand Veneur*, crebroque exclamare auditur: M' attendez vous; vel, m' entendez vous; vel, Amandez vous. V. *Perefixe Hiſtor. de Henry IV. ad A. MDXCIX. p. 293. 294.* Conf. *Petr. Matth. ad eund. A.* Deinde ſunt *Verſailles*, *S. Germain en Laye*, item *Bois de Vincennes*, hodierni Regis frequentatione claræ. Arcem *Madritum* Franciſcus in memoriam captivitatis ſuæ Hiſpanicæ condidiſſe fertur.

Arces Angliæ celebriores ſunt *Aula Alba*, Arx *Windsorenſis*, *Hamptoncourt*, *Greenwich*, *Noneſuch.* Aulæ Albæ, *Whitehall*, perfectionem deberi Cardinali Wolſæo vulgo ferunt. In *Windſorienſis* Caſtelli Eccleſia Henricus IIX. cum Conjuge Jana Seimora, Henricus item VI. & ab altero latere Edvardus IV. cum Conjuge & liberis ſepultus eſt, ſed tam profunde, ut Parliamentarii ſuperiorum Annorum, cum hiſce decollatum Regem Carolum I. jungere decreviſſent, nec Cineres invenire potuerint: Unde cum intentione hac exciderent, eum Henrico IIX. addidere. Arx *HamptonCourt* ab adjacenti pago nomen habet, ſicut *Eſcuriale*

&

& Aranjuez Hispanorum. In Arce *Greenwich* Regina Elisabetha nata, eoq; hac præcipue delectata fuit.

In Dania sunt *Croneburg & Friedrichsburg.* Arx Czarij Russici *Kremelini* nomine innotuit, magnificam variis in partibus structuram, Turresque omnes inauratas ostentans. Ist so groß und weit als eine zeimliche Stat umbfangen / mit dreyfachen dicken steinern Mauren und einem tieffen Graben umbgeben / und mit statlichem Geschütze und Soldaten wol versehen. Es seynd viel köstliche von Steinen auffgeführte Gebäude / Palatien und Kirchen darinnen zu finden / welche vom Großfürsten / Patriarchen / fürnembsten ReichsRähten und Herrn bewohnet und besuchet werden. Es hatte zwar der vorige Großfürst Michael Fedorowitz / so zu unser Zeit lebete / gute steinerne Gemächer / und ließ für seinen Herrn Sohn dem itzigen Großfürsten ein sehr prächtiges Gebäu und Pallast auff Italiänische Art auffbauen / er aber hielt sich selbst Gesundheit halber / wie sie sageten / in einem höltzern Gemach auff. Der itzige Patriarche sol itzund auch ein sehr prächtig Gebäu / welches nicht viel schlechter als des Großfürsten / ihm zu seiner Wohnung haben auffbauen lassen rc. Die Thürne seyn mit starck vergüldeten Bleche überzogen / welche bey hellen Sonnenschein einen schönen Glantz und daher der gantzen Stadt von aussen ein trefflich Ansehen giebt / daß etliche der unsern / als sie in die Stadt kamen / sageten: Von aussen scheinet die Stat wie Jerusalem / innen aber ist sie Bethlehem. Olear. *Itin. L. III. c. I.*

ArxTurcici Imperatoris vocatur *Seraglio,Turcæ* enim quamlibet ædem amplã *Serai* vocant, nomine hoc Persico ad vulgarẽ usum traducto, unde ab Occidentalibus id ad Imperatoris Palatium, terminatione addita *Seraglio*, restrictum fuit, Turcæ vero cum de eo verba faciunt, distincte efferunt *Padishah Serai*, h. Imperatoris Palatium. Viginti stadia ambitu suo complecti videtur, quod spacium nõ continuis ædibus, sed Hortis Areisq; amplissimis occupatur. Porta ordinaria, qua itur ad Palatium, cũ cæteræ non nisi rarissime aperiantur, à Janitoribus in ingentem altitudinẽ effertur. Ad secundam Portam, quæ ad atrium ducit, ab Eqvis descenditur; Nec qvisqvam, nisi pedester, præter Imperatorem illud ingredi potest: In ejusque extremitate Divanum est; Nec defectus hic aliquis ordinis aut magnificentiæ. Quicquid ultra Portam Tertiam continetur, Christianis minus cognitum: Quod extra apparet, licet id non sit Architectonicis Regulis prorsus congruum, magnificum videtur, pinnaculis deauratis, turribusque fastigiatis illustre. *Th. Smith. Constantinop. Not. f. 88. & sqq.* Specialiora ejus tamen exhibita apud *Tavern. P. III.* singulari Sectione,

De l'interieur du Serrail du Grand Seigneur. Græcorum Imperatorum Palatium noluerunt habitare, vel quod in Urbis ſtrage nihil illæſum permanſerit, vel mali ominis vitandi causâ. Idem *Smith. f. 90.* Perſarum Regia *Meidan* vocatur, à Schach Abba Magno condita, ſed minori, quam Regiam decet, magnificentia. Deſcriptionem Vid. apud *Tavernier. P. I. L. IV. c. V.*

IV.

Sedes, ſeu uti nunc dici ſolent, Reſidentiæ Sereniſſimorum Principum Germaniæ noſtræ ſunt: Electoris Moguntini ipſa *Moguntia*, Trevirenſis *Auguſta Trevirorum*, qvam Jacobus III. Archiepiſcopus & Elector circa A. MDLXIIX. obtinuit, Colonienſis *Bonna.* Sereniſſimorum Electorum Secularium Sedes ſunt, Bavarici *Monachium*, Saxonis *Dresda*, Brandenburgici, *Colonia ad Spream*, Palatini *Heidelberga.* Auſtriacorum Regentium Sedes eſt *Vienna*, Secundogenitorum *Oenipons* Jnſpruck / vel *Linzium*, Lintz. Duces Saxoniæ Vinarienſis Lineæ cum in tres ramos abirent, *Vinariæ, Gothæ* & *Altenburgi:* Cumq; Ramus Vinarienſis iterum quadrifariam divideretur, Johannes Erneſtus *Vinariæ*, Adolphus Wilhelmus *Jſenaci*, Joh. Georgius *Marcſulæ*, Bernhardus *Jenæ* reſederunt: Qvæ ſedes iterum numero minutæ, poſtquam Jſenacenſis ac Jenenſis Principes fato ceſſerunt. Marchiones Brandenburgenſes in Culmbach *Bareutum* aliquamdiu pro ſede habuerunt, Anſpacenſes *Onolshacum.* Sereniſſimorum Ducum Brunſvicenſium, Georgii Wilhelmi Sedes eſt *Cella*, Joh. Friderici *Hanovera*, Rudolphi Auguſti *Guelpherbytum.* Holſatiæ Duces agunt *Gottorpiæ.* E Würtenbergicis Ducibus Dn. Eberhardus *Stutgardiæ* agit, Dn. Georgius *Mompelgardi*; Neoburgici Aula eſt *Düſſeldorpii*, Urbe, raro exemplo à Pago denominata, cujusmodi quid tamen etiam *Pfullendorfium*, Urbs Imperialis, & *Jägerndorfium*, Ducatus ante Brandenburgici juris in Sileſia, ferunt. Sereniſſimorum Anhaltinatus Principum hodiernorum ſedes ſunt, Joh. Georgii *Deſſavia*, Victoris Amedei *Bernburgum*, Wilhelmi *Hertzkeroda*, Caroli Wilhelmi *Serveſta*, Emanuelis Lebr. Cothenæ. Cæterorum Sedes nominibus diſcretivis ipſorum ferè involvuntur. Boruſſiæ Ducalis ſedes eſt *Regius Mons*; Curlandiæ *Mitavia.* Lotharingiæ Ducum Sedes *Nancy* ſ. *Nancejum.* Sabaudus *Turini* in Pedimontio agit. In Italia Magnus Dux Hetruriæ ſedem habet Florentiam; *Mantuæ, Parmæ, Modenæ* Duces in ipſis locis habitant, unde nomen gerunt. Sedes Prin-

Principum Wallachiæ eſt *Targoviſco*, Moldaviæ *Yas*, Transſilvanorum *Alba Julia*.

V.

Urbes primariæ Regionum & Provinciarum aliunde jus accipientiũ ſunt: In Sardinia *Calagris*, in Sicilia *Palermo*, in R. Neapolitano ipſa *Neapolis*, Sedes Vice Regũ Hiſpanicorũ; Montisferratenſis Marchionatus primaria urbs *Caſal*; Ducatus Mediolanenſis, *Mediolanum*; Comitatus Burgundici *Dola*; Belgij Regij *Bruxella*; In Hibernia Metropolis eſt *Dublinum*. *Goa* in India Orientali reſidet Vice-Rex Portugalliæ, *Manilla*, Philippinarum, *Lima* Peruvianus, *Mexici* Mexicanus; Aragoniæ Regni primaria urbs eſt *Saragoſſa*; Belgarum ſupremus in India Or. Præfectus reſidet Bataviæ, urbe Javæ Majoris. In Lithuania talis eſt *Vilna*, in Ruſſia Rubra *Leopolis*; In Sileſia *Vratislavia*, in Moravia *Olmuz*. Huc reducimus Urbes Parliamentarias Galliæ, *Lutetiam Pariſiorum*, *Rotomagum* ſ. *Roan*, *Redonum*, *Burdigalam*, *Toloſam*, *Aquas*, *Gratianopolin*, *Divionem*, *Caſtrum Palum* ſeu *Pau*, *Metim*, *Enſishemium*, de quibus jam alibi dictum.

VI.

Inter Reſpublicas Liberas Venetorum Reſp. ipſas *Venetias* habet tq. primam ac præcipuam Urbium ſuarum. Genuenſium eſt *Genua*; Similisque Reſp. *Lucenſis* eſt; Et dn. Italis *Republichetta*, ob tenuem Conditionem ſuam dicta *Reſp. S. Martini*, Ducatui Urbinenſi incluſa, qvæ tamen libertatem ſuam magni æſtimat, ipſamqe Venetorum Remp. cariſſimam Sororem appellare gaudet. Helvetij præter XIII. Urbes, quæ Cantones denominant, *Aquas*, Baden habent, ubi Comitia ſua celebrant. Belgij Fœderati conventus excipit notiſſima *Haga Comitum*.

Geneva urbs Libera eſt ſuique juris ad Lacum Lemanum ſita, *Raguſa*, Civitas Turcæ Tributaria jure ſuo utitur in Dalmatia. Et ſi Liberas Civitates Imperij noſtri, tq. ſimiles fere totidem Rebuspublicis, huc agere licet, earum Catalogus à Juris Publici Scriptoribus hic exhiberi ſolet: *Aquisgranum*, *Argentoratum*, *Auguſta Vindelicorum*, Alen / *Biſontium*, *Brema*, *Biberacum*, *Buchavia*, *Buchornia*, *Colonia Agrippina*, *Campidunum*, *Colmaria*, *Donawerda*, *Dunckelspüla*, *Dortmund*, *Eſſinga*, *Francofurtum ad Mœnum*, *Friedberga*, *Gemünda*, *Goslaria*, *Gelnhuſa*, *Gengenbachium*, *Giengen*, *Hagenoa*, *Hamburgum*, *Halla Svevorum*, *Hailbrunna*,

Herfor-

Herfordia, *Jsena*, Kauffbairen/ Kaiserberg/ *Landavium*, *Lindavia*, *Lubeca*, Leutkirchen/ *Memminga*, *Mülhusium*, *Münster in S. Gregorienthal*, *Noriberga*, *Nordlinga*, *Northusa*, *Offenburgum*, *Oberehenheim*, Popfingen/ Pfullendorff/ *Ratisbona*, *Rotvila*, *Ravensburgum*, *Reutlinga*, *Rotenburgum*, Roßheim/ *Selestadium*, *Spira*, *Svinfurtum*, *Türckheim*, *Uberlinga*, *Ulma*, *Wangena*, *Weissenburgum* Weissenburg in Nordgau/ Wezlar/ *Wila*, *Wimpina*, *Winshemium*, *Wormatia*, Zell am Hamersbach. De singulis V. prolixius Scriptores J. P. & in iis *Autorem Limnæi Enucleati Libr. IV.*

VI.

Veniendum porro est ad Urbes locaque speciali Charactere in rebus Hominum donatas: Taliaque primo Loca Electioni atque Inaugurationi Regum destinata. De Imperio Germanico sancit A.B. c. XXIIX. §. V. *Invenimus ex Clarissimis relationibus & traditionibus antiquorum, illud à tempore, cujus contrarii non habetur memoria, per eos qui nos præcesserunt feliciter esse jugiter observatum, ut Regis Romanorum futuri Imperatoris in Civitate* Franckford *celebraretur Electio, & prima Coronatio* Aqvisgrani, *& in oppido* Nurenbergensi *prima sua Regalis Curia haberetur.* Ante illa tempora locus indifferens fuit. Vid. Comment. in A.B. passim Neq; nũc etiã immutabilis creditur ejus necessitas esse: *Quanquã enim Carolus IV. Imperator Bulla Aurea statuerit Regum Romanorum designationẽ Francofordiæ ad Moganũ celebrari debere, idem tamen* Carolus *A. B.* Con-*ditor ea quæ de Electionis loco statuta contraria sanctione ad prætextum, quod tantam Electionem loco restringi perabsurdum foret, Anno à Nativitate Domini* MCCCLXIII. *palam rescidit, summa ratione. Non enim è Majestate tanti Imperij est, ut Principes semper circum Rheni margines hæreant immobiles, fieriq; potest, ut Imperator cum Electoribus procul in Hostili Solo degat adeo dissito, ut intra præfinita Bullæ tempora nullo pacto Francofordiam attingere possint ad eligendum, si Imperator forte occumbat, aut in fata concedat. Hæc non scribo, quod putem temere majorum morem mutandum. Magni enim Provinciales faciunt, T. JCto, servari ipsis antiquas consvetudines;* Sed quod non sit Principibus necessitas imposita, *solùm Franckfordiæ Electionem celebrare: Non me tamen latet, diu extra Romanum Agrum, qui Italiâ terminabatur, nõ potuisse dici Dictatorem.* Ita doctissimè *Hartm. Maurus de Coron. Caroli V. in T. II. Scr. Germ. Schard. f. 853. 854.*

In Polonia locus Electionis olim fuit *Petricovia, Matth. à Michov. Chron. L. IV, c. LXXX.* Postea vero Unione Regni Poloniæ cum Magno Ducatu Lithua-

thuaniæ factâ, Rex eligirur prope *Varsaviam* & Pagum *Wola*, in patente Campo, cum ipsa Urbs Warsavia tantā Electorū multitudinem non capiat. Vid. *Cl. Hartkn. Diss. de Pol. I. §. IX.* At Coronatio olim *Gnesnæ* peracta, ubi etiam Insignia Regni antehac asservari solita, quæ demum in Coronatione Vladislai Loctici An. M CCC XX. *Cracoviam* translata sunt. Neugebaur. *L. III. Hist. P. I.* Incidit postea Controversia tempore Ludovici Regis, utrum Coronatio more majorum deberet Gnesnæ fieri; Sed Ludovicus proximorum Regum Vladislai Avi & Casimiri Avunculi secutus exemplum *Cracoviæ* Coronam accepit Cromer. L. XIII. Rer. Pol. & ex eo *Cl. Hartkn. c. l. §. XV.* In Dania cum Regnum adhuc electivum esset; ritus eligendi & coronandi *Londini Scanorum* peracti, cujus loco ab hodierno Rege assumptum *Fridrichsburgum* in Selandia. At cum Margarita tria Regna Septentrionalia conjunxisset, sanxit, ut *Halmstadium* locus esset, quo Ordines convenirent pro Novo Rege eligendo. Verba *Pontani* hanc in rem supra citata *c. VI. §. IIX.* Apud Svedos Regem *Upsaliæ* coronari moris est, tanquam veteri sede Regia Svedicorum Regum. Ibidem Electio etiam peracta ad Lapidem hodienū superstitem *Morasteen*, Saxum majus, aliis minoribus circumdatum, in quibus Regis & Procerum consessus erat, situm in Prato *Moraeng* dicto, quod speciosa porrectum planitie capax erat multitudinis. Conf. *C. VI. §. IIV.* Sed hujus hic pariter ac in Dania non amplius habetur ratio, postquam Regna hæc ex Electivis in Hereditaria transierunt. In Gallia *Remis* seu *Durocortori Remorum* Solennia Coronationis Reges suscipiunt: *Ubi inaugurari Reges invaluit:* Gramond. *L. I.* Non tamen lege aliqua, sed unice ex Consvetudine. Ideo cum Guisiani Comitiis Blesensibus An. MDLXXXIX Legem veluti Publicam potuissent: *Ut nemo Rex legitimus inposterum haberetur, priusquam Durocortori Remorum Sacro Oleo, quod in B. Remigii cœnobio religiose asservatur, more solenni inunctus esset;* Henricus IV. vero interea Remis arceretur, Prudentiores Decretum illud ut insolens & astu Guisianorum, qui urbem & Insignia Regia in potestate habebant, ab Emissariis suis propositum arguerunt, & iniqvum esse dixerunt, Legitimam Regni successionem, quæ proximo agnato Lege Regni deferatur loco certo includi. *Thuan. L.* CIIX. *ad* A. MDXCIV. Itaque, pergit, tum magno consensu decretum fuit, nihil causæ esse, cur minus solennis Inauguratio dici deberet, etsi minime Durocortori facta esset; *Nam exemplis constare in Imperatorum & Regum consecrationibus secundum tempora semper variasse; Pipi-*

num & ejus filios Carolū & Carolomanū minime Remis inunctos; dein Ludovicū Ludovici Senioris F. apud Ferrarias in Senonensi pago, & uxorē ejus nullo præsente Metropolitano à quibusdam Episcopis ab Hugone Abbate, & cæteris primatibus missis consecratos & coronatos: cū deniq; duo filij Roberti Andiū Comitis è Saxonia oriundi superessent, Odo videlicet & Robertus, Burgundiones Aqvitanosq; proceres in unū congregatos, Odonem grandiorē natu licet reluctantem Caroli tutorem constituisse, à Valtero Archiepisco Senonensi inunctum: Rodulfum postea Burgundionem à Carolo Simplice tunc captivo Regno præpositum, & III. Eid. Vtil. Iↄ ccccxxv *Augustæ Suessionum consecratum fuisse; eo autem mortuo Ludovicum Caroli Simplicis F. à Wilelmo Archiepiscopo ex Anglia reductum, & IV. Kal. Vtil. quarto post anno apud Laodunum inunctum: Regno demum in familiam Hugonis Magni Ducis translato Robertū ejus nepotem Aureliani in Regem consecratum ac coronatum: Hujus rursus filium Hugonem juvenem Compendii insignia Regni cepisse: His exemplis manifestum fieri, Francorum Reges non omneis in Remensi Ecclesia vel à Remensi Archiepiscopo Regno inauguratos; Atq; adeo constare, Remensem Præsulem extra Belgicam nunquam Regem Francorum consecrasse: quippe eandem cujusq; Metropolitani potestatem in Metropoli sua esse, nec esse, cur unus tanquam proprium jus ambiat vindicare, quod multorum esse commune constat, alioqui ex eo quosdam inferre ausuros, majorem vim Sacramentorum esse apud illos, quam apud alios; quod Ecclesiæ unionem divideret, neq; vero in eo contra legem peccatum; nam nullam de ea re legem conditam, quæ præcipiat Regem præcipue Remis, aut alibi prohibeat consecrari: nec privilegiis Remensem Ecclesiam niti posse; nam si quæ sunt, nulla illa esse, utpote nec in Conciliis Generalibus coram aliis Episcopis recitata, nec ad alias Ecclesias transmissa; ac deniq; nulla illis familiari vel publica relatione propalata.* Quem locum integrum utut prolixiusculum allegandum duximus, quod non tantum Remensem istam controversiam plene exhibeat, sed superius citato Textui A.B. non exiguam lucē addat. In Anglia *West-Monasterij* in Templo Cathedrali eundem actum peragi moris est; In Bohemia *Pragæ*, in Hungaria *Posonij*: Ubi & Clinodia Regia custodiuntur, curam eorum gerentibus duabus personis Illustribus, quas *Conservatores Coronæ* appellant: Sicque *Coronam Regni Poloniæ* moris est asservari Cracoviæ in Thesauro Regni per Thesaurarium Regni Supremum; Claves servantibus Castellano Cracoviensi, & Cracoviensi, Posnaniensi, Vilnensi, Sendomiriensi, Calissiensi & Trocensi Palatinis, qui tamen

Thesau-

Thesaurum recludere non possunt, nisi cum Consensu omnium Ordinum. *Cl. Hartknoch, c. l. §. XV.* Clinodia Anglia in *Turri Londinensi*, The Tower of London/tanquam loco, in quo & ex quo Principalis Jurisdictio auspicia legitima accipit & incipit: Imperii Germanici *Norimbergæ*, unde & instanite Coronatione Imperatoriâ solenniter peti solent. Vid. præter alios *Matenes. de Coron. Ferdin. III. f. 88.*

IIX.

Sequitur, ut Loca nonnulla Sepulcris Regum ac Principum celebria commemoremus. Qualia: *Escurialis* illa pars *Pantheon* dicta, de qua *præc. §. III. Fanum S. Dionysii, S. Denis*, pro Regibus Galliæ: *West-Monasterij* Templum Cathedrale pro Regibus Angliæ: *Roschildia* pro Regibus Daniæ. V. *præc. c. V. §. IX.* *Nidrosia* pro priscis Règibus Norvegiæ V. *c. VI. §. VII.* In Regno Svediæ *Upsaliæ* tres editiores colles aut tumulos ostendunt, in quibus Regum Svediæ cineres & ossa servantur. *Loccen. Antiq. Sveo Goth. L. II. c. II.* Apud Russos conduntur in templo *S. Michaelis* in Arce Moscovitica sito. V. *Olear. L. III. c. I.* Apud Persas *Ardebilæ* condi moris est T. eod. *Olear. L. IV. c. XXII.*

IX.

Addendum porrò de Locis Charactere Sacro Regum notis: Quemadmodum Imperatores Germanici sunt *Canonici Aquisgranenses & Romæ S. Petri*, Reges Hispaniæ *Canonici Burgenses*, Reges Galliæ *Abbates S. Hilarij Pictaviensis.* Iidem postridie Coronationis proficiscuntur *ad S. Marculphum*; Reges Poloniæ *ad locum Martyrij S. Stanislai* in adsita Cracoviæ Urbe seu parte Casimiria; Imperatores Turcici *ad S. Hiobum.* De quibus plur. *Not. Dign. Diss. V. c. I. §. V.*

X.

Aliæ deinde Urbes locave communiorem qvendam Characterem à Peregrinationibus Religionis ergo habent, quo advenis omnibus se æqve impertiunt. Talis apud Judæos olim erat *Hierosolyma*; Qvæ & Christianos mediis seculis magno numero excepit, quod Sanctitate Oeconomicæ V. T. novam ex conversatione Christi & Apostolorum successisse putarent: Quæ res quam debili fundamento nitatur V. ap. *Voet. T. III. Disp. de Peregr. Hierosol. p. 1002.* Interim inter quatuor primarias Peregrinationes Religiosas Christianorum Catholicorum hæc *Hierosolymitana* locum accepit, præter quam deinde sunt II. *Romana* ad Limina Apostolorum Petri & Pauli. III. *Compostellana*, ad S. Jacobum: Quam tamen

è Catholicis ipse *Baronius* in dubium vocat *Martyrolog. ad D. XXV. Jul.* IV. Deniq; *Lauretana*, ad Ædem B. Virginis Loreti, quam Divitias Thesauris Regiis majores possidere dicunt. *Turcarum Peregrinationibus* notissimæ sunt *Medina & Mecca*; Hæc ob Tumbam Muhammedis, illa ob ejusdem nativitatem, initiaq; Religionis hic liberius facta, postquam Mecca excesserat. Sed I. Corpus Muhammedis nusquam videtur, quod ipsum Muhammedanorum Antistitem jam ante duo secula fassum legimus apud *Ludov. di Barthema*, seu uti alias vocant, *Vartomanū*, & *Romanum Patriciū*. Rogaverat Dux Caravanæ Antistitē Medinensem, permitteret sibi videre Corpus Muhammedis, precium fore IV M. Seriphorum; At ille quasi lymphatus: *Audesne his luminibus, quibus tot patrasti scelera eum velle conspicari, cujus intuitu Deus Maximus Cœlum ac Terram creavit?* Cui iterum Dux: *Domine verum dicis, sed abs Te unum liceat impetrasse, ut videam Prophetam, quo viso in ejus gratiam effodiam mihi mox lumina.* Antistes vero respondit: Cuncta Tibi aperiam, Princeps: *Nemo it inficias, quin hic Propheta noster vitam exuerit, qui si voluisset, potuisset quidem apud Meccam decedere: Verum ut inopiæ speciem præ se ferret, eoq; nos instrueret exemplo, hic quam alibi maluit rebus humanis exui, illicoq; in Deorum sedes relatus est ab Angelis, adeoq; in cœlum veluti compar receptus est.* Tum delubro egressus Dux ad Ludovicum cæterosve: *Respicite pro quare quaterna millia Seriphorum prodigere volebam.* Itin. *L. I. c. XIII.* II. Nec Tumba ejus pensilis usquam est: Quod passim ex Itinerariis constat. *Id etiam exploratum vobis sit, adjuratissimeque vobis astruimus, inibi ferrum, chalybemve haut esse, minusve Magnetem.* Item *Ludov. di Barthema ib.* III. Occasio vero, cur pensilis esse credi cœperit, ex eo nata, quod Mausoleum altius elevatum, columnis non adeo crassis sustentetur: *Cumq; conclave illud angustum & obscurum sit, nec aliud lumen, quam lampadum admittat, iis qui è longinqvo prospectant, Pensilis Tumba videtur; Sed qui propius accesserit, facile animadvertet, illam columnis impositam.* Princ. Radzivil. *Ep. II. f. 40.* De Peregrinationibus Saracenorum & Gentilium ad *Monumenta primorum hominum* in Insula *Zeilan* aliqua tetigimus *c. V. §. XXI.* Ad Dentem Simiæ in eadem Insula sumptuosissimis itineribus itum fuisse ex Itinerariis prolixe tradit *Carolin. Hedendaegsch Heydendom L. I. c. VI. P. II.* Quas nugas pluribus hic exponere non vacat. *Fluvium Gangem* singularis Sanctimoniæ causa à Gentilibus Asiaticis visitari dictum *C. III. S. III. §. XVII.*

XI. *Pri-*

XI.

Primæ Sedes Archiepiſcopales ſunt, *Toletum* in Hiſpania, de cujus Archiepiſcopi Dignitate V. *P. II. c. I. §. XVI.* *Bracara* in Portugallia, Vid. *præc. C. IV. S. I. §. I. n. 3.* *Durocortorum Remorum* in Gallia: *Salisburgum* nunc in Germania, olim *Magdeburgum*: In Anglia *Cantuaria*: In Scotiâ *S. Andreæ*: In Hibernia *Armacum*, *Armagh*: In Dania antehac *Londinum Scanorum*: In Svediâ *Upſalia*: In Polonia *Gneſna*: In Bohemia *Praga*: In Hungaria *Strigonium*. Patriarchæ Indici Sedes *Goa* eſt: Patriarchæ Venetorum *Gradus*: Patriarcharum Orientalium Eccleſiarum Sedes Græca voce KAPAI, *Capita*, comprehenduntur. K. eſt *Conſtantinopolis*, A. *Alexandria*, R. *Roma*, nunc *Ruſſia*, A. *Antiochia*, I. *Jeruſalem*.

XII.

De Emporiis, adeoq; Urbibus commerciis claris eodem ordine agendum eſſet, ſed harum plenior noticia in aliam occaſionem rejicienda eſt. Hic ſatis ducimus *Civitates Hanſeaticas* allegari, qvas in Borealioribus Europæ partibus, inprimis Germania communis cauſa ſervandorum commerciorum libertatisq; eorũ olim junxit, non quidem Fœdere aliquo, id n. condere ſolorum eſt Summum Imperium habentium, ſed liberiori conſociatione Mercatoria; Habenturqve hoc fere numero: *Lubeca*, *Brema*, *Roſtochium*, *Wiſmaria*, *Thorunium*, *Elbinga*, *Dantiſcam*, *Regiusmons*, *Brunsberga*, *Riga*, *Dorpatum*, *Revalia*, *Stetinum*, *Stada*, *Ulzenia*, *Buxtehuda*, *Stargardia*, *Anclamum*, *Golnovia*, *Hamburgum*, *Lunæburgum*, *Gryphiswaldia*, *Colberga*, *Colonia*, *Oſnabruga*, *Suſatum*, *Minda*, *Hervordia*, *Paderborna*, *Lemgovia*, *Tremonia*, *Monaſterium*, *Neomagum*, *Daventria*, *Zutphania*, *Swolla*, *Hardervicum*, *Gröninga*, *Weſalia*, *Duisburgum*, *Elburga*, *Sauria*, *Ruremunda*, *Arnhemium*, *Campa*, *Bolsverda*, *Lippia*, *Unna*, *Hamma*, *Emerica*, *Bilefelda*, *Venloa*, *Brunſviga*, *Magdeburgum*, *Hildeſia*, *Goslaria*, *Göttinga*, *Hannovera*, *Eimbeca*, *Hamelia*, *Cosfeld*, *Stolpa*, *Rugenwalda*, *Berga in Norwegia*. Alias, quas autem dubij juris eſſe putant, referunt, *Halam*, *Stendaliam*, *Soltquellam*, *Berlinum*, *Brandenburgum*, *Francofurtum*, *Halberſtadium*, *Quedlinburgum*, *Aſcherslebiam*, *Northeimium*, *Helmſtadium*, *Vratislaviam*, *Cracoviam*. Sed fieri potuit, ut jure hoc ſponte ſua hæ Civitates ceſſerint, vel ſaltim id amplius curare neglexerint. Ita n. Marchicæ Civitates noſtræ à tempore Joachimi I. Electoris Hansâ abſtinuerunt, nequam finiſtre ſuſpicandi Occaſionem moverent Principi ſuo, cum alias non infimo loco in Fœ-

dere Hanſeatico eſſent; Geritque hodienum Francofurtum noſtrum ſignum Hanſæ, ferrum, quod in modum anchoræ ductum eſt, ſupra ingreſſum Auſtralem Curiæ videndum. Ac veluti in qvatuor Claſſes diſtinctæ fuerunt, ita totidem Metropoles, die Vier Quartierſtäte/ poſuerunt: I. *Lubecam* pro Civitatibus Pomeranicis & ſex Vandalicis. II. *Dantiſcum* pro Civitatibus Boruſſiæ & Livoniæ. III. *Coloniam.* IV. *Brunſvigam.* Habuerunt & totidem Emporia ac Stapulas mercium I. *Brugis*, qvod poſtmodo Antwerpiam translatum fuit. II. *Londini.* III. *Novogardiæ* in Ruſſia. IV. *Bergæ* in Norwegia. *Lubecæ* Conventus ſuos inſtituere ſolent, qui tamen, quod rariores ſint, factum fuit, ut communes cauſæ pleræque Lubecæ, Bremæ & Hamburgo nunc committantur. Ibidem Archivum ſuum habent, ipſiusque Civitatis Sigillo in cauſis Fœderis ſui utuntur. Peculiare nomen *Civitatum Vandalicarum* inter eas gerunt *Lubeca, Hamburgum, Roſtochium, Stralesunda, Wiſmaria, Luneburgum.* Qvarum & Conventus præliminares, quos inſtituere ſolent, antequam Comitia univerſæ Hanſæ celebrentur, à ſuo nomine Conventus Vandalici dici ſolent. V. plurib. de Civit. hiſce *Joh. Angel. Werdenhagen* & poſt eum *Joach. Hagemeier de Fœdere Hanſeatico.*

XIII.

Sequitur ut *Claves Rerumpublicarum* attingamus, h. Urbes locave, per quas ad Regna & Regiones ampliores liberior patet aditus. Tales ſunt *Claves Galliæ*, quas Regi ſuo ſe procuraſſe Cardinalis Richelius gloriatus fuit, *Perpinianum* ad Hiſpaniam, *Briſacum* ad Germaniam, *Pinarolum* ad Italiam V. *P. II. c. III. §. II.* Eodemqve in loco & *Caſalim* in Montisferrato habuit, cum adverſus Hiſpanum defendendam A. MDC. XXIX. conſuleret. V. *præc. c. VI. S. I. §. III. n. 6.* Tres *Claves* Imperii Hiſpanici Carolus V. olim commendavit Philippo II. Filio, *Vliſſingam* in Selandia pro Dominio Oceani Germanici, *Gades ſ. Cadix* pro Oceano Atlantico & aditu Maris Mediterranei, & Golettam in Africa pro ipſo Mari Mediterraneo. *Oreſunda* Clavis Maris Balthici *ſupr. c. III. P. II. §. X.* In eodem *Memelia*, Clavis ad Sinum Curonenſem, & *Pillavia* Clavis ad Sinum Dulcem, das friſche Haf. *Barvicum ad Twedam*, vetus Clavis Anglorum ad Scotiam. *Caletum* Clavis eorundem ad Galliam *Supr. c. III. P. III. §. V.* *Rocroium*, Clavis Hiſpano-Belgica ad eandem, *Tanti momenti locus, ut incubanti illic præſidio Lutetiam usq; pateat aditus, & Campaniæ in immenſum patentis fuſa planities excurſionibus Rocroacis obnoxia*

noxia fit. V. *Priol. C. II. c. II.* Corcyra seu *Corfu*, Clavis Maris Adriatici, *Supr. c. V. §. XII. n. 7.* Dardanelli, *Sestus & Abydus*, Claves ad ipsam Regiam Turcarum Constantinopolin, *Supr. c. III. P. III. §. V.* Insula *Formosa* Clavis est commerciorum in China & Japania exercendorum, *supr. c. V. §. XIIX.* *Insula Ormus* Clavis Sinus Persici. *Cit. c. V. §. XVI.* *Noteburgum* Clavis Svedorum ad Russiam Moscoviticam: *Caminecia Podolica* nunc Clavis Turcarum ad totam Russiam Rubram, aliosve Tractus Poloniæ. *Erzerom* Clavis eorundem ad Regnum Persiæ. *Tavern. L. I. c. II.* *Varodinum* Clavis inter Hungariam & Transsilvaniam: *Ferrara* Clavis Status Ecclesiastici, *Supr. c. VI. S. I. §. III. n.* *Vallis Telina* Clavis Italorum ad Germaniam V. *c. VII. §. XV.*

XIV.

Deniq; & Urbium antiquitate celebrium mentio injicienda: Urbs *Nackſivan*, in Armenia creditur omnium antiquissima & à Noacho Arca egresso condita esse; *Nack* apud Armenos Navim, *Sivan* mansionem significat. *Upsalia* Svedorum non tantum Svediæ, sed plerarumq; Europæ Urbium antiquissima & Abrahæ coæva esse perhibetur: Cui tamen aliam in ipsa Svedia æquiparant, *Birckam* bidui itinere Upsaliâ distantem. In Germania antiquissima dicitur *Treviris*; In Helvetia *Solodorum*, Urbs Treviri coæva, quam ideo & Treviris Sororem vocant. In Gallia est *Nemausus, Nismes*, V. *c. VI. S. I. §. II. n. 10.* In Polonia *Gnesna*, à Lecho Reip. Polonicæ conditore extructa. De Seburgi & Londini Scanorum profunda antiqvitate, qvamqve tempore Nativitatis Christi floruerint V. *Pontan. Chorogr. Dan. f. 723.*

XV.

De Pagis tanquam Cognatis Urbium tria verba adjicimus: Esse nimirum, qui æque Libertatis Titulo gaudeant ac Civitates, *Pagos Liberos*, Talemq; in Helvetia prope Lachon esse, nomine *Gerissaw*, qui nulli Cantoni subjectus sit & Liberam faciat Remp. scribit *Sprenger. J. P. L. I. c. II.* In Svediâ jus vota ferendi etiam Pagis competere notum est, licet votum tantummodo Consultivum habeant, vocanturque Delegati eorum Heretagsbauren. *Immediatorum* in Imperio nostro *Pagorum* meminit Instr. Pac. *Art. V. §. II.* & Goldast. *Epist. Dedic.* der Reichshändel. Es seynd freye Reichsdörffer / Schuffelheim / Godarmstein / Gamb und andere so mit Hoch- und Niedergerichten begabet / und allein Keiserl. Majest. ohne mittel unterworf-

terworffen ap. *Butgold P. I. Disc. XXIII.* Specialia de Pagis adduci possent: Ut in Lotharingia prope Nancejum ad Montium Radices esse pagum *Marche-Ville*, cujus Incolas perfidia aliquando in suum Ducem (quem Historiæ *Fridericum II.* appellant) notatos ferunt, atque ea de causa, quotiescunq; cum reliquis Principibus domesticis epulari contingit, Panem eis inversum apponi consvevisse. *Merul. Cosmogr. P. II. L. III. p. 487.* Et infinita alia. In Hollandia *Haga Comitum* pro Pago haberi solet, sed tali, de qvo pauca tantum & infra dignitatem ejus ferè adhuc sunt, quæ Ortelius dicit *Theatr. ad Tab.* XLIV. *Guicciardinus* agnoscit hûc Pagum amplitudine, opulentia, venustate, & amœnitate cæteros Europæ pagos antecellere. Habet enim duo millia domorum, inter cæteras Regiam ædem, in qva Principis summum tribunal. Prope est nemus opacum, avium cantu, & ferarum aspectu, & oculis & auribus jucundum. *Comopolim* potius appellaverim, & cum Ctesiphone Pago in Assyria ad Tigrim fluvium ab omnibus Scriptoribus celebrato comparare ausim: De qvo Strabo scribit, cum pagum urbis potentia & magnitudine esse, ibiq; Parthorum Reges hiemare solere, Seleuciæ urbi parcentes. Videntur & in Imperio nostro Pagorum nomen olim habuisse *Bamberga, Schletstadium, Hagenoa, Ulma*, sed in nota ista in Qvaterniones Imperii divisione, quam examinari hujus loci non est. Pagi certe si sunt *Societates Rurales*, hæc loca Pagos non esse nemo facile diffitebitur.

CAP. IX.

CAPUT IX.

DE INCOLIS ORBIS.

SECTIO I. DE ORIGINE ET MIGRATIONIBUS GENTIUM.

I. Quo sensu verum sit omnia propter hominem esse?
II. Noachica Orbis Divisio.
III. De Origine Gentium Americanarum.
IV. Cur Bellicosarum Gentium origines obscuræ sint? Cur Septentrionales tractus hodie tam populosi non sint, qvam olim fuere?
V. Gothorum nomina, solum natale, invasiones in Provincias Romanas.
VI. Quadorum nomen ac gesta.
VII. Vandalorum nomen, Sedes, Tituli Principum à Vandalis sumpti.
VIII. Venedorum ac Slavorum origo & res gestæ.
IX. Franci.
X. Longobardi.
XI. Hunni, Siculi, Ugri, Hungari.
XII. Turcæ, Tatari.

I.

JAmque homines qui colant Geocosmum, introducendi veniunt, quippe quos Divina Majestas constituit super opera Manuum suarum, quorumq; pedibus omnia subjecit *Ps. IIX.* Quapropter & vulgo in ore est: *Omnia propter hominem, Hominem propter Deum esse.* Quod tamen dubiis non caret, si extra Geocosmum nostrum evagemur, aut oculos intendamus in immensam illam corporum cœlestium vastitatem, ac latentem in nostra usq; tempora cognitionem Viæ Lacteæ, Plejadum, Stellarum Nebulosarum, Planetarum Circum-Jovialium, & in universum in maximam disproportionem inter Terram nostram & cœlos iisque inserta Corpora. Hominem enim eorum finem esse, quorum pleraq; vix nostro seculo animadvertere cœpit, maximam partem forte nunquam animadvertet, & cu-

 jus

jus ipsum amplissimum habitaculum vix punctum dici meret, si cum iis in comparationem veniat, res extra dubium posita non est, aut certe ab Intellectu nostro satis concipi non potest. Sed hæc alius loci sunt. Homines, tanquam Incolas Orbis in origine sua, externis Characteribus, Lingvis, Moribus &cs. in præsens nobis curatio erit.

II.

Originem indigitamus eam, qua in amplissimas Societates Gentesq; & quibus conditoribus abierunt: Ita enim occasionem præbuerunt Geocosmo in Regiones & provincias dividendo. Quorum quidem fontes Interpretes Sacri jamdudum ex *Gen. X. 11. & sqq.* petivere, doctis conjecturis tamen potius, quam solida veritate nisi, V. *Jos. Ant. L. 1. c. XVII. Jun. not. in cit. Cap. Gen. Cluver. Germ. Ant. L. I. c. IV. V. &c. Voss. de Idolol. Gent. Bochart. Geog. Sacr. & alios* passim. Ad generalem noticiam facit vetus traditio de tripartita Orbis divisione κτ̃ θεῖον χρησμὸν, uti ferunt, â Noacho filiis suis facta, quam & testamento firmasse ac Semo tradidisse apud Eusebium & Cedrenum legitur: Sed hæc nimis incerta sunt. Tripartita interim Orbis divisio non improbabilis est, sub aliis tamen quam Europæ, Asiæ, Africæ nominibus, quæ Homeri ævo adhuc ignorata, ut Strabo docet L. XI. Centrumque videtur Euphratem habuisse, atq; ad hunc ejus partes coiisse, quod ex *Gen. X.* 20. liquet jam subijciendo. Semo Oriens cessit; Est n. Pater omnium *Bene Heber*, h. Trans-Euphratensium *Gen. X. 20.* Quod eodē sensu reddimus, quo Abraham ab Heber vocatur Hibri, h. non Hebræus, sed ut LXX. interpretati fuerunt, περάτης, Trans-Euphratensis, qvia ex Trans-Euphratensibus venerat; Et *Bene Kedem* alibi sunt non filii alicujus Kedem, sed Orientales: Semum quoq; Patrem filiorum Heber Patriarchæ, ut vulgo id reddere solent, solúm dici connexio Textus non patitur. Accedit *Josephus Ant. l. VII. Semo tertio Noe filio filii fuerunt quinq;, qui Asiam usq; ad Indicum Oceanum incoluerunt, ab Euphrate propaganda ditionis initio facto.* Japetum deinde, & prolem ejus Occidens & Septentrio mansit: *A Tauro & Amano montibus incipientes pertingebant in Asia ad amnem usq; Tanaim, in Europa usq; Gades.* Jos. *c. l. Chami v. filii Syriam & regionem Amano Libanoq; montibus inhærentem obtinuerunt, quicquid ejus ad mare vergit occupando & Oceanum usq; ditionis terminos proferendo.* Id. ib. Unde Ægyptus *Terra Chám* vocatur *Ps. LXXIIX. 56. LXXXI. 4. &c.* & adhuc Hieron. ævo ita dicebatur, in

Tradit.

Tradit. ad Genef. χημία Plut. de Ifid. & Ofir. Chemnis urbs Thebaidis atq; Infula ap. Herod. in Euterpe, hodieque Chemi a Coptis appellatur; Et ipfo Africanorum communi Numine, Jove Ammone, haut dubie non alius quam Chamus tq. communis omnium conditor intellectus: *Lucan. IX.*

Quamvis Æthiopum populis Arabumq; beatis
Gentibus, atq; Indis unus fit Juppiter Ammon.

Confer. Comment. in Genef. c. I. *Sulp. Sev. L. I. c. VI. Eutych. Annal. Alex. p. 52. & fqq.*

III.

Ab his itaq; divifæ funt Gentes in Terra poft diluvium. *Gen. X. 31. Et quo quemque fors & Deus tulit, eam Terram cum fuis occupavit, ut tam maritima, quam mediterranea cultoribus replerentur. Jof. Ant. l. VI.* Fecit ex uno omne genus hominum inhabitare fuper univerfam faciem Terræ, definiens ftatuta tempora & terminos habitationis eorum. *Act. XVIII. 26.* Specialia de unius atque alterius gentis hinc ducta origine dabunt, quos jam citavimus. Nobis vero hoc præcipue hic agendum venit, ut de celebrioribus iftis Gentibus agamus, quarum origo & Patria in nonnulla eft incertitudine. Ac primo quidem celebris *de Origine Gentium Americanarum* Quæftio eft, quæ nobilisfima feculi noftri Ingenia exercuit, *Grotium, de Laet, Comtæum, Hornium*, qui peculiaribus fcriptis eam profecuti fuerunt. Nam quoniam Americam vaftus Oceanus a Veteri orbe divifit, jufta difquirendi caufa eft, unde tandem homines fuos illa acceperit? Deniq; & quando eos acceperit, primane populorum difperfione, an inftitutis gentium quarundam migrationibus, aut alia ratione? Autor Præadamitarum Homines ibi conditos afferit, non minus ac Adamum in Syria; Sed ille hunc febricitantis Ingenii fui Paroxyfmum jam pridem ipfe depulit. Neque alio in loco habendum *Marc. Lefcarboti* commentum *Hift. Nov. Franc. L. I. c. III.* Noachum alio poft arcam fabricato navigio à Freto Graditano in Novam Franciam, vel à Prom. Viridi in Brafiliam navigaffe & ad veterem in America Patriam. *Joh. Lerius Hift. Nav. in Brafil. c. XVI. & Gomara Hift. Ind. L. V.* autumant Americanos effe Chananæorum reliquias, ac Jofuæ metu eo usque conceffiffe. *Menaffeh Ben Ifrael* ftatuit decem Ifraelitarum tribubus prognatos, quam fententiam peculiari Libro, *Spes Ifraelis*, tractavit, fed notis & caftigationibus *Theod. Spizelii* excipi meruit. *Rob. Comtæus* a Carthaginenfibus eos derivat.

Grotius dn. qui primus hanc Quæſtionem circa A. MDCXLI movit, arbitratur Americanos Borealiores ex Norvvegia ortos, ac per Grönlandiam in Americam veniſſe; Jucatanenſes & vicinos ex Æthiopia; Peruanos ex China, cæteros usq; ad Fretum Magellanicum ex reliquo Oriente per Terram Auſtralem hæc loca petiiſſe: Quod vero quidem propius, ſuis tamen non caret ſcrupulis, qui vel Æthiopes vel Chinenſes eo delati fuerint, cum id ſine inſigni Rei Nauticæ noticia haut fieri potuerit, quæ tamen poſterioribus hiſce ſeculis demum in eam, qua nunc eſt, ſublimitatem evecta fuit. Neque argumentum firmum eſt pro Æthiopibus à colore ductum: Nam ne in veteri quidem Orbe noſtro ſine dubio eſt, quo tandem primo parente aut genitore nigræ hæ Nationes in lucem venerint; Niſi albos aut fuſcos parentes ejusmodi prolem aliquando generaſſe dicamus. Americanorum igitur ſimilis ratio. Cætera de Terra Auſtrali & Grönlandiâ ſolidiora videntur, quia acceſſus utrinq; facilis; Et à Terrâ Auſtrali in Americam facili ac brevi trajectu res geri, per Grönlandiam a. ipſum terreſtre iter ſufficere potuit: Idem & de extrema Aſia dicendum, quâ vel Americæ adhæret, vel ſaltim ipſi propior eſt. Addimus fieri etiam potuiſſe, ut homines navigiolis in altum abrepti in America appulerint, ſed caſu illo plus quàm magno. Qvo tempore vero aut à quibus nationibus id factum ſit, in incerto manet, prout originis rerum omnium circumſtantiæ fere in occulto ſunt. V. plur. hanc in rem *Horn. cit. L. de Orig. Gent. Americ. & Hoornbeck de Converſ. Ind. & Gentil. Diſſ. IIX. & IX.*

IV.

Gentium plerarumq;, quæ motibus ſuis illuſtrem aliquam mutationem orbi attulerunt, origines æque involvunt tenebræ. Cauſa, quia non artibus adeo, quam rebus intentæ erant, iisq; gerendis potius, quam ſcribendis ſtudebant. Ideo *Cæl. Rhod. L. IIX. c. I. refert: Gothorum inſtitutum fuiſſe, ne literis imbuerentur Reges, quod illæ longo à fortitudine intervallo abeſſent ac magnanimitate, quin ita effœminari potius animos, emollitosq; ad timiditatem delabi.* Id certum, totius Septentrionis communem hanc felicitatem fuiſſe, ut Gentes & numeroſius quam Auſter educaverit, & cum progreſſu temporis in alias regiones eduxerit: Cauſis id efficientibus, hinc numeroſâ ex Polygamia ſuſcepta prole, quam omnem aſperi tractus iſti alendo non erant; Iſthinc famâ melioris culturæ in Terris Auſtralibus.

V. In

V.

In ſerie ſingularum primo *Gothi* occurrunt. Qvorum nomen origine Germanicum eſt, q. d. **die Gotten / oder Goden** / h. **Gute Leute / de** quo §. *ſeq.* pluribus. Idem ut ambiguitates plurimas paſſum ſit, prolixe declaratum ab *Ol. Worm. Lit. Run. c. IV.* Getarum nomen ipſis fere Synonymum, quod probat *Loccenius*, & ex nominis utriusq;, Linguæ deinde, ac morum convenientiâ non inconcinnam ſimilitudinem erudite format *Antiqv. Sveo-Goth. L.I. c.I.* Ac Pontanus quidem *Deſcr. Dan. pag. 607. & ſeqq.* Cluv. *Germ. Ant. L III c. XXXIV.* id negant, ſed refutat Loccen. eod. loco; Arbitramurq; porro non tantum *Gothos* hoſce, *Gotos*, *Gottos*, & *Getas* eosdem esſe, ſed *Gutos* & molliori pronunciatione G, qvæ hodienum in Provinciis aliqvibus Germaniæ viget, *Jutas & Jutones*, *Vitas* ap. Bedam & alios Scriptores Anglo-Saxonicos, *Dacos* item & *Danos* Romanorum, ac *Cimmerios* Græcorum, pro iisdem haberi posſe. Ne dicamus vetus iſtud *Gothicum* nomen ſæpe in aſylum ignorantiæ tranſiisſe, omnibusq; Gentibus Septentrionalibus fere attributum, æqve ac Scytharum olim, & noſtro tempore nomen Tartaricum. De egresſu ipſorum non minora dubia, Scythiæne campis, ac Scandinavia exierint? Sed ſi Gothorum nomen Germanicum fuit, Genti qvoque tali esſe licuit, ac proinde è Germania inprimis Septentrionali egresſos dicemus, unde hodienum Jutia; Numerum deinde complevit Scandinavia, & in partes ſuas poſthac ipſum Gentis nomen tranſtulit, ut ſunt Weſtgothia, Gothlandia &c. Ita enim cum veteribus iſtis migrationibus Gentium comparatum fuit, ut ex multis Nationibus reipſa conflatæ fuerint, nomen tamen ab una tulerint vel armis vel conſiliis potiori. Gothica e. Germanorum natio nomen ac Titulum, Scandinavia, utpote vagina Gentium, numerum dedit, tandemq; ipſum Gentis nomen ſibi attribuit. Interea ex Hiſtoriis factarum à Gothis in Romanas Provincias impresſionum hoc liqvet, ipſos in Taurica Cherſoneſo ad Tanaim & Paludem Mœotim conſedisſe & pro ſitu locorum in Viſi Gothos ſ. Weſt-Gethos & Oſtro-Gothos h. Orientales diviſos fuisſe. Inde cum Hunnorum impresſionem ferundo non esſent, ipſi Romanas Provincias invaſerunt Ducibus Alarico & Rhadagiſo, ſed quem cum ducentis, vel ut alii volunt, qvadringentis millibus in Fœſulanis Apennini anguſtiis Stilico circumſeptum cepit, tanta captivorum vilitate, ut pasſim greges hominum ſingulis aureis venderentur. Mox autem idem Stilico Vandalos, Alanos, Svevos, Go-

 thos,

thos, Hunnos Imperium invadere jussit; Atqve ab his Galliæ & Hispaniæ direptæ, Alaricus vero ipsam Romam cepit, cujus succesfor Athaulphus ab uxore Placidia Honorii sorore persvasus in Galliam Narbonensem & triennio exacto in Hispaniam West-Gothos duxit posita Barcinone sede Regia. Postea Honorius pace cum Wallia inita ipsi sedes in Aqvitania secunda à Tolosa usqve ad Oceanum asfignavit, ut scribit Idacius: Unde Gothici Regni caput aliqvandiu Tolosa fuit, eaqve Regio Gallia Gothica dicta, sicut à Gothis & Alanis Hispaniæ pars Gotalania, unde Cataloniæ nomen hodiernum fluxit, & in Gallia Langvegotiæ, qvam recentiores Langvedociam dixerunt. Ex Gallia vero in Hispaniam transgresfi WestGothi Alanos & Suevos ex Lusitania, Vandalos ex Bætica pepulerunt ac universâ Hispaniâ potiti fuerunt, Regia Toleti posita; Neque eâ contenti inde Mauritaniam Tingitanam subegerunt, quæ Gothia Transmarina. Vid. *Horn. Introd. in Geogr. Ant.*

VI.

Gothis, *Bonis*, subjungemus oppositos, nomine tamen tantum, *Qvados*, h. malos viros. Horum mentio in Historiis Romanis pasfim, maxime autem circa tempora Antonini Philosophi, fueruntq; veteres Silesii, qvi qvoniam Romanorum jugum ferre recusabant, ab iis *Qvadi* dicebantur, h. böse und zornig / als Ehrlichen Soldaten gebühret / æque ac alias etiam Barbaros dicere solebant, qui Imperio ipsorum se submittere detrectabant. Seyn die jenige gewesen / welche als Soldaten neben den Marckmännern in der Gräntze wohnende / sich immer mit dem Feinde schlagen und jagen müssen / massen Sie bald diß- bald jenseit der Donau sich mit den Römern rumb gekratzet / und dannenhero generali nomine *Qvaad* das ist Böse Kerrels (nicht so wol wegen einiger bösen Laster / sondern daß Sie sich / wenn Sie zu Zorn / und *Qvaad* und Böse zu seyn verursachet worden / das ist / wenn man ihnen ihre Marck und Gräntze antasten wollen / wacker wehreten und rumb schlugen) genennet worden / dahergegen die andere Gute Deutschen / welche damahls mitten in *Germania Magna* stille und ruhig gesessen / zumahl aber wegen der Justitz einen guten Nahmen hatten / die Gotten oder Goden / das ist / Gode Leute / Gute Fromme Leute tituliret worden. Vid. pluribus Generosisf. Dn. *Dav. de Schweinitz in* egregio *Disc.* von dem Alten und Schlesischen Adel *Genealogiæ Familiæ Schweiniziorū* præmissa, *p. 5. 6. 7. & seqq.*

VII. *Van-*

VII.

Vandali, die Wanderer / antiqva Germanorum gens, ad Litora Maris Balthici positi, jam M. Antonini tempore Romanis nosci cœperunt, inclinante autem sub Arcadio, Honorio, Theodosio Juniori Imperio, Galliam atq; Hispaniam, mox Africam ingressi fuerunt, Româ qvoqve à Genserich● occupatâ, quam ille eversam cupiebat fundaturus novum in Africa Imperium. Sed subacti sunt, destructumq; sub Gilimere ipsorum & nomen & Regnum in Africa ductu Belisarii. Prisca tamen eorum sedes ad Mare Balthicum nomen retinuit, licet in locum primo Venedi, & post eos Saxones succederent: Unde & in Titulis Regum Daniæ ac Suediæ, Ducum Pomeraniæ item & Mechlenburgicorum, Regum, Ducum, Principum *Vandalorum* inscriptio hodiernum servatur; Et in Fœdere Hanseatico Civitates eminentiores istius tractus itidem Nomen *Civitatum Vandalicarum* retinere gestiunt. De quibus plura diximus in *Notic. Dign. Illust. Diss. III. c. II.*

VIII.

Vandalis nomine vicini *Venedi s. Vinidi*, quomodo purioribus seculis appellati, quos a V. Seculo *Slavos ac Slavinos* dixerunt, putatq; *Cromerus* primum eorum meminisse *Procopium Cæsar. de B. Vandalico &c. L. de Orig. & Reb. Gest. Polon. I. c. I.* Nomini origo a *Slova*, quod famam seu Gloriam significat, inde n. sibi nomen quæsivisse probabile est, quoniam res magnas & præclaras contra Romanos & finitimos quosque gerebant. *Crom. c. IIX.* Origo obscura, cum more bellicosarum gentium literas diu contemserint. Quanta terrarum spacia occupaverint, indicio est, quod a Tanai & Volchda ad mare Adriaticum omnia multitudine sua impleverint. Slavoniæ in Illyrico Regnum constituêre pulsis Hunnis. Aliam ipsorum manum Venedos seu Wendos speciatim ita dictos in Regiones Vandalorum inter Albim & Mare Balthicum migrasse modo dictum fuit, unde ista Vandalorum ac Venedorum non rara confusio. *V. cit. l. Cromer. c. V. & VI.* Condideruntq; geminam Slaviam Orientalem & Occidentalem, quas observat *Cl. Schurtzfleisch* in ἀποσπασμάτις suis Wittebergensibus *de Rebus Slavicis.* Serviorum, generis ipsorum, vestigia in condita Anhaltinatus urbe Servesta videre est, quæ non minus testantur circumjacentes pagi Roslovv, Brambog, Rietzmug, Dobriz &c. Confer. *Leuncl. Pand. Turc. n. XXXVII.* Similia nomina ostendunt potiores Misniæ urbes *Dresda, Lipsia, Torga*, quæ utpote mera Slavonica memoriam gentis adhuc

adhuc servant. V. *Scriptores Saxonicos* pasſim. In Illyrico Oſtrivoy Regnum Slavoniæ condidit & urbem de ſuo nomine Oſtrivoy ad Danubium, deinde aliam in Carniola Slovingrad, quæ Germanis Windiſchen Grätz/ ſtruxit. Ejus nepos Selimir expugnata Scodra ſe Regem Dalmatiæ appellavit. Hujus fratres referunt fuiſſe Lech, Czech & Ruſſum, qui colonias Slavorum circa A. ML. in Bohemiam, Moraviam, Poloniam & Rusſiam duxerint. Fuerunt etiam Croatæ, unde Croatia, & Raſcii, unde Raſcia, qui tamen priſcorum Thracum reliquiæ cenſentur: Paſinacæ ſ. Pizingi, à quibus Boſni, ad Iſtrum habitabant, quos Olga Ruſſorum Regina magnam partem delevit, reliqvis in eam regionem, quæ hodie Boſnia delatis. *Horn. Introd. ad Geog. Ant.*

IX.

Francorum prima mentio in Probi ætatem incidit. Nam apud Ciceronem *Lib. XIV. ad Attic.* legendum non Francones, ſed Frangones. Ipſos à feritate morum Græco vocabulo Francos dictos, quod juſſu primi Valentiniani Imper. Alanos in Mœotidas paludes refugientes ejecerint, vult *Wilhelmus Malmerbur. Lib. I. de G. Angl. f. 24.* Sed ſine Doctorum calculo. Probabilius, populos Germaniæ à Romanis presſos conſpiratione facta in libertatem ſe vindicasſe, & ab eo conatu, cui ſucceſſus non defuit, Francorum, i. liberorum hominum nomen ſibi impoſuiſſe, ac proinde nec unius populi, ſed plurium hoc nomen fuit, qvos volunt fuisſe Bructeros, Chanavos, Anſibarios, Cattos, Uſipios, Tencteros, Friſios, Dulgabinos, Chasſuarios, Angrivarios *Id. Horn. Libr. cit.* Idem poſtea Galliæ Incolis adhæſit; Et in Germania iis, qui ſuperiorem Germaniam habitarunt, qvemadmodum Borealis & ex parte Inferioris Germaniæ habitatoribus nomen Saxonum, der Saſſen / Geſeſſen / quaſi Aborigines diceres, tributum: Unde illa Dialectorum Lingvæ Germaniæ diſtinctio in Franconicam & Saxonicam, de qua *ſeq. Sect. III. §. IV.* Et ex eadem differentia factum, ut Francofurti ad Mœnum Electionem Imperatoriam peragi voluerint, tanquam loco in confinio utriusq; Nationis ſito, quam etiam ipſo nomine pro Francis exprimit, quemadmodum urbs adſita Sachſenhauſen pro Saxonibus. De quibus omnibus accuratius *Part. II. in Hiſtoria Imperii Germanici.* Europæos Chriſtianos omnes in Oriente *Francos* dici indicatum *c. IV. §. V.*

X. *Lon-*

X.

Longobardorum migrationes in Valentiniani tempora inciderunt,quos nomen vel à promisſis barbis,vel à telo,qvod Alabardam vocant,ſumſiſſe volunt Diaconus, Proſper, Sigebertus & alii. Hi itidem Germania Septentrionali egresſi patentes ad Danubium campos, qui Germanis Felder / ad ulteriorem Dambii ripam multis annis incoluere : Deinde Kunimundo Gepidarum Rege, qui Dalmatiam & Sirmium tenebat, victo, cum Hunni denuo graves eſſent, relicta ipſis Pannonia, à Narſete, quem Sophia Augusta muliebribus probris irritaverat, evocati Italiam Oſt-Gothis deletis vacuam occuparunt, ejusq; partem, Ciſalpinam Galliam, *Longobardiam* vocarunt, quod nomen hodieq; retinet. V. iterum *Horn. l. c.*

XI.

Sub Valentiniano etiam *Hunnorum*, der Heunen / h. Hominum Vaſtorum, terribilium, Nomen primum in Europa innotuit: Qvæ Gens Scythica multas alias nationes inprimis Turcas, Tataros, Avares, Alanos complexa fuit. Horum una expeditio Duce Atila in Europam ſuſcepta fuit, qua Pannoniam occuparunt, toti inſuper Occidenti exitium minitati, niſi vim eorum Aëtius in Campis Catalaunicis ac poſtea Aqvilegiæ obſidio fregisſet: Pasſim tamen hujus ſuæ expeditionis veſtigia reliqverunt; Veluti in Germania noſtra ſunt, *Caſtelhun*, *Hunoltſtein*, *Huntheim*, *Hunenborn*, *Hundsrode*, & ad Vogeſum & Moſellam eſt tractus *Hundsruck*, qvi Auſonio Arva Sauromatum, omnia non à Canibus, ſed ab Hunnis, qvi ibi conſederunt, nomen ferentia. Eorundem reliqviæ feruntur *Szekelyi* ſeu *Siculi* in Hungaria, qvod nomen reliqvias ſignificare communiter putant, ab ipſis in disſimulandam originem aſſumptum, ne inviſo Hunnorum nomine premerentur: *Nadayni* tamen notat, Vocabulum iſtud non reliquias, ſed fixum locum ſignificare. *Flor. Hungar. c.* XII. Alia migratio Avarum ſeu nomine ſeu admixtâ virtute ſuſcepta fuit à Chagano Duce ac temporibus Juſtiniani, Juſtini, Tiberii, Mauritij: Quos vero ex parte cum Bajoariis coaluiſſe, indeq; nomen Bavarorum emerſiſſe volunt, cæteris etiam partim deletis, partim in aliud nomen tranſeuntibus. Iterum v. nova migratio inſtituta tempore Arnulphi Imperatoris circa A. 888. erumpentibus in Pannoniam ex ultimo ſeptentrione *Juburis*, ſeu *Juguris*, ſeu *Ugris*, qui ſoli ſui ſterilitate presſi novas ſedes toto orbe quærebant. Atq; hi in Pannoniam delati hodiernis Hungaris originem præbuerunt, non

quod alia natio fuerit à priſcis iſtis Hunnis & Avaribus: Id enim evidenter redarguit Linguæ Siculæ cum Hungarica affinitas; Sed quia in feliciora tempora inciderunt, firmius quam anteceſſores ipſorum radicari potuerunt. Cæterum Hungarorum nomen a prima usq; expeditione notum fuit: Sic *Amm. Marcellinus* recenſet *Ungorios*, Agathias *Onogoros*, & *Eginhardus in V. Caroli M. Ungros*, *Uqros &c.* commemorat. De Juhria ſeu Jughoria & Juguris in Borealisſimis Sarmatiæ Europææ & Rusſiæ partibus ſitis, qvam plane iidem ſint cum Hungaris, agunt Sigism. Baro ab Herberſtein, Al. Guagninus, Guilh. de Rubruqvis & Planocarpus in Itin. Tartar. V. *cit. Nadayni Fl. Hung. c.* XIV.

XII.

Turcarum, qvi etiam *Jyrcæ & Jurchi* olim dicebantur, mentio antiqvisſima; Herodotus enim jam tum in recenſione Scythicarum nationum Jyrcas Thysſagetis contiguam gentem eſſe ſcribit *Libr. IV. p. 262.* In qvem ſenſum & *P. Mela L. I. c. ult. Juxta Thysſagetæ Turcæqve vaſtas ſilvas occupant, aluntur q; venando. Adde Plin. VI. VII.* Platina in Steph. II tradit eſſe, qvi ſcribant eos fuisſe Scythas ex his præſertim, qvos Alexander M. intra Hyperboreos ferreis repagulis clauſerit, hoc nim. ſenſu, qvod gentem indomitam in angulum illum, tanqvam in ergaſtulum incluſisſet. Qvam originem mutatis tamen non nihil circumſtantiis Orientales Scriptores non probare tantum, ſed & hinc *Turcas q. derelictos* dici exiſtimare obſervat *Hottinger. H. E. Lib. I. c. VIII. pag. 513.* Plura de Origine Turcarum V. in *Script. Rer. Turc. à Conr. Clauſero* editis. Progresſus eorum V. *ſeq. Part. II. cap. X.* *Tatarorum* ſimilis origo, è Septentrionali nempe Aſia. Proprio tamen τȣ̃ Tartar nomine veniunt, qvi Mogolorum partem conſtituunt, Scythæ extra Imaum montem. In univerſum autem omnes Septentrionales Aſiæ Incolæ ad extremum Orientem usque ita nunc appellari ſolent, æque ac Scythas olim dixere, quotquot in Europa & Aſia Septentrionali certis nominibus exprimere aut locis diſtingvere non potuerunt, generali nomine ita Aſylum Ignorantiæ Scriptoribus præbente. Plura de ejusmodi migrationibus Gentium vid. apud *Lazium L.* de Migrat. Gentium. *Hornium* Introd. ad Geog. Ant &c.

SECTIO

SECTIO II.

CHARACTERES EXTERNI GENTIUM.

I.

INitio de Characteribus hisce in genere notandum est, discrimen poni oportere inter ea,qvæ singulari personæ uni alterive adhærent,& Characterem totius Gentis aut familiæ. Priora parum dubii habent; Neque enim facile dabitur thema hujus Capitis, quin ab individuis nonnullis robur accipiat; Sed illa considerari non magis merentur, qvam universi Naturæ lusus aut vitia, qvæ tenere velle laboris & infiniti est, ob numerum qvotidie crescentem, & minus utilis, cur enim tot Naturæ errorum satagimus, cujus ordinarium cursum necdum satis apprehendimus? Adeo ut locum hic accipiat, quod Philosophi alias scribunt: *Scientia non datur Singularium.* Qvæstio igitur potissimum est: *An dentur integræ Nationes, aut Familiæ*

hujusmodi Characteribus instructa? Seu qvod perinde est: *An persona tales, ut Tingœsi, Sciapodes, Characteres suos propagent in posteros?* Qvod si ita se habet, Qvæstioni satisfactum est; Si minus, non dari proprie, sed esse tantum lusus Naturæ in individuis, dicendum est. Sic in Qvæstione de Gigantibus frustra serie magnorum hominum recensenda fatigamur; Tales enim extitere qvidem etiam nostro seculo, sed non nisi per vitium & excessum Naturæ Rursus dum de Pygmæis qværitur, Pumiliones hinc inde natos enumeramus; Atqvi enumeramus ita Naturæ in individuis aliqvibus deficientis vitium, non integræ Nationis Characterem, qvi tamen præcipue in Qvæstionem venit.

II.

Gentes igitur speciali Charactere notas qvod attinet, tales perhibentur *Lucomorii*, genus hominum in montibus ac silvis Siberiæ dissipatum, de qvibus *Baro ab Herberstein* refert *de Reb. Moscov. p. 82.* Eos circa finem Novembris qvasi mori, seu potius obrigescere more ranarum vel hirundinum, circa finem Aprilis autem denuo solutis veluti membris reviviscere: Qvod & Henrico III. Galliæ Regi, qvo tempore in Polonia regnavit à Viris Principibus, fideq; dignissimis confirmatum narrat *Sennertus T. I. Pract. Medic. Lib. III.* apud *Fournier. Geogr. Lib. II. c. III.* Sed id non eo magis verum erit, licet à Personis Illustribus credatur. Vices tales vitæ ac mortis ferre ac frigore obrigescere teneritudini humani Corporis adversatur. Credimus itaque Gentes hasce ob longas noctes & intensa frigora speluncis suis se abdere, ac ultra qvam in vita humana alias fieri solet, torpere quidem, sed non mori aut obrigescere.

III

Tingœsi ultimi fere, qui in Euro Boreali Europæ plaga noti sunt, strumoso gutture laborant. Unde & sensa animi non tam lingva, qvam gutture exprimunt. *Vid. Append. ad Belgarum Navigationem Borealem III p. 64. in T. I. Nav. Belg.* Dese Lieden hadden groote Croppen onder de Kinne flockende met Haer Spraecke als de Kalcoetten. Qvod ipsum & Montium Pyrenæorũ Alpiumq; accolis non uno in loco accidit. Unde Juvenalis: *Quis tumidum guttur miretur in Alpibus?* Et Stiriæ Incolis teste *Ortelio ad Tab.* XCII. Itẽ Sudetum accolis in Silesia in tractu Schmidebergensi, pago Steinseiffen/ alibive. Apud qvos tamen malum hoc fere desiit, dum Fontibus qvibusdam, qvos causam ejus esse senserunt, nunc abstinent, Nec dissimilem effectum, licet dispari

diſpari cauſa, vitio naturali tamen ortum in Anglia obſervant in Comitatus Leiceſtriæ pago *Carlton*, cujus Incolæ nullos concinnos, ſed mere inconditos ſonos formare, eoqve ab aliis vix intelligi poſſe notantur, *T. Fuller. Hiſt. Eccl Angl. Lib. II. p. 125.* Cujusmodi qvid etiam de Fœminis in vico *Misniæ Thorand* teſtatur *Aug.* Hauptman von den Wolckenſteiniſchen Bädern *pag. 51.*

IV.

Sed nec ſoli Strumoſi gutturis labores vitio loci debentur, verum alii quoque morbi regionibus locisq; certis tq. arvo genitali ſuo proveniunt, ibidemq; rem humanam affligunt Sic in *Hibernia* advenas plerumq; Dyſenteria laborare ſupra dictum, *C. V. S. I. §. VII. Advenarum una fere pasſio & unica vexatio: Ob humida namq; nutrimenta immoderatum ventris fluxum vix inprimis ullus evadit*: Inquit *Silv. Giraldus Topogr. Hibern. L. I. c. XXV.* In *Armenia* circa urbem *Erzerom* laborari oculis notat *Tavernier. P. I. Lib. I. c. III.* Quod vitium tamen plurimis locis Orientis ulterioris familiare eſt ob Oryzæ eſum, annotante *Bontio de Medic. Indor.* Idem Babylonis Ægyptiæ ſeu Cairi incolis accidit, qui cum numeroſisſimi ſint, vix tamen tertia pars eſt, quæ viſum integrum habeat. *Omnes ex oculis pasſim laborant propter eſum fructuum, quibus vulgus promiſcue vivit, aquæ potu ſuper addito. Adhæc cum Regio ſit calidisſima, cidarim nihilominus in capite deferunt, quod integumentum grave ſatis eſt, unde è ſudore oculorum inflammatio provenit, quam platearum pulvis, quia lapidibus ſtrata non ſunt, vehementer adauget.* Princ. Radzivil. *Ep. III. f. 113.* In Anglia Phthiſis crebrior eſt ob Lithanthracum uſum, cui etiam impingit non nemo Medicorum Anglorum, quod ſcabies aliæq; exulcerationes Londini alibive in Anglia moleſtiores ſint, quam in aliis Regionibus: Quanquam & apud has non deſint talium malorum cauſæ, quemadmodum Halæ Saxorum quoque Scabies apud advenas non rara hoſpes eſt, cauſa in ſubacribus ob Salis copiam aquis recumbente. In Apulia extrema Italiæ provincia *Tarantismus* eſt, à Tarantula Araneæ genere nomen habens, ac morbus fere inſanabilis, niſi cantu Muſico curetur. V. *Kircher. A. M. L. III. p. IIX. c. IIX.* Americæ Luem Veneream impingunt, è qua etiam in Europam perductam fuiſſe ſcribunt, & quia in Bello Gallorum Neapolitano primo deprehenſa fuit, Morbum Gallicum dicere cœperunt, æque ac Febris Malignæ iſta ſpecies, quam *Morbum Hungaricum* vocant, non ideo talis

dicitur, quasi Hungariæ soli & primum natales suos debeat, sed quia in Hungarica Maximiliani II. Imp. expeditione contra Turcam vis ejus maxima visa fuit. Apud Turcas Pestis creberrima est, singulari Dei benignitate, qui longe minoribus flagellis Christianos, quam paganos castigare solet, ut inquit *Pr. Radzivilius l. ante cit.* ibidemq; narrat eandem fere septenis quibusq; annis in Ægypto nasci natamq; in tertium plerumq; annum durare. *Primo Anno leviter inchoatur, cum Sol Libram ingreditur, maximè autem sævit Mense Decembri, Januario, Februario, & Martio, quo tempore calores sunt remissiores: Ubi verò invaluerint, cum Sol anno insequenti in Leonem ingreditur, statim cessat Pestis, & quidem ita, ut si quis apostema pestiferum intus habuerit, & ad horam prædictam ingressus præfati Signi cœlestis supervixerit, omne periculum evadat, quæ res magnam sanè habet admirationem. Quamobrem sub illud ipsum tempus Mercatores nostri è secessu redeunt, & ædes apertas habent. Quemadmodum enim apud nos frigora, ita hîc calores pestem profligant: duobusq; mensibus securè vivitur. Postea quam verò Sol Libram fuerit ingressus, rursus sensim pestis inchoatur, & durat, prout superiùs dictum est, ad Solis in Leonem ingressum; non tamen adeò violenter sævit. Tertio eandem rationem servat, nisi quòd de acerbitate magis etiam ac magis remittit. Posteà si contagio non fuerit alicunde illata, quatuor anni subsequentes à peste sunt immunes: quandoq; tamen longiores fiunt induciæ: sed plerumque septennio malum recurrit.* Sed magna pars hujus mali etiam in perversa Turcarum opinione de Prædestinatione sita est, de qua *P. II. c. X. §. ult.*

V.

Verum in viam revertimur; Et in plerisqve *Vasconiæ* locis præcipue apud Bigerrones & Benearnenses est hominum genus, qvi nunc *Capoti*, nunc variante Dialecto *Gabets* vocantur. Detestandi sunt suis, eorumque commercia fugiuntur, & habentur pro lepra infectis. Qvasi essent, vel qvod sint interdictæ iis civitates & oppida, incolere coguntur suburbia, locaq; semotiora, suntqve & in Templis suæ stationes iis assignatæ, quod alios inficere putentur. Plerique sunt Fabri lignarii & Vietores, aliisque artibus mechanicis dediti, laboris alias patientissimi. In facie & actionibus illorum quiddam paret, quod eos contemptui detestationique reddit obnoxios; Fœmineus sexus tamen liberali satis forma est: Omnium halitus & os grave olet, unde ingrati quid odoris manat in colloquentes.

Quie-

Quicquid fit, maledictionis perhibetur genus, quod à majoribus in posteros manifestissimis indiciis derivatur. Pauperiores semper in diem vivunt diurno labore; Servorum censentur loco, ne ausi quidem mutire, si quid injuriæ inferatur vel à vilissimo. Si quis eorum forte ditior, liberi tamen non fiunt heredes, nisi mobilium, quæ omnes tanquam certam luem aversantur. Ita scribit de iis *Merula Cosm. P. II. L. III. c. XXXIIX. p. 446.*

VI.

Homines Caudatos alicubi extare è Veteribus prodiderunt *Plinius*, *Pausanias*, & recentius de Indiarum incolis aliqvibus *M. P. Venetus & P. Martyr*, qvos citat *Schot. Phys. Cur. Lib.* III. *c.* XI. Cui è recentissimis Itinerariis addimus Albertum *Herport*, qvi in Montanis Ins. Formosæ Incolis simile qvid observavit. In den unbekanten Gebürgen dieses Landes giebt es eine Gattung gleichsam gantz wilder Menschen / welche s. h. über ihren Hinderen einen Stiel haben / gleich einem unvernünfftigen Thiere / die gemeiniglich einer Spannen lang seyn. Diese Leute seyn gantz einsam unter ihnen selbst / wann sie andere Einwohner / denen sie hefftig feind sind / bekommen können / bringen sie dieselben elendiglich umbs Leben. Ost-Ind-Reisebeschr. *p.* 44. Nierembergius *Lib.* VIII. *cap.* IV. confidentius videtur rem asserere: *Certius est in Regno Lambri Caudatos esse homines. Scribit M. P. Venetus caudam unius palmi esse.* Addit vero: *Eadem infamia alii homines Europæ laborant.* Sed hæc pura puta affectuum intemperie nata fabula est, & miraculosa Augustini crediti nobilissimæ Nationis Europææ Apostoli maledictio, qvam ille tacite indigitat, à cordatis jam dudum explosa fuit. Ideo *Schottus l. c.* cum nihil aliud pro Sodali suo afferre posset, scribit pœnam illam jam cessasse. Sed res qvæ nunqvam extitit, nec cessasse dici potest: Vitium personæ si qvando fuit, id Nationi ideo objici fas non erat.

VII

Coromandelici litoris accolæ circa vicum Meliapour *Monopodum* seu *Sciapodum* fabulæ occasionem præbuerunt. Sunt enim in iis familiæ uno crure crassiori (altero tamen etiam, sed æqve gracili ac nostra sunt,) instructæ: Quod maledictionis genus esse putant inde profectum, quia è posteris eorum sint, qvi S. Thomam Apostolum interfecerint: *Commentator Mandelsloi* ita ex Linschotano de iis loqvitur: Linschot schreibet / daß in dieser Gegend viele Leute gefunden werden / welche ein dicke Bein haben/

ben/auch also auf die Welt gebohren werden/und zwar mit gesunden Fleische/ daß es ihnen nicht beschwerlich. Man hat berichtet/ daß solche die Nachkommen derer wären/ welche den Apostel Thomam getödtet. Man solle von solchen dickbeinichten Leuten gantze Geschlechte finden an Mannes- und Weibespersonen/ auch etliche unter denen die Christlichen Glaubens seyn. Linschot saget dabey: Ob umb erzehlter Ursachen halber diese Leute also müssen gebohren werden/oder nicht/ das stelle ich GOtt heim. Ich habe von ihrer vielen die Ursache hiervon erfragen wollen/ aber Sie haben gesaget/daß sie es nicht wüsten/ haben nur darbey erwehnte Tradition erzehlet. Similis Maledictionis Pœna est, qvam in Incolas pagi *Chambé* in Armenia à persecutione SS. Apostolorum Matthæi & Bartholomæi derivatam credi scribit *Tavernier. P. I. Lib. I. c. IV.* Universos, mares & fœminas, circa Annum Ætatis XIIX. corripi insania, non tamen molesta sed svavi. Quæ etiam Turcarum de Christianis vetus fuit persvasio: *Christianos certis diebus bacchari & furere, donec genere qvodam cineris in Templo respersi redirent ad se & convalescerent:* Cujus autor fuit Legatus Turcicus, qui die Cineralium & ejus profesto perversos mores nostros viderat, esseq; operæ precium dixerat, spectare, quantum ejus remedii beneficio mutarentur, prorsusque non videri eosdem. Vid. *Busbeq. Ep. Turc. III.* Sed hæ nugæ sunt, nugisque deterior earundem occasio. Herodotus vero etiam de priscis Scythis Fani Veneris Uraniæ Prædonibus scribit, Deam ipsis eorumque posteris morbum immisisse fœmineum, nec ipsos Scythas diffiteri, talesque ab iis qvi in Scythiam veniunt passim conspici, ac reliqvos Scythas eos propterea *Enareas* h. Execrabiles, seu Execrationi obnoxios appellare. Vid. *Herod. Lib. I.* Idem de *Capotis* Galliæ ex *Merula* paulum ante allegatum. Qvæ pluribus examinare nunc non vacat. Putamus tamen, maledictiones Gentibus aut Familiis impositas non naturam aut corpora, sed statum earum concernere, qvalia exilium, servitus, & ss. Maledictiones corporibus inflictæ, post primam generi humano per lapsum impositam maledictionem, sicubi visæ sunt, nusqvam tamen familias, sed personas tetigisse autumamus, decernente ita clarissime Divina Sententia: *Persona, quæ peccavit, morietur.*

IIX.

Otomegalorum, hominum promissas aures habentium, historia quoq; non sine fundamento est, non tamen ut auribus tam patulis esse credantur, ut in-

ut interdiu vestium, noctu stragulæ, & æstus tempore umbraculi loco ipsis inserviant, quæ Veterum fuit opinio; Sed Incolæ Litoris Malabarici more plurimarum Gentium imaginationem suam in pulchritudinis argumentum vertentes eas in maximam, qua possunt, amplitudinem arte diducunt, & ornatui aliquid deesse existimant, nisi utrinq; humeros non contingant modo, sed etiam late flagellent Confer. *Is. Voss. in Pomp. Mel. L. III. c. IV.* Sic *Tingæsi*, quos supra diximus, & *Alpium Incolæ* ex tumoris sui incremento pulchritudinem æstimant: *Chinenses* subtilitati pedum student longe infra proportionem harum partium cum corpore: *Brasiliani* venustatem in simitate quærunt, & nares infantum, ut primum lucem aspiciunt, retundunt, & ad placitam formam suam violenter disponunt: *Itali* irrefectos ungves in venustatis argumentum rapiunt: Et *Macrocephali* apud Hippocratem leguntur caput in longum & acutum fastigiare conati fuisse, illum pulcherrimum esse rati, qui caput haberet longissimum. Usqve adeo proprium plerisqve est nihil rectum putare, nisi qvod Natura sibi indulsit etiam mancum & inutile, qvasi alterius minus studiosa; Aliis contra grave & molestum, quam acceperunt satis justam aptamq; membrorum seriem intemeratam servare, inqvit *Pechlinius* in doctissimo Scripto de *Hab. & Colore Æthiopum c. II.* qvo materiam hanc pluribus proseqvitur.

IX.

Himantopodes itidem dari credimus, sed ad eum modum, qvo rem cum populis hactenus enumeratis se habere diximus: Diceres, ἀπὸ τοῦ ἵμαντος, à loro, Loripedes, quod q. loro eorum pedes sint impliciti. Homines hi *flexis nisibus crurum repunt potius, quam incedunt, & pergendi usum lapsu magis destinant, quam gressu*, inquit Solin. *c. XLIII.* Cui alii veteres astipulantur, qvos citat *Schottus l. ante cit. c. IX. §. I.* Atqvi inter Gentiles Indos sunt, qvi pœnitentiæ qvodam genere se affligunt, ut erecto corpore & elatis super caput brachiis indesinenter consistant, sæpe etiam humi procumbant: Unde juncturæ articulorum in brachiis & cruribus ipsorum tandem adeo solidantur, ut facultate flectendi aut movendi tandem exuantur. Descriptionem & Icones eorum Vid. ap. *Tavernier Part. II. L. III. c. VI.* Hos e. cum alii causarum ignari sæpe viderent, integram gentem esse rati sunt, & Himantopodes finxere.

X.

De *Arimaspis seu Unoculis Plinius Lib. VII. Hist.* Nat. c. II. *Sed &*

juxta eos, qui sunt ad Septentrionem versi, haut procul ab ipso Aquilonis exortu, specuq; ejus dicto, quem locum Gesclitron appellant, produntur Arimaspi, quos diximus, uno oculo in fronte media insignes. Adde alios ap. *Schott. l. ante cit.* Figmentum ex eo originem traxit, quod Scythæ optimi fuerint sagittarii, unde & Scytharum appellatio: Nam Septentrionalibus, uti & Germanis Schieten est sagittam arcu emittere. Hi e. in collimando uno utebantur oculo, clauso altero, quales cum in prælio pugnantes apparerent, præbita est occasio commento, eos unum duntaxat oculum habere. *Gerb. Joh. Voss. de Idol. Gent. L. III. c. XLIX.*

IX.

Astomos, gentem sine ore, quique solo odore nutriantur in Africa mediterranea veteres describunt. Occasio fabulæ ab Africanis gentibus cis Senegam sumta, quæ pudori sibi ducunt os suum ab aliis videri, *T le Blanc. part. II. p. 2. Van de Senega naer de Noortzyde vind men* Scombaya, Musmunda, Zeneta of Haora, Gumea, Guzula, Hea, Sus *en anderen, die men de witten van* Africa *noemt, en niet d' Arabische taale spreecken, maar de Spraacke van* Songay *gebruicken &c d'ese Volcken hebben een schwarte of grauwe Doeck, die van de Tulbant over hun aangezicht hangt, as zy willen eten: want zy vresen dat men als zy eten, hun mond zou zien, t' welck een groote Wanschickelyckheit onder hen zou zijn.* Confer. Voss. in Pomp Mel. L. III. c. IX.

XII.

Blemmyis traduntur capita abesse, ore & oculis pectori affixis. *Plin. H. N. L. V. c. V.*. Adde *Augustinum Serm. XXXVII. ad Fratres in Eremo.* Quibuscum res ita se habet: Esse nimirum, qui capita intra humeros qvos attollunt recondere soleant, eoque cum magnum alant capillitium, caput cum pectore quasi confundant, tanquam collo destituti, quod ex peregrinationibus cognati sui tradit *Borell. Observ. Medico-Phys. Cent. III. Obs. III.* Adde *Aldrovandum apud Schottum c. l.*

XIII.

De Gigantibus breviter: Patagones gentem Americæ Meridionalis sua proceritate communiter supra ordinariam aliorum hominum staturam positi esse leguntur: Unde commento de Gigantum, hominum stupendæ proceritatis, natione aliqua species obtendi possit. Alibi hominum ejusmodi inusitatam molem naturam aliqvando molitam fuisse Sa-

ſe Sacer Codex nos docet in Ogo, filiis Enak & Goliatho, qvem in ſex cubitos cum palmo ſurrexiſſe tradit. 1. Sam. XVII. Neqvid profana exempla allegemus, qvæ magno numero apud Autores occurrunt. V. *Tr. Hier. Magii de Gigantibus*, qvem inſeruit Miſcellaneis ſuis ſeorſim & cum *Theſauro Critico Gruteri* editis, Item *Chasſagnonus* de iisdem. An vero unqvam natura vaſtisſimam molem carneam talem produxerit, qva prædita ſcribuntur inventa cadavera XXX. XL. LX. C. CC. cubitorum meritò dubitat Kircherus, cum natura certum omnibus animalibus magnitudinis terminum poſuerit, qvem dum actiones ſuas rite obire debent, egredi neqveunt. Jamqve ſi homo ejusmodi mole conſtitueretur, membra non posſent cohærere, ſed gravitate partium & nativa tenacitate disſoluta ſolo pondere divellerentur. Neqve enim pedes iſti tantam molem ſuſtinere vel brachia ullam violentam actionem exercere poſſent ſine convulſione totius. *Diſcimus hoc*, inqvit porro, *ex marmoreis Colosſis Romæ, qvorum extiticia membra ſine fulcro addito conſiſtere non poſſunt, qvin pondere tandem divellantur. Quod ſi verum eſt in marmoreis ſtatuis, quanto magis in humana ſtatura prodigioſæ magnitudinis verificabitur.* Vid pluribus quem ille citat *Anton. Terillum de termino magnitudinis & virium in animalibus*, & *ipſum Kirch. M. S. L. IIX. S. II. c. IV.* Itaq; ſi moderatus humanæ ſtaturæ exceſſus facilè concedatur, immodicæ tamen hæ moles meritò in dubium vocantur. An metaphoricè accipi posſint, quæ veteres de Gigantibus ſcripſerunt, prolixè diſputat *Voet. Vol. 1. Diſp. de Creat. parte IIX. p. 794* Majores noſtros communiter ſtatura noſtra hodierna majores fuiſſe, vulgò creditur, unde Juvenalis: *Terra malos homines nunc educat atq; puſillos:* Et in Apocrypho Esdræ IV. c. V. 52. Angelus inducitur. *Interroga*, inquit, *eam, quæ parit, ut dicat Tibi, & dicito, quare quos nunc paris, non ſunt pares prioribus, ſed minores ſtatura? Illa enim dictura eſt Tibi, alii ſunt, qui in Juventutis robore, & alii, qui ſub tempus ſenectutis defi iente matrice ſunt nati. Conſidera tu ipſe quoq; minore Statura vos eſſe, quam ii, qui anteceſſerunt vos: Et qui poſt venturi ſunt, minores fore vobis jam ſeneſcentibus creaturis & robur Juventutis prætereuntibus.* Sed ſi olim à ſtatura ſua receſſerunt homines, cur decrementa hæc tandem ſuſpenſa fuerunt, cum tot ſeculorum experimentis eadem ſemper ſtatura ſervata ſit, atque jam Davidis tempore Goliathi Staturæ VI. cubitorum pro Gigantea habita fuerit, quæ tamen ne hodie quidem

ſtaturæ noſtræ adeò magnus exceſſus eſt. Menſuræ quippe eædem manent ac olim fuere, quas cum decreſcentibus hominibus decreviſſe putare, *ἀγεωμέτρητον* foret.

XIV.

Pygmæorum, h. homunculorum cubitalium, natio non minus exploſa nunc eſt, ac reliqvæ iſtæ, quarum mentio hactenus facta. Scripſerunt eam in extremo Septentrione reperiri, *Geographia Arabica* in Regno Gog & Magog, *Paulus Jovius* ultra Lappones in regione inter Corum & Aquilonem perpetua opprimi caligine *L. de Legat. Moſcovit. Olaus M. Screlingeros* h. Cubitales appellat; Adde è veteribus *Plutarchum*, *Cteſiam*, *Plinium*. Mela tamen in Africæ parte in Confinio Troglodyticæ & Æthiopicæ ſitos dicit & *Ariſtot. Lib. IIX. Hiſt. Anim. c. XV.* in locis unde Nilus fluit, non tamen ſine modeſtiæ nota, *ὥσπερ λέγεται*, ita dici. Prior opinio à Samojedis cæterisq; populis intra Circulum polarem Arcticum viventibus tracta; His inconcinnum ſæpe & tq. in nodum contortum Corpus eſt, qvod legitima ſtatura ſua tres cubitos vix excedat: Unde more vulgò ſolito in cubitalem brevitatem homines hoſce contrahi creditū fuit, Pygmæiq; tandem exierunt. Troglodytas Pygmæos *Voſſius* hac ratione putat credi cœptos, qvod Troglodytarum & Æthiopum multi eſſent κολοβοὶ h. recutiti. Pygmæos vero & κολοβ8ς Ariſtoteli & aliis ſæpe eosdem eſſe. Κολοβ8ς enim *Lib. II. de Gener. Animal.* & alibi vocat non illos tantum, qvi uno aliquo membro esſent mutilati, ſed eos etiam, quorum univerſæ corporis partes in utero matris oblæſæ & juſto breviores. Jam vero tales ſunt nani ac pumiliones, quorum corpuſcula, qvamvis partium ad ſe invicem proportio conſtet, non tamen videntur integra, qvia ad debitam non ſurgunt menſuram. *Not. in Pomp. Mel. Lib. III. cap. IIX.* Pars exemplorum etiam illuſionibus ſpectrorum parvula hac ſpecie hominibus ſvaviter imponentium tranſcribenda, qualis illa eſt, qvam de Helidoro Presbytero narrat *Silv. Giraldus Itiner. Cambr. Lib. I. c. VIII.* Helidorum literis addictum, ut diſciplinam ſubterfugeret in concava Fluvii cujusdam ripa ſe fugitivum occultasſe: *Cumq; ibidem bis ſole revoluto jejunus continue jam latitaſſet, apparuerunt ei homunculi duo ſtaturæ quaſi pygmeæ dicentes: Si nobiſcum venire volueris, in terram ludis & deliciis plenam te ducemus: Annuens ille ſurgensq; ſecutus eſt prævios per viam primo ſubterraneam & tenebroſam usq; in terram pulcherrimam, fluviis & pratis, ſilvis & planis diſtinctiſſimam,*

ſimam, obſcuram tamen, nec aperto ſolari lumine illuſtratam. Erant ibi dies omnes quaſi nebuloſi, & noctes lunæ ſtellarumque abſentia teterrimæ. Adductus eſt puer ad Regem, eiq; coram Regni curia præſentatus, quem cum diu cum admiratione cunctorum Rex intuitus eſſet, tandem eum filio ſuo, quem puerum habebat, tradens aſſignavit. Erant autem ſtaturæ minimæ, ſed pro quantitatis captu valde compoſitæ: flavi omnes, & luxuriante capillo, muliebriter per humeros coma demiſſa. Equos habebant ſuæ competentes modicitati, leporariis in quantitate conformes. Nec carne veſcebantur, nec piſce, lacteis plerumq; cibariis utentes, & in pultis modum quaſi croco confectis. Jummenta eis nulla; Nihil enim adeo ut mendacia deteſtabantur. Quoties de ſuperiori hemiſphærio revertebantur, ambitiones noſtras, infidelitates & inconſtantias expuebant. Cultus eis religionis palam nullus: veritatis ſolum, ut videbatur, amatores præcipui & cultores. Solebat autem puer ille ad noſtrum hemiſphærium pluries aſcendere interdum per viam qua venerat, interdum per aliam, primo cum aliis, & poſtea per ſe. Solumq; matri ſuæ ſe committebat, patriæ modum, gentisq; naturam & ſtatum ei declarans. Monitus igitur à matre, ut auri, quo abundabat regio, munus ei quandoq; referret, pilam auream, qua Regis filius ludere conſueverat, ab ipſo rapiens ludo, per viam ſolitam ad matrem deproperans, curſim aſportavit: & cum ad oſtium domus paternæ, populi tamen illius non abſq; ſequela, jam perveniſſet, & intrare feſtinaret, pes hæſit in limine, & ſic intra tectum cadenti, matre ibidem ſedente, pilam è manu elapſam duo pygmæi è veſtigio ſequentes arripuere, exeundo in puerum ſputa, contemptus & deriſiones emittentes. Ipſe verò reſurgens ad ſeque reverſus, mira facti confunditur erubeſcentia, & matris plurimum conſilia devovens ac deteſtans, cum via redire pararet, quam aſſueverat, ad aquæ deſcenſum hypogeumq; meatum cum perveniſſet, aditus ei jam nullus apparuit, cum tamen per anni fere ſpatium inter aquæ prædictæ ripas viam inutilis explorator inquireret. Sed quoniam ea, quæ ratio non mitigat, temporis interdum mora miteſcunt: & diuturnitas ſola laxatos hebetat plerumq; dolores: ſiquidem malis multis finis de tempore venit: demum tamen ab amicis & matre præcipue vix revocatus, ſibiq; reſtitutus, & literis denuò datus, tandem proceſſu dierum in ſacerdotii gradum eſt promotus. At circumſtantiæ hic illuſionem Diabolicam nimis evidenter in-

dicant; Et tamen Helidorus etiam ſenio confectus nunqvam negocii hujus ſeriem ſine lacrimis explicare potuiſſe dicitur, indigno ſacra perſona opere, qvo non mundum tantum, ſed ipſa Satanæ opera reſpexit. Similem narrat *Hamelmannus Chron. Oldenburg. P. I. c. X. p. 21* ubi Hiſtoriam famoſi in Germania noſtra *Comitum Oldenburgici* proſeqvitur: Sey einem Graffen von Hoya ein kleines Männlein in der Nacht erſchienen / und wie ſich der Graff entſetzt / hat es zu ihm geſagt / er ſolte ſich nicht entſetzen / dann er hätte ein Wort an ihm zu werben / und zu bitten / Er wolte ihm das nicht abſchlagen. Darauff der Graff geantwortet / wann es zu thun möglich wäre / und Ihme und den Seinen unbeſchwerlich / ſo wolte ers gerne thun. Da hat das Männlein geſagt: Es wollen die folgende Nacht etliche zu dir auff dein Hauß kommen / und Ablager halten / denen wolleſt du deine Küchen und Saal ſo lange leihen / und deinen Dienern gebieten / daß ſie ſich ſchlaffen legen / und keiner nach ihrem thun ſehe / auch keiner darumb wiſſe / ohn du allein / man wird ſich dafür danckbarlich erzeigen / und du und dein Geſchlecht ſollens haben zu genieſſen / es ſoll aber in dem allergeringſten wede Dir oder den Deinen leid geſchehen. Solches hat der Graff eingewilliget: Alſo ſeind ſie die folgende Nacht / gleich als mit einem Reißigen Zeug / die Brücken hinan auffs Schloß gezogen und ſeind alleſampt kleine Leute geweſen / wie man die kleinen Bergmännlein zu beſchreiben pfleget / haben in der Küchen gekocht / zugehauen / und auffgeben / und hat ſich nicht anders / als wann eine groſſe Mahlzeit angerichtet würde / anſehen laſſen. Darnach faſt gegen den Morgen / wie ſie wiederumb ſcheiden wollen / iſt das kleine Männlein abermahl zum Graffen kommen / und neben Danckſagung ihm offerirt ein Schwert / ein Salamander Lacken / und einen gülden Ring / in welchem ein rother Löwe oben eingemacht / mit Anzeigung / dieſe drey Stücke ſolten Er und ſeine Nachkömmlinge wol verwahren / und ſo lange Sie dieſelben beyeinander hätten / würde es einig und wol in der Graffſchafft zuſtehen / ſo bald ſie aber von einander kommen würden / ſolte es ein Zeichen ſeyn / daß der Graffſchafft nichts guts verhanden wäre / und iſt der rothe Löwe auch allzeit darnach / wann einer vom Stamme ſterben ſollen / erblichen. Sed ad propoſitum revertimur, & *Albertus M. L. de Animal.* VII. *Tr.* I. *c.* VI. arbitratur, Pygmæos etiam genus ſimiarum eſſe figura, ſtatura erecta, actionibusqve, maxime pugna adverſus grues, q. ex deliberato conſilio proficiſcerentur,

rentur, hominibus similium; Pro hominibus vero non habendos. I Qvod usu rationis destituantur. II. Nec verecundiam teneant. III. Vi loqvendi absoluta careant. IV. Nulla sint religione. Cui non adversamur: Eodemq; pertinere autumamus qvæ de Hominibus, *Hirsutis, Cynocephalis* &c. traduntur. Ut vel monstrosi homines qvidem fuerint, sed individua, non Gentes; Vel Simii pro hominibus habiti. Singularium personarum aut homunculorum exempla qvod attinet, agnoscendum qvidem ea à natura ludente statui, sed in Individuis, speciem non facere. Ideo Domina Catharina, Sereniss. Elect. Brandenb. Joachimi Friderici prima Conjux cum pumilionibus ejusmodi delectaretur, & integrum pene contubernium eorum soleret alere, Nuptias qvidem inter illos conciliavit, spe prolis inde suscipiendæ, sed eventus voto non respondit, & steriles manserunt. Idem fecit Catharina de Medicis, qvæ ut scribit *P. Messias Var. Lect. Lib. V. T.* III. *c.* VI. sua memoria tria paria homunculorum talium studiose fovit, conjugiisqve legitimis copulavit, sed eodem eventu: Nihil enim ex iis fuit generatum, Deo procul dubio operis sui arbitrium hominũ curiositati haut concedente. Veluti è contrario iidem pumiliones si cum aliis hominibus consvescant, generare quidem deprehenduntur, sed ordinariæ staturæ prolem, non sui similem: Vasti etiam homines si copulentur cum aliis, vel plane non, vel ordinariæ staturæ hominem generant. Naturam enim vitii sui veluti pudet, ideo in prolem id propagare non vult, sed per instaurationem cursus sui ordinarii emendat, vel generationem prorsus cohibet. Plura de Pygmæis Vid. ap. *Voet. ante cit. Vol.* I. *Disp. de Creat. part.* IIX.

XV.

De hominibus subterraneis vero (nam hos occasione eorum, quæ de Pygmæis istis Phantasticis dicta sunt, hic exhibemus, alias ad seq. Sect. IV. eos translaturi) addendum est, tales negari non posse, si Subterranei dicantur, ab habitaculis suis, non autem à peculiari quodam & à cæteris hominibus diverso charactere. *Pygmæos Subterraneos* modò dictos non homines, sed Spectra innocuâ hac specie hominibus imponentia esse statuimus. De veris Hominibus Subterraneis disserit toties citatus Kircherus *M. S. L. IIX. cap. III.* fere hunc in modum: *Civitates Subterraneas Gaffarellus in suo de* Cryptis toto orbe Celebribus *libro fuse describit: Cujus rei veritatem non credidissem, nisi ego hujusmodi habitationes tribus in locis propriis oculis lustrassem: Cum enim anno 1637. Melitæ commorarer*

morarer, contigit, ut quodam die cum Ordinis Hierosolymitani Magistro Joanne Lascari, *in villam quandam amœnitate & deliciis refertam, quam* Buschettam *vocant, concederem: Ubi cum de natura & proprietate Insulæ variis ratiociniis ultra citroque actum fuisset, addit dictus* Magnus Magister, *esse in vicino colle habitationem subterraneam hominum sibi Subditorum, seq; desiderare, ut eam adirem lustraremq; miram hominum in adornandis subterraneis istiusmodi specubus, disponendisq; habitaculis industriam; & cum nil mihi gratius posse contingere, dicerem, adjuncto mihi duce viæ cryptarumq; perito, habitationem accessi, quam Arabica Lingva indigenis Insulæ domestica & familiari* Ghaar Kebir, *id est, speluncam magnam vocant. Ingressus itaq; portam principalem longe lateq; patentem plenam hominibus utriusq; sexus pueris puellisq; rusticorum more vestitis reperi, & tamen si confusè inter se habitare viderentur, singulæ tamen familiæ propria sibi receptacula, seu recessus sive arte, sive natura factos possidebant; intra quæ per alias aliasq; cellulas pulchra distributione facta, alimentorum differentes species condere solebant; hic lectus intra rupem incisus, illic panibus caseisq; collocandis apti loculi, alibi vaccarum, pecorum asinorumq; stabula, quin & gallinarum nidi comparebant; non deerant vasa fictilia ad aquam cisternarum loco continendam satis capacia: cæparum alliorumq; prælongæ catenæ, veluti corymbi parietes exornabant, aderant & fornaces coquendis panibus opportunæ, quibus subterraneis cryptarum habitaculis lumen per rimas scopulorum, ac foramina in hunc usum ea industria facta, ut nec pluvia nec ventus facilè iis nocere posset, allabebatur; fornaces quoq; suos habebant caminos, ne accenso igne, sine camino, fumo per cryptas diffuso suffocarentur; Interdiu tum rustici extra cryptam laboribus exercebantur, tum necessaria ad vitam sustentandam in vicinis locis procurabant, mulieres colo, caseis faciendis, similibusq; fœminis propriis laboribus destinabantur: & quoniam lignis carebant, eorum loco excrementis jumentorum ad solem exsiccatis ignem fovebant: homines utriusq; sexus prægrandi statura, robusti & Macrobij ad usq; decrepitam ætatem vivere dicebantur, & quod mirum est, fœmina non invenustæ formæ. Adeo autem cryptarum suarum desiderio tenentur, ut siquando eos vel vendendi res suas, vel comparandi alia necessaria Melitam adeundi necessitas urgeret, ibidem tanquam exilio qvodam damnati, vix teneri posse viderentur,*

rentur, quin statim expeditis negotiis cryptas suas repeterent, dum ne quidem unicâ nocte ab iis sese removeri paterentur. Carnibus vaccarum, pecorum, gallinarum prorsus abstinebant, utpote quas in lucrum tantum venditione factum reservabant, pane, caseo, lacte, cæpis, allio, herbisq́ contenti. Magnus Magister, *ut veritatem experimento mihi commonstraret, mensam sterni jussit, in qua ex una parte, omnis generis carnes, & quicquid tandem ex opiparo & magnifico sane prandio superfluum fuit cupediarum; ex altera caseum, cæpas, allia, caules & pulmenta, quos Maccarones vocant, poni præcepit, vocatosq́ Trogloditas suos, quos ad culinæ serviendum ex cryptis accersiri curarat, mensæ assidere jussit: qui mox relictis carnium deliciis, iisq́ ne tactis quidem, ad cibos illos, quibus assveverant, quibusq́ libenter vescebantur, conversi, plenis pugnis & canina quadam aviditate devorabant. Atq́ hæc paulò fusius describenda duxi, ut ex iis reliqvorum subterraneorum hominum indolem* Lector *cognosceret; & proinde non falsa videantur, quæ de Troglodytis ad mare Erythræum infra terram habitantibus, sanè admiratione dignissima scribit* Solinus, Plinius & Ælianus. *Est Melitæ Insulæ vicina, Gaulos, vulgò* Gozò *nuncupata, in qua similem prorsus cryptam hominibus refertam reperi, eodem, quo supra memorati, ritu viventes; In utraq́ Insula, linguâ Arabicâ purâ sine ulla Italicæ lingvæ alteriusve mixtura, utuntur; Unde Maronitæ in montem Libanum reduces, dum Melitæ opportunitatem temporis exspectant, sæpe eos adire solent, ut iis Missam in Arabica lingua legant, & doctrinam Christianam exponant, non enim barbari sunt, neq́ privati fide Catholica, sed summa cum devotione suas quotidie orationes peragunt, precatorios globulos continuò volvunt, Missam in viciniori pago singulis festis audiunt, habent & in cryptis suis Crucifixi &* Beatæ Virginis *imagines decenti loco expositas.* *Dum anno* 1659. *Hetruriam lustrarem, contigit, ut quodam tempore Agrum Viterbiensem examinaturus pratum quoddam transirem, in quo tunc perpetui fumi exhalabant; Ego veluti ad tale spectaculum attonitus, sulphureas fossas ibidem esse rebar: Comitem itaq́ interrogavi, ut quid istiusmodi fumi protenderent significaret; hic subridens dixit: hi, quos vides fumos non sunt terrenarum evaporationum, sed sunt fumi, qui per subterranearum habitationum caminos in hisce pratis exitum suum sortiuntur & statim mihi post nonnullum spatium ostendit ostium, per quod in dictas cryptas aditus patebat;*

Intravimus itaq;, & non secus ac in Melitensium Troglodytarum cryptis omnia disposita reperimus: Cuniculis, sedilibus, loculis in vivo saxo excisis, multo Melitensi amplioribus: Pagus namq; subterraneus erat, quem Meonianum vocant, sub jurisdictione Excellentissimi Principis Camilli Pamphilij: *Ecclesia extra conspiciebatur; Indigenæ omnes Agriculturæ operam dabant. Sed hæc fusius in* Itinerario nostro Hetrusco *prosecuti sumus, qvo* Lectorem *curiosum remitto. Atq; hæc uti oculis meis lustravi, ita quoq; pauló fusius deducenda duxi; ut si alibi locorum, de quo non dubito, similes habitationes ferantur existere, eas non alio, quam diximus modo, constitutas esse* Lector *cognoscat: Nam ubiq; ferè locorum similes reperiri Geographicarum historiarum Autores sat superq; testantur. In Idalcanis Regno Indiæ plerosq; tum Brachmanes in monte Pagodum, tum plebejos in subterraneis meatibus habitare Annuæ Societatis nostræ docent. In Africa ad montes Lunæ in intimis montium recessibus homines contra Solaris æstus vim vitam degere*, P. Petrus Pais *narrat. Quod idem asserit dè maris Caspii montibus, quorum concava hominum habitation bus, teste* Marco P. Veneto, *referta sunt. Non dicam hic de subterraneis Romanæ urbis cryptis, ubi tot Sancti Martyres una cum Pontificibus sanctis persecutionis tempore delituerunt, de quibus Lector* Romam Subterraneam *consulat.* Quibus omnibus ex Itinerariis Hungariæ Pagum haut procul Alba Græca situm in cumulum adjicimus. Meminit ejus Georg Christoph. Neitschütz *Itin. P. II. Lib. I. cap. IV.* & Tobrinzi vocat: Sein Mittags auff Tobrinzi kommen: Ist ein Dorff unter der Erden: Oben über der Erden siehet man nicht mehr davon/als etwas die Dächer von den Häusern / die Wohnungen aber sind alle unter der Erden eingeschnitten und eingebauet/ welches gar seltzam und wunderlich anzusehen. Sed magis mira est Historia, qvam Kircherus de hominibus ejusmodi mox subjicit ex Gvil. Neubriff. in rerum Anglic. revolutionibus Lib. I. c. XXVI. pag. 91. Pagus *est*, inqvit, *in Occidentali Anglia, qvatuor aut qvinqve milliaribus à nobili monasterio* S. Edmundi *Regis & Martyris disfitus, juxta qvem nonnullæ antiqvissimæ speluncæ spectantur, qvas vulgari lingva* Wulfputes, *id est*, luporum latibula *vocitant, à qvibus & pagus supra memoratus nomen suum obtinuit; Ex qvarum specuum una, tempore æstivo, qvo rustici segetibus metendis operam dant, duo pueri toto corpore viridi tincti colore, incognita adhac vestium materia tecti eruperunt. Cum itaq; hinc inde ex novi cœli intuitu veluti cæcutientes, per campos oberrunt,*

rant, tandem à messoribus capti in pagum, magno hominum ad tam inusitatæ rei spectaculum attonitorum confluxu adducti sunt, ubi ad nonnullos dies sine omni cibo vixerunt, neq; ut ex iis cibis, quibus pagus vesci solebat, qvicqvam sumerent, induci potuerunt, adeoq; paulatim deficientes de vita, congrui nutrimenti defectu, periclitarentur. Contigit autem, ut eodem tempore quidam curru fabis onusto pertransiret, qvas simul ac viderunt, statim pleno impetu currum involantes, cum apertis scaphis nihil reperirent, suam miserabilem sortem copiosa lacrimarum effusione una ejulatui juncta conteſtati sunt; postqvam verò indigenæ fabas illos appetere cognoverunt, statim recentes fabas illis apposuerunt, qvas magno gaudio & veluti proprium ipsorum nutrimentum summâ aviditate comederunt; atqve exinde nonnullis mensibq nullo alio præterqvam dicto nutrimento usi sunt, usque dum paulatim panis esu assvescerent: postqvam verò nostris cibis paulatim assveti essent, ecce viridis, quo imbuebantur, color sensim in cæterorum hominum colorem abire visus est; deinde sacro baptismate initiati, idioma Anglicum didicerunt; Masculus, qvi fœmina junior credebatur, statim sacro suscepto lavacro extremum diem obiit; Soror verò ejus, qvæ in nullo qvoad corporis proportionem à cæteris fœminis differebat, diu supervixit, & uti fertur, juxta Lennam matrimonio copulata, non ita pridem adhuc vixisse dicitur. Cum verò jam Lingvam Anglicam didicisset, & interrogata, qvænam & undenam esset, respondit, homines sese esse ex regione S. Martini, ubi maximus ejus cultus vigeret, & cum ultra interrogaretur, ubinam terrarum illa regio existeret, & qvomodo in hanc nostram regionem emersissent; Respondit, nescire se, hoc tantum recenti se memoria tenere, cum qvodam tempore patris eorum pecoribus pascendis invigilarent, percepisse sese sonitum qvendam similem illi, qui in S. Albani *templo hujus loci campanarum complosione datur, & cum insolito hoc sono attoniti ulterius progrederentur, tandem sese in eo, qvo capti fuerant, campo reperisse. Et cum rursus interrogaretur: An in memorata regione in Christum crederent, & an Sol illis unqvam alluceret; Respondit ad primum: Regionem esse Christianam & templis instructam; Ad secundum dixit: Solem nunquam nec Orientem neque Occidentem ab iis videri; neque ullis radiis solaribus illuminari: sed luce qvadam dubia se frui, eo fere modo, quo ante Solis ortum, aut post ejusdem occasum, crepusculorum*

tempore, nobis modò hic apparet: Distare vero non procul inde regionem multo clariorē, à sua regione haut exigui fluminis latitudine disterminatam. Hæc & similia de præfata subterranea regione mulier, prout recordabatur, retulit. Unicuiq; suum de hac historia judicium relinqvo; Contigit autem hic mirabilis eventus sub Stephano *anno* 1140. *Fateor diu multumq; me de simili casu suspensum hæsisse, donec tot tamq; conspicuis hominum fide dignissimorum testimoniis convictus ita rem sese habere credidi, miratus illud, quod ratio minimè capere videbatur.* Hucusq; *Neubrissensis.* Hanc rem tamen nos suo loco relinquimus. Quomodo homines in Subterraneas tales regiones delati fuerint, Kircherus ita enarrat: Potuisse id contingere primo pestis bellorumq; sævientium tempore, quo pleriq; homines fuga vitæ suæ consulturi, in abdita quævis altissimorum montium antra, veluti in tutum asylum contra hostium insidias, se recipere, & ne ibidem necessariorum defectu pereant, pecora, vaccas, panem, semina, legumina, & quicquid tandem ad vitam trahendam necessariarum rerum est, una secum abducere solent; quod experientia frequens in superiorum temporum tumultibus, queis Germania subdita fuit, ita manifestum fecit, ut de eo amplius dubitare nemo possit. Simili itaq; cásu, inquit, persecutorum sævitiam fugientes primi illi homines, in eo se cryptarum labyrintho abscondiderunt, à quo expedire sese non potuerunt, & quantò deinde exitum solicitius qvæsivere, tantò magis magisq; sese intricasse verisimile est, donec in hanc longe lateq; patentem subterraneam regionem ingressi, non sine divina dispositione, dura necessitatis lege remanere coacti fuerunt. Idem sanè Judæis in inaccessis montium Caspiorvm recessibus conclusis accidisse apud Geographos legimus: Annon in montibus Hispaniæ tempore *Philippi* III. Regis, novam hominum coloniam detectam legimus, qui, quo casu nescitur, simili haud dubiè occasione, eo se contulerant, & multorum annorum centuriis sine alio cæterorum hominum commercio, lingva ab Hispanica multum differenti, in eum usq; diem ignoti omnibus mansêrunt, donec regione à Venatoribus detecta incolæ omni vitæ morumque cultu destituti à Societatis nostræ patribus ad meliorem frugem conversi, jam à cæteris nihil differant. *Cranzius* quoq; narrat, in Transylvania anno 900. simile genus hominum è montium meandris erupisse, qui totam regionem necdum ex omni parte cultam deinde incoluerint. Innumera hisce similia *Lector* curiosus reperiet, si varias orbis revolutiones consuluerit;

Dum enim homines turbinibus malorum presſi ſunt, abditas montium latebras contra hoſtium violentiam immunes quærere coacti, ibique multo tempore commorantes, tandem locis cum tempore aſſvefacti ibidem reſtiterunt.

XVI.

Ad reliqvam *Sirenum*, *Nereidum*, *Tritonum*, *Centaurorum*, *Silvanorum*, *Satyrorum*, *Faunorum*, *Strigum*, *Harpyjarum*, *Cobalorum* farraginem paucis reſpondemus : Aut fuiſſe monſtroſa humana individua, eaque vel ex nefario concubitu hominum cum beſtiis, ſi ille aptus eſt effectis talibus producendis, vel ex alio qvovis naturæ ἁμαρτήματι genita; Aut fuiſſe Spectra diabolica, qvæ hominibus ſubinde ea forma apparuerint; Aut ſpecies brutorum, ſimias, ſimilesve beſtias, quæ aliqva ex parte ad figuram corporis humani accedunt; Aut ad fabulas & ocioſorum hominum figmenta referenda, qvæ de iis ſcribuntur. Qva determinatione cum Doctisſ. *Voetio l. ante cit.* putamus exhauriri poſſe, qvicqvid dubii aut ab autoribus antiqvis, aut teſtibus autoptis hodiernis petitum moveri poteſt. Paracelſus tamen in hiſce talibus peculiaria qvatuor hominum genera qværit *Epiſt. ad Athenienſes ſ. de Occult. Philoſophiæ*, eaque Deum præter homines Adami poſteros carne, osſibus & ratione inſtruxiſſe, ac in ſingulis elementis collocaſſe putat, in Terræ viſceribus Pygmæos & Gnomes, in Aqvis Nymphas & Undenos, in Aëre Silvanos & Meluſinas, in Igne Vulcanos & Salamandras; Et incertum eſſe, cui horum generi vera fides in Deum ſit data & via ad ſalutem patefacta. Refer. *Godelm. de Lamiis & Del Rio Disq. Mag. L. II. Q. XXVII.* Sed hæc luxuriantis ingenii periculoſa ſomnia ſunt.

XVII.

Deniq; & *Æthiopum* inter Characteres hoſce ratio habenda: Qvos à colore *Nigritas*, *Negros*, vulgo vocant, & lingva noſtra eodem ſenſu, licet peregrina voce, Moor; *More* enim apud Arabes niger eſt, unde *Mauri* in Africa, & *Mare more ſ. Marmora*, Mare nigrum in Aſia; Nec tamen ſolo colore à reliqvis Gentibus differunt, ſed prætcrea naribus ſimis, tumentibus labris & capillitio criſpo ac lanuginoſo: Accedit rarisſima mollities cutis, ipſiusq; nigroris ſplendor argenteus, procul triſticia, coloris hujus aliàs comite. At cauſæ qvibus hæc conſtent in abdito ſunt: Et Nigroris qvidem proximam ſ. Formalem debemus inventioni Doctisſ. Viri *Pechlini*, quam in

corpore qvodam mucoso & reticulari, tenuioris Muci seu Tunicæ retiformis in oculis æmulo, inter cutim & cuticulam collocato, & per cuticulam translucente sita deprehendit, *Tr. de Hab. & Col. Æthiop. cap. VII.* At quæ prima ejus causa fuerit, adhuc in incerto manet, qvanqvam vix alibi, quam in primorum Genitorum naturali dispositione qværi potest, modo tamen explicatu difficillimo: Nam si nigris Parentibus Æthiopes semper nati sunt, de albis & fuscis quærendum veniet, unde suum isti colorem nacti sint? Si Albis, quî nigror tantus eos cepit? Aut si materna Imaginatio prolem ejusmodi produxit, unde conjugem accepit? Si etiam conjugem eadem Imaginatione natam, unde propagatio in speciem, cum nigror non superficialis sit, in qvam Imaginatio definit, sed Organicus & non levi naturæ studio procreatus. Soli certe attribui neqvit, ob causam eandem, qvia nim. nigror non superficialis est, sed sub pellicula latet, nec scaber aut strigosus est, sed in nitido habitu pingvi, & levis, cum qvi à Sole infuscantur, præter æruginosam obscuritatem etiam siccum & rugosiorem habitum contrahant. Accedit, qvod idem Æthiopum habitus in nepotibus & Pronepotibus in nostris qvoqve tractibus permaneat; Populi Septentrionales insuper non minus qvam Populi Meridionales & Soli viciniores fusci sunt, ut *Lappones*, *Samojedæ*, & *Russi* qvi in specie *Nigri* dicuntur, h. fusci, in discrimen à Russis Rubris & Albis, fuscitate tamen non subrubenti, sed livida: Qvo sensu & apud Hippocratem legimus *L. de Aër. Loc. & Aqvis*: *Scytharum Gens fulvi valde coloris existit propter frigus ingens, non enim vehemens ad illos accedit Sol, à frigore vero exuritur albedo & fit fulva.* Et videmus qvidem Solem in æstate nobis aliqvid fusci addere, sed temporarium illud est, & cum hieme interit, neqve causam aliam habet, quam pulverem minutissimum sudori poris cutis hærenti intermixtum. Minime omnium verò Maledictioni Noachicæ causam transscribi fas est; Chami posteri enim Babylonem usq; habitasse leguntur, ubi nullus talis nigror, imo nec in multis partibus Africæ; Nec hodierna Æthiopum servitus ei argumentum præbere potest, cum non vetus illa sit, sed ultimis hisce seculis demum ab Europæis illis impacta. Vid. plur cit. *Doctiss. Pechlini Tr. de Hab. & Col. Æthiop. c. IX. X, & seqq.*

SECTIO

SECTIO III.

DE LINGVIS.

I.

EXternis istis ab origine & habitu corporis sumptis differentiis jungimus, quæ hominem propius afficit & animum ejus tangit, varietatem in Lingvis & Moribus: Lingvæ animi sensa proferunt, Mores indicant. Lingvas in Europa enumerant quatuordecim & tales quidem, quæ per omnia inter se discrepant, seu quarum nulla inter se cognatio est, neq; in verbis, neq; in analogia. *Scaliger* in Epistola de Linguis Europæis passim nota has *Matrices* vocat; Reliquas tanquam propagines ex istis deductas, *Dialectos*, quæ unius Matricis Linguæ commercio aliquo inter se junctæ sunt. Matricum istarum quatuor amplissimæ sunt, reliquæ angustiori ambitu comprehenduntur. Illas *idem Scali-*

ger

ger Majores, istas Minores vocat. Quatuor Majores sunt *Latina*, *Græca*, *Teutonica*, *Slavonica*: Latina *Occidentales & Australes aliquas Europæ partes*, Teutonica *Boreales*, Slavonica *Orientales*, Græca *Australes* nonnullas occupat.

II.

Latina tres habet propagines seu Dialectos, *Italicam*, *Gallicam & Hispanicam*, à Francis, Longobardis, Gothis &c. in eam varietatem diffusas, sed iterum Sub-dialectis variantes. Sic puriores Itali dicunt *Patre nostro*, Foro Juliensis *Pari Nestri*, Rheti *Babe nos*. V. Merul. Cosmogr. p. 619. Gallica habet *Walonismum*, *Pictonismum* &c. In Hispanica differunt *Castellana*, *Andalusica*, *Portugallica*, *Granatensis*. Omnium harum purissimam, quæque etiam ad Matricem suam Latinam proximè accedere possit, Castellanam putant: Unde Merula literas producit, quæ ut monstraretur, quam prope abesset â Matrice sua hæc propago, qualisq; ante fœdiorem fuerit depravationem, eadem sensa animi Latine pariter ac Hispanice exprimunt, & servata utriusque linguæ natura Latinis Latinæ, Hispanis Hispanæ sunt, ac hoc tenore constant: *Scribo & supplico rogando te Francia, des & respondeas tales probationes tractando de tua eloqventia, loqvela & excellentia, qvales scribo de Hispania, comparando gentes, nationes & provincias, quales manifesto dictando Epistolas puras Latinas & Hispanicas. Hispania (antiquissima Corona) persevero (cessante memoria de contrario) duro & regno Provincia Christiana: Tu Francia principias à Merovio & regnas continuando quasi mille annos Christiana, prædicante Sancto Remigio & Regnante Clodovæo. Responde Francia da & propone contra nos tam grandes nationes, tam feriles, tam fructuosas Provincias; Tales gentes, tam ingeniosas, tam scientificas, tam virtuosas, prudentes, justas, modestas, liberales, gratiosas & magnificas: Non monstras tu Francia tam grandes resistentias & tantas victorias contra Romanos &c. Præsenta te Francia & da tales Campos, Montes, Valles, tales Bestias feras & domesticas, tantos & tam excellentes Caballos, tales Vaccas, aves, carnes svavissimas, Lanas preciosas &c. Non cognosces tu Francia Plantas, arbores, Bestias & perfectiones, quales de Hispania majores Nos demonstramus, & cognosco de Hispania infinitas, qvales in Francia non cognosces. Si extas & celebras Principes & Imperatores Romanos, demanda & inqvire de Bruto, de Fabio,*

de Hadriano, de Honorio, de Theodosio, de Trajano inclito & glorioso Hispano. *Vid. Merul. Cosmogr. P. II. L. II. c. IIX.* Quam quidem affinitatem etiam partem causarum faciunt, cur Hispani communiter minus bene Latine loquantur: Quanquam alia insuper accedat, quia Ingenia speculativa habent, unde verbis minus intenti sunt. Vid. *Huartes Exam. Ingen.*

III.

Linguam Græcam olim industria gentis suæ in maximam amplitudinem evexit, atq; jam usq; ab Aboriginibus suis, veluti seipsâ angustior esset, in finitima regna *Epiri & Macedoniæ* diffusa fuit, mox in universas Insulas propinqui Maris Mediterranei *Siciliam* usqve : Inde in continentem egressa litora maris *Jonici ac Tyrrheni* in Italia occupavit, Novam, at *Magnam Græciam* molita, in Gallia celeberrimam *Massiliam* condere ausa, additis etiam Orientem versus *Thracia & Asia Minori*, ab Austro *Ægypto & Cyrenaica* usq; ad Syrtim majorem. Nec terris tantum, sed ipsis Terrarum Lingvis illata fuit, pauperiem earum copia sua sublevatura: Ideo de Latio jam Varro prodidit, ipsum Græca fingere, cui & literas a Græcis allatas esse Plinius autor est. Et veteres Galli omnia negotia sua Charactere Græco consignasse creduntur, ὥςε τὰ συμβόλαια ἑλληνιςὶ γράφειν, ait Strabo: Ne dicamus ipsos Græca locutos, quod operose probant *Joach. Perionius & Joh. Picardus*. Lingvæ Cambricæ & Græcæ affinitatem prodidit *Silv. Giraldus*, ipse Camber & Rerum Britannicarum Scriptor. Ipsa dn. Hebraica Lingua à Græcis quoque aliqua commodato accepit, quod non tantum in Thalmude similibusque Scriptis, sed quod magis mirum, in ipso Sacro V. Test. Codice claret, assumptis *Daniel. III.* Psalterii, *Psantherin* & Symphoniæ, *Symphonja*, nominibus, quam rem non sine admiratione prosequitur *Casaubonus in Athen. IV. XXV.* Quorum omnium causæ: Una, Græcorum in commerciis dexteritas, qua ut nemini post Phœnices cessêre, ita in amplissima spatia ipsos diffundi oportuit; Altera in primorum temporum Coloniis sita, quarum propagatione Græcia semper felicissima extitit & fines suos protulit securissime. Neque enim de nihilo est, unicam Siciliam triginta pene Colonias Græcorum admisisse, aut solam Miletum ultra sexaginta emisisse, vel aliud loqvuntur Locrensium, Tarentinorum, Sibaritarum & mille aliorum notissimæ origines: Sed quas postera ætas facile delevisset, nisi novis suo-

rum ſtudiis exceptæ fuiſſent, Alexandri, non Græci quidem, at Græciæ Ducis, hujusq; Succeſſorum & immenſarum ditionum ejus heredum: Qvorum intererat non minus jura, quam Lingvam ſuam, h. Græcam, dare ſubjectis gentibus. Unde illa Alexandriæ, Antiochiæ, Ptolemaidis decantatisſima nomina; Et ſolum Seleucum in Diœceſi ſua ſexaginta admodum urbes Græcas condidiſſe Appianus teſtatur. Accesſit non minor cauſa, quam recentior ætas ſuppeditavit, cum Romanum Imperium ſui quaſi pertæſum Conſtantinopolin migraret & collapſæ ſuæ potentiæ Græcos redderet, Orienti & Illyrico, h. Syriæ, Palæſtinæ, Ægypto, Aſiæ, Ponto, Macedoniæ, Daciæ Mandata ex Græcia daturum. Tandem vero una cum Imperio Gentis ſuæ ſenſim defecit ac in eas anguſtias redacta fuit, ut hodie vix in quatuordecim Moreæ Locis inter Naupliam & Epidaurum (Napoli & Monembaſia) ſuperſit, quarum incolæ Zaconum (loco Laconum) nomine noti Græce adhuc loqvuntur, licet haut juxta regulas Grammaticæ: Idemque de alio loco prope Heracleam in Anatolia teſtatur *Bellonius*. Loco autem cesſit alii ex ſe natæ qvidem, ſed degeneri propagini hodiernæ Græcæ Lingvæ, quæ ipſa tamen in varios ramos abiit, *Vulgarem* Græcam, τὴν κοινὴν vulgo dictam, *Dialectum Athenienſium*, quæ hodie omnium maxime barbara eſt, *Peloponeſiorum*, quam purisſimam judicant, *Tzopelismum* &c. De quibus omnibus Vid. *Cruſium in Turco-Græc.* pasſim; De priſca iſta amplitudine Lingvæ Græcæ & ſs. fuſius ſcripſit. *Edv. Breerewood in Scrutinio Lingvarum* haut procul initio.

IV.

Matricis Teutonicæ propagines ſeu Idiomata præcipua ponunt Dialectum *Francicam*, *Saxonicam*, *Danicam*. *Dialecti Francicæ* idioma in ſuperiori Germania qværendum, cujus priſcam conditionem multis modis expoſuit *Goldaſtus* in egregio Volumine *Scriptorum Alamannicorum*. *Saxonicæ* Subdialecti ſunt in Germania Inferiori, Belgio, Anglia, quæ poſtrema iterum *Anglicismum & Scotismum* genuit. *Danismi* ſeu Dialecti Danicæ tria diſcrimina ſunt, Danorum Limitaneorum, quos *Danemarckos* vocant, *Svedorum*, *& Norwegorum*; Ab horum idiomate propagata eſt hodierna Lingva *Islandica*, quæ ita intelligitur à Norvegis, ut Lingva Belgica à Germanis. Alterutrius partem etiam in Cherſoneſum Tauricam usq; delatam & à ſe obſervatam allegat *Busbeqvius Ep. Turc. IV.* cujus exempla affert

affert: Articulum *Tho* vel *The* Nominibus utplurimum præmitti; Item vocum singularum: Broe, Brodt / Plut, Bluht / Salt, Saltz / Tag, Tag / Wingart, Weingarten / &c. Indeq; colligit, Gentem vel Origine Gothicam, vel Coloniam Caroli M. esse, idqve ideo verisimile haberi posse, qvia similes in Transsilvaniam emiserit; Sed Acta Caroli M. id non facile docebunt: Pro priori plures deponunt, & inter eos præcipue *Bilib. Pirckheimerus*, qvi & usum Lingvæ & originem ejus Gothicam fidenter asserit, atq; in insigni suo tempore adhuc superstite Familia *Nobilium de Mankup* conservatam fuisse asseverat. *Sciendum est, qvod OstroGothi illam post primam occupationem usq; ad hodiernum diem inhabitant, nam licet Imperatores Græci Peninsulam illam aliquando possederint, Januensesq; Caffam, quæ est Theodosia, occuparint, Tamerlanusq; decantatus Tartarus illam ceperit, à quo tempore eam Tartari Ullani, qui & Præcopenses seu Grimuenses ex oppidi nomine ita vocati possederunt ac inhabitarunt, qui & ipsi postea à Turcis fuerunt subacti & ad Tributum solvendum coacti: OstroGothi tamen semper Montana, licet sub tributo possederunt.* Loqvuntur autem Germanice, *qua Lingva omnes Gothi, utpote Germani sunt usi. Superfuere ad ætatem usq; nostram Duces Gothorum nobilissimi* de Mankup *dicti, qui Castrum* Mankup *semper à Tartarorum vi defenderunt, donec Machumet Turcarum Imperator Caffam expugnavit, Tartarosq; ac Peninsulam suo subjecit Imperio, tum & Castrum* Mankup *cepit, ac duos Duces Fratres de* Mankup *gladio percussit*, in quibus & tota Gothorum illorum Nobilitas cessavit. *Gothi vero, qui adhuc in montibus supersunt, utplurimum vineas colunt & inde vitam sustentant.* Ita Pirckheimerus *Explic. Locor. Germ. in Tom. I. Histor. Op. Schard. fol. 213.*

V.

Lingvam Slavonicam Europa tertiâ fere sui parte totoqve orientali tractu suo præter Hungariam & Wallachiam loquitur, recepta quippe à *Dalmatis, Libornis, Macedonibus, Epirotis, Bosinatibus, Serviis, Rasciis, Bulgaris, Moldavis, Russis, Polonis, Bohemis*; In ipsa Asia à *Circassis, Mengreliis & Gazaritis.* Gesnerus & Rocha totas sexaginta nationes enumerant, quæ Linguâ hac utuntur. In Imperio Turcico pleriq; Janizariorum eam loqvuntur, & ipsa Aula Turcica eam recipere dignata fuit, ob finitimas, uti videtur, regiones, quibus Lingua hæc familiaris existit.

VI.

Linguæ Matrices Minores in Europa noſtra ſunt I. *Hibernica*, quam in Hibernia & parte Scotiæ loqvuntur. II. *Cambrica* ſ. Vetus Britannica, quam in Cambria, parte occidentali Angliæ, & Britannia Galliæ habent; III. *Cantabrica* juxta montes Pyrenæos, qua hodie utuntur Cantabri & Vaſcones, à quibus *Vaſquenze* vulgo dicitur. IV. *Finnica*, in Finnia, & Lapponia. V. *Chaucica Vetus* in Friſia orientali (ubi Veteres Chauci habitarunt) qua incolæ aliqui inter ſe invicem utuntur, licet alias erga peregrinos Germanicam adhibeant. VI. *Illyrica* vetus in Inſula Veggia ad orientale latus Iſtriæ. VII. *Epirotica* in montibus Epiri. IIX. *Hungarica* ab Hunnis & Avaribus in Europam translata. IX. *Jazygica* ad Borealem partem Hungariæ inter Danubium & Tibiſcum, quæ prorſum differt ab Hungarica. X. *Tatarica* Coſakorum & Precopenſium inter Tanaim & Boryſthenem. Eſt & Lingvæ Arabicæ aliquis uſus in aſperis Granatæ montibus, quos Alpuxarras dicunt, ac multis inſuper Anadaluziæ, Valentiæ, Aragoniæque locis, qvæ & Incolis *Araviga* ab Arabibus dicitur.

VII.

Inter Aſiæ Linguas primùm adducenda eſt *Hebraica*, Lingva antiqviſſima, quamq; primo Deus hominibus infudit: Licet extent, qui Linguam primam, qua homines ante diluvium uſi fuerunt, nullibi proprie extare, ſed ejus reliquias in omnibus lingvis reperiri velint: Vid. *Grot. in Geneſ. XI. Horn. in Sulp. Sev. L. I. c. VI.* Quos Nomina Propria Patriarchis Antediluvianis data facile refutant; Moſen enim vera nomina non tam expresſiſſe, quam Hebraico ſermone imitatum fuiſſe dicere, erit gravisſimum Scriptorem infra communem ſortem Hiſtoricorum abjicere, quippe qui communiter hoc curant, ut vera nomina, ſi ad naturam Linguæ ſuæ inflectant, quoad ſubſtantiam tamen retineant. Ipſam Elegantia ſua Linguam Græcam & Latinam antecellere prolixe oſtendit *Erpenius Orat. III. de Lingv. Hebr. p. 106. 107.* Babylonem bina vice fatalem experta fuit: Unâ, cum univerſalis omnium gentium eſſe deſineret, ob extructam Turrim Babylonicam, & alterâ, cum etiam à Judæorum vulgari uſu removeretur, Judæis tempore captivitatis ſuæ Linguam ex Hebraicâ, Chaldaicâ & Syriacâ mixtam aſſumentibus. Dialecti Hebraicæ Linguæ ſunt *Samaritana*, *Chaldaica*, *Syriaca*, Lingua à Chaldaica haut multum abiens, Servatoris autem ac Diſcipulorum ejus vernacula. Hujus ſub-Dialectos recenſet *Waltonus*

I. Baby-

I. *Babylonicam*, omnium purissimam, in qua scripta sunt capitula quædam Danielis & Esdræ, Thalmud Babylonicum &c. 2. *Hierosolymitana*, qua scripta sunt Thalmud & Targum Hierosolymitanum &c. 3. *Antiochenam seu Syriacam* in specie sic dictam, quam Christiani per Orientem sibi propriam fecerunt, dum utriusq; Testamenti versiones in hac Dialecto habuerunt, & eâdem Sacra sua celebrarunt, cujus & distinctas literas Christiani Antiocheni nascente Ecclesiâ introduxerunt, nequid cum Nazaræis & Ebionitis Judæis commune haberent. Sed omnes hæ unà cum matre jam vulgo adhiberi ferme desierunt.

IIX.

Potiores hodiernæ Linguæ in Asia sunt præter *Armenicam*, quæ solis Nationis suæ finibus continetur: I. *Arabica*, una ex amplissimis totius orbis Lingvis, quæ in Asia usque à Cilicia per totam *Syriam*, *Mesopotamiam*, *Palæstinam*, *Arabiam*, & in Africa ad litora Maris Rubri pariter per *Ægyptum* totumq; litus Maris Mediterranei usq; ad Fretum Gibraltar vernacula est, licet Dialectis variata: Nec minor extra hos tractus ejus utilitas,quacunq, Lex Muhammedana patet; Quia enim Alcoranus non alià, quam Lingua Arabicâ legi permittitur, factum est, ut ubicunq; valet Muhammedismus, hæc Lingua in scholis ut Latina & Græca apud nos pro eruditorum Lingua à pueris addiscatur, ipsiq; Christiani, qvi per Imperium Turcicum, Persicum, aliorumq; Muhammedanorum terras dispersi vivunt per magnam Asiæ & Africæ partem, ut & Judæi, Samaritani & pagani vicini hac Lingua utantur. *Walton. de Lingu. Or. n. XLII.* II. Lingua *Turcica*, cujus magna cum Persica & Tatarica cognatio, cum Arabica fere nulla, nisi in communi literatura, h. iisdem literarum characteribus notisque vocalium. De *Lingua Persica* memorabile, eam varia Vocabula Germanica admisisse, qualia *Father*, *Mother*, *Brother*, & complura alia, inter qvæ ipsum Persæ nomen à *Peres*, seu *Pert*, Eqvo apud Germanos, ductum: Unde fuerunt,qui totam Linguam origine Germanicam esse suspicati sunt, quod tamen suo loco relinquimus. III. *Malaica*, purissima omnium in Indiæ Orientalis regionibus,qvamqve communiter Mercatores illorum locorum callent, & prostat *Dictionarium Malaico-Latin. Davidis Haex* Romæ editum An. MDCXXXI. & parvulum aliud Vocum Malaicarum & Javanensium in *Tom. I. Navig. Belg. Nav. II. f. 43. & seqq.*

IV. *Chinensis*, cui addimus *Coreensem & Japanicam*, de qvibus paulo post plura dicendi dabitur occasio.

IX.

Ex Africæ Lingvis à Literatis commendantur. I. *Lingva Coptica*, ex antiqvâ Ægyptiacâ & Græcâ conflata & à Copto, celebri olim Ægypti urbe & Thebaidos metropoli sic dicta, de qva videantur *Kircheri Prodromus Lingvæ Copticæ, Lexicon Copticum, Lingva Ægyptiaca restituta* &c. II. *Æthiopica*, Abyssinis in meditullio Africæ usitata; Sed qvæ duplex est, una vulgaris, altera Chaldaicæ affinis, qva in Sacris utuntur & historias scribunt, cujus & varia specimina à *Scaligero*, *Petræo*, *Nisselio*, *Ludolpho* &c. edita prostant. III. *Lingvæ Songaicæ* mentionem faciunt Itineraria, qvam loqvuntur Africani, qvos Astomorum fabulæ occasionem præbuisse paulum ante notavimus, Incolæ nempe regionum Scombayæ, Musmundæ, Zenetæ, Gumeæ, Guzulæ, Heæ, Sus.

X.

Americæ Lingvarum eruditi non adeo rationem hactenus habuerunt. *Caribanam* tamen peculiari Dictionario dignatus fuit, qvisqvis Historiam Antillarum A. MDCLVIII. Roterodami edidit. Lingva *Mexicana* inter præcipuas Americæ Septentrionalis est: Cui addimus Lingvam Novæ Angliæ & vicinorum Tractuum, in quam Angli eorundem locorum Sacra Biblia transtulerunt, & circa A. MDCLXV. excudi curarunt.

XI.

Atqve istæ ferme extantiores Orbis Lingvæ: Qvi ad septuagenarium numerum usqve cum Thalmudicis & veterum Patrum aliqvibus eas extendere volunt, viderint ut sagacioribus Ingeniis satisfacturi sint. Nihil certe est, ex septuagenario numero hominum, qvorum genealogia circa Historiam confusionis Babylonicæ texitur, totidem Lingvas colligi, cum capita ibi, non familiæ, nedum gentes recenseantur, pluresqve eorum una familia comprehensi fuerint, qvi eandem Lingvam retinuerunt, qvod in Cananæis, Canaanis in Textu ibi recensitis filiis liqvido claret. Vid. *Rivet. in Genes. Exerc.* LXIIX. Addimus falsum vulgo præsupponi principium, qvasi homines eo ipso novis Lingvis imbuti fuerint, qvo Lingvâ Hebraicâ per confusionem Babylonicam exciderunt. Qvæ enim illa amittendæ rei pœna fuisset, qvam compensatio novæ alterius statim secuta esset? Aut qvis crediderit, largissimam istam Figurarum, mensurarum, Relationum & s.

copiam

copiam uno momento ſuccreviſſe? Unde rati ſumus Confuſionem Babylonicam conſtitisſe tantum in prioris Lingvæ generali oblivione, cui novæ deinde gradatim ſucceſſerint, prout necesſitas in diſperſis hominibus flagitavit. Qvod quidem *Hobbes* etiam ad primitivam Adami Lingvam transfert, autumatq; ipſum creaturas qvidem à DEO in conſpectum ſuum productas nominaſſe, at modorum expresſiones & ſ. non tunc ſtatim ſciviſſe, ſed cum progresſu temporis addidicisſe. *Nam eodem modo rebus aliis alia nomina imponere, prout experientia & creaturarum uſus poſtularet, potuit, eaq; paulatim ita connectere, ut intelligeretur; Atque hoc modo ſuccedente tempore tanta ſermonis copia acqviri potuit, quanta indigerent, quanquam non tanta, quanta Oratori vel Philoſopho opus eſſet. Non enim invenio in Scripturis Sacris, ex qvo directe vel per conſeqventiam colligi poteſt, impoſuisſe Adamum varietati omni Figurarum, Numerorum, Menſurarum, colorum, ſonorum, cogitationum, Relationum Nomina, multo minus impoſuisſe illum nomina Nominibus & Orationibus, qvalia ſunt Generale, Speciale, Affirmativum, Negativum, Interrogativum, Optativum, Infinitivum* &c. *Leviath. c. IV.* Adde ejusdem *Elem. Philoſ. Sect. II. c. X.* Sed illa nimis abjecta eſt de Statu Innocentiæ Adami ſententia. Adamus ſi exqviſitisſimam cognitionem rerum vi Imaginis Divinæ ſibi concreditæ in Statu iſto habuit, modos rerum qvoq; exqviſite cognitos habuit, qvippe qvi res individue ſeqvuntur, & ſine qvorum cognitione nec res perfecte cognitæ esſe dici posſunt. Ac proinde etiam non res tantum, ſed rerum modos nominare, h. conceptus ſuos de iis exprimere eosq; aliis communicare potuit; Cum longe minor opera ſit rem nominari, qvam eandem cognoſci. Si id non potuisſet, nimis jejuna ejus futura fuisſet ſcientia, nec Imaginem Divinam, ſed Tabulam raſam posſedisſet.

XII.

Alia Lingvisqve deſignatis non comprehendenda eſt, qvam Hiſpani *Jerigone*, Galli *Jargon* appellant, & nos Lingvâ noſtrâ Rotwelſch dicimus, à Welſch qvomodo vulgus plerasq; exoticas Lingvas vocat & Rotte/ Turma, qvod Turmarum, Erronum vagabundorum & ſ. ſeqvioris notæ hominum ſit: Huius Dictionarium qvoddam habent *Geſner. fin. Mithridatis ſui*, & ex eo *Alſtedius Encycl. T.I. Lib.X. fin. Philander* von Sittwald Satyrici ſui *L. VII.* Simili nomine appellant ingenioſa Lingvarum involu-

involucra, qvibus appositione, vel interjectione vocum aliarum ipsæ Vernaculæ ita disponuntur, ut non nisi hujus rei gnarus eas intelligendo sit: Qvale est si in singulis syllabis eadem vocalis cum certa consona repetatur, vel singulis vocibus certa syllaba addatur, &c. Cujusmodi varietas in infinitum potest extendi.

XIII.

Inter singularia Lingvarum reponimus: *Lingvam Mexicanam* totam fere impulsu Lingvæ ad dentes & extremum palatum constare, eoqve Literis T. L. creberrime uti: Ut *Tecotl*, *Mecaxuchitl*, *Tlilxochitl*, *&c.* *Lingva Chinensis* Litera R. caret, nec alias voces, qvam Monosyllabas agnoscit, licet Diphthongis & Triphthongis maximopere variatas; Et si Polysyllabæ aliqvando in Itinerariis occurrant, illæ pro totidem vocibus distinctas res significantibus habendæ sunt. Neuhoff. Algem. Beschreib. des R. *Sina c. II.* Qvod majus est, Scriptura Chinensis non voces prolatas, sed res immediate denotat: Unde Chinenses, Coreani, Japanenses, Tonchinenses & Cochinchinenses, qvorum communis Character est, Scripta invicem intelligunt, sermonis mutui tamen intellectum nullum habent: Cujus ipsa hæc causa est, qvia Scriptura ipsorum non sermonis, sed rerum immediata nota est. In Hebraica simplicitatem eoqve perfectionem commendant, composita enim pauca habet, qvorum loco variis circumscriptionibus utitur. Videtur tamen ambigi posse, utrum simplicitati propius sit, unâ syllaba auctiori voce rem describere, an prolixa variarum vocum connexione eandem exprimere? Qvod agnoverunt posteriores Hebræi, qvi eapropter aliarum Lingvarum vocabula in subsidium Lingvæ suæ vocarunt. Lingva Cambrica aspirationum plenissima est & sæpe sine vocali vocabula admittit, voce tunc ex imo gutture trahenda: Qvalia in Or. Dom. *Ein tâd yr hwn ydwyt yn y nefœdd*, Pater noster, qvi es in cœlis. *Eithr gwaret ni rhag drwg.* Sed libera nos à malo. Similiter Lingvas, qvæ ex Gothis fluxerunt, Aspiratis gaudere notat *Verulam. de A. S. Lib. VI. c. I.* In *Slavonicis Lingvis* maximus Dentalium usus S, R, Sch, Z, unde non exigua ipsarum asperitas. *Græca* Diphthongis & compositionibus scatet: *Lingva Hispanica* Literas Tenues odit easqve statim vertit in Medias. In *Germanica* nostra duriusculos sonos adnotant exteri, & notorium est, qvod de ejus cum aliis Europæ Lingvis comparatione circumferunt: Cum Deo ob Majestatem *Hispanice*, cum Principibus ob gravitatem *Italice*, cum fœminis

minis ob teneritudinẽ *Gallice*, cum hostibus v. ob terrorem *Germanice* loqvendum esse; Sed virilis est nostra & Lingua & facundia, quæ nemini nisi qui virilem animum non gerit, ingrata esse potest. Nec illepidum fuit dicterium, quod Joh Langus, Ferdin. I. ad Polonos Legatus in Consiliarium Regium Petrum Royzium Mauræum Hispanum jecit: Qui cum Lango familiariter objiceret: *Germanos non loqui; sed fulminare*, seque credere, Deum ex indignatione hoc sermonis fulmine usum cum primos Parentes Paradiso extrusisset: Ego vero, respondit Langus, censeo Serpentem svavi & blando vocis Hispanicæ fuco usum, cum Evæ imposuit. *Lans. Or. contr. Gall. p. 233.* Similem virilitatem sonare scribunt Linguam Japanensium, **Sey nicht weniger Trotzig als Manhafft / und drucke die angebohrne Hochmüthigkeit derselben / die Sie reden gnugsam aus / weil sie einen harten und hohen Thon hat: Als** *Mos rasouk gusar*, **gebt ein Licht her /** *Kuri gusavi mas*, **kom her /** *bas masfio* **Ich bringe es euch.** *Arn. Montan.* **in Denckw. Gesandschafften an die Keyser von Japan.** *p. 325* Sed alia ejusmodi & infinita afferri possent, ponitq; hoc ingeniosissimus *Verulamius* inter desiderata in Philologicis, ut de variis Linguarum proprietatibus tractetur, & ostendatur, quibus unaquæque excellat aut deficiat. Ita enim, inquit, & Linguæ mutuo commercio locupletari possint, & fiet ex iis, quæ in singulis Linguis pulchra sunt, tanquam Venus Apellis, Orationis ipsius quædam formosissima imago, & exemplar quoddam insigne ad sensus animi rite exprimendos. Atq; una etiam hoc pacto capientur signa haut levia, sed observatu digna de Ingeniis & moribus populorum & nationum ex Linguis ipsorum. Equidem libenter audio Ciceronem notantem, quod apud Græcos desit verbum, quod Latinum illud, (Ineptum) reddat. *Propterea*, inquit, *quod Græcis hoc vitium tam familiare fuit, ut illud in se ne agnoscerent quidem.* Digna certe gravitate Romanâ Censura. Qvid illud, quod Græci in compositionibus verborum tanta licentiâ usi sunt, Romani contra magnam hac in re severitatem adhibuerunt? Plane colligat quis, Græcos fuisse artibus, Romanos rebus gerendis magis idoneos. Artium enim distinctiones verborum compositionem fere exigunt; At res & negotia simpliciora verba postulant. Qvin Hebræi tantùm compositiones illas refugiunt, ut malint metaphorâ uti, quam compositionem introducere: Quin etiam verbis tam paucis & minime commixtis utuntur, ut plane ex Lingua ipsa quis perspiciat, Gentem illam fuisse Nazaræam & à

reliquis gentibus separatam. Annon & illud observatione dignum, *Antiqvas Lingvas* plenas Declinationum, Casuum, Conjugationum, Temporum & similium fuisse; Modernas his vere destitutas plurima per præpositiones & Verba auxiliaria segniter expedire. Sane facile quis conjiciat, utcunq; nobis ipsi placeamus, Ingenia priorum seculorum nostris fuisse multo acutiora & subtiliora. Hactenus *Verulamius de A. S. L. VI. c. I.* Sed ultima verba æqvus rerum censor fortean ita mutata vellet: *Ingenia priorum seculorum nostris fuisse multo* laboriosiora. Hoc enim multijuga flexionum in priscis istis Linguis varietas infert, non subtilitatem aliqvam: Linguas nunc compendiosius efferri DEI donum est. Naturæ qvoqve congenitum per plura non expedire, qvod per pauca potest; Entia non multiplicantur præter necessitatem. Nec minus desideratæ ab Illustri Verulamio culturæ Lingvarum nostro seculo satisfieri cœpit, dum non modo Urbes extitere, in qvibus singularis aliqvis nitor Lingvæ patriæ auditur, qvalis est *Burgos* in Hispania, *Siena* in Italia, *Blesa* aliæque urbes *ad Ligerim* in Gallia, *Hala Saxonum & Lipsia* in Germania, sed integra quoque Virorum Insignium Collegia enata, communi Opera in hunc finem tendentia, ut Lingvæ Patriæ nitorem atq; cultum majorem adjicerent. Tale est Illustre Collegium, qvod nomine *Societatis Fructiferæ*, der Fruchtbringenden Gesellschafft in Germania inclaruit, cœptū A. MDCXVII. in conventu Serenissimorum Principum Dn. Joh. Ernesti, Dn. Friderici ac Dn. Wilhelmi Ducum Saxo-Vinariensium, Dn. Ludovici & Dn. Joh. Casimiri Principum Anhaltinorum, & Generosissimorum Virorum Dieterici à Werder, Friderici à Kospoth, Caspari à Teutleben, Christophori à Krosig, qvibus plurimæ personæ Illustres, Nobiles aliiq; viri honorati posthac accesserunt, unanimi intentione Lingvam Germanicam perficiendi & ab extero sqvalore liberandi, idq; vi fundamentalis Legis hujus Collegii: Soll den Gesellschafftern vor allen Dingen obliegen / unsere Hochgeehrte Mutter-Sprache in ihrem gründlichen Wesen und rechten Verstande/ohne Einmischung frembder Außländischer Flickwörter/ so wol im Reden/Schreiben / Gedichten / auffs allerzier- und deutlichste zuerhalten und außzuüben & ss. Floruit hactenus sub directione Serenissimorum Principum, Dn. Ludovici Principis Anhaltini, qvo autore potissimum constitit, Dn. Wilhelmi Ducis Saxo Vinariensis, & Dn. Augusti Ducis Saxoniæ, ita enim fine suo se commodissime potituros censuerunt, si Societas semper Principem Im-

perii

perii loco Capitis haberet. Numerus Membrorum An. LXVIII. ultra DCCC. ſurrexit. Deſcribitur à *Georg.* Neumarck cum Tit. der Neu-ſproſſende Teutſche Palmbaum / oder Ausführl. Bericht von der hoch-löblichen Fruchtbringenden Geſellſchafft Anfang / Abſehen / Satzungen / Eigenſchafft und derſelben Fortpflantzung. Simili inſtituto in Gallia cœpit *Academia Gallica, L'Academie Francoiſe*, inchoata primo à Viris inſignibus aliquot Pariſiis circa A. MDCXXIX. poſtea A. MDCXXXV. autoritate Regia publice ſtabilita autore Cardinali Richelio, qvem & Protectorem ejus conſtitui placuit; Neq; alio fine, qvam ut Lingva Gallica cultura & uſu ampliori donaretur: *Pour rendre le langage Francois non ſeulement elegant, mais capable de traiter tous les Arts & toutes les Sciences*, ut habetur in Diplomate Regio Menſe Januar. A. MDCXXXV. Vid. pluribus Autorem Hiſtoriæ Academiæ hujus, *Relation contenant l'Hiſtoire de l'Academie Francoiſe.* Apud Italos eodem modo nata Romæ Societas de *Belli Humori*, ſeu *Humoriſtarum*, Florentiæ *Della Cruſca*, Sienæ *Intronatorum* ſeu *de gl' Intronati*, alibi alii, qvos recenſet laudatus Autor de *l'Acad. Franc.* & qvem ille citat, *Gabr. Naudé* en ſon Dialogne *de Maſcurat.*

XIV.

Sermo Scripturâ exprimitur, non tamen omnis; Chinenſium Character enim nec literas, nec verba, ſed res & notiones exprimit, de quo antea dictum. Extra hunc Scriptio commune Sermonis ſignum eſt, licet & ductibus & ducendi modo magnopere variata. Ducendi modus Europæis communiter à ſiniſtra verſus dextram eſt: Nec ſine cauſa, nam motus manus noſtræ naturalis extrorſum eſt; Quare pugna quoq; ſic cietur, & cætera opera extento brachio, non retracto peraguntur. Præterea nobis relinquitur ſub oculis ad contemplandum, quid quantumq; deſcriptum ſit, quod iſtis calamo ac manu tegitur: Quod eſt ratiocinium B. Parentis noſtri *Manud. ad L. L. c. XIIX.* Idem in Africa faciunt Æthiopes, licet *Linguam* alias Chaldaicæ affinem habeant. E contrario Hebræi, Arabes & plerique Indi, exceptis Malabaris & Siamenſibus, à dextra ad ſiniſtram introrſum tendunt. Antiquisſimis Græcorum media inter hæc ratio erat, ut *Lineam* primam quidem a ſiniſtra ad Dextram ducerent, ſecundam vero inde inciperent, ubi primam terminaverant, h. retrorſum à ſiniſtra ad dextram, illudq; in ſequentibus totius Scripturæ Lineis omnibus ita continuabant: Quem morem in Conſtit. Solonis videre eſt, & βυςροφηδὸν vocarunt,

carunt. Chinenſes, Tatari, Coreani, Japanenſes ſcribunt à ſuperiori parte Recta Linea deſcendendo ad inferiorem. Tangutani, populi ad Septentrionem à Chinenſibus ſiti feruntur à dextra ad ſiniſtram tendere, ſed lineis ab inferiori parte ſuperiorem verſus multiplicatis. De veteribus Gothis teſtatur *Olaus Magn. L. I. c. XXIX. Scripturas eorum à dextro latere in pede Saxorum inchoatas usq; in verticem & tandem reflectendo in ſiniſtro pede finitas vel iterum eodem ordine inferius elevatas depresſasque terminari.* Mexicanos dn. tradunt in formam Circuli ſcribere ſolitos, lectione à centro ad Circumferentiam ſuperiùs inſtituenda, apud diligentisſ. *Purchas. Pelgrim. Lib. I. c. XVII.* Plura Vid. ap. *Herm. Hugon. de Origine ſcribendi, & Worm. Liter. Run. cap. XXV.*

XV.

Ipſi ductus Scriptionis ſ. Characteres varii ; In Europa qvintuplices agnoſcuntur, *Latini*, *Græci*, *Hieronymiani*, *Rutenici*, *Gothici ap. Scalig. Epiſt. ante cit.* Gothici cum literis Runicis iidem, de qvibus Vid. prolixè agentem *Worm. Liter. Run. cap. IV.* Qvi inter alia etiam Ulphilam eos non inveniſſe, ſed ad exteros tantum protuliſſe fuſe demonſtrat. De aliis ſimilia dici poſſent, ſi paginarum anguſtia ea caperet; Et Romæ A. MDCXVI. à Philippo Thomaſio Tabula LXXII. diſtinctorum Alphabetorum in ære ſculpta & excuſa eſt cum Titulo : *Virga Aurea ſeptuaginta duobus encomiis B. V. Mariæ celata, autore F. Jacobo Bonaventura Hepburno Scoto: In qva ſeptuaginta duo diverſisſimorum Characterum continentur Alphabeta, totidem emblematis decorata.* E qvo facile colligitur, qvanta qvamve laborioſa hac in materie ſit varietas: Qvæ infinities major foret, ſi Alphabetis iſtis vulgaribus addantur Scripturæ, qvas humana curioſitas pro compendiis ſcriptionis & memoriæ aut occultandis ſenſis animi adjecit. Apud Romanos certe jam tum in peculiari compendioſo Charactere â Notariis deſudatum fuit, ut verba non perſcriberent, ſed ſignarent, prout Lipſius loqvitur *Cent. I. ad Belg. Epiſt. XXVII.* Et apud Græcos famoſa tria Triangula in ſe invicem ducta non obſcurum hujus rei ſpecimen præbent, quæ Antiochus Soter omnibus Numis ſuis inſcribi pasſus fuit & vocem ΥΓΙΕΑ denotare creduntur. Nunqvam autem melius ſe habuit, qvam inter Anglos noſtro tempore, qvi prolixos ſacros ſermones ea celeritate conſignare viſi ſunt, ut vere Martialis iſtud, quod de Romanis ſuis olim cecinit, elogium auferant:

Currat

Currat Lingva licet, manus est velocior illis
Nondum Lingva suum, Dextra peregit opus.

Vocant *Stenographiam*, *Tachygraphiam*, & similiter, ac describi meruit à Joh. Willis, *The Schoolmaster to the Art of Stenography Londin.* 1647. Thomâ Schelton, *Tachygraphy, or Shortwriting Lond.* 1647. Joh. Wilkins c. XII. Libri qvem vocat *Mercury, or the Swift Messenger*, Jeremia Rich Tabula majori manuductionis loco emissa, qvi & integrum Psalterium in minutissimam formam hac via contraxit & edidit: Siqve de principiis ejus loqvendum est, ea breviter sunt. I. Ut normam unicè habeat pronunciationem vocum, non autem Scriptionem ordinariam. II. Literarum loco Ductus simplicissimos rectos, circulares, semicirculares aut seorsim aut junctos usurpet. III. Vocales nullas ponat, sed omnes ex positu literarum judicet. IV. Articulos plane omittat. V. Verba Auxiliaria, Præpositiones, Conjunctiones, Terminationes freqventiores non scribat, sed signo dignoscat. VI. Deniq; & communioribus vocabulis, Phrasibus & sententiis abstineat, signis tantum earum vice positis. An *Universalis* ejusmodi *Character* sperandus sit, quem unaqvæq; gens patria lingva legere & reddere possit, non minus solicite qvæsiverunt hactenus Anglorum curiosissimi; Sed successum aliqvem huic desiderio respondisse nec dum compertum fuit. Et prostat qvidem *Ars Signorum seu Character Universalis & Lexicon Grammatico-Philosophicum Georgii Dalgarno Lond.* 1661. Sed scriptum est, qvod eruditionem affectatam & Pædagogeum nimis olet. Simile qvid tentatum à *Francisco Lodwick*, Cive Londinensi, sed virum scopo excidisse testatur communis neglectus operæ ejus. In eodem opere Reverendisf. *Johan. Wilkins* summi Ingenii sui vires periclitatus fuit, quem vero itidem omnium applausus haut æque excepit. Interea possibilem esse liqvet: I. Ex Characteribus Chymicis, Astronomicis, Musicis, Arithmeticis & s. Qui ab omnibus Europæis æque intelliguntur, licet diversis pro Lingvarum varietate verbis expressi. II Ex Chinensium Charactere, quem Chinenses, Coreanos, Japanios, Tonchinenses & Cochinchinenses æqve intellgunt, licet communi sermone non participent. III. Qvia gentes licet verbis discrepent, conceptu rerum tamen consentiunt, si igitur & Charactere consenserint, qui res & Conceptus, non autem verba designet, non dubium est, quin, quod scribitur eo, omnes æque intellecturæ sint. V. ante cit. *Johan. Wilkins Swift Messenger c. XIII. pag. 105. & sqq. Voss. de A. Gr. Lib. I c.* XLI.

XLI. Walton. App. ad Bibl. Polygl. Proleg. p. 11. Qvanta vero Ciphrarum, h. *Characterum Occultorum* freqventia? *Ciphras simplices, Ciphras non significantibus Characteribus intermixtas, Ciphras duplices Literas uno Charactere complexas, Ciphras rotæ, Ciphras Clavis, Ciphras verborum* enumerat diligentisſ. *Verulamius*, ſed qvarum longe plura genera indicari poſſent. Et qvam non operam in deciphrandis, h. detegendis iis inſumſit humanum Ingenium? Nequid dicamus de *Charactere Noëtico*, ſeu Semiologia, h. ratione per geſtus loqvendi, qvomodo Nationes Lingvis diſcrepantes commercia exercere, & eos qvi ſurdi ac muti nati ſunt, diſcurſus cum amicis, qui geſtus eorum perdidicerunt, inſtituere videmus: Qvanqvam hujus ex parte levamen ſit, ſi muti tales ad loqvelam perducantur, quod non adeo difficile arbitramur; Sermone enim carent, non quod loqui non posſint, ſed quod loquentes non audiant. Nosque hujus pariter ac Characteres Occulti claves, h. modos formandi, ſolvendi, diſcendi, ſi hinc in *forma ſoni*, iſthinc *in numero & menſura literarum* ſitas dixerimus, totum nobilisſimæ hujus & ingenioſisſimæ ſcientiæ latifundium aperuisſe putamus, ſed à judicioſo Lectore exhauriendum. Inventi iſtius circa Characterem Noëticum lineas duxit *F. M. B. ab Helmont in Alphabeti vere Naturalis Hebraici brevisſima delineatione Ed. Latine Sultzbaci 1657. & Germanice ibidem An. 1667.* Jam pridem vero innotuisſe vel hoc *Steph. Roderic. Caſtrenſis Comm. in Libr. Hippocr. de Alim. Sect. II. p. 247* docuerit: *Mihi relatum eſt ab Illuſtrisſ. Equite Puteano redeunte ex Hiſpania, illic nuperrime artem inventam eſſe, qua iſtiusmodi muti docentur loqui, imo experimento fuisſe comprobatam, ipſe vero Librum de hac arte afferebat, quem oſtendere non potuit, qvoniam eum cum reliqua ſupellectile in navigio Romam transmiſerat.* Characterem occultum tractarunt *Trithemius in Steganographia, Polygraphia &c.* & qvi eum Commentario dignatus fuit, *Guſtavus Selenus*, h. Auguſtus Dux Luneburgenſis in Cryptographia Ed. MDCXXIV. *Abr. Colornus* in Scotographia Italica, *Schwenterus* in Steganographia aucta, *Schottus* in Steganographia, & qvi reliqvos antecellere videtur, *J. B. Porta de Furtivis literarum Notis.* Nobis hactenus maxime arriſit Scriptum Gallicum: *L' Interpretation des Chiffres tirée d' Italien du S. Ant. Maria Coſpi Secretaire du grand Duc de Toſcane, augmentee & accommodee particulierement a l' uſage des Langues Francoiſe & Eſpagnolle par F. J. F. N. P. M. Pariſ. 1641. 8o.* De Literatura Symbolica Ægyptiorum ſ. aliàs dictis *Literis Hieroglyphicis* & qvomodo à Characte-

racteribus *Chinensium*, *Brachmanum & Mexicanorum* differant, prolixè agit *Kircherus Oed. Æg. T. III. Diatr. I.* Cujus summa est: *Literas Hieroglyphicas* non simplices voces aut nomina, sed integros conceptus Ideales involvere; Deinde nec mysteriorum tantum esse indices, sed & ipsas in mystica sua structura earum, quas indicant, rerum proprietates continere. Veluti Scarabæum intuentes non animal, aut Solem tantum, sed occultas operationes, quas non tantum Sol materialis in hoc sensibili mundo, sed etiam Archetypus in mundo Intelligibili efficit, intelligere. *Chinenses* contra ad solarum vocum nominumq; simplices conceptus indicandos, nullo alio mysterio, institutos esse, quanquam aliquibus ingeniosæ allusionis significatio non desit, ut quando figuram ex Sole & Luna compositam claritatem vocant &c. *Brachmanum* Characteres vero tametsi res arcanas indicent, itidem tamen nudas & simplices rerum notas esse arbitraria sapientium istorum institutione rebus impositas: *Mexicanis* ne arcanum quidem involvi, sed positis figuris ipsas actiones seu rerum gestarum seriem tanquam in pictura exhiberi.

XVI.

Instrumenta Scribendi qvoqve non ubivis eadem; Et cum Calami Scriptorij apud nos in usu sint, Orientales Arundinibus utuntur, de qvarum proventu juxta confluxum Euphratis & Tigridis. V. *supr. c. III. S. IV. §. XVI.* Nec Atramentum nostras illis congruit, sed spissius qvoddam Vernici Typographici nostræ simile, qvo literas suas ducunt, fluido nostro autem vix ducere possent, cum variam illam & crassiusculam earum configurationem facile turbaturum esset. V. *Tavern. P. I. Lib. III. c. XIII.* Unde & lenta admodum apud eos scribendi ratio, & anteqvam unum Characterem effingant, sæpius chartam hinc inde vertunt & elevant, ut dispiciant, rectene an secus collocaverint, leguntürq; sæpe, ubi viderunt verba sua nostris literis expressa celeriter & exacte à nostris pronunciari, laudasse nostram scribendi rationem, qvod & celerior & lectu facilior esset. Exemplũ V. apud *Pr. Radzivil. Ep. III. f. 110.* Sed idem lentor etiam Europæos nostros olim mansit, cum majusculis duntaxat uterentur Characteribus, ut videre est in marmoribus & Numis, in qvibus minusculæ literæ reperiuntur nunqvam, qvæ postea celerius scribendi gratia fuerunt adinventæ, V. *Panciroll. Memor. Lib. I. c. 269.* Longe exactior vero cunctis istis Ars Typographica, à Divina Providentia parturienti novam polituram Ingenio-

rum

rum Europæ donata, ut qvod Scriptura paucis potuerat, eadem plurimis proderet, qvippe omnibus calamis scripturave celerior ac nitidior. Qvam certissimam prærogativam ejus qvoq; primi Inventores in Libris abs se impressis attigere: Qvemadmodum in Officiis Ciceronis alijsve Libris Johan. Fausti Moguntini videre est: *Præsens Marci Tullii Clarissimum opus Johannes Fust Moguntinus Civis non Atramento, plumali Canna, neq; area, sed arte qvadam perpulchra Petri manu pueri mei effeci.* Fatendum tamen est, optimam Artem per tot inutiles libros, qvibus lucem ministrare cogitur, abusus suos maximos passam: Nec sine causa Pius Senex Comenius ante aliqvot annos ominatus fuit: *Nisi vagum istud semperq; adhuc incrementa capiens Librorum Diluvium aliqvando sistatur futurum brevi, ut homines aut nihil legant, aut nihil credant.* Tr. Un. Necess. *cap. VI.* §. *IIX.* Cur in Imperio Turcico non feratur notum est, id fieri, ne qvid Statui Publico decedat, qvi veluti cœca Subditorum obedientia nititur, ita periclitaturus esset, si homines lectione Librorum se ab Ignorantia liberarent. Et Hebraicum qvidem Typographeum præterito seculo Constantinopoli permissum fuit, sed ob minus periculum ab istiusmodi Libris imminens: E contrario cum A. MDCXXXIIX. Typi è Belgio eò missi essent, hos simul Typographo in Pontum Euxinum projici oportuit. De Papyro, Pergamenis, folijs Arborum, Tabulis Cereis omnia perspicue ab alijs perscripta. V. *Panciroll. cit. memorab. Lib. II. c. XIII.* Gvilandin. *de Papyro* & ss. Qvibus unicum hoc addimus, Tabulas Cereas adhuc in Marchia nostra ante duo secula & citra in usu fuisse, talesq; hodienum in Bibliotheca Electorali Berolinensi ostenduntur, loco Palimpsestorum tamen, ut videtur, non ob defectum Papyri usurpatæ.

SECTIO IV.
DE VARIIS MORIBUS GENTIUM.

I. Generalia de Genio singularum Regionum.

II. De Moribus Europæorum, Africanorum & Asiaticorum: Orientales non intelligunt regimen Rerumpp. Liberarum.

III. Singularia in moribus Europæorum nationum.

IV. Gen-

I.

NOn tantum terrarum spaciis, aut corporis habitu & Linguis, sed Ingeniis etiam ac Moribus Homines magnopere differunt; Estq; singulis Regionibus proprius suus veluti spiritus, qui nascentibus hominibus patriæ habitum & cupiditates statim ingenerat. *Nam ut iidem cibi pro condientium arte Saporem quidem mutant, cæterum interna vis alendi aut nocendi nullis blandimentis in totum corrumpitur: Ita in omni gente per æstus succedentium seculorum mores animosq; mutantium, hæret quædam vis inconcussa, quam hominibus pro conditione terrarum, in quibus nasci contigerit, sua fata diviserunt. Hinc illa ab antiquo vitia & patriæ sorte durantia, quas totæ in Historiis gentes aut commendant, aut notant: Ut istic naturalis levitas populos agat, turbidisq; incerta Consiliis: Illic pingues gravesq; animi tristi superbia, tanquam specie arcanæ sapientiæ ferociant; Illi sitim non tolerent; Alii in mutationem nec provisa Consilia, temporariis ingeniis incumbant; Apud cæteros placari non possit ultionis Ingenium; Rursum virtutum æternitas, velut hereditatis jure sancita; In quibusdam simplex fides, in aliis acumen animorum, in pluribus fortitudo.* Barcl. Icon. Anim. *c. II.*

II.

In communi Ingenio pravo & subdolo notantur Africani; Asiatici molles, & animo omnium artium capaci; Europæi aperti, ac feroces. Iterum Ingenium Africanorum servilius reliqvis; Unde nunqvam ampla im-

peria vel condidiſſe, vel conſervaſſe deprehenſi ſunt : Cujus cauſam colligunt ex maledictione, qvam Noachus Chami poſteris imprecatus fuit, *ut eſſent Servi Servorum. Gen. IX.* Sed de eo actum *pr. Sect. II. §. ult.* Orientales non plane ſerviles qvidem, Regibus tamen asſveti : Unde *ſvetus Regibus Oriens ap. Tacit. Hiſt. IV. 17.* Cappadoces apud Juſtinum negabant vivere ſine Rege gentem ſuam poſſe. *Perſæ asſueti ſub Rege vivere Curt. X. 5.* Et Judæi, cum θεοκρατίας ſuæ ipſos tæderet, ideo Regem ſibi conſtitui poſcebant, ut eſſent ſicut univerſæ nationes. *Et erimus nos quoq; ſicut omnes gentes, & judicabit nos Rex noſter, & egredietur ante nos & pugnabit bella noſtra pro nobis. I. Sam. IIX. 20.* Unde & rarisſime in Aſia & Africa, ſi Carthaginem excipias, Respublicas liberas videre licuit: Cum è contrario Europæi, qvippe confidentiores, ſemper liberius haberi voluerint, eoq; tot Reſpublicas Liberas formaverint, ut Græci antiqvisſimis temporibus, mox Romani, & nunc Veneti, Helvetii, Belgæ, Genuenſes, Lucenſes, &c. Peperitqve hoc ipſum Belgis in Oriente peregrinantibus non levia ſæpe incommoda, qvod populi Orientales Reipublicæ Liberæ Imperium aſſeqvi plane non potuerint, oportuitq; ſubinde Nomen Principum Arauſionenſium ſubſtitui, ut in illo tanqvam ſupremo Capite Belgarum acqvieſcerent ; Veluti & in Legatione ad Tatariæ & Chinæ Regem An. MDCLV. id Conſiliarios Regni Chinenſis diu ambiguos habuit. Weil die Herren Abgeordnete dieſe Art der Regierung nicht wohl faſſen und begreiffen konten / angeſehen den Tartern und Sineſern keine andere Regierung/ als welche ein einiger Oberherr hat/ bekant iſt/ auch nicht wuſten/was durch den Nahmen Printz eigentlichen verſtanden würde / ſo koſtete es den Geſandten faſt groſſe Mühe/ ihnen die Beſchaffenheit unſers Regiments oder Staatsrechts einzubilden : Und that noch zu letzt die Jugend des Printzen von Uranien das beſte bey der Sache/inmaſſen dieſelbe alſo auffgenommen ward / als ob die ietzige Geſandtſchafft an den Siniſchen Käyſer im Nahmen des Printzen vom Staat von Holland geſchehe; Aber in dem Verſtande/ daß wegen der Jugend oder unmündigen Jahre des Printzen / alle ſeine Güter/ wie auch das gantze Land durch den Reichs-Rath und des Printzen Mutter regieret würden ꝛc. Neuhof. Sin. Reiſebeſchr. p. 161.

III.

Circa Specialia ſingularum Nationum quod prolixe obſervavit Politiſſ.

tiss. *Barclajus*, id in hanc summam contrahimus: In *Gallis* notari amorem & patientiam Dominantis, aptitudinem corporis, eloquentiam summo ore natam, comitatem; Et inter juniores sæpe incautos impetus, vanam libertatem, vim etiam intra se irrequietam. Idq; etiamnum hodiernus Rex in suis agnovit, ideo cum Exercitus auxiliaris Gallicus in Candia cædi Turcicæ se incaute objecisset, Gallos ob præcipitantiam suam nunquam rei magnæ sustinendæ aptos fore dixit. Et pleraq; *Scripta Gallica non passura longam Diem* sine dubio eadem ob causam dicit *Priol. Hist. Gall. Lib. II. c. XLII.* *Anglis* ut plurimum gravis animus & in se velut ad consilium seductus; Discrimina omnia ipsamq; mortem impetu plus quam judicio spernunt: In rei literariæ cultura nullus modus curiosæ subtilitati; Animos religionis sensus agit acerrime. In vulgo ob spontaneam regionis felicitatem & opulentiam aliquis tumor & ferocia, flexilis tamen placida facilitate ac lenitate. In *Germanis* aperti mores & summa laborum patientia, unde ista gentis nostræ in re militari durities, varia in artibus mechanicis inventa, & in re literaria, si non aliud, certe scribendi cacoëthes, dum sciendi minus avidi, quam docendi, plura quam novimus scribimus, & famam ex voluminum numero ac magnitudine æstimamus. Cupiditas potus, vetus & à *Tacito* jam mitius tamen notatum opprobrium est: *Adversus sitim non eadem temperantia*, inquit *de Mor. German. c. XXIII.* Et *Diem noctemq; continuare potando, nulli probrum* dixerat *c. præc. XXII.* Sed non major nunc quam apud Britannos, aut alias Gentes Septentrionales nobis Lingva affines; Apud Slavonicas gentes deterior. & tantum non immensa, de quo videantur, quæ Scriptores de Rerum Russicarum & Turcicarum statu Oeconomico adnotant: Speramusq; vitium hoc, veluti jam multis in locis exaruit, ita in tota Germania nostra fatalem periodum suam tandem experturum, non minus ac morbi, qui certis annorum periodis inclusi tandem minuuntur ac desinunt, quod a Medicis jam in veterum Lepra, ac recentius in decrescente Lue Venerea notatum. *Belgæ* à teneris industrii, in rem intenti, frugales, plus antiqua bonitate, quam vana subtilitatis cultura, libertatis avidi, sed cujus speciem & vana paritatis indicia plus ipsa libertate vulgus æstimat: *Itali* animo capaci, neq; pingvi impetu & tantum ad naturæ Imperium, sed erudite & cum artificio virtutes aut vitia seqvuntur: Prolixè benevolentiæ indulgent & ubi vere amant. omnia discrimina habent infra fœderis sanctitatem, sed ad offen-

ſam faciles ejusdemq; juſto tenaciores ſunt. In *Hiſpanis* gravitas, lentor conſiliorum, profundæ ſpeculationes, Punctualitas, parſimonia in victu, ſed in amictu profuſio. De qvibus plura *P.II. c.I.§.XII. Hungaris* animus ac gellus ad venuſtam gravitatem compoſitus; In vulgo nonnulla ſævitia, qvod asſiduo bello factum putant: In vindicta ſumenda Italis accedunt; Libertatis amantisſimi ſunt, unde illa armorum contra Turcam pertinacia, qvi in unam ſervitutem omnes æqve familias premit. *Polonis* ut plurimum dura vita, ingens animi confidentia & degener in licentiam libertas. *Ruſſi* ad omne libertatis veſtigium feroces, ſi premuntur placidi, literarum rudes, Bello qvam ocio aptiores. *Suedi* in omnem polituram propenſi, conſilia ſua provide celant, merita ex virtute æſtimant, bellorum cupidi, laborum deniq; amantes & in perferendis moleſtiis infracti, qvo collimavit Oxenſtiernius Regni Suediæ Cancellarius, dum *Virgilianum* iſtud *Lib. IX. Æneid.* ipſis applicare ſolitus fuit:

Durum à ſtirpe genus: Gnatos ad flumina primum
Deferimus, ſævoq; gelu duramus & undis
Venatu invigilant pueri, ſilvasq; fatigant
Flectere ludus equos; & ſpicula tendere Cornu.
At patiens operum, parvoq; aſſveta juventus
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello,
Omne ævum ferro teritur, versâq; juvencûm
Terga fatigamus haſta, nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatq; vigorem.
Canitiem galea premimus, ſemperq; recentes
Convectare juvat prædas & vivere rapto.

Turcarum ferum genus & ad urbium, artificiorum, ſcientiæ excidium natum noſtris vitiis, qvam ſua virtute felicius fuit. Ipſis demisſa indoles, unde tanto promptius erga Principes ſuos obſeqvium, politioris vitæ minor cura, forte qvod Scythicæ originis adhuc memores ſint; Corpus tamen curare amant, & in egenorum ac hoſpitum curam effuſos gerunt animos, ſed non tam natura qvam legis Muhammedicæ autoritate.

IV.

Hinc itaq; fluxerunt diverſa illa Gentium ſtudia, ſummaqve internorum pariter ac externorum inter eas varietas, ſæpe etiam odii perpetui & [COR-]

contemptus ferax contrarietas. Sic Galli & Hiſpani, Angli & Scoti, Dani & Suedi, Poloni & Rusſi, Turcæ & Perſæ mutuis flagrant odiis, cauſa non tantum in Bellorum continuitate, ſed Ingeniorum morumqve diverſitate, latenteq; qvadam disjunctione ſita, ſeu uti *Comineus* loqvitur, qvod DEO placuerit *Disſenſiones ejusmodi veluti ſtimulum qvendam in rebus humanis collocari*: Cujus verbis jam alibi nos uſos meminimus, eadem tamen ſi hic qvoq; ſubjunxerimus, non abs re fore rati ſumus. *In rebus humanis ita comparatum eſt*, inqvit de ſuo tempore Comment. Lib. X. *ut nullus ferè ſit populus, cui non æmulum aliqvem & adverſarium Deus excitarit. Gallis oppoſuit Anglos, & Anglis Scotos. Hiſpanis perpetua quædam ſimultas intercedit cum Luſitanis. Italiæ Principes magna ex parte retinent poſſesſiones, nullo ferè titulo, & acerbe ſuis imperant. Iis adverſantur reliquæ potentiores civitates, Venetiæ, Florentia, Genua, nonnunquam etiam Bononia, Sena, Luca. Aragoniæ reges oppugnantur ab Andegavorum Ducum familia. Mediolani & Inſubriæ Viceomites ab Aureliana domo. Venetis ſunt infeſti Principes Itali & Florentini. Senenſes autem & Genuates oderunt Florentinos. Genuates laborant & ſunt diviſi civilibus factionibus. Fregoſiorum, Adornorum, & Auriorum. In Germania magnæ ſunt inter Auſtriacam & Bavaricam domum æmulationes, & qvæ ſunt ex Bavariæ Ducum ſtirpe natæ familiæ, inter ſe ipſæ disſident. Auſtriacis Principibus magnum eſt & grave odium cum Helvetiis. Impugnantur à Clivenſibus Geldri, & valde ſunt iniqvi Juliacenſibus. Quæ ſunt ad Oceanum Germanicum & Balthicum mare Civitates, bella ſæpe gerunt cum Daniæ Regibus. In Germania plurimæ ſunt arces atq; caſtella munita, quæ res licentius agendi multis occaſionem præbet. Nam unus aliqvis, famulo tantum comitatus Civitati cuipiam denunciare audet inimicitiam, confiſus aliquo Caſtello, in quod receptum habet, & ſociis aliquot equitibus. In hoc genus hominum Germaniæ Principes non admodum animadvertunt, quoniam ipſorum opera nonnunquam utuntur: Civitates autem, ubi facultas eis datur ſeveriſſimè puniunt, & facta conjuratione circumvallant aliquando receptacula illorum, & demoliuntur, ſimul in eos uſus aliquot equitum cohortes alunt. Atque is eſt per Europam rerum ſtatus. Quid per Aſiam & Africam fiat, non habeo compertum: ſed dicuntur inter ſe non minus quàm nos, imò turpius aliquanto diſſidere. Nam in ſervitutem ſe pertra-*

bunt ipsi, sed, invicem nostris hominibus venundant, & videmus, quam multi quotidie ad Lusitanos deportentur. Apparet igitur, has dissensiones veluti stimulum quendam in rebus humanis esse necessarias. Sed odia hæc ex parte deferbuerunt, novis interim veteribus succedentibus, nec stimulo veterum sublato, sed ob causas graviores retracto & veluti sub cineribus latente. Et Cardinalis Mazarinus qvidem tempore Pacificationis Pyrenææ demonstrare conatus fuit, nulla ratione niti odii inter Hispanos & Gallos necessitatem, contrariumq; post Pacem firmatam Orbi persvasum iri; Sed secuta tempora nihil aliud docuere, qvam potuisse dissidia illa suspendi qvidem, verum non tolli. *Conf. Part. II. c. I.* §. *XVI.* Rursus alii aliis contemptiores videntur & *Angli Cambros, Galli Vascones, Hispani Biscayenses* contemptim habent, licet uno secum Imperio comprehensos, qvoniam hi morum suorum tenaces, adeoqve istis simpliciores videntur. Virtutum qvoq; non idem ubivis splendor, & apud Americanos major Innocentia, apud Asiaticos θηριοφιλία, apud Europæos major Hospitalitas & studium peregrinos benefaciendi est, qvod Orientales prope ignorant, & *Carvanseris* suis seu Diversoriis publicis, imitantur qvidem, sed sola statione, non autem victu aliisve qvæ peregrinanti necessaria sunt, commodis. Majus qvoq; Decori & munditiæ apud Europæos studium, neqve Legibus hac in parte, ut Asiatici, coerceri opus habent, sine qvibus si Asiatici essent, vix qvicqvam ejus observaturi essent, qvod in neglectu urbium, platearum & ædium suarum liqvido claret, de qvo *§. seq. pluribus.*

V.

In externis vero etiam vix qvicqvam est, qvin varietatem apud diversos populos admittat. Habitandi causa Politiores urbes amant, sed illas itidem pro Ingeniorum discrimine politas, sqvallidas, multas, raras, firmas, debiles. Britanni in Europa & Japanenses in Asia mœnibus destitutas inhabitant: Causam V. *præc. c. V. §. V. & XIX.* Quod & apud veteres Germanos in usu fuit, unde Ubiis à Tencteris exprobratum, ipsos muros tanqvam munimenta servitii condidisse. Atq; iterum Japanenses aliæve gentes in Oriente ulteriori Urbes ac domos mere ligneas habitant, unde crebra illa inprimis in Japania urbium incendia. Persæ ex adverso, qvia Lignorum ac Lapidum vivorum copia carent, è terra & argilla muros & ædes suos formant; Nec alia Palatiorum materia, qvæ tota lateritia sunt, nec edita, verum humilia & raro in tertiam contignationem surgentia. In Ispahanam Regiam

Persas

Perſarum ideo facilis pasſim ingresſus, quia muri terrei adeoq; ob tempeſtatum vim ſemiruti ſunt. Nulla qvoqve platearum in Urbibus apud Perſas & Turcas commoditas, cum lapidibus ſtratæ non ſint, cum ingenti euntium hieme à cœno, æſtate à pulvere incommodo. Vid. de Iſpahana *Tavernier. Part.I. Lib.IV. c.V.* De Cairo Ægypti *Pr. Radzivil. Ep. III. fol. 153.* Nec ordo vel mundities aliqva earum eſt. *Nihil non illuſtre & tanta, qvæ ſpargebatur fama dignum in hac urbe extare oculis quoq; ſpondentibus fiſus credebam, qvam tamen ingresſus, me miſere deluſum eſſe præſens ſenſi: Mihi primum diſplicuere ſalebroſi viarum flexus & inæqvalitates non ſine labore ſuperandæ; Undeqvaq; enim vel aſcendendo, vel deſcendendo iter, ſi unicam, qvæ urbem transverſim dividens ab Imperatoris palatio ad Portam Adrianopolitanam æqvali ſuperficie, ac ſine aliqva curvatura ducit, plateam excipias: Dein earundem anguſtiæ, qvæ nitori & amœnitati detrahunt, ut ædes alicubi utrinq; ſe fere contigere videantur. Verum hæc nihili plane erant, præ ſpurcitie, cœno & ſordibus, quibus plateæ ſcatent, præ ſterqviliniis, præ ſolitudinibus, quas incendia pasſim fecerant, præ deniq; tabernis & ædibus humilibus inornatisq; non è Saxo affabre dedolato, ſed è tenuioribus asſeribus, vel luto ſole cocto coagmentatis.* Ita teſtatur de Conſtantinopoli *Thom. Smith. Notic. Conſtant. p. 80.* Et de Ispahana, *Tavernier. c.l.* Plateas Inæqvales, anguſtas, magnam partem obſcuras eſſe, & mille ſordium generibus ipſisq; cadaveribus animalium ſæpe impleri: Qvi mundius vivere cupiant, eo tantum à reliqvis differre, qvod ſordes certo loco ante ædes ſuas colligant ſtatis diebus poſthac à ruſticis exportandas. Nec ædium apud Gentes haſce externus aliqvis nitor eſt, qvanqvam intus ſubinde non male exornatas habeant. De Perſicis Teſtis iterum *Tavernier. c. l. c. IV.* Et de Conſtantinopolitanis *Th. Smith.* qvi poſtqvam humiles & male coagmentatas dixerat, *Nullibi hic exurgunt,* ait, *porticus columnis ſuffultæ, non poſtes deaurati, non arborum ſeriatim depactarum ordines ambulacra ornant terminantq;, fruſtra imagines pictas, ſculptas aut opere coronario elaboratas hic qværas: Areæ, ſiqvæ ſint, penitus deformes nec juxta canonē diſpoſitæ.* Alii iterum populi ſub terra ſibi ſedes elegerunt, de qvibus dictum *Sect. II.* Alii in aqvis, veluti in China totos pagos ac Civitates Natatiles videre eſt, de qvibus iterum Neuhoff Sin. Reiſebeſchr. p. 127. Es kam daher getrieben ein gantzes Dörfflein/ dergleichen die Sineſer treibende oder Schwimmende Dörffer nen-

nennen / und warlich ein niegesehenes / recht wunderseltzames und kurtzweiliges Spectackel. Solche schwimmende Dörffer wissen die Sineser so artig und künstlich zu bauen / daß auch der aller Sinreicheste Europeer es Ihnen kaum nachthun würde. Die Materie daraus ihr Fundament bestehet / ist eine besondere Art Schilff oder Rieth überaus dicke und starck / das mit Gewalt auff dem Wasser schwimmet / und von den Portugiesen dazu Lande Bambu oder Bambus genennet wird. Solche Bambus Riethe werden mit dicken Höltzern an einander gefüget / und mit Stricken / von den Sinischen Gewächse Rotang feste gemachet; Auff dermassen dichte zusammen geschnüreten Riethen / bauet man Hütten und kleine Häußlein / von Brettern und anderer leichten Materie / und decket sie oben mit einem Mattendach. Darinn können die Sineser mit Weib und Kindern sich auffhalten und ernehren / nicht anders als / ob sie auf dem festen Lande wohnten: Und sind etliche dieser in Wasser treibenden Dörffer so groß / das sie sich bißweilen gantzer 200. Familien oder Haußgesinde darauff behelffen können. Diese Leute treiben fürnehmlich Kauffhandel mit allerhand Sinischen Wahren / und fahren demnach mit ihrem Dorffe oder Hauß-Flotte die Flüsse und Ströme hinlangs von einem Orte zum andern. Selbige aber fort zubringen / gebrauchet man kein Seegel von Matten / dergleichen sonst mehrentheils auff allen Sinischen Schiffen sein; Sondern lässet sich entweder mit den Strome hinab treiben oder scheubet sie mit Bäumen / und ziehet sie mit den Stricken gegen den Strohm hinauf. Wann sie an einen Ort kommen / da sie was zu verkauffen gedencken / stecken sie Bäume in den Grund / und machen ihre Dorff daran feste. Nicht allein aber findet man in Sina Dörffer auff den Wasser treiben / sondern auch gantze Stäte / welche nicht aus Häusern / sondern aus gemeinen Schiffen bestehen und daher Schiff-Stäte mögen genennet werden. Denn da giebts Flotten von 400 oder 500 Schiffen / allda Juncken genant / welche sich für und für als gantze Stäte zusammen halten / und darauff die Sineser ihr Lebelang mit Weibern und Kindern wohnen. Mit einer solchen Flotte fahren sie durchs gantze Land die Flüsse und Ströme hinlangs von einem Ort zum andern / ihren Kauffhandel zu treiben: Und wann sie damit auffbrechen / und weiter gehen / scheinet es als ob eine gantze Schif-Stadt / so zu reden / auffgebrochen. Sie halten auch auf diesen Schiffen nicht anders / wie auff dem Lande / allerhand Vieh / sonderlich

ſich aber Schweine. An was Ort ſie kommen/da bleiben Sie gemeiniglich etliche Monden/alsdann reden ſie alleſamt einerley Sprache/wiewol ſie ſonſten Völcker von mancherley Sprachen ſeyn. Conf. *Ferdin. Pinton. Itin. c. XXVIII.* Idem de Tunqvinenſibus & Cochinchinenſibus ſibi à Bonziis Tunqvinenſium narratum refert *Tavernier. part.* III. *Hiſtor. Regni Tunqvin. c.* II. Terram ipſorum populoſiorem fore, niſi incolæ in aqva mallent, qvam terra vivere. *Ils ajouteroient, qu' il y en auroit bien d' avantage, ni l' ſtoit, que de meſme, que les Cochinchinois leurs voiſins, ils aiment fort l'eau, ou ils demeurent plus volontiers, que ſur terre, & l' on void en effet la plus part de leur Rivieres couvertes de bateaux, qui leur ſervent de maiſons, & qui ſont fort propres bien qu' ils y tiennent auſſi leur beſtail.* Fuitque cum Chinenſes ac Tatari id etiam de Belgis perſuaſum haberent, ipſos in aqvis hærere, non in terra vivere: Vid. eundem Neuhoff. *Lib. cit. pag. 160.* Porro *Arabum* familiæ per ſolitudines vagantur, unde iſta *Nomadum, Scenitarum, Saracenorum*, priſca nomina. Et *Scythis* veteribus nulli inter ſe fines, nec domus ulla, aut tectum, aut ſedes, *armenta & pecora ſemper paſcentibus & per incultas ſolitudines errare ſolitis*, ut loqvitur *Juſtinus Lib. II. Hiſtor.* Qvibus non diſſimiles ſunt, qvi *Cingarorum* ſeu *Zigeunorum* nomine per Europam vagantur, apud Gallos & Anglos Ægyptii, Belgis Heydens / Ethnici, Hiſpanis Gittani dicti, reipſa autem Colluvies variarum gentium nusqvam habitans & Ægyptiorum aut Nubianorum nomen mentita; Profitentur enim ſe ex Inferiori Ægypto aut Nubia ortos, atqve ad erraticum hoc vitæ genus divinitus damnatos eſſe, qvod majores ſui olim B. Virginem cum Infante Jeſu hoſpitio excipere recuſaverint, referente *Aventino Lib. VII. Annal.* Cum in Galliam primo venirent prætexuerunt vagationem ſuam eſſe ſeptem annorum pœnitentiam à Pontifice M. ipſis impoſitam ob apoſtaſiam à fide Chriſtiana ad Muhammedismum, nec ſeptennium iſtud finitum, verum perpetuo ſuccedere ap. *Paſchal. Lib. IV. des Recherches de la Fr.* Qvorum qvicqvid ſit, potuit fieri, ut errones ejusmodi calamitatibus bellicis primum ex Nubia & conterminis regionibus expulſi, & jam ante erroneo vitæ generi aſſueti poſt longas ambages in Circum-Danubianas regiones ſe effuderint, ibiqve ad tempus erraverint, atqve inde per Hungariam in Bohemiam, Germaniam, Galliam deſcenderint, ſed qvibus ſuccedenti tempore varij errones ex Gentibus illis, qvarum regiones pervagati & qvibus cum

aliqvandiu morati fuerint, manipulis ipſorum ſe immiſcuerint. Plura huc pertinentia V. in *Ph. Honor. Theſ. Polit. Part. II. Diſc. de Cingarorum ſeu Stellionum, qvi ſub Ægyptiorum nomine per totam Europam vagantur origine.* De tempore, qvo primum noſtris & alijs Occidentalibus Europæ tractibus innotuerunt, plerorumq; opinio eſt, id factũ circa A. MCCCCXVII. Vid. inter alios *Spondanum in Auctario Chronolog. ad Epitomen Annall. Baronii ad A. MCCCCXVIII.* Ubi refert, qvod mentiantur ſe deſcendisſe ex Urbis Singaræ in Meſopotamia Incolis, qvos à Juliano Apoſtata inde pulſos poſtmodum vagabunda ejusmodi vita diſtrahi oportuerit. Cæterum non tolerandos eſſe in bene conſtitutis Rebuspublicis res extra dubium poſita eſt. Unde jam Edicto Ordinum Galliæ An. MDLXI Regno Galliæ excluſi fuerunt: In Hiſpania cum longe lateque grasſarentur, Edicto Ferdinandi A. MCCCCXCII. coërceri cœperunt, *T. Bodino L. V. de Rep.* & ex eo *Camerar. Cent. II. c. LXXV.* Idemq; ibi exhibet ex P. Danaiſio in Jure Camerali tale comitiorum Decretum: *Zigeuner* qvos compertum eſt proditores eſſe & exploratores hominum, nusqvam in Imperio locum inveniunto: In deprehenſos vis & injuria ſine fraude eſto: Fides publica nec dator, nec data ſervator. E Brabantia excluſi Edicto Caroli V. ſub pœna capitis & Bonorum. *Lit. Introit. Brabant. Addit. II. Art. VI.* Ex Hollandia Decreto Curiæ d. XXI. Jul. A. MDLXXXII. Ubi vocantur Heydens ende Egyptenaeren. In Imperio Turcico *Torlaqvi* errones & impoſtores Cingaris non abſimiles A. MCCCCXCIV. à Bajazete proſcripti ſunt. De qvibus V. *Leuncl. Pand. Turc. n. CLXXI. & Camer. Cent. II. c. LXXV.* Alia de ipſis qvæſita, qva religione ſint, an Infantes ipſorum baptizandi, qua Lingva utantur &c. Vid. ap. *Voet. T. II. Diſp. de Gentiliſmo*, qvem & in his qvæ diximus fere ſecuti fuimus. Recentius ipſos peculiari ſcripto proſeqvi non dedignatus fuit Nobil. Vir *Ahasverus Fritſchius de Zigeunis.*

VI.

Similis in habitu externo hominum varietas; Et Aſiaticis, Africanis & Europæis Orientalibus fluxæ veſtes placuerunt; Europæi reliqvi autem ſtrictiorem & ſingulos artus exprimentem habitum maluerunt, qvanqvam ne illum qvidem conſtantem aut perpetuo eundem: Unde *Alamodica* veſtium apud Gallos, Italos, Germanos, Danos, Suedos varietas: Qvæ licet in ſe non adeo improbari poſſe videatur; Cur enim id homini non licere putemus, qvod videmus naturam quotidie in plantarum

tarum foliis, floribus, fructibus, Animalium pilis, plumis, cristis, infinities moliri? Et *Tertullianus* cum togam suam cum Pallio commutasset, non obscure eam defendit, emisso *Tractatu de Pallio*. Omnibus tamen eundem decorem non æqve adjicit: Unde Gallis, qvod habili motu ac gestibus sint, qvaliscunq; vestium mutatio æqve convenire videtur, qvæ in alijs gentibus prope ridicula fit, ignaris *leporis & gratiæ virtute in nonnullis hominibus uno genio cuncta placere, in aliis autem in quibus Natura ad hos mutabiles habitus propitia non est, ejusdem venustationis imitationem & curam ingratam ac ludicram esse. Barcl. Ic. Anim. c. III.* Qvibus utinam Davidis istud de recens induto habitu aulico in corde esset: *Non possum sic incedere, qvia non usum habeo I. Sam. XVII. 34.* Hispani tamen, Helvetij, Hungari habitus sui tenaciores sunt. Africani, Americani & Insulanorum plurimi, qvos gravior Solis æstus premit, eum prorsus contemnunt, nisi qvod partes naturales nonnihil obtegant. Et primi parentes nostri in Statu Innocentiæ *ambo nudi erant, & non erubescebant. Gen. II. 25.* Qvod tamen an eorum posteri imitaturi fuissent, qvi in Zonas frigidas, aut Temperatarum remotiores partes habitatum ivissent, merito dubitamus: Certum enim non minus ac nunc, hiemem, frigus, pluvias tunc futuras fuisse; Qvas proinde tunc etiam æqve declinari oportuisset, vel corpus nostrum nullum talium sensum habiturum fuisse dicendum erit. Est & in tegumentis capitum differentia, & cum Pilei Hispanis, Italis, Gallis, Germanis &c. placeant, Europæis Orientalibus mitræ Turcis, Persis, Mauris Tulipanta arriserunt, sed cum discrimine, & Turcæ laneum simplex, Persæ lineum cum plicis, Mauri cum parte fasciæ ejus à capite pendula elegerunt. Vid. de hisce *Gabr. Sionita de Mor. Oriental. c. XI.* De Tulipantis Persarum *Herbert. Itinerar. pag 122.* Romani veteres caput peculiari tegumento plane non tegebant, sed vel aperto capite, vel veste tecto incedebant: Unde antiqvæ statuæ & numi ænei nudis capitibus videntur; Nec apud Homerum ulla vel Pilei vel Causiæ mentio. Facitq; huc & Calvitium Cæsaris apud Sueton. qvi eo nomine Jus laureæ perpetuo gestandæ oblatum libens accepit. *Bonif. Hist. Ludicr. Lib. IV. c. XX.* Africani cis Senegam ipsum os tegunt, unde Astomorum fabula. Vid *præc. Sect. II. n. VII.* Placuit & coloribus variari, unde Purpura, Color croceus, albor, rubor, nigror pro conditione ac Dignitate utentium modo selecti, modo rejecti, de qvibus egimus *Notic. Dign. Illust. Dis. VI. c. I.*

VII.

Non minor aliis qvoqve vitæ actionibus intercedit varietas. Ita dum nos sedilibus inclinamus corporis molem, Orientales humi sedent, genibus in crucis formam dispositis. Neq; usum Lectorum editorum sciunt, sed substracto Tapete humi procumbunt. Dextrum latus nobis honoratius est, at in Asia sinistrum, qvoniam à sinistro latere ensem gerimus. *Herbert. p.59.* Gallis, Anglis euntibus istud qvod parieti propius, qvia major in eundo ibi commoditas. In Cibo sumendo rarus apud Orientales cultrorum usus, sed manuum ministerium sufficere putant; At inter bibendum labra vasi admovere dedecus interpretantur ipsi alias abjectissimi harum Gentium. Leiden es nicht/wenn man von ihnen einen Trunck Wassers begehret/daß man den Krug oder das Geschirr an den Mund setzet/ sondern man muß es hoch heben/ daß es von der Höhe unberührt in den Mund lauffen muß/ dergleichen Manier auch Mohren/ Persianer und Javanen haben/ *Saar. Itin. c. IV.* De Vini Usu apud Muhammedanos & Peruanos in America vetito Vid. *seq. c. X. §. II.* Defunctos Christiani pedibus, Turcæ capite obversos ex ædibus efferunt. *Pr. Radzivil. Ep. III. f. 155.* Campanæ publicorum Signorum loco per maximam partem Christianismi, in Persia etiam, & apud Chinenses usurpantur, at apud Turcas prorsus prohibitæ sunt, nec nisi speciali privilegio indulgentur, qvale est qvod Maronitæ habent in Monte Libano. Vid. *J. Jac.* Breuning *Part. III. cap. XI. fol. 237.* Et in *Japotna* pago Serviæ Horologium auditur. Vid. Neitschütz *Itin. Part. II. cap. VI.* Ac rursus aliud Philippopoli Macedoniæ. Vid. *Eund. Part. II. cap. XIII.* Sed qvis omnia recensendo esset? Prætermittendum tamen non est, Japanios in extremo Oriente à plerisque nostris moribus prorsus divertere & in contrarium niti: Qvam in rem fidem suam præstabit *Arn. Montan.* Denckw. Gesandsch. an die K. von Japan p. 44. 45. Schwartze und Scharlacken Farbe ist bey Ihnen ein Zeichen der Fröligkeit/ aber weisse der Trauer: Und ist kaum zu glauben/ wie sie in ihren Gebräuchen von den Europeern so sehre unterschieden seyn. Was den Geruch belanget/ so können Sie unser Räuchwerck gantz nicht vertragen. Was den Geschmack betrifft/ so eckelt Sie vor unsern Leckerbißlein/ und uns wieder vor ihren besten Speisen. Wir trincken kaltes Geträncke; Sie hergegen Winters und Sommers warm. Unsere Ohren schöpffen die wenigste Lust aus ihren Kunstgesängen. Die Schönheit der Zähne bestehet bey uns in

weisser

weisser Farbe / bey ihnen in Schwartzer ; Deßhalben sie auch dieselben mit einem Pechschwartzen Saffte stets bestreichen. Die Freunde und Männer gehen vor den Frauen / die Dienstbothen folgen. Wir steigen auff der lincken Seite zu Pferde / Sie zur Rechten. Wir entblössen im Grüßen unser Haupt / sie hergegen die Füsse / in dem sie ihre Schuheschlurffen ein wenig fortschleppen. Wir stehen auff vor einem ankommenden Freunde / sie aber setzen sich nieder. Wir schätzen die Edeln Steine sehr hoch / sie hergegen ihre Eiserne und Leimerne Gefäße. In Kranckheiten gebrauchen wir süsse / angenehme und wohlgekochte Speisen ; Sie aber saltzige / saure / herbe und rohe ; Wir Hühner und gemäste Vögel : Sie Fische und Seemuscheln ; Wir lassen uns offte das Blut abzapfen / Sie niemahls.

VIII.

Homines Politura morum destitutos vocamus *Barbaros*, eosdemq; si Jurium Humanitatis prorsus ignari videantur *Feros, Silvestres*. Ad æqvivocationem nominis pertinet Barbaros vocatos, I. Qvi difficili & aspera pronunciatione usi sunt. *Hos initio vocarunt Barbaros, tanquam deductionem aut asperitatem oris exprobrantes.* Strab. *Geogr. L. XIV.* II. Qvi Græci non erant: *Deinde tanquam communi quodam gentili nomine abusi sumq in nationum divisione*, Barbaros Græcis *opponentes*. Idem *Strabo l. c.* III. Etiam *Barbarus est* ἑτερόγλωσσος, quos non intelligimus, nec nos illi. Ovid de Ponto: *Barbarus hic ego sum, quia non intelligor ulli.* Qvomodo etiam Paulus explicat I. *Cor.* XIV. 2. *Nisi sciero vim vocis, ero ei qui loquitur Barbarus, & qui loquitur, apud me Barbarus fuerit. B. Parens meus Orig. L. L. V. Barbarus.* Sic testatur Herodotus in Euterpe antiquos Ægyptios omnes, qui Lingua sua non essent, vocasse Barbaros. IV. Romanis in more erat omnes extra Jurisdictionem suam positas gentes *Barbaros* vocare. *Sane ut fatum Orbis eo tempore erat, nulli Genti liberæ esse licuit, quæ non Barbara Romanis haberetur. Victa quia ad servitutem veniebat, Ingenium videbatur ad humanitatis cultum traducere. Soli fere Germani Barbari esse maluerunt, quam liberi non esse, digni quoq; ut ad se Imperium tandem cum Bonis omnibus Artibus Literisq; traherent suumq; nomen cum Romano exæquarent. Postquam desierunt Barbari appellari, quam non fuerint olim Barbari, sero apparuit.* Putean. *Patroc. Barb.* Sicque & *Concilium Chalcedonense Can.* XXIIX. Ἐπισκόπους τοὺς ἐν Βαρ-

βαρβαροῖς appellat omnes extra terras Imperii Romani degentes. Et *Canones Ecclesiæ Africanæ Can. LII.* Mauritaniam, quæ Imperii pars erat τῷ Barbarico itidem in Africa opponit. Unde haut dubia iſta Barbariæ appellatio in parte Africæ Litorali ad Mare Mediterraneum hodienum ſervata fluxit. Voci origo à *Bar* & *Bara*, quod apud Chaldæos & Rabbinos foris, agrum, locum incultum aut ſilveſtrem denotat, Et *Barriat* Arabibus eſt campus, deſertum, *Barri* agreſtis, ſilvaticus, Exterus. Vid. *B. Parent. meum l. c. Voet. T.* III. *Disput. de Ignor. pag* 6;4. Conf *Lel. Bisciola Hor. Subſec. L.* I. *c.* XVII. Putean. *in Patrocinio Barbarorum* ad Card Barberinum præmiſſo *Historiæ Insubricæ.* Sed proprie *Barbari* ſunt, quorum actionibus nulla eſt cum natura Rationali connexio. Et Europæi noſtri Turcas alioſq; Aſiaticos non immerto pro Barbaris habent, quia Actiones ipſorum non rei humanæ, ſed bono privato ſuo tantum inſerviunt, quod veluti cum Brutis nobis commune eſt, ita connexione cum ſtatu Humano h. vita Rational. & Sociali caret. Summe Barbari ſunt, qui jura Humanitatis plane neſciunt, adeoq; omni morum politura carent, *Feri. Silveſtres* alias dicti, qvales in deſertis Aſiæ, Africæ & Americæ passim occurrunt. Sic partem Incolarum Regni *Tombut* in Africa adeo non barbaram, ſed plane brutam, & vix vocem humanam loqventem deprehendere eſt: Men vindt daer Volcken / die ſo wilt zyn / dat zy nauwelycks konnen ſprecken / ſo vuyl en ſmoddig / dat zy t' ingewant der Beſten vol vuyligheit / en zonder het te waſchen / eten / en ſo beeſtelyck / dat zy eer verhongerde honden ſchynen / den Menſchen / die t' gebruyck van reden hebben. Le Blanc. *Itin. P.II. c. I.* Idem de Incolis Prom. Bonæ Spei perhibent, qvos *Soltbaniman* vocari ſcribit *Mandelslo Itin. p. II. c. XVI.* Ab aliis *Hottentots* dicuntur, à ſordido Inteſtinorū mactatarum Beſtiarum eſu. A Portugallis *Cafri & Cafres*; Et totus tractus à Mozambica ad Caput B. S. *Cafaria, Coſte des Cafres. Plane Barbari ſunt, Beſtiis, qvam hominibus propriores, nulla Legum aut Dei Scientia.* Linſchot. *cap. IV.* & præſertim *cap. XLI.* De Silveſtribus Regni Chinæ in montanis ad Urbem *Queicheu*, & in monte *Changno* ad *Suming.* Vid. Neuhof. Allgemeine Beſchreib. des Reichs China *cap. XII.* De Americanis passim agunt Itineraria. In Europa tales fere ſunt Tatari Ceremiſſi, de quibus *Olear. Perſ. Itiner.* & qui in Hibernia adhuc Silveſtres vocantur, de qvibus *Camden. Deſcr. Hibern.* Eodemq; ſenſu forte Latini Germaniq; Scriptores Slavos *Wilizos* dixere à ferocia, qvaſi die Wilden / Vid. *Pontan.*

Chron.

Chron. Dan. f. 714. Eodem referendi ab inhumanitate ſua famoſi *Anthropophagi:* Quales Incolæ *Inſularum de Andemaon* in Oceano Indico & *Caribani* aliique in America, quibus volupe cum vicinis bella gerere, & illorum tanquam hoſtium carnes in cibum ſuum vertere: De illis Vid. *Le Blanc. l. XIV* De his *Job. Mocquet Itin. L. II.* Quanquam Hiſpanorum cadaveribus in America aliquando parcitum fuerit, Americanis cauſantibus, ſe vereri ne qui vivi adeo noxii fuerint, etiam carne ſua ſumentibus adhuc nocituri eſſent. *Benzon. Hiſtor. N. O. L. I. c. XXIII.* Cæterum ſors hæc alios quoque advenas manet, tempeſtate aut ſimili caſu eò abreptos: Unde & juſtitiam armorum Indis illatorum aliqui deduxerunt & ſe arbitrari ſcribit *Ill. Verulamius*, Conſvetudinem apud Gentes ejus modi, *homines ſacrificandi & multo magis* carnes humanas manducandi *tantam abominationem fuiſſe, ut erubeſcere cogatur, quicunq; certe negaverit, morem hunc execrabilem cum aliis improbisſimis conjunctum Hiſpanis juſtam cauſam tribuiſſe, Territoria eorum invadendi, ut per Legem Naturæ proſcripta, & Populum vel reducendi vel expellendi. De Bell. Sacr. p. 1310.* Quæ tamen dubiis non carent. Antropophagia enim, licet Barbara & maxime inhumana conſvetudo ſit, Juri Naturæ tamen ideo adverſa dici nequit, cum & Mumiam & ſangvinem humanum in Medicinam vertamus & in caſu extremæ necesſitatis Caro mortua in cibum verti poſſe compluribus Dd. Moralium videatur. Vid. *Cajetan. Toſtat. Sanchez, Buſenbaum, Laymannus*, ap. Wulfer. Diſcurſ. præliminari in Itinerar. Joh. Saarii; Et *Toletus Inſt. Sacerdot ac. Pœn. L. IIX. c. LX. p. 796. Quædam,* inquit, *abſolute ſpectata eſſe quidem a natura hominis aliena, quæ tamen in extrema necesſitate permiſſa ſunt, v. gr. ſe inebriare, ſibi ipſi brachium abſcindere, ſi ita neceſſe ſit ad propriam vitam conſervandam. Quemadmodum enim in his Caſibus non inhonoratur natura humana, quando levius nocumentum poſtponitur majori nocumento: Ita etiam in priori Caſu non inhonoratur natura humana, ſed potius videtur honorari, quando aſſumitur emortua, ut altera à morte liberetur.* Jam vero quod juris Naturæ eſt veluti cum Natura rationali congruit, ita qvicquid contra Jus Naturæ eſt, tam malum eſt, ut nec fieri bonum, nec per ullam diſpenſationem excuſari posſit. Deinde ſi etiam Anthropophagia eſſet contra Jus Naturæ, non tamen ideo extero Principi licebit hanc in alia Gente punire, quia cum neuter altero ſuperior ſit, in ſe invicem Imperium

rium exercere neqveunt. Unde *Jos. A Costa L. II. de Procur. Indor. Salute C. V. Quod si Magistratus aut Respublica Barbarorum suo muneri non facit satis, habet Judicem Deum, non Remp. aut Principem aliquem externum. Alioquin cum gravissime peccent interdum Principes aut Magistratus nostri, licebit vel Gallo, vel Italo, vel Anglo Hispaniensis Reip. peccata castigare & jus dicere, ut vicissim inter se Principes hac autoritate fungantur: Quo neq; ineptius, neq; rebus humanis exitialius dici quicquam potest.* Et Franciscus a Victor. Relect. IX. de Temper. *Constituto quod nec sit licitum vesci carnibus humanis, sequitur Quæstio moralis: An siqui habeant hanc sacrilegam Consuetudinem, ut vescantur tali carne &c. possint Principes Christiani sua autoritate ista ratione bellum illis inferre, & quatenus liceat: Et si hoc non possunt sua Authoritate, an saltem ex Authoritate, mandato vel Commisisone Summi Pontificis hoc possint? Et quidem Augustinus Anchor. Archidiac. & Silvester dicunt, quod siquæ nationes sint quæ contra Jus Divinum supernaturale & revelatum faciunt, coerceri non debent, nec possunt, ut desistant ab illa violatione, ut si qui peccant peculiariter contra Legem Mosaicam. Et ratio est, quia non possunt convinci manifeste, quod male faciant, & per consequens damnari Juridice possunt, & quia nemo indemnatus potest puniri, ideo non possunt illâ causa aut bello aut alia persecutione coerceri à talibus peccatis.* Vid. pluribus hac de re doctissime disserentem *Dan. Wulferum ante cit. Diss. Prælim. in Itinerar. Saarii.* De more senio aut morbo confectos, aut defunctos parentes, consangvineos &c. edendi apud Ethnicos Vid. *Carolin.* Heedendaagsche Heidendom. *P. I. c. XXIV. S.* II. Ipsis Europæis nostris hanc Anthropophagiam ab Æthiopibus Africæ ad Oceanum Æthiopicum objectam legimus in Navigatione *Aloysii da Ca da Musto L.* I. *c.* XXXIIX. Se scire, quæ gens sit Christiana natio & unde veniat, scireq; quid egerint jam pridem cum Rege Senegæ & aliis Nigritis suæ ditionis, qui boni esse non possint, quippe *qui non ignorent Christianos vesci humana carne, nec alia de causa emere Nigritarum mancipia, nisi ut mandant & lancinent ut ferinas carnes.* Quibus in cumulum adjicimus, qvos inter Bruta educatos subinde videmus; Hi summe feri sunt, & vix exigua Rationis vestigia servant, quæ licet eos non destituat, sub feritate tamen velut obruta jacet, cujus vincula etiam licet tardiuscule rumpit, si hominum consortio reddantur.

Talis

Talisque forsan ille Danorum Princeps *Biarno* h. Bähr / Ursus dictus, non qvod ex consvetudine mulieris cum urso natus fuerit, sed qvod fato inter Ursos conservatus horum indolis aliqvid assumserit. *Conf. P. II. c. V.* §. IV. Et ante paucos annos simile exemplum in Lithuania visum Hominis inter Ursos educati, ursinamq; feritatem induti, ac tandem capti & ad rationem reducti: Qvod ob rei novitatem, singularesq; ejus circumstantias ex ratione, qva in manus nostras venit, hic subjiciemus ac desinemus:

DE HOMINE INTER URSOS
Anno MDCLXI. in Lithuano-Grodnensibus Sylvis reperto &c. Ad Dn. Petrum Adamum Opalinsky, Succamerarium Posnaniensem, Gubernatorem Sremensem &c. Sacræ Reg. Maj. Colonellum &c.
CARMEN ALCAICUM,

Auctore
JOANNE REDWIZ, Lesnæ
Anno MDCLXXIV.

Stupesce rerũ perpetuans parens
Natura, nobis atq; stupentibus
Rerum creatarum recessus
Ingeniosa tuos revela.
Humanitas, edisse re, qualiter
Immanitati quadrupedem vel &
Immanitas humanitati,
Se bene consociare possit:
Ut inter ursos indomitos homo,
Ursasq; vitæ stamina ducere;
Infantis obstetrix & Ursa
Esse ferox valeat recense.
Revolve prisci tempora seculi
Facunda Clio, progenitos Rheâ
Qvondã Gemellos, ac Qvirinos
Romulidumq; repande cunas;
Dicasq; si non Romulus & Remus
Clementiores matre sinus Lupæ
Sensere: nutritiq; si non
Uberibus fuerant lupinis.
Nec fabulosas credite posteri
Has esse cunas, ex quibus omnium
Immensa rerum gentiumq;
Ista Monarchia crevit olim,
Cujus sequaces nunc Aquilæ sua
Germanicorũ sceptra gerunt adhuc
Pomæriorum, finiumq;
Regna potentia jam gubernãt
Augusta Divum Numina Cæsarum.
Miramur hanc non immerito Lupæ
Benignitatem, mater atrox
Sylvia quam soboli negavit.

O sæva Mater, sævior hac Lupa!
Hac matre dura mitior ò Lupa!
Antiqua nec miretur ætas
Ista cubilia mira Romæ.
En sisto vobis Municipem novum
Hic inter Ursos consociabilem.
Hujus parentes qui fuere;
Qualiter hic fuerit creatus,
Scit nemo, solus quam Deus, omnia
Cui nota sunt, & quē nihil hic latet.
Vel sciverint fortassis Ursi,
Quem patrio puerū fovebant
Amore, victu quem recreaverant,
Et protegebant; ceu Mareotica
Hunc Ursa Mater, trux vel Ursus
Ipse pater genuisset illum.
Hos inter Ursos ille repertus est
Nō Ursus, Ursis (quæ Metamorphosis)
Natus puer, nescitur, isto
Tempore quo Casimirus *ille*
Poloniarum Rex, Jagelonius
Supremus Hæres, *atq; Niverniæ*
Ex Lilieto Galliarum
Quū Ludovica Maria *Princeps*
Regina, Regni Jura Lechis dabant;
Hæc Martiali cumq; fatisceret
Vastata conto Gens Polona
Ursaq; Mænalis æstuaret,
Ac sæva nostros Moscua *limites*
Vexaret armis, & Gediminiæ
Telluris Heros ille summus
Militiæ moderator esset
Sapieha, *cujus jussa prior citis*
Præfectus Euris expediit statim
Oskierka, *bissenas equorum*
Lithuanici *populi phalanges*
Ducens, ruebat deproperantibus,
Non segnis Heros, hostibus obviam:
Grodnensium venisset hic cum
Ad juga, qua Nemō horret ingēs,
Cursu ferarum; saltibus altius
Ex circulatis quadrupedantibus
Longe caballis, grandis, ecce
Horridus atq; jubâ cruentus
Ursus minaci fronte, bipes, quasi
Stans excubasset pro reliquo grege,
Nidosq; tum custodiisset,
Eminus adspicitur Gradivis.
Circumrotantes en variis equi
Miscentur omnes flexibus, hinniūt;
Sese supinant, frena mordent,
Pulveream quatiuntq; terram:
Horrent & istam cernere belluam,
Quæ tum retorto mēbra levaverat
Surrecta trunco, rancidoq;
Ore sonos, fremitusq; prompsit.
Oskierka Martis Clarus Adoreis
Nil tale quicquā pectore suspicans,
Commilitiones illiusq;
Hac celeri novitate moti,
Pars hæsitabant, pars properaverāt
In castra densis quadrupedū globis,
Ursos videbant utriusq;
Sex geminos, hominumq; sexus

Binos quietè ſtertere per ſinus,
Qui ſuxerant ceu Matris ab ubere
Vitale mel lactis cibumq;,
Propria quẽ genitrix negabat.
Quæ ſanctioris provida Numinis
Nutrivit iſtos gratia? Nutibus,
O magna Majeſtas, *feroces*
Rite tuis famulantur Urſi:
Qvèis ſævius nil, Marmoricos niſi
Totus leones orbis habet, truces
Vel tigrides. Quos inter Urſos
Accelerant volitante cuncti,
Ut vindicarent hos ad imaginem
Dei creatos, agmine milites:
Oskierka *primus tela librat,*
Mox reliqui catapulta vibrãt,
Plumboq; fuſis glandibus hos petũt,
Tanguntq; plures, de ſtabulis ſuis
Pelluntur omnes murmurando,
Atq; fugam dubii capeſſunt.
Hic unus altam ſcandit in arborẽ,
Alter paludes, in via pars petit
Uliginoſo teſqua cœno,
Et loca pars lutulenta quærit.
Tantum relictus tum fuit unicus
Currẽs ad inſtar quadrupedũ puer,
Vultus & obliquans ubiq;
Callibus inſtitit, & cucurrit,
Ejus ſubibant quam ſocii viam,
Et chara Nutrix & Pater iverant.
Hunc inſecuti milites: quos
Ille fugit, ſociosq; quærit,
Humanitatis neſcius hic homo,
Oblitus imo queis homo vultibus
Incedat; omnes efferatis
Aſpicit hos oculis feroxq;
Totus reſultat ſe capientibus,
Clamore ſtridet, dentibus, unguibꝰ,
Et viribus pugnat, repugnat,
Urſus ut indomitus reſiſtit.
Dilapſus alter, cum reliqvis, homo
Urſis, abivit quandoquidem cito,
Qui feſſus urſæ Brachiorum
Flexibus incubuit benignis:
Hunc ſed ligarunt (non potuit quia
Sufferre vultus ac hominũ manus)
Secumq; deduxere captum.
Albus homo cute, qua caputq;
Certantibus vel cum nive crinibus,
Qua mẽbra pulcher viribꝰ integer,
Formá decentes æquat omnes
Cæruleis homines ocellis:
Senſus ſed omnes, mens ratioq; ſic
Obbrutuerunt, ut penitus nihil,
Comune quã quod Bruta, quodve
Urſus, habent, teneat ſciatq;.
Sylveſtris omnis, moribus eſt nihil
Quam totus urſus. Ceſſerat Agmini
Huic præda, Quos mars deſtinabat,
Ut patrios agerent in hoſtes,
Invitat iſtos Parrhaſis ad ſua
Diana grato caſtra levamine
Ut recrearet Martiales
Atq; ſuos celebres Alumnos.

Dextrè peractis rebus, & hostibus
Hinc inde fusis, laurigerum suo
Dant Imperatori trophæum,
Quod patriæ meruere propti.
Ursinus hic post devehitur Puer
Ad Regis *altas Warsaviam* Domos
Hunc Rex Serenus *cum* Serena
Attonito revident, stupore.
Bipes creatus, sed quadrupes stetit
Hunc belluinum cernere quilibet
Mortalium præceps anhelat:
Conveniunt Puerum videre
Cives, Senatus, Nobilitas, Genus
Et omne, quoquo nomine, gestiunt.
Tandem sacrato magnus illum
Gurgite Wirzbovius *Senator*
Posnaniensis tinxit Episcopus.
Hujus supremi muneris Arbitri
Regina, Galliæq; Missus
Regis Episcopus, has ad oras
Bisançonensis pervenerabilis
Testes fuerunt. Vixerat hactenus
Innominatus, circiterq;
Iste puer fuerat novennis,
Ut magnitudo corporis illius
Promiserat tunc hosce tenerrimos
Ætatis annos, qui prius quam
Inscius hæc sacra Christiani
Ingressus esset fœdera Nominis,
Sancti Josephi *nomine dicitur,*
Ursinus olim dictus. O Te
Terq; quaterq; beatiorem
Qui jam beato redditus es gregi
Exemtus Ursis, moribus & feris!
Ad educandum tradit aulæ
Nobilioribus hunc Serena:
Ubi peracto pene triennio
Ursinus exul, ne quadrupes magis
Incedat, est exercitatus,
Disceret atq; bipes meare,
Negotioso discit homo novus
Labore. Summum difficilis fuit
Heic pondus artis: atq;
Qualis in arbore difficultas,
Gibbosa quæ cum nascitur, & suo
Semper recurrit culmine pertinax,
In pristinos consveta nodos,
Sæpius hanc licet alligabis
Ad fortiores vimine stipites,
En ad priores illa tamen redit
Gibbos: recurvo talis, illum
Mille modis licet erigebant,
Tergo, resultans hic nihilominus
Suum reflexit cum facie caput,
Exasciatis donec ejus
Asseribus fuerat revinctum
Persæpe dorsum, quo melius bipes
Est ille factus. Non modicum fuit
Hujus rudimentum laboris;
Promptior ingenio fuisset
Lysippus olim lignea Palladis
Vel mille docto Numina sculpere
Cultro, relicto more quam cum
Disceret hic puer ire rectos

Bipes

Bipes levato corpore tramites,
Venter crepabat quandofamelicus,
Natura sedabatur ejus
Non aliter nisi carne cruda,
Diuq; coctos respuerat cibos.
Humana nullis verba modis homo
Formare scivit, nec volebat,
Nec potuit, repetita quamvis
Indesinenter, dictaq; millies
Audiverit, qui præditus auribus,
Linguaq;, tantum mente, voce
Ac ratione carebat omni;
Sed sibilabat mente sonos sine,
Vel instar Ursi murmura protulit,
Movensq; corpus, suxit ungues,
Sparserat ac oculos sinistram
Dextramq; versus, nonq; qvieverat,
Ex parte quamvis corporis Herculis
Heic penè curam sustinebant.
Maximus hic Labyrinthus istis
Erat laborum, qui rationibus
Mutare cunctis hoc animal ferum
In mitius tandem studebant:
Nec tamẽ hic labor est repertus
Frustraneus. Nam cũ quoties suam
Proferre frontem jussus ad æthera,
Rerum creatoremq; tacto
Pectore menteq; confiteri,
Gnarus supinos tum toties suos
Ad alta vultus sidera sustulit,
Adhucq; tollit; confitetur
Nutibus atq; suum Jehovam

Elingue monstrũ, nonq; tamẽ carens
Lingvâ: carẽs & nec sine mẽte, mẽs,
In qua supremi tota nondum
Numinis obruta belluina
Est carne pars, aut igniculus Dei
Extinctus est, quæ scit nihilominus,
Autore quonam sit creata,
Novit & esse suum Jehovam.
Donatus hic en Magnifico Viro
Posnaniensi Succamerario
Josephus. Hunc illustris iste
Vir habet, & Lasocovicensi
In æde servat magnificâ suos
Inter Ministros. Nec melior tamen
Evasit heic Ursinus ille,
Moribus ingenioq; semper
Idem, parũ vel nil quoq; discrepans
A primitivâ namq; ferociâ,
Quã quod tamen currat, bipesq;
Ambulet, ac ratione quadam
Circa culinam serviat, adferens
Quicquid jubetur, mox famulis, co-
Portando præstat ligna casa, (quis,
Fert & aquam, famulatur aulæ.
Ubiq; quoquo ducitur, it, neq;
Fugit labores, quũ stomachus solet
Desiderans latrare, victum
Nutibus & manibus requirit.
Efflagitatâ forte pecuniâ
Emit recentes pro pretio sibi
Panes, edit tot, quotquot ejus
Fert stomachus, reliquũ reponit.

Indifferenter cruda caro illius,
Ut cocta, guttur perficiunt satur:
Fontes ei præbent eundem,
Ac cerevisia cocta gustum.
Indutus omnes mox lacerat suis
Vestes acutis unguibus: & pedes
Ejus recusant calceari:
Nec tegit ille caput libenter.
Currit propinquū sæpius in nemus,
Brutas revisens bestia ceu feras
Sylvæ paludes, atq; pinus
Dentibus excoriat supremas,
Uncis remorsà cortice dentibus
Sugitq; succum: Nectareos petit
Favos, apes, cum melle ceram
Devorat, ac nec acuta tela
Apum moratur. Deditus integer
Ferocitati; quod patet optime
Id esse verum, quando nuper
Par hominum laceravit ursus,
Iraq; plenus fecerat impetum
Hunc in Josephum, fecit ei nihil,
Sed vix odorabatur illum,
Municipiq; suo pepercit,
Et blandientis se socians ei
Instar catelli luserat, ejus &
Lambebat artus, atq; vultum,
Filius hic velut esse hujus
Ursi Josephus: Non aliter quasi
Androdus olim senserat horridum
Romæ leonem, quando rictu
Iam lacerandus erat leonis
Spectantibus cum Cæsare civibus,
Quum se benignam bellua sisteret
In publico, cognationem
Hanc recolens, sociaq; quondam
Vitam theatro, quam coluit simul
Uterq;: sic par hoc quoque fecerat.
Cognovit Ursus mox odore
Excutiens socium sagaci,
Non quod Josephum nutrierint, nisi
Et ursa mater, tum Lycaonius
Ursus pater: Ductas & ejus
Viderat ille notas per ora,
Rebatur, ursa progenitum truci,
Ut Africanus Scipio (credere
Si Livio fas est, ut ejus
Hancce fidē monumenta præbent)
*Ex anguis ut sit concubitu satus**
Nidorq; lactis non alius, nisi
Ursinus ex illo fluebat,
Ergo sui similem putabat
Ursus Josephum, tumq; parem sibi
Existimabat, rite pepercerat
Atrox ut urso sic putato,
Ast alios homines vorabat.
Crudele dictu, quodq; silentio
Duco tegendum, terribilem quia
Immanitatem mens abhorret
Hancce modo calamo referre.
Josephe *de te, deq; cubilibus*
Tuisq; cunis, atq; parentibus:
Successibus, gestisq; primæ
Sufficiat cecinisse vitæ.
Illustre nec non Magnificum Decus,
Posnaniensis Succamerarius
Summusq; Mæcenas, Supremus
Atq; meus benefactor ille
Efflagitavit, quod popularibus
Nunc his Josephum, te pedibus meis
Thalia, binis Christianum
Concelebraverit, ambulantem.

* Livius dec. 1. l. 6.

CAP.

CAPUT X.
DE
COMMERCIIS.

I.

VIdimus hactenus Geocosmum in se ac partibus, tum etiam Incolis suis: Qvas res ferat & qvomodo homines iis utantur, adhuc videndum; Nam intra tria hæc humana omnia versantur, Personas, Res & Actiones. Res tamen non nisi per transennam hic exhibere licebit;

Accu-

Accurata earum descriptio n. prolixum & longi usus opus est, qvod manum solis literis tractandis assuetam præstando non esse ultro agnoscimus: Rerum nomine autem intelligimus qvicqvid ex Orbe in usum humanum converti potest, unde tota *Mercium & Commerciorum* materies producenda est, ut sciamus qvid singulis in Regionibus proveniat, qvidqve ex iis nostris commodis inserviat, qvalia Frumentum, Vina, Lana, Panni, Animalia, Butyrum, Casei, Sal & Sale condita, Sericum, Gossypium, Margaritæ, Gemmæ, Aromata, Metalla &c. Qvæ omnia qvidem cap. V. & VI. jam delibata, sed ordini & pleniori cognitioni magis satisfactum iri rati fuimus, si distinctim ea hoc Capite proseqveremur; Eritqve nobis Indicis loco, qvicqvid Doct. *Sprengerus* hunc in finem congessit in der kurtzen Wechselpractické p. 12. & seqq.

II.

I. *Frumenti* h. granorum in qvotidiani victus usum necessariorum proventus fere ubiqve terrarum est: Non tamen ubivis idem, nec eâdem copia. Americani in suo Maiz acqviescunt. Asiæ maxima parte receptum est Oryzam loco Panis adhiberi, & illam qvidem non nisi coctam, cum molendina ibi fere ignorentur. Frumentum nostras in calidioribus istis aliisq; Orbis partibus hactenus non provenisse adnimadversum est; Et sata qvidem læte succrevisse, ad spicas qvoq; se composuisse, sed grana non protulisse visa sunt: Forte qvod tempestatem istarum Regionum patiens non sit, æqve ac nec Oryzæ Asiaticorum cultura tempestates nostras ferre potest. Nec proventus ejus in Europa nostra ubivis idem. Alicubi soli Provinciæ alendæ sufficit, non autem exportari potest, qvemadmodū in Anglia & Scotia; Alibi Frumentum provenit qvidem, sed minori, qvam qvæ Regioni alendæ sufficere possit, copia: Ut in Hollandia & Seelandia, item in Territorio Senensi, ubi Frumentum læte provenit, sed toti Toscanæ prospiciendæ non sufficit. Et in Hispaniæ Provincia Andaluzia largas messes videre est, unde & Provinciæ Granarii Hispanici datum; Sed vix sextæ Hispaniæ parti alendæ par esse potest, Aliæ Regiones sunt, qvæ frumentum exportare possunt, ut *Ægyptus* pro Imperio Turcico, Russia pro Belgis & Anglis, qvi frumentum in Emporio Archangeli coëmunt: Poloni qvod habent Dantiscum avehunt, unde Belgæ accipiunt non tantum in propriis ipsorum Provinciis sed etiam in Hispania & Italia distrahendum, qvamqvam huic etiam à Sicilia aliqvid suppeditetur, Germania per Albim Hamburgum, & per Oderam Stetinum trans-

transfert frumentum Genuenses Bonâ, & Veneti Tuni ex Barbaria sibi prospiciunt. Ad analoga Frumenti pertinent, qvæ Nationes eo destitutæ in ipsius, præcipue Panis, loco assumsere: Qvalis *Arbor Farinifera* in Insulis Banda & Amboina, qvam Clusius describit *Exotic. L. I. c. III.* Plantæ Truncum femoris humani crassitudinem ac decem pedum altitudinem æqvare, summo autem fastigio in orbiculatum caput Brassicæ capitatæ instar extuberare, atque in ejus medio naturam candidam farinam producere: Hanc homines tenuioris fortunæ affusâ aqvâ fermentare, pinsere, & in formulas qvasdam coctili latere constantes immittere, prunis ardentibus circumqvaq; positis: Panes palmari interdum magnitudine, unciali crassitudine inde formatos, quam diu recentes sint & adhuc caleant, ita nude ab Insulanis comedi, induratos in pultem verti. Sibi, inqvit Clusius, degustatum hunc panem insipidum plane visum esse, injecto autem nonnullo pipere, Cinnamomo & Sacchard in deliciis esse posse. Eundem describit *Saarius* & Arborem pariter ac panem Saeghem vocari tradit. Einen Baum wiesen sie uns / den Sie Saegebaum hiessen / welchen man auch häuffig in Banda findet / von stachlichten Blättern / dessen Kern wie ein Mehl in sich hat / das mit Wasser gemenget einer Spannen lang und eine halbe Spanne breit formiret und gebacken / wieder in der Sonnen getrocknet / an statt des Brodts gebrauchet / und gleich wie der Baum Saeghem genennet wird / weil kein Reiß daselbst zu finden / als den die Compagnie von Batavien hinbringet: Solcher Saeghem / so er noch nie gebacken / ist eine Speise zwar elend genug / wie Holtz: Aber umb der Noth willen noch besser zu geniessen / als wenn er älter wird / da er nicht wol anders / als in Wasser oder einer Suppen geweichet / da es mächtig qvillet / genossen werden kan. Wenn mans auff der Gassen liegen siehet / solte es der Hunderste für einen Spahn Holtz ansehen / doch ist das von weissem Saeghem gebacken / das sonderlich aus Ceram kommt / noch erträglicher als welches vom Rohten kommt / und Cassabares heisset / derer Vögel Speise / die dahero auch also genennet werden. *Itin. c. II. p. 29.30.* Assimilari posset *Arbori Aqviferæ* in Insula Ferro, qvam attigimus *cap. V. § XV.* & describitur prolixe ab *Eduardo Lopez. Tom. XII. Ind. Orient. Germanice edito fol. 2.3.* In America *Radices Yuccæ* Panis vices explent, qvi Biscocto Similagineo similis, nec sapore ingrato est: De conficiendi modo disserit *Wormius*: Radicem crudam cultro ab exteriori cortice liberari, totam dein-

de in particulas tenuiores fcisfam bidui fpacio foli ad exiccandum exponi. Siccatam esfe albisfimam, ut cretæ loco ad fcribendum infervire poffet, tundi deinde in pollinem ficqve panem coqvi albisfimum & cum optimo pane fimilagineo certantem. *Muf. Lib. II. c. XII.* Apud Lappones qvia Terra ob frigoris gravitatem Frumenti ferax non eft, Exiccati Pifces in Panis & Serum Lactis in Zythi locum fuccedunt. *Schäfer. Lappon. c. XIII.* Idem de Islandis fuis teftatur *Arngrim. Jonas Rer. Island. L. I. c. VI.* Et de Tataris Ceremisfis *Olear. Itin. Lib. IV. c. X.*

III.

Inter Vina excellunt, ad Rhenum *Hochheimenfia*, *Rinchgauenfia*, & *Bacharacenfia*; Sunt deinde *Vina Franconica*, *Auftriaca*, in Rhetis *Veltlinenfia*: In Hifpania generofæ naturæ eft *Vinum Alcantinum* à loco portu celebri, Ilice, quæ hodie Alicante, ita dictum; Et *Vinum Petri Simonis* ab Autore, qui Vites Rhenanas in Hifpaniam transtulit, vocatum. A colore limpido *Secco* nomen, in quo eminet Canarienfe, ab Infulis Canariis appellatum. *Vinum Hungaricum Tokayenfe* & Sermienfe in Auftriam, Poloniam, Wallachiam transfertur. Et Tokayenfi nominetenus affine eft *Tocatenfe*, Vinum magni nominis in Armenia. *Tav. P. I. L. I. c. II.* Candia *Vino Malvatico* fuperbit, cui nomen tamen à *Malvafia* Moreæ caftello. V. *C. V. §.* XIII. In Italia melioris notæ funt *Vinum de Trebiano* in Territorio Florentino, *Vinum de Tabiano* in Territorio Genuenfi: *Vini Græci* proventus eft juxta Neapolim: *Lacrimæ Chrifti* ad Vefuvium crefcunt; Nec fequioris notæ funt *Vinum de S. Severino*, & *Vinum de Siracufa* in Sicilia. In Territorio Romano ad Falifcum feu *Monte Fiafcone* colitur Vinum *Mufcatellinum*, cujus gratiam Sacerdotem ibi in majori quodam diverforio fectatum fuiffe, eoq; occafionem præbuiffe ifti vulgo noto, licet male fonanti dicterio: *Propter* eft, eft, *Dominus meus mortuus eft*: Itinerum fcriptores tradunt. Vid. *Ulysf. German. March. Chr. Ern. pag. 275.* Nec in Tractu Lombardico ignobilia vina proveniunt, quanquam dulciora pro infalubribus habeantur ac aufteriori generi, quod *Garbo* dicunt poftponantur. In Gallia fere tota Vini copia eft, Britannia, Normannia & Picardia exceptis, quibus Vini loco non ingrata eft Sicera. Deterioris notæ habetur V. Aurelianenfe; Melioris funt V. Auxitanum in Provincia, Beaunenfe in Burgundia, Frontiniacum ad Mompeliam, & pleraqve ad exteros efferuntur Rotomago ac Burdigala. In Perfia cultura vini celebris eft Provincia *Schiras*, unde commune Prover-

Proverbium inter Perſas: Eum qvi commode vivere velit, debere habere Uxorem ex urbe *Yezd*, qvæ urbs pulchritudine Fœminarum claret, panem ex *Yesdecas*, & Vinum ex *Schiras*. Tavern. *P. I. Lib. I. c. IX.* Apud Muhammedanos Lege publica ejus uſus prohibitus eſt, qvod factum â Muhammede opinamur, ut hac ſpecie asſeclas ſuos eo longius communione cum Chriſtianismo arceret, cujus Sacra Vinum reqvirere ſciebat; Hanc enim ob cauſam & Iudæi plurimi vino inter nos abſtinent, qvia nos eo ad Idololatriam abuti calumniantur. V. *Avod. Sar. c. II.* Accesſit altera, ne plebs amœnitate potus obruta officia militaria ſegnius curaret; Sed ejus minorem rationem haberi argumento eſt, qvod Tobacci uſu aliisve Turcæ non minus ſe inebrient, qvam aliæ nationes poculis: Neqvid de clandeſtino ipſius Vini uſu apud eos dicamus. Uvarum præterea eſum pro illicito non habent. Ideo cum Solimannus Precioſus edicto publico ſanxisſet, ne Vinum deinceps Conſtantinopolin importaretur, & Græci eradicatis viribus illis in locis, per qvæ iter facturum ſciebant ſe animum ejus emolliturum ſperarent, ille ſubtili diſtinctione inter Vini & Uvarum uſum commentum eorum eluſit. Evulſerant jam vites ſuas earumq; acervis congeſtis alii viam compleverant, alii currus onerarant; Et venienti ad eum locum, quærentiq; quid molirentur Principi reſpondebant: *Quando ſibi ejus edicto vini potu interdictum ſit, ſe vites, quarum deinceps nulla futura ſit utilitas extirpare, ut lignis ad focum utantur. At Solimannus: Non recte facitis, neq; mentem meam, ut debuiſtis, aſſecuti eſtis. Ego ſi vini abſtinentiam indixi, non propterea veſci uva quenquam prohibeo. Inter præſtantisſimos fructus, quibus genus hominum donavit Deus, annumerari debent Uvæ: Harum recentium ſucco nihil vetat, quo minus fruamini, dum ne in doliis conditum pernicioſo invento depravetis, atq; in alium vertatis uſum. An vos Pomiferas Arbores, quod vinum non ferant, eradicandas cenſebitis? Quieſcite, fatui, & vitibus vobis fructus laturis parcite.* ap. *Busbeq. Ep. Turc. IV. p. 237.* At in Americanis Hiſpanorum Regionibns univerſa cultura vitium prohibita eſt, cujus cauſam eſſe putant, nequid commercio Vini ex Hiſpania eo delati decedat; Accedit, qvod magna pars Americanorum ex uſu Vini intereat, qvippe in ebrietatem per ſe propendentium, ſed immodicum hauſtum ejus non perinde ac *Chicham* ſuam ferre aptorum. Vid. *Voy. d' Eſp. c. XI. & XIX.* Angli è contrario eandem negligunt, de qvo dictum *c. V. §. V.* Inter analoga Vini ſunt: In Aſia *Vinum Palmarum*, cujus præpa-

præparandi modum docet *Bauhinus L. III. f. 380.* & viribus Aqvæ ardenti per omnia ſimile eſſe prædicat. In Europa apud Anglos & Normannos eſt *Sicera*, potus ex Pomis expresſus, de qvo itidem *ſupra c. V. §. V.* Et Cereviſiam noſtram potum ex hordeo aut frumento in qvandam ſimilitudinem Vini corruptum vocat *Tacitus de Mor. Germ. c. XXIII.* Apud Americanos eſt *Chicha*, potus ex Maiz confectus; Et Lappones cum frumento & Vini cultura careant, Lacte & ſero potus loco utuntur.

IV.

Sal uſuale triplex eſt *Foſſile, Marinum & qvod ex ſalſuginoſis aqvis per Coctionem extrahitur. Foſſile* in Calabria, Hungaria, & maxima copia juxta Cracoviam in Polonia eruitur, cujus fodinæ admirandis ſuis ſubſtructionibus ſubterraneis integram Civitatem referunt, ex qvibus Sal duritie Lapidis ſolidum inſtar ingentium Saxorum in ſubterraneis Cuniculis longe lateqve plateatim excavatis ferro exſcindunt. Sunt & alibi pasſim ejusmodi Montes, ut in Hiſpaniæ Alpibus circa Iberum, in Langvedocia Galliæ, Salinis urbe à Sale dicta in Burgundia, in Germania Halæ ad Oenum, ubi tamen ex montibus non eruitur Sal forma Saxorum, ſed intra ſalſuginoſa montium receptacula areas elaborant intra quas aqva dulcis derivata paulatim ſalſugine terteſtrium glebarum imbuta, deinde in prægrandes ſartagines cacabosqve per rivos deducta in ſal excoqvitur. *Certe ſi Roma Subterranea & Baumannicum Antrum excipiantur, nullum unqvam Subterraneum locum Saliſfodinis Hallenſibus ſpectatu digniorem reperi,* Inqvit Celeberr. *Lambec. Comm. in Bibl. Cæſ. L. I.* In Aſia maxime celebrantur Montes Caſpii Sale onuſti. Ormuzia qvoq; tota ſale concreta videtur adeo vehementis acredinis, ut omnia conſumat corrodatqve, ut proinde nec planta aut arbor nec animal ibi vivere posſit, nec etiam aqva potui apta reperiatur. V. *c. V. §. XVI.* In America circa litora S. Michaelis Saxa ex Sale ſcopulorum inſtar ſpectari teſtantur Itineraria.

Sal Marinum ex ſalſa Maris aqva extrahitur, & qvidem vel naturæ vel artis ope: Illud fit, qvando Maris ferventis æſtu aqua in ſpumas acta ad litora ſcopulosq; appulſa calore Solis in Sal convertitur. Artificiale fit aqvâ Maris in fosſas litori proximas arte factas vel vi tempeſtatum depulſa, vel arte etiam derivatâ, ibiqve calore Solis exiccata, qui præparandi mos Melitenſibus, Siculis, totiq; fere Italiæ communisſimus eſt, excepta Calabria, in qva præter Marinum nobilisſimi Salis Fosſilis qvoqve ingens copia; Et

Drepani

Drepani in Sicilia maxima inter cæteras Italiæ & Siciliæ Regiones abundantia Sal provenit & arte & natura factum. Qvod in Germaniam, Belgiam, Daniam, Suediam transportatur è Gallia haut procul Rupellis petitur.

Salis, quod ex Salſuginoſis aqvis per coctionem extrahitur, Fontes in Germania noſtra paſſim reperiuntur, ut Halæ Saxonum, cui veluti & aliis oppidis hujus nominis ab ἅλς, h. Sale, ipſum nomen eſt, ut Halæ ad Oenum, Halſtadio in Auſtria, Saltzæ in Magdeburgenſi Ducatu; Hauritur etiam Staffordiæ, Luneburgi &c. Qvorum cauſa procul dubio, qvod Rivi ſubterranei montes Salinos aut glebas ſalſugine refertas permeent, ſicque ſalſugine imbuti fontem, qvo erumpunt, ſimiliter ſalinum efficiant. Singulare eſt in Deſerto Aſtracanenſi verſus Pontum Euxinum Lacus complures Sal tanta copia effundere, ut toti Rusſiæ inde proſpiciatur: Idemq; Sal ab aere in ſuperficie Aqvæ indurari & glaciei inſtar ipſi incumbere, odoremq; violaceum ſpirare. *Vid. Olear. Itin. L. IV. c. X.* Sola Suedia & Anglia ſale carent, qvarum illa è Gallia, iſta ex Portugallia ut plurimum, qvo opus habent, petunt. Bohemiæ ac Sileſiæ è Polonia proſpicitur. Plura de hiſce talibus Vid. ap. *Kirch. M. S. L. VI. S. I. c. III. & Lib. X. S. IV. c. IX.*

V.

Lacticiniis plerumq; vitam exhibent Populi, qvos vel Tempeſtates duriores, vel Soli ſterilitas, vel propria ſæpe negligentia non alii, qvam curæ Rei pecuariæ alligat: Quales Lappones, T. *Schäfer. Lapp. c. XIIX.* Islandi T. *Arngr. Jona. Rer. Island. L. I. c. VI.* Tatari ap. *Olear. L. IV. c. X.* Hiberni ap. *Camden. Deſcr. Hibern.* Walli, *T. eodem in Deſcr. Angliæ*, & in univerſum montium aſperiorum Incolæ, qvos Soli iniqvitas cultu Frumenti prohibet. Cæterum inter ea, qvæ in Commercium veniunt, *Butyrum* melioris notæ ſuppeditant Provinciæ Fœderati Belgii; Et à peculiari gratia commendari ſolet Butyrum *Delphenſe* in Hollandia, ac *Dixmuydenſe* in Flandria; In Gallia item Butyrum *Vanvrenſe*, cujus Libra Pariſiis Qvadrageſimali tempore ſæpe XXX. & pluribus Solidis venire ſolet. In Caſtilia Butyrum adeo rarum eſt, ut in Pharmacopoliis fere tantum vendi ſoleat, non in familiarem aliqvem cibum, ſed uſum Medicum pro Emplaſtris conficiendis asſervatum, qvod in peregrinatione ſua expertus fuit Fridericus II. El. Palatinus, de qvo Vid. *Leod. Lib. VI. Vit. Frider.* *Caſei* meliores ſunt *Hollandici*, & in his *Teſſelenſes*, deinde *Helvetici*, *Parmenſes*, ex Suedia *Scanici*, ex Anglia *Ceſtrenſes*.

VI.

In Re Pecuaria Anglia excellit Gregum Bonitate: Causa reddita *c. V. §. V.* *Bobus* Hungaria Italiæ & parti Germaniæ Superioris prospicit; Marchiæ, Silesiæ, Saxoniæ, Polonia; Dani macilentos Boves suos in Belgium transmittunt impinguandos. Estqve celebre in Germania Forum Boarium Butstadiæ in Thuringia.

VII.

In *Re Piscaria* notamus I Orbem Terrarum nusqvam Aquatilia majori numero aut mole producere, qvam in Septentrione: Cujus ratio videtur esse, quia natura ibi vim suam per vices exerit, ac dum per æstatem eam exerere cogitur, hieme vires suas instaurandi copiam habet: Quod in locis, qvi calore Solis continuo afficiuntur, secus est; Hic enim qvia naturam indesinenter ad generandum invitat, ei vires minores relinqvit eoq; efficit, ut minori copia fœtus producat.

II. Piscaturam istam Septentrionalem ab Accolis Maris Balthici, & Oceani Germanici superioribus seculis maxime exercitam fuisse, eorumq; opes hoc potissimum nervo constitisse: Quinimo ipsos Reges Daniæ hinc divitias suas æstimasse. Vid. *præc. c. VI. S. I. §. IX.* Qvodq; non quosvis promiscuè opimis hisce commodis frui vellent, placuit Bergæ Norwegorum, qui locus commoda ipsis Statio seu Stapula visa, eademque â Regibus Daniæ ac Norwegiæ in hunc usum impetrata fuit, Societatem erigi ac singulari Lege sanciri, ne quis mercaturam faceret, nisi hîc ante in conventu sociorum durioribus ritibus, quos das Garben-Spiel / das Rauch-Spiel / das Staupen-Spiel dixere, per aliquot annos initiaretur: Qui cum molestissimi essent, & novitii sæpe flagris ad necem usq; cæderentur, factum fuit, ut numerus & commoda inter paucos manerent. Veluti inter Viros Doctos præteriti Seculi in Germania Husanus post primum actum, qvo miserrime flagris cæsus & aqva maritima aspersus fuerat, nuncium huic mercaturæ misit & libris animum applicuit. Ritus ipsos refert *Coler. Calend. Perpet. ad M. Maj.*

III. Seculo a. ac nostro præsertim tempore istam Piscationis fortunã in Mare Balthico immane qvantũ decrevisse. Cujus causam esse suspicamur, qvod creberrimæ in Oceano Deucaledonio exercitæ Piscationes ipsi Pisces præripiat: Qvi, cum omni tempore in Oceano Septentrionali natalem sedem suam habuere, olim in Mare Balthicum se contulerunt, dum per Freta locum

cum magis tranqvillum qvæſivere, æqve ac Piſces in Fluviis qvoqve talia loca maxime amare videmus, qvos turbis minus ſubjici ſentiunt. Piſcatores e. in medio itinere correptos intercipiunt, eiq; rei argumento eſt, quod Harengæ quidem adhuc in Mari Balthico capiantur, ſed graciliores, & illo tempore, quando Belgæ jam meliorem earum partem abſtulerunt.

IV. Piſcaturam in ſpecie qvod attinet, *Harengarum* Piſcationem & uſum ſoli Hollandi fere habent, neqve dubitant, qui Res Belgicas penitius inſpiciunt, hanc Piſcaturam tanqvam unam è principalibus fundamentis mercaturæ Belgicæ ſubſternere. Qvodqve iſtud negociorum genus circa Britanniam imprimis tractetur, ſæpenumero in Anglorum de enervando Belgio conſiliis fuit, ut Rex Angliæ non armis vel aliis laborioſis moleſtiis Belgas affligeret, ſed unice ſubditos ſuos juberet, Rem Piſcariam eadem qva Belgæ ſoleant ſedulitate exercere: Sic Belgis magnam partem opum præreptum, Regnum Angliæ vero commodis immenſis auctum iri. Vid. *Joh. Keymon. Obſerv. de Piſcatura Belgarum App. ad Contin. XVI. Diar. Eur.* & Anonymi Conſilium de eadem re *Diar. Eur. Contin. VI. pag. 304. & ſeqq.* Vorſchlag welchen Sr. Kön. Maytt. in England ein Staats-mann daſelbſt fürgetragen / welcher geſtalt England vermittelſt des Heringfangs zum mächtigſten und reicheſten Königreiche in der gantzen Chriſtenheit könne gemacht werden. Ipſa Piſcatio autem ita fere ſe habet: Quod initio Junii mille & amplius naves majores emittant, quas *Buyſas & Buſſas* vocant, quarumve plurimæ centum & viginti, aliæ centum, ſexaginta, quinquaginta Tonnarum ſeu dimidio tanti Laſtarum ſunt, impoſitis ſingulis XXIV, XIIX, XVI hominibus, quibus olim XXX vel XL Naves Bellicas adjungebant in defenſionem ab Oſtendanis & Duynckerkanis; Sed ſumptibus hiſce nunc parcitur, nec niſi VI vel VI ejusmodi naves in ſecuritatem & defenſionem à piratis adjiciuntur. Naves hæ deinde Hitlandiam verſus pergunt, & usqve ad XIV Junii ibi ſubſiſtunt: Statuti enim loco inter Piſcatores eſt, ne ante diem iſtam retia projiciantur, quod Harengas ad ſaliendum citius haut aptas eſſe autument. Hinc porro piſcationem incipiunt, ac è regione Scotiæ & Angliæ Yarmoutham usque, h. totis CC. milliaribus progrediuntur, quo circa Feſtum San-Bartholomæanum perveniunt, & interjecto tempore bis vel ter Harengis replentur, quas aliæ Naves ipſis obviam venientes excipiunt, acceptasque Harengas in alias Regiones ſtatim exportant. Quas vero poſt Feſtum Bartho-

Bartholomæi in Regione Yarmouthenſi capiunt, non amplius ad ſaliendum idoneas judicant, ſed vel domum avehunt, vel Anglis Yarmoutham adventantibus libere vendunt, unde & Harengæ infumatæ fiunt. Lucrum qvod inde trahunt eſt maximum, & ſingulæ harum navium una vice repletæ MMD Imperiales putantur lucrari, quod bis vel ter repetitum, non poteſt non ſummam maximam efficere; Unde & tutores orphanis non melius proſpectum autumant, quam ſi pecuniam eorum in Buſſas ejusmodi impendant. De aliorum generum navibus minoribus, ut Pinkis, Galiottis & ſimilibus, quarum tria millia & amplius eodem fine emitti ſolent, dicere prolixius foret & poterit pluribus de hiſce talibus videri ante citatum ConſiliumAnonymi ad Ser. Regem Angliæ de incrementis Regni Angliæ per capturam Harengarum, *in Diar. Eur. Cont. VI. p. 388. ac Joh. Keymon* itidem *Libr. cit.* Anglos vero quod attinet, illi etiam naves ſuas quidem emittunt, ſed vix ultra quadringentas, quæ non niſi VII hebdomadibus piſcaturam hanc exercent, & Menſe quidem Octobri ac Novembri, meliori piſcaturæ parte à Belgis jam finita; Neq; alto ſe committunt, ſed prope litora morantur, & ingruente tempeſtate in portus ſe recipiunt; Cum è contrario Belgæ totis XXVI hebdomadibus & usq; in finem Novembris fere in mari ſubſiſtant, nec adverſa tempeſtate aut alius periculi metu dimoveantur. Quam negligentiam prudentioribus Anglorum cordi eſſe ſcripta ſuperius laudata docent, ipſiq; Regi viſum fuit ſingularia Privilegia promovendæ piſcationis gratia publicare d. XXII. Aug. A. MDCLXI. Nec obſcuro eidem indicio eſt, quod jam tum Cromvvelli tempore Belgis interdictum fuerit, ne intra decimum milliare ab Anglia piſcarentur. Rationem *ſaliendi Harengas* primas invenit *Böckelius* quidam, Enckhuyſæ ſepultus, ferturq; Carolus V. Imp. in gratam rei memoriam ſuper ſepulchrum ejus Harengam talem ſalitam comediſſe.

V. Porro & *Aſellorum Lingarumq;* capturâ Piſcatio Belgica occupatur: Aſellis piſcandis qvotannis D. vel DC. Naves minores, *Pinkæ* dictæ, deſtinantur, qvarum ſingulæ XL. vel XXX. Tonnas capiunt. Naves hæ Vlisſinga, Zyrickſea, Veera aliisve locis ſolvunt, totoq; anno huic Piſcationi ſe impendunt, ac Piſces Sale conditos in alias Regiones avehunt, per hiemem vero recentes eosdem in Gallia, Anglia, ipſoq; Belgio copioſe diſtrahunt. Juxta Hitlandiam *Lingæ* capiuntur, Lingarum Hollandicarum nomine poſtea venditæ.

VI. Mare

VI. Mare Adriaticum *Sardellorum* uſum præbet: Circa Fretum Gibraltar ad Inſulam *Cadix* eſt *Thynnorum* piſcatio, qui cum alias in Oceano Germanico degant, dum generare intendunt, anguſtum locum reqvirunt, adeoq; ad Fretum hoc magno numero commeant. Vid *G. Braun, Th. Urb. Tom. I. Tab. VI. Oſtreæ* in Oceano Germanico & Deucaledonio capiuntur. *Britannicæ* omnibus anteferri ſolent, quamvis Norwegicæ eas magnitudine ſuperent. V. *Worm. Lib. III. c. VI.*

VII. Balænarum captura in extremo Septentrione inſtituitur juxta *Gronlandiam, Spitsbergam*, Americam Septentrionalem &c. à Japaniis juxta Coream, à Chinenſibus ad Inſulam Hainan; Et Nautæ *S. Job. de Luz* ejus ſcientia præcipue excellere dicuntur. Vid. *Voy. d'Eſp. c.1.* Capiuntur harpagon bus recurvis, nomenq; ſingulare Harponerii ei qui capturæ huic deſtinatur, inde datum: Extat Deſcriptio Belgica hujus actus Deſcr. Region. Septentrionalium *p.36. & ſeq.* Germanice ap. *Megiſerum.* Neue Nordwelt *p.391. & ſeq.* ac recentisſime ap. *Frider. Marteus* Spitzb. Reiſeb. *c. IIX.* Uſus pinguedinis & osſium animalium horum per univerſam Europam invaluit. In Islandia fontem ex osſibus Balænarum extructum commemorat *Megiſerus l. c. p. 65.* Inſtrumenta domeſtica quoq; apud Islandos magno numero inde formantur. Neq; oſſa iſta Gigantea per Civitates Germaniæ, Belgii & alibi oſtendi ſolita, quæq; modo coſtas, modo ſcapulas Gigantum eſſe credimus, alia ſunt, quam oſſa Balænarum.

IIX.

Malis *Aureis*, *Citreis*, *Punicis* Hollandi in Hiſpania Naves ſuas onerant, deficientibus aliis mercibus. Circa Genuam Mala Citrea melioris notæ proveniunt; Mala Aurea quæ Mirangole vocant juxta Cajetam in Regno Neapolitano; In Sicilia Mala Punica excellunt. *Uvas paſſas minores* ex Zacyntho, Candia, *Majores* nobiliores Malaga afferunt.

IX.

Tobacci ſolum Natale eſt America, & in ea præcipue *Virginia*; Nec minus læte nunc in Europæ variis partibus germinat, ac nusquam lætius quam in Agris Gloceſtrienſibus Angliæ, adeo ut cum Tobacco Virginiano in prærogativæ contentionem venerit: Cujus cultura tamen Edicto Regio cohibita fuit, de quo *V. c. V. §. V. n. IV.* Jacobus Angliæ Rex in *Miſocapno* ſcribit, hanc unice & Luem Veneream cæteras Orbis partes ante detectam Americam non habuiſſe; Et uſum ejus nec victorem victis injunxiſſe, nec Regem ſanxiſſe, nec Medicum conſuluiſſe; Sed ignoti orbis negocium cum

tribus Barbaris & Barbaræ hujus mercis diſciplina huc appuliſſe: Barbaros brevi mortem oppresſiſſe, morem Barbarum etiamnum vivere. Seq; maxime mirari tam gratum hactenus manſiſſe, cujus autor parum gratus & cauſa tam pudenda extiterit. Conſtare enim Americanos & torrente cœli poſitu & aduſta corporis Conſtitutione facile venerea lue tentari, & Tobacci accenſi nidore uti ut familiari antidoto; Atq; hinc eos qui ab illis in Europam hac lue infecti redierint, ne non ſatis eſſet diræ ægritudinis contagio Chriſtianum orbem polluere, tetrum qvoq; ſuffumigium hoc communicaſſe, ut utriusq; veneni autores unum ſcilicet altero expellerent. *Op. Reg. f. 200.* Ad Analoga ejus referendum *Folium Betele* Orientalium, cujus maſticatione illi non minus ac Europæi & Americani fumo Tobacci, capiuntur, patetq; uſus ejus per univerſam Perſiam, Indiam, & quicquid eſt ulterioris Aſiæ; Præparatur cum Aracca, quod Nucum genus eſt & calce viva, ſicq; cum amarorem præ ſe ferat, non ingratum ſaporem accipit. Allegant Orientales ſe eo uti, ut anhelitum oris ſvavem reddant, cujus graveolentiam maxime abominantur: Unde opulentiores nunquam prodeunt, niſi manducato folio *Betele;* Tenuisſimæ a. ſortis homines eo abſtinere coguntur, ne faſtus accuſentur: Qvi in luctu ſunt, eo itidem abſtinent, velut gratiam nullam aucupantes. Unum ejus incommodum eſt, quod Calx viva, quacum præparata eſt, Dentes arrodere ſoleat, unde raros apud Javanos, cæterosve Indos videre eſt Dentium ordines, nec ſemel conſpiciuntur nondum juventutis terminos egresſi Dentibus omnibus carere, ob crebrum Betele hujus uſum. V. *Bont. de Medic. Ind. p. 24.* Eodem loco venit *Herba Thee*, ſeu *Cha*, materia potus conſvetudinarii olim Perſarum, Indorum, Chinenſium & Japanenſium, nunc vero ad Europæos quoq; translati, & in Belgio, Anglia, Gallia non ignoti. Natale ſolum ejus eſt Regnum Chinæ, crediturq; calore ſuo interiores partes corporis blande afficere. Vid. pluribus Neuhoff. Chin. Reiſebeſchr. *fol. 324. 325.*

X.

Inter Succos in commercium veniunt *Balſamum*, *Aloe*, *Saccharum*, *Manna*, *Oleum &c.* Balſami ſeu Opobalſami nativum ſolum eſt Arabia: De qvo Vid. *Proſp. Alpin. ſingulari Tr. ſimul Libro ejus de Plantis Ægypti* edito. *Balſamum Animæ* ex arbore diſtrictus Paraibe colligitur. *Balſamum Indicum* ex Hiſpania Nova & Peruvia affertur. *Aloe* melioris notæ ex Inſula Socotora petitur, unde Aloe Socotorina. Vid. *præc. c. V. §. XV.* *Saccharum* itidem debetur *Americæ* & præcipue Inſulis ejus ac Braſiliæ:

Qvan-

Qvanqvam *Canariæ* & *Madera* etiam eo nomine commendari mereantur, qvarum Saccharum ſvavitate & candore reliqvum omne excellit. De confectione ejus V. *Worm. Muſ. Lib. II. c. IV.* Et inprimis *Anonymum Deſcriptione Americæ* Anglice edita A. MDCLV. *Lib. I. c. X.* Idem *Neuhof.* Beſchr. *Chin. L. XV.* In Septentrionalibus Europæ & Aſiæ partibus, ut Rusſia, Lithuania &c. ejus vices à *Melle* explentur, qvo Auſtrales Orbis partes fere carent, ſeu ob naturalem conſtitutionem Terræ, ſeu quod continuo Solis calore nimium diffluat, nec condenſari posſit. *Manna* iterum Mellis genus eſt, & *Mel Roſcidum* vocari ſolet, de qva videndi *Donatus ab Altomari* & *Joh. Chryſoſt. Magnenus* ſingularibus Libris. *Manna noſtra Germanica* v. non Mel, nec Succus eſt, ſed Semen Graminis, qvod vocant *Gramen Fluviatile Pannicula Oblonga*. *Oleum* proferunt Hiſpania, Gallia, Italia & in ea cumprimis Apulia in Regno Neapolitano, ubi Veneti id coemunt, Belgæ v. in Hiſpania: Nobilisſimum habetur in Provincia, *La Provence*, parte Galliæ.

XI.

Aromata præbet India Orientalis, eorumq; commercio Belgæ potisſimum & Portugalli hactenus gaviſi ſunt. Portugalli qvæ accipiunt in Hiſpania & Italia diſtrahunt; Belgæ autem in Gallia, Germania, reliqvisq; Regionibus Borealibus Europæ. *Piperis* melioris proventus eſt in *Litore Malabarico*, deinde in *Bantamenſi* Inſulæ Javæ Regno, maxime vero in Sumatræ Regno *Jambienſi*. *Bont. de Med. Ind. L. I. p. 27.* *Cinnamomum* ſeu Canellam profert Inſula Zeilon ejusq; monopolio, cum ante Portugallorum esſet, nunc Belgæ gaudent, qvod exiguo ipſis precio, at multo ſangvine conſtitit, teſtaturq; *Saarius* ſe durante Bello Portugallorum ac Belgarum in hac Inſula VIM. Belgas & XXM. Portugallos ſpacio octennii interfectos annotasſe. *Itin. p. 72.* Habetur qvidem etiam in Inſula Java & Litore Malabarico; Item in Peruviæ Provincia Qvito, ſed minus nobile. *Nucum Moſcatarum* ac proinde & *Macis* proventus maximus eſt in *Inſulis Bandanis*, veniuntq; itidem in ſolum Belgarum commercium, qvippe Dominorum omnium Inſularum. *Caryophylla* in Moluccis & Amboina naſcuntur. *Gingiber* provenit in omnibus Indiæ provinciis; Optimum eſt Malabaricum, deinde Bengalenſe. Provenit & in vicinis Africæ Inſulis Madagaſcar &c. *Crocum* profert Barbaria, Italia, Hiſpania, Gallia, Britannia, Hungaria, de cujus indole Vid. *c. V. §. V.* Habent & Crocum Indicum, ſed ille Radix eſt *Curcumæ* nomine alias nota. Plura de Aromatibus Vid. in *Hiſtoria Aromatum Garciæ ab Horto* Pro-Regis Indiæ Medici, qvem edidit & notis illuſtravit *Car. Cluſius.*

sius Exoticorum L. VII. & *Christoph. à Costa L. IX. Exot. Clusii.* Adde *Job. Bontium de Medicina Indorum*, quo itidem notæ in *Garciam ab Horto* habentur, & *Wormium in Musæo Lib. II.* pasſim.

XII.

Ex Odoratis *Arabia Felix*, *Myrrha*, *Thure*, aliisq; abundat: *Camphora* melioris notæ in Insula *Borneo* provenit. Vid. *c. V. §. XVII.* Camphora Sinensis & Japanica longe hac est deterior. *Arn. Mont.* Gef. nach Jap. *f. 377.* *Muscus* maxima copia in Regno *Boutan* habetur, unde *Patnam* primariam urbem in Regno Bengala defertur.

XIII.

Succinum, Ambra Citrina aliqvibus, *l' Ambre Jaune* Gallis dictum, *Borussiæ Electoralis* veluti propria est, in cujus litoribus copiosissime colligitur. Aliis in locis qvidem etiam invenitur, sed parcius. Ipsumq; *Succinũ Fossile* nonnullibi deprehensum. V. *Worm. Mus. Lib. I. c. XIII.* Generatio ejus adhuc in obscuro est: Et Animalcula intermixta non ingrato spectaculo sæpe ostentat, dubium utrum Naturæ Pictricis opere, an qvod, dum liqvidum adhuc esset, inciderint? *Corallia* in Europa minoris; At in Asia maximi fiunt, præcipuè apud Japanios, qui nec Perlas nec Gemmas, sed Corallium elegans summopere æstimant. Exempla Vid. apud *Tavern. Part. II. L. II. c. XXVIII.* Colliguntur in Mari Mediterraneo juxta Sardiniam, Corsicam & Majoricam, item juxta Siciliam è regione Drepani, & ad Cataloniam circa *Capo de Quiers.* Eorundem Mare Rubrum est feracissimum, ex cujus fundo subinde ingens à Piscatoribus Corallinarum Arborum copia cerasо nostrati vix cedentium eruitur, immo in tantam subinde altitudinem crescunt, ut extra ipsam pelagi superficiem cornua, non sine navium impedimento & periculo extollere videantur, nec in uno aliqvo loco, aut in exiguo aliqvo tractu, sed in pluribus hujus Maris locis & in tractibus ad aliqvot milliaria exporrectis hujusmodi Submarinæ Silvæ comperiuntur. *Kircher. M. S. Lib. II. c. XIV.* Conf. *Neitschutz. P. III. Lib. VI. c. IV.* *Ambra Grisea* è Regione Melindæ, Africæ Regionis, inprimis circa Ostia Fluviorum & in specie Fluvii seu *Rio di Sena* copiosius se offert. V. *Tavern. P. II. L. II. c. XXIII.* Invenitur etiam ad Insulam *Amakau* juxta Sumatram, Vid. *c. V. §. XVII.* & aliis locis Archipelagi S. Lazari. Nusqvam acceptior est, qvam apud Chinenses, qvi in incensu ipsius singulare magnificentiæ argumentum qværunt, unde & inter Reservata commercia Societatis Indicæ Belgarum est, à qva Chinenses eam Bataviæ emunt. Vid. *Tavern. l. c.*

XIV. *Ma-*

XIV.

Malis Nauticis aliisq; ad Fabricam Nauticam pertinentibus inserviunt Silvæ Norvegicæ, Germaniæ citerioris, Borussicæ &c. *Ebenum* optimæ notæ in Insula Mauritii extat, ex qva Fabri Lignarii varia splendore & pulchritudine eximia opera fabricare solent. Vid. *Clus. Exot. cap. IV.* Sed precium ejus nunc eviluit, postqvam nobilius aliud Lignum in tales usus adhiberi cœpit. De ratione præparandi Ebenum Vid. *Tavern. P. III. L. II. c. V.* Brasilianum ipso nomine patriam ostendit. *Guajacum* itidem ex America est: *Lignum Nephriticum* ex N. Hispania & Mexico, *Santalum Rubrum* ex Litore Malabarico, *Album & Citrinum* ex Insula Timor & Malacca.

XV.

Pannos meliores Carthagena ex Hispania Genuam & Florentiam, ex Anglia & Belgio, in qvo Lugdunum præprimis pannificio eminet, in Germaniam, Daniam, Svediam, Russiam & alios Septentrionales tractus transferunt. In Hispania Lanæ Mercatura excellit *Oppidum S. Sebastiani*, in Hibernia *Galbassia*. *Gossypium* in Sicilia & Cypro colitur: Optimum in Malta colligitur, sed minus copiose. Idem in Regno Chinæ nunc provenit ac in usum commerciorum cessit. V. *Neuhof.* Beschr. *Chin. cap. XV.* Sericum magno numero in Murcia & Sicilia colitur, unde Genuam, Venetias, Florentiam, aliaq; in loca exportatur: Siculum tamen decrementa ingentia cepit per incendium Montis Ætnæ A. MDCLXIX. Vid. *c. VI. § VI.* Nobilissimum Sericum Album in Regno Chinæ provenit. Armeni è Regno Persiæ ingentem Sericarum & auro intertextarum rerum copiam adducunt. Neapoli ac Londini melioris notæ Tibialia Serica conficiunt. Genuæ *Sericum villosum* optimæ notæ elaboratur, ac præterea Neapoli, Perugiæ, Venetiis.

XVI.

Asia & Africa *Ebur* porrigunt; America qvia Elephantes non habet, eodem caret: Qvam proinde nec Ophiram Salomonis esse posse supra innuimus, qvia Classis Ophirica Ebur attulit. De *Unicornu* dubium an aliud detur, qvam *Dens Piscis Narvhal* in Oceano Septentrionali; Qvicqvid enim vel ad descriptionem, vel usum veri Unicornu reqviri potest, id omne in Dente hoc deprehenditur: Quod nim. totum sit solidum, anfractuosum & spiris qvasi lineamentis decenter involutum, colore non dissimili Ebori vetusto, h. ita pallidum, ut subflavi qvid habeat; Usus etiam prorsus respondet, qvod sit efficax qvoddam antidotum adversus venena, qvæ V. ap. *Worm. L. III. c. XIV.* Qui etiam ne Dentem esse dubitemus, Radices ejus, & ut

Cranio inferatur, ut alveo ſuo infixus ſit, ibi ſingulariter deſcribit. *Lapis Bezoar* in Provincia Regni *Golconda* ex Capris quibusdam Silveſtribus colligitur: Melioris notæ eſt, qvem ex Inſula *Macasſar* afferunt atque in Simiis generari credunt. Vid. *Tavern. P. II. L. II. c. XXIV.*

XVII.

Inter Metalla *Aurum* in Africæ *Litore Aureo* divite copia colligitur, in Aſia aliquid habetur in *Japania*; *Regno Chinæ*, *Inſula Macasſer*, *Sumatra*: In Europa ſunt Aurifodinæ Hungaricæ, & in Sileſia Zugmantelanæ, quibus olim accesſere, *Reichenſteinenſes & Aurimontanæ*: Idem in Rheni Ripis quæritur. At nusquam major Auri Argentique copia hactenus deprehenſa, quam in Regni Peru celeberrima *Potoſi* Montana Provincia ſub XXI. gr. latit. Auſtr. De qua Vid. plur. *Kircher. M. S. L. X. S. IV. c. IIX.* Quanquam alias omnis ille Tractus Americæ à Tropico Cancri usq; ad Tropicum Capricorni Auri cæterorumq; Metallorum feracisſimus ſit. *Argento* univerſa Aſia prope caret, ſola Japania excepta, in cujus montanis invenitur. At in Germania largius provenit, in Tractu Harcinio & Miſnia, unde nomen Metallifodinarum Fribergenſium, Annebergenſium, Snebergenſium, in Bohemia Cuttebergenſium &c. In Svedia itidem aliquid detectum, indeque (nomen datum adjacenti oppido Silberberg) Vid. *Chapuzeau Europ. Viv.* *Cuprum* & Plumbum magno numero è Suedia affertur; In Hungariæ Fodinis, (quas Herrengrund dicunt magno Cæſaris annuo proventu Cuprnm optimæ notæ ex Ferro conficitur. De modo & cauſa Vid. *Kircher. M. S. L. X. S. IV. c. X.* Stannum ex Angliæ Provincia Cornvallia inſigni copia educitur. At detectæ in Aſia Stannifodinæ Delegore, Sangore, Bordelon, Bata, effecerunt ut minori ibi nunc precio valeat. *Ferrum* ubiq; fere locorum provenit, quod divinitus haut dubie ideo factum, quia nihil in humana Oeconomia ſine ferro confici poteſt. De Inſula *Ilva ſeu Elba* in Mari Tuſco ſingillatim memorandnm, in ea tantam eſſe Ferri minerarum copiam, ut tota Inſula non niſi Ferrum dici posſit, quod etiam non infimæ notæ eſt, ſed nobilisſimum & præſtantisſimum omnium. Argenti vivi fodinæ in Hiſpania, & Hydriæ in Carniola habentur.

XVIII.

Perlæ meliores in Aſia inveniuntur in Mari Perſico circa Inſulam *Bahren*, qvæ Regis Perſarum eſt & præſidio CCC. militum cuſtoditur; Tum ad Urbem *Catifam* in litore Arabiæ Felicis. Pulcherrimæ licet mole minori pro-

prodeunt ad *Manaram* Insulæ Ceylon. Habentur etiam *juxta Japaniam*, sed minus solicite qværuntur,qvia Japanii eas non æstimant. In America inveniuntur in Sinu Mexicano è regione N. Hispaniæ juxta *Ins. Cubaguam, Insulam Margaritam, seu Perlarum, Comogotam, Fluvium seu Rio de la Hacha, & S. Martham*, qvæ mole majori,sed gratia minori qvam Orientales sunt. Vid. *Tavern. P. II. Lib. II. c. XX.* Qvanta copia Columbo primũ oblatæ fuerint, Vid. *Hist. Navig. tertia Ejusdem.* Seriem ac Descriptionem meliorum totius Orbis V. ap. *Tavern. c. XXII.* Maxima omnium est in Gazophylacio Regis Persiæ ex Piscatura Catifensi accepta & precio 32000. Tomanorum Persicorum seu 1400000. Librarum Gallicarum æstimata. Inter Gemmas *Adamantes* è Provinciis Indiæ Orientalis Bisnagar & Decan eruunt; Icones preciosissimorum Vid. ap. *Tavern. cit. cap. XXII.* Adamantem Florentinum in specie etiam exhibet Eslinger Jtal. Wegw. *Gemmæ Coloratæ* in Asia duobus locis copiose inveniuntur, in Regno Pegu, monte *Capelan* duodecim circiter dierum itinere à Regia Siren dissito, & in fluvio è Montanis in medio Insulæ Zeilan defluente. Easdem in Montanis Bohemiæ, Silesiæ ac Hungariæ invenire est, solentq; Granadi Silesio-Bohemici ipsis Orientalibus anteferri. Icones preciosissimorum Rubinorum V. *ante cit. l. Tavern.* *Smaragdi* videntur Americæ Originem debere. *Turcoides* in Regno Persiæ nascuntur. *Achates* in Europa & Asia passim: Ubi præcipue commemoranda Patera ex Orientali Achate Diametro Ulnæ Viennensis minus duobus digitis in Gazophylacio Cæsareo custodita, eo autem nomine maxime admiranda, qvod in concava ejus parte cernatur nativo macularum concursu figurata Inscriptio B. XRISTO R. S. XXX. veluti ipsa rerum natura inæstimabilem illam stupendæ magnitudinis Gemmam Christo, tanqvam Deo ac Conditori suo dedicasset. V. Nobiliss. *Lambec. Bibl. Cæs. Lib. I. fol. 25,* Fertur è reliqviis Thesaurorum Ducum Burgundiæ esse, atq; Icon ejus simul alijs Vasis majusculis Smaragdinis & Amethystinis æri incisa publice prostat, de qva tamen non dubitamus asserere, Literas Inscriptionis longe clarius in ipso Prototypo, qvam in Ectypo hoc videri.

XIX.

Inter innumera Artificialia celebris est *Porcellana* Chinensium, de qva dictum *c. VI. S. II. §. penult.* Japanenses operibus Lacca inductis eminent. Vid. Ges. nach Jap. *fol. 377. & Kircher. Chin. Ill. P. V. p. 221.*

XX. In-

XX.

Inſtrumentum permutandarum mercium Moneta eſt, de cujus valore naturali, Liga, Pondere, valvatione, Valore Legali, Jure cudendi, conſulenda Scripta Politica. Hic tantum ad variam apud Gentes Germanicas ſeriem & uſum ejus aliqva breviter annotabimus & deſinemus. In Belgio hoc ordine & nomenclatura venit: Deut / quorum octo Stuferum explent, Ortchen / h. 2. Deut; Halve Stüfer / 4. Deut; Blanck / 6. Deut; Stüfer / 8. Deut / qui proxime ad 2 Dreieros noſtros accedit; Braßpenning / 1 Stüfer und 2 Deut; Dubbeltchen / 2 Stüfer; Stoter 2½ Stüfer; halve Schilling 3. Stüfer; Schilling 6 Stüfer; Halve Gülden 10 Stüfer; Gülden 20 Stüfer; Ducaton 63 Stüfer; Pund Groot / 6 Gülden / quod & pund Vlamiſch vocant. In Anglia talis eſt: *Farthing*, Moneta cuprea vel orichalcea, quam in certam ſummam cudere unicuiq; licet, conſtituitq; quartam partem Denarii ſeu Peny; *Peny* noſtros 2 Dreieros fere exæquat; *Groate*, 4 pence; *Shilling*, 12 Pence; *Crowne* 5 Shillings; *Noble*, 6 Shillings & 8 Pence; *Marcke* 13 Shillings & 4 pence; *Pound*, & *Pound Starling* 20 Shillings. Sed communis computandi ratio eſt per Libras, h. *Pound*, Shillings, Penies, & Farthings: Ut apud Belgas per Florenos, Gülden / Stüfers / Deuts. In noſtris Germaniæ tractibus numeramus per Heller / Pfennige / Dreyer / Groſchen / Thaler; Antiquior numerandi modus fuit per Marcas, quem & Hamburgenſes hodienum in Argento retinent, in Auro Imperium: Marchici & Saxones eodem uſu Sexagenas, Schock / ſubſtituerunt, precio utriusq; ad IIX, nonnunquam tamen ad XXXIII. Groſſos noſtros ſurgente. Alibi *Shillingis* utuntur; In ſuperiori Germania per Florenos ſummas majores ducunt. Ad ambiguum uſum Nominum facit qvod *Schillingi* apud Hamburgenſes ſint VI Obulorum, apud Pomeranos & vicinos eorum, octo Ob. In Dania trium, apud Belgas trium noſtrorum Groſſorum, in Anglia fere ſex Groſſorum. *Groſſi* noſtri quatuor Dreieros noſtros æquant; In Auſtriacis ditionibus & maxima parte ſuperioris Germaniæ itidem quidem quatuor Dreieros æquant, ſed valore tribus noſtris tantum pares. *Floreni*, die Gülden / in ſuperiori Germania & Pomerania ſunt XVI. Groſſorum noſtrorum; In Marchia noſtra XVII. In Saxonia XXI. In Belgio fere X. De origine Nominum horum actum *c. VI. S. I. §. V. n. 2.* Vid. pluribus *Marq. Freher. L. II. de Re Monet. Germ. Imp.*

HISTO-

HISTORIÆ
ORBIS TERRARUM
PARS II.
HISTORIA CIVILIS.

HISTORIÆ CIVILIS
CAP. I.
DE REGNO HISPANIÆ.

I.

IN Hiſtoria Civili initium ducimus à Regno Hiſpaniæ tanquam capite Corporis iſtius, quo cohærent Regiones Europææ. Autores, qui commemorari merentur, ſunt, *Tomi IV. Hiſpaniæ illuſtratæ* edentibus *Johanne Piſtorio & Andrea Schotto*, Lucius Marineus Siculus, *de rebus Hiſpaniæ memorabilibus L. XXII.* Johannes Vaſæus *Chronico Hiſpaniæ*, Johannes de Läet *Commentario de Hiſpania Lugdun. An. MDCXXIX.* qvi omnes de Rebus Hiſpanicis collectim egerunt. Inter Chronographos eminent Rodericus Ximenius *de Rebus Hiſpaniæ L. IX.* Ludovici de Mayerne *Hiſtoria Generalis Hiſpaniæ*, Michael Ritius *de Regibus Hiſpaniæ L. III.* Stephanus de Garibay *in Compendio Hiſtoriæ Hiſpanicæ*; Et qvi rel qvos omnes antecellit *Johannes Mariana* Hiſtoria de Rebus Hiſpaniæ: Cujus editio Toletana A. MDXCII. & in T. II. Script. Hiſp conſtat Libris XX. Moguntina a. A. MDCV. correctior & Libris X. auctior eſt. Scripſit in eum *Petrus Mantuanus* Secretarius Coneſtabilis Caſtiliæ *Advertencias a la Hiſtoria de Jvan de Mariana, enqve ſe emienda gran parte de la Hiſtoria de Eſpanna.* Ad Hiſtoriam Antiquam facit *Johannes Margarinus Epiſcop. Gerundenſis Paralipomenon Hiſpaniæ Libris X. in T. I. Scr. Hiſp. p. 9.* Ad Geographiam, *Ludovici Nonii Hiſpania in T. IV. Scr. Hiſp. p. 474.* Ad eandem ſimul Hiſtoria Civili Hiſpaniæ pertinebit *Hub. Thom. Leodius* in Vita Friderici Palatini, & recens Autor *des Voyages d' Eſpagne*, qvi etiam Germanice prodiit, A. MDCLXX. De Claris Hiſpaniæ Viris proſtat Tractatus *Alphonſi Garſiæ Matamori*, & *Valerii Andreæ Taxandri* Catalogus Clarorum Hiſpan. Scriptorum Mogunt. MDCVII De Dignitate Regni Regumqve Hiſpaniæ ſcripſit *Jacobus Valdeſius*: Nobiliarium Genealogicum adornavit *Alphonſus Lopez de Haro, & Gregorius Lopez Excellentias del Reyno de Eſpanna.* De Antipathia Gallorum & Hiſpanorum Vide *Carolum Garſiam* Venet. MDCVII. in 12. De Sanctis Hiſpaniæ *Laurentium a Padilla*, De Conciliis Hiſpaniæ *Garſiam Loayſam*, qvi Præceptor fuit Philippi III. Hiſpaniæ Regis, poſt Archiepiſcopus Toletanus factus. De Inqviſitione Hiſpanica egit *Ludovicus a Parmo* de origine & Progreſſu Officii Sanctæ Inqviſitionis ejusqve dignitate & utilitate Libr. III. Madrit. MDXCIIX. fol. *Cæſar Carena* Tractatu de officio Sanctisſimæ Inqviſitionis & modo procedendi in cauſis fidei, Cremon. MDCXLI. fol. Et è noſtris *Reginaldus Conſalvus* Montanus in artibus aliqvot ſanctæ Inqviſitionis Hiſpanicæ detectis, qvi & Germanicè prodiit *Ambergæ MDCXI.* Interprete *Joachimo Beringero*.

I. Geo-

II.

I. Geographicam Hiſpaniæ Noticiam exhibuimus præc. P. I. c. VI. Hic qvæ loca Juriſdictionem Hiſpaniæ Regis excipiant, exponendum erit: Suntqve illa prætet Caſtiliam & Aragoniam 1. *Navarra Regnum*, qvod Ferdinandus Catholicus A. MDXII. Johanni Labretano ultimo totius Navarræ Regi eripuit 1. prætextu negati innoxii tranſitus, qvem petierat, cum Ludovicum XII. bello aggredi conſtituiſſet. II. qvod amicitiam coleret cum Ludovico, utpote Eccleſiæ hoſte & eapropter à Pontifice M. excommunicato. Sed puduiſſe Hiſpanos hujus facinoris patuit ex conſiliis Caroli V. ad Philippum II. filium, qvibus inter alia monuit Philippum, ut Johannam Labretanæ Familiæ heredem in uxorem duceret, ſed, ſi poſſet, ea Lege, ut jus ſuum in Navarram Philippo conferret. Id unum n. cogitabat Carolus, ut de Navarræ occupatione Labretanis ſatisfaceret, & eam Hiſpaniæ portionem cæteris Regnis indiſſolubili conjunctione adjungeret, itaqve Johannam in poteſtate habere cum bona Patris Henrici gratia cupiebat. V *Thuan L. I p. 5. & L. XXI. ad A MDLIIX.* Eademqve, mollius tamen, repetiit Philippus II. in monitis ad filium Philippum III., Navarreni Regni Quæſtionem ſuæ fidei a Patre ſecreto codicillo commendatam teſtatus, ſed variis occupationibns diſtrictum non potuiſſe illam diligenter diſcutere, proinde filio mandare, ut momenta Cauſæ a peritis & probis hominibus examinanda curet, nam non niſi juſtas Regni occupandi cauſas Ferdinandum habuiſſe patrem & ſe ſemper exiſtimaſſe, & ea tempora poſtea incidiſſe qvæ Providentia Divina factum id arguerint, ne nimirum Regnum propter viciniam Aragoniæ & Caſtellæ ad omnes caſus opportunum & alioqvi Franciæ ſectario veneno ab illa parte contaminatæ contiguum in eorum poteſtate eſſet, qvi eo malo infecti totam Galliam eodem inficere non deſinant: Tamen velle & jubere, ut de jure qvod majores ſui habuerint, amplius conſultetur, & ſi qvid in ea invaſione præter jus & æqvum factum comperiatur, damnum & jactura poſſeſſoribus antiqvis modo ac ratione, qvi videri poſſit æqvior, ſarciatur, ita ut ante omnia Religionis & Regnorum ſuorum tranqvillitatis ratio habeatur. *Thuan. L. CXX.* Sed manſit interea Navarra penes Hiſpanos, & Labretanum oportuit ſparſas Regni ſui reliqvias incolere, nempe Provinciam de Baſqves, de Donnezan & Bearniam, qvibus acceſſere Comitatus de Foix, Bigorenſis & Armacanus, qvos à Rege Gallicæ accepit.

II. In Italia primo Hiſpanici juris eſt *Regnum Neapolitanum* ſeu Sicilia cis Pharum. Sed qvod Feudi loco a Pontifice M. accipitur, cui Rex ea pro-

pter qvotannis eqvam albam ephippio & ornamentis ex holoſerico rubro ornatam ſimul VIIM. aureorum pendit, ferturqve Pontifex M accepta pecunia dicere: *Sufficiant pro hac vice.* Cætera loca ſunt *Ducatus Mediolanenſis*, *Pavia*, *Tortona*, *Cremona*, in Toſcana ad mare *Piombino*, *Porto Hercule*, *Orbitello* & ad mare Liguſticum Finalia.

III. Juxta Galliam habuit partem Occidentalem Burgundiæ, qvæ alio nomine Comitatus Burgundiæ & *la Franche Comté* dicitur, & in Orientali ſ. Ducali Burgundia Caroleſium, *le Comté de Charollois*, de cujus reſtitutione etiam agitur *Articulo Pyrenæo XLIV.* Sed tractus hi nuperâ Pacificatione Neomagenſi in poteſtatem Regis Galliæ tranſiere, de qvo *V. ſeq. c. III. §. 11.*

IV. In Belgio Hiſpanorum eſt *Belgium Regium*, de cujus Limitibus itidem videnda Hiſtoria Galliæ & Belgii.

V. Inſulas Maris Mediterranei habet *Majoricam*, ſeu Hiſpanorum Lingva Mallorcam & *Minoricam*, qvæ Minorca, qvas & in Titulis ſuis Rex Hiſpaniæ uno & noto alias nomine *Balearium* complectitur; Item Ophiuſas duas *Yvicam & Formenteram*, præterea *Sardiniam & Æolides.* *Malta* etiam Regem Hiſpaniæ Protectoris loco colit & annua falconis misſione agnoſcit. *Siciliam* dn. habet, ſed cujus nomine inter Regem Hiſpaniæ & Pontificem M. controvertitur, utrum abſoluto jure, an à Pontifice eam posſideat? Reges Hiſpaniæ affirmant ſe in Temporalibus & Spiritualibus adeo Dominos eſſe in Sicilia, ut jure Regio in multis Summi Pontificis officio defungantur, qvalia, Beneficiorum collationes, diſpenſationes redituum Eccleſiæ &c qvæ a Sede Apoſtolica deceſſoribus ſuis permiſſa aſſerunt in remunerationem redacti ad Obedientiam Romanæ Eccleſiæ Regni, qvod Sarraceni invaſerant; Sicque beneficio ipſius Apoſtolicæ Sedis Eccleſiæ jura translata in Reges. Contra pro Pontifice aſſertur, a tempore Nicolai II. & A. MLX. Comites & Duces Siciliæ, Robertum, Guiſcardum, Conſtantium, Fridericum, deinde e Familia Gallorum Regia Duces Andegavenſes, poſtmodum Arragoniæ Reges profeſſos debere ſe Apoſtolicæ Sedi Homagium ligium pro Siciliæ Regno ſub hac clauſula: *Quod in Eccleſiis vacantibus Nos & noſtri in Regno heredes nulla habebimus Regalia, nullosqve eo nomine fructus, reditus, proventus & obventiones percipiemus.* Quæ ita ſingulari opere pro cauſa Pontificis ediſſeruit Baronius *de Monarchia Siciliæ*, ſed quod ea propter edicto Hiſpaniæ Regis proſcriptum eſt, ipſeqve Autor non multo poſt a factione Hiſpana excluſus Pontificia Dignitate. Adeo lubricum eſt ſcribere de

de Regum poteſtate & ditione ipſorum, ut regnant, ut jure vel injuria poſſident. *Gramond. Hiſtor. L.I. p.10.* Confer *Notic. Dign. Illuſtr. L. 1. Diſſ.I. c.I.*

VI. In Oceano Atlantico habet *Inſulas Fortunatas & Promontorii Viridis.* In Africa *Oranum* vicinaq; loca: Quibus & *Ceuta* acceſſit vi Articuli II. Pacificationis Hiſpano-Portugallicæ A. MDCLXIIX. Et ſane Hiſpanorum totiusq; Europæ intereſt a partibus iſtis Mauros arceri. Nam ſi eas tenerent, non tantum communem cum Hiſpanis clavem maris mediterranei ob adſitum Fretum Gibraltar haberent, ſed ipſa Hiſpania ab invaſionibus eorum haut tuta foret: Quemadmodum cum antiquis temporibus eam occuparent, ratio in eo unice recubuit, qvod per Ceutam apertum aditum inveniſſent. Fertur etiam Imperator Turcicus ſingulari Legatione circa A. MDCL. Regi Hiſpaniæ S. Sepulchrum ſine aliqva compenſatione obtuliſſe, ac præterea Regnum aliqvod Africanum ſimul coujugio Fœminæ iſtius illuſtris cum Johanne Auſtriaco, qvam Eqvites Melitenſes A. MDCXLV. ceperant; Sed abnuit Generoſus Hiſpanus potiorem rem Chriſtianam qvavis Amicitia cum infideli ducens. V. *Freiberger. Germ. Perturb. ac Reſtaur. p. IV. Contin p. 175.*

VII In America Septentrionali tenet *Novam Hiſpaniam, Mexicum, Tucatanam:* Meridionalem v. præter Braſiliam & tractus qvosdam cis eam, totam; Ex Inſulis *Hiſpaniolam, Cubam* & minores aliqvas: Quæ loca omnia duplici titulo Sibi vendicat, Inventionis ac Donationis: Cum n. Johannes Portugalliæ Rex in detegenda India Orientali verſaretur, Chriſtophorus Columbus ſ. Colonus (ita n. Hiſpani ipſum vocant & Bulla Alexandri VI.) navibus a Ferdinando Catholico acceptis A. MCCCCXCII. Cubam, Hiſpaniolam aliaque loca acceſſit & Novum orbem Regi ſuo aperuit. Inde vero quod ſimultas in Ferdinandum & Johannem naſceretur, res ad Pontificem Alexandrũ VI delata eſt, qvi Anno Pontificatus ſui 1. Chriſti MCCCCXCIII. rem ita decidit, ut ducta quaſi a Septentrione in Auſtrum linea, qvæ totum Terrarum Orbem ex æquo ſecaret, partem qvæ verſus Orientalem erat Johanni, Occiduam Ferdinando concederet, idque Stilo Sedi Romanæ ſolito: *De mera Liberalitate & ex certa ſcientia, ac de Apoſtolica Sedis plenitudine.* Tenor integræ Bullæ hic eſt:

IN NOMINE DOMINI Amen. Noverint univerſi hoc præſens publicum tranſumptum inſpecturi qvod, nos Jacobus Conchillos Dei & apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Cathanienſis habuimus, vidimus, & diligenter inſpeximus infraſcriptas litteras felicis

recor-

recordationis Alexandri Papæ sexti ejus vera bulla plumbea cum cordulis sericeis, croceique coloris more Romanæ curiæ impendentis bullatas sanas siquidē & integras ac omnimoda suspicione carentes hujusmodi sub tenore.

ALEXANDER Episcopus servus servorum Dei carissimo in Christo filio Ferdinando Regi & carissimæ in Christo filiæ Elisabeth Reginæ Castellæ Legionis, Aragonum, Siciliæ & Granatæ illustribus, salutem & apostolicam benedictionem. Inter cetera divinæ majestati beneplacita opera & cordis nostri desiderabilia, illud profecto potissimum existit, ut fides Catholica & Christiana religio nostris præsertim temporibus exaltetur ac ubilibet amplietur & dilatetur, animarumq; salus procuretur, ac barbaræ nationes deprimantur & ad fidem ipsam reducantur Unde cum ad hanc sacram Petri sedem divina favente clementia (meritis licet imparibus) evocati fuerimus, cognoscentes vos tanqvam veros catholicos Reges & principes, quales semper fuisse novimus & à vobis præclare gesta toti pene jam orbi notissima demonstrant: Ne dum id exoptare sed omni conatu, studio & diligentia, nullis laboribus, nullis impensis, nullisq; parcendo periculis etiam proprium sangvinem effundendo efficere, ac omnem animum vestrum omnesq; conatus ad hoc jamdudum dedicasse, qvemadmodum recuperatio regni Granatæ à tyrannide Saracenorum hodiernis temporibus per vos cum tanta divini nominis gloria facta testatur. Digne ducimur non immerito, & debemus illa vobis etiam sponte & favorabiliter concedere, per quæ hujusmodi sanctum & laudabile ac immortali Deo acceptum propositum in dies ferventiori animo ad ipsius Dei honorem & imperii Christiani propagationem proseqvi valeatis. Sane accepimus, qvod vos qvi dudum animum proposueratis aliqvas insulas & terras firmas remotas & incognitas ac per alios hactenus non repertas qværere & invenire, ut illarum incolas & habitatores ad colendum redemptorem nostrum & fidem catholicam profitendum reduceretis, *hactenus in expugnatione & recuperatione ipsius regni Granatæ plurimum occupati, hujusmodi sanctum & laudabile propositum vestrum ad optatum finem perducere neqvivistis, sed tandem sicut domino placuit regno prædicto recuperato, volentes desiderium adimplere vestrum dilectum filium* Christophorum Colom *virum utiqve dignum & plurimum commendandum, ac tanto negocio aptum cum navigiis & hominibus ad similia instructis, non sine maximis laboribus & periculis ac expensis destinastis, ut terras firmas & insulas remotas & incognitas hujusmodi, per mare ubi hactenus navi-*

navigatum non fuerat diligenter inquireret. Qui tandem (divino auxilio facta extrema diligentia in mari Oceano navigantes certas insulas remotissimas & etiam terras firmas, quæ per alios hactenus repertæ non fuerant) invenerunt, in quibus quam plurimæ gentes pacificè viventes, & ut asseritur nudi incedentes, nec carnibus vescentes inhabitant, & ut præfati Nuncii vestri possunt opinari, gentes ipsæ in Insulis & terris prædictis habitantes, credunt unum Deum creatorem in cœlis esse, ac ad fidem catholicam amplexandum & bonis moribus imbuendum satis apti videntur, spesq; habetur quod si erudirentur, nomen salvatoris domini nostri Jesu Christi in terris & insulis prædictis facile induceretur. Ac præfatus Christophorus in una ex principalibus Insulis prædictis jam unam turrim satis munitam, in qua certos Christianos qui secum iverant in custodiam, & ut alias Insulas ac terras firmas remotas & incognitas inqvirerent, posuit, construi & ædificari fecit. In quibus quidem Insulis & terris jam repertis aurum, aromata, & aliæ quam plurimæ res pretiosæ diversi generis & diversæ qualitatis reperiuntur. Unde omnibus diligenter, & præsertim fidei catholicæ exaltatione & dilatatione (prout decet Catholicos Reges & principes (consideratis: More progenitorum vestrorum, claræ memoriæ Regum, terras firmas & Insulas prædictas illarumq; incolas & habitatores vobis, divina favente clementia, subjicere & ad fidem catholicam reducere proposuistis. Nos igitur hujusmodi vestrum sanctum & laudabile propositum plurimum in domino commendantes, ac cupientes, ut illud ad debitum finem perducatur, & ipsum nomen salvatoris nostri in partibus illis inducatur: Hortamur vos quam plurimum in domino, & per sacri lavacri susceptionem, qua mandatis apostolicis obligati estis, & viscera misericordiæ domini nostri Jesu Christi attente reqvirimus, ut cum expeditionem hujusmodi omnino proseqvi & assumere prona mente orthodoxæ Fidei zelo intendatis, populos in ejusmodi insulis & terris degentes ad Christianam religionem suscipiendam inducere velitis & debeatis, nec pericula, nec labores ullo unqvam tempore vos deterreant, firma spe fiduciaq; conceptis, quod Deus omnipotens conatus vestros feliciter proseqvetur. Et ut tanti negotii provinciam Apostolicæ gratiæ largitate donati liberius & audacius assumatis: Motu proprio, *non ad vestram vel alterius pro vobis super hoc nobis oblatæ petitionis instantiam*, sed de nostra mera liberalitate & *ex certa scientia, ac de Apostolicæ potestatis plenitudine*, omnes insulas & terras firmas inventas & inveniendas, detectas & de-

tegendas versus occidentem & meridiem, fabricando *& construendo unam lineam à polo arctico scilicet septentrione, ad polum antarcticum scilicet meridiem, sive terræ firmæ & insulæ inventæ & inveniendæ sint: Versus Indiam aut versus aliam quamcunque partem, quæ linea distet à qualibet Insularum, quæ vulgariter nuncupantur* de los Azores & Cabo verde *centum leucis versus occidentem & meridiem. Itaq; omnes Insulæ & terræ firmæ repertæ & reperiendæ, detectæ & detegendæ à præfata linea versus occidentē & meridiem, si per alium regem aut principem Christianum non fuerint actualiter possessæ, usque ad diem nativitatis domini nostri Jesu Christi proximè præteritum, à quo incipit Annus præsens millesimus quadringentesimus nonagesimus tertius, quando fuerunt per Nuncios & Capitaneos vestros inventæ aliquæ prædictarum insularum*: Auctoritate omnipotentis Dei nobis in beato Petro concessa, ac vicariatus JESU CHRISTI, qva fungimur in terris, cum omnibus illarum dominiis, *civitatibus, castris, locis & villis, juribusq; & jurisdictionibus ac pertinentiis* universis, vobis hæredibusq; & successoribus vestris, *Castellæ & Legionis Regibus*, in perpetuum, tenore præsentium donamus, concedimus & assignamus, *vosq; & hæredes ac successores præfatos illarum dominos cum plena libera & omnimoda potestate auctoritate & jurisdictione facimus, constituimus & deputamus. Decernentes nihilominus per hujusmodi donationem, concessionem & assignationem nostram nulli Christiano principi, qui actualiter præfatas insulas & terras firmas possederit, usqve ad prædictum diem Nativitatis domini nostri Jesu Christi, jus quæsitum sublatum intelligi posse aut auferri debere. Et insuper mandamus vobis in virtute sanctæ obedientiæ (ut sicut etiam pollicemini & non dubitamus pro vestra maxima devotione & regia magnanimitate vos esse facturos) ad terras firmas & insulas prædictas viros probos & Deum timentes, doctos, peritos & expertos ad instruendum incolas & habitatores perfectos in fide catholica & bonis moribus imbuendum destinare debeatis, omnem debitam diligentiam in præmissis adhibentes. Ac qvibuscunqve personis cujuscunqve dignitatis etiam imperialis & regalis status, gradus, ordinis vel conditionis sub excommunicationis latæ sententiæ pœna, qvam eo ipso si contrafecerint incurrant, districtius inhibemus, ne ad insulas & terras firmas inventas & inveniendas, detectas & detegendas versus occidentem & meridiem, fabricando & construendo lineam à polo arctico ad polum antarcticum sive & terræ firmæ & insulæ inventæ & inveniendæ sint: Versus Indiam aut aliam quamcunque partem: Quæ linea distet à qualibet insularum quæ vulgariter nuncupantur* de los Azores & Cabo ver-

de: *Centum leucis versus occidentem & meridiem*; *Ut prafertur, pro mercibus habendis vel quavis alia de causa accedere prasumant, absque vestra ac haredum & successorum vestrorum pradictorum licentia speciali. Non obstantibus constitutionibus & ordinationibus apostolicis caterisq; contrariis qvibuscunq;: In illo à quo imperia & dominationes ac bona cunctaprocedunt confidentes: Quod dirigente domino actus vestros si hujusmodi sanctum & laudabile propositum prosequamini brevi tempore cum felicitate & gloria totius populi Christiani vestri labores & conctus exitum felicissimum consequentur. Verum quia difficile foret prasentes litteras ad singula quaque loca in qvibus expediens fuerit deferri: Volumus ac motu & scientia similibus decernimus: Quod illarum transumptis manu publici Notarii inde rogati subscriptis & sigillo alicujus persona in ecclesiastica dignitate constituta seu Curia ecclesiastica munitis ea prorsus fides in judicio & extra ac alias ubilibet adhibeatur, qua prasentibus adhiberetur, si essent exhibita vel ostensa. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostra commendationis, hortationis, requisitionis, donationis, concesfionis, assignationis, constitutionis, deputationis, decreti, mandati, inhibitionis, & voluntatis, infringere vel ei ausu temerario contraire, siquis autē hoc attentare prasumpserit, indignationē omnipotentis Dei ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datis Roma apud sanctum Petrum, Anno incarnationis dominica, millesimo qvadringentesimo nonagesimotertio, quarto nonas Maji, Pontificatus nostri anno primo.* Quæ Bulla extat in *Annal. Eccles. Bzovii* ad dictum A. XCIII. & *in Bullario Laërtii Cherubini Tom. 1.* Opp. *Sepulved. fol. 442. & seqq.* Sed res hæc secuto tempore quærendi materiem præbuit scriptoribus: *An Jus Donandi exteras Regiones Pontifici M. competat?* Quod qui affirmant, ex Pontificis M. autoritate argumentum sumunt: Posse summum Pontificem non modo civitates, Provincias & Regna, quæ antea Christianam Religionem professa & deinde ab Infidelibus usurpata fuerint, cui libuerit indubitanter concedere, uti recuperet suaq; faciat; Sed ea etiam addicere posse, quæ Christianorum nunqvam fuerunt, ad Christianæ fidei & Evangelii propagationem & Idololatriæ extirpationem. V. *Dian. Resol. Mor. Tom. VII. Tr. VII. Resol. XVII.* Qui in eandem sententiam citat *Mandellum* Conf. 769. Vol. 4. *Camill. Borell. de Præst. Regul.* Cathol. c. 46. n. 224. *Martam de Jurisd.* Centur. 1. c. 24. n. 31. *Paramum de orig. Inquis.* L. 3. Q. 1. n. 45. *Solorzanum de Indiar. Jur.* L. 2. c. 23. n. 68. & seqq. Add. *Joh. Genes. Sepulveda* L. de Ju-

ſtis Belli cauſis c. Indos. *opp. fol 423. & ſeqq.* Sed qui publico Edicto Caroli V Imp. & tunc Regis Hiſpaniæ proſcriptus fuit. Sed opponunt alii, I. Donationem hanc ut rei alienæ nullam fuiſſe. II Etſi voluiſſet & potuiſſet P. M. non tamen continuo ſeqveretur Dominium eorum locorum, cum Donatio Dominum non faciat, ſed ſecuta traditio. III. Potuiſſe quidem Pontificem contentiones Portugallorum & Hiſpanorum ita dirimere, tq lectum inter illos arbitrum, ſicut & ipſi Reges jam ante inter ſe ea de re fœdera quædam pepigerunt; Sed etiam hanc rem utpote inter alias actam ad cæteras gentes non pertinere V. *Grot. Mar. Lib. c. III.* Conf. Gryphiandr. *de Inſul. c. XXIV. n. 59. & ſeqq.* qvem Diana male *Gryphanium* vocat *l. ante cit.* Ex Hiſpanicis Dd. huc propendent *Victoria*, Cajetanus, *Barthol de las Caſas*, qvocum Sepulvedæ præcipue negocium fuit. V. *Append. ad Libr. Ej. de Crudelitate Hiſpanorum in Americanos* Similis Quæſtio eſt: *An titulo Inventionis Jus Dominii in Indos ſtabiliri potuerit?* Quam negat Grotius: Quia inventio nihil Juris tribuit, niſi in ea, quæ ante Inventionem nullius fuerant *Mar. Lib. c. II.* Rurſus, *an Jure Belli potuerit adverſus Indos agi?* Quam iterum affirmant Diana cæteriq; ab eo laudati; Negant Grotius & reliqui; Suntq; ante omnia memorabilia *Cajetani* verba apud *Grot. Mar. Lib. c. IV. Quidam*, ait, *infideles nec de jure nec de facto ſubſunt ſecundum temporalem jurisdictionem Principibus Chriſtianis, ut inveniuntur pagani, qui nunquam imperio Romano ſubditi fuerunt, terras habitantes, in qvibus Chriſtianum nunqvam fuit nomen. Horum namque domini, qvamvis infideles, legitimi domini ſunt, ſive regali, ſive politico regimine gubernantur: Nec ſunt propter infidelitatem à dominio ſuorum privati, qvum dominium ſit ex jure poſitivo, & infidelitas ex divino jure, qvod non tollit jus poſitivum, ut ſuperius in quæſtione habitum eſt. Et de his nullam ſcio legem qvoad temporalia. Contra hos nullus Rex, nullus Imperator, nec Eccleſia Romana poteſt movere bellum ad occupandas terras eorum, aut ſubjiciendos illos temporaliter: Quia nulla ſubeſt cauſa juſta belli, cum Jeſus Chriſtus Rex Regum, cui data eſt poteſtas in cœlo & in terra, miſerit ad capiendam poſſesſionem mundi non milites armatæ militiæ, ſed ſanctos prædicatores, ſicut oves inter lupos. Unde nec in teſtamento veteri, ubi armata manu poſſesſio erat capienda, terræ infidelium inductum lego bellum alicui propter hoc, qvod non erant fideles: Sed quia nolebant dare tranſitum, vel quia eos offenderant, ut Madianitæ, vel ut recuperarent ſua, divina largitate ſibi conceſſa. Unde* gravisſime peccaremus, ſi ſi-

fidem Christi Jesu per hanc viam ampliare contenderemus: Nec essemus legitimi Domini *illorum* : *Sed* magna latrocinia *committeremus, & teneremur ad restitutionem, utpote* injusti debellatores aut occupatores. *Mittendi essent ad hos prædicatores boni viri, qui verbo & exemplo converterent eos ad Deum: Et non qui eos opprimant, spolient, scandalizent, subjiciant, & duplo gehennæ filios faciant, more Pharisæorum.* Et in hanc formam audimus sæpe à Senatu in Hispania, & Theologis præcipue Dominicanis decretum fuisse, sola verbi prædicatione, non bello Americanos ad fidem traducendos : Libertatem etiam quæ illis eo nomine erepta esset restitui debere, qvod à Paulo tertio Pontifice, & Carolo V. Imperatore, Hispaniarum Rege comprobatum dicitur. Sed lubricum esse de Regum ditionibus scribere, utqve jure vel injuria possideant paulum ante monuimus. Si de fontibus jurium talium dicendum esset, Romanis redeundum fore ad casas suas jam olim annotavit Carneades. Privato satis est in controversiis hujusmodi non judicium sibi sumere, sed possessionem seqvi.

IIX In India Orientali partem *Moluccarum* possidet, & præterea *Insulas Philippinas & Salomonis :* Qvarum nomine vero etiam gravissime & diutissime inter Hispanos & Portugallos superiori seculo controversatum fuit, cum utrique juxta mandatum Pontificium, hi versus Orientem, & illi versus Occidentem proficiscendo eas attigissent: Quam Historiam tetigimus *Part. I. c. I. §. XIII.*

III.

Talis est potentia Regni Hispanici, cujus fundamenta jecit Ferdinandus Catholicus, perfectionem Carolus V. armis, Philippus II. consiliis addiderunt. Et qvod magis obstupescat posteritas, spacio centum annorū patratum opus, qvod olim victrix Gentium Roma vix post mille Annos perfecit. Major adhuc erat, cum sub Philippo II III & IV. Portugallia & simul ea totius Africæ & Asiæ litorales tractus accederent, adeo ut non sine causa tum dixerit, qvisquis fuit, *Solem in Hispanico Regno nunqvam occidere*, h. semper Telluris parti alicui lucere, quæ Hispanicæ jurisdictionis sit, exemplo, quod geminum inter priscos aut præsentes Reges aut Cæsares nullum tulit. Hinc & Hispani novam Monarchiam condituri crediti sunt, vulgoqve Hispaniæ jam persvasum erat, Monarchiarum progressum, qvi hactenus ab Oriente in Occidentem fuis-

ſet, in Hiſpaniam, quæ extrema verſus Occidentem eſſet, nunc demum pro-motum iri. Hac de cauſa Philippus II. Regnum Galliæ poſt obitum Henrici III. ambiit, Angliæ vero eumprimis ſe inferre ſtuduit, ut ſi Angliam Belgio junctam haberet, per Mare etiam Dominium ſuum liberrime exerceret: Quem in finem & conjugium cum Maria Angliæ Regina coluit, quodque ſucceſſus æqui conſiliis hiſce nec dum ſatis reſponderent, eadem in mortem Mariæ diſtulit, ſperavitqve per futurum cum Eliſabetha Conjugium ſe liberiorem in Anglia poteſtatem habiturum; At præter opinionem Conjugii hujus repulſam tulit, eoqve omni ſpe ſua prorſus excidit: Unde & prima favilla exardeſcentis adverſus Anglos Regis iræ concepta fuiſſe creditur; De qvo V. *Cap. IV. §. XVI.* Gravisſimam qverelam de hujusmodi conſiliis Philippi Vid. in Orat. Gvilielmi Ancelli Henrici Iv. ad Fridericum Palatinum Legati apud *Thuan. L. CXXIII.* ab initio. Adde *Speculum Conſiliorum Hiſpanicorum*, in quo Regis Hiſpaniæ machinationes variæ pro nova Monarchia fundanda repræſentantur, Lugd. An. MDCXVII. Et durante nupero Bello Europæo adhuc Scriptum emiſſum fuit Gallice primo deinde Germanice Tit. Niederländiſcher Starnſtecher / ſ. die aus alten und neuen Geſchichten wieder hervor geſuchte unſtreitbahre Warheit / das Spanien mehr nach der ſo genanten Univerſal Monarchie ſoll geſtrebet haben als Franckreich: Quod ſerione an dicis cauſa ſcriptum ſit in medio relinqvimus. *Nutat certe in præſens fortuna Hiſpanica, concuſſaq; velut tellure minatur ruinam coloſſus ingens Hiſpaniæ Rex gentis caput.* Ita jam ante triginta & amplius annos Galliæ ſcriptor *Grumondus* ſcribere auſus fuit; Et qvid non auderet, ſi adhuc ſupereſſet? Eſt illa maximorum Imperiorum fatalitas, ut non posſint eodem loco conſiſtere: Principes grande Regiminis onus diu recta cervice ſuſtinere vix poſſunt. Laſſantur & ſe inflectunt, nec decurrunt ad metam æquabiliter.

IV.

Hiſpaniam v. etiam in ipſo flore potentiæ ſuæ domi imbecillem fuiſſe duobus inprimis argumentis conſtitit. I. Defectu incolarum in Hiſpania: Cujus rationes præter naturales cauſas, quæ ex minori fœcunditate fœminarum in Plagis meridionalibus, quam in Septentrionalibus etiſ. pendent, creduntur fuiſſe. I. *Judæorum Maurorumque proſcriptio:* Illa tempore Ferdinandi & Iſabellæ in Caſtellæ Regno facta A. MCCCCXCII. qua CLXXM. circiter è Regno ejecti fuerunt, V. *Marian. L. XXVI. c. 1.* Hæc Edicto Philippi III. procurata

curata A MDCIX. quo nongenta millia hominum ſolum migrare oportuit, Nec leve detrimentum inde tulerunt Hiſpani, vicina Regna a incrementa luculentisſima: Ita n Judæi, qui ſub Ferdinando ad Turcas migrabant, una uſum tormentorum & ſimilium ad eos perduxerunt. Et Mauri in Regno Galliæ benigne excepti permisſique, ut quotquot Religionem Catholicam in poſterum profiteri vellent, tuto iſthic habitare poſſent: Cæteris à Turca in Africa Domicilia & nova ſedes asſignata. *Contin. Thuan. L. HI.* Et allegatur quidem ab Hiſpanis Zelus Religionis, Maurosq; Religionem Chriſtianam tantum obtentui ſumſiſſe ad perficiendas animo conceptas fraudes ſuas, veluti & juſticiam expulſionis Maurorum peculiari Scripto proſecutus fuit *Joh. Bleda Valentinus Ed. Valent. MDCX. 40.* Non defuerunt tamen, qui ingentes Judæorum & Maurorum opes ſimiliave ita quæſita fuiſſe ſuſpicarentur. II. *Tot terra marique ſuſceptæ Expeditiones:* Quia n. tantam provinciarum apud Exteros multitudinem & æmulationem & metum vicinorum indubie comitari oportuit, præſidiis pariter ac Bellis variis opus fuit: Unde non potuit non ingens indigenarum numerus abſumi. III. *Coloniarum in utramvis Indiam eductio.* IV. *Inquiſitionis Hiſpanicæ rigor.* V. *Religioſorum freqventia.* VI. *Tributorum gravitas.* De quibus omnibus proſtat peculiaris Liber *Petri Ferdinandi Navaretæ* Secretarii Regii cum Titulo, *Conſervatio Monarchiæ Hiſpanicæ*, cujus Excerpta habes in *Joh. Laët Deſcr. Hiſpan. p. 483.* Agnovitqve hanc imperfectionem Regni ſui Philippus III. ideo peculiari Edicto de A. MDCXXII. M Febr. malo iſti medelam afferri voluit, cujus ſumma erat: I. Ut omnes qvi Uxorem ducturi eſſent qvatuor Annis poſt nuptias celebratas immunes eſſent ab omnibus tributis & oneribus publicis: Quique ante Annum ætatis XIIX. uxorem ducturi eſſent, ab ipſo matrimonii die rerum ſuarum & uxoris liberam adminiſtrationem haberent, qua carituri eſſent, qvi poſt XXV. A. demum conjugium inirent II. Qui ſex Mares, qvi ſimul in vivis eſſent, a conjuge ſuſcepturi eſſent, toto vitæ ſuæ tempore immunitatibus iſtis gauderent, etiamſi poſtea e liberis aliqvi morerentur. III. Pauperes certam qvandam pecuniæ ſummam in dotem accepturas. IV. Ne quisquam cum familia & Bonis e Regno migraret. V Omnes alienigenas, modo Catholici eſſent, nec in ſolo hoſtili nati, ſi artem Mechanicam, aut pecoris vel agrorum culturam XX. Leucis a mari exercere vellent, perpetuo liberos fore. VI. Lupanaria publica prohiberi.

II. De-

II. Defectu opum, cujus causæ: Impensæ in extera Regna faciendæ, qvæq; majores sæpe sunt, qvam reditus eorum, id qvod singillatim de Regno Neapolitano observat P.Honorius, de Belgio alii. Inprimis v.Bella cum Exteris gesta; veluti a *Thuano L. CV.* narratur Legatus Hispaniæ in Comitiis Parisiensibus conqvestus fuisse, Dominum suum minimùm sexagies centena millia Aureorum Bello Gallico impendisse citra ullum aliqvem fructum ejus. Et notorium est, Philippum II. morti vicinum fassum fuisse, se 594. Milliones Auri inutiliter prodegisse, nec aliud tantæ operæ precium tulisse, quam Regnum Portugalliæ, *Thuan. L. CXX.* Et Philippum III. insuper nova LIV. Millionum debita contraxisse monet *Navareta Scripto ante cit.* Addit Campanella pecuniam præpostere usurpatam fuisse, quæ cum rerum gerendarum nervus esse soleat, earundem tamen continuandarum instrumentum esse renuit. Fides n. qvam pecunia emimus, pecunia qvoq; vendi potest; Neq; diffitendum est, regionem facile superari posse, qvam Asinus auro onustus intrare qveat, sed si Asinum eqvi ferro onusti seqvantur.

V.

De specialibus rationibus, *cur Hispania non potuerit in eodem potentiæ fastigio persistere*, siqvid dicendum est, initio repeti oportebit, eam a Ferdinando Catholico primo conspicuam redditam, a Carolo V. autem in florem evectam fuisse, adeo ut ipse Imperator Turcicus Solimannus sibi ab eo metuendum judicaverit, qvamobrem & nunqvam prælio cum ipso decertare ausus fuit. Idem Carolus tamen in causa extitit, cur flos ille altius non surrexerit: Campanella id factum dicit, quia non tam tueri, quam acqvirere potuerit Regna & Provincias: Ita occupato Regno Tunitano, Regem Ariodemum expulisse, sed Muleassem mox instituisse sine alia regiminis mutatione: Franciscum Regem Galliæ captivum qvidem egisse, sed iterum dimisisse, ut Bellum tanto certius ab eo expectaret: Senas qvoq; & Florentiam occupasse, sed Medicis eas donasse, sicq; certam sibi inimicitiam procurasse. V. *de Mon. Hisp. c. XVI.* Et *c. XXIV.* idem docet, cur Consilium Caroli *potentiam suam per matrimonia firmandi* succedere non potuerit; Frustra n. esse hoc medium conciliandis vicinis hostibus, nec conducere nisi pro hostibus longius remotis. Quod ipsum & Philippo II. evenit, qui Angliam quidem per conjugium cum Regina Maria veluti in manibus habebat, & nomen Philippi ac Mariæ jam omnis signata in Anglia moneta ostentabat; Sed capiendæ toti Regni potestati adhuc immaturus erat, quæ cum progressu temporis & pro re nata expectan-

pectanda fuiſſet, vel certe cum prole ex hoc conjugio, aut deniq; familia ejus coaleſcere debuiſſet. Ideo & definente per mortem Mariæ hoc Conjugio & aſpernante nuptias ejus Elizabetha impoſſibile erat Angliam iterum Imperio Hiſpanico adjungi, non tantum quia Angli vim Hiſpanicam præliis maritimis facile amoliendo erant, quod in expugnata Claſſe Invincibili A. MDLXXXIIX. liquido claruit, ſed præcipue, quia Belgium medio tempore ab Hiſpanis defecerat, a quo alias maximum Angliæ periculum imminuiſſet. Cur Sacrorum cura nihil vel Carolus vel Philippus profecerint, ratio ſine dubio in ipſo Pontifice M. ſita fuit, qvi toties metuit, ne Sacellanus Hiſpanorum fieret qvoties novum augmentum potentiæ Hiſpanicæ vidit, eoq; ſemper parti debiliori adhæſit, ne præponderaret Hiſpania. Idqve hodienum Aula Romana obſervat, quæ victorias Gallicas non adeo, quam debilitatem cauſæ Hiſpanorum proſeqvitur, haut dubie ob cauſam eandem. Cur Americanos ſibi haut perinde addictos experti fuerint Monarchæ Hiſpanici, ratio fuit, qvia milites primi in Americam miſſi homines rudes erant, ignari, quanti referret cœleſtibus æqviparari, (tales n. ab Americanis primo crediti fuerunt:) Ideo provincias qvas ingrediebantur rapinis ſtatim infeſtabant, eoq; teſtabantur ſalutem iſtorum populorum ſibi parum curæ eſſe. Cur Belgium non potuerit retineri in Rebus Belgicis infra attingendum veniet.

VI.

In Hiſpaniæ Regum Hiſtoria tres periodos notamus, *Gothicam, Mauricam & Caſtellanam. Gothica à* Gothis cœpit circa Ann. CCCCXVIII. Quo tempore Hiſpaniam Duce Wallia Vandalis eripuerunt; Vandali v. antea Imperio Romano extorſerant. Hiſpaniam n commune Imperii Romani infortunium, Invaſio Gentium Septentrionalium, eo tempore involvit, cum Conſtantinus M. ſeu imprudentia ſeu pertinacia Novam Romam ſuam & Imperium Orientis muniendi Legiones Præſidiarias in Orientem tranſtuliſſet, atque interea Imperium Occidentis præſidiis ſuis nudatum hoſtium prædæ expoſuiſſet.

Deſiit A. DCCXIII. qvo Mauri Regnum Hiſpaniæ occuparunt, prodente illud Juliano Septæ Comite, ob vim filiæ ſuæ à Roderico Rege illatam. Cujus mutationis præſagia in famoſa illa apud Hiſpanos *Fatali Arca* extitiſſe paſſim docent Hiſpanici Scriptores: Palatium Toleti fuiſſe occluſum, & validis vectibus ac ferro munitum, famamqve tenuiſſe, reſeratum Hiſpaniæ exitio futurum: Rodericum vero id riſiſſe, & Theſauros occultari ratum, feras per-

fringi curaſſe, tum theſauros nullos ſed arcam fuiſſe repertam, in arca linteum, & in eo inſolentes hominum facies veſtesqve depictas atqve ipſos militari habitu graſſantes, verbaqve latina inſcripta: A tali Gente exitium Hiſpaniæ imminere. *Lipſ. Mon. Pol. C. V. Monit. V. n. 6.* Ipſiq; Juliani Nomini inde labes aſperſa, ut Hiſpaniæ hodienum fatale & infauſtum illud judicent: Unde & Comes de Olivarez, cum A. MDCXLII. Filium ſuum Naturalem legitimaret, abrogato ei Juliani Nomine Henricum Philippum in poſterum vocari voluit, *Victor. Siri Mercur. L. I. f. 173.*

Mauri vero Periodum ſuam qualitercunq; produxerunt usqve ad tempora Ferdinandi Catholici, diſpar tamen eorum â priori pariter ac hodierno Regimine gubernandi ratio erat. Tot enim Hiſpaniæ Regna fere numerabantur, quot Provinciæ & urbes extantiores erant, quæ Chriſtiani, cum Maurorum jugum ſenſim excuterent, in ſuos Titulos aſſumſere, unde cauſa Luxuriei in Titulis Regis Hiſpaniæ adhuc uſitatæ. Quodqve Principes domitores Maurorum plures eſſent, nec in commune conferrent, qvod occupaverant, ſed jure Belli pro ſuo reputarent, reipſa etiam complura Regna formata fuerunt, Legionenſe, Caſtellanum, Navarræ, Aragoniæ, Portugalliæ, quæ tamen, præter Portugallicum, ſenſim ita coaluere, ut circa Annum MCCCCLXX. in unius Ferdinandi Catholici Aragoniæ Regis ac Iſabellæ Ferdinandi conjugis Caſtellæq; Reginæ poteſtatem venirent & Periodo novæ, quam Caſtellanam diximus, initium præberent.

VII.

Ferdinandus hic duxit Iſabellam, Regnorum Caſtellæ & Legionis heredem, unde prima Magnitudinis Hiſpanicæ initia, Regnorumque iſtorum unio facta, ſalvo tamen jure Iſabellæ, cujus nomen eapropter æque ac Ferdinandi in omnibus inſtrumentis publicis ſcribi oportuit, quomodo & ſuperiori Seculo, cum Philippus II. Hiſpaniæ Rex Mariam Reginam Angliæ duxiſſet, in Anglia idem obſervatum fuit, ut nomina utriusque Philippi & Mariæ Edictis præfigerentur. A Caſtella vero poſtmodo Regnis iſtis unitis appellatio data, licet Ferdinandus Aragonius eſſet, quia Caſtella potior erat, veluti cum Jacobus Scotiæ Rex initio hujus Seculi Angliâ potiretur, ab Anglia tanquam potiori poſtmodo denominationem tulit. Idem reſiduum Maurorum Regnum expugnavit, quod in Granata erat. Regnavit ab A. MCCCCLXX. uſque ad A. MDXVI. *Atq; ab eo tempore eoq; aditu nomen Hiſpanorum eatenus ignobile & anguſtis Hiſpania finibus incluſum breviſſimo deinceps tempore, non modo Italiam*

liam, Galliam, Africamq; cursu victoriarum maximo pervasit, sed ad extremos orbis Terrarum terminos pervenit, ultra Solis vias & ipsius Oceani limites. Marian. *de Reb. Hisp. L. XXVI. c. 1.* In Charactere ejus Thuanus notat summam prudentiam & felicitatem, sed fidem desiderari potuisse, *qua sub Colore religionis, quam omnibus Actionibus suis semper praetexebat, ad ambitionem & inexplebilem propagandi Imperii cupiditatem mira calliditate abusus est. Histor. L. 1.* Neque videtur id diffiteri posse *Mariana L. XXX. c. XXVII.* Ubi cum à Justitiae cultu, prudentiae laude, animiq; praestantia commendasset; Vitia, inquit, deesse nunquam possunt, ea est vitae Humanae Conditio; Ex invidia quoq; & malitia multa magnis viris imputari peccata proclive est. Ita excusare videtur Ferdinandum, moxque tq. speculum in quod omnes Hispaniae Principes intueantur, ac Aureae Pacis in Hispania & publicae securitatis atq; elegantiae & amplitudinis conditorem depraedicat. *Verulamius* cum Henrico VII. Anglorum Salomone Sympathiam quandam Naturae & morum habuisse docet *Histor. Henr. VII. p. 1027.*

Proles Ferdinandi Faeminea tantum fuit, Johanna & Catharina: Hanc a Rege Angliae repudiatam docebit Historia Angliae; Illa nupsit Philippo Austriaco, & ad extremam senectutem pervenit, sed ex Zelotypia contracto animi morbo post Philippi mariti mortem, (quae ante Ferdinandi excessum contigit) in apertam & solennem insaniam praecipitata, unde ab eo tempore turri inclusa cumq; felibus colluctans, successionem Filio Carolo V. Imperatori nostro, ac primo ejus nominis Hispaniae Regi reliquit, servatis interea Regnorum Hispaniae Titulis, qvos conjunctim cum Filio, sive id ipsius voluntate, sive ex ordinum decreto fieret, quam diu vixit, in omnibus actibus publicis semper usurpavit. Ita legitur in Diplomate Caroli, quo recipit se in Hispania nihil decreturum, qua Imperator, sed tantum qua Rex Hispaniae: *Don Carlos por la gracia de Dios* &c. *Et uno con la muy alta, y muy Poderosa Reyna Donna Juana, mi Sennora Madre.* Obiit A. MDLVI, quo & Carolus Regnorum curae valedixit.

Carolum a. Prototypum Principum Hispaniae non immerito salutat *Gramondus l. ante cit.* De nativitate & in primis Pueritiae ejus Annis vid. eundem. Regna accepit antequam adolevisset, sed Procerum Hispaniae studiis haut aequis primo exceptus, quibus Ferdinandus Frater, & si minor natu, potior habebatur, quia indigena & alumnus erat Hispanicus, Carolo e contrario in Belgio nato, ibidemq; pueritiam exigente, unde vitae quoq; ratio & Mores

Belgici erant, quæ tristia Hispanis de ipso videbantur præsagia sua tantum mirantibus. Sed Cardinalis Ximenius Carolo intacta Regni jura servavit, donec in possessionem mitteretur. Inter res gestas ejus aliqua jam superius delibat. §. *Gmmondus* sæpe laudatus Franciscum Regem suum ab eo captum non alio solamine accipit, quam quod eo prælio a Carolo Borbonio Galliæ Principe victa fuerit alias invicta Gallorum ratio. *Thuanus* nullum perfecti magis & ad omnes virtutes expressi Principis exemplar nostra & retro seculorum memoria reperiri posse quod iis, qui ad Imperium virtutis via grassentur ad imitandum proponi queat, extra Carolum agnoscit *L.XXI.ad A MDLIIX.* Id unice annotat, cautiorem interdum & supra quam in illa fortuna decuerit, versatiorem pleri q, visum. ob idque lectione Historiæ Ludovici XI. a Cominæo scriptæ delectatum fuisse. Id apparuisse in vulpino ejus per Gallias transitu, in captivitate item Philippi Hassorum Landgravii qua obtentu cavillatoriæ Scripturæ Principem hunc toto quinquennio detinuit, &sl. *Verum hæc veluti mortalitatis infirmæ nævi, in pulcra & immortali laude digna fortuna haut adeo deformes sunt*, postremùm Thuanus subjicit. Tandem primo Provinciis Belgii, mox Regnis Hispaniæ, demum Imperio nostro cessit A. MDLVI. summamq; gestorum suorum singulari Oratione e scripto Codice, tanquam e Rationario Imperii, cum Belgio se abdicaret, ipse recitavit: Se a XVII. Ætatis Anno ad eam usque diem expeditiones profectionesq; novem in Germaniam, septem in Italiam, quatuor in Galliam, sex in Hispaniam, decem in Belgium, duas in Angliam, totidem in Africam, Mari undecies remenso suscepisse, idque a se præstitum ut Carolum hactenus vixisse & imperasse nullos nisi hostes pœnitere potuerit. Imperii resignationem simul corona sceptroq; in manus Ferdinandi Fratris transmisit per Wilhelmum Principem Orangium, quem ferunt initio detrectasse hoc officium, dixisseq; Cæsari audiente Philippo Rege: Meliora sibi a superis optanda, quam ut Imperii insignibus e Domini sui capite deponendis atq; ad alium deportandis ministerium suum exhiberet. *Strad. Dec. 1. L. 1. ad A. MDCLVI.* Ubi etiam causas Abdicationis hujus & an Carolum ejus pœnituerit prosequitur. Conf. *Notic Dign. Diss. V. c. IV. §. 11.* Abdicatione facta in Hispaniam abiit, selegitq; S. Justi Hieronymianum Cœnobium, quo loco olim Quintus Sertorius periisse dicitur, residuum vitæ ibi exacturus: Vix pedem vero navi extulerat, cum navis tempestate ingenti oborta disjiceretur, quasi non amplius Cæsarem vectura, fortunamque ejus. Privatim deinde Horticulturæ & Arborum insitionibus se applicuit, fabricandis

ās etiam Horologiis & machinamentis ad moliendos in sublime fluvios delectatus fuit, dirigente ea insigni Mathematico *Janello Turriano.* Funiculos deinde colligari jussit, iisdemque corpus suum pœnitentiæ loco crebro afflixit, quas Philippus II. postea reverenter habuit & morti proximus afferri jussit, & ut erant cruore Caroli Patris aspersi filio Philippo III. tradidit. Tandem exequias sibi vivo celebrari voluit, apparatumq; funus & mortuale Sacrum mœsto Monachorum cantu peractum placidam Carolo requiem implorantium, eandemq; canentibus immistus in se expectabat, donec Sacerdoti Missifico propior factus facem accensam quam gestabat ei traderet: Postea ut erat bella fluxaq opertus veste humi procubuit renovatisq; omnium qui aderant lacrimis quasi depositas suprema lamentatione deploratus fuit. *Strad. c. l.* Sed proli fit ita vicinæ morti & altera ab exequiis die febri correptus eaque paulatim excedente consumptus fuit d. XXI. Sept. A. MDLIX.

Carolo successit Philippus II, qui Regnum Portugalliæ eoque totam Africam & Asiam Litoralem fere Imperio suo adjecit, extinctus A. MDXCVIII. ætatis LXXII. Pthiriasi tristissimo mortis genere, & exemplum præbens, luendum esse subinde pro populo Regibus, & iterum pro Regibus populo, quod Gramondi est de morte ejus Judicium. Plenariam hujus rei descriptionem habes in *Thuan. L. CXX. ad A. MDXCVIII.* In ortu ejus vetita omnis publica lætitia, & ipse Carolus V. mutata veste justiciam atra us indixit ob Romæ depopulationem & Captivitatem Pontificis. Idem A. MDLXVIII. Carolum unicum filium & heredem suum e medio tolli curasse arguitur, pervincente Martini ab Azpilcueta, Navarri Doctoris, sententia, non posse â Rege absque gravi animæ noxâ negligi salutem & sui & Regni. Credebatur enim Carolus de Patris nece cogitasse, qui rumor adeo percrebuerat, ut in Belgio Ovidianum illud ad hanc rem usurparent:

FILIVs ante DIeM patrIos In qVIrIt In annos.

Quo & Caroli facinus & mortis ejus annus literis numerorum loco positis exprimitur. *Vid. Strada de Bell. Belg. Dec. I. Lib. VII. p. 432.* Sed certiorem causam reddit Thuanus, suspiciones de Religionis cum Belgii Proceribus & Colinio Gallorum consiliis conceptas L. CXX: Quam Strada diluit quidem, sed frigide. Mirum v. non est Doctores Ecclesiasticos necem Caroli qvæsivisse, quod Religionem & Statum suum in eo, aliquando periclitaturum metuerent. De Charactere Philippi *Thuanus eodem Libro*: Fuisse Ingenio elato ac sagaci, in otiis negocii appetentem, in rebus gerendis accu-

natum, ex calamitatibus alienis emolumenta captasse, in eo Patre minorem, quod Pater, quæ successio & fortuna detulerant, si non habuisset, virtute quæsiturus visus fuisset; Hunc v. quæ successione relicta habuit, si non habuisset, neque quæsiturum fuisse. Rursus Carolus aditu facilis alloquioq; , privati in modum demittebat se securus ubiq; Majestatis suæ, atqve ut erat versatili ad omnia pariter Ingenio mores exteros ita induebat, ut non minus cum Germanis Germanũ ageret, Italumq; cum Italis, aut cum Hispanis Hispanus, quam Belgis se Belgam præstaret. Philippus contra & esse & videri omnibus Hispanus, parce loqui, nec nisi Hispanice, Publico libenter abstinere, & quasi ex abdito venerationem intendere: De vestitu deq; cætero cultu, qvem attulerat ab Hispania, cum ad Belgas venisset, nihil immutabat, id qvod commotis semel Belgarum animos superbia & contemptus habebatur, perinde quasi ea morum diversitate ipsi fastidirentur: Ferebaturque ea de re admonuisse Filium Cæsar, offensusque nonnullis Hispanorum sermonibus adversus Belgas denunciasse ipsi, se prævidere Consiliis aliqvorum assectarum rem Belgicam aliqvando periclitaturam. Consilia occultandi simulandiqve artificem fuisse observare licuit in curiosa A. MDLXVII. in Belgium proficiscendi solicitudine, in qua tamen profectionis nihil fuit præter speciem. Quod prolixe describitur a *Strada Dec. 1. L. VI.* Memorabile summæ animi tranquillitatis & constantiæ exemplum posuit, quando cladem Classi Invincibili suæ illatam patientissime tulit: *Ego verò*, respondit Nuncio cladem prolixe exponenti stante vultu, *ago ex animo gratias Divinæ Majestati, cujus a Liberali manu tantum potentiæ viriumq; circumdatum mihi video, ut etiam rursus in mare Classem educere non dubie possim. Neque multum referre arbitror, quod aqua decurrens aliquando intercipiatur, dummodo fons ex quo fluxerit, salvus sit.* His dictis calamum resumit (literas n. scripserat, dum nuncius inducebatur) & eadem qua cœperat tranquillitate vultus ad scribendum redit. *Strada Dec. II. L. IX.* Et *scio*, addit, *responsum hoc Regis visum fuisse nonnullis Stoicæ cujusdam indolentiæ imitamentum, cujusmodi speciem Philippus adamare solitus videbatur, veluti rebus humanis altius impositus, ab iisque quæ mortales vexant infortuniis inaccessus. Verum hanc ipsam firmitudinem mentis vel in speciem ut libet inconcussæ tam facile præ se ferre, tantumque imperare animo suo potuisse, ut in maxima Clade, in tanto opum impendio, in summa suorum consternatione, æmulorum lætitia, hostiumque triumpho, nihil inde in se motum turbatumq; nihil, seu verbis*

ſeu fronte protulerit, profectò aut ſolide armatam fuiſſe oportuit animum illum, ex duo tela tam valide conjecta, nullo vulnere inflicto reſilirent: Aut nimis quam potentem arbitrumq; ſui, qui quos vellet affectus, æque vultu promeret, ac ſub præcordiis premeret &c.

Philippus III. extinctus An. MDCXXI. Regni XXIII. ætatis XLIII. Induciis Belgicis partem famæ obtinuit, ſed eo ipſo gradum deciduæ Hiſpaniæ potentiæ promovit. A pudicitia inter privatas virtutes commendari ſolet, neq; niſi unicum filium Philippum IV. vidit. Alieno ipſum ſtetiſſe arbitrio ſatyrica inſcriptione teſtatus fuit, qui complicatum Papyrum cubiculo Regio injecit cum inſcriptione: *Philippo III. nunc in ſervitio Ducis de Lerma* V. *infr.* §. *XV.* Encomia ejus *Em. Theſaurus* diverſis Inſcriptionibus ingenioſiſſime proſecutus fuit, quas V. *in Inſc. Ej. init.*

Philippus IV. Parenti ſuccesſit anno MDCXXI. Obiit Sangvinis profluvio Anno MDCLXV. Ejus Teſtamentum & mortem habes in Diario Europæo ad d. An. MDCLXV. Reliquit Filium Carolum II. minorennem adhuc & X. nunc annum agentem; Filias præterea Mariam Thereſiam Reginam Galliæ & Margaritam primam Invictisſimi Imperatoris noſtri Auguſtam fato functam A. MDCLXX. Item Naturalem Johannem de Auſtria e fœmina Scenica Calderona natum, quem etiam Anno MDCXLII. publica Proclamatione pro filio agnovit. *Victor. Siri Tom. II. Mercur. L. I.* Ejus regimen nihil aliud fuit, quam concatenata calamitatū jacturarumq; ſeries; Neq; evitare potuit Gallorum opprobrium: Regem ſuum Caſtella, Philippum ſinus fœminarum captare. Ogerius tamen ingenioſa Oratione in Philippum compoſita diverſum docuit, ſed de qua ipſe faſſus fuit, ſe impendiſſe in eam omne quicquid aut exercitatio aut plurium annorum ſtudia ſibi acqvirere potuerint in arte benedicendi. V. *Ephem Erud. Gall. T. 11. Eph.*

Carolus II. natus A. MDCLXI. d. VI. Novembr. St. N. quinque diebus poſt obitum *Philippi Proſperi* unici tunc temporis heredis Hiſpaniarum, & Matris *Mariæ Annæ* Auſtriacæ Tutelæ commiſſus, quæ & Reginæ Regentis munus ac dignitatem ideo gerit, ipſique Teſtamento Philippi IV. adjuncti Præſes Caſtiliæ, Vicecancellarius Arragoniæ, Inquiſitor Generalis, Comes de Peneranda, Archiepiſcopus Toletanus, & Marchio de Aytona, quos vero interjecto tempore non una mutatio habuit. Pueritiæ ipſius admota fuit Marchioniſſa de los Velos, in cujus gremio & Proceres primo poſt mortem Glor. Parentis ipſum ſalutantes excepit. Studiorum curam gerit *Don Franciſco*

cisco de Ramos. Primum publico se exhibuit Mantuæ Carpetanorum A. MDCLXIIX d. XV. Jul. secunda vice M. Aug ejusdem Anni, cum summa Hispanorum lætitia, in cujus testimonium Mortis reos magno numero Carceribus tunc emiserunt ac liberos pronunciarunt. Historiani suscepti ab eo, quantum per infantiam potuit, Honoris Regii post obitum Parentis V. in cit. *Contin. XII. Diar. Eur. p. 198. & seqq.* Regimen ipse adiit A. MDCLXXV. Ætatis XIV. finito, qui designatus Regum Galliæ ac Hispaniæ Majorennitatis terminus est. *Principes magnates sunt recens nati, rationis capaces, ubi infantiam exuunt, senes h. plene sapientes, ubi primum adoleverint.*

VIII.

Circa declarandum CATHOLICI Titulum, quem Hispaniæ Reges gerunt, prolixus est *Valdesius de Excell. Regni Hispanici C. XIII.* qui originem ejus à Flavio Recaredo, Rege Gothico petit, occasione ejectorum ab ipso circa Annum DXC. Arianorum, atque aliis postmodo eundem tributum esse, asserit. In quibus & similibus Casibus duo distingvenda ducimus. I. Titulos, qui primo Regibus tributi fuerunt. II. Eosdem, dum Coronæ annecti cœperunt; Priori modo antiqvissimum Catholici tituli usum esse uti non dubitamus, ita posteriori respectu, non nisi à Ferdinando Catholico duci poterit, quo sensu etiam accipiendus *Mariana Lib. VII. C. IV. Catholici cognomen,* ait, *quod Recaredo olim Regi, quo tempore universam Gothorum gentem repudiatis Arii opinionibus, in Catholicæ Ecclesiæ castra revocavit, in Toletano Episcoporum conventu acclamatum, intermissis multis ætatibus Alexander eo nomine VI. P. M. in Ferdinando Aragone Hispaniæ Rege instauravit, effecitque ut consequentibus Regibus proprium hæreditariumque esset.* Ac similis ratio est Regum Galliæ, & Angliæ, qui etiam Christianissimi & Defensores Fidei appellati fuerunt, antequam iidem tituli Coronæ implecterentur, quod vero tandem in hoc factnm circa tempora Henrici VIII, in illo sub Ludovico XI. Plura hac de re V. in *Notic. Dignit. Illustr. L. I. Diss. II. c. II.* Integer Titulus, quo hodiernus Rex Hispaniæ utitur, est: *Carolus Dei gratia Rex Castiliæ, Leonis, Aragoniæ, utriusque Siciliæ, Hierosolymorum, Lusitaniæ, Navarræ, Granatæ, Toleti, Valentiæ, Galliciæ, Majoricæ, Seviliæ, Sardiniæ, Cordubæ, Corcegæ, Murciæ, S. Johannis, Algarbiæ, Algeciræ, Gibraltaris, Insularum Canariæ, Indiarum Orientalis & Occidentalis, Insularum & Terræ Firmæ Oceani, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Mediolani, Comes Habspurgi, Flandriæ, Tirolis, Barcelonæ, Dominus Biscajæ &*

ſa & Molina. Cujus explicationem & differentias ſimul Titulo Parentis, Avi & Abavi ipſius tradidimus *ead. Notic. Diſ. III. c. 1. §. 1.* Primogenitos vocari *Principes Aſturiarum* ibidem *Diſ. III. c. ult.* Univerſam prolem Regiam v. *Infantes* & loca ſecundogenitis olim Apanagii vice conceſſa *Infantaſgum* ib. *Diſ. IIX. C. IV. §. IV.* Quem quidem *Infantum* Titulum tam ſancte cuſtodiunt Principes Regii Hiſpanorum ſangvinis, ut etiam Agnati Auſtriaci in maximis Dignitatibus conſtituti eum ſibi adhuc attribuere gaviſi fuerint. Sic Ferdinandus, cum Hungariæ ac Bohemiæ Regna jam haberet, nihilominus ſe *Infantem Hiſpanorum* ſcripſit. Et Rudolphus II cum itidem Rex Hungariæ ac Bohemiæ jam eſſet, *Infantis Hiſpanorum* nomen retinuit usq; dum Imperator crearetur. Eoq; & Gallorum mos referetur, quo ſæpe factum, ut proximi Regum agnati ſe *Filios Franciæ* appellarint, quod loqvendi genus noſtro tempore revocavit Gaſtonus Ludovici XIII. Frater, qui ſcribi amavit, *Fils de France, Oncle du Roy.* Et Ducum Holſatiæ Tituli pars eſt, *Heres Norwegiæ*, in ſignum Agnationis cum familia Regum Daniæ.

VIII.

Prærogativæ contentionem inter Hiſpaniæ & Galliæ Reges quod attinet, Galliæ Reges Prærogativam ab antiquiſſimis temporibus uſqve habuerunt, ſed tempore Caroli V eâ ceſſerunt, quia ille Rex Hiſpaniæ & Imperator ſimul erat. Poſt mortem Caroli tamen eam reſumere omnibus modis conati ſunt. ſed Philippus II. Jure in Parente ſemel fundato ſe abdicare noluit, unde graviſſimæ lites inter Regna hæc enatæ, Gallis Antiquitatem, præcellentiam ex unitione & ſimilia cauſantibus, Hiſpanis contra allegantibus Fatum & circumſtantias Hiſpaniæ mutatas. & antiqvos mores tantum concernere Caſtiliæ Regem, eoqve jus iſtud Gallo nihil prodeſſe: Reſpicienda eſſe in ejusmodi caſibus tempora præſentia: Præterea Hiſpanum Gallo hactenus majorem fuiſſe; Denique in Hiſpaniarum Rege omnium Regum & Principum Chriſtianorum, qui unqvam fuerunt, ſangvinem coaluiſſe, qvod probat Scioppius in Conſilio Regio ad Philippum III. & ex Imperatoribus XXXII. & Regibus CXLIII. deſcendiſſe demonſtrat. V. *Vaſqvium in Præfat. Quæſt. Illuſtr.* pro Hiſpaniæ Regis prærogativa, qvi & in Concilio Tridentino cauſam hanc egregie defendit. Adde *Valdeſium* de dignitate Regni Hiſpaniæ, *Beſoldum T. II Oper. Polit.* Diſſert. *De Præcedentia & Sesſionis prærogativa.* Et in Aula Cæſarea quidem pro Rege Hiſpaniæ ſæpius pronunciatum fuit:

Veluti Maximilianus I. Imperator Episcopo Rhedonensi Legato Caroli IX. prærogativam denegavit, causatus, penes se non esse ordinem à genitore suo traditum mutare. Vid Liter. Imperat. ad Carol. IX. datas Ann. MDLXIV. in *Chiffletii Disquisit. de Ampulla Rhemensi C. XVIII. p. 92.* Ejusdemqve literas ad Catharinam Mediceam Reginam Galliæ *ibid. p. 96* Ferdinandi III. Imperatoris Decretum pro Legatis Catholici Regis datum An. MDCXLV. d. 25. Septembr. exhibet idem *Chiffletius p. 97.* Eodemqve fere inclinavit Sedes Romana tempore Concilii Tridentini, quam ob causam gravissime in Pium IV. Pontif. Max. invehebantur Oratores Galliæ, Ferrerius & Faber, quod tanquam Pater impius, Filium Primogenitum, h. Regem Christianissimum inauditum perverso omni Judiciario ordine condemnasset, ablata Sessionis, qua secundum Imperatorem cœteros Orbis Principes præcedere sit solitus, prærogativa. Addebant, Pium, dum falso unitatem & Ecclesiæ concordiam prætexeret, hoc agere, ut maximorum Regum bene compositam pacem perturbet & concordes fratres inter se committat, mutato per vim & scelus ordine qvo semper & novissime in Concilio Constantiensi & Lateranensi sedissent Christianissimi Regis Oratores V. *Thuan Lib. XXXV. ad Ann. MDLXIII. Petr. Svav Histor. Concil Tridentini L IIX.* Interim Pius IV. palam declarabat in Consistorio de A MDLXIV. d. 18 Aug. Se in causa præcedentiæ inter Reges nullam sententiam tulisse, paratumqve, si partes peterent, justiciam ministrare & causam committere vel Collegio Cardinalium vel Auditorio Rotæ, quod & Pius V. confirmavit diplomate dato Romæ An. MDLXVI Vid. *Chiffletium loc. ant. cit.* Ultima quæ hac in re acta fuere, Londini contigerunt A. MDCLX, cum utriusq; Regis Legati Batavilleus & d' Estrades Legato Danico obviâ irent: Hispanusq; tunc violenter prærogativam præ Gallo quæsivit, interfecto etiam uno alterove e Comitatu Legati Gallici: Quod indignissime tulit Rex Galliæ & pacem se rupturum minitatus fuit, nisi injuriæ hujus causa sibi satisfieret. Sed Hispaniæ Rex solennem Legationem ad Regem Galliæ misit eaq; declarari curavit, se Batavilleum in signum pœnæ domum revocasse, cæteris a. Ministris suis apud exteros Principes agentibus injunxisse, ut sicubi occasio contentionis de prærogativa inter utriusq; Legatos nasci videretur, omni congressu publico cum Legatis Gallicis abstinerent. *Sic Philippus, Regiæ Dignitatu immemor, induit genitorem, non inglorium putans illi cedere, cui viscem cessisset. & juvenili ambitioni non invidit Senex & Socer.* Priol. *de Reb. Gall. L. XII. c. III.* Movent & Angliæ Reges Hispano prærogativæ controversiam, quia antiquissimi

Chri-

Chriſtiani ſint, Antiquisſimi Reges, nullius Vaſalli & denique Eccleſiaſticis abſolute imperent, quas & ſimiles rationes Vid. ap. *Meteran. L. XIII.* Sed hiſce necdum uſus aliquis ſuffragari deprehenſus fuit.

IX.

In Hiſpania ſpeciem Sacrorum conſiliis prætexi tq. inter primas regulas ſtatus Hiſpanici collocatum paſſim obvium eſt V. *Trutina Stat. Eur. Ducis de Roban Diſc. I.* Numini ſuas cupiditates imputant, veluti pro illo depugnantes ſolertisſime ſibi vincunt: *Illa velut præfatione in omnium rerum cœpta tanquam in Scenam & tragœdiam intrant. Ferdinandus & Iſabella hunc jam patrium morem Nepotibus tradiderunt*, ait *Euphormio Icon. Anim. C. VII.* Et in Ferdinando Thuanum id deſideraſſe jam ante vidimus, quod ſub colore Religionis, quam omnibus actionibus ſuis ſemper prætexuerit, ad propagandi Imperii cupiditatem abuſus ſit, eumque hoc prætextu in Navarræ Regem uſum fuiſſe dicit *L. I. ad An. MDXVI.* & in monitis Philippi II alterutrum ad Civilem adminiſtrationem filio neceſſarium fore traditur, nempe ut vel Sacrum Ordinem Sibi conciliet, vel Nobilitatem, ſvadeturque, ut cum Pontificibus arctam amicitiam colat, munificum ſe erga eos exhibeat, & ad omnes occaſiones ſe illis ſubvenire paratum oſtendat. V. *Thuan. Lib. CXII. ad MDXCVIII.*

X.

Hinc Hiſpani Religionis Romano Catholicæ tenacisſimi & Pontificis M. obſervantiſſimi habentur. Ideo Pontifex M. Paulus IV. moriturus Cardinali Cuevæ dolenti Caſum Reip. Chriſtianæ, ſi tali Paſtore iſto tempore orbaretur, reſpondit, ſe hac fiducia erigi, *quod eum Catholicæ fidei defenſorem a Deo datum relinqueret, cujus conſilia in religionis negocio ante cognoviſſet, & quo vindice Remp. Chriſtianam quantumvis afflictam recreari & in priſtinum ſtatum reſtitui poſſe minime dubitaret. Thuan. L. XXIII.* quo Philippum II. Hiſpaniæ Regem innuit. Nec tamen deſtitere Reges Hiſpaniæ rebus Pontificiis ſubinde moleſtias faceſſere. Sic antiquisſimis temporibus Witiza Rex Hiſpaniarum ſub mortis interminatione prohibuit, nequis obediret Pontifici M. *V. T. IIX. Annal. Baron. ad A. DCCI.* Carolus V. cum Papa pro autoritate in ipſum acturus eſſet, armis in eum motis Romam occupavit, Pontificem obſedit & mox ſimul Cardinalibus captivum egit, imo Nominis Pontificii autoritatem per univerſam Hiſpaniam abrogavit exemplo, ut ait *Thuan L. I. p. 17.* ab Hiſpanis poſteritati relicto, *poſſe Eccleſiaſticam diſciplinam citra nominis Pontificii autoritatem ad tempus conſervari*, Philippus II.

in causa Portugalliæ Gregorii XIII. P. M. judicium repudiavit dicens : Se nullum in terra habere Judicem, quam Deum. V. *Tubam Pacis p. 50. Suntque* memorabilia verba Barclaji de eo *præfat. In Tractat. De Potentia Papæ*, Philippus ille Catholicus hæresis in suo populo, in sua prole, ultor Sixti V. animosa consilia vix evasit. Res certa, sed quia in cunabulis extincta obscurior: Sixtum concepta jam in Hispanum sæva illa excommunicationis formula subita febre esse sublatum, quod nisi intervenisset illa mors, quæ fax, quæ tempestas Ecclesiæ imminebat! Etiam Cardin. Granvellanus quando Proregem Neapolis egit, impotentius aliquando adversus Ecclesiæ jura se ferri passus est, contra quam de Purpurato Ecclesiæ Antistite Romæ sperabatur, quo nomine & Gregorii XIII. grave odium incurrit. *Strad. Dec. I. L. IV.* Philippi III. animum ex controversia de Sicilia & confiscato eo nomine Tom. XI. Annalium Baronii est discere. Philippus IV. obedientiam amplius præstandam detrectabat, si deficienti Portugalliæ favorem aliquem exhibiturus deprehenderetur Pontifex; Ac licet desideriis suis haut integre potiretur, id tamen effecit, ut Johannes Bragantinus nunquam Apostolicam, uti vocant, Benedictionem consecutus fuerit. V. *Thulden. ad Ann. MDCLVI.* Huc pertinet, quod Hispani Ordinem sive Rituale Romanum diu rejecerint, retento officio Gothico s. Mozarabico quod miraculo confirmatum fuisse plures rerum Hispanicarum Scriptores affirmant. *Baron. Anno M LXXX* Et Officium illud Mozarabicum hodienum nonnullibi ac in specie Toleti certis in locis permitti fertur. V. *Vöet, P. III. Disp. de Peregrinationibus Compostellanis.*

XI.

Ex affectu Hispanorum in Religionem Inquisitio Hispanica nata est, Ecclesiæ Lex in Regno Hispaniæ stabilita, quæ severissime in capita & fortunas hominum prave de religione ritibusque Ecclesiæ Romanæ sentientium inquirit. Hæc primum circa A. MCC contra Albigenses & Waldenses institui cœpit, inde per Constitutiones Friderici II Imperat. succrevit, cujusmodi tres contra Hæreticos & singulatim Patarenos editæ sunt An MCCXXI. Vid. *Goldast. Const. Imp. Tom. I. p. 293. & seq.* In plenum vigorem denique erupit auspiciis Ferdinandi & Isabellæ circa Ann. MCCCCLXXX. quo exactius & accuratius tribunal fuit erectum, eique etiam Reges subjecti. V. *Histor. Inquisit. Pauli Servitæ* & ex eo *Boxhorn. Hist. Univers. p. 289 & seqq.* Rigorem hujus Inquisitionis compluribus exemplis manifestavit *Tractatus Reginaldi Gonsalvi Montani §. I.* citatus & *Thuan. L. XXIII.* ad A. MDLIX, ubi inter alia addu-

adducit exemplum Constantini Pontii qui Carolo V. à Sacris Confessionibus fuerat eique post Regni & Imperii abdicationem semper adhæserat, cui vi Inquisitionis in squalido carcere expirandum fuit. Motus Neapolitanos gravissimos hanc ob causam excitatos, Petro Toletano Vice Rege de more Hispaniæ in cujusque fidem ac Religionem inqvirente, describit *Petrus Svavis Hist. Concil. Trident. L. III* & *Thuan. L III. ad Ann. MDXLVII.* eandemq; unam è causis esse, cur Hispania inopia hominum tantopere laboret, communis Politicorum opinio est, quia nempe abesse coguntur, quotquot etiam in rebus leviculis à Religione Pontificia dissentiunt. Confer præc. §. IV.

XII.

Naturæ Hispanorum quam veluti congenita sit Gravitas & morum quædam severitas, monitu nullo eget: Ea quidem ipsi Aulæ adeo familiaris est, ut cum hodierni Regis Mater juvencula adhuc & Philippo IV. recens adducta, effusius aliquando ad gestus præsentis morionis rideret, moneretur, id indignum esse Regina Hispaniæ, quam mores magis serii decerent. Hinc comparant sibi singularem tacendi, simulandi, dissimulandi dexteritatem, cujus specimen in Philippo II. proposuimus *præc. §. VI.* Ex eadem manat Consiliorum ille lentor, ut subito impetu in diversa non effundantur; Quo etiam Gallis, qui festini ac acres sunt, in Tractatibus Pacis ante hac ut plurimum superiores fuerunt, cum bello ipsis plerumq; succumbant. *Ego & tempus contra duos*: Fuit notorium Philippi II. dictum. Et annotavit adhuc aliquid ejus in Pacificatione Pyrenæa Autor Historiæ Pacis *Galeat. Gualdus*: Ludovicum de Haro id operam dedisse ut tempus quam longissime duceret, & negociationem Pacis protelaret. *Hispanis*, subjicit, *in universum recondita sunt mentes & ad lenta cautaq; consilia in majoris momenti negociis idoneæ. Ast ille, ingenio quidem & natura cunctator deditâ insuper operâ fallaces moras nectebat, ut acres Gallorum animos cunctationibus langvidos redderet, sæpius se ex Flandria, nunquā non ex Hispania responsorias literas expectare dictitans.* Eodem fonte subtiles eorum speculationes nasci dixeris, qvibus potissimum in re Theologica ac Philosophia Scholastica excellunt, quales *Mendoza, Svarez, Ariaga, Murcia. Conimbricenses, Complutenses &c.* Sed nimiam in minimis quoque curam agunt, Solicitudinis genere, quod Italis *Puntualità* dicitur, unde rerum gerendarum occasionem sæpe amittunt, quod in expeditionibus Africanis & Anglicanis præcedenti seculo cum primis sensere, cum subtili cuidam & nimis anxio horarum ac momentorum discrimini eas alligassent.

ſent. Idque in expeditione Anglicana prævidit Legatus Claſsis Recaldus, ideo Sidonium Ducem monuit: *Videret, ne importuno in verba Regis obſequio Regis cauſa proderetur: Regis adminiſtros ſubinde imperata interpretari par eſſe: Mandatis ſatis obtemperari, ſi vincatur.* Sed immotus reſpondit Sidonius: Impoſitum ſibi a Rege munus *mandatis regiis obſequendi, non relictum ſuper iis arbitrium conſultandi &c.* Vid Orationes de pugna Navali ineunda conſultantium Ducum Hiſpanicorum *ap. Stradam Dec. II. L. IX p. 548.* Nequid Exemplum Ferdinandi de Avila allegemus qui Ultrajectinam arcem in manus Maximiliani Boſſuvii Comitis, à quo obſidebatur, conſignare, non dedere voluit, & de verbis iſtis diu controverſatus fuit, qvippe vitam potius cum ſuis omnibus ſe amiſſurum, quam deditionem facturum conſtanter affirmans. *Lans. Orat. contra Hiſpan. ex Thuan. L. XLVI. Euphorm. Jc. Anim. C. VII.*

XIII.

Odium inter Hiſpanos & Gallos nititur I. Naturali quadam diſſenſione ac morum diverſitate. Ita enim natura Hiſpani patientes, Galli impatientes, illi lenti, hi præcipites ſunt; Illi conſilio, hi impetu; Illi cunctando, hi pugnando valent. *Horn. in Orb. Imp. de Reg. Hiſp. period. 3. num. 12.* Et ſimilem ſeu naturalem quendam, ſeu aliunde ortum nationalem diſſenſum inter Danos & Svedos, Anglos & Scotos, Anglos item & Cambros &c. obſervare licet; Vid. § I. citatum Scriptum *Caroli Garciæ de Antipathia inter Gallos & Hiſpanos.* II. Idem lites & æmulationes Regum tanto magis inflammarunt. Regula enim & praxis univerſalis Gallorum fuit, Hiſpaniæ è diametro adverſari; Nec ullum Regnum progresſibus Hiſpaniæ tanta impedimenta poſuit, quam Regnum Galliæ; Et Henricus IV. hoc unum cenſuit: *Univerſalis Monarchiæ cauſam Hiſpanis controverſam facere.* Vid. *Thuan. L. CXVIII. ad A. MDXCVII. Trutin. Stat. Europæ Diſc. 11.* Quæ quidem lites cœperunt ſub Carolo VIII Rege Galliæ & Ferdinando Catholico occaſione expeditionis Caroli VIII. in Italiam pro Regno Neapolitano ſuſceptæ. Incrementum ſumſere, cum per Conjugium Johannæ Ferdinandi Filiæ cum Philippo Auſtriaco Burgundia, totumqve Belgium ad Hiſpanos perveniret. Vid. *Burgold. Part. I. Diſc. VI. n. 7.* Maxime vero conſpicuæ fuerunt regnantibus in Hiſpania Carolo V & in Gallia Franciſco I. adeo ut etiam Monomachiæ res ſuas commiſſuri viderentur, quam tamen Carolus tunc declinavit, & Franciſcus è contrario ut tanto ægrius faceret Carolo, ipſam Coronam mutavit, ac loco apertæ

apertæ Coronæ ſupernè clauſam confici curavit, paſſus ſimul ſe Imperatorem Orientis proclamari, quod a Leone X. Bononiæ factum, ut prærogativam aliquam præ Carolo haberet, quippe cujus Imperium Orientali Imperio recentius eſſet. Unde origo continuatæ in Regno Galliæ ad noſtra uſque tempora Coronæ clauſæ, quam quidem Carolus IIX. etiam ante Franciſcum, & primo quidem omnium geſtavit, quia itidem ab Alexandro VI. Imperio Conſtantinopolitano don tus fuerat; Sed qua Ludovicus XII. Succeſſor ejus iterum abſtinuit, quippe ratus donationem iſtam mere Titularem eſſe, Franciſcus vero ob dictam rationem revocavit. Vid. *Chifflet. Vindic. Hiſpan. C. XIII. & de Ampulla Remenſi C. XV. Aubery de Prærogativa Regis Galliæ Cap. I & in excerptis Lit. C. Cap. I. Axiom. 6. 7. 8. 9.* Cardin. Mazarinus interea tempore Pacificationis Pyrenææ plurimum ſtudii conſumebat in eo, ut demonſtraret vanam eſſe inter Hiſpanos Gallosq; odiorum neceſſitatem: *Inveteratam illam opinionem niti potius Bellorum ad internecionem jamdudum ætatem geſtorum diuturnitate, quam ſolida aliqua ratione: Firmata jam inter utramq; gentem concordia & pace in perpetuam duratura contrarium orbi eſſe perſvadendum, non ſolum ambos Reges pacem & amicitiam colere, ſed ipſa natura invitante in æternum Conſenſum coaleſcere poſſe, cum ſanguinis ejusdem ſint, Hiſpani Galliæ fines contingant, & commercia inter utrumq; populum intercedant: Hiſpaniam ex crebris navigationibus ad Novi Orbis incolas & Indiam occaſum ſolem ſpectantem aureas meſſes metere, Galliam v. eximia ſoli libertate & ſubjectorū induſtria.* Galeat. Guald *Hiſt. Pac. Pyren. p. 90.* Ejusq; ſpecimen paulo ante in Comitatu utriusq; miniſtri Pacis viſum fuerat, & quidē præter ipſius fere Cardinalis opinionem. Metuerat ille initio congreſſuū in Inſula Faſianorum, ne *Galli, qui gentili more*, uti *Gualdus* iterum loqvitur, *extraneos viles & deſpicatos habere, ac amictus oculis ſuis inſolitos ridere ſolent, rixis committerentur cum Hiſpanis gravibus natura ac Ingenio placidis*, ideo planiſſime ſuis interdixerat inviſere Hiſpanos. Sed poſtquam Hiſpani primi venerunt viſendorum Gallorum ergò, mirâ excepti comitate vicisſim ad hoſpitia ſua verboſiùs eos invitavére. Illîc Galli adfectui teſtando nullo humanitatis ac honoris genere defuerunt, adeò at utrinque pugna eſſet, utra pars alteram civilitate dictisq; urbanis ac officioſis, quibus utebantur invicem, vinceret. Ipſorum etiam pediſſeqvorum puerorum, quod genus effrenatæ apud Gallos malitiæ nullâ diſciplinâ poteſt aut ſolet coërceri, modeſtia tùm eluxit; Et in ſummâ apud ſuos laude

laude erat, quisquis alios civilitate & affabilitate anteibat. Quæ res digna videbitur admiratione noscentibus ingenia & mores utriusq; gentis: Quas viginti quinque congresfibus nulla inter se causa collisit. Hactenus *Gualdus*. De variis Compositionis modis pariter ac Bellis utrinque gestis agetur in Historia Galliæ.

XV.

Viri præcipuo Ministerio Dominatonis Hispanicæ clari fuerunt sub Carolo V. *Nicol. Perenotus Granvellæ Dominus*, & inde Granvellani nomine communiter scriptus, plebeji quidem generis &(ut aliqui affirmant)Fabri Ferrarii Filius, primariæ tamen ac raræ prudentiæ vir, qui *Mercurino Arboreo Gattinaræ Cardinali & Cancellario Cæsareo*, cujus adeo honorifica apud Fr. Guicciardinum mentio, succesfit, arcanorum omnium conscius & transactor. Nam conventui Legatorum totius Germaniæ in Vangionibus præfuit ipse Cæsaris nomine: Ipse ab Hispania Tridentum missus est, ut augeret Synodi famam promisso adventu Cæsaris ab Hispania; Delectus postea, qui Cæsaris decreta per Germaniam deferret, pacificaret inter se Principes ac Cæsari adjungeret, cohortaretur liberas Civitates ad auxilia Ferdinando Regi ferenda &c. Per quæ ille munia, perque lubrica aulæ negocia firmo semper vestigio stetit, constantemque Cæsaris gratiam totos XX. annos ad extremum usq; diem raro exitu potentiæ diuturnioris obtinuit. *Strada Dec. 1. L. II. Thuan. L. VI. ad A. MDL.* Secuti, Filius Nicolai *Antonius*, Atrebatensis Episcopus, muneris apud Cæsarem, quod raro accidit, arcanorumq; omnium atque adeo gratiæ heres, a quo etiam cum cederet Imperio, ad Philippum transiit cum perhonorifica testificatione meritorum auditaqve sunt hæc abeuntis Caroli verba: Unum esse Antonium Granvellanum, cujus opera filium uti in summis quibusq, rebus exoptaret: Tum *Ferdinandus Gonzaga & Didacus Hurtadus Mendoza; Et penes eos tres animus Cæsaris & Consilia erant, mutuisque operis & officiis inter se colligati non sine manifesta multorum offensione Remp. administrabant. Thuan. L. IIX. A. MDLI.*

Sub Philippo II. Antonius Granvellanus continuavit Ministerium suum usque ad A. MDLXXXVI quo Madriti obiit ipso die, quo ante Annos XXIIX. Carolus V. Imperator obierat. Vir eo maxime nomine, inquit Strada, familiaribus & continuis Principum observandus, quod absque adulationis tormento quadraginta circiter Annos incorrupta fide Arcem obtinuerit Principalis Aulæ, ex eoque semel ejectus ab eo casu, eq a quiete repetito ad favo-

rem

rem cursu longius quam ante processerit, qvippe nactus Principem, apud qvem libertatem & gratiam rara felicitate ad extremum usq; tenere licebat. Erat inter hujus argumenta, quod proficiscens ad capessendum Portugalliæ Regnum Philippus moderandæ curam Hispaniæ Granvellano commiserit; Rediensq; è Portugallia dum Madritum ingenti omnium ordinum freqventia plausuq; intravit, in eo tanquam triumpho unum hunc Purpuratum Senem sinistro lateri adequitantem habuerit. Aliqvibus Regni Primoribus haut perinde gratus fuit, qvorum in rebus agendis judicia plerumq; inania & minora ipse vetere solidaq; multorum annorum experientia prægravabat, atq; indignabundus etiam perstringebat. Qvin etiam Regem ipsum offendisse compertus fuit, dum apud eum Caroli Imp. facinora, qvidque ille in re consimili egerat identidem admonendo exigere præsentia credebatur ad superiorum normam. Sed hominem non latebat agere se apud Principem meritis pridem captum, cujus gratiam expertus erat adversum se cessare verius, qvam deesse.

Sub Philippo III. summam rerum tenuit *Don Franciscus Sandoval*, Marchio de Denia, ac postea *Dux & Cardinalis de Lerma*, sed a Philippo IV. A. MDCXXI loco motus, una cum filiis, Duce Ussedano, qvi Secretarius Regius fuerat, & Comite de Saldauna supremo in Regia Hipparcho: Qvam fortunam etiam una cum supplicio Capitis paulum ante A. MDCXIX expertus fuit proximus a Lermio *Comes de Olinda, & Septem Ecclesiarum Marchio Rodericus Calderon*, qvi ex humillima conditione ad summos honores Lermei auspiciis emerserat: De qvo videnda *Histoire des Favoris p. 261. & Brachel. L. 1. p. 54.*

Philippi IV. gratiam occupavit *Don Caspar de Guzman*, Comes de Olivarez, Rerum Hispannicarum per XXII Annos arbiter, sed qua excidit A. MDCXLV. supplantatus consiliis Innici de Guevara Comitis de Ognata & Cardinalis Borgiæ, cui in Archepiscopatu Toletano Archiducem Leopoldum præferri voluerat, maxime v. in partes accedente ipsa Reginâ, à quibus concitatorum Portugallorum & Catalonorum, amissi Perpiniani, aliorumque infelicium eventuum accusabatur. A Rege tamen missionis ejus honorifica in Senatu Augusto mentio facta: **Habe den Grafen seines Diensts erlassen/ nicht wegen einiger seiner Schuld/ sondern sich selbst in der Gnugthuung seiner Vasallen zubegnügen/ daß sein Wille wäre/ daß des Grafen**

 Gedächt-

Gedächtnüß wegen der guten Dienste/die Er der Crone in so vielen Jahren mit auffrichtiger Treu geleistet hatte/ allen angenehm sey/ und bezeuge ins künfftige keinen Diener unter dem Titul eines Geheimen beyzulassen. Historiam Vid. pluribus in *Ferd. Pallavicini operibus selectis N. VI.*

Eandem gratiam posthac meruit *Ludovicus de Haro*, Comitis de Olivarez ex Sorore nepos, adeoq; jurium ac Titulorum ejus hæres. *Ludovicus Mendesius de Haro & Gusman, Marchio de Carpio, Comes Dux d' Olivarez, Regiorum Palatiorum & Armamentarii Civitatis Hispanensis perpetuus Præfectus, Indiarum magnus Cancellarius perpetuus, à Consiliis Catholicæ Majestatis &c.* Sed Comiti haut perinde gratus, cujus signum edidit, dum ne matris ejus quidem, sororis suæ causa, cum vita functa esset, ipsi condoluit. Vir placidi minimeq; elati animi, quiq; procul ambitione satis duxit se gratia Regis fiorere, ejusdem interea ac commodorum Regni amantissimus, cum antecessor ejus cupiditatibus Regiis potius inserviisse crederetur. Jener habe den Willen und Affection des Hertzens gehabt, welche nicht anders ist / als eine Blüthe des Baums/welche von den geringsten Lüfftlein weggewehet werden kan. Dieser aber habe sich in seinem Verstande gegründet / und sich in sein Gemüthe durch Erkäntnüß eingedrungen / welches die rechte Wurtzel ist einer Gnade auff die Probe der Zeit und Veränderung des Gemüths. Vid. *Autor des Voy. d' Esp. c. IIX & XXVI.* Fructus Consiliorum ejus numerant Pacem Hispano-Belgicam, Hispano-Gallicam, Conjugium Gallicum, argumenta alioqui difficillima, & si Pacem Hispano-Belgicam spectes, prope impossibilia; Hæc enim Statui Belgico tunc è diametro adversa erat,ac proinde nunquam coalitura esse videbatur. Obiit A. MDCLXII. non sine Aulæ ipsiusq; Regis dolore. Se. Maj. der König besuchte Ihn gar offt / und als Er Ihn einsmahls fragte / ob Er noch etwas begehren wolte / bath Er nebst unterthänigster Dancksagung / daß S. Maj. seinen Sohn und Tochter auffs beste versorgen möchte / dessen Er auch versichert worden. *Diar. Eur. Contin. VI. f. 535. 536.*

XVI.

Prima Dignitas in R. Hispaniæ est *ArchiEpiscopi Toletani*, qvi more omnibus Regnis recepto est Primas Regni, & simul *Cancellarius Natus* Castiliæ, cujus ratio ex mediis seculis fluxit, qvibus veluti nulla Eruditio extra Sa-

Sacrum Ordinem qværi poterat, ita nec officia, qvæ Eruditum reqvirebant, alij, qvam qvi è Sacro Ordine essent committi poterant: Unde & in Imperio tres Archicancellariatus non Seculari cuidam, sed tribus ArchiEpiscopis Superioris Germaniæ collati. *Grandes* Hispaniæ jus habent coram Rege caput tegendi & in Sacello Regio in peculiari Scamno, quod *Grandium* vocant, pulvino insidendi: In abstracto *Sennoriæ* titulo appellantur, veniuntq; hoc nomine è Superiori Nobilitate omnes Duces, Marchiones item & Comites nonnulli. Fœminæ Grandibus natæ jus hoc in maritos, si Grandes non sint, transfundunt, universas autem à Regina stando excipi & in editiori loco ad osculum manuum admitti oportet. Commune ipsorum cum reliqva Nobilitate privilegium est, quod a Tributis aliisq; hujusmodi oneribus immunes sint, ac præterea debitorum causa attineri aut bonis exui non possint, quoniam illa Fideicommissi Titulo habere dicuntur. Unde quantumcunque jus creditores adversum eos obtineant, tantum tamen ipsis relinquendum est, quantum Dignitati suæ sustinendæ quotannis opus habent. Sed Philippus II. hæc jura ipsorum multis modis accidit, ideo non tantum numerum *Grandium* auxit, ut horum autoritas, quippe inter plures divisa, evilesceret, sed etiam cum mutua magnificentiæ æmulatione flagrarent, Bona sua oppignorare eaq; posthac à creditoribus capi passus fuit. Accesit interdictum ab eodem profectum, nequis Procerum aut Nobilium arces & castella sua repararet, specie quidem eos onere expensarum, at revera seipsum metu potestatis, quam sæpius minitari visi fuerant, sublevandi: Unde nunc mera cadavera talium locorum in Hispania passim conspiciuntur. Vid *Voy. d' Esp. c* x. *&* xi. *Eqvestris Dignitatis* quatuor genera habent, tria Cruciatorum Eqvitum de *Alcantara, de Calatrava & S. Jago*, E quibus ordo de Alcantara dignissimus est. Qvartum ac nobilissimum est *Equitum Aurei Velleris*, de quibus Vid. Not. Dignit. *Diss.* XVI. §. *II'. & seqq.*

XVII.

In reliqva farragine rerum memorabilium Hispaniæ notamus: Nomen *Ferdinandi* ab Hispanis pro auspicato & felici haberi, & è sexu Fœmineo Nomen *Isabellæ*: Prius prolixè ostendit *Horn. in Dissert. Histor. XXX.* Posterius *Ferd. Pallavicino cit. N. VI.* *Philippi* nomen ipsis inauspicatum esse idem *Hornius* autumat, sed qui Regni Portugalliæ sub Philippo II. accessum aliaq; Regis hujus consilia ac gesta rite expendet, haut facile ipsi fidem

dem habebit. Regibus Hiſpaniæ genibus flexis inſerviri expoſitum *Not. Dign. Illuſtr. Diſſ. VI. c. II. §. VI.* Qvod & ab extantioribus Procerum in imitationem tractum. Exemplum Ludovici de Haro V. *Voy. d Eſp. c. xx.* V. *it. Not. Dign. c. l.* Nigris veſtibus qvoq; indutum eſſe oportere, qui cum iis loqui velit *ib. §.* X. De Inſignibus Regis *ibid. c. III. §.* IX. Nec Legatos perinde, ac in Aulis fieri ſolet, ſolenni aliqua exceptione introduci monet *Diarium Europ. Contin. V. pag. 108.* Eqvum cui Rex ſemel inſedit nunqvam poſthac alii eqvitandum permitti, obſervat Autor *des Voy. d' Eſp. c. XX.* Ideo Philippus IV. cum Dux de Medina de las Torres ipſi ſolenniter ad Atocham ituro elegantisſimum & illo tempore toto Madrito decantatum Eqvum offerret, eum accipere recuſavit, cauſatus animali injuriam fieri, quippe quod toti mundi poſthac inutile futurum eſſet. Liberos Regios *Infantes* dici Vid. iterum *Not. Dign. Diſſ. III. c. IV. §. II.* At naturalibus non permitti ut Madritum ingrediantur ſingulare eſt, quod fieri putant declinandæ prærogativæ contentionis cum proceribus cauſa.

XVIII.

In Re Sacra memorabile eſt, qvod Reges Hiſpaniæ morituri Pœnitentiam accipiant, *qvod eſt genus Conſecrationis* inter Principes Magnates Hiſpaniæ jam olim uſurpari ſolitæ, cujus B. Iſidorus in Chronico Viſigothorũ Legibus præfixo, cum de Bamba Rege loqvitur, mentionem facit; Aliud ab extrema Unctione, qva pasſim Pontificij utuntur. *Thuan. Hiſtor. Obitus Philippi II. Lib. CXX.*

Tutelaris Hiſpaniæ eſt S. Jacobus Major, Hiſpaniæ, ut creditur, Apoſtolus, cujus & ſepulchrum Compoſtellæ oſtendunt, unde Peregrinationes Compoſtellanæ; Sed qvas una cum Hiſtoria Jacobi inter ipſos Catholicos in dubium vocant *Baronius*, obſcurius qvidem in *Martyrolog. ad XXV. Julii*, apertius vero *in Annal. Eccl. ad An. DCCCXVI.* præterea *Simon Boſchus* ex antiqvisſima Hiſtoria qvadam Anonymi in Monaſterio Floriacenſi inventa, *Eraſmus* in Colloqvio *Peregrinatio Religionis ergo*, qvo Divum iſtum Compoſtellanum cum conchis imbricatis ſeu imbricato putamine ſatis ſcoptice exagitat. Confer. *Voet. T. III. Diſp. ſelect. de Peregrinationibus Compoſtellanis.*

Attingenda etiam illa per totam Hiſpaniam recepta Taurinorum certaminum ſpectacula Madriti aliquoties per annum, aliis vero in locis Feſto S. Johannis ſolenniter edita, quibus ve vulgus pariter ac eminentiores quique &

ipſe

ipſe Rex intercedit. Creduntur reliquiæ conſvetudinum Maurotum eſſe, à qvibus hodienum & longe ſolennius, quam in Hiſpania celebrantur, veluti & Londini Anglorum quædam eorundem imitamina extant. Et Ratio ex ſtudio placendi popula forte ſumenda erit, cujus pars eſt ſpectaculis & ludorum celebritatibus & armis tractandis anniverſarios dies inſtituere, eoq; & concordiam inter cives fovere & commendationis ac præconii occaſionem captare. V. *Jac. R. Angl. Don. Reg. L. II.* Sed levem crudelitatis maculam ferre videntur; In ruentes Tauros enim viliſſimus quisq; enſe ac pugione ſævit; Præterea pugnantibus periculoſa ſunt, qvibus Tauri, dum reſiſtunt, ſæpe exitium inferunt. V. *Leod. Vit. Frid. L. VII. & Voy. d' Eſp. c. XVII.* Solennis quoq; eſt Gigantum, quos *Hyos de los Vezinos* vocant, & ſimulacra chartacea in vaſtiſſimam humanam effigiem formata ſunt, ſerpentis item maximi, Taraſca vocati circumductio, quæ Feſto Corporis Chriſti peragitur, & plurimis in locis ipſisq; vicis ignobilioribus oſtentatur. V. *Voy. d' Eſp. c. XIIX.*

Æra Hiſpanica, cujus apud Hiſtoricos crebra menrio fit, nihil aliud eſt, qvam Computus Annorum Æram Chriſtianam Annis XXXIIX. anticipans. Uſus fuit in Cippis, Inſcriptionibus & Conciliis Hiſpaniæ. Deſiit in Aragonia A. MCCCLIIX. In Caſtilia A. MCCCLXXXIII. In Portugallia A. MCCCCV. Vid. *Scaliger. de Emend. Temp. Lib. 5. pag. 454.*

CAP. II.
HISTORIA REGNI
PORTUGALLIÆ.

I. Regni Portugalliæ amplitudo.
II. Idem qvo autore quave ratione cœperit?
III. Incrementa ejusdem: Insignium Portugallicorum origo.
IV. Series & Characteres Regum Portugalliæ: Hodiernus Regni Status.
V. Pseudo-Sebastianorum Catalogus.
VI. De Jure Regis Hispaniæ in Portugalliam: Quo tempore & qva occasione Johannes IV. Regnum Portugalliæ susceperit?
VII. Bellum inter Hispanos & Portugallos; Articuli Pacis inter eos initæ.
IIX. Insignia Regni Algarbiæ: Prærogativa Regum Portugalliæ. De Alph. Albuquerqvio & Vasco di Gama memorabilia: Directorium Autorum de Rebus Portugallicis.

I.

REgnum Portugalliæ duobus Regnis comprehenditur, *Portugallia* in specie ita dicta, & *Algarbia*. Ditiones Exteræ sunt in Oceano Atlantico Insulæ *Madera, Porto Sancto & Asores.* In America Meridionali *Brasilia*, item *Maranhonium* & Status *Para* sub peculiari Gubernatore. In India Orientali *Litus Malabaricum*, & qvædam versus Persiam, ubi & Pro-Regem habent Goæ degentem & Archi-Episcopum unum, cui peculiaris Titulus *Patriarcha Indici*, & Episcopos *de Cochin*, *Meliapor* & *Ma-*

& Macao. Macao è regione Chinæ sita, de qva Vid. *P. I. c. V. § XVII.* Habuerunt etiam *Insulam Ormuz* in Sinu Persico, sed hanc Persæ ab *Anglis* adjuti ipsis eripuerunt *A.* MDCXXIII. Vid. *P. I. c. V.* § XVI. Et in *Arabia Mascateam, Mascaté*, qva ab *Arabiæ* Principe non ita pridem exuti sunt. V. *P. I. c. VI. S. II. § IV.* Item litorales partes *Insulæ Ceylon*, Litus Coromandelicum & alia *Malaccam* usque, quæ Belgæ sua fecerunt, qvi & Litori Malabarico jam vim illaturi erant, occupato anno MDCLXII Cochino: Sed pace inter ipsos & Portugallos facta ab ulteriori progressu abstinuerunt. In Africa citeriori habuere *Tingin s. Tanger*, qvi locus Annô MDCLXII. cum Catharina Infanta Portugallica in Angliæ Regis Potestatem concessit; In ulteriori adhuc habent Insulas *Ferdinandi de Poo, Annobon &c.* In continenti aliqva Regni Congo, Guineæ, & in litore *Cafariæ, Mozambiquam* qvam singulari Gubernatore regunt, qvi à Vice-Rege Goano dependet aliosve duos de *Zofala* & *Chepon Goura* sub se habet. Vid *Tavern. P. II Lib. II. c. XXV.* Unde Titulus Regum Portugalliæ surrexit: *Rex Portugalliæ, Algarbiæ & citerioris atq; ulterioris lateris Oceani Africani, Dominus Guineæ & conquestarum navigationum & commerciorum in Æthiopia, Arabia, Persia & Indiis &c.* qui citatur *Part. V. Diar. Eur. ad A. M DC LX. Mens. Decembr. p. 246.* In qvo in specie hoc tanqvam peculiare notamus, quod tituli partem ab actionibus, utpote commerciis ferat, quod in nullo alio Regno usu venit. De Locis, qui initio hujus seculi Regno Portugalliæ subjacuere Vid. *Nicol. de Olivera Descr. Portugall.* & ex eo *Johan. Laet. Descr. Hispan p. 159.*

II.

Initia Regni Portugallici ab Henrico Lotharingiæ Comite communiter peti solent, qvi dum Theresiam Alphonsi VI. Castiliæ Regis filiam duxit, mortuo sine prole mascula Alphonso, Jure Uxoris magnam partem Portugalliæ accepit, & in posteros propagavit: Qvæ simplicissima facti narratio, sed cujus circumstantias non leves manent scrupuli inter Hispanicos potissimum & Portugallicos Scriptores agitati. Hispanorum aliqvi Henricum Constantinopolitanum fuisse ajunt, sed Erroris rationem in eo sitam deprehenderunt *Meyerus* Rerum Flandricarum Scriptor & *Vasæus in Chronico c. XVII.* qvod cum Bisuntinus fuerit, qvæ civitas Burgundica est, olim Lotharingiæ attributa, Byzantium intellexerint, sicqve Constantinopolitanum fecerint. Theresiam deinde Naturalem Alphonsi filiam ex Ximena Concubina susceptam

ptam scribunt: Sed Ximenam legitimam Uxorem fuisse diserteq; Reginam vocatam demonstrat *Resendius Antiq. Port. Lib. IV. de Orichiensi Agro.* Concubinam vero inde forsan dictam putant, qvia Consangvinea primæ Uxoris Regiæ, eamque ob causam ab Alphonso etiam separata fuerit; Filiam vero ideo non posse dici illegitimam, qvia matrimonium bona fide contractum fuerit, & Conjuges Regij nullum impedimentum sciverint; Affinitatem istam enim facile nesciri potuisse, qvippe extensam ad septimũ gradum. Vid. *Anton. de Sousa Lusitan. Liber. Proœm. II. §. I. ex Brandaon. Lib. VIII. c. XII.* Nec donatione Portugalli volunt Henricum accepisse Portugalliam, sed Testamento, quod idem *de Sousa* tradit ex *Luc. Tudens. Brandaon. L. IIX. c. IX. Faria p. III. c. I. n. IX.* Deniq; & Comitatus Titulo Henrico collatam esse negant; Et Henricum vocatum quidem Comitem, sed nunquam Comitem Portugalliæ, Comitem v. fuisse, antequam Portugalliam adipisceretur.

III.

Incrementa Regno dedit Filius Henrici *Alphonsus*, qui & primus Titulum Regium usurpasse creditur. A. MCXXXIX. enim fudit quinque Reges Sarracenorum, una cum exercitu quadraginta millium. Indeque nata Insignia Regni Portugalliæ quinq; Scutis constantia crucis forma dispositis, quorumve singula quinque punctulis distinctim insignita sunt, denotandis quinq; ab eo devictis Regibus & triginta Denariis, quibus Servator olim à Juda venditus fuit. Persvaserat enim militibus suis se nocte prælium antegressa imaginem Christi crucifixi in nubibus vidisse & confirmatum in obtinenda Victoria in mandatis accepisse Denarios istos Insignibus suis inferendi. Hinc & singulis Scutis tunc xxx Denarii inscripti, sed à tempore Johannis II constitutum, ut quia singula integros XXX commode haut ferre possent, unicuique quinq; inscriberentur, pro explendo numero tricenario autem vel medii bis numerarentur, vel ipsa quinque Scuta accenserentur. *Sous. Proœm. II. §. II. & Append. c. III.* Qvæ tamen *Hier. Osorius* paulum aliter narrat & quinque scutis quinque Servatoris vulnera denotari iisdemque hunc ab Alphonso visum scribit. *Cum Alphonsus cum quinq; Regibus Saracenis cum maximo exercitu constipatis confligere in Lusitania voluisset, in cœlo unde auxilium precibus efflagitabat Christi speciem eisdem quinq; vulneribus illustratam oculis atq; mente conspexit, innumerabilemq; hostium multitudinem Christi nomine confirmatus occidit, & ea*
de

de causa illa insignia ad memoriam posteritatis assumsit. Itaq; modò omnibus Rex singulari pietate præditus cum hæc ad nos tam præclara Regiæ stirpis insignia misit, nostram posteritatem admonere voluit, ut in Bellis non humanis opibus, sed Divino Christi præsidio niteretur. De Reb. Gest. Eman. L. IIX.

IV.

Reges tempori nostro propiores fuerunt *Johannes I. Henricus, Johannes II. Emanuel*, sub quibus veluti Regnum Portugalliæ maxime effloruit, ita iisdem debetur quicquid potentiæ Portugalli ex illo tempore per Africam & Asiam obtinuere. Johannes I. namq; cum Regnum hostium incursione liberasset, primum instructa classe *Septam* urbem in Africano litore Freti Gaditani sitam expugnavit, eoq; Portugallis occasionem armis latius evagandi aperuit.

Henricus filius Johannis deinde hoc institutum persecutus fuit: Qvare Classes ædificavit, quibus Africæ litora & eas Mauritaniæ Regiones, quæ extra Fretum ad Austrum pertinent, infestas redderet. Deinde cupiditate incensus terras ignotas explorandi dedit operam, ut ii, quos classibus præficiebat, multo longius progrederentur: Quo studio factum est, ut partim hominum fortium industria, partim variæ tempestatis eventu, non solum bona pars Africæ, quæ ad Æthiopiam pertinebat, verum & Insulæ permultæ in Oceano sub Imperium Portugalliæ subjugarentur. Obiit A. MCCCCLX. & successorem reliquit Alphonsum ex Fratre nepotem, qui quoniam aliis Bellis exercebatur, nihil potuit ultra id, quod Henrici opera lustratum fuerat, explorare.

At *Johannes* II. Alphonsi Filius iterum summo studio huic negotio institit, detectoq; Capite Bonæ Spei viam in Indiam aperuit: Præterea Homines partim Hebræos, partim Christianos, quos industrios & sagaces esse cognoverat, Alexandriam misit, qui inde in Æthiopiam se conferrent, & qua ratione post illum Promontorii flexum iter in Indiam confici possit, ab hominibus peritis intelligerent. Sed hujus conatus ulteriores mors oppressit.

Tandem *Emanuel* quod residuum erat tantis consiliis perfecit & superato Promontorio Bonæ Spei, litora Africæ & Indiæ, quæ mercaturæ faciendæ commoda videbantur, Imperio adjecit. Unde illi Portugallici Regni amplitudo in hanc usq; diem persistens, licet variis casibus posthac exercita,

partibus quoq; nonnullis nunc imminuta, de quibus pasſim hoc libro actum.
Vid. plur. *Hier. Oſor. de Reb. Geſt. Emanuel. L.* I. & *X.*

Emanueli ſuccesſit *Johanes* III. & huic *Sebaſtianus*, qvi A. MDLXXVIII. in Bello Africano contra Melicum Feſſæ & Marochi Regem imprudenter excitato occiſus fuit. Cujus rei geſtæ Hiſtoriam vid. in *Thuan. Lib. XV.* Deniqve *Henricus* Emanuelis Filius & Johannis III. frater, qui cum Eboræ Archiepiſcopus & Cardinalis dudum fuiſſet, effœta jam ætate, qvod heres alius ſuperſtes non eſſet, Regnum capesſivit, ſed anni ſpacio tantum adminiſtravit: Cui ex Hiſpaniæ Regibus ſucceſſere *Philippus* II. III. IV. ſub quorum Imperio Portugallia Hiſpaniæ accenſita fuit. Qvi quales & quot competitores habuerint, qvibusve fundamentis niſos, Autores iſtorum temporum docebunt *Thuanus, Conestabilis, de Souſa* & alii, quorum in fine hujus Capitis fiet mentio. Surrexit tandem *Johannes Dux* Braganzæ, & A. MDC XL. d. I. Decembr. Rex renunciatus, ejecto Hiſpanico Imperio, Portugalliam ad Veterem Regni Statum reduxit: Princeps alioqui hebetioris animi, ſed Procerum Portugalliæ, ac præcipue Conjugis Sidoniæ Medinæ Ducis ſororis, Fœminæ prudentisſimæ conſiliis ſublevatus. Obiit A. MDC LVI. & reliquit filium Succeſſorem *Johannem Alphonſum* qui *Alphonſi* VI. nomine d. xxx. Novemb. ejusdem anni coronatus fuit, & Anno M Dc Lxvi. *Mariam Franciſcam Iſabellam de Sabaudia* Duciſſam d' Aumale è Gallia duxit; Sed qua ſimul Regno ſequenti A. M Dc Lxiix. iterum excidit ſubmotus conſiliis Fratris Petri, nec invita Regina, quæ impotentiam mariti, Frater v. imbecillitatem animi ipſius accuſavit: Itaq; in Azores abduci oportuit, Fratre interea & Regnum, Principis tamen titulo, & Reginam ſibi vendicante, cujus rationes reddiderunt. 1. Ne Regina dotem DCCM. Aureorum repetendi cauſam haberet. 2. Ut prolem Regni heredem maturarent, qvam ita citius exstituram dicebant, quam ſi Principi alibi de conjuge adhuc proſpiceretur. Secuta quoque brevi proles, ſed non niſi unica & fœminea, quæ proinde & An. MDCLXXIV. d. XIV. Februarii Heres Regni Portugallici publice proclamata, & A. MDCLXXIx. Duci Sabaudiæ desponſata fuit, abrogata ſimul antiqvisſima Regni Lege, nequis peregrinus ei admoveretur. Sic ludit Dei Providentia in humanis negociis. Polonis per tot ſecula ſtetit immota Lex: *Nequis Piaſtus*, h. indigena, *Rex eſſet*; At noſtro tempore Indigenas exteris prætulerunt; E contrario Portugalli non minori ſeculorum numero Peregrinos Reges averſati ſunt, at nunc talem ſponte ſuſci-

ſuſcipiunt. Annus LXXIX quoq; hoc nomine jam ſecunda vice Portugallis fatalis extitit, nam A. MDLXXIX Philippus II. Hiſpaniæ Rex, eoq; itidem peregrinus, jura matris ſuæ proſequi & pedem Regno Portugalliæ inferre cœpit.

V.

Qvid medio tempore Philipporum Secundi & Tertij Impoſtores alii aſſumpto Sebaſtiani Regis nomine tentaverint, non abs re fuerit ea qua poterimus brevitate indicare: Cum enim magna Portugallorum pars deſiderio priſtinæ Regum ſuorum familiæ quemvis fingere mallet, quam perpetuo Regum Hiſpaniæ detineri Imperio, non defuerunt, qui commodorum ſpe illecti, huic Scenæ inſervire cupierunt; Prudentioribus interea de morte Sebaſtiani non dubitantibus, nec cauſa ſuſpicionis de ſuperſtite adhuc Sebaſtiano alia exiſtente, quam quia Alphonſus Pereſius Tavora captus, ut hoſtilem furorem declinaret, ſe Regem finxerat, eoq; ad Melici lecticam ductus ſervatus fuerat: *Quod fortaſſe Sebaſtiani in ea capti neq; occiſi fama diu poſtea ſparſa, neq; dum, cum hæc ſcribo, omnino extincta occaſionem præbuit*, inqvit graviſſ. *Thuanus cit. L. LXV.* Talis *Pſeudo-Sebaſtianus* primo ſurrexit A. MDLXXXV. tegularij filius Alcaſonæ natus & Lisbonæ educatus poſteaq; vitam Eremiticam amplexus, ſed quem Albertus Prorex Philippi, quia fronte & habitu Corporis Sebaſtiano disſimillimus erat, ex Judicum ſententia remis admovit. Secundus fuit *Gonſalvus Alvarez*, Tercera Inſula oriundus, atq; itidem Eremiticam vitam profeſſus Hiceræ ad litus maris, quo uno fundamento etiam Portugallicum vulgus illum alterum fecit Regem Sebaſtianum, quod opinaretur, eum amisſi prælij pœnitentia ductum in ejusmodi locum ſecesſiſſe: Unde & ille perſentiſcens talia & in commoda ſua transferre cupiens ſæpius in tuguriolo exclamaſſe auditus fuit: Miſerum Te, Sebaſtiane, cujus cauſa mortem oppetiere tot fortisſimi milites, qua poteris pœnitentia culpam eluere; Sed captus & ille nomen patrium ac vitæ inſtitutum ſponte profeſſus fuit, eoq; tanquam læſæ Majeſtatis reus ſuſpendium pertulit. Tertius fuit *Gabriel de Eſpinoſa*, Madrigalæ piſtor Dulciarius inſtinctu Fr. Michaelis à Sanctis, qui olim Sebaſtiano à Concionibus fuerat, ſeductus, ſed ambo ſententiam mortis perferre coacti ſunt A. MDXCV. Quartus *Calaber* A. MDXCVIII. demum innotuit, fidemq; omni exceptione majorem mereri viſus fuit; Maxime quod in Colloquio cum Duce de Medina enſem inter varios qui proferri jubebantur agnoſceret, quem Sebaſtianus olim Duci ad ſe ablegato

dono dederat, & Uxorem Ducis monilis admoneret ipsi tunc etiam dono dati, esseque in monili quiddam, quod hactenus ille nesciverit, sibiq; constitutum esse, ut Sebastianum se esse audacter crederent, id illi monstraret: Prolato jussit gemmam eximi & posteriori, quæ auro ante tecta fuerat parti, nomen suum insculptum ostendit: Unde nec Portugalli à tumultibus vacui manserunt, sed quibus ille in arcem conclusus morte sua sive accelerata sive naturali A. MDCI finem imposuit. Quas Historias & Judicia variorum insignium Historicorum de Pseudo-Sebastianis hisce V. apud *Chifletium in Tennevr. Expenso c. VII. & IIX.* Parallelismi Pseudo-Demetriorum Russiæ, aliorumq; variorum Principum personas indutorum infra in Historia Russiæ videndi.

VI.

Controversia, quæ nomine Successionis intercessit Regibus Hispaniæ & Portugalliæ s. tunc temporis Ducibus Bragantinis, cœpit A. MDLXXIX. & coram superstite adhuc Henrico jam agitata fuit, maxime vero continuata, cum Henricus obiisset. Philippus jus suum inde petebat, quia natus esset ex Isabella Filia Emanuelis ultimi Portugalliæ Regis, â quo superstites fuerint Lineæ. Johannes Dux Braganzæ vero ex eo causam suam defendebat, quod Catharina Uxor sua Philippo propior esset; Etsi enim esset fœmina, filiam tamen esse Eduardi fratris Isabellæ: Cui addebatur I. Comitijs Lamecensibus A. MCXLI. omnium Ordinum consensu decretum esse, ut licet deficiente masculo fœminæ Sceptrum deferri deberet, hæc tamen si extra fines Regni nuptum abiret, jure Coronæ Patriæ excideret, ne unqvam Regnum teneret; qui Portugallus non esset; Atq; adeo Isabellam Carolo V. elocatam nullum jus ad Coronam Patriam secum detulisse, vel in filium derivare potuisse; Catharinæ vero Regnum jam deberi, quia illa maritum haberet è Principibus Portugalliæ. II. Legibus ac consvetudine Portugallorum cautum esse, ut si ultimus possessor absq; Prole decederet, Corona ad transversalem in potiori Linea constitutum, deferretur: Quia itaq; ex Emanuele per Edvardum & Isabellam geminæ lineæ ductæ fuerint, Edvardi merito rationem potiorem esse habendam, cum sexus masculinus fœminis præferatur. III. Catharinam niti beneficio repræsentationis fratrum liberis à jure concesso, idq; jam tum sanctum fuisse in ipsa Regni fundatione A. MCXLI. deinde Comitijs Lisbonens. An. MCCCCLXXVI. sub Alphonso V. habitis, & solenni Testamento Johannis I. Mens. August. A. MCCCCXXXVI. condito.

condito. Philippus tamen prævaluit, Duce Braganzæ partim minis absterrito, partim promisſis ingentibus inescato: Quanquam interea Catharina Bragantini uxor manifesto dissentiret, idemq; posthac Theodosius filius testatum in scriptis reliquerit: Sibi nunquam in mentem venisse, ut cederet jure Regni, & si quid secus à se dictum factumve esset, id ipsum pro non dicto & infecto habendum esse. Philippo quoq; aliunde negocia facessita: Nam Populus *Antoninum Priorem de Crato* & tunc temporis Magistrum Equitum Rhodensium, & Ludovici, Eduardi fratris, naturalem filium Regem creaverat; Hunc tamen facile erat opprimi, & Philippus Regnum ad successores Philippum III. & IV. tuto transmisit. Sub hoc autem denuo recruduere priscæ lites & Johannes Bragantinus Catharinæ Nepos adjutus Viris Principalibus è Nobilitate Portugallica, *Michaele de Almeyda*, *Antonio Dalmada*, *Petro de Mendosa*, *Francisco de Mello*, Regnum Majoribus suis debitum occupavit, oppresſis præsidiis Castellanis, cæsoqve Secretario Vasconcellio, Hispaniæ Regis præcipuo Ministro & Margarita Portugalliæ Gubernatrice simul omnibus Hispanicis Ministris intra octiduum Regno exclusa: Cujus occasio captata ex Rebellione Catalonorum in quos auxilium petenti Philippo repulsam dedere, quippe in gentem sibi longo tempore amicam ferendum. Factumq; initium d. 1. Decembris, in quam tunc, quod tanquam memorabile Portugalli allegant, ex officio Ecclesiastico illud Pauli ad Rom. legendum incidebat. *Fratres, hora est surgendi de somno, nunc enim propius salus nostra est, quam cum credere-mus. Lusitan. Liberat. p. 121.* Qva die & Johannes, cum antea Villaviciosæ, Urbe ditionis suæ degisset, Lisbonam ingressus fuit, solenniter postmodo coronatus d. XV. ejusd. mens. Nec ulla urbs vel propugnaculum, fuit, quin Hispani eo statim cederent, solo *Castello S. Gionis* excepto, qvod in XV. Diem restitit. Exteris v. non ingratum fuisse hunc motum, docuit Exemplum Regis Galliæ, qvi statim milites & Duces Belli expertos novo Regi subministravit, Belgij item Ordines fœdere Offensivo & Defensivo se statim cum eo implicuerunt; In Anglia qvoq; Legatus Johannis tanqvam à Rege misſus exceptus fuit. Quin & Pontifex M. Urbanus VIII. post habitam cum Collegio Cardinalium deliberationem Legatum Regis Michaelem de Porto-Gallo, Episcopum Lamecensem Romam venire & negotia illius Regni curare permisit, ex veteri more apud Romanam Curiam in similibus casibus observato, qvo disſidentibus de Regno Principibus ejus qui

Regnum possidet, Legatus admittitur, ne interim res Sacræ in illo Regno detrimenta capiant: Vel generalius, qvia in casibus hujusmodi controversis Principibus moris est possessionem seqvi. Hujusq; exemplum jam præcesserat sub Gregorio XIII. qvi Regis Poloniæ Stephani Batoræi Legatum itidem admisit, licet contradicentibus Henrico Valesio Rege Galliæ & Maximiliano II. Imperatore. Vid *Piasec. in Chron. p.517. & 5.8.* Sed tamen Apostolicam Benedictionem licet sæpius petitam, Johannes nunqvam impetrare potuit, Hispano ingentibus minis id prohibente. Vid. *Thulden. ad A. MDCLVI. p.301.*

VII.

Interim Bello inter utrumqve Regem res commissa fuit, cujus primum prælium A. MDCXLIV. prope Montejum initum, Duce Portugallorum Matthæo de Albuquerque exercitu VIM. peditum & MC. Eqvitum instructo, ex Hispanis autem Barone de Molinguen VIIIM. pedites & MMDC. Equites opponente, qvo victoria penes Portugallos stetit: Ultimum An. MDCLXV. ad *Villam Viciosam* Archistrategis Portugallorum Schombergio & Hispanorum Marchione de Caracena commissum, quo Portugalli itidem superiores extitere, ac Hispanis gravissimam cladem intulere. Qva cum res Hispanicæ valde accisæ essent, ac novus insuper hostis Galliæ Rex Belgio Hispanico immineret, factum fuit, ut tandem A. MDCLXIIX. adeoq; post lapsum XXIIX. annorum, interveniente mediatione Regis Angliæ finitum, & Pacis articuli fere tales sanciti fuerint. *I. Ut Regi Portugalliæ à Rege Hispaniæ titulus Regis tribueretur & promitteretur, suo interventu se effecturum, ut Portugalliæ Rex benedictionem Pontificis M. impetraret. II. Ut loca utrinq; occupata restituerentur, sola Ceuta in Africa excepta, quæ Regi Hispaniæ relinqueretur. III. Ut in Commerciis Portugalli iisdem in Hispania privilegiis gauderent, qvæ Anglorum natio haberet, vel quæ ipsi tempore Sebastiani Regis habuerant. IV. Paci in ditionibus Regis utriusq; publicandæ XV. dies, in Indiis VI. Menses darentur, & ab eo tempore omnis hostilitas aboleretur.*

VIII.

Qvid inter Portugallos & Belgas actum sit, tradendum *in Historia Belgii.* Cur Soli ultimis Europæis motibus se non implicuerint, utut alias fœdere arctiori cum Gallis adstricti, rationes videntur fuisse. I. Pax recentissime cum Hispanis inita, eoq; horror armorum tam cito resumendorum. II. Ju-

II. Juris defectus, qvia enim Portugalliam totam ab Hiſpanis impetraverant, cauſa non erat, cur Pacem rumperent, vel ſpem aliqvid acqvirendi alerent. III. Potisſima erat, qvod hoc modo ſoli præter Anglos, qvibus demum poſt A. LXXIV. eadem fortuna obtigit, commercia per totam Europam libere tractaverint, cæteris omnibus inter plurima pericula cum rebus ſuis verſantibus. Iisdem deberi maximam partem detectorum Africæ & Aſiæ tractuum expoſitum ex parte *præc. §. III.* De Inſignibus actum eadem §. *III. & Not. Dign. Ill. Diſſ. VI. c. III.* Cui hic addimus, Regni Algarbiæ inſigne eſſe Caſtellum Aureum in Campo Rubro. Prærogativam Regis Portugalliæ præ alijs Regibus deberi ratiocinatur *de Souſa*, qvia qvaſi Caput Europæ ſit, latisſime dominetur &c. *Luſit. Liber. Append. c. VI.* Qvem ſuo patimur abundare ſenſu. Inter viros illuſtres Portugalliæ commemorandos ducimus fortisſimos viros *Alph. Albuqverquium & Vaſcum di Gama*, tempore quidem à nobis remotiores, at rebus geſtis, quarum pasſim hoc Libro mentio fit, clarisſimos. Vaſcus di Gama primus Caput Bonæ Spei ſuperavit, & litora Africæ ulterioris ac Indiæ Portugallorum Imperio aperuit: *Ideo homines admiratione quadam defixi reducem cum ſuis quaſi ab inferis excitatum intuebantur.* Oſor. *de Reb. Geſt. Eman. Lib. II.* Albuquerquii autem induſtriæ debuerunt Portugalli conqueſtum Inſulæ Ormuz ac litoris Arabici, ipſa quoq; Goæ, hodiernæ ſedis Vice-Regis ſui in India initia, eoq; ſtabilimentum negociorum Indicorum omnium. Inter varia imperterriti animi ejus indicia inſigne iſtud fuit, quo Legatos Ismaelis Sophi Regis Perſiæ cum Tributi à Rege Ormuzij petendi cauſa advenisſent, dimiſit: *Ferculum* namq;, uti vocabat, *ex Globis ferreis, ſagittis, haſtarum cuſpidibus & ferreis fiſtulis ipſis apponi*, iisq; explicatis addi curavit: *Hoc eſſe ferculum, quod Rex Portugalliæ iis pendere ſoleat, qui à Regibus ſibi ſubditis tributum exigant.* Obiit in litore Malabrico è regione Goæ, *ejusq; morte nunciata luctus per oram Indicam pervaſit, multos Reges & Principes mœrore afflixit: In primis Xuranda Ormuzii Rex animi dolorem multis lacrimis & veſte lugubri demonſtravit. Rex Emanuel quoq; illius mortem acerbe tulit filiumq; illius ad ſe continuo venire jusſit, & ne tanti viri nomen ex animis elaberetur, ei patris nomen indidit & pro Blaſio Alphonſum vocari præcepit. Eum vero, ut parentis merita poſtulabant, multis muneribus affecit & ſplendidis etiam nuptiis ornavit.* Oſor. *de Reb. Geſt. Eman. Lib. X.* Plura de negociis Portugal-

gallicis docebunt *Hieronymus Conestabilis de Unione Regni Portugalliæ ad Coronam Castellanam* Tom. II. Script. Hisp. pag. 1058.. *Salgado de Arayo Mars Lusitanicus*, *Job. Caramuelis Lobkowitz Philippus Prudens*, *Lusitaniæ, Algarbiæ, Indiæ, Brasiliæ Legitimus Rex demonstratus Antwerp. An. MDCXXXIX. fol. Antonii de Sousa Lusitania Liberata. Lond. An. MDCXLVI. fol. min. Lucii Andreæ Resendii Antiqv. Lusitanicæ Lib. V. Tom. II.* Script. Hispan. pag. 892. *Nicolai de Olivera Descriptio Regni Portugalliæ*, *Antonii Vasconcellii Descriptio Regni Lusitaniæ & Anacephalæosis* Regum Lusitaniæ, *Emanuelis Faria* Epitome Rerum Lusitanicarum, *Theodorus Godefreyus* de Origine Lusitaniæ Regum, *Antonii Brandaon* Monarchia Lusitanica, *Hieron. Osorius* Episcopus Sylvensis de *Rebus gestis Emanuelis Regis* &c.

CAP.

CAP. III.
DE
REGNO GALLIÆ.

I.

IN DIrectorio Autorum de Rebus Gallicis primum commemoranda *Bibliotheque des Autcurs, qui ont escrit l' Histoire & Topographie de France par André du Chesne* à Paris 1627. 80. Collecta Volumina Scriptorum Gallicorum sunt: *Historiæ Francorum Scriptores Coætanei XII. ab A. DCCIIX ad A. DCCCCXC.* Ed. Petr. Pithæo A. MDLXXXIIX. *Scriptores XI. ab A. DCCC. ad MCCLXXXV.* eod. Autore An. MDXCI. *Scriptores Francici Ed.* Marq. Frehero A. MDCXIII. *Historiæ Francicæ Scriptores coætanei à prima gentis Origine ad nostra usq; tempora* Ed. *Andr. Du Chesne* Geogr. Regio, quod molimen, prout ex præfatione Tomi I. patet, XXIV Tomorum fuit, sed quia mors ejus id intervertit, non nisi duo Tomi proditi fuere. I. A prima gentis origine ad Pipinum, II. A Pipino ad Hugonem Capetum. Qvibus tres alios usqve ad Philippum Pulchrum adjecit *Franciscus du Chesne* filius Andreæ, ejusqve in munere Geographico Successor.

Histor. Antiquam illustrant *Jul. Cæsaris Commentarii de Bello Gallico*: De quibus judicium Ludovici XII. V. *seq.* §. *IV.* *Cl. Fauchet Antiq. & Hist. Gauloises & Françoises*, Steph. Pasquier *Libris VI. des Recherches de la France*, Gv. de Bellay *de l' Antiquité des Gaules*, *Joh.* Isaacius Pontanus *Libris VI Originum Francicarum*, Andreas du Chesne *aux Antiquitez & Recherches des villes, Chasteaux &c. de toute la France*, Joh. Picardus *de Prisca Cel. topædia &c.* Franc. Hotomanni Franco Gallia, s. juxta editionem Gallicam, *La Gaule Françoise* cum Apologia Victoris Thuartii.

Historiam Geographicam Galliæ compluribus variorum descriptionibus exhibuit Du Chesne *T. I. Script. Gall. p.* 4. 6. *&c.* E quibus Papirii Massoni *Noticia Episcopatuum Galliæ* huc maxime pertinebit, quæ extat *p.* 45. *& seqq.* Adde Joh. Blaeu Atlantis *P.* II. Tom. VI. A. MDCL. E nostris Topographiam Galliæ emisit *Martin. Zeilerus Franc.* 1655.

Annalium Universalium Conditores sunt *P. Æmilius* Libris X. de Reb. Gestis Francorum à Pharamundo I. Rege usqve ad Carolum IIX, quos continuavit *Arnoldus Ferronus* Consiliarius Regius Libris IX. de rebus gestis Gallorum à Carolo II. ad Henricum II. & hos iterum *Jac. Henrici-Petri* usqve ad A. MDCI. *Joh. Titius*, Chronico de Regibus Francorum usqve ad Henr. II. quod ab eod. Henric-Petro auctum fuit usq; ad Henr. IV. additumqve Annalibus Æmilii. *Robertus Gaguinus* Annalibus Rerum Galli-

Gallicarum à prima Origine usqve ad Ludovicum XII. cum Appendice *Huberti Velleji* usqve ad Franciſcum I. *Johannes Serranus* Inventario Hiſtoriæ Francicæ à Pharamundo usq; ad Ludovicum XIII. ab An. CCCCXX. ad A MDCXXIV. *Joſeph. Texera*, Stemmatibus Franciæ & Navarræ Regum à prima utriusq; gentis origine usqve ad Henricum Magnum, *Papirius Maſſonus* Annalium Libris IV. qvibus res geſtæ Francorum explicantur usqve ad Franciſcum I, qvi unus inſtar omnium fuerit. Hiſtoire generale de France avez l'Eſtat de l'Egliſe & de l'Empire *par Scipion Du-Pleix Conſeiller & Hiſtoriographe du Roy* T. I à Pharamundo usq; ad Hugonem Capetum, T. II. ab Hugone Capeto usqve ad Ludovicum XII. *Sommaire de l' Hiſtoire de France*, Extraict de la Bibliotheque Hiſtoriale *de Nicol. Vignier*. Les Chroniques & Annales de France, de l'Origine des François faites iadis briefvement, par *Nicole Gilles* Secretaire du Roy, jusqu' au Roy Charles huictieſme, & depuis additionées par *Denis Sauvage* jusq' au Roy Francois II. &c. Augmentées jusqu' au Charles IX par *F.* de Belleforeſt avec la ſuite & Continuation d'icelles jusqves au Roy Henry IV & l' an 1600 par *C. Chappuys Secretaire & Interprete de ſa Majeſté*. Hiſtoire Univelle des Gaulois ou François *par Jacques de Charron* jusqv' l' an. 1621. *Phil. Bosſieres* Hiſtoria Regem Galliæ. Omnes in compendium utilisſimum contraxit *Brianvallius*, *Abbregé Methodique de l' Hiſtoire de France*, quod in gratiam Delphini hodierni conſcriptum eſt, eoq; agitur de initio & fine uniuscujusque Regiminis, Genealogiâ Regum, Rebus maxime memorabilibus eorum, aliorumq; Virorum illuſtrium, Moribus da, virtutibus ac vitiis Regum. Chronographos particulares allegabimus in Hiſtoria Regum.

De Origine progreſſu & præſtantia Monarchiæ Regisqve Francorum ſcripſit Carolus Molinæus JCtus in *Gold. Monarch. Rom. Imp. T. III p. 54.* De l' excellence des Roys & du Royaume de France H.B. *h. Henry Bignon* A. MDCX. Et recentius *Auberius des Prærogatives du Roy de France*: Qvod ſcriptum & Germano-Gallice extat *Append. ad Contin. XV. Diar. Europ.* De Statu Regio & Regni recenti *Libri de l' Eſtat de la France* pasſim noti ſunt; Et è ſuperiori ſeculo talis erat *Le Cabinet du Roy* ad Henric. III. An. MDLXXXI. E noſtris ad hunc claſſem referendus *Job. Limnæus Noticia Regni Galliæ*. De variis Ritibus Aulicis, Le Cerimonial de France *par Theodore Godefroy Advocat au Parlement de Paris. A. MDCXIX.* De

Officiis Regni Galliæ Jul. Cæsar Bulengerus ed. primæ Appendicis loco cum Scripto ejus de Imperio Romano.

Pro Rebus Ecclesiasticis faciunt *Gregorius Turonensis* L. x. de Gestis Francoum, *Claudii Roberti* Gallia Christiana Paris. A. M DC XXVI. fol. *Concilia antiqua Galliæ ex editione Jacobi Sirmondi*: *Papirij Massoni* Noticia Episcopatuum Galliæ, *Ludovici Servini* Vindiciæ secundum Libertatem Ecclesiæ Gallicanæ, *Petri Puteani* Tractatus de Damnatione Templariorum in Gallia & similibus Gallicé Paris. A. M DC LIV in 4to. Inter Biographos est *Scævola Sammarthanus* de Gallis Illustribus, qui nostra Patrumq; memoria floruerunt, in opp. ejus Par. MDCXXX 4o. Memorabilia rei Numariæ habent *Figures des Monnoyes de France, Paris. MDCXIX.*

II.

Loca Gallicam Jurisdictionem agnoscentia sunt: I. Ex Hispania *Comitatus Ruscinonensis*, de Rousfillon: Qvi & jam in manu Ludovici XI. ex parte fuit. Vid. *Comin. L.X. inf. §. IV. citatum.* Tum *Præfectura* s. Vicecomitatus *Confluenti*, & pars Comitatus *Cerdaniæ* in Pyrenæis montibus ad limites Galliæ sita; Altera enim intra Montes Pyrenæos & versus Hispaniam sita penes Hispanum mansit. *Art. Pyren. 42.* & *43.* II. Ex Belgio 1. *Comitatus Artesiæ* fere totus: Excipiebantur quidem Articulis Pyrenæis territoria Ariæ, Audomaropolis & Rentij *h. Ayre, S. Omer, Renty.* Sed & priora duo ultimo Bello Hispano-Gallico Imperium Gallicum suscepere. 2. In Provincia & Comitatu Flandriæ, *Urbs Gravelinga, Fortalitium Philippi, Slusa, Halovina, Borburgum, Fanum S. Venantij*, quibus adjecta An. M DC LXII. *Dünkerka* à Rege Angliæ empta. 3. In Provincia Hannoniæ *Landrecejum, Quercerum, Avenna, Marieburgum & Philippi Villa*, 4. In Ducato Luzenburgico *Theonis villa, Mommedium, Damvillerium, Ivosium Chavantium, Marvilla*, cum omnibus earum Prætoriis, Toparchiis, Regalibus, appertinentiis & dependentiis, prout verba sonant in *Art. Pyrenæis xxxv. xxxvi. & seq. Quibus per Articulos Aquenses* accesserunt Urbes & Fortalitia *Charle-Roy, Binch, Athe, Duacum seu Douay, Tornacum seu Tournay, Audenarde, L' Isle seu Ryssel, Armentiers, Cortricum seu Courtray, Berga & Furne*, Omnes fere ad Flandriam pertinentes. Vid. *Art. III. seq. §. XI.* Sed ex his iterum *Charleroy, Binch, Ath, Audenarde & Cortracum* A. MDCLXXIIX Pace Neomagensi redditæ fuerunt, loco earum vero Regi Galliæ relictæ Urbes & Fortalitia *Valenciennes, Bouchain, Condé, Cambray seu Cameracum,*

cum,Ypra,Warwick,Warneton,Poperingen,Bailleul,Cassel,Bauvay,Maubeuge. V. *Art.Neomag.V.&XI.* III. *Comitatus Burgundiæ* à Rege Hispaniæ cessus eadem Pacificatione Neomagensi *Art.XI. &XII.* Qvo qvidem impletū fuit, qvod Ludovicus XII. ante duo Secula prædixit: Qvi cum Renatus Carnutensium Episcopus dixisset, Burgundis omnibus innatum esse odium Gallorum, id qvidem verum haut infitiatus fuit, *sed adfuturum tempus, cum deposito odio ultro Gallicum Imperiū exposcituri sint: Neq; sibi tamen, neq; suis esse sperandum, ut ea videant tempora.* V. Ferron. Hist.Ludov.XII. *L.III fin.* IV. In Pedimontio parte Regionum Italiæ habet *Pinarolum* Tractatu Cherascensi A. MDCXXXI. à Duce Sabaudiæ sibi concessum & articulis Pacis Germano-Gallicæ An. MDCXLIIX. confirmatum. V. *Art. Pacis Germano-Gall.p.*127.134. Fuitqve memorabilis sententia Cardinalis Richelii de loco hoc: *Regem Galliæ tribus Clavibus indigere: Perpiniano* ad Hispaniam, *Brisaco* ad Germaniam & ad Italicam hoc, *Pinarolo.* V. In Germania est Oppidum *Brisacum* cum villis Hochstadt / Niedrimsing / Harten / & Acharren ad communitatem Civitatis Brisacensis pertinentibus, item *Landgraviatus utriusq; Alsatiæ & Suntgoviæ* tenore citatorum Art. Pac. Germano Gallidæ, p. 127. & 128. Habuerunt & *in Castro Philipsburg* jus tenendi præsidium ad convenientem numerum restrictum, & ita ut cætera Jurisdictio, emolumenta ac Reditus penes Episcopum & Capitulum Spirense manerent: Qvam posseßionem & novo munimento singulariq; hac Inscriptione roborarunt: *Tuendis Rheni finibus LUDOVICUS XIV. Francorum & Navarræ Rex Christianissimus confecto in utraq; Germania Bello, restaurata utrobiq; Pace, Munimentum hoc suæ virtutis assertæq; Libertatis Germaniæ monumentum firmiori isthoc Aggere muroq; Regiis sumptibus exstrui fecit Annoq; MDCLXVII. Perfecit in terrorem hostium, Fœderatorum subsidium, Ligiorum præsidium, alterum Galliæ Cis-Rhenanum Propugnaculum ac Germaniam versus ostium, Brisaco inferius situ, non robore, qvod ille claudit utrumq; & nemo aperit, idem aperit & nemo claudit.* Sed A. MDCLXXVI. idem in Germanorum potestatem rediit, ejusq; loco *Friburgum*, quod Galli An. MDCLXXIIX. expugnarunt, simul pagis *Lehen, Metzhausen & Kirchhausen* ipsis relictum. Vid. *Art.V. Neomag.* Similis Jurisdictio in Civitates fœderatas, ac in specie *Colmariam, Monasterium, Deringhaim* affectata, quarum querelæ jam dudum præsentibus Comitiis inter deliberanda assumptæ sunt; Nunc v. eadem in universam

Alsatiam quæritur. Cui etiam firmiori reddendæ, præter X. Parliamenta in Provinciis Gallicis constituta, novum atque undecimum *Ensisbergii* institutum fuit pro Landgraviatu utriusq; Alsatiæ, quod contigit A. MDCLVII. *Vid. Thulden. ad hunc Annum. p. 190.* In America *Nova Francia* agnoscit Gallicum Imperium & ex Insulis, Insula S. Christophori, Martinico aliæque minores. Cœperunt & in *Insulam S. Laurentii* juxta *A*fricam ante annos aliquot Coloniæ educi.

III.

Familiæ Regum Galliæ hactenus tres fuere; Prima *Merovinorum*, quorum primus commemoratur Pharamundns fuisse, cui Clodion A. CCCCXXIV admodum successit, Clodioni Merovæus, unde nomen Merovinorum, inde Clodoveus f. Ludovicus I. à quo Auriflammæ, Scuti Liliati & Ampullæ Remensis trium superioribus seculis in Gallia magni æstimatorum Clinodiorum mentio fieri cœpit. *Vid. Chiflet. de Ampulla Remens. C. I. Sirmondum Notis ad Tom. I. Concil. Gallic. A. CCCCXLVI.* Ultimus fuit Childericus III, cui loco moto Pipinus successit, qvi sub illo & duobus antecessoribus ejus Majoratu Domus functus curarum Regni molem solus sustinuerat: Unde Studia Principum & Populi acqvirere eoqve aditum sibi ad Imperium patefacere haut difficulter potuit, qvippe in tanto fastigio & proximo ad Summum Imperium gradu constitutus. Cujusmodi quid & præterito Seculo, nec dissimili felicitate tentavit Borislaus Gudenow Mareschallus Russiæ, qvi mortuo Theodoro Duce, dum primas partes in administratione Imperii obtinuerat, & animum Populi sibi devinxetat, ad Principatum fuit evectus, præterito propiori Agnato Mikita Romanowitz. De quo in *Histor. Russiæ.* Creditur Pipinus id auspicijs Zachariæ P. M. fecisse, nisi ille consilia potius suggesfit, qvam autoritate sua rem perfici voluit, qua de re vid. pluribus *Wilhelm. Barclaj. Tr. de Potest. Papæ c. XLI. in T. III. de Mon. S. R. I. Goldasti p. 686.* Historiæ Franco-Merovingicæ Synopsin edidit *Raphael de Beauchamps Duac. An. MDCXXIII. 4.* adde *Roriconem Monachum, Gregorium Turonensem &c. in T. I. Script. Gall. du Chesne.*

IIda Familia *Carolinorum* fuit, quæ à Carolo Magno nomen, à Pipino Caroli parente originem duxit. Duravit ab *A.* DCCL. admodum usq; ad *A.* DCCCCLXXXVII, ultimo ejus herede Ludovico V. sine prole mortuo. De quibus videndi *Annales Francici ab A. DCCVII. ad A. DCCXC. Annales Francorum Bertiniani à tempore Caroli Martelli usque ad An. DCCC,*

DCCCLXXXII, *Annales* Rerum *Francicarum ab A. DCLXVII. usq; ad A. DCCCCIV. &c. in Tom. II. & III. Scr. Gall. du Chesne.*

Illtia *Capetinorum* Nomen & initia sumsit ab Hugone Capeto, Filio Hugonis Magni, Comite Parisiensi, qui à Populo electus IIX. *Annis* Regno præfuit & obiit *A.* DCCCCXCVI. Eaqve ad hodiernum Regem usque conservata fuit in geminâ Lineâ I. *Valesiorum*, quorum ultimus fuit Henricus III, mortuus *A.* MDLXXXIX. II. *Borboniorum*, quam excitavit Henricus IV. seu Magnus recta descendens à Ludovico Comite de Clermont & Beauvois, Filio Ludovici IX. seu Sancti, qui regnavit ab A. MCCXXVI. ad A. MCCLXX. Videndi de antiquioribus Regibus hujus Familiæ varii *Scriptores T. IV. & V. Scr. Gall. du Chesne.* A Philippo IV. autem s. Valesio & ab A. MCCCXXVII. cum Bella inter Anglos & Gallos primum nascerentur, cœpit ordinatissima Historiarum Galliæ series in hunc usqve diem durans, cujus initium duxit *Joh. Froissartus s. Frosfardus* Historia de Bellis Francorum & Anglorum ab A. MCCCXXXV. ad A. MCCCC, quam in Epitomen redactam & à Sleidano Latine redditam inter alias Editiones videre est in *Script. Britann. Heidelb. A. MDLXXXVII.* Hunc excipit *Inghirramus*, seu Engverran, *Monstreletus* ab *A.* MCCCC. ad *A.* MCCCCLXVII. prosecutus Historiam Caroli VI. & Caroli VII. deinde secuti sunt *Cominæus, Belcarius, Bellajus, Thuanus, Gramondus, Priolus*, omnes in sequentibus seorsim commemorandi. Singulos Reges v. suis nominibus, *Annis* Regni, certisq; Characterem eorum exprimentibus Elogiis exhibuit, qvisqvis fuit Autor Imaginũ Regiarum Lutetiæ Parisiorum in Ponte S. Mariæ extantium, quos inde translatos cum notatu non indigni nobis visi fuerint, hic subjiciendos duximus.

Pharamundus A.	420.	*Imperium sine fine dedi.*
Clodio	430.	*Romæ vix cessimus uni.*
Merovæus.	449.	*Nobis ferus Attila cessit.*
Childericus.	458.	*Redii virtute Decorus.*
Clodoveus I.	484.	*Salus mihi conjuge parta est.*
Childebertus I.	514.	*Armatus terror Iberi.*
Clotarius I.	562.	*Vicit Amor patriæ.*
Cherebertus.	564.	*Themidi Musarum nomina junxi.*
Chilpericus I.	573.	*Infaustis avibus rexi.*
Clotarius II.	628.	*De Spinis rosa nata fui.*

Dago-

Dagobertus A.	632.	*Multi post bella triumphi.*
Clodoveus II.	647.	*Vigili stant regna ministro.*
Clotarius III.	664.	*Dulcem mihi malo qvietem.*
Childericus II.	668.	*Claustro discussimus hostes.*
Theodoricus	680.	*Donis auximus aras.*
Clodoveus III.	684.	*Socio confidimus uni.*
Childebertus II.	694.	*Plus idem ac omnibus aeqvus.*
Dagobertus II.	716.	*Brevis mihi gloria regni.*
Chilpericus II.	722.	*Claustris fero sceptra relictis.*
Theodoricus II.	727.	*Nos aliqvod nomenq; decusq; gessimus.*
Childericus III.	742.	*Regnum mutabile sensi.*
Pipinus	751.	*Meruit regnare vocatus.*
Carolus M.	768.	*Consilio major,qvi magnus in armis.*
Ludovicus Pius	814.	*Bis cado, bisq; resurgo.*
Carolus II.	840.	*Pugnare & vincere doctus.*
Ludovicus II.	878.	*Tot per discrimina regno.*
Ludov. & Carolomannus	880	*Rara hac Concordia fratrum.*
Carolus III.	885.	*Summa petit livor.*
Odo.	888.	*Imperio Regnoq; potens.*
Carolus IV.	900.	*Quo nec sincerior alter.*
Rudolphus	926.	*Summo dulcius unum stare loco.*
Ludovicus IV.	935.	*Terris me reddidit aeqvor.*
Lotharius.	955.	*Regnum extendimus armis.*
Ludovicus V.	986.	*Terris hunc tantum ostenderunt fata.*
Hugo Capetus.	988.	*In melius novus innovo regnum.*
Robertus.	998.	*Omnigena virtutis alumnus.*
Henricus.	1032.	*Belli pacisq; peritus.*
Philippus I.	1060.	*Laeta dedi primordia Regni.*
Ludovicus VI.	1108.	*Par unicuiq; periclo.*
Ludovicus VII.	1138.	*Solymas assertor classe petivi.*
Philippus II.	1180.	*Augusti refero cognomine dotes.*
Ludovicus VIII.	1223.	*Metuendus in haeresin ultor.*
Ludovicus Sanctus.	1226.	*Decus addite caelo.*
Philippus III.	1270.	*Qvam forti pectore & armis.*
Philippus IV.	1285.	*Forti cum conjuge fortis.*

Ludovicus X.	1314.	*Aspera semper amans.*
Philippus V.	1316.	*Imperio pollens tractare Sereno.*
Carolus IV.	1321.	*Extra formosus & intra.*
Philippus VI.	1328.	*Ramo avulso non deficit alter.*
Johannes I.	1350.	*Vici quanquam victus.*
Carolus V.	1364.	*Immanes potui superare procellas.*
Carolus VI.	1380.	*Bonus omnibus, optimus urbi.*
Carolus VII.	1423.	*Cœlum sub virgine faustum.*
Ludovicus XI.	1461.	*Prudenti callidus arte.*
Carolus IIX.	1483.	*Viam gaudens fecisse ruina.*
Ludovicus XII.	1498.	*Viditq; parentem Gallia.*
Franciscus I.	1515.	*In Hectore solus Achilles.*
Henricus II.	1547.	*Ora impia lege repressit.*
Franciscus II.	1559.	*Ætas brevis aptaq; regno.*
Carolus IX.	1560.	*Justitiam pietas auxit.*
Henricus III.	1577.	*Æternum patriæ præpono Coronæ.*
Henricus IV.	1589.	*Ferro mea regna redemi.*
Ludovicus XIII.	1610.	*Fidei & Regni expulit hostes.*
Ludovicus XIV.	1643.	*Consiliis armisq; potens.*

Residua sunt duo spacia, qvorum alterum coronatum Delphinum *Aureum* in Campo cœruleo exhibet, cum Inscriptione: *Spes altera Regni.*

IV.

Reges tempori nostro propiores fuere: LUDOVICUS XI. instaurator post Carolum VII. collapsæ Galliæ, cujus Historiâ à Phil. Cominæo descripta, eademq; Carolus V. maximopere delectatus fuisse plurimaque ejus in usum suum vertisse dicitur: Qualia transitus per Galliam, Captivitas Philippi Landgravij Hassiæ obtentu Scripturæ &c. De qvibus Vid. *Thuan. Lib. XXI. ad An.* MDLVII. Ejusdem Historiam prodidit *Franc. Belcarius* Commentariis Rerum Gallicarum ab A. MCCCLXI ad A. MDLXXX. Prostat etiam de eo Scriptum Politicum cum Titulo Gallico, *La Chronique Scandaleuse*, seu qui integer Titulus est: *Histoire de Louys* XI. *autrement dicte* la Chronique Scandaleuse *escrite par un Greffier de l' Hostel de ville de Paris. A.* MDCXX. Ad singularia ejus pertinent I. *Negociosissimum ejus* & in ipso otio laboriosum Ingenium. *Variis occupationibus distinebatur, nec sua tantum curabat, verum etiam alienis sese immiscebat.* Exorto Bello

cupiebat Pacem aut inducias, facta vero pace vix continere se poterat, quin aliquid denuo moliretur. De minutissimis etiam rebus & quæ facile alioqui poterant negligi prorsus voluit cognoscere & sic erat ejus natura, ut ista curiositate quodammodo aleretur, tenebatq; optime, quid per omnes Europæ provincias gereretur, maxime autem in finitimis regionibus. Comin. Lib. X. Hinc factum II. Ut maxima ipsius per universam Europam esset autoritas. *Britanni, qvia copias Eqvestres propius ad ipsorum fines continebat, in magno erant metu. Pacem quoq; colebat Hispania cum eo: Ditionem Ruscinonensem, quæ pertinet ad Mare Mediterraneum acceperat à Johanne Aragoniæ Rege, Patre Regis Castiliæ: Hispanus igitur ob eam propinquitatem cogebatur & metuere & sumptus facere. Italiæ proceres ac civitates erant ab amicitia ejus non alieni. De Helvetiis pro suo fere judicio statuebat. Scotus & Lusitanus ab eo toti pendebant. Gallia omnis ad nutum & voluntatem ejus omnia faciebat. Quicquid jussisset è vestigio conficiendum erat, nulla vel mora vel excusatione interposita. Quæ putabantur ad ipsius valetudinem aliquo modo pertinere, mittebantur ad eum ex omnibus mundi plagis. Pontifex Romanus Sixtus, ubi cognovit eum religiosa quadam propensione desiderare linteum illud, cui panem azymum Sacrifici super imponunt, quo Divus Petrus, dum sacrum faceret utebatur, misit ei cum aliis multis Divorum reliquiis. Illa quæ in Rhemorum urbe servatur pyxis cum Oleo sacrato, cum ante id tempus non fuisset è loco submota, in ipsius tunc cubiculum delata fuit; Constituerat enim velle inungi ad eum modum, quo fuit unctus, cum inauguraretur Regno. Turcarum Cæsar per Legatum mittebat ei descriptas reliquias, quæ adhuc superessent Constantinopoli: Easq; omnes ac ingentem præterea vim auri pollicebatur ei, quo fratrem suum, qui tum per Gallos erat in potestate Rhodiensium Equitum & post à Romano Pontifice captivus detentus fuit, diligenter servaret: Cui Legato tamen, cum in Provinciam Massiliensem venisset, Rex illico mandabat, ne longius progrederetur, neq; voluit audire.* Comin. Comment. L. IX. III. At in uno Medico ea defecit, cui vitæ cupiditate maxime adulatus fuit. *Dabat ei Menstruum stipendium decies mille Aureorum, nec id modo, verum etiam Episcopatum Ambianensem ejus nepoti & munera publica multa largiebatur ejus propinquis & amicis. Et tamen Medicus tam erat verbis in eum asper & durus, ut nihil supra; Valde igitur eum Rex metuebat, & ad suos familiares de illius asperitate nimia sæpe querebatur, neq; tamen audebat eum*

eum à se dimittere. Nam ille pro consuetudine sua severius aliquando interpellans: Non dubito, quin me quoq; sis ejecturus, ait, sicuti reliquos omnes: verum sanctissimo jurejurando tibi confirmo, post meum abs Te discessum non Te victurum esse supra octavum diem. Ea voce magnopere perterrefactus adulabatur illi modis omnibus & amplissima donabat munere. Quæ Servitus ei, qui tantam plurimis annis apud omnes Principes atque populos habuerat autoritatem, non potuit non esse longe acerbissima, inquit iterum *Cominæus Lib. X.* IV. In pœnis sumendis eandem in asperitatem vertit, quippe quas constituit durissimas; *Ideoq; carceres paravit horrendos & valde tetros, nempe caveas aliquot partim ferreas, partim ligneas ferreis laminis coopertas latitudine octo pedum & altitudine paulo majori, quam est statura hominis. Excogitaverat hanc rationem Cardinalis Baluensis, & in eam quæ primum perfecta fuit inclusus est ipse, perq; totos quatuordecim annos detentus: Post hunc alii multi sunt eas execrati, & ego quoq; captivus in iis per menses octo fui; Compedes etiam ferreos longe gravissimos à Germanis fieri curavit, quibus illigarentur crura: Pedes vinciebantur anulo ferreo, ab eo pendebat immanis quædam catena, & ad ejus exitum maximi ponderis globus. Vidi non paucos magna virtute Viros iis vinculis constrictos, qui postea liberati summos ab eo consecuti sunt honores ac fortunas amplissimas.* Comin. c. l. x. Deniq; V. & non necessariis suspicionibus eam deformavit. *Equidem puto nostris quidem temporibus neminem suspicionibus* indulsisse magis, quam illum, & vix est, ut aliquis tam prudens, & qui populum habeat tam obsequentem, quam ipse habuit, in eam partem sic incurrat. Et ut aliqui sint hodie tales, aut extiterint aliquando, ii fortasse male sibi conscii propter anteactam crudelitatem magnas habuerunt metuendi causas. *Ipse vero neminem nisi à quo primum esset læsus offendit. Et sicut per ipsius imperium carceres illi funesti fuerunt inventi: Ad eundem planè modum ipse quoq; ante mortem, consimilibus omnino vinculis sese induit, inq; majori versabatur metu, quam illi, quos aliquando captivos detinuerat. Quod eò pertinet, ut ostendam neminem esse omnium hominum, qui non aliquo dolore & incommodo afficiatur. Postremò, densis ac ferreis cancellis totum castellum cinxit. Hi cum essent proximè murum, ad vestibulum pertinebant, ut supra quoq; diximus. In fossa perpetuò excubabant deni sagittarii, quibus mandaverat, ut in omneis, qui alieno diei*

tempore appropinquassent, tela conjicerent. Sciebat quidem, hanc munitionem non posse majori alicui vi resistere: verum eó spectabat potius, & omni ratione providebat, ne Principes, conjuratione facta, partim vi & imperio, partim gratia castellum occuparent, & sumpta authoritate, in ordinem ipsum cogerent, ut hominem parum sanæ mentis, & administratione indignum. Ante octavam horam non aperiebatur porta castelli, & tunc solùm admittebantur ejus domestici famuli, & præfecti, ac centuriones: qui ad vestibulum & portam disponebant custodias, quemadmodum in locis, quæ sunt ad hostium fines, fieri consvevit. Ingrediendum autem erat omnibus, non quidem per patentem portam, sed per parvulum ostium, & præter paucos aliquot familiares, quorum erat opera necessaria, nemo quisquam, nisi voluntate ipsius introibat. Quid? an aliquis arctiori custodia coërceri posfit, quam ille seipsum cohibuit? Eæ, quibus alios complures aliquando constrinxerat, caveæ, erant altæ pedes octo: & ipse tantus Princeps habebat perexiguum, in quo deambularet, vestibulum. An non maximas credibile est ejus fuisse acerbitates, qui se ad eum modum inclusit ipse? qui propinquos & necessarios omnes ita metuebat, ut suam salutem non auderet eorum fidei permittere?

Carolus IIX. expers literarum fuit, parente Ludovico XI. ita jubente, ne esset, ut ajebat, in consiliis capiendis refractior & tenacior sui sensus: Qvod quidem assecutus fuit, sed nullo Regni commodo: Nam illum jam Regem duo tresve homines huc illuc pro arbitrio circumegerunt cum magna sæpe Subditorum indignatione. Unicam tamen sententiam Latinam ut sciret parens voluit: *Qui nescit simulare, nescit imperare.* Paul. Æmilius *De Reb. Franc. in Carol. VIII.* Ipse etiam post obitum parentis animum studiis & inter ea Lingvæ Latinæ applicuit, testanturq; animum ejus in literas propensum optimi autores complures, qvos in lingvam patriam versos didicit. Magistratus etiam non nisi eruditissimis viris dedit. *Ferron. de Reb. Gestis Gall. Lib. I. fol. 31.* Parisiensibus iniqvus fuit, qui missis Legatis conati fuerant ipsum ab expeditione Neapolitana deterrere, quos ille inauditos dimisit, dictitans nequaquam sibi opus esse tot consultoribus. Causa potior indignationis v. fuit, qvod pecuniam ad id Bellum à Rege petitam libere negassent. Bellum Neapolitanum celeriter aggresfus ipsamq; Neapolim ingresfus fuit, sed & Bellum & Regnum non minori celeritate deseruit, fœdere vicinorum Principum omnium perterritus. Singularis circumstantia mortis ejus hæc fuit, quod cum ex cubiculo uxoris prodiens simul ea in Ambula-

cro apud Ambasium subsisteret, ut eos qui in castris pila ludebant, spectaret, ibique orto sermone cum Johanne Episcopo Andegavensi de prioris vitæ erratis, *ita futurum sibi propitium Deum obtestaretur, si non speraret posthac futurum, ut Deum neq; culpa ulla piabili neq; expiabili, quoad ejus fieri posset, offenderet:* Hæc dicens mox aversus corruit, ac hora noctis undecima expiravit. Præterea ubi primum corruit, in vicinum ambulacro cubiculum, quo nullum sordidius toto castro erat perductus fuit, ubi casu non culcitra, non torus linteis ornatus, palearium tantum aderat linteis sordidis substratum, atq; ibi is cui tot castra ornatissima, tot urbes florentissimæ parebant, animam egit, magno sui desiderio relicto, annum agens XXVII. *Ferron. l. ante cit.* Vita & res gestæ ejus describuntur à *Cominæo*, *Belcario*, item *Johan. Molinetto*, cujus Historia incipit ab An. MCCCCLXXIII & desinit ad A. MDV.

LUDOVICUS XII æqve ac antecessor CAROLUS IIX. expeditionibus Italicis celebris, sed infelix fuit, cujus causam *Thuanus* reddit, qvod tam arctam cum Alexandro VI. P. M. affinitatem contraxisset & impuri patris omniqve scelerum genere cooperti filii crudelitatem, libidinem, perfidiam, fortunas deinde fovisset & amplificasset. *Qvid enim*, ait porro, *Italiæ, quid orbi Christiano non metuendum fuit, si res prospere in Italia Gallis evenissent, & cum felicitate nostra Borgiarum fortuna adolevisset.* Histor. Lib. I. p. 3. Idem *Justi* nomen à Fr. Guicciardino meruit, ac populo suo carissimus extitit, *cujus adeo sancta & venerabilis*, inqvit iterum Thuanus de suo tempore, *inter Gallos memoria viget, ut qvoties in consortio Principis, in Regni curiis & Comitiis de optimo regimine & rebus in meliorem statum reducendis agitur, toties Ludovici temporum & ordinis, qui tunc sub eo in publica Regni administratione servabatur, honorifica mentio habeatur.* Adolescens plane incognita pro cognitis habuit, hisq; temere assensus fuit, nec ad considerandos rerum exitus aut tempus aut diligentiam adhibuit: Unde in varias angustias præcipitatus est; At Regnum adeptus raro lapsus fuit, eaq; vitia adolescentiæ facile declinavit, cum multam operam in investigandis aliorum consiliis conferret. Pecuniæ quoque tam tenax extitit, ut Neapolim & Mediolanum, dum jacturam pecuniæ timuit, perdidisse credatur: Ideo & Duces Præfectosq; è Bello Mediolanensi reversos, cum munera à Rege expectarent, oppido frustraturus fuisset, nisi extantiores eorum Anna Regina muneribus affecisset: Qvæ prudentia virili siqua parte erraret Ludovicus corrigebat. Qvod tantum abest

ut inique tulerit, ut Populi qvoq; Libertatem hac in parte benigne fuſcepe-rit; Qvæ ſub eo tanta erat, ut Mimos aliqvando non puduerit ludis publicis Lutetiæ editis perſonatum Regem ægrum, pallidum, capite obvoluto, ſoleatum & aurum potui aptum ſitientem in Scenam traducere: Neque Rex iis commotior redditus, ſed riſit & libertatem populi collaudavit. Ejusdem Conjugis inſtinctu quoq; in Virorum Doctorum amorem primo perductus fuit, qvos poſthac ſua ſponte maxime coluit. Propendit etiam in veterum Scriptorum lectionem, eosdemq; ſicubi videbantur modum non ſervasſe, libere perſtrinxit: Ideo cum Commentariis Julii Cæſaris delectaretur, ac Hieron. Aleander clementiam Cæſaris laudaret, *ipſe quidem laude non indignam, temporariam tamen & alliciendis Romanis oſtentam ajebat, exemplum afferens ex Uxeloduni deditione, cum deditis Cæſar omnibus, qui arma tulisſent, manus præcidisſet, vitamq; concesſisſet, & Galliam ipſam paratam per ſe, ſpecie Belli undiq; conqviſita vexasſet & ſpoliasſet. Fidelitatem quoq; Cæſaris ſe deſiderare ajebat his in Commentariis, in numero aut cæſorum aut eorum, qui ex urbibus ad Bellum prodiisſent, referendo: Aleandroq; Xerxis numerum terreſtrium copiarum referente, quos fuisſe CLXX. myriades, & Semiramidis Asſyriorum Reginæ, cui fuerat peditatus centum millia, eqvitatus centum myriades, falciferorum & plauſtrorum decies decem millia, virorum in Camelis pugnantium item numerus, aliorum Camelorum, ubi opus erat, vicies dena millia, naves in Bactris ter mille: Elegantia venuſtateq; verborum abundantes exteros hiſtoriæ veritatem ajebat transgresſos, tantumq; abesſe, ut aut quæ de Xerxe aut Semiramide ſcripſisſent, vera ſibi esſe perſvaderet, ut in probatisſimis Hiſtoriis corruptos interdum numeros Bellatorum vereretur.* Ferron. *L. III.* Obiit d. I. Januar. A. MDXIV.

FRANCISCUS I. Lege Regni proximus Ludovici agnatus, quiq; Claudiam Ludovici filiam natu majorem uxorem habuit, emortuali Ludovici menſe adhuc coronatus fuit, plebe fauſta omnia eo Rege ſibi ſpondente qui & ætate & *inſigni corporis magnitudine* polleret. *Ferron. Lib. V. init* Sed vitio vocis ob uvulam morbo amisſam laboravit, ut non facile niſi ab iis, qui asſveverant eum audire, intelligeretur. *Leod. Vit. Frider. L. X.* Eruditionis maximus Patronus extitit, adeo ut ipſi mortuo cognomen PATRIS LITERARUM delatum fuerit. *Ferron. Lib. IX.* Et ſancte jurat *Leodius*, Se aſtitisſe ſæpe Regibus prandentibus, atq; ipſi Romano Pontifici, Cardinalibus, & Epiſcopis, doctiori tamen menſæ, qvam hæc Regis Galliæ fuerit, ſe adfuisſe non

non recordari, *ubi à Lectione, disputatione & collocatione nemo tam doctus, qui non doctior, tam eruditus, qui non eruditior, nemo tam egregius Dux vel miles, qui non præstantior. Et si ad ea descendere licet, nemo faber, nullus hortulanus, nullus agricola, qui non melior inde discederet, ipso Rege disceptante. cit. Vit. Frid. Lib. X.* Rhythmos Gallicos qvoqve ea concinnitate edidit, ut nec fluere rotundius, nec cadere numerosius, nec cohærere aptius ullo pacto posſent, dubitarentq; qui eo in genere versati ſunt, an res verbis, an verba ſententiis magis illuſtrarentur. *Ferron. L. VII.* Anteqvam Regnum adipiſceretur juſto liberalior viſus fuit, quam in rem cum Regiam pecuniam aliqvando à Quæſtoribus mutuo ſumſisſet, & anxius esſet, quomodo rationes hæ in fiſcum referrentur, Ludovicus XII. ipſum bono animo esſe jusſum, hoc Apologo admonuit: *Eqvitabam, dixit, cum Patre: Proximus mihi videbar oppido, in quod nobis perveniendum erat: Itaq; viſis Templi pinnis altiuſculis cum è via langverem, ad patrem converſus: En jam, ajo, confecta via, pervenimus in oppidum. Aberamus vero adhuc multis ſtadiis, ideo ille ad me converſus: Adoleſcens,* inqvit, *ne poſthac viſis pinnis Templorum iter Te executum dixeris: Tacite innuens indignum eſſe, ut ſpe & ſpecie largitionis nondum adepti Principatus commoda ſe percepturum exiſtimaret.* Ferron. *Lib. III.* Neq; tamen ingenium mutavit Regno potitus, ſed ſplendore & magnificentia ſuperiores Reges omnes longe ſuperavit, arcibus Regiis, quæ pasſim per Galliam viſuntur aut à fundamentis excitatis, aut inſtauratis; *Adhæc quicquid Signorum, Tabularum, aulæorum ab excellentisſimis artificibus depictorum, tapetum, ſtragulorum, & Regiæ ſupellectilis, atq; adeo immodicæ æſtimationis Gemmarum hodie in Regum noſtrorum palatiis & ſcriniis extat, hujus curæ ſtudio & liberalitati debetur: Ut mirandum ſit, cum ſemper ſplendidisſime vixerit, magnis ac damnoſis continuo bellis tota vita implicatus, tot illum tamen palatia extruere, tot res ingentis precii comparare potuiſſe, & poſt omnia ære alieno omni exſoluto CCCC. Aureorum millia & qvartam Regni vectigalium partem nondum coactam in morte reliquiſſe,* inquit *Thuanus Lib. III.* & fidei Miniſtrorum illius temporis cauſam transſcribit. Cum Carolo V. Imper. ipſi haut bene convenit, qvæ res pasſim in Hiſtoriis proſtat, accuſantq; imprimis Adrianum P. M. qui ſimultates illas foverit, cum facile componere potuisſet: Succubuit tamen Franciſcus Carolo, victus captusq; in prælio ad Papiam, eoq; factum

ut

ut Galli tandem Cæsaris vires adeo sæpe contemptas vereri cœperint, qvod *Ferroni* judicium est *Lib. IIX. in Histor. Captiv. Francisc.* At Carolus audita tanta victoria supplicationibus passim decretis vetuit ignes accendi, cæteraq; victoriæ encomia & triumphi prænuncia adhiberi: Palamq; populo ad Sacram Concionem vocato edici jussit, victoriam uni Deo O. M. referendam, nihil nec sibi nec suis eo nomine blandiendum, Teste *eod. Ferrono*. Dimissus, sed pactorum immemor, cum à Carolo asperius admoneretur, insolito Regibus exemplo singularem dimicationem ipsi per Fecialem indixit: Et Cæsar ad Regem & ipse Fecialem misit, sed rogatus à Rege, afferretne locum Duelli, isq; Rege orato ut audiretur, cum iterum atq; iterum ferocissime à Rege rogaretur, ecqvid afferret locum Duelli? Diceretq; se id afferre, qvod Regi satis esse deberet, sibi vero diserte imperatum à Cæsare esse, uti prius qvædam Regi referret, qvæ paratus esset referre, non est exauditus. Iterum *Ferron. Lib. IIX.* Literas Caroli hoc nomine missas V. *Part. I. cap. V. §. XI.* Sed minor illa servandorum promissorum tenacitas etiam aliis animadversa, & Henricus IIX. Rex Angliæ quoque altum suspirare & multum de Gallorum inconstantia queri aliqvando auditus fuit. Vid. *Leod. Vit. Frid. Lib. IX. fin.* Cum hoc tamen alias summam morum & naturæ similitudinem aluit, *ut nulla inter duos Principes vel temporum quovis intervallo disparatos major usquam commemorari posfit: Quod inter eos, nisi quando aut æmulatione aut Regnorum commodo & utilitate in contrarium raperentur, secretam benevolentiam alebat*, Thuan. *Lib. II.* Ideo & mortem Henrici acerbe tulit, animadversumq; ab eo tempore à familiaribus, ipsum abjecta pristina hilaritate semper subtristi vultu & mente ad mortem usq; perseverasse. *Thuan. ibid.* Obiit A. MDXLVI. d. *XXXI.* Martii.

HENRICUS II. Princeps Bellicosus, ac idcirco pacis consiliis repudiatis Belli occasiones, quamdiu per fortunam licuit, semper amplexus, qvibus & Carolum V. fortunæ senescentis tædio ad vitam privatam adegisse creditur: Cæterum facilis & alieno potius, quam suo vivens Ingenio, qvod in *Diana Pictaviensi*, fœmina superbi & impotentis animi, eluxit, quæ cum animum Henrici sibi ita devinxisset, ut nunquam alienatâ voluntate ad vitæ exitum usque in amore ejus constanter perseveraverit, arbitrio suo omnia rexit, ut ipse præcipuus tunc Minister Momorantius, ut autoritatem & potentiam, quam apud Regem obtinebat, incolumem tueretur,

tur, morem gerere & prudentiam ad turpe obſequium flectere ſatageret *peſſimo exemplo ſummi Imperii ad impotentis fœminæ libidinem proſtituti*, inquit *Thuan L. III. ad A. MDXLVII.* Confer eundem L.XXII. ad A. MDLIx, qui emortualis Henrici fuit, extincti inter Nuptialia Filiæ haſtiludia, cùm cum Comite Montgomerio haſtiludio concurriſſet & feſtuca fractæ haſtæ vulnus in oculo accepiſſet. Quod mortis genus ac tempus à *Luca Gaurico* Mathematico Pauli III. perfamiliari prædictum conſtat, cum Catharina uxor futuri anxia fœmina eum ſuper viri ac filiorum fato conſuluiſſet: Fore nimirum, ut in Duello cæderetur, vulnere in oculo accepto. Qvod irriſum à multis ac pro tempore neglectum fuit, quaſi Regis conditio ſupra Duelli aleam poſita eſſet, annotatumq; poſtea à curioſis, *Regem qui ſerium Duellum, rem Chriſtiana Religione vetitam, infauſtis Regni auſpiciis approbaſſet, in ludrico Duello vitam amiſiſſe.* Thuan. cit. L. XXII. fin. Vitam ejus ſeorſim deſcripſit *Thomas Cormerius de R. G. Henrici II. Pariſ. 1584.* Cum aliis *Thuanus* a L III, ad A. XXIII. *Et L' Hiſtoire de France enrichée depuis l' an 1550 jusques a l' an. 1581. par Jean S. de Popelliniere.*

FRANCISCUS II, primus Henrici filius, Regnum Anno uno & decem menſibus poſt Patrem tenuit mortuus A. MDLX, cum XVII. Annos & X. menſes vixiſſet; Inter bonosne an malos Principes numerari deberet ob Imperii brevitatem & ætatis infirmitatem in incerto relinquens. *Thuan. L. XXVI* Uxorem habuit Mariam, Jacobi Regis Matrem Scotiæ Reginam, quæ ideo & *Franciæ Dotaria* ſalutari ſolita fuit.

CAROLUS IX. Secundus Henrici Filius idemq; notisſimus Laniená Pariſienſi in extirpandos Proteſtantes inſtituta, invitatoq; nuptiarum inter Sororem Margaritam & Henricum tunc Navarræ poſt Galliæ Regem prætextu ad urbem Colinio, ſupremo ipſorum moderatore, atq; hac amicitiæ ſpecie obtruncato: Qvemadmodum & Commodus olim Julianum, quem, ut patrem coluerat, è medio ſuſtulit, & Antoninus Caracalla primariam urbis juventutem per ſpeciem habendi delectus interfici jusſit. V. *Thuan. init. L. LV.* quo totus & parte ſequentis de Lanienæ hujus negocio agit. Carolum ex eo tempore nocturnis horroribus ſæpe infeſtatum fuiſſe, adeo ut Symphoniacos pueros adhiberi oportuerit, qui expergefacto ſomnum conciliarent, indeque partem morbi contraxiſſe idem docet *L. LVII ad A. MDLXXIV*; Et Guiſius, cujus auſpiciis tanta cædes facta fuit, quique in

occisi Colinii caput pedibus ſævierat idem fatum expertus fuit, ut juſſu Henrici III. Regis occideretur & occiſus ipſius Regis pedibus calcaretur. In excuſationem Caroli tamen affert *Thuanus*, cædem iſtam potius alienâ quam propria ipſius culpa accidiſſe, necesſitate homini feroci ad iram præcipiti rei exequendæ artificioſe injecta, nec ſpacio ad deliberandum conceſſo: Ipſum quoque, licet ſerius, animadvertiſſe iniquitatem rei & conſultores potius privata odia & propriam ambitionem ſpectaſſe, quam fidem & quietem publicam, ideo & à conſiſtorio eos removiſſe, matremq; ipſam honeſto Regis Poloniæ in Regno novo inviſendi colore à ſe ad tempus ablegare conſtituiſſe. Obiit Pentecoſtes die A. MDLXXIV. poſt graves & longos dolores, ita ut ſe mori diu ante mortem ſenſerit Annos natus XXIV. Singularia in Charactere ejus fuerunt Ingenium Sagax, ſed in vafriciem degenerans, moroſitas in penſitandis cujusq; meritis, proclivitas ad iram & crudelitatem, quam aluit venandi aliorumque violentorum exercitiorum ſtudio, adeo ut fabricandis etiam armis & ferro, malleo ac forcipe verſando deſudaret; Nec leve crudelitatis ſignum fuit, quod ferarum cruore manus imbuere gauderet. Muſica tamen & Poetica inter eas ab humanitate abhorrentes exercitationes ſummopere delectatus fuit, Orlando Laſſo è Norico, ubi Alberto Bavariæ Duci operam navabat, paulo ante mortem evocato: Verſus quoq; ipſe ſcite pepigit, Poëtasq; ſummo in honore habuit, *Sed inſtar Equorum generoſorum alendos, non ſaginandos dixit*. In his Petrum Ronſardum Virum natalibus ſed ingenio longe nobilisſimum atque adeo cuivis ex antiquitate comparandum, crebris ſed modicis Beneficiis cohoneſtavit, ad quem & verſus aliquoties, qui etiam editi ſunt, ſcripſit Regia majeſtate non indignos. Suprema vox & Principe digna, ſummæque erga ſuos charitatis teſtis fuit, gaudere ſe, quod in ea ætate moriturus nullos liberos Regni heredes relinqueret, quippe qui proprio exemplo abunde expertus eſſet, quam miſera Regum Puerorum conditio exiſteret, quamq; deplorandus Regni ſtatus foret, cui pueri turbata Republica præeſſent, ſic autem res eſſe, ut Regno Galliæ viro opus eſſet. *Thuan. cit. L. LVII. fin.*

HENRICUS III. tertius Henrici II. filius, *Edvardus Alexander* ante dictus, primum Poloniæ, deinde cum poſt Fratris mortem è Polonia ſe ſubduxiſſet Galliæ Rex factus. A Jacobo Clemente Ordinis S. Auguſtini interfectus An. MDLXXXIX. obiit. Turbis civilibus implicatum Regnum tenuit,

tenuit, petitus Guisianorum hisque adhærentium factionibus, atque ipsi Pontifici Maximo exosus, quod crederetur partes Protestantium clam fovisse, qui & percepto de morte Regis nuncio præmeditatam in Consistorio orationem habuit, qua factum Clementis operi assumptæ à Domino Carnis & Resurrectionis ejusdem mysterio ab Habacuco vate prædicato propter magnitudinem & admirationem rei comparavit, ipsumq; supra Eleazarum & Juditham extulit. E Plebe etiam fuere, qvi discerpto primum, post combusto Clementis cadavere (Parricida ipse enim statim ante oculos Regis confossus obiit) cineres per flumen dispersos conscensa cymba collectum irent; Sed illa simul omnibus istis curiosis collectoribus in medio flumine interiit, insigni Justiciæ Divinæ argumento, qvæ non passa fuit tantam in Principem, vicarium suum, injuriam redundare, sed ferenda esse Regum Ingenia, etiam qualiumcunq; ita comprobavit. Henricus interea ipso exitu suo iniquitatem fati, quam sæpe senserat, expertus fuit, ut quæ cariora habebat, illi semper fere in perniciem verterent; Et velutiab iis, quos opibus & honoribus invidiose amplificaverat, gravia damna accepit, Beneficentiam naturæ potius sponte currenti, quam judicio tribuentibus; Ita cum Monachorum ordines præcipua veneratione semper coluisset, postremum à Monacho interfectus fuit. In Plebis odium quoq; incurrit, quam immensis Tributis & vectigalibus presfit, ut immodicam liberalitatem suam exercendi materiem haberet. Nunquam tam receptam de Principe ullo omnium opinionem adeo dispar eventus secutus fuit: Nam Ephebis egressus statim exercituum Dux creatus est, partisq; anni fere curriculo ingentibus victoriis Bassacensi & Moncanturiana felicissimi Imperatoris laudem meruit. Deinde fama crescente, de Matrimonio ejus cum Angliæ Regina actum, & res parum ab exitu abfuit: Postea cum Regina Parens prædicta sibi sua filiorumve facta ex animi sententia fingeret, neve filiorum alterum alteri in idem Regnum succedentem turbato naturæ ordine adspicere cogeretur, per Legatum ad Portam Ottomannicam de Algeriæ Regno in Africa ei Imperatoris Turcici gratificatione concedendo actum fuit, ad quod Regina & Sardiniam proximam se addituram sperabat, quam Philippus II. pro Regni Navarræ compensatione traditurus, & à Navarro aliis ipsi ditionibus in Regno concessis permutationis titulo comparatura esset: Sed inter hæc electo illo in Regem Poloniæ negotium inchoatum omissum est; Ac postremo qui ad tot Regna vocatus seu destinatus fuerat vix avitum retinere potuit, ejusque

possessione fere tota à suis dejectus, & antequam in illud restitueretur, ipsa quoq; vita ab iisdem spoliatus est. Sub hiemem Melancholico Morbo vexari solitus fuit, Domesticis tantum noto, qui tractabile ejus reliquo anno Ingenium intensis frigoribus morosum & difficile experti fuere, tunc enim omissis voluptatibus parci somni fuit, ac totam noctem vigilans, & temporius surgens, quatuor Viros à secretis Epistolis & Cancellarium tractandis attentius negotiis fatigavit, res ad disciplinam revocavit & edicta severa condidit. Narrat *Thuanus*, Cancellarium ipsum sibi id paulo ante Guisii mortem narrasse, & prædixisse fore, ut Rex, si Guisius ulterius eum lacessere pergeret, illum sine strepitu quadam die in cubiculo interfecturus esset, nam ejus ingenium hoc anni tempore facile irritari & paulum à furore abesse. Res magnas, utpote otij amans, non facile aggressus est, in capiendis consiliis lentus, fatali tarditate potius quam metu, futuri non improvidus, sed præsentibus intentus, futurorum negligens ac præclaras rerum agendarum occasiones plerumq; omittens, in periculis subeundis segnis, in mediis intrepidus, præteritis securus. Vulneratus doluit, quod Sacrum ordinem atq; adeo Francicum nomen pietate erga Reges suos patriamq; semper olim præcipuum morte sua sceleratum facturus esset. *Thuanus L. XCVI. ad A. MDLXXXIX.*

Henricus IV. Autor Borboniæ Familiæ & primo Rex Navarræ, quod Regnum jure matris Johanne Labretanæ obtinuit, *Magni* nomen meruit post tot casus, per quos fortuna, more magnis ingeniis non insolito, ipsum continuo ducere visa fuit: Unde & summam prudentiam raroq; dispares ab intentione sua eventus inprimis ultimis vitæ suæ annis obtinuit. Novem Principes existebant, quibus moriendum ante fuit, quam corona potiri posset. Henricus II. quinque Filii ejus, Antonius Navarrus Parens ipsius Fratresq; duo, Filii Antonii natu majores: Qvod ipsum inter causas allegant, cur prudentius ac felicius antecessoribus suis regnaverit; Principes enim à spe Coronæ capiendæ longius remoti majoribus curis exerceri, penitiusq; in causas subditorum inspicere solent, quam Filii Regii, Nativitatis jure statim succesioni destinati. Vid. H. *Perefixe L. IV. p. 460.* Matri debuit Religionem Reformatam, quam initio professus fuit, sed A. MDXCIII. cum Catholica mutavit. I. Ut dissidiis internis eapropter excitatis finis tandem imponeretur. II. Ut Hispanorum, quorum interrerat turbulentum Galliæ statum foveri, obex poneretur. Breviter ut Regno Galliæ pacatius potiretur

tur; Acceſſit III. Quod putaret, ſe majora beneficia hac ratione in Reformatos conferre poſſe, quod etiam revera præſtitit, quoad in vivis fuit. Hinc *Gramondus*, cum ſummam libertatem ipſis tunc datam ex propenſo Regis in Religionem Reformatam animo fluxiſſe probe perſpiceret, rem non aliter excuſare potuit, quam id factum eſſe aut ex metu, poſito ſupra vires negocio, aut ex charitate erga ſuos, prævalente in tranquillitatem Bono Publico. *Hiſtor. Gall. L. I.* *Pereſixius* antea quoq; animum in Religionem Catholicam propenſum gesſiſſe dicit, ſed nihil aliud allegat, quam toties proteſtatum fuiſſe ſe velle meliora doceri, viamq; meliorem ſi qvæ oſtendi poſſet, eligere, interea ſe tolerandum, non perſequendum eſſe. Ritum tranſitus ejus inter alios prolixe deſcripſit *Piaſec. Chron. ad A. MDXCIII.* Primæ nuptiæ ejus prorſus funeſtæ extiterunt: Jam jam inſtantibus enim Mater obiit; Durantibus Laniena Pariſienſis intervenit, finitis captivitatem qvatuor annorum ſubire coactus eſt: Cui captivitati etiam inclinationes ejus in Venerem tranſcribunt, cujus duritiem crebra cum Gynecæo Aulico converſatione emollire conatus fuit. Sed eo ipſo & primum iſtud & alterum cum Maria Medicæa conjugium minus ſvave ſibi reddidit, ambabus uxoribus ipſi externos amores continuo exprobantibus. Ad prima vitæ ipſius initia ſingulare eſt, natum fuiſſe præter morem infantum aliorum, ſine ullo fletus aut ejulatus indicio. Mater quoq; cantando ipſum enixa eſt, quod Parenti ſuo Henrico Labretano ſe facturam receperat, qui Teſtamentum abs ſe conditum Filiæ, licet enixe id requirenti, non ante ſe traditurum dixerat, quam illa ſibi prolem & quidem cantando reddidiſſet, cauſatus ſe nepotem in ejulatus proclivem non cupere. Illa igitur cum pariendi tempus inſtaret, atq; Parentem conclave ſuum ingredi animadverteret, ſpretis doloribus partus, adventantem Cantiuncula Benearnica excepit. Ab eodem poſtea educatus fuit, ſed ſine ullis deliciis & ſplendore, nec Regio habitu aut alio ditiori apparatu indui, nec quicquam ei exhiberi voluit, quo illuſtrioris nativitatis perſonæ affici ſolent: Quæ omnia vana eſſe, neq; generoſos adeo quam pertinaces reddere infantes, non male aſſerebat; Sed communi habitu infantum inferioris conditionis indui, nudis pedibus & capite ſæpe incedere, pane ſecalino & carne bubula & caſeo veſci, currendo ſcandendoq; fatigari permiſit. Cito quoq; canis adſperſus fuit, Anno nempe XXXV. de quo dicere ſolitus fuit, ventum adverſitatum hos ſibi afflaſſe. Conſpirationes contra ipſum ferme L. numerantur. Inter geſta nobiliora

ſunt, Victoria Cortraſienſis, Arguenſis, Qværenſis, Fontanenſis, deinde negocium pacis Vervinenſis, Conciliatio Venetorum cum Papa, Induciæ inter Hiſpanos & Hollandos, & deniq; notabile fœdus, quo Chriſtiani Orbis Principes fere omnes implicuit ad depresſionem potentiæ Hiſpanicæ compactum, ſed ad finem non deductum. Obiit interfectus à Franc. Ravailłaco A. MDCX. Melancholica hominis rabie, ut loquitur *Gramondus*, & ſuperſtitione, qua Reformatis Regem favere crediderat. Statim à funere *Magni* nomen ipſi delatum fuit, & ſi caſum Religionis ſepares, unum à Venere nævum habuit, Sed noxa ideo Regibus leviori; quia populus raro opprimitur ea labe; Vix enim ſævire poteſt, qui amat: Quod iterum eſt *Gramondi* judicium *l. ante cit.* Videndi de eo *Petr. Matthæus de Vit. Henrici IV. Wilhelm. Soſſius*, *Thuanus* Libris ultimis Hiſt. ſuæ, *Hieronymi de Benevento diſcours des faits du Roy Henry le Grand.* Hardouini de Perefixe *Hiſtoire du Roy Henry le Grand.* Apophthegmata ejus ſingulariter ſcripſerunt *Zinckgrafius*, item *Perefixius* in fine Hiſtoriæ. De morte ejus V. inter alios *L' Abbe du Boys diſcours ſur l' Aſſaſinat de Henry le Grand.*

LUDOVICUS XIII. natus fuit A. MDCI. quinq; diebus à nativitate Annæ Infantæ Hiſpanicæ, conjugis ejus poſthac redditæ: Nativitatem antecesſit ingens terræ motùs: Partus fuit difficillimus, indeq; ſana conſtitutio corporis ejus noxam accepiſſe creditur. Vid. *Perefixe de Henr. IV. ad A. MDCI.* Puer novem annorum, Rex renunciatus fuit, ſtatim ab obitu Parentis: Sed mox disſidiis ſuorum varie exercitus. *Ab exceſſu Henrici IV. annis ſex continuis patuit per Bella Civilia, ut interdum Reges infra ſubditos ſunt, aut ponuntur. Quid repetam disſidia inteſtina per ea tempora toties mota, quoties è primorum re fuit? Quid expletas & auctas in immenſum hirudines populi ſangvine? Quid deſolatas ferro flammaque provincias perduellium facto? Quid dictas Regi Leges impuberi Principes exorianti*, ut pacem ferre vellent. *Gramond. L. II.* Poſtea Mater & Frater Gaſtonus quoq; bellis lacesſiverunt, cum ferre non poſſet muliebre Matris faſtigium citra ſui diminutionem, nec tamen, perinde ac fratrem, licet toties perduellem & in pace ulcus familiæ, ulla moleſtia affecit, de illa, *eſſe Matrem*, de hoc *eſſe fratrem ſuum* crebro dictitans Idem Rupella A. MDCXXIIX, occupata Proteſtantes ſubegit, quod nemo anteceſſorum ſuorum effectum dare potuerat. Titulum *Juſti* poſt mortem adeptus fuit, quem ipſe vivus quoq; ambiit: Ut in edicto *de l' Eſtabliſſement des Grands*

Jours

Jours à Poictiers de An. MDCXXXIV. *Nous n' avous point eu de plus ardent desir du commencement de nostre Regne, que de meriter* le Titre de Juste, *en faisant regner la Justice dans toutes les parties de nostre Royaume.* Mercur. Franç *Tom. XX. fol. 813.* Et eundem à Franc. Guicciardino abstulit Ludovicus XII. Obitus ejus Anno MDCXLIII. gemino casu memorabilis fuit. I. Quod eodem tempore contigerit, quo ante Annos XXXIII. Parens ejus interfectus fuerat. *Brachel. Histor. Lib. VI. pag. 76. Plerią; vana mirati sunt*, inquit Priolus, sed solito sibi de iis, quæ supra nos posita sunt, loqvendi more, *quod idem dies accepti Imperii & vitæ supremus: Pater enim Henricus eodem die Maji trucidatus est.* II. Quod nondum vertente anno Matrem & Cardinalem Richelium amisisset; Cujusmodi fatorum propinquitas antehac etiam in Anglia visa fuit, Mariâ Reginâ & primario Ministro ejus Cardinali Polo eodem tempore fato functis. Ministris obnoxium fuisse exemplo Luynæi & Richelii constitit: Ideo queritur *Priolus*, largiori omnium Gallorum fletu componendum fuisse, si quæ per se potuit, non egisset per Collegas iniquo suo & Galliæ voto. *L. I. c. XIV.* Summa illi comitas in suos: Cum arrogantiam effugerat, retinuit majestatem & magnitudinem, modicus voluptatum, Regni sui supra modum amans, & si longiores moras in luce fata concessissent, optimus Regum evasurus. *Id ibid.* Impotentiæ Dominandi sub eo aliquid datum fuisse in tot exulibus & carcere detentis eluxit; Sed Rex supremis diebus sibi conscientia dictante, seu derivandæ in Richelium culpæ & ut sævitiam ei totam imputaret, revocaverat extorres & longo pedore obsitos liberaverat. Paulo ante mortem Condæum intuitus, Filius tuus, inquit, insignem victoriam reportabit, quod in mentis alienatæ signo tunc habuere; Sed verum præsagium fuisse eventus docuit: Angvianus enim Condæi filius Hispanos Rocroyum intempestiva obsidione aggressos ingenti prælio fudit, solutaq; obsidione insecutus terga dantes & late populatus eorum fines. Iterum *Priolus L. I. c. XIII & XV.* Videndi de eo *Gabriel Bartholom. Gramond. Histor. Gall. L. XVIII. ab A. MDCX. ad A. MDCXXIX. Scipionis* du Pleix *Historia Ludovici XIII.* Baronis de Chabans *Belli Hugonottarum sub Ludovico XIII. Historia*, *Histoire du Roy Lovys XIII. Composée par Messire* Charles Bernard. *Conseiller & Historiographe du Roy Paris. 1642.* De initio Regiminis ejus eoque tempore administrationis Reginæ Matris emissæ prostant *Les Memoires de la Re-*

gence

gence de la Reine Marie de Medicis A. MDCLXVI, quæ creduntur conſcriptæ à Cardin. Richelio, & continent Fortunam Mareſchalli Ancræi, initia Fortunæ Luynæi & Card. Richelii, contentiones Principum cum Miniſtris iſtius temporis &c.

Ludovicus XIV. hodiernus Galliæ Rex cum admiratione totius orbis natus An. MDCXXXIIX. d. V. Septemb. ex Anna Maria Hiſpaniæ Regis ſorore poſt XXIII. Annos ſterilitatis: Creditur enim Catharrus Parentem Regium male habuiſſe & à capite ad vitalia membra defluxiſſe, huicque demum à ſagaci Medico Medicinam allatam Regem bonæ corporis habitudini & fœcunditati reſtituiſſe, adeo ut A. MDCXL alterum etiam filium ex eadem Uxore ſuſciperet, cui nomen Philippi datum *Piaſec. p. 580.* Pueritia ejus præceptis & monitis Mazarini adolevit, cui & admotus tenens ſecundas Villaregius. A. MDCXLIX. civilibus motibus petitus fuit finitis An. MDCLIII: Coronatus A. MDCLIV: Conjugium quod cum Margarita Sabauda primo agitatum, ſed ſalutis publicæ cauſa neglectum fuerat, iniit cum Maria Thereſia Hiſpana A MDCLX. ex eaque non niſi unam prolem maſculam ſuperſtitem habet Delphinum hodiernum Ludovicum XV Conjugio Mariæ Annæ Victoriæ Bavaræ nunc implicandum. Succeſſus conſiliorum ejus Suis impotentiorum laudum materiem præbuere: Ipſum deleviſſe vel deleturum adhuc gloriam Caroli Magni, Imperium ejus nonniſi Cœlo & Oceano terminandum eſſe, eidem deberi Titulum Maximi, & Delphino heredi ejus, quintam Monarchiam. Vid Specimina horum talium in Excerptis *Auberii de Prærogativa Regis Galliæ L. I. c. I & Lib III. cap ult.* Quæ diſcusſit Martinius peculiari Tract. *Libertas Aquilæ Triumphantis.* Sed de hiſce pasſim in ſequentibus agetur; Nec inſolita ſunt talia Galliæ Regum Galliorumq; molimina. *Decumani fluctus & repentina malacia: Ab origine Gentis hæc fuere & erunt: Non mutantur clementia & per hæc regnatur apud nos, regnabitur ſine fine.* Dixit de rebus ſui temporis, qvanquam alia in cauſa *Priolus L. VI c. X.* Quæ Deus hodieq; rata eſſe jubeat! Quæ de eo conſignata ſunt, habentur potisſimum in *Thuldeni* Libris ultimis, item *Theatro, & Diario Europæo*; *Benjamin Priolus*, quem ſæpius jam citavimus, ſcripſit de Rebus Gallicis ab exceſſu Ludovici XIII. Hiſtoriarum Libros XIV. usq; ad A. MDCLX.

V.

Hæc ad ſingularia Monarcharum Gallicorum: Præterea Scriptores

res vitæ eorum alia quædam ipsisq; veluti communia & in universis aut plerisq; saltim observata annotant, quæ itidem attingere voluimus, non aliis tamen quam ipsorummet Autorum verbis exhibenda. Tales. I. *Amores Regum Galliæ:* Ut Ludovici XI. *Bien estoit il chaste assez, quoyque de Lyon il fit venir deux belles femmes, qui depuis il maria richement à Paris*, Nic. Gilles *f. 503.* Qvibus tamen post mortem filii abstinuit. *Dum vixi cum eo non sectabatur alienos amores: Nam quo primum tempore ad ipsum accessi, mortuus est ei Filius, gravissimo ipsius cum dolore, atq; tum me presente votum Deo faciebat, nullius fœminæ noticiam se habiturum esse præterquam uxoris. Et quanquam hoc ad ejus officium alioqui pertinebat, tamen ea virtus & constantia multum in ipso laudanda fuit, præsertim cum & obsequentes haberet plerasq; omnes & ipsius uxor non esset ea forma, quæ magnopere aliquem afficeret, tametsi alioquin egregia & honesta fœmina.* Comin. L. X. Caroli IIX. *Annus agebatur Mccccxciv cum Rex nunc Moliniam, nunc Lugdunum adiens pulcherrimarum mulierum amore tenebatur, conviviis etiam eas adhibens, certa loca designans, qvibus hæ mulieres, quibus ipse consveverat, convenirent, nactus etiam homines non ignobiles emissarios, architectosq; Libidinum. Ita diei brevitatem conviviis, noctis longitudinem voluptatibus conterebat.* Sed & hic resipuit ab Anna sorore admonitus, voluptatumque occasiones bellicis cogitationibus occupationibusq; fallere conatus fuit: Unde *non sine venustissimarum mulierum lacrymis, quæ ægre ab eo divellebantur, accinxit se ad Neapolitanam profectionem.* Ferron. *L. I. f. 3. 4.* Et singulare continentiæ specimen fuit, quod posthac ab ipso editum Scriptores istorum temporum perhibent: Virginem, in qua erat forma & species liberalis, direpta urbe vim militum fugientem ad pedes ipsius se prostravisse, *Regem vero mox exarsisse in eam, seductamq; lectulo mox collocatam; In eam cum insiliret, aspecta Tabula, ubi Diva Virgo puellum gestabat, oratum à virgine per intactam illibatamq; Divinam matrem, integra sponso redderetur, Regem vim lachrymarum profudisse, compressisse & constrinxisse voluptatem, quæ se jam profundebat & eliciebat, intactam virginem quoque sponso captivo liberato reddidisse, dote constituta de suo quingentorum numûm aureorum liberatis una sponsæ omnibus proximis & affinibus.* Ferron. L. II. fin. De Ludovico XII. idem L. III. fin. *Adolescens plane animi fuit fluxioris remissiorisq; vitæ, ut in aulicam, quæ purgandis lin-*

teis vacabat, forma non ineleganti, oculos admovens mox seductam amplexus sit: Astæ quoq; in Hospitæ filiam, etsi forma mediocri, scitam tamen & dulces modos cytharæ edoctam, mox exarserit pudicitiaq; ejus, etsi pedibus æger illuserit. Post nuptias tamen Annæ maxime contrahebat & cohibebat eas voluptates. Atq; iterum de Francisco I. L. IIX. f. 163. *Burdigalæ magnifice exceptus ibi dies aliquot consumsit nactusq; cum Ludovica Matre Annam Pisselevam, quæ postea Pontieuria à mariti nomine vocitata est, ut vidit liberali facie puellam, delectatus est ejus comitate & suavitate.* De *Diana*, seu ut alias scribi solet, *Valentina Pictavia* dictum in charactere Henrici II. Hic addendum, mortuo Henrico statim ignominiose Aula exactam, Regia gaza ac gemmis ingentis precii, quas illa penes se habebat, non sine exprobatione repetitis: *Quod insigne fluxæ Aulicorum fidei testimonium fuit*, inquit Thuanus: *Nam ex iis omnibus, quos, dum rerum potiretur, multos sed fere indignos ad honores evexerat, nemo unus repertus, qui jacentis & à suis relictæ fortunam sublevaret, prævalente adversus beneficia privata odio publico.* L. XXIII. ad A. MD LIX. Carolus IX. quia violenta exercitia amavit, eo minus quidem in Venerem mollis fuit, at nihilominus Puellam Aurelianensem, Mariam Touchet, adamasse compertus fuit, ex qua Carolum Avernorum Comitem suscepit. V. *Thuan. L. LVII. fin.* Henrici IV. Amores erga *Gabrielidem d' Estrees, Jacobam de Bueil, Carolam des Essars, Henricam de Balsac* passim noti sunt: Iisdem in Mommorantiam Condæi Principis conjugem ut exarserit, ut Mommorancia restiterit, tandemq; se fuga in Belgium subduxerit V. ap. *Gramond. L. II. Et sans mentir il avoit l' ame trop tendre du costé des Dames; Il estoit maistre de toutes ses autres passions, mais il estoit esclave de celle là. On ne sçauroit justifier sa memoire de ce reproche, & s' il est admirable quasi en toutes les autres parties de sa vie, il ne doit pas estre imité en ce point la.* Perefixe ad A. MDXCIX. Unus illi à venere nævus, sed noxa Regibus ideo leviori, quia raro sævit, qui amat, dixit supra *Gramondus*. Quod tamen & veterum Gallorū solamen fuit, cum sublato Ægidio Romano Childericum Regem, quem amorum causa ejecerant, revocarent: *Tolerabilius fore eum pati Regno præsidere, qui natis uxoribusq; abuteretur subditorum, quam illum sustinere diutius, qui nihil sitiret amplius, quam sangvinem Principum* ap. *Trithen. L. I. Annal. Vit. Childerici.* II. Alterum est ad sexum fœmineum æque pertinens dispari tamen ex

ex causa: *In Gallia moris esse, ut autoribus mulieribus res magnæ gerantur.* Ita loquitur de consiliis Burgundiæ Ducis Aurelianensem ab Anglis detentum sibi conciliandi *Æmilius Vit. Car. VII. f. 333. Negocium injungitur Ducis uxori, fœminæ Regia majestate, erat enim filia Regis Lusitani: Ei maritus attribuit prudentissimos viros, quorum consilio uteretur, & quid fieri placeat, ostendit more præcipue in Gallia recepto, ut autoribus mulieribus res magnæ gerantur. Ea agendo moliendoq; pervicit, ut Oratores ab Anglo Rege Calitium ac deinde in finitima oppida convenirent, quo & ipsa ex Flandria se contulit, ibi primum de communi pace agi cœptum, re ingentis molis ac lentioris spei: Deinde copia loquendi Aurelianensi facta, quem ad id Calitium Angli ea rogante transvexerant, cum eo convenit, ut oblivio injuriarum sanciretur & cœlibe toro duceret Margaritam filiam Clivensis Ducis ex sorore Burgundionis procreatam: Proinde XLM. Scutatorum redemptus opera Burgundionis post annos XXV. in patriam restitutus persanctè affinitatem amicitiamq; coluit.* Similiter Articuli Cameracenses A. MDxxix conditi inter Cæsarem & Regem Galliæ, autoribus Ludovica Regis & Margarita Cæsaris amita, quos ideo Pacificationem Fœmineam, *Traité des Dames* dixerunt. V. *seq. §. X* Iterum Pacis Cameracensis An. MDLIX. inter Philippum II. & Henricum II. *conciliatæ laus penes Christiernam Lotharingiæ Ducem fuit, mediam inter utrumq; Regem, quippe Philippi consobrinam & recenti affinitate Henrico gratam.* Strad. *Dec. I. Lib. I.* Rursus tempore ultimorum civilium motuum Galliæ *quatuor fœminæ omnem Galliam commiserunt, ipsæ postea improspera, ut fit, rebus se prædamnantes Numini fidem obligarunt per Religionis mendacem simulationem.* Priolus L. *II. XLIII. & IIX. 10.* III. In suspiciones propendere. *Eqvidem puto nostris temporibus neminem suspicionibus indulsisse magis*, dixit supra de Ludovico XI. Cominæus. Et de Ludovico XII. Ferronus Lib. III. fin. *Idem propensissimus levibus ex causis ad varias suspiciones fuit.* Et generalius iterum *Cominæus* de B Neap. L. V. *Hic est morbus occultus, qui in familiis Principum regnat & plurimis incommodis materiam subministrat, in Gallia quidem adeo freqvens, ut à Carolo M. vix pauci Galliæ Reges annum ætatis sexagesimum excesserint,* collecta sæpe ægritudine ex suspicionibus *& iis qvæ clanculum ac falso essent delata.* Atq; adeo IV. *nec ultra LX. Annos vivunt,* qvod à temporibus Ludovici XI. in Annales relatum. *Sexagesimum ætatis annum, ut fatalem sibi, semper horruerat,*

quem Francorum Regum vivendo jam inde ab Hugone Capeto generis sui autore nemo transcenderat. Ipse id spacium qvindecim diebus excessit: Inqvit Æmil. de R. G. Ludov. XI. f. 357. Et Cominæus Comm. Lib. X. dè eodem: *Attigit Annum sexagesimum primum, & judicabat ipse, non se victurum esse supra sexagesimum, ac dicebat Galliæ Reges à multis temporibus eum terminum non excessisse.* Qvæ tamen in Gallicis paulum aliter sonant: *Il vesquit environ soixante & un an, toutesfois il avoit tousjours imagination de ne passer point soixante ans, & disoit, que puis long temps Roy de France ne les passa, Aucuns veulent dire, que depuis Charles le Grand: Toutes fois le Roy nostre maistre fut bien avant au soixante & uniesme.* Qvibus & Barthii versio optime respondet. Causam idem Cominæus supra reddidit, eademque V. subinde factum porro scribit, ut mente parum moti fuerint: *Ludovicus XI. paulo ante qvam decederet, cum suspicionibus nimium indulgeret, nulli prorsus homini fidebat & omnes insidiari sibi putabat. Ejus Pater cum decumberet ægrotus persvasum habebat, paratum sibi esse venenum, ideoq; ab omni cibo abstinuit. Caroli VI. eo fuit deterior conditio, quod deliraret ac mente captus esset.* De Carolo VII. confer. Æmil. fol. 339. De Henrico III. supra Characteres ejus. VI. *Nec cum Delphinis ipsis bene convenit*: Vide Exempla Ludovici XI. cum Carolo VII. Caroli VI. cum Carolo VII. Carolo IIX. quoq; Delphini ferocia exosa. *Ex quo omnibus sortem magnatum intuentibus videri necesse est miserrimam: Sic distrahuntur in contrarias voluntates eorum cupiditates, ut à liberis eisq; infantibus sibi metuant*: Inquit *Ferron. L. I.* Alienarum rerum arbitrium quoq; non nunc demum ad se traxerunt. V. exemplum Ludovici XI. ap. Comin. sæpe cit. *Comm. L. X.* Repentinos motus, & celeres victorias, sed subitam jacturam videre fuit in Bellis Caroli IIX. & Ludovici XII. Henricorum nomen fatale extitisse dicetur infra §. XIIX.

VI.

De Titulo *Christianissimi*, qvem Seren. Galliæ Reges gerunt prolixè egimus *Notic. Dign. Illust. Diss. II. c. II. §. III. IV.* De Nomine *Primogeniti Ecclesiæ ibid. §. V.* Et generaliter de usu Titulorum talium *præc. c. I. §. VII.* A Porta Otomannica Titulum *Podeshair* accipiunt, qvem illa alias nulli Principi, qvam Imperatori suo convenire autumat. Vid. pluribus *Aut. Stat. Turc. l. Lib. I. c. XXI.* De *Delphini* nomine itidem dictum *Not.* *Dign.*

Dign. Illuſt. Diſſ. III. c. ult. Cur ſolo Titulo Franciæ Rex contentus ſit, ratio eſt, qvia inter Leges Regni eſt, ut qvicqvid Rex acqvirit, id omne Galliæ accedat, Coronæqve Gallicæ innectatur, unde nihil ſeorſim commemorari poteſt qvin Galliæ nomine jam comprehendatur de qvo pluribus dictum P. I. hujus Scripti *cap. VI. §. III.* Galli hanc addunt, qvod id fiat ad imitationem antiqvi Romani Imperii, qvod unico tantum & ſimplici Titulo uſum fuit; Et magis affectari fruitionem divitis prædæ rerum acqviſitarum, qvam ornatum ex ſubjugatarum nationum inſcriptionibus. Vid. Excerpta Aubery ante cit. Interim poſſe ajunt, ſi velit, uti Titulo acqviſitarum Regionum, veluti Henricus III. ſemper uſus fuit Titulo Regis Poloniæ, & Henricus IV. uti cœpit Titulo Regis Navarræ. Inſignium loco habent *tria Lilia* ad exprimendam perpetuam excluſionem fœminarum à ſucceſſione in Regno, autoribus forte Monachis è mediis ſeculis, qvi qvoniam legerant in Evangelio, *Lilia non nere*, nere autem vel Lanam ducere, fœminarum proprium ſit, Lanam ducentes, h. Fœminas arceri à Sceptro Francorum, Liliis indicare voluerunt: Nam ex ejusmodi fontibus imagines tales olim peti fuerunt ſolitæ. *Boxhorn. Hiſt. Un. p. 343.* Alii tradunt Veteres Francos Bufones in inſignibus habuiſſe, qvi ſuccedenti tempore in Liliorum figuram qvantitate non diſparem abierint. Veroſimilius Apes fuiſſe, qvæ volatu ſuo itidem analogum qvid Liliis Gallicis exprimunt: Talesq; priſcum Clodevæum in Inſignibus habuiſſe reliqviæ Clinodiorum ejus oſtendunt, qvæ hodienum Viennæ in Gazophylacio Leopoldino videntur. Poterit tamen & Scuto Liliato, qvod ferunt Clodovæo I. cœlitus miſſum eſſe, origo transſcribi, qvemadmodum Portugallicorum Inſignium origo qvoqve à cœleſtibus pendet, de qvo ſupra.. Jactantur enim vulgo Tria Francorum Cimelia: *Ampulla Rhemenſis*, *Scutum Liliatum*, & *Auriflamma*, qvæ cœlitus delata putantur: Unde *Steph. Forcatulus Lib. VI. de Gall. Imper. Tria pignora de cœlo miſſa Imperii Gallici ſempiterna*, Scutum Liliatum, Phiala Odorata & Vexillum ſplendidum, *purpuram æthcream confitens pro Certo.* Sed illa jam ſenſim ab ipſis Gallis in dubium vocari cœperunt. De Ampulla Vid. *Not. Dign. Ill. Diſſ. IV. c. II. §. IV.* De Scuto Liliato itidem recentiores Scriptores Gallici candide: Fides illa Francorum de Liliis nulla probati Scriptoris autoritate confirmatur. *Bern. Girad du Haillan. Lib. I. Rer. Franc.* Et *Joh. Tillet. de Dign. Franc.* Fabula de Scuto Francico, qvod Clodovæo Regi è Cœlo miſſum fuerit in cœnobio Gaudii Vallis, ubi Scutum cum

tribus Liliis oſtenditur, adinventa fuit poſt Carolum VI. Regem. *Claud. Fauchet* Senatus Monetalis Præſes *L. de Inſign.* De Scuto Regio per Angelum ad Clodovæum Regem delato nihil invenitur in Hiſtoria Gregorii Turonenſis. *Alibi* : Apud nullum bonæ notæ Scriptorem legi illam Scuti Francici Divino nuncio ſignificationem, creduntqve viri docti Inſignia familiarum recentiora eſſe : *Scipio Dupleix* Hiſtoricus Regius *in Clodov. I. Qvod attinet ad Scutum cœruleum Liliis pictum, neque hiſtoria, neque traditio ullam fidem facit, qvod è cælo transmiſſum fuerit.* Et Scutum Regium qvidem Atlantum loco binos Angelos habet, ſed illi demum introducti ſunt, poſtqvam Ludovicus XI. Angelicam S. Michaelis militiam inſtituit: De qvo Vid. *Chiflet. de Ampull. Rhem. c. I.* *Auriflamma* deinde fuit Vexillum Eccleſiæ S. Dionyſii, qvo utebantur Monachi ad ſtatas & ſolennes pro Regis ac Regni felicitate ſupplicationes: De qva iterum *Scipio Dupleix,* poſtqvam de Liliis ſe explicuit : *Fabuloſum eſt ſimiliter*, Auriflammam *Clodovæo Regi è cælo miſſam fuiſſe. Erat enim Vexillum Eccleſiæ S. Dionyſii, qvod olim Reges noſtri ad bellicas magni momenti expeditiones deferri jubebant.* Marlotus item Lib. II. c. V. *Chronica antiqva ſilent videturque antiqvitas aut veneratio, qvæ olim vexillo illi exhibebatur, hujus miraculi fidem ſimplicibus impreſſiſſe, qva in literatorum animos ſe tandem inſinuavit.* Vid. iterum *Chiflet. l. c.* De Dono Strumas ſanandi prolixe actum *Not. Dign. Illuſt. Diſſ. V. c. II. §. IV. & ſeqq.*

VII.

Gallia ab Anglis debilitata fuit regnantibus Philippo Valeſio, Johanne, Carolo V. & Carolo VI. de qvo in negociis Anglicis dicendum erit; Sed eluctari cœpit ſub Carolo VII. Anglorum ſegneſcente induſtria, ipſisqve in inteſtinas Lancaſtrenſium & Eboracenſium factiones divertentibus, quo latisſimus Carolo jus ſuum vindicandi campus apertus; Accedebant incitamenta *Johannæ d' Arc*, Puellæ Ruſticæ è Lotharingia, & ab initio rerum geſtarum ſuarum Puellæ Aurelianenſis nomen meritæ: Quæ tempore obſidionis Aurelianenſis circa A. MCCCCXV. ac deſperatis rebus omnibus ſe Carolo Regi divinitus in auxilium miſſam palam prodebat, ac pulſis Anglis ab obſidione Aureliæ victricia arma longe lateque circumferebat, diſparem tamen à virtutibus ſuis exitum ſortita; Ab Anglis enim capta & publice in foro Rotomagenſi combuſta fuit, odio magis iraque, quod ab ignobili Puella Viri Bello illuſtres tot clades accepiſſent, quam quod aliqvid tam

ſævo

ſævo ſupplicio dignum commiſiſſet. *V. Joh. Iſ. Pontan. L. IX. Rer. Geldr. Boxhorn. Hiſt. Un. p. 945.* Quam Hiſtoriam diligenter pariter ac judicioſe examinavit Doctiſſ. Voetius, ac peculiari Diſcurſu Hiſtorico-Theologico complexus fuit *Vol. II. Diſp. de Sign. & Mirac.* Quem, quoniam non adeo prolixus eſt, aliisq; in Hiſtoria Civili caſibus lucem addere poteſt, hic inſerere voluimus.

DE PUELLA AURELIANENSI.

P*Roblema eſt de Johanna Darc Lotharingicâ, dictâ Puellâ Aurelianenſi, cujus facta miraculis & ſpiritui prophetico imputantur. Plurimi Scriptores tum coætanei, tum recentiores ejus meminerunt: Et ante paucos annos A. MDCXII.* peculiari tractatu *hiſtoriam ejusq; Apologiam complexus eſt* Joh. Hordali *Conſiliar. Lotharing.* & *Juris in Acad. Muſſipont. Anteceſſor, qui genus ſuum refert ad fratrem hujus Johannæ Darc Lotharingicæ, dictæ Puellæ Aurelianenſis. Sed prætenſum hoc miraculum inveſtigaturis occurrunt tres qvæſtiones: 1. An qvæ de ea feruntur, ita facta ſint. 2. An ſi dentur facta eſſe aut omnia, aut pleraque, neceſſario inde miraculum, ſpiritus propheticus, & immediata atq; extraordinaria ejus divina miſſio, ad liberationem Regni Gallici, exſtruenda ſit. 3. An Jure damnata & rogo adjudicata. Qvod ad* 1. Qvæſt. *Facta referuntur duplicia*: 1. Alia *fortiter & conſilio & manu in bello geſta, qvæ illi cum militibus & heroicis animis etiam nonnullis fœminis bellatricibus communia: Nec tam mirum, cum equitando, & jaculando à pueritiâ inter paſtores ſe ſubinde exercuiſſet, dum patris oves paſceret, uti fatetur* Hordalius ex autor. cit. *Et hæc facta communiter ab omnibus Scriptoribus referuntur: Quæ tamen nullum faciunt miraculum: Quod ex comparatione ſingulorum cum ſimilibus inter Gentiles, Mahumediſtas, Chriſtianos, haut infreqventer patratis optimè conſtabit.* 2. Alia, *qvæ prodigium, aut miraculum aliqvid videntur ſapere, ut ſunt abſentium & futurorum cognitio ac revelatio, regis agnitio inter multos alios, quem ante nunqvam viderat, apparitio ſpeciei humanæ anguſtioris (Angelum Michaelem qvidam interpretantur) per qvam aliqvoties recurrentem ipſi Mandatum*

ut

ut Carolum VII. adiret, Aureliam obſidione liberaret, Regnum Gallicum Regi aſſereret. Hæc facta, ſi qvis ficta ſuſpicari velit, utiq; non video eum tam paradoxum fore. Primo, *qvia apud Autores coætaneos de apparitione illâ (quæ maximè θαυματώδης esſet) altum ſilentium.* Hordalius *qvi omnia conqviſivit ad cauſæ hujus vindicias, non citat niſi duos recentiores Gallos* Paſchaſium ſcil: lib. VI. Disq. Gallic. c. V. & Matthæum in Ludov. XI. lib. V. Paſchaſius, *qui militiam & res geſtas ejus inter miracula & myſteria divina numerat, præcipuè nititur ipſius Johannæ confesſione coram judicibus, ex actis judicialibus deſcriptâ. Ubi de voce ſæpius ex cœlo auditâ & conſpecta claritate, quam putabat (ſic ipſa interrogata reſpondebat) fuisſe angeli; Qva voce monitam ſe dicebat, ut virilem habitum asſumeret, & ſe conferret in Galliam &c.* Secundo, *qvia ipſi Epiſcopi judices à Papa delegati ad procesſus reviſionem tantum à criminibus Magiæ aliisque eam abſolvunt: Spiritus autem Prophetici & miraculorum, nedum apparitionis iſtius divinæ, ne ſemel quidem meminerunt: Quod tamen omnino faciendum fuiſſet.* Tertio, *quia ex Scriptoribus coætaneis, & illi ætati proximis (reliqui enim nullo numero hic habendi) pauci facta illa hiſtoricè affirmant; Sed alii dicunt,* fama eſt, *ut* creditur, vulgus dicit. *Sic* Æneas Sylvius in deſcript. Europæ cap. 43. Antoninus Archiep. Florentinus in Chronico, Nauclerus generat. 48. *aliiq; ſcriptores ab* Autore Sibyllæ Franciæ & Hordalio *adducti, alii in genere tantum ajunt, divinitus miſſam eſſe. Jam vero poſſunt Heroica & generoſa pectora divinitus excitari, & tamen absq; miraculo, ad res præclarè gerendas.* Quarto, *quia ſeculum illud erat plane θαυματομανές, fabulis & fictionibus innumeris fœtum, immo ſuperfœtatum: Adeo ut verisſimè dixerit* Gerſon *(qui tamen pro causâ hujus citatur.) Mundum ſeneſcentem tunc miracula phantaſiaſſe.* Quinto, *quia validæ ſunt præſumptiones divina illa miraculoſa aut à Johannâ, aut à Gallis, aut à ſuperſtitioſis (ut tunc erant tempora) nimis facile credita & ficta fuisſe.* A Johannâ, *ut militarem cupiditatem, impetum, & provinciam puellis non ita decoram hâc ratione ab inſolentiæ opprobrio vindicaret: aut ut famam ſanctitatis ſibi conciliaret: aut ut aliis obſecundaret. Cogitentur exempla virginis Cantiæ, Martinæ Broſſeriæ, Magdalenæ de la Cruz, Evæ Vliegen tot annis admirandæ, abſtinentis &c. aut amabili quâdam inſaniâ & delirio melancholico: forte & illuſionem ac phantaſiæ per-*

perturbationem à dæmone passa potuit sibi imaginari, facta esse, quæ facta non erant; Ita ut volens sciensq; non fefellerit. A Gallis, *aut ut honori gentis & priscæ fortitudinis consulerent; Ne videretur rebus desperatis & Gallis languentibus auxilium immo & consilium ac ductus in illo bello à fortitudine puellæ 18. annorum debuisse præstari: Aut ut suos languentes & nutantes confirmarent, & hostes Anglos terrerent. Non est insolens, divini aut miraculosi quid sæpe ab hominibus politicis fuisse rebus suis prætensum: Nota sunt exempla Numæ, Lycurgi &c. Et huic strategemati totum hoc miraculosæ puellæ acroama adscribit* Lipsius in notis ad Politic. lib. 1. cap. 3. *Et fatetur* Paschasius lib. 6. cap. 5. *aliquos scriptores Gallos sic sentire, inter eos* Dominum de Langey lib. 3. de disciplina militari cap. 3. *Alios addere, proceres quosdam Galliæ subornasse hanc puellam, eiq; signum aliquod indicasse, ex quo regem nunquam sibi conspectum inter complures alios purpuratos sedentem cognosceret.* A Superstitiosis, *ut populum tunc pro more recepto in superstitione confirmarent, nominatim in merito superogatorio virginitatis.* Vid. Hordal. p. 29. 100. 175. *II.* Quæst. *Cui adscribenda hæc facta?* Resp. *Tres sunt sententiæ: quarum prima divino miraculo; Secunda partim Magiæ, partim fraudulentæ fictioni; tertia meris fraudibus & fictioni totum hoc adscribit. I. Pro divino miraculo ex recentioribus* Paschasius lib. 6. des Recherches de la France c. 4. & 5. Matthæus supra cit. Tholosanus lib. 7. de Rep. c. 11. Bellefor-rest. in Carol. VII. Thevetus de vitis illustr. virorum lib. 4. 25. Barthol. Fayus in energumenico p. 15. Papyrius Massonus, (*quem indico fide* Cornmanni, *ipse librum & locum non inspexi.*) Symphor. Champegius in parall. heroum Galliæ: Hubertus Morus *Paris. Theologus & Rhemensis Ecclesiastes* lib. 3. de sacris unctionibus, sub finem, & Hordalius: *qui omnes Galli, aut necessarii. Ex extraneis* Delrio Disquis. Magic. l. 4. c. 1. qv. 3. Henricus Kornmannus in tract. de Virginitate, Virginum statu & jure c. 41. Idem *in* Tract. de Miraculis mortuorum part. 3. c. 30. *Et ex antiquioribus* Henricus de Gorichem *Theologus,* & Gerson tract. peculiar. Philippus Bergomas de præclaris mulieribus. Mayerus lib. 16. annal. Flandriæ: Rob. Gaguinus in Carolo VII. *Sed nihil certi habet hæc sententia. Nam* primo, *possunt facta illa negari, propter quæ sola miraculum, prophetia, & missio immediatè divina hic inveniri putantur; ut supra ostensum est.* Secundo, *possunt ea, siquidem ita in formâ aut saltem præter pro-*

pter contigerint, aliis causis adscribi; non quidem Magiæ (à quo crimine post mortem absoluta est,) sed illis quas infra indicabimus. Tertio, *siquidem miracula illa præstita tunc creditum fuisset, si non omnimoda fide, saltem Pontificia credulitate; cur numero Sanctorum non est adscripta? cur Gallia Canonizationem ejus non procuravit? præsertim cum Papa & Gallicanæ, & Johannæ illius causæ particulari faveret. Quæ miracula post mortem ejus facta refert* Hordelius pag 185. *ex* Valerando Varanio, *ea examen non sustinent.* Quarto, *de revelationibus & miraculis minime divinis peremtoriè judicari potest, ex propria illius confessione apud* Paschasium cap. 5. pag. 461. *cum ad quæstionem, An unquam vidisset Feas „(erant spectra forma & habitu fœminarum apparentia, dicta in Germaniá* Albæ, Alvinnen, *in Belgio* Witte-Vrouwen); *& quinam aut quæ„nam essent, qui cum ipsa loquerentur?* Responderet: *Ad prius, Neg. Ad „posterius, esse sanctam Catharinam & Margaretam, quas sæpe vidisset, „& tetigisset, dum fuisset in carcere, & quod terram seu pavimentum „deosculata fuisset, per quod illæ transiissent, & quod consilium ab illis ac„ciperet super omnibus responsis suis p. 462. Quod ad arborem Fearum, „& apud fontem prope vicum* Dompre, *locuta fuisset cum sancta Ca„tharina & Margareta, & non cum Feis. Et quod jam ab anno ætatis „13. cum dictis duabus sanctis loqui cepisset. Addebat, sibi quidem sæpe „imputatum fuisse (in Lotharingia scil.) quod loqueretur cum Feis; „negabat tamen unquam factum, aut Feas unquam sibi visas,* quod sci„ret. *Interim fatebatur (p. 261.) fœminam quandam susceptricem suam „jactare solitam, Feas à se visas ad* arborem scil *Fearum, ita dictam in „vico paterno in Lotharingia. Sed unde misera sciebat ab aliis conspectas istic fuisse Feas, à se vero dictas Sanctas, cum Catharina & Margareta nunquam fuerint in rerum natura: uti probamus* disp. de Sanctis Chimericis. *Vide jam specimen revelationis & apparitionis divinæ.* 2. Pro Magiâ & fraudibus *stant judices; Et Angli ad quorum postulatum Johanna igni adjudicata.* 3. Pro meris fraudibus *& fictionibus*, Lipsius loc. cit. 4. *Sunt alii qui in medio relinqvunt, & admirantes nihil determinant. Nos omnibus illis sententiis omissis, putamus adscribi posse:* Primo *aut delirio & enthusiasmo melancholico, fortiq; imaginationi, sed confusæ & corruptæ; cum quâ conjuncta erat dementia superstitiosa: Utriusq; quanta vis sit, docet experientia, &* autores *alibi nobis* cit. *Sed excipis;*

cipis: Si de visione ita se haberet, quo referres prædictionem futuri &c. Resp. *Si semel atq; iterum hoc accidit (quamvis putamus hic esse procliviorē additionem quam subtractionem,) id per accidens est. Qui multa conjiciunt, non raro inscii in ipsam veritatem incidunt*: Secundo, *aut energemati, seu mavis illusioni diabolicæ tam internæ per phantasiæ turbationem, quam externæ per visionem seu apparitionem*: Tertio, *aut omnibus illis simul. Confer.* Disp. de Energumenis. *Unum illud de apparitione Catharinæ & Margaretæ modo notatum, illusionem Phantasticam, aut diabolicam, aut utramq; evidentissimè evincit.* III. Quæst. *An jure fuerit vivicomburio adjudicata?* Resp. *Incl. in* Neg. *Neq; enim habitus virilis, quo utebatur in bello, nec vita militaris, (quæ utraq; Regis & procerum publicâ autoritate illi concessa) nec res fortiter gestæ, nec enthusiasmus & Melancholia (siquidem adfuerit;) nec deniq; energema, aut raptus, aut externa illusio diabolica, tam acerbum supplicium merebantur. Quot præsumti Sancti & Sanctæ, quod monachi & moniales à Diabolo in Papatu delusi sunt? Si hostes noluissent eam laudare, debuissent saltem ejus misereri. Et hactenus hanc causam ab* Hordalio, Delrio, *aliisq; bene agi putamus. Quibus præiverunt* Joh. Laziardus in c. 274. epitomarum histor. Universalis; Genebrardus lib. 4. Chronographiæ; Mariana lib 20. de rebus Hispanicis; *aliiq; adducti Jurisconsf. Historici, & Politici ab* Hordalio à p. 69. usque 158. cit. & p. 103. 192. 206. *ubi habet historiam & instrumentum justificationis. Quæcunq; censura in vitam ipsius militarem ab adversariis stringatur, saltem ad crimina absolutè referri nequit, nedum vivicomburio vindicanda. Exempla bellatricum & fortiter dimicantium fœminarum & olim & nuper suppetunt quam plurima. Aliqua vide relata ab* Æneâ Sylvio 2. part. Asiæ cap. 20. Rhodigino lib. 13. antiquar. lection. c. 33. Lipsio in monitis & exemplis politicis lib. 2. c. 2. *Et* Marconville, Beverovicius, aliique scriptores de Laudibus Fœminarum. *Et defendit* Cornmannus loc. cit. *adducto ab aliis non observato textu. L. 18.* libello amis. D. de excus. tutelæ *Subjicio hic, quæ invenio in libro ante 150. annos præter propter Parisiis edito tit. Mirabilis liber, qui prophetias, revelationesq;, nec non res mirandas &c apertè demonstrat. Sic ergo autor seu mavis editor ille, quisquis est, in præfatione.* Super omnes reges & excellentia regna terrena habetur Gallorum Rex cum regno omnium religiosissimus: ac beneficiis: non solum humanis: Sed &

divinis insignitus: Quod pluribus licet probare rationibus, Prima: Quoniam ab Angelo divinitus allata est phiala: Quam sanctam ampullam vocant: dataq; beato Remigio divino unguento plena: Quo præfatus Rex Gallicus liniri solet. Secunda: Quoniam per nuncium cœlitus missum Olympi moderator Gallorum Regis insignia in longe præstantiora: Videlicet Lilii flores commutare dignatus est. Tertia: Quoniam illi ab optimo maximoq; rege datum est miracula facere: Utpote in morbo illo guttura differenti: Quem scruellas Galli vocant: Curando. Quarta: Propter aureæ illius: Quam Auriflandum, seu sanctum vexilium vocant, divinam receptionem. Quinta: Quoniam ex Francorum Regibus suæ beatitudinis testimonia relinquentibus plures fuisse sanctos in confesso est. Sexta: Quoniam Francorum Reges summos Pontifices non sine fidei jactura pulsos sæpe in suam sanctam sedem remiserunt, Septima: Hoc argumento colligi potest, quoniam Rex ille Regum Francorum Regibus hostium injuriis oporesfis, atque humano auxilio pæne destitutis suppetias fere non dedignatus est, quod omnibus patuit Anno Domini MCCCCXXV: Quo puellâ viginti annos nata duce, Angli profligati fuere. Cæteras causas (quas etiam facile persequi non possem) brevitatis causa omitto.

Problema. *An rectè ab Aurelianensibus coli & statuâ honorari potuerit?* Resp. *De civili cultu & honore tantum ob res fortiter & feliciter gestas, non contendo: Si quis ulterius tendat (quod videtur facere* Hordalius P. 21) *nefas duco: Nullum enim cultum religiosum sanctis defunctis, nec ullam exemplarem sanctitatem cum miraculis & prophetiâ Johannæ tribuendam censeo.* Hactenus *Voetius*: Plura quæ ad Historiam Virginis hujus pertinent petenda ex *Hordalio* à Voetio citato, tum ex Goldasti Libro de eadem materie, *Sybillæ Francicæ* nomine edito.

VII.

Secutis temporibus magis magisq; emersit Gallia, & stabilita demum à Borboniis Henrico IV, Ludovico XIII. ac Ludovico XIV, ab internis dissidiis liberius agere, exteris autem formidabilis reddi cœpit; Neque dubium est potentiam Regum Galliæ nunc majorem esse, quam unquam proxime antegressis seculis extitit: Cujus causa generalis in Providentia Divina indubie sita; Ut enim homines, ita Imperia nascuntur, crescunt, decrescunt

crescunt, ac tandem moriuntur, certique temporum limites divinitus præstituti sunt, qui nulla vi nostra transiri possunt. Speciales si quærendæ, fuerint I. Senescens Hispanorum fortuna, de qua non abs re dicetur, ibi rerum potiri Gallos cœpisse, ubi Hispani desierint, veluti de tempore Ferdinandi Aragonii & deterius se tunc habente Gallia inverso ordine à *Thuano* dictum: *Ubi Galli desierunt, ibi rerum potiri Hispanos incepisse. Hist. L.I.* II. Oppressio dissidentium in Gallia & in iis Hugonotarum, qui consiliis exterorum, ac præcipue Hispanorum fulti CC. fere urbes tenebant, earumq; non paucas præsidiis munitas, quæ ipse Rex ex parte sustentare cogebatur. De qvo V. §. *seq.* His accesserunt occupatæ nobilissimæ urbes vicinorum Regnorum & quasi Claves, in Germaniam Brisacum, in Italiam Pinarolum, in Hispaniam Perpinianum; Deinde accepta tot loca in Belgio; Item occupata Alsatia & Lotharingia, quæ alias inter Galliam & Germaniam media erat. Quæ omnia tamen non æque justis consiliis gesta fuisse toties questi sunt, qui Res Gallicas accuratius spectavere. Hoc fine enim jam olim dissidentes in Germania Principes fotos fuisse; Imperium hostiliter impetitum; Turcam fœderis obtentu in Italiam concitatum; Catalonos in rebellionem armatos, Neapolitanos, Siculos, Insubres ad eandem solicitatos &ss. quæ jamdudum exposuit Anonymus Autor *Bibliotb. Gallo-Svec. n. XII.* Iisdemq; multo largior querendi materies apud plurimos succrevit, ex quo nostro tempore nimis clare eluxit Regia ista Rerum Europæarum arbitrium in se transferendi, si non universalius quoddam Imperium condendi cupiditas: De quo passim *in seqq.*

IIX.

Dissidia intestina quæ Galliam superiori seculo exercuerunt maxima ex parte Religionis causa, aut certe obtentu cœperunt. Illuxerat etiam Galliæ, cum maxima pars Europæ Reformationem Sacrorum meditaretur, instaurata Religio: In hanc igitur extirpandam *Liga Sacra* à Catholicis condita, cujus initia sub Francisco I. & Henrico II. sumpta, complementum circa A. MDLXV. interveniente Philippo II. Hispaniæ Rege additum. V. *Thuan. L. XXXVII.*. Inde factionum nomina audita, hinc *Catholicórum* & Papistarum, isthinc *Hugonotarum*, tanta acerbitate, ut Carolum IX. ea publico Edicto A. MDLXVII. inhibere, ac ne talia contumeliose amplius usurparentur mandare oportuerit. V. *Thuan.* L. XXVIII. Accesserunt cum progressu temporis *Politicorum*, & Zelotarum vocabula, Catholicis imprudentioris

Zeli factioni Guisianæ subscribentibus, quæ colore à Religione quæsito celabat Regni ambitum, Politicis debitam Regi fidem & Pacis consilia amplexantibus: Qva de re extant qverelæ *Thuani Lib. XL. init. Perniciosa fœderatorum, qvi & Zelotæ dici gaudebant, factione alienatis ubiq; plebis animis, Civitates toto Regno à Rege & Legitimo Magistratu defecerunt.* Et Lib. LII. Politici *nomen factionis fuit & à seditiosis Regiarum partium & pacis Studiosis attributum. Conf. Lib. XLV. ad An. MDLXVIII.* Vis qvoqve subinde adhibita, cujus horrendum exemplum præbuit atrox illa Laniena San-Bartholomæana, qva internecio Reformatis universis decreta, cæsaq; triginta ferme millia hominum noxiorum juxta & innocentum pro libidine percussorum, ut quemq; res privatæ agebant aut odia. Sed crudelitatis hujus prudentiores Gallo omnes in hanc usq; diem puduit: Effectus quoq; internecionem prodidit inutilem; *Neq; enim ut spes erat, ex cæde concordia fuit inter indigenas; aut veneratio & cultus erga Regem, qvin potius armavit in illum inermes, subditosq; prompti nuper capaces obseqvii in rebellionem induxit.* Gramond. *Lib. VI.* Ac Naudæus quidem inter paucissimos cædem hanc defendit *aux Coups d' Estat.* Sed huic retundendo verba modo citata sufficient: Prolixius de eadem sententia non ita pridem egit *Job. Cyprianus de Statu & motibus Galliæ in Lanienam Parisiensem desinentibus contra Naudæum Lips. MDCLXXIV.* His itaq; principiis constitere Protestantium Bella in Gallia, non alio fine ab ipsis suscepta, qvam ut in Regno Galliæ tuto consisterent, liberoqve exercitio Religionis suæ gauderent. Qvibus & variis Pacificationibus illusum, donec sub Henrico III. interposita veluti cautione ipsis Urbes concederentur, quas Fidei obsides, *les Villes d' Ostage*, item *de Mariage, de Seureté* dixere. Tandem A. MDXCVIII. Edicto Nannetico ab Henrico IV. ipsis plenius cautum: *Renovatæ illæ in longos annos Urbium possessiones, pignus fidei data, Urbes item (qvos matrimonii, fœderis, securitatis appellitant) numero plures loci genio & arte munitas ea illis religione conservavit, aut adjecit tanta munificentia, ut potiorem habuisse causam ipsorum plerisq; sit creditus*, Gramondus Lib. VI. Ac dubia nonnulla qvidem in contrarium à Catholicis, Nuncio Apostolico, Rectore Sorbonæ ipsoq; Parlamento Parisiensi mota; Sed pervicit nihilominus Henrici autoritas, Edictumq; in vigore suo perstitit, postqvam gravi hac Oratione Parlamenti proceres aliqvot ad se convocatos compellaverat. *Videtis me stantem*, dixit, *in conclavi meo secretiori, ubi ad vos verba facio,*

non ornamentis Regiis indutus, nec gladio cinctus, ac sago militari tectus, ut mos fuit meorum antecessorum, nec ut Principes solent, ubi legatos ad se admittunt; sed ut paterfamilias thoracatus, qui familiariter loquitur cum liberis suis. Quæso approbetis edictum, quod feci in gratiam Reformatæ Religioni addictorum; Quod feci, pro fine habet bonum pacis. Hanc, ut extra Regnum firmavi, sic & in Regno meo volo constitutam. Obedientiam mihi debetis, etiamsi solam qualitatem meam consideretis, ac subditorum munus, & specialiter vestrum, quod in Parlamento meo geritis. Nonnullis restitui penates, à quibus longe recedere fuerant coacti; aliis religionem, quam amiserant. Si prædecessoribus meis debuerunt obedire, certe magis ad id mihi obligati sunt, qui statum restauravi. Deus me elegit, ut mihi conferret Regnum, quod meum est & successione & acquisitione. Senatores Parlamenti meo beneficio ibi suas occupant sedes. Nolo gloriari, dicam tamen me non habere alia exempla, ad quæ me componam, nisi mea propria. Novi machinationes in Parlamento institutas, ac excitatos fuisse concionatores seditiosos: sed securitati meæ ipse providebo contra eosdem, nec vestrum expectabo remedium. Severe aliquando in illis animadversum fuit, quando minori studio seditionum autores esse voluerunt, ac nunc esse laborant. His instrumentis doliarium septum Lutetiæ constructum fuit, ac gradatim perventum ad parricidium Regis. Radicitus evellam has factiones, & amputabo omnes, qui his vires suppeditant. Transcendi muros urbium, facili saltu superabo doliaria septa. Non opus est allegare religionem Catholicam, aut respectum sacræ Sedis: Novi quid illis debeam, tanquam Rex Christianissimus, & propter honorem nominis, quo afficior, ac audio primogenitus Ecclesiæ filius. Falluntur qui putant se apud Pontificem in gratia esse: ego favore longe ante illos sum. Ubi voluero, omnes vos faciam declarari hæreticos, propter denegatam, quam mihi debetis, obedientiam. Semper læditur majestas Regum, quando constitutiones illorum contemnuntur; major tamen est læsio, quando contemnuntur ab illis, qui debebant curare eas observari. Qui remoram subjiciunt edicto meo, amant bellum. Indicam illud crastino die Reformatæ Religionis cultoribus, sed non inferam ipse, mittam eo istos, quibus hoc bellum placet. Volo edictum, quod ipse feci, observari pro ratione sufficere deberet voluntas mea, illam nemo unquam à Principe requirit, in statu integræ obedientiæ, Voluntas Principis executionem paratam requirit,

quirit, non interpretationem; Attamen dico vobis, necessitatem & utilitatem me permovisse, ut hoc edictum facerem. Feci illud ex sententia meorum consiliariorum, qui rebus, & statui meo, bonum ac necessarium esse judicarunt, ad stabiliendam concordiam, & dissipandas nubes calamitatum, quas discordia conglomerat. Querelæ auditæ sunt, quod velim conscribere milites Helvetios, aut alios. Id si facerem, bene de facto sentiendum esset, & fieri optimum ob finem, propter actiones meas præteritas. Testimonii loco erit, quod feci pro recuperanda civitate Ambiana, pro cujus salute expendi omnem pecuniam, quam collegi vi Edictorum, quæ nunquam vobis placuissent, nisi ipse præsens fuissem in Parlamento. Necessitate ductus edictum confeci, eadem ductus antea egi militem, varii de hoc sermones habiti, at ego illos surdis prætermisi auribus: nunc Rex sum & loquor ut Rex, volo ut mihi præstetur obedientia. Nemo vestrum est, qui non sentiat bonitatem meam, quando ea opus habet & tamen erga me quia adeo bonus sum, vos estis tam maligni. Quod si alia Parlamenta, resistendo voluntati meæ, causam dederunt Reformatæ Religionis cultoribus ut nova peterent, nolo vos vestra repulsa causam dare novitatibus aliis. Anno MDXCIV & MDXCV. quando vobis transmisi declarationem super Edicto concernente promotionem ad officia, recepi me nulli ex Reformatæ Religionis cultoribus collaturum officium in Curia Parlamenti sed mutata postea fuerunt tempora, & cum illis rerum status; his servire oportet, ero tamen providus in electione, ut exploratum habeam, illos, quos istis officiis præficiam, satisfacturos esse expectationi nostræ. Nolite tam frequentem mentionem Catholicæ Religionis facere; Si uni ex magnis illis declamatoribus Catholicis & Ecclesiasticis, beneficium, ex cujus reditibus possit percipere duo millia Scutatorum annua, alteri assignem quater mille libellas, pro reditu annuo, certe omnis ille cessabit clamor. Idem fero judicium de cæteris quoq;, qui se Edicto voluerunt opponere. Sunt qui oderunt peccatum formidine pœnæ; Boni autem illud oderunt amore virtutis. Dei causa hoc agite, ut cognoscam illos inter vos, qui oderunt peccatum, illud prosequi odio amore virtutis; aut certe eos castigabo, qui illud oderunt formidine pœnæ, & deinde mihi agent gratias, ut filius patri. Concionatores verbis potius instruunt populum in seditione, quam ut eam destruant: Nemo illis obloquitur, silentio transmittuntur omnia, quæ mihi objiciuntur, nemo refellit. Impediam tamen ego, ne

hæc

hæc tonitrua in tempestatem desinant, effectum dabo, ut prognostica in fumum abeant. Nolo remediis, quæ illis placent, uti; sunt enim intempestiva & morbum exasperantia. Perpendite edictum, cujus causa ad vos verba facio, esse præmortui Regis, simulq; meum, quoniam hodie à me confirmatur. Mihi haud placet aliud sentire, aliud literis exprimere; Quod si ab aliis factum, nolo me ad ipsorum exempla componere. Fraus ubiq; odium meretur, at magis si Principes in eam incumbant, quorum verba debent esse immutabilia. Ultimo loco vos admonebo, ut exemplum obedientiæ à Duce Mayenio petatis: Cum incitaretur, ut voluntati meæ se opponeret, respondit, se nimis mihi obligatum, æque ut omnes subditos meos, inter quos se semper ex illorum numero futurum, qui parati vitam morti exponere in testimonium obsequii: me enim Franciam à ruina vindicasse, frustra frementibus illis, qui in eam conjuraverant. Si hæc fuit oratio ejus, qui caput & dux Ligæ fuit, quæso vestrane alia, quos restitui in pristinas sedes, unde Liga vos ejecerat? Concedite precibus meis, quod nolletis dare minis: nullas à me audietis; facite quod jubeo, aut potius, quod peto: non mihi tantum, sed etiam vobis, & paci communi id erit proficuum. Hactenus oratio Regis. Ex eoqve tempore tranqville vixerunt usque ad An. MDC XXI. Quo nova veteribus flammis materies subministrata, resq; varie agitata, donec Rupella fortissimo Munimento suo eoque spe ulteriorum progressuum orbarentur; Qua in re quantum negocii situm fuerit, quantaq; cum Catholicorum læticia hæc expugnatio excepta sit, testatur inscriptio, quæ cruci in urbe occupatâ affixa fuit, qvam iterum ex *Gramondo* suppeditamus L. XVIII p.779. *Fusis terra mariq; Anglis, fractis Sectariorum partibus, victa Subditorũ Rebellantium pervicacia, vero Dei Cultu restituto, Oceano compedibus vincto, Rupella in deditionem accepta, dubium majoris Clementiæ an fortitudinis exemplo, Regibus & Principibus frustra conjurantibus Victor exercitus Deo Opt. Max. & Ludovico XIII. Galliarum Navarræq; Regi invictissimo, Pio, Justo, Triumphatori hoc munimentum Sacravit, Principibus decus, terror hostibus, applausus Gallis, Exemplum posteris, Orbi universo portentum.* Cardinali Richelio certe sæpius tunc in ore fuit, obsidionem hanc à se susceptam, *au despis des trois Rois*, indignantibus tribus Regibus, primum suo, qui expugnationem Rupellæ impossibilem judicaverat, deinde Anglo, cujus auxiliares copiæ Rupellam missæ profligatæ fuerant, denique Hispano, qui ipse Ru-

 pellen-

pellensibus auxilia suppeditasset, nisi Anglum jam parem huic rei futurum censuisset. Pontifex M. quoq; Urbanus IIX summopere eo nomine lætatus fuit, ideo Cardinali Borgiæ quærenti, cur Bredæ expugnatio ipsum non æque affecisset? Respondit, Breda capta non nisi unam urbem lucrifactam, cujus vindictam Belgæ mox sumpturi essent; At Rupellæ expugnatione integrum corpus capite truncatum vastamq; domum fundamento privatam esse. De tristissima fame Rupellensi *Vid. Gramond. p. 776.* Cujus inter alia memoranda hæc verba sunt: *Jam mensis volvebatur ex quo desierant pane vesci, nedum vulgus, sed & pracipui oppidanorum; canum & equorum carnes in hanc diem carò venales desierant vendi, quia plane defecerant: Rohanæi mater. & soror, omnisq; ipsorum familia, quatuor equos, quorum erat ad rhedam usus, sale & pipere respersos pani substituerant, totoq; bimestri, equina carne expleta fœminarum Principum fames. Defecerant oppidanis quicquid in urbe animalium, feles, mures, canes, & equi: fames ultima veteribus animantium coriis explebatur, calceamenta, crepidæ, ocreæ, coria longo usu exsiccata, ipsæ soleæ, impure pedum & luti contractu fœtidæ, missæ in lebetes, infusa largius aqua macerata, mollescebant; dein ubi igne submisso efferbuerat liquor bovino sevo respergebantur, mollitaq; duritie transibant in escam. Ubi defecerat robustiorum pellium usus, fiebant edulia ex pellibus agniculorum, aridis, & exhaustis, quæ pro scribarum usu transierant in pergamena: hic parandi edulij modus erat; gelida detersæ pelles in ollam mittebantur, ebulliente aqua calescebant, attrita calore pellis aquam condensabat, donec liquefacta materies in pulmentum transiret, quod rariore sacchare respersum in deliciis habebatur, donec Notariorum instrumenta deficerent. Hæc Rupellæ calamitas, hic toto trimestri cibus fuit.* Interim & hic Politicum respectum latuisse idem Gramondus non diffitetur, Ludovicum nempe specie Religionis & Reformatorum opprimendorum Monarchiam Gallicam stabilivisse, & capta Rupella libertatem Procerum depressisse. Tandem *Pax Nemausensis* condita A. MDCXXIX. ac de novo Edictum Nanneticum confirmatum libertasq; conscientiæ, Usus Religionis, ac libera per totam Galliam mansio Reformatis concessa, *exceptis Insulis Rea & Olerona, demptis item urbibus Rupella & Privatio:* Additum vero, ut munimenta urbium qualiacunq; exceptis muris diruerentur, idq; municipes procurarent sub autoritate Magistratus in id muneris delegati. V. *Gramond.*

mond. L. XIIX. ad A. MDCXIIX. Ex eo autem tempore res Protestantium indies pejus habere cœperunt, & est quidem Edicto Nannetensi sua adhuc qualiscunq; firmitas, sed sensim deficiens, cujus rationes allegantur, quia pacto perpetuo illud firmatum non sit, neque in Leges publicas Regni receptum, Henricum IV. quoq; causas hujus pacis & Hugonotarum non in Parliamento, sed in extraordinario & temporario tribunali, quod Cameram Edicti appellavit, voluisse tractari. V. *Irenæum Eubulum de Pace perpetua Protestantibus danda p. 105.*

Gallia vero non eo minus Motibus Civilibus posthac patuit, iisdemq; A. MDCXLIIX de novo concuti cœpit: In partes venere Principes Aurelianus Regis Patruus, Condæus, Longavillæus, ipsæ fœminæ, Mompenseria Aureliani filia, Longavillæa, aliæque, quo & hinc constaret magna in Gallia autoribus mulieribus geri: Accessere Parlamenta Parisiense, Rothomagense, Burdigalense ac Britannicum, ipsa quoque Regia Lutetia, quæ Regem tantum non exclusit; Ac neqvid deesset rebellioni, Paleam insigne partium in urbe eligi placuit, ab ipsis principibus gestatam, eamq; non ferentibus vis illata. Causæ obtendebantur gravamina populi immensa, Provincias ab Exactoribus expilari, urbem ipsam sub Tributorum pondere ingemere; Ærarium exhaustum, Gazam Gallicam in Italiam transferri. Tandem fulmen in Card. Mazarinum detonuit reumq; læsæ majestatis & perturbatorem publicæ quietis pronunciatum Regno excedere oportuit. Sed Lutetia cum absente Rege se proventu rerum valde minui experta esset, paulo post ad fidem rediit: Idem à Parlamento factum, postquam Pontizarensi, quod velut Anti-Parisinum erat, se elangvere senserat: Factio Paleata quoq; deleta, cujus signum qui gererent, passim per plateas impetiti, & è contrario Chartacea segmenta in tesseram fidei Regiæ assumpta: Mazarinus denique, contra quem tot infesta Decreta edita fuerant, revocatus fuit, advenientiq; d. III. Febr. A. MDCLIII. Rex cum Fratre ac Aulæ primoribus ad secundum ab urbe Lapidem obviam processit; Sicq; flamma ista cohibita: Quæ quidem iterum A. MDCLXXIII. & LXXIV. Galliæ minitari visa fuit, sed invalidius & paucis tantum scintillis in Britannia, apud Nannetenses, Rhedanenses, Burdigalenses sparsis, unde componendæ minori labore opus fuit. Videndi de postremis hisce motibus *Autores* des Verwirr. *Europæ*, de istis *Priolus L. III. & seqq.*

X.

Negociorum Gallicorum cum Hiſpanis cauſæ impellentes haut dubie Odium Nationale & Regum ex vicinia orta æmulatio: Materiæ loco fuerunt reciprocæ prætenſiones Regum in varias partes Hiſpaniæ, Comitatum Ruſcinonenſem, Sardiniam, Regnum Neapolitanum, Ducatum Mediolanenſem, utramq; Burgundiam, Flandriam, Arteſiam, Hannoniam &c. variis Bellis quæſitæ, mox ad tempus compoſitæ, tunc iterum reſumptæ, maxime ex quo Caroli V. & Succeſſorum ipſius potentia Europæ ſuſpecta eſſe cœpit. V. *Les affaires de France & d' Auſtriche Ed. Amſtel. 1648. 120.* & alibi jam commemoratum volumen *des divers traitez ſur les Droits & les prerogatives des Roys de France in Append. Cont. XV. Diar. Eur.* E quibus pacta & tranſactiones extantiores hoc nomine initas numeramus ſeqq.

I. Articulos Attrebatenſes, *Le traité d' Arras*, initos A. MCCCCXXXV.

II. *Articulos Madritenſes* compoſitos Madriti A. MDXXV. inter Carolum V. & Franciſcum I. poſt Bellum IV. Annorum & A. MDXXI. excitatum, Franciſco felicia Carolo incrementa invidente, eoque ut cauſam Belli haberet, Navarram, Neapolim, Flandriam & Arteſiam petente; Carolo contra Ducatus Burgundiæ & Mediolanenſem à Franciſco ſibi præreptos querente. Cui finem dedit clades Franciſci A. MDXXIV. Feſto S. Matthiæ accepta, qua ipſe etiam captus & paulo poſt Madritum in cuſtodiam datus ita cum Carolo tranſegit: Ut Ducatum Burgundiæ ipſi reſignaret, Dominio utriusq; Burgundiæ, Juri in Regnum Neapolitanum & Ducatum Mediolanenſem cederet, procuraret deniq;, nequid Henricus Labretanus in Regnum Navarræ amplius prætenderet; Et obſidum loco duos Filios Franciſcum Delphinum, & Henricum Ducem Aurelianenſem relinqueret. Quæ omnia quidem ſe facturum Franciſcus recepit, ſed quoniam è re Gallorum illa minime erant, paulo poſt à Parliamento irrita eſſe juſſa ſunt.

III. Igitur ſtatim novam Belli materiem arripi oportuit, quod iterum quadriennio duravit & tandem An. MDXXIX. *Articulis Cameracenſibus* (*Le Traité de Cambray*) finitum fuit, Louysâ Regis & Margarita Imperatoris amitâ id negocii promoventibus, unde & Articulos iſtos Articulos Fœmineos, *Le Traité des Dames*, ſubinde dixerunt. His Franciſcus juri ſuo

ſuo in univerſam Italiam & Comitatus Flandriæ & Arteſiæ renunciavit, ac Filios duobus Auri millionibus redemit.

IV. *Articuli Criſpiacenſes* (*Le Traité de Creſpy*) initi A. MDXLIV, Bello graviſſimo quod denuo inter Carolum & Franciſcum usque ab A. MDXXXVI geſtum fuerat, finem dedere. Eo præter alia Franciſcus totam Sabaudiam & Pedimontium Duci Sabaudiæ eripuit & usq; ad A. MDLIX. retinuit. Articulis iſtis v. ſancitum fuit: Ut Carolus Dux Aurelianenſis Filius Franciſci intra proximos ſex Annos duceret vel Imperatoris vel Ferdinandi Romanorum Regis Filiam, ipſumque Imperator vel Mediolanenſi Ducatu, vel Comitatu Flandriæ vel Comitatu Burgundiæ, vel Caroleſio inveſtiret, interea v. donec filius extaret ex hoc conjugio Caſtella Mediolani & Cremonæ retineret; Franciſcus a. ereptas Sabaudo ditiones redderet.

V. *Articuli Cambreſienſes*, (*Traité de Chaſteau en Cambreſis*) initi A. MDLIX, cum toto novennio inter Henricum II. Franciſci Filium & Carolum, ac poſt eum Philippum II. iterum belligeratum fuiſſet: Quibus juri ſuo in ſæpius comemorata loca Henricus de novo renunciavit, Sabaudo ditiones paternas reſtituit & ereptas Philippo Urbes è Ducatu Lucenburgico Theonvillam, Mariæburgum, Ivoſium, Damvillam, Mommedium reſtituit. Integros Articulos videre eſt in *Natal. Com. Hiſtor. Sui Temp. ad A. MDLIX.* & ex eo Articulis Pyrenæis annexos inter Tractatus Hiſtorico-Pol. ad *P. IV. Hiſtor. Thulden. p. 104.*

VI. *Articuli Vervinenſes*, (*Le Traité de Vervins*) compoſiti A. MDXCIX inter Henricum IV. & Philippum II. poſt Bellum ab A. MDXCIV. inter ipſos geſtum, quibus Articuli Cameracenſes potiſſimum confirmati ſunt. Ipſorum ſumma extat in *Thuan. Hiſtor. L. CXX. ad A. MDXCIIX.* & ex eo annexa *Artic. Pyrenæis c. l. Thulden. p. 99.*

VII. *Articuli Pyrenæi*, ſeu ut alias vocatur, *Pacificatio Faſianica*, initi A. MDCLIX. d. VII. Nov. in Faſianorum Inſula, & matrimonio Infantæ Hiſpanicæ Mariæ Thereſiæ cum Rege Galliæ confirmati: Qui finem dedere Bello ab A. MDCXXXV. eoque totis XXIV. annis inter Gallos & Hiſponos geſto, Rege Galliæ tunc temporis pro cauſa Belli allegante, quod Hiſpanus Fœderatis ſuis, Regi Suediæ ac Belgis bellum intuliſſet, Archiepiſcopum Trevirenſem, qui in protectionem ſuam conceſſerit, indigne haberet &c. Loca quæ Regi Galliæ Tranſactione hac acceſſerunt ex parte deſigna-

designata præc. §. II. Ipsos Articulos Vid. *Append. ad P. IV. Thulden. p. 23. & seqq.*

IIX. *Articulis Aquensibus* A. MDCLXIIX, d. II. Maj. iterum rupta præcedenti A. LXVII. pax instaurata fuit, & præter confirmationem Articulorum Pyrenæorum Regi Galliæ loco quæ occupaverat relicta: *En contemplation de la Paix le Roy Tres Chrétien retiendra, demeurera saisi & jouira effectivement de toutes les Places, & Forts & Postes que ses armes ont occupées ou fortifiées pendant la Campagne de l' année passée. Assavoir de la Forteresse de Charle-Roy, de Villes de Binch & d' Athe, des places de Douvay, Fort de Scarpé, Tournay, Audenarde, L' Isle, Armentiers, Courtray, Bergh, & Furne, & toute l' estendue de leurs Baillages, Chastellenies, Territoires, Gouvernances, Prevotez, appartenances, dependances & annexes de quelque nom qu' elles puissent estre appellées.* In Betrachtung dieses Friedens/solle der AllerChristlichste König alle Plätze/ Vestungen und Posten/ so er im verwichnem Jahre währenden Feldzugs mit den Waffen erobert oder fortificirt/ behalten/ inhaben/ und derselben würcklich genießen. Nemlich die Vestung Charle-Roy, die Stätte Binch und Athe; Deßgleichen Doüay, Fort de Scarpé, Tournay, Audenarde, Rüssel/ Armentiers, Courtray, Bergh und Furne, so weit sich dereu Vogtheyen/ Chastellenehen/ Gebiet/Herrschafften/Probsteyen/Zugehörden/Dependentien/ und was deme anhängig/wie es Namen haben möchte/erstrecken. Quæ verba sunt *Artic. III. Pacif. Aquensis in* Append. ad. *Contin. XVI. Diar. Eur.* Causas v. suscepti tunc Belli Gallus prætendit: I. Ad Reginam suam pertinere Ducatum Brabantiæ cum appertinentiis, Dominia Mechliniæ & Antvverpiæ, superiorem partem Geldriæ, Comitatum Namurcensem, Ducatum Limbugensem cum ditionibus Dalhem, Falkenburg, Herzogenrade, Comitatum Hannoniæ & Artesiæ, Ducatum Cameracensem, Comitatum Burgundiæ & Ducatum Lutzenburgensem, idq; Jure Devolutionnis, quippe quo per dissolutionem matrimonii bonis immobilibus superstitis Conjugis vinculum injiciatur, ne ille ea ullo modo alienet, sed integra conservet ejusdem matrimonii Liberis, ut in ea succedere possint, si parenti suo superfuerint, vel ipsi, vel qui ab ipsis nati fuerint, exclusis liberis secundi vel ulterioris matrimonii: Jus hoc enim in antedictis Regionibus vigere, eoque Regem Carolum, utpote ex posteriore Philippi Conjugio natum excludi.

II. Ei-

II. Eidem deberi 500000. Coronatorum auri, quos Elisabetha mater ipsius dotis loco Regi Hispaniæ attulerit, ac totidem Coronatos, quos Philippus Rex ipsi in augmentum Dotis dederit, his accessisse pro usuris à tempore initi Conjugii Anno MDCLX. 100000. Coronatos & totidem qvos Elisabeth in Cimeliis habuerit. Quibus responderunt Hispani I. Prætensum Jus Devolutionis adversari primæ investituræ Brabantiæ, cujus vi fœminæ à succesſione exclusæ fuerint. II. Constitutioni Philippi Regis Romanorum circa Ducatum Brabantiæ, qua succesſio fœminarum quidem ratihabita fuerit, sed in casu, si Dux masculum heredem non haberet. III. Caroli V. Sanctione cautum & omnium Ordinum consensu confirmatum fuisse, ne Belgicæ Provinciæ ulla succedendi varietate unquam â se invicem separarentur, sed perpetua conjunctione ab uno semper Principe posſiderentur, quæ conjunctio non potuisset firma esse, si juri Devolutionis in Ditionibus ante dictis locus necessario fuisset. IV. Ipsum Philippum IV. licet Viduum Devolutioni se non subjecisse, sed varia prædia & toparchias Brabantiæ distraxisse, nulla facta mentione aut oppositione in causa Devolutionis. V. Unicum exemplum prostare, quo Margarita Ducis Johannis I. filia sibi partem aliquam Brabantiæ cedi postulaverit, sed solennem repulsam passam fuisse. VI. Non omnes partes Brabantiæ & cæterorum locorum Devolutionem agnoscere; Præter Antvverpiam n. & Bruxellam urbes exemptas esse ab eo jure, urbem Bredam & circumjacentes Pagos qui Baronatum Bredanum constituunt, Bergam ad Somam, ejusq; agrum qui Marchionatum Bergensem componit, Herenthalium insuper ac Lyranum Oppidum, Nivellam cum suo districtu, Turnhoutanam deniq; & Ryensem ditionem illud jus ignorare. VII. Infantam Hispanicam ipso statim initio Conjugii cum Rege Galliæ omni juri suo in Ditiones quascunq; Regis Hispaniæ renunciasse, intuitu incompatibilitatis Constitutionum fundamentalium utriusq; Regni: Indem die Satzungen der Cron Spanien an der einen Seite die Succesſion an der Cron den Töchtern wann keine Söhne verhanden conferirten/worvon die Töchter in Franckreich ex Lege Salica außgeschlossen wehren/auff der andern seite aber verbieten thätẽ die aliedirrung oder Vereusserung des Königreichs oder der Cron Spanien/als die da von ihren eigenen Königen muste regieret werden/ohne selbige Cron oder derselben Herrschafften weder gantz noch zum Theil einer andern Monarchie oder einem andern Monarchen zu annectiren oder ein zu-

ver-

verleiben / da im gegentheil alles das jenige / was die Könige in Franck-reich qvovis modo aut titulo nur hätten und bekomen theten an die Crone verfiele / von welcher ein solch Stück / weil es dadurch eine Herrschafft selbiger Cron worden / nimmermehr könte wieder abgerissen werden / und eine solche Beschaffenheit hätte es umb dieselbe Satzungen und Form / daß Königreich zu regieren / so wol was anlanget die Souveraine Succesſion, als was den gemeinen Stat und Regiment antrifft: V. Recueil oder Summarische Deduction der beyden Kronen Fr. und Sp. zu dieser zeit obschwebenden strittigkeiten wegen des Devolutions Rechts ꝛc. de hoc argument: p. 7. Neque etiam aliter pacta Matrimonialia rata esse potuisse, adeo ut renunciatio illa quasi anima & inseparabilis conditio matrimonii fuerit. Ad Secundum responderunt I. Patres in Hispania Liberis succedere exclusis Fratribus & Sororibus, itaq; dimidiam partem ex summa ista ad Philippum rediisse per obitum Balthasaris Reginæ Galliæ fratris. II. Tenore Statutorum Hispaniæ non posse augmentum dotis posci, nisi uxor post Maritum vixerit. III. Iisdem cessisse Regem Galliæ *Art. V. Instr. Matrimon.*: Daß die Infantin keinen recurs, action oder recht mehr haben soll zu begehren oder zu prætendiren, das ihr andere Güter recht oder actiones (quibus verbis ex Hispanorum sententia omnia & singula comprehenduntur) competirten oder competiren könten auff die Erbschafften ihrer Catholischen Majestäten als ihrer Eltern in Ansehung derselben ihrer Person oder auff andere Art und weise / oder unter was Nahmen bewusten oder unbewusten / dieweil sie von allen diesen Dingen von waß Natur und Beschaffenheit Sie auch seyn möchten / müste secludiret und außgeschlossen bleiben. Recueil. p. 10. Quod *Vid. App. ad Contin. XV. D. E. parte II.* Ipsa in utramq; partem edita Scripta sunt, pro Gallis Tractatus de Juribus Reginæ Christianissimæ, Dialogus de Juribus Reginæ, Notæ in Scripta duo contra Reginæ jura edita. Pro Hispanis Tractatus Petri Stockmans de Jure Devolutionis, Clypeus Status & Justitiæ, seu *Bouclier d'Estat & Justice*, *Deduction* wodurch mit außbündigen rationibus bewiesen wird / daß in dem Hertzogthumb Braband kein Devolutions Recht gültig sey &c. Qvæ Vid. in Append. ad *Continuat. XIV. XV. & XVI. Diar. Europ.*

IX. Tandem Hispania & secuto Bello Gallo-Belgico A. MDCLXXII. implicita fuit, Fœdusq; in XX. Annos cum Belgis M. Augusto initum, inde Bellum

Bellum Gallis indictum in Belgio Regio M. Octobri, Madriti aliisq; Hispaniæ locis M. Decembri, sed iterum cum ingenti jactura Ditionum Hispanicarum Neomagi A. MDCLXXIIX. M. Decembri compositum, relicta Gallis tota Burgundia, exectisq; de novo partibus Belgii, quarum series breviter exhibita *præc.* §. *III.* Verba Articulorum, prout nunc in manibus nostris sunt, hoc tenore constant: Der König in Franckreich soll würcklich behalten/inhaben und geniessen / so wohl die gantze Graffschafft Burgund/ sonsten die freye Graffschafft genannt/sambt denen dazu gehörigen Städten/Festungen und Landen/worunter auch die Stadt Bisantz mit ihrem Bezirck begriffen seyn soll/wie ingleichen Valenciennes mit ihren Zugehörungen/Bouchain und ihre Zugehörungen/ Condé und ihre Zugehörungen / wiewol diese Stadt für ein Glied der Landvogthey Ath gerechnet worden/Cammerich und Cambresis/ Aire / St. Omer und ihre Zugehörungen/Jpern sambt ihrer Landvogthey/ Warwick / Warneton auff der Liß/Poperinge/ Bailleul und Cassel mit ihren Zugehörungen / Bauvay und Maubeuge, mit ihren Zugehören. Gemeldte Graffschafft Burgund/sambt denen darzu gehörigen Städten/Festungen und Landen/worunter auch die Stadt Bisantz mit dero Bezirck begriffen/ wie ingleichen gedachte Städte und Festungen Valenciennes/Bouchain/Conde/Cammerich / St. Omer/Jpern/Warwick und Warneton/ Poperinge / Bailleul/Cassel /Bauvay uud Maubeuge/dero Aembtern/Vogtheyen/Regierungen/Probsteyen/Gebieten/Herschafften/Herrligkeiten / An-und Zugehörungen/wie solche immer Namen haben mögen/sambt allen Menschen/ Lehens-Leuten/Unterthanen/Städten/Flecken/Dörffern/Weilern/Wäldern/Flüssen/Platten Landen/Saltzgruben/und allen und jeden Sachen/ so darzu gehören / sollen vermittelst gegenwärtiger Friedens-Handlung der Aller-Christlichsten Majestät / dero Erben / Nachfolgern / und Erbnahmen unwiederrufflich und zu allen Zeiten / sambt allen Rechten des höchsten Gewalts / Eygenthumbs / Königlichen Pfarr-und-Schutz-Rechten/Gerichts-Zwang/Benennung / Prærogativen und Vorzügen auff die Bisthümer/Haupt-oder-Dom-Kirchen/ Abtheyen / Klöster/ Würden/ Pfarren/und sonst allen andern Pfründen/welche in besagten abgetrettenen Landen/Plätzen und Aembtern gelegen/ nebest einigen Abtheyen/ denen gemeldte Klöster unterworffen sind/auch allen andern Gerechtsamen/ die hiebevor dem Catholischen Könige zugehöret haben/ob dieselbe sch-

allhier nichtbenahmet worden/verbleiben/ohne daß die Aller-Christlichste Majestät in das künfftige/auff einige Weise es sey mit Recht oder Thätlichkeit/von dem Catholischen Könige / dessen Nachfolgern / oder andern Fürsten seines Hauses/oder durch wen/und unter was Schein und Gelegenheit es auch geschehen solte/in gemeldtem höchsten Gewalt/ Eygenthumb/Gerichts-Zwang/Gebiete/Besitz-und Niessung aller gedachten Länder/Städte/Plätze/Schlösser/Güter und Herrligkeiten/Probsteyen/Herrschafften/Landvogtheyen und Aembtern/wie ingleichen aller andern Oerter und Sachen/so dazu gehören/möge verhindert und beunruhiget werden.

XI.

Negociorum Italicorum materies potisſima fuerunt Regnum Neapolitanum & Ducatus Mediolanenſis, quorum Dominium Reges Galliæ prætcritis ſeculis ſæpe quæſivere, tandem vero Articulis Criſpiacenſibus & Cameracenſibus abdicarunt. Controverſiæ cum *Sabaudiæ Ducibus* variæ extiterunt. Franciſcus I. cum Carolo Sabaudiæ Duci Bellum inferret, Sabaudiam jure matris ſibi deberi, Nicæam quoq;, Villam Francam, Turinum in fide Comitum Provinciæ fuiſſe ac injuſte à Sabaudo detineri ſimiliave cauſatus fuit, cum vera interim cauſa odium Cæſaris eſſet, in cujus amicitiam Carolus ſe inſinuaverat, exuitq; tunc Ducem omnibus ditionibus ſuis, quibus ille demum dictis Articulis Criſpiacenſibus & Cameracenſibus reſtitutus fuit. Belli fine præcedentis ſeculi ſuſcepti materies fuit Salasſiorum ſeu Saluciarum Principatus, qvo tandem Henricus IV. An. MDC. cum antea Sabaudus iterum toto fere Ducatu exutus fuiſſet, cesſit, accepta loco ejus tot Bresſia, h. omni intra Rhodanum à Geneva urbe tractu, ipſoque fluvio comprehenſo, Burgi arce, Seiſſelio, Daira, Chausſio, Arlæponte, Chava, Caſtello: Quæ quidem commutatio plurimis admirationem movit, cum Principatus Saluc. ipſi in Italiam clavis loco & Hiſpaniæ in terriculamentum eſſet; Creditur tamen Henricus id ideo feciſſe, quod Breſſia Galliæ proxima eſſet. *V. Thuan. ad A. MDC. L. CXXV. Trut. Stat. Eur. P. II. Diſc. II.* Et memorabilis eſt Lemmatum luſus, quo Sabaudus & Henricus ſe invicem tunc exagitarunt, Sabaudo cum Saluciarum Principatum invaderet, Numos emittente cum Voce, *Opportune*; Henrico autem cum eundem recepiſſet, Sabaudumq; propriis ditionibus fere ejecisſet, aliis cum inſcriptione non disſimili reſpondente, *Opportunius*. Pacta hæc redintegrata ſunt Articulis Cheraſcenſibus A. MDCXXXI. cum iterum controverſiarum aliquid ob

ob tranſitum Exercitus Gallici in cauſa Mantuana motum fuiſſet, iisq; Pinarolum Regno Galliæ adjectum fuit, cujus tradendi conſilia jam Articulis Cameracenſibus agitata. *Mantuæ* cauſa A MDCXXIX. bellatum fuit, Carolusq; Nivernus in protectionem receptus, Caſalis Hiſpanorum obſidione liberata, ac Ducatus Mantuanus & Monferratenſis Carolo vindicatus. *Genuenſes* itidem durantibus Bellis Mediolanenſibus & Neapolitanis ſæpe expetiti, à Ludovico XII. quoq; occupati, ſed relicti iterum in protectione Hiſpanorum manſere, quos teneri quantopere Galliæ Regum interſit dictum *P. I. c. VI. §. III.* A. MDCXXVI. eis de novo à Ludovico XIII. & Emanuele Sabaudo conjunctim vis illata, cautumq; inter Principes ut Genua & Savona incluſis quicquid Galliæ & Pedimontio adjaceret Ludovico, reliqua Sabaudo cederent; Sed orta inter Duces Belli diſcordia expeditio irrita fuit. Interim obſervatum à Politicis ſuperiorum temporum, Principibus Italiæ expedire amicitiam Regis Galliæ tres potisſimum ob cauſas. I. Propter viciniam & terra mariq; ipſis ſubveniendi commoditatem. II. Ob ſummas vires, quas Gallia ſubito colligere poteſt. III. Quod Hiſpanus hac ratione coerceatur, ne pro libitu cum ipſis agat. V. *Tr. Stat. Eur. Diſc. III.* Quæ quousq; tempori noſtro congruant, ipſe fluxus rerum hodiernarum palam facit, à quo propius forte abeſt Savedræ iſtud *Symb. XCV.* qvo Italiam Iſthmo inter duo Maria quieſcenti comparat, eoque Hiſpanorum pariter ac Gallorum amicitiam ipſi ſuadet.

XII.

Quid Pontificibus Maximis & Regno Galliæ interceſſerit ex parte dictum *Notic. Dign. Ill. Diſſ. XIII. cap. I. §. VII.* Neq; ignota hodienum Ludovici XII. à Julio II. facta proſcriptio, ſed qui inanes iſtas diras *contraria obnunciatione generoſe revicit, cuſo etiam aureo Numo, qui Titulos Regis Franciæ Regnique Neapolitani cum effigie ſua ex una parte, & Inſignia Franciæ ex altera referebant, cum hoc Elogio:* Perdam Babylonis Nomen. *Thuan. L. I.* Et noſtro tempore Ludovicus XIV. non diſſimilia Alexandro VII. minitari viſus fuit, violato Romæ Anno LXII. à Corſenſibus Legato ipſius *Duce de Crecquy*, cauſisq; occupati à Sede Romana Caſtri & Commachij accedentibus. Sed Piſæ poſtea An. LXIV. res compoſita fuit, & reſtitutio Dominii Caſtro Ronciglione Parmenſi, Comachii v. Modenenſi in certum tempus promiſſa, Nepotibus Pontificiis injunctum, ut Regi probarent innocentiam ſuam in commiſſo à Corſenſibus

facinore, Corſenſes vero violatæ Gallicæ Legationis rei ex urbe pulſi & æterno exilio mulctati. V. Articulos Pacis *in Diar. Europ. Continuat. X. pag. 68. & ſeqq.* Impatientiam Regis in Pontificem M. teſtantur verba Literarum, quas paulo poſt tumultum Corſenſium ad Alexandrum VII. exaravit: *Nous ne demandons rien à Voſtre Saincteté en ce recontre, puisqu' elle à fait une ſi longue habitude de nous refuſer toutes choſes, & à tesmoigner jusques icy tant d' averſion, pour ce qui regarde noſtre perſonne & noſtre Couronne, que nous croyons, qu' il faut mieux remettre à ſa prudence propre ces Reſolutions, ſur les quels les noſtres ſe regleront, Souhaitant ſeulement, que celles de voſtre Sainctetè ſoient telles, quelles nous obligent à continuer de prier Dieu, qu' il conſerve tres St. Pere voſtre Sainctetè au Regime de noſtre Mere St. Egliſe.* Conſilia, qvæ PontifexM. hoc in negocio Regi Hiſpaniæ proponi curavit, conſtirerunt oblatione Tituli *Protectoris Eccleſiæ*, juxta Ordinarium Titulum *Catholici*, Prærogativæ deinde Decreto pro Corona Hiſpanica contra Galliæ Regem, ac denique Privilegiorum Eccleſiæ Gallicæ conceſſorum in Hiſpaniæ Regnum translatione. Sed Hiſpanus ea generoſe rejecit: Der Titel des Catholiſchen Königs/ſey ſo herrlich und anſehnlich/daß der eines Protectoris wenig oder gar nichts könne hinzuthun/als welcher nichts anders ſagen wil/als eben das/was der gantzen Welt allbereits bekant iſt/ nehmlich daß die Krohn Spanien eine rechte Vormauer der Catholiſchen Religion ſey/demnach nun keine wohlgegründte und rechtmäßige Urſache verhanden/weßwegen man zu Beſchützung des H. Stuhls ſich alſo verbinden ſolte/ſo würde ſothaner Titul bey jederman das Anſehn haben/als, wann er bloß erbettelt/oder heraus geſchmeichelt und alſo gantz lächerlich auff J. Majeſt. Haupt geſetzet wäre/ ꝛc. Die præcedentz betreffend/ſo ſey das eine prærogativ, derer ſich die Frantzoſen ſo wenig gebrauchen/ daß in dem gemeiniglich ſich beyde Abgeſandten mit einander vergleichen/daß ſie in öffentliche functiones ſich nicht zugleich wollen einſtellen/noch finden laſſen/ ſothaner Accord die Sache gleich auffhebet/ und unter den Principalen eine Gleichheit machet ꝛc. Was aber die Translation der Privilegien der Gallicaniſchen Kirchen anlangt/ſo komme Ihm ſolches für als eine Sache/ darüber ſich ein jeder/ der davon höret billig zum höchſten verwundern ſolte/daß nehmlich ein ſo kluger und verſtändiger Pabſt/ wie Ih. Heil. ſind/habe glauben können/daß Franckreich ſolche Privilegien/ die von ſo

vielen

vielen Päbsten ihnen rechtmäßiger weise ertheilet und confirmiret worden / Sich solte wegnehmen lassen / und daß Er nicht zuvor gesehen hat/was für schädlichen Anfang das blosse Geschrey sothaner Translation nach sich ziehen könte. Vid. *Diar. Eur. App. ad Contin. XIX.* Quodque Turca eodem tempore in Europa tumultuaretur, non insulsum Phrenoschema concinnavit, quisquis fuit, Autor imaginis pugnantium Caponis & Galli, ac juxta istos Coqui Turcici cultrum rei culinariæ apparantis cum inscriptione: *Jam mea res agitur:* Cui seqq. Rhythmi Gallici adjecti.

l' Autheur.

CHers spectateurs approchez
Et ce combat regardez:
Ou le cocq saute de furië
De quoi le chapon se rië;
C' est pourquoi il vaudra mieux,
De les accorder tous deux.

Le Chapon Romain.

Le chapon Romain voyant,
Le cocq ainsi s' eclatant
Au combat pour resister
Hardi se va preparer,
Et excite sa chaleur
Pour demonstrer sa valeur.
Mais je crains que son effort
Ne le gardera de mort:
Car le cocq de grand rudesse,
Le pourchassera sans cesse,
De ses ailles le frappant
Et de son bec tres picquant,

Le Cocq Francoys.

Le cocq fort animé d'ire,
Contre le chapon se vire,
Pour lui faire sentir a l' heur
Les effects de sa fureur:
Et ses ergots il aiguise
Pour finir son enteprise.
Car il fait tout son effort,
Pour bien tost le mettre à mort.
De ses ailles il debat;
Pour s' eschauffer au combat,
Et levant sa crest' il lance
Ses ergots dedans sa Panse.

Le Mediateur.

Messieurs qui de vous pourra,
Dire ce qu il en adviendra,
Veu qu ils sont si eschauffez,
Et tierement animez:
Ils se perdroyent bien tout deux,
C est pourquoi il vaudra mieux,
Que tost y remediant,
On aille les accordant.
Ce coup nous seroit fatal,
Et nous touche en general;
Car leur perte accablera
Tout, & à rien nous rendra.

Le Cuisinier.

Mais voici le cuisinier,
Regardant ce combat fier,
Qui met la main aux cousteaux,
Pour leur faire sentir des maux,

Car si le cocq vehement,
Suit le chapon ardement,
Bien tost il l' atterrera,
Ou en fuite le mettra,
Puis ce cuisinier rusé,
Le voyant si bien graislé
De ses mains le ravira,
Si le bon Dieu n' empeschera:
Les Poets on beau de feindre
Des trois Furies, & les depeindre
Ayantes les cheveux de vipere,
Et allumans le feu de guerre;
Voicy la Megere veritable,
Un boute feu plus effroyable,
Le Turc vray Prince des Tenebres
Jettant sur nous flames funebres,
S' en va offrir a Mahomet,
Son Dieu d' Enfer & faux Prophet,
Un holocaust de Germanie,
Et puis de toute la Chrestienté.
O la chose digne de pitié,
Qu' il Pere d' Eglise & Fils aisné,
En fin tous deux, le Pape & Roy,
A l' Infidel viendront en proy!

Ab alio in rem istam hoc Disticho lusum fuit:

Agnoscit se Roma ream, miremur Amici,
Ad cantum Galli pœnituisse Petrum.

XIII.

Negocia Gallorum cum Imperio eodem, quod de rebus Hispanicis allegavimus, fundamento nituntur, Regibus Galliæ æmulatione qvadam ac studio impediendi progressus Austriacos, Imperii incrementis serio obstantibus. Hinc Franciscus I. Rex Galliæ per Papam Leonem X. Imperator Orientis proclamari voluit, effecturus hoc modo, ut Imperatoribus Germaniæ anteponeretur, eo quod hi Imperatoribus Orientis recentiores essent. Idemque Carolum V. licet jam Electum Imperatorem nunquam in Literis ad Legatos suos aliter appellavit, quam Regem Castiliæ. Confer. præced. *Cap. I.* §. *XIII.* Ex eadem ratione fluxit istud dissidentes â Cæsare Principes fovendi studium, quod exemplis Francisci I. & Henrici II. inprimis constitit, quibus nihil antiquius fuit, quam Protestantes Germaniæ contra Cæsarem juvare, utut Protestantibus in proprio Regno suo maximopere adversarentur, eoq; Henrici II. & Mauritii Electoris Saxoniæ fœdus, quod appellabatur Chamborticum, tantopere commendat Ancellus Henrici IV. ad Principes Germaniæ Legatus ap. *Thuan. Hist. L. CXVIII.* Idem deinde Ludovicus XIII. & Ludovicus XIV. inito cum Suedis fœdere confirmarunt; Henricum IV. etiam animum Imperio applicuisse Scriptores istorum temporum passim observant: Vid. *Forstn.*

Forstn. in Lib. VI. Ann. Tac. p. 862. Indeq; qvod fœderatis in Germania contra Imperatorem in causa Juliacensi & aliis opem laturus crederetur, interfectum fuisse aliqvi, licet sine fundamento, suspicati sunt. Succesfit tandem transactio inter Imperatorem nostrum & Regem Galliæ instituta Anno MDCXLVIII. & Articulis Pacis Germano-Gallicæ confirmatâ. De Locis qvæ Gallo tunc cessa fuerunt §. II. actum; Ex adverso autem Rex Galliæ se recepit Archi-Duci Oenipontano Ferdinando Carolo pro compensatione partium cessarum III. Milliones librarum Turonensium triennii spacio soluturum, item duas Tertias debitorum Cameræ Ensishemianæ suscepturum &c. *Vid. Art. Pac. Germano-Gall.* in Theatro Pacis A. LXXIII. edito, item in *Append. ad Histor Brachelij. p. 104. & seqq.* Sed nec pecuniæ justa solutio secuta, nec finis impositus agitandis adversus Germaniam consiliis: Ideo plurimæ prætensiones in Civitates Alsaticas posthac qvæsitæ: Mox An. MDCLXVII. imminente Bello Hispano-Belgico Castella Hassiaca ad Rhenum petita, obtinenda quoque, nisi aliunde maturius occursum fuisset: Inde occasione Belli Belgici A. MDCLXXII. Germaniæ denuo aperta vis illata, tandemq; factum, ut Pacificatione Neomagensi A. MDCLXXIX. Mense Februario Friburgum cum locis eo pertinentibus loco Philipsburgi Regi Galliæ cederetur: Quæ pluribus infra edisserenda in Historia Germaniæ.

XIV.

Parlamentorum in Gallia præsens usus vix alius, quam ut privatas lites dirimant. Singulis sui Præsides, Senatores, Procuratores Generales & Advocati Regii. Qua originem creduntur *Missis* succesfisse *Dominicis*, qvorum nascente Regno Galliæ prima autoritas fuit, hinc ducto nomine, quod extra ordinem in Provincias mitterentur à Rege Domino dirimendis controversiis, quam ipsi Parlamentarii allegarunt in Comitiis Notabilium A. MDCXVII Rothomagi celebratis ap. *Gramond. L. III. p. 183.* Numerum & Ordinem docuimus *P. I. cap. VI. §. II. fin.* *Parisiense* Supremum est, à quo & Edicta Regia confirmari, s. phrasi usitatâ, verificari solent. Id v. utrum in speciem fiat, an ut robur aliquod inde hauriatur, is facile æstimabit, qui absolutam hodiernorum Regum Galliæ Monarchiam consideraverit. Ideo cum A. MDCXX procrastinaret Edicta pecuniæ populo exitiosa Actis inserere, Væræus Procancellarius Ludovici XIII. præsente Rege ipsi objicere: *Præpostere jussis obluctatum fuisse: Primam aut alteram ad summum admoni-*

monitionem permissam esse, si perstet Rex propositi tenax, superesse cæcam obedientiam. Instituta apud Gallos Parlamenta molliendæ, non adimendæ Regibus potestati, qui secus dixerit plane ignarum esse aut contumacem: Eo circulo circumscribi Parlamenti potentiam: Quod extra fiet conatus esse irritos, corporisq; in animam, (per quam stat & vivit) motus ferocitate truces, impotentia imbelles, quæ gratis à Regibus publicæ libertatis amantibus concessa Parlamentis: Ut de Edictis censeant, male ab ipsis in Officii necessitatem transmitti: Posse pro Regis arbitrio adimi, quæ precario possidentur: Edictorum & de Rep. cognitionem Parlamentis indebitam penitus, nisi quatenus Regi placuerit; Inhibente eo, ut sæpe inhibet, privatorum esse judicia, nulla autoritate fulcita: Privatas controversias in Parlamentis, causas publicas arctiore in Concilio transigi oportere, Rege coram. Pertinaci Edictorum refutatione instrui perniciose populum, ut Regum jussis contradici possit, ut alieno arbitrio regnent, non aliter valituris ipsorum Legibus, quam si Senatus Consulto firmentur. Exhiberent se posthac in officia quisq; sua, quod cæca obedientia fecerint, qui contra faxit, exciturum in se Regis iras, proximoq; perduellioni crimine & daturum impotentiæ specimen & pœnas luiturum &c. ap. *Gramond. L. V. p.* 177. Cui responderunt quidem, & coævam Parlamentis de Edictis cognitionem, usu deinde confirmatam ostenderunt: Ludovicum XI. Parlamenti membra, à quibus repulsam passus fuerat, postquam tempore ira desæviisset, Patres Patriæ appellasse, gratias ipsis egisse, rogasse enixius, ut perstarent posthac iisdem in Remp. fide & animo, malle se Regem esse tam strenue audentium, quam parasitorum, quorum adulatio exitiosa sit Regibus æque ac populo; Hunc tamen regnandi fuisse avidissimum, ac de eo circumferri, non ante pleno jure regnasse Reges & positam ab ipso autoritatem Regum extra ephebos. Nec minus Parlamenta adhibita administrationi publicæ. Post captum ab Anglis Johannem Regem Proceres Regni una cum Parlamento prospexisse, nequid detrimenti Resp. caperet, restitutasq; res Gallicas sapientibus Parlamenti consiliis: Carolum V. cognomine sapientem Bellum indixisse Anglorum Regi Edvardo III. Parlamentiq; consilio Aquitaniæ & Pictonum Provincias recepisse: Parlamento deberi reconciliationem familiarum Aurelianensis & Burgundæ. Oppressum à Julio II. P. M. Ludovicum XII. ex consilio Parlamenti sui prospexisse autoritati Regiæ; Eundem Senatum huic Ludovi-

vo fu-

co fuiſſe autorem nuptiis filiæ cum Franciſco I. ineundis, atque tunc ad Turones vocatos Parlamenti Proceres autorando facto: Franciſcum I. Ludovici ſucceſſorem prælio infelici in Italia victum & captum à matre Parlamenti ope regno reſtitutum. Adhuc Carolo IX. regnante latam Legem, qva vocatis Principibus & Regni Gallici Primoribus in arctiore Regis Concilio cautum, ſiquæ ad fidem Catholicam aut rem Galliæ ſpectantia proponi opus, ut non alibi proponerentur, qvam in Parlamento; Id actum magno omnium Ordinum applauſu, proviſumqve dein in Parlamento per celebre Edictum, cui à menſe Julio nomen, neqvid detrimenti Reſp. caperet. Deniq; ipſam Regis Matrem Galliæ Regentem & Regem paulo poſt majorem ætate ſolenni placito pronunciatum. Vid. *cit. l. Gramond. p. 280. 281.* Sed prævaluit nihilominus Regis Autoritas: Similia exempla collegit *Hippol. à Lap. de R. St. & Burgold. Part. I. Diſc. VI. n. 6.* Nunqvam vero duriorem ſortem, qvam noſtro tempore Parlamentum ſubiit; Et pars ejus An. MDCLXI. cum adhuc præfracte inhæreret poteſtati ſuæ, à Rege in exilium ire juſſa fuit, reliqvis exemplo illorum ſapientibus & Regis ſupremam poteſtatem adorantibus. Plura de Natura Parlamentorum, & reliqvorum Miniſtrorum Juſtitiæ Vid. in Libris de Statu Regni Galliæ; Et A. *MDCXXXIX.* prodiit *Girardi* Advocati Curiæ Scriptum à *Jac. Jolly* Pariſiis editum: *Trois Livres des offices de France; Le Premier des Parlemens & officiares d'iceux; Le ſecond des Chanceliers, Gardes des Seaux &c. Le Troiſieme des Baillifs, Seneſchaux, Prevots, Juges* &c.

XV.

De *Paribus* Franciæ actum Notic. Dignitat. Illuſtr. *Diſſertat. VII. cap. I. §. V. De aliis Dignitatibus Galliæ ead. Diſſert. & ſeqq.* Ordines præterea Gallia tres habet, Clerum, Nobilitatem & Tertium ordinem, *Le Clergé, La Nobleſſe, Le Tiers Eſtat*; Tertius ordo Magiſtratibus, qvos Subalternos vocant & minore populo conſtat; Nobilitas Nobilibus, qvi arma profitentur. His Comitia Galliæ Generalia conſtant, qvæ haberi invaluit, ubi pravorum libidine aut deſvetudine Legum vetera Regni jura, qvæ fundamentalia vocant, aut convulſa penitus, aut ne convellantur, juſtus eſt timor. Nec valent Politicæ Leges, niſi in qvas trium ordinum conſenſus eſt; Qvi tamen non ſufficit, confirmare enim Regium eſt munus pro arbitrio. *Gramond. Lib. I. p. 58.* Plura vid. in Scriptis *de l'Eſtat de la France.*

XVI.

Jus Gallicum duûm generum hactenus fuit, Scriptum & Consuetudinarium: Scriptum Romanum est, Consvetudinarium mores & consvetudines Gallorum propriæ. Qvo qvidem respectu & JCti Gallici Galliam in duas partes dividunt, in Provincias Juris Scripti,qvæ Jure Romano utuntur, & Provincias Consvetudinarias, qvæ Consvetudinibus propriis reguntur. Provinciæ Juris Scripti generaliter omnes sunt, qvæ Territoriis Parliamentorum Tholosani, Burdegalensis & Gratianopolitani comprehenduntur, in qvibus omnes causæ secundum Jus Civile Romanorum exacte dijudicantur, tanto cum juris hujus amore, ut cum aliqvæ earum ad coronam redirent, conditionem apposuerint, ne Legibus & Consvetudinibus Gallicis obnoxiæ essent, sed omnia judicia ex Jure Romano exercerentur. Quod etiam in ipsis appellationibus ad Senatum Parisiensem observatur, ut causæ earum ab his Provinciis profectæ ex Jure Romano decidantur. Juris Consvetudinarii prima origo à Francis, Vandalis, Burgundionibus,qui variis in partibus Galliæ egerunt. Quibus postmodo Reges Francici suas addiderunt Constitutiones pro regimine Gallorum, quæ omnes generali nomine *Legis Salicæ* appellatæ sunt, notusq; est celebris Legis Salicæ hujus Articulus de Fœminarum succesſione in Terrâ Salica, de quo Angli Galliq; bello diuturno certarunt & JCti Gallici adhuc contendunt, utrum de Terra Coronæ Regiæ sola, an etiam de privatorum hereditatibus intelligendus sit? Legem Salicam deinde Carolus M. auxit suis Capitularibus, ipsiq; XXIII. Articulos addidit. Sed secuto Capetinorum Regimine in desvetudinem abiit, Regibus novas Constitutiones pro Majestate sua sancientibus,qvarum quidem priores pleraq; temporum injuria perditæ sunt, eæ vero quæ post D. Ludovicum & ab A MCCXXIX. prodierunt conservatæ & editæ apud Gallos habentur, quæ in immensum numerum jam excreverunt: Quo factum etiam, ut posteri Reges de Jure Gallico inde formando sæpe cogitaverint, & Henricus III. in Conventu Ordinum Blesensi tale munus Juris Gallici ex Consuetudinibus Provinciarum & Regum Constitutionibus colligendi demandavit celeberrimo JCto Barnabæ Brissonio,aliisque primariis Galliæ JCtis, qui illud perfecissent, nisi Regis & Brissonii mors propositum interrupisset. Vid. plura de hisce talibus ap. *Arth. Duke de Usu & Aut. Jur.Civ.Rom.L.II.c.V.* Sed felicius res hodierno Seren. Regi Ludovico XIV. successisse videtur, cujus autoritate ac jussu *Codex* ita dictus *Ludovicianus* MDCLXVII.

A. MDCLXVII. in normam exercendorum judiciorum introductus fuit: De quo, cum alia ad manus non sint, ita Autor *Diar. Eur. Contin. XVII. p.* 671. Mitwochs am 6. 16. saß der Ober-Præsident des Parlaments zu Paris in der grossen Kammer / und gab die Abschiede nach dem Codice Ludovici: Dieser befahl danebest den procuratoren des Parlaments an / das sie den Codicem examiniren und zusehen solten / ob etwas darinnen enthalten seyn möchte / das nicht werckstellig könte gemacht werden; Worauff nachgehends die alten Procuratores dem General-Procuratorn, Harley / Bittweise vortrugen / warumb sie den Codicem Ludovici in etlichen Stücken zur Execution nicht bringen könten. Nichts destoweniger ward wochentlich mehrmals Versamlung gehalten beym Staats Rathe / Hn. Pusſion, umb auch den andern Theil des Codicis, begreiffend die Criminal-Sachen / vollends in Richtigkeit zu bringen. Nicht lange hernach liessen der Ober-Præsident und der General-Advocat / Herr Talon, jeder sich mit einer wolsprechenden Rede in Parlament hören / worinnen sie deß Königs Victorien, und insonderheit dessen Sorge für die Ruhe der Gemeine / sehr umbständig mit anführten / und daß zu solchem Ende der Codex Ludovici mit in Execution müste gebracht werden / wobey der Herr Talon insonderheit den General-Procuratorn deßhalben rühmete. Nach diesem wurde beym Staats Rathe eine Schrifft eingereicht / vermittelst welcher der König haben wolte / das man in Sachen die Sr. Majestät betreffen / den Codicem Ludovici nicht gebrauchen solte / auch nicht bey den Electionen / und so offt sich deßwegen Schwerigkeit hervor thäte / solte man es Sr Majestät hinterbringen; Unterdessen ward in dem Parlament allezeit auff mehrgedachten Codicem gesprochen. Cæterum inter celebriores Consvetudinum Gallicarum Scriptores sunt: *Le grand Coustumier general contenant toutes les coustumes generales & particulieres du Royaume de France & des Gaules par* Charles du Moulin. *Pandectes ou Digestes du Droict François par* Louys Charondas le Caron JC. Paris. T. II. *La Bibliotheque ou Thresor du Droict François, auquel sont traitées les matieres Civiles, criminelles & Beneficiales tant reglées par les ordonances & Coustumes de France, que decidées par Arrests des Cours Souveraines par* M. Laurens Bouchel *Advocat en la Cour de Parlement, &c.*

XVII.

Regnum Galliæ ut ſuperioribus Annis per *Miniſtros Status* adminiſtratum fuerit, Orbi notisſimum eſt, quemadmodum & olim ſub prima Merovinorum familia tales admiſit, licet alio & quidem *Majorum Domus* nomine. Sed horum potentia eo usq; excreſcebat, ut ipſi juberent, decernerent, ſua autoritate reſcripta conderent, ſolo Regio titulo relicto Regibus. Cujusmodi exemplum de Carolo Marcello occurrit in *Conſtitutionibus Imp. Goldaſti Tom. I. p. 14.* unde factum tandem, ut ipſi loco Regum ſe throno intruſerint, & Pipinus Major Domus ejecto Childerico Regnum occuparit. Vid. *pluribus de Majoribus Domûs Regiæ libellum vetuſti Scriptoris in Tom. II. Script. Gall. du Cheſne p. 1. Confer. Boxhorn. in Hiſt. Univerſ.* Henricum M. plurium conſilio & autoritate res publicas concesſisſe, nec unqvam in unum contulisſe Imperii molem, Scriptores Vitæ ejus pasſim annotant: Ideo cum Roſnæus qvi credebatur primas in Aula ejus tenere, aliqvando inſtantius rogaret, ut Henricus Petro Fenouilleto, Viro Docto & Eccleſiaſtæ inſigni Epiſcopatum Pictavienſem conferret, Rex præter omnium opinionem Epiſcopatum hunc Abbati Rochepozæo contulit. Paulo poſt v. cum vacaret Epiſcopatus Mompelienſis, proprio inſtinctu miſit quæſitum Fenouilletum, venientiq; ſe conferre Epiſcopatum hunc dixit, ſed ea lege, necui alii, qvam ſibi ſoli eum acceptum ferret. V. *Perefixe ad An. MDCII.* Conf. *Gramond. Lib. I. fol. 9.* Sed ſtatim poſt mortem ejus transmiſſa in Reginam, Ludovici XIII. matrem adminiſtratione, *Marchio Ancræus* nomine gentilitio Conchinus dictus emerſit, qvi titulo Mareſchalli Galliæ primum miniſterium capesſivit, ſed ſeu qvod inſolentius ſe gereret, ſeu qvod invidiæ declinandæ impar esſet, jusſu Regis obtruncatus & mox fruſtillatim diſcerptꝰ fuit An. MDCXVII. d. 24. April. in cujus Tragicum occaſum à Maphæo Barbarino poſt P. M. Urbano VIII. hoc Epitaphio tunc luſum fuit:

Eheu rerum vices! Gallicum Sejanum, Regno propinqvum, Regi proximum pœnitens aut fatigata fortuna deſtituit. Principum invidiæ victima mactatur, ut Sacer homo ſaginatus ſangvine publico Galliam expiet: Ferrum expertus, male qvi cupivit aurum. Regnum qvi vivus in partes ſecuit, mortuus ſecatur in fruſta. Æqvius an immanius? Diris, ſibilis, inclamationibus, plebs furens juſta fecit: Tracto, diſcerpto, nullibi aut ubiq; ſepulto. Eheu qvam disſimili exitu clauditur aulicorum fabula. O rerum vices! O fata!

Vid. *pluribus Gramond. Lib. II. pag. 126.* Et Appendicem ad Autorem *des Histoires des plus Illustres Favoris*: Secutus *Luynaus*, qvi Regi svasor cædis Ancræi fuisse creditus, unusque secuto tempore omnia possedit ac distribuit immensa autoritate, sed brevi, qvippe Epidemica lue mortuus An. MDCXXI. & minori cum Regis ac suorum, qvam creditum, desiderio, nec sine tristi humanæ vitæ speculo, ut, dum nondum exhalaverat animam, deessent amici, familiares, Medici, & supellex omnis: De qvo Vid. *sæpe cit. Gramond. Lib. XI. p. 520.* Hunc excepit *Cardinalis Richelius* & Richelium *Mazarinus*, uterq; feliciori cum progressu & exitu, neuter tamen ab omni fortunæ seqvioris impulsu immunis. Statim enim post cædem Ancræi, Richelium tunc Episcopum Lucionensem, Avenionem in honestum aliqvod exilium migrare oportuit, qvo in secessu etiam libros contra Reformatos consignavit. Vid. *Gramond loc. proximè cit.* Nec si in vivis mansisset diutius, summo loco staturus fuisse putatur, Rege prementis potentiæ pertæso, multaq; de moribus ejus conqvesto. V. *Priol. Lib. I. cap. III. IV.* Mazarinus autem aperto exilio Galliam relinqvere coactus fuit. V. *præc.* §. *IX.* Interim fortuna utriq; serviit, qvod Principes Servatores & Vindices haberent. Richelius Regem ipsum adversus blanditias maternas obdurandum, qvem etiam primum motâ, mox planè exclusâ Matre rexit; Mazarinus Reginam, qvacum & communem invidiam sæpè sustinuit. Origo ipsorum dispar erat, Richelius in Gallia natus trito jam à Majoribus itinere supremam dignitatem adiit; Mazarinus in Sicilia progenitus nemine præeunte ad culmen istud evasit; Ingenium Richelii erat acre & vehemens, Mazarini subtile & morarum patiens. Richelius in Rempubl. omnes curas consumebat. Mazarinus ita Reip. consulebat, ut sua etiam respiceret & communes cum privatis rationes conjungeret. Richelius severior erat, sed in superbiam inclinans; Mazarinus humanior, sed avarus. Tempora nacti sunt diversa, Richelius turbatam Rempub. & tum Protestantium bellis tum discordia Principum accisam; Mazarinus magis pacatam, & in qua factiones pleræque sublatæ erant, quæ & similia *Vid. in Keuchenii comparatione Cardinal. Mazarini & Richelii*, quam & hoc alloqvio ad Galliam claudit:

Par impar, tamen ambo pares virtutibus, ambo
Ingenioque pares, Imperioque pares.
Richelius Regni fautor sit, Julius Autor,
Ambo decus sceptris constituere Tuis,

Disce quod advertas, pia Gallia, disce quod istis,
Rexerit Imperium dextra sinistra Tuum:
Nempe salus, Lex summa, Themis, Rex, omnia Regis
Omnia Cardinibus ritè stetere suis.

Conf. Autor Vitæ & ministerii amborum *Richelii & Mazarini.* Obiit Cardin Richelius M Decembri Ao. MDCXLII. Mazarinus A. MDCLXI. d. XXVII. Februarii, cujus mortem qvam ægre Rex tulerit, testantur literæ ejus ad Regem Hispaniæ datæ, qvas Vid. in *Diar. Europ. Cont. V. pag. 510.* Ejusdem Testamentum testem amplissimarum opum ipsius, habes *ibid. p. 411. & seqq.* Richelii TESTAMENTUM POLITICUM hoc circumfertur:

ABITURUS è vita loquor vera, eo momento, quo nemo mentitur, audi posteritas verba extra vitam prolata & viva, lege testamentum ultra tempus scriptum ne fallat, intra æternitatem ne pereat.

Electus in primarium Regis mei Ministrum, id primum intendi, ut Regem meum facerem Regum primum, volui Christianissimum esse & potentissimum, volui primogenitum esse Ecclesiæ & Europæ, volui esse Justum, ut sua Orbi restitueret, & Orbem sibi. Hæc prima mea cogitatio, Majestas Regis, altera magnitudo Regni.

Inveni Galliam minorem seipsâ, decreverant omnia præter linguam, hæc quoque excedebat Galliam & erat Gallica, populi olim subditi negabant se esse nostros lingua nostra, Galli erant ut hostes Gallorum, armabatur Gallia in seipsam, utebatur hostis nobis in nos ipsos, & victus, & victor Gallus erat: Idem fortis in gloriam alienam, & perniciem suam,

Hic igitur ministerii mei scopus, restituere Galliæ limites, quos natura præfixit, reddere Gallis Regem Gallum, confundere Galliam cum Francia, & ubicunq; fuit antiqua Gallia, ibi restaurare novam.

Tria opponebant se votis meis, obsistebat Gallia ipsa sibi hostis sui, obstabat Hispania, quæ ex Orbe facere unam domum cogitabat, si Galliam efficere posset partem domus: Obstabant finitimi populi, idcirco amici Hispaniæ, quia hostes esse non poterant.

Ut perrumperem hos obices conciliavi Galliam sibi, ut extra se hostis esset; Occupavi Hispaniam domi, ne esset negotiosa foris, ostendi sociis libertatem, & coegi aliquos etiam invitos liberos esse.

Duo

Duo malè habebant Galliam, hæresis & libertas, emendavit utrumque malum Ludovicus armis suis, & consiliis meis.

Primum malum adeò excreverat, ut intra unum regnum plura regna censerentur; Tolerata à Regibus Religio, legitimum Regem vix tolerabat, ex ducentis arcibus securitatis totidem effecerat propugnacula rebellionis, intra centum urbes centum conflarat Respublicas, intra Rupellam incluserat rebellionem & seipsam: Inde imperabat mari, nectebat fœdera cum hostibus Galliæ, partiebatur authoritatem Regiam, & ne uni Regi serviret, pluribus Regulis serviebat.

Aggressus sum hoc monstrum, quod alii ante me Ministri irritare metuebant, expugnavit Rupellam Ludovicus, & intra unam urbem omnia elementa vicit, recepit trecentas arces anno uno, & singulis ferè diebus triumphavit: Intra Galliam superavit alterum regnum, & bis Regem se fecit, & nequis de pietate causa dubitaret, pugnavit armis Ludovicus & Deus miraculis.

Alterum Galliæ malum erat libertas; Amabatur Regia dignitas non potestas, timebantur subditi, & peccabant ut timeri possent, emebantur obsequia quæ gratis debebantur, redimebantur auro offensiones suppliciis digna, attribuebantur pensiones, ne quis rebellis esset, libertas erat conscientiarum & necessitas criminum, leniebatur malum muneribus & crescebat lenitate.

Ut mederer huic malo, volui amari Ludovicum & timeri Justum; Volui Imperium esse penes unum & penes omnes obsequium, volui deberi amorem Regi, non emi, volui aurum virtutis præmium esse non sceleris, volui fidelitatem necessariam esse non liberam, docui obedientiam cœcam, atq; hac in parte penè Religiosos volui esse Francos.

Post erectam Galliam, Hispania deprimenda erat, quæ tot annis Galliam oppresserat: Duæ res fundabant Hispaniæ majestatem, consilii gravitas, & regni potestas.

Adeo sanctum erat Madritense consilium, ut componere illud omnes virtutes crederentur, præsidebat Religio, ut pietatem rebus prætenderet, aut colorem; Assistebat sapientia, ut res futuras exhiberet, antequam essent, comitabatur fidelitas, quæ tunc tantùm revelabat facienda, cùm erant facta.

Perturbavi Madritensem sapientiam, dum arcana detexi, occultavi

res futuras ne viderent, præoccupavi agenda ne inciperent, objeci res factas ne faciendas decernerent, supplantavi consilia dum materiam subtraxi, impedivi agenda dum prior egi, decoloravi Madritensem sapientiam, dum fucum deterfi, mirata est Hispania revelari arcana quæ nondum texerat, evulgari consilia, quæ nondum cœperat, & fieri ab aliis quæ meditabatur facienda, tunc primum doceri cœpit artem sapiendi, quam ante docuerat, tunc imitari coacta est quod invenerat, tunc mirata est Madritum esse Parisiis, nec Parisios Madriti.

Alterum Hispanicæ fortunæ fundamentum erat potentia: Una domus erat & multiplex, eadem & diversa, particula mundi, & mundus minor erat hac parte suâ: hæc intra se oriri videbat solem & occidere, hæc eos mundos invenerat quos Alexander cogitabat, hæc tribus Orbis partibus quartam adjecerat, hæc cùm implere patriam non posset, occupare Europam ambiebat.

Id ut perficeret, exhauriebat novum orbem, ut antiqvum ditaret: & jam tantum metallorum profuderat, ut rarius aurum esset ubi nascitur, quam ubi venditur: Eo auro emerat Europam ferè totam, aut corruperat; Amabant populi hoc metallum, vel timebant, eo primùm amicos, deinde socios, postremò servos mercabatur, nulla ferè urbs erat, cui Hispania non commodaret, quod deinde repeteret.

Nullibi tamen studiosius miscebat hoc venenum, quàm intra Galliam, quia emptam putabat Europam, si emere posset Galliam, eo auro corrumpebatur fides subditorum, tentabatur favor Nobilium, sollicitabatur amicitia hæreticorum, & quorum displicebat fides, eorum emebatur fidelitas.

Ut mederer huic malo, divisi unam domum ne major esset, interrupi commercia ne orbem emeret, ingressus sum domum ipsam, & inveni vacuam, dum hostes occupat, alienam: Centum urbes, septem Provinciæ, aucta tertiâ sui parte Gallia, imminuta meliore sui parte Hispania, docet quantum acquisierit Gallia, & quantum amiserit Hispania, utraq; tamen recepit antiquos terminos, sed altera amisit novos.

Nec tantùm restitui Galliæ fines suos, sed Affines (quod erat tertium malum) deserebant Galliam socij, quia eos Gallia deserebat, fiebant amici Hispaniæ, ut servi essent, emebantur promissis, onerabantur titulis & omnis hæc amicitia honesta servitus erat.

Osten-

Ostendi Europæ libertatem, dum ostendi Regem, ostendi Ludovicum fortem, ut alios defenderet, Justum ne aliena retineret, amicum ut gratis beneficus esse vellet, ostendi Romæ asilum intra Galliam, quod debuit esse Orbi intra Romam; ostendi Italiæ, Galliam tueri velle quod dedit, non repetere, ostendi Germaniæ liberam esse posse, si neutra esse vellet, ostendi Electoribus quis eligi posset, & quis eligi nollet, ostendi Protestantibus placere eorum libertatem non fidem, ostendi Catalaunis quid sperare possint subditi, si tantum impetrarunt amici, ostendi Lusitaniæ portum intra Galliam, & Galliæ portum intra Lusitaniam.

Sic correxi timorem Orbis, dum ostendi quid timeret, sic docui superari posse, quod victum est, sic ostendi Orbi, præterire ætatem Hispaniæ, & redire seculum Galliæ.

Perge Ludovice, ut cæpisti, absolve victorias, quas inchoasti, ostendi quò progredi posses, & ubi desinere, ostendi aliena nunc regna, & quondam tua, ostendi quid debeas Orbi, & quid tibi.

Accipe librum quem tu ipse dictasti, habes in prima parte artem belli, quam ex Heroë desumpsi, habes in altera parte artem pacis, quam ex te pacifico didici, habes in tertia parte artem Regis, quam ex te Rege descripsi, habes ubiq; artem Ministri Politici, quem tu ipse formasti.

Autor ejus P. Labbé, prodiitq; nuper de novo simul *Testamento* Ejusdem *Christiano* cum judicio *Forstneri de moderno Imperii Statu:* Sed alius paulo sequius tale in eum protulit.

Asta Viator, qui properas, quod usquam fuit,
Videbis & audies,
Hic tegitur.
JOHANNES ARMANDUS DU PLESSIS
DE RICHELIEU.
Clarus Origine,
Magnus Ingenio,
Fortuna Eminentissimus,
QUODQUE MIRERIS,
Sacerdos in Castris,
Theologus in Aula,
Episcopus sine plebe,
Cardinalis sine titulo,

Rex ſine nomine,
UNUS TAMEN OMNIA,
Naturam habuit in numerato,
Felicitatem in Conſilio,
Ærarium in peculio,
Securitatem in bello,
Victoriam ſub ſignis,
Socios in procinctu,
Amicos in Obſequio,
Inimicos in carcere,
Cives in ſervitute:
Hoc uno miſer, quod omnes fecit miſeros.
TAM SECULI SUI TORMENTUM,
QVAM ORNAMENTUM.
Galliam ſubegit,
Italiam terruit,
Germaniam quasſavit,
Afflixit Hiſpaniam,
Coronavit Luſitaniam,
Cepit Lotharingiam,
Accepit Cataloniam,
Fovit Sveciam,
Truncavit Flandriam,
Turbavit Angliam,
LUSIT EUROPAM,
POETA PURPURATUS:
Cui ſcena Mundus,
Gloria Siparium,
Regia Gaza Choragium fuit.
TRAGICUS MAXIME QVI FABULAM
MALE SOLVIT.
Poſt Regnum ſuis diſtributum
Paupertatem populo imperatam,
Diſſipatos Principes,
Nobilitatem exiliis & ſuppliciis exhauſtam,

Senatum autoritate ſpoliatum,
Exteras gentes, bellis & diſcordiis vaſtatas,
Pacem terrâ mariq; profligatam.
Cum fatiſcente corpore, animus ægre grandioribus conſiliis vegetaret, & nullius non intereſſet, aut vivere, aut ipſum mori, jamq; bona ſui parte mortuus, aliorum tantùm morte viveret, derepentè ſpirare deſiit & timeri.

O FLUXA MORTALITAS, QVAM TENUE MOMENTUM EST, INTER OMNIA, NIHIL!

Mortui corpus rheda extulit,
Seqvuti pedites equitesque magno numero
Facem prætulerunt Ephebi,
Crucem nemo:

QVIA CURRUS VEHEBAT PUBLICAM.

Deniq; hunc tumulum implet non totum,
Quem Europa non implevit,
Inter Theologos ſitus magnum diſputandi argumentum.
Fidem Regi ſervavit,
Spem Civibus reliquit,
Charitatem ab hæredibus abſtulit,
Quo migravit, Sacramentum eſt.

HOC TE VOLUI VIATOR:
HIC TE METIRE ET ABI.

Ac ut Mazarinea quoq; attingamus, allegamus ex iis, quod à *Dionyſ. Salvagnio Boesſio* Conſiliario Regio & in ſuprema Rationum Fiſci in Delphinatu Præſide in memoriam ejus conditum eſt, additum quoque *Galeat. Gualdi* Hiſtoriæ Pacis Pyrenææ à *Petro Axenio* editæ, hoc tenore.

JULIUS hic jaceo, Latius natalibus, ortu
Sicanius, ſummo Regni moderamine Gallus,
Alter ab Armando, ſed enim quem nemo ſequetur,
MAZARIS. Europæ tam notum nomen, iniquæ
Arduus invidiæ domitor, qui fœdere pacto
Francigenas inter, ſolerter inter Iberos
TERESIAM, qua non anguſtior altera, junxi
Connubio LUDOVICE, Tibi propriamque dicavi
Ille ego Mazarides, qui nulla cæde cruentus

Impavido vidi mortis confinia vultu,
Extinctum pullo quem Regia luxit amictu;
Nunc etiam è tumulo Francorum consulo rebus
Usq; adeo fidis, quæ verba novissima dixi
Consiliis memori Ludovicus pectore servat.

Prostant & alia in sequiorem partem de ambobus tradita; Sed qvis sine vituperio fuit, cui in arduis versari contigit? Inhumanum certe publicare occulta clarorum virorum vitia, nec sine ratione Plutarchus in Vita Cimonis scripsit: *Arduum esse, vel potius fieri non posse, uti ullius hominis vita ostendatur, quæ omni vacet macula, aut pura sit, ac proinde recitandis honestis veritati satisfieri debere, Offensas autem & vitia, quæ ex aliquo animi motu aut ex temporibus Reip. actionibus intercurrunt pro claudicationibus potius alicujus virtutis, quam pro improbitate habendas, neq; in scribendo nimis diligenter & ad amussim explicari, sed veluti rubore sortis humanæ suffundi debere, quæ nihil boni sincerum, neq; mores ac virtutem edat omnis culpæ expertes:* Quam sententiam quoque suam facit & prolixe tractat iniquus alias Hominum censor *Scioppius, L. de Stil. Histor. p. 250. & seqq.*

Hodiernus Status Galliæ quamvis Henrici temporibus accedat, nec unum ferat, penes quem summa rerum sit, selectos tamen arcanorum participes Ministros Rex admisit Dominos *Tellerium, Lyonnæum atq; Colbertum*, nunc Marchionem de Croisſy: Qvem ipse Mazarinus morti vicinus destinata mentione commendavit, *in eoq; plurima se amasse professus est, præcipue fidem & curas, ac cum limatissimo judicio plerisq; mortalium ignotam sinceritatem, quem nemo & qui neminem unquam falleret.* Priol. L. XI. c. XI.

XIIX.

Inter Singularia Galliæ reponendum vulgare istud: *Galliam Servos non pati*: Servos peregrinosq; quotquot Gallicos fines attingunt, eo ipso liberos fieri. Vid Exempla hujus rei ap. *Bodin. De Rep. Lib. I. cap. V. p. 41. Lans. Orat. pro Gallia pag. 116. 117.* Sed quam verum sit, ipsi Galli ambigunt. Quam in rem *Lansius* citat verba *Car. Molin. Annot. ad Consv. Biturig. Tit. I. Art. I. Urbs Parisiorum non habet hoc privilegium: Car le Seigneur de Chasteauroux en Berry vendica son serf, qui s' estoit retiré, & fait Bourgeois de Paris, & obtint la provision. Itaq; Senatus judicio patroni causa obtinuit adversus Abbatem Divæ Genovefæ. Qvidam dicunt,* pour

pour le regard des ſerfs des Seigneurs, qui ſont hors de ce Royaume; *Sed non eſt expeditum.* Or. Contr. Gall. p. 252.

Colorem Album pro Regio habent; Nec cuiquam antehac permisſum Albo Eqvo urbem ingredi, quod alborem Summæ in Regno poteſtatis indicem putent. Quamobrem cum Carolus V. Imper. Lutetiam Pariſiorum ingrederetur, & Franciſcus alias ipſum variis honorũ argumentis proſecutus fuisſet, atro tamen Eqvo ad ingresſum donavit, ſolo interim Franciſco Eqvo Albo incedente. *Bellaj. Lib. XVI.*

Nomen *Ludovici* in bonum omen interpretati ſunt, ex quo tot Ludovicos res ſuas ſtabilivisſe ſenſerunt; *Henrici* pro infauſto habent, ob tragicos trium Henricorum exitus, cecinitq; hanc rem in Henricos pariter ac Jacobos Scotiæ non nemo è Poetis Gallicis ap. *Lanſ. or contr. Gall. p. 205.*

Il ne faut plus nommer HENRYS les Roys de France:
La mort par deux couſteaux & un eſclat de Lance,
A tué trois HENRYS: L' un jouſtant a Cheval,
L' autre en ſon Cabinet, le tiers en ſa Caroſſe.
Cinq Roys du nom de JACQVES ont fait croire a l' Eſcoſſe,
Qu' il y a dans les noms quelque ſecret Fatal.

In Sacris Reges Galliæ tempore Inaugurationis ſuæ *Sacramentum ſub utraque percipere* dictum *Notic. Dign. Ill. Diſſ. V. c. I. § IV.* Iidem Majorennes fiunt Anno ætatis XIV, quod & Portugalli imitantur. Vid. *Thuan. L. LXV. ad A. MDLXXIIX.* & Hiſpani, V. *præc c. I. §.* VII. fin. Pro Tutelari antehac *S. Dionyſium* habitum, nunc v. *Divam Mariam* ſubſtitutam traditum *cit. l. Diſſ. VI. c. III. §. X.*

XIX.

Comitatus Avenionenſis ſ. Veniſſæ, *La Comté de Veniſſy*, pars Galliæ Narbonenſis, olim Romanos habuit Dominos; His ſucceſſerunt Gothi, Burgundiones, Franci. A Johanna Regina Neapolis & Siciliæ Clementi VI traditus fuit circa A. MCCCXLIII. Qua ratione, docet inſcriptio in atrio quodam Palatii, quo imagines exhibentur Pontificum, qui Avenione ſederunt, legenda: *Clemens VI. Avenionem Sanctæ Apoſtolicæ S. emptionis Titulo acquiſivit A. MCCCLIII.* Franciſcus de Clapperiis in Hiſtoria de Comitibus Provinciæ, Johannam id ideo feciſſe ſcribit, ut Ludovico Tarentinorum Principi, cui poſt mortem primi mariti nupſerat, Regis nomen conciliaretur: *In eamq; cauſam Pontifici M. Clementi VI & Romanæ Ec-*

clesiæ Avenionem Civitatem cum Directorio omni & Jurisdictione octoginta millibus Florenorum Auri Florentiæ vendidit A. 1348. die 9. Junij; Sed id non sine suspicione fiduciariæ aut simulatæ venditionis, ut illa venditione pellectus Pontifex nomine Regio maritum Ludovicum cohonestaret: Nam sola precii soluti confessio, nulla autem pecuniæ numeratio intervenit. ap. Jod. Sincer. Itin. Gall. p. 145. Sed ea hujus Johannæ infelicitas fuit, ut omnia ejus sinistre acciperentur; Injuriam tamen in plerisq; passam manifestat *Meibom. Apol. pro Ottone IV. Imp.* Secuto tempore ac durante Pontificum Schismate Avenio Antipapas aliquamdiu tenuit: Quo sublato, Romamq; reversis Pontificibus, sedem Legato Apostolico præbuit, sed triennio quovis mutando. Gallicam Jurisdictionem v. tam propinquam habet, ut ipsius Avenionis extra amnem suburbia nomine Villæ novæ, *Ville neufve*, nota partem Galliæ faciant. Nec à Gallis neglectim haberi jam docuit Ludovici XIII. in urbem ingressus, quo sese in omnibus pro Rege gerebat. Præibat primo in Urbem ingressus Conestabilis ense nudo, quod omnimodæ potestatis indicium est, circumstabant præsidiarii vigiles Galli, Scoti & Helvetii; Stationes militum postmodum renovatæ, *quales in Gallia statis horis, tympanis de more pulsatis & expansis per urbem signis; Tessera militaris, qua distingui solent excubiæ, ab ipso Rege distributæ: Patuere nocte & interdiu sine custodia Urbis portæ, qui mos in Gallicis urbibus, Rege intromisso; Noxii pœna, captivi exempti vinculis judicio Regis; Deniq; Christianissimus Rex, qualis in Gallia, talis Avenione fuit condigne honorante primogenitum suum parentem.* Gramond. Lib. XIII. Id quod contigit A. MDCXXII. Idem gliscente inter Pontificem M. & hodiernum Regem Bello videre licuit, cum Dux Mercurius militem Regium Urbi induceret, ejecto præsidio Pontificio, ipsisq; operam ei commodantibus Civibus, qui jam dudum animum à Regimine Ecclesiastio alienum gesserant. Reddita tamen fuit Sedi Romanæ tenore secutæ A. MDCLXIV. transactionis, de quo V. *Artic. XIV. Trans. Pisanæ*, Civibus interea in alieno suo à Pontifice M. animo persistentibus, quod A. MDCLXV. statim testati fuere, cum occupato Castello pulsisq; urbe militibus præsidiariis ac ipso Vice-Legato in palatio suo obsesso, Regis protectionem denuo implorarunt: De quo V. *Diar Eur. Contin. XI. p. 206. & seqq.*

XIV.

Arausionensem Principatum superioribus Seculis Cabiloni fiduciario jure

jure à Gallis habuerunt; Ab his ad Nasſovios translatus fuit, Philiberto ultimo Cabilonorum Renatum Nasſovium Claudiæ Sororis F. heredem Principatus inſtituente, atq; in Cabiloni nomen adoptante. Primò ſupremum Jus tributum Johanni Cabilono à Ludovico XII. Qvodq; Franciſcus gratiam à decesſore ſuo factam revocaſſet, Nasſoviis Jus illud Articulis, primo Madritenſibus, ac poſtea Cameracenſibus reſtitutum fuit, & Wilhelmus Nasſovius præfectum Urbi impoſuit ac magiſtratus denuo inſtituit, qvi citra provocationem (qvam antea ad Parliamentum Gratianopolitanum facere licuerat) cum ſumma poteſtate jus dicerent. V. *Thuan. Lib. XXXI. ad An. MDLXII.* Qvo in Statu Principatus permanſit usq; ad *An. MDCLX.* qvo Arauſio à Rege Galliæ prætextu Tutelæ Wilhelmi Henrici Principis occupata, ſub fide data omnia Principi ad majorem ætatem venienti citra immutationem reſtituendi; At nihilominus propugnacula ejus diruta, ſicqve Reſtitutio demum facta An. MDCLXV. M. Martio, de qva Vid. *Diar. Europ. Continuat. XI. pag. 437.* Sed occaſione Belli Belgici A. MDCLXXIII M Novembri iterum occupata & Comiti Arverniæ loco adempti ipſi à Belgis Marchionatus Bergozomenſis tradita, demum vero Pace Neomagenſi A. MDCLXXIIX. ſingulari Recesſu reddita fuit.

XV.

Res Lotharingicæ noſtro ſeculo fere tales fuerunt: Carolus Lotharingiæ Dux odium Ludovici XIII. multis modis incurrerat: Tradiderat enim invito Rege An. MD CXXXII. Ferdinando II. Imperatori exercitum XM militum; Renueratq; *A. MDCXXXIV.* debitam nomine Ducatus Barrenſis, tanqvam Feudi Gallici, fidelitatem Regi præſtare, cuſis interea numis, non ſine contemptus Regis indicio: *Carolus Rex Auſtraſiæ* (cujus metropolis olim Metis fuit) *Dux Wurtenbergenſis & Montisbeligardi, Landgravius Alſatiæ*: Et in Averſa: *Habeo & Habebo.* Accesſit conjugium Gaſtonis Fratris Regii cum Ducis ſorore, invito Rege initum: Qvare Ducatu Barrenſi Decreto Paris. Senatus excidisſe judicatus fuit, ac mox ipſa Lotharingia vi & armis magnam partem occupata; capta etiam ſedes Ducis Nancejum, Carolo interea in Bello Hiſpano-Gallico partes Hiſpanicas ſuſcipiente, in qvibus perſtitit usq; ad A MDCLIV. Sed promisſis ab Hiſpaniæ Rege Condæo factis offenſus eoq; ſuſpicionibus oneratus, Bruxellis captus & in Caſtellum Antwerpienſe ac poſt in Hiſpaniam Toletum abductus, ibiq; ad Pacificationem Pyrenæam usq; deten-

tentus fuit, qva liberatus Lotharingiam qvidem simul Nanceio sede sua recepit, sed munimentis denudanda, aliarum præterea partium gravi jactura.

Ac primum qnidem Mojenvico; *quod licet undiq; terris* Lotharingicis *circumdatum ad imperium pertinuit, Majestatiq; suæ Christianissimæ per tractatum anno millesimo, sexcentesimo*, quadragesimo octavo, *mensis* Octobris *die* vigesima quartâ, Monasterii *conclusum, cessum est.*

Secundo reservatis & exceptis, toto Ducatu Barrensi, *regionibus, urbibus & locis tam partem illam, quæ à regno* Franciæ *movetur, quam eam, quæ prætensè non ab eo movetur, componentibus.*

Tertio, reservantur & excipiuntur comitatus Claromontanus, *cum regalibus sive dominiis suis, locis*, præfecturis, *ac terris suis*: Stenæa, Dunum, Jametium *cum omnibq proventibus suis ac territoriis inde dependẽtibus*: *Qvod* Mojenvicum, *uti & ducatus* Barrensis, *oppidi & perfecturæ* Marvillæ *parte illâ, quæ, uti supra dictum est, ad Ducem* Barrensem *pertinuit, comprehensâ simulque loca, comitatus, præfecturæ, terræ, dominiaq;* Claromonti, Stenææ, Duni & Jametii *cum* appertinentiis, dependentiis, annexisq; *suis ex hoc in perpetuum regno* Franciæ, *unitæ ac contributæ manebunt.* Quæ verba sunt Articulorum Pyrenæorum LXII. LXIII. & LXIV. Quibus addendi sequentes Articuli usq; ad LXXIIX. Sed novam transactionis hujus rupturam An. LXX. tulit, Duce medio tempore Wildfangiatus controversiis in superiori Germania, mox exercitu Palatino detenta ab eo castella Landsthul & Hohenegk vindicante fatigato; Occupavitque denuo exercitus Gallicus Lotharingiam, ejecto in exilium jam fere septuagenario Duce Carolo: Cujus causæ allegatæ fuerunt: Ducem Subditos Regios novis oneribus obruisse: Lapides dirimendæ jurisdictioni Lotharingicæ ac Gallicæ positos loco movisse: Contra Pacta & commoda Regis militem aluisse & Fœderibus aliorum Principum se implicuisse. Atque ex eo tempore Ducatus in Galliæ Regis potestate mansit, Carolusq; A. MDCLXXIV. Francofurti mortuus jura sua Carolo ex Francisco Fratre Nepoti reliquit, in qua etiam Pacificatione Cæsareo Gallica A. LXXIX restituendus fuit, Nancejo & Longvico exceptis, quorum loco Rex Galliæ Civitatem Tullum aliamque præfecturam è tribus Episcopatibus Longvico æquivalentem obtulit *Art. XII. & seqq.* Sed princeps acceptare dubitavit, cujus rei successum futura tempora manifestabunt.

CAPUT

CAPUT IV.
DE
REGNO ANGLIÆ.

XIIX. Qui Anglorum Reges se Imperio Germanico quadantenus submiserint?
XIX. Tituli ac Potestas Regis Angliæ.
XX. Regum Angliæ in Ecclesiam suprema autoritas; Antiquiorum conatus in stabilienda ea: Statutum de Mortmaine, Statutum Præmunire, Causa Wiclefi, Henrici IIX. conatus.
XXI. Parlamenta Angliæ.
XXII. Jus Anglorum: Cur Lingva Gallica adhuc in Formulis Parlamenti alibive in usu sit?
XXIII. Ministri Status Angliæ, eorumq; Fata.
XXIV. Singularia Anglorum: De S. Georgio Tutelari Angliæ.

SEquitur Regnum ANGLIÆ: E cujus Autoribus prodimus I. Collecta volumina: *Rerum Anglicarum Scriptores post Bedam præcipui* Ed. Henr. Savilio Francof. 1601. *Anglica, Hibernica, Normannica, Cambrica à Veteribus scripta ex Bibl. Guil. Camdeni* Franc. 1602. *Rerum Britannicarum Scriptores Vetustiores ac præcipui* Heidelb. 1587. Ed. Hier. Commelino. *Historiæ Anglicanæ Scriptores quatuordecim* Lond. 1652. Quibus in calce adjectum *Guil. Sommeri* Glossarium.

II. Historiæ Antiquæ Scriptores: Richardus Verstegan *Intelligence of decayed Antiquities*, Rob. Sheringham *De Anglorum Gentis Origine Cantabr. 1670.* Quo etiam referimus ante cir. *Glossarium Guil. Sommeri*, & Doctiss. *Henrici Spelmanni Glossarium*, quod *Archæologi* nomine indigitavit. *De Lingva Anglica Veteri s. Saxonica* ejusque cum Græca cognatione scripsit *Mericus Causabonus* Lond 1650.

III. Scriptores Historiæ Geographicæ: *Guilielmi Camdeni Britannia*, quæ inter alias Editiones etiam *Parte IV. Atlantis Blaeu* habetur. Theatrum Magnæ Britanniæ, Hiberniæ & Insularum circumjacentium, Autore *Joh. Speedæo Anglice Ed. A. MDCXI. fol. maj.* Latine redditum à *Philemone Hollando* & Ed. Amstelod. MDCXVI. E quo pariter ac Camdeno collectus *Tomus IV. Atlantis Jansonij. England described or the several Counties and Shires therof briefly handled by* Eduard Leigh *Lond. 1659. 8vo.* Extant etiam *Pauli Jovij Descriptiones Britanniæ, Scotiæ, Hiberniæ, Orcadum &c. Tomo II. operum ejus.*

IV. Chronographi Universales: *Historia Majoris Britanniæ tam Angliæ, quam Scotiæ* per Johan. Majorem Ed. Paris. 1521. Desinit in Conjugio Henrici IIX. cum Catharina Hispanica. In rebus Scoticis tamen diffusior est, quemadmodum & Titulus paginarum *de Gestis Scotorum*

torum inſcribitur. *Polydori Vergilij Anglicæ Hiſtoriæ Libri XXVII.* Sed qui apud Anglos minori in precio eſt. Ita *Savilius* præf. Rer. Angl. Scr. ad Reg. Elizab. *Homo fuit Italus, & in rebus noſtris hoſpes, & quod caput eſt, neque in Rep. verſatus, nec magni alioqui vel Judicij vel Ingenij. Adde Voſſ. de Hiſt. Lat. L. III. p. 678.* Pejus eſt eum plagij accuſari, ſcriptisq; *Lelandi*, Doctisſimi inter Anglos Viri, magnopere adjutum dicunt, cujus nomen tamen reticuerit, quam ob rem & à *Fullero* non illepido carmine petitur, quo illum aperte, & alium recentiorem, quem Lectoris conjecturæ ſe committere dicit, occultiùs illati Lelando plagij accuſat, *Church Hiſtory of England Cent. XVI. L. V. S. III. §. 53.*

Leyland's *ſuppoſed Ghoſt:*

Am I deceiv'd? Or doth not Leyland's *Ghoſt,*
Complain of wrong ſuſtained after death,
As Virgil's Polidore *accus'd his hoſt*
The Thracian King for cruell breach of faith,
And Treaſur's gain'd by ſtopping of his breath?
Ah greedy Gardian! t' enjoy his goods
Didſt plunge his princely word into the floods.
Am I deceiv'd; Or doth not Leyland's *ſpirit*
Complain With the Ghoſts of English Notaries,
Whom Polidorus Virgil *robb'd of merit*
Bereft of name and ſackt of Hiſtories,
While (wretch!) *he raviſh' English Libraries.*
Ah wicked Booke-thief, who ſo ever did it,
Should one turn al, to get one ſingle credit?
Am I deceiv'd? Or doth not Leyland's Spirit
Make heu and cry for ſome Book-treaſure ſtealth
Rifling his works and raiſing name and merit,
Whereby are ſmothered a Prince given wealth
A Learned writers travel, wits and health
All theſe he ſpent to doe his Countrey pleaſure,
O ſave his name, the world may know his treaſure.
J am deceiv'd, for Leyland's *Ghoſt doth reſt,*
From plaints and cry's, with ſouls and bleſſed men:
But heaven and humaine Laws can not digeſt
That ſuch rare fruits of a Laborious Pen
Came to be drown'd in ſuch a thankleſſe Den;

Thus heaven and all humanity doth sue,
That Leyland *dead may have his Titles due.*

Georgij Lilij *Chronicon Regum Anglorum a Bruto ad Elizabetham A. 1559. The History of great Britaine under the Conquests of the Romans, Saxons, Danes, Normans, their original manners, warres, coines, seales &c. by* Joh. Speed, quam perducit usque ad Regem Jacobum. *Choice observations of all the Kings of England by* Edvard Leigh *Lond. 1661. &c.* Chronographi particulares recensebuntur ad §. IV. & seqq.

V. De præstantia Regis Anglorum scripsit Jacobus f. *James Howel*. Biographi extant, *Joh. Lelandus, Johannes Balæus*, de Scriptoribus Angliæ Illustribus usque ad A. 1540. *Joh. Pitsei* Relationum Historicarum de Rebus Anglicis Parte II. & III. *If. Hollandi Herøologia Anglicana*, i. Anglorum Illustrium ab A. MD. ad. AMDCXX.

VI. In Rebus Sacris recentiores extant, *The Church History of Britain from the Birth of Jesus* Christ *untill the year 1648. endeavoured by Thomas* Fuller *Lond. 1655. fol.* Jacobi Usserij *de Antiquitate Ecclesiarnm Britannicarum. Concilia in Re Ecclesiarum Orbis Britannici Tomi II.* Ed. Henr. Spelmanno. *Monasticum Anglicanum* ibid. II. Tomis comprehensum à *Rogerio Dodsworth & Wilb. Dugdale.* Franciscus Goodwinus de *Præsulibus Anglicanis*: Quo pertinet etiam *de Antiquitate Ecclesiæ Britannicæ & nominatim de Privilegiis Ecclesiæ Cantuariensis atque de Archiepiscopis ejus LXX. Historia*, cujus Autor *Parkerus* Archiepiscopus. Ex Antiquis sunt Venerabilis Bedæ *Historiæ Ecclesiasticæ Gentis Anglorum Libri V.* Et Wilhelmi Malmesburiensis *de Gestis Pontificum Angliæ Libri IV. in Scr. Savilij p. 195.* Noticia Episcopatuum Antiquiorum M. Britanniæ extat in *Geograph. Sacra Caroli à S. Paulo p. 157.* E Catholicis hac in re aliquid conati fuerunt *Nicol. Harpsfeldius, Richardus Smitheus* & alij, qui ibidem in seqq. pluribus commemorandi venient.

II.

Jurisdictione Regum Angliæ comprehenduntur Magna Britannia, Hibernia, iisque adjacentes Insulæ Orcades, Hebrides, Sullingæ &c. Etiam ad Galliam sitæ Garnsea & Jarsea; In America, N. Anglia, N. Belgium, Virginia, Jamaica &c. Quæsitum quoque ipsius Maris circa M. Britanniam Dominium: Quam in rem, ne vetera allegemus, non tantum A. MDCLXV. flagrante Bello Anglo-Belgico numi

cusi

cusi fuerunt, quibus imago M. Britanniæ exhibitacum Elogio: QUATUOR MARIA VINDICO. Sed & Velorum Demissio ab aliarum Rerump. Navibus exacta: Quemadmodū & inter causas Belli Anglo Belgici A.MDCLXXII. allegatum, Belgas præstationem istam abnuisse: Das Recht der Flaggen ist so alt/ daß es eine von den ersten Prærogativen unserer Königl. Vorfassen ist/und deßwegen auch die letzte seyn muß/davon dem Königreich nie abzustehen: Ist auch nie in Quæstion gezogen/ und wird expresse im Vertrag zu Breda für bekant angenommen: Dennoch wurde es den letzten Sommer nicht allein von ihren See-Commendanten/ und die Ubertretung im Haag gerechtfertiget/ Sondern sie liessens auch noch in den meisten Höfen der Christenheit als belächerlich vorstellen/ daß wir solches enderten/ und wäre eine unerhörte Ungereimtheit/ daß Sie mit uns wegen der Herrschafft der See zancken solten. *Art. X. Manifest. Angl.* Hincq; occasio præbita Doctissimis nostri seculi Scriptoribus quærendi: *An Mare demum Imperii capax sit?* Nec ignota sunt celebria Scripta, *Joh. Seldeni* pro Imperio Maris cum Titulo *Mare Clausum; Et Grotij* pro Libertate ejus cum Inscriptione: *Mare Liberum.* Sed Affirmativa nimis evidens est; Mare & integri & partium ratione commodis humanis inservire aptum est: Proprium e. fieri potest, adeoqve Imperii capax est. Ac verum quidem tantam esse Maris magnitudinem, ut omnibus populis sufficiat; Sed I. ad usum innoxium, qualis transitus, aquatio etsi. II. Totum Mare toti generi humano sufficit, sed ideo totum singulis hominibus aut populis non subjacet. Terra quoqve omnium usui sufficit, sed ratione distinctarum partium, non ut universa singulorum sit. Nec limites Mare abnuit, non quidem ad sensum, ad rationem tamen, qualis fuit illa linea Rescripto Pontificis à Polo Arctico ad Antarcticum ducta & C. Leucis ab Azoribus & Insulis Promontorij viridis distans, de qua *P. I. c. I. §. XII.* Grotius, Libertatis Marinæ Defensor, frugi Civem egit, dum eam asseruit; Patriæ suæ enim tunc maxime intererat, interestque hodienum, Libertatem Maris servari; Contrarii interim non ignarus fuit, cujus vestigia *c. II. & III. Libri II. de J. B.* non obscure elucent.

III.

E locis istis *Scotia* uno cum Anglia Imperio comprehensa fuit, cum Jacobus VI. Rex Scotorum Imper. Angliæ susciperet, tq. proximus Elizabethæ heres; Sine unione tamen, de quo *V. Part. I. c. V. §. IV. Hiberniam* Henricus II. Angliæ adjecit; Idqve cum animo volveret, Legatos primo ad Pon-

tificem M. Adrianum misit, *ut sibi liceret Hiberniæ Insulam hostiliter intrare & terram subjugare atque homines illos Bestiales ad fidem & viam deducere veritatis, extirpatis ibi plantariis vitiorum. Matth. Paris.* Quod magno Diplomate ipsi concessum fuit, quo præter alia hæc habebantur: *Et illius terræ Populus Te recipiat & sicut* Dominum *veneretur, jure Ecclesiarum illibato & integro permanente & salva B. Petro de singulis domibus annua unius denarij pensione*; Et investitura Anulo facta, T. Joh. Salisberiensi, qui primarius Legatus fuerat, *in Metalogic. IV. c. XLII. Ad preces meas Illustri Regi Anglorum Henrico Secundo concessit* (Pontifex M.) *& dedit Hiberniam jure hereditario possidendam, sicut literæ ipsius testantur in hodiernum diem: Nam omnes Insulæ de jure antiquo ex Donatione Constantini, qui eam fundavit & dotavit, dicuntur ad Ecclesiam pertinere.* Quæ juris Pontificij ratio etiam ipsâ Bullâ allegatur; Ac pergit Salisber. *Anulum quoque per me transmisit Aureum Smaragdo optimo decoratum, quo fieret Investitura Juris in gerenda Hiberniæ. Idemque adhuc Anulus in curiali Archio publico custodiri jussus.* Sed nihil horum effectum datum. Post Annos aliquot vero Dermitio Lageniæ in Hibernia Regulo, cui res erat cum vicinis Regulis, in auxilia itum, missusque primum *R. Strongbow*, post verò Rex ipse secutus Reges Hiberniæ sibi subjecit, quod factum XVII. ab impetrato Diplomate Pontificio Annis. Inde verba Diplomatis secutus *Dominum Hiberniæ* se scribi jussit, Titulo ante Ducis Guiennæ Inscriptionem, qua Angli tunc etiam gaudebant, posito; Additaque ab Urbano III. in Confirmationem Corona è Pavonum pennis contexta *Synod. I. & II. Cassil. & Armach. ap. Camden. Domini* nomen tamen suprema ipsaq; potestas Regia comitata fuit: Sic Richardus II. Robertum de Veer, Comitem Oxoniensem in Marchionem Dubliniæ evexit, cujus Rei Diploma exhibet *Seldenus Titl. of Honour L. I. c IV. p. 37.* Id a. facere non potuisset, nisi ipse Majestatem habuisset. Tandem v. cum Anglia Potestatem Pontificiam abdicasset, Henricus IIX. Titulum Regium Statuto Parliamenti suscepit, cujus verba sunt; *That forasmuch as the King our most gracious dread souveraigne Lord &c. That the kings highnesse, his heirs and successors have the name, stile, Title and honor of King of this land of Ireland. Stat. Hib. A. XXXIII. Henrici IIX. c. I.* Quem postea etiam Paulus IV. Pontifex M. Philippo & Mariæ concessit. *De potestatis plenitudine, Apostolica Autoritate Regnum Hiberniæ perpetuò erigimus.* Confer. *Not. Dign. Ill. P. I. Diss. I. c. I.* Selden. *Titl. of. Hon.*

Hon. L. I. c. IV. De Manniæ s. Monæ acceſſu ad Angliam *eund. L. I. cap. 3. §. 1.*

IV.

Periodos Regni Anglorum numeramus: I. *Britannicam à* Veteri Bruto usque ad Cæſarem, ſed quæ procul dubio fabulis refertisſima eſt. Legi tamen poterunt *Galfridus Monmuthenſis de Origine & geſtis Britannorum* in Scr. Britann. p. 1. & qui primos hujus VI. Libros in compendium redegit *Ponticus Virunnius*, Galfrido etiam correctior & fide dignior. *Joh. Priſci Defenſio Hiſtoriæ Britannicæ*, *Richardus Vitus* (White) *Baſinſtochius* Hiſtor. Britannicæ Libris IX. à prima origine usque ad Conſtantinum & Cadvalladorem.

II. *Romanam*, à Cæſare usque ad Conſtantinum M. qua Britannia magnam partem (Cambria enim intacta manſit) in Romanorum poteſtate fuit, ſed nudata primum ſub Conſtantino M. milite, mox planè relicta cum Romani impares fierent, qui ſeipſos ampliùs defenderent. Videndi *Cæſaris Commentarij L. IV. V. VI. Tacitus V. Agricolæ*, *Scriptores Hiſtoriæ Auguſtæ*, *Baſinſtochius*, *Wilh. Malmesbur. l. I. init. &c.*

III. *Saxonicam :* Cum n. Romanis recedentibus Britanni à Pictis Scotisque ſummopere divexarentur, illi Anglos & Saxones à Germania in auxilium evocarunt: Qui Ducibus Hengiſto & Horſa fratribus ex antiqua Wodani Stirpe oriundis mox advenerunt A. CCCCXLIX. circiter, & rebus adverſus Scotos præclare geſtis ipſi ſedem in Britannia fixerunt, evocatis iterum iterumque aliis è Germania, adeo ut immenſa multitudine obruti Britanni tandem retrocedere & in montana Cambriæ ſe recipere cogerentur, quæ loca deinde usque ad Normannorum tempora tuto retinuere, Veterum morum Britannicorum ac linguæ in hunc usque diem tenaciſſimi. In Angliæ Regno a. inde orta celebris Heptarchia Regulorum Anglo Saxonicorum, quam usque ad Normannorum tempora qualitercumque produxere, indeque & Affinitas Linguæ Anglicæ cum Germanica noſtra contracta fuit. *Vid. pluribus de hac Periodo Wilhelmus Malmesburienſis, Scriptor optimus & judicioſiſſimus hujus Periodi, in Scriptoribus Anglicis Savilij p. 1. Job. Seldenus in Analecto Anglo-Britannico Francof. A. MDCXV. Venerabilis Beda Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Gentis Anglorum Libris V.* quique Bedam continuavit *Rogerius Hoveden in Script. Angl. Savilij p. 404. Flores Hiſto-*

riarum

riarum ex Matthæo Westmonasteriensi ab A. CCCC XLIX. ad A. MLXVI. Simeon Dunelmensis de Regibus Danorum & Anglorum ab A. DCXVI. ad A. MCXXIX.

IV. *Danicam*, eam quidem non adeo diuturnam, sed tamen rebus gestis illustrem. Dani enim totis CCCXXX Annis Angliam variis invasionibus turbaverant, adeo ut certum tributum ab Anglis tandem exigerent, primo XVI. mox C. & plurium Librarum quotannis pendendum; Angli etiam è contrario ad reprimendos eos *Danegeldum* excogitarunt, h. pecuniam annuatim pendendam, pro alendis militibus contra Danos, quæ erat XII. Denariorum ex unaquaque decuria; & aliquando una die maximam partem Danorum nationis trucidarunt tempore Ethelredi Regis. Interim plerumque non tam dominandi, quam prædandi animo expeditiones hæ suscipiebantur, donec tandem Sueno Danorum Rex Imperij in Anglia initium faceret, circa MIIX. Annum eumque secutus Canutus filius initio dimidia Anglia ex pacto cum Edmundo Rege Anglo-Saxonum, paulo post autem integra, interfecto Edmundo potiretur: Sed in posteris ipsorum jacta hæc fundamenta Imperij continuari non potuerunt, Heraldo & Hardecnuto successoribus Canuti sensim enervatis & extinctis, Regnoque ad *Edvardum Confessorem* Ethelredi Regis è Saxonum Familia filium devoluto, ab eoque ad Normannos transmisso. *V. Wilhelmum Malmesburiensem L. II.* Quem Edvardum à singulari pietate *Sanctum & Confessorem* vocare solent, servantque hodienum Vestes ejus & Sceptrum cum columba, denotandæ paci tempore ipsius, inter Regalia.

V. *Periodus Normannica*, *à Wilhelmo Conquestore* cœpit, quem Edvardus Confessor successorem suum constituerat; Is itaque Angliam ingressus cum aliter non posset, vi armatâ eam subjugavit, occiso qui interea Regnum usurpaverat, Haraldo Comite; Atque in ejus familia hactenus conservatum fuit Regnum Anglicanum, de qua porro videndi *Matthæus Paris s. Parisius Hist. ab A. MLXVII. ad A. MCCLIX. Matthæus Westmonasteriensis L. II. & seqq. Wilhelmus Gemiticensis de Ducibus Normannicis in Scriptor. Angl. Camdeni p. 648. Thomas Walsingham Historia ab Edvardo I. ad Henricum V. ibid. p. 32.*

Reges antiquiores Regnum hoc habuit,

Wilhelmum Conquestorem,	*Henricum I.*
Wilhelmum Rufum,	*Stephanum*

Henri-

Henricum	*II.*	*Richardum*	*II.*
Richardum	*I.*	*Henricum*	*IV.*
Johannem		*Henricum*	*V.*
Henricum	*III.*	*Henricum*	*VI.*
Edvardum	*I.*	*Edvardum*	*IV.*
Edvardum	*II.*	*Edvardum*	*V.*
Edvardum	*III.*	*Richardum*	*III.*

V.

Propiores nostro tempori Reges fuere: *Henricus VII.* Princeps magni apud Anglos nominis, quique *Rosæ Rubræ & Rosæ Albæ* s. Lancastrensium & Eboracensium factiones sublatas in unam familiam conjunxit, eoq; Regnum internis dissidiis per plurimos annos fatigatum pacavit. Singulari prudentia sua Elogium *Salomonis Anglorum* passim meruit, & contemporaneis Regibus Galliæ ac Hispaniæ, Ludovico XII. quidem prudentia Civili, Ferdinando Catholico vero candore & fide anteponendum censet *Verulamius.* Armorum inviolata felicitate fuit, cujus causam reddunt, quod semper aliquam Belli partem ipse attigerit, nihilo quoque commotior, si quis turbarum in se concitatarum rumor ad ipsum perferretur: Ideo cum inter motus Pseudo-Plantagenetarum Consiliarii aliquando vices ejus dolerent, indignarenturq; Regi tam sapienti tot larvis illudi: Nihil hæc esse, respondit, *Divinæ Majestatis proprium esse Idolis vexari.* Pacem interea amavit crebroqve in ore habuit, *Pacem cum Christus in Terram venisset, Angelos præcinuisse, cum inde excessisset, ipsum Discipulis suis legasse.* Deliciarum & voluptatum ejus nulla prorsus est memoria, cum iisqve sic egit, ut cum mensis Bellariorum, quas paulatim inspicimus, mox v. terga vertimus: Ideo pugnarum simulacris & saltationibus vivis ac personatis non nisi cum Dignitate & Comitate interesse voluit, ut spectatorem potius agere, quam iis magnopere delectari videretur. At plerumq; subtristis, serius & cogitabundus apparuisse dicitur, qui gestus naturam intellectualem maxime decent, quippe qui in animo rerum gerendarum avido observationes & curas fovent. Vid. pluribus *Verulamium in Historia Henrici VII.* Quam & notabili hoc de Charactere Henrici Epilogo finit: Henricum, si quem rerum suarum defectum senserit, eum sibi imputare habuisse, non fortunæ, ipsumq; in causa fuisse, sicubi res majores non gesserit; Quicquid enim susceperit, perfecisse.

VI.

I. Henricus IIX. Princeps magnanimus, in cujus maximo ingenio inerant confuso quodam temperamento virtutes magnæ & vitia non minora, quod *Camdeni* de eo judicium est *Appar. ad Ann. Eliz.* idemq; motuum & mutationum in Anglia secutarum autor: De quo consulendus *Herbertus in Histor. Henrici IIX. Angl. Lond. Ann. MDCLIX. fol. Adde Annal. Godwini Rerum Angl. de Rebus gestis sub Henrico VIII. Edvardo VI. & Maria.* Summa vitæ ipsius hæc fere: Fuit Secundo-genitus Henrici VII. & Archi-Episcopatui Cantuariensi destinatus, hinc Libris Sacris aliquando incubuit, cujus specimen positum, cum jam Rex Angliæ constitutus Librum adversus Lutherum *de VII. Sacramentis* scriberet, sed quem Lutherus acerrime refutavit, quod Scriptum extat *Tom. II. Jenensi Edit. MDLXXII. fol. 130.* Postmodo cum Arthurus primogenitus Henrici VII. & Princeps Walliæ maturius decederet, Henricus Parenti in Regno successit, ducta simul Catharina Arthuri Vidua, quæ nuptiæ postea secreta Dei providentia ordinante omnium eventuum secutorum causa extitere. *Verul. Hist. Henr. VII. p. 1609. & seqq.* Et Henricus quidem eas invitus iniit, parenti tamen ita volenti morem gessit, qui (I.) tenax erat, nec libenter alij, quam Henricus forte ducturus fuisset, reditus novos assignaturus videbatur. (II.) Peculiari affectu, tum ex naturæ inclinatione, tum propter rationes politicas Ferdinandum Catholicum, cujus filia erat Catharina, prosequebatur.

II. Post XX. annos v. demum de Divortio cogitari cœptum, cujus occasio sumpta ab ardore Henrici, qui novorum amorum appetens Catharinam fastidiebat, quippe fœminam austeris moribus & ab omni cultu & venustatis cura abhorrentem. Causa fuit Cardinalis Wolsæus, qui ut ægre faceret Imperatori Carolo V. cujus matertera erat Catharina (Carolus enim Archi-Episcopatum Toletanum ipsi denegaverat, & aspiranti ad Pontificiam Dignitatem impedimento fuerat) primum Confessionario Regis Episcopo *Longlands*, mox ipsi Regi persvasit, Nuptias illas Lege Divina prohibitas esse, nec Pontificem M. Julium II. in iis dispensare potuisse, tanto majus vero peccatum committi, quo diutius Catharina retineretur. Rex itaque ut hinc desideriis suis, isthinc conscientiæ satisfaceret, Pontifici M. Clementi VII. supplicat, irritas pronunciaret has nuptias, nec Pontifex abnuere videbatur, autoritate hanc litem decidendi data Cardinali Campe-

gio

gio & Wolſæo, ambobus Henrici Subditis, Wolſæo Naturali, Campegio aſſumpto, hunc n. Henricus creaverat Epiſcopum Saliſburienſem. Addiderat quoque Pontifex Bullam in favorem Henrici ſcriptam, ſed quam Campegius vel propalaret, vel celaret pro ratione ſucceſſuum Caroli V. in Italia. Quodque hic proſpera uteretur fortuna, Campegius poſt longas tergiverſationes & procraſtinationes ex Anglia re infecta, nec ſine magna Regis offenſione diſceſſit; Wolſæum quoque qui Margaritam Caroli Alençonii Comitis viduam, Franciſci I. Regis Galliæ Sororem, Regi in Uxorem deſtinaverat, cœpti pœnituit, cum ſentiret, eum ferri in Annam Boleniam, quæ erat in Comitatu Margaritæ: Quo ſuo tepore v. effecit, ut gratia Regis ſenſim excideret, ac paulo poſt A. MDXXX. à Superiori Parliamento XLIV. delictorum accuſatus bonis ac honoribus exueretur, & mox correpta ex angore animi dyſenteria diem ſuum obiret.

III. Tradunt Anglici Scriptores, comparuiſſe publice in loco Judicij Regem ac Reginam coram Campegio & Wolſæo, illum Doctoribus ſtipatum, Richardo Samſon, Johanne Bell, Petro & Joh. Tregonwell; Hanc Epiſcopis, Nicol. Weſt, Ep. Elienſi, Joh. Fisher, Ep. Roceſtrenſi, Henr. Standish, Ep. S. Aſaphi; Ac Reginam pedes Regis advolutam erupiſſe: Nihil admiſſum eſſe, quod matrimonium ipſorum diſſolveret; Neminem, ne ipſos quidem ſapientisſimos Regum Henricum VII. & Ferdinandum Catholicum utriusque parentes, antehac illegitimi quidpiam in eo agnoviſſe; Regi ſe obedientem fuiſſe, ſubolem peperiſſe, etiam virginem ad ipſum veniſſe, idque conſcientiam ipſius teſtaturam, rogare, ſpacium conſilia è patria petendi concedat &c. Finito ſermone abijſſe ac nullatenus revocari potuiſſe: Quo factum, ut poſtea contumacem proclamaverint. Rationes deinde in utramque partem propoſitæ, quas etiam exteri pariter ac Angli publicis Scriptis varie agitarunt, improbantibus Conjugium C. circiter Scriptoribus Proteſtantium, qui omnes ſecuto Parlamento Regi exhibiti; At defendentibus ex Anglis Joh. Fishero, Ep. Roceſtrenſi, Joh. Holiman. Ep. Briſtol. Joh. Clerck, Ep. Bathon - & Well. Cuthberto Dunſtal Ep. Londinenſi, Nic. Weſt Ep. Elienſi, Thoma Abel, Edwardo Powel, Rich. Featherſtone Juris Canonici in Anglia Interpretibus; Ex Hiſpanis Franc. Royas, Alph de Veruez, Alph. de Caſtro, J. G. Sepulveda; Ex Italis Card. Cajetano, Lud. Nugarola; E Portugallis Alvaro Gomeſio; E Germanis

manis Joh. Cochlæo; E Gallis Egvinario Barone, Franc. Duareno; E Belgis Ludovico à Schora.

IV. Sed Pontifex M. cauſam Romæ agi volens data opera moras nectebat, & in Collegio Cardinalium ſuper unica hac quæſtione: Num Arthurus Catharinam carnaliter cognoviſſet? plus quam anni ſpacium confici patiebatur: Quarum Quæſtionum quia XXIII. erant & aliquæ earum iſta longe graviores, Henricus patientiam in deſperationem vertens, occaſione conſilij Danielis Crameri, qui Creſſæi, ad quem Rex diverterat, filiorum ſtudiis præpoſitus erat, Academias pleraſq; per Europam conſuluit, quæ cum unanimiter ferè divortium approbarent, & Pontificem M. male cauſam hanc protrahere ſcriberent, Henricus ſua autoritate divortium inſtituendum ratus, ſemetipſum eſſe Supremum Caput Eccleſiæ in Anglia edixit, Crameroque ad Archi Epiſcopatum Cantuarienſem evecto, Divortium ab eodem publicari juſſit, moxque cum Annâ Boleniâ nuptias celebravit.

V. Ex *Bolenia* hac Eliſabetham ſuſcepit, veluti Mariam Eliſabethæ ſororem ex Catharina antea habuerat. Fuitque Bolenia in cauſa, ut Religioni Reformatæ locus aliquis daretur in Anglia, quippe quam ipſa amplectebatur. Inde vero graviſſima Catholicorum odia incurrit, quibus oppreſſa triſti fato interijt, ob ſuſpicionem violati tori capite plexa, pervincente ſola Regis pertinacia & in amoribus inconſtantia, cum interea & Pares eam innocuam declaraſſent, & ipſo Diplomate Domuum Convocationis ac Parliamenti, quo Divortium ejus à Rege ſanciebatur, honoratiſſima ejus fieret mentio nomine *Præclaræ Dominæ, Sereniſſ. Reginæ* etc. Repetunt tamen hodienum hanc Calumniam Catholici, quibus volupe cramben toties coctam reſumere, cujus ſpecimen *V. in Dan. Bartoli Europææ Hiſtor. Soc. Jeſu p. I. L. I. c. I.* Cui ſimile eſt, quod in Vaticano peregrinis ac ſeorſim Anglis Literas Amatorias Henrici manu ad Boleniam (*to his dear Nan*; Sic n. ipſam appellare ſolebat) ſcriptas oſtentent. Quaſi v. id Annæ pudicitiæ præjudicaſſet; Cum notum ſit, ideo Regem magis inflammatum fuiſſe, quia repulſam ab ea acceperat.

VI. Secuta *Jana Seimora*, quam Henricus ſibi junxit poſtridiè, cum Bolenia capite plexa eſſet, ſed quæ intra anni ſpacium & poſt enixum Edvardum VI. ſtatim fato functa fuit. Quod tamen vulgo tradunt, Edvardum utero exciſum fuiſſe, aliter ſe habere adnotat *Fuller. Church.*

H. L.

H. L. VII. p. 421. Extare n. ejus ad Parlamentum literas post editum Principem scriptas, præterea Literas Medicorum sequenti die, cum Regina valde langueret, ad Parlam. datas. Postea Henricus Annam Clivensem duxit, sed statim repudiavit, causatus eam forma Principe indigna præditam esse. Tunc Catharinam Howardam sibi junxit, & paulo post violatæ pudicitiæ ream obtruncari jussit. Denique Catharinam Parram allexit, quam etiam Superstitem reliquit: Statu Religionis interea dubio manente, & Pontificiis æque ac Protestantibus ad Supplicia tractis; His quia Missam, Confessionem auricularem & similia Pontificiorum placita respuebant; Illis quia recusabant Henricum pro Summo Capite Ecclesiæ Anglicanæ agnoscere: Qua in re etiam usque ad finem vitæ Henricus perstitit, sine ullo vel ad Protestantes transitu vel ad Pontificios plenario reditu, fato functus A. MDXLVII. Quod n. *Foxus* habet in Martyrologio, ipsum, nisi morte præreptus fuisset, totum Missæ negocium eversurum fuisse, videtur refutari posse Testamenti ejus verbis: *And that there* (loquitur de Sepulcro suo Windesoriæ) *be provided, ordained and set at the costs and Charges of Our Executors, if it be not done in our life time, a convenient Altar honorably prepared and apparelled with all manner of things requisite and necessary for daily Masses, there to be said perpetually, while the World shall endure.* Quibus Missam ad Altare in memoriam sui erectum perpetuo celebrandam sanxit. Totum Testamentum extat *in Fuller. Church Hist. L. V. p. 243. Vid. plu ribus Camden. in Præf. super Annal. Elisabethæ. Herbert. loc. cit. Annales rerum Anglicarum.*

VII.

Sub Edvardo, qui minorennis erat, & à Patruo Seimoro gubernabatur, Religio Reformata in plenum vigorem deducta fuit, Biblia translata, Psalmodiæ concinnatæ & XXXIX. Articuli, qui Anglis loco Confessionis sunt, primo conditi. Cæterum vero, addit Camdenus, *avaritia in res Ecclesiasticas, Collegia, Nosocomia q. superstitiosa involavit rapaciter, ambitio & æmulatio inter proceres, audacia & inobedientia inter plebejos adeo insolenter exultarunt, ut Anglia q. lymphatica intemperiis agi sibi videretur, rebellionibus, tumultibus, partium studiis, pecuniæ depravatione & omnibus malis, quæ sub Rege puero accidere solent intus misere intabescens; Accesserunt etiam damna foris accepta, propugnacula Anglorum in Scotia, nec non in Gallia amissa, Bononia quæ tanti con-*

ſtitit, & omnes arces in Agro Bononienſi ab Anglis extructæ cum tormentis & omni apparatu bellico pacta pecunia non ſine inſigni Anglici nominis probro Gallis traditæ. Seimorum etiam capitis ſupplicium ſubire oportuit, fraude Dudlæi Northumbriæ Ducis ſubrutum; Et Edvardus Anno ætatis XVI. vitam finivit, relictis Succeſſorum loco Sororibus Maria & Eliſabetha, quas & Henricus, ſi contingeret Edvardum temporius fato fungi, heredes inſtituerat.

VIII.

Has vero, antequam Teſtamento Henrici heredes Regi fierent, peculiariter legitimari oportuit; Natales earum enim incompatibiles erant: Mariæ, quia ex inceſtis nuptiis prognata; Eliſabethæ, quia nata ex Bolenia, ſuperſtite adhuc Catharina Mariæ Matre. Succesſionem tamen vigore Statuti Parlamentarii ſtabilitam accepere, adeoque *Maria*, utpote ætate major, Edvardo ſucceſſit, quæ Religionem Pontificiam à Matre acceptam reduxit, ac Proteſtantes ferro flammaq; perſecuta fuit: Uno tamen actu Pontifici adverſata, quod Cardinalem Wilhelm. Peitum, quem Paulus IV. miſerat, ut Cardinal. Poli loco, quem ille tanquam autorem Belli Gallici oderat, Legati vices ſuſtineret, aditu in Angliam prohiberet, & Polum in munere ſuo confirmaret. Philippo II. Regi Hiſpaniæ deinde nupſit, ſed conjugium improles coluit & Anno V. Regni obiit. Cauſæ putabantur I. Quia Philippus cum ſpe Angliæ capeſſendæ caderet, eam aſpernatus fuerat, utpote forma minus grata præditam, ideo tamen ductam, ut Regno per eam potiretur. II. Propter amiſſum Caletum, unicum adhuc ſuperſtes Anglorum munimentum in Gallia, quove amiſſo *Anglos Clavem ad Galliam amiſiſſe*, proverbium vulgare erat.

IX.

Mariæ *Eliſabetha* ſucceſſit, Princeps Populo pariter ac Proceribus acceptisſima, quorum etiam *Edvardi* tempore ſingulari gratia polluit, ipſique Regi Fratri charisſima, quam non alio, quam *Dulcis Sororis Temperantiæ* nomine ſalutare ſolitus fuit: Longè majori deinde ſubditorum favore excepta, cum regimini admota eſſet, *nec alteram unquam populus Principem proniore & conſtantiore mente & amore, majore obſervantia, lætiori applauſu & votis repetitis, quoties in publicum prodiret, toto vitæ decurſu unquam proſecutus eſt. Camden.* Tempore Mariæ in carcerem conjecta fuit Oxoniæ, ubi locum hodienum oſtendunt,

dunt, & ut ſpem vitæ retineret aliquam, Miſſam adiit, licet Religione Reformata eſſet. Statim v. poſtquam Regnum ſuſcepit, perſecutio Proteſtantium inhibita: Inde Lex fundamentalis condita, ne alia quam Reformata Religio in Anglia toleraretur, ac perpetuæ Regulæ loco ab ea obſervatum, ut Proteſtantes quoquo modo defenderet. Viſa initio fuerat Aulicis Reformationjs negocium retardatura eſſe; Ideo Sacello aliquando egredientem, ac recepto novis Principibus more captivos dimitti jubentem non nemo monuit: Reſtare adhuc quinque captivos dimittendos; Et quærenti, quinam eſſent, cum diceret eſſe *Matthæum, Marcum, Lucam, Johannem, quatuor Evangeliſtas, & Apoſtolum Paulum*: Illa nihil intempeſtive movendum rata, *Expectandum eſſe*, feſtive reſpondit, *quærendosve prius, num dimitti vellent.* Nuptias ejus ambiit Philippus II. ſed repulſam tulit, licet univerſæ Anglorum Hiſtoriæ teſtentur, ſolum Philippum obſtitiſſe, quo minus Maria è medio ſublata fuerit; Sed quoniam id non amore Elizabethæ, ſed ex mera Status Ratione profectum fuerat, ne videlicet Maria Scotica, tq. indubia poſt Elizabetham heres Regni, & per eam Scoti Gallive Regno Angliæ potirentur, impedire non potuit, quo minus inter Regulas Status ſui illa reponeret, ut Hiſpanum quovis modo enervaret. Contigit eâdem ſi non jubente, ſaltim non invita, at certe Procerum precibus obruta, cædes Mariæ Reginæ Scotiæ illata, ægre ferentibus Catholicis, unde dirum iſtud Carmen de Lupis in Anglia non extantibus, de quo *P. I. c. V. §. V. n. 4.* Sed non ſine ingenti applauſu Subditorum, indignantium, tot inſidias Elizabethæ ſtructas, moliminaque adverſus Regnum ac Religionem ſuſcepta impune auferri. Eandem notavit Jacobus filius Mariæ ac Succeſſor Elizabethæ erecto in Templo Weſt-Monaſterienſi hoc Epitaphio: *D. O. M. Bonæ Memoriæ & Spei Æternæ MARIÆ STUARTÆ Scotorum Reginæ, Franciæ Dotariæ, Jacobi V. Scotorum Regis Filiæ & Hæredi unicæ, Henrici VII. Angl. Regis ex Margareta majori natu filia Jacobo IIII. Regi Scotorum matrimonio copulata Proneptis, Edvardi IIII. Angliæ Regis ex Elizabetha filiarum ſuarum natu maxima Abneptis, Franciſci II. Gallorum R. Conjugis, Coronæ Angliæ dum vixit, certæ & indubitatæ Hæredis & Jacobi Magnæ Britanniæ Monarchæ Potentisſimi Matris. Stirpe vere Regia & antiquisſima prognata erat, maximis totius Europæ Principibus agnatione & cognatione conjuncta & exquiſitisſimis omnium animi & corporis dotibus & or-*

& ornamentis cumulatissima; Verum (ut sunt variæ rerum humanarum vices) postquam annis plus minus viginti in custodia detenta fortiter & strenue, sed frustra, cum Malevolorum obtrectationibus, tum invidorum suspicionibus & inimicorum capitalium insidiis conflictata esset, tandem inaudito & infesto Regibus exemplo securi percutitur: *Et contempto mundo, devicta morte, lassato Carnifice, Christo Servatori animæ salutem, Jacobo filio spem Regni, ac posteritati & universis cadis infaustæ Spectatoribus exemplum patientiæ commendans pie, patienter, intrepide* Cervicem Regiam securi maledictæ subjecit, *& vitæ caducæ sortem cum cœlestis Regni perennitate commutavit VI. Idus Februarii Anno Christi MD LXXXVII. Ætatis XXXXVI.* Sed filialem Jacobi Pietatem hinc potius, quam virtutes Mariæ æstimare licebit: Quod Doctiss. *Thomæ Fulleri* cum aliis judicium est; *King James caused her corps to be solemnly removed from Peterborough to West-Minster, where &c. he erected a monument to her memory, and thereon this Epitaph, wherein such can not but commend the Piety of her Son, which will not believe all the praises of his mother.* Church History *of Great Britain L. IX. pag. 18.* Inclaruit deinde Elizabetha maxima victoria, de Invincibili Classe Hispanica reportata, qua Hispanica consilia de occupando Regno Angliæ disjecit: Quibus etiam factum est, ut post A. Regiminis XXIII. in Catholicos durius consuluisse visa fuerit, quia partes Hispanorum amplexuri esse deprehensi fuerant. Vid. *plur. seq. §. XVI.* De cœlibatu ejus varia tunc temporis circumlata fuêre & Alençonium aliquando non odisse, Historici istorum temporum testantur. Sed ita tulerunt mores ejus ut coli, ambiri & amatorio nomine se celebrari passa fuerit etiam ultra sortem ætatis, sed sine lascivia, eoque nullo nævo Majestatis: Ipsaque sæpe animum in cœlibatum propensum testata fuit, & cum Parlamenti Inferioris Orator eam ad Conjugium hortatus esset, composita oratione respondit, sibi satis ad gloriam futurum, si monumento suo aliquando inscriptum esset: *Hic sita Elisabetha, quæ Virgo regnavit, Virgo obiit.* Camden. ad A. MDLIX.. Obiit A. Æt. LXX. Christi MDCV Princeps quæ si etiam in privata & meliori fortuna ætatem traduxisset, nihilominus non absqve aliqua excellentiæ nota apud homines victura fuisset: Quæ conclusio est *Memoriæ Elizabethæ* ab Ill. *Verulamio* conditæ. Scripti brevis, sed ut omnia Verulamii, prudentissimi. Summam Rerum gestarum ejus Jacobus Rex insigni hac Inscriptione Monumento ipsius in Templo West-Monasteriensi addita expressit.

MEMO-

MEMORIÆ SACRUM.

Religione ad Primævam Sinceritatem reductâ, Pace fundatâ, Monetâ ad justum valorem reductâ, Rebellione Domestica vindicata, Galliâ malis intestinis liberatâ, Belgio sustentato, Hispanica Classe profligatâ, Hibernia, pulsis Hispanis & rebellibus ad deditionem coactis, pacatâ, reditibus utriusque Academiæ lege Annonaria plurimum adauctis, tota denique Anglia ditatâ, prudentissimeque annos XLV administratâ, Elizabetha Regina *Victrix, Triumphatrix, Pietatis studiosissima, felicissima, placida morte septuagenaria soluta mortales reliquias, dum Christo jubente resurgant immortales, in hac Ecclesia celeberrima ab ipsa conservata & denuo fundata deposuit.*

MEMORIÆ

ÆTERNÆ

ELIZABETHÆ Angliæ, Franciæ & Hiberniæ Reginæ, Henrici VIII Filiæ, Henrici VII nepti, Edwardi IIII. pronepti, patriæ parenti, religionis & bonarum artium altrici, plurimarum lingvarum peritia præclaris tum animi tum corporis dotibus Regiisque virtutibus supra sexum.

PRINCIPI INCOMPARABILI

Jacobus Magnæ Britanniæ Franciæ & Hiberniæ Rex virtutum & Regnorum hæres bene merenti pie posuit.

X.

Post Elisabetham rerum summa pervenit ad *Jacobum* Regem Scotiæ, Mariæ Scoticæ filium, quippe proximum Regni heredem, & ex Margaritæ filiæ Henrici VII. primogenitæ cum Jacobo IV. Rege Scotiæ conjugio prognatum, ab ipsaqve Elisabetha designatum immediatum Successorem. In cujus Charactere annotant. I. Insignem eruditionem: Unde *Regum Doctissimus* salutari amavit, & Libris scribendis maximopere delectatus fuit, quales *Paraphrasis Apocalypseos, Meditationes in*

 c. XX.

c. XX. ejusdem, item in I. Chron. XV. Dæmonologia, Misocapnus seu de Abusu Tobacci, Jus Liberæ Monarchiæ, Conjuratio Sulphurea, Apologia pro Juramento Fidelitatis, Monitoria Præfatio ad eandem, Protestatio Anti-Vorstia, Apol. pro Jure Regio adv. Card. Perronum, Meditatio in Or. Dominicam; Inprimis vero Aureum istud & vere Regium Scriptum, *Donum Regium*, quod seorsim variis in locis editum, ac à nobis quoque nuperrime simul Jure Liberæ Monarchiæ recusum fuit: Omnesve uno Volumine comprehendit & titulo Operum Regiorum edidit *Jac. Montacutus* Wintoniensis Episcopus. Imitatusq; ita fuit plurimos majores suos, quos itidem hoc laboris genus cepit. Sic *Alfredus Rex* occiduorum Saxonum in Lingvam Anglicam transtulit *P. Osorium & S. Gregorium de Cura Pastorali, ejusdemq; autoris Dialogos, Bedam de Actis Anglorum, Böethium de Consolatione Philosophiæ, Davidis Psalmos.* Idem *adversus improbos judices Codicem Juris scripsit & Institutiones, dicta etiam sapientum, de Regum fortuna* Librum singularem, *Chronicorum Fasciculum & Meditationum Enchiridion. Athelstanus Rex Librum de Astrologia & Constitutiones Cleri* scripsit, *Biblia* item curavit ex Hebraica in Saxonicam Lingvam transferri. *Henricus I.* Wilhelmi Conquestoris filius natu minimus in Cantabrigiensi Academia educatus ex artium scientiarumque insigni noticia cognomentum *Beauclerk*, Pulchri Clerici meruit: *Achajus Scotorum Rex majorum suorum historiam* contexuit. *Kennelmus* Scotorum Justinianus, *omnes Leges in unum volumen* redegit. *Jacobus I.* non pauca ligata Oratione reliquit *Anglica & Latina*; Et Baleus autor est eum *de futura uxore* tractatum exarasse. *Henricus IIX.* scripsit *de Hominis Christiani & de Juventutis Institutione*, item *de septem Sacramentis contra Lutherum*, quem Librum ipsi *Defensoris Fidei* titulum peperisse supra indicatum. At postea cum duos alios publicaret nihilo priori deteriores sive stili sive argumenti intuitu, *de Autoritate Regia contra Papam*, & *de Concilio Mantuano sententiam suam*, quia aliud quiddam spirare visus est, Pontificem non habuit famæ suæ tubicinem. *Edvardus VI.* in tanta vitæ brevitate *historiam tamen sui temporis* scripsit & tractatus tres Lingva Gallica *de Fide, de Idololatria* seu Imaginum cultu *& de Papa primatu*, quos Duci Somersetensi avunculo suo inscripsit. *Regina Elizabetha preces Catharinæ Reginæ* transtulit in Lingvam Latinam, Gallicam & Italicam. *Centuriam sententiarum* à se collectarum & triplici similiter idiomate scriptarum Patri Regio inscripsit, Salustium quoq; transtulisse dicitur.

tur. Ipſaque Jacobi noſtri mater, *Maria Regina, Inſtitutionem Principis Gallicis* verſibus perſecuta eſt, cujus autographum involucro acu materna picto Jacobus ſancte cuſtodivit. Quæ ſimiliave pluribus expoſuit ante laudatus *Jacobus Montacutus, Præfat. in Opera Regia.* Sed an Negociis Regiis conveniat cum exquiſito ejusmodi literarum cultu in ambiguo eſt. *Tu regere Imperio populos Romane memento, Hæ Tibi erunt artes*, vetus idemque veriſſimum viri Docti, ſed Doctrinam vere æſtimantis dictum fuit. Libros promiſcue ſcribere ſignum remotioris à publicis negociis vitæ eſt: Quibus vacuos eſſe Principes, nec incumbentium ipſis curarum numerus, nec conceſſa vicaria Divina Poteſtas patitur, quippe quæ in univerſis Reipubl. ſingulorumque negociis nunquam non actuoſisſimos exigit, æque ac Dei in inferiora hæc influxus non tantum efficacisſimus, ſed continuus eſt. Sed mores amoresve hominum ab ingeniis eorum pendent, ac proinde quicquid hac in parte laude culpaque dignum eſt, animo Jacobi transſcribendum, quippe in quo II. ſingularem quandam lenitatem, ſeu quæ durior aliorum vox eſt, mollitiem obſervarunt: Cujus non leve ſpecimen fuit, quod non potuerit evaginatum gladium aſpicere, meminitqve Digbæus *in Tr. de Pulvere Sympathet.* Sibi cum Eqves crearetur, hinc ingens periculum impendiſſe, & Regem, qui more recepto dorſum ejus ferire debuiſſet, averſa facie gladium ſtringentem ſibi propemodum oculum excuſſiſſe. Inde vero evenit, ut alii Principes eum non magni fecerint, Hiſpanusq; ad lubitum ſuum per Comitem de Gundemar compoſuerit. Et Imp. Ferdinandus II. cum in cauſa Palatina deliberaretur, quid Angliæ Rex effecturus eſſet, jocatus reſpondiſſe dicitur: *Ipſum Legatos miſſurum.* Angli quoque non minus hac re affecti, inter quos, cum effœtam, certe inclinatam ſentirent felicitatem ab Elizabetha ſibi relictam, dicterium tunc natum: *Rex erat Elizabeth, nunc eſt Regina Jacobus.* Adeoque reipſa comprobatum vetus illud: *Si Principi, qui excellenti animo & virtute fuit, alius ſuccedat virtute inferior, poſſe eum Imperium quidem conſervare, ſed prædeceſſoris virtute; Ipſe autem ſi vel diuturnioris vitæ fuerit, aut poſt illum alius ſuccedat, qui ita non inſiſtat veſtigiis primi, ejusq; virtutem imitetur, neceſſe eſſe ut Imperium corruat.* Seu quod perinde eſt: *Poſſe poſt Principem bellicoſum atq; excellentem Imperium conſervari etiam à Succeſſore puſillanimi, ſed ſi eundem puſillanimum atq; Infirmum, h. Belli artibus non exercitatum, ſequatur alius ſimilis, cum non poſſe Imperi-*

um conservare. Quod singulari discursu expositum à *Machiavello Disc. in Liv. L. I. c. XIX.* Angliæ exemplo autem de novo confirmatum. Anglia sub Elizabetha feliciter ac tranquille egit, sub Jacobo in eadem tranquillitate perstitit, superiorum tamen, non istorum temporum virtute, flammamque tunc concepit, qua secutis annis universæ propemodum conflagrandum fuit: Videnda inprimis Acta Historica Regiminis Elizabethæ & Jacobi Lond. A. MDCLVIII. in 12. seu prout Anglice sonat, *Historical memories on the Reignes of Queen Elizabeth and King James.* *Arthurus Wilson Vita Regis Jacobi, Anglice.* Wilhelmus Sanderson, *Vita Mariæ Reginæ Scotiæ & Jacobi Regni Anglice: Historiæ Rerum Britannicarum ab An. MDLXXII. & initio Rerum Jacobi VI. ad An. MDCXXIX. Libri XXII.* à Roberto Jonstono *Scoto-Britanno.*

XI.

Carolus I. Jacobo Parenti successit, quo adhuc superstite jam varie matrimonij causa agitatus fuerat, expetita initio Infanta Hispanica, post mutato proposito ad Henriettam Mariam Ludovici XIII. Regis Galliæ Sororem animo applicato. In Regno deinde gravissimis motibus implicitus fuit, & tandem horribili exemplo capitis supplicium à Subditis sibi intentatum subiit; Jacobus enim nævis in Regno Anglicano tollendis parum operæ dederat, quibus tollendis hic postmodo impar fuit, & Anglia quæ sub Jacobo primum fumare cœpit, sub Carolo in apertum ignem erupit: Qua de causa jam dictum. Occasio horum motuum v. extitit intempestivũ Studium novandi Religionem, natumq; inde in diffidentes odium, fœcunda illa tragicorum Orbis casuum mater. Diffidia hæc Anglorum nationem jam à temporibus Elizabethæ habuerant, illaq; præter Episcopales in Puritanos, Presbyterianos, Independentes, Brownistas passim scissa fuit. Et Elizabetha quidem hanc Ingenioluxuriem toleraverat, nunquam tamen permisit, ut aliquo usque emergerent Presbyteriani & cæteri Episcopalium adversarii, aut Hierarchiæ Ecclesiasticæ Statutis Parlamentariis semel confirmatæ facesserent negocia: Notaque ejus in *Johannem Foxum celebrem Martyrologum* benignitas, quem, licet pertinacior Puritanus esset, non minus atque alium suæ Religionis amore complexa fuit, Parentis titulo ipsum subinde honorans, *Father John Fox*, nec præbenda Ecclesiæ Saliburiensis exuit; Interim sedulo cavit, ne vel ille, vel quisquam è sociis ejus occasionem diffidii arriperet. Tempore Jacobi vero cum tristi pacis studio sopiretur Anglia,

Anglia, Presbyteriani & reliqua Non-Conformistarum farrago audentiores facti, res suas magis magisque corroborarunt, quippe certi brevi eventuram illam tam diu speratam in Sacro Ordine æqualitatem s. potius Anarchiam. Ac licet Jacobus ab Episcopalibus stare videretur, idemqve statim atqve in Angliam evocatus fuit, promisisset, Synodo quoque, super hasce Controversias Anno MDCIII. habita, ipse Disputantis partes contra Presbyterianos sumsisset, eosque deinde damnasset; Nihilominus Presbyterianis clanculum favere creditus fuit, utpote memor adhuc Scoticorum morum, hosqve proinde & rebus sacris spe futuræ ad placitum eorum emendationis non semel admovit. Hi interim & quoquot Non-Conformistarum erant, jam dudum hac Regula usi fuerant; Hierarchiam non leve fundamentum Religionis Pontificiæ atq; Anti-Christici Regiminis esse. Itaq; cum Regi Carolo posthac ægre facere constituissent, clam populi animis insusurrabant, Regem, quia Episcopalibus faveret, pariter ac ministros ejus & extantiores Episcopos Religioni Pontificiæ non obscuris indiciis addictum esse, ac fore tandem, ut cum progressu temporis omnes Pontificios evadere oporteret. Cui tanto plus fidei habebatur, quia coram videbant, Catholicos liberius haberi & Henriettæ Mariæ ductæ è Gallia Uxoris ministros licentissime agere, ipsisque vi pactorum matrimonialium permitti Religionem Pontificiam, quantum possent, propagandi licentiam. Nec ipsi Pontificii partibus suis deerant & Archiepiscopo Wilhelmo Laudo Cardinalitia Dignitas à Pontifice M. oblata, quam tamen ille constanter respuit. Accedebat pro alienando populi à Rege animo nimius favor, quo Rex Ducem Buckinghamiæ prosequebatur, quem impense oderant, deniqve & infelix successus auxiliorum Rupellanis missorum. Ex his igitur scintillis prodiere secuti casus tragici, quibus maxima incrementa addita à motibus Scoticis An. MDCXXXVII. factis. Cum enim Scotis Liber Liturgiarum s. Communium precum & Officiorum in Anglia accipiendus offerretur, idque studio tria regna tanto arctius uniendi, ut, sicuti sub uno Rege erant, ita etiam una eademqve Religione continerentur, illi Librum primo damnare, mox armis rem continuare & Regem, qui malevolis suorum animis jam obrutus erat, ad pacem qualemcunqve adigere. Secuta deinde Rebellio Catholicorum in Hibernia, quæ ingenti Reformatorum multitudine trucidata, Anglos & Scotos maximè exasperavit ratos, à Rege subornatos hanc cladem Sociis

Religionis ſuæ intuliſſe, videbanturque confirmari, quia in hos mitiori proſcriptione, quam in Scotos antea actum fuerat. Tandem igitur ad apertam Rebellionem ventum, armaq; nomine Parlamenti populiqve Anglicani contra Regem ſumta, idem Caſtello Hullæ, quæ prima fuit Parlamenti adverſus Regem hoſtilis actio, ſub Præfecto Johanne Hothamo, inde aliis Urbibus excluſus, ac denique ipſo Regno ac vita privatus, Scotis etiam novo fœdere cum Anglis contra Regem ſe implicantibus, condito ſingulari Inſtrumento, quod in ſpecie *Covenant* dixere; Regii vero, quia conſtabat VI. Articulis, Parallelum habuere ſex Articulis ſanguinariis ab Henrico IIX. olim ſancitis; Alii Antichriſtianiſmi etiam poſtularunt, quod DCLXVI literis conſtare curioſiſſima indagine obſervaſſent. Facta cædes Caroli A. MDCXLIX. d. XXX. Januar. Stylo noſtro, MDCXLVIII. Stylo Anglicano, cujus memoriam Anniverſariam Angli eadem die hodienum indicto jejunio aliisque ſacris ritibus celebrant, cum titulo *Martyrii* Regis Caroli, *King Charles Martyrdom*; Inſcriptione item imagini ejus in Burſa Regia poſitæ expreſſerunt: *Carolus primus, Monarcharum Mag. Britanniæ ſecundus, Franciæ & Hiberniæ Rex*, Martyr *ad cœlum miſſus penultimo Januarij 1648.* Cum Parlamentarii antehac loco imagine vacuo inſcripſiſſent: *Exijt Tyrannus, Regum ultimus, Anno Libert. Angliæ Reipubl. I. Domini 1648. 30. Jan. Vid. inter noſtros Seſquiſeculum Anglicanum*; Inter Anglos *Martyrologium Wilhelmi Winſtanley edit. MDCLXV. Batei Elenchum Motuum nuperorum in Anglia. Wilhelmi Sanderſon Hiſt. Vitæ & Regni Caroli Londini MDCLVIII. in fol. Miltoni Defenſionem Populi Anglicani.* Inter Belgas *Salmaſium contra Regicidas Anglicos. Regii Sanguinis clamorem ad cœlum adverſ9 Parricidas Anglicanos Hagæ A. MDCLII. in 4to.* Metamorphoſin Anglorum ſ. varias mutationes Regum, Regni Rerumq; Angliæ A. MDCLIII. Quibuscum & indicanda eſſet *Hiſtoria Caroli Regis Angliæ* A. MDCLVI. Londini edita, niſi affectibus nimis ſcateret, quos ipſi fronti præfixum Phrenoſchema ſtatim indicat; ſuperius Eccleſiam Anglicanam ægrotantem referens cum verbis, πολλοὶ ἰατροὶ ἐμὲ ἀπώλεσαν; Interius Regem Carolum addito: Καλὸν ἐντάφιον ἡ τυραννίς. De vita & interitu Laudi Archiepiſcopi, quem motus hi itidem abſorpſerunt, ſingulariter actum tribus voluminibus à *Wilh. Prynne*: *A Breviate of the Life of William Laud Arch-Bishop of Canterbury extracted out of his owne Diary* ed. Lond. MDCXLIV. Et: *An Introduction to the Hi-*

ſtory

ftory of the Arch-Bishops of Canterbury trial, difcovering tho the world the Several fecret dangerous plots, practifes, proceedings of the Pope and his Confederates againft England etc. Lond. MDCXLV. fol. Ac denique: *A compleat Hiftory of the Tryal and condemnation of Will. Laud.* etc. Lond. MDCXLVI. fol.

XII.

Secutum Inter-regnum excepere primum Parliamentarii, mox *Oliverius Cromwellus*, vir bellicofiffimus pariter ac fagacisfimus, verbo, *Politicus fine exemplo*, qui cuncta difcordiis civilibus feffa nomine *Protectoris* fub imperium accepit. Conftitit tunc Anglorum exemplo, non poffe Populum Regibus fvetum partam nuper libertatem confervare: *Nam plebs habet fimile quiddam cum fera, quæ etfi fua natura in filvis paftum quærere & latebras fuas habere foleat: Si quæ tamen captiva à teneris annis in carcere nutrita fuerit, eaq; deinde in campos libera dimittatur, neq; paftum quærere, neq; latebras, in quibus fe occultare poffit, novit: Itaque facile rurfus incidit in caffes cujus vis, qui illam deinceps venari conabitur. Idem accidit populo, qui confvevit fub aliorum Imperio vivere & ad nutum aliorum gubernari. Nam etfi cafu quodam libertatem confequatur, tamen neque rationes novit, quibus fe defendere, aut alios offendere poffit, nec cum principibus vicinis aliquam noticiam habet, per quos auxilium aliquod fperare queat ad confervandam libertatem. Itaq; fponte redit fub idem jugum, aut etiam deterius, quam id, quod modo excufferat.* Ita Machiavell. *Difc. in Liv. L. I. c. XVI.* & exertis quafi digitis toto feculo & amplius ante novam hanc Reipublicæ larvam commonftravit. Adminiftraverat Cromvvellus aliquam diu Supremi Præfecti militum munus, ab iisque primo nomen Protectoris eoq; dominatus fui fundamenta accepit, mox Veteri Parliamento, cujus membra pleraque negligenter & avare res fuas tractaverant, diffoluto, ut morientis Libertatis veftigia manerent, novum ex amicis obnoxiisque fibi hominibus conftituit, qui poteftate omni in ipfum translata ejus imperio fe fubjecerunt, ac tanquam trium Regnorum Protectorem venerati fuere. Conditum hunc in finem *Inftrumentum Protectorium*, Londini A. MDCLIII. d. 16. Decemb. ac tandem Statuto Parlamentario Anno MDCLVII. conclufum, ut Protectoris titulus nomen Summi capitis in Anglia effet, & Cromwellus hoc nomine omnia plenisfime dirigeret. Additi etiam Inaugurationis ritus eod. Anno d. 26. Junii; Numiq; pofthac poteftatis ejus indi-

indices publice emisit, quorum Limbo inscriptum, licet sensu ambiguo: *Has nisi periturus mihi adimat nemo.* Solus titulus Regius potestati tantæ defuit, quem, quoniam sibi præjudicio futurus fuisset, constantissime recusavit. Nam I. Oportuisset eum restituere Domum Superiorem Parlamentariam, â quâ utpote ex Proceribus Majoris Nobilitatis constante, eoque memori priscorum Regum suorum summopere abhorrebat. II. Non potuisset tam libere de exercitu disponere, sed placita Parlamenti respicienda fuisset, quibus molestiis exemptus erat, dum titulo isto carebat. Videatur pro ipso *Vita Cromwelli Germanice edita Norimberg. A. MDCLXIII. in 12. Panegyricus Cromwelli Londini An. MDC LVI in fol.* Contra eum, *Elenchus motuum nuperorum Batai, Part. II. Nota Politicæ in Vit. Cromwelli etc.* In Charactere ejus observant, ipsum per totam vitam suam nihil majori conatu egisse, quam ut alius videretur & alius esset, semper sui dissimillimum, & id unice curantem, ut libere dominaretur, contraria ratione ad animum & symbolum Reginæ Elisabethæ, quod erat, ut esset *semper eadem.* Itaque, inquit Autor Notarum Politicarum modo indicatarum, Protector Libertatis audiit, cum revera supplantaret eam acerrime, quod patuit ex convocatione & dissolutione Parlamentorum, quæ jusserat quovis triennio institui & VI. Mensium spatio absolvi, medio tempore vero patiebatur ea minutiis sese atterere, ut tunc re infecta discederetur, & rerum arbitrium ipsi soli relinqueretur. Idem Religiosissimus videbatur, sed qui Religionem inter Dominatus Instrumenta numerabat, in commodave sua trahebat inprimis, quando Parlamenta convocanda erant; Jubebantur n. speciosissimo cum prætextu à rebus Sacris incipere, sed in quibus nullum consensum membrorum Parlamenti secuturum esse certo præsciebat: Itaque præfixum ipsis tempus ea re extrahebatur, quo finito solvi quodqve parum rebus ad Statum publicum pertinentibus consultum fuisset, Imperium ei relinqvi oportebat. Et Regij nominis contemtor erat, sed Protectoris nomine plenius, quam ullus antea Regum imperabat, ut merito huc tractum Taciti istud de Augusto: *Eum cuncta discordiis civilibus fessa nomine,* non Principis, sed Protectoris *sub Imperium accepisse,* Res gestæ ejus extantiores fuêre: I. Quod Hiberniam pro Rege adhuc stantem subjugaverit. II. Quod Scotiam, quæ nunquam antea armis Anglorum tota superari potuerat, vi in verba sua jurare coegerit, indeqꝫ Carolum II. qui post mortem Paren-

Parentis à Scotis receptus fuerat, ejecerit: Reipsa illud edens, quod Carolus tunc adversus Angliam arma movens in numis prodiderat: *Nemo me impune lacessat.* III. Bellum cum Belgis feliciter gestum, & gloriosa Pace finitum. IV. Fœdus Gallicum, cujus vi susceptum bellum cum Hispano, & Duynkerka Anglico Imperio adjecta, fine dubio ut pede in continenti posito vicini Belgæ ac Hispani ipsique Galli coerceri possent. Obiit Anno MDCLVIII. d. III. Septemb. Die Anglis fatali, quaque Scotos bis profligaverat, semel prælio Dumbarensi A. MDCL, deinde Wigornensi in Anglia A. MDCLI. qua etiam Londinum A. MDCLXVI. flagravit; Reliquitque Protectoratum *Richardo* filio, sed impari tanto oneri, eoq; proinde successu, quem prædixit autor sequentis Διατυπώσεως vitæ ejus, ipso adhuc vivo conditæ.

ORACULUM ANGLICANUM
de
Futuro *Angliæ Statu.*

Adeste Haruspices!
Stellas ex Politicorum cœlo, Zelo disponamus,
Cui? Quæritur?
OLIVERIO CROMWELLO
Anglo, non Angelo,
nisi forte ex superbientium Cœtu
cœlo *delapsum Luciferum* vocare velis.
Hic
Ex non humili Familia, *ultimo loco natus,*
Ambitionis *Primogenitus* extitit,
Artis pariter & *Neptuni filius,*
Martis Strenuus *Alumnus,*
In Ætna Monte *ab Vulcano edoctus,*
Utriusq; gradivum honorem verè expertus est;
Rebus quippe turbatis insurgere paulatim cœpit,
Divina & humana jura, regnandi gratia, violanda,

Independentia æternarum Confusionum,
nec irrito rerum Successu
temere censuit.
Ecclesiæ bona à Majoribus DEO sacrata,
Militum rapinis profanare,
(Sed ad temporis injuriam referendum,)
Parum est.
Eadem Menstruis Militum stipendiis,
ut solitudinem facerent, dividere
Parum est.
In propria Regni viscera sævire,
Malis artibus contra superiores grassari,
Populi favorem mendaciis ambire,
Parum est.
At
Regem suum, *Unctum Domini*
Confícti Criminis reum peragere,
Vinctum ad supplicium rapere
Imo
Sub schemate Justitiæ
Carnificis manu
Impie morti dare
post Homines natos
Res est inaudita, stupenda,
nefanda, horrenda.
Rex trium Regnorum ter infelix,
Securi, sed *parum secure* percussus,
quia
in hoc peccavit,
quod fasces, quos mortuus reliquit,
CROMWELLO
Vivus, sciens, volensque noluerat
Submittere, committere.
Enimvero Ille
Ferre non potuit, ut sese
Religionis & Regionis excidio

Impe-

Imperatorem Magnæ Britanniæ
in Throno Regali
Sic volo, ſic jubeo, ſit pro Arbitrio, Ratione, voluntas
(inſolens & inaudita nomenclatura)
ad dies vitæ extolleret,
& ſic
Nomen Regis abnuens, Potentiam
(Et quidem non Judicum, & circumciſam)
enixè *in ſe traheret;*
Rebus in deterius mutatis, etiam parum
Sincera Nomina obrepſiſſe:
Tyrannus, Libertatis publicæ Protector,
Regicida, Pater Patriæ,
Veterator, Juſtus, Pius, Felix, Auguſtus
conſalutatur.
Quippe
Felicitati nunquam deeſt infelix adulatio:
Imo
nil veritus eſt, Formam Regiminis,
quantum unâ manu everti poteſt,
evertere.
Parlamenta, Firmamenta & Fundamenta *Status*
ut tutius regnaret,
efformare, reformare, infirmare.
Sartoribus & Sutoribus, non Senatoribus implere
nil penſi habuit:
De quo flagitio nemo priorum & piorum *Regum*
rite *cogitare auſus* eſt.
Porrò
Nequid usquam honeſti proborum oculis occurreret,
Judæos, hominum quisquilias, *Civitate dignatus eſt*,
Terram & inexhauſtum Mare abunde rapinis explevit,
Inimicorum pariter & Amicorum opimis ſpoliis inſolens,
indigna quæque digna habuit.
Sed quis Dominationis modus?
Blandientium & Congratulantium *Regum Legati*

Hiſpaniæ & Galliæ
deſpectui habiri.
Jus belli & pacis pro lubitu uſurpatum;
Per Inquiſitiones loqvendi audiendiqve commercia intercluſa;
Stuardorum Domus ex generis humani memoria *abolenda:*
Ut omnia hæc, omnia ſomnia præfigurarunt!

Eheu!

Res gravis eſt, *exſcindere Regalem Stirpem.*
Sed quid denique?
Flagitium in Conſcientiæ ſupplicium ceſſit,
Prout ſub omni Crimine diſcrimen latitat.
CROMWELLI auribus perpetim obſtrepit:
Nunquid Pax poteſt eſſe Zamri, qui interfecit Dominum ſuum?
Aut cuncta omnium politicorum ſcita falſa ſunt,
Aut *Violentum Cromwelli Imperium diuturnum non erit.*
Juſtus eſt Dominus, & juſtum eſt Judicium Ejus!
Proripiet ſe ex turba Boni publici *Zelotes*,
Ultricem patriæ dextram commodaturus:
Redibit legitimus Regni hæres

CAROLUS,

Uſurpatoris ſævitiam Clementia excutiet,
nec ſine Triumpho:
Quia de civibus Victoria erit,
Cuncti bello feſſi, Pacis ſtudio ad debita concedent obſequia
deturbato Turbone;
Priſtinisqve legibus moribusqve revocatis
Regnum
Feracisſimum Religionum, *Sterilisſimum Pietatis*
feliciter vindicabit.
Ita
Si DEUS favet,
vovet
J. M. M.

Poſt

XIV.

Poſt mortem ejus & interjectas exiguas nomine Protectoratus controverſias, admirabili Divinæ Providentiæ exemplo *Carolus II.* ſine ulla vi aut impetu armorum in Regnum rediit A. MDCLX. conſiliis Edvardi Montacuti, Comitis de Sandwich & præcipue Georgii Monkij, Ducis de Albemarle adjutus. Ipſe cum in Pacificatione Pyrenæa negligenter habitus fuisſet, Burdigalæ apud Præſidem Olſtenium non ſemel ingenti conſtantia aſſeveraſſe legitur, intra vertentem annum ſe paternis Regnis redditum iri: Quod occultum præſagium fidem ab eventu contra omnium opinionem habuit. In eo duntaxat opinione ſua falſus fuit, quod diceret, non ſine labore, cæde ac ſangvine illam ſui reſtitutionem futuram. *Galeat. Guald. Hiſt. Pac. Pyr. f. 65.* Natus eſt A. MDCXXX. d. XXIX. Mart. quo ipſo tempore ingens Ecclipſis Solis facta, ſtellaq; ipſo meridie in cœlis viſa fuit. A. MDCL. à Scotis in Regem ſuſceptus, ſed victus A. MDCLI. ad Wigorniam exilium ſubiit, eluſis Parlamentariorum capturæ ejus ſatagentium conſiliis, ſervatusq; primum in quercu, quam *Quercum Regiam, the Royal Oake*, ex eo dixere, poſt inter amicos clam habitus, ad Maritima contendit ſervum Johannæ Nobilis Fœminæ ſe gerens, ac Diepæ pedem extulit, inde in Belgio, Germania, Gallia, ultimoq; in Flandria ſubſtitit, poſtquam Cromwellus apud Galliæ Regem acrius inſtiterat, obtinueratq; ut Regno illo exigeretur. Revocatus Schevelinga loco prope Hagam Comitis Claſſem ex Anglia miſſam conſcendit, ac Doveræ exſcendens prono oſculo ſolum Patrium ſalutavit, ipſe innumera Procerum ac populiq; multitudine applauſuqve exceptus ac Londinum ductus, ubi primam orationem ad Parlamenta fecit Menſe Junio dicti A. MDCLX. Ritus inaugurationis ipſius peracti ſunt A. MDCLXI. XXIII. April. Quos iterum ſingulare in cœlis phænomenon, tranſitus Mercurij per Solem comitatus fuit; Ac deſcribuntur in *Diar. Europ. ad hunc Annum:* Inde Catharinam Infantam Portugalliæ ſibi matrimonio junxit, ſed ſterili, unde varij animorum de Succesſione futura motus. Res, quæ Imperium ejus memorabile reddidere, ſunt. I. Bellum cum Belgis ab Anno MDCLXIV. ad A. MDCLXVII. non magno cum ſucceſſu Anglorum geſtum, idemq; A. MDCLXXII. & LXXIII. repetitum. II. Horribilis peſtis, quæ Anno MDCLXV. ſex menſium ſpacio in ſola Urbe Londinenſi 97000. Hominum abſumſit. III. Graviſſimum incendium, quod Anno MDCLXVI. à II. ad VI. Sept. Londinum habuit & 13200. do-

mos abſumſit: Cujus cauſa creduntur Pontificij fuiſſe, quorum & carmen menſe Novembr. ejusdem anni in Aula Weſtmonaſterienſi repertum fuit, hac ſumma: Babylonem Beſtiamqve Apocalypticam numero 666. deſignatam jam cecidiſſe, præſentemqve annum proinde primum inſtaurandæ Eccleſiæ Romanæ in Anglia exiſtere: Ipſe tenor ejus talis:

Covere la feu yee Hugonots,
That have ſo branded us with plots,
Aud henceforth no more Bonfires make,
Till ye arrive the Stygian Lake;
For dovvn ye muſt yee Hereticks
For all your hopes of Sixiy Six.
The hand againſt you is ſo ſteady,
Your Babylon is falln all ready;
And if you will avoyd that happ,
Return into your mothers Lapp;
The Devil a mercy is for thoſe,
That Holy mother Church oppoſe.
Lat not your Clergey you betray,
Great Eyes are op' e, and ſee the vvay
Return in time, if you vvill ſave,
Your ſouls, your lives, and ought you have,
And if you live till ſixty ſeven,
Confeſs you had fair vvarning given:
Then ſee in time, or e're Ʋe blind,
Short time vvill shevv you vvhat's behind.
Dated the fifth of November in the year 1666. and the firſt
Year of the Reſtoration of the Church of Rome in England.

Repertæ & Literæ ſine ſubſcripto nomine, quibus Autor teſtatus fuit, ſe è Pontificijs illis fuiſſe, qui conſilium de incendenda Urbe inierint, hos jam in eo eſſe, ut procurent à Gallis invaſionem Angliæ, Doveramq; ad primum impetum deſtinatam eſſe, quia milites Præſidiarij ibi ſint Pontificij; Se rogare, nollent inquirere in nomen ſuum, ſe illo ſtatu in quo adhuc eſſet, melius Regno conſulturum, abhorrere interea à ſanguinolentis iſtis conſiliis, eoque ipſo adductum jam Religionem Pontificiam cum Reformata mutaſſe. Proſtat de Rebus huc perti-

pertinentibus peculiare Scriptum autoritate Parlamentaria Anno MDCLXVII. editum. *A true and faithfull Account of the several Informations exhibited to the Honorable Committee appointed by the Parliament to inquire into the dreadfull Burning of the City of London together vvith other Informations touching the Insolency of Popish Priests and Jesuits.* Sed vetera illa sunt Catholicorũ consilia Regem Regnumq; subruendi ac Religionẽ suam reducendi, qualia etiam non tantũ Elisabethæ, sed Jacobi inprimis tempore innotuerunt, cum A. MDCV. Domum Parlamentariam simul Proceribus, Rege ac Prole Regia subjecto Pulvere Pyrio incendere disjicereqve molirentur. Quod facinus Angli *Conjurationem Sulphuream*, & Conspirationem Pulveris Tormentarii, *the Gunpouders Treason*, vocare solent, detectiqve memoriam hodienum solenni Festo d. V. Novembris, indignantibus Catholicis, celebrant. Historia ejus singulariter descripta extat in *Opp. Regiis Jacobi R.* variisve posthac locis linguisqve prodiit. Neque meliora istis tulerunt nostra tempora Anno præcipue MDCLXXVII. LXXIIX. LXXIX. in Regis personam agitata detectaque molimina: Unde severius quidem in conscios agi cœptum, dubitantibus interea prudentioribus, an paribus tanto malo consiliis, suspicantibusque, hic quoque locum inventurum, quod Tacitus alicubi de hominibus nonnullis sui temporis scripsit: *Esse genus hominum, quod in Civitate nostra & vetabitur semper & retinebitur.*

XV.

Interna Dissidia, quæ Angliam olim exercuere, fuerunt, *Rosæ Albæ & Rosæ Rubræ*, Familiis duabus *Eboracensi & Lancastrensi* de Regno contendentibus, quarum hæc *Rosæ Rubræ*, illa *Rosæ Albæ* insignia gessit: Quæ tandem ab Henrico VII. tunc temporis Comite Richmondiæ, sopita sunt, qui victo & interfecto Richardo III. Rege Elisabetham superstitem ex Eboracensi familia filiam, in uxorem duxit, & Fratrem ejus Edvardum Plantagenetum ultimum Eboracensium Londini captivum detinuit, post consiliis *Parkini* implicitum è medio tolli curavit. *V. Verulam. in Histor. Henrici VII.* Fuereque ejusmodi factionum nomina etiam circa ista tempora, *Morosinorum & Caloprinorum* in Rep. Veneta: In Frisia factiones *van de Schiringers ende Vet Kopers*: In Flandria *de Witte Munkskappen.* Totum Belgium fatigarunt *Cabeljavij & Hoschhosij* seu Hoekfij, de *Kabeljauschen en de Hoeckschen*, quorum hi Margaritæ Ludovici

do vici

dovici Bavari uxori, illi Wilhelmi Margaritæ filio addicti erant. *Quâ de re V. Aventin. L. VII. Annal. Boicor. & ex eo Boxhorn. Hist. Univers. ad A. MCCCCIX. p. 937.* In Germania & Italia durantibus controversiis inter Pontifices M. & Imperatores fuere *Gibellini* & *Guelphi*, hi à Pontificiis partibus, isti ab Imperatoriis. Vid. *Boxhorn. Histor. Univers. ad A. MCXXV. p. 687. & 688.*

XVI.

In negociis Anglorum cum exteris indicanda primo *Hispanica*: De quibus notamus. I. Bellum cum *Classe Invincibili* Hispanica gestum A. MDLXXXVIII, in quod paribus animis tunc itum fuit: Causæ apud Philippum II. Ne Galli ab Elisabetha in posterum auxilia acciperent, vel si Elisabetha moreretur, Scoti aliquando Angliam simul Scotia & Hibernia Galliæ adjicerent. Accedebat studium juvandi Religionem Catholicam, quam Elisabetha Regnis suis ejecerat; Deniqve privatum in Elisaberham odium, à qua repulsam nuptiarum tulerat, atque alias minus gratam in se extitisse putabat, cum ille tamen complura favoris sui specimina erga eam edidisset. Elisabethæ contra commune cum aliis Principibus Europæ propositum erat, summam Philippi potentiam in Indiis pariter ac Europa omnibus æque suspectam, coërcere, quem in finem & Franciscum Dracke, Thomam Candish, & alios emisit, qui multas in utraqve India Philippo molestias creavere, Angliam a. opimis prædis locupletarunt. Eandem ob causam Belgium Fœderatum maximopere adjuvit, & Galliæ secuto A. MDXCVI. non levia auxilia tulit, ne ruina ejus Hispano incrementum præberet. Classis illa à Philippo adornata trium annorum spacio, & à summa rerum omnium copia *Invincibilis* nomen tulit. Militibus constitit fere 19000. Nautis vero 7049. Dynastis 220. ipsis Religiosis & Chirurgis 669. & toto numero exacte computato hominibus 28139, navibus denique CXXXV. Sed unius Mensis spacio quantacunqve erat disjecta fuit, præcipue quidem dirigente Divina Providentia, atqve ne Regno Reginæqve optimæ vis inferreretur, ventos, tempestates aliaqve naturæ ministeria opponente. In causis humanis verò, primo incuria & tarditate Ducis Parmensis, qui cum XL. navibus minoribus è Belgio præsto esse jussus, ob causas intervenientes id effectum non dederat: Deinde punctuali observantia mandatorum Regiorum, quibus strictissime imperatum erat, nequid tentarent, priusquam

Parmen-

Parmensis copias suas adjiceret, quod si in mandatis non habuisſent & occasioni quidpiam relictum fuisset, Classem Anglicam facile in portu opprimere potuisſent; Denique virtute Anglorum, quorum naves immanibus & tardisſimis navibus Hispanorum minores & agiliores maxima damna Hispanis inferebant: Qua ratione & Romani olim Classem Carthaginensium ad Insulas Ægades superarunt, quia illa commeatibus, exercitu, propugnaculis & armis nimium gravata fuerat; Romanorum Classis vero promta, levis & ad similitudinem equestris pugnæ instituta, ut remis quasi habenis agi potuerit *V. Flor. L. II. De Bello Punico C. II.* Eodemqve modo posthac Belgæ, quia minores naves habebant, quas Avila Hispanorum Dux Piscatorias appellare solebat, Anno MDCVII. Duce Hemskerkio numerosam atque à vicinis arcibus defensam Philippi III. classem in ipso sinu Gaditano superarunt. Ferunt Philippum II. hanc cladem placidisſime tulisſe & respondisſe nuncio ejus: Se Deo gratias agere à cujus Liberali manu tantum potentiæ viriumque sibi datum fuerit, ut aliam rursus in Mare Classem educere non dubie posset. *V. præc. c. I. §. VII.* Quo nomine & Octaviano Cæsari Strada antefert, quippe ad nuncium Varrianæ cladis mente tantum non motum; Et gloriosiorem ab hac constantia fuisse, quam futurus fuisset ab Anglicana victoria, idem jactitat, cum illam ejus milites demum ipsi parere potuissent, hanc vero Lauream ipse sibi Dux & miles imposuerit. De Triumpho Anglorum judicat, victoriam ipsis ab irato Deo concessam fuisse, qui permiserit abuti ipsos prospero illo successu ad hæresin stabiliendam, cujus jugo per ipsam cladem excuti potuisſent, neqve gloriandi materiam magnam ipsis ventos tempestatesqve reliquisse, neqve ex fortuna hac se magis pios venditare potuisse, nisi Saracenorum Turcarumqve perfidiam Christianæ Religioni anteponendam aliquis velit, quod collectas multo Christianorum apparatu vires illi tam sæpe secundis prælijs profligaverint. *Vid. Decad. II. in fin. L. IX.* Sed ratiocinia hæc è versatilis Topicæ, non prudentiæ fontibus petita sunt; Et si ita fuit, cur Catholici tam confidenter obtinendam Regi Hispaniæ victoriam polliciti fuerant, nihil veriti Anglos simili solamine se confirmaturos; Aut quid erat, qvod veniente Classe adeo minax scriptum Card. Alani nomine (cujus Autor tamen Personus, *V. Watsons Quodlibet. p. 240.*) ediderint: Jam pessum ituram cum Hæreticis suis Reginam; Imminere cædem omnium: Expenderent Angli

gravitatem periculi, redirent ad priſtinam fidem; Ita gratiam indepturos, & Cardinalem eo fine affuturum, qui manibus hoſtium pœnitentes ereptu-rus ſit. Quæ Libri exemplaria tamen, cum res ſiniſtre ſucceſſiſſet, Perſonus omnia, quæ nanciſci potuit, comburi curavit. Interim Eliſabetha ſupplicationem & gratiarũ actionem per omnes Angliæ Eccleſias decrevit, ipſaque quaſi triumphum agens cum ſpectatisſimo Nobilium agmine per plateas Londini cœruleo panno veſtitas & Civium Societates cum ſuis Bannerijs pulcherrimo ſpectaculo utrinque aſtantes pilento bijugi Templum Paulinum adiit (ubi vexilla hoſti rapta propoſita) gratias Divino Numini demiſſiſſime egit & Concioni, qua DEO ſoli gloria relata, interfuit: Admiralio quosdam reditus ob operam tam feliciter navatam aſſignavit; Eum & navium præfectos ut Patriæ conſervandæ natos ſubinde laudavit, cæteros nominatim, quoties vidit ut præclare meritos gratanter ſalutavit, quod inſtar præmii illi habuerunt, Saucios & egentiores penſionibus honeſtis remuneravit. Eruditi vero domi foriſque animis læticia prægeſtientibus victoriæ congratulantes Triumphalia omnibus Linguis cecinerunt. *Camden. Ann. Elizab. ad A. MDLXXXIIX.* Numi præterea cuſi in memoriam nobilisſimæ victoriæ his fere Inſcriptionibus: *Venit, Ivit, Fuit.* Alius: *Flavit & Diſſipati ſunt.* Et: *Allidor: non Lædor.*

II. Tempora Jacobi cum Hiſpano pacata fuere, quibus tamen Hiſpanus Jacobi ingenio potius abuſus fuit, quam ut fidam cum eo amicitiam coleret, adhibita hanc in rem opera Legati ſui Comitis de Gundemar.

III. Nova amicitia inter duo Regna coalitura videbatur, cum Carolus I. adhuc Princeps Walliæ Infantam Hiſpanicam ambiret, quæ res tamen, quia reſtitutione Palatinatus niti debebat, ſucceſſu caruit: Unde factum, ut cum Carolus in Angliam reverſus eſſet, amicitia in Bellum mutaretur, nullo tamen cum notabili effectu, Jacobo quippe apparatui ejus immoriente.

IV. Tempore Interregni adverſus Hiſpanum iterum bellatum fuit occaſione fœderis à Cromvvello cum Galliæ Rege initi, quo Bello durante Hiſpani paſſi fuere I. Cladem Duce Blackio in Canariis acceptam A. MDCLVII. d. XIII. April. Blackius enim reſciverat, Claſſem ex India Orientali in Portum S. Crucis ad Inſulam Teneriffam appuliſſe: Itaq; facto ob omni memoria digno, nihil moratus circumjacentia Caſtella, vel innumera tormenta inde in naves ſuas confertim jactata, portum ingreſſus eſt & totam Claſſem Hiſpanicam deſtruxit: Pro quo egregio facinore & anulum quinque millium Librarum à Parlamento meritus fuit.

II. Amis-

II. Jacturam Duynkerkæ, quæ vi pacti inter Gallum & Cromvvellum in Anglorum poteſtatem venit, nova Clavis Galliæ ac Belgii ipſi futura, ſed paulo poſt reſtituto Carolo II. ærarioqve nondum ſatis inſtructo accepto 500000. Librarum pretio Galliæ tradita. III. In America quoq; Jamaica tunc Hiſpanis erepta, ex eoqve, Bello etiam ceſſante, crebrius inter utramque nationem ibi controverſatum fuit, & inprimis A. MDCLXX. prope abfuit, quin ad apertum Bellum iretur: Hiſpani n. dicto A. LXX. partem Septentrionalem Jamaicæ invaſerant, & loca nonnulla combuſſerant; Morganus itaque Gubernator Jamaicæ paria relaturus in continentem Americæ involavit & ocupatis *Panama & Porto Vejo*, Clavibus Regni Peruviani & Mexicani, prædam inſignem egit, pedem tamen mox referens, audito Comitis de Lemos Vice-Regis Peruviæ adventu. Sed quia commune incendium Europæ illo tempore jam imminere credebatur, ultione ulteriori utrinque abſtinuerunt.

XVII.

Negociorum Gallicorum præcipua materies prætenſio Regis Angliæ in Regnum Galliæ, cujus etiam titulum & Inſignia ille adhuc gerit. Initium prætenſionis fuit ſub Edvardo III. cujus parens Edvardus II. Iſabellam Philippi Pulchri unicam filiam in uxorem duxerat, eoqve Philippo moriente Succesſionis jure Regnum Galliæ ſibi vindicabat. Et Galli quidem cauſabantur Legem Salicam ipſi obſtare, ac Regnum Galliæ colui alligatum non eſſe, ſed ille ſe gladio ſuo id alligaturum reſpondens, Gallos invaſit, illisque aliquot præliis fuſis magnam Regni partem ademit: Secutus deinde aliquanto tempore poſt Henricus V. Rex Angliæ, Carolum VI. Regem Galliæ in tantas anguſtias redegit, ut Carolus, quia non nunquam mentis impos erat, licet dilucidis intervallis non deſtitutus, ipſi adminiſtrationem Regni Galliæ ſe ad huc ſuperſtite concedere, & excluſo Carolo VII. filio ſuo, Henrici filium Henricum Sextum, tunc temporis adhuc minorennem, heredem Galliæ ſcribere cogeretur, hac unica conditione poſita, ut Iſabellam filiam Caroli in Uxorem duceret. Interim decreſcente Anglorum induſtria Galli ſenſim vires reſumſere & cum progreſſu temporis Anglos tota Gallia excluſerunt. *V. præc. c. III. §.* Ultimum fuit Caletum tempore Reginæ Mariæ Anglis ereptum, quod licet plus impenſarum, quam redituum quotannis numerarit, (qua excuſatione Angli & jacturam iſtam, & noſtro tempore Duynkerckanam extenuarunt) nihilominus magni momenti erat, locum

ejusmodi amitti, qui incredibili ſumptu & accurata diligentia, contra quoscunque hoſtium inſultus ducentos & undecim annos conſervatus fuerat, quique Regum Britannicorum Janua Clavisque tamdiu extiterat. Munimenta inſtar armorum ſunt, quæ fructus per ſe ſterilia ſunt, at ne fundi fructusque noſtri ſterileſcant prohibent. Conditum tunc in hanc expugnationem egregium carmen à Mich. Hoſpitalio Galliæ Cancellario, quod tanquam Epiphonema expeditionũ Anglicarum in Galliam, ac ſimul Parænesin ad Statum noſtrorum temporum hic ſubjiciendum duximus:

Sic mutat fortuna vices, & ludit atrocem
More ſuo ludum, nunc his, nunc æquior illis.
Nos adeo fuſi & magno certamine victi
Nuper ab Hiſpanis fortes modo vicimus Anglos,
Ereptas Patribus tandemque recepimus urbes,
Oceano in medio juſſis regnare Britannis:
Illi cum lacrymis terra ceſſere retenta,
Poſſeſſaque ſuis atavis jam tempore longo.
Namque erat in fatis rediturum haud ante Caletum
Ad veteres Dominos, quam ſe Regina marito
Traderet externo Veterumque propagine Regum
Poſthabita, novus hic ſuccederet advena Regnis.
Ipſe Valeſina venturum è ſtirpe nepotem,
Merlinus vates multo prædixerat ante,
Sangvinis ultorem noſtri, cladisque futurum
Creſciacæ cecinit, qua Francica pene juventus
Omnis & extinctæ ſunt longa in tempora vires:
Non magis ille ſuis, (quanquam veriſſimus auctor)
Creditus eſt, Trojæ Priami quam filia Regis.
Quin etiam tantum his animi victoria duplex
Addiderat, tantus noſtri contemptus, ut arcis
In foribus ſummis legeretur marmore duro
Inciſum carmen (valet id ſermone Latino)
TUM DEMUM FRANCUS PREMET OBSIDIONE CALETUM,
CUM FERRUM PLUMBUMVE NATABIT SUBERIS INSTAR.
Barbara vox ſupraque hominum fiducia morem.
Sed neque tot circumductæ, fuſæque paludes
Totque objecta vias paſſim caſtella per omneis

Præſi-

Præsidiis insessa virûm, potuere morari
Nostrorum turmas equitum peditumque cohortes etc.
Quas, ergo, tot opumque Deo tantæque datori
Lætitiæ, nobis fas est persolvere grates?
An delecta boum, pecudum vel corpora centum
Illius ante pias grati mactabimus aras?
An lætum pæana canemus, Joque triumphe,
Quodque solet dici victorum carmen honori?
Usurpata malis cultoribus ista Deorum:
Nos hanc gloriolam potius laudemque sinamus
Invicto, fortique DEo: turgentia Regum
Colla superborum qui proterit, & pede calcat,
Subjectos, humilesque ipsique accepta ferentes
Omnia, tollit humo supera ad convexa polorum.
Qui nos successu nimio, rebusque secundis
Inflatos, ideo castigat more paterno,
Casibus exercens variis, nec nostra putemus,
Quæ nos ille frui secura mente sinebat:
Ut rerum & columen nostrarum, spemque salutis,
Privati, Regesque DEO ponamus in uno:
Nec fracti nimium, dura cum sorte gravamur;
Nec rursum elati, veniunt cum prospera nobis.

XIIX.

Anglorum & Belgarum dissidia videntur inprimis orta ex commerciorum utriusque gentis magnitudine, hincque nato metu mutuo, ne altera pars alterius vel remoraretur, vel prorsus obruta cuperet commoda. Ac ne lites Bello proximas tangamus, quæ Insularũ Bandanarum nomine ante LX. Años & amplius inter eos intercesserunt; Res primum aperto ac soleñi Bello commissa fuit A. MDCLII. occasione sumpta à captura Harengarum & damnis in utraq; India perceptis: Præliis tunc Belgæ infeliciores extitere, quorum ultimo ipse Archithalassus eorum Trompius occubuit; Sed non biennio diutius duravit hoc dissidium, cum Belgæ missis Legatis à Cromwello pacem impetrarent West-Monasterii initam d. V. April. A. MDCLIV. cujus summa fuit, ut liber inter ambas nationes inposterum esset commerciorum usus, de damnis usque ab A. MDCXI utrinque acceptis per Commissarios cognosceretur, Belgæ cædis in Am-

 boina

boina Anglis illatæ reos punirent, ac denique in Maribus Britannicis coram Navibus Anglicis vela demitterent. Vid. *Articulos Pacis in Tractatibus. Hist. Polit. ad Brachel.* Restituto deinde Rege gliscenteq; iterum æmulatione utriusque nationis res A. MDCLXV. Bello de novo commissa fuit, Anglis causantibus: Belgas nihil dum satisfecisse nomine occupatæ Insulæ Poleroon, ibidemque in incolas & ipsas arbores exercitæ crudelitatis: Societatem Indiæ Orientalis obstacula posuisse duabus navibus A. MDCLXII. juxta Cochinum, quo minus mercaturam ibi exercerent, easque re infecta reverti coactas fuisse: Societatem Indiæ Occidentalis insuper tres alias naves suas à Gvineæ litoribus repulisse. Deniqve nec plenè satisfactum esse ob naves duas Bonaventuram & Bonnesperanzam Ann. MDCXLVII. sibi ereptas. Descriptionem Belli hujus aliquam dedit *Wilhelmus Svvinas* Tract. Englische / Nederlandsche ende Münstersche Krakelen Ann. MDCLXVI. Finemq; accepit A. MDCLXVII. quo Bredæ mense Julio his fere Articulis Pax conclusa fuit. Ut omnes Coloniæ, regiones &c. quas alterutra pars d. XX. MaI istius Anni habuisset, ab eadem retinerentur: Qua ratione novum Belgium quidem ad Anglos, Insula Poleroon vero ad Belgas transiit, & Guinea penes eosdem mansit. Deinde ut navium invasio & similes Hostiles actiones intra duodecimum diem in Oceano Germanico, der West- und Nord-See / cessarent; Intra VI. Hebdomades v. usque ad Caput S. Vincentij; Intra X. hebdomadas usque ad Æquatorem & post VIII. menses per totum Orbem: A Belgis præterea promissum fuit, se neminem rebellium Anglorum post hac recepturos vel defensuros. Vid. *Diar. Europ. Cont. XIV. Appendic. part. III.* Ex quo tempore arctior inter utrosque amicitia coalitura esse credita fuit, Fœdere, secuto An. MDCLXIIX. condito, in cujus partes etiam Svediæ Regnum assumptum, quodqve posthac Triplum Fœdus, seu Confœderationem Triplicem, die *Triple Alliance*, h. Fœdus Anglis, Svedis & Belgis commune dixere, Articuli ejus extant *in Diar. Eur. Cont. XIIX. p. 229.* Finisque fuit ut æquilibrium rerum Europæarum servaretur, eoque opera daretur, ne Belgium Hispanicum à Galliæ Rege vel alio quoquam occuparetur: Cujus conservatio in eo Statu, quo nunc gaudet, quantum momenti afferat isti æquilibrio dictum supra *P. I. c. VI. S. I. §. VI.* Sollen nicht allein verpflichtet seyn / allen Fleiß und Embsigkeit anzuwenden / daß der Friede zwischen den benachbarten streitigen Königen aufs schleunigste geschlossen / und darnach

unverhindert conserviret werde; Sondern auch ihre Pflicht so viel möglich dahin zustrecken/ daß gantz Europa den Frieden / wornach so sehre verlanget wird/ lange Zeit möge geniessen und besitzen: Und so ferner dahin zu sehen / das alles in dem ruhsamen Stande möge bleiben / darein es durch dergleichen offentliche Friedens-Verbündnüssen gebracht worden. *Art. IV.* Sed nondum finitum erat quadriennium, cum gravis illa procella è Gallia Belgas concussum iret, cui quoniam Rex Angliæ se quoque jungebat, Fœdus hoc ruptum Belgæque de novo petiti fuere, cujus causæ justificæ redditæ 1. Turbata à Belgis commercia Anglica in India Orientali. 2. Injuriæ in Americæ Provinciis Anglis & in specie Coloniæ Surinamæ illatæ. 3. Velorum Demissionem, antiquissimam Angliæ Regum prærogativam, eandemque à Belgis toties agnitam, toties promissam, negatam fuisse. Initium factum ab invasione Classis Smyrnensis A. MDCLXXII. M. Martio, quæ tamen infeliciter successit: Secuta deinde Belli indictio M. Aprili; Pax v. iterum Londini condita M. Februario A. MDCLXXIV. qua Pacificatio Bredana renovata & Velorum demissio Anglis promissa fuit, addita Summa octingenties mille Imperialium iisdem solvenda. Die General-Staaten der Vereinigten Niederlande auf ihrer Seite / und in Erkäntnüß deß gehörigen Rechts des Durchleuchtigsten Königes von Groß-Britannien sollen erklären und zugestehen / gleich wie sie hiermit erklären und zugestehen / daß alle Schiffe oder Fahrzeuge den ermeldten Vereinigten Niederlanden zuständig / es seyn Krieges-Schiffe/oder andere/allein/oder in Esquadres zertheilet/ in den Seen von Capo Finis Terræ biß an den Mittel-Punct des Staaten Landes von Norwegen / so den Schiffen und Fahrzeugen des Durchleuchtigsten Königs von Groß-Britannien / welche höchstgedachte Se. Majestät Wimpel oder Segel J. A. C. bezeichnet / führen/sie seyn allein oder mehr an der Zahl begegnen/auf solchem Fall ihre Top-Wimpel von dem grossen Mast-Baum nehmen/und das Top-Segel sollen fallen lassen / also und mit dergleichen Ehren-Zeichen / als jemals zu einiger Zeit in einigen Plätzen zuvor den Schiffen Se. Majest. von Groß-Britannien oder Dero Vorfahren durch einige Schiffe der General-Staaten oder ihre Vorfahren ist bewiesen worden oder gebräuchlich gewesen. *Art. IV. Pacif. Lond.*

XIX.

Angliam Imperio Germanico se aliquando submisisse Scriptores J. Publici nostri docent *Limnæus L. I. c. IX. n. 25.* Reinking. *L. I. Cl. II. c. IX. n. 40.*

n. 40. Quam ſolide, non examinabimus. At liquidius id apparere videtur ex literis Henrici II. ad Frider. Barbaroſſam datis, ap. *Radevic. de Geſt. Frider. I. L. I. c. VII.* quarum hic eſt tenor: *Præcordiali Amico ſuo Friderico, Dei gratia Romanorum Imperatori Invictiſſimo, Henricus Rex Angliæ, Dux Normanniæ & Aquitaniæ, Comes Andegavenſis Salutem & veræ Dilectionis Concordiam. Excellentiæ Veſtræ quantas poſſumus referimus grates, Dominantium optime, quod Nos Nunciis Veſtris viſitare, ſalutare literis, muneribus prævenire, & quod his charius amplectimur, Pacis & Amoris invicem dignati eſtis fœdera inchoare. Exultavimus & quomodo animum Nobis creſcere, & in majus ſenſimus evehi, dum Veſtra promiſſio, in qua Nobis ſpem dediſtis in diſponendis Regni noſtri negociis, alacriores Nos reddidit & promptiores. Exultavimus, inquam, & tota mente Magnificentiæ Veſtræ aſſurreximus, id Vobis in ſincero Cordis affectu reſpondentes, quod quicquid ad honorem Veſtrum ſpectare noverimus pro poſſe noſtro effectui mancipare paratiſumus,* Regnum Noſtrum *& quicquid ubiq; noſtræ ſubjicitur ditioni* Vobis exponimus & Veſtræ committimus poteſtati, *ut ad Veſtrum nutum omnia diſponantur, & in omnibus Veſtri fiat Voluntas Imperii. Sit igitur inter Nos & Populos noſtros Dilectionis & Pacis Unitas indiviſa, commercia tuta: Ita tamen, ut* Vobis qui Dignitate præminetis, imperando cedat autoritas, Nobis non deerit voluntas obſequendi. *Et ſicut Veſtræ Serenitatis memoriam Veſtrorum excitat in Nobis munerum largitio, ſic Vos Noſtri quoque reminiſci praoptamus, mittentes quæ pulchriora penes Nos erant, & Vobis magis placitura. Attendite itaque dantis affectum, non data, & eo animo quo dantur, excipite etc.* Adde Horn. au miroir des Juſtices cap. ſive Libr. IV. §. de Juriſdictione. Et tempore captivitatis ſuæ Richardus I. *Conſilio matris ſuæ depoſuit ſe de Regno Angliæ & tradidit illud Imperatori* (qui erat Henricus VI.) *ſicut univerſorum Domino, & inveſtivit eum per pileum ſuum. Roger. Hoveden.* Utrumque agnoſcit *Seldenus Titl. of Hon. L. I. c. II. §. V.* At diu id haut obſervatum fuiſſe excipit, opponitque Autoritatem Notariis ab Imperatore creatis paulo poſt abrogatam legi, *eo quod Regnum Angliæ ab omni ſubjectione Imperiali ſit liberrimum:* Addito, tempore Henrici V. Sigismundum Imperatorem, cum in Angliam veniſſet faciendæ inter Henricum & Galliæ Regem pacis cauſa, coram duce Gloceſtriæ ſolenniter proteſtatum fuiſſe: *Nihil ſe in ſuperioritatem Regis prætendere.*

XX. Regem

XX.

Regem Angliæ vocari *DefensoremFidei* dictum *Notic.Dign.Diss.II.c.II.§. VI.* Primogenitũ ejus Principẽ Walliæ *ib.Diss.3. c.4.§.4.* De Dono strumas sanandi *Diss.5.c.2.§.4.* De Insignibus *Diss.6.c.3.§.7.* Potestatẽ Regiam absolutã non esse nemo ignorat, Reservatis extantioribus tamẽ Reges gaudere negari nequit, veluti & splendidissima Majestatis Attributa inter elogia ipsorum passim apud Sciptores Anglicos inveniuntur. Talia: *Regem Angliæ nemini posse injuriam facere*, Princeps enim semper præsumendus talis esse, qualis esse debet. *Eundem non posse errare*, ex causa eadem; *Nec de factis ejus disputari fas esse*; Ob summam reverentiam ipsi debitam, & nequa parte obsequium luxetur. Omnium domos, inquit *Bractonus* JCtus Anglicanus, *Regis vigilia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias ipsius industria, omnium vacationem illius occupatio.* Plura vid. ap. *Aut. Stat. Anglic. P. I. c. IV.* Singula Jura Majestatis quod attinet, *Jus Leges condendi* non solus, sed simul Parlamentis habet: Dantur tamen causæ, de quibus Parlamentis plane non licet decernere: Veluti de Rege Corona privando, nihil decernere possunt, etiamsi Rex ipse id peteret: Cui rei se obligasse dicuntur usque à temporibus Edvardi III. *Jus abrogandi LL.* itidem simul Parlamento exercet. *V. seq. §. XXII. Jus judicia exercendi* inter privatos Regis solius est. At Pares Regni à Paribus suis coram Magno Conestabili Regni judicantur. *Jus aggratiandi* soli fere relinquitur. *Jus Dignitates conferendi* libere exercet: Quod quidem cum aliis Principibus, quorum potestas absoluta non est, commune habet, hac tamen prærogativa præ illis gaudet, quod Pares seu Status Regni solus creare possit, quod Imperatori in Imperio nunc non licet. *In Sacris* supremum caput Ecclesiæ est, sed cum Limitata Potestate LL. condendarum; Exempla Vid. *seq. §. XXII. Jus constituendi Episcopos* solus habet, licet in speciem à Capitulo eligantur. *Jure Annatarum* itidem solus gaudet: *Jus convocandi & prorogandi Parlamentum* habet, certo tamen tempori alligatum, abrogandi neutiquam. *Jus Civitatem dandi* seu Indigenatus conferendi cum Parlamento videtur habere; Collationes Indigenatus enim Actis Parlamentariis inseri solent. *Jus Tributa imponendi* non habet, quo ipso constat, quo robore sit *Jus Bella gerendi & Fœdera sanciendi*, quæ solus habet, sed sine notabili effectu, qui Tributa imponere nequit. Deniq; & *Regalia minora* soli prope relicta, Reipublicæ n. ab usu eorum nihil periculi imminet, cum non ex natura Reip. sed ambiguitate Do-

minii fluant. *Germaniæ populi, cum Principibus ac Regibus Bona quædam essent assignanda, unde Dignitatem suam sustinerent, sapienter existimarunt ab illis esse incipiendum, quæ sine damno cujusquam tribui possint*, inquit *Grot. J. B. L. II. c. IIX. §. V.* Quo referenda quæ scribit *Bateus El. Mot. p. I.* Quod Patrimonia omnia ad Regem referantur, & quoties cunqve deficiant heredes, aut possessores jure suo per commissum Capitale crimen exciderint, omnia ad Fiscum Regium tanquam ad Oceanum suum refluant. Penes eundem est, Pupillorum & Idiotarum (h. latinitate Anglicana, eorum, qui mentis perfecte compotes non sunt) cura omnis; Hinc peculia eorum una cum reditibus pro suis reputat, nec quicquam inconsulto ipso ab iis peragi potest: Quod *Jus Deportus* vocant, Rexq; ex eo occasionem sumit Aulicos suos & eos quibus favet, personarum ejusmodi matrimonio ditandi. Pro ejusdem arbitrio monetæ cudendæ materia, forma, modus, precium denique variatur; Eidem, licet nondum inauguratus sit, ex veteri instituto omnes Subditi duodecennes fide peculiari astricti sunt, juramento insuper addito, quod Stilo suo allegiantiam vocant etc.

XXI.

I. In Sacris receptum est Regem Supremum Caput & Gubernatorem Ecclesiæ inscribi: Quod Majestatis natura corroborat; Etenim Ecclesia est in Republica, non a. Resp. in Ecclesia; Et Jus Sacrorum privato non competit, ne ex promiscua sentiendi & dissentiendi licentia humana Societas turbis & confusione affligatur: Vindicandum igitur Publico, eoque Majestati, tq. Publici arbitro. Quia tamen mediorum seculorum mores aliud tulere, nihil mirum est, si Anglorum Monarchia communi, quæ Europam tunc habuit, opinione implicita, aliud Caput Ecclesiæ aliquando supra se agnoverit. Augent quidem rem Catholici, & Angliam quoque Tributariam fuisse Romanæ Sedi prolixe afferunt, quam è singulis domibus collectum denarium Petri (*Romescot*) Romam quotannis mittere oportuerit. *V. Baron ad A. DCCXL. Polyd. Virg. L. IV. Histor.* Sed negant Angli, & Denarium Petri solùm eleemosynam in sustentationem Scholæ Anglorum Romæ institutæ erogatam fuisse liquido demonstrant. V. *Spelmann. Concil. Angl. T. I. pag. 230. & 311. Usser. de Christ. Eccles. Success. & Stat. C. VII. §. IIX. ac seqq.*

II. Cæterum non ita se gesserunt Anglorum Monarchæ, quin radios Sacræ Potestatis suæ subinde emiserint, è quibus hodiernus iste fulgor tandem accensus fuit. Ideo ne exempla Wilhelmi Conquestoris, Wil-

Wilhelmi Rufi, Henrici I, Henrici II. &c. congeramus, quæ fuse diduxit *Usser. loc. ante cit.* tempore Edvardi I. A. MCCLXXIX. *Statutum de Mortmaine* conditum, nequis Laicorum Donationes Monasteriis factas, quæ nomen præ se ferebant datæ esse *à Mortmaine*, Manui mortuæ, ac proinde exemptæ erant omnibus servitiis Regi ac Regno præstandis, in posterum Titulo Manus mortuæ emeret, aut alia quadam ratione in se transferret, quod antea frequentissime contigerat, ac Regni reditus non parum imminuerat: Quo tamen in Sacris nihil mutatum, sed Clerus tantum, qui Limites suos excesserat, in ordinem redactus.

III. Secutum deinde *Statutum Præmunire*, sancitum Anno Regis Richardi II. decimo sexto, Domini MCCCXXXIX. Pontifices n. insciis vel etiam invitis Rege, & Proceribus Ministros, Abbates, Episcopos intrudere ac pro lubitu transferre soliti fuerant. Sanxerunt itaque: Ne Episcopo Romano (sic n. Verba Anglica sonant, *that the Bishop of Rom*) inposterum liceret excommunicare Episcopos, transferre Clericos &c. Ac siquid ejusmodi ab uno vel altero subdito tentaretur, eum criminis læsæ Majestatis damnandum fore: *And that they be attached by their bodies, if they may be found and brought before the King and his Councel, there to answer to the Cases aforesaid, or that processes be made against them by* Præmunire facias, *in manner as it is ordained in other statuts of Provisors, and other, which doe sue in any other Court in derogation of the Regality of our Lord the King.* Quæ verba Statuti Lingua Anglica citanda fuerunt, quia diserta iis mentio fit τῷ *Præmunire facias*, unde ipsi Statuto posthac nomen datum, q. Regem præmuniat: Quanquam alii pronunciatione ex *præmonere* corruptum putent, posito effectu pro causa, præmonitus n. est præmunitus. Sedem Romanam verò id male habuisse in literis Martini Papæ L. annis post ad Johannem Ducem Bedfordensem datis liquet, quarum verba: *Quamvis dudum in Regno Angliæ Jurisdictio Romanæ Ecclesiæ & Libertas Ecclesiastica fuerit oppressa vigore illius* Execrabilis Statuti: *Tamen adhuc non fuit ad tantam violentiam prolapsum, ut in Sedis Apostolicæ Nuncios & Legatos manus temere mitterentur, sicut novissime factum est &c.* Item: *Non videbatur eis satis offendisse Deum, Statuta condendo contra vicarium ejus, contra Ecclesiam & Ecclesiæ caput, nisi pertinaciter perseverantes in malo proposito in Nuncium Apostolicum manus injicerent etc.*

IV. Non minus Wiclefum, ut Sedi Romanæ Controversias move-

ret, Regis ac Procerum autoritas erexit; Unde tam libere in Doctrinam pariter ac regimen Pontificum invehi potuit, de quibus *V. Fuller. l. sæp. cit.*

V. Henricus IIX. denique, quod Sedes Romana petitum à Catharina divortium ratihabere nollet, ejus Autoritatem plane abjecit, ac sese supremum Caput Ecclesiæ Anglicanæ statuit, salva interim manente quoad cætera Religione Catholica. Quam in rem & Clerum Anglicanum pertraxit occasione accusationis ipsi intentatæ, quod contra Legem Præmunire commoda Pontificia in detrimentum Reip. promovisset; Atque jam Cantuariensis Provincia ut culpam redimeret centum mille Libras Regi obtulerat; Sed Rex in eo acquiescere nolebat, nisi Supremum Caput Ecclesiæ agnosceretur: Quare convocata Synodo in Superiori pariter ac Inferiori Convocationis Domo consensere in hanc Formulam: *Cujus* (Ecclesiæ Anglicanæ) *singularem Protectorem & quantum per Leges Christi licet Supremum Caput ipsius Majestatem cognoscimus.* Quod actum A. MDXXXI. d. XXII. Aug. Ac licet Eboracensis Provincia in Superiori & Inferiori Convocatione unanimiter reclamaret, Henricus tamen literis suis eam facile compescuit, non quidem vim intendentibus, sed rationibus cumprimis Praxin veteris Ecclesiæ, ejusque Principum urgentibus. Atque ex eo tempore Potestas hæc penes Reges mansit, publicisque Elogiis confirmata fuit, nisi quod Elizabethæ tempore Nomen Capitis Ecclesiæ, à quo Catholici tantopere abhorrebant, in Gubernatoris Ecclesiæ, *the Governour of the Church*, mutatum sit: Quæ tamen secutis temporibus conjuncta fuerunt, ac hodienum ita obtinent: *In all causes and over all persons our suprem Head and Governour.*

VI. In *Episcoporum & Archi-Episcoporum* juribus, ne omnia attingamus, quæ ipsis cum aliarum Rerumpublicarum Episcopis communia sunt, de quibus V. *Scriptores J. Publici & Canonici*, indicamus 1. quod Episcopi in Curiis suis autoritate propria judicia exerceant, quæ licet ab Autoritate Regia dependeant, virtute Magistratus sui tamen, non ut Curiæ Regi subordinatæ habentur. 2. Potestatem suam aliis committendi jus habent, quod nulli officiario Angliæ alias licet. 3. Retinent qualitatem Dignitatis suæ in alienis territoriis, quibuscunque etiam extra Regnum, cum cæteris ex ipsa Nobilitate Superiori alibi, nonnisi honoris causa, non autem ex necessitate aliqua relinquatur. 4. Non possunt accusari nisi coram Membris Parlamenti Superioris seu Paribus Regni,

Regni, non judicari etiam nisi ab iisdem; Memorabile tamen est nullum hujus juris & Privilegii causa Statutum aut præjudicium justum extare, ex quo Anglia Catholicam Religionem abjecit, Episcopis omnibus hactenus à gravioribus criminibus immunibus habitis. 5. Deniq; ab oneribus immunes sunt; At Annatis solvendis obligantur, decimis item redituum quotannis reddendis, qua ratione reditus Regis non parum augentur, accedente præsertim hoc arcano, quod sæpe ad majores & pingviores Episcopatus ii quorum reditus minores sunt, promoveantur, unde tanto crebrior fit Annatarum præbitio. Una *Dunelmensis*, qui maxima Autoritate & tantum non Principali Dignitate Episcopus est, durissima omnium conditio, dum DCCCLXXX. libras quotannis sub specie mutui porrigere cogitur, nulla tamen cum spe restitutionis, quod factum usq; à temporibus Elisabethæ Reginæ. Specialia Episcoporum sunt, ipsos Baronibus quoad Autoritatem æquiparari, ideo & bona sua à Rege per modum Baroniæ habere dicuntur. Ordinis gratia tamen Baronibus Secularibus anteferuntur ob concurrentem Dignitatem Ecclesiasticam; Quæ προεδρία tamen subinde ab his in dubium vocata, & ingruentibus motibus sub Carolo I. ipsis adempta fuit; Sed cum id fieret die solenni jejunio sacra audita fuit sapiens *Junioris Baronis Spenceri* sententia: *Diei isti jejunia adeoq; humilitatem debitam, se autem eadem primo in superbiam uti.* Nec perduravit ista depressio, sed restituto Carolo II. veteribus juribus suis redditi fuere. Archi-Episcoporum specialia sunt 1. quod ambo *Primates Regni* dicantur, cum hoc tamen discrimine, quod Cantuariensis *Primas totius Regni* scribatur, Eboracensis verò tantum *Primas Regni.* 2. Præcedentiam habent, ille ante omnes Duces & Principes Regni; exceptis Principibus Sanguinis, omnes item Ministros Regni; Eboracensis vero Cancellarium seqvitur. 3. Jus coronandi habent, rursus tamen ita, ut Archi-Episcopus Cantuariensis *Jus* habeat coronandi Regem, sed Eboracensis jus coronandi *Reginam*, cujus etiam *Sacellanus* natus est. Denique jurisdictione ipsorum comprehenduntur omnes Ecclesiæ Angliæ, solo Templo Turris Londinensis excepto, quod unice dependet à *Rege*, *without Institution or induction*, ut loqvuntur. V. *Autorem Stat. Angl. P. II. f. 377.*

XXII.

Parlamenta Angliæ non Dicasteria significant, ut in Gallia, sed Ordines Regni, h. eos quibus facultas deliberandi & decidendi de publico da-

ta. Duo ſunt Superius & Inferius: Illud Proceres, hoc Nobiles ac Civici conſtituunt: Utriusque conſenſu & autoritate, accedente juſſu Regio, Leges Regni conduntur, Ideo ſingulis hæc Formula præfigitur: *It is*, ſeu *Be it Enacted by the Kings moſt excellent Majeſty, with the Advice and aſſent of the Lords Spiritual and Temporal and Commons in this præſent Parliament aſſembled, and by Authority of the ſame.* Accipiuntq; tunc nomen *a Statut or Act of Parliament*; Sed ſi pars diſſenſerit: *An ordinance of Parliament* vocatur, nec Legis Univerſalis Titulo poteſt donari. Cujuſmodi exemplum *Cokus* habet *p. 25.* quo Proceres Eccleſiaſtici, the Lords Spiritual, omittuntur: *Our Souveraigne Lord, bey the common conſent of the Lords Temporal and the petition of the Commons.* Similiter Liber Canonum & Conſtitutionum Eccleſiaſticarum conſenſu Cleri, & autoritate Jacobi Regis A. MDCIII. ſtabilitus Legum loco quidem eſt in Foro Eccleſiaſtico, ſed non in Politico, quia Parlamenti confirmatio non acceſſit. Nec minor utriusque Autoritas in abolendis Legibus, ſi ratio ſtatus Publica id exigat: Quæ Decreta *Acts of Repeale* vocari ſolent: Erantq; talia, quibus Sedis Romanæ Authoritas inſtaurabatur A. I. Philippi ac Mariæ, *Acts of Repeale of all the Statutes againſt the See of Rome A. I. & II. Phil. & Mar. c. IIX. in Pulton. p. 955.* Et iterum, cum illa denuo abrogarentur A. I. Alizabethæ. *A Repeale of divers Statutes, and revivor of others and all Foraine power abolished*, in *Pulton. p. 999.* Proceres communi nomine *Lords* dicuntur, Scotice *Lairds*, & compellandi formula, *Mylords*, q. d. Domini mei, in cujus explicatione & uſu exteri communiter labuntur. Nomen tamen ad alios etiam tractum, de quo vid. *Notic. Dign. Ill. Diſſ. VII. c. I.* Comprehenduntur iis Archiepiſcopi, Epiſcopi, Duces, Marchiones, Comites, Vicecomites & Barones. Sed Dignitas non dependet à perſona, verum à territorio, prout in Imperio noſtro etiam moris eſt, ut Jus ſtandi in Comitiis territorio annexum ſit, nihilque notius, quam ſuffragia territoriis connumerari. *Burgold. ad Inſtr. Pac. P. I. Diſcur. XIIX. n. IV.* Quod tamen explicandum ducimus: Quod alligetur quidem nomini Territorii, non tamen ita, prout terræ aliqua portio eſt, ſed quatenus Territorio cenſetur perſona quædam moralis ineſſe, quam ille qui territorium habet repræſentet: Unde etiam plures Principes aliquando uno tantum voto gaudent, & è contrario unus Princeps multa vota habet, quia hic plures Perſonas ejusmodi, illi vero ſimul tantum unam gerunt. Atque hinc fit in Anglia, ut Primogeniti Procerum, licet *Lordi* vocentur, ac indubii heredes ſint paternæ Dignitatis, votis tamen, dum parentes in vivis ſunt, excludantur, niſi ipſi Baroniam ſeorſim poſſi-

deant,

deant, aut ſpeciali Reſcripto Regio advocentur, licet interea ingreſſus in Comitia ipſis pateat. Et Epiſcopi ideo comprehenduntur nomine ſuffragantium Procerum, quia cenſentur Bona ſua habere *per modum Baroniæ*, ut ſupra dictum. In Parlamento Inferiori membra ſunt Eqvites ac Municipes, h. Nobilitatis Inferioris, Civitatum ac Burgorum ſ. Oppidorum quibus jus votum ferendi datum, deputati. *Knigths, Citizens and Burgheſſes*, & uno nomine *the Commons*, quorum bini pro ſingulis Burgis, & Civitatibus, ac totidem pro Nobilitate ſingularum Shirarum comparent. Seriem ſuffragantium V. *P. I. c. V. §. 11.* Plura vid. ap. *Smith. de Rep. Angl. L. II. c. II.* Autorem *Status Anglici P. II. f. 143. & ſeq.* In primis autē *Coke Inſtit. of Lawes. P. IV. c. 1. of the High Court of Parliament.* Collectionem Statutorum Parlamentariorum edidit *Ferdinand Pulton.* A. MDCXXXII. ab A. IX. Henrici III. ad A. IV. Caroli I. *A Collection of Sundrie Statutes frequent in uſe &c. by Ferd. Pulton.* Similes edidit *Wilh. Reſtallus*, & Leges Parlamentarias Interregni *Scobellus* A. MDCLIIX. *Collection of Acts and Ordinances donne in the Parliament begunn A. 1640. unto the adjournment A. 1656. by Henry Scobell Esq.* Prima à pleriſque recenſeri ſolet ita dicta *Magna Charta*, quam *Duke* Chartam Libertatum vocat, à Johanne & Henrico III. Proceribus data in temperamentum aſperitatis Legum Normannicarum à Wilhelmo Conq. & ſecutis Regibus latarum.

XXIII.

Jus Angliæ conſtat ex Conſvetudinibus Angliæ & Statutis per Regem in Comitiis Parlamentariis cum conſenſu Ordinum Regni conditis. In quibus omnibus ſiqui caſus omiſſi ſint, vel ſiquid obſcuri aut ambigui emergat, quod Interpretationem deſideret, non recurrunt Judices ad jus Civile Romanorum, ut apud alias gentes Europæas, ſed ſuo arbitrio & conſcientiæ relinqvuntur, niſi tanta ſit Cauſæ difficultas, quam Judices non poſſint dirimere, tunc enim defertur ad Curiam Parliamenti terminanda. Huic acceſſerunt ſcripta antiquorum aliquot JCtorum inſignium *Glanvillæ, Practoni, Brittoni, Thorntoni & Fletæ*, qui Conſvetudines & Leges Anglicanas Tractatibus ſuis, ut Papinianus, Ulpianus, Paulus & reliqui JCti Romani Edicta Prætorum & Conſtitutiones Principum ſuis Libris explicarunt. Et poſt hos acceſſerunt Relationes Annales rerum judicatarum in Curiis Regiis ſub ſingulis Regibus ab Eduardi III. ſeculo, in quibus recitantur ſingulorum Judicum rationes, quas pro Tribunali protulerunt. Ad quas noviſſime rerum ſuis ſeculis judicatarum relationes addiderunt Dyerus, Plowdenus, Cocus &c. *Arth. Duke de Aut. Jur. Civil. L. II.*

L. II. c. IIX. parte III. §. VI. VII. &c. Inſtitutiones Juris Anglicani, ſine autoritate publica tamen, edidit *J. Cowellus.* Quibus addendum, pleraque antiquiora Juris Anglicani Idiomate Gallico ſcripta eſſe, quod & hodienum in Judiciorum ac ipſorum Parlamentorum Formulis quibusdam ſuperſtes manſit, fuitque introductum à Wilhelmo Conqueſtore, cui non ſatis erat victæ nationi jura dare, niſi eadem & Lingva ſua proponeret; Prorſus ac Romani olim Gentibus à ſe devictis in Judiciis & omnibus Actis publicis Lingva Romana uti præceperunt: Quod mandatum *S. Auguſtinus* Imperioſum vocat *L. XIX. de Civ. D. c. XVII.* Duravitque hæc res usque ad A. XXXVI. Eduardi III. quo permitti cœpit, ut Actiones in Curiis Regis ſermone Anglico proponerentur. Vid. *Selden. Jan. Anglor. L. II. §. II. & ſeqq.*

XXIV.

In Viris miniſterio ac gratia Regia præcipuis tempore Henrici VII. Verulamius numerat *Richardum Foxum & Reginaldum Brajum*, quibus tamen non aliter Rex uſus fuit, qvum ſicut Inſtrumentum plerumq; ſecum habet Artifex. Sub Henrico IIX. eminuit *Wolſæus*, Lanii, ut fertur, filius, ſed variis honorum gradibus ad ſupremam Cancellarii Regni, Archiepiſcopi Eboracenſis, Cardinalis dignitatem evectus, adeo ut non dubitaret ſummum rerum arbitrium tq. Sibi ac Regi commune omnibus æque palam facere nota Anglisque hodienum exoſa Formula: *Ego & Rex meus*: Qua in Literis ad Pontificem M. & exteros Principes uti ſolitus fuit, ab iisdem itidem non exiguis reverentiæ ſignis exceptis, & à Carolo V. ſæpe ſubſcriptione honoratus: *Filius & Cognatus Veſter* Carolus: *Voſtre fils & Couſin Charles.* De fine ejus diximus, *præc. §. VI. n. 11.* Secutus *Thomas Cromwellus*, Fabri ferrarii filius, qui Wolſæi cauſam in Parlamento ſtrenue defenderat, unde & quod Boleniæ in primis charus eſſet, aditus ad ſummos honores ipſi recluſus, abſtulitque ſummam & Archi-Epiſcopali majorem autoritatem Supremi Superattendentis in Sacris, quam loco Regis, qui jam Supremum Eccleſiæ caput dici cœperat, gerebat. Sed ob religionem Reformatam Catholicis exoſus, inſtigante Epiſcopo Exonienſi, paulo poſt capite truncatus fuit, nullius criminis reus, nec auditus etiam, cujus & Henricum pœnituiſſe Acta Anglicana docent. Sub Maria ſummæ rerum præfuit Card. *Reginaldus Polus* ſangvine pariter ac animo Mariæ conjunctus, quippe nepos Eduardi IV. Regis, & Religionis Pontificiæ ſtudioſiſſimus, ac dn. ne morte quidem ab illa ſeparatus, extinctus Febri Quartana paucis horis poſt obitum Mariæ. Viri ſummam animi moderationem,

cum loco Pauli III. in Pontificem M. eligendus esset, laudat *Thuan. L. VI. ad A. 1549.* Repulisse jam accedentes, sed nocte, & adoraturos ipsum Cardinales, causatum: *Nolle se tantam rem, quam pertimescendam potius, quam appetendam censeret, tumultuose & temere, sed recte atq; ordine agi; Alienum, esse noctis tempus, Deum lucis, non tenebrarum esse; Rem igitur in lucem proximam differri debere, tunc enim, si Deo ita placeret, melius confici posse.* Sed hac ipsa re Pontificatu excidit, dilabentibus medio tempore eligentium animis. Similem quoque modestiam præ se fert Epitaphium ejus in Cathedrali Ecclesia Cantuariensi, paucis hisce comprehensum: *Depositum Cardinalis Poli.* Jacobo Regi charissimus fuit *Robertus Car*, secundo-genitus Nobilis è Scotia, sed ab eo in Comitem Somerseti evectus. Insolentiam ipsius, ingratum adversus Overburium, cui prima fortunæ suæ incrementa debuerat, animum, conjugium cum Comitissa Essexia vivo marito ejus, à quo, ut Carrio potiretur, Divortium obtinuit, tandemq; decretum perpetuum in Scotiam exilium prolixe tractat Autor *des Favoris p. 504. Tunc Georg. Villerius* emersit, Buckinghamiæ Dux creatus, qui Jacobi primo, deinde Caroli I. gratiam constanter quidem retinuit, populo tamen minus charus, à Feltono quodam occisus fuit. Habuit & Ingeniosissimus *Franciscus Baconus de Verulamio* suas sub Jacobo partes & Summi Cancellaritus munere fuuctus, sed rerum ob nimium Studiorum privatorum amorem neglectim administratarum accusatus depositusq; fuit, donatus interim annuo CC. Librarum reditu, quia rem suã omnem fere in rerum naturalium inquisitionem impenderat. Cujus causam tamen in ipsius Jacobi tacita æmulatione potissimum recubuisse ferunt, quia ferre non potuerit ejusmodi Ingenium, à quo majora & doctiora, quam sua essent, proficiscerentur. Nostro tempore sub Carolo II. innotuit Vir maximus, idemque autor restituti in Anglia Regis ac Regni *Georgius Monkius*, Dux Albemarlæ creatus & Parentis loco ab hodierno Rege habitus, cujus vita singulari Libro descripta sub Titulo der Stats-Kammer von England; Ingenium sequenti ingeniosa Διατυπώσει exhibitum.

GEORGIO MONCK,
Duci de Albemarle,
Exercituum in ANGLIA sub Rege CAROLO II. Generali,
à Consiliis Secretioribus, &c.
EPITAPHIUM.

***

LEge & *Mirare*, *Quisquis ades*:
Ecce jacet in Tumulo, qui Sedere noluit in Throno,
Fatis Communibus moritur,
Qui Communibus non vixit.
Naturâ Magnus, Fortuna Major, Seipso Maximus,
Miles audaciâ Secundus nulli,
Dux Prudentiâ,
Subditus Fide.
Tyrannum, & *Populis* & *Regibus formidabilem*,
Solus non timuit, *ſed terruit*;
Defuncto Tyranno, & *Superſtite Tyrannide*
Venit, Vidit, Vicit,
Non armorum Strepitu, *ſed Conſiliorum alto ſilentio*:
(*Genus vincendi plane novum*, *quod nec voce*, *nec armis!*)
Tria Regna obtinuit vel uno die
nec præliatus, *nec locutus.*
Obtinuit Tria, noluit vel Unum:
Sceptri enim factus Arbiter, *maluit reddere*, *quam habere*;
Pluris meritò æſtimans, reſtituere Regem, quàm eſſe.
Reſtituit quidem, *reſtitutumq; Obſervantisſimè coluit*,
CAROLO, *non ſibi*, *Victor*;
Et Obedientia inclytus magis quàm Imperio,
Humilitate, *quam Gloria*;
Modeſtior Ipſe poſt reſtitutam Majeſtatem,
quàm poſt læſam alii.
Felix, *qui triplici Regno Regem demeruit*, & *hunc Regem*
CAROLUM Secundum
præter injurias oblitum nihil,
nihil memorem præter officia,
nec triplici Regno, *ſed omni dignum*.
Reſtituto Rege ſimul omnia reſtauravit,
Pacem, Juſtitiam, Religionem,
Reſtauratisq; omnibus, *decennium adhuc vixit*,
conſervaturus, *quæ reſtauraverat*,
& conſervando, quam reſtaurando clarior:

Curarum

Curarum nempe vitæ æquè Prodigus, ut semel restaurata
semper conservaret.
Amicos habuit BONOS omnes,
Inimicum neminem, nisi aut DEI, aut Regis, aut Patriæ:
Titulis, honoribus, Divitiis, crevit supra modum,
sed infra meritum;
Fortunis mutatis nihil mutatus Ipse,
Semper minor sibi, quò aliis Major.
Penè inter nuptias Filii hæredis obiit, lachrymas funeris
temperaturus nuptiarum gaudiis;
Domestico tamen solatio nihil placantur publici luctus,
Nec aliquod remedium Doloris est, ubi Calamitas Dolorem superat,
Ubi amittitur, quod nec reparatur in Herede dignissimo,
Virtus enim Successorem non habet,
quæ Antecessorem non habuit.
HEROES toti nascuntur, & toti pereunt;
Similem non viderat Anglia, nec Orbis videbit:
Sepelitur cum Regibus, qui Rex non fuit,
sed nec voluit esse.
Quidni cum Regibus jaceat, per quem stant ipsi Reges,
Tumulumq; accipiat, qui solium reddidit.
Superstes etiam post hæc Marmora futurus,
Nobilior & recentior, dum antiquior;
Dignus plane, qui celebretur mortuus, cum recusaverit Vivus;
Imo qui cœlum mercedem habeat, cui compensando terra non sufficit.

Hunc & Luge, & Mirare.

XXV.

Inter Singularia Anglorum est: Quod initium Annorum suorum ducant à XXV. Martii, quæ consvetudo & in Hispania recepta; Perinde ac apud Venetos est d. I. Martii & in Portugallia locisque nonnullis Africæ XXIX. Augusti, apud Russos Dies 1. Septembris vid. *Olear. Itin. Pers. L. I. c. IIX. f. 37.* In Instrumentis Publicis insuper moris est non tam Annos Domini, quam Regum numerari. Pœnæ genus habent, quod ipsi *Pœnam Fortem & Duram* vocant, qua siquis per contumaciam in Judicio Capitali vel mutus stet, vel illud non respondeat, quo Judicium ad exitum perduci possit, de cætero autem in confesso sit, illum criminis reum esse, nudus

dus ſuper Terram inter duos aſſeres extenditur & ferri ſaxorumve maximis ponderibus pectori impoſitis tamdiu oneratur, donec vitam exhalet: Cujus hoc unum ſolatium eſt, quod Bona defuncti heredibus relinquantur, quæ alias vigore Statutorum Regni in Fiſcum Regium concederent. Cowell. *Inſt. de Judic. §. 35.* Torturam non admittunt, cujus rationes reddunt: Quia ſervile aliquid ſapiat, nec Reip. prodeſſe posſit, cujus membra adeo exhauſta & detorta fuerint; Et dn. ſi inſontem eſſe contingat, quæ par eſſe poſſit compenſatio, ut illi de injuria ſatisfiat? Au ſi mori oporteat, cur prius excarnificari debeat? *Vid. Smith. de Rep. Angl. L. II. c. XXVII.* Patronus Angliæ eſt *S. Georgius*, æque ac Portugalliæ, ſeorſim etiam, Equitum Periſcelidis, cujus Acta peculiariter deſcripta à Paſicrate ſervo ipſius & Simeone Metaphraſte in *Lipomanno & T. II. Surij.* Encomium S. Georgii Μεγαλομάρτυρος (id enim Græco Titulo habetur) ab *Andr. Cretenſi* ſcriptum habetur inter opera ejus p. 175. quod idem eſt cum Actis à Metaphraſte recenſitis. More etiam antiquisſimo receptum D. Georgio templa conſecrare: Ita *Procop. III. de Ædif. Juſt.* Καὶ ἱερὸν Γεωργίῳ τῷ Μάρτυρι ἐν Βυζαντίοις ἐδείματο. Dubitatur tamen, an vere extiterit, nec pauci ſunt, qui, ſiquem Georgium extitiſſe concedant, Arianum fuiſſe credunt & Epiſcopum Alexandriæ, ibidem trucidatum, cujus mentio ap. Amm. *Marcellin. L. XXIIX. Athanaſ. Apol. II. & de Fuga ſua, & Ep. ad ſolit. vit. degentes, Georg. Nazianz. Or. in Laud. Athanaſ.* Quodque rem porro probabilem reddit eſt, quod in Encom. S. Georgii ap. And. Cretenſ. & Metaphraſt. mentio fiat Athanaſii Magi à S. Georgio converſi; Conſtat autem Athanaſium ab Arianis Magiæ inſimulatum fuiſſe; Nec patriâ diſcrepant, quæ ambobus aſſignatur Cappadocia. Sed *Seldenus* in contrarium urget, tot templa in honorem ejus conſecrata, Liturgias ipſi aſſignatas & feſta celebrata: Quæ plus videntur inferre, quam vel plane nullum, vel Heterodoxum aliquem Georgium; Nec veteres Chriſtianos tempori Ariani Georgii adeo vicinos hanc fraudem ignoraturos fuiſſe addit: Tempore etiam divertere, ac S. Georgium ſub Diocletiano circa A. CCXC. Martyrio coronatum, Arianum vero circa A. CCCLX interfectum fuiſſe; Præterea Georgium Arianum non Cappadocem, ſed Cilicem fuiſſe, è Cappadocia vero miſſum, idque in *c. l.* Ammiani & ſcriptis Athanaſii liquere. Interim in pictura S. Georgii, qua effingitur Eques armatus haſtæ cuſpide Draconem interficiens, juxtà poſitâ Virgine, manibus extenſis ejus auxilium implorante, plerique conſentiunt, Symboli potius quam Hiſtoriæ eſſe imaginem; Agnoſcitque Baronius nihil in Actis antiquis S. Georgii hac

hac de re legi, ſed à *Jacobo a Vorngine* hæc absque aliqua majorum autoritate ad hiſtoriam relata fuiſſe: Quod & Seldenus ſuum facit; Et potuiſſe quidem S. Georgium, utpote Equitem, eqveſtri imagine referri, Virgine autem non aliud intelligi, quam civitatem, quæ opem ejus imploraverit, cum civitates & regiones muliebri habitu pingi ſoleant. V. pluribus *Baron. Martyrolog. ad XXIII. April. Selden. Titl. of Honour. p. II. c. V.* Scotorum Patronus, ſeu ſi emollienda vox eſt, Sanctus, quem præ reliquis magni faciunt, eſt *S. Andreas*, in cujus honorem & Feſto S. Andreæ crucem decuſſatam, quam Sant-Andream vocant, in veſtibus humero affixam gerunt. A Cambris S. quidam David (*S. Davis*) qui avunculus Arthuri Regis fuiſſe & circa A. DXIX. vixiſſe creditur, ſimili honore afficitur, quem peculiari feſto d. I. Martii, geſtaque in pileis cepa, ne Rege qnidem excepto, quimori huic litat, ut Princeps Walliæ, exprimunt.

CAPUT V.

CAPUT V.
DE
REGNO DANIÆ.

I. *Scriptores Rerum Danicarum.*

II. *Loca Jurisdictioni Danicæ subjecta, Terriculamenta Abeli Regis, Controversia de Comitatu Oldenburgico, Prætensio in Civitatem Hamburgensem, item in Orcades.*

III. *Memorabilia in Titulis Danicis: Insignium Danicorum explicatio.*

IV. *Dynastiæ veteres Regum Daniæ.*

V. *Series & Characteres Regum tempori nostro propiorum.*

VI. *Regnum Daniæ hereditarium redditum.*

VII. *Danici Status incrementa & decrementa.*

IIX. *Danorum negocia cum Imperio aliisq; Nationibus: Lites ob Vectigal Sundense.*

IX. *Nobilitatis Superioris in ea raritas.*

I.

Scriptores rerum Danicarum sunt: *Albertus Crantzius in Daniæ, Svediæ & Norwegiæ Chronico.* Olaus Wormius in *Antiquitatibus Danicis, Literatura Runica, Lexico Runico, Monumentis Runicis & Fastis Danicis.* Johannes Isaacius Pontanus in *Chorographia Regni Daniæ*, idemque *in Hist. Daniæ*, Saxo Grammaticus *in Historia Danorum*, Adamus Bremensis *de Situ Daniæ*, Jacobus Zieglerus *in Schondia*, Johannes Swaningius *in Chronologia Danica*, Stephanus Johannes Stephanius in *tractatibus variis de Regno Daniæ & Norwegiæ Insulisque adjacentibus*, in quo & Politicum Statum Regni Daniæ reperire est p. 266. *Arnoldus f. Haraldus Huitfeldius* Cancellarius Daniæ Historiâ Daniæ Danice in fol. *Claud. Lyschander* in Genealog. Regum Daniæ. De Norwegia videndus *Johannes Martini Slangerupensis in Chronico Norwegiæ &* Crantzius *loco ante citato.*

II. Par-

II.

Partes Daniæ ſunt Inſulanæ vel ad continentem pertinentes: Inſulanæ ſunt *Zeelandia* & *Fionia*, aliæque minores ab his dependentes Inſulæ, quas V. *P. I. c. V. §. IX.* Ad continentem pertinent. I. *Cherſoneſus Cimbrica*, parteſque nonnullæ Germaniæ Septentrionalis, ut Holſatia, Ditmarſia & pars Stormariæ, cujus principalis urbs eſt Glückſtadt / munitisſimum ad Albim oppidum. Sed Holſatia maximam partem exeĉta ac Secundò-genitis Regum Daniæ velut inſtar Apanagij attributa fuit, ſervato tantum in locis aliquibus Dominio ſimultaneo. Idq; adhuc factum ſub Johannis in Regem Daniæ electione, qua illa Friderico Fratri ejus Secundo-genito conceſſa. *Sed quam rectè novo Regi & Regno Daniæ conſuluerint, qui Ducatum Sleſvicenſem ſub Erico Pomerano ſeparatum, nec recuperari facilem, vixq; per Adolphi mortem reſtitutum, iterum tunc disjungendum cenſuerunt, judicent prudentes rerum*, Meurſ. *Hiſt. Dan. L. II f. 63.* Atq; ultimo repetitum ſub Chriſtiano III. Rege, cujus Fratri Adolpho Holſatiæ poſſesſio obtigit hodienum perdurans in poſteris ejus. Audiuntur quoque adhuc circa Gottorpiam nocturnæ voces ejulantis & venatoria cornua inflantis, quas priſci Regis Daniæ Abelis eſſe dicunt, quaſi veterum jurium veſtigia & reliquias adhuc legeret. Sed voces iſtæ non niſi inanes ſoni ſunt non re, ſed ſpecie terrentis Diaboli: Quales etiam in Gallia ad Fontem Bellaqueum ſub ſpecie *Venatoris Magni* objicit. V. *P. I. c. IIX. S. II.* Conf. *Pontan. Hiſtor. Dan. L. VII.* II. *Norwegiæ Regnum*, quod Regno Daniæ univit Olaus V. Rex Daniæ in locum Waldemari III. electus & Haquini Regis Norwegiæ ex Margarita celebri iſta Heroina Danorum filius, quod factum circa annum MCCCLXXVII. V. *Pontanum L. IIX.* Eidem pariter ac Ducibus Holſatiæ A. MDCLXVII. acceſſit *Comitatus Oldenburgicus*, tanquam proximis agnatis, prætorito Naturali Filio ultimi Comitis Oldenburgici Antonio. Qua in re tamen ipſis à Duce Plönenſi Joachimo Erneſto controverſia mota fuit: Cujus varia acta V. *in App. ad Cont. XVII. XIX. XX. Diar. Europ.* Eodem & *Inſula Islandia* refertur, cujus incolæ quod Norwegiorum Coloniæ eſſent, à Norwegicis Regibus primum ſubjugati, ac deinde una cum Norwegia ad Daniæ Reges tranſierunt; Præterea Reges Daniæ ac Duces Holſatiæ in Civitatem Hamburgenſem jura ſua prætendunt cauſati, eam Holſatiæ territorio comprehenſam; Hamburgenſibus è contrario Libertatem, quam ab Alberto Orlamundæ Comite ingenti pecunia emerint &

Succeſ-

Successor ejus Adolphus IV. confirmaverit, allegantibus: Quæ & similia prolixius exhibita à *Burgold. P. III. Disc. XIII. §. IV.* A. MDCLXXIX. autem à Rege Daniæ de novo mota fuerunt. Würde gnugsam bekant seyn / mit was Verbündligkeit und Nexu die Stadt Hamburg / als eine auf Holsteinischem Grund und Boden liegende Stat / dem Hertzogthum Holstein von vielen hundert Jahren her unveränderlich verbunden und verknüpffet gewesen / auch dieselbe solcher ihrer unterthänigen Pflichtschuldigkeit zufolge / allezeit den Grafen und Hertzogen zu Holstein den Homagial-Eid und Huldigung unweigerlich abgestattet. Und ob gleich von dem Kaiserl. Fiscal darinnen einige Opposition geschehen / auch durch ein im Jahr 1618. gefälltes Urtheil solches hohe Regale in Zweiffel gezogen werden wollen: So wäre dennoch / nach dem die Revision solches Urthels begehret und erlanget worden / die Sache dadurch in vorigem Stande geblieben / und hätte die Stadt Hamburg im Jahr 1621. durch den Steinbergischen Vergleich sich verbunden und anheischig gemacht / ihrer von Alters her obliegenden Pflicht nichts desto weniger nachzuleben / und den künfftigen Nachfolgern an der Regierung des Hertzogthums Holstein die gewöhnliche Erb-Huldigung zu leisten. Ob nun wohl J. K. M. Herr Vater Glorw. And. als auch die itzt. Regierende Kön Maj. zu Dennemarck Norwegen unterschiedene mahl Sie solcher ihrer Schuldigkeit vielfältig erinnern lassen; So hätte doch solches bis anher wenig verfangen wollen ꝛc. Secuta vero iterum Compositio Pinnebergæ facta d. XXX. Octobr. ejusdem Anni, Civitasque imminentem obsidionem precio CCXXM. Imperialium, servato tamen Jure Regis, redemit. Werden zuforderst J. Kön. Maj. alle Ihre habende Jura und Prætensiones, wie auch der Stadt Hamburg ihre Gerechtigkeiten und Jura, bis zu anderwertiger / entweder gütlicher Abhandelung / oder rechtlicher Entscheidung des Homagial-Puncts und anderer Streitigkeiten / ungekränckt und ungeschmälert vorbehalten / also daß denselben durch gegenwärtigen Interims-Receß so wenig als Ihr. Käiserl. Maj. und des H. Römischen Reichs deßfals habender Gerechtsame / einiger massen præjudiciret / noch im geringsten derogiret seyn soll. Wobey Ihr. Königl. Maj. sich auch allergnädigst dahin erklären / daß Sie die Stadt bey der Neutralität und ihren Commercien / auch hergebrachten Rechten / Privilegien und Freyheiten ruhig und ungekränckt lassen wollen. Dahingegen 2. Bürgermeister und Raht / auch die Bürgerschafft der Stadt Hamburg mit unterthänigster und danckbarer Annehmung solches allergnädigsten Königl Erbietens festiglich zugesaget und versprochen / daß sie ihres theils Ihr. Königl. Maj. in unterthänigst-geziemender Devotion zugethan bleiben / Dero bestes fördern / und Schaden / so viel an ihnen / abwenden /

wenden/ bey Ihr. Königl. Maj. gebührlich halten / und im übrigen Ihr. Kön. Maj. Gnade sich fähig zu machen allerdings angelegen seyn lassen wollen / wogegen auch Ihr. Königl. Maj. der Stadt Ihre beharrliche Königl. Gnade zugesagt. Dieselben erklären sich ferner vors 3. zu desto mehrern Bezeigung ihres unterthänigsten Gehorsams gegen Ihr. Königl. Majest. Deroselben durch eine Deputation aus ihren Mitteln solche ihre unterthänigste Intention in ihren und der gantzen Bürgerschafft Namen/ nach dem desfalls beliebten und hierbey gefügten Formular, selbst demühtig eröffnen und vortragen zu lassen. Annebenst erklären Sie sich auch 4. Weil Ihr. Königl. Maj. durch Ihr. Königl. Maj. in Franckreich / Sr. Churfürstl. Durchl. zu Brandenburg / und der Herren Hertzoge zu Braunschweig Lüneburg D. D. D. sich dahin bewegen lassen / daß Sie dero wider die Stadt gefaßten Unwillen und Ungnade schwinden und fallen lassen / Deroselben zur unterthänigsten Erkäntligkeit innerhalb 2. Jahren/ von heute an zu rechnen / in fünff Terminen 220000 Rthlr. baar erlegen zu lassen; Dergestalt / daß stracks bey erfolgender Königl. Ratification 70000. Rthl. halb in speciebus und halb in Dänischen Cronen / 6. Monat hernach als den 1. künfftigen Monats May des 1680sten Jahren 40000. Rthlr. in Dänischen Cronen/ nach abermahligen 6. Monaten 40000. Rthlr. in Dänischen Cronen/ und der Rest/ als 30000. Rthlr. auch in Dänischen Cronen abgetragen werden sollen. Jedoch daß dargegen alle von Ihr. Königl. Maj. wider die Stadt/auch aus denen mit der Stadt Lübeck in Communione besitzenden 4. Landen prætendirte Forderung / ausser dem so in dem 1sten Articul ausgesetzet und reserviret worden/ gäntzlich abgethan/ alle der Stadt / auch dero Bürger und Einwohner angehaltene und arrestirte Schiffe / Waaren und Effecten / und zwar auff der Elbe immediatè bey erfolgter Ratification und Genehmhaltung; Im übrigen aber/ so bald an jedem Orte die deßwegen nöhtige Befehle werden einlangen können / erlassen und wiedergegeben werden. 5. Sind Ihr. Königl. Majest. des Allergnädigsten Erbietens / diesen Interims-Receß binnen 8. Tagen allergnädigst zu bestätigen / und darüber Ihr. Königl. Maj. Genehmhaltung allergnädigst einliefern lassen; Wohingegen Bürgermeister / Raht und Bürgerschafft der Stadt solchen ebenmässig innerhalb besagter Zeit confirmiren und demselben in allem getreulich nachzukommen gehalten seyn sollen. Denique & in *Orcades ac Hitlandiam* extant Regum Daniæ Prætensiones: Quarum causa & in Pacificatione Bredana A. MDCLXVII. Legati Danici singularem Articulum proposuerunt: Demnach mit gnugsamen Gründen erwiesen worden / daß die Eylanden Orcades zu dem Reiche Norwegen vor langen Zei-

ten durch eine unverbrüchliche Subjection gehöret haben und noch gehören; Dem Könige in Schotland aber umb eine gewisse Summa Geldes auff diese Condition verpfändet worden / daß nach derer Bezahl- und Erstattung dieselbe restituiret werden/ und wieder an das Reich Norwegen kommen sollen: Und ob wohl diese Summa Geldes von Dänischer Seiten zu bezahlen zum öfftern præsentiret worden und doch keine Restitution geschehen ist: So ist endlich beschlossen und vereiniget worden: Vornehmlich aus Zuneigung diese Unruhen hinweg zu nehmen / zu welchen diese Strittigkeit zwischen den Durchleuchtigsten Königen in Dennemarck und Groß-Britanien vielleicht einige Ursachen geben möchten/ daß dieselbe Eylanden welche Orcades und Hitlanden genennet werden/ dem Könige in Dennemarck/ oder dem jenigen / der seine Stelle zu betreten gevollmächtiget seyn wird/ ohne einige Verminderung oder Aufschub restituiret werden soll. Sed exceperunt Anglici Legati, sibi de eô nihil in mandatis datum, neque in Tractatibus proxime antegressis Insularum harum mentionem factam, ac proinde Articulum hunc seponendum esse: Quam in rem & Legati Svedici consenserunt, formato tamen in gratiam Danorum Concluso: Daß der Articel / welcher wegen der Orcadischen Eylanden erwehnung thut/ außgelassen werden möge/ jedoch mit dieser Condition, daß die Auffschiebung dieses Wercks / oder die wieder-Abfoderung vorgedachter Eylanden ohne einigen Præjuditz ihres Durchl. Königes und Herrn seyn / noch ichtwas hiermit an Deroselben prætension vermindert/ sondern dieselbe unverbrochen und offen bleiben solle/ biß sich eine bessere Occasion solches zu prætendiren kurtz oder lang finden möchte. Vid. *Diar. Europ. App. ad Contin. XX. p. 114.*

III.

In Daniæ Regum titulo memorabile est, quod *Daniæ, Norwegiæ, Vandalorum & Gothorum* Reges scribantur: De quo notandum. I. Et Duces Holsatiæ se à Norwegia denominare, sed singulari *Heredum* nomine, de quo supra. II. *Vandalorum & Gothorum* titulum etiam Svediæ Reges admittere, sed inverso ordine, ut non Vandalorum & Gothorum, sed *Gothorum & Vandalorum Reges* se scribant. Ac ratione Vandalorum idem nomen & *Serenisf. Elector Brandenburgicus ac Rex Svediæ* ratione Pomeraniæ adhibent, sed Ducũ titulo: Item *Duces Megapolitani*, sed titulo Principum. V. *Not. Dignit. Differt. III. c. II. §. I.* Insignium, quæ numerosis imaginibus abundant, hanc explicationem reddit *Swaningius*: Denotari Leone novem corda transiliente *Cimbriam Septentrionalem & Gothiam*, Agno Amalonico albo *Gothlandiam*, Tribus Leonibus, quibus singulis

tria

tria corda adjecta, *Daniam*, Dracone fulvo vel aureo in solo rubro *Regionem Vandalorum*, Leonem cum bipenni *Norvegiam*, Pisce coronato *Islandiam*, Coronis tribus *unionem III. Regnorum Daniæ, Svediæ ac Norvegiæ*, Geminis Trabibus, *Oldenburgum*, Cruce Alba *Delmenhorstum*, Binis Leonibus cœruleis in Solo luteo *Cimbriam Meridionalem & Ducatum Slesvicensem*, Urtica Alba in Solo rubro *Holsatiam*, Cygno candido in rubro Solo, cujus collum Corona aurea ornatur *Stormariam*, Equite cataphracto albo insidenti equo in Solo rubro *Dithmarsiam*.

VI.

De Antiquioribus Dynastiis Regni Daniæ compendiosè agit idem *Swaningius in Chronologia*, prolixius *Pontanus lib. ant. cit.* Suntq; hæ:

I. Danorum s. Selandorum, *à Dano* primo conditore Regni, ad Hotterum Svedo-Danum Regem XIV. Estque Annorum DXIII. & Regum XIII. quorum primus est Danus & XIII. seu ultimus Rolvo, novissimus etiam virilis prosapiæ à Dano Rege ortæ.

II. Dano-Svedorum ab Hottero è familia Regneri Regis Svediæ & Reginæ Svanhuidæ in aula Danorum Regia natæ oriundo, ad Unguinum Gothlandum Regem trigesimum tertium: Estq; annorum DCLXXII. & Regum XIX, quorum primus Hotterus, ultimus vero Haldanus II, cognomento Biergramus.

III. Gothlandorum, ab Unguino Gothlando ad Borchardum Regem trigesimum septimum, estque Annorum LV & Regum IV, quorum I. Unguinus, II. Sivaldus, III. Sigarus & ultimus Sivaldus II.

IV. Scanorum à Burchardo Illustri Scaniæ Viro ad Olaum Vegetum Regem XLI, estque Annorum CXXVI & Regum IV, qui, Burchardus, Haldanus, Haraldus Hylletandus, & Rigno s. Haquinus.

V. Norvegorum prior ab Olao Vegeto ad Sivardum II. Regem LXIII, Annorum CCCCLXXXV & Regum XXII.

VI. Norvegorum posterior à Sivardo II. ad Svenonem Esthritium, Regem octogesimum, Annorum CCXXXVII. & Regum XVII.

VII. Anglo-Danorum, s. Svenonidarum, à Svenone Esthritio ad Christianum I. Oldenburgicum, quorum primus Sveno Esthritius, ultimus Christophorus Bavarus, quocum extincta est vetustissima atque Aboriginum Daniæ Regum prosapia A. Domini MCCCCXLIIX. Regni Daniæ conditi MMCCCCLXXXIIX. Svenonis majores Saxo Gramaticus ab Ursis derivat, traditque Ulfonis, qui parens Svenonis, avum fuisse Ursum s. Biornonem quendam stupendo silvestris feræ cum Virgine concubitu editum.

Histor. Dan. L. X. fol. 174. 175. Sed rem hanc accuratiores Dani, tq. naturæ adversam, merito rejiciunt. Aut siquid ejus agnoscendum est, inter Ursos educatum opinabimur: Cujusmodi exempla supra allegata *Part. I. c. IX. §. ult.*

V.

I. Successit denique Familia Oldenburgica, à *Christiano Divite*, uti ab *Authore Chronici Oldenburgensis* vocatur, fundata. Electus fuerat Adolphus Dux Holsatiæ, sed ille seu senio fractus, seu dubius, quo successu res Danicæ valituræ essent, honorem oblatum modeste recusavit, Christianumque commendavit. Hujusq; Parens Dietericus, cum Legati Danici ipsum hoc nomine adiissent respondisse fertur: *Tres se Filios habere, sed ingenio differentes: Unum aleæ pariter ac luxuriæ studiosum; Alterum ad Bella justa aut injusta animo & manu promptum; Tertium metiri ratione cuncta, nec quid inconsulto gerere. Hæc Senatui referrent, se quem ipse prætulisset, libenter missurum.* Quæ Legati reversi cum nunciassent, Christianum, cujus hæ virtutes erant, postulare visum fuit. Vixit usque ad Annum MCCCCLXXXI. Princeps nullis quidem imbutus literis, *quod & merito in tam magno Rege Papa Sixtus IV, cùm religionis causâ Romam viseret, mirabatur: sed in Deum pietate, & justitiâ, animiq; magnitudine, moderatione, fide, armorum gloriâ, munificentiâ, nulli Principum secundus. Gothiam extorsit Svecis; inde Sveciam quoq; ipsam subjugavit: tum Holsatiam, ære maximo redemptam, Daniæ addidit. Hinc Dithmarsiam, quanquam planè refragantem, cum Holsatiæ, ac Stormariæ, comitatibus, Ducis nomine sub imperium suum accepit. In toto verò ejus regno, annis tot administrato, nihil adeò est quod culpes, quàm, quod Archiepiscopum Upsaliensem, ac primatem regni Sveciæ, Joannem Benedicti F. Salistæum, tam præclarè de se meritum, nimis temerè delatoribus aurem præbens, dignitate deturbavit: & captivum in Daniam missum aliquamdiù indignè habuit. Sed hoc Regum ferè fatum est; ut, fortunâ eminente, cùm periculis non exiguis, plurimisq;, sint expositi, omnia sæpè, etiam tuta, metuentes, facilè, quod timent, credant: & præcipites crimina, nec cogitata, ulciscantur. At delictum nihilominus emendavit; cùm deinde, exploratâ ejus viri innocentiâ, agnitaq; suâ culpâ, perbenignè, maximoq; cum honore, priscæ libertati reddidit: & ostendit*, infelicitate potius, tam excelsæ posteritati quasi propriâ, quàm malitiâ, se peccasse. *Liberos è Dorotheâ uxore quatuor sustulit; Olaum, in primâ ætate mortuum: Joannem, in regno successorem: Fridericum, Slesvici, & Holsatiæ Ducem; ipsum quoq; post nepotem è fratre Regem: & Margaretam, Scotiæ regi,*

Regi, Jacobo IV., elocatam: cui dotis loco datæ, præter cætera, Insulæ Orcades; sed hac lege, ut redimere liceret Daniæ Regi cuicunq́; quovis tempore. Meurſ. *Hiſt. Dan. L. I. fin.*

II. *Johannes* Filius ejus Regnovumque Scandinaviæ heres fuit, in cujus Charactere ſummam ignoſcendi facilitatem animadvertunt: Offenſæ ultra debellatum hoſtem nunquam tenacem fuiſſe, indeque factum ut totum ejus Regnum nihil aliud, quam perpetua quædam lucta fuerit cum perfidia Stenonis, & Svantonis, ſociorumque: Quibus toties ignoſcendo animos & viros ſemper ad rebellionem novem confirmabat, raro exemplo, nec Principibus imitando. Nam in talibus ut non licet bis peccare, ita neque bis ignoſcere: Et crudelis eſt in Subditos, quisquis hoſti, poſtea non niſi illorum ſangvine coercendo, gratiam Delicti ejusdem iterum facit. *Meurſ. Hiſt. Dan. L. II. fin.* Memorabilis ipſoque digna vox fuit, qua poſtquam A MCCCCXCVII. Rex Svediæ coronatus fuiſſet, Proceresque Svediæ ſplendidisſimo Convivio excepiſſet, inſtigatorem pœnitendi facinoris, quod poſtea à filio Chriſtiano II. patratum, dimiſit: Quæſiverat Rex, ecquid Svedi ſatis dignè aut magnificè habiti viderentur, *&, convivio anne quicquam defuiſſe judicarent? Ubi cunctis conticentibus, aliquem Regi magis cæteris familiarem, ob navatam eo bello inſignem operam, reſpondiſſe ferunt:* Unum equidem, rex, ſi pateris, ego defuiſſe cenſeo. *Cumq́; rex interrogaret*, hoc quid *eſſet:* nempe, *ajebat*, poſtquam omnes quàm lautisſimè excepiſti, ſpiculatorem advocaſſe te oportuit, qui in veſte holoſericâ, humi ſtratâ, eos gladio feriret; ut, perfidiâ ſuâ dignam pœnam nacti, cæteros exemplo terreant, ne deinceps datam Regi ſuo fidem violare unquam auſint. *Quo reſponſo rex obſtupefactus planè, dejectisq́; in terram oculis, cùm conticuiſſet paullum, mox, attollens rurſum oculos, hominemq́; torvè intuitus;* ego verò malim, *inquit*, te cum hoc conſilio tuo, tam immani, hinc ad corvos relegari: quam ut ego tanto ſcelere innocentiam meam fœdem; aut hoc regnum, liberâ electione mihi debitum, deteſtandâ adeò crudelitate partum, aut firmatum eam. *Cum hoc dicto, ſede ſurgens in conclave ſe recepit: neq́; eum ex illo tempore ullâ gratiâ eſt dignatus.*

III. Tunc Chriſtianus II. vulgo Chriſtiernus, Johannis Filius Regnum accepit; Princeps qui raro Summi Dei beneficio illud conſecutus fuit, ut potentia Reges Daniæ univerſos, quotquot unquam ante ipſum extitisſent, ſuperaverit. Daniam, Svediam ac Norvegiam à Parente ſuo acceperat: Gallia, Anglia, Scotia fœdere; Hiſpania, Hungaria & Bohemia

atque Imperium adeo totum Belgiumque affinitate obstringebatur. Tria Regna possidebat, sex obnoxia sibi habebat fœdere aut matrimonio. Tanto tamen de fastigio deturbatus nec restitui tot potentium amicorum ope quitus, actis misere in exilio annis novem, septem ac viginti in carcere, obiit A. MDLIX. Annos LXXVII. natus, *egregio Regibus ac Principibus documento & exemplo, ut si recte ac feliciter imperare velint, suis affectibus moderentur, ne nimia dominandi libidine abrepti sibi indulgeant, persvasumq; habeant, præsto esse ultorem Deum, qui vel maxime superbos, siquidem potentia sibi commissa abutantur, de solio deturbare amet: Thuan. L.XXII. init.* Adde *Meurs.* factorum ejus non obscurum interpretem *Hist. Dan. L.III.* At nihilominus de Abdicatione ejus mitius sentientem *ead. Hist. L. III. fin. Sanè quid in Danos, solio eum depellentes, adeò dignum reprehensione admiserit, si excipias supplicium, de Torberno Oxio sumptum, nimis rigidum, ac sævitiæ affine; tum superbiam, & contemptum senatorum, queis Sigbrittam anteferret, fœminam valdè sceleratam, quæq; gratiam, malis artibus occupatam sola totam possidebat, nil Historia repræsentat; Nec id causæ satis erat, quare Regnis pelleretur & majore metu suo, quàm periculo, angebantur, cùm jam pœnam Sveciæ tam crudeliter habitæ, quæ se denuò jugo excusso in libertatem vindicaverat, persentiret: idq; eum, ad clementiùs gubernandam deinceps Daniam, satis coercere posset. Neq; qui momenta rerum rectè censeat, temerè sanè evenisse existimabit, quod, occultâ quâdam Dei voluntate, cùm obiret, mortuo pridem Christiano patruele, quasi liber, etiamsi in custodiâ, ampliori dignitate toto Regno nullum agnosceret: Daniaq;, velut tacito quodam opprobrio, Regem id temporis coronatum, quàm captivum, non haberet.* Mitior adhuc Leodius *Ann. L. XI.* Cujus verba itidem apponenda duximus, quippe nihil incertius aut intutius esse rati, quam Tyrannidem exprobrare Principibus: *Mortuo Rege Johanne & Christierno rerum potito inquieta Danorum Nobilitas, quemadmodum in Rege Erico & ejus Prædecessore egerant, eadem contra Christiernum intentare & moliri inceperant; Et nihil Regia Potestate facere Regem, sed tanquam mancipium illorum omnia administrare volebat. Pauperes incolas tanta premebant servitute, ut non pecus vendere, non quicquam distrahere, sed Nobili affere cogerentur, illaq; quantum volebat, dabat, utpote pro Bove duorum Aureorum vix tres Grossos Saxonicos, impune quoq; occidendi & percutiendi quemvis sibi liberum esse asseverabant. Hanc & similem tyrannidem Nobilitatis ferre nolens Nobilissimus Rex tantam sibi conflavit invidiam, ut illi conspiratione facta*

cum

cum Ecclesiasticis ad arma insurrexerint, & inde in Regem impetum facere sint conati. Hactenus Leodius. *Verum Deus*, concludit Meursius, *omnium Regnorum arbiter, eum, qui se Sueciâ indignum nuper, ob perfidiam, ac sævitiam; Daniâ autem ob superbiam, ipse ostenderat, omnibus dejectum voluit: & , qui animum Danis faceret, metum injecit: Quo jam dudum inquieti, id quod viri fortes solent, semel mori, quàm timere semper mortem, satiùs existimantes, rem, periculose ausi, felicissimè perfecerunt.* Regnum se cruentum admodum habiturum, statim ipsâ in nativitate ostendit; cùm, porrectâ alterâ manu, alteram contractam in pugillum efferret: obstetrixque, postquam eam explicasset, sangvine plenam inveniret. Quæ attonita, cum Joanni patri factum retulisset, ipse quoque nihil velans, prodigum humani sanguinis filium fore prædicavit. Alterum item memoratur, quod, priusquàm natus esset, dum eniteretur mater, intra uterum ejus flere audiretur: manifesto portento, vitam ipsum peracerbam habiturum, & aliis facturum esse. Nec virtutes tamen planè nullas habuit; ac militiæ clarus fuit, actæ vivo adhuc patre, contra Norvegos, & Suecos, quos rebelles ad obsequium reduxit. Tum de regno benè meritus, constituto Hafniæ emporio, adeoq; , quàm nobilitati invisus, tam acceptus civibus, rusticisq; erat. Iterum *Meurs. l. c.*

Fridericus I. Christiani I. secundo-genitus, & Holsatiæ Dux à Danis loco ejecti Christierni II. electus, quibus annuit seu odio Nepotis, seu metu consiliorum familiæ suæ exitialium. Leodius ut Principem Bonum & simplicem commendat, allegasseque Nobilitatem, quod si non arriperet, se Ducem Geldriæ, vel alium quempiam ad Regnum vocaturos. *Quid faceret*, inquit, *Bonus Princeps, admisit conditiones, & se Regem appellari permisit.* Laudatur idem Libertatis Danicæ Nobilitatis singularis fautor fuisse, tantumque iis indulsisse, ut singuli ex eodem tantum nomine Comites vel Barones videri potuerint: Cujus causa in aprico est, ipse n. hujus favore potissimum nitebatur, de quo repetenda, quæ de vita Christierni dicta sunt. Ab eodem primo Religio Catholica Daniæ Regno eliminari cœpit: Unde & Clerum sibi adversum habuit, cum Christiernus Regnum repetitum veniret. Memorant Fridericum ad Christierni nuptias vocatum adduxisse inter reliquum comitatum *Reffentlovium, virum genere non obscuro, ac peritum juris, & Astrologiæ. Hic, cùm forte cum nobilitate caterâ compotaret, & dux illac transiturus*

turus adveniret, verso ad Danos sermone, qui intererant; Surgite, *ait*, & futuro Regi vestro obviam ite. *Illi dictum, tanquam hominis temulenti, magno risu excepere; sed eventus velut à vaticinante id prolatum mox ostendit.*

Christianus III. Friderici Filius, cujus maxime notabilia: *Quod Clementem piratam Jutiæ vastatorem ceperit & capitis damnatum quatuor rotis imposuerit: Lubecensium & Christophori Oldenburgici instructissimas copias, quæ ditionem paternam invaserant, ad Asniam Fioniæ urbem edita ingenti strage profligaverit: Parta pace S. Biblia in Danicam Linguam transferenda curaverit; Hafniensem scholam & in ea Bibliothecam, instituerit, Thuan. L. XXII. init.* Fertur diei emortualis divinitus præmonitus fuisse, de quo *Jonas Koldingens. Descr. Dan. p. II. Arnsburgi humanis rebus miraculose subductus animam Deo reddidit A. C. MDLIX. Decumbens n. gravique morbo ipse ut flos elangvescens per Angelum Dei confortatus est, & de suæ mortis termino admonitus. Ante obitum Illustriss. Conjugem, liberos dilectissimos aliosque de sublevamine suæ crucis admonuit, eosque bene sperare jussit. Nec eum fefellit prædictio; Eodem siquidem momento, monitore Angelo non sine ingenti totius Regni luctu ipsis Calendis Januarij ad metam sui ævi placidissime pervenit. Confer Hamelman. Chron. Old. p. III. in V. ipsius.* Paulo antequam moreretur Patruum captivum perhumane invisit, cumque multa in familiari Colloquio ambo simul contulissent, deprecati alternas inimicitias invicem sibi injurias condonavere. Iterum *Thuan. l. c.*

Fridericus II. Ditmarsia subacta & bello septennali cum Erico Svedorum Rege celebris. Princeps sinceri judicii, literarumque & inprimis Astronomiæ amantissimus, qua de causa & Tychonem Brahe nobilissimum Astronomum clementissime fovit. *V. P. I. c. V. §. IX. n. 2.* Extruxit Croneburgum, de quo dicere solitus est, se nolle lapidem in ædificio tolerare, siquem Subditorum suorum numo comparatum esse sciret. Obijt A. MDLXXXIIX.

Christianus IV. Regnum suscepit Anno ætatis XI. Christi MDLXXXIIX. A. MDXCIII. Rudolphus II. ipsi veniam ætatis solenni Decreto dedit ratione Holsatiæ. *V. Reinking. de R. S. l. III. XII. 57. Limn. J. P. L. II. c. IX.* Arces & oppida extrui curavit, *Christianstat* in Scania, *Christianiam* in Norwegia, in Opsloæ combustæ locum conditam, *Christianopolin* in Blekingia, *Glückstadium* s. Tychopolin ad Albim, *Christianpreis* in Agro Slesvicensi: Quæ ipsum Ingenio magis ad

Pacis

Pacis ſtudium, quem ad Bellum propendenti fuiſſe indicant. Bella cum Carolo, Guſtavo Adolpho & Chriſtina Regibus Svediæ ab eo geſta, ſed minus feliciter; Nec diſſimilis fere ſucceſſus ejus, cum Bello Bohemo-Germanico ſe immiſceret, de quibus in ſeqq. Regnavit raro inter Principes exemplo totis LX. Annis ab A. MDLXXXIIX. ad A. MDCXLIIX. quo obiit d. XXIIX. Februar. Princeps prudentisſimus, *ſed infelicitate tam excelſæ poſteritate quaſi propria*, preſſus, quam jam tum in Charactere Chriſtiani I. annotavit *ſæpe cit. Meurſ. Hiſt. Dan. L. I. fin.* Filios habuit *Chriſtianum, Ulricum & Fridericum*, quorum illi ante parentem mortui; Naturalis è Chriſtina Munckia fuit *Waldemarus Comes*, qui in Moſcovia multum moleſtiæ exhauſit, dum filiam Magni Ducis ambijt, tandemq; in Polonia inter Svedos militavit: E filiabus ſex ex eadem ſuſceptis una monialis, quinque viris præcipuis è Dania & inter hos duæ Seeſtedio & Ulefeldio nupſerunt.

Fridericus III. primo Epiſcopus Verdenſis, deinde Archiepiſcopus Bremenſis, tandem Rex parenti ſucceſſit A. XLIIX. Obiit A. MDCLXX. Infelicisſimus idemque felicisſimus Regum Daniæ à multis retro ſeculis; A Svedis n. quicquid ſupererat ex citeriori Scandinavia & è Norvegia Præfectura Bahuſienſis erepta fuit, quibus majora decrementa Dania per aliquot ſecula non ſenſit. E contrario ſub eodem ad fortunam majoribus ſuis omnibus inſuperabilem Regnum Familiaque Regia ſurrexit, dum quod Electivum ante fuerat, hereditarium fuit redditum, cum novo omine ſecuturorum denuo incrementorum, quæ acceſſione Comitatus Oldenburgici ſumere cœpit. Filii ejus, *Chriſtianus* & *Georgius*; Filiæ quatuor, è quibus prima Johanni Georgio Principi Electorali Saxoniæ nupſit, Secunda Chriſtiano Alberto Duci Holſatiæ. Tertia Carolo Principi Electorali Palatino, Quarta Ulrica Eleonora Regi Svediæ.

Chriſtianus V. natus A. MDCXLVI. Conjugem aſſumſit *Charlottam* Haſſiacam, coronatus Fridrichsburgi in Selandia M. Junio Anno MDCLXXI. cum alias anteceſſores ejus Londini Scanorum coronari ſolerent, electi ante in *Trollebarolbio colle* adſito. *T. Meurſ. L. I. f. 8.* Solennia Coronationis, extra id, quod Rex Clinodijs Regiis ſe conſpiciendum præbuerit, Corona 700000. Imperialium precio, Sceptro deinde & Enſe Regio, minori cum pompa peracta, eodemque tempore nuptiæ inter Sororem ejus tertiogenitam & Electoratus Palatini Heredem celebratæ. A. MDCLXXII. Equeſtrem Ordinem *Danebrogæ* inſtituit, ſeu potius

 inſtau-

instauravit. Eodem A. à Gallis, post à Belgis in Societatem Bellicam solicitatus, horum partes elegit, inde Bellum Svedicum suscepit feliciterque gessit, at communi plerorumque Europæ Principum fato finiit.

VI.

Regnum Daniæ, quod ante hâc Electivum fuerat, confecto Bello Svedico Anno MDCLX. medio Octobri consensu Statuum Ecclesiasticorum, Civicorum & Rusticorum in hereditarium transiit, hereditate ejus Friderico III. ipsiusq; liberis utriusque Sexus in perpetuum adjudicata: Cui tandem & Nobiles assensere, quanquam eo ipso haut leviter depressi, atque aliis insuper legibus postmodum malehabiti. Sanciebatur enim inter alia, ut Codanoniæ, Falstriæ, Lalæ & Mœnæ Rustici, quos Nobiles mancipiorum loco habuerant, libertatem acciperent, ac præponerentur ipsis, qui de rebus eorum judicarent; Nobilium vero nemo, nisi de Rep. optime meritus atque Baronis Liberi titulo à Rege cohonestatus, vitæ ac mortis potestatem in aliquem haberet: Qua ratione prædia sua clientelaria novis conditionibus à Rege præscriptis quasi conducere cogebantur. *Vide Thuldenum ad A. 1660. p. 391. & seq. Et Diar. Europ. Contin. IV. p. 385. 386.* Ab Academia Hafniensi hanc in rem tunc applausum fuit sequentibus:

ADESTE REGES, ACCURRITE PRINCIPES,
SPECTATE PROVIDENTIAM DEI ADMIRABILEM, EXEMPLUM SINE EXEMPLO,

FRIDERICUS TERTIUS DANIÆ REX

Inter Maxima Belli discrimina,
Quovis Rege visus Infelicior;
At Inter Maxima Pericula,
Quovis Rege Constantior.
Postquam cum mala Fortuna diu Colluctatus esset
Meliorem Non Sorte sed Virtute.
Adeptus est:
Nam Vigilias, Laborem, Prudentiamque Fortissimi Principis
Diu Admiratus Daniæ Populus,
Quem Regem Pridem Dominumque Elegerat,
Nunc Titulo Novo Appellat Monarcham.

Hoc

Hoc Deesse Suæ Felicitati Existimans
Ut Romanos Imitatus,
Omne suum Jus Omnemque Potestatem
In Hunc solum Conferret,
Et Romanos Supergressus
Inter Tanti Principis Hereditaria Bona
Suam quoque Numeraret Patriam.
Sic TANDEM FRIDERICUS TERTIUS,
Quovis Daniæ Rege Felicior,
Qui Post Exantlatum Bellum Atrocissimum
Tanta Hereditate Auctus est.
Sic FRIDERICUS TERTIUS,
Quovis Daniæ Rege Major,
Quippe cujus Virtuti Debent Nepotes,
Quod non Fiant Reges, sed Nascantur.
VIVAT FRIDERICUS TERTIUS PRIMUS DANIÆ HERES,
Et Tantas Opes Feliciter Transmittat
Ad Posteros.
Applaudite Reges, Applaudite Principes.

VII.

Vices ac mutationes Status Danicus expertus fuit varias, nec uno tempore in maximam amplitudinem extensus fuit. Gotricus Rex LI. Gormonis R. filius, cum Carolo M. belligerasse victriciaq; ad Rhenum usque subjugatis Frisiis arma circumtulisse certa rerum memoria proditur. Factæ deinde in plerasque politioris Europæ partes excursiones Normannicarum nomine celebres Danos ubique formidabiles fecerunt, quæ tamen non adeo Regibus, quam Ducibus variis transscribendæ. Et Hastingus quidem in Italiam usque penetrans Lunam Liguriæ Civitatem diripuit; Alij Duce Sigefrido A. DCCCLXXXVII. Lutetiam Parisiorum obsederunt, totamque Carolo Calvo Neustriam extorserunt, quæ ex illo tempore in Normannorum nomen ac ditionem transiit, eandemqe postea Carolus Simplex Rolloni de novo confirmavit, hoc pacto tamen, si Christianismum susciperet & pacem servaturus esset, unde Rollonis nomen Roberto commutans Regis vel so-

rorem vel filiam Ægidiam f. Gislam duxit, quod factum circa A. DCCCCXII. Magnæ Britanniæ v. non tantum vagis istis excursionibus Normannorum, sed ex ipso Daniæ Regno vis illata & Sveno Daniæ Rex cum post A. M. Anglos primo variis bellis ac tributis fregisset secuto A. MXIII. Regem Angliæ ejecto Ethelredo se pronunciari curavit. Post eum *Canutus* filius ipsius *Magni* nomen emeruit, qui Norwegiam & magnam partem Svediæ, dn. Slaviæ & *Sembiæ*, quæ in tractibus Vandalicis fuisse videntur, Regna paternis Regnis Daniæ & Angliæ adjecit, eoque sex præpollentium Regnorum Dominus evasit. Sed sub filio ejus Canuto Juniori tota hæc potentia iterum concidit, & Angli Edvardum Confessorem, Norwegi Magnum cognomine Bonum sibi constituerunt, temporius interea etiam moriente Canuto. Secuto tempore Imperium Danicum ad similem aspiravit amplitudinem, cum Margarita Daniæ Semiramis, quæ Regna Daniæ ac Norwegiæ hereditario jure jam acceperat, Albertum Megalopolitanum Svediæ Regem prælio vicisset, Regnumque ejurare coegisset: Unde trium Regnorum Domina facta eorum perpetuam unionem Ordinibus persvasit, quæ & aliquandiu servata fuit in Successoribus Margaritæ Erico, Christophoro & ex Oldenburgicis Christiano I, Johanne & Christiano II, non tamen fine omni querela, sæpe etiam gravissimis motibus. Christiani II. asperitate v. factum, ut Svedi tota unione sublata Reges peculiares sibi constituerent, qui enervando magis magisque Danico Imperio intenti magna sui parte id nostro seculo curtarunt, oportuitque primò per Transactionem Bremsbroensem A. MDCXLIV. ditiones Jemptiæ ad Norwegiæ latus inter Medelpadiam & Lapmarkiam, tum Heredaliam, Godlandiam cum arce Wisby in Mari Balthico, & Oeseliam cum Aquilæburgo in Sinu Livonico Svedis tradi; Deinde A. MDCLX. additæ Halandia, Scania, Blekinga, Insula Huena & ditio Bahusiensis: De quibus plura in Historia Svediæ.

IIX.

Cum Imperio Germanico Dania plerumque amice vixit: Et Christianus I. A. MCCCCLXXV. legitur mediatorem egisse componendis motibus inter Fridericum III. Imp. & Carolum Audacem; Idem à Friderico Ditmarsiam plane refragantem cum Holsatiæ ac Stormariæ Comitatibus Ducis nomine sub Imperium accepit. *Meurs. L II. p. 52.* Christianus II. Isabellam Caroli V. sororem duxit, è qua & susceptam

filiam

filiam Dorotheam Friderico II. Comiti Palatino in uxorem dedit: Cujusmodi vinculo aſtricta & hodierna Haſſiacis, Saxonicis, Palatinis Conjugiis firmata amicitia; Et cum Svedica militia penultimo Bello Dano-Svedico Daniæ gravior fieret, auxilia ipſi à Cæſareis & Brandenburgicis lata. Quæ quidem Legatus Gallicus tunc apud Sereniſs. Electorem Brandenburgicum in Fionia agens ſiniſtre interpretari conatus fuit. Es würde der König in Dennemarck nicht gerne ſehen/ daß die Keiſerliche mit auff die Inſel Fühnen und Seeland kämen/ alle andere Potentaten würden auch groſſe jalouſie darüber nehmen/ und dafür halten/ daß der Keiſer feſten Fuß an der Oſt-See ſetzen wolte. Sed reſponſum fuit per Illuſtrem Miniſtrum Aulæ Electoralis: Dennemarck hätte auf den Keiſer keine jalouſie, denn Se. Churfürſtl. Durchl. führeten deroſelben Völcker/reſtituirten dem Könige alle Oerther/ und kenten Ihre Churfl. Durchl. nicht abſehen/ was die Keiſerl. Völcker ohne einige See-Macht auf den Inſeln nützen ſolten. Was aber Schweden für Gefahr und Schaden auf ſothanen Inſeln verurſachte/ das liege leider am Tage/ und hätten vielmehr die Potentaten ſich zu hüten/ daß Schweden im Sunde Fuß behielte/ denn daß Sie ohne einzige Noth vor dem Keiſer ſich fürchten ſolten. Solùm A. MDCXXV. Chriſtianus IV. Bello Germanico ſe implicuit, aſſumpto Ducis Circuli Inferioris Saxonici Titulo, initoque cum Anglis, Belgis, Svedis ac Venetis fœdere: Sed infeliciter rem geſſit, cum promiſſa Fœderatorum ſubſidia pecuniaria non porrigerentur, & ex ipſo Circulo Saxonico adverſarios experiretur Georgium Ducem Brunſvicenſem, Comitem Schaumburgicum & alios. Tandemque A. MDCXXIX. pacem cum Cæſare fecit, his conditionibus: Ut Titulo Ducis Holſatiæ contentus reliqua Germania abſtineret, Epiſcopatus in Imperio mitteret, Femeram & Nordſtrandiam Dominis redderet, ſumptus compenſaret & captivos dimitteret. *Brachel. Hiſtor. L. III.* Ejusque opera poſthac prima Pacis fundamenta per præliminaria Hamburgi jacta ſunt. Cum Civitatibus Hanſeaticis quoq; crebrius litigatum, ſed harum res ipſis Imperii ordinibus ſæpe ſuſpectæ fuere.

Cum Anglis olim Danis non bene conveniſſe præced. §. dictum fuit; Fine præcedentis ſeculi amicius inter ipſos actum, cum Jacobus primum Scotiæ, deinde Angliæ Rex Annam Chriſtiani IV. ſororem in conjugem aſſumeret; Sed penultimo Bello Anglo-Belgico Dani Belgis contra Anglos adhæſerunt, nec leve Damnum Anglis ad Portum Bergenſem intulerunt; Unde Diſſidia inter ipſos nata, quæ tamen Pace Bredana A. MDCLXVII. compoſita fuerunt.

Inter Hiſpanum & Daniæ Regem Frider. II. præterito ſeculo conſilia nonnulla agitata; Et Fridericus ſe Mediatorem inter Philippum & Eliſabetham A.MDLXXXI.gerere conatus fuit, ſed interventu offenſæ à Fœderatis Provinciis,quorū cauſa hac Pace præcipue agebatur,ſuſcepta cura abſtinuit. Philippus etiam haut magnopere Fridericum attendiſſe viſus fuit: *Ideo in literis ad eum datis, quotiescunq; Majeſtatis nomen utendum erat, vacuum ſpacium reliquit, ambigens nimirum, qua Danum appellatione, Majeſtatis ne, an Regiæ Celſitudinis ſalutaret, quod eum nollet honore aut pari exæquatum, aut minori offenſum.* Strad. Dec. II. L. IX. ad A. MDLXXXVII.

Anno MDCLXXV. cum Chriſtiano Alberto Duce Holſatiæ, agnato eodemque affini Regio controverti cœptum. Inveterata enim cum Regno Svediæ amicitia, quæ Fridericum Ducis Parentem jam præterito bello Dano Svedico implicuerat, & per Pacificationem ſecutam nexu feudali Danico exemerat, quamque Dux itinere in Svediam ſuſcepto renovaverat, Regi ſuſpecta reddebatur. Itaque cum Dux nova conſilia pro Svedis videretur meditari, conſcripto 3000. admodum exercitu, Rex in conventu cum Duce Rendesburgi Menſe Julio inſtituto dirimendarum litium obtentu, cauſatus fuit majori ſibi ſecuritate à Duce opus eſſe, ſiquidem extra Regnum ſuum militatum abiret, eoque fortalitia & militem Ducis ſibi dedi poſtulavit, cui pauliſper quidem Dux abnuit, ſed exercitu Regio circumdatus, qui etiam Sedem ipſius Sleswicum obſedit, paulo poſt in has conditiones conſenſit: 1. Erſtlich empfangen Se. Königl. Majeſt. in ſeine Hände die Feſtung Tonningen und Stapelholmer Schantze mit aller Artollerie und Vorrath. 2. Nehmen Sie alle des Hertzogs Milice zu ſich / und ſtecken ſie unter bey den Königl. Völckern. 3. Nehmen Sie liberam Diſpoſitionem über die Collectation der Stände bey die Herzogthümer Schleßwig und Hollſtein. 4. Werden Sie auch in den Graffſchafften Oldenburg und Delmenhorſt hinfüro Regimen militare excluſo Duce Gottorpienſi, alleine führen/ die Beſatzung alleine haben/auch alle Milice ſich allein ſchweren laſſen/doch alſo/daß Er quoad jurisdictionem & Dominium civile ſeine Poſſeſſion behalte/ etc. *Diar. Europ. Nov. Contin. II. p. 508. & ſeq.* Sed & hæ Controverſiæ Pace A. MDCLXXIX. facta deſierunt, Duxq; prioribus juribus ſuis reſtitutus fuit.

IX. Cum

Cum Belgis Daniæ Reges itidem plerumq; amice vixerunt; Flos Rei Danicæ n. magnam partem Commerciis Belgicis constat: Quanquam Belgis non minus amicitia Daniæ Regis opus sit, quippe quorum interest imperturbata Commercia in Mari Balthico liberumque transitum Fretorum Danicorum servari. Ideo jacenti fortunæ Danicæ A. MDC LIX. auxilia lata; Et Rex Daniæ exadverso partes Belgarum secutus fuit Bello Anglo-Belgico A. MDCLXV. & LXVI. De quo *P. l. c. III. S. III. §. III.* Tum etiam secuto Bello Gallo-Belgico, quo inito Fœdere Belgæ Subsidium VIM militum & XXV. Navium in Casum necesfitatis transmittendum à Daniæ Rege pacti fuerunt. A. MDCLXI. &. LXII. tamen non nihil litium inter eos viguit, ob vim commerciis Africanis illatam & damna in Littore Guineæ utrinque accepta. Similiter Fridericus II. cum Paci inter Philippum II. & Elizabetham Angliæ Reginam procurandæ intentus esset, & Belgæ interea Legatum ipsius cepissent, literisq; privassent, misso Pacificationis negocio Naves Belgicas in Regno suo detinuit Belloq; ipsis minitatus fuit. Præterea Sundæ causa sub Christiano IV. nonnulla mota fuerunt, de quibus jam jam singulariter dicendum.

IX.

Etenim, quia Sunda Clavis Maris Balthici est, hujus causa ac inprimis propter vectigalia hic pendenda inter Daniæ Reges & alias gentes sæpius controversatum fuit, & Belgæ sub Christiano IV. violentam perruptionem minitabantur, sed ultimo Bello Dano-Svedico liberum transitum obtinuere: Quo exitu & Svedi post Belli A. MDCXLIV. gesti finem potiti transactione Bremsbroensi, itidem liberum transitum & immunitatem à vectigalibus in Sunda & Freto Balthico obtinuerunt. V. *Transact. Bremsbr. ap. Thuld. p. 178. & seq.* Cui quidem Dani Pacificatione Lundensi iterum derogari voluerunt, sed nihil obtentum, nisi ut abusui à Subditis Svedicis inducto medela promitteretur. Weil auch Ihre Königl. Maj. von Dennemarck zu erkennen gegeben / daß die Privilegia und Freyheiten / welche denen Schwedischen Schiffen im Sunde und auf dem Belt accordiret worden / zu allerhand Mißbrauch Ursach geben / welches doch dem Inhalt und Meinung vorbenennter Tractaten allerdings zu wider / auch Ihrer Königl. Maj. von Schweden Vorsatz nicht ist / daß dero Unterthanen oder andere unter dem Prætext solcher Privilegien / sich solcher Freyheiten / zu Nachtheil Ihrer Königl. Maj. von Dennemarck / mißbrauchen sollen: So ist zu künfftiger bessern Richtigkeit verabschiedet / daß Höchstgemeldte Königl. Maj.

Maj. von Dennemarck / auf den 22. Febr. nächst kommenden Jahres / gewisse Commissarien abschicken will / welche mit Ihrer Königl. Maj. von Schweden hierzu verordneten Commissarien / an einem / von beyden Theilen bestimten Ort / zusammen kommen / und daselbst in Beysein des Königs von Franckreich dazu deputirten Ministri / die hierüber entstandene Streitigkeiten in der Güte aufrichtig beylegen sollen / jedoch so / daß die Privilegia und Freyheiten / so denen Schwedischen Schiffen aus oft erwehnten Tractaten im Sunde und auf dem Belte zukommen / in ihrem vollen Vigor bleiben / und nur der Mißbrauch / so zum Præjuditz und Schaden Ihrer Königl. Maj. von Dennemarck und Dero Einkommen / der Meynung solcher Tractaten zu wider / eingeschlichen / aufgehoben und abgeschaffet werden soll. Sub Carolo Gustavo insuper consilia totam Sundam occupandi agitata fuerunt: Quam & Cromwello jam destinasse dicitur inter Conditiones, quibus ipsum in partes suas se pertracturum speraverat. Idque eo probabilius, quia non tantum commercia Anglica promoturum, sed inprimis Commerciis Belgicis in Mari Balthico remoras injecturum erat. Sed mutata tum Belli, tum aliarum rerum Europæarum istius temporis facie consilia hæc evanuerunt.

Cæterum Status in Regno Danico quatuor sunt: Nobiles, Ecclesiastici, Civici, Rustici. Nobiles sub Friderico III. in deteriorem sortem conjecti, de quo *præc. §. VI.* Conf. *Leodii verba ad vitam Christiani II.* Ex quo tempore etiam, cum omnes antea æquali Dignitati gauderent, nec honores Ducum, Comitum, Baronum inter se haberent, illi Nobilitatis Superioris gradus evidentius conspici cœperunt: Quo plenius n. Regnum est, eo magis Regum interest varietatem talem Nobilitatis induci, ut sublata æqualitate Regia Domus eos magis obnoxios habeat, quos sublimiori Dignitate donavit. Alias rationes V. *supr. c. I. §. XVI.*

CAP. VI.

CAPUT. VI.
DE
REGNO SVEDIÆ.

I.

EX Autoribus de Regno Svediæ indicamus *Johannis Loccenii* Antiquitatum Sveo-Gothicarum Libros III. Holm. in 8vo. Ejusdem *Historiæ Svecanæ Libros IX.* simul Antiqvitatum cum hodiernis institutis comparatarum Libris III. Glossarium *Stiernhelmii*; *Andream*

dream Bureum in Orbis Arctoi inprimisque Regni Sveciæ nova & accurata descriptione. *Albertum Crantzium* in Chronico præced. cap §. I. citato; *Johannem Magnum* de omnibus Gothorum Svecorumq; Regibus, ed. ab *Olao Magno* Johannis fratre Romæ MDLIV. Sed quod in Reges Daniæ iniquior esset, adversarium singularem in Dania nactum *Petrum Parvum* Equitem Danum, cognomine *Rosæpontanum*, qui Johannis Regis Daniæ res terso dicendi genere, ut loquitur Pontanus, executus, etiam calumnias uno eodemq; volumine confutavit Johannis Magni Gothi Upsalensis; *Andream Hildebrandum* in Genealogia Regum Svediæ; *Joh. Theod. Sprengerum* Descriptione Noticiaq; Regni Svediæ.

II.

Loca Jurisdictione Regni Svedici comprehensa (namq; & huic Regno videtur singulare esse, quod in Gallia alias locum habet, ut si quid terræ acqvirant, id non Regibus, sed Coronæ acquiratur) sunt præter Regnum Svediæ, Lapponiam & Finlandiam *I. Scania* vicinæq; Provinciæ Danis ademptæ pace Roschildensi, postquam diutissime eas tenuerant ab Amundo Vile appellato titulo lucrativo Donationis olim acceptas. *II. Insulæ Gotlandia, Osilia, Huena*, Danis itidem ademptæ Pace Bremsbroensi & Roschildensi, Insula item *Runa* à Polonis accepta Pace Olivensi. *III. Livonia Trans-Dunana*, partesq; aliquot Cis Dunanæ eadem Pace à Polonis acceptæ. *IV.* E Russia *Ingria* ac Ducatus *Novogardiæ* partes, & cum iis *Kexholmia, Ivanogrodia, Jama, Coporia, Noteburgum*, Pace *Wiburgensi & Stolbowensi*. V. E Germania *Pomerania citerior, Archiepiscopatus Bremensis & Episcopatus Verdensis, Urbs item Wismaria*, tenore *Instrumenti Pacis Germano Svedicæ*. Qvæ omnia in seqq. prolixus exponenda.

III.

Svediæ Regnum postquam ultimo â Regno Daniæ avulsum fuit sub Daniæ Rege Christierno II. proprios Reges retinuit, qui fuerunt è Trollorum familia sequentes.

I. *Gustavus Ericsonius*, instaurator Regni, autorq; Religionis Protestantium: A Christiano II. Danorum Rege captivus aliquando contra datam fidem detentus fuit, quod spe Stenonem Sturium, qui Regnum Svediæ tunc gubernabat, & Gustavum tanquam Legatum ad ipsum miserat, capiendi excidisset; Sed inter venandum habitu piscatorio assumto ex Dania Lubecam se recepit, & inde clam in Svediam traductus, specie procurandorum

dorum Christinæ Stenonis viduæ negociorum, & Stenonis filia in uxorem accepta, Procerum favore ac Lubecensium in primis opibus Regni vacui possessionem adeptus est. *Thuan. L. I.* Obiit A. MDLX. ætatis LXXmo, nonnihil tamen avaritiæ labe notatus, quæ inter tot magnas & summo fastigio dignas virtutes ei vitio data est; Attamen apud prudentiores rerum æstimatores excusari meruit, quod videlicet tanquam primus Imperii in familia sua conditor munimenta firmandæ novæ potentiæ quæsiverit, eoque facile fieri potuerit, ut in imponendis exigendisque vectigalibus interdum morosior extiterit. Vid. *Thuan. L. IV.* Et inprimis *Konung Gustaffs Historie* Edente *Erich. Jörensen Stokholm. 1622. fol.* Quæ incipit A. 1496. ac definit An. 1560.

II. *Ericus II.* Uno merito Svediam sibi obligatam reddidit, qvod Revaliam in fidem receperit, Præcipitantiæ alias in actionibus publicis plerisque accusatus: Cui & transcribenda videntur facinora Principe indigna, quæ ipsi passim imputantur; Iisdemqve effecisse creditur, ut post regimen IIX annorum, à Johanne Fratre bello petitus & mox Regno exutus fuerit. Incentorem facinorum fertur habuisse Georgium Petri Secretarium. Petiit Elisabetham Angliæ Reginam in matrimonium, & ab hac cum repulsam ferret, Catharinam qvandam ex infima plebe, qvamq; alii *lictoris*, alii gregarii militis filiam fuisse scribunt, in Uxorem duxit, cum antea eam concubinæ loco habuisset, & ex ea duos liberos sustulisset. Matrimonium A. MDLXIIX. solenni ritu Stockholmiæ in Templo celebratum, Catharinæ etiam regali corona imposita; Pompæq; interfuit Magnus Saxoniæ Dux, qvanqvam invitus, cui postridie Sophia Erici Soror desponsata; Johannes vero tum Finlandiæ & Carolus Sudermanniæ Duces, ne interessent indignis genere suo nuptiis, aliqvot dies ante Aulâ excesserant, ad abdicationem Erici animum adjungentes; Nec morati ipsi Bellum intulere ac Stockholmiam obsedere, rationibus prolatis: Qvod inaudita levitate & imprudentia Filiam Lictoris ex concubina contra omnem honestatem in uxorem duxisset & ad Regale fastigium evexisset, tentatis & repudiatis vicinorum Regum & Principum affinitatibus: Præterea Johannem simul conjuge toto quadriennio in custodiam arctissimam conjecisset: Prædationibus & latrociniis mare infestum reddidisset; Proceres ac fidos Regni ministros convictis criminibus petitos nec auditos variis pœnis affecisset &c. Sicq; cum nulla Erico auxiliorum spes esset, ardentibus odio & indignatione ob nuptiarum nuper

contractarum infamiam animis, Stockholmia in extremas anguſtias redacta, mox Johanni dedita fuit, exauctoratus Ericus, & ſimul conjuge Catharina in cuſtodiam datus fuit. Vid. *Thuan. ad An. MDLXIIX. Lib. XLI.*

III. Succesſit itaq; Johannes Erici Frater, exemploq; ſuo obſervatam toties in regimine publico Regulam confirmavit: Antegresſorum temporum injurias ſtabilire ſuccedentium Principum imperia: Sic Auguſtus olim feliciter regnavit, qvia diſcordiis civilibus omnia feſſa erant, cum Principatum acciperet. Gallia ſub Henrico IV. effloruit inteſtinis bellis antea diutisſime vexata. In Imperio noſtro Regimini Auſtriacorum bene fuit; Germania enim antea motibus & internis & externis tantum non exhauſta fuerat. Johannem ergo antegresſa Erici tempora felicem reddidere. Segnior cura Religionis Filium Sigismundum Catholicum & Regem Poloniæ, ſed mox eundem ſimul totâ lineâ regno Svediæ exutum reddidit; Conjungenda namq; duxerat Johannes, qvæ niſi tempora prorſus turbata ſunt, incompatibilia erant. Regnum Svediæ enim Confesſioni Auguſtanæ addictum Regem, Regnum Poloniæ Catholicum & utrumq; juramento Religionem ſuam firmantem reqvirit; Non poterant ergo in una perſona conjungi, eoq; Sigismundum regno excidere oportuit: Niſi etiam tacita qvædam talio divina intercesſit, ut Johannis Filii regno exuerentur, quo ipſe Fratrem exuerat: Cujus excesſibus, ſi res penitius examinetur, forte ſpecioſius obviam itum fuisſet, ſi vel proles ejus à jure ſuccedendi remota, vel Erico in cuſtodia habito ille Adminiſtratoris loco ſe adjunxisſet. Obiit Anno MDXCII. eique ſuccesſit.

IV. *Sigismundus*, Johannis ex ſorore Sigismundi Poloniæ Regis filius, quem & Poloni in Regem ſuum Parente adhuc ſuperſtite elegerunt A. MDLXXXVII. Sed à Svedis ideo Regno exutus, quod Religionis Catholicæ eſſet, nonnullaque in favorem Religionis ſuæ in Svediæ Regnum introducere vellet, unde illa inter Regna Poloniæ & Svediæ nata disſidia. Svedi v. hanc rem ſibi tantopere cordi eſſe ſiverunt, ut omnibus Sigismundi poſteris eapropter Imperium ac jus Succesſionis in perpetuum abrogarint; Et cum in electione Caroli decreviſſent ipſi Regnum ordine ſuccesſionis devolutum, in caſu deficientium poſterorum ipſius porro declararunt, ut ad Johannis, qui tunc Juri ſuo in Regnum conſignata in Ordinum manus declaratione renunciaverat, *heredes id eodem ordine deferretur maſculos, ſemper excluſa Sigismundi Poloniæ Regis progenie, qui ſi*

rurſus

rursus deficerent, superstite aliqua filia ex Gustavi progenie, ei Regnum per hanc sanctionem deferretur, quæ ex ordinum consensu & voluntate uni ex Svediæ proceribus, qui eandem confessionem in Religione profiteretur, aut alicui ex Germaniæ Principibus, qui per fœminas genus à Gustavo ducerent, nuberet, si contra faceret, jure in Regni Successione excideret: A qua rursus Sigismundi filiæ sive neptes excluderentur, causa abdicationis denuo repetitâ, quod à Confessione Augustana ab avo Gustavo in Regno recepta & ab Ordinibus probata tanquam Orthodoxa & Dei verbo ac Propheticis Scriptis consentanea desciverit. Thuan. L. CXXXI.

Carolum vero jam tempore Johannis Germani ejus Religionem Evangelicam sedulo fovisse, testatur solicitudo, qua Liturgia in Regno Suediæ tunc recepta ipsum habuit: Quæ cum Catholicæ Religioni valde propinqva adhuc videretur, ille Facultatem Theologicam Academiæ nostræ Francofurtanæ consuluit, à qua & Consilium Liturgia ista abstinendi accepit. Ipsarum Literarum manu ejus roboratarum, quæ etiam nunc penes nos sunt, tenor hic est: Von GOttes Gnaden Carolus der Reiche Schweden/Gothen und Wenden Erbfürst/Hertzog zu Sudermanland/Nericke und Wermeland ꝛc. Unsern gnädigsten Gruß und geneigten Willen zu vor / Würdige Hoch und Wolgelahrte / Liebe Besondere / Wir mögen Euch Gnädiger Meinung nicht verhalten das für etlichen Jahren/in diesem Königreiche eine Liturgia gemacht worden Und nachdeme nicht alleine Wir/besondern auch viel Theologen dieses Reichs beyde in und ausserhalb unsers Fürstenthumbs gedachte Liturgiam Gewissens halben nicht haben annehmen könnnen noch wollen/ so ist viel Zancks und Zwiespalt darauß entstanden. Weil dann Ihr Euch von dem Pabstthumb abgesondert/und der Reformirten Religion der Augspurgischen Confession, darzu Wir uns auch bekennen / zugethan/so möchten Wir wol Euer Judicium über solche Liturgiam gerne wissen / wie Wir Euch dañ dieselbe zu lesen hiermit zuschicken / an Euch gnädiglich gesinnend Ihr wollet uns darüber Ewer Bedencken zuschreiben / und Euch hierinnen gutwillig erzeigen. Solches gereichet Gott zu Ehren/und Uns zu sondern Gefallen/und wollens in Gnaden hinwieder gegen Euch erkennen/Euch hiermit GOtt befehlend. Datum auff unsern Hause Nicöpinck den 14. Junii Anno ꝛc. 87. Carolus m. pr. Inscriptio: Den Würdigen/ Hoch-

und Wolgelahrten unsern Lieben besonderen Doctorn und Professoren der Heiligen Schrifft in der Universität zu Franckfurt an der Oder. Cui manu Corner Theologi hujus loci adscriptum legimus Es haben die Herrn Theologi die überschickte Liturgiam durchlesen und befinden / das viel Papistische errores und Ceremoniæ darinnen sind. Haben derwegen gemeldete Liturgiam dem Hertzog Carolo wiederumb zugeschickt / sambt ihrem Judicio und dem Fürsten gerathen/Er solle bey der Augspurgischen Confession und der Reformirten Kirchen Lehre bleiben/und die Papisticam Liturgiam lassen fahren/auch seinem Hn. Bruder dem König von genanter Liturgia abrathen. Ch. Cornerus mpr.

Hancque suam constantiam denuo prodiderunt cum Serenisſ. Christina An. MDCLX. redituum sibi assignatorum confirmationem peteret, urgente cumprimis Clero, ipsam non tantum Religionem Catholicam profiteri, sed etiam in Aula Regia Stockholmiensi eam palam exercere non dubitasse, ac proinde se juste de confirmatione ista dubitare. Wann Sie des Königes Gustavi I. Testament sambt den Norcöpingischen Recesse von A. 1604. und den Orebröischen Rechte von A. 1617. mit Fleiße ansehen/finden sie ausdrücklich darinnen verwahret/das wer von ihrer Lehre ab- und zu den Papisten übertritt / selbiger dadurch alsofort aller seiner Erbe/Rechtens und Friedens-Genoffes durch die gantze Crohn Schweden verlustigt seyn solle: Zwar wären sie durchaus wol zufrieden/ das J. Maj. der Einkünffte und Länder /so dero zum Unterhalt vermachet/geniessen mögen / doch nicht Krafft ihres Recesses, sondern wegen ihres Ansehens / und Ihrer Vorfahren so stattlicher Verdienste umb der Crohn Schweden: Muste demnach der Recesſ J. Maj. eingeschränckt werden/damit Er nicht der Freyheit des Vaterlandes und dessen Sicherheit in einige Wege Schaden und Abbruch thun möchte. Et mox: Es hätte sich die Königin Christina zu Inßbruck/als Sie der Evangelischen Religion abgesagt/da hingegen verpflichtet / der Röm. Kirchen/ und aller/so es mit derselben hielten/Auffnehmen und Bestes nach Vermögen zu suchen und zu befoderen. Wannenhero Sie / die Geistlichen/ durch Dero Versicherung nicht gnugsam verwahret / es gienge dieselbe gleich so hoch sie immer wolte; Insonderheit da Ihnen die alte und unwandelbahre Regel nicht unbekant wäre / daß man den Ketzern keinen Glauben halten müste. Zwar gebühre sich / das Ihro Majest. und Dero

Vor-

Vorfahren herrliche Verdienste/ und des grossen Gustaffs Tochter beobachtet würden; Noch vielmehr aber gebühre sich/ daß die Religion in ihren Würden und Ansehen erhalten bleibe/ die Ihrem Vater und Groß-Vater so ein grosses gekostet/ diesem daß er sie erst eingeführet/ jenem das Er sie beschützet; So aber von Ihr Maj. Königin Christinen dergestalt verworffen wäre/ daß Sie sich auch zu deren Verfolgung verschworen. Der Titul so einer grossen Tochter sey auch zwar ein grosses und wichtiges argument für Sie; Sie führe aber numehr nicht von ihrem Herren Vater den Namen Gustava / durch Versetzung der Buchstaben Augusta/ sondern von Ihrem neuen Vater/dem Röm. Papste/welcher der wahren Evangelischen Religion und dessen Anverwandten / einfolgig auch der Cron Schweden/ ärgster Feind mit wäre / von dem Alexander nemlich den Namen/daß Sie Christina Alexandra heisse. Die Erfahrung habe Ihnen gezeiget/daß so lange Ihr Vaterland in der Religion einig/ so lange auch zwischen der Obrigkeit / den Unterthanen und Ständen ein gutes Vernehmen gewesen; Und das Ihnen keine Feinde schaden können / so lange nur Einigkeit im Regiment bleibe; Ja das eben dieses/ das Sie bißhero von so vielen Jahren so mächtigen Feinden nicht können überwältiget werden/nichts anders als gleichsam eine gnädige Vergeltung GOttes sey / dafür / daß Sie vor allen andern KönigReichen und Provintzen der Welt sich ernstlich und eyfrig der Religion angenommen, und keine Frembde zugelassen. Solten Sie nun von solchem Eyfer weichen/und einiger anderen Religion Thüren und Thore aufthun/ würden sie nichts gewisser/ als erstlich Streit in der Religion/ und dann auch in dem Regimente zu erwarten haben; Wie Ihnen dasselbe des Königs Sigißmunds Regierung für Augen stelle. Wornach der Pabst durch die Königin Christinam strebe/das leuchte daher schon genug zu Tage/das Sie in der Königl. Stadt und so gar auff dem Schlosse und der Vestunge selbst/gerade gegen des Jungen Königs Gemache über/ einen öffentlichen Gottesdienst oder vielmehr Abgötterey gestifftet und angerichtet; Unerwogen/das solches exercitium, es geschehe in geheim oder öffentlich / in dem 1. Art. der Norcopingischen Versicherung/ in dem Stockholmischen Rechte/in der Geistlichen Privilegien, und Ihro Maj. des Königs Carl Gustaffs Versicherung von An. 1654. und 55. schlechterdings verboten/daher dann folge/das alle solche Geistliche Recessen, Bestät-

Bestätigungen / Versicherungen müssen auffgehoben und außgetilget werden/wo das erwehnete exercitium solle statt haben. In qvam rem cum & reliqvi Ordines consentirent, factum fuit, ut Christina Clericos suos extra Svediam ablegaret, & pateretur Consiliarium Regni ditionibus sibi concessis præfici, à quo post Regem Sacri ministri Evangelici constituerentur ac dependerent: Daß der Geistliche Gewalt in J. Maj. Gütern durchaus und gantz S. Maj. dem Könige und der Crohn zustehen und wegen der weltlichen Sachen die Königin gehalten seyn solte aus den Reichs-Räthen jemande zum Obersten Statthalter zubenennen/der Macht habe Diener zubestellen / die der Lutherischen Religion anhängig wären. *Diar. Europ. Cont. V. p. 33*

Sed hæc prolixius & forte non extra propositum: Ad Sigismundum revertimur, de qvo tale est judicium *Stanisl. Lubienski in Historia profectionis Sigismundi in Sveciam p. 18.* Ejus benignum vel certe lentum & remissum animum occasionem præbuisse & cupiditati Caroli & procerum adversis erga eum studiis: Hosq; palam professos fuisse, Regem Johannem, etsi satis ad omnes casus adversos instructum paratumq; tamen ita caute imperio usum esse, ut lupum se tenere auribus dixerit. Filium vero ejus Sigismundum adhuc juvenem ita freno imperii Svediæ Regnum circumagere velle, ac si ea res expedita & nullius esset negotii, non prehensari ab eo Senatores, non populum blandis alloqviis allici. *Sed ille*, inqvit porro Lubienski, *assvetus in Polonia omnia referre ad Senatum & Magistratuum suorum fide inniti, perinde in Svecia quoq; existimabat, se & fide & obseqvio subditorum suorum usurum. Qvæ spes, qvantopere illum fefellerit & tum continuo expertus fuit, & tanto magis postea longo experimento comperit, Regni qvidem Poloniæ, etsi tot externis urgeatur periculis, non ita gravem esse administrationem.* Concluditq; tandem de Svedorum ista mutatione: *Omnes Maritimos populos ad seditionem pronos esse veteres etiam existimasse, econtra eos, qvi Mediterraneas regiones obtinent, civiliores esse solere;* Quod suo loco relinqvimus. Neq; nostrum fecerimus, quod itidem opinatur *præstiturum fuisse, si Caroli in arce Upsaliensi aliorumq; ejus Comitum cæde, qvæ satis expedita fuisset, futuris malis & ingentibus bellis occursum fuisset.* Paulum ante cit. p. 18. laudat etiam Johannis Tarnovii Poloniæ Vice-Cancellarii Consilium, quo secutæ difficultates evitari potuissent. Svaserat is Regi, ne & paterni funeris Curationem

& suum

& suam inaugurationem differret, fore enim ut & inter diversarum nationum diversorumq; non modo morum & lingvæ, sed etiam Religionis populos aliqvid dissidii oriretur, & ii qvi Regem vel non admittere, vel circumscribere novis legibus vellent, majorem & Regem invidiâ onerandi, & eorum qvæ destinaverant efficiendorum occasionem haberent, Regique deinde omnia difficiliora essent. Sed id consilium neglectum fuit, & non nisi exacerbatis jam animis Inaugurationi Regiæ tempus designatum, dies I. Martii Anno MDXCIV. qva etiam peracta fuit, sed infestis suspectisq; utrinq; animis; Nec lætius erat publicum, qvod à Rege in Palatio exhibebatur eodem die convivium, unde etiam ita discessum fuit, ut satis constaret inter cognati sangvinis Principes ingentia excrevisse odia, nec qvicqvam certi de Statu illius Regni sub discessum, qui mox futurus erat, Regis constitutum: Svedis in partem secedentibus, neq; vel ope vel consilio Regem juvantibus, causantibusq;, ita Regem novum excipiendum esse, ne inviti patriis juribus libertatibusq; spoliari, & quod caput est ad ejurandam Religionem cogi possent. Hæc *Lubienski de prof. Sigism. in Speciam f. 15. 18. &c.*

V. *Carolus* itaq; Patruus Sigismundi idemq; Prorex ejus ipsi suffectus A. MDCIV. mortuus A. MDCXI. Autor victricis in Svedia familiæ non abs re dicendus, ex eo enim tempore, quo ille regno potitus fuit, Regnum hoc semper incrementa, eademq; continua sumsit, quod antegressis seculis vix factum. Demonstratio ex subjecta Historia Russorum, Polonorum, Germanorum, Danorum facile patebit, nec monitu hic egebit. Humani quid si passus fuit in expetendo Regno, occasione certe usus est, quam meliora ingenia quæq; non aspernata sunt, ut in rebus turbulentis suum faciant, quod alios gerendo esse non sentiunt. Videnda hac de re *Exegesis Historica causas commemorans quibus Ordines Regni Svecici provocati Sigismundum Regem Poloniæ ejusq; progeniem &c. Svecano exuerunt Diademate Franc. A. MDCXVII. Joh. Typotii Relatio Historica de Regno Sveciæ & Bellis Civilibus atq; Externis Franc. A. MDCV.* At paulo gravior scrupulus est, non tantum Sigismundum abdicatum, sed Johanni Sigismundi fratri, qui in tutela Caroli agebat ac sine dubio Carolo propior erat, voluntariam abdicationem jurium suorum in Regnum persvasam, eoq; adactum fuisse, ne vel illo tempore, vel alio qvo quam obstiturus esset electioni Caroli. Vid. Oratio ejus Norcopiæ habita An. MDCIV. in *cit. Exegesi Rer. Sved. fol. 555.* Quod majus est Johannem hanc abdicationem non ad sua tantum

LIII jura,

jura, ſed, univerſæ ſecuturæ prolis ſuæ extendere oportuisſe: *Non amplius neq; in ſe neq; in poſteris* Regnum *ſe expetiturum, donec tota familia Caroli extincta ſit*; Sed annotat Exegeſis Johannem motibus iſtorum temporum in Svedia ſedandis imparem attuliſſe animum, ipſumq; Oratione ſua id teſtatū agnovisſe, Carolum unicum ſecundum Deum Regni protectorem, qvi ſervitutem Svecis intentatam ſubduxerit, pro omnium emolumento vigilarit, ac juxta Jura & Privilegia Svedica omnimode gubernaverit, plurimos etiam tumultus & inteſtinas diſſenſiones per ipſum ſublatum iri. vid. *Exeg. fol. 556. & 557.*

VI. *Guſtavus Adolphus* Caroli filius, Princeps magni animi, quemq; inter ipſos Catholicos Ambroſius Spinola poſt victoriam Pragenſem An. MDCXX. ſolum inter Proteſtantes reſiduum eſſe judicavit, qvi non irritari deberet. Er ſehe niemand der ſo conſiderable und ſolcher geſtalt zu achten / als der junge König in Schweden / denſelben ſolte man nicht leicht irritiren und beleydigen / ſein Gemüth/Verſtand und Hertz gebe ſich dermaſſen am Tage / daß es damit heiſſe / wofern er lange leben wird. *Petr. Bapt. Burgus in Marte Sveco-Germanico* ita de eo *Lib. III.* Erat grandiori corporis ſtatura, quam vulgo ſunt homines ac proportionata membrorum compagine, robuſtisſimo corpore, candidaq; facie cum grandi aquilino naſo, ac ſubrufa cæſarie ac barba. Laudabiliores erant animi dotes, quippe magnanimus, liberalis, affabilis. miſericors fuit, pius quoq; ac juſtus, ſi hæreſin dempſeris, regnandiq; libidinem condonaveris. Si hic prælio ad oppidum Lutzen ſupervixiſſet, parem in terrarum orbe non habuiſſet. Regnum Svediæ ipſi jam deſtinatum fuerat Comitiis Norcopenſibus An. MDCIV. Carolo prudenter rem ita dirigente, ut non ſibi tantum, ſed etiam poſteris bene eſſet: *Promittimus, obligamus, juramus &c. Sua Celſitudinis majorem natu filium Illuſtriſſ. Principem Guſtavum Adolphum immediate poſt Serenisſimi Parentis ſui felicem ex hoc mundo migrationem regimine atq; Regali poteſtate potiturum, Regemq; noſtrum futurum. Exeg. Rerum Sved. fol. 537.* Quæ ipſa paulo poſt ad Poſteros Guſtavi Adolphi, & deniq; ad Carolum Philippum Fratrem ejus ipſiusque prolem extenſa fuerunt: A Guſtavo quoque poſthac obſervata, qui Filiam ſuam Chriſtinam licet vix bimulam Reginam deſignari curavit Comitiis Holmenſibus An. MDCXXIV. d. 4. Dec. Und weil uns das Fürnehmen unſers Feindes ſchon längſt verkundſchaffet / daß er nehmlich durch tödt-
lichen

lichen Abgang Ihr. Königl. Majest. nicht wenig Hoffnung und Vertrauen bekommen/und Ihrer viel von dem gemeinen Volck den Articel von der Erb-Vereinigung An. 1604. mit den Reichsständen getroffen/ nicht wol verstehen/ nemlich so des Königs Töchter in der Regierung gebühret/ so haben wir freywillig und mit reiffen Rath eben diese Erb-Vereinigung wiederholen/ erklähren und allen zu frischen Gedächtniß führen wollen. Verpflichten uns derowegen wier sampt und sonderlich/ so wohl Gegenwertige als Abwesende/ so da noch leben und leben möchten/ da Ihr Königl. Maj. ohne Erben mit Tode abgiengen/ daß Wir das Durchl. Fräulein Christinam der Schweden/ Gothen und Wenden Princessin für unsere Erb-Fürstin erkennen und alle Ihr Königl. Maj. Rechte nach dem Erb-Vereinigungs Schluß und denen Rechten des Königreichs Schweden/ die da unserer gethanen Pflicht nicht zu wieder/ schützen wollen. Neq; aliter à Serenissima Christina factum, quæ Carolum Gustavum, dum sceptra adhuc tenuit, designari passa fuit; Adeo ut in Regulam Status Svedici velut abierit: Reges superstite adhuc Rege designari, ad turbas nomine Electionis & receptionis cohibendas: Secus ac fecit Elisabetha Angliæ Regina, qvæ Regem designari nunquam passa fuit, licet extra dubium poneret, Jacobum istum futurum, causata se non permissuram, ut sibi vivæ linteum sepulchrale ante oculos duceretur. Gesta Gust. Adolphi in Germania ipsi quidem mortem, at nomini æternitatem & Regno ingens augmentum addidere; Non tamen propriis adeo, quam ipsorum Germanorum viribus confecta: Constat enim nonnisi quinq; millia militum suorum è Svedia extulisse, neq; unquam Germaniam totam transire potuisset, nisi indignantem Germaniam & Protestantium favorem, à partibus habuisset. Accedit causam Dei ab ipso actam, pressam enim Religionem & ab auxilio humano fere destitutam erexit, aut certe ut erigeretur, incitamento fuit, cum paulo ante ruinam minitari visa esset. Quod ab aliis tamen sinistrius acceptum: Causam Dei quidem actam, sed potiorem ipsi fuisse qvæsitam Regni amplificationem allegantibus: Sic Nebucadnezarem divinitus destinatam executionem feliciter peregisse; Serviq; Dei nomen ea propter meruisse, at nihilominus id primario curasse, ut incrementa regni sui promoveret. Casu suo in prælio Lucensi novum exemplum observationibus Politicis præbuit, quibus monentur Principes, ne præliis ipsi intersint. Sic Vladislaus Hungariæ & Poloniæ Rex ad Varnam, Sebastianus Portugalliæ Rex

in Africa periit, Franciscus I. Galliæ Rex prælio Ticinensi captus, qui similesve Casus maximis incommodis involverunt Respublicas; Et Israelitæ ideo Davidem egredi non permisisse leguntur II. Sam. XIIX. 3. & XXI. 17. rationesve reddunt. I. Davidem esse instar 10000. II. Metuendum esse, ne lucerna in Israelitide extingvatur, h. e. exercituum jacturam facile reparatum iri, at Rege cadente totam Remp. fluctuare; Admonuit suos non nemo è Cæsareano exercitu, cum fama cæsi Gustavi percrebesceret, jam tempus esse ut pacem facerent, sic enim rebus suis consulturos, quibus respexit ad fluctuantia per cædem Regis] arma Svedica.

VII. *Christina* post Patris obitum sub Tutoribus adolevit, qvo tempore & Bellum Germanicum fere confectum fuit: Regnavit usq; ad An. MDCLIV, quo Regimine cesſit, illudq; in manus Caroli Gustavi resignavit, reservatis sibi Imperialibus 200000 ex Pomerania & Insula Oeland quotannis solvendis. Ritus hujus rei videndi in *Theatro Europæo* ad An. MDCLIV. & *Thuldeno* ad An. eundem. De causis ejus varie actum, neq; ipsa ita futurum ignoravit; Ideo in Oratione Valedictoria testata legitur: Sibi compertum esse paucos futuros, qui in favorem suum judicaturi essent, neq; se ambigere, quin Proceres Svediæ etiam in eorum numero sint. *Cæteri hominum*, inquit, *neq; rationes meas, neq; genium meum perspectum habent, cum ego me nunquam aperuerim illis, nisi vobis alterig; amico, Viro magno reiq; totius judicandæ perinde ac vos estis idoneo, satis est unus, satis est nullus, cæteros insuper habeo &c.* Se etiam de executione consilii sui ante octennem deliberationem nihil quicquam statuisse eodem sermone professa fuit. *Burgoldensis* querelæ sunt: Animadversum in ea, quod literarum amorem defervere passa fuerit remissosq; fuisse in Patriam undiq; excitos antehac viros doctos. Custodum furtis expilatam Regiam Bibliothecam & in locum sanctissimorum mystarum subintrasse Citharistriarum, Vestiariorum &c. greges. Sartoribus & tonsoribus injectam fuisse purpuram, notumq; in Germania esse exemplum de Sartore nobilitato, qui Güldenscheer appellatus fuerit. V. *Disc. in J. P. P. I. Disc. XV. Memb. 11.* At securius de eadem re prudentissimus Forstnerus; De Actis Deorum sanctius & reverentius sileri quam judicari: Christinam manes suos pati potuisse; Personarum illustrium actiones quoq; haut omnes ad prudentiæ regulam exigi posse: Fieri potuisse, ut animi inbecillitate &, quia imparem se senserit, onus abjecerit; Auctam fuisse in immensum Aulæ magnificentiam: Inaugurationem ejus

ejus incredibili pecuniarum profusione peractam, tanquam tanti esset auspicari Regnum, quod mox ejuraret: Promiscuis largitionibus præcipua Bello Germanico quæsita & tributa Livoniæ absumpta, nihilq; postremo superfuisse, quo Regia Dignitas Belli Pacisq; onera sustinere potuerit. Puduisse Reginam corrigere hos errores, ac proinde Successore opus fuisse, qui tanquam cassa revocaret, qvæ neq; dari neq; accipi salva Rep. potuerint. *Epist. f. 126.* Thuldenus amori Religionis Catholicæ causam transscribit, sed Reginæ ingenio parum convenienti argumento. Interea Religionem hanc, post Regnum abdicatum Oeniponte publice suscepit, assumpto, etiam more in mutatione Religionis nunc solito, ab Alexandro VII. Christinæ Alexandræ nomine, non tamen sine indignatione Svediæ Ordinum, de quo Vid. *præc. n IV.* At è contrario Catholicorum summo cum applausu, qvorum inter alia, ingeniosa hæc extiterunt elogia, alterum de transitu ejus, alterum de ingressu in Urbem Romam. Autor amborum Eman. Thesaurus; Exhibita fuerunt Arcu Triumphali, cum illa Turinum Sabaudorum ingrederetur, habenturq; in *Inscriptionibus Berolin. Ed. fol. 94.*

Adamantinum depange Clavum
Turinorum Augusta
Diemque memorabilem
Æternis infige fastis.
CHRISTIANA ALEXANDRA,
Svecorum, Gothorum, Vandalorum,
Regina ter Augusta
Triumphale hoc ingressa limen
Tria Regna in Triumphum rapuit
A se abdicando:
Magno Alexandro Major Alexandra;
Ille aliena occupans Regna
Cælestium Regnorum Desperatione flevit:
Hæc cælestia ut acquireret,
Abjecit sua.

At alterum tale est:

Phœnicem visere quisquis avet,
Huc eat:

Hanc molli in Arabia nidulari
Fabula est:
In Svecia nascitur.
Regnante Claudio Romæ visam
Ne credas :
Alexandro Septimo auspicante
Romam primum adventavit.
Unam esse tandem qui putat,
Male computat.
Regnantum, Sapientum, Bellatorum,
Viraginum Phœnix,
Quadruplex & unica est Phœnix
CHRISTIANA ALEXANDRA,
Magni Gustavi Filia.

IIX. *Carolus Gustavus*, Gustavi Adolphi ex sorore Catharina Nepos, natus Nycopiæ ann. MDCXXII. Parente Johanne Casimiro Duce Bipontino, inde supremus Dux militiæ Svedicæ per Germaniam, seu Generalissimus, post A. MDCXLIX. designatus Successor Christinæ, & A. MDCL. Princeps Hereditarius renunciatus, ipsum Regnum capesfivit A. MDCLIV, moxq; Bello Polonico, ac Danico usque ad Ann. MDCLX. implicitus, obiit Pace nondum conclusa d XII. Febr. ej. Anni, eodemq; sepultus mense Novembri, cujus rei solennitates habentur in *Diar. Europ. Contin. V.* Curriculum vitæ *ib. Cont. IV. in fine.*

IX. Carolus XI. Caroli Gustavi ex Hedwige Eleonora Holsata filius: Natus An. MDCLV. sub Matris & Senatus tutela adolevit, coronatus Upsaliæ A. MDCLXXV. d. xxiix. Septembr. Numiq; tunc sparsi cum imagine manus Coronam Regi porrigentis, addito: *Quem dat servabit honorem.* Arcus Triumphalis honori ejus Stockholmiæ positus hac inscriptione constitit: *Pio, Augusto, Patri Patriæ, Carolo XI. maximorum Regum progeniei & æmulo monumentum Obsequii & subjectionis S. S. P. P.* De Bello, quo implicitus fuit, infra dicendum. Conjugem elegit Ulricam Eleonoram Daniæ Regis Sororem ultimogenitam.

IV.

Regnum Svediæ Hereditarium factum fuit decreto Comitiorum A. MDX

MDXLIV. Arosiæ sub Gustavo habitorum, quod A. MDCIV. Comitiis Norcopensibus in electione Caroli renovatum fuit. *Ut Regnum, quo se Sigismundus violata Sudercopensi constitutione indignum præbuerat ad Carolum Patruum & ejus legitimos heredes, h. filios masculos ab iisque prognatos ordine successionis devolutum intelligatur. Thuan. L. CXXI.* Hinc Christinæ cum adhuc minorennis esset, in subscriptionibus titulum *Principissæ Hereditariæ ac Designatæ Reginæ* usurpavit, quodq; ex parte hodiernus Rex Svediæ imitatus fuit, qui dum minorennis extitit, itidem se *Principem Hereditariũ* scripsit, omisso tamen *Designati Regis* epitheto. Conditæ præterea iisdẽ Comitiis Norcopensibus aliæ Leges, quibus inposterũ status Regius Regniq; fundaretur, qvales: (1.) Ut sexus fœmineus etiam in Regno succederet: *Hisce promittimus & juramus, si tota Gustaviana Familia seu progenies mascula prorsus de vita tolleretur, hæredibus fœmineis superstitibus ex eadem Regali & Ducali Familia, nos accepturos esse Principem & Regis filiam, si fuerit illa superstes, aut etiam Ducis natam pro Regina Svediæ.* Cui conditio qvidem adjecta fuit, ne cui nuberet sine consensu procerum, sed reciproca simul obligatio posita, ne qvem maritum præter Reginæ voluntatem & consensum Ordines Reginæ obtruderent, qvæ omnia in Serenissimæ Christianæ exemplo postea eluxere. (2.) Ne Rex aliûs qvam Augustanæ Confessionis socius esset: *Conspiravimus, nos univimus & constituimus, qvod inposterum ad hujus Regni gubernaculum neminem sublimaturi simus, qui unius nobiscum non erit Religionis, atq; proinde qvicunq; Principum Hæreditariorum à puro Dei verbo in Propheticis & Apostolicis libris comprehensis, sicut etiam à verâ & genuina Confessione Augustana Carolo V. Imperatori A. MDXXX. in Comitiis Vindelicis porrecta & in DEI verbo fundata desciverit, ille prorsus sua jurisdictione hæreditaria spoliandus est, qvâ alias secundum hanc unionem hæreditariam fruiturus esset.* Unde & novum Regem juramento in A. C. se obstrigere oportet, & cum Serenisſ. Christina Religionem mutasset, fuere ex Ordinibus, qvi in Regni Comitiis causarentur, hac ipsa de causa Reginam reditibus suis annis 200000. Imperialium excidisse: Qvod tamen à reliqvis mitigatum & summa ad 120000. Imperiales reducta. Vid. *Sprenger. Notic. R. Sved.* (3.) Ne qvam uxorem duceret, nisi qvæ Augustanæ Confessionis socia esset. *Simili modo nostri Principes Hæreditarii, sub privatione jurisdictionis hæreditariæ nullam aliam ducent uxorem, qvæ erroneæ fuerit Religionis, & alterius qvam il-*

lius antea commemorata, ne hinc quapiam in Religione discordia oboriatur inter subditos & Regni Dominos, velut cum Rege Sigismundo factum est. (4.) Nec qvem alius Religionis in Regno Svediæ tolerandum esse. *Atq; ut omnis occasio tempestiva huic inconstantia pracidatur, nemini alius Religionis qvam pradicta in hoc Regno licebit commorari, vel ad ullum officium ascendere, sed veluti Principibus hareditariis constitutum est, nimirum ut qvicunq; illorum à verô & salutifero DEI verbo exorbitaverit, jurisdictionis hareditaria ad hoc Regnum sustineat dispendium, ita quoque vicissim, quicunq; ex Regni inhabitatoribus à Christiana nostra Religione desciverit, bonis suis privabitur, proximo consangvineo subjiciendis, atq; è Regno proscribetur, ne occasionem habeat, suum evomendi venenum.* (5.) Regem non esse admittendum, qvi aliud Regnum acceptaverit. *Similiter unanimiter consentimus ac statuimus, neminem ex hareditariis nostris principibus ad Regalem apicem promovendum, qvi aliud Regnum acceptabit, sicut neq; Rex hareditarius ullus potestatem habeat alias ditiones & regna acceptandi, nisi semper in Regno Svedia commorari voluerit, qvandoqvidem partim superiorum temporum transactiones, partim etiam ex hodiernis tumultibus liqvido cognovimus, atq; experti sumus, qvanta detrimenta hinc profluxerint, qvod Svecia Reges externum assumserint Sceptrum.*

V.

Negotia quæ inter Svediam & Poloniam intercesserunt, hæc fermè fuerunt. Poloni Sigismundum, quippe stirpe Regia Sigismundi & ex Catharina filia ejus natum, in Regem admiserant, sed quem eapropter in religione Catholica educari oportuit, Matre ejus cum consensu Parentis Johannis & Senatorum Regni id efficiente, quoniam alia ratione non videbatur Regno Poloniæ potiturus fuisse. Ad hunc deinde mortuo parente An. MDXCIII. & Svediæ Regnum jure hereditario devolutum fuit: Quod ille quidem aliquamdiu retinuit, sed cum ab A. MDXCIX. graves inter ipsum & Carolum Patruum altercationes ob Regni administrationem & Religionis causam intercesissent & Sigismundus Polonorum viribus adjutus aliquoties in Svediam venisset, sed nunquam sine damno & dedecore discessisset, tandem A. MDCIV. Ordinum decreto ipsi Regni dignitas abrogata fuit, quod contra Avi voluntatem & promulgatas in Regni Comitiis Leges Religionem in Svedia mutare, libertates Regni convellere, ac novas

novas munitiones extruere conatus fuisset, eademq; in Carolum translata Comitiis Norcopiæ indictis, qui licet initiò ab invadendi Regni alieni cupiditate forsan abhorruerit, occasione tamen periclitantis Religionis usus ac proprio periculo edoctus ad Regium apicem se evehi passus fuit: Quæ omnia superius exposita. V. *Typotii Relationem & Exegesin Rer. Svecic. supr. cit.* Adde *Thuan. L. CXXI. CXXVII. CXXXI.* Et Literas Polonorum ad Svedos, Svedorumq; ad eas responsa, in *Continuatore Thuan. l. 1.* Hinc itaque Regum Poloniæ in Regnum Svediæ nata prætensio, & Bella subsecuta gravissima, quæ statim An. MDCV. in Livonia cœpere cum magna clade Caroli. V. *Thuan. L. CXXXIII.* Succedenti tempore qvoq; dilata potius, qvam sublata fuerunt. Et A. MDCXVI. cum Sigismundus inordinatas præparationes ad recuperandam Svediam faceret, à Gustavo Adolpho Livonia iterum petita fuit, qui patrem imitatus prævenire periculum maluit, quam hostilem impetum expectare: Iterumq; Anno MDCXXV, quo tota in potestatem ejus transiit, excepta unica Dunamunda. Tandem A. MDCXXIX cum Gustavus aliquamdiu in Prussia versatus fuisset, Induciæ Sexennales cum Polono pactæ, quasq;, cum A. MDCXXXV. finiendæ fuissent, isto anno in annos XXVI. eoque ad A. MDCLXI. denuo protrahi placuit. Eratque ratio Gustavi, quod Bello Germanico jam incumberet, ideoque de induciis hisce necessario ipsum cogitare oportebat, quas posteri eandem ob causam deinde continuaverunt; Pax integra enim sperari nondum poterat, eo quod Rex Vladislaus & Germani ejus desiderio Svedorum, ut abdicarent titulum Regis Svediæ & jus hereditariæ Succesionis, satisfacere nollent, neq; etiam de restitutione Livoniæ convenire possent. Vid. *Piasecium ad A. MDCXXXV. p. 480.* Sed inducias has nihilominus Carolus Gustavus Rex Svediæ justo citius An. MDCLIV. rupit, offensus ut videtur protestatione in Coronatione sua à Poloniæ Legato interposita: Qvæ etiam inter Justificas Belli causas allegata fuit, addito, Inducias à Polonis violatas, pacta Lubecensia frustrata, transitum Cracovio concessum, conatus Bozii adjutos, & Livonos sollicitatos fuisse; Quas rationes Poloni infitiatione, rejectione in Svedos, & quod in Germanicam inclusi Pacem intelligendi essent, diluêre. *Initia Belli hujus prosperrima fuere,* Civitatibus Borussiæ Regalis & Poloniæ majoris magno numero & fere sine sangvine in Clientelam Svedicam receptis, cum ipsius Caroli tantum non indignatione; Qvem cum in Pomeraniam exscendisset, & nuncium accepisset occupati à Generali suo

Wittebergio Posnanii, questum fuisse ferunt: *Sibi Bellum Butyraceum gerendum esse:* Daß Er keinen Feind/der sich defendiren oder wehren wolle/für sich finde/sondern einen Butter-Krieg würde führen müssen. *Poloni deinde, cum animum viresve colligerent, ad partes venire severius jussi*, Edicto Marieburgensi d. 1. MaI. An. MDCLVI. & altero d. IIX. MaI. ejusdem Anni, cujus tenor inter alia fuit: *Hocce notificandum decrevimus, ut quanti illis obstinata rebellio* (dixerat priori Edicto, plurimos in Polonia à fide sibi data resiliisse) *constare debet, evidenter intelligere possint*, ordinamus itaq; & hoc præsenti diplomate constituimus, ut qui nostris Universalibus de dato Marieb. 1. Maji editis, secundum modum & tempus ibi præfinitum, non paruerint, nec debitum respectum & observantiam detulerint, justam nostram indignationem non declinent, sed in eas incursuri pœnas, quas in seqventibus describimus, & ab omnibus in tempore observandas esse monemus &c. Primo quidem statuimus, ut quicunq; Nobilis Nobilem in præfata rebellione adversus nos perseverantem, comprehendere vel occidere nostræque potestati vel vivum vel mortui caput tradere sustinuerit, eidem sic capti vel occisi Bonorum hæreditariorum, seu terrestrium dimidia pars hæreditaria utenda, fruenda competat, quam vigore hujus ei nos confirmaturos recipimus, deinde quicunq; rusticus vel colonus, inq; civitatibus vel pagis degens, Nobilem aliqvem aut Dominum suum rebellioni contra nos contumaciter insistentem sive vivum sive ejus interfecti caput attulerit, eidem ejusq; liberis non solum totam libertatem personalem & agrum, qvem colit perpetuo immunem concedimus, sed etiam Nobilis vel Domini sui capti vel interfecti reditus, qui ex bonis suis hæreditariis annuatim proficiscuntur, per sex annos utendos, fruendos indulgebimus, ac deinde ita cum illo agemus, ut probatæ operæ ac promptitudini suæ ex voto satisfiat &c. Literæ inscriptæ fuerunt: *Senatoribus, Dignitariis & Officialibus, Nobilibusq; & eorum Subditis in Palatinatibus Posnaniensi, Calisiensi, Siradiensi, Lancicensi, Ravensi, Presensi, Juniadislaviensi, Cracoviensi, Sendomiriensi, Lublinensi & terris omnibus Masoviæ.* Extant in App. ad Hist. Thuld. *A.* MDCLVI. Tunc *secutum prælium Varsaviense, idemq;* insigni victoria finitum; Sed 1. Seren. Electori Brandenburgico debita. 2. Nullo notabili fructu ditata: Nam Res Svedicæ ex eo tempore inclinare cœperunt, Poloniq; mox Borussiam invaserunt, partemq; exercitus Brandenburgici sub Comite Waldeckio profligarunt. *Nec exiguo numero selectissimorum militum ac Officiariorum hoc Bellum Regi constitit,* è qvibus fuere:

fuere: Fridericus Landgravius Hassiæ, Oxenstiernius, Wittebergicus, Erskius, Israel, Angeli ambo, Löwensteinius, pluresve alii Comites ac Nobiles. Ragocius quoq; Transilvaniæ Princeps, qui in auxilia Caroli iverat, eapropter à porta Ottomannica Bello petitus ac Principatu exutus fuit. Unde & *decrementa majora indies passus*, advenientibns medio tempore Cæsareanis auxiliaribus copiis, ortoque Bello Danico, *Polonia excessit*: Cum paulum ante Imperatori Turcico Fœdus societatemque obtulisset, literis ad Zatnicostam datis d. XIX. April. Ann. MDCLVII. Bezeugen und offenbahren hiermit/daß in gegenwärtigem Kriege wieder das Königreich Polen/Wir und andere unsere Bundsgenossen/wie auch der Fürst in Siebenbürgen gar nicht einigen Vorsatz/Willen und Meinung haben/dem Allerdurchl. Ottomannischen Käyser an seinen Königreichen und Landen einigen Schaden und Verlust zu zufügen/in Ansehung unser Vorfahre am Königreich Schweden König Gustaff Adolph Christlicher Gedächtniß/auch mit der Ottomannischen Pforten gute Freundschafft und Vertrauligkeit gepflantzet. Darumb so haben Wir unsere Gesandten an die Durchläuchtigste Ottomannische Porta abgeordnet/ mit unsern ausdrücklichen Versprechen und Zusag / daß wir die vorgemeldte gute Freundschafft und Verbündniß unverbrüchlich zuhalten gemeinet seyn. Ungezweiffelter Hoffnung/das nicht allein die Hochgedachte Ottomannische Porta/sondern auch der Großmächtigste Ottomannische Sultan Mahomet Hano solche unsere anerbothene beständige gute Freundschafft willfahren/annehmen und uns gute Versicherung geben würde / selbige nicht zuverhindern / sondern vielmehr mit seiner hohen Käyserl. Autorität zu befestigen/auch unsern der Zeit in dem Königreich Polen stehenden Kriegs-Völckern keinen Schaden oder Nachtheil zufügen zu lassen. Feruntq; Legatum Portæ Otomannicæ inprimis proposuisse: Die sonderliche Verbündniß und vertrauliche Verständnüß/so sein König ietzo auffzurichten begehret/würde zur Beforderung Ihr Käyserl. Majestät/ und deroselben hohen Standes Nutzen und Frommens ein solches er- sprießliches Werck seyn / dergleichen / biß daher in der gantzen Welt nicht wäre befunden worden/und noch künfftig nicht zu verhoffen stünde. Denn dergleichen Gelegenheit und Zustand hab sich niemahlen an der Hand gegeben/ wie itzunder vor Augen stehet: In Betrachtung/daß die jenige Völcker welche dem Götzen-Dienst und dem Pabst / wie auch dem Griechischen Kirchen-Gebrauch anhängig seynd/haben sich nunmehr

allerdings mit ihrer Macht zusammen gesetzt und verglichen/alle die jenige außzurotten/ welche die Götzen und Bilder nicht anbeten wollen. Solche schädliche und boßhafftige Anschläge zu verhindern und aus dem Wege zu halten/hat sich mein Allergnädigster König und Herr nunmehr neuer dingen mit England Franckreich/Holland auch den Götzendienst verachtenden Ungarn/und vielen andern mächtigen Potentaten und Fürsten/sonderlich in Teutschland in besondere Bündnüß vereiniget/dergleichen vor diesem niemahlen gewesen/noch künfftig seyn wird. A. MDCLIX. vero adhuc Duci Curlandiæ per Duglassium vis illata, quem simul Serenisſima Conjuge tunc partui vicina, & prole utriusq; sexus captivum Rigam abduci, militesq; ejus interfici, vel Svediæ militiæ admisceri oportuit, utut jus perpetuæ Neutralitatis jam A. MDCXLVI. à Christina idemque postea à Carolo Gustavo pactus fuerat. Denique Anno MDCLX. in Olivensi Cœnobio prope Dantiscum in pacis conditiones itum fuit & Rex Poloniæ Johannes Casimirus omnibus prætensionibus in Regnum Svediæ & Magnum Principatum Finlandiæ renunciavit, ita tamen ut titulos & Insignia Regni Svediæ in Polonia & ad omnes Principes extra Svediam ad dies vitæ usurparet; Successores ejus vero ipsis plane abstinerent. Cessa etiam fuit Livonia trans-Dunana & omnes partes cis-Dunanæ, quas tempore induciarum tenuerant &c. Vid. Instrumentum Pacis Polono-Svedicæ s. Olivensis in *Appendice ad historiam Thulden. A. MDCLX. p. 109. & seqq.*

Art. III.

§. 1. *Serenissimus ac Potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus* Johannes Casimirus *Rex* Poloniæ, *pro se ac heredibus posterisq; suis, amore pacis, vigore hujus instrumenti pacis solenniter ex nunc & in perpetuum renunciat omnibus prætensionibus in Regnum* Svediæ *& magnum Principatum* Finlandiæ *& alias ipsis subjectas provincias, regiones, ditiones, civitates, castra & munimenta; sive hæc omnia nuper, sive ab antiquo acquisita sint, nec non in bona avita, in Regno* Svediæ *dictisq; provinciis sita, in Regnum* Svediæ *dictasq; provincias & bona, præsentibus vel futuris temporibus nihil quicquam prætensurus.*

§. 2. *Quoad titulos & insignia ita conventum est; quod Serenissimus Rex* Poloniæ *prout hactenus, ita in posterum, ad dies vitæ suæ utetur integris titulis & sigillis insignibusq; Regni* Svediæ *in* Poloniâ, *& ad omnes Prin-*

Principes, Status & privatos extra Svediam, *sine ullo tamen plenariæ supradictæ renunciationis præjudicio: dictis vero titulis & insignibus non utetur ad Serenissimos Reges Regnumq;* Svediæ *in literis, aliisq; diplomatibus aut scriptis, sed observabitur ab utrisq; receptus hactenus modus abbreviandorum titulorum cum &* cæterationibus, *ita ut post verba*, Magnus Princeps Finlandiæ, *tres &* cæterationes *in titulo Serenissimi Regis* Svediæ, *& vicissim post verba*, Magnus Dux Lithuaniæ *tres* &cæterationes, *in titulo Serenissimi moderni Regis* Poloniæ *adjiciantur, insignibus tamen Regni* Svediæ *in sigillis Regis & Reipublicæ* Poloniæ, *dum in* Svediam *scribetur, penitus omissis, post obitum vero moderni Serenissimi Regis* Poloniæ, *successores ejus & Respublica* Polona *in titulos & insignia* Svediæ *nihil unquam prætendent; sed utrimq; Reges & Regna suis quisq; titulis & insignibus tantum plenariè gaudebunt & utentur.*

Art. IV.

§. 1. *Serenissimus Rex & Status Ordinesq; Regni* Poloniæ, *Magniq; Ducatus* Lithvaniæ *à modo in perpetuum cedunt vi hujus pacificationis Serenissimo Regi* Svediæ *ejusq; successoribus Regnoque* Svediæ *omnem illam* Livoniam trans-Dunanam, *quam* Svedia *hactenus per tempus induciarum tenuit & possedit, ut & partes cis*-Dunanas *omnes & insulam* Runen *in Mari sitam, quas per idem tempus induciarum* Svedia *tenuit & possedit, nec non quicquid juri Regibus & Reipublicæ* Polonicæ *in* Esthoniam *&* Osiliam *hactenus ullo modo competere poterat; Atq; hæc quidem omnia & singula cum omnibus suis pertinentiis &c.*

Art. V.

§. 1. *Pars* Livoniæ Australis, *quæ antehac & per hæc bella, & temporibus induciarum sub ditione fuit Regni* Poloniæ *& Magni Ducatus* Lithuaniæ, *nempe* Duneburgum, Rositen, Lützen, Marienhusen & cætera; *itemq; reliqua omnia loca, quæ per Commissarios ad id utrimq; deputandos; fuisse per tempus induciarum* Polonicæ *possessionis invenientur, cum omnibus suis pertinentiis, territoriis, urbibus, pagis, fructibus, & proventibus omnibusq;, juribus, directoque & utili domino, remanent in possessione Serenissimorum Regum & Regni* Poloniæ, *& Magni Ducatus* Lithuaniæ; *nec Serenissimi Reges Regnumq;* Svediæ *in istam partem* Livoniæ, *ut ab alterá diversam, neque in Ducatum* Kurlandiæ Semigalliæque *& districtum Piltensem, vel respectu* Livoniæ *Septentrionalis, & quovis*

alio prætextu, ullum unquam jus prætendunt, aut prætendere potuerunt. Cum vero Magnus Dux Moſcoviæ *non modo dictam* Livoniam Polonicam, *ſed etiam partem* Svedicæ *occupatas armis nunc teneat, ideo conventum eſt, ut ſi* Svedia *aliquid ex* Livonia Polonica *quocunq; tempore à* Moſcis, *armis, tractatibus, aut aliter receperit, teneatur totum illud* Poloniæ *&* *Magno Ducatui* Lithuaniæ *ultro & gratuito, non imputatis expenſis belli reſtituere. Eodem modo & vicisſim, ſi* Polonia *aliquid ex* Livonia Svedica *quocunque tempore à* Moſcis *armis, tractatibus aut aliter receperit, teneatur totum id* Svediæ *ultro & gratuito, non imputatis expenſis belli, reſtituere.*

§. 2. *Titulis & Inſignibus* Livoniæ *tam Sacra* Regia *Majeſtas* Poloniæ *ejusq; ſucceſſores* Reges Poloniæ, *Magnique Ducatus* Lithuanici *ratione* Auſtralis Livoniæ, *quàm Sacra* Regia *Majeſtas* Svediæ, *ejusq; ſucceſſores*, Reges Svediæ *ratione* Septentrionalis Livoniæ, *promiſcuè utentur ſub titulo Ducatus.*

VI.

Seqvuntur Bella Germanica, paucisſimis tantum exhibenda: Qvem enim exitum inventuri eſſemus, ſi hunc ingrederemur tot fluctibus contrariis procelloſum Oceanum? Guſtavus Adolphus A. MDCXXIX. eorum initium fecit cauſatus. I. Polonos auxiliis & commeatu â Cæſare confirmatos, eoq; ab ineunda pace alienos fuisſe redditos. 2. Maris Balthici Imperium, quod jam diu penes Svedos fuiſſet, Wallenſteinium magno ambitu qvæſiviſſe. 3. Duces Mechlenburgicos finibus ſuos pulſos. 4. Literas ſuas ad Principem Transſilvaniæ â Cæſare interceptas. 5. Legatos ſuos â Pacificatione Danica excluſos eſſe & 6. quæ validisſima ratio erat, Auguſtanæ Confesſionis Socios â Cæſare oppreſſos, qva quidem re potisſimum applauſum per Germaniam obtinuit: Cui etiam ſervando publico edicto hoſpitia & liberum in Regnum ſuum tranſitum omnibus, qui propter Religionem in Germania ſolum mutare cogerentur, aperuit. Vid. *Brachel. Libr. III. ad A. MDCXXIX. pag. 192.* Germaniam deinde jam jam ingreſſurus numos cudi curavit cum notabili hoc elogio,

Von Mitternacht da kom ich her/
Zu ſtreiten iſt all mein Begehr/
Will allzeit halten gute Wacht/
Gottes Engel nehme mich in acht.

Cuſus

Cuſus & alius medalio, licet haut magnopere ingenioſus, cum Inſcriptione: *Miles ego Chriſti Chriſto Duce ſterno Tyrannos, Hæreticos ſimul & calco meis pedibus: Parcere Chriſticolis me, debellare feroces Papicolas Chriſtus Dux meus en animat.* Succeſſus quo Guſtavus potitus fuit & poſt eum filia ejus omnium memoriæ inhæret, factumq; tandem, ut Pace Oſnabrugo-Monaſterienſi An. MDCXLIIX. poſt confirmatum ſtatum Proteſtantium Reges Svediæ in Imperii Status titulo Ducum Bremenſium, Verdenſium & Pomeraniæ ac Rugiæ Principum, Dominorumq; Wiſmariæ, admitti, dariq; ipſis oportuerit I. *Totam Pomeraniam citeriorem* una cum Inſula *Rugen*, itemq; è *Pomerania Ulteriori Stetinum, Gartz, Dam, Golnau & Wollin*, ſimul Maris parte das groſſe Haff/ ejusque tribus oſtiis Peine, Svine & Divenau 2. *Wismariam* cum fortalitio Wallfiſch & præfecturis *Poel ac Neuencloſter.* 3. *ArchiEpiſcopatum Bremenſem & Epiſcopatum Verdenſem* cum Oppido & præfectura *Wilshauſen.* Quibus accesſit, ut pro exauctoratione militiæ Svedicæ V. myriades Imperialium Svedis ſolverentur. Cuncta tenore Articuli Pacis Germano-Svedicæ Xmi. Nec ſpecie caruit, quod pro Svedis tunc allegatum fuit: Imperio per indultum harum provinciarum nihil decedere, ſed potius Vaſallis eminentioribus idem augeri: Vaſallos Regios jam tum cerni è Dania & Hiſpania, ecquid igitur non etiam ex Svedia? Aliis interea intutam Pacem, & nova promovendæ dominationis inſtrumenta Germanos ita vicinis ſuis porrigere querentibus: Veriſimile haut fore, ut Svedi Pomeraniæ & Maris Balthici clauſtris inſesſis quieturi eſſent, vel Galli ſubſtituri poſt captas tot arces & oppida, poſtq; tot fluminibus injectos compedes & tranſitus occupatos in Alſatia. Durisſima omnium extitit Sereniſſ. Electoris Brandenburgici conditio, quippe de cujus avito patrimonio tantum terrarum detrahendum veniebat: Sed Cæſareanis ſtatutum erat, quocunq; precio pacem redimere; Ultro etiam ex Legatis Brandenburgicis quærebant, an exercitus, vires, pecunia ſuppeterent, quibus à poſtulatis depellere Svedos confiderent? Quæ tamen non adeo, quam deſtituta in Fœdere cum Belgis fiducia, Brandenburgicam conſtantiam fregerunt: Cum enim Legati Belgici, qui tunc Oſnabrugi erant eo nomine compellarentur, hi reſponſum dedere: Validiores radices egiſſe Svedorum opes, quam ut mediocribus viribus convelli poſſent: Sibi non conducere, ut Hiſpanico Bello nondum plane ſoluti alio implicentur; Parendum igitur necesſitati & propitiora tempora expectanda eſſe. V. *Epiſt. Forſtn. p. 8. & 94.*

Itemq;

Itaq; sola ulterior Pomerania supra dicto modo Serenisf. Electori tunc remansit. Minora alia, exactiorq; limitum definitio singulari transactioni Reginæ Svediæ & Sereniss. Electoris relicta fuere & ex parte expedita Tractatu Stetinensi An MDCLIII. d. XIV. Maj. Quo fundamenti loco substratus Recessus Transactionis Ducum Pomeraniæ An. MDLXIX. initæ. Caminumq; Urbs Svedis, Episcopatus Caminensis Electori relictus; *Art. XXII.* Capitulum v. utriq; commune mansit. *Art. XXIV*, Jurisdictio Civilis & Ecclesiastica, jura item ordinis ac legis Diœcesanæ divisa. Et cum vigore Articuli X. §. qvicqvid, & Art. XI. Instr. Pac. §. teneatur. Serenisf. Elector post excessum tunc viventium Canonicorum & Capitularium potestatem Capitulum extingvendi reditusq; mensæ suæ applicandi haberet, communi tamen consensu Electoris & Svedorum id conservari placuit, salvo interim acquisito jure, eaq; lege, *ut Capitulum sese erga patronos vicissim gratum gerat, nec gravi aliqua ingratitudine à toto Collegio collegialiter commissa semetipsum hac Regia & Electorali gratia & favore speciali indignum reddat.* Art. XXV. Limitum inter utramq; Pomeraniam initium factum à pago Wendisch mellen. *Art. IV.* Eorundem continuatio exhibita *Articulis seqq.* inprimis XXIII. Simultanea Investitura & Expectantia in Pomeraniam Electoralem, Neomarchiam, Districtum Sternbergensem, Castra Vieraden & Löckenitz in casum deficientis Familiæ Brandeburgicæ acceptata *Art. XXIX.* Qvodq; etiam vectigalia in Pomerania Electorali Svedi prætenderent, tandem in communionem eorum consensum fuit, ut S. R. M. &c. *Sereniss. Dn. Electorem in perceptionem pro parte dimidia communium vectigalium in portubus ulterioris Pomeraniæ Electoralis exigendorum (exceptis vectigalibus antiquis, quorum plena & indivisa perceptio Serenitati suæ Electorali vigore Instr. Pac. ex. Jure Territoriali debita permanebit) nec non emolumentorum in iisdem portubus ex confiscatione circa ea resultantium ex favore admiserit.* Art. XXX. Post A. MDCLXII. Investitura in Provincias hasce petita, quod à Christina fieri quidem cœperat, sed procul dubio ob rationem status, & â Carolo Gustavo forte ob Bellum tempore Regiminis sui gestum intermissum fuerat. Urseruntque inprimis Legati Svedici Recessus Stetinensis confirmationem, utq; quod literæ investituræ de expectantiis Svedicis generaliter dixissent, specialiter de Neomarchia, Ditione Sternbergensi, Vierada & Löckenitz exprimerent. Qvæ pluribus exposita *Diar. Eur. Cont. VII. f. 420. & seqq.*

Sed

Sed cum Flamma ultimi Belli Gallo-Belgici universam Europam corriperet, hi quoque accensi, mediatores quidem aliquamdiu egerunt, mox vero instigantibus Gallis Germaniam de novo impetierunt, Marchiâ & Pomeraniâ, cum Sereniss. Elector Imperii causa adulto An. MDCLXXIV. adversus Gallos movisset, in septimum usque mensem milite ac tributis gravatâ. Sed felices revertentis Sereniss. Electoris successus in actione Ratenoviensi secutoq; Prælio Fehrbellinensi mox effecere, ut VII. Dierum spacio omnibus Ditionibus Electoralibus excedere oportuerit: Ex eo autem Hostes Imperii declarati, Avocatoria Cæsarea publicata, Circuliq; Saxonici ambo & Westphalicus Electori in auxilium ire jussi: Daß Seiner Churfl. Durchl. wie auch allen andern gegen den Friedens-Schluß bedrängten Ständen die Reichs-Gvarantie so wohl wieder die Krohn Schweden/als auch contra quoscunq; Aggressores und Helffers-Helffer cum effectu gedeihen zu lassen: Auch den Reichs-Satzungen und Friedens-Schluß zufolge die dem Chur-Brandenb. Landen nähst angelegene insonderheit der Ober-und Nieder-Sächsische wie auch der Westphälische Creiß zu schleuniger würcklichen Hülff-Leistung auffzumahnen. *Conclus. Imper. d. IIX. Jul. Ann. M DC LXXV.* Ac mox undecunque à Brandenburgicis, Luneburgicis, Monasteriensibus, Danicis impugnati ipso An. M DC LXXV. Ducatu Bremensi ac Verdensi fere toto præter Stadam, quæ Mense Julio A. MDCLXXVI. secuta, Wismariâ item, quæ Regi Daniæ cessit, & Wolgasto cura Sereniss. Electoris in Pomerania exuti fuere: Quibus ille porro è Pomerania An. MDCLXXVI. Anclamum & Demminum, A. MDCLXXVII. Stetinum, A. MDCLXXIIX. Insulam Rugiam, Stralsundam, Gryphiswaldiam adjunxit, adeoq; Svedos tota Germania, mox etiam Borussia sua, quam exeunte Anno LXXIIX. invaserant, expulit ac in Livoniam usq; fugavit. Pace Neomagensi tamen inter Cæsarem & ipsos Ann. M DC LXXIX. inita beneficia Pace Osnabrugensi impetrata receperunt: *Mutuo consensu conventum est, ut Pax Westphalica Osnabrugis d. XXIV. Oct. A. MDCXLIIX. sancita sit firma basis & omnimoda Norma hujus Pacificationis, ita ut pristino suo vigori restituta inposterum sarta tecta sit, maneatq; æque ac ante hos præsentes Belli motus, Pragmatica Imperii Sanctio, & Lex Fundamentalis, qua iterum partes paciscentes mutuo obligatæ & obstrictæ sint invicem: Non obstantibus, sed annullatis quibuscunq; Actis, Decretis, mandatis vel mutationibus per*

hos Belli motus in contrarium factis. Tunc Pace cum Luneburgicis facta Ducatum Bremensem, excepta præpositura Dövern, Tractu inter Visurgim & Allerum, & præfectura Tedinghausen, Verheissen J. Hoch-Fürstl. Durchl. auff guten Glauben an den König von Schweden zu restituiren das Stifft Brehmen sambt allen Dependentien, so wie Sie es ietzo besitzen/so bald der König von Schweden Sich wieder in den Stand befindet selbigen anzunehmen/und durch seine Macht zu defendiren *Art. VI.* Et Art. Separat. I. 11. & II. Die Prävostey und Vogtey/Dövern/ und der Strich/welcher zwischen der Weser und der Aller gehet / und an den Lüneburgischen gräntzet/soll dem Hauße Lüneburg verbleiben/jedoch das keine Fortressen darauff gebauet/noch sonsten Zölle angeleget / oder der Stadt Vehrden einige Gerechtigkeit desfalls benommen werden. 2. Das Ambt Tedinghausen mit allen ihren Gerechtigkeiten. 3. Aller Gerechtigkeiten/Renten/Possession, es sey an Güter oder Holtz / welche das Bischhoffthum und Capitul/nach dem Westphalischen Frieden aber die Fürstenthümer Bremen und Vehrden von und nach diesem Kriege in der Lüneburger Ländern vor sich und ihre Nachkommen behalten/wie die Cron aller Anspruch sich hiermit begiebet.&c. Porro Pace cum Episcopo Monasteriensi qvicqvid illi in eodem Ducatu & Principatu Verdensi obtigerat, excepta Præfectura Wildshausen, qvæ in Hypothecam CM. Imperialium à Rege Svediæ solvendorum ipsi relicta. Soll alles was Vermöge des Westphälischen Friedens Schweden gehöret/und die Münsterische besitzen/ ohne einige Demolirung oder Verringerung mit allem Geschütze so darinnen gewesen/ und ietzo darinnen ist / wieder eingeräumet werden/ deßgleichen alle Archiven und schrifftliche Uhrkunden zum Hertzogthumb Bremen oder Vehrden oder deren Stäten gehörig &c. Artic. IV. In einiger Erstattung dessen wollen J. Kön. Maytt. von Schweden Jh. Fürstl. Gn. oder deren Successori 100000. Rthlr. in Hamburg zahlen lassen : Zu Versicherung solcher Bezahlung bleibet dem Herrn Bischoff zum Unterpfand das Ampt Wildshausen solches so lange ohne einige Reduction oder Rechenfoderung aufs beste zugebrauchen. Art. VI. Denique & Pomeraniam Pace Gallo-Brandenburgica Fano S. Germani inita, exceptis Partibus Trans-Viadrinis, facta item renunciatione in dimidiam partem vectigalium Pomeraniæ Ulterioris. Art. V. Der Chur-Fürst von Brandenburg verspricht durch den ersten Tractat dem König in Schweden/alles was er mit seinen Waffen in Pommern erobert hat/ wiedrumb einzuhändi-

gen/

gen/ insonderheit aber die Städte Stralsund und Stettin/ und ins gemein alles das jenige/was Er anjetzo an Landen und Herrschafften/ welche der Cron Schweden vermög der Westphälischen Tractaten in dem Reich abgetretten worden/ besitzet / nichts davon ausgenom̃en/noch zubehalten.

VI. Dieweil es aber zu Unterhaltung guter Nachbarschafft / und künfftiger Bevorkommung aller Strittigkeiten/welche gemeiniglich unter Fürsten/ wegen allzugrosser Vermischung Ihrer Landen und Herrschafften/zu entstehen pflegen/vor nöthig erachtet worden/dem Pommer-Lande so der Cron Schweden zu gehöret / und dem jenigen Pommern/ welches unter der Herrschafft Sr. Churfl. Durchl. zu Brandenburg ist/ neue Gräntzen zu geben ; So ist auff nachfolgende weise hierinnen Verordnung geschehen.

VII. Alle die jenige Landen/so die Schweden jenseit dem Oderstrohm besitzen/sie seyen gleich ihnen vermög des Westphälischen Friedenschlusses abgetretten/ oder ihnen durch den Stetinischen Abschied oder Tractat vom Jahr 1653. zugesprochen worden/ sollen ins künfftige dem Churfürsten zu Brandenburg/mit aller Souverainität und Hoheit verbleiben/nur allein außgenommen die Städte Damm und Golnau mit allen dero Zugehören/welche insonderheit in dem Westphalischen-Frieden-Schluß sind specificiret und benahmet worden.

IIX. Nachdeme aber gemeldte Stadt Golnau und dero Zugehörung/gleichsam in denen Landen/welche Sr. Churfl. zu Brandenburg/ Krafft gegenwärtigen Tractats/verbleiben sollen/eingeschlossen seind/und Sie angehalten/daß Ihro dieselbige/nebenst dem übrigen jenseit der Oder gelegenen Lande möchte überlassen werden/ so ist verglichen und verabschiedet worden/das besagte Stadt Golnau/sambt ihren Zugehörungen/Deroselben zu einem Unterpfand von dem König und der Krohn Schweden/wegen des Werths und der Summ / von 50000. Rthl. so nach des Königs in Schweden Willen zu bezahlen/gelassen werden solle; Jedoch wann besagter König in Schweden/Ihro gemeldte Summa der 50000. Rthlr. wird bezahlen lassen / gedachter Churfürst gehalten und verbunden seyn solle/ihm die Stadt Golnau / nebest ihren Zugehörungen/wiederumb einzuhändigen/ gleichwol solle er / so lange die Zeit der Verpfändung wären wird/selbiger auff eben solche Weise/wie mit allem was Ihme durch gegenwärtigen Tractat abgetretten worden/geniessen.

IX. Und weil Krafft obgedachten Stetlnischen Recesses oder Tra-

ctat vom Jahr 1653. der Churfürst von Brandenburg verbunden gewesen/mit dem König und der Cron Schweden/die Zölle/welche in den Colbergischen und andern Pommerischen See-Häven jenseit der Oder/ so unter der Herrschafft Sr. Chfl. Durchl. verbleiben/erhoben werden/ zutheilen/ so ist verglichen worden/daß der König und die Cron Schwedee Krafft gegenwärtigen Tractats, auff alles Recht/die Zölle zu theilen/ so Sie mit dem Churfürsten von Brandenburg ins gemein haben können/vermöge des Stetinischen Tractats, in denen See-Häven/ des jenigen Theils Pommern/welches Krafft des Westphälichen Friedenschlusses/ dem Churfürsten verblieben ist/renunciiren und Verzich thun sollen.

X. Vermöge vorhergehender Articul, renunciiret/ tritt ab/ qvitiret und überläst der König in Schweden/so wol vor sich/seine Erben/Nachfolgere und Berechtige/auff ewig und immerdar/durch gegenwärtigen Tractat, dem Churfürsten zu Brandenburg/seinen Erben/Nachfolgern/ und Erbnehmen/alle Rechte/Renten/Gefälle/Gerechtigkeiten und Vorzüge (von was Nahmen oder Beschaffenheit selbige seyn mögen) welche Er gehabt/oder die Er so wol Krafft des Westphälischen Friedenschlusses/als auch durch andere Vergleiche/Verträge/und Uberlassungen; Insonderheit/durch den Stetinischen Receß oder Tractat vom Jahr 1653. auff die Oerter/Städte/Lande/Wälder und Herrschafften/ jenseit des Oderstrohms gelegen/wie auch die Theilung der Zölle/in den Pommerischen Churfürstl. Häfen/ nur allein die Städte Damm und Golnau/neben ihren Zugehörungen ausgenommen/ prætendiren oder vorschützen mag/jedoch alles der Ordnung gemäß/welche hierinnen Krafft des 8. Articuls gegenwärtigen Tractats ist gemacht worden/ohne Vorbehaltung/Außnahmen/Wiedererstattung oder einige Zurückhaltung/ und solches ohngehindert aller Gesetze/ Contracten, Vergleiche/Verträge/Abtrettunge/geschehener oder künfftiger Belehnungen/Gewohnheiten/ oder wiedriger Verordnungen/ massen denselben und allen andern clausulen/durch gegenwärtigen Tractat, ausdrücklich ist derogiret/ und auff ewig alle Ausflüchte/unter was Rechten/Titulen/Clausulen/ oder Scheingründen/solche geschehen möchten/außgeschlossen worden.

XI. Es verwilliget auch besagter König in Schweden/ daß alle Leute/Vasallen und Unterthanen/gemeldter Plätze/Städte und Länder/ welche Krafft gegenwärtigen Artickuls/ dem Churfürsten zu Brandenburg abgetretten überlassen worden/von nun an und zu ewigen Zeiten/ von

von der Huldigung/Diensten und Eyd der Treue loßgesprochen seyn und verbleiben/massen gemeldte Unterthanen und Vasallen ins künftige unter der Chur-Brandenb. Souverainitat &c. verbleiben sollen.

VII.

Interea & in Civitatem Bremensem prætendi cœptum, Svedis citra civitatem istam Ducatui Bremensi non satis cautum esse arbitrantibus, Bremensibus vero libertatem jura ac privilegia sua exemta esse causantibus per citatum Artic. Instrum. P. §. Civitat. vero. Controversiæ summa huc recidit: Utrum Brema sit Civitas Imperii immediata an vero municipalis & subdita Archi Episcopatui s. Ducatui? Et Bremenses pro se afferre solent, se jam ad Comitia vocatos & voto ibi donatos, ab Imperio, Imperatore & vicinis pro Libera Civitate habitos fuisse. Iis præterea, quæ in contrarium allegantur hac summa ferè respondent. I. Se jurisdictionem & superioritatem concessisse Episcopis, sed ad eum modum, quo aliæ Civitates Imperiales id facere soleant. 2 Homagium præstitisse, sed conditionatum, ne juribus Civitatis obesset, idque non de subjectione, sed fidelitate loqui. 3. Confirmasse quidem Episcopos privilegia sua, sed confirmationem illam nihil aliud continere, quam reversales quibus promiserint, jura urbis salva fore. 4. Senatum comparuisse quidem in Diætis Provincialibus, sed non ratione urbis, verum bonorum in territorio Episcopali sitorum: Itaq: A. MDCLIII & MDCLXVI ad arma itum fuit & Bremenses à Svedis obsessi. Finitæ prioris obsidionis immedietas in suspenso mansit, posterioris quem Duces Luneburgenses ac Brunsvicenses & alii vicini procurabant resumta fuit, & quia radix omnium dissensionum videbatur esse, conclusum, ut Civitas futuris usque ad A. MDCC. Comitiis sessione & voto abstineret, neq; titulo immediatæ & liberæ Civitatis Imperialis erga Regem Svediæ uteretur, ita tamen ne quid præjudicii Civitati pro jure suo in posterum inde nasceretur. Und ob nun zwar Anfangs Sr. Hochgräfl. Excell. darauff gedrungen / daß die Stadt auff die Reichs-Immedietät / als worauß sie alle Irrungen und Weiterungen hergeflossen zu seyn erachtet / umb mehrer Sicherheit willen / renunciiren solte / so ist doch durch der Herrn Abgesandten Zusprechen / und auß allerseits Begierde zu der allgemeinen Beruhigung / die Sache dahin vermittelt und verglichen worden daß J. Königl. Maj zu unterthänigsten Respect und Ehren die Stadt sich erkläret nach geendigtem diesem noch währendem Reichs-Tage / sich der Session und Stimme in comitiis Imperii, biß zu dem Ende dieses Se-

culi, oder wann man nach Gottes Willen schreiben wird / Ein Tausend Sieben hundert/zu enthalten und wenn in währender solcher Zeit Reichs Conventus außgeschrieben/und die Stadt mit darzu invitirt wird/ soll und will dieselbige weder durch ihre Abgeordnete noch durch andere Frembde die Session im Reichs-Stätischen Senatu bekleiden / oder darin votiren lassen/jedoch hat sich die Stadt hiebey vorbehalten / daß hierauß keine Præscription oder andere nachtheilige Folge gegen dieselbige gezogen werden solle; Die Stadt auch nach Verfliessung solcher Zeit/wann immittelst in Güte kein anders verglichen/oder mit Recht erkañt/bey den Reichs-Tägen ihrer Sessionen & Voti sich wieder zugebrauchen bemächtiget seyn wolle.

2. Erkläret sich nebest diesen die Stadt Bremen dahin/ daß sie / biß gleicher Gestalt ein anders verglichen/oder mit Recht erkañt/ auff denen Nieder-Sächsischen Crāyß-Tägen/ Sessionem & Votum ferner nicht suchen noch begehren wolle.

Uber das ist [jedoch ohn beyderseits Præjuditz] verabschiedet und beliebet worden / daß Bürgermeister und Rath der Stadt Bremen hinführo und biß zu erfolgendem Vergleich oder Rechtlicher Erkäntnüß sich des Prædicati oder Tituli einer Käyserl. freyen Reichs-Stadt/gegen Ihro Kön. Maj. und Dero Regierung / oder andere Dero Collegia, und Ministros, so dann in Büchern und offenbaren Schrifften oder Edicten/ welche in die vier Gohen nach Blumenthal und Neukirchen/ oder sonsten ins Land zu ihrer Notitz außgehen oder affigiret werden/nicht gebrauchen sollen. In andern Fällen aber wollen Bürgermeister und Rath sich dessen nicht begeben haben/und wollen hingegen J. Königl. Maj. sich der Wörter (der Stadt Bremen) und Worts (Begehren) gebrauchen. Plura Vid. apud. *Burgold. P. III. Disc. XIII. n. III.*

VIII.

Negocia cum Danis agitata, ne antiquiora temporibus Margaritæ, & Successorum ejus gesta referamus: Quibus tria Regna Dania, Svedia ac Norwegia unita communem è Dania Regem habuerunt, Svedis interim crebro resilientibus, tandemqque post abdicationem Christiani II. proprios iterum Reges sibi constituentibus: Qvæ res nihilominus varie disceptata, donec sub Friderico II. Daniæ Rege demum juri in Regnum Svediæ renunciaretur, Svedisq; usus trium Coronarum permitteretur: Nostro seculo fuerunt,

runt talia: I. A. MDCXI. Christianus IV. Carolo *Svediæ* Regi Bellum intulit, causatus hunc mare Balthicum infestum tenere & plures Danos navigantes in Livoniam, Curlandiam, & Prussiam spoliasse, ac in Norwegia Daniæ propria varia Regalia ipsumq; titulum Nordlandiæ usurpasse: Unde postquam scriptis ad Ordines *Svediæ* literis præjudicia illa tolli & damna illata sibi compensari postulasset, & ne responsum quidem obtinuisset, misso caduceatore bellum *Carolo* denunciavit, nec expectato quid vel tunc responderetur (tardius v. responderat *Svedus* amicam compositionem offerens) primis diebus Maji Christianopoli movens *Calmariam* contendit, illamve simul arce ac Insulis quæ arcis illius Jurisdictionem seqvi solent, in suam potestatem redegit, quibus & Elsburgum & Goltbergum adjecit, *Svedis* interea excursibus in Norwegiam naviumq; onerariarum captura non minorem molestiam *Christiano* inferentibus. Unde ambo Regna Bello fatigata A. MDCXIII. Paci tractandæ se accinxerunt mediatore Jacobo Rege *Angliæ*, sopitæq; *Controversiæ* ea conditione, ut *Svedus* titulo, quem usurparat in præjudicium Dani, abstineret, ipsi Danus *Calmariam* cum Insula Olandia restitueret, Helspurgum v. tam diu retineret, donec certum pecuniæ debitum à *Svedis* ipsi solveretur. V. *Piasec. Chron. ad A. MDCXI. &c. p. 276. 284.*

II. Anno MDCXLIV. vero Svedi, nihil minus expectantibus Danis, neque denunciato ante Bello in Daniam irruperunt, & Torstensohnius quidem in Holsatiam, Gustavus Horn autem in *Scaniam*, nec exiguo cum progressu. Finem tamen mox attulit sequens An. MDXCLV. cura Serenissimi Electoris Brandenburgici & Ordinum Fœder. Belgij, conditaque *Transactio Bremsbroensis*, cujus tenore primum pacta Libertas *Svedis*, *Svedorumq;* subditis per Oresundam & Fretum Balthicum concedenda, deinde Jemptia, Heredalia, & Insulæ Gotlandia & Oselia *Svedis* concessæ. Cum Transitus *& navigatio per freta* Oresundicum & Balthicum, *ex mari* Balthico *in* Oceanum, *& vice versâ; Ejusdemq; Transitûs & navigationis causâ solvendorum vectigalium &* accisiæ, *aliorumq; gravaminum immunitas ac mercium certificationes; itemq; in naves & bona pro avertendis fraudibus & navibus una cum mercibus suis ab omni molestia liberis præstandis, mercimoniorumq; fide illæsa conservandâ instituta inquisitiones, visitationes, impedimenta*, arresta, *& processus judicarii sint principales causæ præsentis hujus motus & belli: quamobrem prolixis*

prolixis & multifariis colloquiis, reconciliationis mediis, hinc inde habitis, tentatisq; tandem ita amicè conventum, decretum, & conclusum est, suaque Regiæ Majestatis Daniæ, *ejusq; successorum & Regni* Daniæ *nomine promissum & sancitum: ut sit maneatq; inposterum suæ* Regiæ *Majestatis* Svediæ *ejus Successoribus Regibus* Svediæ, *eorumq; Subditis & incolis* Regni Svediæ, *Magni Ducatus* Finlandiæ, Ingriæ, Esthoniæ & Livoniæ, *jus, Libertas & Facultas navigandi, sive propriis sive conductis navibus, triremibus, aliisq; navigiis, majoribus & minoribus, armatis & non armatis, bellicis & mercatoriis: ut & transportandi suas merces & bona, cujuscunq; sortis & generis sint, per freta* Oresundicum & Balthicum, *juxta temporis & uniuscujusq; propriam voluntatem & occasionem, sine interdicto aut impedimento, quocunq; modo.* Art. I. Brembs.

Quandoquidem Regia Majestas Christina Regina Svediæ, *durante hoc bello, in potestatem suam armis redegit nonnulla Regiæ Majestatis* Daniæ *fortalitia, provincias, terras, & civitates in* Jutia, Scania, Halandia, Blekingia, Bornholmia, Holsatia, *item* Stormaria, & Ditmarsia, *uti nominatim sunt* Christianpreis, Pinnenberg, Helsingeburg, Landskroon, Laholm, Engelholm, Steltzburgum, Hammerhusen, *aut quocunque alio nomine appellentur, vel appellari possint, quæ jure belli ab illa possidentur, ideo præter alias magni momenti considerationes & mediante suæ Regiæ Majestatis* Franciæ *legati diligenti & indesinenti adhortatione & suasione; Regia sua Majestas*, Svediæ *Regina dictas modo provincias, terras, munimenta, domos, agros, castra, civitates & territoria Regiæ suæ Majestati* Daniæ *ejusq; Successoribus cedere, & omne istud jus, quod in ea jure belli habere possit, resignare consensit & approbavit: ut secundum hujus pacificationis tenorem sequi debeant Regem* Daniæ *& ejus Successores absq; ullo impedimento; Ingentibus nimirum miseriis, quas belli continuatio secum trahit prævenire volens & quam summè necessarium sit, amica Regnorum Septentrionalium reconciliatione initium facere jamdiu perturbati Orbis Christiani pacificationi ac quieti, considerato: Ac ne sollicitæ curæ & desideria, quibus utraq; Majestas, Rex* Franciæ *filius & Regina ejus Mater vidua regens flagravit, ut natæ inter hæc* Regna *discordiæ & bella componantur, in vanum cedant; Præsertim cum Regia Majestas* Daniæ *ab Illustrissimo Christianissimi* Galliarum *Regis legato monitus ac persvasa, suo Successorumq; suorum* Daniæ *ac* Norwegiæ *Regum ac Regnorum*

gnorum nomine assenserit, pollicitaque sit, quemadmodum hisce consentit ac promittit, ut Sacræ Regiæ Majestati ejusq; successoribus Svediæ *Regibus & Regno in compensationem & satisfactionem pro restituendis provinciis, munimentis, civitatibus & territoriis cedatur tota* Jemptia *cum* Hereda-lia *inclusive, si hæc in Svedico ingentium* Sveonum *montium, alias vulgo* Doffra Fiel *dictorum, qui* Svediam *à* Norvegia *separant, latere, aliquatenus sita esse deprehendetur:* Gothlandia *item cum arce & civitate* Wisby, *una cum Insulis & brachiis Maris eo spectantibus: nec non* Oeselia *cum Aquilæburgo eiq; subjectis insulis & appertinentiis, atq; omni, quæ eo spectat, superioritate, regalibus, jurisdictione Ecclesiastica & Politica, tributis, proventibus, vectigalibus, reditibus, & juribus, terra marique: Quemadmodum* Daniæ & Norvegiæ *Reges, & inprimis, qui nunc rerum potitur,* Christianus quartus, *eas hactenus possederunt & obtinuerunt: ut sint maneantq; inposterum Sacræ Regiæ Majestatis, ejus Successorum & Regni* Svediæ *propria, jure perpetuo sine controversia possidenda:* Art. XXV. Bremsbr.

III. *S*ed A. MDCLVII. Dani iterum *S*vedis bellum indixerunt, allegata violatione Pacis Bremsbroicæ &ss. Vid. *Jus Feciale Armatæ Daniæ in App. ad P. III. Thuld.* ejusdemq; *Hist. L. VII. p. 43. & seqq.* Qvod cum Dani infelicissime gererent, totumq; prope Regnum in *S*vedorum potestatem venisset, ejus finis primum Pacificatione Roschildensi quæsita A. MDCLIIX Sed iterum interrupta tandem A MDCLX. d. 27. Maj. nova confirmatione prope Hafniam factâ obtenta fuit: Qua quid *S*vedis accesserit docet Articulus IV. hisce verbis:

IV. Qvemadmodum per pacta Roschildensia *An. MDCLVIII. d. 24. Februarii conclusa, à sua Regia Majestate Regnoque Daniæ, suæ Regiæ Majestati Regnoque* Svediæ *cessa est arx & præfectura BAHUSIENSIS, ut & SCANIA, BLEKINGIA, & HALLANDIA Provincia, cum omnibus ejus appertinentibus urbibus & Castellis, Insulis, Scopulis, cum HUENA Insula postmodum qvoqve cessa, cum omnibus aliis superioritatibus, præeminentiis, Regalibus, Jurisdictionibus tam Ecclesiasticis qvam secularibus, bonis & appertinentiis, censu, proventibus, vectigalibus, reditibus ac juribus, tam mari qvam terra, qvocunq; nomine veniant; Sicut* Daniæ Norwegiæque *Reges antehac eadem possederunt, Regno Svediæ inposterum incorporanda, in perpetuam & nunqvam turbandam possessionem, qvemadmodum peculiares*

liares Cessionales literæ datæ Haffniæ d. 24. *Februarii MDCLVIII. à Sacra Regia Majestate & Senatoribus* Regni *Daniæ subscriptæ & signatæ id amplius declarant; Ita hisce plane confirmatur & omnimodo corroboratur, earum provinciarum, regionum præfecturarumq; cessio: ut dictæ provinciæ, regiones ac Præfecturæ cum omnibus eo pertinentibus urbibus, arcibus & castellis, Insulis, scopulis, superioritatibus, præeminentiis, jurisdictionibus & omnibus juribus, qvemadmodum suprà memoratum est, in Suæ* Regiæ *Majestatis, ejus Successorum* Regniq; Svediæ *sempiterna & perpetua possesſione nunc & perpetuo maneant.*

Denique cum *S*vedi A. MDCLXXV. se tristi Bello Germanico implicuissent, à Daniæ Rege qvoq; petiti, Wismaria in Germania, Insula Gotlandia ac *S*caniæ vicinarumq; Provinciarum variæ partes ipsis ereptæ, emisſæq; classes aliqvoties profligatæ fuerunt. Accesſit A. MDCLXXVIII. captura residuæ è Bello Germanico militiæ *S*vedicæ, literis *S*alvi Conductus qvidem ab Elect. Brandenb. instructæ, sed passo ad Inſ. Bornholmiam naufragio nova clade afflictæ, vitamq; proinde ac deditionem à Danis pactæ: Cujus restitutionem qvidem misſis ad Regem Daniæ literis Comes Konigsmarckius enixe petiit, deberiq; vi literarum *S*alvi Conductus urſit; *S*ed Literarum ejusmodi interpretationem non laxius sumendam, sed intra arctisſimos terminos proprietatis subsistere responsum fuit. J. Königl. Majeſt. können nicht sehen/wie denselben die angezogene Pässe oder die gerühmte Gvarantie gegen die Gewalt Gottes mit einigen Grund oder Schein Rechtens zu statten kommen möge/halten vielmehr dafür/daß weilen E. Excell. nicht unbewust ist/ wie dergleichen Pässe nicht ultra contenta, weniger aber ad plane incogitata extendiret werden können/Ihr die wahre Beschaffenheit der Sachen nicht müsse referiret worden seyn &c. Vid. Literas Magni Daniæ Cancellarii Ahlefeldii *Diar. Eur. Cont. XXXIIX. f. 389. 390.* Finitum fuit Bellum cum exiguo Danorum fructu, *S*vediq; ereptis Ditionibus omnibus redditi fuerunt, Pacificatione Lundensi A. *MDCLXXIX.* d. 26. *S*eptemb. Und weil in dem 5ten und 6ten Articul des in Franckreich am 23 Aug. 2. Sept. auffgerichteten Tractats verabschiedet ist/ daß alle die jenigen Länder und Städte/welche beyde Kön. Kön. Maj. Maj. in diesem Kriege einander abgenommen/restituiret werden sollen/als will man solchen in allem nachkommen/ also daß Ihr. Ihr. Kön. Kön. Maj. Maj alle die Städte/ Festungen/Länder und Orthe/so sie vor dem Kriege inne gehabt / auch dero

dero Majestäten/vermöge der Rothschildischen/Coppenhagenischen und Westphalischen Friedens von Rechtswegen zugehören / und von einem oder andern dero Majestäten in diesem Kriege occupirt und eingenommen worden/ restituiret werden sollen. 6. Auch ist abgehandelt worden/ daß die Städte/Orthe/und Festungen/so man der Cron Schweden wieder einzuräumen hat/in solchem Stande/wie sie itzt befindlich sind/restituiret werden sollen/und soll die Restitution solcher Städte/Insuln/und Provintzen mit allen dazu gehörigen Orthen/und wie es in erwehnten Tractat verabschiedet ist/auff nachfolgende Zeit erfolgen: Als nehmlich Helsingburg soll restituiret werden den 18. October /Landscron den 29. das Land Rügen den 22. Maarstrand/Uddewalde mit dem Bahusischen Lehn/ wie auch Gothland Carlsburg und die Schwinger-Schantze aber alle zusammen den 31. obgedachten Monats/da die Dänische Garnisonen/so vorbenante Festungen inne haben abziehen/und solche auff obengezeichnete Termine denen Schwedischen hierzu verordneten und gevollmächtigten Commendanten einraumen sollen. Art. V. & VI Wismaria tantum Hypothecæ loco, donec residua Contributionis soluta essent, relicta: Und weil die Länder und Städte, welche vermöge dieses Frieden-Schlusses vor der in dem Frantzös. Vergleich benahmten Zeit evacuiret werden / bleibets doch darbey daß nichts destoweniger die bewilligten Contributiones biß zu dem in dem Frantzös. Instrument veraccordirten Restitutions-Termin bezahlen sollen / als nemlich Landscron / Helsinburg / Carlsburg und die Schwinger-Schantze biß den 29. Novemb. Wißmar und die Insul Rügen den 6 Gothland/Uddewalde und Maarstrand mit dem Bahuser-Lehn den 12. Decemb St. V. So ist beliebet worden / daß Ihre Königl Majest. von Dennemarck mitler Zeit biß zu völliger Zahlung solcher Contributionen Wißmar zum Unterpfand behalten solle; so bald aber solche Contributones bezahlt/oder sichere und gnugsame Caution deßwegen gestellet ist/versprechen Ihre Kön Maj. von Dennemarck vorbenannte Stadt Wißmar Ihrer Kön. Maj. von Schweden dem in Franckreich geschlossenen Tractat zu Folge unweigerlich und ohne Aufenthalt zu restituiren/und darauff keine weitere Einwendung oder Prætension zu machen.

De rebus Moscoviticis qvæ dici possunt, sequenti capite attingenda erunt.

IIX.

Singularia Regum Svediæ, quamq; in Confesſionem Auguſtanam ipſos jurare oporteat, ſimiliave ſupra expoſita §. IV. Statui Regni tractando admoventur Senatores XLIV, quorum conſilio in arduis Regni negotiis militiæ legendæ, Pacis concludendæ, Belli indicendi, Indictionis inſtituendæ res perficiuntur. Inter eos vero neceſſarii inſeparabilesq; ſocii Conſiliorum ſunt I. *Archidapifer*, ut vulgo vocant ſ. *Drockſetus*, h. vicarius judex à voce Germanica Droſt/ ac proinde ferè idem quod veterum Præfectus Prætorio, cujus munus eſt leges cuſtodire, Præſidem Summi Dicaſterii Holmenſis agere, Regemque officii admonere, in eo comparandus cum Comite Palatino in Imperio, Palatino Hungariæ, Burggravio Bohemiæ, Magna Juſtitia Arragoniæ 2. *Mareſchallus* Regni, qui dirigit militare conſilium & omnem curam militiæ terreſtris gerit, comparandus cum veterum Magiſtro militum. 3. *Archi-Thalaſſus*, qui Leges nauticas cuſtodit, utq; navibus benè ſit operam dat, Veluti Magiſter Dodecaniſi in Imp. Turcico & olim in Imperio Conſtantinopolitano, Admiralius Angliæ &c. 4. *Cancellarius*, qui Legum normam dirigit. 5. *Theſaurarius*, qui reditus Regni quæque ad Fiſcum pertinent curat, veluti olim Comes Sacrarum Largitionum. Atq; hi durante minorennitate Regis cum vidua Regina, ſiquæ in vivis eſt, negotia Regni tractant & Subſcriptionibus ſuis firmant: Quanquam non illi modo ſed omnes Senatores in Tranſactione Polono Svedica A. MDCLX. volente ita Regina Matre ſubſcripſerint. V. Sprenger. *Noticia R. Svediæ.* Inter Viros Miniſterio Regni conſpicuos celebrandi Oxenſtirnii, Königsmarckii, Brahei, Wrangelii, Wittebergii, Martefeldii, Duglasſii &c. Quorum virtus, ſtrenuaque Rebus Svedicis navata opera in Hiſtoriis noſtris ſeculi paſſim obvia eſt. *Benedictus Oxenſtierna* Magnus Svediæ Cancellarius tempore primi Belli Germanici, quiq; extera Svedorum negocia in feliciſſimum ſtatum evexit, tanta autoritate fuit, ut Rex Galliæ ſingulari cum Legatione Proteſtantibus Imperii Principibus in Directorem rerum durante modo dicto Bello per Germaniam conſtituendum, eique Conſiliarios adjungendos commendaverit.

Königsmarckii geſta ſingulari eodemq; ornatisſimo Panegyrico proſecutus fuit *Alex. Torquatus* ed. Amſtel. MDC LXIII. fol.

CAP.

CAPUT. VII.

HISTORIA IMPERII RUSSICI.

I.

R*Erum Moscoviticarum Scriptores* varii prodierunt uno volumine Francofurti A. MDC. fol. cui simile est volumen de *Russorum, Moscovitarum & Tartarorum Religione, Sacrificiis &c.* Spiræ An. MDLXXII. in 4to. Inter particulares Scriptores potissimum eminent *Sigismundus Liber Baro ab Herberstein* in cit. Scriptor. n. 2. Ab aliis *Sigismundi Baronis*, à Godofredo in notis ad *L. 1. C. de Patr. qui fil. Sigismundi*

mundi Liberi nomine obſcuriuſcule citatus, quod mendum tamen in Francofurtana Editione Corporis Juris A. 1663. ſublatum & verba *Baronis ab Herberſtein* ſubſtituta. *Olearius* in Itinerariis Perſ. Libris prioribus. *Petr. Petrejus* Chron. Rer. Moſcovit. Cæteri ſunt *Paulus Jovius* de Legatione Baſilii M. Principis Moſcoviæ ad Clementem VII. P. Romanum cit. Script. n. 3. *Matthias à Michou* Sarmatiæ P. II. Genealogiæ Magni Ducis Moſcoviæ è Manuſcriptis Annalibus Ruſſicis excerpta Vid. in Script. n 1. *Paulus Oderborn* Vitâ Johannis Baſilidis ibidem n. 6. quem Germaniæ transſcripſit *Henricus Rätel Saganenſis*; *Reinholdus Heidenſtein* de Bello Moſcovitico cum Stephano Rege Poloniæ ibid. n. 7. Apud Anglos melioris notæ Scriptor de Rebus Rusſicis proſtat *Giles ſeu Ægidius Fletcher*, de Orthographia Ruthenica habetur tractatus *Adami Bohoricz*. De Religione Ruſſorum videndus *Poſſevinus* in Moſcovia, *Johannes Faber* de Moſcovitarum religione cit. Script. Moſcov. n. 3. quibus Epitomes inſtar acceſſerit *Eduardus Brerewood* in Scrutinio Religionum & *Hottingerus* Topographiæ Eccleſiaſt. l. III. c. III.

II.

Imperium Ruſſicum Deſpoticum eſſe, h. ut Ruſſi ſe totos Imperatori ſui ſubjiciant, paſſim conſtat: Cujus fundamentum ab indole gentis petendum, quæ aliter quam abſolute regi neſcit; Ita enim & Tacitus *Hiſt. IV. XVII.* ſvetum Regibus orientem dicit, Urbes Regibus parere conſvetas inducit *Florus L. II. c. XX. Confer. Part. I. c. IX. Sect. IV. §. III.* Speciales rationes in ignorantia literarum, unione Religionis & prohibitione peregrinationis ſitæ. De quibus fuſius *Thuanus L. XXI. ad A. MDLIIX. Primo quidem quod omnes, qui ab illis in Religione diſſentiunt, etiam eos qui Romanam ſeqvuntur, barbarorum loco habent, ac deteſtantur, proptereaq́; Princeps qui ſubditis in hac opinione prait, quoties legatos externos in colloquium admittit, in pelvi aquam paratam habet, qua dimiſſis legatis ſtatim manus, quaſi eorum contagio pollutas, abluit. Deinde quod ex ſuæ Religionis inſtitutis Moſci eandem, quam DEO omnipotenti deferunt, fidem ſe Principi ſuo debere exiſtimant, ut non minus conſtantiam eorum laudent, qui fidem ad extremum Principi ſervarint, quippe quos anima ex corporibus evolante, mox ad cæleſtem vitam rapi credunt, quam diſcipulorum Chriſti, qui in ſingulari erga ſervatorem fide ac pietate ad vitæ usq́; finem perſeveraverunt. Eam vero opinionem Imperii*

perii

perii severitate alunt Principes, qui suos cum externis commercia promiscuè agitare minimè sinunt, nec ad externas nationes quenquam è suis commeare patiuntur, nisi quos in legationem mittunt, quibus tamen custodes apponunt, ut eis nisi custodibus præsentibus cum quoquam colloqvi liberum non sit, quo fit ut aliorum Principum humanitatem ignorantes nec libertatis gustata dulcedine præsentia melioribus, cognita dubiis anteponant. Præterea hanc cautionem adhibent Principes, ut quos in legationem militiamq; mittunt, aut alii ejusmodi muneri præficiunt, eorum Charissima pignora, ut liberos & conjuges obsidum loco penes se retineant, in quos omnia exquisitorum suppliciorum exempla edunt, siquid deliquerint. Sic Generosus quisque qvo libertatis appetentior, aut injuriæ minus patiens, Religione, s. metu pœnæ ac suorum periculo admonitus in officio continetur.

III.

Familiam Ducalem superiori tempore illustrarunt *Johannes Basilides f. Iwan Basilowitz Grotzdyn*, qui universæ Russiæ Principem se primus appellavit, Magni nomen ob id sortitus, quiq; Tatarorum jugum à quibus Majores ipsius jus & inaugurationem totis CC. & amplius annis petierant, instinctu conjugis Sophiæ excussit mortuus A. MCCCCXCII.

Filius & succesfor *Basilius* Sophiæ filius, & ante Imperium Gabriel vocatus, Smolencensem Principatum & quicquid Siberensis ditionis supererat Imperio adjecit, ac *Czarii* titulum primus assumsit quod Regem quidem sonare dicunt, cum & Regem Davidem in *Czarem* vocent; Suspicione tamen non caret, quin ad imitationem Cæsarei nominis eum affectaverit, quia & Aquilam, quæ insigne Imperii, insignibus suis inferri, passus fuit. *Baronis ab Herberstein* de Czarii nomine verba hæc sunt *de Reb. Moscoviticis p. 11. & 12.* Czar *Ruthenica Lingua Regem significat: Cum autem communi Slavonica Lingua apud Polonos, Bohemos & alios omnes sumpta quadam consonantia ab ultima & ea gravi quidem Syllaba* Czar *Imperator seu Cæsar intelligatur: Unde omnes qui Ruthenicum Idioma seu literas callent, item Bohemi, Poloni atq; etiam Slavi Regno Hungarico subditi alio nomine Regem appellant nempe Krall, alii Kyrall, alii Koroll:* Czar *autem solum Cæsarem seu Imperatorem dici existimant: Unde factum, ut Rutheni interpretes audientes Principem suum ab exteris nationibus sic appellari, cœperint & ipsi deinceps Imperatorem nominare, nomenq;* Czar dignius

gnius esse quam Regis, *(licet idem significet) existiment. Caeterum si evolvas omnes eorum Historias, atq; Sacram Scripturam, ubiq; Regis nomine* Czar, *Imperatoris vero Kassar reperies*. Conf. *Notic. Dignit. Differt. 1. cap. 11. §. V.*

Hunc secutus *Johannes Basilides f. Basilowitz*, qui astum, industriam & severam disciplinam in propagando imperio ad majorum artes adjecit, Casanense & Astracense Regnum in potestatem redegit, ac ferè omni Mari Caspio sui juris facto imperium in Persiam usq; protulit, multis aliis præclare, non tamen sine crudelitatis infamia gest s. *Thuan. L. XXI. An. MDLIIX.* Cui inprimis *addendus citatus Oderborn.* Aula ejus peculiariter descripta *à Philippo Pernsten Legato Imp. Maximiliani II. in Honorii Praxi Prudentiæ Politicæ p. I. pag. 280.* Jovius tamen Christianæ Religionis cultorem egregium prædicat. *Hist. L. I.* Et potuisse sibi imperare patuit exemplo Legati Elizabethæ Reginæ Angliæ Hieronymi Bovves, qui jussus coram eo Caput aperire cum comminatione pilei ipsi clavis affigendi, nihilominus illo tecto perstitit, causatus nihil ea de re à Regina sua sibi injunctum; Et cum Archangelo jam solveret, offerrentq; ipsi Ministri Regii Munera pellicea, more Russiæ solito, ille non passus navem suam accedere, eos stricto gladio pepulit protestatus, nec se, multo minus Reginam suam pellibus ejusmodi felinis indigere: **Bedürffe keiner solchen Katzenfelle.** Quæ omnia Basilius miratus viri confidentiam placide tulit. Vid. *Jac. Howel. App. ad Diss. de Prærog. Angl. Disc. de Legat. pag. 214.* Sed hujus causa ex amore in Angliæ Reginam ac nationem pependit, quæ usum commerciorum per mare Album ipsum primo docuerat. *V. P. I. c. III. S. III. §. 1.* Lopatiscum quoq; utut nuncium Belli Polonici à Stephano Rege missum humaniter excipere visus est, jussitq; in hospitium duci ac diligenter quidem custodiri, sed ita ut omnes ei debiti personæ ipsius honores haberentur, & simul ad commeatum necessaria omnia præberentur. *P. Oderborn. L. III. de Vit. ejus.* Ad characterem personæ ejus pertinet, ipsum ad omnem fortuitæ vocis jactum effuse risisse, quod homines sapientes vehementissime admirabantur. *Oderborn. p. 316.* Germanos primo ita amare solitus fuit, ut non tantum arcana rerum & Reipub. administrationem magna ex parte cum illis communicarit, sed adeo etiam studiose illos dignitate & muneribus ornarit, ut Magnatibus suis vehementer exterorum hominum fortunæ invi-

invidentibus refpondebat: *Germanos omnino iftis muneribus & dignitate effe perornandos, quos cognoviffet militaribus difciplinis liberaliter eruditos, & Miniftros Principum valde elegantes, nec effe vaccarum cuftodes, ut Bojarii Mofchici, qui moribus pesfimis & corruptisfimis in Aulam advolare confveviſſent.* Oderborn. p. 319. Sed intempeftivo quorundam è Ruffia abitu factum, ut poftea durius in eos confuluerit. Exterorum quoq; Principum amicitiam ad tuendam nominis fui dignitatem ambitiofisfime quæfivit. Nam & Maximilianum II. Cæfarem in favorem fui follicitavit, & Perfarum *R*eges Schach-Tamam & Mahometem Hodabandum beneficiis obfequiisque devinctos habuit. Britannicæ autem *R*eginæ adeo impenfe favit, ut & cum illius Legato in intimam familiaritatem recepto, arcana rerum liberali fiducia communicaret & magna ex parte confiliis ejus regeretur. *Oderborn. pag. 317.* Obiit An. MDLXXXIV. Ætatis LVI.

Excepit ipfum filius *Fedor* feu *Theodorus* A. Ætatis XXII. Princeps fedati ingenii, & de qvo Ruffi optima quæq; fibi promittebant. At fecuta tempora ipfum huic oneri imparem campanisq; pulfandis potius quam Regimini tractando aptum fuiffe manifeftarunt, quo abjecto exercitii genere ante & poft congregationes facras impenfe delectatum fuiffe teftis eft *Salom. Henning. Chron. Livon.* & ex eo *Olear. Itin. L. III. c. XI.* Obiit improles. A. MDXCVII.

Succeffit *Borislaus Gudenow*, feu *Hodunus*, ut à Lubienskio vocatur *Opp. f. 28.* Rerum fummæ jam fub Theodoro admotus, occafione Sororis quam Theodorus duxerat; volens ne an invitus, & procurata morte Demetrii Fratris Theodori natu minoris ex *Petrejo, Oleario* aliisve Scriptoribus Rerum Ruffìcarum dijudicandum. Ruffiam non fine prudentiæ laude, paceq; cum vicinis Principibus ftabilita gubernavit usq; ad A. MDCV. qvo motus primi Pfeudo-Demetrii cœperunt, quove accepto à Demetrii ftudiofis veneno extinctus obiit.

Hinc poft varias Pfeudo-Demetriorum factiones, & *Bafilium Zuskium*, qui medio tempore Magnus Dux creatus fuerat, in Monafterium detrufum, electos deinde Vladislaum Principem Poloniæ, mox Carolum Philippum Guftavi Adolphi Svediæ Regis Fratrem, fed rejectos iterum, A. MDCXIII. *Michael Federowitz*, è Familia Johannis Bafilidis Dux conftitutus, Princeps Pietate, Pacis amore ac clementia

celebris, cuive geminum Russia à plurimis retro annis non vidisse creditur; Parentem, qui Patriarchatum usq; ad A. MDCXXXIII. gesfit, obsequiosissime semper coluit, & in solenni Legatorum exceptione aliisq; ejusmodi publicis actibus ad dextram collocavit: Mortuus A. MDCXLV. Successorem habuit filium *Alexium Michalowitz*, qui Bello Svedico in Livonia gesto, pactis arctioribus cum Polonis, ac ultimùm Bello Turcico inclaruit: Motam etiam in remotioribus Russiæ partibus Regno Casanensi & Astracanensi à Redzinio quodam rebellionem sustinuit, sed nec diuturnam, nec magno cum periculo Status Publici; Et Redzinius posthac simul complicibus suis pœnas moliminum horum dedit. Obiit A. MDCLXXVI. Regnumq; Filio *Michaeli Alexowitz* reliquit.

IV.

De *Pseudo-Demetriorum* sibi invicem succedentium factionibus V. *Olear. in Itinerar. & Petrejum in Chron.* duraruntq; ab A. MDCV. ad A. MDCXIII. quo Michael Federovitz Dux constitutus fuit. Polonis interjecto tempore pro Demetriis quibuscunq;, Svedis pro Zuskio, maxime tamen commodis propriis pugnantibus. Occasio sumpta fuerat à Demetrio Joh. Basilidis filio secundo-genito, fratre Theodori, quem Borislaus Gudenovv Imperii potiundi causa clanculum interfici curasse creditur, cujus administrationem jam vivente Theodoro susceperat. Hujus igitur personam primo *Grisca* seu *Gregorius Trepeja*, seu *Ottrepovicius*, uti *Lubienski* vocat *Opp. f. 28.* Monachus è cœnobio Trinouka, & Otrepii Bojari cujusdam ex oppido Galitz filius mentiri cœpit & studiis Principis Lithuaniæ Adami Wisnovvicki ac Palatini Sendomiriensis Georgii Mniszek adjutus res suas eo usque promovit, ut ab omnibus pro vero Demetrio eoq; herede Imperii Russici susceptus publice coronatus fuerit A. MDCV. d. XXIX. Jun. Sed quia peregrinos ac in specie Polonos magno numero Rusfiæ induxerat, uxorem etiam ê Polonia duxerat, Religionem Catholicam in Rusfia stabilire meditatus fuerat, à moribus Rusficis insuper, quorum servandorum Rusfi tenacisfimi, alienus erat; Rusfi in suspicionem fraudis ab eo admissæ auspiciis unius è Proceibus Basilii Zuskii venerunt, & mox Imperio pariter ac vita una cum Polonis plerisq; quos secum habebat, exuerunt, quod factum ultimis diebus nuptiarum An MDCVI. Mens. Majo cum Maria Mniskovvna Palatini Sendomiriensis filia celebratarum.

II. Statim vero à tumultu invaluit rumor, Demetrium Ducem vi-

vum

vum, licet ſaucium effugiſſe, prodiitq; iterum Demetrius ſive idem ſive alius quidam nomine ejus aſſumpto, qui à Polonis adjutus Zuskio recens conſtituto Magno Duci non parum moleſtiæ creavit, acceptis in fidem plerisq; Rusſiæ provinciis & obſeſſa ipſa Moſcovia. Nec aliud præſidium ſupererat Zuskii militiæ, niſi ut à Rege Svediæ Carolo acceptis auxiliis Demetrium diſtineret; Cui accesſit defectus Provinciarum non paucarum gravioribus tributis exacerbatarum paulo poſt ſecutus, diſcordiæq; mutuæ exercitum ipſius non parum turbantes.

III. Obiit tandem prope Colugam confectus à Tatarico quodam Murſa reliquitque filium poſthumum itidem Demetrium dictum in cujus fidem Colugenſes ac vicini jurarunt; Et ut mater ejus jura filii tanto acrius proſequeretur, nupſit Polono cuidem Joh. Zaraski, qui etiam Belli impetum aliquamdiu ſuſtinuit, ſed captus biennio poſt à Michaelis Federowitz exercitu palo infixus fuit, Uxor vero & Pſeudo-Demetrius Junior perpetuo carceri addicti obierunt.

IV. Surrexit & quartus Pſeudo-Demetrius Scriba publicus Moſcovienſis, & Novogardiam aliosq; vicinos tractus Rusſicos in partes ſuas pertraxit, ſolicitato etiam in auxilium Rege Svediæ. Sed cum inſolentisſime ſe gereret, à ſuis captus & Moſcoviam abductus ad Aulæ portam catenæ alligatus, & publicum ludibrium aliquamdiu paſſus tandem à Michaele ſuſpendio adjudicatus fuit. Motæ quidem & ſub Alexio Michalowitz poſthac â qvodam *Pſeudo - Zuskio*, qui ſe Baſilii Zuskii filium gerebat querelæ nonnullæ, ſed minoris momenti, nec in Ruſſia adeo, quam exteris Regionibus, quarum plerasque in Europa pererravit, captus tandem rogatu Alexii in Holſatia & Moſcoviam abductus mendacia ſua An MDCLIII. capitali ſupplicio luit. Similes IV. Pſeudo-Sebaſtianos numeravit Portugallia, cum verus Rex Sebaſtianus A. MDLXXIIX. in Africa occubuisſet, & Philippus II. Rex Hiſpaniæ cum competioribus ſuis nomine Regni controverſaretur. De *quibus vide Chifflețium in Tenneurio expenſo c. IIX. & IX. & præc. c. II. §. V.* Iisdemq; caſibus An. MCCCXLIIX. involuta fuit Marchia noſtra, à Pſeudo-Waldemaro infeſtata. Inter Veteres Pſeudo-Philippum habuit Andriſcum quendam, hominem mercenarium Macedonia, qui devicto Perſeo ultimo Macedonum Rege, Romanis moleſtias facesſivit: Cambyſe mortuo in Perſia regnavit aliquamdiu Oropaſtes Magus, Mergin ſe ſimulans: Turcas Pſeudo-Muſtaphæ turbarunt: Pſeudo-

Agrippa ſub Tiberio Romanos; Pſeudo-Balduinus Belgas, & alios alii. V. *Zevecotium in Florum L. II. c. XIV.* Nequid dicamus de ſuſpectis noſtro tempore perſonis, *Padre Ottomanno* ac *Mahomed Bei, ſeu Johanne Michaele Cigala*, & qui A. MDCLXVI. ſe ſperatum Judæorum Meſſiam mentitus fuit *Sabatai Sevi*, quorum Vita Anglice ac Germanice proſtat cum Inſcriptione: *Hiſtoria de tribus hujus ſeculi famoſis Impoſtoribus.*

V.

Negotia quæ Ruſſi cum Polonis habent ob Livoniam, Polociam, Ducatum deniq; Smolensko & Severiæ ferme geſta fuerunt, quos illi Polonis ſub Sigismundo, Sigismundo Auguſto & Henrico ademerunt. V. Sermonem Joh. Baſilidis hac de re ap. *Oderborn. L. III.* Resq; variis Bellis ſub Stephano, ac Succeſſoribus Regibus Poloniæ agitata fuit, quorum ultimo tandem finis alluxit pactis An. MDCLXVII. tredecim annorum induciis his fere conditionibus: Ut Polonis cederentur Duneburgum, Polock & & Wietepskia, ut & Livoniæ partes; Ruſſi contra retinerent Ducatum Smolencenſem, Severienſem & Ukreinam trans Boriſthenem, Kioviam poſt biennium Polonis redderent, Coſacorum Inſulas vero utriq; defenderent, & ſeſe invicem mutuis auxiliis juvarent; V. Articulos hoſce *in App. ad Cont. XV. Diar. Eur.* Qui tamen vitioſa interpretatione non carent. Iidemqve A. MDCLXX. d. VII. Martii denuo confirmati fuerunt hoc tenore: Das ob gleich beyderſeits abgeſchickte gevollmächtige Geſandten ſich allhier in Andreßkow euſſerſt bemühet haben in unterſchiedlichen Conferentien eine ewige Verbündnüß und Freundſchafft zwiſchen beyderſeits Majeſtäten aufzurichten/jedoch hat ſolches wegen eingefallenen unterſchiedlichen Verhinderungen nicht können werckſtellig gemacht werden. Damit aber gleichwol der gantzen Welt beyderſeits Maj. zum Frieden geneigter Wille und Begierde klärlich erhelle/ ſo haben dero gevollmächtigte Geſandten das jenige was zu Bekräfftigung der vorhin beſchwornen Tractaten Anno 1667. dienlich ſeyn kan hiermit auffſetzen und annehmen wollen.

1. Die An. 1667. in Andreskou auffgerichtete Pacta ſollen bey ihren völligen Kräften in allen Puncten, Clauſulen und Paragraphis ohne Abnehmung / oder auch verkehrte Außdeutung/ biß zum Außgang der darinnen enthaltenen Jahre gehandhabet werden und confirmiret bleiben.

2. Die einmahl auffgerichtete und von den Geſandten beſchworene/ auch von beyderſeits Majeſtäten ratificirte Vereinbahrung der Waffen/ oder

oder Conjunctio Armorum, sol auch unverbrüchlich biß zum Verlauffe der obigen Jahre observiret werden.

3. Und damit selbige Conjunction in keinen Zweiffel gezogen werde/ sollen beyderseits Majestäten durch ihre abgesandte/ innerhalb 6 Monaten/durch einen Eyd selbige bekräfftigen/und der Gewonheit nach durch einige vorgängige Courier solcher Abgesandten Ankunfft notificiren lassen/und wann die Gesandten auff einen darzu assignirten Gräntz-Platz kommen/sollen solche Ratificationes ausgewechselt werden.

4. Was das jenige/so zu den Andreskowischen Tractaten gehörig ist/und auff Commission nicht hat abgehandelt werden können/belanget/ dasselbe sol bey der künfftigen Ratification zu einer Endschafft/wo möglich in zwo Conferentzen/gebracht werden/da man zugleich auch abreden soll: Wie man auffs Beste die Ukraine von der Türckischen Protection abziehen/die muthwillige Cosacken zum Gehorsam bringen/und also beyderseits Majestäten Länder in Ruhe wieder setzen könne.

VI.

Cum Svedis ob partes Livoniæ & Ducatum Novogardensem controversatum fuit, Svedi tamen potiores partes plerumq; tulerunt; Ademptaq; *Magno Duci A. MDCXI.* ipsa *Magna* Novogardia, aliaq; magni momenti oppida. Transactiones nostro tempori propiores inter ipsos fuerunt: *I. Teussinensis A.* MDXCV. inita inter Carolum IX. & Theodorum Jvanovitz. *II. Wiburgensis A.* MDCIX. inter Carolum IX. & Basil. Zuscium, qua Svedis pro opere adversus Pseudo-*D*emetrios & Polonos præstanda Kexholmia cum adjacenti territorio tradita. III. *Stolbowensis*, à pago Stolbowa inter Legudam & Tiffinam sito, inita *A.* MDCXVII, qua Svedis concessæ Urbes & Castella Ivanogrodia, Jama, Coporia, & Nöteburgum; *Magna* Novogardia autem aliæq; urbes *R*ussis redditæ. Vid. *A*rticulos in *Petr. Chronic. Part. II. p. 489. & seqq.* Ingria tamen secuto tempore incolis suis nudata, qui cum præpositis Ministris Sacris ad Evangelicam *R*eligionem se perducendos viderent, amore veteris suæ *R*eligionis Græcæ sedem migrarunt, eamq; in *R*ussia fixerunt, consilio quidem Patriarchæ & Episcoporum Russiæ, indultu vero ipsius Czarii; Quod ille tamen posthac missis ad Svediæ Reginam Legatis excusare conatus fuit. Dn. IV. *Cardisiensis* An. MDCLXI. inita, cujus summam Vid. in *Diar. Eur. Cont. VI. p. 166.* Ut: 2. Soll Beyder Potentaten Titul nach vorigem Gebrauch ungeringert bleiben/

 wie

wie auch / was so wohl der eine als der andere hinfüro an Ländern auff seine Seite gewinnen kan freiständig zu gebrauchen. 3. Raumt S. Zaar. Maj. alle eingenommene Stäte und Vestungen in Lifland wider ein. 4 Den 6.ᵃ Augusti dieses Jahres sollen alle Vestungen in Lifland geräumet/ ausgenommen das Schloß Marienburg/welches 14 Tage nach Uberlieferung der Ratificationen oder Unterschreibungen soll abgetreten werden. 5. Sollen die Lifländische Unterthanen gehalten seyn alle Russische Stück und Plunderwerck biß an die Russische Gräntze zu führen/dargegen soll Se. Zaar. Maj. bedacht seyn/in allen Vestungen die Stücke / Kraut und Loth/Glocken / Kirchen-Schmuck / Schrifften und Bücher / in selbigem Zustand/wie sie bey geschehener Eroberung gewesen / ingleichem auch zu Unterhaltung der Vestungen 10000 Tonnen Roggen und 5000. Tonnen Gersten zurück zu lassen. 6. Soll eine Grentz-Gesandschafft gegen den 2. Aprill des 1662sten Jahres angestellt werden/ umb allen Zwiespalt wegen der Gräntze in Richtigkeit zu setzen. 29. Es verbleiben die Teusinische/Wyburgische / Stalbowische Verträge / wie auch der Wallisarische Stillstand bey ihrer vollkommen Krafft / außgenommen was in diesem ausdrücklich verändert und sonst verabredet worden.

VII.

Negotia Tatarica ex antiquo Tatarorum in Russos odio proficiscuntur. Quia enim Russi olim non tantum Tatarorum Tributarii fuerunt, sed etiam Tatarorum arbitrio Russis ambientibus singuli Principatus delati fuerunt, illi servitutis talis eorum memores, hi libertatis posthac acquisitæ tenaces, mutuis molestiis se invicem impetere non desinunt: Cujus rei exempla quotidiana præsenti Bello Turcico etiamnunc apparent. Initium Libertatis hujus à Russis sub Johanne Basilide majori auspiciis conjugis ejus sumptum, qui cum felicissimus esset, adeo ut Stephanus Moldaviæ Waiwoda de eo dicere soleret: *Illum domi sedendo & dormitando imperium suum augere, se vero pugnando quotidie vix limites defendere posse*: Reges Casani etiam ex arbitrio suo constitueret, Tataros tamen tantopere adhuc veneratus fuit, ut advenientibus ipsorum Oratoribus extra urbem obviam procederet, eosq; sedentes stans audiret: *Quam rem uxor ejus, Græca tam graviter tulit, ut quotidie diceret, se Tartarorum servo nupsisse; Atq; ideo hanc servilem consvetudinem, ut aliquando abjiceret, marito persvasit, ut ægritudinem Tartaris advenientibus simularet. Erat quoq; in castro Moscoviæ domus in qua habitabant Tartari, ut omnia quæ Moscoviæ agerentur, intel-*

intelligerent: Quod cum ferre uxor pariter non posset, certos Oratores instituit, munera ampla Reginæ Tartarorum mittit, supplicando ut eam sibi domum concederet donaretq;: Visione etenim Divina commonitam, Templum se eo loci ædificaturam: Ita tamen, ut aliam domum Tartaris se assignaturam polliceretur. Consentit hoc Regina, diruitur domus, templum eo loco extruitur: Sic castro ejecti Tartari domum aliam nec viventibus adhuc nec mortuis Ducibus consequi potuerunt. Bar. ab Herberst. de Reb. *Mosc.* fol. 8. Turcica negocia antehac Tartarorum causa ferme gesta. Quos Turca modis omnibus juvat, quique nisi Turca eos subsidio sublevasset, jam exterminati fuissent: Deinde cum Turca ante annos octoginta admodum fluvium Tanaim in Wolchdam deducere conaretur, copias suas ita per mare Caspium in Persiam educturus, Russi deleto ingenti ejus exercitu molimen hoc intervertere studuerunt: Quod opus tamen posthac nihilo secius perfectum fuit & nomen *Fossæ Camoutz* abstulit: De qvo V. *Part. I. c. III. S. IV. §. XIII.* Quam indigne Borislaus Gudenow Legatos Turcicos habuerit tradit *Petr. P. II. p.281.* Belli Turcici ab Alexio suscepti & ab hodierno Czario continuati Causæ Svasoriæ videntur fuisse 1. vetus Consilium Turcam longius à se dimovendi. 2. Spes occupandæ Ukrainæ: Quo fine & Alexius Czarius A. *M*DCLXXV. Nobilitatem in Volhinia ad recipiendam protectionem suam invitavit. Sicque primo tanquam auxiliaris Regis Poloniæ se Bello accinxit, posita quidem hac inprimis conditione, ne Poloni sine ipso cum Turca pacem facerent: At his nihilominus pacem à Turcis oblatam suscipientibus, idem suo nomine continuavit præliisq; aliquot non infelicibus sustinuit.

VIII.

Exteros Proceres Impp. Russicorum amicitiam quæsivisse non uno exemplo patuit, rebus tamen raro ex voto fluentibus: Cujus ratio ex eo forsan, quia exterorum consortio nec dum satis assveti sunt. Sic *Magnus* Dux Holsatiæ Friderici II. Daniæ Regis Frater circa An. MDLXIX. Joh. Basilidis studiis exceptus, ex ejus fratre neptem duxit, simul Livoniæ Regis Titulo ab eo donatus; Sed hac in re cum successu sperato excideret, ab eodem bonis omnibus multatus gratiam Regis Poloniæ exorare coactus fuit, sub quo reditibus aliquibus è Curlandia auctus vitam finiit. Fine præcedentis seculi Borislaus Gudenovv Gustavum Erici XIV. Regis Svediæ filium Thorunio evocari curavit, exceptumq; magnifice toto fere biennio gratia

non

non parva complexus fuit; Sed jussus Religionem Rusſicam aſſumere cum renuiſſet, odium Ducis incurrit, quod & Pſeudo-Demetrius primus ac *Zuskius* in eum continuarunt, adeo ut velut in captivitate vitam miſere finire oportuerit A. MDCVII. Johannem *Regis* Daniæ Chriſtiani IV. Fratrem, qui A. MDCII. eo venerat ducturus filiam Borislai Axiniam Boriſſovam, honorificentius quidem exceperunt, ſed ille vix elapſis ſex hebdomadibus in *Regia* Moſcoviæ obiit. Denique Chriſtianus IV. iterum An. MDCXLIII, ut *Ruſſos* in ſocietatem ſuam contra Svedos alliceret, ac ab ea parte commoveret Bellum contra eos pro vindicandis locis *Rusſiæ* ab ipſis uſurpatis, affinitatem *Magni* Ducis *Michaelis* Federowitz ambivit, miſitque filium naturalem Waldemarum, ut filiam Ducis in uxorem duceret; Sed irrito eventu, cum *Ruſſi* iterum inter conditiones matrimonii contentius exigerent, ut Waldemarus Religionem Rusſicam amplecteretur, quam cum abnueret, in cuſtodiam datus fuit. Demum tamen opera Stephani Stepkovvski Caſtellani Braclavienſis Legati Vladislai Regis ad Magnum Ducem An. MDCXLV. fuit liberatus ac dimiſſus à novo Duce Alexio Michalovvitz Michaelis filio, donis magni precii etiam honoratus, ut aboleretur detentionis ſuæ injuria. *Piaſec. Chron. p. 521.*

IX.

Æra Ruſſorum non Nativitatis Chriſti, ſed conditi Mundi eſt; Nec noſtrâ, ſed Orientalis Eccleſiæ computatione inſtituta. Itaque in negociis cum exteris utraque adhiberi ſolet; Veluti in tranſactione Andruskovenſi inter Polonos & Ruſſos: **Soll dieſer Friede dreyzehen nach einander folgende Jahre zu rechnen von der Gebuhrt Chriſti 1667. und von der Erſchaffung der Welt 7175. den Monat Junii biß zu dem Jahr von der Geburth Chriſti 1680. und der Erſchaffung der Welt / 7188 ſelbigen Monat wären** &c. Nec à prima Januarii, ſed Septembris Annum auſpicantur, quia mundum tunc conditum autumant: Quod qvibus ritibus in *Aula* Rusſica fiat, expoſitum ab *Olear. Itin. L. I. c. IIX.* & recentisſime A. MDCLXXIX. à Cl. Continuatore Relationum Hiſtoricarum Lipſienſium, cujus verba honoris cauſa huc transferimus. **Der Auszug nach Towitſen / wohin Se. Maj. Dero Jährlichen Gottesdienſt daſelbſt zu pflegen ſich erhobe / geſchahe gleichfals mit überauß groſſer Pracht und Herrligkeit. Voraus giengen den Weg zu bahnen eine Compagnie Knechte / ſo man daſelbſt Semkes nennen / alle wol bekleidet / deren jeder einen Beſen unter den**

Armen truge/den Weg darmit zu bahnen/darnach zog die Leib-Compagnie/in sehr guter Ordnung und Rüstung. Diesen folgeten in die 100 sehr rare Handpferde/mit ungemein köstlich verbrehmten Sätteln und Decken, hatten umb die Beine güldene Fußbänder/und neben den Sätteln an der rechten Hand lange Schwerter/derer Scheiden mit Silber und Gold/und viel derselben mit Türckischen und andern Edelgesteinen besetzt waren/jedwedes Pferd ward durch zwey wohlbekleidete Knechte geführet/welche an jeder Seiten ein Seiden-Band hatten/so an dem Zaum des Pferdes fest gemachet/worbey sie die Pferde leiteten. Nach diesen folgete eine von Se. Czarischen Maj. Leib-Carossen/mit Dero Wapen gezieret/köstlich ausgeschnitten/und vergüldet/ward von 6 schönen Pferden/so Federbüsche auff den Köpfen hatten/ledig gezogen. Darauff folgeten viel grosse Herren und zwar in solcher Menge daß man sie im Vorbeygehen nicht alle zehlen kunte/waren sämtlich mit kostbaren langen Röcken und mit Perlen sehr reich besetzten Mützen angethan/Se. Czarische Maj. selbst ritten auff einem muthigen schönem Pferde/und gläntzete allenthalben von Diamanten/Gold und andern köstlichen Schmucke. Eruditionis Divinæ humanæque negligentes sunt, unde nec disputare nec Sermones sacros facere fas est: Exempla Vid. apud *Olear. L. III. c. XXI. & XXV.* Jus suum An. MDCXLVII. singulari volumine, quod *Soborna Ulosienia* vocant, comprehendi curarunt, juxta quod sententias ferri oportet. *Olear. Lib. III. cap. XX.* Osculatio Crucis solennis ritus confirmandi juramenti est, rarior quidem, nam & qui juste jurant in causis privatis, apud illos despectui sunt; Attamen in pactis aliisq; negociis publicis adhibitus, idq; ex antiquissimo more Ecclesiastico, quo crucem amplexi per Sancta Evangelia jurare solebant. Ita *Sigebertus* ad A. DLII. scribit, Pelagium insimulatum mortis Vigilii Papæ tenentem Sancta Evangelia & Crucem publice satisfecisse; Et addit *Anastasius* in eodem, ipsum Evangelium & crucem supra caput extulisse & tenuisse, qui mos tamen sensim exolevit: Unde solorum quatuor Sanctorum Evangeliorum mentio fit *Nov. IIX. circa finem.* Ritum Osculationis talis ab ipso M. Duce Michaele Federovvitz in confirmationem Articulorum Stolbovvensium peractæ habet. *Petr. p. II. p. 522.* Nach dem die Gesandten ihre Reverentz gethan/und des Groß-Fürsten Cantzler seine Oration vorbracht/und die Creutzküssungs-Schrifft öffentlich gelesen/und dieselbe in einer güldenen

Schüssel auff ein Bild/unter einem Creutz/so von Gold und Edelgestei-
nen gemacht/gelegt gehabt: Wie auch nach dem der Groß-Fürst selber
kürtzlich seine Rede stehend beschlossen/nemlich das laut dem auffgerich-
teten Friedens-Vertrag er alles auffrichtig halten wolte / und sich des-
gleichen von dem Könige versehen/da neigete er sein Häupt und ließ die
zween vornehmsten Fürsten des Reichs Fedor Iwanovvitz Mstislouski die
Krone von seinem Häupt/und Ivvan Michalovvitz VVorotinski den Stab
oder Scepter nehmen/der Cantzler ermahnete die Gesandten/daß sie mit
Fleiß darauff sehen solten/wie der Großfürst das Creutz küssete/und trat
der Großfürst von seinem Stul einen Schrit fort/legte sein Angesicht
auff das Creutz/und küssete darnach dasselbige/wie es sich ansehen ließ /
mit sonderlicher devotion. Nach verrichtung dieses/sagte der Großfürst
selber zu den Gesandten: Nun habt ihr gesehen / daß wir das Creutz ge-
küsset haben/umb alles zu halten/was zwischen uns grossen Herren Zaarn
und Groß-Fürsten Michael Federowitz aller Reussen Samoderfitz/ und
und vieler Herrschafften/Herren und Uberwinder und unserm vielgelieb-
ten Bruder/Euern Herrn dem Großmächtigen König Gustavo Adolpho
in Schweden in dem auffgerichteten Contract beschlossen worden: Und
ließ sich damit die Krone wieder auffsetzen / wie auch den Stab in die
Hand geben. Inter Czarii singularia est, nullas ab ipso literas, pacta vel
contractus subscriptione nominis, sed præfixo solum insigni Impe-
rii firmari: Unde vana fuit exceptio Pseudo-*Zuscii* in Aula Gottorpi-
ensi, qua Ministros è Russia ipsius causa missos in suspicionem addu-
cere voluit, quia literas subscriptione carentes haberent. Apud Subditos sin-
gulare, quod in subscriptionibus ad Principem nomine suo non nisi in Dimi-
nutivo utantur, ut Petrus, Petruske &c. *Salis & Panis oblatio* peculiare
humilitatis eorundem erga Principes signum est: Quo honore primum
pariter ac secundum Pseudo-Demetrium affectum idem Petrejus tradit:
Kamen aus der Stadt zu Ihm und brachten Ihm viel köstliche Gaben.
rc. nebenst Saltz und Brod/wie bey Ihnen die Gewonheit ist / welches
die Reussen für den höchsten Dienst und gröste Ehrerbietung halten.
Chron. p. II. p. l. Confer. p. 429. Eodem modo Plescovenses crude-
litatem Joh. Basilidis mitigasse docet *p. 130.* Talisq; fere *Terræ &
Aquæ oblatio* apud Persiæ Reges recepta. Vid Herodotum,
Justinum aliosque veteres.

CAP.

CAPUT VIII.
DE
REGNO POLONIÆ.

I.

SCriptores de rebus Polonicis sunt: *Corpus Historiæ Polonicæ* editum à Johanne Pistorio Tom. III. *Augustinus Gudicanus in Chorographia Poloniæ* in Append. ad Thulden. Part. IV. n. I. *Johannes Ludovicus Decius* de Vetustatibus Polonorum, qvi & de *Jagellonum Familia* scriptum consignavit. *Martinus Cromerus*, Episcopus Varmiensis *de situ & Repub. Regni Polonici*, idem de *Origine & rebus gestis Polonorum libris XXX.* Matthias à Michou, *de Sarmatia Asiana & Europæa Libris II.* Idemqve in *Chronicis Poloniæ* à prima propagatione & ortu Polonorum usq; ad annum MDIV, qvem *Cromerus* in plerisq; seqvitur, nisi qvod comptiori Stilo utatur; *Alexander Guágninus* in descriptione Sarmatiæ Europææ: Idem in *Compendio Chronicorum Poloniæ*, *Salomon Neugebauerus* in Historia rerum Polonicarum, *Joachimus Pastorius* in Floro Polonico, *Johannes Herbutus* in Chronico Poloniæ, *Vincentius Cadlubcus* in compendio rerum Polonicarum, sed qvem adnotasse potius res Polonorum, qvam descripsisse indicat *Johannes Herbutus præfatione in Chronicon suum*, Simon *Starovolscius de Scriptoribus* Illustribus Poloniæ, item de Bellatoribus Sarmatiæ, item de Rep. Poloniæ, *Thomas Dresnerus* in Collatione Juris Polonici & Romani, item Institutionibus Juris Polonici, item Centuria Legum Polonicarum & Gallicarum. Statuta Regni Poloniæ edidit ante dictus *Job. Herbutus à Fulstin*: *Simon Okolski* scripsit Tomos III. Orbis Poloni, in qvo antiqva Sarmatarum arma gentilitia describuntur, cui similia sunt qvæ congesserunt *Matth. Schrot*, *Barth. Patroccius & Andr. Vargocius*. *Regensvolscius scripsit SystemaHistorico-ChronologicumEcclesiarum* per provincias varias præcipuè Poloniæ, Bohemiæ, Lithuaniæ &c. quo continetur Historia Ecclesiastica à Christi & Apostolorum tempore ad An. MDCL. Chronicon Rerum tempori nostri propiorum usq; ad An. MDCXL. exhibet *Piasecius in Chronicis* suis de rebus initio hujus seculi gestis, aliisve ad statum civilem & sacrum Poloniæ pertinentibus, Scriptor judiciosus, sed in Germanos iniqvior. Miscellanea Sacra pariter ac Civilia habentur in *Stanislai Lubienski* Episc. Plocensis opp. Historicis. *Ed. Antwerp. 1643.*

II.

Periodos Regni Polonici tredecim mutationibus inclusit *Pistor. Tom. I. Scr. Polon.* Brevius Ima sumi possit à *Lecho* Conditore Polonicæ Reipubli-

cæ

cæ, qva variis adminiſtratoribus modo Monarchicè, modo Ariſtocraticè gubernata fuit Polonia usq; ad An. DCCCXXX.

II. *Piaſtea*, à Piaſto Cruſviciæ oppidano & parvi tantum agelli Domino, ad qvem ob hoſpitalitatem eximiam faſces Imperii *P*olonici delati ſunt, poſtqvam, devorato à muribus *P*opielo II. (ſi fides huic rei habenda eſt) univerſum cœtum *P*rocerum *P*olonorum, qvi Crusviciæ veteri Sede Regia ad eligendum novum *P*rincipem convenerant, convivio exceperat. Rem ſvaſu peractam duorum virorum ignotorum, qvos *P*iaſtus jam antea benigne ſuſceperat, Angelique fuisſe creduntur, produnt *Starovolſcius*, *Neugebauerus*, & ante hos *Cromerus* aliive, qvi pluribus videndi. Duravit hæc *P*eriodus in poſteris *P*iaſti ab An. *DCCCXXX.* ad An. *MCCCLXX.* Suntque memorabilia ejus, præter ea quæ de *P*iaſto diximus:

I. *Mieſconem* ſeu *Mieczislaum* I. filium Zemoviſti, ab-nepotem *P*iaſti, *P*oloniam primum Chriſto adduxisſe, ducta in uxorem Dambrowka Boleslai Bohemiæ Ducis Wenceslai Sancti Fratris Filia. Qvanqvam initia luminis hujus longe antiqviora prodant, ipſiq; S. Andreæ Apoſtolo non minus ac apud Rusſos tranſcribenda velint Scriptores Rerum Sacrarum *P*olonicarum: *Chriſtianumq; nomen in Sarmatia Europæa circa annum à Chriſto nato CXCV. viguisſe autor eſt Tertullianus L. adv. Judæos. Sed & in ipſa misſi cœlitus Spiritus S. ſolennitate diſerte teſtatur S. Lucas adfuisſe Ponti accolas; Et Princeps Senatus Apoſtolici Petrus inter cæteras nationes, qvas ſua Epiſtola alloqvitur, Ponti advenas commemorat &c.* Lubienski *Proœm. in Vit. Epiſc. Plocenſ.* Qvorum qvicqvid ſit, publice ſaltim Religio Chriſtiana ante Mieczislai tempora recepta non fuit, & ſiqui antea in *P*olonia eam profesſi ſunt, univerſa Respublica tamen hoc demum tempore eam ſuſcepit.

II. *Boleslaus Chobrius*, Mieczislai filius, primus Regis titulum accepit, conferente Ottone III. Imperatore An. MI. Unde *P*oloniam tunc temporis Imperio Germanico tributariam fuisſe colligunt: Qva de re tamen cur dubitari posſit ratio eſt, qvia *P*rincipum Jus dignitates conferendi etiam extra Subditos ſe extendit; Veluti Reges Angliæ & Hiſpaniæ alios *P*rincipes, Eqvites Aurei Velleris & *P*eriſcelidis creant, qvos tamen ideo pro Subditis non habent. Extantque hodienum in *P*olonia titulo Principum Imperii, *P*rincipes Lubomirscij, Radzivilij &c. citra ullam ab Imperio dependentiam: Otto Imperator igitur eodem modo potuit Re-

 gem

gem *Poloniæ* creare, non vero *Poloniam* ideo ſubjectam habuiſſe. Conſentit *Cromerus de Orig. & Reb. Geſt. Polon. Lib. IV. p. 450. Neqve verò,* ait de Scriptoribus rerum Germanicarum, *Polonos Principes cuiqvam omninò Imperatori Romano unqvam Tributarios fuiſſe, iſti vetuſtioribus & fide dignis teſtimoniis aut argumentis docere poſſunt; Sed cum partem aliqvam Poloniæ Germani, ſeu per deditionem, ſeu vi cepiſſent, univerſam ſe Poloniam ſubjugaſſe jactarunt. Hoc unus aliqvis ab aliis auditum vel ne auditum qvidem fortaſſis poſtea literis mandavit, qvem cæteri ſecuti ſunt.* Et paulo ante: *Neqve Diadema Regium Boleslaus temere uſurpavit, ſed ab Ottone III. Imper. ultro oblatum accepit atq; poſteris ſuis reliqvit.* p. 446. Qvem ſuo patimur abundare ſenſu: mirum tamen ipſos Scriptores *Polonicos* ſcribere Boleslaum tunc à tributo abſolutum fuiſſe. *A ſua ſuorumq; Succeſſorum Romanorum Imperatorum obedientia eum & poſteros ejus Reges Poloniæ perpetuo abſolvit.* Matth. à Michou L. II c. IV. *Ab omnibus tributis & Obſeqviis Romanis Imperatoribus pendendis poſteris ejus omnes in regno ſibi ſuccedentes immunes fecit.* Gvagnin. p. 347. & ipſe Cromerus Lib. III. p. 437. qva Coronationem Boleslai attingit: *Regem eum appellat, ſociumq; & amicum Rom. Imperii, à tributo & omni Jurisdictione Imperatorum immunem.* Si enim Poloni tunc immunes pronunciati, vel ab obedientia & tributo Impp. abſoluti, tributarios ante fuiſſe oportuit, *Conf. Not. Dign. Diſſert. I. c. I. §. VII.* Epitaphium hujus Regis Boleslai Chobrij proſtat adhuc Poſnaniæ in Eccleſiâ Cathedrali vetuſtisſimis literis & jam antiqvitate arroſis, incomptis quoq; nec ſatis etiam numeris ſuis conſtantibus his verſibus ſcriptum.

Hic jacet in Tumba, Princeps glorioſa columba,
Chobri tu es dictus, ſis in ævum benedictus,
Fonte Sacro lotus, Servus Domini puta totus,
Præcidens Comam Septennii tempore Romam.
Tu posſediſti velut Athleta Chriſti
Regnum Slavorum, Gothorum ſeu Polonorum
Cæſar præcellens à Te Ducalia pellens.
Plurima Dona ſibi, quæ placuere Tibi,
Huic detuliſti, quia divitias habuiſti.

Inclyta

Inclyte Dux Tibi laus Serenissime Boleslae,
Perfido Patre natus, sed credula Matre.
Vicisti terras faciens bellas quoque guerras:
Ob famam bonam Tibi contulit Otto coronam,
Propter luctamen sit Tibi Salus, Amen.

Quos exhibet *Stanislaus Lubienski Vit. Episc. Ploccens.* Vit. Martialis Episcopi Plocensis II. *Op. Histor. f. 315.*

III. *Casimiri* I Boleslai Chobrii nepotis tempore Polonia Sedi Romanæ tributaria reddita. Casimirus enim, quoniam cum Matre Rixa à Polonis indigne habitus fuerat, Polonia excessit, Monasteriumq; Cluniacense in Gallia ingressus fuit; Sed Poloni postea toto Sexennio multis turbis involuti, eum revocarunt, & cum sine consensu *Pontificis* M. id fieri non posset, Benedictus IX. tunc *P. M.* annuit quidem, his tamen pœnitentiæ signis impositis. I. Ut de singulis Capitibus, exceptis Nobilibus seu Equitibus & qui Sacris addicti essent, quotannis obolus unus in lucernam perpetuo in æde D. *Petri* Romæ arsuram penderetur. II. Ut omnes *Poloni* rotunda in morem Monachorum tonsura capillorum uterentur, nec ultra auriculas quisquam omnino comam promitteret; Tum festis solennibus, dum sacra peraguntur, ut singuli Equites fasciam lineam candidam in modum Stolæ, qua in Sacris utuntur Sacerdotes atq; Diaconi, è collo suspensam ferrent. *Cromer. de Orig. & R. g. Polon. L. IV. p. 450.*

IV. Sub Filio Casimiri *Boleslao Audace* Regia Dignitas in *Polonia* iterum desiit. Boleslaus enim Stanislaum Scepanovium Episcopum Cracoviensem, qui in sceleratam vitam ipsius sæpe invectus fuerat, interfecerat: Unde Gregorius VII. *P. M.* toti *Poloniæ* Sacris interdixit, Boleslaum verò diris devovit, Regnumq; ipsi solenni ritu abrogavit: In posterum quoque, ne Episcopi Regem injussu suo ungerent & coronarent edixit: Unde Vladislaus Frater Boleslai, cum hic post admissum facinus Regno excessisset, in *Principis* Titulo postea acquievit, eundemq; ad posteros suos transmisit. Alia tamen ac prægnantior hujus rei ratio intercessisse videtur, qvod Regnum *Poloniæ* in varios *Principatus* divisum ac proinde nemo ipsorum amplius Regiæ Dignitati sustinendæ par extiterit: Qua Distractione sublata etiam ad Regium nomen reditum fuit, nullo accedente vel concessu *Pontificis*, vel venia ab ipso impetrata, Condiditque de novo Dignitatem

Regiam

Regiam *Primislaus* circa Ann. MCCXCV. & in hanc usq; ætatem propagata, niſi quod *Vladislaus Locticus* ſ. Lokteck ſucceſſor *Premislai* tantum *Heredis Regni Polonici* non Regis nomen uſurpaverit. *T. Cromer. L. II. p. 576.* Gvagninus tamen etiam mediis ſucceſſorum Boleslai Audacis temporibus Nomen Regium & Regni applicat: Ut, *Vladislaus Hermannus Fratri Boleslao* in Regno *ſucceſſit.* Paulo poſt: *Bohemorum Princeps videns* Regem *Bello in Pruſſia occupatum magna damna Poloniæ intulit.* Rex *itaq;* &c. Chron. p 349. *Boleslaus Krzivouſti &c.* Regni *habenis præficitur.* Et: Rex *Strenui Militis officium agens &c.* De *Premislao* autem nihil aliud quam illud ipſum: *Premislaus Princeps majoris Poloniæ & Pomeraniæ* Regni *habenis præficitur. p. 354.* Quanquam idem & Principes ante Boleslaum Chobrium hoc nomine afficiat. Sic de Semonislao Mieczislai parente: *Cumq;* Rex *ab Ariolis ſciſcitaretur &c.* De Popielo II. *Egreſſi illi à* Rege *p. 344.* Ultimus hujus Familiæ fuit Caſimirus M. qui improles deceſſit herede Regni conſtituto Ludovico Hungariæ Rege, ex Sorore Nepote ſuo, qui etiam *Polonicas* res adminiſtravit usq; ad annum MCCCLXXXII.

III. *Jagellonica* à Magno Lithuaniæ Duce Jagellone ſeu Vladislao, quod nomen in Baptismo accepit, inchoata; Qui Hedvigis Ludovici filiæ & deſtinatæ *Poloniæ* Reginæ amorem meruit, pactus ſe Chriſtianam Religionem aſſumturum & Lithuaniam ſuam *Poloniæ* uniturum. Duravit hæc *Periodus* usq; ad annum *MDLXXIII.* Sigismundo Auguſto ſine prole decedente: Atque ex eo tempore *Poloni* é variis locis Reges petierunt: Non tamen, ſi Henricum excipias, ſine reſpectu ad Jagellonicam Familiam. Fueruntque: *Henricus Valeſius*, Caroli IX. Regis Galliæ Frater, qui tamen paulo poſt audita Caroli Fratris morte, invitis at inſciis *Proceribus* è Polonia ſe proripuit: Quo factum fuit, ut Poloni ipſi Imperium publice abrogarint atque A. MDLXXV. in locum ejus ſuffecerint *Stephanum Batori Principem* Transſylvaniæ, magno animo ac virtute, qua toti Chriſtiano Orbi admirationi fuit, ipſosque hoſtes Regno *Poloniæ* imminentes retudit, qui fortitudinem ejus experti, quieſcentem laceſſere nolebant. Hoc uno tamen infelicem, quod inter conditiones ſuſcepti Regni eſſet, ut Annam Sigismundi Auguſti ſororem licet jam tum Sexagenariam & connubio inutilem duceret: Unde & mœrore conſumebatur, quod uxor ſterilis, vegeta tamen, omnem ſpem habendæ prolis ipſi adimeret. Obiit Grodnæ

An.

An. MDLXXXVI. Ubi ut plurimum degebat, ſpecie quidem, quod venationibus aptior eſſet ille locus, ſed magis quod evitaret Regiæ uxoris conſortium. Qvodq; adductiori Imperio regere videretur, animum in Dominationem pronum gesſisſe creditus fuit: Qvod tamen à Zboroviana factione potisſimum ſparſum alii animadverterunt: *Qvi cum necem Sam. Zborowski alia ratione vindicare non posſent, rationibus ipſius adverſari, omnia ejus conſilia, qvantumvis ſaluti Reip. proficua criminari, illumq; apud populum in ſuſpicionem affectati abſoluti & hereditarii Dominatus trahere non deſiſtebant. Piaſec. p. 52. 53. 54.*

Succesſit ipſi A. MDLXXXVI. *Sigismundus III.* Johannis Regis Svediæ è Catharina Jagellonia Filia Sigismundi I. atq; Sigismundi Auguſti Sorore Filius natu maximus, idemq; Svedorum Rex hereditarius, ſed Regno motus, de quo *c. VI. §. III. & V.* De Bello Chocimenſi ſub eo geſto Vid. *c. X. §. XII.* De moribus Rokosſianis *ſeq. §. ult.* Natus fuit A. MDLXVI. in carcere, in qvem Johannes parens ejus ac poſtea Rex Svediæ ab Erico Fratre tunc Rege conjectus fuit. Regnum accepit An. Ætat. XXI. tenuit Annos XLV. Uxores habuit Annam, eaque defuncta Conſtantiam Caroli Auſtriaci Filias & Ferdinandi II Imp. Sorores: Obiit An. MDCXXXII. Panegyricos in eum ſcripſerunt *Sim. Starovolſcius* & *Staniſl. Lubienski fin. Oper. f. 469. & ſeqq.*

Tunc electus Vladislaus Filius Sigismundi, cujus geſta deſcripta à *Staniſl. Kobierzycki*, quem nobis alias non viſum indicamus fide. *Franc. Marin. de Scop. Reip. Pol. f. 362. 370. &c.* Obiit A. MDCXLIIX. Uxores habuit Cæciliam Renatam Ferdinandi II. Imper. Filiam Conciliatore P. Valeriano Magno, tum Aloyſiam Mariam Caroli Gonzagæ Mantuani Ducis Filiam ac Nivernenſis Ducatus in Gallia heredem: De cujus matrimonii commodis in Galliam redundantibus V. *Miniſter. Cardin. Mazarin. L. II. c. III.* Eademq; poſtea Fratri Succeſſoriq; ejus Joh. Caſimiro nupſit, una Fœmina duobus fratribus, quemadmodum antea duæ Sorores uni viro, Regio ipſorum Parenti.

Johannes Caſimirus ante Regnum ſuſceptum A. MDCXXXIIX. cum peregrinationis cauſa Genua in Hiſpaniam tenderet & juxta Marſiliam in litus Gallicum exſcendisſet, à Præfecto Arcis maritimæ detentus ac in cuſtodiam datus fuit, totumq; prope biennium in ea conſumſit. A. MDCXLIII. Societati Jeſu Rege Fratre inconſulto ſe addixit; Sed biennio probationis

more illius Religionis finito, cum perseverantiam in illo statu profiteri vellet, Innocentius X. Papa non permisit, utque speciosiori titulo propositum illud commutaretur, cum An. MDCXLVI. Cardinalem Ecclesiæ Romanæ renunciavit. *Piasec. ad A. MDCXXXIIX.* Rex deinde constitutus Regnum tenuit usq; ad A. MDCLXIIX. qvo post confectum Bellum Cosacicum & Svedicum idem abdicavit, motus crebra infelicitate, quæ Poloniam sub regimine suo afflixerat, ingravescentem præterea ætatem & vires nimium enervatas causatus qualia & Carolus V. præcedenti seculo obtendit quæ fusius deducta vid. apud *Wilhelmum Godelevæum de abdicatione Caroli V. Imperatoris P. V. Polit. Imper. Goldasti p. 578.* Conf. *supr. cap. I. §. VII.* Pertinebitq; huc Physicorum placitum, ut ita instituatur Juventus & ætas virilis, ut Senectuti nova solatia relinquantur; Illudq; ante omnia Spiritibus gratum esse, ut progressus continuo fiat in benignius. Solaminum verò præcipuum esse otium moderatum, & Senes honoratos sibi ipsis inferre manus, qui in otium non secedant; Secessum præterea instituendum esse, antequam corpus omnino confectum sit & morbidum. In hujusmodi corporibus enim mutationem licet in benignius etiam mortem accelerare. Vid. *Verulam. Historia Vitæ & Mortis Tit. de operatione super Spiritus* ut maneant juveniles & reviresçant num. XCVI. Polonos interim abdicationem hanc haut perinde æquo animo tulisse ex Pactis conventis seu Capitulatione Michaelis Regis apparuit, qvibus Articulus insertus. quo Regem pro se & Successoribus suis de non abdicando Regno cavere oportuit, eundemque pro perpetua Lege habendum voluere: Quem tamen iterum omitti hodiernus Rex Johannes rogavit. Obiit Niverniæ d. VI. Decembr An. MDCLXXII. corpusque in Poloniam perductum An. MDCLXXVI Mens. Febr. sepultum fuit.

Inde *Michael Wisnovecius* Regno admotus fuit, electus Ann. MDCLXIX. d. IX. Junii & Festo Michaelis ejusdem anni coronatus A. MDLXX. Eleonoram Austriacam sibi matrimonio junxit. Familia ducta à Corybuto Jagellonis Fratre, qui in Baptismo Græci ritus nomen Demetrii assumsit. Parens fuit Michael Jeremias Dux Wisnovecius, Mater *Griselda Constantia* Zamosciæ tunc vivens; Avus Michael Wisnovecius, qui durantibus Moldavico Walachicis motibus A. MDCXIV. Moldaviam ac Walachiam propriis viribus defendit. Inter Majores fuit *Demetrius Dux Wisnovecius* circa An. MD. qui cum à Walachis deceptus ad vincula Turcica deductus esset, jubente

jubente Selimo Imp. Turcico, ex unco ferreo, lentæ mortis in tractibus istis genere, suspensus fuit. In quo cum vitam aliquamdiu tolerasset, gratiam sibi fieri petiit, ut militari morte data Pharetra sua cum manipulo Sagittarum liceret perire; Quam cum accepisset, intorsit, Sagittisq; emissis præcipuos Turcas examinavit, una Sagitta ad cervicem reposita. Quæ res cum ad Selimum perferretur, illico fertur advenisse, miratus Demetrium adhuc vigoris aliquid in exhausto corpore hærere. Sed ille sepositam sagittam Pharetræ statim applicans, eam in Tyrannum direxit, Viribus tamen jam vacillantibus: Unde commotus Selimus illico Sagittarios jussit ipsum telis conficere. Quæ recenset *Stanislaus à Sternberg* Temberski in *Chronolog. Palmitis Corybutei.* Obiit Anno Christi MDCLXXIII. die XXXI. Octobr. St. Vet. extinctus sangvinis profluvio ex ore ac per secessum manante: Cujus causam in adamantino pulvere ab inimica manu ipsi præbito recubuisse nonnulli suspicati sunt. Neque insulse eò respexit, quisquis fuit, qui argumento à preciosa morte Sanctorum sumpto in mortem hanc subtili æquivocatione lusit.

Si preciosa est mors Sanctorum,
Vere Michael Rex Poloniæ
Sanctos inter primarios numerandus est;
Mors enim ipsius fuit preciosissima.
Quis non preciosam mortem existimet,
Quæ Adamantibus comparata est? &c.

Secutus *Johannes III.* è *Sobieskiorum* familia, antea Præfectus Armorum Generalis, sub cujus ductu Poloni ipsa proxima ab emortuali Die Michaelis insignem à Turcis ad Chocimum victoriam abstulerunt. Electus fuit d. XX. Maj. An. MDCLXXIV. Coronatus d. II Febr. An MDCLXXVI. cum die præcedenti more in Polonia solito sepultura Regum Michaelis & Joh. Casimiri celebrata fuisset.

III.

Inter singularia quæ de Regibus Poloniæ observari merentur reponendum. I. *Complures eorum ex tenuibus initiis & inspemato ad Thronum Regium ascendisse.* Exempla requirenda in Lesco I. seu Premislo, tunc Lesco II, post in Piasto: Ipsumq; ultimo defunctum Regem Michaelem tenuior, si non ortus, certe fortuna attigit.

II. *Plerasq; Regum Polonicorum periodos durabiles non fuisse* tot extinctæ

familiæ facile indicabunt, cũ in aliis Regnis vix plures tribꝰ aut quatuor familiis intra proximos mille annos numerare licuerit; Sed totidem in Polonia, ne antiqviores repetamus, (numerant autem ferme quindecim periodos) ferme intra centum annos extiterunt. In Sigismundo Augusto A. MDCLXXIII. defiit familia Jagellonica: Mox Henr. Valesius, qui novam periodum auſpicari potuiſſet, raro exemplo Regnum deſeruit; At ſi etiam in Regno ſubſtitiſſet, nihilominus improles futurus; Namq; & Regnum Galliæ ideo, quia prole deſtituebatur ad Henricum IV. devolutum fuit. Poſtea Stephanus Batori itidem potuiſſet novam periodum auſpicari, ſed ipſa conditione, qua Regnum acquiſivit, ſpem illam præcidit, quippe cujus vi ipſi ducenda erat Anna Sigismundi Soror, virgo ſexagenaria, ac proinde ad ſpem prolis inepta, qua de re §. præc. dictum. Rurſus Sigismundus Johannis Svediæ Regis Filius in flore ætatis Regnum ſuſcepit, ac numeroſa prole ex duabus ſororibus Auſtriacis, Anna & Conſtantia, ſuccesſive auctus novam periodum ſtabilire viſus fuit; Sed & hæc periodus in filiis expiravit, Vladislao ac Johanne Caſimiro ſine prole decedentibus; Nec disſimilia fata Michaelis Wiſnovicii, quæ Orbi adhuc notisſima ſunt.

III. *Reges Electionis beneficio, non hereditario jure ſuccedunt*; Tale enim ſuccedendi genus Libertati Polonicæ maxime convenit, atq; adhuc A. MDCLXII. ſingulari conſtitutione in Comitiis Varſavienſibus confirmatum fuit: *Jura omnia & conſtitutiones* pro libera Electione conſervanda *à Sereniſſimis Regibus, Anteceſſoribus noſtris, Republ. & nobismet ipſis conſtitutas & pactis conſultis confirmatas in omnibus punctis ex paterno erga Rempub. amore reaſſumimus; Omnes vero, ſi aliquæ moderno tempore praceſſerunt, tranſactiones ſeu ſcripta, cum quocunq; & qualiacunq; tam in Corona, quam in Lithuania, vigore præſentis conſtitutionis, in perpetuum abjicimus & abrogamus, ita ut neq; Reip. nec cuicunq; privato præjudicare, aut nocere unquam posſint.*

IV. Interim, quantumvis libere Rex eligatur, more antiquo tamen receptum, Rege defuncto proximos ſangvine non præteriri, ob memoriam benefactorum ab Anteceſſoribus perceptorum. Ideo cum Electio Vladislai poſt obitum Sigismundi III. agitaretur, Firleus Epiſcopus Premislienſis ſingulari oratione propoſuit: *Qvod quantumvis iſti clariſſimæ liberæque genti Reges non dominentur, ſed præſint, nec naſcantur, ſed per libera Ordinum ſuffragia eligantur, innatum tamen ei fuiſſe*

isse semper talem erga Regium Sangvinem observantiam, ut nunquam prolem superstitem Regiam in eligendo novo Rege praeterierit, immo eam semper omnibus aliis competitoribus praetulerit: Cui non dissimili argumento ab Archiepiscopo Gnesnensi nomine Senatus responsum; *Ordinem istum Regis Sigismundi III. inclytæ memoriæ gloriosa facinora toto orbe celeberrima atq; notissima & cumprimis Serenissimi Principis Vladislai in hanc Remp. insignia merita diffiteri non posse: Patrium quoque morem colendi Regiam progeniem non ignorare, eumq; seqvi velle, tanto magis qvod Parentum virtutes in filiis agnoscat, speretq; istos vestigia illorum imitaturos. Cæterum cum præscriptus Legibus hujus Regni Electionis Regis modus exposcat, ut non nisi collatis suffragiis unanimi consensu de sufficiendo Rege Ordines decernant, ista necessario præcedere debere: In eis tamen Dignitatis Serenissimi Vladislai Principis, intercessionisq; Serenissimorum Principum æqvam rationem habendam fore.* Piasec. ad A. MDCXXXII.

V. Nec eliguntur Reges, nisi suffragiis singulorum & nemine contradicente: Quæ res tamen cum incommodis sæpe non caruerit, de modo eligendi cogitatum fuit, an Electio universis necessario & non selectis è Nobilitate potius committi deberet? Id quod sub Johanne Casimiro inprimis post Bellum Svedicum operose paratum, sed tanquam inimicum Libertati Reip. rejectum fuit, agnitumq; nullam humani ingenii viribus excogitari posse rationem, nisi simul stabilis facilisq; formato ad Dominationis appetitū Principi superstruatur gradus ad enitendum in absoluti Dominii fastigium. Præterea nec eligi fas est, nisi obitum Regis, ne mancipentur vota. Ideo Sigismundum III. legimus recepisse se nunquam de Successore Regni traditurum inscia & non consentiente Republica. *Piasec. ad An. MDXCII.* Et cum in Comitiis Torunienfibus A. MDCXXVI. unus è Senatoribus gravioribus injecisset mentionem, ut in tam periculoso statu suo Resp. Regni successorem designaret: Exhorruerunt omnes & fremitu concitato ad pœnas Legum deposcere auctorem volebant, nisi difficilioris temporis rationes silentio potius tunc illam indignationem premere coegissent. *Piasec. ad A. MDCXXVI.*

VI. *Reges insuper alienigenas constitui* singulari antehac Lege, certe consvetudine observatum fuit: *Ne quis Piastus (h. e. nativus) eligeretur.* Ob causam, ut videtur nullam aliam, quam ad factiones cohibendas: Ideo cum tempore Sigismundi III. Quæstio ista moveretur, an eligendus esset Rex nativus, si quando eligeretur? Stanislaus qvidam

Stadnicki,respondiſſe legitur: *Se vereri ne tali via ad Regiam dignitatem patefacta Auriga quoq; ſuus ageret Piaſtum, ac Regnum affectaret, ap. Piaſec. ad An. MDXCII.* Et cum tempore Interregni poſt mortem Sigismundi Auguſti de Rege indigena mentio injecta fuiſſet, Johannes Zamoſcius conſilia ejusmodi ſubtiliter eluſit: Quoniam enim exterorum Principum Oratoribus abſentibus ad dicendas de Rege ſententias decurreretur,æqvum eſſe monebat, ut abeſſent quoq; cives, qui Regnum peterent. Ita cum nemo petitorem Regni ſe palam fateri ob verecundiam & invidiæ metum auderet, omnis de indigena Rege eligendo deliberatio ſponte ſua concidit. *Max. Fredro de Reb. Geſt. Polon. ſub Henric. Valeſio fol. 101.* Noſtris temporibus tamen huic rei derogatum fuit, jam altero Rege intra ſeptennium Piaſto conſtituto. Maleq; conſultum fuiſſe Poloniæ per iſtud Principium egregie oſtendit auctor Cenſuræ Candidatorum Sceptri Polonici An. MDCLXIX. editæ, cujus rationes excerpſimus in *Med. Polit. Diſſ. XIX. Theſ. IIX.* Et jamdudum id obſervatum fuit à prudentioribus Poloniæ Scriptoribus, ex quibus hæc ſunt Piaſecii hac de re verba ad Ann. MDLXXXIV. f. 59. *Invidentiæ autem vitio invicem exercendo populi iſti, maxime circa Electionem Regis ſui adeo indulgent, quod propterea dignitatem Regalem, qua nulla uſpiam eſt ſublimior, malunt transferre ad alienigenas, & nomini Polono forte iniquiores, poſthabitis (non ſine ignominia iſta) generis & ſangvinis ſui viris Imperio paribus, ut nunquam in iſta gente deſunt: Omnino naturæ & rectæ rationis ſenſum exuunt, immo & Divinæ Legis, ac Civilium, Politicarumq; diſciplinarum univerſa inſtituta in hoc evertunt, cum & Lex Divina* Deut. VI.17. *diſertis verbis alienigenam Regem eligi prohibeat. Eccleſiaſticus vero clare monet:* Admitte ad te alienigenam, & ſubvertet te. *Ac concordibus ſententiis omnes Politiæ conclamant diverſarum nationum ingenia difficile convenire, & ex morum diverſitate factorum diſcordiam promanare, atq; communiter externos nullo amore in Remp. duci, ſed quod ſibi commodum eſt facere, & prædam in ſuum ſinum conferre, hocq; unicum maximè curare, ut accepta libera Regna, ſuis proſapiis hæreditaria faciant, vel earum robur in fulciendis propriis patrimoniis enervent &c. In Principe etiam præcipue requiri nemo negabit, ut Remp. norit, nec protinus ejus ſtatum, ad alienæ ſibi congenitæ & cognitæ normam immutet. Et pro Colophone libet hic apponere verba Philippi Cominæi, rationum Politici ſtatus inveſtigatoris ſolertiſſimi.* Vix ulla eſt

(*inqvit*

(*inquit ille*) natio, quæ ferat Imperium peregrinum: Galli certè non ferrent, & ubicunq; populus eſt aliqua mediocri potentia, videmus eum ferè ab indigenis gubernari: *Et poſt pauca*: Nam etiam ut Princeps aliquis externus bene rem gerat, & commode gubernet, tamen quia moribus & genio differt, nec eam erga populum repræſentare poteſt benevolentiam, ac ſi eſſet indigena, facile oriuntur diſſenſionum occaſiones. Itaq; fit, ut ille, quo Principatum ad ſe delatum, ſuaſque fortunas tueatur, aliunde milites & copias abducat; Eorumq; ſe præſidiis muniat, qui beneficiis deinde ſingulariter ab eo & honoribus aucti magnum multitudinis invidiam & odium in ſe concitant; *Hæc ille. Infinitum eſſet recenſere ſingula, non ſolum ex arcanis Politicæ diſciplinæ, ſed ex rerum uſu à ſæculis continuis experimentis ſagaciſſimorum ingeniorum collecta argumenta, quibus concludunt cuilibet Reipub. infauſtum & noxium eſſe alienigenæ Principis Dominatum. Ac nonniſi iſtis edocti æque Chriſtiani, & cultiores moribus populi, ac etiam Barbari, proprii ſanguinis & gentis (ut facile videre licet) habent Principes: Soli Poloni contra naturalem ad ſanguinem proprium propenſionem, & contra communem omnibus gentibus opinionem, non tantum alienigenam excluſis nativis ad Regnum admittunt, ſed quibuslibet ſine diſcrimine petendam eam dignitatem exponunt, ut etiam Tartari Principis ambientis hoc Regnum Legati in Comitiis Electionis Regis Henrici fuerint admiſſi & auditi.* Hæc Piaſecius.

VI. *Jus Regis Poloniæ* hoc fere: Ut præſit Regno ſummo contentus Dignitatis gradu & cenſu fiſci ſui à primordiis Regni præfinito, quem minuere vel augere lege prohibetur, talis tamen eſt, ut ad ſumptus Aulæ Regiæ & munificentiam quantumvis excelſi animi Principe dignam abunde ſufficiat. In publicis functionibus tanquam ſupremus meritorum cujusque & virtutum arbiter, omnes in Repub. Magiſtratuum officiorum titulos ſolus confert: Eccleſiaſtici quoque Epiſcopatus, qui in illo Regno ſunt opulentiores, Abbatias & alios Dignitatum in Eccleſiis Pontificialibus potiores gradus nonniſi favore Regis adeunt. Et in eo Regiæ autoritatis nervus conſiſtit: Studia enim eorum, quos Rex promovet, ſibi mancipat & aliorum, qui illos honores appetunt, ad obſequium ſuum allicit; Ac ita non vi, ſed lento ſvaviq; flexu animos omnium ad partes ſuas inclinat. In vitam aut perſonam & facultates nobilium poteſtatem nullam habet, & etiamſi manifeſte delinquentem præter paucisſimos recentis criminis caſus, vel niſi jure con-

convictum, detinere vel carceri tradere non poteſt. Sed omnis poteſtas de criminibus cognoſcendi & pro eis pœnas irrogandi, vel controverſias civiles diſcernendi reſidet penes judices in quavis provincia ad hoc ipſum deſtinatos: Qui etiam ne metas excedant juſtitiæ ſeverioribus Legibus ſunt circumſcripti. Attrociora tantum crimina & cauſas quasdam graviores in Comitiis Generalibus Regni Rex cognoſcit, ſed nonniſi ex ſententia Senatorum decernit. Tributa nulla imponere valet Rex, niſi quæ Ordines Regni unanimi conſenſu concedunt, & ex eis collectis in Regis privatum commodum nihil cedit, verum per Quæſtores publicos ad uſum, ad quem ſunt inſtituta applicantur. *Piaſec. ſæpe cit. p. 50.* Sunt tamen & horum cancelli, quibus egredi Regi fas non eſſe putant: Quales: Quod non licet peregrino munus conferre: Quod Comitiis Jedlinenſibus & Varſavienſibus confirmatum teſtantur *Cromerus L. XIX. & Fredro de Geſt. Polon. ſub Henr. fol. 81.* Nec dignitates officiaq; publica ſine conſenſu conferri fas eſt oriundis Regio ſangvine: Ne potentiam quærant intra Rempublicam. Sic Sigismundum III. Epiſcopatum Warmienſem Johanni Alberto Filio contuliſſe ſcribit *Piaſecius contra Leges Regni, quæ hujusmodi dignitatibus & præfecturis arcent illuſtri & Regio ſangvine natos.* Nec in poteſtate Regiæ domus eſt quærere intra Regum hereditarias terras ob cauſam modo dictam. Ideo cum Conſtantia Regina Comitatum Ziewiecenſem emiſſet, Lege An. MDCXXXI. in Comitiis Varſavienſibus cautum fuit: *Ne Bona Nobilium Terreſtria alius, quam Nobilis* & æqualiter juri & pœnæ cum aliis Nobilibus ſubjacens (nempe qui non ſit Regii Sanguinis, nomine iſto honoris cauſa ſuppreſſo) emptionis, hypothecæ, ſeu alio quovis titulo acquirere posſit, Ziewiecenſem Comitatum cuivis Nobili redimere liceret, isq; interea per Nobilem aliquem adminiſtraretur. *Piaſ. f. 421.* Sed ſub hodierno Rege id exceptionem videtur paſſum fuiſſe, in cujus manu ſunt fortalitia, Putzke in Borusſia, Stocklovia in Rusſia, & Kriemernicium in medio Regni inter Lublinum & Sendomiriam, quod ſimul cæteris Bonis Firleanis ſibi comparavit M. Aprili An. MDCLXXIIX.

IV.

Incrementa Regni Polonici hic modis conſtitere. I. Lithuania unita ipſi à Vladislao Jagellone, qvi ſuſcepta Religione Chriſtiana & conſummato cum Regina Hedwige conjugio, ut parem Polonis tam præclari beneficii redderet gratiam, eam Poloniæ Regno ſempiterno Jure adjunxit. Diploma hujus Unioni-

Unionis extat in *Herbuti Stat. Polon. p. 524. & seqq.* Estqve tenor ejus, qvi huc facere possit, ferè talis: *Nos Vladislaus Dei gratia Rex Poloniæ, nec non Terrarum Cracoviæ, Sendomiriæ, Siradiæ, Lanciciæ, Cujoviæ, Litwaniæ Princeps supremus: Pomeraniæ Russiæq; Dominus & hæres &c. Et Alexander, alias Witowdus, Magnus Dux Litwaniæ nec non terrarum Russiæ Dominus & hæres &c. Significamus tenore præsentium, qvibus expedit, universis præsentibus & futuris, præsertim noticiam habituris &c. Et primo, qvamvis eo tempore, qvo almo Spiritu inspirante, fidei Catholicæ recepta & cognita claritate, Coronam Regni Poloniæ assumpsimus pro Christianæ Religionis incremento & bono Statu & commodo terrarum nostrarum Litwaniæ prædictarum, ipsas & cum Terris ac Dominiis ipsis Subjectis & connexis præfato Regno nostro Poloniæ appropriavimus, incorporavimus, conjunximus, univimus, adjunximus, confœderavimus, de consensu unanimi nostro & aliorum fratrum nostrorum; Et omnium Baronum, Nobilium, Procerum & Boyarorum ejusdem Terræ Litwaniæ voluntate accedente & assensu. Volentes tamen terras prædictas Litwaniæ propter hostiles insultus & insidias Cruciferorum & eis adhærentium, ac aliorum quorumcunq; inimicorum, qui præfatas terras Litwaniæ & Regnum Poloniæ demoliri nituntur & in ipsarum destructionem machinantur, in certitudine, securitate & tutela melioribus reponere & eis perpetuum commodum procurare, easdem Terras, qvas semper cum pleno Dominio ac jure mero & mixto hactenus habuimus & habemus, usq; modo à progenitoribus nostris & ordine genituræ, tanqvam Domini legitimi, Baronum, Nobilium, Boyarorum voluntate, ratihabitione & consensu adhibitis, prædicto Regno Poloniæ iterum incorporamus, inviscera mus, appropriamus, conjungimus, adjungimus, confœderamus & perpetuo annectimus: Decernentes ipsas cum omnibus earum Dominiis, Terris, Ducatibus, Principatibus, Districtibus, Proprietatibus, omnique jure mero & mixto Coronæ Regni Poloniæ perpetuis temporibus irrevocabiliter & irrefragabiliter semper esse unitas &c.* Actum in oppido Hrodlo *circa Flumen Bug in Parlamento seu congregatione Generali die secundâ Mensis Octobris: Sub Anno Domini Millesimo, Quadringentesimo tredecimo:* Idemq; peculiari Diplomate Proceres Lithuaniæ perscripserunt, qvod emissum Ann. MCCCCI. extat ap. *Herbut. pag. 529.* Denuoque confirmarunt tempore Johannis Alberti An. MCCCCXCIV. apud *Herbut. p. 532.* Similiter Terra Drohiciensis, & Districtus Bielscensis

& Mielnicensis Juri Polonico ascripti *apud eundem Herbut. pag. 536. & seqq.*

II. Prussiam Teutonici Equites diu tenuerant: Cum vero lites eo nomine cum Regibus Poloniæ alere cogerentur, tandem cladibus aliquot fatigati Casimiro Sigismundi I. Parenti fidem dedere. Sed cum Albertus Brandenburgicus Sigismundi ex Sorore Nepos & Ordinis Magister Antecessorum jurejurando stare nollet, rursus gravi bello se implicuit, & tandem frustra expectatis à Cæsare auxiliis, pace cum Avunculo contracta occasionem sibi consulendi sumsit, & ex ordinis Magistro à Polono, cujus clientelæ se commiserat, Prussiæ Dux creatus, ejusdem partem, quæ Ducalis dicta, in feudum ab eo accepit: Quo Feudi jure tamen Sereniss. Elector Brandenb. hodiernus An. MDCLVII. *Transactione Velaviensi* absolutus fuit, ipsiq; absolutum in Ducalem Prussiam Imperium à Polonis decretum: *Ducatum PRUSSIÆ iis finibus circumscriptum, quibus Serenissimus Elector illum olim Jure* Feudi, *ante hoc bellum exortum possidebat, ipse deinceps & descendentes omnes, donec quisquam supererit ex descendentibus masculis suæ Serenitatis Electoralis, jure supremi dominii cum summa atq; absoluta potestate sibi habebunt, possidebunt, regentq; sine omnibus antehac præstitis oneribus. Art. Vel. IV.*

III. *Livoniam* haud dispar conditio mansit. Nam quemadmodum Sigismundus non inutili consilio abolito Ordine Teutonico Prussiam perpetuis bellis cum Polonis hactenus conflictatam juris Polonici fecerat; Sic & Sigismundus Augustus Paternum exemplum secutus Teutonico in Livonia Ordine extincto Livoniam Regno Poloniæ sociavit; Gothardum Ketlerum v. postremum ordinis Magistrum, quod ille summum Jus Magistri in Livonia Poloniæ cesserat, Curlandiæ ac Semigalliæ provincias Ducatus, sed fiduciario Titulo commisit.

IV. Amplitudinem Jurisdictionis Polonicæ versus Orientem *Piasecius* hanc designat: Qvicquid Regionis inter Danastum seu Tyram, Hippanimq; & Boristhenem fluvium continetur, id totum usque ad litora ipsa *Ponti* Euxini censeri Juris *Regni* Poloniæ, ex pactis Solymanni Turcarum Imperatoris, qui etiam caverit, ut habitatores Bialogrodiæ, quæ est in adversa ripa Tyræ ex lacu Ovidii in Pontum Euxinum influentis, si vellent ultra alteram ejusdem Tyræ ripam ditionis Polonicæ uti pascuis, solverent Regi Poloniæ tributum, seu precium istorum pascuorum. Non nisi tamen ad XX. milliaria Germanica latè protenditur illa ultimi litoris ora inter Bialo-

Bialogrodiam & Oczakoviam Turcica Præsidia Maritima, quæ concludunt intermedia litora Polonica contingentia Pontum Euxinum: Ubi præsertim in faucibus Tyræ paulo superius versus Thehina fuisse portum quendam Polonicum Caczubey dictum, è quo frumenta Constantinopolim, dum ea adhuc esset in potestate Christianorum, petita fuerint, testatur *Cromer L. XIIX. Histor.* ac hucusq; vicus ille retinet eandem Denominationem, & totis illis litoribus infra Mohiloviam apparent rudera insignia Civitatum & Arcium. Sed adversis suis aquis fluvii illi Tyras, Hippanis & Boristhenes occasum & septentrionem versus latissimas terras complexi eas omnes cum fontibus suis Poloniæ attribuunt. Ac ultra Boristhenem intervallo duorum, alicubi trium dierum itinere versus Tanaim fluvium & Moscoviam Regiones protensæ Regni Poloniæ sunt propriæ. Ultra Tyram autem meridiem versus est Moldavia etiam socialis Regno Poloniæ, sed Turcæ tributaria. *Chron. pag. 44.* Sed his per Bella Turcica magnopere derogatum, nec quicqvam fere è remotioribus istis locis Polonis reliqvum præter Bialoczerkiam, & Powlociam, quæ ipsa tamen etiam Fortalitiis Turcicis & Russicis circumdata, adeoq; minori usu sunt.

Extant etiam querelæ Polonorum de amissa Silesia, Jure item suo ad Russicas ac Moscoviticas ditiones; Singularibusq; dissertationibus expositæ prostant apud *Lubienski Opp. fol. 159. & seqq.* Sed & hæ per varia pacta & Transactiones fere desierunt: Insignisq; sententia est, qua dissertationem de Rebus Silesiacis concludit Lubienskius, in omnibus hujusmodi controversiis ac prætensionibus probe probeq; observanda: *Hæc quæ à me allata sunt, non dicta idcirco putes, quasi classicum canere velim & Polonos meos ad jus armis recuperandum incitare &c. Paci publicæ à nobis consulitur & ubi arma nostra exerceamus, satis superq; nobis est. Non temere Poloni in Christianos stringunt gladios, Barbaris undiq; cincti nationibus, quas virtute & sanguine suo arcent, ne totis agminibus in Europam se effundant.*

V.

De Negotiis Poloniæ cum Svedis actum *c. VI.* cum Russis *c. VII.* An fuerit tributaria Imperio nostro ex parte dictum præc. §. II. Tataris circa An. MCCXLII. simul Hungaria & Bohemia cervicem submisit, cæso ad Lignicium Henrico Duce, & cum eo totius Nobilitatis Polonicæ flore ad internecionem profligato, paucis admodum relictis, qui vel ante prælium inter silvas se abdiderant, vel certe è prælio fuga evaserant: Cui deva-

 stationi

ſtationi & cauſam tribuunt evocatorum in Germaniam Polonorũ *Nam cum illi Polonis in agro colendo ſagaciores & multo diligentiores ſint, eos majores noſtri ad rem agrariam conſtituendam evocarunt, tribuendo etiam iisdem villarum & agrorum locatoribus jurisdictionem, quo rem familiarem curando agros colonis dividerent, cenſum ab eis exigerent, juſticiam cooptatis ſibi ex villarum incolis Scabinis adminiſtrarent.* Lubienski *Reſp. ad Proteſt. Nobil. Poſnan. &c. f. 208.* Iisdẽ, vel certe nomine aut origine affinib9 Crimenſib9 poſthac quoq; tributa vel poti9 Donativa Annua ſoluta: Quorũ uſus inde proceſſerat, quod Reges Poloniæ olim, cum graviora bella contra Germanos & Cruciferos gererent, copias Tatarorum auxiliares advocare ſolerent, & quo eas promptiores ad omnes caſus haberent, Stipendium annuum ſeu honorarium ipſis conceſſerunt, quod duobus millibus veſtium ex pellibus agnorum conſutarum, ac mediocri copia pannorum laneorum Anglicorum conſtabat æſtimatione decem millium numorum aureorum, ſeu Florenorum in Polonia uſitatorum. Sed ex quo tali opera eorum Polonia non amplius indiguit, vel etiam quod illi eam præſtare non posſint, Turcis jam ſubjecti, & ipſis ſolis militare coacti, vix aliquando petentibus conceſſa ſunt, niſi quandoq; difficiliori Reip. tempore, ut ita deliniti à latrociniis populationibusque confinium retineantur; Et jam tum Stephanus Rex Legatos ipſorum contumelioſe eapropter habuit, petentibusque conſveta Donativa, ſe tributarium tali Beſtiæ nunquam fore reſpondit & vacuos dimiſit. *Piaſecius Chron. pag. 53.* Sub Sigismundo III. deinde illa impune graſſandi conſvetudo ipſorum ſeverius coercita, objectis novis coloniis & munitis freqventisſimis oppidis. *Lubiensk. Or. de Sigism. f. 492.* Deniq; & ſub Vladislao An. MDCXXXVII. parte eorundem potiundi occaſio oblata, cum Cantimirus Murza Bellator famoſus, eoque ſemper inviſus Principibus Tataricis, ne iſtis ſubeſſet, ſimul aliis Tataricis Ducibus in campos *Budziaki* prope Bialogrodum, Tchinam, Kiliam ac Moldaviæ Terras ſitos concesſiſſet ac ab Imp. Turcico evocatus ſtrangulari cæteriq; in Cherſoneſum Tauricam remeare jusſi eſſent. Duces iſti enim ſocii Cantamiri, cum & Turcarum, qui Cantimirum deceperant, blandis promisſis non fiderent, & Chamum ſibi offenſum timerent, confugerant ad Præfectum ſupremum militiæ, aliosq; Proceres Poloniæ illorum confinium cuſtodes, offerendo defectionem à Chamo & Turcis & ſubjectionem Regno Poloniæ, dum modo ipſis ſedes aliqua asſignaretur, ſeu ſi perſiſterent incolere illos campos Budziaki, con-

tra

tra Turcam. Chamumq; auxilia eis darentur *Quæ petitio in alia ordinatiori Republica non ingrata fuisset, & attulisset commoda ingentia, sed hic oscitanter semper consilia tunc usq; obtorpuerant.* Piasecius *ad A. XXXVII. f. 498.* Et Bassa Siliſtriæ quidem paulo poſt Bialogrodiam veniens Murzis hiſce permiſit, ut remanerent in iſtis campis, dum modo quieti viverent, at nihilominus, cum jam ſecuri eſſent, tredecim inſigniores eorum necari curavit. Tatari vero poſthac Coſacorum motibus, ipſiq; Bello Turcico tum ſpe queſtus ex captivis faciendi, tum juſſu Imperatoris Turcici pertinacius adhærentes gravisſimis cladibus Poloniam afflixerunt: Quibus tandem effectum, ut Pace cum Turcis facta An. MDCLXXII. penſionem annuam veteri multo graviorem XXIIM. Imperialium de novo ipſis promitti oportuerit, ea tamen Lege, nequi Tataricorum populorum Poloniam unquam infeſtarent. Unum idemq; inſigne exemplum grati animi à Tatarico Principe in Johannem Caſimirum Regem Poloniæ editum paulo inferius in recenſione motuum Coſacicorum exhibebitur.

II. *In Daniam* tempore Boleslai Cruoviſti circa An. MCXXIV. penetraſſe eaque potitos fuiſſe *Cromerus* autor eſt *L. V. p. 184* Fuiſſeque cauſam ejus Petrum quendam Danum, Patre Wilhelmo uno è Proceribus Henrici Regis Daniæ prognatum, qui Boleslaum in vindictam patrati ab Abele Fratres Regio in Henricum Regem parricidii animaverit; Et Boleslaum Abelem ejeciſſe, Danisq; copiam feciſſe novum Regem, quem vellent, eligendi. Confer *Matth. à Michou L. III. XIV. Gvagnin. Chron. p. 350. Herbut. L. IV. IX.* Danorum Chronica tamen rem hanc fere ignorant, teſtanturq; Parricidium Abelis in Henricum ſ. Ericum demum A. MCCLI. admiſſum. Unde Pontanus cum Hiſtoriam è Polonorum Annalibus recenſuiſſet: *Cum iſta,* ſubjicit, *Boleslao III. cui Cruoviſto cognomen fuit, quiq; A. MCXXXIV, i. integro plus ſeculo, antequam ad Regnum promoveretur, immo natus eſſet Abelus, in fata conceſſerat, attribuant, quomodo ad hos annus MCCL. aut res Abelis pertineant non video: Niſi res & tempora hic eſſe confuſa ac veris falſa commixta dicamus. Danici Annales nihil ejusmodi vel iſto, aut alio etiam tempore accidisſe commemorant. Sileſiorum interim Hiſtoria mentionem injicit Petri Duvini Dani, cujus Parens Guilelmus fuerit, mortui ſub A. MCXLIX.* Rer. Dan. L. VII. p. 319.

III. Cum *Auſtriacis* controverſatum fuit, quod in ſpem Regni capi-

endi aliquando erecti, nec tamen admissi fuerint: Polonis futurum dominium ipsorum in suspicionem evertendæ libertatis suæ trahentibus: *Piasec. pag. 60*. Quo intuitu & connubia Austriaca nunquam contradictione caruerunt suspicantium, conjunctionem ejusmodi fore pignus occultioris alicujus vinculi, quod mercede libertatis Polonicæ soceris veniret: *Idem p. 92.* Sed Scriptor Germanis iniqvus si sinistre de scopo eorum judicet, quid mirum est? Idemq; ab aliis factitatam, non dissimili animo. *Franc. Marinium c. IV.* Libri sui id ipsum profitentem juste repulit *Anonymus Scriptor Lib. de Scop. Reip. Polon. p. 93. & seqq.* Itaq; Maximilianum II Imp. à Zborovianis eligi, eumq; Stephano Batoreo opponi placuit; Neq; dubium erat ipsum Regnum retenturum; Sed nimis longa mora ejus obstaculum posuit: Quæ res tamen sine notabili motu confecta est, Stephano interea sese animose adversæ parti opponente, & Maximiliano medio tempore mortuo. Sed recruduit, cum defuncto Stephano Zboroviani electioni Sigismundi contradicerent, & Maximilianum Archiducem Regem nominarent; Cujus eventus fuit, ut Maximilianus jus suum prosecuturus Poloniam invaserit, sed paulo post, belli alea prælio apud Byczynam commissa, à Zamoyscio victus in manus ejus captivus venerit, quod factum A. MDLXXXIIX Nec liberari potuit, nisi pacta omnis juris in Poloniam ac Tituli Regii renunciatione. Quodq; eodem tempore Comitiis publicis Maximilianus ad Regnum petendum, si quando vacaret, inhabilis, & qui suffragia in eum conferrent infames declarati essent; Imperator Rudolphus in Comitiis Varsaviensibus An. XCI. eo nomine per Legatum suum questus fuit, tanqvam de re toti Domini Austriacæ injuriosissima. *Sed Rex ex consilio Senatus respondere jussit, eam Legem ex occasione Maximiliani latam ad cæteros Austriæ Principes ita demum pertinere, si Maximiliano contra hoc Regnum patrocinarentur.* V. iterum *Pias. p. 74. & 90.*

IV. *Polonia & Hungaria* conjunctæ fuerunt, cum Regnum extinctis Piasti posteris ad Ludovicum Hungariæ Regem deferretur A. MCCCLXX. Sed moriente eo divisæ iterum, Mariâ Ludovici filia majori Hungariam, & Hedwige, quæ Jagelloni nupsit, Poloniam obtinente. Denuo tamen sub filio Jagellonis Vladislao coiêre, quanquam refragante Elizabetha Regis Alberti conjuge, quæ etiam posthumum Alberti Ladislaum vix dum quadrimestrem coronari curavit. V. *Cromer. L. XXI. p. 707. & seq.* Cum vero

vero Vladislaus pugnâ Varnenſi cæſus eſſet,ſingulæ ſeorſim ſibi Reges conſtituerunt, atq; ex eo tempore ſeparatæ manſerunt.

V.

Motus Coſacorum internis disſidiis propiores ſunt, quam ut externis negociis accenſeantur: *Coſaci* enim non ſunt gens aliqua propriis Terrarum terminis vel Reip. Statu proprio conſiſtens, ſed tantum ſpecies una ex genere militiæ Polonicæ, tanquam militia Celerum, ſeu Velitum, ſeu levis armaturæ: Quod ſatis exprimit Etymon nominis *Koſaky* dictum à Koſá, quod Latine Capram ſignificat, q. qui agilitate & curioſitate inacceſſa adeundi capris ſimiles ſint. Suntq; omnes ex Provinciis Polonicis oriundi, & illi qui Societatem Coſacam *Z*aporohianam repræſentant maxime ex Provinciis Poloniæ Rusſicis, vicinioribus Cherſoneſo Tauricæ prodeunt, *Zaporohiani* dicti, quod in Inſulis Boriſthenis *Zaporohi* militiæ vacent, atque ibi tranſitus Tauricanorum Tatarorum obſideant. Ipſum Pontum Euxinum infeſtum reddidisſe invaſionibus ſuis atq; Turcis etiam formidabiles fuiſſe prolixe expoſitum ab Hiſtoricis & in his *Piaſecio f. 46.* Sic circa Ann. MDLXXXVI. ab eis præſidium Turcicum Kozlow in Cherſoneſo Taurica expugnatum, petiitque tunc Amurathes Imperator Turcicus à Rege Stephano, ut pacis violatores puniret: Quæ tamen querela ipſius nonniſi capite unius Ducis Coſacorum Johannis Podkowá viri robuſtisſimi, quique inter digitos equorum ſoleas ferreas frangere potuit *T. Demetr. Sulicovio Comment. Rer. Polon. fol. 105.* cæterùm hominis facinoroſi, & jam ante ob incurſionem in Moldaviam factam, aliaque in Rempublicam commiſſa crimina ad pœnam talem damnati, fuit ſopita. Nec Amurathes IV. ſine gravibus querelis tulit pervaſam ab ipſis An. MDCXXV. totam Cherſoneſum Tauricam, occupatamq; in ultima ejus ora ſitam Capham, reſtitutum inſuper à ſe exautoratum Chamum Muhammed Gerei, eundemque, cum Portæ reconciliatus eſſet, poſtea interfectum. Unde & à Polonis coercendi & clade aliqua caſtrorumq; expugnatione, cum arma deponere contumaciter abnuiſſent, caſtigandi fuerunt, donec coram Regiis Delegatis ſubjectionem de novo jurarent & ſe abſtenturos excurſionibus in Ditiones Turcicas pollicerentur. Rurſus An MDCXXXVII. Coſaci Moſcoviæ Tanas Arcem, vulgo Azak ſeu Ozow dictam, apud Oſtium Fluvii Tanais in Paludem Mœotim ac inde in Pontum Euxinum defluentis ſitam expugnarunt, præſidiumq; Turcicum ibi excubans trucidarunt. Quod Turca acer-

acerbius tulit, cum ea Arx fines Imperii sui terminaret, eos custodiret, & Tataros Tauricanos & Petiercios in officio contineret, cohiberetque Moscorum Cosacorum excursiones in illud mare: Coactus tamen fuit eam aliquamdiu in manibus ipsorum relinquere, interturbatus Tatarorum Precopensium motibus. Stephanus Rex eos melioribus Legibus sociavit, & cum ante nulla stabilitate societati suæ providissent, tumultuarie tantum collecti iterumq; pro hibernis per Poloniam ad propria dilapsi, ille CastrumTechtimirovv cum suo Territorio situm ad ripas Boristhenis infra Kijoviam xx Mill. Germ. ipsis attribuit, ubi Consiliorum & Magistratus militaris sedem, armamentarium, ac receptaculum bellicorum apparatuum haberent. A.MDCXXXII. post mortem Sigismundi Regis communitas ipsorum ab Ordinibus Poloniæ petiit ad suffragia ferenda in Electione Novi Regis admitti, ac Religionis Græcæ immunitates salvas conservari. Sed severius responsum tulit quoad suffragia: Cosacos utpote ex plebe collectos nullas partes habere in Consiliis publicis, neque in Electione Regis, quæ soli Senatui ac Ordini Nobilium convenirent: Merita ipsorum autem ac Religionis Græcæ rationes Ordinibus curæ futuras, dummodo ipsi in fide Reipubl. & obsequio Præfecti militiæ generalis persisterent. Secutis temporibus autem, cum Proceres Poloni in ditionibus Kijoviensibus licentiam eorum refrenari oportere apud Regem Senatumq; prædicarent, durius haberi adeoq; pro afflicta in Religione, quam Græcam profitentur, & Statu Civili suo libertate laborare cœperunt. Post A. MDCXXXVII. impensis publicis propugnaculum *Hudak* denominatum apud confluentem Samaræ ac Boristhenis, loco ad eos coercendos maxime opportuno, extructum munitumque; Quod quidem illi primo impedire conati at postea profligati captoq; Pauluco Duce ipsorum ferre coacti fuere. Secuto A. MDCXXXIIX. immunitates quoq; una cum oppido Techtimirovv ipsis abrogatæ. Unde posthac majori cura securitati suæ providerunt, damnisq; multis Regiis copiis illatis securitatem restitutionis privilegiorum iterum quidem impetrarunt, obseqviumq; promiserunt; At nihilominus privilegia hæc in ambiguis Comitiorum deliberationibus manserunt: Unde gravissimi motus posthac secuti, qui inprimis ab A. MDCXLIIX. & sequentibus auspiciis Bogdani Chmielnicii operaq; Russorum ac Tatarorum, accedente Poloniam misere afflixerunt, cæso primum A. MDCXLIIX. d. xxi. Maj. universo exercitu nico captisq; militiæ Ducibus Polocio & Catinovio, mox A. MDCXLIX. alter

altero exercitu in urbe Zbaras obſeſſo, Regeq; ipſo Johanne Caſimiro cum nova militia in auxilium obſeſſorum veniente inter Sboroviam & Zlotſoviam CCCM. militibus circumdato & in tantas anguſtias redacto, ut nulla ſpes Regem nedum exercitum eripiendi ſupereſſet, niſi ipſe Princeps hoſtilis Chamus Tataricus, memoriâ accepti à Vladislao Rege beneficii, progreſſum victoris exercitus inopinato ſtitiſſet. Hic cum Galga, h. Præfectus Generalis militiæ Tataricæ adhuc eſſet, à Polonis captus, à Vladislao vero poſthac, accepto mortis Chami tunc regnantis, à quo ille proximus erat, nuncio ſine lytro dimiſſus fuerat, monueratq; tantum Vladislaus, vellet gratiam hanc ſibi ſuisq; aliquando rependere. Itaq; videns ex edito monte Polonorum periculum, jamque tempus inſtare ratus teſtandi grati animi ſui, receptui cani juſſit, Legatos Pacis nuncios miſit, eoque Regem ac exercitum præſentisſimo periculo eripuit. Sed ab aliis hæc diverſimodis narrantur. Vid. *Bellum Scythico-Coſacicum, ſeu de Conjuratione Tartarorum, Coſacorum & plebis Rusſiæ contra Regnum Poloniæ à Joh. Caſimiro Poloniæ Rege profligata Narratio à Joach. Paſtorio*, & ex eo *Thuld. Hiſt. L. I.* qui Pacem hanc tamẽ ſingulari Dei benignitate factam prædicat. Inter Pacis conditiones erat, ut ſoluta Zbaraſii obſidione abductoq; inde exercitu Chmelnicius in gratiam reciperetur. Sed ille nõ diu ſe in officio continuit, ſed novis motibus Poloniam annis ſequentibꝰ varie concusſit, Coſaciq; ſub eo obedientiam ex ſtatu rerum ſuarum metientes eandem ſæpe exuerunt, ſæpe promiſerunt. A. MDCLIX. d. XII. Maj. iterum fidem jurarunt Regno Poloniæ, ſed dubiam tenuiſſe idem annus vidit, cum nova defectione ad Ruſſos tranſirent; Rurſus deinde Poloniæ conciliati ſunt A. MDCLX. M. Octobri prope Cudnoviam ſeu Czudnovv Civitatem Volhiniæ ulterioris, formatumque inter alia decretum de Moſcis hoſtibus perſequendis; Sed eadem qua ante perſtitiſſe inconſtantia ſecuta in præſens usque tempora comprobarunt. Juramentum quod univerſus exercitus tunc concepit, hac formula conſtitit, quæ forte ad pleniorem noticiam eorum, quæ hactenus diximus, faciet.

Nos Pulkownike (cohortium præfecti) *Zenſcha* (Judices) *Aſſawulen* (*Pentecontarchi*) *Stetniken* (Stationum præfecti) *Aramanne* (decuriones) *cunctusq;* Zaborovienſis *exercitus Majeſtatis Regiæ, noſtro & ſucceſſorum noſtrorum nomine juramus ad Deum Omnipotentem, & ad ſanctam Trinitatem, quod Sereniſſimo & Potentiſſimo* Joanni Caſimiro *Regi* Poloniæ & Svediæ, *Magno Duci* Lithuaniæ, *ejusq; ſucceſſoribus* Poloniæ *Regibus, & Magnis* Lithuaniæ *Ducibus, uti non minus Regno Reiq; publicæ univer-*

sæ Poloniæ, *fideles, benefici, & obedientes, & cum æternum durante obsequio & fide obligati simus & maneamus, eademque opera alienorum Principum, aliorumq; cujuscunq; nominis, sed* Moscopolitani *Cæsaris in primis ditioni ac tutelæ nuncios mittimus, iisq; nos abdicamus in perpetuum, dexteras nostras armaq; contra Majestatem suam Regiam clementissimum Regem ac Dominum nostrum, successores ejus* Poloniæ *Reges, Magnosque* Lithvaniæ *Duces, totumq; Rempublicam, exercitumq; eorum nunquam levaturi aut sumturi sumus, cum Dynastis exteris nullam societatem, nulla consilia inituri, legationes eorum non audituri, neq; ad eos missuri, inconsulto & insciente Rege & Republica, adversus hostes Majestatis Regiæ & Regni* Poloniæ *quoscunq; impigrè ac lubenter valetudinem ac vitam periculis objecturi, tam nostra, quam successorum causa in omne ævum Commissioni* Kudnovianæ, *hesterno die, qui fuit* 17. Octobris *anni hujus 1660. finita & feliciter absoluta per omnia satisfacientes, eamque nec in minimo violantes, ac denique eum, qui has pacis leges rumpere, vel dissidia turbasq; concitare vellet, parvus magnusve sit, statu, conditione, dignitate tam ampla sit, quam velit, non tantum viribus una conjunctis cum universis* Zaporoviensibus *copiis invasuri; sed pro se quisque nostrûm singulatim, ac successorum nostrorum, bello petituri atque persecuturi sumus, tam pro nobis separatim, quam una cum Regiæ Majestatis Regnique* Poloniæ *exercitibus conjunctim; tam sincerè nos verèq; Deus & Sacrosancta* Christi *passio adjuvet, quam nos verè sincereq; hoc Sacramento dicimus.* Quod extat cum cæteris istius temporis actis ap. *Thuld. App. ad P. IV. Histor. p. 258.* Sed nihilominus Russicam iterum tandemq; Turcicam protectionem elegere, Polonosqne postea pace cum Turcis facta privilegia juraq; vetera ipsorum denuo confirmare oportuit. Turcæ interim in A. MDCLXXIX. tractibus Zaporovianis duo fortalitia extruxerunt, quibus cum Ponto Euxino se prohiberi viderent, Sierko Dux ipsorum misso filio suo iterum Polonicam protectionem ambiit.

VII.

Interna dissidia, quæ Poloniam nostro tempore concusserunt, fuere: I. Quæ *Confœderatorum exercitus* movit, ob non soluta stipendia conjunctorum & toto ferè biennio tumultuantium. Cœperunt hi motus A. MDCLXI. Mens. Julio finitiq; sunt eodem Mense A. MDCLXIII. Inter Principales erant Svidersky, quem Marschallum suum nuncupabant, tum Demetrius Wisnovicky & alii ex Nobilitate magnæ authoritatis Viri. De-

fide-

fœderata ipſorum hæc ferebantur I. ut plenariam ſolutionem reſtantis & II. certam asſignationem poſtmodo accipiendi ſtipendii haberent. III. Campi-Ductores tunc præſentes abdicarentur. IV. Novi ſurrogarentur, ita tamen ut munus non perpetuum, ſed ambulatorium eſſet. V. Reditus Eccleſiaſtici contraherentur, & pars eorum in uſum publicum converteretur. VI. Deniq; non niſi bene meritis bona Regia & Staroſtiæ concederentur: Quæ & conventui Warſavienſi circa Octobrem Anni MDCLXI. proponi curaverunt: His in articulis Fœderis ſui adjecere : Se nihil tentaturos contra Regiam Majeſtatem aut Patriam, ſed eos tantum, qui & Rege & Regno abuterentur, neque tam oneraturos bona Nobilium quam Coronæ & Eccleſiaſtica &c. atque A. MDCLXII. Menſe Decembri quidem in tranſactionem aliquam conſenſere, ſed quæ mox iterum rupta fuit, cum ex promisſis ſeptem millionibus, quibus ipſis ſatisfieri debebat, non niſi tres præſto eſſent, donec tandem Anno MDCLXIII. Menſe Julio reſidui maxima parte adjecta ab armis plane deſiſterent, & Amneſtia uuiverſali promulgata articulos fœderis ſui publicè comburerent, facta ſimul antegresſorum deprecatione, quod Leopoli in Monaſterio Bernhardinorum coram Altari magno contigit die Julii XXIII. Vid. plura hac de re *in Diar. Europ. Contin. VI. pag. 350. 527. & ſeq. Contin. IIX. pag. 581. Contin. IX. pag. 505. & ſeq.*

Paulo poſt *Motus Lubomirſciani* ſecuti ſunt, acti inter Regem & Georgium Lubomirsky Principem Wiſniciæ & Jaroslaviæ, tunc ſupremum Mareſchallum & Campi ductorem Regni, ditisſimum inter Poloniæ Proceres, quique 400000. & amplius florenorum in annuis reditibus numerabat. Cauſa quæ vulgo innotuit, potisſima ferebatur, quod Rex quique Regiarum partium erant, novi Regis electionem procuratam vellent, illaque è Gallia aliquem intenderent, cæteri quorum Dux erat Lubomirsky huic operi ſe opponerent: Hinc Rex Lubomirskio iratus in Comitiis M. Januarii A. MDCLXV. variorum criminum accuſatum reddidit, confiſus Lubomirskium ita facile vel oppreſſum vel plane extinctum iri. Capita accuſationis erant (1.) Ipſum Thronum Regium dejicere conatum fuiſſe. (2.) Nuperos in exercitu tumultus excitaſſe (3. Eosdem Legatis ſuis iſthuc misſis foviſſe (4.) Pecunia ſuſtentaſſe (5.) eoq; effeciſſe qvo minus quieſcerent. (6.) Reliquos ſub *Czarneckio* milites eodem pellexiſſe 7.) Expeditionem Regiam contra Ruſſos fructu caſſam reddidiſſe, (8.) Literas Charactere Oc-

culto ſcriptas varia ad loca miſiſſe. (9.) Impediviſſe expeditionem Regiam contra Coſacos, (10.) Hos pariter ac Tataros ad defectionem ſollicitaſſe. Quibus tamen diverſimodis & ſcriptis & re ipſa ſatisfactum fuit, itumq; in compoſitionis articulos die XXX. Julii A. MDCLXIIX. quibus concluſum, ut Lubomirskius & ſocii ejus admiſſa deprecarentur, ille exercitum dimitteret & poſtmodo extra Patriam quoad Regi videretur tranquillè viveret: Cæterum vero Amneſtia generali & perpetua donaretur. Hiſtoriam hujus rei habes Contin. XII. *Diar. Eur. pag.* 237. & ſeq. Acta eo facientia Parte III. appendicis cum Titulo: *Acta Lubomirskiana*: Articulos Pacis *in iisdem pag.* 297.

IIX.

Nobilitatis Jura ſunt ampliſsima, quorum initia fere ſumpta, poſt introductam à Mieczislao Religionem Chriſtianam, Regibus, miſſo libetiori dominio ſuo, ea indulgentibus, primo piis monitis Epiſcoporum, ac cæterorum Populorum Chriſtianorum imitatione & moribus, deinde bellicoſæ Nobilitatis meritis atq; obſeqviis, forte etiam contentionibus. Inter ea eſt quod ſinguli, æque Senatores ſeu Magiſtratus officiaq; gerentes, ac privatam ducentes vitam, qui volunt venire ad Electionem, habeant jus dandi ſuffragium in eligendo Rege. *Piaſec. p.* 442. Quodque potisſimum eſt, Regem oportet eligi nullo contradicente, de quo ſupra. Talisque eorum conditio & aliis Comitiorum negociis appoſita, quæ non ſinguli, at Legati ſeu Nuncii terreſtres nomine omnium obeunt: Ut ſcilicet non plurium, ſed communi omnium conſenſu nitantur: Laudabili quidem conſilio, ſed à Republica Platonis, non à præſenti rerum humanarum ſtatu facile expectando; Homines enim ne lites in immenſum durent, & ut ratio aliqua ſit expediendorum negociorum, plerumq; in eo, quod pluribus videtur, acqvieſcunt, patiunturq; partem majorem jus accipere integri corporis. *Grot. J. B. L. II. V. XVII.* Unde & Comitia ſæpius irrita leguntur reddita, Nunciis Terreſtribus minus bene & inter ſe & cum Regis conſilio magnatibusq; convenientibus. *Semper accidere ſolet, dum ii qui conſulunt pari autoritate, ſententia vero diſpares ſunt, ut nihil ſalutare conſtituatur.* Machiav. *Hiſt. Flor. Lib. IV.* Nec ſuſpicionem degeneris in licentiam libertatis ſæpe declinare potuerunt, inprimis quando contra Regem & Senatum coire viſi ſunt, indicto *Rokoſſ*, famoſo in unum concurrendi ſymbolo. Genuinum Etymon iſtius nominis vix dari poteſt, ſed ſonat terminum ſtato tempore controvertendi, & eſt Symbolum in iſta gente uſitatum, qvo uni-

universi Nobiles genere ad consurgendum contra Regem & Senatum pro vindicandis libertatibus suis convocantur: Formidolosum quondam Regibus, nam eo Nobiles etiam familiares Regis & Procerum heros suos tunc deserere, & in commune opem suam conferre obligabantur. Cujus exemplum fuit A. MDXXXVII sub Sigismundo I. cum coacta totius Eqvestris Ordinis manu Moldaviam petens castra ultra Leopolim prope oppidum Gliniany posuisset; Tunc enim acclamata hac tessera *Rokoss* Nobiles omnes Rege & Proceribus relictis invicem conjuncti severiorem rationem administratæ Reip. ab ipsis requirebant ac Senatores quosdam malorum consiliorum autores seu tali suspicione notatos tumultu populari pene oppresserunt. Aliud extitit A. MCCCLXXX. sub Ludovico, ac recentius sub Sigismundo III. A. MDCVI. quod tamen A. MDVIII. abolitum, dissidentesque ad Regis Regniq; fidem reducti, postquam paulum ante pugnæ aleam subierant, cæsisque mille ducentis suorum profligati fuerant, cum è Regio exercitu tantum XXX. desiderarentur. Superstites enim Rex omnes gratia donavit, nec victis instare suos passus est, *ne*, inquit, *dum noxios seditionis autores persequimur, multi eorum fraude in errorem ducti simul pereant: Sinamus interim omnes saluti suæ consulere.* Vid. Lubienski qui totis *L. IV. de Civili hoc Motu in Polonia* egit.

Jus Polonicum hodie Statutis Casimiri, Vladislai, & Sigismundorum fere nititur, quæ uno volumine postea à *Job. Herburo* comprehensa. Naturali ordine non constant, sed id cum omnibus Juris Civilibus voluminibus, dixeris etiam melioribus Scriptis plurimis, commune habent. Est etiam ubi à Juris Divini ac Socialis Regulis recedere videntur. Quale est Statutum Casimiri A. MCCCLXIX. de Pœna Homicidii: *Qvamvis occidens hominem secundum Dei & Legum sanctiones esset capitali pœna plectendus: Nos tamen rigorem illum temperantes statuimus: Quod occidens militem triginta marcas parentibus, pueris, vel amicis solvere teneatur &c.* ap. *Herbut. fol. 194.* Et de Kmethone occiso ejusdem: *Si vero qvispiam Kmethonem occiderit, decem Marcas solvere teneatur, quarum sex uxori seu pueris, si superstites fuerint, & residuæ qvatuor Marcæ domino occisi exolvantur.* ib. fol. 194 Neq; pœna capitalis decreta legitur, quam si Kmetho Kmethonem occidisset & X. Marcas solvendo non esset: *Quod Kmetho Kmethonem occidens pro pœna homicidii Castellaniæ, in qua homicidium fuerit commissum, vel ei, in cujus Jurisdictione delictum & homi-*

cidium hoc est perpetratum, quatuor marcas, consangvineis vero sive amicis proximioribus interfecti sex marcas persolvat. Qui si non fuerit solvendo & captus fuerit, pœna capitali puniatur. ib. fol. 200 Neq; aliter illa lenitas correcta, quam ut homicidium Nobilis CXX. marcis lueretur, & homicida anni & VI. septimanar. spacio turri includeretur. *Stat. Sigism. fol. 195.* Quod tamen iterum corrigi oportuit: *Petierunt à nobis Nuncii terrarum, ut occidendorum hominum pœna non sit ejus asperitatis, quæ præterito Statuto Petricoviensi circumscripta est: Nos eorum precibus victi decretum &c. abrogamus, atq; id valere volumus, quod eadem de re à Seren. Joh. Alberto fratre nostro, olim Rege fuit constitutum.* ibid. fol. 198. Statutorum defectu ad Jus Saxonicum recurri solet: Cujus tanta olim apud Polonos autoritas, ut non sine magnis impensis ad tribunal Magdeburgense extra Regnum suum appellaverint; Sed rem hanc Casimirus A. MCCCLVI. sustulit constituto alio Supremo Tribunali in arce Cracoviensi, ad quod in posterum appellandum esset. Tribunalia præterea duo â Rege Stephano, A. MDLXXIIX. erecta, unum *Petricoviæ*, alteram *Lublini*, examinandis controversiis & juri reddendo, quibus antea non sine gravi molestia ipsi Regi præsidendum erat, instituta ab inferioris Judicis sententia ad ipsum appellatione. Petricoviæ deciduntur lites Palatinatuum Majoris Poloniæ & Prussiæ: Lublini Palatinatuum Minoris Poloniæ ac Russiæ.

CAP.

CAPUT IX.
DE
REGNO BOHEMIÆ
ET HUNGARIÆ.

I. Regni Bohemiæ conditores ac primi Reges, Przemislaus I. non fuit Rusticq, Przemislai Victoriosi summa egestas, & in eadem generositas.
II. Jurisdictionis hodiernæ ac veteris amplitudo; Controversia utrum Regnum Hereditarium an Electivum sit? An & qvomodo ad Germaniam pertineat?
III. Motus Hussitici; Hussi Somnium; Scriptores Rer. Hussiticarum.
IV. Singularia Regum ac Procerum Bohemiæ: Scriptores Rer. Bohemicarum.
V. Reges Hungariæ: De Atila, Chagano, Stephano, Ludovico singularia.
VI. De Hungaria cum Germanico Imperio conjunctione: De Dalmatiæ & Croatiæ ad eandem accessu.
VII. Recentes motus Hungarici.
IIX. Singularia Regum Hungariæ Procerum Hungariæ recensio: Qvi Palatini & Bani? Scriptores Rerum Hungaricarum.
IX. Transsilvania ab Hungaria separata, Turcæ Tributaria reddita: Consilia de ipsiq cū Imperio unione.
X. Singularia de Titulo Principum Transsilvaniæ: Series eorundem.

I.

CONditor Reip. Bohemicæ perhibetur *Czechus*, qvem secuti Crocus Senior & Junior, hos Libussa Sibylla Bohemorum, & cum ea Przemyslus f Premislaus ab aratro ad Regnum assumptus: Sic *Lucius Qvinctius* apud Florum, *in aciem ab aratro profectus*,

nequid à rustici operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub jugum misit. L. I. c. XI. Neque opinandum, Przemyslum agrestem adeoq; vere rustioum fuisse. *Przemislaus non Rusticus, sed Dominus Stadicensis, quamvis agriculturæ deditus; (Nam id temporis quamtumvis nobilissimos non pudebat agrum colere, idq; ingenuum habebatur:) Ab aratro ad Principatum vocatus fuit:* Inqvit *Weleslavinus in Geneal. Reg. Bohem.* Et alibi de Libussa loquens: *Libussa Przemyslum sibi conjugio junxit, Stadicensem Agricolam, sed nobilissimo genere, quem olim studiorum socium ac condiscipulum in scholis Budecensibus habuerat.* De Nuceto ejus Stadicensi & ss. dicendum *seq. §. IV.* Ejusdem tempore famosa mulierum Rebellio Duce Valasca concitata, qvæ tanta fuit, ut maximam Bohemiæ partem illæ suam reddiderint, tandemq; Remp. fotmarint, in cujus statutis erat, ne genus suum interiret, concubitum vicinorum inire, masculis v. siqvi forte nascerentur, dextrum oculum eruere, atq; pollices abscindere. Sed post septennium, victa & in prælio obeunte Valasca, imperium hoc concidit. Vid. *Æn. Sylv. Hist. Bohem. c. III. IV. V. VI. &c.* Regio Titulo primum donatus *Vratislaus XXmus* à Czecho Principe ab Henrico IV. Imp. cui egregiam adversus Rudolphum Sveviæ Ducem navaverat operam: Diserteq; professus est Henricus, Se de sua & omnium Imperii Principum voluntate omnes honores, jura, prærogativas ac ditiones *Veteris Moraviæ & Regni Marcomannorum* in Bohemiæ Reges transferre, ideoq; Moraviam, Silesiam, Misniam, Russiam, & qvicqvid Reges Moraviæ vetusti unqvam tenuerint, dare ac donare, Lusatiam vero Inferiorem addere tanqvam Electionis in Imperio possessionem. Idem postea â Friderico I. Imp. repetitum, Bohemiaq; Regnum in perpetuum in Ratisbonensibus Comitiis A. MCLIX. appellata est, ac Vladislaus ipse Rex coronatus & amplissimo Cæsaris præconio laudatus. Sed posteri Principes nihilominus hujus Tituli incuriosi fuerunt, seu qvod ille homini potius, quam universæ posteritati & Regno collatus crederetur; Seu qvod Bohemiæ Principes post Vratislaum & Vladislaum nollent tam oneroso beneficio uti, qvo Germaniæ obnoxii fieri & subjici videbantur: Qvam causam ex Dubravio & Stranskio allegat *Balbin L. III. c. X.* At *Æn. Sylvius*: Abstinuisse, sive qvia magis vi, qvam jure imperaverint, sive qvod indultum Imp. Romani sumendæ coronæ more majorum obtinere non valuerint. *Przemyslaus* vero cognomine *Victoriosus & Aureus* Dux XXXIV. ab Imp. Philippo denuo Titulum Regium emeruit & ad Successores suos propagavit; Qvodq; Ottoni Philippi Successori constanter adhæ-

adhæreret, nomen Ottogari, seu *Ottocari* accepit, q. d. Gar Ottisch, totus Ottonianus: Nisi à meritis hujus Principis potius Originem petere fas est; Itali enim *Odoacrum* vocant, & *Henr. Stero* ad A. MCCXLVI. *Otbacher*, qvod erit Otto- seu Atta-wacker, h. Pater vigilans, ein wacker Vater / eoq; reipsa Pater Patriæ. Ferunt eundem initio, quod inscio Henrico Imperatore Dominationem in Bohemiam suscepisset, ea dejectum & in exilium actum latrociniis vitam exhibuisse, tandemque, cum ab hostibus ubiq; quæreretur, in tantam egestatem incidisse, ut Ratisbonæ dum templum ædificaretur, operam diurnam architectis locare dissimulata conditione sua coactus fuerit; At affulgente spe recuperandi Principatus, auditoque Henricum Episcopum Pragensem è vivis excessisse ultimos duos sibi reliquos Aureos in Danubium ex Ratisbonensi Ponte dejecisse: Scilicet aut Rex aut nihil esse in animo statuerat. *Balbin. Lib. III. cap. XII.* Hujus nepos Przemyslus Ottocarus II. à Rudolpho Imperatore Bello ob Ditiones Austriacas orto cæsus fuit, A. MCCLXXIIX. Post qvem extincta in Wenceslao II. & III. prole mascula A. MCCCVI. Rudolphus Austriacus Alberti Imp. filius & A. MCCCVII. Henricus Carinthiæ Dux Regnum tenuerunt; Et post Henricum, qvem An. MCCCX. abdicarunt, è Familia Lucemburgica, *Johannes* Henrici VII. Imper. filius, *Carolus IV.*, *Wenceslaus Ignavus*, *Sigismundus*. Tunc secuti Albertus Austriacus, Ladislaus Alberti filius, Georgius Podiebradius, qvi Regnum primis Ladislai Annis jam administraverat, cujusve posteritas in Seren. Ducibus Monsterbergensibus & Olnensibus conservata fuit: Regnũ v. non æquo omniũ animo videtur accepisse; Et in sinistri ominis loco habitum, in coronatione ipsius preciosissimum lapidem de corona ultro decidisse, quasi corona non sat bene in Georgii capite sedisset, quod fide *Balbini* referimus *L. V. c. VI.* Ipsi successerunt Vladislaus Casimiri Poloniæ Regis Filius & Ludovicus: Quo prælio Mohaczensi interfecto, Regnum denuo ad Austriacos rediit, Ferdinando I. id jure uxoris, quæ Ludovici soror erat, capessente atq; ad posteros transmittente.

II.

Qua Jurisdictionem comprehendit *Silesiam*, *Moraviam*, *Lusatiam*. Silesiæ in perpetuum Regno Bohemiæ adjungendæ A. MCCXC. initium datum est ex eo pacto, quod Henricus Vratislaviensis Princeps cum Wenceslao Rege statuit, quod pactum Rudolphus Imp. eodem Anno confirmavit, aliisve deinde literis Cæsareis ipsum Vratislaviæ Principatum Wen-

ceslao contulit: Hæcq; omnia pluribus & diversis diplomatis rursus recitata & tandem A. MCCXLIIX. à Carolo IV. Imperatore Aureâ Bullâ confirmata. Extant præterea publicæ literæ abalienationis Casimiri, de renunciatione Ducatum Svidnicensis & Jaurensis Coronæ Bohemicæ facta A. MCCCLVI. Ludovici itemq; Hungariæ Regis de iisdem, Budæ MCCCLIII. Rursus literæ Casimiri Poloniæ Regis, quibus Vratislaviensem & Glogoviensem Principatum Johanni Bohemiæ Regi, & futuris Bohemiæ Regibus cum omni jure transscripsit A. MCCCXXIX. De quibus aliisve plurimis hujus generis Vid. *Balbin. L. III. c. XVI. & XIIX.* Non tamen desunt jactæ eo nomine à Polonis querimoniæ, de quibus dictum. *prac. c. IIX. §. IV.* *Moravia*, vetus Regnum, sub Arnolpho Imp. in provinciam redacta, inde à Polonis possessa, deniq; Bohemiæ adjuncta fuit simul omnibus honoribus ac juribus veteris Moraviæ & Regni Marcomannorum, de quo *prac.* §. *I.* Lusatia deniq; accessit tanquam Electoris in Imperio possessio, sed quæ nunc Domui Saxonicæ in feudum cessit; Partes ejus quoque exectæ & Marchiæ Brandenburgicæ unitæ, Cotbusium, Peicena, &c. vi Transactionis cum Georgio Podiebradio A. MCCCCLXII. Ipsa vero etiam Marchia Sigismundo & Wenceslao Caroli IV. filiis Bohemiæ heredibus paruit fere totis XLIV. annis; Et à Sigismundo iterum Justo & Procopio Marchionibus Moraviæ oppignorata, postea tamen hoc nexu ab eodem liberata in Friderici hodiernæ Familiæ Electoralis autoris fidem transiit. Nunquam autem Jurisdictio Regni Bohemiæ majori amplitudine fuit, quam sub Ottocaro II. extensa à Mari Balthico ad Mare Adriaticum. *Imperium quod à Fratre susceperat ex Mari Balthico usq; ad Danubium protensum ad internum nostrumq; Mare, quod Adriaticum dicimus extendit. Nam cum obiisset Fridericus Dux Austriæ sine liberis, soror ejus Margarita hereditatem accepit &c. Eadem jam anus Othocarum sibi virum ascivit, qui non tam conjugis ætatem, quam dotem animo volvens sterile matrimonium contraxit. Et Principatum nobilem consecutus more humano, quanto possedit, tanto majora concupivit. Ulricus eo tempore Carinthiorum Principatum tenebat, qui cum virili sobole careret, accepta ab Othocaro pecunia, Carinthiam illi, Carniolam, Marchiam, Slavoniam & Portum Naonis tradidit. Veronenses exinde, Feltrenses, Tarvisini, & multi ex Foro Julii ultro sese ei submiserunt. Bellum Hungaris indixit, commissoque prælio victor ingentem prædam reportavit, Stiriamq; provinciam illis ademit. In Prussia superatis*

tutis Tartaris urbem condidit, quam Kunispergam, id est Montem Regium vocant. Æn. Sylv. *Hist. Boh. c. XXVII.* Utrum hereditarium, an Electivum fuerit Regnum, durantibus turbis Germano Bohemicis prolixe disputatum fuit: Qua de re Vid. inter alia *Theatr. Europ. T. I.* Sed per Instrumentum Pacis Art. IV. §. De cætero, *Hereditarii nomen abstulit: De cætero in Bohemia, aliisq; quibuscunque Provinciis* hereditariis *Imperatoris &c.* Nec ulla eo nomine contradictio tunc audita. An ad Germaniam pertineat, seu quod hic perinde est, an Reges jure Principum Germanicorum gaudeant, à veteribus in dubium vocatum; Sed ab aliis oppositum, oportuisse in Curiis Imperatorum apparere, subscripsisse decretis nomine Imperii factis, interfuisse Torneamentis Germanicæ nationis, ac deniq; quod nulli extero permissum, potuisse ditiones sibi pro lubitu in Germania comparare. Vid. *Dn. Strauch. de Controv. Illustr. super. Sec. Diss. II. §. XI.* & ante eum *Goldast. de Regn. Boh. L. III. c. II.* Cætera, quod Imperii oneribus non sint obnoxii, nec ad Comitia vocentur, nec Regnum Circulis annumeretur &ss. ad Privilegia Regni singularia referunt. Vid. *Dn. Strauch. c. l. §. XII. XIII. XIV.*

III.

Motus Hussitici cœperunt occasione Doctrinæ necisq; *Johannis Hussi*, seu de Husinecz, ex nobili Hussorum, Husinecii Dominorum familia nati, & Philosophiæ ac Theologiæ in Academia Pragensi Professoris Sophiæq; Reginæ à Confessionibus sacris: De quibus extant è Catholicis *Dubravius, Hagecius, Borecius* in scriptis suis de rebus Bohemicis, *Johannes* item *Cochlæus Historiæ Hussitarum Libris XII.* Æneas Sylvius Picolomineus in Historia Bohemica. Ex Evangelicis *Gallo Zalansky, Concionibus de vita Hussi, Zacharias Theobaldus*, qui omniũ diligentissime Hussiticas res tractavit, fatente ipso è Soc. Jesu Scriptore Balbino, sed addit: *Si mala mens, malus animus abfuisset; Nam Lutheranus Popa ad suam hæresin pertinere credebat Hussi ac cæterorum Sectariorum laudes.* Verum hæc amori propriorum nimio imputanda. Narrat *Zalanskius*: Husso in Bethlehem, Sacello recenti, cui curando admotus fuerat, habitanti somnium oblatum: *Videbatur sibi imagines Christi & Apostolorum pingere, at semper intervenire Pontificem, qui omnes deleret imagines; Tandem tot pictores in auxilium Hussi subito advenisse, ut Papa delendis tot imaginibus sufficere non posset.* In quo non obscura secutorum temporũ imago relucet. Interea Bohemi vim Husso ac Hiero-

nymo Pragensi illatam in contemptum injuriamq; universæ nationis vertere, armisque vindicandam rati, non tantum Bohemiam, sed circumjacentes Regiones bello victoriisq; suis implevere. Initia Pragæ à Defenestratione Consulum d. XXX. Jul. A. MCCCCXIX. capta, actu inchoandis magnis motibus per quam fatali, quiq; nostro seculo eadem in urbe ignem ministravit incendio, quo universa Europa totis XXX. Annis flagravit. Militiam rexere *Nicolaus Hus* Hussinecii Dominus, agnatus Hussi & præcipue *Johannes de Trocznowa* (Ziska seu Cocles appellatus, quod altero oculo in prælio amisso careret,) Camerarius Wenceslai, ab eodemque ad arma sumenda animatus. Inambulaverat mœstus in Arcis Pragensis area Johannes, Hussi mortem secum reputans, rogatusq; à Rege, quid ita mœreret? Cum is causam dixisset, Nationis universæ contemptum: Rex respondisse dicitur: *Mi bone vir, neque ego, neq; tu hanc vindicare injuriam possumus; Si tamen occurrit ratio, age ingenio utere, Bohemos tuos vindica.* Accepit conditionem Johannes Zisca, quantusq; ultor Hussi & suorum & Catholici nominis hostis evaserit loqvuntur Historiæ. *Balbin. ex Zalanskio L. IV. c. VI.* Neque virum hunc rudem militiæ fuisse suspicandum. Narrat idem Zalansky, Polonis diu ante militasse, & Lithuanis ac Prutenicis Bellis omnibus interfuisse, ac præsertim A. Mccccx. in cruentissimo prælio, quo Crucigeri cæsi sunt, maximum ad victoriam attulisse momentum. Natalis domus ejus pagus Trocznow fuit, in quo Nobilibus parentibus in lucem editus est. Progressuum Belli hujus magnitudinem è reliquiis castrorum Hussiticorum, quæ in vicinis Bohemiæ provinciis passim adhuc supersunt, æstimare est, quales etiam in agro Francofurtano nostro ipsaque Neomarchia occurrunt. Fructus tantis victoriis dignos impedivere nata in exercitu diffidia, quæ tamen tanta non fuere, quin Catholicos per Concilium Basileense Compactata offerre & communionem sub utraque Ordinibus Bohemiæ annuere oportuerit. Autoritas Pontificis M. quoque apud fideliores Hussi asseclas in suspenso mansit, quam posthac & Georg. Podiebradius Rex Bohemiæ suspectam habuit, unde varia in eum vibrata fulmina. Neque reliqua etiam Hussi doctrina abrogata, sed in nostra usq; tempora, licet positis armis, variis in Ecclesiis communi Unitatis nomine nexis conservata fuit: Qvæ res ad Historiam Ecclesiasticam tanquam propriam ejus sedem remittenda. De motibus Bohemicis nostri Seculi dicendum in Historia Germaniæ.

IV. Intes

IV.

Inter singularia Regni Bohemiæ reponimus: In Coronationibus Regum ex Przemysli veteris Nuceto Stadicensi *Mensurum unam Nucum effundi* ante novos Reges solitam, idq; adhuc cum Ferdinando III. servatum, Signum adventus ipsorum olim per flammam dari solitum. Sic Carolo IV. Imp. Comitia Noribergæ celebrante eodem filius Wenceslaus cum instructissimo exercitu accessit, & adventum suum duobus in locis per flammam indicavit, *qui ritus Bohemiæ Regibus ab antiquo usitatus est, Balbin. Lib. III. c. XXI.* Cujus origo forsan ex prælatione Ignis apud veteres Imperatores usitatâ derivanda. Jura prima Bohemis ab eodem Przemyslao data, quibus ad Carolum IV. usq; Bohemia recta fuit. Nobilitatis Bohemicæ specialis hæc gloria, quod Reges & Imperii Principes Nurus filiasve suas Bohemicis quibusdam familiis in conjuges dare non erubuerunt; Alii vicissim Principes ex Bohemicis familiis descendentes puellas in conjuges accipere non sunt dedignati. Præterea non pauci eorum antiquissimis temporibus in Comitum dignitate steterunt, & Comites in publicis Regum ac Principum literis appellati leguntur, donec circa Annum MCC. unà omnes concordi sententia Comitum nomen abjecerunt & qui Remp tractabant *Pani*, i. Domini, qui arma elegerunt *Ritirsi*, Equites appellari voluerunt. *Balb. L. III. c. V.* Scriptores rerum Bohemicarum quod attinet, eorum aliquos uno volumine complexus fuit *Marq. Freherus ed. Hanov. MDCII. & MDCVII. fol.* Inter quos sunt *Cosmæ Pragensis* Chronica Bohemiæ ab initio gentis usque ad primum Regem creatum, *Æneæ Sylvii Picolominei Historia Bohemica*, Varia item ad Statum civilem ac Religionis, inprimis Doctrinam Hussiticam pertinentia: Rerum collectionem justo volumine collegit *Bohuslaus Balbinus è Soc. Jes.* Epitome Rerum Bohemicarum, quam *Historiam Boleslaviensem* appellari voluit, quaq; plurima in Historiis Bohemiæ incerta, controversa, ab aliis item prætérita non tantum diligenter sed & minoribus quam à Scriptoribus hujus generis expectari solet, cum affectibus explicuit. Cæteri sunt *Job. Dubravius* Episcopus Olomucensis *Historiâ Bohemiæ*, cujus postremos Annales tamen à Vladislai Regno ad sua usq; tempora longe diligentius confectos esse animadvertit *Balbin. L. V. c. XI.* Procopius Lupacius *Ephemeridibus Rerum Bohemicarum*, Martinus Boregk in *Bohemiâ.* Wenceslaus Hagecius *Annalibus Bohemiæ*, quos scripsit lingva patria, ac Germaniæ post transscripsit *Joh. Sandel*: *Multamq; in eo scribendi genere*

laudem meruit; Omnem laudem meruisset, si & Chronologiam aliquanto diligentius examinasset, neq; patrios modo, qui ante eum scripserant, sed etiam externos & vicinarum Gentium Scriptores consuluisset. Balbin. *L. V. c. XII.* Paulus Stransky *de Regno Bohemiæ:* Nobilis in patria Historicus: *Balbin. L. V. c. V.* Weleslavinus *Genealogia Principum Bohemiæ. Hunc ego Historicum, siquem alium inter Scriptores Patrios plurimi semper feci, Chronologiæ studiosum inprimis, & qui Historiam nostram autoritate ex Scriptoribus vicinis Saxonicis, Lusaticis, aliisque petitâ plurimum illustravit.* Balbin. *L. I. c. X.* Pulkava vetustus Scriptor *Historiæ Bohemicæ* sub Carolo IV. *Petrus Codicillus* scripsit de Czechi in Bohemiam adventu. *Melchior Goldastus* de Bohemiæ Regno incorporatarumque Provinciarum juribus; Sed duriori Balbini judicio exceptus: *Goldastus ferri omnino neq; potest neq; debet, qui cum Jura Bohemiæ sex Libris explicanda sumsisset optimum de se consilium & argumentum verissimum insigni indignitate, & impudentia, & in universam Slavorum gentem maledicentiâ, quam paginæ omnes loqvuntur, corrupit. Adhæc erroribus plurimis, quod fere necesse est contingere iis, qui alienam Rempub. in qua nisi hospites, non vixerunt, describendam suscipiunt, non parce librum suum distinxit. Not. in L. III. c. V.*

V.

Inter *Hungaros* seu potius *Hunnos* (nam discrimine aliquo divertere adnotatum *P. I. c. IX. S. I. §. IIX.*) primum innotuit famosissimus Atila, *Vir in concussionem gentis natus in mundo, terrarum omnium metus, qui nescio qua sorte terrebat cuncta formidabili de se opinione vulgata. Erat namq; superbus incessu, huc atque illuc circumferens oculos, ut elati potentia ipso quoq; motu corporis appareret. Bellorum quidem amator, sed ipse manu temperans, consilio validissimus, supplicantibus exorabilis, propitius in fide semel receptis: Forma brevis, lato pectore, capite grandiori, minutis oculis, rarus barba, canis aspersus, simo naso, teter colore originis suæ signa restituens. Qui quamvis hujus esset naturæ, ut semper magna confideret, addebat ei tamen confidentiam gladius Martis apud Scytharū Reges semper habitus &c.* Jornand. *de Reb. Get. CXXXV.* Et ex eo *Bernegger. Diss. de R Hung* §. CCXXXVI. Ubi & imaginem Atilæ ex Numis probatis exhibet ac examinat *§. 238. & seq.* Pluribus de ejus vita & rebus gestis egerunt *Callimachus Experiens & Nicolaus Olahus Archiepiscopus Strigoniensis*, ambo in *Scrr. Hungar. Sambuci.*

Simi-

Similiter *Priscus Rhetor* Historiam Atilæ & causas belli ab eo susceptipro-sequitur *T. I. Histor. Byzant. Excerpt. de Legation. p. 33. & seq. Item in Histor. Goth. ib. pag. 47. & seqq.* Quæ si absoluta superstes esset, non ita fabulis veluti tenebris obscura jaceret Lux veritatis de origine *Hunnorum*, verissima disciplina civili, exercitationeque militari & publicis deliberationibus & prudenter factis & dictis magni Atilæ; Exacte enim hæc omnia tradidit multarum rerum non tantum auritus, sed etiam oculatus testis. *Bernegger. §. CCLIIX.* De appellationibus, quibus delectatum scribunt Hungarici scriptores, *Olabus, Lackschay, Bonfinius*: Nembrothi nepos, nutritus in Engaddi, Dei gratia Rex Hunnorum & Medorum, Gothorum, Dacorum, metus orbis & Flagellum Dei, *merito dubitatur.* Qvod si ex Japeti posteris fuit Atila, quod Hungarici Scriptores sustinent, Atilam esse filium Nembrothi, filii Chami non consistet. Deinde noticia Nembrothi unde est ei? Nec unquam Atila, quantum scitur, Medis imperavit. Præterea Princeps à fide alienus se dixisset esse *Regem* Deorum gratia, non Dei. Nec Engaddi est, nisi in Judæa prope Mare Mortuum, nisi aliquando apud *Rhætos* Engaddinos extitisset. *Nadayn. Flor. Hungar. Lib. I. cap. XI.* Secunda gentis expeditione celebris fuit *Chaganus* quidam; Vox hæc enim corrupta ex *Cham*, seu *Chan*, non nomen proprium unius, sed commune Principum Orientalium videtur fuisse. Vid. *Notic. Dign. Diss. II. c.III. §.V.* Tertiâ circa Arnulphi tempora, quaque fixam sedem in Hungaria retinuerunt primus fuit Almus supremus septem Ducum, quibus expeditionem susceperunt, tum *Cussales*, Dursachus, Bugothus, Genus ex *Irnaco* juniori Atilæ filio ducentes, quod *Atilam* jam præsensisse notat Priscus Rhetor: *Attillas juniorem ex filiis introeuntem & adventantem nomine Irnach, placidis & lætis oculis est intuitus, & eum gena traxit. Ego vero cum admirarer Attillam reliquos suos liberos parvi facere, ad hunc solum advertere & animum adjicere, unus ex Barbaris, qui prope me sedebat, & Latinæ Lingvæ usum habebat fide prius accepta, me nihil eorum, quæ dicerentur, evulgaturum dixit: Vates Attillæ vaticinatos esse, ejus genus, quod alioquin interiturum erat, ab hoc puero restaurandum iri.* *Geysa* demum circa A. MCCCCLXXX. suscepta Religione Christiana ductoq; ad eandem populo suo inclaruit. Hujus filius Stephanus Corona *Regia*, primum à Pontifice M. donatus fuit, Cruce insuper duplicata, quæ hodienum in insignibus Hungaricis. Inde continuata *Regum* Hungariæ series usque

que ad Ludovicum A. MDxxvi. in prælio Mohaczensi immature cæsum: Qvemadmodum omnia hujus Principis singulari plane exemplo intempestiva adeoque immatura fuerunt. Ante tempus legitimum natus fuit & sine pellicula, quam Epidermidem Physici vocant; Hungariæ item & Bohemiæ *Rex* ante tempus, idq; cum fletu: Ante tempus infans fari cœpit; Sapiens nimium puer ante tempus; Ante decennium ætatis *Regni* tractavit negocia; Ante tempus conjugem sibi despondit; Decimo quinto ætatis anno duxit; Ante tempus barbatus; Ante annos viginti canuit; Ante tempus conflixit, ante tempus periit, aptisfimeq; Cuthenus hoc ei Chronostichum Nativitatis scripsit: *Ante DIeM natVs.* Narrat Lipsius venisse quendam ignotum hominem, qui admitti ad Ludovicum Regem paulo ante cladem voluerit, cum necessaria omnino se habere ipsi Regi indicanda diceret, sed ab Aulicis semper esse rejectum, denique repulsæ impatientem dixisse: *Abi igitur, Regi nuncia, brevi & cito periturum*; Et cum dicto ex oculis hominum evanuisse. Hungari ejus amore ac desiderio multis post ejus mortem annis Numos Aureos procudere, in quorum antica parte Regis pueri coronati & culcitræ insidentis effigies videbatur his in circulum euntibus verbis: Ludovicus Filius R. Hungariæ & Bohemiæ: In postica carmen legebatur:

> *Buda potens & Pannonii gens Martia Regni*
> Quod fuit, esset, si viveret iste Puer.

Balbin. Rer. Bohem. L. V. c. XI. Conf. *Leunclav. Pand. Turc. n. CCXXII.* Ex quo tempore Regnum Hungariæ penes Familiam Austriacam mansit, Ferdinando I. postea Imperatore & Mariæ Ludovici viduæ fratre Jure uxoris Annæ, quæ Ludovici soror erat, sibi illud vindicante.

VI.

Hungariam separatum à Germania Regnum esse demonstratione haut eget. Notum tamen unionem aliquam cum Germania antehac tentatam; Sed non nisi promissio tunc facta ferendorum ab Hungaris similium in casu similis necessitatis auxiliorum. Vid. *Act. Comit. & Recess. Imp. A. MDLXVI.* Sunt etiam, qui ne expedire quidem ejusmodi unionem autumant; Hungaros enim tanquam moribus & animo à Germanis alienos haut parituros Decretis Germanicis, sicque Imperium perpetua inquie laboraturum fore. Vid. *Textor. de R. S. c. VI. & c. XIX. An* tributaria fuerit Imperio Germanico varie disseritur? *A*junt Scriptores Germanici & *An*dreæ,

dreæ, Salomonis, inprimis v. Petri Regis exempla adducunt. *At Hungarici* Scriptores negant, & *Hungaros* pacem quidē à Germanis redemisse agnoscunt, non tamen Tributo, sed annua pensione. V. *Bernegger. n. 352.* De Dalmatiæ & Croatiæ ad Hungariam accessu *Bonfinius Dec. II. L. IV. p. 225.* Edomirus Rex Dalmatis imperabat, cui Ladislai soror uxor erat. Vir sine liberis legato conjugi Regno vita decessit. Regina variis inimicorum injuriis affecta & eorum præcipue, qui ad tyrannidem aspirabant à potentissimo Fratre petit auxilium. Ladislaus habito delectu exercitum parat, Dalmaticamque expeditionem affinitatis jure suscipit trajecto Dravo Valeriam universam, quæ inter Savum Dravumq; protenditur in Dalmatas concitat, sororis inimicos continuo fundit fugatque, occupata oppida recipit; Pacatum denique Regnum, quod brevi bello recuperarat, integrum Sorori restituit. At illa liberorum orbitate laborans, cum neminem haberet, cui Regnum legaret, fratri repente ac posteris addixit, jussitque deinceps Dalmatiam & Croatiam universam Ungaricæ ditionis haberi. Ex quo quidem tempore Dalmatis & Croatis Ungari jure imperare cœperunt. Confer. *Rit. de Reb. Hungar. L. II. p. 843.*

VII.

Intestini motus qui *Hungariam* hactenus involverunt, hodieq; involvunt partem eorum faciunt, quæ posteritati demū materiem differendi præbebunt: Supplicia de *Comitibus* Serinio, Nadasto, Frangipanio, & Tanttecachio A. LXXI. sumpta inter memorabilia hujus seculi jam locum acceperunt. Certatum interea fuit certaturq; de Religione ac juribus Regni: Quo exitu in manu Domini positum, qui populos Principibus subdit, iisq; Utiles Rectores suscitat.

IIX.

Hungariæ Reges superioribus seculis amplissimis Titulis æque ac Regionibus usi fuere, eosdemq; totidem Vexillis in *Coronatione* ipsorum designari videre licuit: Quæ 1. Vexillum *Hungariæ*. 2. Dalmatiæ. 3 *Croatiæ*. 4. Slavoniæ. 5. Ramæ, quæ Bosnia est, non urbs Hierosolymæ vicina. 6. Serviæ. 7. Galliciæ, seu Hallitiæ, quæ est Wallachia. 8. *Wladimiriæ*, partis Russiæ Septentrionalis, quam & Lodomeriam vocant. 9. *Cumaniæ*, quæ est Terra Wallachiæ, appellata *Zavolcha*. 10. Bulgariæ. Conf. *Not. Dign. Diss. V. c. III. §. VI.* De Corona *Hungariæ ib. Diss. IV. c. III. §. VI.* Novos Reges Eqvum in collem adigere & educto gladio aerem quater verberare *iterum Diss. V. c. I. §. VII.* De Origine ejus addendum, eam videri ex Martis Ense pendere,

quo veteres Scytharum Reges, ipſeq; *Atila*, leguntur gloriati fuiſſe. *Nec Templa apud eos viſuntur, aut delubrum, nec tugurium quidem calamo tectum cerni usquam poteſt; Sed gladius Barbarico ritu humi figitur nudus, eumq; ut Martem, Regionum, quas circumeunt, præſulem verecundius colunt.* Amm. Marcell. *Rer. Geſt. Lib. XXXI.* Et de *Atila* Priſcus Rhetor in Exc. Legat. de *Atila*: *Neque vero illi parva potentiæ acceſſio contigerat ex eo, quod Martis enſis erat detectus &c. Sponſarum Regiarum* apud *Hungaros* ſingularis hic capiendi ritus fuit, ut ab Equite *Hungaro* ſtricto enſe ex capite Reginæ corona decuteretur. B*albin. Epit. Rer. Bohem. Lib. III. cap. XV.*

In Statibus Hungariæ eminent *Archiepiſcopus Strigonienſis*, qui ſimul Legatus Natus Sedis Romanæ, & juxta eum *Archiepiſcopus Colocenſis.* Vice-Rex peculiari nomine *Palatini* inſignitur ad imitationem veteris Comitis Caſtrenſis Sacri Palatii, quem Græci *Curopalatem* dixere. Cui ſimile eſt cognomen *Bani*, quod Gubernatoribus Regnorum ab Hungaria dependentium Dalmatiæ, Croatiæ, & Slavoniæ tribui ſolet à *Bando* ſeu *Banderio*, quemadmodum in *Conſtit.* Hungar. dicitur, derivatum: Quodque Græcorum *Flammulari* & Turcarum *Sanzar Bego* æquiparaveris. V. *Leunclav. Pand. n. CLXXIV.* Specialem Statuum Hungariæ recenſionem habes in Hiſtor. *Diata Regni Hungarici de A. MDCLXII. M. Majo in Diar. Eur. Contin. VII. p. 477.*

In Collectaneis Scriptorum de rebus Hungaricis ſunt *Scriptores Rerum Hungaricarum ex recenſione Joh. Sambuci Francof. 1581. fol.* Particulares Scriptores ſunt, *Anton. Bonfinius* in Decadibus Rer. Hungaricarum, *Michael Ritius* de Regibus Hungariæ Libris II. qui fere compendium ſunt Bonfinii; *Abrah. Baksebay* Chronologia Rerum Hungar. *Joh. Heroldus* Chronol. Pannoniæ, *Joh. de Thwrotz* Chronicis Hungarorum, *Joh. Nadayni* Floro Hungarico, *Nicolaus Iſthuanſi* Hiſtoriarum de Rebus Hungaricis Libris XXXIV. De quo in ſpecie teſtatur *Zeilerus Deſcript. Hungaric. fol. 28.* Sey ein gelehrter und vieler Sprachen erfahrener Mann auch der beyden Käyſer Maximiliani des andern und Rudolphi des andern Secretarius, hernach Rath und des Palatini Leutenant / auch vornehmen Adelichen Herkommens/und ſchier bey 60. Jahren zu Hofe geweſen/auch in ſeiner Jugend einen Soldaten abgegeben. *Petrus Rewa* Deſcr. Hungar, *Martini Zeileri* Deſcriptio Regn. Hungar, Germanicè, quam

auxit

auxit *Joh. Beza*, *Matth. Berneggerus* seu *Martin. Schödel Disquis. de Regno Hungariæ*, cujus proœmio etiam varia de Scriptoribus Hungariæ judicia habentur: De Jure Consvetudinario Hungariæ *Stephanus Werbeuczius*, Ein gelehrter Jurist, aber unruhiger/ partheischer Mann/wie Ihm Isthuanfius fol. 176. das Zeugnüß giebet. Hat aus Befehl Königs Vladislai die Ungerische Gesetze zusammen geschrieben und solches Büchlein Decretum Tripartitum genennet. Joh. Sambucus hat Notata über die schwere und ungewöhnliche Wörter/ die in besagtem des Werbeuczii Jure Hungarico zu finden gemacht / so *Alb.* Molnar seinem Dictionario pag. 348. & seqq. angehengt. *Zeiler. l. c. p. 8.*

IX.

De *Transsilvaniæ* Statu pleriq; Scriptores Hungarici agunt: Seorsim de rebus ab *A.* MDCXXIX. ad *A.* MDLXIII. scripsit *Johannes Betlenius* Michaelis *A*páfi hodierni Principis Transsilvaniæ Cancellarius. Princeps præter Titulum Transsilvaniæ inscribitur *Comes Siculorum & Partium Hungariæ Dominus*. *A*pud Turcas commune ejus nomen est *Ertel Ban.* Separata fuit ab Hungaria post cladem Mohaczensem, Johanne de Zapolia seu Sepusiensi & Ferdinando Caroli V. Fratre de Imperio Hungariæ decertantibus; Johannes enim cum Ferdinando se imparem sentiret, ad Turcam confugit, ejusque auxiliis in Regni Hungariæ partibus aliquibus confirmatus fuit, quas & ad Filium Johannem Sigismundum transmisit: Sed Turcis posthac istas, ac Ferdinando quod reliqvum erat constanter sibi vindicantibus, solam Transsilvaniam retinuit; Nec tamen nisi fiduciario à Turca jure, cui & secuto tempore tributum adjici oportuit, (nam prima Johannis deditione nulla ejus mentio facta: Vid. *Isthuanf. L. X. p. 151.*) & illud qvidem initio XM. Numorum aureorum; Rakocius deinde A. MDCXLVI XVM. pendere jussus est; Apafio dn. initio regiminis sui LXXXM. Imperialium injuncti fuerunt; Sed quorum pars posthac remissa dicitur. Separationem vero ab Hungaria quod attinet, Sigismundus Bathori A. MDXCIV. per Legatos ad Cæsarem impetravit omnimodam abdicationem petitionum Regibus Hungariæ competentium, ita ut Princeps & omnes ejus per lineam rectam descendentes potestate libera Principes essent; Deficientibus autem descendentibus à se natis omnes ad Transsilvaniam spectantes provinciæ ad Regnum Hungariæ redirent, Rege Hungariæ ad hoc solum obligato, ut dotem congruam filiabus Transsilvanicis, siquæ essent, solveret: Itemque titu-

lum ferret Principis Imperii, sine suffragio tamen & sessione. *Dn. Strauch. de Controv. Ill. Sup. Sec. Diss. I. §. XXIV.* Sed an ita ex Clientela Turcica ad Imperium redierit, quod ille opinatur, nos merito ambigimus. Principum series à Johannis tempore hæc fuit. I. *Johannes* primus Turcæ beneficiarius. II. *Johannes Sigismundus* istius Filius, mortuus A. MDLXXI. Æt. XXXII. in quo & Comitum Zapolitanorum familia, quam Johannes Hunniades & Matthias Corvinus primo tantopere extulerant, extincta fuit. III. *Stephanus Bathori* IV. *Christophorus Bathori*, Stephani Germanus, cui ille, Regnum apud Polonos adeptus, Principatum concessit, mortuus A. MDLXXIX. V. *Sigismundus Bathori*. VI. Stephanus Boscai. VII. Gabriel. Bathori. IIX. *Gabriel Betlenius*. IX. Georgius Rakoci I. X. *Georg. Rakoci* II. A quo, cum Transsilvania motibus Turcicis involuta esset, successerunt brevi tempore *Franc. Redei*, *Achacius Barscai*, *Joh. Kemeny*, qui ante exercitus Rakociani in Polonia Generalis, inde carcere Crimensi aliquandiu detentus fuerat. Denique *Michael Apafi*, fine A. MDCLXI. constitutus. Is hodienum superest, & antea simul Kemenyio Carcere Crimensi pressus fuerat, è quo ferunt liberalitate Matronæ Turcicæ liberatum, quæ matrimonii fidem ab eo pacta fuerat, sed quâ secuta mulieris mors ipsum paulo post solvit. Negocia Turcica hic sæpius gesta exhibebuntur seq. Capite.

CAPUT X.
DE IMPERIO TURCICO.

cant? A Subditis ſimplici obedientia honorantur; Milites a. liberius in eos agunt.

XVI. Magnorum Veziriorum conditio; Cur Aula Porta vocetur? Cur Nobilitati locus non relinqvatur; Miſeria poſteritatis Veter. Græcorum Impp. Θηριοφιλία Turcarum; Cur in periculis tam prompti ſint? Servitutis apud eos emolumentum; Polygamia ipſorũ? Cur minus numeroſam prolem nunc habeant? M. Auguſtum à Turcis pro fatali haberi.

I.

IMperium TURCARUM Novum Conſtantinopolitanum dixeris; Veluti Græcorum, quod ante habuerunt, Imperium Conſtantinopolitanum Vetus: Conſtantinopoli utrisque ſedem Imperialem præbente. De Veteri notum eſt, originem ſumſiſſe à Sede Imperiali Roma Conſtantinopolin translata: Unde & *Novæ Romæ* nomen Conſtantinopoli datum, ipſiq; omnia Privilegia, quæ Veteris Romæ erant, conceſſa. Vid. *L. un. C. de Privileg. Urb. Conſtantinop.* Notæ perinde Familiæ Angelorum, Comnenorum, Palæologorum, qui Imperium hoc diu tenuerunt, & in quarum ultima ad interitum venit. Complures Imperatorum nomen *Porphyrogeneti* geſſerunt à *Porphyra*, loco, in quem concedebant Auguſtæ parituræ, q. d. in Porphyra genitos; Item nomen *Novi Conſtantini*, prout apud Veteres Reges Gothicos in Hiſpania erat Nomen *Flavii*, illoque in Annalibus Turcicis promiſcue appellantur. Vid. *Leunclav. Pand. n. L I.* Tenuerunt & Latini aliquando hoc Imperium, Balduinus nempe Comes Flandriæ, ſociis Venetorum armis eo promotus, qui & eodem tempore Archipelagi Inſulas ſibi adjecerunt. Ultimus Imperatorum fuit Conſtantinus Palæologus Dragoſes XV. hujus nominis vita & Imperio exutus A. MCCCCLIII. Pleniorem noticiam rerum à ſingulis geſtarum deſideranti exhibemus Directorium Scriptorum Hiſtoriæ Auguſtæ à Conſtantino M. ad Conſtantinum Palæologum ex apparatu *Hiſtoriæ Byzantinæ P. Labbei pag. 17. & ſeqq.*

Conſtantini M. vitam & res geſtas Libris IV. complexus eſt *Euſebius Pamphili* Cæſarienſis in Palæſtina Epiſcopus, qui etiam conſulendus in Chronico & Hiſtoria Eccleſiaſtica, quæ ultra hujus Imperatoris tempora non progrediuntur. Scripſerunt etiam *Eutropius*, *Aurelius Victor*, *Rufinus Aquilegienſis*, *Paulus Oroſius*, *Zoſimus Comes*, Autor Chronici, quod

Alexan-

Alexandrinum vocant, *Theophanes Confessor*, atque ex eo *Anastasius Bibliothecarius*; Anonymus post Ammianum editus, *Paulus Longobardus* Diaconus Aquilegiensis, aut quisquis est Miscellæ Autor, atque è recentioribus *Suidas*, *Joh. Zonaras*, *Michael Glycas*, *Constantinus Manasses*, *Georg. Cedrenus*, *Nicephorus Callisti Xantopuli* filius. Praxagoras Atheniensis de Gestis Constantini M. Libros duos, decem vero Demarchius Cæsariensis Cappadox scripserunt, Testibus Photio ac Svida: Verum hi cum prioribus Ammiani Marcellini Libris, multisq; aliis injuria temporum perierunt. Nec omittendi *Socrates*, *Sozomenus*, *Theodoretus*, *Philostorgius &c.*

Constantii vitam & res gestas prodiderunt *S. Hieronymus* Append. ad Chronicon Eusebii; *Eutropius*, *Victor*, *Ammianus*, *Rufinus*, *Orosius*, *Zosimus*, *Socrates*, *Sozomenus*, *Theodoretus*, *Philostorgius*, *Chronicon Alexandrinum*, *Theophanes*, *Miscellæ Autor*, *Zonaras*, *Glycas*, *Manasses*, *Cedrenus*, *Nicephorus &c.*

Juliani vitam & res gestas dabunt *S. Hieronymus* in Chron. &c. ante citati: Singillatim *Zosimus* Maximus ejus Encomiastes post Eunapium Sardianum, cujus Historiam teste Photio pene descripserat.

Joviani meminerunt S. Hieron. in Chron. Eutropius, qui ejus morte clausit *L. 10.* Breviarii Rom. Historiæ &c. antecitati.

Valentiniani res gestas habes in iisdem.

Valentis res gestas memoriæ commendarunt S. Hieronymus, qui in ejus morte Chronicon suum clausit, quemadmodum Historiæ Lib. 13. atque ultimum Amm. Marcellinus Rufus, qui in hoc Imperatore desiit, Rufinus, Orosius, &c. citt.

Gratiani res gestas scripserunt *Hieronymus Chron. Ammianus &c. citt.*

Fl. Theodosii Magni res gestas suggerent Hieronymianæ ad Eusebii Chronicon Appendicis Continuatores, Prosper uterque, Hydatius, Marcellinus, Sigebertus &c. Aurelius Victor, cujus Epitome in hujus Imperatoris obitu desinit, Ruffinus, qui pauca admoum de filiis ejus attigit, Orosius &c. Quibus jungi merito poterit Claudianus, Poeta illorum temporum perinsignis.

Arcadii res gestas vid. apud citt. Zosimus biennio post Arcadii mortem in vulgatis Editionibus desinit. Hisce jungendus Claudianus, ut o-

mittam

mittam Eusebium & Ammonium Poetas cæterosque, quorum opera desideramus.

Theodosii Minoris Historiam repete sis ex *Orosio*, qui non progreditur ultra annum 418. *Socrate*, qui ut ipse ait in fine Lib. VII. orditur à primo Anno 201. Olympiadis, in qua Constantinus Imperator declaratus fuit, & definit in A. 2. Olymp. 228. ad 17. Consulatum Theodosii s. *A.* 439. *Hermia Sozomeno*, cujus liber nonus non porrigitur ultra annum 421. licet ipsomet teste in præf. ad Imp. à Consulatu & Patris ejus Constantini usque ad 17. Theodosii Imper. Consulatum non secus ac Socrates fuisset progressus, *Theodoreto*, Cyri Episcopo qui ab hæresis *Arianæ* initiis pervenerat, teste Gennadio, usque ad Leonis Imper. tempora, quamvis Liber ejus quintus postremus eorum, qui superest, morte Theodori Mopsvesteni terminatur, *Olympiodoro Thebæo*, cujus Excerpta docent à 7. Consulatu Theodosii ad XI. h. ab *A.* 407. ad *A.* 425. pervenisse, *Philostorgio Ariano*, qui petito altius initio in eundem annum definit. Quibus jungi poterunt *Prosper uterque*, *Hydatius*, *Cassiodorus*, *Marcellinus*, *Evagrius*, *qui ab Hæresi Nestoriana duxit* exordium, *Chronicon Alex. Freculphus*, &c. citt. ut omittam *Philippum Sidetam*, *Priscum Panitem*, cæterosque, qui non supersunt.

Fl. Marciani res gestas prosecutus est *Theodorus Lector*, cujus Collectanea, quæ habemus in manibus, ab obitu Theodosii Junioris incipiunt: *Tiro Prosper*, cujus non solum vulgares Fasti, sed etiam Chronicon â P. Pithœo editum desinunt *A.* 455. *Victor Tunnunensis* in *Africa* Episcopus in Chronico, quod Prosperi Fastis subnexum incipit ab *A.* 444. *Hydatius*, *Freculphus* &c. citt.

Leonis res gestas scripserunt *Candidus Isaurus*, cujus Excerpta cum Notis exhibentur *Vol. Imo Histor. Byz. Theodorus Lector*, *Malchus Philadelphiensis in T. I. Hist. Byz. pag.* 91. Inchoant a. 17. *A.* Imperii Leonis &c. citt.

Iisdem exhibent *Leonem Juniorem*.

Zenonem Isauricum Iidem habent præter *Malchum Philadelphiensem* Ed. cit. Histor. Byzant. p. 78. & seqq. *Joannem Ægeatem*, *Basilium Ciliciem*, *Eustathium Syrum* s. Epiphaniensem, *Hesychium Milesium Illustrem*, aliosq; quos periisse dolemus.

Fl. Ana-

Fl. Anastasii iidem meminere exceptis *Candido*, *Malcho & Ægeate*. De *Justino Theodorus Lector*, *Procopius &c.* citt.

Justiniani res gestas præter *Procopium Cesariensem*, *Rhetorem & Agathiam Myrinensem* Scholasticum Nobilissimos Historicos docebunt Te *Marcellinus Illyricanus Comes*, *cujus Chronicon definit in Annum 534.* Justiniano Aug. IV. & Paulino Cosſ. licet appendix usque ad obitum Justiniani excurrat. *Victor. Tunnunensis*, cujus Chronicon ad Justini Junioris A. 1. Christi 567. protenditur, *Marius Aventicensis* Episcopus, *Evagrius &c.* citt.

Justinum Juniorem vide in *Excerptis Menandri Protectoris*, *ac Theophanis* Byzantii *de Bello Justini Junioris* adversus Persas & apud *Evagrium*, *Gregor. Turonensem*, *Marium Aventicensem*, *Joh. Biclariensem* in Chronico f. *Appendice* ad *Victorem Tunnunensem*, quæ à Justino ducit initium, *Corippum Grammaticum Africanum*, cujus Poema fine mutilum extat, &c. citt.

Tiberii vitam & res gestas repete ex *Evagrio*, *Greg. Turonensi*, *Johanne Biclariensi Abbate*, qui ad *A.* usque Mauricii IIX. Christi 589. progreditur, *Autore vitæ S. Eutychii P. Cp. apud Surium Aprilis* IV. *Theophane*, *Miscella*, *Freculfo*, *Svida*, *Zonara*, *Glyca*, *Manasse*, *Cedreno*, *Nicephoro*.

Mauricii vitam & res gestas fusè prosecuti sunt *Evagrius Scholasticus Antiochenus* usque ad *Annum* Imperii Ejus 12. h. Christi 594. *Menander Protector*, cujus *Historia* præter pauca Excerpta intercidit, & *Theophylactus Simocatta*, è cujus Libris duodecim, quos primum *Historiæ* Byz. Volumen habet, cæteri hauserunt *Chron. Alex. Theophanes &c. citt.*

Phocæ res impiè gestas exponunt *Chron. Alexandrini Autor Anonymus*, *S. Nicephorus* P. CP. initio Breviarii Historici, quod cum eruditissimis notis Dion. Petavii 1. Vol. Hist. Byz. continetur, atque ex eo *Anastasius & Miscellæ Autor*, *Freculfus* qui in Calce L. 5. secundæ Partis subjicit, opus illud suum ob amorem Judith Augustæ susceptum à Christi Incarnatione ad obitum usque S. Gregorii & initia Bonifacii Papæ perduxisse, *Zonaras*, *Glycas*, *Manasses*, *Cedrenus & Nicephorus*, qui morte Phocæ Librum 18. Historiæ suæ Ecclesiasticæ clausit.

Heraclii vitam & res gestas dabunt *Chron. Alex.* quod in Annum Heraclii 20. Christi 630. definit. *S. Nicephorus* P. CP. in Breviario, *Theo-*

phanes & ex eo *Anastasius* &c. citt. Quibus adjungi poterit Appendix ad Marii Aventicensis Chronicon, quæ in Annum 14. Heraclii & 40. Clotarii 2. Francorum Regis definit.

Cæteros usque ad *Const. Copronymum* habes itidem in *Breviario Historico S. Nicephori P. CP.* quod in Annum definit Christi 796. quo Decembri Mense Indictione IIX. jam inchoata Irenen Conjugem Leoni filio copulavit, *Theophane*, *Anastasio*, *Miscella*, *Suida*, *Zonara*, *Glyca*, *Manasse*, *Cedreno*.

Leonis Chazari, Constantini Irenes F. gesta scripsit *Theophanes Confessor*, è quo sua mutuati sunt *Anastasius Biblioth. Miscellæ Consarcinator &c.*

Fl. Nicephori, *Stauracii*, *Michaelis Curopalatæ*, qui & Rancabe dictus, vitas & gesta scripserunt *Theophanes Confessor & Monachorum* Agri Præfectus, cujus Chronicon hic definit, non secus ac *Anastasii Bibliothecarii* Ecclesiastica Historia & *Pauli Longobardi* Diaconi Aquilegiensis s. potius *Landulfi Sagacis aut Joannis Diaconi*, quæ dicitur Miscella; *Joannes Scylitzes* Curopalates hujus, qui à Michaele Rancabe exorsus usque ad Alexii Comneni exordia vitas Impp. Orientis continuavit, *Zonaras*, *Glycas*, *Manasses*, *Cedrenus &c.*

Leonis vitam docebunt *Leo Grammaticus* & Anonymus, quem quidam *Leontium* Byzantinum vocitarunt, *Scylitzes*, *Zonaras*, *Glycas*, *Manasses*, *Cedrenus &c.* *Michaelem Amorianum & Theophilum* idem dabunt; Ac hujus nuptias fragmentum, quod edidit de iis *M. Crusius* post Heliodori Epitomen.

Sequentium ad *Nicephorum Phocam* iidem, & de hoc singillatim V. *Luitprandum Ticinensem* Diaconum, qui ad illum Legatus ab Ottone Imp. venit.

Sequuntur *Tzimisces* &c. apud eosdem & Anonymos nonnullos.

In *Michaele Stratiotico* definit *Cedrenus*, qui Annales suos à prima rerum origine ad inaugurationem *Isaacij Comneni* deduxit.

Ab *Isaacio Comneno* ad *Nicephorum Botaniatem* iidem consulendi.

Botaniatæ vita repetenda ex *Zonara*, *Glyca*, & *Constantino Manasse*, qui ulterius non est progressus in Historia seu Annalibus, quos versibus Politicis ab initio Mundi concinnavit. Attigit quoque Nicephori hujus tempora *Johannes Curopalates* cognomine *Scylitzes*.

Alexii

Alexii Comneni vitam & res geſtas conſignavit XV. Libris Filia ejus *Anna Comnena* Bryennii Uxor. Scripſerunt quoque *Joh. Zonaras Monachus & Michael Glycas Siculus*, qui duo Scriptores ab ortu Rerum Annales ſuos usque ad Obitum Alexii pertexuerunt. Juverit etiam legiſſe *Ottonem Friſingenſem*, *Gvilielmum Tyrium* aliosque Hiſtoricos, qui de Godofridi Bullionii expeditione in Palæſtinam ſcripſerunt.

Calo-Johannis vitam & res geſtas legere eſt apud *Joh. Sinnamum* L. I. & *Nicetam Choniatem*, qui duo ab ejus imperio duxerunt ſcribendi principium, Ottonem *Friſingenſem Epiſcopum & Guilielm. Tyrium.*

Manuelem deſcripſere *Joh. Sinnamus Grammaticus*, qui ſub eo militavit, & *Nicetas Choniates.*

De reliquis ad *Alexium Ducam Murzuphlum ſeu Myrſiflum* conſulendus cit. *Nicetas.* Hinc exorditur Chronicon ſuum vulgatum *Georgius Acropolites Logotheta usque* ad receptam à Græcis Conſtantinopolin, deſcripſitque IV. Imperatores *Theodorum Laſcarem*, *Johannem Ducam*, *Theodorum Laſcarem*, *Johannem Theod. filium*: Quos etiam deſcribit *Nicephorus Gregoras*; *Et Phranzes* Protoveſtiarius inde incipit Chronici ſeu Hiſtoriæ Libros IV.

Michaelis Palæologi præter *Nicephorum Gregoram* meminerunt *Georgius Pachymeres & Georgius Phranzes.*

Andronici Palæologi Senioris vitam & cum Nepote inteſtinum Bellum, quod duravit annos ſex & Menſem unum exhibent *Niceph. Gregoras*, *Joh. Cantacuzenus*, Georg. Phranzes, G. Pachymeres.

De Andronico Palæologo Juniore videndi iidem, quique eum ſæpius arguit *Joh. Cantacuzenus*, item G. Phranzes & Laonicus Chalcocondylas.

De *Joh. Cantacuzeno* conſulendum præter alios jam citatos quid de ſe ſuaque adminiſtratione ipſe ſcribat ex Imperatore factus Monachus & *Joaſaphus Chriſtodulus* ficto nomine dictus.

Joh. Palæologi Andronici filii, *Manuelis Palæologi*, *Joh. Palæologi Manuelis* Filii meminere ante citt. Phranzes, Laonicus, Anonymi, ſingillatim *Manuelis Hiſtoria Politica apud Cruſium.*

De *Conſtantino Palæologo V. Laonicus Chalcocondylas*, *Georg. Phranzes* toto L. III. aliique, qui de expugnata Conſtantinopoli ſcripſerunt.

II.

Amplitudo Veteris iſtius Conſtantinopolitani Imperii non exigua fuit

Comprehendit enim integras duas Diœceſes Imperii Romani, Diœceſin Illyrici & Orientis, quarum nomine comprehendebantur Macedonia, Dacia, Oriens in ſpecie ſic dicta, Ægyptus, Aſiana, Pontus ſeu Pontica & Thracia. Quas ſimul inferioribus earum Provinciis enarratas habes in *Pancirolli Notic. Imper. Orient.* Quid inter Imperatores ejus & Imperatores Germanicos geſtum ſit exponendum *in Hiſtor. Imp. Germanici.* Expiranti ſucceſſit Regimen Turcicum, non disſimile magnitudine, at L L. Fundamentalibus, adeoque reipſa diverſisſimum. Monarchiæ nomen quidem utrinque manſit, ſed nomina talia nimis Generalia ſunt diſcernendis Rerumpp. formis, quæ ex his non tantum, ſed inprimis ex connexione Imperantium ac Parentium, ac proinde Legibus Fundamentalibus, tanqvam conſpectu iſtius æſtimandæ.

III.

De Imperio Turcico extant Collecta Volumina: *Chronicorum Turcicorum Tomi III. Franc.* 1578. Scriptores de Rebus Turcicis *Ed. cum Laonico Chalcocondyla ex interpr. Conr. Clauſeri Baſil.* 1556. Rerum memorabilium in Pannonia ſub Turcarum Imperatoribus à capta Conſtantinopoli usque ad initium hujus ſeculi *Exegeſes ſeu Narrationes Illuſtres recenſ. Nicol. Reuſnero* Francof. 1603. Ejusdem ſunt *Orationum & Conſultationum de Bello Turcico Volumina Lipſ.* 1603. Collectionem rerum præbuerint *Joach. Camerarii Commentarii de Rebus Turcicis*; Et diligentisſima *Deſcriptio Status Imperii Ottomannici* quæ extat *Diar. Europ. Cont. XXI. p. 2. & ſeqq. Jacobi* item *Nagy de Harſany* Colloquia Turcico-Latina ſeu *Status Turcicus loquens ed. 1672.* Et recentisſime *Joh. Bapt. Tavernier. Itiner. P. III.* Ad Hiſtoriam antiquam pertinent, *Theodorus Gaza* Epiſtolâ de Origine Turcarum *in Scrr. Clauſeri p. 181. Joh. Bapt. Egnatius Venetus* de Origine Turcarum *ib. p. 182.* &ſſ. Item Hiſtoriæ Saracenicæ: Qualis *Elmacini Hiſtoria Saracenica* Latine reddita à *Th. Erpenio.* Annalium Conditores: *Philippi Loniceri Chronicon Turcicum* Tomo I. Chronicorum ſup. cit. *Laonici Chalcocondylæ* Hiſtoriarum Libri X. de origine ac rebus geſtis Turcarum. *De Origine & Rebus geſtis Turcarum Libri III.* Primus autore *Nicolao Euboico Sanguntino Epiſcopo*; Secundus *Joh. Rami*, Tertius priorum Anacephalæoſis *ejusdem Rami in Scrr. Clauſer. f. 186. Cœlii Auguſtini Curionis* Saracenicæ Hiſtoriæ Libri III. cujus epitomen exhibet *Wolfgangus Drechslerus*, *Chronico* de origine & rebus geſtis

gestis Turcarum ap. *Clauser. f. 220. Franc. Sansovinus* de Orig. & Imperio Turc. *Christophori Besoldi Historia Constantinopolitano-Turcica* ad hoc usque ævum deducta *Argent. MDCXXXIV. Annales Turcici* cum supplemento *Joh. Leunclavii*, *editi à Joh. Gaudier* dicto Spiegel: Qvi in Catalogo Oxonienſi Doctisſimi *Thomæ James* indicantur titulo *Annalium Hieronymi Beck*, cujus causâ forſan, quod ille eos primo Conſtantinopoli attulit. *Joh. Leunclavii Historiæ Muſulmannicæ* Turcarum Libri XIIX. *Ejusd. Pandectæ Historiæ Turcicæ*. Ej *Apologia pro Histor. Muſulmannica*; *Martini Cruſii* Turco-Græcia; *Augerii Gislenii Busbequii Legationis Turcicæ Epiſtolæ IV.* Quibus alicubi adjectum ejusdem de Re militari contra Turcam inſtituenda Conſilium; Et Solimanni Imper. Turc. Legatio ad Ferdinandum Imp.

IV.

Imperium Turcicum condidit *Osmanes* ſeu *Othmanes*, Ertogrulis ſeu Ertuculis filius circa A. MCCXC. Hunc ſecutus *Orcanes*; Tertius fuit Amurathes I. Cui cum Parente & Avo cognomen *Gaſi* h. fortis Militis datum. IV. Bajazethes I. à Turcis *Gilderun*, *Gildrin*, dictus, h. Fulmen, à Græcis Lælaps, ob celeritatem. Vid. *Leunclav. Pand. n. 1.* Bello alias adverſus Timurum ſ. Tamerlanem famoſus, in quo etiam captus & non ita diu poſt mortuus fuit. Refert Hiſtoria Muſulmannica inter ſermones familiares quibus Temurus Bajazethem captivum exceperit fuiſſe: Se ambos Deo nunquam ſatis gratiarum agere poſſe, quos licet vitiis naturalibus affectos ad Thronum Regium evexerit: Se claudum eſſe, ipſum alio naturæ defectu laborare, & tamen Imperium ſuum ab Indiis usque Sivaſtum exporrigi, Bajazethis a. Sivaſto usque ad fines Hungariæ: Niſi terra nullius haberetur à Deo, illum Regimen ejus haut dubie melioribus conceſſurum fuiſſe; Neque aliam cauſam cladis Bajazethi illatæ ſe ſuſpicari, quam quia beneficia Divina non agnoviſſet, ac debitis gratiis agendis defeciſſet. V. *Timuri L. VII.* V. Poſt Interregnum *Emir Soliman. Emir*, h. Princeps, quod nomen nec hodie dedignantur Turcæ: Quem Frater *Muſa Zelebis*, quod nomen Græcorum ac Latinorum *Nobiliſſimo* æquivalet, forſan à *Celebri* deſumptum, Imperio ac vita privavit, mox v. à Muhammede tertio Fratre eodem modo habitus, qui VItus Imperii hujus Princeps fuit. VII. *Amurathes II. ſ. Murat Chan*, cujus initiis Pſeudo-Muſtaphas ſeu *Muſtapha Duſme* moleſtiam aliquam faceſſivit. IIX. *Muhammedes II.* IX. *Bajazethes*

zerbes II. X *Selimus.* XI. *Solimanus II.* Quorum vitam ac res gestas pro-
lixe descripsit *Historia Musulmannica Leunclavi.* XII. *Selimus II.* XIII. *A-*
muratbes III. Qui creditur Judæi filius fuisse. Vid. *Besold. de hoc Imp.*
§. 11. XIV. *Muhammedes III.* XV. *Achmedes I.* XVI. *Othmanes II.* à Ge-
nizariis A MDCXXII. strang.latus. XVII. *Mustaphas* Othmanis Patruus,
Achmedis frater, qui antehac more Domus Othomanicæ in unico univer-
sorum herede stirpem suam & Imperium integrum conservare volentis,
ad mortem sæpe destinatus semper illæsus evaserat, sive præstigiis à matre
sua, ut ferebatur, subministratis, sive alia aliqua ope Turcis in Religio-
nem venit, ut fato ad Imperii firmamentum venire crediderint, &
vita privari piaculum reputaverint: Qua opinione etiam conservarunt,
eum sequenti Anno iterum deponerent & XIIX. *Amurathem IV.*
Othmanis fratrem tunc adolescentem XIV. Annorum Imperatorem eli-
gerent. XIX. *Ibrahim* itidem à Genizariis strangulatus. XX *Muham-*
medes IV. Natus A. MDCXXXIIX. Princeps in violenta exercitia ac
præcipue venationem propensissimus, unde nec valetudine amplius inte-
gra est, herniâ ex saltu violentiori ipsum affligente, nec singulari subdito-
rum amore afficitur, quos dum venationi adhibet, fame, siti, æstu, frigo-
re sæpe magno numero patitur interire, cujusmodi exempla nonnulla V.
ap. *Tavernier p. III. L. I. cap. XVI.* Ut Avia ei insidias struxerit, hæ que in
ipsam redundaverint expositum ab *Autore Stat. Turc. L. I. c. V.*

V.

Amplitudine sua Imperium Turcicum totas tres Diœceses è veteri Imperio Romano complectitur, nempe Illyrici, Orientis & Africæ, sola quarta Diœcesi Italiæ Romano Imperio relicta. Sic in Asia habet Tauricam, titulo tamen Provinciæ Tributariæ. Habet & Arabiam, Natoliam seu veterum Asiam minorem, cum Provinciis & Urbibus isthuc pertinentibus; Deinde Syriam, Mesopotamiam, Babyloniam, Chersonesum item cum partibus Arabia Deserta, Petræa, Felici. In Africa omnes ejus partes litorales ad Mare Mediterraneum positas usq; ad Regnum Fessæ & Marocci, utpote Ægyptum, Marmaricam seu Barcham, Regnum Tripolitarum, Tunetanum, Tractum Algeriensem, R. Tremisenum. In Europa Thraciam, Macedoniam, Græciam, Albaniam, Bosenam seu Bosniam, Serviam, Rasciam, Bulgariam, & Provinciarum Tributariarum nomine, Wallachiam, Moldaviam, Transsilvaniam. Jurisdictionem maritimam exercet in Archi-

in Archipelagum Maris Mediterranei, ſeu ut à Romanis vocabatur Provinciam Inſularum: In quibus Tenedum, Lemnum, Metellino, Scio, Negroponte, Lango & Rhodum munitas tenet; Præterea in Inſulas Cyprum & Candiam, de quarum conqueſtu ac hodierno ſtatu dicendum erit in ſeqq. Confer *P. I. c. V. §. III. n. IX.*

VI.

Reguntur hi Tractus Provinciarum in modum, diſtributi primum inter *Beglerbegos*, quos & *Baſſas* ſæpe vocant, poſſentq; Ducibus aliorum Regnorum comparari, deinde *Sangiacos*, quos Comitibus aſſimilant. Ordinem eorum reddimus ex dilig. *Autore Deſcript. Imp. Othomanici Lib. I. c. XII.* Primusque eſt Beglerbegatus Anatoliæ, à quo dependent XIV. Sangiaci.

II. Caramaniæ cum VII. Sangiacis.
III. Diarbekir ſeu Meſopotamiæ cum XIX. Sangiacis.
IV. Scham ſ. Damaſci & VII. Sang.
V. Sivas Civitatis Armeniæ Majoris cum VI. Sang.
VI. Ezrum in finibus Georgiæ & XI. Sang.
VII. Wan ſ. Van Urbis Mediæ & XIV. Sang.
VIII. Tehildir in finibus Georgiæ & IX. Sang.
IX. Scheherezul in Aſſyria cum XX. Sang.
X. Aleppi ſeu Haleb & IV. Sang.
XI. Maraſch ad Euphratem inter Meſopotamiam & Aleppum cum IV. Sang.
XII Cypri ſ Kibros cum VII. Sang.
XIII. Tripolis Syriæ, ſeu Tarabolos Scham cum IV. Sang.
XIV. Terboran, quem locum olim Comneni tenuerunt, cum Occidentales Conſtantinopolin occupaſſent.
XV. Carſes ſ Kars cum IV. Sang.
XVI. Muſul ſ. Ninives cum IV. Sang.
XVII. Rika cum VII. Sang.
XIIX. Qui cum ſequentibus in Europa eſt, Rumiliæ cum XXIV. Sang.
XIX. Kuppudan ſ. Capitan-Baſſæ, qui Inſulis Maris Mediterranei imperat & XIII. Sangiacos ſub ſe habet.
XX. Budæ & XX. Sang.
XXI. Themesvaræ cum VI. Sang.
XXII. Potnæ ſ. Boſniæ cum VII. Sang.

Hi e-

Hi omnes reditus ſuos ſua è Provinciis, quibus præpoſiti ſunt, propria autoritate ſua ſibi colligunt. Cæteri, quos ſubjungimus, quod accipiunt, ex Ærario Imperatoris habent.

I. Baſſa Ægypti ſ. Alcairi.

II. Bagadedi ſ. Babyloniæ cum xx. Sang.

III. Temeni in Arabia Felici. IV. Habeleh in finibus Abyſſinorum. Boſræ haut procul Sinu Perſico. VI. Lapſæ in finibus Ormuſiæ. Hos tamen ob longinquitatem vix defendendo fuit, & vicini maximam partem eorum jam ipſi eripuerunt. Eſt etiam Baſſa Caffæ, ſed cum exiguis & reditibus & Juriſdictione. Algerienſes, Tunitani & Tripolitani liberius nunc agunt. Tatari Precopenſes ita dependent ab imperio Turcico, ut quotiescunque Imperator ſe Bello accingit, illi cogantur armata manu ipſum ſequi & quidem numero CM, ſi ipſe Imperator in caſtris ſit, xLM vel paulo pluribus, ſi Vezirius tantum mittatur; Nec ſtipendii quicquam accipiunt, niſi quod in prædam agunt, unde excurſibus tam graves extitere vicinis Hungariæ provinciis, durante ultimo Bello Hungarico-Turcico. Præterea Chamum ſuum ipſi quidem eligunt, ſed non niſi confirmandum à Porta Othomanina, quæ etiam ſuperſtite Parente primogenitum ejus loco obſidis detinere ſolet, quemadmodum hodiernum Muhammedem Ghirei, dum Parens viveret primum Janboli in Thracia, deinde in Rhodo Inſula detinuerunt. Cæterum ſolam Cafam in univerſo iſto Tractu Turcæ immediate tenent, quam etiam non Tataris, ſed Genuenſibus, qui Colonias ſuas eo eduxerant, eripuere. Wallachiæ, Moldaviæ ac Transſilvaniæ Principes itidem Caſtra Turcica ſequi coguntur, ſimul ingenti Tributo annuo onerati; Transſilvania tamen liberius habetur, ob viciniam Imperatoris Germanici. Respublica Raguſæ etiam Tributum annuum pendit, quod tamen, cum ipſa exigua ſit, non adeo magnum eſt.

VII.

Amplitudo iſta his fere initiis ac progreſſu ſtetit: Othmanes Gaſi, cum Agriculturam aliquandiu in partibus Aſiæ Minoris ab Aladino Sultano conceſſis exercuiſſet, vicinos in Phrygia Majori, Bithynia, Myſia vicos & caſtella Chriſtianorum aggreſſus fuit, & nihil minus quam invaſionem hoſtilem metuentes ſubjugavit. Fuerunt inter ea, Zuplia, Bilezuga, Nacolia, Chalce &c. Succeſſumque hunc Aladinus jure ac dignitate Principis ipſi collata coronavit. Poſt urbem Nicæam & deinde Pruſam ſeu Bur-

Burſam expugnavit copiasque auxiliares Nicæam defenſum Conſtantinopoli venientes fudit: Quam pugnam Dilenſem vocant à loco, ubi commiſſa fuit. Urchanes deinde vicinas Nicææ urbes in Troade ſitas Genischeher, ſeu Jeniſar, q. d. Neapolin, Coſri ſ. Cariſſum, Bargama ſ. Pergamum, Edremit ſ. Adramytium adjecit: Et filius hujus Solimannus primo Hellespontum transfretavit, & caſtellum *Zemenick*, Græcis Chirido-caſtrum, deinde Callipolin occupavit. Solentque communiter Genuenſes primæ transvectionis accuſari; Sed rem aliter ſe habere, & tunc demum cum Amurathes Pſeudo-Muſtapham perſequeretur à Nauta Genuenſi exercitum Turcicum transvectum fuiſſe prolixe teſtatur *Chalcocond. Lib. V. de Reb. Turc. p. 121.* Confer eundem *L. 1. p. 8. 9. & Leunclav. Pand. n. XXIV. & LXXXIX.* Porro Amurathes Succeſſor Urchanis Adrianopolin, Philippopolin aliasque Thraciæ Urbes ſubjugavit. Poſt eum Bajazetes I. Serviæ ac Boſniæ tractus late populatus Sigismundo Hungariæ Regi cladem Nicopolitanam intulit, ipſamque Conſtantinopolin obſedit, in qua Jus vici habendi extorſit Imperatori, ab ulteriori progreſſu tamen prohibitus bello cum Temirlane ſuſcepto: Cæterum Imperium Conſtantinopolitanum exiguis finibus concluſit, de quo *Laonicus Chalcocondylas*: Animadverti, inquit, Græcos & Regnum eorum primo ſub Thracibus extitiſſe. Poſtea reliquo Regno à Barbaris exutos parvum quoddam Regnum gubernaſſe, videlicet Byzantium, Byzantiique maritimam regionem inferiorem Heracleam usque, præterea Peloponeſum totam extra tres aut quatuor urbes Venetorum; Ad hæc Lemnum & Imbrum & Inſulas ibidem in Mari Ægæo ſitas. Unde & Imperatores à Turcis per contemptum *Teggiures* vocati ſunt, h Præfecti urbis, q. d. exiguæ ditionis Dominos. *Leunclav. Pand. n. LVI.*

VIII.

Sub Muhammede II. Turcæ evaſerunt potentisſimi, quippe qui duo Imperia Conſtantinopolitanum ac Trapezuntinum, XII. Regna, & CC. Urbes magnas expugnavit. Conſtantinopolis capta *A.* MCCCCLII. die XXIX. Mai, quæ feria IIda Pentecoſtes erat, Latinis non obſcure annotantibus, Conſtanſtinopolitanos in ſolenni feſto Spiritus S. expugnatos, quod plus quam duodecies à fide in Spiritum S. recesſiſſent, cumq; verum Deum à Patre Filioque procedentem negaſſent. *Ab* aliis *A.* MCCCCLIII. id factum dicitur, ſed feſtum Pentecoſtes, qvo excidium hoc factum unanimiter ſcribunt,

bunt, eo anno in XX. Mal incidit, aç proinde tota hebdomade XXIX. Mal antecesfit. V. *Beuther. Animadverf. Hiftor. c. IIX. & ex eo Befold. H. C. p. 1. p. 576.* Legendi de expugnatione hac Ifidorus Ruthenus Cardin. in Script. Clauferi p. 327. *Leonhardus Chienfis Archiepifcopus Mitylenaus ib. p. 3.* & Chronic. Turc. T. II. p. 84. *Chriftoph. Richerius in Narrat. Reufn. p. 1. Theodofius Zygomales in Crufii Turco-Grac. p. 73.* A. MCCCCLX. Trapezuntinum Imperium expugnavit, capto & occifo Davide Comneno Augufto, Græciam fubjugavit & Athenas delevit, cum à Crojana obfidione, quam LXXXM. militibus fufceperat, Scanderbegi armis repelleretur. Lesbum quam Catalufiorum gens è Genuenfibus non integros C. *A*nnos tenuerat circa *A.* MCCCCLXI. occupavit. Bofnia, Rafcia & Serviæ magna pars adjectæ circa *A.* MCCCCLXIV. Inde Peloponefus, quam potisfimum difcordia Fratrum Palæologorum Demetrii & Thomæ peffum dedit. Eubœa f. Negroponte jugum fubiit *A.* MCCCCLXX. *Bajazetes* fucceffor ejus reliquias Venetorum Peloponefo exegit. *Selimus I.* Syriam, *A*rabiam, Ægyptum, &c. Solimannus *A.* MDXXII. Rhodum, inde Hungariæ partes, A. MDLXVI. Chium. *Selimus II.* Cyprum adjecit.

IX.

Bella quæ in hifce ac fimilibus negociis à Turcis gefta fuerunt, duûm generum funt, contra Chriftianos & contra Perfas. Bellorum contra Chriftianos materies in occupandis regionibus ante memoratis verfata fuit. Cur cum infelici Chriftianorum fucceffu plerumque gefta fuerint, rationes hæ fere reddi folent. I. Refpectu Turcarum ipforum numerofi & concordes Exercitus, animorum in periculis adeundis præfentia, quam fecuritas de providentia Divina ipfis imprimit; Et dn. opinio martyrii, quod credunt eum adipifci, qui in pugna moritur. II. Refpectu Chriftianorum. I. Disfidium Principum Chriftianorum, quod fi intelligatur de apertis Bellis falfum eft; Nunquam enim Turca Germaniam difcordem, fed concordem petiit, quod & *Hornius* notat *Orb. Polit. c. 1. §. XI. n. VII.* At fi de privata æmulatione accipias, à vero alienum non eft, & exempla variorum de prærogativa certaminum in Bellis Turcicis non rara eft legere; Ideo enim clades Nicopolitana accepta, quia Galli contendebant priores effe in acie, unde confufio & cædes Chriftianorum fecuta. Qvo & referenda infelix fufpicio augendæ unius poteftatis, qua dum cæteri torquentur, malunt illum opportunitate prævifa carere, quam præter voluntatem fuam ditionibus augeri.

geri. Sic cum Pius II. auxilia Principum Italiæ pro Venetis conquireret, ab Oratore Florentino avocatus fuit; Venetorum enim fore, quæcunque in Græcia ejectis Turcis acquiri possent; Et hos subacta Græcia forsan reliquæ Italiæ animum adjecturos. Vid. Orationem Florentini Oratoris apud Bzovium ad A. MCCCCLXIII. Unde & Laurentius Medices Pii conatibus restitit. Idem Bzov. A. MCCCCLXXVII. II. Desideria privata bona prætextu militiæ Turcicæ augendi, quod de Pio II. P. M. jam monitum fertur à Gregorio Hyemburg Doctore in *Paral. ab Abb. Ursp. fol. 108.* Voluisse Papam abuti potestate sua talia imponendo, & sub velamento militaris expeditionis in Turcam instaurandæ, facultates Germaniæ illius, quæ est inter Coloniam Agrippinam & Austriam ac rursus inter Daciam & Alpes, medullitus exhaurire. Quam querelam & alibi Germani moverunt, eoq; nomine se excusat Calixtus III. Epist. ad Johan. Cardinal. apud Bzov. ad A. MCCCCLVII. III. Evocata ab ipsis Christianis Turcarum auxilia, quod factum diffidentibus de Impp. Constantinopolitano Johanne Cantacuzeno & Johanne Palæologo, seu Calo-Johanne, quorum hic Orchani secundo Osmanidarum Sororem elocavit, ut ad Cantacuzenum expellendum auxilia mitteret: Item discordantibus de Moreæ Principatu Demetrio & Thoma Fratribus Palæologis, è quibus Demetrius Muhammedem sibi affinitate junxit, ut fratrem Principatu ejiceret. Similiter Transsilvania & Hungariæ partes perierunt, cum Johannes de Zapolia Ferdinando Regi se imparem sentiret. Plures hujusmodi rationum collectas V. *ap. Hottinger. Hist. Eccl. Sec. XV. Sect. III. §. IV.*

X.

Negocia Hungarica ab A. MCCCXCVI. agitata fuerunt: Primusque Hungaris negocia facessivit Bajazetes I, qui fusis Serviis, Bulgaris ac Triballis sensim versus Occidentem progressus est: Cui occurrendum ratus Sigismundus Hungariæ Rex ad Nicopolin cum eo conflictatus fuit, sed in fugam actus, Turcis ulterius progrediendi & animum addidit, & viam aperuit. Successit A. MCCCCXLIII. secunda clades Vladislao Regi ad Varnam illata, cum contra datam fidem fœdus cum Amurathe initum frangeret, qua ipse Rex etiam cecidit. Deniq; tertia ad Mohaczium A. MDXXVI. interfecto Ludovico Hungariæ Rege: Quibus victoriis tribus Turcæ ita usi fuerunt, ut Regnum Hungariæ plerisque ad id relatis provinciis exuerint. Accesserunt postea dissidia Ferdinandi & Johannis de Zapolia, qui-

bus Solimannus Turca insignes Hungariæ partes arripere cœpit, Transsilvaniam vero totam sibi Tributariam reddidit. Post Budam expugnatam A. MDXXIX. etiam Vienna petita, sed à nostris mascule propugnata non sine ingenti clade exercitus Turcici. Aliarum urbium obsidiones & expugnationes V. in Scriptoribus Hungaricis ac Turcicis. Plerarumque particulares relationes extant in *Reusneri Narrationibus*. Ultimum Bellum occasione Rakocii inceptum fuit, quem, quia A. MDCLVI. inscia & inconsulta Porta adversus Poloniam moverat, Turca Principatu exutum voluit, quodq; obedientiam recusaret, violenter ejecit. Secuta inde clades ejus juxta Claudiopolim A. MDCLX. d. XXII. MaI, qua ipse etiam letaliter vulneratus d. VI. Junii obiit: Mox expugnatio Waradini facta eodem A. MDCLX. d. XXVI. Aug. quod præsidiariorum numerus à 2000 vel 1500 ad 200. imminutus esset, eoque se impares sentirent ad ulterius resistendum. Hinc ob metum ingruentis hostis ad arma ab Imperatore nostro itum, & Kemini Janos, qui Principis loco post Ragozium se gerebat, in Protectionem susceptus, à Turca a. è contrario Achatius Barskai, & post eum A. MDCLXI Michael Apafi defensus. Tunc Neosolum oppugnatum d. X. Aug. MDCLXIII. & XXVII. Sept. in fidem acceptum, cujus culpa (cum oppidum nullo defectu laboraret & 3000. militum adhuc haberet, Turca insuper jam 2500. amisisset) in defensores conjecta, Marchionem Pio, Locatellum, & Comitem Forgacz, qui etiam solus cum Magno Vezirio Articulis subscripsit. Diarium hujus obsidionis vid. in Zeileri Beschreibung des Königreichs Ungarn Ed. à Joh. Beza p. 430. & seqq. A Christianis v. duæ insignes victoriæ reportatæ, altera ad Levam, altera ad S. Gotthardum, qua & spe invadendi ulterius Hungariam atque Austriam Turcas privarunt, & Pacem ipsis extorserunt. Cujus articuli d X. Augusti. ad pagum Vasnar conditi fuere: I. Ut Principi Transsilvaniæ restituerentur loca præsidiis Imperatoriis munita, illique postmodum vacante Principatu liberè possent eligere Principem aliquem, quoad cætera quoque prisca sua libertate gauderent. II. Comitatus Imperatoriæ Majestatis Zatmar & Scaboletz veluti & cæteros Comitatus Hungariæ nullo modo vel à Transsilvanis vel à Turcis turbandos esse, neque ullam posthac prætensionis in eos mentionem faciendam esse. III. Fortalitia in locis istis pro lubitu ab Imperatore extrui posse, ita tamen nequem exercitum iis immittat, idemque Turcis & Transsilvanis observandum fore, solo Castello Zeckel-Heide excepto, quod dirui debeat.

debeat. IV. Utrinque allaboratum iri, ne vel Ragocii vel Keminii heredes novos tumultus excitent. V. Nihil ſubſidii alterutrius hoſtibus ab altero ſuppeditandum eſſe. VI. Fortalitium à Cæſareis juxta Caniſcham durante bello iſto extructum retineri poſſe, ſed à præſidiis vacuum. VII. Omnes qui partibus alterutris ſe addixerint bello adhuc durante Amneſtiæ beneficio donandos, & bonis ac honoribus ſuis reſtituendos eſſe. VIII. Imperatorem poſſe cis fluvium Vagam Fortalitium exſtruere & trans eum Guttam præſidio firmare. IX. Exercitus utriusque partis abducendos eſſe. X. Pacem hanc xx. annos duraturam & mutua legatione rem totam expiandam eſſe; Ita tamen ut Imperatorius Legatus dono voluntario pretii 200000. florenorum inſtructus mittatur, ſimileque Legatus Turcicus referat. Vid. *Diar. Europ. Contin.* X. *p. 592. & ſeqq.* Eminuit hoc in bello virtus fortiſſimi Comitis Nicolai Serini, ſed qui violenter paulo poſt interiit ab apro, ut communiter ferunt, letaliter ſauciatus, quem in finem & Epigrammate hoc ipſum non nemo perſecutus fuit.

Dum venatur apros, aper hunc venatur, uterque
Certat, uterque ferit, læſus uterq; perit.
En fatum Comitis, ſic claro è ſtemmate Martis
Eſt Comes & mortis cogitur eſſe comes.

Vid. cit. loc. *Diar. Europ. pag. 596.* cæterasqve ejus Partes, *Thulden. p. ult. & penult. Joh. Betlen.* de Rebus Transſilvaniæ, *Zeilerum* Beſchr. des Königr. Ungarn ex *ed. Bezæ.*

XI.

Cum Venetis non minori annorum numero fere certatum fuit: Qvi circa Annum MCCCLX. Peloponeſi partibus expulſi, & A. MCCCLXX. Eubœâ ſeu Negroponte. A. MDLXXII. Cyprus amiſſa fuit, de qva legenda *Andr. Mauroceni Hiſtoria Venetorum ab An. MDXXI. ad A. MDCXV. Stephan. Luſignani Chorographia & Hiſtoria Univerſalis Cypri usq; ad A. MDLXXII.* Occupatæ & in continenti Dalmatiæ partes, ſed Cliſſa reſtituta ultima transactione Pacis A. MDCLXIX. Candiæ jam inſultavit Ali Baſſa A. MDLXXI. Retimumque invaſit, ſed mox iterum deſeruit. Noſtro ſeculo autem A. MDCXLV magis ſerio petita fuit, occupataqve ſtatim Fortalitia Canea & Retimo. Aggreſſi qvidem fuere & Sudæ Fortalitium & Civitatem Candiam, fortiter tamen à Defenſoribus repulſi ſunt. Bellumqve protractum donec ab An. MDCLXVII. gravius ab exercitu Turcico obſesſa Candia biennio quidem

& amplius resisteret, tandem vero cedere cogeretur, qvod factum An. MDCLXIX. d. XXVI. Aug. seu V. Sept. Simulqve Pax inter Turcas & Venetos condita, cujus summa erat: Ut tradita Urbe Candia reliqvi tres portus Insulæ *Suda*, *Spinalonga*, *Carabusa*, Venetis relinqverentur, addito singulis territorio XXX. milliarium in ambitu, præterea Insulæ *Cerigo* & *Tino* dependentes à Regno Candiæ: Iidem retinerent quicquid in Dalmatia occupassent & in specie urbem Clissam cum locis eo pertinentibus. Tributo etiam quod nomine Insularum Zante & Cephaloniæ pendendum restabat absolverentur, ita tamen ne in posterum id pendere tergiversarentur &c. Relationes de Obsidione Candiæ in *Diar. Europ.* passim extat. Integram Historiam habes initio *Appendicis ad Contin. XX.* Quomodo sub ipsa Terra belligeratum sit ingeniosissimis Literis Excellentiss. Militiæ Germanicæ ac Gallicæ Ducis exhibetur *Contin. XV. App. pag. 159.* Qvantum interfuerit Christianorum Principum Candiam conservari è literis Hieron. Gievarinæ traditum *P. I. c. III. Histor. Portuum §. VI.* Intercesserunt etiam singulis ferè annis prælia maritima, victoria tamen penes Venetos semper manente. Estqve illa è maxime memorabilibus, qva A. *MDCLVI.* Classem Turcicam usqve ad Dardanellorum Castella profligarunt; Neqve hoc laudis Venetis detrahi potest, qvod imparibus plerumqve viribus exitum Isthmi Corinthiaci ita præcluserint, ut Turcæ illum nunqvam nisi cum strage suorum obtinere potuerint. Cæterum Candiæ fata nonnemo ita luxit:

Ilicet, conclamatum est!
Posteaqvam
Christiani clamor sangvinis
concitatus Salo,
continuatus Solo,
Surdas Europæi Orbis pulsavit aures,
Si auris habere aliqvid autumes,
qvi viribus jam fractis,
Rebusq; ad incitas redactis,
veluti agonizanti,
Opem ferundam simulant magè, qvàm ferunt.
Imperitante igitur necessitate
(An hominum inclementiâ dicam, ambigo.)
Acesse jam

Vexille-

Vespillones amtermini:
Graji, Latini, Teutones!
Quippe vestra omnium, & uniuscujusq; Vestrûm
Res agitur, paries cum proximus ardet:
Adeste, inqvam, &
Candidiore Æternitatis monumento digna,
Candore autem ipso, tempestate hac,
Ejecto atq; enecto,
Fatali sangvinis sui purpurâ operta,
Promiscuasq; inter barbarorum cadaverum strues
Injustè jacenti,
Justa solvite
MAGNÆ REGINÆ CANDIÆ.
Cujus jactura tantò gravior, qvantò irreparabilior.
Qvis enim unqvam usqvam gentium,
Barbarica immanitate oppressus, captus, surreptus,
Rapaces Scythicæ istius Harpyiæ ungves
Facilè vicissim effugit? evasit? erupit?
Quin in propatulo sunt
(Utinam autem non essent!)
Animorumq; oculis obversantur
Tristissima pertinacis miseriæ spectamina,
Romanæ qvondam libertatis municipia,
Ottomannicæ hodiè crudelitatis mancipia
TRANSSILVANIÆ CUM HUNGARIA PARTES.
Qvibus cum
Post vicesimariam (qvis vicesimus id crederet!)
Ac longiorem etiam, temporis tractu, obsidionem,
Extremamq; deniq; integri triennii oppugnationem,
Invictâ semper manu victam,
Auxilio tandem destituta
Tot Græciæ, Latiiq; monumentis celebrata,
Tot laureis triumphalibus coronata,
Tot vitæ luxuriantis deliciis beata,
&, qvod gravius dolendum,

UNA UNIUS
ILLUSTRIS VENETORUM REIPUBL.
Continua qvadringentorum annorum posſeſſione,
Uſurpata, gubernata, firmata,
Nolens-volens
ſeſe conſociat
Infelix infelicioris
CANDIÆ CANDIA,
Documentum finitimis relinqvens:
Nervum eſſe Sapientiæ,
PERICULUM FACERE EX ALIIS, SIBI QVOD EX USU SIET.

XII.

Bella Polonica Moldaviæ cauſa antehac geſta, in qua utpote Socia Regni Polonici, cuique à multis retro ſeculis ſocialem fidelitatem Moldaviæ Principes juraverant, non niſi aliquem legitimi Ducalis Sanguinis nativitate Moldavum & ſibi addictum, quique tantummodo ſtatum & moderatum Tributum Portæ Othmanicæ penderet, Poloni ſemper requiſivere: Idque ne iſtis excluſis Turcæ Moldaviæ præficerent alienigenas ſibique fideliores & iniquiores Polonis, vel inſtituerent Præſides Baſſas ſui generis, qui Colonias Tatarorum eo duci permitterent: Quod propoſitum ſuum etiam armis ſæpe numero tutati ſunt; Tales enim fuere expeditiones Joh. Tarnovii contra Petrum Palatinum, Nicolai Sienavii Palatini Rusſiæ *A.* MDLII. qua Alexandrum Moldavis Palatinum dedit, Nicolai Mielecki *A.* MDLXXII. pro Bogdano reſtituendo in illum Principatum, Ciczoriana Joh. Zamoſcii *A.* MDXCV. ejusdemque Michaliana *A.* MDC. Sed jure hoc ab *A.* MDCXII. excidere, cum ipſis eo tempore rebus Rusſicis intentis Tatari in Moldavia ſedem ſibi compararent. Cui accesſit Stanislai Zolkievii Præfecti Exercitus cum Skinder Baſſa ad Buſſam tractatio, qua ipſum illum morem convulſit, nec tamen certitudinem ullam Securitatis ab Incurſionibus Tataricis obtinuit; Tatari enim poſt illam tractationem in Moldavia quaſi Turcæ propria ſede ſibi in campis Budziaki dictis perpetua fixa asſiduis in Poloniam Excurſionibus prædas agere non ceſſabant. Vid. Piaſec. ad *A.* MDCXII. p. 279. *A.* MDCXIIX. p. 307. Neque alia initia fuere memorabilis Belli Chocimenſis ad Chocimum *A.* MDCXXI. Duce Chodkievicio & præ-

ſente Vladislao Principe Sigismundi Regis Filio geſti; Skinder Baſſa enim miſſus fuerat *A.* MDCXX. ut expelleret Caſparum Gratianum Palatinum Moldaviæ, pro cujus defenſione à Polonis venit *Zolkievius*, quodque ille victoriam ſimul & vitam amiſerat, Turca elatior factus in proximum *A.* MDCXXI. toti Regno Poloniæ Bellum denunciavit. Sed felicior erat Chodkievicii progreſſus, qui etiam eod. A. IX. Oct. pacem honeſtam Turcis extorſit, niſi quod labefactata manerent Jura in Moldavia; Et Oſmanes, qui ipſe interfuerat huic bello, cum nihil tanto exercitu dignum effeciſſet, ac ne unum quidem Caſtellum oppugnaſſet, eo ipſo ſuorum odia incurrit & à Janizariis paulo poſt interfectus fuit. Vid. *Piaſec. ad A. MDC XX. & XXI. p. 332. & ſeqq. Joh. Innocentium Petrucium in Hiſt. rerum in Polonia ac præcipue Belli cum Oſmane geſti finitique editæ Cracoviæ MDCXXXVII in fol. & Joh. Sobieski Caſtellani Cracovienſis Commentariorum belli Chocimenſis libros Dantiſc. A. MDCXLVI. in 4to.* A. MDCXXXIV. iterum imminuit BellumTurcicum,ſed mox clade Moſcis illatâ compoſitum, de qvo *Vid. Piaſ. ad A cit.* Deniq; Annus *MDCLXXII.* & ſeqventes de novo negociaTurcica implicuerunt,cesſitq; eodem A. *LXXII.* in manus ImperatorisTurcici *Caminiecia*, munitisſimum totius Poloniæ in Podolia propugnaculum. Infidelitatem dedentium erga Remp. non immerito annotat, qvi Annum illum infidelitate tantum non fatalem obſervant, qvippe qvi totum Belgium fere eodem modo in poteſtatem Galli tranſivit. Jamq; imminebat Regno Poloniæ vis Turcica, cum Michael Rex, inconſultis tamen Ordinibus Regni, Pacem à Turcis impetraret his conditionibus: Ut Poloni Podoliam totam Imperatori Turcico traderent, Coſacos ſui Juris eſſe permitterent, & qvotannis 22000. Ducatorum Portæ ſolverent: Qvarum conditionum indignitate moti Poloni decreverunt ſua recuperare, Belloq; reſumpto A. *MDCLXXIII.* ſub ductu hodierni Regis, tunc ſupremi Ducis militiæ Polonicæ, d. XI. Novembris Turcas ad Chocimum profligarunt, in eoque usq; ad A. LXXXVII. perſtiterunt, qvo d. XIII. April. Pax de novo inita, conditionibus tamen paulo mitioribus, Tributumq; remisſum, & Paulocia ac Bialocierkia Polonis in Podolia relictæ fuerunt.

XIII.

Bella Perſica ob Bagadedum & Irvan geri ſolent. *V. Mandelslo Itiner. lib. 1. cap. 12.* Et Bagadedum quidem, ſeu novam Babyloniam, dubio jure modo Turcæ, modo Perſæ diutiſſime tenuerunt. E Perſis enim Iſmael So-

phi eam Bajazeti ademit; Sed Schach Tamæ iterum eripuit Filius Bajazetis Solimannus, & huic rursus Muhammed Rex Persiæ; Iterum v. eam subjugavit Achmedes *A.* MDCV, quem postea Schach Abas inde expulit; Rursus v. A. MDCXXXIIX. sub Amurathe IV. obsessa in Turcarum fidem concessit: Quæ res potissimum gesta consiliis Michaelis cujusdam Rei Tormentariæ Præfecti, Candiotæ, seu ut vulgo creditum fuit, Galli natione, *Signor Michael*, communiter dicti; Accessitq; præcipue Chani Præfecti Urbis durante obsidione abdicatio, qva utut antea Urbem contra insultꝰ Turcicos bis fortiter defendisset, munꝰ advenienti Novo Chamo, uni è Gratiosis Regis, cedere coactus fuit, cumq; id acerbissime ferret, simul Conjuge & Filio veneno assumpto cecidit, eoq; milites præsidiarios movit, ut Novo Præfecto obedientiam detrectaverint, ac Turcis pacto libero abitu Urbem dediderint, in qvorum potestate ex illo tempore etiam mansit. Vid. *Tavern. Part. I. Lib. II. cap. VII.* Initia horum Bellorum ab Ismaele Sophi circa A. MCCCCLXXX. sumpta, de quo ejusque contra Turcas successibus prolixè *Hottingerus Hist. Ecclesiast. Secul. XV. Sect. 3. Leunclav. Pand. Turc. c. CLXXXIIX. Henricus Penius in Epistola de gestis Sophi contra Turcas edita cum Chalcocondyla Basilea apud Oporinum.* Similia habent *Henricus Porsius* in Narratione de Bello inter Murathem III. & Mehemedem Hadabende Persarum Regem, *Johannes Thomas Minadous Bell. Turco-Persici Lib. IX. ab A. MDLXXVI.* ad *A.* MDLXXXVI. *Jacobus Geuderus* de ejusdem Belli Persici initio ac successu ad A. MDLXXXIIX. Adde *Petrum Pizarrum in rerum Pers. l. XII. Johannem de Laët, de Statu Regni Persici.*

XIV.

Fœderatos Turca paucos habet, nisi quod aliquando Magno Mogoli se jungat, intuitu Regis Persiæ, cui cum Mogole perpetuæ controversiæ ob provinciam Candahor intercedunt. Inter Christianos fœderibus Gallorum Regis implicari solet, quem & Titulo Podeschair, quod Imperatoris nomini æquipollet, afficit. Cujus rationem, si fabula non est, reddunt: Captam aliquando Viraginem Gallicam illustri sanguine cretam in Gynæceum & Concubinatum Imperatoris assumptam fuisse, unde Imperator crediderit se Consanguineum Regis Galliæ redditum. Fœderum rationem reddit *Grimond lib. III. ad A. MDCXIIX.* ubi Ludovici XIII. cum Othmane fœdus prosequitur: Turcam cæteros Principes Europæ, tanquam nihil ausuros contemnere, Gallos venerari & timere, veteri superstitione unde unde

ducta

ducta, quod Imperium Ottomannicum immortale futurum sit, nisi Gallorum armis subvertatur. Cœperunt ea sub Francisco I, ut tantò ægrius fieret Carolo V. Imperatori, indeque ad nostra usque tempora continuata sunt. Hinc etiam A. MDLXXXII. cum de Belgio in nominis Gallici tutelam ac patrocinium recepto, fama Constantinopolin usque emanasset, Legati à Turca missi sunt, qui peterent, ut Antwerpiæ XIIX mercatoribus Turcicis pro commerciis exercendis sedes concederetur, ad quos merces Turcicæ deinde ex Asia & Græcia per Mare Mediterraneum & Massiliense in Galliam & inde terrestri itinere Burdigala ad Garumnam ac rursus per mare Gallicum & Britannicum Antwerpiam deveherentur. *Thuan. lib. LXXVI.* ad *A.* MDLXXXII. Quam ægrè aliæ nationes Europææ id semper tulerint Vid. ex Script. *Gesta Impiorum per Francos.* Conf. Scriptores Moralium inprimis Doctores Hispanici & in his *Dian. T. IX. Tr. XIII. Resol. IV.* ubi Tragicos ultimorum Regum Galliæ casus verbis Schönborneri hisce Fœderibus imputat. *Franciscus Galliarum Rex sic potens*, inqvit Schönbornerus, *ut cum potentissimo Orbis Imperatore dimicaret de Orbe, & una veraq; cura sit complexus universos suos, ut lis fuerit in Gallia, debeatne illi plus Mars aut Minerva, Nobilitas an Plebs, Miles an Mercator. Tantus Heros videtur summæ felicitatis apicem attigisse, nisi moriens exclamasset: Perii, heu perii, quod volui esse fœderatus ei, qui hostis est Christiani nominis: Cardinali Guisio suggerenti consolationem è Sacris literis: Omnis, inquit, misericordia mihi clausa est, qui ut æmuli mei vel gloriam infuscarem, vel vindicarem injuriam, Fœdus pepigi cum Turca, & Christianorum capita tanquam armenta ad Mahometanam Servitutem vivus, vidensq; passus sum abigi. Non puto has voces esse desperantis, sed extrema potius dolentis. Sane præter Bellum, quod florentissimam Galliam exercuit, aliis etiam modis ad pœnam tractus est. Posteritatem illius videmus extinctam. Henricus filius in publico spectaculo factus est Orbis spectaculum; Nepotes, Dolor, Bellum, Venenum, Cultellus, ita brevi absumpsit omnes, ut una eademq; ætas, Valesiam gentem viderit & summam, & propter Fœdus Turcicum nullam:* Polit. *Lib. IV. c. XXXIV.* Conf. *Hœnonius, Arumæus, König, Carpzovius, Otto*, plurimique alii, quos Diana hanc in rem citat. Simile scriptum est, cujus summam exhibet *Grammond. loc. cit.* Cui tamen in defensionem ex opposito Scripto Gallico respondet: Unam Turcarum cum hæ-

reiicis causam esse; His vero & in specie Henrico VIII. Regi Angliæ se junxisse Carolum V. facto eo atrociori, quod prima tunc per Angliam hæreseos semina sparsa fuerint, in primo suffocanda ortu, nisi Imperator postposuisset Romanam Sedem libidini, qua Gallos oderat. Eundem Carolum & Successores illius Imperatores sæpe numero pacem à Turcis emisse, atq; adeo longè deteriora admisisse, quam si fœdus pepigisset &c. Addit deinde Christianissimo Regi & Ecclesiæ magnam utilitatem præstare hoc fædus; Turcam enim pati apud Constantinopolitanos Galatas & alibi Christianos misceri Muhammedanis, conservare monumenta vitæ Christi & Apostolorum, Hæreticos Græcos aliquando pellere substitutis Catholicis: Eundem per Legatos Galliæ excipere Christianorum querelas, per eosdem quoq; Barbaræ in Christianos feritati modum imponi, atq; hæc omnia provenire à fœdere inter Gallos & Turcas sancito. Qvorum omnium quicquid sit, certe ex quo Barbariam Gallus invasit, Hungarisque A MDCLXIV. auxilia tulit, fidem apud Turcas fere perdidit. Ne dicamus Legatos Regios, qui nostro tempore Aulam Turcicam frequentarunt, indignius habitos, Sancium, Cesium, & ambos Hayæos, quorum casus Vid. apud *Aut. Descript. St. Tur. L. 1. c. XIX.*

XV.

Proprius Imperatorum Titulus est *Chakan*, *seu Chachan*, *Chan*, *Cham* communi fere omnium Orientalium more. *Sultani* nomen etiam usurpant, sed eo modo, quo Reges Hispaniæ Voce *Don* utuntur; Utrumque enim omnibus Dignitate præditis tribui solet. *Imperii* Titulum videntur meruisse ab ocupata Constantinopoli, Græcorum Imperatorum Imperiali Sede, quam statim quoque Sedis loco elegere, cum antecessores eam Prusiæ Civitate Bithyniæ, & post Adrianopoli habuissent. Accessit conventio inter Rudolphum II. Imp. Et Achmedem I. A. MDCVI facta, cujus inter alia Articulum hunc exhibet *Mercurius Gallo Belgicus Coloniæ Ed. T. VIII. L. XXX.* Ut sub adventum utriusque partis Legatorum non nisi Patris & Filii appellationibus uterentur, ita ut Sultanus Cæsarem nostrum in Patris, Cæsar v. Sultanum in filii loco haberet, in literis autem utrique Imperatoris, non Regis Titulus tribuatur. Cur à strangulatione fratrum Imperium auspicentur, ratio est, quia nec Imperii æmulos ferunt, nec per Milites Prætorianos omnino ferre possunt, quia si quis forte fratrum sit, præter eum qui regnat, superstes, congiariorum petendorum nullum finem

finem faciunt. Si recuſantur, ſtatim audis: Salvus frater ſit, Fratrem Deus nobis ſervet: Quo verbo deſignari illum Imperio non eſt obſcurum; Adeo ut fratrum ſanguine manus polluere & à parricidio Regnum auſpicari Turcis Imperatoribus ſit neceſſe. *Busbeq. Epiſt. I.* Nec filiorum adultorum Imperatoris quisquam ideo vivo Patre intra Conſtantinopolis mœnia pedem infert; Hoc enim ad ſolicitandos Militum Prætorianorum animos & Imperii mutationem pertinere cenſent, obſervante eodem *Busbeq. Epiſt. II.* Filiæ Imperatoris plerumque IV. vel V. Ætatis Anno Baſſæ ſeu Beglerbego alicui deſpondentur, adjectis omnibus nuptiarum ritibus: Quem & ab eo tempore curam educationis Sponſæ ſuæ gerere omnibusque tanta prole dignis ipſi proſpicere oportet. Sic Ibrahimus hodierni Imperatoris Parens tres filias ſuas ea ætate elocavit, quarum una *Ghealtera* jam quinque fertur maritos tales habuiſſe, licet adhuc virginitate integra; Fuitque ultimus horum Ismael Baſſa qui in prælio ad Fl. Rabum cecidit; Tandem vero elocata eſt Gurgi Muhammedi Baſſæ Budenſi. Et novum tale exemplum nuper elapſo A. LXX x. eluxit, quo filia Imperatoris æqve parvula M. Vezirio nuptum data fuit. Solus à Bajazete Majori ſ. Gilderun Solimannꝰ Roxolanã ita amavit, ut uxoris loco haberet; Roxolana enim cum adhuc ſerva ipſi filiũ peperiſſet ex inſtituto Turcico libertatẽ conſecuta & ſui juris facta erat. Unde Solimanno amore flagranti amplius morigerari recuſavit, niſi in juſtæ uxoris locum duceretur, præter Ottomanicorum Principum conſvetudinem, quibus ſolenne eſt nullas Conjuges, ſed unice Concubinas habere: Cujus rationem *Busbequius* à Bajazete Gilderun derivat *Epiſt. I. p. 37.* *Nam cum ille prælio victus in Tamerlanis poteſtatem una cum uxore veniſſet, multa quidem intoleranda tulit: Sed nihil viſum eſt indignius, quam ludibria & contumeliæ, quibus in ejus oculis uxor afficiebatur. Cujus quidem rei memoria Imperatores, qui Bajazeti in Imperio ſucceſſerunt, ad hunc usq; diem omnes à ducendis uxoribus abſtinuerunt, ut quicunque caſus incidiſſet, ſimilem fortunam ne paterentur, tantumque liberos ex ſervilis conditionis mulieribus, in quas minus Injuriæ cadere, quam in uxores legitimas videbatur, ſuceperunt.* Autor *Deſcr. Stat. Turc. Lib. II. c.* XXI. addit, id fieri, ut ſumptibus parcatur, qui non minores futuri eſſent pro Conjuge Imperatoria, quam eſſe ſolent pro *Valedia*, h. Matre Imperatoris, ſummamque CCCC vel DM Coronatorum fere efficiunt. Poſſet etiam ratio ex veteri Orientalium Principum opinio-

opinione peti, qvi nullam Fœminam ſangvine ſibi parem adeoqve conjugio ſuo dignam crediderunt, unde & priſci Perſiæ ac Ægypti Reges Sorores ſuas duxerunt, ne ſi alii nuberent, Sangvinem Regium in inferiorem ſortem conjicerent.

Subditi eos ſimplici & abſoluto Obſequio venerantur, nec adeo vi Politici alicujus Principii, quam Religionis, quippe perſvaſi, eum qui mandatis Imperatoris immoritur, Martyrem reddi, ac in Paradiſum immediate transferri. Unde & Magnorum Veziriorum aliquis *Kara Muſtapha Baſſa* cum infinitis victoriis, Conſiliis, officiis gratiam Sultani benignisſimam emeruiſſet, id unum felicitati ſuæ adhuc deeſſe opinatus fuit, ut Sacro Martyrio coronaretur, vitaq; jubente Imperatore cederet.

Sed Milites liberius agunt, maxime Janizarii, qui in poteſtatem ſuam jam dudum pertraxerunt facultatem Regnum transferendi, quo velint. Ideo & noſtro ſeculo Othmanem, ac Ibrahimum è medio ſuſtulerunt, nec meliora fata hodiernum Muhammedem manſiſſent, niſi prudentia Magni Vezirii conſervatus fuiſſet ac loco ejus ipſa Architecta mortis ejus Avia Auguſta, Achmedis Imperatoris quondam Sultana, ſtrangulata fuiſſet, quam memoratu dignam Hiſtoriam prolixe tractat ſæpe *cit. Autor Deſcr. Stat. Turc. L. I. c. IV.* Ac ne ſimili licentia in poſterum in Familiam Otomanicam graſſari posſint, feruntur omnibus modis nunc enervari. Crediturq; id inter Conſilia ultimi Belli Hungarici M. Vezirius poſuiſſe, ut Janizarios præſentisſimis periculis objiceret, ſicq; minueret eo citius eorum numerum, aditumque ſibi pararet ad inſtruendam novam ac magis obſequioſam militiam. Cur in tot Janizariorum motibus nihilominus perſiſtat Imperium Turcicum, ratio eadem eſt, quæ olim erat perdurantis Romani Imperii, cum tot Imperatores violenta militum manu caderent: Quia in ſcopo eodem perſiſtunt conſervandi ſub unius Imperio Rempublicam, unde licet Imperium perſonæ adimant, Imperio ipſi tamen nullam vim injiciunt.

XVI.

Supremus Miniſter Imperii Turcici eſt *Magnus Vezirius*, Vezir Azem Turcice dictus, & ab Imperatoribus in amicitiæ ſignum ſæpe *Lala*, q. Aulæ Magiſter. Ejus arbitrio omnia Belli pacisque negocia fere geruntur, niſi quod Baſſam capitis ſupplicio adjudicare non posſit ſine ſubſcriptione Imperatoris, nec militem quenquam punire ſine Præfecti conſenſu. Alias

nec

nec appellationi ab eo ad Imperatorem locus eſt, niſi in puncto denegatæ juſticiæ, vel ſi pars innocens ſe enormiter læſam ſentiat: Quo in caſu perſona appellans antiquo Tuacarum more igni capiti impoſito Seraglium ingreditur, & quanto poteſt concitato curſu ad Imperatorem accurrit, cauſamque ſuam ipſi exponit, nec cuiquam licet accurrentem ſiſtere. Una hujus honoris & gravisſima eſt infelicitas, cum raro durabilem eſſe, plerisq; Veziriorum talium vel depoſitis, vel violenta morte interemptis, citius, tardius, prout Imperatori viſum fuit: Unde non illepide eorum aliquis ſe antecesſoresque ſuos formicis comparavit, quas ideo dicebat alis donari, ut citius interirent. Sed inter paucos *Kiuperli* Achmedis nuperi Magni Vezirii parens incolumis evaſit, & quod maxime mirandum, Dignitatem ſuam ad filium propagavit: Creduntur que ambo duobus hiſce principiis niſi fuiſſe. I. Occupato Principis animo. II Bello cum exteris. Sub Primo Vezirio ſex alii Veziriorum nomen gerunt, & Conſiliis adhibentur, ſed non magna cum autoritate. Inter Judices qui poſt ſupremum Vezirium eminet, Summus Judex eſt, *Cadileſcher* dictus: Sæpe & *Mufti*, h. ſummus Sacerdos, ſi cauſa gravis ſit, ad ſententiam dicendam accitur. In occulta flagitia non valde inqvirunt, ne locum aperiant calumniæ; Manifeſta v. & comperta graviter & extemplo puniunt. Sedes publici Conſilii *Divanum* vocatur: Ipſa Aula *Porta*, cujus rationem à priſco Orientalium more derivamus, quibus Tribunalia & Conventus ſolennes in Portis erant, quemadmodum Boas coheredem ſuum ad Portam vocavit, ibidemq; coram Senioribus compellavit *Ruth. IV. 1.* Et Deus omnibus Portis Judices præfici jubet *Deut. XVII. 1.* Alia hanc in rem peculiari Diſſertatione exhibet *Ph. Honor. Pr. Prud. Pol. p. 11. p. 6. 7. 8.* Similisque eſt Venetorum conſvetudo, qui dum Principem vel Senatum conveniunt, ad Scalas ſe ire dicunt, à loco ſuperiori, ubi cauſæ dijudicantur & cætera munera publica traduntur, in quem Senatores per gradus aut ſcalas aſcendunt. Sed nullus in tanto conventu Nobilis niſi ex ſuis virtutibus & fortibus factis, natalibus nemo à reliquis diſtingvitur: Honos cuique pro muneris & officii, quod adminiſtrat, ratione defertur: Nullum ibi de loco certamen; Muneris genus, quo fungitur, ſuum cuique locum aſſignat. Munera verò & officia Princeps ipſe diſtribuit. In quo non divitias, non fumum Nobilitatis pendit, non gratiam cujusquam aut multitudinis judicium moratur, ſed merita conſiderat; Sed mores ingeniumque atque indolem intuetur, ex ſuâ virtute

tute unusquisque ornatur. Ita muneribus qui ſunt ad ea obeunda idonei, præficiuntur: Suos ibi quisque natales, ſuam fortunam, quam fingat pro arbitrio, in manu habet. Qui rerum primas à Principe tenent, ferè ſunt paſtorum aut bubulcorum filii: De quo, tantum abeſt, ut eos pudeat, etiam inter ſe gloriantur; Eoque plus ſibi tribuunt, quo minus majoribus aut natalium fortunæ debent: Neque enim aut naſci aut propagari traducive virtutem putant: Sed partim à Deo dari, partim bona diſciplina, multoq; labore & ſtudio comparari: Utque paternam Artem nullam, non Muſicam, non Arithmeticam, non Geometriam, ſic nec virtutem ad heredem tranſire; Nec animam ex ſemine paterno ſuſcitari, ut filium patris ſimilem naſci neceſſe ſit, ſed cœlitus in corpus infundi credunt. Sic ea in gente, dignitates, honores, magiſtratus virtutum & meritorum præmia ſunt: Improbitas, ignavia, inertia nullo honore penſantur, jacent contemnunturque. Ergo illi rebus geſtis florent, dominantur, Imperii fines quotidie proferunt. Apud nos aliis vivitur moribus, virtuti nihil eſt relictum loci: Omnia natalibus deferuntur; Opinione natalium omnes honoris aditus occupantur. Sunt verba *Busbeq. Ep. 1.* Qui & alibi ſcribit, ſe cum inter Bulgaros iter fecisſet, puellas quæ liberaliori forma erant ſæpe rogaſſe, quo genere eſſent, audiviſſeque à ſummis gentis Satrapis originem ducere, aut etiam Regium eſſe genus, jam Bubulco aut opilioni deſponſas. Alibi ſe poſtea vidiſſe Cantacuzenorum & Palæologorum, Imperatorii generis reliquias, contemptius inter Turcas degentes, quam vixit Dionyſius Corinthi: Nam Turcæ, ait iterum, neminem ne ſuorum quidem, niſi ex ſe pendunt, *Sola domo Othomanorum excepta, quæ ſuis cenſetur natalibus.*

In reliqua farragine rerum apud Turcas memorandarum reponimus primo Θηριοφιλίαν, Amorem Brutorum, rem Chriſtianis nobis, maxime autem Libellis Ethicorum ignotam, à Scriptura tamen, tanquam perfectiſſima morum magiſtra commendatam *Prov. XII. 10. Juſtus etiam jumentorum ſuorum miſeratione tangitur; Sed viſcera impiorum crudelia ſunt.* Turcæ rationem hujus ſui amoris reddunt, *quod Brutis nihil à Deo tributum ſit, præter quosdam motus & appetitus naturales, quos non ſequi non poſſint, ideoque humana ope & commiſeratione ſublevanda eſſe.* Sed res hæc è profundioribus Naturæ Rationalis Principiis eruenda eſt, quæ hujus loci non eſt. Illi certe eam graviter ferunt, ſi qua beſtia

beſtia per cruciatum interficiatur, aut voluptas ex ejus laniena quæratur. Vid. plur. ſæpe cit. *Busbeq. Ep. III.* Cui conſvetudini & alii Orientales inſiſtunt, maxime Benjani, non tamen ſine exceſſu, & ob cauſas plane frivolas, de quo Vid. *Mandelslo L. I. CXXXVII.* Ruſſi quoque inter bona opera numerant, ſi emptas ab aucupibus libere dimiſerint: In der groſſen Faſte/ wanns umb die Zeit kommt/ daß Sie beichten ſollen/ kauffen Sie etliche Vögel/ und laſſen ſie wieder frey in die Lufft fliehen/ und meynen durch ſolche Erlöſung der Vögel ein gut Werck zu thun/ und daß GOtt Sie auch von ihren Sünden loß machen ſoll. *Olear. Lib. III, cap.* XXIX. Singulare exemplum Conſiliorum Conſtantinopoli ſub Achmede Imp. de Canibus agitatorum exhibet *Thom. Smith,* Epiſt. de Mor. Turc. p. 68. & ſeq. *Sæviente peſte*, Imperator & Basſæ *pro ſagacitate eorum Canes, qvotqvot* Conſtantinopoli *erant, univerſa ſtrage delendos voluiſſe; ſed diſplicuisſe* Muftio, *qvem in hâc re gravisſimâ conſuluerant, crudelem ſententiam, Illumq; pronunciasſe, id minime licere, hoc argumento momentoſo ſuam determinationem firmantem*: Singulis canibus ineſſe Animam. *Verum planè conſtabat, urbem à tanto Canum numero male habitam eſſe. Qvid ergo in tanta animi perplexitate agendum erat; Ab hâc ſævitiâ tandem abhorreſcentes, prius illud decretum de internecione refixerunt; De transportandis in* Aſiam *conſulitur; dictum, factum, coacti erant per totam urbem Canes, ſupra qvinqvaginta millia, uti narrant, qvos* Scutarim, *aliaq; loca contigua vehunt. Erga eos, licet non jam in conſpectu & coram oculis, retinetur idem affectus, de iis eadem, ſi non major, ſolicitudo; quotidie panes in eorum alimentum mittuntur. Sed tandem harum expenſarum & laboris pertæſi, ac verentes, ne ab eorum ſcabie peſtis iterum graſſaretur, inviti & reluctante quaſi animo ad inſulas, quæ* Conſtantinopoli *obverſantur, ablegant, ubi tandem fame enecti erant, ne miſerandis ululatibus teneræ ipſorum aures offenderentur. At, ni fallor, ab illo tempore iis repleta eſt urbs, ut ſi recenſiti eſſent iterùm, fortaſſe major numerus, quam iſte, quem ſupra memoravi, reperiretur.*

Cur in præliis tam audaces ſint, facit maxima de Providentia Divina ſecuritas: Quæ & in Peſtis diſcrimine ſalutis ipſorum plane negligentes reddit, ut veſtes atque lintea, in quibus ægroti vix animam exhalarunt, ſæpe contrectent. V. *Itiner. Princ. Radzivil. f.* 154. & inprimis *Busbeq.*

fol. 238. & 254. Ipſi Sultani pugnam haut facile detrectant, etſi exigua ſpes elabendi ſuperſit, falſo perſvaſi hac via Martyrii coronam parari aditumque ad Cœlum. Quæ tamen non Turcarum nova aut propria, ſed veterum jam Scytharum & Alanorum opinio fuit. *Judicatur ibi beatus, qui in prælio profuderit animam: Seneſcentes enim & fortuitis mortibus mundo digreſſos, ut degeneres & ignavos convitiis atrocibus inſectantur.* Ammian. Marcell. *Hiſt.* L. XXXI.

Servitutem perfectam ab iis receptam eſſe nemini ignotum eſt, indeque maxima & privatim & publice emolumenta capiunt, ac rem familiarem Servorum opera præclare tuentur, ideoque proverbio negant, eum pauperem videri, cui vel unicus ſervus ſit. Nec militiæ Turcicæ fructus aliunde magis conſtat, quam è Servis; Et ſi miles Turca nihil aliud reportet è Bello, quam unum aut alterum mancipium, bene rem ſuam geſſit, tulitque laborum præmium. Nam vulgare mancipium quadraginta aut quinquaginta coronatis æſtimatur; Quod ſi ætatis, formæ, aut opificii acceſſione commendetur, duplicatur precium. *Id Busbeqv. Epiſt. III.*

Polygamia eorum quaternario Fœminarum numero limitatur, non quidem Lege aliqua Religionis, ſed Civili, cujus cauſæ, ne res domeſticæ maritorum nimis attenuentur, aut Zelotypia ſexus fœminei non in infinitum pateat. Cur vero minus numeroſam prolem nunc habeant, aut ſaltim non majorem, quam alii dum Monogamiam colunt, id proficiſci credunt. I. A Zelotypia Fœminarum, quarum altera alteri perpetuis inſidiis moleſta eſt, unde tot partus immaturi, ſæpe etiam mortui: Cujus rei exemplum egregium V. ap. *Princ. Radzivil. Ep. III. fol. 150.* II. A Sodomia Virorum, cui impenſe dediti ſunt. Vid. plur. ſæpe cit. *Aut. Deſcr. St. Turc. Lib. II. cap. XXI.*

CAP.

CAP. XI.
DE
REGIBUS ASIÆ ET AFRICÆ.

I.

REgnum PERSICUM ante Muhammedem qvatuor Familiæ tenuerunt: qvarum prima *Pisdadæorum*, secunda *Cajamiorum*, qvorum ultimus fuit Darius Codomannus ab Alexandro M. devictus, tertia *Asganicorum* seu Asganidarum, & qvarta *Chosraworum* appellatione communi, propria Susanidarum. Sub Muhammedismo Imperium hoc primi tenuerunt Caliphæ, post hos emicuerunt Pujani è sangvine priscorum Regum; Tunc è Turcis Salghucidæ, qvos excusserunt Tatari Duce Hala-

cho; Deniqve recuperarunt avita Regna *Sophiani*, qvi hodie imperant. V. *Laet. Perf. p. 9. Schickh. Tarich. p. 101.*

II. Horum conditor fuit *Schach Sopbi*, seu ut à Texeira scribitur, *Xeque Safy* Tamerlani coævus, quique originem suam ab Ali Muhammedis genero derivavit, cujus trigesimum nepotem se professus fuit. Ipsius pronepos fuit *Ismael Sopbi*, primus è familia hac Monarcha, qvi victo ac interfecto Alvante Persarum Rege Regnum occupavit: Princeps maximi ingenii raræq; felicitatis, supra veras virtutes externa etiam morum specie in sui admirationem compositus, divitiasq;, gloriam, Imperium, qvæ cupere videri nollet ut simulator egregius abnuenti persimilis assecutus. Fueruntq; ipsius tempore, qvi affirmarent, Harduellem patrem (ut erat rei Astronomicæ peritissimus) inspecta filii genitura hunc & Prophetam summum & veræ Legis conditorem, subactaque maxima parte Orientis Muhammedis gloriam pietate & rebus Bellicis æqvaturum, quæ haut temerè jactata in vulgus altiorem materiam sermonibus præbuere. *Bizar. Histor. Rer. Persic. Lib X* Paulus Jovius facta cum Selimo Imperatore Turcico comparatione Characterem ejus plenius describit, qvem exhibendum duximus, ut mori nostro in hoc opere describendi ingenia Principum semel adhuc litaremus. *Ambo igitur sicuti inclyto genere, ætate integra, immenso indomiti corporis, ac ingentis animi vigore, opibus, & pari denique imperii fortuna persimiles, parem claritatis & gloriæ famam obtinent, ita moribus institutis & disciplina militiæ multum inter se differunt. Primum omnium, ut præclarè constat, supra mutuum utriusq; gentis odium, ab avis patribusque per manus traditum, insana persvasione deducti inter se Sacrorum placitis altercantur, qvum hic Homarem, ille Halim præcipuos Mahometis interpretes diversa superstitione dissidentes, altero sanctiorem existiment, ac imagine pietatis justam belli causam prætexant. Quanquam non obscurè dissimulata cupiditate ad id unum, sed diverso itinere contendant, ut confirmatis auctisq; opibus, tot regnorum termini quàm latissimè proferantur. Quod ex professo Hismael ad Darii atq; Xerxis, qui subacta Asia in Europam ingenti ausu trajecerint, & Selymus ad Alexandri Macedonis, qui Regna Persarum everterit, magnitudinem ac gloriam aspirent: Nec inanibus omnino votis, qvum honesto tuendæ Religionis nomine, Fortuna pari libidine ingenio eorum ambitioso, audaci, immoderatoque intemperanter arrideat. Sed in Hismaele*

mira

mira pietas usque adeò refulget, ut vitia, siqua sint Regii fastus, ejus fulgore perstringantur. In Selymo autem omne virtutis decus inhumana crudelitas elidat & obscuret. Hic enim pœna, & præmio vim Imperii tuetur, sed aliquanto graviore securitatis quam beneficentiæ fama, quod ab exacta disciplina in servos, quibus multò maxima Othomannnicæ militiæ pars constat, lege agere vel truculenter expediat: Secus ac usu evenit Hismaeli ex prima utiq; nobilitatis classe liberisq; hominibus militiæ robora conscribenti, apud quos temperata justitia, humanæ comitatis, & popularis indulgentiæ studium maxime valet, ut fides & amor, & parendi obseqvium parentur. Ut minimè mirum esse videatur, si his tanqvam generosis artibus Hismael Augusti nominis majestatem egregiè glorioseq; defendat. Ad hunc qvoq; maximarum virtutum concursum pulcherrimo naturæ munere decora facies accedit, magnanimo digna rege, ore namq; roseo, radiantibus oculis, flava barba, & qvod antiqvum apud Persas regiæ stirpis insigne est: Adunco Naso, *illustriq; facundia, omnium oculos atq; animos capit. At in Selymo, triste supercilium, prægrandes torviq; oculi, & Scythico pallore suffusa facies, rigentesq; setæ à superiore labro ad cervicem retortæ, & nigricans ad mentum subtonsa barba, ita vim militarem & inexorabilis naturæ spiritum exprimunt, spectantesq; perterrent, ut nihil omnino nisi sævum & immane prorsus ostendant. Nec diversos vultus, ideoq; dissimiles animorum habitus, nisi dispar rerum propè omnium disciplina conseqvitur. Nam Hismael aditu pariter & alloqvio benignus & facilis, nihil ferè quod Regiam personam respiciat, nisi palam agit. In propatulo siqvidem magna procerum freqventia liberaliter epulatur, & varia venatione, falconumq; volatu, & præda manopere gaudet, cum proceribus semper legatusq; exterorum Regum communicata voluptate. In stadio etiam & in palæstra cum primoribus aulæ, uti est equitandi & sagittandi peritissimus, honesta atq; utili contentione corpus exercet, adeo populariter, ut in piscina inauratis septa porticibus palam natare minimè dispudeat. Uxores autem quas ex satraparum regularum ordine virgines, cum decore formæ, tum præstanti morum fama illustres, in conjugalem thorum recipit, si fœcundæ sint, neq; fastidit, neq; repudiat, vetere Persarum instituto, qvi conjuges amare tenerius, impensius colere, in regia prætorioq; familiarius habere, & tanqvam utriusq; fortunæ consortes, cum liberis atq; nutricibus, & preciosiore Gaza, vel ad longinqva*

euntes bella secum ducere consueverunt, gravi qvidem impedimento sumptuq; qvòd magnis ac ornatissimis camelorum gregibus vehantur, nisi præsentia carissimaq; pignora bellatores patres ad virtutem accenderent. Contraria ratione Selymus in Arcano cuncta vitæ munera dispensat, puerorumq; imberbium & Eunuchorum ministerio contentus, sine conviva discumbit, ac uno ferè simplicissimo cibo naturæ desiderium implet. Rarò nisi sacrorum causa die Veneris, qui Turcis est festus, in publicum prodit. Sed adeò Prætorianorum turba circumseptus, ut ægrè vel ipse solus eqves inter hastatos cristatosq; milites, & superbè submoventes spectantium turbam, ex facie dignoscatur. Nec temerè eqvo vectus in suburbanis prædiis spatiatur, qvum per freti angustias ad Asiæ propinqva litora bireme advehi malit. Uxores à Regiæ limine procul arcet, qvas tantum prolis causa, nec familiari quidem vultu complectitur, qvòd naturæ modicæ libidinis, & in mares pronior, corpus atq; animum virilem fœminarum illecebris enervari existimet. Raro itaq; ad claustra virginum, qvæ sunt media in urbe Byzantio, altis, & undiq; cæcis parietibus septa. Otium porro, si qvo impense vigilanti & semper intento, ex gravissimarum rerum consiliis superest, accito in hortos aliqvo purpuratorum, aut familiarium deambulando ita traducit, ut qvum longè severeq; puerorum colludentium palæstram spectet, de feriis multa sciscitetur atq; deliberet, secretiores verò mollioresq; horas balneo, evolvendisq; majorum suorum & externorum Regum annalibus impertiatur. Hoc qvoq; studio avum Mahometem æmulatur, qui gentium propè omnium Reges, rerum bello gestarum fama inclytos, versis in Turcicam lingvam historiis non modò scriptis, sed imaginibus excellenti pictura expressis repræsentari sibi cumbat, impetrato à Venetis ad id munus Gentile Bellino pictore præstantissimo, ut gravibus exemplis magis ac magis ad extendendam famam accenderetur. Vir enim ille ex arcano animi omnis Religionis contemptor, unis tantum bonæ spei, bonæq; fortunæ tanqvam certis numinibus sacra faciebat. Ut non ineptè modo Selymus Bajazetis patris occupationes, atq; vigilias irrideret, qvòd Averroi nihil pro certo de natura animorum, & cœlestis motus ratione explicanti, æqvo impensius deditus, arguti Philosophi inter ociosos sapientiæ Professores, qvàm inter milites ad arma natos strenui Imperatoris nomen tueri mallet. Cæterum Hismael uti ab ineunte ætate sacris imbutus literis, disciplinarum propè omnium studia præalto ingenio

nio ad contemplationem rerum divinarum ita referebat, ut vetere Magorum & Brachmanorum arcano dogmate, seipso, qvi ambitiosum Sophi cognomen susceperat, admirabilior evaderet, qvum jam pridem cœlestis sapientiæ & divinationis opinione, apud gentem Religionibus atq; miraculis capi facilem, incredibiles victorias, & tantum denīq; Imperium sibi novo propè homini peperisset.

III. Hunc excepit *Schach Tamas*, seu Tamasius, Princeps exigui angustique animi, eoq; nec in res Bellicas propensus, tametsi de iis graviter ac diserte ratiocinari soleret. Hinc etiam cum Bellis Turcicis exerceretur, pacem à Solimanno vel iniqvissimis conditionibus redemit, eodemq; mortuo à Selymo confirmari petiit. *Et licet interdum coegerit exercitus, tanqvam mox in aciem proditurus, id potius extremæ necessitati, qvam ejus ingenio & naturæ attribuendum erat, cum in bello ad prælium lacessitus, perraro collatis signis, Martis aleam subire voluerit, sed plerumq; pugnam detrectans, sese in loca tutiora recipere consvevisset, adeo me hercle, ut cum maxima sui nominis ignominia, & Persici regni detrimento, Assyriam, & Mesopotamiam, unà cum Babylonia, clarissima Orientis urbe, amiserit.* Negligentiæ exemplum fuit, qvod cum vetus Regum Persicorum mos esset, *ut pacis tempore, si per valetudinem licebat, aut in venationem prodirent, aut aliquo honesto & laudabili exercitio, utputa eqvitandi, sagitandiq;, seipsos & suam nobilitatem oblectarent, illudq; in primis satagerent, ut facilis ad eos aditus pateret, seq; omnibus temporibus, comes atq; affabiles præberent; Adhæc, ut inprimis enixè darent operam, ne cui ex suis subjectis ulla vis atq; injuria inferretur. Cæterum, is per totum fere decennium, ne semel qvidem ex regia pedem movit, adeo ut interdum qvingenti, interdum vero mille atq; amplius, ante fores publici prætorii exclamarent, ac de illatis injuriis conqvererentur. Verum ipse per suos ministros jubebat illos adire præscriptos atqve ordinarios judices, quibus suam causam exponerent, nescius interim, illorum qverelas fuisse contra ipsosmet judices tyrannos, necnon contra Sultanos, & milites.* In fœminas tam vehementi amore actus fuit, *ut qvam plurimi omnino sibi persvasum haberent, ipsum à mulieribus effascinatum: Siqvidem potiorem temporis partem cum eis transigere, atq; illas interdum super rebus longe gravissimis, & ad publicum regimen & gubernationem spectantibus, ad privatum & secretum consilium admittere consueverat. Adhæc futuram rerum*

præsci-

præscientiam & cognitionem ex figuris Geomanticis summo studio ac diligentia exquirere, ac etiam somnia, quæ sibi noctu quiescenti obversabantur, haud raro conscribere. Qvod si forte aliqva eorum non prorsus vana atq; fallacia obvenerant, sed aliqva ex parte eventum sortiebantur, mulieres protinus hæc illi in mentem suggerebant, addito etiam, ipsum fuisse Prophetam cœlitus elapsum, hisq; assentationibus, mirum dictu, qvantopere ipse Rex oblectaretur. Vid. Bizar. de Reb. Perf. Lib XI. Immo universa Populi multitudo hanc opinionem de ipso hausit, ut licet parum Principe dignum haberet, nihilominus illum singulari nostrorum seculorum exemplo, *non secus ac cœleste Numen suspexerit, eiq; divinos honores exhibuerit, ita sane, ut qui adversa valetudine laborabant, seu aliqva alia calamitate & infortunio divexabantur, freqventius ipsius Regis nomen quam divinam opem & auxilium implorarent. Huic soli suam vitam & salutem commendare, ac tanqvam Deo vota facere: alii se allaturos munera, nonnulli, se valvas sui palatii tanqvam ad qvoddam sacellum, in qvo habitet Deus, osculaturos, eaq; domus se felicem ac fortunatam censere, qvæ poterat nancisci aliqvid ex Regia supellectile, utpote indumentum, calceos, aut aqvam, unde manus abluerat, eaq; non raro, (tanta eos superstitio vel potius dementia ceperat) adversus febres, ac cæteros morbos, ceu præsens remedium, utebantur. Verum enimvero, ut innumera ejus generis prætercam, hoc tantum adjecerim, non modo tenuioris fortunæ homines, sed etiam ipsius liberos ac Sultanos, in Regis colloqvium admissos, cum existimarent, se, nulla epitheta, nullosque titulos posse invenire tanta majestate atq; amplitudine dignos, his verbis plerumq; usos esse:* Tu es nostra fides, & in te credimus. *Cæterum in locis ab aula remotioribus complures omnino sibi persuadebant, hunc Regem, præterquam quod spiritum Propheticum haberet, etiam vita semel defunctos, in auram æthercam revocare, multaq; alia miranda efficere, hoc etiam addito, nempe qvod, quemadmodum Halis, ipsorum præcipuus Propheta, olim genuit undecim liberos virilis sexus, ita etiam hic Rex totidem numero Divina Providentia sustulisset.* Bizar. *c. L. XI. de Reb. Pers.* Quæ si ita fuerunt, minus mirum erit, si in primorum seculorum caligine homines veteres qvoq; Heroes Principesq; suos Jovem, Martem, &c. sibi Deos statuerint.

IV. Secutus secundo genitus Tamassi filius *Schach Ismael* II. capitalis hostis Otomanicæ Gentis, qvem etiam in lucem editum, pugnum cruore ple-

re plenum utero matris extulisse scribunt: Qvod & de Christiano II. Rege Daniæ proditum. *c. V. § V.* Unde statim fama per eas gentes percrebuit hominem fore bellicosum, qvam & ipse admodum adolescens multa cum Turcarum cæde insigniq; victoria statim confirmavit. *Busbeq. Ep. III.* Sed diu non superfuit, proximo à suscepto regimine anno à Sorore Optimatum ipsorumq; Fratrum impulsu veneno clam sublatus. Post eum Rex fuit *Schach Muhammed Coddabende*, qvod nomen *Deodatum* apud Persas significare dicunt. *Bizar. L. XI.* *Tunc Schach Abas*, Princeps cujus severitatem initio hujus seculi Oriens expertus fuit. Specimina V. ap. *Herb. It. Pers. p. 84. & seq.* Rationem tamen in accuratiori exactione absolutæ obedientiæ populis orientalibus valde necessariâ quærendam putant. At asperitas erga filios inexcusabilis fuit, quorum duos visu, tertium eundemq; sibi charissimum Sefi Myrsam vita exui curavit, nullo ipsius scelere, sed suspicionibus & præcipitantia ad id inductus, cujus quoq; pœnitentiam, quoad vixit, egit. In Bellis adversus Turcas & Usbeqvios Tataros secunda fortuna usus fuit, & pleraq; eorum, quæ majoribus suis illi ademerant, recuperavit. Subditorum amantissimus extitit: Ideo privatum sæpe habitum induit, ut causas eorum ipse cognosceret; Et pistorem atq; lanium aliquando interimi curavit, quod panem & carnem justo minori pondere vendidissent. Eadem ex ratione non passus fuit Benjanos aut Indos commerciorum causa in Persia subsistere, ne lucro, quod hi in se translaturi essent, populus suus privaretur. Prohibuit quoq; peregrinationes *Meccanas* fieri, ne pecunia Regno exportaretur, substituitq; *Mechedanas*, extructo Templo magnifico Mechedæ in Regno suo, loco quo pes Cameli Muhammedis creditus fuit asservari. Obijt A. MDCXXIIX. jussitq; locum sepulcri sui secretum haberi, quod à funeris ejus curatoribus confectis tribus sarcophagis, & altero eorum Ardebilam, altero Mechedam, tertio Bagadedum abducto effectum fuit. Plura V. ap. *Olear. Itin. Pers. L. V. c. XXXI. XXXII.* Tavernier. *P. I. L. V. c. I. & II.*

Scach Sefi nepos Schach Abæ, filius Sefi Myrsæ, Princeps comi vultu sed animo minus humano & in cædes propenso, qvas in plurimos Ministros suos, ipsamq; Regiam conjugem filiam Georgianorum Principis edidit, quod vocata ab ipso ebrio non venisset. Fuit cum uni ex Aulicis oculos erui curaret, quod illos ad cædem alterius qvamvis ex improviso clausisse deprehensus esset. Supplicium de Rudolpho Stadlero Tigurino primo Auto-

matopœo in Persia & eapropter Regi perquam charo sub eo sumptum singulariter descriptum à *Tavern. L. V. c. V.* Vitium nimio vini amori factisq; ebrio suggestionibus imputant, ideo & cum Reginam interfecisset, pœnitentia facti ductus edictum de non bibendo vino promulgavit, sed vix anni spacio observatum, cum usu ejus non amplius videretur carere posse, qui tamen paulo post A. MDCXLII. ipsi necem attulit. Vid. *Olear. cit. l. c. XXXIII. XXXIV. Tavern. l. cit.*

Schach Abas II. Regnum adiit exeunte A. MDCXLII. Inter notabilia ejus fuit receptio amissæ sub Schach Sefi Candahoræ facta A. MDCL. Arguitur itidem severitatis nimiæ, cujus exemplum inter alia in tribus virginibus è Gynæceo ejus editum, quas interfici curavit, qvod vinum bibere jubenti non paruissent: Qvartæ idem jussæ & sibi alias charissimæ pepercit quidem, sed Eunuchum, qvi mandatum de cæde ejus haut executus fuerat, ratus Regem deposita crapula mentem mutaturum, loco ipsius è medio tolli curavit. Duabus item Sororibus suis primo abortum procuravit, post cum iterum gravidæ essent, eniti qvidem passus fuit, sed proli natæ alimenta præberi vetuit. Cæterum vino non minus ac parens deditus fuit, ex cujus nimio usu contracta inflammatione gutturis obiit Anno MDCLXVI.

Schach Soliman hodiernus Rex more Orientalium Principum voluptatibus magis quam curis publicis intentus est. Ante *Schach Sefi II.* dictus fuit, sed quod initio Regiminis A. MDCLXVII graviter decumberet, novum nomen Solimanni assumpsit, novam quoq; coronationem subiit, secutus ita veterem Orientalium superstitionem, quibus solenne est in desperatis morbis ex mutatione nominum spem reconvalescendi captare. Vid. *Tavern. c. l. c. II.*

II.

Fœdera Persiæ Regum cum Christianis ob causam communem contra Turcas plerumq; icta. Sic Calixtus Pontifex M. jam ante duo secula & quod excurrit Usum-Cassanum Regem Persiæ missis Oratoribus legitur cohortatus fuisse, ut bellum in Turcas verteret. *Et circa idem fere tempus Veneti Catharinum Zenum virum patricium ad eundem ablegarunt, qui publico nomine apud eum legationis munere fungeretur, ac enixe operam daret, ut inter ipsum & Venetam Remp. fœdus ac societas coiret. Nec incassum res mota est, mox fœdere utrinq; inito & confirmato. Persa* deinde

deinde quatuor præstantes viros, quorum nomina fuerunt Azimamet, Morat, Nicolaus & Chefarsa ad Pontificem ac Venetos expedivit, qui eos admonerent, suum Principem ad opprimendum Ottomannum in expeditione esse &c. Adhæc subjicerent, Persas equis & viris satis superq; abundare, hos etiam hasta, ense ac sagittis ad pugnam idoneos: Cæterum reliqui instrumenti Bellici ignaros atq; expertes esse. Proinde ab eis majora tormenta & militares machinas ad expugnandas urbes & adsummovendum eminus hostem necessaria postularent. Quod nisi ea quoque parte à sociis & confœderatis juvaretur, fieri non posse, ut tuto ac feliciter cum hoste confligeret. Neq; abnuerunt Veneti petita Regia, magnumq; numerum tormentorum cujuscunq; generis pararunt, & Josephum Barbarum cum apparatu hoc in Persiam ablegarunt; Sed dum is in Ciliciam appulsus longiorem moram traheret, conflictus inter Regem & Turcam habitus est, priusquam ex his militaribus præsidiis quicquam fructus ac emolumenti percipere potuisset. *Bizar. Rer. Pers. L. X.* Et Muhammedes Turca quidem, percepto de fœdere hoc nuncio, fertur missa legatione Usumcassanum plurimum obtestatus fuisse, ne novo bello impediret, quo minus Christianum nomen deleret: Quod si nulla alia re moveretur, communis fidei necessitudo tanti apud eum esse deberet, ut non modo non interpellaret jam pulchrum negocium, sed enixius etiam juvaret. Sed respondit Rex, *Muhammedem, quem ipsi sequerentur, id inprimis lege sanxisse, ut quæ semel promissa essent, ex fide servarentur: Se Romano Pontifici Venetoq; nomini pollicitum, sanxisseq; id fœdus, ut Turcas terra & mari persequeretur, annixurum proinde se totis viribus imperii, ut sibi fidem constare omnes intelligerent, quam alienæ genti obstrinxisset.* Bizar. *c. l. fol. 260.* Similiter Carolus V. Imp. Legatos ad Ismaelem Sophi misit, qui ipsum ad Bellum contra Turcam incitarent, de qvo iterum *Bizar. cit. L. X. fol. 284. 285.* A Rudolpho II Imp. deinde A. MDCII. Legatio ad Schach Abam Magnum missa, sed quæ tota in itinere interiit, Georgio Tectandro excepto, qui solus ex ea ad Regem venit, factumq; iter descripsit, honorifice postea dimissus & per Legatum ad Cæsarem reductus, qualem Schach Abas antea quoq; A. MDC. ad eundem miserat. Friderici Ducis Holsatiæ ad Regem Schach Sefi & hujus reciproca ad Fridericum Legatio in omnium memoria adhuc est descripta ab *Ad. Olcario.* Ad Fœderatos inæquales seu potius tributarios referentur *Princeps Georgiæ*, de cujus statu

 dictum

dictum *Hist. Geogr. c.VI.§.II.§.IV.* Et *Princeps Jasquiæ* à Schach AbaMagno Vasalli titulo Regrio Persiæ alligatus, qui tamen sub Schach Sefi I. & Schach Aba II. se nexu illo liberare conatus fuit, vario quidem ac sæpe admirabili ab initio, ast ad extremum infelici successu. Vid. hac de re *Tavern. Part. I. Lib. V. c. VII.* Bella quæ gerunt cum M. Mogore ob provinciam Candahor, cum Tataris Usbequiis ob Chorasan suscipiuntur, cum Turcis ob Bagadedum & Irvan plerumq; controversantur, de quo dictum *præc. C.§. XII.* Quibus antehac etiam Vis Persica non parum formidabilis fuit, non tantum ob potentiam Persarum, eorumq; viciniam, sed etiam ob interjecta vastissima deserta, per quæ impedimenta ob defectum pabuli jumentis necessarii duci fere impossibile est. Sed minoris eam nunc habent, ex quo Babyloniam occuparunt opesq; Persicas decrescere sentiunt. Scriptores Belli Turcico Persici jam indicavimus *cit. §. XII. præc. c. X.*

III.

Inter singularia Regni Regumq; Persiæ est: *Prolem Regiam hodiernam in Gynæceo educari ignaram prorsus conditionis statusq; sui*, neq; successorem Regni ante eximi, quam Regius parens moriatur. Unde fit, ut novi Reges Regno admoti voluptatum potius, quam Regiminis curam habeant, quippe quod tanquam rem novam & sibi prorsus incognitam spectant. Schach Abas Magnus ejus consvetudinis autor fuit, qui motus diffidentia erga liberos Schach Sefi nepotem ac successorem suum primùm sic educari curavit, ac præterea aliquid Opii ipsi quotidie præberi jussit ad obtundendam animi alacritatem, unde & longo tempore ille nulli rei singulari gerendæ aptus fuit. *Inauguratio Regum* paucis ritibus constat *Cincturâ Acinacis*, cui cingens addit: Meminerit Majestas Tua, se primùm à me Acinace cinctum fuisse: Impositione deinde Tiaræ Sophorum & solenni ingressu in Regiam. *Absolutam Obedientiam* accuratissime exigi exempla superius commemorata testantur. *Extensis digitis monstrari Regem* amputatione manus punitur, cujusmodi quid Mercatorem Constantinopolitanum in actu tali plane innoxio deprehensum passum fuisse autor est *Tavern. l. sup. c. c. III. fin. Rege graviter decumbente* solenne est proceribus ingentes opes ad Regiam mittere pro salute Regis, quæ, si convalescit, pauperibus erogantur, si moritur, ærario inferuntur. De mutatione nominum repetitaq; inauguratione V. quæ paulum ante ad vitam hodierni Regis dicta sunt. De Nominibus *Scach* & *Sophi* Vid. *Not. Dign. Diss. II. c. III. & IV.* Inter Scripto-
res

res Rerum Perſicarum ſunt Collectum Volumen Scriptorum *de Rebus Perſicis Francof. MDCI.* quo etiam plerique quos de Bellis Perſicis citavimus, continentur. Tum *Johannis de Laet* Regni Perſici Status, *Wilhelmi Schickhardi Tarich*, ſeu Series Regum Perſicorum ab Ardſchir Dabekan ad Jadzigerdem à Caliphis expulſum *Tubing. 1628.* Relaçiones *de Pedro Texeira* de los Reyes de Perſia y de Harmuz. *Antv. 1610. Garcia Silva Figueroa* de Rebus Perſarum Epiſtola Antw. 1620, *Adami Olearii* Perſiſche Reiſe Beſchreibung variis Lingvis nunc edita. Et recentisſime *Joh. Bapt. Tavernier. Itinerarii Part. I.*

IV.

Regnum INDICUM inter potentiſſima Regna Orientis eſt, atque amplitudine ſua Regna *Guzaratæ*, *Decan*, *Delli*, *Multan*, *Lahor*, *Kachemir*, *Bengalæ* complectitur, ac præter ea plurimos Tributarios Principes numerat. Tamerlanis tempore à China ad Poloniam usq; ſe extendit; Poſt multis modis quidem imminutum, at in eum, quo nunc eſt, ſtatum reductum fuit à Sultano Akabar, ſeptimo à Tamerlane Succeſſore, Principe armis pariter ac ingenii perſpicacitate toto Oriente celeberrimo. Idem divitiis non minus abundat, quarum rationes reddit *Joh. Twiſt. Deſcr. Guzurat. c. II.* I. Plenitudinem Theſaurorum ab Anteceſſoribus ejus congeſtorum. II. Abſolutum ejus in ſubditos imperium, cum omnia tamdiu poſſideant, quoad Regi libuerit. III. Immenſitatem munerum ab exteris ipſi miſſorum.

V.

Reges *Magnorum Mogorum* Titulo inſigniuntur, de quo dictum *Not. Dign. Diſſ. II. c. III. §. V.* Autorem familiæ ſuæ habent *Tamerlanem Magnum*, à quo hoc ordine deſcenderunt.

I. Tamerlanes Magnus.

II. Miram Schach Filius Tamerlanis.

III Sultan Muhammed Filius Miram Schach.

IV. Sultan Abuſaid-Mirza Filius Muhammedis.

V. Hameth Scheck Filius Abuſaidi.

VI. Sultan Babour h. Princeps egregius, Filius Hameth Scheck qui primus tota India potitus fuit. Obiit A. MDXXXII.

VII. Homajon, h. Felix, Filius Sultani Babour denatus A. MDLII.

VIII. Abdul Feta Gelal-eddin Muhammed, communiter *Akabar* dictus h. *Magnus*, Filius Hamajoni: Regnavit LIV. Annos obiitq; A. MDCV.

IX. Sultan Selim, alias *Jehanguir Patcha*, h. Imperator Victor mundi, ſuccesſit Parenti *Akabar* mortuus A. MDCXXVII.

X. Sultan Kouram ſecundo genitus Jehanguiri, *Changehan* dictus, h. Rex mundi Obiit A. MDCLXVI.

XI. Aureng-Zeb Tertiogenitus Changehani hodiernus Rex, ita dictus quaſi *Ornamentum Throni*, Princeps regnandi artium peritiſſimus, ſed qui triſte initium Regni fecit dejectione Parentis, cæde Fratris primogeniti *Daracha*, ac Sororis *Begum-Sabeba*, exilio *Sultani Sujah* ſecundogeniti Fratris, captivititate dn. quartogeniti *Murat Backſcha* ac *Solimanni Chekour* Nepotis ex Fratre *Daracha*. Quæ delicta tamen ex eo tempore auſtero vitæ genere expiare conatus fuit, dum omni liquore forti, carne, piſcibus, ipſoq; pane triticeo in hanc usq; diem abſtinuit, ſolo pane hordeaceo, herbis & conditis contentus: Nullo in lecto etiam, ſed in terra decumbit, ſola tigridis pelle tectus. Suppeditavit relationem quandam eorum è literis *P. Henrici Roth*. Viri inter Orientales notisſimi *Autor Diar. Europ. Contin. XII. p. 153.* quam ex priori hujus ſcripti editione hic iterato ſubjicimus, incompletam tamen, quave pleniorem & accuratiorem debemus induſtriæ diligentisſimi *Tavernerii P. II. Lib. II c. I. II. III. IV. V. VI. VII.* Nomina Propria relationis præſentis quoq; non usque quaq; forte congruent, ſed ita fieri ſolet, dum peregrina deſcribuntur, idemque in veteribus Græcis ac Romanis Scriptoribus, dum illi Perſica, Indica & ex Europa noſtra Germanica, Gallica, Britannica ſcripſere, jam dudum eluxit. Der groſſe Mogol verließ nach ſeinem Todte 4. Söhne/ der erſte war Daraxa, den der Vater nebſt ſeinem erſtgebohrnen Sohne Sepachſchaka zum Succesſorn im Regiment benennet/ und ihme die Reiche Lachor und Mullor eingeräumet hatte. Der ander Sohn war Schasſchian, dem er das Reich Bengala überlaſſen/ deſſen annoch kleiner Sohn Sultan Dundam. Der dritte wurde Aaorangzet genennet / und hatte keinen Sohn / dieſen machte der Vater zum Könige in Decan. Und dann der Vierdte war Murat Backhs, den der Vater dem Königreiche Guzerat vorſetzte. Als nun der alte Vater Schajahan alle ſeine Reiche dergeſtalt eingetheilet ſahe/ dünckte Ihn/ das Käyſerthumb wäre nunmehr wol verſehen/ allein als er wieder Gewonheit der Mogoriſchen Käyſer gantzer 4. Tage nicht in öffentliche Verſamlung kam/ und ſich den gewöhnlichen Sitz-Tagen entzohe/ iſt das Gerüchte alſobald in der Stadt Agra und durch das gantze Reich erſchol-

erschollen/ der Käyser wäre todt. Wiewol nun sich der erstgeborne Sohn hierwieder legte/ und vorgab/ der Väter sey nur durch eine Kranckheit/ nicht aber durch den Todt/ anhero zu kommen verhindert/ hat mans ihme doch nicht glauben wollen/ sondern die drey Brüder haben ein ansehnlich KriegsHeer wieder ihn auffbracht/ und ihn mit solchem im Gefilde vor Agra überwunden und in die Flucht geschlagen/ so/ daß er sich mit seinem Weibe/ Sohne und wenig andern nacher Lachores begeben müssen. Wohin ihm der Vater Elephanten/ Brieffe/ und die Schlüssel zum Schatze geschickt/ welcher sich wol in die 80. Millionen Cronen belauffen/ diesen hat er weggenommen und in die Vestung Rhacher/ welche von denen Christen befestiget war/ verwahret. Ein Jahr hernach hat er 80000. Mann zu Roß/ und 40000. zu Fuß an eben selbigem Orte wieder seine Brüder auffbracht/ aber das Glück ist ihm nicht viel günstiger gewesen als zuvor. Dannenhero als er mit seinem Weibe/ Sohne/ und wenig andern durch die Wildnüssen fliehen wollen/ und ihme die Frau aus Durst und andern Unbeqvemligkeiten auf dem Wege gestorben/ ist er letzlich mit dem Sohne zu einem seiner Vasallen/ den er hiebevor eingesetzet und verordnet hatte/ mit Namen Alhmadta/ gantz erschöpfft kommen: Welcher ihn sehr freundlich anffgenemmen. Endlich aber ist er doch noch von einem/ der sich dieserwegen ein gut Trinckgeld eingebildet/ denen Brüdern verrathen worden/ und vor denen Augen alles Volcks sambt dem Sohne (P. Roth hats mit angesehen) erstochen worden. Der Verräther kam (wie man wähnete/ wegen Erhaltung eines guten Præsents) frölich wieder zu denen Seinen. Allein sein Exempel zeigte/ daß die Nemesis keines weges lahm sey/ ob sie gleich zuweiln langsam zur Rache schreite: Dann kurtz hernach ist ihm auff Befehl des Andergebohrnen Sohnes Gut und Blut beraubet worden/ dieweiln er den alten Vater/ den König/ verachtet nnd gefangen genommen/ sich auch allbereit vor den Käyser halten und schelten liesse. Welches/ als es der Drittgebohrne merckte/ hat er den Viertgebohrnen Murat Backhs mit arglistigen Versprechungen zum Regiment angefrischet/ über den Alcoran schwerende/ er wolte/ wann der Bruder Schaschia aus dem Wege geräumet wäre/ ihme die Regierung abtreten/ und bey des Mahomets Grabe zu Mecha (nach Auffgebung des Reichs) ein Privat-Leben führen. Durch welche Promis Murat Backhs veranlasset worden/ 4000. Mann dem Bruder zuzuführen/ nnd nachdem der Andergebohrne

bohrne mit seinem Sohne überwunden/ ist der Sieg diesen Beyden blieben. Der Bruder fordert das Reich / dieser verspricht ihm solches ungehindert einzuräumen / wofern er denen Proceribus des Reichs zu gutem Antritte ein dreytägiges Gastmahl würde anstellen. Wie er solches gesagt/ also geschiehets / und sind auff dieses Gastmahl Ehren halber auch P. Roth und der Niederländische Consul geladen worden. Aber mitten unter diesem Wol-Leben hatte der ietzige Käyser Aaorangzet mit einem grossen Messer dem Murat Backhs und seinem Sohne/ nicht sonder Erstaunen der Geladenen / die Köpffe abschlagen lassen ; Und ist also das Reich ihme/ dem Aaorangzet, mit barbarischer Grausamkeit/ vermittelst unschuldigen Bruder-Bluts/ bestätiget worden.

VI.

Ad singularia Regni Indici referimus: Qvotannis ibi *Festum Ponderis Regii* celebrari: Quod peragitur ponderando Regem Die Natalis ejus, ejusqve tanto major lætitia est, quo Regem isto anno ponderosiorem redditum sentiunt. Peracto Ponderationis ritu à Proceribus muneribus afficitur tam amplis, ut precium ad XXX. milliones Librarum Francicarum facile surgat. Vid. *Tavern. c. IIX.* Bella cum vicinis Principibus Rege Aracan, Golcondæ, Tataris Usbeqviis, & inprimis Regibus Persiæ geruntur, qvibuscum hactenus præcipua ob Candahoram controversia Regibus hisce intercessit. Inter Fœdera extantius illud est, qvod cum Turcis subinde ineunt, tanqvam causam communem secum adversus Persas habentibus: Cæteri ipsorum Fœderati Vasalli potius & Tributarii, qvam æqvalium jurium participes adeoqve veri Fœderati sunt. De Majestate Regum extat *Kircheri* Descriptio Chin. *Lib. II. c. V. In publico Auditorio ea majestate refulgebat, ut pauci ex Monarchis simili forma habitûs, qua Numinis instar radiante Diademate ex auro, Perlis, lapidibusq; inæstimabilis precii se spectandum præbet in sede pari apparatu exornata; In manu globum tenet, qvo se Orbis Dominum summamq; potentiam exprimit: Nudis pedibus more Majorum sedet, qvi à suis sæpe sæpius interdiu precioso liqvore lavantur; Habet & appositum vas preciosum liqvorem continens, qvo æstivo calore aut cæteris temporibus, ubi placuerit, se reficiat.* Et dum porrò è Scriptore *Soc. Jesu Dan. Bartholo* recenset, ut in ejusmodi Majestate comparuerit, dum P. Rudolpho Aqvavivæ aditum concesserit, pergitqve: *Numerus Principum præter XX. Reges suos Vasallos, qvi eum stipabant, non erat,*

rat. Saracenorum more ſedebat ſupra culcitram Holoſerico, auroque contextam, de qva merito illud dici poterat: Omnis Lapis precioſus operimentum ejus: Capitis integumentum erat faſcia aureis filis inæſtimabilis precii, lapidibus, gemmisq; Indorum more Regum intorta: Veſtimentum ad genu usq; protenſum auro coruſcum, nec non opere Phrygio floribus foliisq; intertextum; Cingulum non diſpari ornatu concinnatum, nudis qvidem pedibus, ſed femora ſubtilisſima carbaſo ad inſtar byſſi variis ſtriis, perlisq; innexis incriſpato ſpectabantur. Ad unum latus acinacis, ad alterum Ephebis, arcubus, pharetris, cæterisq; exoticis armis inſtructis circumdabatur. Loqventi gemmæ qvaſi ex ore, tum ad recordationem eorum qvæ dixerat, tum ad Majeſtatis magnitudinem demonſtrandam decidere videbantur: Verba, quæ dicebat, arrectis auribus ab aſtantibus magno ſilentio excepta palimpſeſto committebantur. Confer. *Mandelslo Lib. I. cap. XXVIII. & ſeqq.*

VII.

Inter reliquos Aſiæ Reges ſunt *Rex Calicuti*, Magnus *Samorin* alias dictus, Rex *Golcondæ*, Reges deinde *Pegu*, *Siam*, *Avæ*, *Tonchin* omnes ſtatu ac fortuna varii. Regna Inſularum Archipelagi S. Lazari etiam nativis adhuc gubernantur Regibus; Sed debilioris conditionis ac ſine magnis reditibus, ut ſunt *Javæ*, *Sumatræ*, *Ternatæ*, *Macaſſeris*; Europæi enim redituum maximam partem ad ſe traxeruut, unde parum illis ſupereſt, niſi quod horum benignitate habent.

VIII.

Regnum CHINÆ antiqvisſimum perhibetur & ad ipſa tempora Antediluviana pertingens. Vid. *Mart. Martin. Hiſtor. Sin. Dec. I.* Nunc non amplius ſui juris, ſed Tataris ſubjectum eſſe notorium eſt. Cœpit illa Chinenſium infelicitas circa A. MDCXLV. occaſione ſtupratæ à Chinenſium Principe Virginis Tataricæ. *Tatari* Conqueſtores Chinæ *Occidentales* vocantur à Martinio, qui integro Libro Hiſtoriam de Bello Tatarico prodidit; Nec Chinenſes niſi paucisſima loca in extremis Auſtralibus reliqua habent, gens alioqui libertatis amantisſima, cujus amore pariter ac deſperatione adacti invaſionem Formoſæ videntur ſuſcepiſſe. Notabile eſt ipſos juſſos fuiſſe in ſignum ſubjectionis comam, qvam alias prolixam alere ſolent, reſecare, à qva tam alieni hactenus fuere, ut qvidvis ſubire maluerint, qvam Legi huic ſe aſtringere. De hodierni Regis Tatarico-Chinenſis ſplendore ita

Kircherus Chin. Lib. II. c. X. Habitus Regius variis draconibus volucrumq; pennis, nec non inæstimabilis precii gemmis perlisq; exornatus, qva summam Majestatis sibi venerationem & formidinem in animis Subditorum conciliat. Cur vero cuncti ad Regem admissi pendentibus brachiis solio astent, hoc ea de causa fit, qvod nefas esse putant Tartari coram Majestate Regia aut manibus gesticulari, aut pedum motu quidpiam tanta Majestate indignum committere. Hinc statuæ ad instar, ne indignationem ejus ex solitæ ceremoniæ omisſione incurrant, immotis pedibus manibusq;, superciliisq; in terram demisſis assistere consveverunt. De Regum Chinensium cultu autem paulo post hæc scribit: *Rex seu Magnus Monarcha Sinarum ante Tartarorum irruptionem, cum olim in tribunal procedebat, è loco superiore ad ingentem fenestram, ceu Numen qvoddam se conspiciendum præbebat, Manu eburneam tabulam ad vultum contegendum gestabat, nec non aliam Tabulam dimidio cubito latam, integro longam supra Regium Diadema frontemq;, è qva tabula lapilli summi & inæstimabilis precii ita in fila inducti dependebant, ut frontem ac vultum omni ex parte tegerent, & intuentium oculis etiam præsentem affectata qvadam divinitatis specie subducerent &c.*

IX.

Inter Tatarorum Reges, præter eum qui simul China Tataris occidentalibus imperat, recentia Itineraria commemorant Regem Tanguthi, qvod Regnum Tatariæ amplisſimum esse perhibent, Regisqve *Devæ* vocati effigiem ex delineatione P. Joh. Graberi exhibet *Kircher. L. ante cit.* Eidem Regno aliud sui juris adsitum, qvod *Barantolam & Lasſam* vocant, in qvo præter eum qvi Regni negociis incumbit, alius residet, qvi *Magni Lammæ* nomine innotuit, h. Magni Sacerdotis: *Is ab omni negociorum mole avulsus intra secretos Palatii sui secesſus otio indulgens Numinis instar adoratur non solum ab indigenis, sed & omnibus Tatariæ Regibus subditis, susceptæ ad eam voluntaria peregrinatione; Hunc veluti Deum verum & vivum, qvem & Patrem æternum & cœlestem vocant, magna munerum, quæ eidem offerre solent, attestatione adorant. Sedet is in obscuro Palatii sui conclavi, auro argentoq; ornato, nec non multiplici ardentium lampadum apparatu illustrato in eminenti loco supra culcitram, cui preciosi tapetes substernuntur; Ad qvem advenæ capitibus humi prostratis advoluti non secus ac summo Pontifici pedes incredibili veneratione osculantur,*

lantur. Tantæ præterea est inter omnes Reges in tota Tataria autoritatis, ut nullus Rex alicubi inauguretur, qvi non prius missi Legatis cum inæstimabilibus muneribus à Magno Lamma benedictionem pro felici Regni auspicio postulet. Kircher. Chin. Lib. II. c. IV. In iisdem tractibus superioribus seculis Magni illi Principes fuerunt, qvi communem *Presbyteri Johannis* Titulum tulere, à Gingi Chane postea dejecti: De qvo Vid. id. *Kircher. Lib. II. c. I.*

X.

In Africa Ægypti Regnum fuit Antiqvissimum. Primorum Regum Dynastiæ Vid. ap. *Kirch. Oed. T. I. Synt. I.* Qvibus deletis Persæ Sceptrum ejus capessiverunt; Inde, intercedentibus paucissimis & fere tributariis Persarum, ad Ptolemæos devolutum est & partem Qvartæ Monarchiæ constituit; De qvo alibi pluribus. Expiravit deinde regnante Cleopatra & Provincia Romanorum esse cœpit, ac diviso Romanorum Imperio Græcis paruit usqve ad A. DCCIV. admodum, qvo Ægyptii Regem sibi denuo crearunt è genere Muhammedico, qvem Calipham dixere: A qvo postea & successores ejus hoc nomen accepere usq; ad A. MLIII, qvo Almerico Christiano Hierosolymorum Rege Calipham urgente, ille Sultani Syriæ Regis auxilium imploravit, missusq; Sarraco militiæ Dux Christianos qvidem pepulit, sed Calipham simul in vincula conjecit, Regnumq; usurpavit, jubens se in posterum non Regem, sed à Principis sui nomine Sultanum vocari. Sic Sultanorum nomen ibi primo auditum, & postea inter servos, qvi Imperium ad se traxerunt, ac tandem Mameluchos conservatum fuit usq; ad A. MDXVII. qvo in fidem accepto, sed paulo post ab ea recedente Sultano Tommanbajo Selimus Turcarum Imperator Ægyptum iterum in provinciam redegit, Tommanbajum v. Alcairi publice suspendio sustulit. Vid. pl. *P. Martyr. Leg. Bab. L. III. Leunclav. Pand. n. CCVII. & seqq.*

XI.

Cætera Mari Mediterraneo vicina Regna itidē Romanis olim paruerunt: Deinde inclinante Imperio & Mauris, Vandalis ac Gepidis se in Gallias ac Hispanias effundentibus, ab illis postremo infesta sunt; Donec ab Arabibus Muhammedanis Vandali expulsi totaq; Africa exterminati sunt, nomine Christiano cum iis prorsus his in locis abolito. Sub Arabibus postea varia Regna exorta, qvæ mutantibus, ut fit, Principum familiis pariter mutata sunt: Qvo factum est, ut propter tot mutationes nomina antiqva popu-

lorum, Civitatum & oppidorum confusa ac fere obliterata sint, novis subinde dominis nova imponentibus & vetera antiquantibus: Intereà magna pars eorum in potestatem Turcicam concessit. *Regni Tunitani* causa ipso hoc anno adhuc inter Muhammedem & Ali Fratres controversatum fuit, Muhammedemq; utpote fortuna inferiorem Fratri cedere oportuit. At *Regna Fessæ & Marocci* in Tingitana sita nomen & dignitatem ad nostra usq; tempora propagarunt. Et *Fessam* ipsam Saraceni *Aulam Occidentalem* appellare soliti sunt, quod Muhammedani Imperii quasi altera sedes esset. Imperium eorum Caliphæ aliive Reges externi tenuerunt usq; ad A. MLIII. quo Abul-Texifius Almohavidarum sive Lamptuniorum gentis Princeps exterorum Imperium exosus administrationem rerum suscepit. Inde Abrahamo pronepote Abul-Texifii occiso Abdul-Mumen rerum potitus est ex Ludimagistro primus in Africa Pontifex, & Imperator redditus, Imperiumq; Tripolim usq; protulit. Post Abdulacus è Merina familiâ circa A. MCCX. surrexit & Imperium in posteris suis usq; ac A. MCCCCLXXX. retinuit Sede Regia Fessæ fixa. Ultimum, itidem Abdulacum dictum, Scirifius quidam delevit; Ad quem genus retulere Achmedes & Muhammedes fratres Scirifii, qui Regiam Sedem Marocci fixere, primo Tributum pacti à Muhammede Oatazeno, cujus familia post extinctos Merinenses Fessæ regnavit, mox vero eodem superiores redditi; Et Muhammedes fratre Achmede medio tempore mortuo, instructo bello contra Muh. Oatazenum, cujus studiis ante præfectus fuerat, eum subjugavit ac tandem sustulit, quod factum medio præcedentis seculi. Nostro tempore novos motus tractibus istis facessivit *Tafiletta*, Princeps á loco paternæ Jurisdictionis nomen nactus, qui primo fratris deinde nepotis ex fratre malevolentiam immerito expertus, Principi sui juris, sed Religione Judæo in vicinia se protegendum commisit, mox vero eundem non sine ingrati hospitis nota delendum curavit; Demum arma in vicinos sumsit ipsumq; *Gaylandum* tunc locis istis latissime imperantem superavit Imperiumq; ejus sibi subjecit. Qua de re videnda pluribus *Relatio Residentis Anglici in App. Diar. Eur. Cont. XIX.* De cæteris *Thuanus Hist. L. VII. init.* Omni causa inter Mauros & Hispanos sæpe litigatum: Quod æque ac alia vicina loca ab Europæis teneri quantopere ipsorum intersit dictum *c. I. §. II. n. 6.*

XII.

Christiani *Æthiopiæ Reges* magnam partem Africæ Mediterraneæ tenent;

nent; Et receptis gentis suæ traditionibus ad Sapientissimum Judæorum Regem Salomonem genus suum referunt: Maquedam Sabæ Reginam conceptum è Salomone filium in itinere peperisse, quem *Melech* vocari curaverit; Hunc deinde adultum ad Salomonem missum nomen Davidis accepisse ac Regem consecratum ad matrem rediisse, quæ imperium ei statim detulerit, antiquato simul more, qui antea apud Æthiopes invaluerat, ut solis fœminis jus regnandi competeret. Sic in hæc usque tempora Regnum Æthiopum recta lineâ à parentibus in filios translatum perdurasse: Ipsaq; ministeria, quæ Salomon filio isti suo Davidi ad Aulam suam gubernandam ordinaverit eodem ordine, iisdemq; in familiis conservata esse, nec aulica ministeria ex alia stirpe deligi ipsi Imperatori fas esse. V. *Dam. à Goes de Mor. Æth.* Hinc porro inter primos qui Christo nomen dederint se collocant. *Et alii qidem* Philippum *Apostolum, ut* Zaga Zabo, *alii* Matthæum; *alij, ut* Hieron. Iren. Cyrill. *Eunuchum Reginæ Candacis [commune hoc Reginarum fuisse nomen, ex* Plinio *patet] primum statuunt Evangelistam. Solus* Scaliger *Christianismi Æthiopici incunabula ad annum Justiniani 15. refert; quod & ex* Cedrèn. Baron. *habet, ad A. Christ. 543. quod tamen vel de Æthiopiæ (quod multis etiam hodie constat regnis, Hispanicis haut dissimilibus) parte, vel restauratione aliqua intelligi debet. Censemus enim* initium *Christianismi Lacasæ (hoc erat Reginæ, de qua* Act. 8. *nomen)* Incrementa *Abrahamo & Azba fratribus;* Κορυφὴν *Nalko & sequentibus aliquot deberi; prout* Zarâ-Jacobo *imperante, Regni res, id est, politicæ fuerunt florentissimæ. Æthiopes præterea iis polluere viribus, ut soli causam Christianorum contra Muhammedanos cum successu egerint. Insigne exemplum occurrit* Hist. Sarac. Elmac. pag. 83. *in Cyrenio* (Girgasum *Regem Æthiopiæ fuisse, conjicit Nobil.* Ludolfus) *qui centies mille equitibus nigris, cum centies mille equis nigris, rem Christianam ita juvit, ut clementius Christiani per Ægyptum fuerint tractati: Aliud exemplum egregii Christianorum vindicis habet* Pocock. *in Spec. pag. 63. Inclinantem amplissimi Imperii Statum superius vidit Seculum. Cum enim* Liban Dinghil, *qui & eodem sensu* Atana Dinghil *vocatur, &* David, *&* Wanag-Sagghèd, *&* Jakua-Sagghed *i. e.* gemina veneranda (*quod proinde* Johannes Preciosus, *in Zaga Zabò Confessione redditur,*) *à Granio, Rege Adel, Imperio suo penè fuisset exutus, Legationem ad Europæos meditatus est, quæ etiam in Lusitania feliciter successit. Emanuel quippe*

Rex eam & admisit, & remisit; periclitantemque aliquot cohortibus Regem, Filium Claudium qui Anno 1540. rerum potitus est, ita juvit, ut à rebelli subdito liberatus restitueretur, in Damotum antea regnum ultra Nili fontes, subductus. Quæ quidem occasio fuit, editæ non modò apud Lusitanos Legati Patris; sed ipsius etiam Filii Claudii Confessionis; Verisimile enim omnino est, utramq;, vel alteram saltem, ipsius Regis, in Lusitanorum gratiam, jussu fuisse scriptam, ne Judaismi suspicio fraudi illis esset, orta ex circumcisione, abstinentia carnis suillæ, &c. Unde idem Claudius, *qui Granium vicit, pacemque Æthiopibus restituit, Lusitanis auxiliatoribus agros distribuit, relicto religionis exercitio libero: Qua ratione & Patribus Societatis in Æthiopiam patuit aditus, Æthiopibus aliquandiu non multum molestis, donec initio hujus Seculi* Susneus, *Basilidis Filius*, Minnæ *Regis Nepos, cæso cum liberis Rege Jacobo, Regnum occupavit. Tum demum Regis aucupati gratiam, eidem persvaserunt, ut nova Religione novum regnum stabiliret, quod & factum est. Unde passim ritus Ecclesiæ Romanæ, non sine magna plebis reluctatione, fuerunt introducti. Basilides verò filius, qui Anno 1632. successit, pristinam Religionem, Metropolita, secundum priscum morem ex Ægypto, à Patriarcha Alexandrino petito restituit. Hottinger. Topogr. Eccl. C. III. n. VII.* De *Presbyteri Johannis* nomine actum *Not. Dign. Diss. II. c. III. §. VI.* Cur *Magni Negus*, item *Beldigiani* Titulum gerant, *ibidem.* Catalogum Regum Æthiopiæ omnium Vid. juxta *Dam. à Goes in T. II. Script. Hispaniæ.* In Statu Regio singularia notantur: Regem fixam Aulæ sedem non habere, nec plus triduo uno in loco commorari: Cujus rationem petunt à numeroso comitatu, quo instruitur. Nec prolem Regiam in comitatu Regis esse, sed seorsim educari in Monte Amara, ne oneri sit Subditis, aut seditionibus ciendis occasionem præbeat. In ritibus cibum capiendi peculiare est, tres patinas simul cibo apponi, unam piris, in quibus dissectis forma crucis apparet, alteram igni, tertiam cinere instructam: Quarum hac mortis, illa inferni, ista Redemptionis memoriam sibi ad animum revocari cupiunt. Plura Vid. apud *le Blanc. Itiner. Part.* II. *cap. VI. VII. & seqq.* Add. *Nicol. Godignus* de Mor. Æthiopum: *Historia* Ecclesiastica, Politica, Natural y Moral de los grandes, y remotos Reynos de la Etiopia, *Por Luys de Vretta, Valenc. 1610.*

XIII.

Ab Itinerariis celebratur & trans Æthiopiam Rex potentisſimus, qvem *Magni Tabaqvi & Tabachi* nomine ab Incolis ſalutari, ab Exteris *Monomotapam & Benematapam vocari ſcribunt*; Et Regnum ejus terminari Mari Æthiopico, Indico, Promontorio Bonæ Spei, ipſaq; extrema Æthiopia: Sedem Regiam *Zangibare* eſſe urbe amplisſima; Cuſtodiri fœminarum ſatellitio, velut inſtar Amazonum armatarum: Qvod mollitiæ genus non uno in loco Aſiæ etiam receptum eſt: A Subditis efflictim amari, adeo ut vitam æternam ſe obtenturos confidant, ſi moriantur pro eo: Religione profiteri Gentilismum; Juſtitiam vero hoc rigore colere, ut carceribus locum haut relinqvat, ſed auditos exemplo & ſententia, & executione ejusdem dimittere. Vid. *Le Blanc. p. II. Itin. c. IV.*

CAP.

CAPUT XII.
DE
REPUBLICA VENETORUM.

I. Scriptores Rerum Venetarum.
II. Prima Reip. fundamenta, Carmen Sannazarii, Incrementa Reipubl. Fundamenta Libertatis allegari solita.
III. Dux, Senatus, Nobiles: Cur Clerici Rep. excludantur? Nobiles Honorarii, Thesauri Reip.
IV. Jurisdictio Reipubl. Ritus despondendi Mare Adriaticum.
Insulæ Venetorum in Mari Mediterraneo: Cypri occupatio & amissio.
V. Certamen cum Genuensibus: Dissidium cum Pontifice M. Novissimorum PP. M. animus erga Venetos.
VI. Patriarcha ipsorum, S. Marcus Tutelaris: Cur exteris officia militaria concedantur.

I.

INter Scriptores Rerum Venetarum ſunt: *Caſpar Contarenus* Cardinalis de Magiſtratibus & Republica Venetorum Libris V. *Gverinus Piſo Soacius JCtus* de Romanorũ & Venetorum Magiſtratuum inter ſe Comparatione Ed. cum Contareno. *Donati Jannotti Dialogi* de Rep. Veneta cum Notis *Nicol. Craſſi*: *Marcus Antoninus Sabellicus* de Geſtis Venetorum, Libri XXXIII. Judicium de eo habes in *Jannotii Dialogis pag. 17.* Sed excuſatur à *Nicol. Craſſo*: Eum tradidiſſe qvidem qvam plurima à veritate disjuncta, non qvidem dedita opera, ſed qvia natus alieno ſolo & ab iis monumentis deſtitutus eſſet, à qvibus veritas emi ſolet. *Petri Juſtiniani* Hiſtoriæ Venetæ Libri XIII. *Andreæ Mauroceni* Hiſtoria Veneta ab An. MDXXI.

MDXXI. ad A. MDCXVI *Franciſcus Sanſovinus*, *Thomas de Fougasſes*, *Andreas Dandulus*, *Joh. Bapt. Egnatius*, *Petr. Marcellus*, *Moccenicus*, *Flav. Blondus Forolivienſis*, *Petr. Bembus*. *Paulus Paruta* Rerum ſeriem ab obitu Julii P. R. ad A MCLII. Italice exhibuit, Anglice reddidit *Henricus Comes Monmuthenſis*. Icones omnium Reip. Venetæ Principum usque ad Dominicum Contarenum extant cum Elogiis *Leonis Matinæ Monachi Caſinatis*. Adde *T. III. Goldaſti* de Mon. S. R. I. quo Res Eccleſiaſticæ Venetorum hujus ſeculi tractantur.

II.

Prima Venetiarum Fundamenta jacta ſunt, cum Atilæ metu Itali Maris Adriatici Accolæ in Inſulas ſe reciperent: Quæ ipſa cauſa & extructæ Norimbergæ fuit, Germanis eam contra Atilam in defenſionem ſui munientibus. Urbis Encomium à Sannazario conditum pasſim circumfertur:

Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
Stare Urbem & toti ponere jura ſolo.
Nunc mihi Tarpejas quantumvis Jupiter arces
Objice & illa Tui mœnia Martis, ait:
Si pelago Tiberim præfers, Urbem aſpice utramvis,
Illam homines dicas, hanc poſuiſſe Deos.

Eos tantopere placuiſſe Senatui, ut pro ſingulis centenos Aureos Sannazario dono dederit teſtatur *Joh. Bapt Criſpus in Vit. Sannazarij*; Vid. *Merul. Deſcr. Ital. f. 1052.* Adde *Lanſ. Or. contr. Gall. init.* Similequе, ſi non majus precium apud hodiernum Regem Galliæ meruerunt, qui de Lupara circumferuntur, citati à Nobis ſuperius *P. I. cap. IIX. Sect. II. §. III.* Potentia ipſorum maxime crevit fœdere cum Balduino primum Comite Flandriæ, poſt Imp. Conſtantinopolitano inito. Quia enim Alexius Comnenus Iſaacij Imp. quem Alexius Angelus Imperio & oculis privaverat, filius ad Venetos confugerat & ab iisdem ſimul Francis ac Belgis occupata Conſtantinopoli in imperium reſtitutus, mox verò iterum à Murtzuphlo uno è proceribus obtruncatus fuerat, ideo Franci ac Veneti novis ſe devincientes fœderibus in hæc pacta ivere, ut quicquid eſſet ſociis armis acquiſitum, æquo jure divideretur. Occupata itaq; de novo Conſtantinopoli Balduino Comiti Imperatoria dignitas delata, Venetis vero omnes Maris Ægæi ac Jonii Inſulæ & in iis Candia, quam Alexius olim ab Inſulanis ſponte obla-

E eeee tam

tam Bonifacio affini suo ex Montisferrati Marchionibus cesserat, submissæ. Vid. *Boxhorn.* H. *V. p. 751.*

Libertatis fundamenta in transactione Caroli M. cum Irene Imperatrice Orientali ponit Sigonius Hist. L. IV. eaque cautum tradit inter alia capitula, ut Veneti suis uterentur LL. liberè & neutri censerentur subjecti esse: Alii Venetos privilegio quodam Cæsareo libertatem & exemptionem obtinuisse dicunt ex Alberico à Rosate in *L. cunctos populos C. de SS. Trinitat.* Ubi scribit: Ego vidi Privilegium, concessum Duci & Civitati Venetiarum, Bullatum Bulla Aurea.

III.

Caput Reip. *Dux* est, lingva ipsorum *Doge*, cui Titulus datur perinde ac Reip. Serenissimi ac Celsissimi, idque ratione trium Regnorum *Cypri, Dalmatiæ & Candiæ.* Nomine ipsius mandata emittuntur, numi cuduntur &c. residua nihilominus penes Senatores integra rerum gerendarum potestate, adeo ut solus nihil efficere valeat. Peculiare ipsius insigne est Galerus Ducaliis pyropo fulgentissimo conspicuus & longiusculè acuminatus ac in tempora modice flexilis, quem tempore inaugurationis in saxo mediocris eminentiæ, quod Gigantum scalas nominant, capiti indunt. Vid. *Thuld. ad Inaugur. Bertucii Valerij A. MDCLVI.* Dignitas electicia est, rarique fortunæ beneficii in loco habitum, cum Laurentio Priulo Frater Hieronymus succederet, quippe in Rep. in qua summopere cavetur, ne dignitates potius Jure hereditario, quam virtute ac meritis concedi videantur. Sed id Virtutum Hieronymi opinioni tributum est, quæ tantum apud Senatum valuit, ut ab eo exemplum Reip. perniciosum incipere non posse creditum sit. *Thuan. L. XXIII. ad A. MDLIX.*

Senatum absolvunt CXX. Senatores, è quibus sexaginta ordinarii, sexaginta *della Gionta* appellantur. Hi pacis bellique tempora constituunt, pecuniam à Republ. exigunt, nova tributa imperandi, eligendi oratores ad exteros Principes jus habent, &c. De quibus ac reliquo Venetorum Magistratu Vid. *Donat. Jannot. citt. Dial. de Republ. Venet.* In universum autem Ecclesiasticos ab omni participatione Regiminis sui excludunt, cujus rationem reddit Bodinus, ne Reipublicæ arcana prodantur, cum, qui sacris initiati sunt, nihil contra Pontificis Maximi utilitates facturi putentur. *De Republ. Lib. III. Cap. I.* Unde & Hermolaum Barbarum exilio damnarunt, quod Legatus ad Papam in Collegium Cardinalium recipi

cipi passus fuisset. Add *Trut. Stat Europ. p. 126.* Inter paucissimos Fr. Paulus Sarpius Servita Elogium Consiliarii Reip. emeruit, cum Pauli V. P.M. sinistris in Remp. Consiliis sese prudentissime pariter ac erudite opposuisset. Cæterum Senatui adjungitur Consilium magnum Patriciorum seu Nobilium, quos pro re nata augere amant, quemadmodum urgente necessitate Belli Turcici aliquot Pisanorum soluto precio MM. Aureorum in numerum suum recepere, eandemque libertatem & aliis permisere runt. Inter Cives Honorarios ante aliqvot annos assumsere Joh. Fridericum Ducem Brunsvicensem & ante hac Ferdinandum IV. Regem Romanorum. Thesauri Ærarii ipsorum celeberrimi sunt; Sed qvibus Legatus Hispanicus aliquando objecit, eos radicibus destitui, cum Thesauri Regis sui è radicibus Americanis incrementa attraherent.

IV.

Ditiones ipsorum terrestres sunt *Marchia Trevisana*, *Forum Julii*, *Istriæ* & *Lombardiæ Transpadanæ* pars, deniq; & Regnum Dalmatiæ. Inter Marina est. 1. Ipsum Mare Adriaticum, quod Dux Festo Ascensionis Domini vel Dominicâ seqventi, quemadmodum A. MDC.LXVII. factum fuit, injecto Anulo Reip. despondet navi vectus, quam Bucentaurum, *Bucintoro*, vocant, quam simul aliis ad hoc negocium pertinentibus ritibus ita describit *Petr. Justin. L. XIV.* Est navigium maximum atq; ornatissimum. Nam structura ejus sublimis columellisq; freqventioribus culta, auroq; ad proram à puppi præfulgida, hospitesq; insignes, aliiq; eminentioris fortunæ viri, qui ad urbem veniunt, ea navigii machina à Principe & Patribus officii gratia excipiuntur: Ducale solium in frontispicio, superiori tabulato collocatum, ubi Princeps inter legatos, consiliariosq; medius sublimis residet, & circum per subsellia summus ille Patrum Ordo majestatis, & silentii plenus. In inferiori autem tabulato remiges navigium tonsis agunt, & remulco interdum, dum aquæ in contrarium fluunt, tanta moles trahitur, publicumq; erigitur vexillum, & juxta illud Principis auratum scutum; summitasq; Bucentauri holosericum, purpureumque habet opertorium funibus alligatum, ne ventus rapiat. Ad proram positum est Justitiæ simulacrum auro fulgens, cujus dextra nudum ensem, læva autem æquilibrium tenet; rostrumq; insigne prominet, ut navigii forma conspectior sit. Dicta Bucentaurus, à *Bu*, quod magnum aliquid significat, & à *Centauro*, antiqvo navium insigni. Alii Ducentaurum appellatam volunt,

voluat, quasi ducentorum hominum navigium capax, sive à Duce, qvo ille publice vehitur. Institutio hujus machinæ primum facta fertur anno reparatæ salutis MCCCXI. Alii altius originem indagant, nempe A.MCLXXVII. in adventu Imperatoris Federici Ænobarbi, seu Barbarossæ, cum ille, pro componenda pace cum Pontifice Alexandro III. Senatusq; Venetias accessit. Hic Imperator Pontificem odio Vatiniano insectatus, abire Romam, Venetiasque petere, tanquam ad asylum tutum coëgit. Indeque in Venetos classem duce Ottone filio immisit, qui à Venetis debellatus, captus & ad patrem remissus ab eo impetravit, ut Venetias concederet de pace acturus, quod feliciter factum, Pontifexque in integrum restitutus pietate & virtute Venetorum. Quibus, ut Pontifex paria faceret, præter plurima alia privilegia Veneto Senatui concessa, gratulabundus Principi annulum porrexit aureum, dicens, *Ziane Dux accipe, & me authore hoc mare tibi Venetiæq; armis obnoxium desponsato, quod tu & futuri Principes quotannis stato die in perpetuum servabitis, ut omnis posteritas memoriâ repetitâ intelligat, maris possessionem patriâ virtute ac navali disciplinâ vestram esse jure belli quandoq; factam atque ut uxorem viro, ita illud desponsationis annuæ munere vestro subjicere Imperio.* Hocque factum ferunt solenni die Ascensionis Domini; ideo qvotannis hæc celebritas eodem die, magno hominum & Principum concursu concelebratur. Princeps enim cum Principum legatis, Senatuq; purpurato, vectus Bucentauro, annulum aureum à Patriarcha consecratum è puppi in undas projicit (aqua lustrali prius solenni ritu in mare profusa) dicens: Desponsamus te Mare in signum veri, perpetuiq; Imperii. Ad hæc serta florea Principi, Senatuique Veneto boni ominis & lætitiæ gratia impertiuntur.

Insulæ Venetorum sunt *Corfu seu Corcyra*, Cephalonia, Zante seu Zacynthus à præfecto, qvi Nobilis Venetus est, gubernatæ. In Mari Mediterraneo partes *Candiæ* adhuc retinent *Sudam*, *Spinam longam & Carabusam* cum districtibus mediocris amplitudinis. *Cyprum* etiam totis centum annis tenuerunt: Cum primum Jacobus Cypri Rex, ut in Regno suo tutior esset, eorum Societate se munivisset, cumq; in finem Catharinam M. Cornelii Senatoris Veneti filiam in Uxorem duxisset, qvam & Senatus in filiam adoptaverat aditum sibi ad Cyprum ita paraturus. Sic namqve

Rege

Rege paulo poſt mortuo, Vidua nata prole poſthuma, ſed mox defuncta, in Tutelam Senatus Veneti concesſit, qvi eam qvoqve ab inteſtinis procerum motibus liberavit. Sed cum autoritate ſua totis XV. annis protexisſent, Ferdinandus Neapolitanus vero, ut ampla illius Regni posſesſione potiretur, Fœminam variis artibus ad nuptias pelliceret, atq; haud obſcure Turcarum inſidiæ, Syriæ qvoqve Regis finitimæ vires ac potentia ſuſpecta esſent, Georgio Cornelio Reginæ Fratri negotium à Senatu datum in Cyprum proficiſcendi, ſororemqve perſvadendi, ut Reipublicæ Regni procuratione relicta in patriam reverteretur. Id cum Georgius perfecisſet, Clasſis Præfectus ac Legati in Tamasſi oppidi foro, jubente ac inſpectante Regina, D. Marci Reip. Tutelaris vexilla erexere, Cypriumqve Regnum in provinciam redactum; Et Catharinam Venetias adventantem Senatus ac omnium Civitatis ordines incredibili lætitia excepere, eiqve Aſculum Oppidum in Tauriſanis Collibus dono datum, qvinaqve Aureorum millia in annos ſingulos conſtituta. *Maurocen. Hiſtor. Venet. L. IX. Juſtinian. Lib. IX.* Contigerunt hæc circa A. MCCCCLXX. Turca vero circa An. MDLXX. id ipſis iterum eripuit cauſatus penes ſe eſſe poteſtatem Regni occupandi qvandocunqve vellet, qvia jam ante Regnum Cypri Sultanis Ægypti tributarium fuerit, Resp. etiam Majoribus ſuis Tributum ſolverit; Nunc vero ſibi non amplius integrum eſſe pro exiguo pretio id, qvod ſuum eſſet, *alii* relinqvere.

Deniqve & in Archipelago Inſulas *Cerigo & Tino* fortalitiis munitas tenent. Cæteras, præter eas, qvas Turca munivit, *Tenedum* nempe, *Lemnum*, *Metellino*, *Scio*, *Negroponte*, *Lango & Rhodum*, communi cum Turca Imperio fere dividunt, Tributumqve CLM. Aureorum circiter qvotannis ab illis exigunt: Turca interim ſui non qvidem oblito, prærogativam tamen Venetis relinqvente, qvippe qvos potentia nautica ſe ſuperiores eſſe ſentit.

V.

Negotia Venetorum cum Turcis antea exhibuimus. Hoſtes antiqvos habuere Genuenſes, cum qvibus de Dominio Maris olim controverſati fuerunt, ſed illi imperio Maris jam exuti mercaturam tantum exercent, procul armorum exercitio; Uſiq; ſunt hac in re Veneti primum recens tunc

inventis bombardis, qvas qvia & ſtrepitu & effectu horribiles ſenſere Genuenſes, manus dedere & ſuperati ſunt. De fœdere Cameracenſi, qvod Venetam Rempubl. gravisſime afflixit agit *Hornius num. IX.* Bellum ultimum cum Auſtriacis geſtum fuit A. MDCXVI. ſed paulo poſt finitum. Controverſia qvam initio hujus ſeculi cum Sede Romana habuerunt, cauſa hac nitebatur, qvia è decretis Venetorum erat 1. de non alienandis bonis immobilibus per ſubditos Laicos in perſonas Eccleſiaſticas absqve Principis licentia. 2. De non ædificandis Eccleſiis aut monaſteriis eodem Principe inconſulto. 3. De facultate judicandi & puniendi Clericos in gravibus & atrocibus delictis. Hujus etiam vigore A. MDCV. Abbatem qvendam & Canonicum enormium ſcandalorum reos Venetias abduci & in carceres dari curaverant. Horum itaqve occaſione Pontifex M. Paulus V. eos excommunicavit An. MDCVI. 17. April. Sed Veneti rem vili pendentes Bullam Pontificis injuſtam & plane nullam eſſe per omnes ditiones ſuas promulgabant, & Sacra ſua toto disſidii tempore, ſecure & ſolenniter peragebant, eaqve res tandem temporius interveniente Rege Galliæ & Pontifice ſaniora conſilia capiente amice compoſita fuit. Vid. hac de re *Tom. III. Goldaſt. de Monarchia Sacr. Rom. Imper.* & in eo cumprimis Patris Pauli Veneti conſiderationes Cenſurarum Pauli V. Pontificis. Adde *Thuanum L. CXXXVII. Trutinam Statuum Eur. de Paulo V. & Venetis.* Ex eoque Pontifices etiam mitius in eos conſuluere, niſi qvod Urbanus VIII. è Barbarinorum gente Princeps, in Venetorum odium inſcriptionem lucu-lentisſimam, qva Venetorum erga Sanctam Romanam ſedem merita in Regiæ Aulæ pariete depicta legebantur, obliterandam obducendamq; curavit. Innocentius X. enim, ubi primum ad Pontificatus M. gubernacula admotus eſt, eam Venetorum ignominiam omnem delevit, jusſa reſtitui inſcriptione iſta prius qvam ipſa prima Cardinalium Comitia haberet. Alexander VII. deinde & Clemens IX. magno in pretio eos hactenus habuere neq; dubitavere ipſos milite & claſſe contra Turcas inſtructos reddere: Hinc & Alexandro VII. gratificati fuerunt, & A MDCLVII. Jeſuitas de novo admiſerunt, qvi alias durante disſidio inter ipſos & Paulum V. perpetuo exceſſe jusſi fuerant. Qvia enim iſto tempore Antonius Posſevinus & Claudius Aqvaviva Generalis imperarant, ut cenſuris obedirent, in ſuſpicionem venere, qvod cæteros qvoqve ad defectionem incitaturi eſſent.

VI. Pa-

VI.

Patriarcham habent, qvi ſupremum in ditione ipſorum in rebus Sacris caput eſt, qvem & *Patriarcham de Grado* appellant In qvam dignitatem evectus fuit à Pontifice M. Eugenio *An. MCCCLIV.* Divus Tutelaris ipſorum eſt S. Marcus Evangeliſta, cui & celeberrimam Eccleſiam conſecrarunt, inſignia ejus etiam asſumſere, Leonem nempe alatum eidemqve publicis in locis freqventisſimum elogium hoc deſtinarunt: *Pax tibi Marce Evangeliſta.* Ab eo præterea peculiarem Militiam ſ. Ordinem Eqveſtrem inſtituere, cujus membra vocantur *Eqvites S. Marci.* Militiæ terreſtri externum præficiunt, vel neqvis civium militaribus copiis inſtructus plus posſit, qvam conditio æqvalitatis patitur, vel qvia dum in rebus maritimis verſantur, militiæ terreſtri ſe minus aptos putant.

INDEX

Index Capitum.

HISTORIÆ GEOGRAPHICÆ.

Aaaaaa *HISTO-*

HISTORIÆ CIVILIS.

Index Rerum.

Secundum Numerum paginarum.

A.

Algar-

INDEX RERUM.

Araxes

B.

Bructe-

Caudati

Turcæ-

D.

Eeeeee Emb-

F.

Francia

G.

Gamma-

 gantum

H.

Hiſpa-

Islan-

N.

Abr-

P.

Philip-

Portu-

Q.

R.

Ranæ

S.

Salis-

Taus

Toba-

V.

Uva-

W.

X.

Y.

Z.